

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

GAZZİZÂDE ABDÜLLATİF EFENDİ VE RAVZÂTÜ'L-MUFLİHÛN ADLI
ESERİ
(İnceleme-Metin-Sözlük)

DOKTORA TEZİ

METİN YILDIRIM

ANKARA - 2022

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

GAZZÎZÂDE ABDÜLLATÎF EFENDİ VE RAVZÂTÜ'L-MUFLİHÛN ADLI
ESERİ
(İnceleme-Metin-Sözlük)

Doktora Tezi

Metin YILDIRIM

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ

ANKARA- 2022

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

GAZZİZÂDE ABDÜLLATİF EFENDİ VE RAVZÂTÜ'L-MUFLİHÛN ADLI
ESERİ

(İnceleme-Metin-Sözlük)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ (Danışman)

.....

Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR

.....

Prof. Dr. Mustafa AŞKAR

.....

Prof. Dr. Yasin YILMAZ

.....

Dr. Öğr. Üyesi Kenan ÖZÇELİK

.....

Tez Savunması Tarihi: 09/12/2022

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ danışmanlığında hazırladığım **“Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ve Ravzâtü’l-Muflihûn (İnceleme-Metin-Sözlük) (Ankara 2022)”** adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 09.12.2022

Metin YILDIRIM

ETİK

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez içindeki bütün bilgilerin doğru ve tam olduğunu, bilgilerin üretilmesi aşamasında bilimsel etiğe uygun davranıldığını, yararlandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi beyan ederim.

20/01/2023
Metin YILDIRIM

TEŞEKKÜR

Başta, ilk öğretmenlerim annem ve babam olmak üzere yetişmemde emeği olan bütün hocalarıma, özellikle danışman hocam Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ'a en içten minnet ve hürmet duygularımı sunuyorum.

Ravzâtü'l-muflihûn'da “*Bu fakîr-i pür-kusûr, her ne kadar hidmetten bîrûn isem dahi maksûdum bu güzergâh-ı fenâda bir yâdgâr terk idüp hayr ile yâd olmadır.*” diyen merhum Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'yi de bu çalışmayı yapmama vesile olduğu için en derin şükran duygularıyla yad ediyorum.

Metin YILDIRIM

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	3
ÖN SÖZ.....	6
KISALTMALAR	9
GİRİŞ	11
1. BİLİMSEL ZEMİN	11
1.1. Araştırmanın Amacı	11
1.2. Araştırmanın Yöntemi	13
1.3. Araştırma Kaynaklarının Değerlendirilmesi.....	14
2. GENEL TARİHÎ ÇİZGİLER, GAZZÎZÂDE ABDÜLLATÎF EFENDİ’NİN YAŞADIĞI DÖNEM.....	21
3. BURSA’DA TASAVVUF KÜLTÜRÜ	29
4. BURSA VEFİYATNAMELERİ	41
4.1. Bir Tür Olarak Vefeyatname	41
4.2. Bursa Vefeyatnameleri	46
BİRİNCİ BÖLÜM.....	50
GAZZÎZÂDE ŞEYH ABDULLATÎF EFENDİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ	50
1. HAYATI.....	50
1.1. Adı, Nisbesi ve Mahlası.....	50
1.2. Doğum Yeri ve Tarihi.....	52
1.3. Ailesi.....	52
1.4. Tarikatı	63
1.5. Mesleği ve Vazifeleri.....	63
1.6. Vefatı	64
1.7. Mezarı	65
1.8. Müşitleri, Hocaları ve Tahsil Hayatı	65
2. RAVZÂTÜ’L-MUFLİHÛN’DA HAYATINA VE KİŞİLİĞİNE DAİR İZLER.....	74
2.1. Ravzâtü’l-muflihûn’da Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin Hayatına Dair İzler	74
2.2. Ravzâtü’l-muflihûn’a Göre Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin Kişiliği.....	87
3. ESERLERİ.....	89
3.1. Telif Ettiği Eserler	92

3.2.	Şerh Ettiği Eserler.....	111
3.3.	İhtisar Ettiği Eserler.....	112
3.4.	İstinsah Ettiği Eserler.....	113
3.5.	Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'ye Atfedilen Eserler	115
3.6.	Nüshası Tespit Edilemeyen Eserleri.....	116
İKİNCİ BÖLÜM.....		124
RAVZÂTÜ'L- MUFLİHÛN'UN İNCELENMESİ		124
1.	ŞEKİL UNSULARI.....	124
1.1.	Eserin Adı.....	124
1.2.	Yazılış Tarihi ve Yeri	125
1.3.	Yazılış Sebebi.....	126
1.4.	Eserin Türü	127
1.5.	Eserin Yazılma Yöntemi	128
1.6.	Nüshası	130
1.7.	Eserin Kaynakları	131
1.8.	Eserin Türk Edebiyatı Açısından Önemi	139
2.	MUHTEVA UNSURLARI	141
2.1.	Bölümleri.....	141
2.2.	Eserde Yer Alan Biyografiler	145
2.3.	Biyografilerin Sunuluş Açısından Kompozisyonu	167
3.	DİL ve ÜSLUP ÖZELLİKLERİ	172
3.1.	RAVZÂTÜ'L-MUFLİHÛN'DA YER ALAN MANZUMELER.....	188
4.	SONUÇ.....	192
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		198
METİN		198
1.	AÇIKLAMALAR.....	198
1.1.	Metnin Kuruluşuyla İlgili Açıklamalar	199
1.2.	Metnin Tertip ve Tanzimi	200
2.	RAVZÂTÜ'L- MUFLİHÛN'UN TRANSKRİPSİYONLU METNİ.....	206
	{MUKADDİME}	207
	{1. RAVZA – RAVZATÜ'L-MEŞÂYİH}	232
	{2. RAVZA – RAVZATÜ'L-VÂ'İZÂN}	383
	{3. RAVZA – RAVZATÜ'L-MÜDERRİSİN}	396
	{4. RAVZA – RAVZATÜ'L- MEVÂLÎ }	487
	{5. RAVZA – RAVZATÜ'L-VÜZERÂ}	507
	{6. RAVZA – RAVZATÜ'L- HÂCEGÂN}	543
	{7. RAVZA – RAVZATÜ'Z- ZÂKİRÂN}.....	565

{8. RAVZA – RAVZATÜ’L- ‘ÂŞİKÂN U VEYSİYYÛN U DEDEGÂN U ZÂHÎDÂN}	586
{9. RAVZA – RAVZATÜ’Ş- ŞÂ‘İRÂN}	601
{10. RAVZA – RAVZATÜ’L- ‘AVÂM}	614
SÖZLÜK	642
EKLER:	653
EK 1 – Ravzâtü’l-muflihûn’un İlk Sayfası.....	653
EK 2 – Müellif tarafından Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî adlı eserin derkenarına kaydedilen eserlerinin listesi.....	654
EK 3 – Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin Mührü.....	655
EK 4 – Osmanlı Devleti’nin Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin Yaşadığı Döneme Tekabül Eden Kronolojisi.....	656
EK 5 – Arşiv Belgesi 1	667
EK 6 – Arşiv Belgesi 2	668
EK 7 – Arşiv Belgesi 3	670
KAYNAKÇA	671
ÖZET.....	689
ABSTRACT	690

ÖN SÖZ

XVIII. asrın sonu ile XIX. asrın başında yaşayan, tasavvufi ve ilmî kişiliği ile Bursa'nın seçkin şahsiyetlerinden biri olan Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin *Ravzâtü'l-muflihûn* adlı eseri üzerine yaptığımız bu inceleme, aslında gecikmiş bir çalışmadır. Bursalı İsmail Hakkî'dan sonra bu şehrin yetiştirdiği, en çok eser veren ikinci kişi olan Gazzîzâde Abdülatîf Efendi; Baldırzâde Şeyh Mehmed Selîsî Efendi'nin *Ravza-i Evliyâ'sı* ile başlayıp Mehmed Şemseddin Efendi'nin *Yâdigâr-ı Şemsî* adlı eseriyle son bulan "Bursa Vefeyatnameleri" silsilesinin önemli halkalarından ikisinin, *Ravzâtü'l-muflihûn* ve *Hulâsatü'l-vefeyât* ın müellifidir. Genel edebiyat tarihi açısından biyografi türünün ne denli önemli olduğu ortadayken Bursa'nın meşahiri hakkında önemli biyografik bilgiler veren, Bursa tasavvuf ve kültürünün önemli kaynaklarından birisi olan *Ravzâtü'l-muflihûn* hakkında henüz ilmî bir çalışma yapılmamıştır. Bu tez çalışması, bu boşluğu doldurma amaç ve niyetini taşımaktadır.

Nitelikli bir tez konusu bulmak, verilen emeklere değecek bir çalışma ortaya koyabilmek, bu aşamalardan geçen herkesin dileğidir. Sahanın uzmanları bilirler ki manzum eserlerde bulunan ölçü, nazım biçimi ve birimleri, mazmunlar gibi araştırmacıya denetleme imkânı sunan özellikler, mensur eserlerde bulunmadığı için bu tür metinler üzerinde çalışmak birçok riski de beraberinde getirmektedir. Öte yandan doktora tezine konu olabilecek nitelikte manzum bir eser bulmak da gün geçtikçe zorlaşmaktadır. *Ravzâtü'l-muflihûn*'a tez çalışması olarak yönelmemde iki temel etken bulunmaktadır: Bunlardan ilki, danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Akkuş'un yılların tecrübesinden süzülen önsezisiyle eserin değerini fark edip beni bu eseri çalışmaya yöreklendirmesi, ikincisi ise Prof. Dr. Mustafa Kara'nın değişik vesilelerle Gazzîzâde'nin ve bu eserin değerine dair yayımladığı yazılarıdır.

Ravzâtü'l-muflihûn hakkında yapılan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun teorik zeminini tesis etmek için çalışmanın amaç ve yöntemi ortaya konmuş, çalışma boyunca yararlanılan kaynaklar hakkında etraflıca bilgi verilmiştir. Ayrıca eserin tarihî, sosyolojik ve tasavvufî yönlerine binaen Bursa, genel tarihî çizgiler içinde ele alınmış ve Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin yaşadığı dönem tasavvuf kültürü açısından incelenmiştir. Bu bölümde son olarak vefeyatnamelerin tür özellikleri üzerinde durularak Bursa vefeyatnameleri hakkında bilgi verilmiştir.

İncelemenin birinci bölümünde, *Ravzâtü'l-muflihûn* 'un yazarı Şeyh Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin tanıtılması amaçlanmıştır. Gazzîzâde'nin hayatı, yetiştiği ortam, ailesi,

eğitimi, hocaları, ilmî ve dinî kişiliği ele alınmıştır. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin hayatı, temel biyografi kaynaklarındaki bilgilerden, diğer vefeyatnamelerden, ansiklopedik eserlerden, hakkında daha önce yapılan akademik çalışmalardan ve kendi eserlerinden elde edilen verilere dayanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. *Ravzâtü'l-muflihûn*'da kişiliğine ve hayatına dair bilgiler üzerinde etraflıca durulmuştur. Bu arada, velut bir müellif olan Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin diğer eserleri de bu bölümde tanıtılmış, eserlerin yazma nüshaları ve varsa üzerinde yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

İncelemenin ikinci bölümünde *Ravzâtü'l-muflihûn*'un tanıtılması amaçlanmıştır. Kendi içinde üç ana başlıktan oluşan bu bölümde ilk olarak eserin tek yazma nüshası ele alınarak ayrıntılı bir tanıtımı yapılmıştır. Sebeb-i telif bölümünde müellifin belirttiği üzere eserin yazılış sebebi bu bölümde gösterilmiştir. *Ravzâtü'l-muflihûn*'un incelendiği bu bölümde yeri geldikçe diğer Bursa vefeyatnameleriyle karşılaştırılması yapılmıştır. Eserin Şekil, muhteva, dil ve üslup özellikleri alt başlıklar hâlinde ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Eserin orijinal yönleri, nesir edebiyatımızdaki değer, dili ve üslubu incelenmiştir. Eserin, biyografi anlatma tekniği de örnekler verilerek incelenmiş, eserde kullanılan anlatım biçimleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümde *Ravzâtü'l-muflihûn*'un iç yapısına ilişkin olarak, eserde yer alan biyografik anlatımlardan hareketle toplum yaşayışını, dönemin ruhunu ve önemli olaylarını yansıtan türlü konular ve ipuçları da yeri geldikçe değerlendirilmeye çalışılmıştır. *Ravzâtü'l-muflihûn*'un dış yapısını oluşturan özellikler de bu bölümde verilmiştir. İlk önce eserin nesir tekniği ağıısından taşıdığı özellikler, benzerleriyle karşılaştırılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Eserin güçlü ve zayıf yönleri ele alınmış ve müellifin bu konudaki başarısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde son olarak *Ravzâtü'l-muflihûn*'un dili ve anlatımı üzerinde durulmuştur. Müellifin Türkçeye verdiği değer, Türkçeyi kullanmadaki başarısı ve anlatım olanaklarını ne yolda kullandığı belirtilmeye çalışılmıştır.

İncelemenin son bölümünde de eserin çevriyazılı metni verilmiştir. Burada aranan herhangi bir konunun bulunmasını kolaylaştırmak için “Ravza” başlıkları çalışmanın “İçindekiler” kısmına da konulmuştur.

İncelemenin sonuna, bir sözlük eklenmiş, bu çalışmada çeşitli ağıılardan yararlanılan eserler ve makaleler “Kaynakça” başlığı altında toplanmıştır. Bütün bu araştırma ve incelemeler sonunda elde edilenler, “Sonuç” bölümünde ana çizgileriyle özetlenmiştir.

Bu tezin ortaya çıkmasında birçok kişinin değerli katkı ve yardımlarını gördüm. Çalışma sürecinde kıymetli zamanını ayırarak metni baştan sona okuyan ve benim için

özölmesi zor olan müşköllemleri kolaylıkla çözen Sayın Hocam Prof. Dr. Mehmet Akkuş’a sonsuz teşekkürlemleri saygıyla sunuyorum. Ders dönemindeki katkıları, akademik titizliğıyle bizlere örnekliğı, ilmî ahlakı her daim gözetmemiz konusundaki telkinlemleriyle ve her fırsatta çalışmama esirgemedenden sunduğı değıerli görüşlemleriyle Sayın Hocam Prof. Dr. Zülfikar Güngör’e de teşekkürlemleri saygılarımla sunuyorum.

Tezin teknik alandaki engellerini aşmamı sağılayan, birçok zorluğı bilgi ve teknik kabiliyetiyle çözen Süleyman Arslan’a, metindeki Farsça bölümleri çözen ve bütün metni baştan sona karşılıklı okuma fedakârlığını gösterip çok önemli müdahalelerde bulunan, sınıf arkadaşım, değıerli dostum Ar. Gör. Gökhan Coşgun’a en içten teşekkürlemleri sunuyorum. Ayrıca samimiyetinden, her konudaki ilgi ve yardımlarından dolayı Ar. Gör. Cihat Ekiz’e de teşekkür ediyorum. Her zaman destek ve yardımlarını gördüğüm, varlıklarıyla gurur duyduğum, zorlu tez sürecinde bir daha telafisi olmayan çok güzel zamanlarından aldığım eşim Rabia ve ocuklarım Zeynep, Muhammed Ali ve Kerim Salih’e en içten sevgilemleri sunuyorum.

Uzun ve yorucu bir çalışmanın ürünü olan bu tez, şüphesiz hatalardan ve yanlışlardan berî değıildir. Bu noktada, “... *tahrîrâtımızda dahi sehv ü hatâsına vâkıf olan azîzândan niyâzmendem ki kalemleriyle ta’mîr ve ta’dîl buyurup seng-endâz-ı ta’n olmayalar.*” diyen Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin cümlelemleriyle okurun ve sahanın uzmanlarının hoşgörüsüne sığınıyor, çalışmanın kemâle ulaşması için kusurlarımın düzeltilmesini rica ediyorum.

Metin YILDIRIM

Ankara, 2022

KISALTMALAR

akt.: Aktaran

BEEK: Bursa Eski Eserler Kütüphanesi

BEYBEK: Bursa Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi

BİYEK: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

çev.: çeviren/çevirenler

d.: Doğumu

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

ed.: editör/editörler

h.: hicri

haz.: Hazırlayan/Hazırlayanlar

Hz.: Hazret-i

Ktp.: Kütüphanesi

m.: miladi

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

nşr.: Neşreden

ö.: Ölümü

ra.: radiya'llâhu 'anh

sav.: salla'llâhu 'aleyhi vesellem

SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü

t.y.: Basım tarihi yok

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TTK: Türk Tarih Kurumu

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

vr.: varak

GİRİŞ

1. BİLİMSEL ZEMİN

Gazzîzâde Şeyh Abdülatîf Efendi (ö. 1247-1832)¹ ve *Ravzâtü'l-muflihûn*² adlı bu tez çalışmasında gözetilen hedefler, bu hedeflere ulaşmak için eserin ve müellifin hangi yöntemlerle inceleneceği, araştırma kaynaklarıyla ilgili genel bilgilerin verilmesi; çalışmanın üzerine inşa edildiği bilimsel zemini göstermesi açısından bir gereklilik olarak görülmektedir.

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Edebiyat araştırmalarında, sanatçıların ortaya koydukları estetik değeri yüksek eserlerin yanında kişisel hayatı konu edinen eserlerin de incelenmesi, sanatçıların ve onların yetiştikleri ortamın aydınlatılmasında oldukça önemlidir. Edebiyat araştırmacılarının bir şiir, destan, mesnevi, hikâye gibi edebî eserlere verdiği değeri; hatırat, gezi, biyografi, otobiyografi gibi bireysel hayatı aydınlatma işlevi daha belirgin olan türlerden esirgememesi gerekmektedir.

Türk edebiyatının doğuşu ve gelişim safhaları incelendiğinde nazımın edebiyatımızın her döneminde nesirden daha ön planda olduğu görülür. Şairlerimizin yanında nasirlerimizin sayısının pek az olması bu durumun en basit kanıtıdır. Edebiyat tarihimizin uzun seyri boyunca, İslam öncesi Türk edebiyatından 19. yüzyılda başlayan Batılılaşma dönemine kadar hem sanatçılar hem de halk nezdinde, nazım nesre göre daha çok rağbet görmüştür. “Günümüz edebiyatında tamamen mensur olarak işlenen hemen her konunun eski

¹ Bu çalışmada hicri tarihlerin miladi tarihe çevrilmesinde şu iki kaynaktan faydalanılmıştır: a- Türk Tarih Kurumu **Tarih Çevirme Kılavuzu** (<https://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu>) b-Faik Reşit Unat, “*Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*” TTK Yayınları, Ankara 1988. İSNAD sisteminin yazım kuralları esas alınarak hicri/miladi olarak verilen tarihlerdeki hicri ay bilinmiyor ise şu yöntem uygulanmaya çalışılmıştır: Örneğin hicri 1232 yılı, TTK Tarih Çevirme Kılavuzu’nda ve kaynaklarda 1816/1817 olarak bazen de küçük tarih tercih edilerek 1816 şeklinde verilmektedir. Halbuki 1232 yılının sadece iki ayı miladi 1816 yılında yer almakta, geri kalan on ay 1817’ye taşmaktadır. Bu durumda 1232 hicri yılının miladi karşılığı olarak 1817’nin verilmesi daha isabetli görünmektedir. Tarihlerin verilmesinde elden geldiğince bu duruma dikkat edilmeye çalışılmış ve Faik Reşit Unat’ın eserinden faydalanılmıştır.

² Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, Nr. 1041 [Bu kütüphanedeki yazma eserler referans edilirken kaynaklarda iki farklı kısaltma kullanılmaktadır. Kütüphanenin ilk adı, Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi olduğu için “**BEYBEK**” kısaltması; sonraları Bursa Eski Eserler Kütüphanesi’nin kısaltması olarak “**BEEK**” kullanılmıştır. Günümüzde kütüphanenin adı hakkında, resmî internet sitesinde şu bilgi yer almaktadır: “28.12.2010 tarih ve 6093 sayılı kanun kapsamında kurulan Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı’nın İstanbul Bölge Müdürlüğü’ne bağlı olarak **Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi Müdürlüğü** ismiyle de yeniden yapılandırılmıştır.” Bu kütüphanedeki yazmaları gösterirken TDK İmlâ Kılavuzu’nda belirtilen “kısaltmalarla ilgili kurallar” a göre ve yürürlükte olan isminin baş harflerinden hareketle “**BİYEK**” kısaltması, karışıklığı ortadan kaldırmak, akademik yazımlarda birlik sağlamak için kullanılabilir. Bu çalışmada bu kısaltma kullanılacaktır.]

edebiyatımızda manzum olarak da kaleme alınmış olması, bu edebiyatta nazım tarafının ağır bastığının açık bir göstergesidir. Öyle ki, normal olarak nesrin sahasına giren tarihler, nasihat kitapları, dinî-ahlaki, tasavvufî eserler, lügatler, şair tezkireleri vb. pek çok eser nazmen de vücuda getirilmiştir.”³

Türk İslam edebiyatı ve Eski Türk edebiyatı alanlarında yapılan akademik çalışmaların büyük çoğunluğu manzum eserler etrafında toplansa da mensur eserlerle ilgili yapılan çalışmalar son yıllarda hızla artmaktadır. Farklı türlerdeki eserlerin ilmî çalışmalara konu olması, edebiyatımızın her yönüyle aydınlatılmasına katkı sunacaktır. Bununla birlikte, mükemmel bir edebiyat tarihinin yazılabilmesi için Türk edebiyatının bütün ürünlerinin aynı dikkat ve titizlikle incelenip değerlendirilmesi gerekmektedir.⁴ Eski edebiyatımızda, bir nevi günümüzün edebiyat tarihleri işlevi gören “tezkire, terceme-i hâl, vefeyatname” gibi türlerin, modern bilim anlayışının biyografik eserlere verdiği değer göz önüne alındığında büyük bir öneme sahip olduğu ortadadır. Akademik çevrelerde bugüne dek “tezkire” türüyle ilgili oldukça kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Son zamanlarda “vefeyatname, terceme-i hâl” gibi biyografik eserlere de ilgi artmakta, bunların edebiyat tarihi açısından değeri kabul görmektedir.

Türk edebiyatında 17. yüzyıldan itibaren belirli bir şehir ya da yeri merkeze alan birçok vefeyatname kaleme alınmıştır. Abdurrahman Hibrî Efendi’nin (ö. 1069/1659) *Enîsü’l-müsâmirîn*⁵ adlı eseri, şehir meşhurları vefeyatnamelerinin ilkidir ve Edirne üzerine yazılmıştır.⁶ Edebiyatımızda Bursa, Edirne, İstanbul, Bağdat, Çorum gibi şehirlerimize ait vefeyatnameler bulunmakla birlikte hakkında en çok vefeyatname tertip edilen şehir Bursa’dır. İleride ayrıntılı bir şekilde ele alınacak olan ve on eserden oluşan “Bursa Vefeyatnameleri”nden ikisini, *Ravzâtü’l-muflihûn* ve *Hulâsatü’l-vefeyât*⁷, Gazzîzâde Şeyh Abdülatîf Efendi kaleme almıştır. Bu eserlerden *Hulâsatü’l-vefeyât* bugüne kadar iki

³ M. Fatih Köksal, *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2017), 154.

⁴ *Bir Türk Edebiyatı Tarihi Yazmak Mümkün müdür ?* Prof. Dr. Ömer Faruk Akün’le Orta Sayfa Sohbeti , TÜBAR-XIX-/2006- s. 107-116.

⁵ Sevim Üngün, *Abdurrahman Hibrî ve Enîsü’l-müsâmirîn* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 1972.)

⁶ Suat Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyâtname ve İsmail Belîğ’in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân’ı* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2016),74.

⁷ *Hulâsatü’l-vefeyât*’ın nüshaları şunlardır: BİYEK Genel Kitaplığı Nr. 1016; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Nr. 4669, 4960; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Nr. 2392, 2257; Süleymaniye Ktp., Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu Nr.1338; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi Nr. 906 , 907; İstanbul Üniversitesi Ktp. Nadir Eserler Nr. T 224, T 3384, T 3712, T 1325, T 9629; İstanbul BB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları Nr.1722; Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp. Türkçe Yazmaları Nr. 120; İzmir Millî Ktp. Türkçe Yazmaları Nr. 1734/1; Berlin Millî Ktp. Türkçe Yazmaları Ms. or. oct. 1057.

müstakil çalışmaya konu olmuşken⁸ Bursa tasavvuf ve kültür tarihinin önemli kaynaklarından birisi olan **Ravzâtü'l-muflihûn** hakkında henüz ilmî bir çalışma yapılmamıştır.

Bu tez çalışmasında, Bursa vefeyatnameleri zincirinin bir halkası olan **Ravzâtü'l-muflihûn**'un çevriyazılı metninin hazırlanması; eserin dil, üslup, muhteva gibi metin inceleme yöntemleriyle değerlendirilmesi; eserin yayımlanmış diğer vefeyatnamelerle karşılaştırılması; elde edilen yeni bilgileri değerlendirmek suretiyle Bursa şehir tarihine ve müellif hakkındaki önceden yapılmış çalışmalara katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın odak noktasını metin neşri oluşturmaktadır. “*Metin neşri, sosyal bilimlerdeki pek çok bilim dalının ilgi alanına giren çok önemli bir konudur. Özellikle de Türk Dili ve Eski Türk Edebiyatı alanında yapılan akademik çalışmaların büyük ekseriyeti metin neşrine dayalıdır.*”⁹ **Ravzâtü'l-muflihûn**'un metnini sağlam bir şekilde ortaya koymak bu çalışmanın en önemli amacıdır.

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin **Ravzâtü'l-muflihûn** adlı vefeyatnamesi tez konusu olarak belirlendikten sonra çalışmada nasıl bir yöntem izleneceği, böyle bir eseri doğru çalışmanın metodolojisinin nasıl olması gerektiği ile ilgili araştırmalar yapıldı. Sosyal bilimlerde “*Tarihi bir olay, süreç veya dönem hakkında araştırma yapılırken, genel olarak şöyle bir yol izlenebilir: Taharri (kaynak araştırma), tasnif (sınıflandırma), tahlil (ne ifade ettiği), tenkid (doğruluk derecesi), terkip (senteze ulaşma).*”¹⁰ Alanla ilgili yapılmış muteber çalışmaların hemen hepsinde aşağı yukarı bu metodun uygulandığı görülmüştür.

Bu çalışmada da kaynakların tespiti, temini ve incelenmesi ilk aşamayı oluşturmaktadır. Bu konu önemine binaen bir sonraki başlıkta ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

⁸ Ayşe Nur Sır Dünder, **Hulâsatü'l-vefeyât (Giriş, İnceleme, Metin, Tıpkıbasım) 2 cilt**, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2015); Mustafa Demirel, **Hulâsatü'l-vefeyât (Bursa'da Medfun Meşâyihin Kısa Hayatı)**, (Bursa: BBB Kitaplığı, 2014)

⁹ Köksal, **Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori**, 17. M. Fatih Köksal, metin neşri çalışmalarına yönelik eleştirilere karşı yazısına şöyle devam etmektedir: “Kütüphanelerimizde hâlâ yeni harflere çevrilmeyi bekleyen yüzlerce ecdat yadigarı varken son zamanlarda yüksek sesle telaffuz edilmeye başlanan, artık metin neşretme işine son verilmesi gerektiğine dair görüşlere itibar edilmesi mümkün değildir. Elbette yayımlanmış metinler üzerinde tahlil ve türlü bakımlardan değerlendirme çalışmaları da yapılabilir ve bir anlam ifade ettiği takdirde bunlar da önemlidir. Ne var ki edebiyat tarihimizin hakkıyla yazılabilmesi için metin neşri konusunda daha kat edilecek çok mesafe vardır.”

¹⁰ Halit Çil, “**Tarih Araştırma Yöntemleri**” **İslam İlimlerinde Araştırma Yöntem ve Teknikleri**, ed. Recep Ardoğan, (Kahramanmaraş: Klm Yayınları, 2020) , 262.

Araştırma sürecinde genelde vefeyatnameler ve Bursa vefeyatnameleri, özelde Gazzîzâde Şeyh Abdülatîf Efendi ile ilgili birçok akademik çalışma yapıldığı, hem sayı hem de nitelik olarak azımsanamayacak bir literatürün oluştuğu görülmüştür. Bunda Bursa'nın hem Osmanlı'nın ilk başkenti olması hem de sahip olduğu kültürel ve tasavvufi zenginlikle her zaman araştırmacıların ilgisini çeken bir merkez olması etkindir. Bu çalışmaların incelenmesi neticesinde, yapılacak tez çalışmasında hangi bölümlerin bulunması gerektiği ve bu bölümlerde ele alınacak konuların kapsamı, alanla ilgili temel çalışmalardan başka hangi eserlerden ne derecede faydalanılması gerektiği etüt edilerek tezin planı ortaya konmuştur.

Çalışmanın esasını teşkil eden *Ravzâtü'l-muflihûn*'un çevriyazısı yapılırken edebiyat araştırmalarında uygulanagelen metin neşri yöntemleri takip edilmiştir. Eserin transkribe edilmesi esnasında biçimsel açıdan okunmayı ve anlaşılmayı kolaylaştırıcı -ana ve yan başlıklar eklemek gibi- tasarruflarda bulunulmuştur.

Araştırmanın diğer bir yönünü ise, müellifin hayatına dair elde edilen yeni bulguların ortaya konması ve eserin dil, üslup, şekil ve muhteva yönünden incelenmesi oluşturmaktadır. Bu bölümde daha çok tenkit yöntemi uygulanmaya çalışılmıştır. Eserin, yayımlanmış diğer Bursa vefeyatnameleriyle karşılaştırılması yoluyla elde edilen bilgilerin teyit ve tenkit edilmesine çalışılmıştır. Ayrıca diğer eserlerdeki benzerlik ve farklılıkların tespit edilebilmesi için istatistiklerden, tablolardan faydalanılmaya çalışılmıştır. Nihayet elde edilen veriler sentez yöntemiyle değerlendirilmeye tâbi tutularak sonuç bölümünde tez çalışmasında ulaşılan hedefler maddeler hâlinde verilmiştir.

1.3. ARAŞTIRMA KAYNAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bilimsel ölçütlere göre hazırlanan bir çalışmada konu seçimi kadar kaynakların doğru ve yerli yerinde kullanımı da son derece önemlidir. Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin *Ravzâtü'l-muflihûn* adlı eserinin inceleme konusu olarak seçildiği bu tez çalışmasının en temel kaynağını bizatihi incelenen eserin kendisi oluşturmaktadır. Eserin çevriyazısının yapıldığı süreçte, içinde müellifin hayatına, eserlerine, Bursa şehir kültürüne ve dönemin tasavvufi hayatına hatta Osmanlı siyasî tarihine dair değerli ve önemli bilgiler barındırdığı görülmüştür. Eserde yer alan biyografi, tasavvuf, tarih, şehir tarihi gibi farklı disiplinlere ait bu bilgileri doğru anlama ve aktarma amacıyla birçok esere başvurulmuştur. Bu başlık altında, hem tez çalışmasının hazırlanma sürecinde faydalanılan temel kaynaklar hakkında tanıtıcı bilgiler verip onların tez konusuyla ilgisini göstermek hem de Gazzîzâde Abdülatîf Efendi ile

ilgili bugüne dek yapılan literatürün genel bir değerlendirmesini yapmak yerinde olacaktır. Kaynaklar, şu üç başlık hâlinde değerlendirilebilir:

1.3.1 GAZZÎZÂDE ABDÜLLATÎF EFENDÎ'NİN ESERLERİ

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin başta, birer biyografik kaynak olan *Ravzâtü'l-muflihûn* ve *Hulâsatü'l-vefeyât* adlı eserleri olmak üzere bazı eserleri bu çalışmada birinci elden kaynaklar olarak kullanılmıştır. Eserlerinin başında kendi hayatına ve çevresine dair değerli bilgiler veren, Bursa'nın yetiştirdiği en üretken müelliflerden olan Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin toplamda kaç eser sahibi olduğu hakkında kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Telif, tercüme, şerh, ihtisar ettiği eserleri yanında istinsah ettiği eserleri de bulunan Gazzîzâde'nin kaynaklarda adı geçen fakat elde bulunmayan eserleri de vardır. Bunların bir kısmı Türkçe bir kısmı da Arapça ve Farsça olarak kaleme alınmıştır. Müellifin Türkçe kaleme aldığı eserlerden birçoğu fıkıh, tefsir, hadis gibi temel İslami ilimlerle ilgilidir. Bu konu ileride “Eserleri” başlığı altında ayrıca ele alınacaktır.

Gazzîzâde'nin bahsedilen ilmî eserleri hariç tutulacak olursa hakkındaki otobiyografik bilgilere *Ravzâtü'l-muflihûn*'dan¹¹ ve *Vâkıât fi't-tasavvuf*¹² adlı eserinin başındaki bölümlerden ulaşılmaktadır. Ayrıca bu çalışma sürecinde farkına varılan ve daha çok müsvedde olarak tutulmuş intibai uyandıran bir mecmuada da müellifin hayatına ait önceki kaynaklarda bahsedilmeyen önemli bilgiler yer almaktadır.¹³ Bunlar, müellifin hayatı bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1.3.2 TERACİM-İ AHVÂL, TABAKAT, VEFİYAT GİBİ KLASİK KAYNAKLAR

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin kendi eserlerinden başka, bu çalışmada başvuru kaynağı olarak kullanılan vefeyatnameler, tabakat ve teracim-i ahvâl kitapları yer almaktadır. Onun hakkında bilgi verilen bu kaynaklarda “Hafîd” mahlasıyla şiirleri bulunduğundan, bir divançesi olduğundan bahsedilmekte ise de bu bilgiyi paylaşanlardan hiçbiri onun şiirlerinden herhangi bir örnek vermemiştir. Bilindiği üzere eski edebiyatımıza ait bir şair hakkında bilgi edinilecek kaynakların başında şura tezkireleri gelmektedir. Bu kaynaklarda, verilen “Hafîd” mahlası kullanan şairler hakkındaki bilgilerden hareketle Gazzîzâde'nin yaşadığı dönemi

¹¹ BİYEK, Orhan Bölümü, Nr. 1041 vr. 4-b ve 31-b, 32-a

¹²BİYEK, Orhan Bölümü, Nr. 705, vr. 1-b'den 12-b'ye kadar; Hamdi Tekeli, *Gazzîzâde Abdülatîf'in Hayatı, Eserleri ve Vâkıât'ı*, Bursa: Uludağ Yayınları, 2016.

¹³ BİYEK, Orhan Bölümü, Nr. 2087.

(1190-1776 / 1247-1832) kapsayan tezkireler taranmış -aynı mahlası kullanan iki şair dışında¹⁴- tezkirelerin hiçbirinde Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'ye ait bir bilgiye rastlanmamıştır.¹⁵ Diğer yandan onunla ilgili bilgilere eski edebiyatımızın önemli ansiklopedik kaynaklarından olan klasik biyografi eserleri aracılığıyla ulaşılmıştır. Bu eserleri kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz: Damadı Mehmed Fahreddin Efendi'nin (ö.1856) *Gülzâr-ı İrfân*¹⁶ adlı Bursa vefeyatnamesi, Mehmed Şemseddin Efendi'nin (ö.1936) *Yâdigâr-ı Şemsî*¹⁷ adlı Bursa vefeyatnamesi, Fındıklılı İsmet'in (ö.1904) Şeyhî Mehmed Efendi'nin (ö.1731) *Vekâyiü'l-fuzalâ* adlı biyografik eserine yazdığı zeyil olan *Tekmiletü's-Şekâik*¹⁸ adlı eseri, Bağdatlı İsmail Paşa'nın (ö.1920) *Hedîyyetü'l-ârifin*¹⁹ adlı bibliyografik eseri, Bursalı

¹⁴ Bu şairler; HAFÎD, Mehmed Hafîd Efendi (ö.1811-12) ve HAFÎD, Şeyh-zâde İbrahim Paşa'dır (ö. 1813).

¹⁵ 18. ve 19. yüzyıl şairlerini ihtiva eden tezkireler şunlardır:

- 1- Seyyid Abdülfettah Şefkat'in (ö. 1242/1826-27) *Tezkiretü's-şuarâ* adlı eseri, 1730 ve 1814 yılları arasında yaşamış 125 şair biyografisi yer almaktadır. (Filiz Kılıç, *Şefkat, Tezkîre-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî*, Ankara, 2017, ekitap.kulturturizm.gov.tr. [Erişim 22 Ağustos 2022]
- 2- Sahaflar Şeyhizade Esad Efendi'nin (ö.1264/ 1848) *Bağçe-i Safâ-endûz* adlı eseri, 1722-1835 yılları arasında yaşamış 209 şair biyografisi yer almaktadır. (Rıza Oğraş, *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-endûz'u (İnceleme-Metin)*, Ankara, 2018, ekitap.kulturturizm.gov.tr. [Erişim 22 Ağustos 2022]
- 3- Arif Hikmet'in (ö. 1275 /1859) *Tezkire-i Şu'arâ: Ârif Hikmet Tezkiresi*, 1592 ve 1837 yılları arasında yaşamış 203 şair biyografisi yer almaktadır. (Mehmet Nuri Çınarcı, *Şeyhülislam Arif Hikmet Bey'in Tezkiretü's-Şu'arâsı ve Transkripsiyonlu Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, SBE, Gaziantep, 2007.)
- 4- Fatîn Davud Efendi'nin (ö. 1283/ 1866) *Hâtîmetü'l-Eş'âr* adlı eseri, 1721-1853 yılları arasında yaşamış 672 şair biyografisi yer almaktadır. (Ömer Çiftçi, *Fatîn Davud, Hâtîmetü'l-Eş'âr*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi SBE, Malatya, 1996.)
- 5- Mehmed Tefvik'in (ö.1274 / 1858) *Mecmuâtü't-terâcim* adlı eseri, 1595-1860 yılları arasında yaşamış 542 kişinin biyografisi yer almaktadır. (Ruhsar Zübeyiroğlu, *Mecmuâtü't-terâcim*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 1989.)
- 6- Çaylak Mehmed Tefvik'in (ö. 1311/ 1893) *Kâfile-i Şuarâ* adlı eserinde Türk şiirinin eski ve yeni şöhretlerinden 281 şair yer almaktadır. (, Fatma Sabiha Kutlar Oğuz, Müjgân Çakır, Hanife Koncu (hzl.), *Mehmed Tefvik, Kâfile-i Şu'arâ*. Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul, 2012.)
- 7- Faik Reşad'ın (ö. 1332 /1914) *Eslâf* adlı eserinde 71 Osmanlı şair ve âliminin hâl tercemesi yer almaktadır. (Şemsaddin Kutlu, *Faik Reşat Eslâf Eski Bilginler, Düşünürler, Şairler*, Tercüman 1001 Temel Eser Yay., İstanbul (Tarihsiz))
- 8- Mehmed Sirâceddin'in (ö. 1930'dan önce) *Mecmua'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ* adlı eserinde 75 şairin hâl tercemesi yer almaktadır. (Mehmet Arslan, *Mehmed Sirâceddin Mecmua'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, Dilek Matbaası, Sivas, 1994.)

*Tezkirelerle ilgili bilgiler için TDV İslam Ansiklopedisi'nin ve TEİS'in ilgili maddeleriyle; "Mustafa İsen (Editör), Filiz Kılıç, İsmail Hakkı Aksoyak, Aysun Sungurhan, Mustafa Durmuş, *Şair Tezkireleri*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2002)" adlı eserlerden de yararlanılmıştır.

¹⁶ Mehmed Fahreddin Efendi, *Gülzâr-ı İrfân*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Şer'iyye, Nr. 1098, vr. 167-b.; Bilal Güzel, *Mehmed Fahreddin Bursavî ve Gülzâr-ı İrfân İsimli Biyografik Eseri (İnceleme-Metin-Dizin)*, (Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, 2021), 440-442.

¹⁷ Mustafa Kara - Kadir Atlansoy, *Bursa Dergâhları: Yâdigâr-ı Şemsî, I-II* (Bursa: Uludağ Yayınları, 1997), 214-216.

¹⁸ Abdülkadir Özcan (hzl.), *Şekâ'ik-i Nu'mâniyye ve Zeylleri-Fındıklılı İsmet Efendi, Tekmiletü's-Şekâ'ik fi Hakkı Ehli'l-Hakâ'ik* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 5/329-330.

¹⁹ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hedîyyetü'l-ârifin, esmâ'ü'l-mü'ellifin ve âşârü'l-muşannifin*, [haz.] Kilisli Rıfat Bilge, Mahmud Kemâl İnâl (İstanbul: MEB Yayınları,1951), 1/618.

Mehmed Tahir Bey'in (ö.1925) *Osmanlı Müellifleri*²⁰ adlı biyografik eseri ve yine aynı müellifin *Meşâyih-i Osmâniyye'den Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâli*²¹ adlı risalesi, Osmanzâde Hüseyin Vassâf Efendi'nin (ö.1929) *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr*²² adlı sûfî biyografilerine dair eseri, Kâmil Kepecioğlu'nun (ö.1952) *Bursa Kütüğü*²³ adlı eseri ve daha yakın dönemlerde yazılmış olan Ömer Rıza Kehhâle'nin (ö.1987) *Mu'cemü'l-mü'ellifin*²⁴ adlı bibliyografik eseri.

Yukarıdaki kaynaklarda birbiriyle çelişen bazı bilgiler bulunsa da²⁵ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin kendi hayatına dair eserlerinde verdiği otobiyografik bilgilerle bu kaynaklardakiler bütünleştğinde müellifin geniş bir biyografisi ortaya çıkmaktadır.

1.3.3 MODERN BİYOGRAFİK KAYNAKLAR, ANSİKLOPEDİLER, AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Tez çalışmamızda müellifin biyografisi, eserleri, hocaları ve yetiştiği çevre kısımları hazırlanırken yukarıda değinilen klasik biyografik kaynakların yanında o kaynaklardaki bilgileri işleyen yakın dönemlerde yazılmış akademik ve ilmî çalışmalardan da faydalanılmıştır. Bu başlık altında, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin biyografisine ve *Ravzâtü'l-muflihûn*'a kaynaklık eden, tez çalışmamızda başvuru alan belli başlı çalışmalar tanıtılacaktır. Bu bağlamda önce akademik sahada yapılan tez çalışmalarına yer verilecek ardından diğer ilmî çalışmalar tanıtılacaktır.

Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tasavvuf hocalarından Mustafa Kara'nın Gazzî Dergâhı ve Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi hakkında, gerek tasavvuf ile ilgili yaptığı kendi çalışmaları ve makaleleriyle gerekse danışmanlığında yapılan tezlerle ilk farkındalığı oluşturduğu görülmektedir. Yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerine bakıldığında²⁶ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin aşağıdaki çalışmalara konu olduğunu görmekteyiz:

²⁰ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri (1-3)*, (haz.) M. A. Yekta Saraç (Ankara: (TÜBA) Türkiye Bilimler Akademisi Yayınevi, 2016), 146-147.

²¹ Bursalı Mehmed Tahir, *Meşâyih-i Osmâniyye'den Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâli* (İstanbul: Kitabhane-i İslâm, 1318), 46-48.

²² Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, (haz.) Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2015, 5/134-140.

²³ Kamil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, (4 cilt) (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009), 1/61.

²⁴ Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin: Terâcimu muşannifi'l-kütübi'l-Arabiyye*, Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut 1957, IX, 272.

²⁵ Ailesine, eserlerine, doğum tarihine dair kaynaklarda yer alan bu farklılıklardan müellifin hayatı bölümünde bahsedilecektir.

²⁶ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin *Hulâsatü'l-vefeyât*'ı 1979 yılında İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nde hazırlanan iki lisans bitirme tezine de konu olmuştur: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tezler Bölümü,

İlk çalışma Hamdi Tekeli tarafından hazırlanan yüksek lisans tezidir.²⁷ Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî*²⁸ adlı eserini çalışan Tekeli, müellifin büyük dedesi Ahmed-i Gazzî'nin menkıbelerini incelemiştir. Bu çalışmayı değerli kılan hususlardan biri, eserdeki varak 91-a'nın derkenarında Gazzîzâde Abdülatîf Efendi tarafından kaydedilmiş eserlerinin listesinin gün yüzüne çıkarılmasıdır. Çalışmamızın "Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin Eserleri" başlığı altında bu konuya tekrar dönülecektir. Takip eden süreçte *Menâkıb-ı Gazzî* ile ilgili başka bir ilmi çalışma daha yapılmıştır.²⁹

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi hakkında doğrudan yapılmış bir çalışma olmasa da Kadir Atlansoy'un 1993 yılında Mustafa Kara danışmanlığında hazırladığı doktora tezi³⁰ hem Gazzîzâde'yi hem de diğer Bursa vefeyatnamelerini mercek altına alan bütüncül bir çalışmadır. Daha sonra kitap olarak da yayımlanan³¹ bu tez çalışması *Ravzâtü'l-muflihûn*'dan bir bölümün yayımlandığı ilk ve tek çalışmadır. Atlansoy, çalışmasında Bursa Vefeyatnameleri'nin tezkire yönünü inceleyerek bu vefeyatnamelerden beşinde³² yer alan şairlerin biyografilerini çevriyazıyla vermiştir.³³ Çalışma, Bursa vefeyatnameleriyle ilgili önemli bilgileri ilk kez derli toplu olarak vermesi açısından değerlidir.

Doğrudan Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'yle ilgili yapılan diğer bir çalışma ise Hamdi Tekeli'ye ait doktora tezidir³⁴ ve tezin danışmanı da yine Mustafa Kara'dır. Gazzîzâde Abdülatîf'in hayatını, eserlerini ve tasavvufi yönünü ele alan çalışma müellifin *Vâkıât fi't-*

Satılmış Kurt, 14647 no'lu bitirme tezi; Hasan Akdağ, 14593 no'lu bitirme tezi. (Bilgiler, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Tez Kataloğu'ndan alınmıştır. <https://kutuphane.istanbul.edu.tr/tr/> Erişim 10 Aralık 2022)

²⁷ Hamdi Tekeli, *Ahmed Gazzî'nin Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1991).

²⁸ BİYEK, Orhan Bölümü, Nr. 1042.

²⁹ Abdülhakim Koçin, *Gazzîzâde Abdülatîf Efendi Menâkıb-ı Evliya (Menâkıb-ı Ahmed Gazzî)* (Ankara: İyi Bir İnsan Yayınevi, 2009).

³⁰ Kadir Atlansoy, *Bursa Vefeyatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri: İnceleme-metin*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 1993.

³¹ Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri, Bursa Vefeyatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri*, Asa Kitabevi, Bursa 1998.

³² Bu vefeyatnâmeler: *Ravza-i Evliyâ, Güldeste-i Riyâz-ı İrfân, Gülzâr-ı Sulehâ, Ravzâtü'l-muflihûn ve Gülzâr-ı İrfân*'dır.

³³ Atlansoy çalışmasının *Ravzâtü'l-muflihûn*'daki Şairler bölümünde " G. Abdülatîf, eserinin 6. ravzasında şairler ve zakirler bölümünde şiirle ilgili görüşlere yer vermektedir." demiştir. Ancak *Ravzâtü'l-muflihûn* 'un 6. Ravzası *Ravzâtü'l-hâcegân*, 9. Ravzası ise *Ravzâtü's-şâirân*'dır. Ayrıca *Ravzâtü'l-muflihûn* 'da üç şair biyografisi yer almasına rağmen Atlansoy çalışmasının inceleme bölümünde 10 şair adı saymış (s. 133), eserin sonunda şair biyografilerini verirken yine üç şair biyografisi vermiştir.(s.365-367).

³⁴ Hamdi Tekeli, *Gazzîzâde Abdülatîf'in Hayatı, Eserleri ve Vakıat'ı: İnceleme-Metin*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, 2000.).

*Tasavvuf*³⁵ isimli eserinin incelendiği, çevriyazısının yapıldığı ciddi bir çalışmadır. Bu tez çalışmasında özellikle müellifin biyografisinin verilir eserlerinin tanıtıldığı birinci bölüm, büyük bir emeğin ürünüdür. Bu tez de sonradan kitap olarak basılmıştır.³⁶

Hamdi Tekeli'nin doktora tezinden iki yıl sonra Gazzîzade çalışmaları Bursa dışına çıkmış ve Şaban Karaköse tarafından *Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ve Mergûbü's-sâlikîn Adlı Eseri* başlıklı yüksek lisans tezi Marmara Üniversitesi bünyesinde hazırlanmıştır.³⁷ Sadrazam Koca Ragıp Paşa'nın, Nakşibendiyye tarikatının on bir esasını işlediği kasideyi Gazzîzâde Abdüllatîf bu eserinde³⁸ şerh etmiştir. Bu tez çalışması da daha sonra özenle hazırlanmış bir kitap olarak yayımlanmıştır.³⁹

Müteakiben Gazzîzâde çalışmaları farklı bir disipline taşınmış, hakkında ilahiyat ve tasavvuf dallarında yukarıda bahsedilen çalışmalar yapılan Gazzîzâde, tarih alanında yapılan bir çalışmaya konu olmuştur. 2007 yılında Salih Erol tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde müellifin *Pehlivan İbrahim Paşa Vakayı'nâmesi*⁴⁰ adlı eseri çevriyazıyla hazırlanmıştır.⁴¹ 19. yüzyılın önemli devlet adamlarından birinin biyografisini ve Bursa sürgünündeki günlerini anlatarak dönemin tarihî olaylarına ışık tutan Gazzîzâde'nin bu eseri de daha sonra TTK tarafından basılmıştır.⁴² Müellif eserinde, 1787-1817 yılları arasında gerçekleşen olayları, Pehlivan İbrahim Paşa'yı merkeze alarak kronolojik olarak anlatmaktadır.

Başka bir tez çalışması, Gazzîzâde'nin *Şerefü'l-Âfâk*⁴³ adlı dinî- tasavvufi eseri üzerine yapılmıştır. Ebubekir Çetiner tarafından yapılan çalışma⁴⁴ duanın adabı, kabir ziyareti, mürşid-i kâmil, ayet ve surelerin fazileti gibi dinî ve tasavvufî konuları içermektedir. Gazzîzâde'nin diğer eserlerinde de sıkça karşılaşıldığı üzere bu eserde de müellif, üzerinde durduğu konularla ilgili sık sık ayet ve hadis iktibasları yapmaktadır.

³⁵ BİYEK, Orhan Gazi, Nr. 705. Gazzîzâde bu eserinde, şeyhi Mehmed Emin Kerkükî'nin (ö. 1228 / 1813) tasavvuf sohbetlerini anlatmaktadır.

³⁶ Hamdi Tekeli, *Gazzîzâde Abdüllatîf'in Hayatı, Eserleri ve Vakıat'ı* (Bursa: Uludağ Yayınları, 2016)

³⁷ Şaban Karaköse, *Gazzîzâde Abdüllatîf ve Mergûbü's-sâlikîn Adlı Eseri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2002)

³⁸ Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü Nr. 2518, 2646.

³⁹ Şaban Karaköse, *Nakşend Yolunun Esasları, Mergûbü's-sâlikîn*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2018)

⁴⁰ Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, Nr. 1043

⁴¹ Salih Erol, *Pehlivan İbrahim Paşa Vakayı'nâmesi (Baba Paşa Tarihi)*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2007)

⁴² Salih Erol, *Vekâyi'-i Baba Paşa fi't-Târih*, (İstanbul: TTK Yayınevi, 2013)

⁴³ Süleymaniye Ktp., Uşşâkî Tekkesi, Nr. 50/1.

⁴⁴ Ebubekir Çetiner, *Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ve Şerefü'l-Âfâk Adlı Eseri: İnceleme ve Metin*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2013.). Bu çalışmada metnin çevriyazısı yapılmamıştır.

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin eserlerini konu edinen son tez çalışması Ramazan Önal tarafından tefsir dalında yapılmıştır.⁴⁵ Bu çalışmada, Gazzîzâde'nin en hacimli eserlerinden olan *Fütuhâtü Kenzi'l-Kur'ân*⁴⁶ adlı eser, tefsir ilminin ölçütleriyle yöntem ve üslup açısından değerlendirilmiştir. Bu çalışmada eserin çevriyazımı yapılmaksızın sadece tahlille yetinilmiştir. Gazzîzâde'nin bu eseri bilinen en geniş Fatiha Suresi tefsiridir.⁴⁷

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin eserleriyle ilgili yukarıda bahsedilen tezlerden sonra günümüze değin yüksek lisans ve doktora düzeyinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Ancak 2014 ve 2015 yıllarında Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin *Hulâsatü'l-vefeyât*⁴⁸ adlı eseri üzerine ilki popüler ikincisi akademik iki çalışma daha yapılmıştır. Mustafa Demirel'in 2014 tarihli çalışması, eserin geniş kitlelerce okunmasını hedeflediği için çevriyazı, tahlil, karşılaştırma gibi bilimsel ölçütlerin kullanılmadığı; eserin dilinin de günümüz okurunun anlayabileceği şekilde sadeleştirildiği bir çalışma olmuşken Ayşe Nur Sır Dünder aynı esere dil açısından yaklaşmıştır. Gazzîzâde'nin eserleri tasavvuf, tarih, tefsir ve edebiyat dışında böylece bir dil çalışmasına da konu olmuştur. Dünder, eseri imlâ, ses bilgisi ve söz varlığı açısından incelemiştir.

Görüldüğü üzere Gazzîzâde Abdülatîf Efendi ve eserleri üzerine 1991'den bu yana yedi adet tez çalışması yapılmıştır. Bunlardan beş yüksek lisans tezi ve bir doktora tezi doğrudan Gazzîzâde'nin eserleri üzerine yapılmışken Atlansoy'un doktora tezi dolaylı olarak Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'yi konu edinmiştir. Bunların dışında iki akademik ve bir de popüler çalışma yapılmıştır.

Tez çalışmamızda, yukarıda isimleri verilenlerin yanı sıra vefeyatnameler konusunda faydalanılan en önemli kaynak Suat Donuk'un çalışması olmuştur. Donuk, vefeyatname türünün en başarılı örneği kabul edilen İsmail Belig'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'ı üzerine yaptığı çalışmasının başında hem İslam medeniyetinde hem de Türk edebiyatında vefeyatnamenin tarihi gelişimini etraflıca ele almış ve tür özelliklerini ortaya koymuştur.⁴⁹

⁴⁵ Ramazan Önal, *Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin Fütuhâtü Kenzi'l-Kur'ân Adlı Fâtiha Sûresi Tefsîrinin Tahlili ve Değerlendirilmesi*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2013.).

⁴⁶ Bursa İnebey Yazma Eser Ktp. Orhan Bölümü Nr. 219; İstanbul Üniversitesi Ktp. AY, Nr. 3226. Ayrıntılı bilgi için bu çalışmanın "Eserleri" bölümüne bakınız.

⁴⁷ Tekeli, *Vâkıât*, 55.

⁴⁸ Demirel, *Hulâsatü'l-vefeyât-Bursa'da Medfun Meşâyihin Kısa Hayatı*, 2014.; Dünder, *Hulâsatü'l-vefeyât*, 2015.

⁴⁹ Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyâtname*, 1-79.

Çalışmamızda Bursa şehrini ve tasavvuf kültürünü konu edinen çalışmaların⁵⁰ yanında başvurduğumuz ansiklopedi maddeleri de olmuştur.⁵¹ Yararlanılan sözlükler, tarihle ilgili kaynaklar, bilimsel makaleler ve tali çalışmaların künyeleri, bu bölümün sınırlarını aşacağı için bibliyografyada verilmiştir.

2. GENEL TARİHÎ ÇİZGİLER, GAZZÎZÂDE ABDÜLLATÎF EFENDİ’NİN YAŞADIĞI DÖNEM

Ravzâtü’l-muflihûn’da biyografisi bulunan zevat; meslek ve meşrepleri fark etmeksizin tarihe mâl olmuş kişiler olmakla birlikte bunlardan bazıları Osmanlı tarihinde doğrudan rol oynamışlardır. Ayrıca eserin yedi Osmanlı vezirinin biyografisinin anlatıldığı 5. *ravza*’sında Osmanlı-Rus savaşları, Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması, Alemdar Mustafa Paşa Olayı, III. Selim’in şehit edilmesi, Bursa havalisinde meydana gelen isyanlar gibi önemli tarihî olaylar, esere edebî yönünün yanı sıra tarihî belge niteliği de kazandırmıştır. Ayrıca 1776-1832 yılları arasında yaşayan ve dört Osmanlı padişahının (I. Abdülhamid, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud) saltanatını idrak eden Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin eserinde çeşitli vesilelerle bu padişahlardan söz etmesi de bu başlığın açılmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu bölümde, Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyıla kadar olan serencamından ana hatlarıyla bahsedilecek, müellifin yaşadığı dönemdeki tarihî olaylar⁵² hakkında genel bilgiler verilecek, çalışmanın sonuna ise ayrıntılı bir kronoloji eklenecektir.

Anadolu’daki siyasi Türk varlığının Moğol akınlarıyla tehlikeye düşmesi ve ardından yaşanan buhran, Selçuklu’nun yıkılışını kaçınılmaz hâle getirmiştir. Kendisini Selçuklu vârisi olarak gören beylikler içinde Osmanlı sülalesi çok kısa bir sürede siyasi, askerî ve ekonomik altyapısını tamamlayarak diğerlerinden sıyrılmıştır. “*Orhan Gazi’nin (1326-1359) zamanında*

⁵⁰ Bu çalışmaların belli başlıları şunlardır: Mustafa Kara, *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler* (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017); Hasan Basri Öcalan, *Bursa’da Tasavvuf Kültürü* (Bursa: Gaye Kitabevi, 2000); Mülazım Abdülkadir, *Bursa Tarihi Kılavuzu* (Ankara: Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, 2009); Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018); Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015); Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005); Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler* (Ankara: TTK Yayınevi, 2014) Mustafa Kara, Serhat Gültaş, Olcay Kocatürk, *Bursalı Mutasavvıflar Âlimler ve Meşhurlar / Bahar-ı Şemsî* (Bursa: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2021)

⁵¹ Osman Türer, “*Gazzîzâde Abdülatîf Efendi*”, *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996) 13/540.; Mehmed Efendioğlu, “*Vefeyât*”, *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012) 42/ 603-605.;

⁵² Gazzîzâde Abdülatîf Efendi 1832 senesinde vefat etmiştir. Bu bölümde, hem Osmanlı tarihindeki dönüm noktalarından biri olması hem de Sultan II. Mahmud’un saltanat macerasını bölmek adına 1839 Tanzimat Fermanı’na kadar olan dönem hakkında genel bir çerçeveye çizilecektir.

bile İbn Batuta'nın tasvir ettiği Osmanlı Beyliği, yarı -dinî nitelikli bir esnaf- zanaatkâr kuruluşu olan Ahiliğin desteğini de alarak yüksek bir refah düzeyine ulaşmıştı.”⁵³

Diğer beyliklerin coğrafi zorunluluklar yüzünden birbirleriyle mücadele ederek zaman ve enerji kaybetmelerine karşın Osmanlılar, bütün dinamikleriyle, bünyesindeki sosyal sınıfların da desteğini alarak yönlerini Batı'ya döndüler. Bir buçuk asırlık bir süreçte kuruluş devrini tamamlayan Osmanlılar -Fetret Devri inkırazına rağmen- İstanbul'u fethettiler ve Anadolu'da çoktandır perçinledikleri Müslüman-Türk varlıklarını Balkanlarda da sağlamlaştırarak yeni bir kültür ve medeniyetin doğmasını sağladılar.

“Türklerin, özellikle de Osmanlıların başarısında önemli bir etken dış kaynakları kendine uyarlama, özümseme ve kullanma yeteneğiydi. Osmanlıların “çağın en iyi savaş makinelerinden biri” olarak gelişmesini sağlayan unsurlardan biri, “yabancı teknolojileri ve uzmanları kendilerine uyarlamak için gerekli yetenekle istekliliğe sahip olmaları ve bilgiyle silahların uluslararası ticaret ve aktarımına katılmalarıydı.”⁵⁴

Osmanlı Devleti, fetihten sonraki yaklaşık iki asır boyunca doğal sınırlarına ulaşmıştır. “Yükselme Dönemi” ya da “Klasik Çağ” olarak adlandırılan bu süreçte büyük devletlere has bir yetenekle göz önündeki askerî başarılarının yanında temel kurumsal ve yapısal gelişimini tamamlamıştır. Türk Devleti'nin başkenti ve büyük kültür merkezleri, imparatorluğa yeni katılan devlet ve halklar için bir cazibe merkezi hâline gelerek önemli bir aydın sınıfının doğmasını sağlamıştır.

Yükselme devrinin iki önemli padişahı Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde doğuda ve güneyde, Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde de Orta Avrupa'ya kadar sınırlarını genişleten Osmanlılar, 16. yüzyılın sonundan ve 17. yüzyılın hemen başından itibaren siyasal sarsıntıların içine düşmüştür. Bu durum, Osmanlı Devleti'nde gelecekte yaşanacak daha derin krizlerin öncüsü olarak kabul edilir.

17. yüzyılda artık doğu ve batı sınırlarındaki savaşlar çok uzun sürmekte, önceki yüzyıllardaki gibi kesin zaferler elde edilememekteydi. Merkezî otoritedeki boşluklar ve idari hantallık, Anadolu'da başıbozukluklara yol açmakta, bu durum kontrolü güç isyanlar hâlinde tezahür etmekteydi. Daha da önemlisi Avrupa'da gerçekleşen büyük zihniyet değişimiyle yeni

⁵³ Kemal Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi- Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*, (Ankara: İmge Yayınevi, 2008),12.

⁵⁴ Kate Fleet, *Türkiye Tarihi Bizans'tan Türkiye'ye 1071-1453*, çev. Ali Özdamar (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012), 1/23.

bir dünya düzeni kurulurken Osmanlı, iç ve dış meselelerle uğraşmak zorunda kaldığından bu yeni düzenin dışında kalmaktaydı.

Bu yüzyılda Osmanlıların amacı mevcudu korumak, özellikle batıda ellerinde bulunan topraklarını korumaya yönelik faaliyetlerde bulunmaktı ancak bu siyaset başarılı olmadı. 17. yüzyılın sonunda imzalanan Karlofça Antlaşması (1699) ve neticesindeki ilk büyük toprak kaybı, millî gururu rencide olan Osmanlı yöneticilerinde bir itibar meselesi olarak algılanmaktaydı. Batı toplumlarındaki ilerlemeye karşın Osmanlı'daki gerileyişin sebeplerine eğilmeye başlayan Osmanlı aydınları ve devlet adamları bu vesileyle sonraki yüzyılda ilk defa yenileşme hareketlerinin yapılmasına zemin hazırlayacak zihniyet dönüşümünü başlatmışlardır.

18. yüzyılın başında herhangi bir savaş ve toprak kaybı olmadığı hâlde barışçıl bir siyaset taraftarı olan II. Mustafa, ulema ve asker iş birliğiyle tahttan indirilerek yerine kardeşi III. Ahmed geçirildi (1703). Aslında Avrupa devletlerinin bu dönemde içinde bulundukları siyasi karışıklıklar Osmanlı lehine olumlu bir ortam oluşturmuyordu ancak içerde yaşanan sorunlar, padişahlık kurumunun özellikle askerî sınıf karşısındaki otorite kaybı, birçok sorunun temelini teşkil ediyordu.

18. yüzyılda Avrupa kıtasındaki güç dengeleri ise çoktan değişmeye başlamıştı bile. Osmanlı Devleti'nin bu yüzyılın başından itibaren en büyük rakibi artık Rusya olacaktır. Yıkılışına dek Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü her türlü hezimetin, çaresizliğin nedeni ya doğrudan ya da dolaylı olarak Rus İmparatorluğu'dur.

“18. asır başlarında on altı senelik uzun harpten çıkmış olan Osmanlı Devleti bir taraftan durumunu düzeltmeğe uğraşırken hariçte de hem hudud devletlerle muahede ahkâmına riayet ederek dost geçinmeğe çalışıyor, aynı zamanda Ruslarla olan hudud üzerindeki kalelerini tamir ve tahkime uğraşılıyor ve yeniden müdafaa kaleleri de yapıyordu... 18. yüzyıl başlarında ehemmiyetsiz bir devlet addedilen Rusya büyümeğe başlamış ve bunun aksine olarak 18. yüzyılda ehemmiyetli bir devlet olan Lehistan eski şevket ve şavvetini kaybetmişti.”⁵⁵

Bu yüzyıl Osmanlı Devleti için askerî ve siyasi açıdan gerilemenin hızlandığı bir süreç olsa da yüzyılın ilk çeyreğinde Baltacı Mehmet Paşa'nın Ruslara karşı kazandığı Prut Savaşı (1711) ve Karlofça Antlaşması ile kaybedilen toprakların Ruslardan geri alınması, Osmanlı

⁵⁵ İsmail Hakkı Uzun Çarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.), 5/48.

yönetimine karşı geçici bir güvenin oluşmasını sağlamıştır. Bu güven ortamından alınan güçle yeni bir savaş ilan edilerek Avusturya ve Venedik'ten bazı topraklar geri alındı. Bu geçici başarılar, devletin eski parlak günlerine dönüşü adına yeni ümitler doğursa da hemen ardından Macarlarla yapılan savaşın kaybedilmesi ve neticede imzalanan Pasarofça Antlaşması'yla (1718) bütün Macaristan elden çıkmıştır.

“Osmanlılar bu devrede her şeyin artık savaşla kazanılamayacağını, masa başında da bunun temin edilebileceğini ve diplomasiinin önemini anlamaya başladılar. 1718'den 1730'a kadar nisbeten müreffeh bir dönem yaşandı, Batı kültür ve medeniyetine ilgi arttı. Sonradan “Lâle Devri” denen bu dönemde teknik bazı ilerlemeler kaydedildi. 1730'daki Patrona İsyanı bu dönemin sonunu oluşturdu.”⁵⁶

Diğer taraftan Osmanlı'nın Batı dünyası karşısında düştüğü zor durumu fırsat bilen İran Şahı, önceki yüzyılda kaybettiği topraklarını almak için saldırıya geçerek bazı kazanımlar elde etti. Padişah III. Ahmed'in tahttan indirilmesi ve Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın idamıyla sonuçlanan Patrona Halil İsyanı'ndan sonra tahta I. Mahmud geçmiştir. Bu çalkantılı süreçten sonra Osmanlılar 1768 yılına dek otuz yıl sürecek bir barış ortamına girdiler. I. Mahmud Dönemi'nde barış ortamından yararlanarak Humbaracı Ahmet Paşa'nın askerî alanda yaptığı yenilikler ve III. Mustafa Dönemi'nde Tophane'nin ve donanmanın ıslahı, yenileşme adına kayda değer gelişmeleridir. Ancak ileride Rusya'yla yapılacak savaşlar bu ıslahatların yetersiz olduğunu ortaya koyacaktır.

1768'de patlak veren ve altı yıl süren, Rusların Eflak, Boğdan ve Kırım'ı almaları üstelik Çeşme'de Osmanlı Donanması'nı yakmalarıyla sonuçlanan süreç 1774'te bir hezimet vesikası olan Küçük Kaynarca Antlaşması'nin imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu yenilgilerin sebep olduğu yıkımı kaldıramayan III. Mustafa'nın ölümüyle tahta çıkan I. Abdülhamid, Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştı.

“Bu antlaşma Kırım'ı müstakil hâle getiriyor, Ruslara Ortodoks ahali üzerinde manevi destek sağlıyor, Karadeniz'i Rus gemilerine açıyordu. Bundan sonra Osmanlılar bütün ağırlıklarını Kırım üzerine çevirecekleri bir döneme girdiler. XVIII. yüzyılın son çeyreğine doğru Osmanlılar batıda ve doğudaki rakipleriyle etkili şekilde mücadeleyi sürdürmüşlerdi, çoğunlukla da askerî açıdan başarılı olmuşlardı. Ancak 1768 savaşı Osmanlı askerî

⁵⁶ Feridun Emecen, “*Osmanlılar*”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/496.

sistemindeki acıklı tabloyu göz önüne sermekte gecikmedi. Askerî alanda reform ihtiyacında Batılı örnekleriyle yola çıkma anlayışı iyice yerleşti, özellikle bu devreden itibaren âdeta tek çare olarak görülmeye başlandı.”⁵⁷

Bu çarenin en somut adımları iki reformist padişahta, bu yüzyılın sonunda III. Selim ve sonraki yüzyılın başında II. Mahmut’ta görülecektir.

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi Küçük Kaynarca Antlaşması’ndan iki yıl sonra 1776’da Bursa’da dünyaya gelecektir. Bu esnada tahtta 2. yılını dolduran Sultan I. Abdülhamit oturmaktadır. Onun 15 yıllık saltanatı döneminde bazı yenilik hareketlerine girişilse de ölümünden bir ay sonra gerçekleşecek olan ve etkileri sonraki yıllarda Osmanlı Devleti’nde ağır bir şekilde hissedilecek olan Avrupa merkezli bir devrim hareketinin sancıları başlamak üzereydi.

Evrensel etkilerini göz önünde bulunduracak olursak 18. yüzyılın en önemli siyasi olayı hiç kuşkusuz Fransız İhtilâli (1789)’dır. Bu ihtilâlin fikrî zemininde yatan milliyetçilik ideali, özellikle Osmanlı gibi çok uluslu devletlerin üniter yapısını sarsarak bu devletleri zamanla yıkacak nitelikteydi. İşte hanedanın en yenilikçi padişahlarından olan III. Selim, Fransız İhtilali’nden tam bir ay önce (7 Nisan 1789) Osmanlı tahtına çıktı. Diğer yandan Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, Avrupa menşeli bu büyük siyasi olayın hemen arifesinde 1788’de dedesi Mustafa Nesîb’in ölümü üzerine henüz 12 yaşındayken meşihat postuna oturmuştur.

Osmanlı Devleti’nin gelecek vaat eden yeni padişahı III. Selim’i tahta çıktığı dönemde birçok sorun beklemekteydi. Bunlardan en önemlisi Rusların Küçük Kaynarca Antlaşması’yla elde ettiği imtiyazları kullanarak ve Osmanlı tebaasındaki soydaşlarını bahane ederek Türk yönetimi üzerinde gittikçe arttırdığı tahakkümü ve tehditleriydi. Ayrıca son dönemlerde üst üste kaybedilen savaşlar, Osmanlı’yı gerilemenin hızlandığı yeni bir sürece sokmuştu. Diğer yandan bu dönemde siyasi olarak bazı başarılar da elde edilmiyor değildi. Örneğin 18. yüzyılın sonuna doğru Avusturyalılarla yapılan savaşlarda Prusya’nın kendi ikbali için Avusturya’ya karşı Osmanlıları desteklemesi Yaş Antlaşması’nın (1792) toprak kaybı olmaksızın Osmanlı lehine imzalanmasını sağlamıştır.

“Yeni döneme, imparatorluğun sonuna kadar etkilerini sürdürecektir olan Rus savaşlarının yol açtığı ağır yaraların sarılması ve büyük toprak kayıplarının sineye çekilmesi, giderek eski vilâyetlerden yeni bağımsız devletlerin

⁵⁷ Feridun Emecen, “*Osmanlılar*”, 33/496.

oluşması, Müslüman halkın kaybedilen yerlerdeki feci âkıbeti, vahşi bir kırıma ve etnik temizliğe tâbi tutulmaları halinde gelişen, Müslüman olmayan milletlerin millî akımların tesiriyle başlattıkları isyanlarla dış destekli olarak yürütülen, dünya paylaşımı kavgası veren büyük devletlerin sömürgeci/emperyalist politikalarının kısılcı altında gelişen imparatorluğun çözülmesi ve dağılması süreci damgasını vurmuştur.”⁵⁸

19. yüzyıla bu kaos ortamında giren Osmanlı Devleti yüzyılın hemen başında büyük bir siyasi kriz daha yaşadı. Tarihimize Kabakçı Mustafa Ayaklanması olarak geçen olayı, akabinde gerçekleşen III. Selim’in şehadetini ve Alemdar Mustafa Paşa olayını Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, *Ravzâtü’l-muflihûn*’da tafsilatlı bir şekilde anlatmaktadır.⁵⁹

III. Selim’in, 1792’den itibaren idari ve askerî alanda gerçekleştirdiği “Nizam-ı Cedîd” olarak adlandırılan cesur adımlar ve geleceğe yönelik hazırlıkları bir kısım çevreleri, özellikle miadını çoktan doldurmuş olan yeniçerileri rahatsız etmişti.⁶⁰ Baş gösteren ayaklanmalar neticesinde Osmanlı hanedanının en yetenekli ve aydın padişahlarından biri daha saray entrikalarıyla yeniçerilerin gadrine uğradı ve amcasının oğlu IV. Mustafa’nın taht hırsı neticesinde, bizzat bu padişahın emriyle şehit edildi. Osmanlı tarihinde derin izler bırakan bu acı olay, ileriki dönemlerde de unutulmayacaktır.

“XVIII. yüzyılın sonlarına doğru başlayan dönemde Osmanlı Devleti kaçınılmaz olarak yapısal değişimler içine girdi ve müteakip yüzyılın başından itibaren de Avrupa kıyaslamasına göre özellikle askerî alanda gerilemiş olduğunun farkına varıp kendini köklü bir şekilde yenilemenin yaşam meselesi arzeden bir zorunluluk olduğunu açıkça gördü ve nihayet bu zarureti reddedilemez bir şekilde kabullendi.”⁶¹

Askerî alanda yapılması kaçınılmaz hâle gelen bu zaruri reformlar, ağabeyi IV. Mustafa’yı öldürtmek zorunda kalarak amcası III. Selim’in bir nevi intikamını alan 19. yüzyılın en yenilikçi padişahı II. Mahmud’a nasip olmuştur.

⁵⁸ Kemal Beydilli, “Osmanlılar”, *TDVİA*, (İstanbul: DİA Yayınları, 2007),33/497.

⁵⁹ *Ravzâtü’l-muflihûn*’un “*Ravza-i Vüzerâ*” bölümünde Osmanlı tarihinin bu dönemine ait önemli bilgiler yer almaktadır. Alemdar Mustafa Paşa Olayı’ndan da eserde bahsedilmiştir. Bkz.: BİYEK Orhan 1041 vr. 55-b.

⁶⁰ Gazzîzâde, *Ravzâtü’l-muflihûn*’un devlet erkânıyla ilgili biyografik anlatımları esnasında bu konuyla ilgili de bilgiler paylaşmaktadır: “Karadeniz Boğazı kal’alarından eşkıyâ baş kaldırıp “Biz Nizâm-ı Cedîd istemeyüz.” diyerek Âsitâne’ye dâhil olduklarında tâ’ife-i yeniçeriyân dahi ‘âkıbetini idrâk eylemeyüp...” BİYEK Orhan 1041 vr. 45-b.

⁶¹ Beydilli, “*Osmanlılar*”, 33/496-497.

Tarihimize “Vaka-yı Hayriyye” olarak geçen ve halkın da desteği alınarak Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasıyla sonuçlanan olayın tarihi 11 Zilkade 1241/17 Haziran 1826’dır. Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, *Ravzâtü’l-muflihûn*’da bu olayı ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır.⁶²

19. yüzyılın Osmanlı açısından en önemli siyasi olaylarından biri de Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı’dır. Önceleri Hicaz’da Vehhabi’lere karşı gösterdiği başarılar, Yunan isyanını bastırması, Mısır’ı imar ederek kalkındırması gibi kendisine saygınlık kazandıran başarıları bulunsa da 1832’de İstanbul yönetimine karşı ayaklanması ve Osmanlı ordusunu iki kere yenerek payitahtı gözüne kestirmesi, hanedanın o güne dek gördüğü en büyük tehlikelerdendir. Çaresiz ve ordusuz kalan Sultan II. Mahmud, bu şartlar altında Mehmet Ali Paşa’ya karşı bu yüzyıldaki en büyük rakibi Ruslardan yardım almak zorunda kalmıştır.

*“1832’deki isyanı, Konya’da bizzat sadrazam kumandasındaki Osmanlı ordusunu yenerek Anadolu içlerinde muzaffër bir şekilde yürüyüp Kütahya’ya kadar ilerlemesi, Rus kara ve deniz kuvvetlerinin yardım etmek üzere Beykoz’a gelmesiyle sonuçlandığında isyan bir Avrupa meselesi hâline dönüşmüş bulunuyordu. Çar I. Nikola’nın gönüllü yardımının faturası, Osmanlı Devleti’nin Rusya’nın korumacılığı altına girdiğini belgeleyen Hünkâr İskelesi’nde yapılan bir ittifak antlaşmasıyla ödendi (8 Temmuz 1833). Antlaşmanın gizli maddesinde yer alan Boğazlar’ın Rusya dışındaki diğer devletlere kapalılığı hususu Avrupa’da ciddi bir hoşnutsuzluk yarattı.”*⁶³

Bu tarihten sonra Boğazlar meselesi artık uluslararası bir soruna dönüşmüştür. Osmanlı Devleti’nin askerî gücü üst üste aldığı darbelerle neredeyse yok olmuştu. II Mahmud, bütün enerjisiyle siyasetini İngiliz-Fransız-Rus emperyalizmine karşı topraklarını koruma; ordusuyla donanmasını güçlendirme ve yenileşme hareketleri üzerine kurdu.⁶⁴ II.

⁶² Esasında yeri geldikçe bu tür olayları anlatmaktan geri durmayan Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, eserini yer yer bir tarih vesikasına çevirerek daha okunur kılmaktadır. Eserin “*Ravza-i Vüzerâ*” ve “*Ravza-i Mevâlf*” bölümlerindeki biyografilerde Osmanlı tarihinde etkili olmuş bu tür olaylara yer verilmiştir. BİYEK Orhan 1041 vr. 50-a - 60-b.

⁶³ Beydilli, “*Osmanlılar*”, 33/515.

⁶⁴ Yılmaz Öztuna, II. Mahmud’un yenilik azmini gösterme sadedinde şu çarpıcı örneği vermektedir: “13 Ocak 1830’da Rusya büyükelçiliğinden kaptan-ı derya olarak İstanbul’a gelen damadı Müşir Halil Rif’at Paşa’nın: ‘Avrupa’ya benzemezsek, Asya’ya çekilmemizden başka çare yoktur.’ demesi üzerine inkılaplarına hız verdi.” Yılmaz Öztuna, *Türk Tarihinden Yapraklar*, (İstanbul: MEB Yayınları, 1999), 243.

Mahmud'un bu gayretleri, ömrü vefa etmediği için kendi göremese de Tanzimat Dönemi ve bu dönemin kaçınılmaz bir neticesi olan Batılılaşma hareketleri için zemin hazırlamıştır.

Babası II. Mahmud'un ölümüyle tahta çıkan henüz 17 yaşındaki Sultan Abdülmecid, Avrupalı devletlerin baskısı, başta Sadrazam Mustafa Reşit Paşa olmak üzere Batı hayranı devlet adamlarının yoğun telkinleri sonucu 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı'nı ilan etmiştir. Bu tarih, Türk siyasi ve sosyal hayatı için bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Bu tarihten sonra bütün kurumlarıyla Batı'ya yönelen Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısında kültürel bir ayrışma ortaya çıkmaya başlamıştır. Kayıtsız şartsız Batılılaşmaya odaklanan yenilikçi kesim ile geleneği korumaya, yaşatmaya çalışan muhafazakâr kesim arasında günümüze dek baş gösteren bu ikili hayat ve düşünce tarzını Tanpınar o meşhur betimlemesiyle “Medeniyet krizi.”⁶⁵ olarak izah eder. Tanzimat, her şeyin ötesinde bir medeniyet değişikliği meselesiydi.

“Bu medeniyet değişikliğinin kültür değişikliğine sebep olacağı tabiiydi. Nitekim öyle oldu. Batılı hayat tarzı Osmanlı toplumuna daha II. Mahmud'un son yıllarında girmeye başlamıştı. Yeniçeri Ocağı kaldırılınca mehter takımının yerini Batı musikisi çalan bando almış, Saray'da Avrupa piyesleri oynayan tiyatro kurulmuş, Padişah ve memur zümresi eski kıyafetlerini bırakarak fes, redingot ve setre pantolon giymişlerdi. Devlet erkânının evlerine masa, iskemle girmiş, sofrada çatal ve bıçak kullanılmıştı. 1853'te Kırım Savaşı'nın çıkmasından sonra Osmanlı Müslümanlarının Avrupalılarla ilişkileri arttı. Padişah Abdülmecid bir yabancı elçinin verdiği baloyu şereflendirdiği gibi, Müslüman erkekler de Beyoğlu'nda sayısı çoğalan kafeşantanlara⁶⁶ çekinmeden gider oldular. Önce Saray çevresini etkileyen Batı yaşayış biçimi sonraları paşa ve efendi konaklarına yayıldı. Hususiyle kadınların Avrupa modasına düşkünlüğü dikkati çekti.... 1839'dan 1876'ya kadar süren Tanzimat çağının ana vasfı Batı taklitçiliğidir. Osmanlı aydınlarının çoğu Batı'ya hayranlık duyuyordu. Avrupa'yı kendi toplumlarıyla kıyaslıyorlar, oradaki kuruluşları ve hayat tarzını üstün buluyorlardı.”⁶⁷

⁶⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, “*Türk Edebiyatında Cereyanlar*”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, haz. Zeynep Kerman, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998) 101-127.

⁶⁶İçkili, çalgılı kahvehane anlamına gelen kelime, Fransızca “cafe chantant” kelimesinden Türkçe söylenişe uydurulmuştur. *TDK Türkçe Sözlük* s.1265.

⁶⁷ Ercüment Kuran, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Millî Meseleler*, (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 22-23.

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, Tanzimat'ın ilanından yedi sene önce vefat etmiştir. 19. yüzyılın başında eğitim için İstanbul'da bulunan müellif, Sultan II. Mahmud devrini yaşamış, yapılan yenilikleri yakinen görmüştür. Gazzîzâde, Tanzimat'ı ve akabinde idari ve toplumsal alanlarda ortaya çıkan yenilikleri nasıl karşıladı bilinmez ancak onun reformlara karşı olmadığıyla ilgili fikirlerini *Vekâyi-i Baba Paşa fi't-Târîh* adlı eserini inceleyen Salih Erol, şöyle belirtmektedir:

*“Kitap yazmaya ve toplamaya özel bir önem veren müellif, aslında padişahların askeri alandaki yenilik hareketlerini destekleyen ve buna karşı çıkanları eleştiren bir kişidir. III. Selim (1789-1807) ve II. Mahmut'un (1808-1839) askerî reform teşebbüslerini desteklemiş; bunlara karşı olan yeniçerileri de açıkça eleştirmekten çekinmemiştir. Sadece onları değil; aynı zamanda bu yenilikçi padişahları eleştiren hocaları da “cahil sofular” olarak nitelendirmekte ve böylece tutucu ulema kesimini de eleştirmektedir.”*⁶⁸

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, hayatını münzevi bir şekilde ilimle iştigal ederek, okuyup yazarak geçiren ve tasavvufi çevrelerde özel bir konumu bulunan saygın bir âlim-şeyhtir. Bu hayat tarzı onun Osmanlı tarihinde gerçekleşen olaylara kayıtsız kalmasına neden olmamış, eserlerinde birçok tarihî olaya yer vermiştir.

3. BURSA'DA TASAVVUF KÜLTÜRÜ

Tarih boyunca önemli bir ticaret merkezi olan Bursa; elverişli coğrafi konumu, ılıman iklimi, verimli toprakları, eteklerine kurulduğu dağın⁶⁹ şehir için doğal kale vazifesi görmesinden dolayı oluşan korunaklı yapısı gibi birçok imkân yüzünden her asırda sahip olunmak istenen yerleşim yerlerinden biri olmuştur.⁷⁰

⁶⁸ Salih Erol, *Vekâyi-i Baba Paşa*, 5.

⁶⁹ Eski kaynaklarda “Olympos Mysios” veya “Keşiş dağı” olarak geçen dağ, 1925 yılında Osman Şevki Bey'in önerisi ile “Uludağ” adını almıştır: “Uludağ, şimdiye kadar Keşiş Dağı diye tanıdığımız ünlü dağın yeni ismidir. Strabon'a göre eşkiya sığınağı, sonraları Bizans rahiplerinin konaklama yeri, Mysealılar zamanında Mysus, Romalılar zamanında Olympos, Osmanlılar zamanında Keşiş adını taşımıştır. Bu dağ, Türkiye Cumhuriyeti'nce Uludağ olarak isimlendirilmesine izin ve karar verilmesi dolayısıyla en son ve kesin adını almıştır.”

Doktor Osman Şevki, *Bursa ve Uludağ* (İstanbul: Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, 2007), 139.

⁷⁰ Bursa tarihte birçok büyük fatihin hükmü altına girmiştir. Bunların en ünlüleri şunlardır: Kartacalı Komutan Hannibal, şehrin adının onunkinden geldiğine inanılan Bithinia Kralı Prusias, Pontus Kralı Mithradates, Sasani Kralı Hüsrev Perviz, Bizans İmparatorları Heraklelos ve Aleksis Komnenos, Orhan Bey'den itibaren Osmanlı Padişahları, Ankara Savaşı'ndan sonra Timur ve tekrar Osmanlı Padişahları. Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri* (İstanbul: 1985), 68. ; Halil İnalcık, *“Bursa”, TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/446.

Şehir, Orhan Gazi (ö. 763/ 1362) tarafından 1326'da fethedildikten ve 1327'de⁷¹ ilk sikke bastırıldıktan sonra dönemin bir ticaret merkezi olmasının yanında önemli bir ilim ve kültür merkezi de olmuş, şehre kısa süre içinde yoğun bir âlim ve mutasavvıf akını olmuştur.⁷²

“Tarihte kültürel gelişmelerin, siyasî gelişmeleri hep belli mesafelerden takip ettiğine şahit oluruz. Siyasi anlamda bir şehir ne kadar gelişir, güven ortamı ne oranda sağlanırsa kültürel gelişme de tabîî bir sonuç olarak kendini gösterir. Bu sebeple Osmanlı toplumunda ilk kültürel kurumların İznik ve Bursa'da temellendikleri, buna bağlı olarak kültürel ilk ürünlerin yine bu şehirlerde verildiği görülmektedir.”⁷³

İslam şehirlerinin odak noktasını oluşturan camilerin hemen yanında yerini alan medreseler ve tekkeler, bu kültürel kurumların başlıcaları olmakla birlikte, İslami gelenek zemininde hayat bulan yeni bir medeniyetin en güçlü dinamiklerini oluşturmaktaydılar.

“Yeni bir düşünce, hayat anlayışı ve medeniyet getiren İslâmî öğreti, anlaşılması, anlatılması ve yeniden yorumlanması için ilk dönemlerden itibaren camilerin yanında ve onlarla iç içe eğitim öğretim merkezleri teşekkül ettirmiştir. Daha sonra medrese adını alacak olan bu kuruluşlar, yine daha sonra teşekkül edecek olan tekkelerle birlikte şehirlerin kültürel alt yapılarını oluşturan başlıca kurumlardır. Şehir, coğrafi konumunun kendisine sağladığı olumlu imkânlar, ya da bağlı olduğu uygarlığın kendisine olan ihtiyacı doğrultusunda siyasî ve ekonomik açıdan gelişip serpilirken sözü edilen bu kültürel kurumları da tesis eder.”⁷⁴

Bursa'nın fethinden sonra kurucu padişahların yönetimleri altında beyliğin, kısa zamanda bir dünya devleti olma yoluna girmesindeki en önemli amiller hem devletin tarihten gelen mirası sahiplenmesi hem de bu mirasa dayanarak oluşturulan sosyal ve kültürel yapı ve

⁷¹ Osmanlının ilk parası olan gümüş akçe 1326/1327'de Orhan Gâzi tarafından bastırılmıştır. Gümüş akçe temelli (monometalist) ve nisbeten istikrarlı olan bu dönem Fatih devrinin sonlarına kadar sürmüştür. Bkz.: İrem Karakoç, *“Osmanlı Devleti'nde Kâğıt Paraya Geçiş Sürecinde Evrâk-ı Nakdiyyenin Yeri”*, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi / 1 (Ocak 2021), 6-7. İslâm devletlerinde genel olarak gümüş sikkelere dirhem, altın sikkelere ise dinar veya miskal denirdi. Gümüş para, dirhem (2,97 gram); altın para ise, miskal ağırlığındaydı (4,25 gram). İlk Osmanlı paraları bu ölçülere uymadığından bunlara “beyaz, parlak, temiz” anlamlarına gelen “akçe” denmiş olabilir. Bkz.: Halil Sahillioğlu, *“Akçe”*, TDVİA (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/ 224-225.

⁷² Hasan Basri Öcalan, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü (XVII. Yüzyıl)* (Bursa: Gaye Kitabevi, 2000), 9.

⁷³ Mustafa İsen, *Ötelerden Bir Ses* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1997), 78-79.

⁷⁴ İsen, *Ötelerden Bir Ses*, 78.

müesseselerdi.⁷⁵ Siyasi ve kültürel açıdan müsait zeminin oluşması neticesinde bir cazibe merkezi hâline gelen Bursa'ya; o dönemde İslam coğrafyasının tasavvufi düşünce membalarından biri olan Orta Asya'dan gelen dervişler, ahiler ve mutasavvıfların tasavvuf kültürünün temellerini attıkları, şehrin hafızasında ilk izleri bıraktıkları görülmektedir.⁷⁶

Bursa'da tasavvufi şahsiyetlerin etkilerinin hemen fetihle birlikte başladığı, hatta fetih günü Abdal Murad, Abdal Musa, Geyikli Baba gibi Bursa'nın ilk mutasavvıflarının menkıbelerde Orhan Gazi'nin hemen yanı başında yer aldıkları görülmektedir.⁷⁷

Ahmet Yaşar Ocak'ın ifadesiyle “ *Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu yansıtan dönemin menkıbevî tarihinin önde gelen simalarından ve bu tarihin kahramanlarından gazi-derviş tipinin en iyi temsilcilerinden*”⁷⁸ olan Abdal Murad, Abdal Musa ve Geyikli Baba'dan ilk ikisi Buharalı, sonuncusu ise Hoyludur. Az ileride kendinden bahsedilecek olan Emir Sultan (ö. 833/1429 [?]) da aynı coğrafyadan, Buhara'dan Bursa'ya gelen mutasavvıflardandır.⁷⁹ Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde ve kuruluş devri Osmanlı dinî-kültürel hayatında çok etkili olan; yerine, görevine, meşrebine göre “alp, ahi, abdal, derviş...” olarak adlandırılan bu tipler, ifa ettikleri misyonlarından yola çıkılarak kimi akademisyenler tarafından “Kolonizatör Dervişler” olarak nitelendirilmiştir.⁸⁰ Bu ilk devir tasavvuf erbabı, oluşturdukları tasavvufi iklimle Türk-İslam şehirleri silsilesine Bursa'yı da katmış ve şehre asırlarca sahip olacağı manevi bir çehre kazandırmışlardır.⁸¹

⁷⁵ Osman Çetin, “*Ulucami'nin İnşa Döneminde Bursa'da Sosyo-Kültürel Durum*”, *Bursa'nın Kalbi Ulucami*, Mustafa Kara – Bilal Kemikli (ed.), (Bursa: Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, 2009), 11.

⁷⁶ Yılmaz Öztuna bu durumu şöyle anlatmaktadır: “Türk fikir, ilim ve sanat tarihinde tasavvufun ve tarikatların rolü çok ağırlıklıdır. Nasıl olmasın ki, Osmanlı devleti derviş-gazilerce kurulan bir devlettir. Horasan'dan getirdikleri tasavvuf aşkını, Sakarya boylarında gazâ idealine dönüştürmüş bir toplum, cihan devletimizin temellerini attı.” Bkz.: Yılmaz Öztuna, *Tarih Sohbetleri - I* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2012), 239.

⁷⁷ Bursa'nın fethine ruhani bir yön katma gayretinin bir mahsulü olarak yorumlanabilecek bu menkıbelerin benzerleri İstanbul'un fethi için de anlatılmaktadır. Yahya Kemal, “*Ya Vedûd*” adlı İstanbul'un işgal günlerinde kaleme aldığı yazısında, İstanbul'un fethi sürecindeki bir evliya rivayetini aktararak dolaylı yoldan o günün karamsar halkına umut vermekteydi. Bu yazı için bkz. Yahya Kemal Beyatlı, *Aziz İstanbul* (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2008), 111-115.

⁷⁸ Ahmet Yaşar Ocak, “*Geyikli Baba*”, *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/45.

⁷⁹ Mülazım Abdülkadir, Orhan Gazi devrinde Acem diyarından gelen şeyhler başlığı altında şu isimleri saymaktadır: Şeyh Geyikli Baba, Şeyh Ahi Evran, Şeyh Abdal Musa, Şeyh Ayrancı Baba (Doğlu Baba), Şeyh Abdal Murad, Şeyh Karaca Ahmed Sultan. Mülazım Abdülkadir, *Bursa Tarihi Kılavuzu*, (Ankara: Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, 2009), 57.

⁸⁰ Ömer Lütfi Barkan, “*Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, I. İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler*”, *Vakıflar Dergisi*, 1942, 2, 279-386.

⁸¹ Tanpınar *Beş Şehir* adlı eserinde Bursa'nın bu yönünü çok güzel vurgulamaktadır: “Şimdiye kadar gördüğüm şehirler içinde Bursa kadar muayyen bir devrin malı olan bir başkasını hatırlamıyorum. Fetihten 1453 senesine kadar geçen 130 sene, sade baştan başa ve iliklerine kadar bir Türk şehri olmasına yetmemiş, aynı zamanda onun manevî çehresini gelecek zaman için hiç değişmeyecek şekilde tesbit etmiştir. Uğradığı değişiklikler, felâketler ve ihmaller, kaydettiği ileri ve mesut merhaleler ne olursa olsun o, hep bu ilk kuruluş çağının havasını saklar, onun arasında bizimle konuşur, onun şiirini teneffüs eder. Bu devir haddizatında bir mucize, bir kahramanlık ve

Kuruluş devrinde henüz tekke-medrese çekişmesinin bulunmadığı, ilmiye sınıfının tasavvufa karşı olmadığı hatta meyilli oldukları görölmektedir. İlk dönem Osmanlı âlimlerinin çoğunun tasavvufla içli dışlı oldukları bilinmektedir. Osmanlının ilk resmî dinî otoritesi olarak kabul edilen Molla Fenârî (ö. 834/1431) buna örnek olarak gösterilebilir.

“Molla Fenârî, Osmanlı Devleti’nde tasavvufa ilgi duyan ilmiye mensuplarının önde gelenlerindendir. Tasavvuf kültürüne olan yakın ilgisi bazı eserlerinde⁸² açıkça görülür. Tasavvufî düşüncelerinin şekillenmesinde Muhyiddin İbnü’l-Arabî’nin tesiri vardır ve İbnü’l-Arabî’ye nisbet edilen Ekberîyye mektebinin görüşlerini Anadolu’da temsil eden âlimler arasında yer almaktadır.”⁸³

Molla Fenârî’nin çok sayıda öğrencisi bulunmakla birlikte bunlardan Bursa’nın dinî kültüründe sahip olduğu önemli yeri ve hocası Molla Fenârî’nin ardından Osmanlının ikinci müftüsü olması sebebiyle Molla Yegân’ı (ö. 865/1461 civarı) da anmak gerekir. Molla Yegân’ın hac dönüşü Mısır’dan getirip Sultan II. Murad’a takdim ettiği ve sonradan Fatih Sultan Mehmed’in hocası olacak olan Molla Gürânî (ö. 893/1488) de kayda değer âlimlerdendir. Tasavvufî hüviyetleri Molla Fenârî kadar bariz olmasa da ikisinin de yaşadıkları dönemin dinî otoritesi oldukları, Bursa halkı nezdinde saygıya lâyık âlimler oldukları görölmektedir.

Bursa’nın kültür tarihinde yer alan ilk mutasavvıflardan sonra şehrin adeta manevi mimarı olan Emir Sultan adıyla maruf Şemseddin Muhammed-i Buhari, 1390 civarında Yıldırım Bayezid (ö. 805/1403) Dönemi’nde Bursa’ya gelmiştir. Horasan erenlerine karşı her zaman derin hürmet ve takdir duyguları besleyen Bursa halkının Emir Sultan’ı benimsemesi ise gecikmemiştir. Bursa halkının Emir Sultan’a duydukları sevgi ve hürmet günümüzde de canlılığını sürdürmektedir.

ruhaniyet devri olduğu için, Bursa, Türk ruhunun en halis ölçülerine kendiliğinden sahiptir, denebilir. Bu hakikati gayet iyi gören ve anlayan Evliya Çelebi, Bursa’dan bahsederken “ruhaniyetli bir şehirdir” der. Belli ki Evliya Çelebi bu şehri sadece görmekle kalmamış, onun hakiki benliğini kavramıştır. Buluşlarında hemen hiç yanılmayan Sadrazam Keçeci Fuad Paşa ise “Osmanlı tarihinin dibacesi” diyerek bu mazi damgasını başka şekilde belirtir.” Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2000), 105.

⁸² Bu eserlerden bazıları şunlardır: *Risâle fi-âdâbi’l-bahs*, *Risâle fi-mâhiyyeti’ş-şeyâtîn ve’l-cin*, *Risâle fi-menâkıbi’ş-Şeyh ‘Alâeddîn en-Nakş-bendî*, *Şerhu’l-Fevâ’idi’l-Gıyâsiyye*, *Risâle fi-ricâli’l-gayb*, *Risâle fi-beyânî vahdeti’l-vücûd*, *Mürşidü’l-musallî*. İbrahim Hakkı Aydın, “*Molla Fenârî*” TDVİA (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/ 246.

⁸³ İbrahim Hakkı Aydın, “*Molla Fenârî*”, 245.

“Bursa’da şöhreti kısa zamanda yayılan Şemseddin Muhammed giderek şehrin en çok saygı gören şahsiyetlerinden biri hâline gelir; Emîr Sultan veya Emîr Seyyid adlarıyla anılmaya, ulemâ ve meşâyih arasında da itibar görmeye başlar. Zahir ilimleri sahasında kendisini imtihana çekmek isteyen Molla Fenârî, Molla Yegân, Alî-i Rûmî gibi âlimlerin onun mânevî gücü karşısında bir süre ağız açamadıkları ve onlarla girdiği tartışmadan başarıyla çıktığı şeklindeki rivayetlerden onun bu âlimlerle yakın münasebeti olduğu anlaşılmaktadır.”⁸⁴

Bir süre sonra Yıldırım Bayezid’in kızı Hundî Hatun ile evlenerek sultanın damadı olan Emir Sultan’ın, kaynakların ittifakıyla Osmanlıda kılıç kuşatma geleneğini başlatan âlim-şeyh olduğu belirtilmektedir.⁸⁵ Bu durum, Osmanlı padişahlarının bu mutasavvıfa ve şahsında tasavvufa ne derece hürmetkâr olduklarını göstermektedir. *“Bu bağlamda İstanbul için Eyüp Sultan’ın, Ankara için Hacı Bayram-ı Velî’nin, Konya için Mevlânâ’nın ifade ettiği anlam; Bursa’da Emir Sultan’ın şahsında temerküz etmiş görünmektedir.”⁸⁶*

14. yüzyılın sonlarında Osmanlı Bursa’sının tasavvufî yönünü bütünüyle ortaya koyabilmek için önemli bir mutasavvıftan daha bahsetmek gerekir. Hacı Bayram-ı Velî’nin (ö. 833/1430) mürşidi olan ve halk arasında Somuncu Baba⁸⁷ (ö. 815/1412) olarak bilinen Şeyh Hamîdüddin Aksarâyî de Bursa tasavvuf kültürünü derinden etkileyen mutasavvıflardandır. Somuncu Baba, halkın içinde melâmîmeşrep bir hayat sürmekte iken Ulucami’nin⁸⁸ açılışı sırasında Emir Sultan tarafından Yıldırım Bayezid’e tanıştırılmış,

⁸⁴ Hüseyin Algül, Nihat Azamat, *“Emîr Sultan” TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/147.

⁸⁵ “Bütün kaynaklar Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve II. Murad’ın Emîr Sultan’a saygı gösterdiklerini, sefere giderken onun eliyle kılıç kuşanıp duasını aldıklarını belirtir. Padişahlara kılıç kuşatma geleneği, Emîr Sultan’ın Hammer’e göre Yıldırım Bayezid’e, Atâ Bey’e göre ise II. Murad’a kılıç kuşatmasıyla başlamıştır. Osmanlı padişahları Emîr Sultan’ın vefatından sonra da ona hürmet göstermeyi sürdürmüşler, Bursa’ya geldiklerinde türbesini mutlaka ziyaret etmişlerdir. II. Bayezid ile Yavuz Sultan Selim’in Emîr Sultan’ın sandukasının örtüsü altına girip uzun süre dua ettikleri bilinmektedir.” Algül, Azamat, *“Emîr Sultan”*, 11/147.

⁸⁶ Atlansoy, *Bursa Şairleri*, 18.

⁸⁷ Fuad Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Velî (I-II)* (Ankara: TTK Yayınevi, 1983), I/ 16-19. ; Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî ve Tasavvuf Felsefesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 1990), 87- 89.

⁸⁸ “Ulucami 797 (1395) tarihinde Sultan Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılmıştır. Bu ulu mabet, kareye yakın bir dikdörtgen plana sahip, her birinin kenarı yaklaşık bir buçuk metre olan on iki adet kare sütun üzerine oturtulmuş yirmi kubbe ile örtülüdür. Ortadaki kubbenin üzeri açıktır ve tel ile örülmüştür. Bu orta kubbenin altında son derece sanatlı, mermerden yapılmış büyük bir Şadırvan mevcuttur, bu şadırvanın etrafı maksurelerle çevrilmiştir. Ulucami’nin duvarları çeşitli ve pek çok nefis hatlarla süslüdür, ayetler, hadisler ve diğer hayırlı dualar nakşedilmiş, büyük levhalar asılmıştır... Ulucami’nin iki adet büyük, birer şerefeli minaresi vardır. Eski vali Mahmud Celaledin Paşa zamanında, civardaki bir leblebici dükkânından çıkan yangında, şerefelerden yukarısı yanmıştır. Padişahımızın sayesinde minareler gayet güzel bir mimari ile onarılmış ve hatta üzerlerine paratonerler de yerleştirilmiştir.” Bkz. Hasan Tâib Efendi, *Hatıra ya da Bursa’nın Aynası* (Ankara: Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, 2009), 80.

kerametleri nedeniyle şöhreti artmaya başlayınca bundan rahatsız olduğu için Bursa'dan ayrılmıştır.

Bursa'da dinî ve tasavvufî kültür ve edebiyat açısından çok önemli bir diğer husus da Süleyman Çelebi'nin (ö. 825/1422), etkisi hem edebî geleneğimizde hem de halk nezdinde asırlarca devam edecek olan *Vesîletü'n-necât* adlı mevlid türündeki meşhur eserini telif etmesidir.

“Süleyman Çelebi Mevlid'i, beş asırdan beri Türk - İslâm dünyasında bir başka esere nasip olmamış derecede büyük alaka toplamış, çok sevilmiş, çok okunmuş ve pek tabii olarak çok sayıda el yazması nüshalar halinde elden ele dolaşp kutlanmış, müstesna bir eserdir.”⁸⁹

Bir görüşe göre Mevlevî diğer bir görüşe göre de Halvetî olan Süleyman Çelebi eserini, 812'de (1409) altmış yaşında iken kaleme almıştır. Bursa şehri ve Türk-İslam kültürü açısından çok önemli bir yere sahip olan Süleyman Çelebi, inşaatı tamamlanan Ulu Camii imamlığına Emîr Buhârî'nin tavsiyesiyle bizzat Yıldırım Bayezid tarafından getirilmiştir.⁹⁰

Tasavvufî kurumların oluşumu açısından bakıldığında Bursa'nın, fethi takip eden yıllar içindeki imar faaliyetlerinden, tekke ve zaviye gibi dinî-tasavvufî mekânların da nasibini aldıkları görülmektedir. *“İstanbul'un fethinden önce ve Edirne'nin henüz gelişmediği dönemde Bursa; âlimleri, mutasavvıfları ve her türlü ilim ve kültür kurumları ile önde gelen bir merkezdi. XIV. yy.'ın birinci yarısında Bursa'da, ilk kültür müesseseleri olarak bazı mutasavvıf, baba ve abdallara tekke ve zaviyeler inşa edildiği görülmektedir.”⁹¹* Fetihlerle birlikte yeni beldelere yayılan bu müesseseler, zamanla ilk başkent Bursa'dan başlamak üzere Osmanlı Devleti'nin en dinamik, sosyal ve dinî kurumları hüviyetine büründüler.

“Osmanlı kültür ve medeniyet tarihinde çok önemli etkilere sahip olan Sûfilik-Tasavvuf; Osmanlı dünyasında en üstün düzeyde kurumlaşmıştır. Birer Tasavvuf ekolü olan tarikatlar ve bunların lokalleri olan Tekke-Zaviyeler ve Türbeler bu kurumlaşmanın, kurumlarıdır. Bu kurumların da

⁸⁹ Nihad Sami Banarlı, *Kültür Köprüsü* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1985), 11-12.

⁹⁰ Necla Pekolcay, *“Mevlid” TDVİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/485. Ayrıca Bkz. Necla Pekolcay, *Süleyman Çelebi, Mevlid (Vesîletü'n-Necât)* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992) ; M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme* (Ankara: TDV Yayınları, 2011) , 59. ; Mustafa Kara, Bilal Kemikli (ed.), *Süleyman Çelebi ve Mevlid* (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2016), 11-59. ; Hasan Aksoy, *“Süleyman Çelebi”, TDEA* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), 8/ 64. ; Hasibe Mazioğlu, *“Türk Edebiyatı'nda Mevlid Yazan Şairler”* Türkoloji Dergisi 6 / 1 (Mayıs 1974), 31-62. ; Mehmet Akkuş, Uğur Derman, *Vesîletü'n-Necât (Mevlid)* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 15-24.

⁹¹ Tekeli, *Vâkıât*, 24.

eskiden beri var olan kendine özgü âyin ve erkânı yine Osmanlı tarihi içinde ve özellikle İstanbul'da en yüksek düzeye ulaşmıştır.”⁹²

Bursa, Osmanlı Devleti'nin kuruluştan yükselişe hızlı bir şekilde geçtiği dönem boyunca yukarıda anlatılan özelliklerini sürdürmüştür. Gerek Balkanlardaki ilerleyiş gerekse daha çok askerî bir üs olarak kullanılan Edirne'nin fethi Bursa'nın kurucu ve “ruhaniyetli şehir” vasfına gölge düşürmemiştir. “Fâtih Sultan Mehmed, İstanbul'u merkez yapmadan önce Bursa İstanbul'un bir rakibi olarak gelişme göstermişti. Fakat daha sonra ahalinin çoğunun yeni pâyitaht İstanbul'a göçürülmesi bu rekabeti ortadan kaldırdı.”⁹³ Fetihden sonra her ne kadar manevi yön İstanbul'a kaymış olsa da Bursa her zaman hem hanedan üyeleri hem de halk nezdindeki ayrıcalıklı yerini korumuştur.⁹⁴

İstanbul'un fethinden sonra siyasi açıdan nispeten sakin dönemler geçiren Bursa'da dinî ve tasavvufî hayat canlı bir şekilde devam etmiştir. İktisadi açıdan da yerini İstanbul'a kaptıran Bursa, kültür ve tasavvuf açısından devletin en önemli merkezlerinden olma özelliğini korurken özellikle yetiştirdiği âlim, mutasavvıf ve şairler, Osmanlı kültür hayatının saygı duyulan simalarından olmaya devam etmiştir. “*Bursa'nın tasavvuf tarihi açısından önemli bir özelliği de burada yetişen birçok sûfinin, Osmanlı Devleti'nin ve İslâm ülkelerinin muhtelif yerlerinde hizmet vermiş veya eserleriyle geniş bir coğrafi alana hitap etmiş olmalarıdır.*”⁹⁵

Bütün Türk-İslam şehirlerinde olduğu gibi Bursa'da da dinî ve tasavvufî hayat çoğunlukla tarikat çevrelerinde teşekkül ediyordu. “*Büyüklik ve çeşitlerine göre zâviye, tekke, ribât, dergâh, âsitâne gibi adlar alan tarikat müesseseleri, zamanlarının kulüpleri idiler.*

⁹² Ömer Tuğrul İnancı, “*Osmanlı Tarihinde Sûflik Âyin ve Erkânları*”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sûfiler*, ed. Ahmet Yaşar Ocak (Ankara: TTK Yayınları, 2014), 125.

⁹³ Halil İnalcık, “*Bursa*”, *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/450.

⁹⁴ Bursa'nın bu yönüyle ilgili olarak: “Fatih'e kadar bütün padişahların, nerede vefat ederlerse etsinler, Bursa'da defnedilmeleri, XVI. yüzyıl sonlarına kadar hâlâ bazı şehzadelerin Bursa'da dedelerinin yanı başına gömülmeleri, hanedanın, bu şehre, “ata yurdu, baba ocağı” anlayışı ve duygusuyla bağlı kaldığını gösteriyor. Diğer taraftan hemen bütün Osmanlı asırlarında, devrin ilim ve irfanının, sanat ve edebiyatının hatta siyaset ve bürokrasisinin en mümtaz temsilcilerinden önemli bir kısmı, görevli veya sürgün olarak veyahut emekliliklerini geçirmek için hayatlarının bir dönemini Bursa'da geçirmişlerdir.” Osman Çetin, *Bilim ve Kültür Merkezi Olarak Bursa*, <https://www.bursaarastirmalarimerkezi.com/bir-ilim-ve-kultur-merkezi-olarak-bursa/> (Erişim 1 Eylül 2021)

⁹⁵ Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler* (Bursa: Osman Gazi Belediyesi Yayınları, 2017), 48. “Abdüllatif Kudsi'nin müridi Şeyh Vefâ, Üftâde'nin müridi Aziz Mahmud Hüdayi ve Salih Dede'nin müridi Gavsî Ahmed Dede, Mehmed Emin Efendi'nin müridi Ali Behcet Efendi Bursa'da yetişip İstanbul'da geniş bir muhitin mürşidi olan sûfilerdendir.” Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler* (Bursa: Osman Gazi Belediyesi Yayınları, 2017), 48.

Küçük zâviye ve hücreler dışında hepsinin başında bir şeyh vardı. Hanımlar arasında da bir yola girmek yaygındı. (Bursa’da) Küçük kasabalarda bile bir tekke olduğunu görürüz.”⁹⁶

Tekkeler etrafında gelişen bu canlı dinî ve tasavvufî ortam tabii ki kendiliğinden oluşmuyordu. Bu kurumlara hayat verecek, halkı etrafında toplayarak onları irşad edecek âlim- sufilere ihtiyaç vardı ve Bursa bu yönden oldukça şanslıydı. Neredeyse her elli yılda bir büyük âlim, mutasavvıf yetiştiren Bursa’da bazen bir asırda birkaç büyük mutasavvıf yetişiyordu. Bu bölümün başında İstanbul’un fethine kadar Bursa’nın yetiştirdiği önemli mutasavvıflardan bahsetmiştik. Şimdi fetihten sonraki dönemlere tarihlenen ve Bursa’nın dinî-tasavvufî hayatına doğrudan etki eden mutasavvıfların en belli başlılarını görmekle yetinelim:

Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1469-70 [?]) diye bilinen, Kâdiriyye tarikatının Eşrefiyye kolunun kurucusu olan mutasavvıf-şairin asıl adı Abdullah’tır.⁹⁷ Doğum tarihi hakkında çeşitli görüşler ileri sürülen⁹⁸ mutasavvıfın İznik’ten Bursa’ya giderek Çelebi Sultan Mehmed Medresesi’nde derslere başladığı sonradan Emîr Buhârî’den ilim talep ettiği ve yaşlılığını ileri süren Emîr Buhârî’nin onu dervişlik ve tasavvuf yolunda ilerlemesi için Hacı Bayram-ı Veli’ye gönderdiği rivayet edilmektedir.⁹⁹

“Hacı Bayram-ı Veli Dergâhında on bir yıl kadar riyâzet ve mücâhede ile en ağır hizmetlerde çalıştırılır. Hacı Bayram-ı Veli kabiliyet gördüğü dervişinin tasavvufta gerekli belli bir merhaleyi aşmış olduğuna kanaat getirerek onu önce dergâha imam, sonra da kızı Hayrünnisa ile evlendirmek suretiyle kendisine damat yapar. Ayrıca ona icazet vererek Bayramiyye tarikatını temsil etmek üzere İznik’e halife tayin eder.”¹⁰⁰

İznik’e dönünce halkı irşad etmek yerine kendi iç dünyasına çekilen Eşrefoğlu, tasavvufta daha ileri mertebelere ulaşmak için Hacı Bayram’ın tensibiyle Hama’ya giderek

⁹⁶ Öztuna, *Tarih Sohbetleri-I*, 237. ; Öztuna, tarikatların toplum için işlevini yazısında şöyle vurgular: “En büyük Müslüman şehri olan İstanbul’da XVII. asırda tekke sayısı 557 idi ve bunların 150 kadarı büyük, teşkilatlı, kalabalık, zengin müesseselerdi. Çağlarının psikiyatri, psikanaliz, rehabilitasyon merkezleri de olan tekkelerin büyükleri, ilimler akademisi ve konservatuar mahiyetindeydi. Arapça, Farsça, edebiyat, yazı, dinî ilimler öğretilirdi. ...Tekkeler Osmanlı Türkiye’sinin vazgeçilmez kulüpleri, klinikleri, öğretim ve eğitim müesseseleri idi. Son dönem tekkelerinin XVI. asrın yüksek düzeydeki dergâhları olmadığını, birçoğunun tembellik yuvası hâline geldiğini belirtmek gerekir. Fakat eski fonksiyonlarına kusursuz devam edenler de vardı.” Öztuna, *Tarih Sohbetleri-I*, 237.

⁹⁷ Bkz. Süleyman Uludağ, *“Abdülkâdir-i Geylânî” TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/ 234-239.

⁹⁸ A. Necla Pekolcay-Abdullah Uçman, *“Eşrefoğlu Rûmî” TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/ 480.

⁹⁹ Abdullah Uçman, *Menâkıb-ı Eşrefzâde (Eşrefoğlu Rûmî’nin Menâkıbeleri)* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009), XV-XVI.; Mustafa Tatçı, *Eşrefoğlu Rûmî Divân-ı İlâhiyât* (Ankara: DİB Yayınları, 2014), 4.; Asaf Halet Çelebi, *Eşrefoğlu Divânı* (Ankara: Hece Yayınları, 2002), 19-20.

¹⁰⁰ Uçman, *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, XVI.

Hüseyin-i Hamavî'ye intisap eder.¹⁰¹ Buradan da Kadiri hilafetnamesi alarak İznik'e geri dönen Eşrefoğlu, yine uzlete çekilir. Bir süre sonra İznik'te kurduğu dergâhta irşada başlar.

“Menâkıb-ı Eşrefzâde'ye göre h. 874'te (1469-1470), muhtemelen 90-100 yaşlarında İznik'te vefat eder ve daha sonraları camiye çevrilen dergâhın hazîresine defnedilir. (...) Vefatından sonra vasiyeti üzerine yerine, küçük yaştan beri onun terbiyesi altında yetişen ve daha sonra tek kızı Züleyha ile evlenen halîfesi Abdurrahîm-i Tîrsî postnişîn olmuştur.”¹⁰²

Eşrefiyye tarikatı kısa zamanda İznik ve Bursa çevresinde hızla yayılır ve Eşrefoğlu Rûmî hem menkıbevi kişiliğiyle hem de Yûnus Emre tesirindeki şiirleriyle¹⁰³ tekke tasavvuf edebiyatının en etkili şair-mutasavvıflarından biri olur. Bursa kültürünü derinden etkileyen mutasavvıflardan olan Eşrefoğlu'ya halk “*Pîr-i Sâni*” lakabını uygun görmüştür. Gazzîzâde Abdülatîf Efendi de *Ravzâtü'l-muflihûn*'da Eşrefoğlu'nun şiirlerinden yeri geldikçe alıntılar yapmaktadır.¹⁰⁴

Bursa'nın kültür tarihinde etkili olmuş en dikkate değer şahıslardan biri de Lâmiî Çelebi'dir. (ö. 938/1532) Bursa'da 878 (1473) yılında doğan Lâmiî Çelebi'nin asıl adı Mahmud'dur. Çok yönlü bir âlim olan Lâmiî Çelebi hem bir divan şairi hem de Nakşibendî şeyhidir.¹⁰⁵ Aydın ve sanatkâr bir ailede yetişen Lâmiî Çelebi'nin babası Osman Efendi II. Bayezid'in defterdarlığını yapmış, dedesi Nakkaş Ali ise Yeşil Camii'nin nakışlarını yapmış bir sanatçıdır. Altmış yaşında vefat eden şair, dedesi adına yaptırılan caminin haziresinde babasının yanına defnedilmiştir.

¹⁰¹ “Kendisini görür görmez: ‘Rumi!’ diye hitap eden ve bundan sonra da daima kendisini böyle çağıran Hüseyin Hamavî'nin bu tevcihi pek hoşuna giden Eşrefoğlu, bu tarihten itibaren ‘Rumi’ mahlâsını kullanmaya başlamış ve şiirlerini de daima bu adla yazmıştır.” Asaf Halet Çelebi, *Eşrefoğlu Dîvânı*, 28.

¹⁰² Uçman, *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, XVI.

¹⁰³ Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006), 412. Abdurrahman Güzel, Eşrefoğlu'nun nesirleriyle ilgili olarak da çalışmasının aynı sayfasında şunları söylemektedir: “Eşrefoğlu'nun nesri, XIV-XV. yüzyıl Anadolu Türkçesinin en güzel örnekleri arasında yer alır. Onun Divanı'nın dışında kalan diğer mensur eserler *Müzekki'n-nüfûs*, *Tarikatnâme*, *Delâilü'n-Nübüvve*, *Fütüvvetnâme*, *İbretnâme*, *Ma'zeretnâme*, *Hayretnâme*, *Münâcâtnâme*, *Esrârü't-tâlibîn*, *Tacnâme*, *Elestnâme*, *Nasihâtname*, *Cinânü'l-canân* vb. leridir. Demek oluyor ki Eşrefoğlu Rûmî, eserlerinin çokluğu ve değişik konularda da ayrı ayrı yazması suretiyle, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatına ait pek çok türde eserler verdiğini de ifade etmeliyiz.”

¹⁰⁴ Örneğin; “*Benem ol dâ'imü'l-bâkî / Göründüm şüretâ insân*” (vr. 7-b) ; “*Eşrefoğlu kılmadı bunculayın kıtlu sefer / Şâd ü hürrem pür-şafâ cānan iline giderem*” (vr. 13-b) gibi.

¹⁰⁵ Günay Kut, “*Lâmiî Çelebi*” *TDVİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/ 96. ; Günay Kut, “*Lâmiî Çelebi, Mahmûd b. Osmân*” <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lamii-celebi-mahmud-osman> (Erişim 2 Ağustos 2022)

Bursa tasavvuf kültüründe ve Osmanlı edebiyat tarihinde büyük bir yeri olan Lamiî, İranlı meşhur mutasavvıf Mevlânâ Abdurrahman Câmî'nin (ö. 898/1492) *Nefahatü'l-üns*¹⁰⁶ ve *Şevâhidü'n-Nübüvve*¹⁰⁷ başta olmak üzere birçok eserini dilimize çevirdiği için “*Câmî-i Rûm*” şeklinde adlandırılmıştır. “*Sanat gösterme endişesine fazla kapılmayan Lâmiî Çelebi, oluşturduğu nazım ve nesir dili sayesinde başta tasavvuf muhitleri olmak üzere ilmiye ve sanat ortamında haklı ve kalıcı bir şöhret kazanmıştır.*”¹⁰⁸ Otuzdan fazla eseri bulunan¹⁰⁹ Lâmiî Çelebi'nin konumuz olan Bursa tarihi, kültürü ve folkloru bakımından önem arz eden bir diğer eseri de *Şehrengiz-i Bursa*'dır.¹¹⁰ Zamanına göre oldukça ileri yaşlarında telif ve tercümeler yapan Lâmiî, tasavvufi eserleriyle özellikle Şehrengizi ile Bursa kültürüne en çok hizmet eden âlim-sanatkârlardan biri olmuştur.

Bursa'nın bir diğer önemli mutasavvıfı da Üftâde Mehmed Muhyiddin'dir (ö. 988/1580). Hızır Dede adlı Bayramî şeyhinin halifesi olan Üftade, zühd içinde geçirdiği ömrünü Bursa halkının irşadı için harcamış ve doksan yaşını aşkınken vefat etmiştir. Üftade, Aziz Mahmud Hüdâyî'nin (ö.1038/1628) şeyhidir. “*Celvetiyye tarikatı Aziz Mahmud Hüdâyî'ye nisbet edilmekteyse de seyrüsülûk usulü bakımından celveti esas alan Üftâde'dir. Bu sebeple onun Celvetiyye'nin pîri olduğu da söylenebilir.*”¹¹¹ Geçimini sağlamak için kitap istinsah eden Üftade, Ulu Camii'nin içindeki levhalardan birini yazmıştır.¹¹² Şair yaratılışlı biri olan Üftade, başlarda Muhyiddin mahlasını kullanırken gördüğü bir rüya üzerine Üftade mahlasını seçmiştir.¹¹³ Yûnus Emre tarzında sade bir dille ârifane şiirler yazan Üftâde'nin

¹⁰⁶ “*Nefahâtü'l-üns*, XV. asırdan önce yaşamış sûfilerin hayat ve menkıbelerini konu alan Farsça bir eserdir. Lamiî Çelebi tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 1289, Nşr. S. Uludağ-M. Kara Evliya Menkıbeleri) Çeviriyi yaparken bazı Anadolu evliyasını da (Yunus, Hacı Bektaş vs.) ilave etmiştir. Ali Şir Nevaî tarafından da Çağatay Türkçesine *Nesayimu'l-ma-habbe* adıyla çevrilmiştir. Nşr. Kemal Eraslan, İstanbul 1979.” Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 246.

¹⁰⁷ “*Şevahidü'n-Nübüvve*, Lâmiî'nin Molla Câmî'nin aynı adlı eserinden tercüme ettiği bir siyer kitabıdır.” Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2000), 166.

¹⁰⁸ Kut, “*Lâmiî Çelebi TDVİA*”, 96.; Kaynaklarda şairliği hakkında ise “Şairlik yeteneği, sanatkârlık gücü itibarıyla orta derecede bir sanatçı olan Lâmiî'î ...” denmektedir. Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 166.

¹⁰⁹ Kut, “*Lâmiî Çelebi TDVİA*”, 96-97. ; Kut, “*Lâmiî'î Çelebi, Mahmûd b. Osmân*”, *TEİS*.

¹¹⁰ Bursa şehrengizleri için Bkz.; Fatih Tıgılı, *Türk Edebiyatında Şehrengizler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, 2020), 126-127. Bu tezde verilen bilgiye göre “İki defa Almancaya tercüme edilen ve Osmanlıca olarak h.1288 [m.1871]'de Bursa'da Vilâyet Matbbaası'nda basılan Lâmiî'î Çelebi'nin *Bursa Şehrengizi*, hakkında en fazla çalışma yapılan metindir.” Doğan Evcec, *Şehirli Şöhretliler Divanı: Şehrengizler* (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 2021), 193-195.

¹¹¹ Nihat Azamat, “*Üftâde*” *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/282-283.

¹¹² Hasan Tâib Efendi, *Hatıra ya da Bursa'nın Aynası*, 81.

¹¹³ Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları-Yâdigâr-ı Şemsî*, haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy (Bursa: Uludağ Yayınları, 1997), 62.

şiiirleri tekke çevrelerinde büyük ilgi görmüş, bunlardan bazıları ilâhî şeklinde bestelenerek okunagelmıştır.¹¹⁴

“Aziz Mahmud Hüdâyî, 984/1576’de Üftâde’ye intisabından 987/1579 tarihinde halife oluncaya kadar geçen üç yıllık zaman zarfında mürşidinden duyduklarını bir araya getirmiş ve böylece *Vâkıât* meydana gelmiştir.”¹¹⁵ *Vâkıât* yazma geleneğine daha sonra Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi de katılacak ve o da şeyhi Mehmed Emin Kerkükî’nin sohbetlerinde dinlediklerini, yaşadığı hâlleri şeyhinin ağzından *Vâkıât* adlı tasavvufî eserinde kaleme alacaktır.¹¹⁶

Aslında Bursa’da doğmadığı ve burada ölüp defnedilmediği hâlde etkileri tüm Osmanlı tasavvufî çevrelerinde olduğu gibi Bursa’da da yayılmış bir diğer mutasavvıf da Niyâzî-i Mısırî’dir (ö. 1105/1694). Şehrin kültür ve irfanına birçok katkısı olan, yaşadığı dönemden bu yana tasavvuf ehlinin hürmet ettiği Niyâzî-i Mısırî’nin asıl adı Mehmed’dir.¹¹⁷ 1027/1618 yılında Malatya’da dünyaya gelmiş; Diyarbakır (1639), Mardin (1640) ve Mısır’da (1640-1644) tahsil görmüş; Anadolu’da bir süre dolaştıktan sonra 1647 yılında Şeyh Ümmî Sinan’a (ö. 1067/1657) intisab etmiştir.¹¹⁸ Şeyhi’nin vefatı üzerine Bursa’ya yerleşen ve burada Mısırî dergâhını kuran Niyâzî-i Mısırî, idarecilere yönelik sert vaazları ve sıra dışı kişiliği yüzünden birçok kez sürgün edilmiştir. 1694 yılında Limni Adası’nda vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir.

“Niyâzî-i Mısırî, Halvetiyye’nin dört ana kolundan Ahmediyye’nin Mısıriyye şubesinin pîri olarak kabul edilir. (...) Niyâzî-i Mısırî Limni’de sürgünde iken tekkede halifelerinden Şenikzâde Mehmed Efendi vekâleten postnişin olmuş, onun ölümünün ardından bir süre Gazzî Ahmed Efendi ve ardından oğlu Çelebi Ali Efendi postnişinlik yapmıştır.”¹¹⁹

Niyâzî-i Mısırî’nin yerine postnişin olan Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin büyük dedesi Ahmet Gazzî, bir süre sonra tekkeden ayrılmak zorunda kalarak Gazzî dergâhını kurmuştur.¹²⁰

¹¹⁴ *Divan-ı İlahiyat* la ilgili bkz. Mustafa Bahadıroğlu, *Celvetiyye’nin Pîri Hz. Üftâde ve Dîvânı* (Bursa: Üftâde Kur’ân Kursu Öğrencilerini Koruma Derneği Yayınları, 1995) ; Derda İlhan, *Üftâde Divanı (İnceleme – Metin)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2020)

¹¹⁵ Kara, *Bursa’da Tarikatlar*, 526.

¹¹⁶ Bkz. Tekeli, *Vâkıât*.

¹¹⁷ Mustafa Aşkar, “Niyâzî-i Mısırî”, *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/ 166.

¹¹⁸ Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2007), 21.

¹¹⁹ Aşkar, “Niyâzî-i Mısırî”, 167.

¹²⁰ Tekeli, *Vâkıât*, 33.

Yûnus Emre'den sonra şiirleri en çok okunan ve bestelenen¹²¹ Mısırî'nin “*şiiirleri bütün tarikat çevrelerinde beğenilmiş, divanı âdetâ dervişlerin bir el kitabı hâline gelmiştir. Yurt içinde ve yurt dışında birçok nüshası bulunan divanın eski ve yeni harflerle çeşitli baskıları yapılmıştır.*”¹²²

Tez çalışması esnasında görülmüştür ki Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin ***Ravzâtü'l-muflihûn***'da şiirlerinden en çok alıntı yaptığı kişilerin başında Niyâzî-i Mısırî gelmektedir.¹²³ Bu örnek bile Niyâzî-i Mısırî'nin tasavvufî çevrelerde ne derece benimsendiğini göstermesi açısından dikkate değer bir veridir.

18. yy.da Bursa kültür havzasında önemli izler bırakan İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725) de Niyâzî-i Mısırî gibi Bursalı olmadığı hâlde burada yaşadığı için Bursa'yla özdeşleşen mutasavvıflardandır. 1653'te bugünkü Bulgaristan sınırları içinde yer alan Aydos'ta doğan İsmail Hakkı, “*Uzun süre Bursa'da yaşadığı için Bursevî, bir süre Üsküdar'da ikamet ettiğinden Üsküdârî, Celvetiyye tarikatına mensup olduğu için Celvetî nisbelerini kullanmış, özellikle Bursevî nisbesiyle meşhur olmuştur.*”¹²⁴ Şeyhi Osman Fazlî Efendi'den (ö. 1102/1691) hilafet aldıktan sonra bir süre Balkanlar'da bulunmuş, 1685 yılında Bursa'ya yerleşerek camilerde verdiği tefsir dersleriyle ün kazanmıştır. Bursa'nın dinî ve kültürel hayatında derin izler bıraktıktan sonra burada vefat eden İsmail Hakkı, burada kendi yaptırdığı Tekke'nin haziresine gömülmüştür. Yüzü aşkın eser kaleme alan İsmail Hakkı asıl şöhretini ise ***Ruhu'l-beyân***¹²⁵ adlı tefsiriyle yapmıştır.

Bursa gibi Türk-İslam tarihi ve medeniyeti açısından önemli bir şehrin dinî ve tasavvufî kültürüne katkıda bulunanlar şüphesiz bunlarla sınırlı değildir. “*Bursa, fetihten itibaren Osmanlı tarihi boyunca ilim ve kültürün, sanat ve edebiyatın, tasavvuf ve irfanın merkezi olmayı başarmıştır.*”¹²⁶ Yetiştirdiği âlim, şair, mutasavvıflarla hem Bursa halkının dinî- tasavvufî ihtiyaçlarına karşılık vermiş hem de Osmanlı ilmî müktesebatına katkıda

¹²¹ Öcalan, ***Bursa'da Tasavvuf Kültürü***, 41.

¹²² Aşkar, “***Niyâzî-i Mısırî***”, 167. Divan neşirleri için ayrıca bkz.; Kenan Erdoğan, ***Niyazî-i Mısırî Hayatı, Edebî Kişiliği Eserleri ve Divanı*** (Ankara: Akçağ Yayınları, 1998) ; Hasan Kavruk, ***Malatyalı Niyazi-i Mısırî Hayatı-Sanati-Eserleri ve Divanı İlahiyat Türkçe Şiirler*** (Malatya: Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, 2011) ; M. Sadettin Bilginer, ***Edebî ve Tasavvufî Mısırî Niyâzî Divanı Şerhi*** (İstanbul: Esmâ Yayınları, 1982) ; Mustafa Tatçı, ***Niyâzî-i Mısırî Halvetî Divan*** (Ankara: DİB Yayınları, 2014)

¹²³ Bu alıntı şiirlerin matlaları şunlardır: “ Zühdüñü (ko) ‘ aşka düş ehl-i cenân itsün seni / Pîr-i ‘ aşka kulluk it cânâne cân itsün seni” vr. 12-b ; “ Bugün bir meclise vardım oturmuş pend ider vâ‘ iz / Oğur açmış kitabını bu halkı ağladır vâ‘ iz” vr. 33-b ; “Devr idüp geldim cihâna yine bir devrân ola / Ben gidem bu ten sarâyı yıkıla vîrân ola” vr. 47-b

¹²⁴ Ali Namlı, “***İsmail Hakkı Bursevî***” ***TDVİA*** (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/102.

¹²⁵ “Eşrefoğlu Rûmî, Niyâzî-i Mısırî gibi sûfî şairlerin divanlarının yaygınlığı bir tarafa, İsmail Hakkı Bursevî'nin ***Rûhu'l-beyân*** adlı tasavvufî tefsiri sadece Osmanlı ülkesinde değil, bütün İslâm dünyasında tanınan eserlerden biridir.” Kara, ***Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler***, 49.

¹²⁶ Çetin, ***Bilim ve Kültür Merkezi Olarak Bursa***.

bulunmuşlardır. “Bundan başka Bursa, Celvetiyye, Zeyniyye gibi iki mühim tarikatın doğuşuna zemin hazırlamış; Kâdiriyye’nin Eşrefiyye, Celvetiyye’nin Hakkıyye¹²⁷, Halvetiyye’nin Mısriyye kolunun da ilk merkezi olmuştur.”¹²⁸

“Tasavvuf ve dolayısıyla tarikat denilen bu sûfî teşekküller, IX. yüzyıldan yaklaşık XVIII. yüzyıla kadar, bu yüzyıldan da eski yoğunlukta ve parlaklıkta olmamakla beraber, neredeyse zamanımıza kadar muazzam bir tasavvuf düşüncesi, bir bâtın ilmi geliştirdiler. Buna paralel olarak, edebiyatıyla, mûsikisiyle, mimarisiyle, öyle bir kalemde reddedilemeyecek büyük bir kültür yarattılar. Başka bir deyişle, İslâm’ın Zahiri (exoteric) bilgisini üreten ulemanın yanında, batını (esoteric) cephesine dair -her zaman da sıhhatli olmayan- yorumlar üreten birer mektep hâline geldiler.”¹²⁹

Sonuç olarak tasavvufun, Bursa’nın ilim ve irfanını besleyen en önemli kaynakların başında geldiği, şehirde fetihten 19. yüzyıla kadar canlı bir tasavvufî damar bulunduğu, bu canlılığı yukarıda değindiklerimizin yanında birçoğunu burada anmadan geçmek durumunda kaldığımız mutasavvıfların oluşturduğu bir gerçektir. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi de bu mutasavvıflar silsilesinin son halkalarından biri olarak Bursa’nın dinî ve tasavvufî kadrosundaki yerini almıştır. Yaşadığı dönemde tekkesindeki irşad faaliyetleri, Ulu Cami’deki vaazlarıyla halk, ulema ve idareciler nezdinde etkili olan ve haklı bir şöhrete kavuşan Şeyh Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, vefatından sonra da ardında bıraktığı zengin telifatıyla bu etkisini sürdürmüş ender mutasavvıflardandır.

Şeyh Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, Bursa’nın buraya kadar ana hatlarıyla belirtilmeye çalışılan canlı tasavvufî ortamında yetişmiş, belli bir olgunluğa ulaştıktan sonra da hayat tarzı ve eserleri aracılığıyla bu ortama katkılar sunmuş mutasavvıf âlimlerden biri olmuştur.

4. BURSA VEFİYATNAMELERİ

4.1. BİR TÜR OLARAK VEFİYATNAME

¹²⁷ Ali Namlı, böyle bir tarikatın teşekkül etmediğini ileri sürmektedir: “İsmâil Hakkı’nın Celvetiyye’nin Hakkıyye şubesinin kurucusu olduğu kaydedilmişse de böyle bir tarikat fiilen teşekkül etmemiştir.” Namlı, “*İsmail Hakkı Bursevî*” TDVİA, 23/104.

¹²⁸ Kara, *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*, 48.

¹²⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sûfiler* (Ankara: TTK Yayınları, 2014), XXIV.

Modern bilimin en bariz vasıflarından olan sınıflandırma ve detaycılık, matematik ve fen bilimlerinde kendine uygulama alanı bulsa da sosyal bilimlerde ve edebiyatta özellikle sınıflandırma çabaları her zaman istenen sonucu vermemektedir. Edebî türlerin tespit edilmesi, sınıflandırılması, sınırlarının net bir biçimde çizilmesi; bu türlerin dinamik yapısı, tarihî seyir içinde farklı şekillerde evrilmeleri gibi bazı nedenler yüzünden alanla ilgilenenler için sorun teşkil etmektedir. Edebiyatımızda hâlâ bazı türlerin tanımlarının net olarak yapılamamış olması ya da tanımlar üzerinde konunun uzmanlarının birleşmemiş olması bunu göstermektedir. Örneğin biyografî ve biyografik eserlerle ilgili olarak divan edebiyatı türlerini konu alan çalışmasında Rıdvan Canım, konuyu şöyle ele almaktadır:

“Özellikle klasik edebiyatımıza dair türlerin konular bağlamında tasnif sorununun bir hayli zaman alacağı söylenebilir. (...) aynı sorunun “biyografik” eserler için de geçerli olduğu dikkatlerden uzak tutulmamalıdır. Örneğin “Şu’ara Tezkireleri”ni bir tür olarak kabul ettiğimizde -ki öyle kabul ediyoruz, o zaman fonksiyon itibariyle şair tezkirelerinden pek de farklı olmayan örneğin evliya tezkirelerini ve “Tezkire-i Hattatin” adını verdiğimiz hattatlar için kaleme alınmış biyografik eserleri de bir tür olarak kabul etmemiz gerekmez mi? Ya da bu isimler dışında karşımıza “Tercüme-i hâl”, ya da “Terâcim-i ahvâl” veya “Tarihçe-i hayat” adıyla çıkan biyografik eserleri hangi kategoride mütalaa edeceğiz? Aynı şekilde İslam dünyasında peygamberlerin, özellikle İslâm Peygamberi’nin, ashâb-ı kiramın, tâbiînin, halifelerin, evliyaların, muhaddislerin, sultanların, şair, edib ve ilim adamlarının hâl tercümelerini veren siyer, kısas, menkıbe, tabakât, fihrist, ensâb, şecere, tezkire, tuhfê, şakayık, devha, vefâyât vs. gibi isimler altında karşımıza çıkan “konu alanları”nı ayrı ayrı türler olarak mı kabul edeceğiz, yoksa hepsini “biyografî” gibi bir “ana tür” içinde mi düşüneceğiz?”¹³⁰

Türlerle ilgili bu haklı soruları yönelten yazar, *“biri içirisine ayrılmaz biçimde girmiş konuların tespit ve tasnifi”* nin türleri ayırmadaki zorluğun asıl sebebi olduğunu belirttiği yazısını şöyle sonuçlandırmaktadır:

¹³⁰ Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 15. Eski edebiyatımızdaki manzum ve mensur türleri konu edinen bu çalışmada “vefeyatname” bir tür olarak yer almamaktadır.

“Klasik edebiyatımız bünyesinde meydana getirilmiş edebi ürünler için şayet kuramsal anlamda bir sonuca ulaşabilmek istiyorsak “tür” tartışmalarının bütün boyutlarıyla bir an önce başlatılmasında fayda vardır. Hiç şüphe yok ki bu tartışmaların hareket noktası; “sınırları belirlenmiş” edebi türler olacaktır. Artık “Ana tür”, “Alt tür” gibi tanım sınırlarını çok iyi göremediğimiz kavramların da açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bunun için “tasnif”, bir ön çalışma olarak görülmeli, kuramsal çalışma ve tartışmalar bu belirlemelerden hareketle başlatılmalıdır. Belki bu noktada göz ardı edilmemesi gereken husus; eski edebi metinleri “ontolojik” olarak sorgulamaktan çok “tematik” olarak ele almak gerekliliğidir.”¹³¹

Günümüze dek vefeyatname türünün çeşitli tanımları¹³² yapılmış olmakla birlikte Canım’ın belirttiği şekilde “ana tür” ve “alt tür” hâlinde bir sınıflandırmayı; vefeyatname türünün özelliklerini, İslam tarihindeki gelişim çizgisini ve edebiyatımızdaki seyrini derli toplu olarak ele aldığı eserinde Suat Donuk yapmıştır.¹³³ Donuk, “tematik” yaklaşımı gözettiği anlaşılan tasnifinde, vefeyatnameleri, ‘tüm kesimlere yönelik vefeyatnameler’ ana başlığı altında ‘kronolojik’ ve ‘alfabetik vefeyatnameler’ alt başlıklarına; ‘belirli bir kesime yönelik vefeyatnameler’ ana başlığı altında da ‘mesleki zümre vefeyatnameleri’ ve ‘şehir-bölge vefeyatnameleri’¹³⁴ alt başlıklarına ayırmıştır.

“ Bir türün belirleyici özelliklerinin tespiti ancak o türde verilen belli başlı eserlerin incelenip ortak noktalarının ortaya çıkarılmasıyla gerçekleşir.”¹³⁵ diyerek yaptığı tasnifin dayanağını ortaya koyan Donuk’un vefeyatnameler için önerdiği tanım ise şöyledir: “Türk edebiyatında, vefat etmiş birden fazla kişinin yaşam bilgilerini, vefatlarını esas alarak konu edinen (...) tezkire, menâkıpnâme, silsilenâme, siyer gibi diğer biyografik türlerin

¹³¹ Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, 16.

¹³² En belli başlı tanımları yapanlar şunlardır: Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: TTK yayınları, 1988), 422.; Abdülkerim Abdulkadiroğlu, *Bursalı İsmail Belîğ* (Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1985), 71-74.; Atlansoy, *Bursa Şairleri*, 77.; Mefail Hızlı, Murat Yurtsever, *Ravza-i Evliya* (Bursa: Arasta Yayınları, 2000), 17.; Mehmet Efendioğlu, *“Vefeyât” TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/603-605.; Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), 582.; Ramazan Ekinci, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî (İnceleme- Tenkitli Metin)* (PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017), 4-5.; Bilal Güzel, *Mehmed Fahreddin Bursavi ve Gülzâr-ı İrfân İsimli Biyografik Eseri* (İnceleme-Metin-Dizin) (Ankara: hacı Bayram Veli Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, 2021), 1-19.

¹³³ Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyatname*, 19-77.

¹³⁴ Suat Donuk’un vefeyatname türünü tablo hâlinde gösterdiği çalışmasında toplam 25 başlık bulunması aslında ne kadar zengin bir türle karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Konuyla doğrudan ilgilenmiş birkaç eser dışında bu türün kaynaklarda geçmemesi ise edebî türler konusunda daha kuşatıcı çalışmalar yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

¹³⁵ Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyatname*, 22.

hususiyetlerini taşımayan mensur eserleri vefeyatname olarak nitelemek gerektiği kanaatini taşıyoruz.”¹³⁶

Donuk’un yaptığı tanım ile konuya eğilen diğer araştırmacıların vefeyat türü için yaptıkları tanımlar aşağı yukarı birbirine benzese de diğer tanımlamaların çoğunda vefeyatnamelerin özellikle bir “mekân, şehir” vurgusu taşıdığını belirtmeleri dikkat çekmektedir. “*Vefeyatnameler, ilk bakışta biyografik eser görünümünde olmalarına rağmen, aynı zamanda şehir monografisi hüviyetine de sahip bulunmaları sebebiyle ilim, kültür ve sanat tarihi yönünden büyük bir önem taşımaktadırlar.*”¹³⁷ diyen Abdülkerim Abdulkadiroğlu, diğer bir çalışmasında tezkire ile karşılaştırdığı vefeyatname türü eserlerin, belli bir şehre bağlılık şartı taşıması yönüyle tezkirelerden ayrıldığını belirtmektedir.¹³⁸

Vefeyatnamelerle ilgili yapılan son çalışmada¹³⁹ Bilal Güzel, Suat Donuk’un yaptığı vefeyatname tanımını tartışarak Türk edebiyatında bu türde yazılmış yirmi dört eseri, karşılaştırabilmek için bir tabloda göstermiştir. Bu eserleri karşılaştırırken içerikleri bakımından sadece vefat kaydı olanlar, sadece biyografik olanlar, vefat kaydı-biyografi birlikte olanlar ve şehir-bölge biyografisi olanlar şeklinde dört başlıkta değerlendirmiş; incelenen yirmi dört eserden yirmisinin şehir-bölge merkezli biyografiler olduğu sonucuna ulaşmıştır. “*Vefeyât-nâme türü eserler içindeki şehir-bölge biyografisi yer alanların oranı yaklaşık yüzde seksen dördtür.*”¹⁴⁰ diyen Güzel, bu sonuçtan hareketle de vefeyatname türü için daha isabetli ancak eksik görünen şu tanımları önermiştir: “*Vefeyât-nâme, bir şehir-bölgeyi merkeze alarak orada vefat etmiş önemli kişilerin biyografilerini anlatan eserlerdir.*”¹⁴¹

Vefeyatname türünün, Türk edebiyatında büyük oranda, bir mekâna bağlı olarak yazıldığı bir gerçektir ancak bir konuda tanımlama yaparken tanımlı unsurun sadece bir yönüne vurgu yapıp diğer yönlerini eksik bırakmamak gerekir. Elden geldiğince kuşatıcı, eskilerin tabiriyle “efradını câmi, ağyarını mâni” bir tanıma ulaşmaya çalışmak daha faydalı olacaktır. Güzel’in düzenlediği karşılaştırma tablosuna ve elde ettiği sonuca itirazımız

¹³⁶ Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyatname*, 25.

¹³⁷ Abdülkerim Abdulkadiroğlu, “*Folklorun Bilinmeyen Bir Kaynağı Vefeyatnameler ve Bursa Vefeyatnamelerindeki Folklorla İlgili Unsurlar*”, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları*. (Ankara: Akademi Kitabevi, 1997.) 114.

¹³⁸ Abdulkadiroğlu, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir: “Şahısların hâl tercümelerini ihtiva eden eserler olduğundan, ‘Vefeyatname’lere esas ifadesiyle ‘Terâcim-i ahvâl’ eserleri, eskimekle de tarihi kıymet kazandıklarından bir nevi ‘Tarihler’ diyebiliriz. (...) Başka bir ifade ile ‘Vefeyatlar’, belli şehirlerde yetişen, ölen ve mezarları bulunan tanınmış kimselerin hayatlarını anlatan eserlerdir. ‘Şuara Tezkireleri’ de aynı maksatla kaleme alınmakla beraber, dahil edilecek şahısların eserlerinden örnekler verilecek derecede şair olmaları lazımdır. Bu eserlerin belli bir şehre bağlılıkları şartı da yoktur. Belirli tarihler arasında yaşamış şairler hakkındaki bilgileri ihtiva ederler.” Abdulkadiroğlu, *Bursalı İsmail Belîğ*, 72.

¹³⁹ Güzel, *Gülzâr-ı İrfan*, 8.

¹⁴⁰ Güzel, *Gülzâr-ı İrfan*, 8.

¹⁴¹ Güzel, *Gülzâr-ı İrfan*, 8.

olmamakla birlikte edebiyatımızdaki vefeyatnamelerin -hatta biyografik eserlerin- çoğunun “zeyl”¹⁴² geleneğiyle birbirine zeyl olarak yazıldığı¹⁴³ ortadayken bu niteliği tanımlamamızda kullanmamak bir eksiklik olacaktır. Diğer yandan, İslam telif geleneğine uygun olarak vefeyatnamelerin -ve biyografilerin- yine çoğunluğunun “tabakat”¹⁴⁴ usulüyle belli zümrelere yönelik olarak yazıldığı görülmektedir.¹⁴⁵Nitekim Suat Donuk, çalışmasının vefeyatnameleri tasnif ettiği bölümünde ulemâ-şeyh, hükümdar-han, şeyhülislam, vezir, kaptanıderya, reisülküttap, nakibüleşraf, darüssaade ağası, hattat, musikişinas, tarihçi ve çiçekçi vefeyatnamelerini “Mesleki Zümre Vefeyatnameleri”¹⁴⁶ başlığı altında vermiştir. Ayrıca Bilal Güzel’in çalışmasında ulaştığı sonuçla bütün vefeyatnamelerin yüzde seksen dört oranına sahip olan bölge-şehir vefeyatnameleri de incelendiğinde görülecektir ki bunların hemen hepsinde tabakat usulüyle padişah, şehzade, müderris, şeyh, şair ... vb. gibi belli zümreler sınıflandırılmak suretiyle ele alınmıştır. O hâlde tanımlamamızda zümre vurgusunun da yer alması gerekmektedir. Bu bilgilerin ışığında önceki iki tanımlamayı da doğru kabul etmekle birlikte vefeyatnamelerle ilgili şu tanımın daha kuşatıcı olacağını düşünmekteyiz:

Türk edebiyatında, çoğunluğu bir zümreye mensup olup vefat etmiş önemli kişilerin tam ya da kısmi biyografilerini ve mutlaka vefatlarını, genelde bir şehir veya bölgeyi merkeze alarak konu edinen, zeyl geleneğine ve çeşitli tasnif usullerine göre oluşturulmuş mensur eserlerdir.

¹⁴² “Sözlükte zeyl (çoğulu züyûl, ezyâl) “kuyruk, elbise eteği, bir şeyin devamı, bir yazıya ek olarak yazılan yazı” gibi anlamlara gelir. Aynı kökten tezyîl “kitaba yazılan ek” demektir. Batı dillerinde zeyil “supplement, appendice, excursus” gibi terimlerle karşılaşılır. Telif edebiyatında zeyil bir asıl metnin veya eserin içeriğini tamamlamak için ona ek olarak yazılan eserdir.” İsmail Durmuş, “*Zeyil*” *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/ 339.

¹⁴³ Örneğin Bursa vefeyatnamelerinin birbirlerine zeyl olarak yazıldığını görmekteyiz: Baldırzâde Selisî’nin *Ravza-i Evliyâ*’sına zeyil olarak İsmail Belig *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*’ı ve Süleymân Hâlis Efendi *Vefeyâtname*’sini yazmıştır. Ahmed Ziyâeddin Efendi *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ*’yı İsmail Belig’in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*’ına zeyil olarak yazmışken Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi de *Ravzâtü’l-muflihûn*’u *Gülzâr-ı Sulehâ*’ya zeyil olarak kaleme almıştır. *Yâdigâr-ı Şemsî* müellifi Mehmed Şemseddin Efendi de eserini *Ravza-i Evliyâ* ve zeyillerinin bıraktığı yerden itibaren yazmıştır. Ayrıca Edirne ve Bağdat vefeyatnamelerinin de birbirlerine zeyil olarak yazıldığını görmekteyiz. Bkz.: Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyatname*, 74-76.

¹⁴⁴ “Sınıf, zümre mânalarına da gelen kelime (...) İslâm geleneğinde sahâbe, tâbiîn, âlimler, edip, şair ve sanatkârlar, sûfiler, düşünürler ve ayırıcı niteliklere sahip olan kişilerden söz eden telif türünü ifade eder.” İsmail Durmuş, “*Tabakat*” *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/ 288.

¹⁴⁵ “Bu yüzyılda [19.yy] yazılan biyografik eserlerin büyük çoğunluğunu “zümre biyografileri” olarak adlandırabileceğimiz; bir tarikata, mesleğe, şehre veya bir gruba mensup kimselerin hayatlarına yer veren eserler oluşturmaktadır. XIX. yüzyıl yazarlarının en verimli oldukları biyografi türünde, özellikle zümre biyografilerinde önceki asırdaki çeşitliliğin artarak devam ettiği görülür. Geçmiş yüzyıllardan XIX. yüzyıla kadar yetişen Osmanlı sadrazamları, vezirleri, şeyhülislamı, nakibüleşrafları, reisülküttapları, kaptanları ve çeşitli dallarda eser veren sanatkârları bazen bütüncül bir bakışla bazen de belli bir dönemle sınırlandırılarak ama mutlaka “zeyl” geleneğine uygun bir biçimde bu eserlerde yer alır.” M. Fatih Köksal, “*XIX. Yüzyılda Nesir*”, *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, ed. Muhsin Macit, Osman Horata (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012), 115.

¹⁴⁶ Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyatname*, 32.

Yukarıda tanımlamaya çalıştığımız vefeyatnameler, edebiyat ve kültür tarihinin önemli kaynaklarından biri olarak değerlendirilmelidir.

“Eski Edebiyat tarihimizin hiç şüphesiz en mühim kaynağını şuarâ tezkireleri meydana getirir. Bununla birlikte vefâyât kitapları, âlimlerle ilgili biyografi eserleri, meslek mensuplarıyla ilgili tezkireler, nazîre ve şiir mecmuaları, seyahat-nâmeler, Keşfü’z-zünün gibi bibliyografya kitapları, şehir monografileri, menakıp-nâmeler ve umûmî tarih kitapları da bu edebiyatın başlıca tarihi kaynakları arasında yer alır.”¹⁴⁷

Biyografi biliminin genel edebiyat tarihi içinde taşıdığı değer ortadadır. Vefeyatnamelerin edebiyatımızdaki şuarâ tezkireleri gibi geleneksel biyografi türlerinden biri olduğu gerçeğinden hareketle özellikle şehir ve zümre araştırmalarında bu türde yazılmış eserlerden daha çok faydalanılması gerekmektedir.

4.2. BURSA VEFİYATNAMELERİ

Türk Edebiyatında daha çok 17. yüzyılda yazılmaya başlanan ve sonraki yüzyıllarda zeyiller hâlinde sayısı gittikçe artan biyografiler, nesir edebiyatımızın önemli bir kısmını teşkil eder.¹⁴⁸ Önceki bölümde tanımı ve nitelikleri üzerinde durulan vefeyatnameler de bu biyografik eserler sınıfında yer alır. Edebiyatımızda Bursa, Edirne, İstanbul, Bağdat, Çorum gibi şehirlerimize ait vefeyatnameler bulunmakla birlikte bir şehir hakkında yazılan ilk vefeyatname şimdiki bilgilerimize göre Bursa’ya aittir.

“Edebiyat tarihinin de önemli kaynaklarından biri olan vefeyâtnamelerin sayısında, daha çok XVI. ve XVII. yüzyıllarda dikkatten kaçmayan büyük bir artış olmuştur. Osmanlı coğrafyasını bütünüyle kuşatan ve binlerce ismin hâl tercümesini ihtiva eden Taşköprizade’nin “Şakayık-ı Nu’mâniyye fî Ulemâi Devleti’l Osmaniyye” adlı eseri ve zeyillerini dışarıda tutacak

¹⁴⁷ İsen, *Ötelerden Bir Ses*, 169. Mustafa İsen, alıntıladığımız bölümü örnekleme sadedinde yazısını şöyle sürdürmektedir: “...tanınmış tarihlerimizin çoğunda, padişahlar zamanında yaşayan vezirler, emirler, bilginler, şeyhler ve şairlerin ya her padişahın ölümünden sonra ya da her yılın olayları anlatılırken vefeyât başlığı altında biyografileri verilmiştir. Bu iki farklı şeklin Osmanlı tarihçiliğinde, vefeyat kayıtlarını ihtiva edenine, yani her yılın olaylarının sonunda o sene vefat eden vezir, alim, şeyh ve şairlerin kısa hâl tercümelerini verenine örnek, Kâtip Çelebi’nin *Fezleke*’si, her padişahın ölümünden sonra hayatları ayrı bir bölüm hâlinde anlatılanına örnek de Gelibolulu Mustafa Ali’nin *Kühû’l-ahbar*’ıdır.”

¹⁴⁸ Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 243. ; Atlansoy, *Bursa Şairleri*, 77.

olursak, bu türün bir şehir kapsamındaki ilk örneği Bursa vefeyâtnâmeleridir.”¹⁴⁹

Edebiyat ve kültürümüzde ilk şehir vefeyatnamesinin Bursa için yazılmış olması yanında bu türün en çok örneğinin bu şehrin meşhurları için yazılmış olması da Bursa adına bir diğer ayrıcalıktır.

“Bu arada vefeyatnamelerin, tarih, ensab, tabakat, teracim-i ahval, destan, menakıp, tezkire, mesalik, şehrengiz, bilâdiye, seyahatname, hatırat, güldeste, salname gibi birçok türle yakından ilişkili bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Birinci derecede önemli kaynak niteliğindeki bu eserlerin diğer bir özelliği ise, aynı zamanda birer şehir tarihi olmalarıdır. Ayrıca daha da önemlisi, sayıları yirmiyi aşan vefeyatname türündeki eserlerin yarısından fazlasının Bursa’yı mihver almasıdır.”¹⁵⁰

İlim, kültür ve sanat tarihi için kaynak niteliğinde olan; biyografi ve şehir monografisi özelliği taşıyan vefeyatname türünün hem ilk örneğinin hem de en çok sayıdaki örneğinin Bursa için yazılmış olması, üzerinde durulması gereken bir konudur. Bursa’nın Osmanlı Devleti’nin ilk başkenti olması ve sonraki dönemlerde de zengin bir kültür ve tasavvuf merkezi olma özelliğini kaybetmemesi, ulema ve meşayıhtan birçok zatı yetiştirmiş olması bunun en önemli nedenlerindendir.

Bursa vefeyatnamelerini bir tablo hâlinde göstermek, eserlerin niteliklerini karşılaştırma imkânı sunması açısından faydalı olacaktır. Bursa vefeyatnameleri şunlardır:

ESERİN ADI	MÜELLİFİ	TELİF TARİHİ	KAPSADIĞI YILLAR	TERCEME-İ HÂL SAYISI
<i>Ravza-i Evliyâ</i>	Bâldırzâde Şeyh Mehmed Selîsî Efendi (ö. 1060/1650)	1059/1649	726-1326’dan 1058-1648’e kadar	257
<i>Güldeste-i Riyâz-ı</i>	İsmail Belîğ Efendi	1117-1135/	726/1326’dan	555

¹⁴⁹ Hızlı, Yurtsever, *Ravza-i Evliya*, 18.

¹⁵⁰ Atlansoy, *Bursa Şairleri*, 79-80.

<i>İrfân ve Vefeyât-1</i> <i>Dânişverân-1</i> <i>Nâdiredân</i>	(ö. 1142/1730)	1705-1722	1135/1722'ye kadar	
<i>Bursa'da Medfûn</i> <i>Ba'zı Meşâyihin</i> <i>Menâkıbı</i>	Derviş Hasan (ö. 1133/1721'den sonra)	?	?	?
<i>Vefeyâtnâme</i>	Süleyman Hâlis Efendi (ö. 1173/1759)	1165/1751- 52	1150/1738'den 1165/1752'ye kadar	?
<i>Gülzâr-ı Sulehâ ve</i> <i>Vefeyât-ı Urefâ</i>	Ahmed Ziyâeddîn Efendi (ö. 1198/1783-84)	1782	1134/1722 – 1196/1782 arası	216
<i>Ravzâtü'l-muflihûn</i>	Gazzîzâde Şeyh Abdüllatîf Efendi (ö. 1247/ 1832)	1815	1196/1782 - 1229/1815 arası	159
<i>Hulasâtü'l-vefeyât</i>	Gazzîzâde Şeyh Abdüllatîf Efendi (ö. 1247/ 1832)	3 Safer 1230 / 15 Ocak 1815	726/1326'dan 1230/1815'e kadar	283
<i>Zübdetü'l-vekâyi</i> <i>der-Belde-i Celîle-i</i> <i>Bursa</i>	Bakırcı Râşid Mehmed (ö. 1231/1816)	1814	Osman Gazi'den 1229/1814'e kadar	?
<i>Gülzâr-ı İrfân</i>	Seyyid Mehmed Fahreddîn Efendi (ö. 1272/1856)	1847	1196/1782 ile 1258/1843 arası	624
<i>Yâdigâr-ı Şemsî</i>	Mehmed Şemseddîn Efendi (ö.1936)	1911-1912	1230/1815- 1330/1912 arası	536

Görüldüğü üzere Bursa vefeyatnameleri, telif tarihlerine göre miladi 1649 ve 1912 yılları arasında neredeyse üç asra yaklaşan bir zaman dilimini kapsamaktayken içerik zamanı olarak miladi 1326-1912 arasında yaklaşık altı asırlık bir devri kapsamaktadır ve Bursa'da yaşamış, şehrin kültürel hafızasında izler bırakmış kişilerin biyografilerini konu edinmektedir. Hakkında henüz ilmî herhangi bir çalışma yapılmayan dört vefeyatnameyi dışarıda tutacak olursak ilmî çalışmalara konu olanlarında bile 2500'den fazla biyografinin yer aldığı

görülmektedir. Bu eserlerdeki bazı biyografiler mükerrerdir. Bu şekilde tekrar edilmiş biyografiler hariç tutulsa bile bu altı eserdeki biyografik malzemenin, üzerinde durulmasını gerektirecek hacimde olduğu görülmekte, Bursa'nın ne kadar zengin bir ilim ve kültür merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Diğer dört eserin de bilim âlemine kazandırılmasıyla birlikte Bursa vefeyatnâmelerinden yola çıkılarak bütüncül bir şehir meşhurları biyografisinin hazırlanması bugünkü imkânlarla hem kolaydır hem de eğer gerçekleştirilebilirse böyle bir çalışma Bursa şehir kültürü adına eşsiz bir değer taşıyacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GAZZÎZÂDE ŞEYH ABDÜLLATÎF EFENDİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. HAYATI

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin hayatına dair bilgi edinebileceğimiz kaynaklar hakkında tezin girişinde yer alan “*Araştırma Kaynaklarının Değerlendirilmesi*” bölümünde detaylı olarak bilgi verilmiştir. Burada bu konuya tekrar girilmeyecek, yeri geldikçe kaynaklar referans olarak gösterilecektir.

1.1. ADI, NİSBESİ VE MAHLASI

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, eserlerinde kendi ismini ve nisbesini çok farklı şekillerde kullanmış bir müelliftir. Bu farklı adlandırmalar ondan bahseden biyografi kaynaklarında da görülmektedir. Aşağıdaki ilk üç örnek, müellifin adının, tez konumuz olan *Ravzâtü’l-muflihûn’da*¹⁵¹ geçtiği üç yerdeki kullanış şekilleridir. Bunlardan ilk ikisi Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi tarafından yazılmışken üçüncüsü damadı Mehmed Fahreddin Efendi’nin bu esere sonradan eklediği müellifin biyografisi bölümünde geçmektedir. Diğer örnekler ise farklı eserlerindeki kullanım şekillerine örnek olarak alınmıştır.

“*Şeyh Aḥmed-i Gazzî-zâde Seyyid Şeyh ‘Abdu’l-laṭîf bin Muḥammed Es‘ad ḥafîd-i Gazzî-zâde Şeyh el-ḥâc Muṣṭafâ en-Neşîb*”¹⁵²

“*Şeyh Aḥmed-i Gazzî-zâde Seyyid Şeyh ‘Abdu’l-laṭîf bin Muḥammed Es‘ad*”¹⁵³

“*Şeyh Aḥmed-i Gazzî-zâde eş-Şeyh es-Seyyid ‘Abdu’l-laṭîf Efendi*”¹⁵⁴

“*Ḡazzî-zâde ‘Abdu’l-laṭîf bin Muḥammed Es‘ad*”¹⁵⁵

“*Şeyh Aḥmed-i Gazzî-zâde Seyyid ‘Abdu’l-laṭîf*”¹⁵⁶

“*Seyyid Şeyh ‘Abdu’l-laṭîf bin Muḥammed Es‘ad ḥafîd-i Şeyh Aḥmed-i Gazzî-zâde Şeyh Muṣṭafâ en-Neşîb*”⁽¹⁵⁷⁾

“*Ḡazzî-zâde Seyyid ‘Abdu’l-laṭîf bin Meḥmed Es‘ad el-Ḥafîd*”¹⁵⁸

¹⁵¹ BİYEK, Orhan 1041

¹⁵² BİYEK, Orhan 1041 vr. 1-a.

¹⁵³ BİYEK, Orhan 1041 vr. 4-b.

¹⁵⁴ BİYEK, Orhan 1041 vr. 31-b.

¹⁵⁵ Hamdi Tekeli tarafından Gazzîzâde’nin *Vâkı’ ât fi’ t-Tasavvuf* adlı eseri hakkında hazırlanan tezde BİYEK, Orhan 705 numaralı nüsha esas alınmış ancak bu nüshanın ilk sayfası eksik olduğu için müellifin isim ve nisbesinin geçtiği bu kısım Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa 341 vr. 1-b’den aktarılmıştır. Bkz.: Tekeli, *Vâkı’ât*, 118.

¹⁵⁶ *Hulâsatü’l-vefeyât*, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi No. 2257, vr.2-b.

¹⁵⁷ *Mecmua*, BİYEK, Orhan 2087, vr. 48-b.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi kendi eserlerinde müellifin adı “Abdüllatîf” olarak geçmektedir. Sonradan yazılan ve ondan bahseden bütün biyografik kaynaklarda da müellifin adı “Abdüllatîf” şeklinde geçmektedir. “*Ailesi tarafından ona bu ismin verilmiş sebebi, muhtemelen, annesinin dedesi, Gazzî Dergâhı’nın kurucusu Ahmed-i Gazzî’nin (ö.1150/1738) oğlu olan ve kırk yaşında iken vefat eden Abdüllatîf’in (ö.1143/1731) hatırasını canlı tutabilmektir.*”¹⁵⁹ Abdüllatîf Efendi, “*Büyük dedesi Ahmed-i Gazzî’ye nisbetle “Gazzîzâde” diye tanındı.*”¹⁶⁰ Müellifin büyük dedesi Ahmed-i Gazzî’den itibaren her nesilde kullanılan “Gazzî” nisbesi Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’den sonra kullanılmamıştır.¹⁶¹ Gazzîzâde Abdüllatîf in oğlu Ahmed Hasîb’ten (ö.1283/1866) sonraki üyeler bu nisbe yerine babalarının isimleriyle anılmışlardır.

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, dedesi Mustafa Nesîb Efendi’nin yerine Gazzî Dergâhı postnişini olduğu için “Şeyh” unvanını kullanmıştır. Kaynaklarda ailesinin Hz. Peygamber sülalesinden geldiğine dair bir bilgi olmadığı için isminin başında kullandığı “Seyyid” unvanını da “efendi, önder” anlamıyla kabul etmemiz yanlış olmayacaktır. Ayrıca yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere babası Muhammed Es’ad’a (ö. 1192/ 1778) nisbetle “‘Abdu’l-latîf bin Muḥammed Es’ad” ve dedesi Mustafa Nesîb Efendi’ye (ö. 1202/1787) nisbetle de torun manasına “ḥafîd-i Şeyḥ Ahmed-i Gazzî-zâde Şeyḥ Muṣṭafâ en-Neşîb” ya da “ḥafîd-i Gazzî-zâde Şeyḥ el-ḥâc Muṣṭafâ en-Neşîb” olarak adlandırılmıştır. Diğer yandan Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin yazdığı şiirlerden¹⁶² dolayı “Ḥafîd”in mahlûsı olduğunu damadı Mehmed Fahreddin Efendi *Ravzâtü’l-muflihûn*’da bildirmektedir: “*Te’lif-kerdelerinden mâ’adâ vâdî’-i şî’r ü inşâda dahî rehîdâr ḥâme-i hoş-reftârî meşhûd ü meşhûr ve Ḥafîd maḥlaşıyla kelimât-ı manzûmeleri ba’zı mecmû’alarda muḳayyed ü meşṭûrdur.*”¹⁶³

¹⁵⁸ *Fütûhâtü Kenzî’l-Kur’ân* adlı eserinin hatime bölümünde, akt. Ramazan Önal, *Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin Fütûhâtü Kenzî’l-Kur’ân Adlı Fâtîha Süresi Tefsîrinin Tahlili ve Değerlendirilmesi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 13.

¹⁵⁹ Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 42.

¹⁶⁰ Osman Türer, “*Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi*”, *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/540. Kadir Atlansoy ve Hamdi Tekeli “Gazzîzâde” lakabının küçük yaşta terbiyesiyle ilgilenen dedesi Gazzîzâde Mustafa Nesîb’e (ö.1202/1787) nispetle verildiğini ileri sürmektedirler. Bkz.: Atlansoy, *Bursa Şairleri*, 104. ; Hamdi Tekeli, “*Misriyye, Ahmed Gazzî ve Gazzî Dergâhı*”, *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*, haz. Mustafa Kara (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017), 684.

¹⁶¹ Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 43.

¹⁶² BİYEK, Orhan 5997’de kayıtlı *Mecmua*’da (vr. 2-b) yer alan şiirlerinden ileride bahsedilecektir.

¹⁶³ BİYEK, Orhan 1041 vr. 32-a. Ayrıca Bkz. : Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 43-44.; Atlansoy, *Bursa Şairleri*, 107.

Sonuç olarak ister şiirlerindeki mahlâsından dolayı olsun ister dedelerine nispetle torun anlamında olsun, yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, Gazzîzâde'nin isminin geçtiği birçok yerde “Hafîd” kullanımını görmekteyiz.

Bazı kaynaklarda “Gazzî” ismi eski yazıdaki yakın yazılışı sebebiyle olsa gerek “İzzî” olarak okunarak hataya düşülmüştür. Örneğin Devlet Arşivlerinde yer alan bir belgede “*Bursa’da Camî-i Kebîr’de ders veren Şeyh Ahmed İzzîzâde Abdüllatîf’in kendisine bir hane satın alınması isteği.*”¹⁶⁴ şeklinde ismi yanlış okunmuştur.

1.2. DOĞUM YERİ VE TARİHİ

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi 1190/1776-77 yılında dünyaya gelmiştir. Gazzî Dergâhı, Bursa’da Duhter-i Şerif Mahallesi’nde yer aldığına göre -bu konuda herhangi bir kayıt bulunmamakla birlikte- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin bu mahallede doğduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Onun hakkında bilgi veren kaynakların hepsi ittifakla doğum tarihi olarak 1190 bilgisini vermektedirler.¹⁶⁵ *Ravzâtü’l-muflihûn*’da Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin biyografisini yazan Mehmed Fahreddîn Efendi, “... *Câmi’-i Kebîr imâmi-zâde es-Seyyid Muḥammed Es’ad Efendi’niñ şülbünden biñ yüz toḡsan târîḡinde mehd-i vücûda ḡadem-resâ olup...*”¹⁶⁶ demektedir. M. Fahreddin Efendi kendi eserinde de bu bilgileri tekrarlamaktadır. Biyografik kaynaklardan sadece *Sefîne-i Evliyâ*’da “*Gurre-i garrâ-yı vücûdu 1191/ (1177) senesinde Bursa’da tulû’ etmiştir.*”¹⁶⁷ denilmektedir. Sonuç olarak Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin doğum tarihini 1190/1776-77 olarak kabul etmeliyiz. Gazzîzâde, *Ravzâtü’l-muflihûn*’da dedesi Mustafa Nesîb Efendi’nin onun doğumuna sevindiğini, dervişanın rivayetlerine dayanarak anlatmaktadır.¹⁶⁸

1.3. AİLESİ

1.3.1 ANNESİ, BABASI VE SOYU

¹⁶⁴ <http://katalog.devletarsivleri.gov.tr>. Yer Bilgisi: 91-57. Ayrıca başka bir yanlış adlandırma için bkz.: Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok (Ankara: KTB Yayınları, 1982), 340. (Bu eserde, müellifin *Ravzâtü’l-muflihûn* eserine gönderme yapıldıktan sonra adı “Seyyid Abdüllatîf b. Ahmed İzzîzâde” olarak zikredilmiştir.)

¹⁶⁵ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/146.; Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 214; Güzel, *Gülzâr-ı İrfân*, 440; Tekeli, *Vâkı’ât*, 41; Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 44.

¹⁶⁶ BİYEK, Orhan 1041 vr. 31-b.

¹⁶⁷ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/134.

¹⁶⁸ “Kendü müridânı ve mu’tekidânından menkuldür ki bu fakîr-i pür-taḡsîr, ‘âlem-i dünyâyâ ser-nihâde olduğum gün haremnden taşra çıkup buyurmuşlar ki “ Bu sâ’atde kerîmem Ruḡiyye’nin bir oḡlı ‘âlem-i şühûda geldi. Ḥâzerât-i pîrân-ı ‘azizân, postu elimden alıp toḡan oḡlana verdiler.” Buyurdukları ‘ayn ile kerâmetinden olarak zühûr eyledi. Zîrâ bizim bu posta nâ’il olmamız emr-i mûḡâl idi. Nefes-i ḡudsîyyeleri berekâtı olduğına iştibâhım yokdur.” *Ravzâtü’l-muflihûn*, BİYEK, Orhan 1041 vr. 10-a

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin babasının ailesi hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Anne tarafından büyük dedesi olan Ahmed-i Gazzî, Kudüs civarındaki Gazze'de doğmuştur. (1054/ 1644)¹⁶⁹ Zamanının tanınmış âlimlerinden ders alan Ahmed-i Gazzî, Ezher'de otuz yıl hocalık yaptıktan sonra hocası Ahmed Beşîşî'nin (ö. 1041/1631) işaretiyle 1086/1675 tarihinde İstanbul'a gelmiş, burada da bir yıl kaldıktan sonra Bursa'ya geçmiş ve buraya yerleşmiştir.¹⁷⁰ Cami-i Kebîr'de ilim tadrîsiyle iştigal eden Gazzî, bir süre sonra reisü'l-müderrişin payesiyle Molla Fenâri Medresesi müderrisliğine tayin olunmuştur.¹⁷¹ On sekiz kere hacca gittiği rivayet edilen Ahmed-i Gazzî 1094/1683'te hac ibadetini ifa ettikten sonra tekrar Bursa'ya dönmüştür.¹⁷²

*“Gençlik yıllarında tasavvufî konulara pek ilgi duymayan Gazzî, ilerleyen yaşının ve Bursa'nın mânevî havasının da tesiriyle tekke ve tarikat dünyasına daha sıcak bakmaya başladı. Bir yandan müderrislik yaparken öte yandan bir mürşid aramaya koyuldu. Bu arada zaman zaman sûfîlerle tartışarak onların dinen sakıncalı bulduğu yorum ve davranışlarına engel olmaya çalıştı. Devrin büyük sûfîsi Niyâzî-i Mısırî'nin Limni sürgününden Bursa'ya dönmesi (1103/1691) Gazzî'nin hayatında yeni bir devir açtı.”*¹⁷³

Hac yolculuğunda iken şahit olduğu manevi hâller ve Niyâzî-i Mısırî'nin insanları ilk anda cezbeden güçlü kişiliğinin de etkisiyle önceden öğrencilerini bile şiddetle menettiği tasavvuf yoluna girdi. Niyâzî-i Mısırî'ye intisap etti ve rivayete göre kırk gün¹⁷⁴ gibi kısa bir zaman içinde sülûkunu tamamlayan Ahmed-i Gazzî, Ulucami'de yapılan bir törenle onun halifesi oldu. (1104/1693)¹⁷⁵

*“Gazzî, Niyâzî-i Mısırî'nin tekrar Limni'ye sürgün edilmesi üzerine mürşidinin dergâhına postnişin oldu. Fakat Mısırî'nin oğlu Çelebi Ali'nin postnişin olmasını isteyen bazı kimseler onu saraya şikâyet ederek dergâhtan ayrılmasını istediler.”*¹⁷⁶ Mehmed Şemseddin Efendi'nin *Yâdigâr-ı Şemsî* de ayrıntılarıyla anlattığı, Mısırî Tekkesi halifeleri arasında

¹⁶⁹ Hamdi Tekeli, “*Gazzî Ahmed Efendi*” *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/539.

¹⁷⁰ Tekeli, *Vâkı'ât*, 33.

¹⁷¹ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/127.

¹⁷² Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/127.

¹⁷³ Tekeli, “*Gazzî Ahmed Efendi*”, 13/539.

¹⁷⁴ *Yâdigâr-ı Şemsî* de (s. 202) bu durum şöyle anlatılır: “Zaten yağı fitili hazırlanmış kandil gibi bir kibrite ihtiyaç olduğundan kırk günde tekmîl-i esmâ ile bin yüz dört Ramazânında Câmî' -i Kebîr'de ‘ alâ melei’ n-nâs hilâfet u irşâda icâzet virirler.”

¹⁷⁵ Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 202. ; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/127. ; Tekeli, “*Gazzî Ahmed Efendi*”, 13/539.

¹⁷⁶ Tekeli, “*Gazzî Ahmed Efendi*”, 13/539.

cerayan eden olaylar¹⁷⁷ neticesinde “*Bursa’da Duhter-i Şerif mescidi yakınında bir ev alarak evlenip oraya yerleşen Ahmed-i Gazzî adına 1108/1696 yılında dergâh inşa edilmiştir.*”¹⁷⁸ Ölümüne dek bu dergâhta halkı irşat eden Ahmed-i Gazzî, Halvetiyye’nin kollarından olan Mısıriyye’den ayrılıp kendi tarikatını kursa da âyin ve erkânda çok farklı bir yol izlememiştir.¹⁷⁹

Ahmed-i Gazzî, medrese ve tekkeyi itidalli bir terkiplerle birleştirmiş, ilmi önemsemiş; tekkesinde tasavvufun temel kaynakları yanında tefsir, hadis, fıkıh da okutmuş bir âlim-şeyhtir. Kuruluşundan vefat ettiği 1150/1738 yılına kadar 42 yıl boyunca dergâhında şeyhlik yapan Ahmed-i Gazzî, 6 Şevval 1150/ 27 Ocak 1738 Pazartesi gecesini vefat etmiştir. Cenaze namazı Ulu Cami’de kılındıktan sonra dergâhtaki odasına defnedilmiştir.¹⁸⁰

Gazzî Dergâhı’nın kurucusu olan Şeyh Ahmed-i Gazzî’nin (ö. 1150/1738) Abdullah Efendi ve Abdüllatîf Efendi olmak üzere iki oğlunun olduğunu ve sayısı bilinmemekle beraber kızlarının da bulunduğunu kaynaklar belirtmektedir.¹⁸¹ Abdullah Efendi hakkında elimizde herhangi bir malumat yoktur. Abdüllatîf Efendi’nin ise henüz kırk yaşında iken ve Ahmed-i Gazzî hayattayken 1143/1730 senesinde vefat ettiği kaynaklarda geçmektedir.¹⁸²

Ahmed-i Gazzî’nin oğlu Abdüllatîf Efendi’den olma torunu Mustafa Nesîb Efendi, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin anne tarafından dedesidir ve 1135/1723 tarihinde Bursa’da Tahtakale semtinde dünyaya gelmiştir.¹⁸³ Henüz sekiz yaşındayken babası Abdüllatîf

¹⁷⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 205-206.

¹⁷⁸ Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 45.

¹⁷⁹ Gazzî dergâhında Mısıriyye’den farklı uygulamalar için bkz. : Tekeli, “*Mısıriyye, Ahmed-i Gazzî ve Gazzî Dergâhı*” *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*, haz. Mustafa Kara, 679.

¹⁸⁰ Tekeli, *Vâkı’ât*, 33.(Hamdi Tekeli, Ahmed-i Gazzî’nin ölüm tarihi olarak bu çalışmada 6 Aralık 1737 tarihini vermiştir. *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler* kitabında da 1737 tarihini vermektedir. (Bkz.: s. 683) Tekeli, TDVİA “*Ahmed Gazzî*” maddesinde 6 Şevval 1150/ 27 Ocak 1738 Pazartesi şeklinde doğru tarihi vermiştir. *Gülzâr-ı İrfân* ve *Yâdigâr-ı Şemsî*’de Şevval 1150, *Sefîne-i Evliyâ’da* sadece 1150 tarihi verilmektedir. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ise *Ravzâtü’l-muflihûn*’da Ahmed-i Gazzî’nin ölüm tarihi olarak 6 Şevval 1151 tarihini vermektedir. vr. 9-b.)

¹⁸¹ Tekeli, “*Gazzî Ahmed Efendi*”, 13/539. (Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî adlı eserinde varak 23-a’da “Der-Evlâd-ı ‘Azîz kuddise sırruhu” başlıklı bölümde Ahmed-i Gazzî’nin çocuklarıyla ilgili olarak şunları kaydetmiştir: “Kendülerden istimâ olunmuştur, yigirmi dört evlâdları olmuş kimi ricâl kimi nisvân. Hîn-i irtihâllerinde iki kerîmeleri ve bir oğlunun oğlu kalmıştır.” Gazzîzâde’nin bu ifadesinden anlıyoruz ki Ahmed-i Gazzî öldüğünde yirmi dört çocuğundan sadece iki kızı ve torunu Mustafa Nesîb hayattadırlar.)

¹⁸² Güzel, *Gülzâr-ı İrfân*, 439. ; Osanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/130. ; Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 209-210. (Mehmed Şemseddin Efendi, *Yâdigâr-ı Şemsî*’de Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin büyük dedesi olan Abdüllatîf Efendi’nin ölümüyle ilgili ilginç bir anekdot aktarmaktadır: [Ahmed-i Gazzî] Emr-i ma’ ruf ve nehy-i münkerde şiddet gösterirler “Ömerî-meşreb” imiş. Hatta mahdûmları Abdüllatîf Efendi inşa itirdiği süknâyı iki kat olarak binâ itirmiş. Cenâb-ı Şeyh, ibtidâ-yı inşâda “ Bir kat kâfidir, iki katın lüzümü yoktur.” demiş ise de Abdüllatîf Efendi “ İki kat olursa ne olur, konak değil bu ya!” gibi bir fikre zâhib olmağla işğa itmemiş. Bunun üzerine hazret celâllenerek “Bu dünyaya meyl idiyor, belki ilerüde bütün hubb-ı dünyâ kendisinin maneviyâtını mahv ider.” diyerek esnâ-yı zikrde rûhuna bir fâtiha çeker o gice Abdüllatîf Efendi de âhirete göçer.)

¹⁸³ Hasan Basri Öcalan, İrfan Polat, “ *Gazzîzâde Mustafa Nesîb Efendi* ” , TEİS (Erişim 10 Ağustos 2022).

Efendi'yi kaybeden Mustafa Nesib, dedesi Ahmed-i Gazzî'nin himaye ve terbiyesinde yetişti. Dedesinden Halvetî-Mısırî tarikatının icazetini alan Mustafa Nesib, 1150/1737 senesinde dedesi Ahmed-i Gazzî'nin vefatıyla yine onun vasiyeti üzerine¹⁸⁴ Gazzî Dergâhı'nın ikinci şeyhi olmuştur. Bu esnada Mustafa Nesib Efendi henüz on yedi yaşındadır. Dedesi Ahmed-i Gazzî gibi Mustafa Nesib Efendi de Ulu Cami'de tefsir dersleri vermiştir. Elli yılı aşkın süre tekkesinde şeyhlik makamında bulunan Mustafa Nesib Efendi, 18 Muharrem 1202/ 30 Ekim 1787 Salı günü¹⁸⁵ vefât etmiştir.¹⁸⁶ Dergâh-ı Gazzî'de “*tevhid-hânenin cihet-i garbisinde pederi Abdüllatîf Efendi'nin kurbında*”¹⁸⁷ defnedilmiştir.¹⁸⁸

İki yaşında yetim kalan Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'ye hem babalık hem dedelik yapan Mustafa Nesib Efendi aynı zamanda şeyhi olarak onun manevi gelişiminde de çok etkili olmuştur. Nitekim Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin *Ravzâtü'l-muflihûn*'da en geniş şekilde anlattığı birkaç biyografiden biri onunkidir. Şairlik yönü de bulunan ve Nesib mahlâsıyla şiirleri bulunan Mustafa Nesib Efendi'nin mürettep bir divanı olduğu belirtilmekte ise de kütüphanelerde herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır.¹⁸⁹

“*Mustafa Nesib'in eserlerinden Tezyînü'l-makâmât adıyla Abdüllatîf Kudsî'nin (ö. 856/1452) Tuhfetü'l-Vâhibi'l-mevâhib fî Beyân-ı Makâmât ve'l-merâtib isimli eserinin tercümesi elimizdedir. (BİYEK, Orhan Kit., nu. 694/1) Diğer eserleri ise şunlardır: Aşknâme adında bir manzume, Devran-ı*

¹⁸⁴ Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 210.

¹⁸⁵ *Ravzâtü'l-muflihûn*, BİYEK, Orhan 1041 vr. 10-a. ; Güzel, *Gülzâr-ı İrfân*, 440. ; Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 212. ; Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/132. ; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/147.

¹⁸⁶ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, dedesinin şahit olduğu ölümünü *Ravzâtü'l-muflihûn*'da şöyle anlatmaktadır: “Muḥarremü'l-ḥarâmın on sekizinci gicesi idi ve biñ iki yüz iki senesi idi. Şalât-ı ‘İşâi sâ’at dörtde edâ idüp firâş üzerinde evrâd ü ezkârlarını tamâmen tilâvet eyleyüp bu fakîre “‘Abdu’ l-laṭîf seni Allâh Te’âlâya emânet eyledim.” deyü du’â eyleyüp mübârek yed-i şerîflerini yüzlerine mesh idüp bir kerre “Yâ Hü” diyüp hemân-dem murğ-ı rûḥ-ı pür-fütûḥları ihtidâ-i melâike-i rahmet ile a’lâ-yı ‘illiyîne ṭayerân ve vâsıl-ı rahmet-i guḫrân olmuşlardır.” (vr. 10-a)

¹⁸⁷ Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 212.

¹⁸⁸ “Medfen-i sa’âdetleri Âsitâne-i mezkûra cânib-i şarkîsinde olan vaṣatında medfûn ve da’avât-ı ‘uşşâk-ı ilâhiyye maḫrûndur.” *Ravzâtü'l-muflihûn*, vr.10-a.

¹⁸⁹ Son zamanlarda yayımlanan bir makalede, “Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi’nde bulunan “*Mecmua*, OR 2087.” künyeli mecmuanın 43b-46b. sayfaları arasında yer alan Gazeliyyât-ı Şeyh Ahmed Nesib başlığı ile kayıtlı Nesib’e ait yirmi iki gazele yer verilmiştir.” denilerek bazı şiirleri yayımlanmıştır: İsmail Hakkı Aksoyak, “*Bursalı Şeyh Gazzî-zâde Mustafa Nesib’in Şiirleri*” *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5/2, 1572-1587.

*sûfiyye hakkında bir risâle, müretteb bir divan, Kadı Beydâvî Tefsiri
üzerine ta'lik.*"¹⁹⁰

Erkek evladı olmayan Mustafa Nesîb Efendi, kızı Rukiyye'yi Ulu Cami imamlarından Mehmed Esad Efendi (ö. 1192/1778) ile evlendirmiş ve bu evlilikten Gazzîzâde Abdülatîf Efendi dünyaya gelmiştir. Gazzîzâde'nin annesi ve babası hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Ulu Cami'de görev yapmış imamlar hakkında Şeriye sicil kayıtları esas alınarak yapılan bir çalışmada Gazzîzâde'nin babası Muhammed Esad Efendi'nin ismi geçmektedir.¹⁹¹ Annesi Rukiyye'nin de adı *Ravzâtü'l-muflihûn*'da sadece bir yerde geçmektedir.¹⁹² Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin bildiğimiz kadarıyla başka kardeşi de yoktur, zaten yukarıda belirtildiği üzere babası, o henüz iki yaşındayken vefat etmiştir. Gazzîzâde, *Ravzâtü'l-muflihûn*'da Cami-i Kebir İmamı Mahmud Efendi biyografisini verirken "Bînarbaşı Kıbristânı'nda Kuzgunluk-nâm maḥalde pederim Muhammed Es'ad Efendi'ye hem-civâr-ı mezâr olmuşlardır."¹⁹³ dediğine göre buradan, babasının Pınarbaşı Mezarlığı'nın Kuzgunluk adlı bölgesinde medfun olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.

1.3.2 EŞİ VE ÇOCUKLARI

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin evliliği, eşi ve eşinin ailesi hakkındaki bilgiler de birbirinin tekrarı mahiyette ve yok denecek kadar azdır. Ancak *Ravzâtü'l-muflihûn*'da bu konuyla ilgili az da olsa bazı bilgiler mevcuttur. Gazzîzâde'nin ne zaman, kiminle evlendiği bilinmemekle birlikte *Ravzâtü'l-muflihûn*'da kayınpederinin Ulu Cami'de müezzin olarak görev yaptığı ve güzel sesiyle insanları cezbettiği bilgisi yer almaktadır.

*"Câmi'-i Kebîr şalâ-kârı Muştafâ Efendi, ... bir gün Câmi'-i Kebîr'e
namâza gelüp kayınpederim merhûm 'Abdu'r-raḥmân Efendi mü'ezzin
olma takrîbi anıñ şadâ-yı ḥûbına ta'aşşuk idüp hergün şabâḥ namâzı Câmi'-
i Kebîr'e Tapu'dan gelüp ba'de edâ'î' ş-şalât yine 'avdet idüp vaḳt-i işrâḳa
kadar Tapu'ya gelüp şubâniyyet ḥidmetine daḥi fütûr virmeyerek 'ale'd-*

¹⁹⁰ Tekeli, *"Mısıriyye, Ahmed-i Gazzî ve Gazzî Dergâhı" Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, haz. Mustafa Kara, 683.

¹⁹¹ M.Asım Yediyıldız, *"Bursa Ulucâmi İmâmlığı ve İmâmları"*, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/2 (2008), 140. Bu makalenin 140. sayfasında şu bilgi yer almaktadır: "Es'ad Efendi (ö. 1192/1778) Mısıriye dergahının üçüncü şeyhi olan ve 1190/1776'da doğan Abdülatîf Gazzî'nin babasıdır."

¹⁹² BİYEK, Orhan 1041 vr. 10-a.

¹⁹³ BİYEK, Orhan 1041 vr. 44-a.

*devām on dört sene bu minvāl üzre yaz u kış Cāmi‘-i Kebîr’e şabâh
namâzına gelürken...”*¹⁹⁴

Bu bilgiye göre kayınpederinin adı Abdurrahman’dır¹⁹⁵ ve Gazzîzâde’nin ondan “merhum” diye bahsetmesinden hareketle kayınpederi Abdurrahman’ın, eserin telif tarihi olan 1815’ten önce vefat ettiği kesindir.

Kaynaklarda Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin üçü erkek ikisi kız olmak üzere beş çocuğu olduğu belirtilmektedir. Oğulları Ahmed Atâullah, Mehmed Said ve Ahmed Hasîb (ö.1283/1866); kızları da Zeynep Zehra¹⁹⁶ ve Hüsniye’ (ö.1256/1840) dir. Kaynaklarda Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’den sonra dergâhın dördüncü postnişini olacak olan oğlu Ahmed Hasîb’in yaşadığı, diğer oğullarının ise kendisinden önce vefat ettiği bildirilmektedir.¹⁹⁷ Ancak nüfus defterlerine göre Bursa’nın ekonomik ve sosyal yapısı üzerine yapılmış bir çalışma¹⁹⁸ bu bilginin doğruluğunu tartışmaya açmaktadır. Bu çalışmadaki “*Duhter-i Şerif Mahallesi’nde 1. sırada kayıtlı Kutbü’l-ârifîn Şeyh Ahmed-i Gazzî hazretleri hangâhında imam ve zaviye şeyhi Şeyh es-Seyyid Hacı Abdüllatîf Efendi b. Mehmet Said Efendi (45 [yaşında]) ile oğlu Habib Efendi de cami hatibidir.*” bilgisi Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin çocuklarıyla ilgili bilgilerde gözden geçirilmesi gereken noktalar ve yeni bilgilere ihtiyaç olduğunu göstermektedir.¹⁹⁹ Çünkü mevcut bütün biyografik kaynaklarda, Gazzîzâde

¹⁹⁴ BİYEK, Orhan 1041 vr. 71-b.

¹⁹⁵ Hasan Basri Öcalan’ın, bir makalesinde herhangi bir kaynağa dayanmadan belirttiği “Enârî Dergâhı Şeyhi Bedreddin Efendi’nin hizmetine girmiş (...) 1803 yılında kızıyla evlenerek ona damat olmuştur.” bilgisi doğru değildir. [Hasan Basri Öcalan, “*Gazzîzâde Abdüllatîf’in Kaleminden Bursa Dergâhları*” Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 22 (2012) 45.]

Ayrıca Gazzîzâde’nin çocuklarının yaşları göz önüne alındığında da Gazzîzâde’nin 1803’ta evlendiği bilgisinin doğru olmayacağı anlaşılmaktadır. Gazzîzâde’nin damadı Mehmed Fahreddin Efendi *Ravzâtü’l-muflihûn*’da “...*halîle-i muhteremim Seyyide Hüsniye Hanım ... sinn ü sâli kırk bir a’ dâdına erişdikde biñ iki yüz elli altı ...*” tarihinde öldü demektedir ki buna göre Hüsniye Hanım 1215/ 1800 yılında doğmuştur. (BİYEK, Orhan 1041 vr. 32-a.)

¹⁹⁶ Hüseyin Vassaf eserinde “Muhammed Said, Atâullâh ve Ahmed Hasîb isminde üç oğlu; Zeynep, Zehra ve Hüsniye namında üç kerimesi olup, Zehra Hanım’dan zürriyetleri baki kalmıştır.” diyerek Zeynep Zehra Hanım’ı iki ayrı kişi gibi göstermiştir. (Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/139.) Aynı hatayı Ramazan Önal tezinde tekrar etmiştir. Önal, *Fütûhâtü Kenzi’ l-Kur’ân*, 14.

¹⁹⁷ Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 215. ; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/139. ; Atlansoy, *Bursa Şairleri*, 104. ; Tekeli, *Vâkı’ât*, 44. ; Türer, “*Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi*”, 13/540.

¹⁹⁸ Raif Kaplanoğlu, *1830-1843 Yılları Nüfus Defterlerine Göre Bursa’nın Ekonomik ve Sosyal Yapısı* (Bursa: Nilüfer Belediyesi Yayınları, 2013), 132.

¹⁹⁹ Biyografik kaynaklar, Ahmet Hasîb Efendi’nin Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’den sonra dergâhın dördüncü postnişini olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Raif Kaplanoğlu’nun çalışmasının kapsadığı yıllarda (1830-1843) -eğer hayattaysa- Mehmed Said Efendi’nin 45 yaşlarında olması gerekmektedir. Ancak hayatta olması bir yana dergâhın şeyhi olduğu bilgisine ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Bu bilgi doğrulanabilirse Ahmed Hasîb’in dergâhın beşinci şeyhi olması gerekir. Diğer yandan Mehmed Şemseddin Efendi’nin belirttiğine göre “*Pederim merhum gençliği esnasında bir münasebetle dergâhlarına [Gazzî Dergâhı] gitmiş edâ-yı salât esnasında [Ahmed Hasîb Efendi] imamete geçir(il)miş, vâli-i vilâyet ile erkân-ı memleketden de bazıları mevcud imiş. Ba’ de’ s-salât kendisinin hâfiz olmasıyla beraber sadâ ve edâsı ba-husûs kırâati hoşuna gitmekle taltif ider, elini*

Abdüllatîf Efendi'den sonra dergâhın şeyhlik makamına oğlu Ahmed Hasîb Efendi'nin geçtiği bildirilmektedir.

Bu noktada bir diğer sorun da Gazzîzâde'nin oğlu Ahmed Hasîb Efendi'nin adıyla ilgilidir. Ahmed Hasîb'in adının, tez çalışması sürecinde incelenen döneme ait eserlerde "Ahmed Hasîb" olarak değil "Abdüllatîf Hasîb" olarak geçtiği görülmüştür. Gazzîzâde'nin oğlunun adı "Ahmed Hasîb" şekliyle ilk kez *Yâdigâr-ı Şemsî* de²⁰⁰ geçtiği için anlaşıldığı kadarıyla sonraki kaynaklar, bu yanlış bilgiyi tekrar etmişlerdir. Gazzîzâde'nin oğlu Ahmed Hasîb Efendi'nin asıl adının "Abdüllatîf Hasîb" olduğuna dair kanıtlardan bazıları şunlardır:

Bursa İnebey Kütüphanesinde kayıtlı içinde Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin el yazısıyla notlarının yer aldığı bir mecmuada²⁰¹ "*Bu mecmua Seyyid Şeyh el-Hâcc Abdüllatîf Hasîb Efendi'nindir.*" yazmaktadır.

Yine Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin "*Dürretü'l-Beyzâ fî-Şeref-i Mevlidi'l-Mustafâ*"²⁰² adlı eserinin müstensihinin de "Abdüllatîf Hasîb" olduğu eserin girişinde kayıtlıdır.

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin en önemli eserlerinden sayılan *Vâkı'ât* ın mevcut üç nüshasından birinin müstensihinin müellifin oğlu olan ve iyi bir hattat olduğu bilinen Abdüllatîf Hasîb olduğunu "*Hattat eserin sonu olan 187a'da 'Şeyh Ahmedzade es-Seyyid el-*

öpdüğü sırada "Oğlum okuyor musun?" demişler. Peder-i merhûm da bi' t-tabî "evet" cevabında bulunur. "Aman evladım oku oku, zirâ câhil şeyh hiçbir şeye yaramaz" diye tahsîl-i ilme teşvik ü tergibde bulunduğın naklîderler idi." Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 216. Bu bilgiye göre Mehmed Şemseddin Efendi'nin babası Şeyh İsmail Nazîf Efendi (ö.1305/1888) bizzat Ahmed Hasîb Efendi'yle Gazzî Dergâhı'nda tanışmış bu olayı da oğluna aktarmıştır. Üstelik Ahmed Hasîb Efendi, 1283/1866 senesinde vefatından sonra dergâhın haziresine defnolunmuş; makamına oğlu Necîb Efendi oturmuştur. Ahmed Hasîb Efendi'nin dergâhta postnişin olduğu konusunda şüphe yoktur. Devlet Arşivleri' inde yer alan (Yer: 39-b) kayıtlı, 1255/1840 tarihli bir belgede "eş-Şeyh es-Seyyid Abdüllatîf Hasîb Filibe Nezareti Mukataası, eş-Şeyh Ahmed el-Gâzî [Gazzî kelimesi yanlış okunmuş] Zâviyesi, Bursa." kaydı da bu bilgiyi desteklemektedir. *Gülzâr-ı İrfân* müellifi Mehmed Fahreddin Efendi, Gazzîzâde'nin biyografisini bize ulaştıran en eski kaynaktır. Aynı zamanda ailenin damadı da olan Mehmed Fahreddin Efendi'nin ne kendi vefeatnamesi olan *Gülzâr-ı İrfân*'da ne de *Ravzâtü'l-muflihûn*'a sonradan eklediğini belirttiği Gazzîzâde'nin biyografisi bölümünde, hanımı Seyyide Hüsniye Hanım dışındaki çocuklarından bahsetmiştir. Bu durumda Gazzîzâde'nin çocuklarıyla ilgili bilgi veren en eski kaynak olarak Mehmed Şemseddin Efendi'nin *Yâdigâr-ı Şemsî* adlı eseri kalmaktadır. Bu konuda bir yanlışlık varsa muhtemelen bu kaynaktaki bilgilerin sonrakilere tekrarlanmasıyla yaygınlaşmıştır. Sonuç olarak bu konunun aydınlığa kavuşması için yeni bilgilere ihtiyaç vardır.

²⁰⁰ Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 215, 216. (Mehmed Şemseddin Efendi, eserinin Gazzî Dergâhı'nı anlattığı bölümünün 216. sayfasında "eş-Şeyh Ahmed Hasîb Efendi" başlığı altında şu bilgiyi vermektedir: "Abdu'l-latîf Efendi'nin irtihâlinde sonra ferzend-i edîbi Ahmed Hasîb Efendi post-ı meşihatde mekîn ve icrâ-yı usûl-i tarikat ile mürebbî-i sâlikîn olmuştur.")

²⁰¹ BİYEK, Orhan 5997 vr.1-a.

²⁰² BİYEK Orhan 1240

Hac Abdüllatîf Hasîb gufira leh’ diye kendisini tanıtmaktadır.” bilgisini vermek suretiyle Hamdi Tekeli yapmaktadır.²⁰³

Devlet Arşivleri Başkanlığı’nda yer alan 10.09.1247/1832 tarihli belgenin²⁰⁴ “*Bursa’da Şeyh Ahmed Câmi’i hitâbetinin Seyyid Abdüllatîf’e tevcihi.*” adlı konu bilgisinden başka belgenin içeriğinde “*Bursa’da vâki’ Şeyh Ahmed-i Gazzî Câmi’-i şerîfinin hitâbeti mahlûl olmağla erbâba istihkâkdan Seyyid Abdüllatîf Hasîb halîfe-i sadaka buyurulmak...*” şeklindeki içeriğinden, 18 Ocak 1832’de vefat eden Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin yerine oğlu Abdüllatîf Hasîb’in atandığı bilgisine ulaşılmaktadır. 1255/1840 tarihli bir arşiv belgesinde²⁰⁵ de dergâhın şeyhi olarak “*eş-Şeyh es-Seyyid Abdüllatîf Hasîb*” kaydı yer almaktadır. Yine Devlet Arşivleri Başkanlığı’nda yer alan 1265/1849 tarihli başka bir belgenin²⁰⁶ konusu “*Bursa’daki Şeyh Ahmed Gaz[z]î Dergâhı Postnişini Abdüllatîf Efendi’ye atıyye verilmesine dair.*” şeklindedir.

Diğer yandan, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin hocalığını da yapmış olan Mevlevî Ali Sıddık Baba (ö. 1244/1828), Gazzîzâde’nin doğan oğlu için 9 beyitlik bir kıta ile tarih düşürmüştür.²⁰⁷ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’den övgüyle bahseden bu manzumeden anlaşıldığı kadarıyla Gazzîzâde, uzun süre bir oğlu olması için dua etmiştir. “*Oğluna adını ikrâm eyledi Abdü’l-latîf*” dizesinden duası kabul olunca oğluna kendi adı olan “ Abdüllatîf” adını verdiği anlaşılmaktadır:

1. Kutb-ı vakt Şeyh Ahmed-zâdenin
Mazhar-ı sırrı Hafîdi ol şerîf
2. Şehr-i irfân ma’den-i fazl u kemâl
Ârif-i Hak ya’nî Şeyh Abdü’l-Latîf
3. Dest açıp dergâhına dirdi müdâm
Bir oğulcuğ eyle ihsân yâ Latîf
4. Mâh-peyker bir püser virdi k’ana
Görmemiş mislini âbâ-yı selîf
5. Kendi nâmı ile kıldı nâmver
K’ola meslekinde bir merd-i hanîf

²⁰³ Tekeli, *Vâkı’ât*, 108. (Tekeli verdiği bu bilgiye rağmen tezinde “Abdüllatîf Hasîb”den diğer akademik çalışmalarda olduğu gibi “Ahmed Hasîb” olarak bahsetmektedir.)

²⁰⁴ Devlet Arşivleri, Belge Yer no:1586-21

²⁰⁵ Devlet Arşivleri, Belge Yer no:39-b

²⁰⁶ Devlet Arşivleri, Belge Yer no:130-3473

²⁰⁷ İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 2863, vr. 26-a. Bu divan hakkında yapılmış tez çalışması için bkz.: Neslihan Sandal, *Sıddîk Ali Baba Divançesi* (Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 105-106.

6. Redd olunmaz idelim hayr du' â
Dest açınca dergehe mûr-ı za'îf
7. İde ecdâd-ı kirâmı tek kerîm
Hâme-i keşf ü kerâmâta lefîf
8. Düşdü târîh-i vilâdet bir güzel
Cevherîn mısra' mazmûnu münîf
9. Kilk-i Sıddîk eyledi imlâ hemân
Oğluna adını ikrâm eyledi Abdü'l-latîf (1222/1807)

Bütün bu bilgiler ışığında Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin yerine Gazzî Dergâhı'na şeyh olan oğlunun adı erken dönem kaynaklarının hiçbirinde "Ahmed Hasîb" olarak geçmemekte, hepsinde "Abdüllatîf Hasîb" olarak geçmektedir. Muhtemelen *Yâdigâr-ı Şemsî* aracılığıyla yaygınlaşan bu hatalı bilginin düzeltilmesi gerekmektedir.

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi iki kızını da Bursa tasavvuf muhitinden kişilerle evlendirmiştir. " *Bin iki yüz yigirmi sekiz senesi Saferinde Narlı Şeyhi Fahre' d-din Efendi'yi postuna iclâs ve kerîmesi Hüsniye Hânım' 208 tezevvüc iderek dâmâd itmiş...*"²⁰⁹ Bu damadı, *Gülzâr-ı İrfân* müellifi olan Mehmed Fahreddin Efendi'dir (ö.1272/1855). Kızlarından Zeynep Zehra Hanım'ı da İncirli Dergâhı şeyhi Eşrefzâde sülalesinden Nâfîz Efendi (ö.1282/1865) ile evlendirmiştir.

" *Hüsniye Hanım, illet-i sevdâya mübtelâ olarak, cinnet getirerek 18 Şevval 1256 (13 Aralık 1840)'da vefât etmiş, ondan a'kab (oğullar ve torunlar) kalmamıştır. Zeyneb Zehra Hanım'ın oğulları Ahmed Ziyaeddin (ö.1324/1907) ve İsmail Galib (ö.1284/1867) İncirli Dergâhı'nda şeyhlik görevinde bulunmuşlardır. İsmail Galib'in oğlu Ali Sırrî, Gazzî Dergâhı'nda şeyhlik yapmıştır.*"²¹⁰

²⁰⁸*Ravzâtü'l-muflihûn*'da Gazzîzâde'nin biyografisini yazan Mehmed Fahreddin Efendi "...*halîle-i muhteremim Seyyide Hüsniye Hanım ... sinn ü sâli kırk bir a' dâdına erişdikde biñ iki yüz elli altı ...*" tarihinde öldü demektedir. Bu bilgiye göre Hüsniye Hanım 1215/ 1800 yılında doğmuş, 1228/1813 tarihinde 13 yaşındayken Mehmed Fahreddin Efendi ile evlenmiştir. 1207/1793 doğumlu olan Mehmed Fahreddin Efendi de bu tarihte 20 yaşındadır. BİYEK, Orhan No: 1041 vr. 32-a. M. Fahreddin Efendi'nin biyografisi için bkz.: Güzel, *Gülzâr-ı İrfân*, 21-23.

²⁰⁹ Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 215.

²¹⁰Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 50. (Kızlarından Hüsniye Hanım'ın vefatını *Ravzâtü'l-muflihûn*'da Gazzîzâde'nin biyografisini yazan Mehmed Fahreddin Efendi şöyle anlatmaktadır. " Şeyh-i müşârün ileyhiñ kerîme-i mükerreremeleri ve bu 'abd-i 'âciziñ halîle-i muhteremim Seyyide Hüsniye Hanım biñ iki yüz elli üç Muḥarremü' l-ḥarâmında giriftâr-ı kemend-i cezbe-i Ḥalîk-ı bî-ḥun ve nice demler şüret-i hâli diger-gün olarak 'illet-i sevdâ elinde zâr u zebûn olup bi-emri' İlâhi Te'âlâ le'âli-i sinn ü sâli kırk bir a' dâdına erişdikde biñ iki

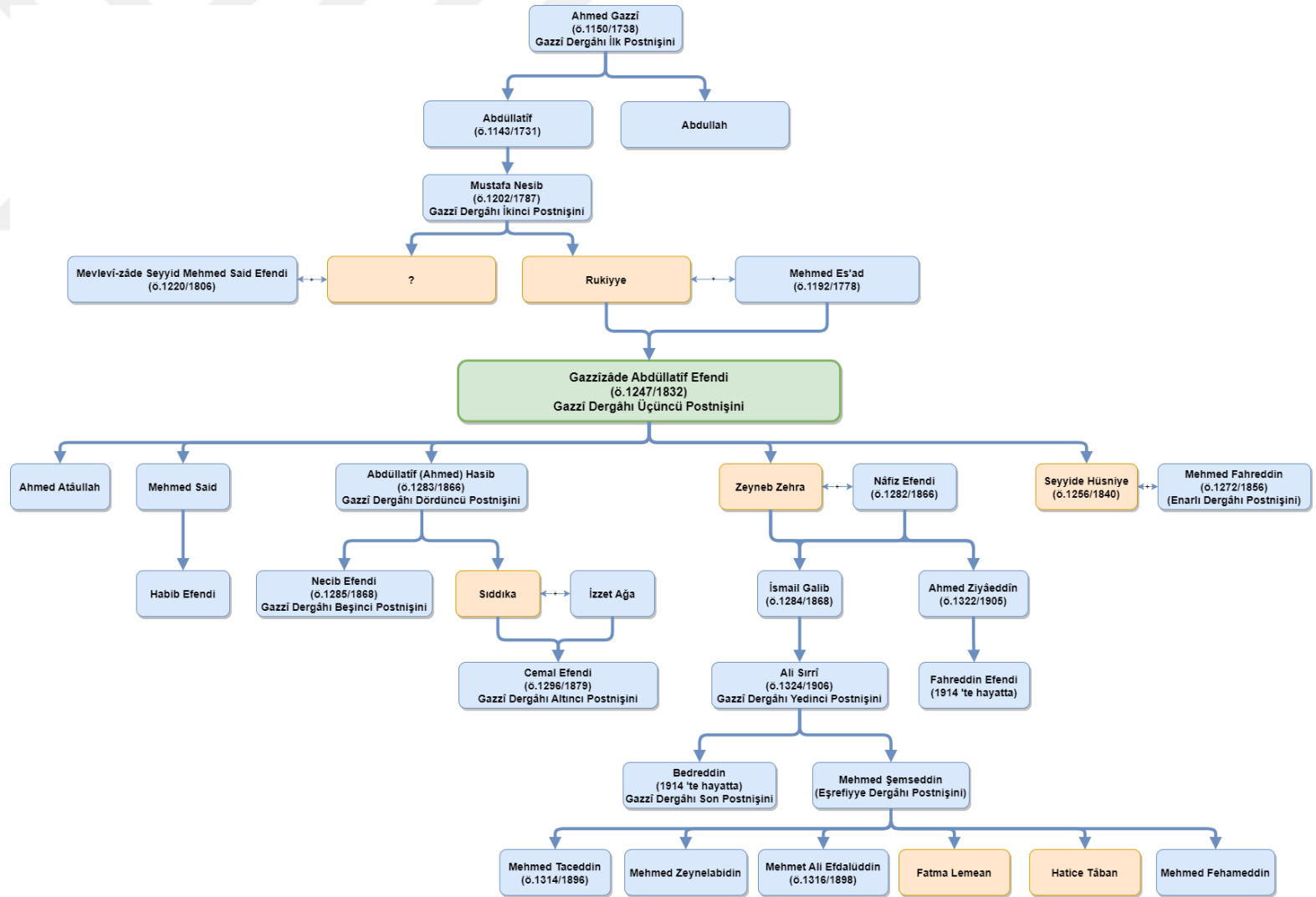
Gazzî Dergâhı'nda şeyhlik yapan Ali Sırrî Efendi'nin (ö. 1322/1904) ²¹¹ büyük oğlu Ahmed Bedreddin, Gazzî Dergâhı'nın son postnişinidir. 1332/ 1914 yılına kadar görevde olduğu bilinen Bedreddin Efendi'nin hangi yıla kadar görev yaptığı ya da akıbeti hakkında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.²¹² Ali Sırrî Efendi'nin diğer oğlu Muhammed Şemseddin ise İncirli Dergâhı şeyhliğine nısf-ı meşihat kaydıyla tayin olunmuştur.

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin soyu hakkında elde bulunan bilgiler 1914 yılına kadar ulaşmaktadır. Bu tez çalışması süresince incelenen kaynaklar ve elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi neticesinde Gazzîzâde Abdülatîf Efendi ve ailesinin soyağacı aşağıdaki şekliyle çıkarılmıştır. Burada dikkat çeken bir detay; kaleme aldığı iki Bursa vefeatnamesiyle Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin, *Gülzâr-ı İrfân* müellifi Mehmed Fahreddin Efendi'nin ve *Yâdigâr-ı Şemsî* müellifi Mehmed Şemseddin Efendi'nin yani dört Bursa vefeatnamesinin yazarının da aynı soyağacı içinde yer almalarıdır.

yüz elli altı Şevval' iniñ on sekizinci ve Kânûn-ı evvel' iñ ibtidâsı olan yevm-i ehad evrâk-ı nihâl-i hayâtı serd-i şitâ-i zemherîr-i memât ile rîzân ve rûh-ı şerîfî vâsıl-ı gülşen-serây-ı cinân olup Şeyh Ahmed el- Gazzî hânkâhı tevhîd-hânesiniñ cânib-i ğarbisinde vâkı'a hadîka-i cennet-nümâda ğunûde-i gül-pister lahd-i mağfîret-eşer olmuştur." BİYEK, Orhan No: 1041 vr. 32-a.; Ayrıca bkz.: Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 172.

²¹¹ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*'da (5/140) Ali Sırrî Efendi ve Gazzî Dergâhı'nın akıbetiyle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: " Bu dergâh Vefik Paşa'nın zamân-ı vilâyetinde meşâyih-ı Rufâiyye'den İstanbullu Şeyh Muhammed Fazlî Efendi'ye tevcih olunup, mahdûmları Şeyh Vahdî ve Ferdî Efendiler bir müddet icrâ-yı âyin eylemişler ise de Ali Sırrî Efendi bi'd-da'vâ hak kazanarak seccâde-i meşîhate oturmuştur. Güzel ta' lik yazar hüsn-i hâl ashâbından idi. Ana tarafından Eşref-zâde Rûmî hazretlerine, baba tarafından Ahmed-i Gazzî hazretlerine silsile-i nesebi muttasıldır. (...) Bu dergâh Sırrî Efendi'den sonra sönüştür." Hüseyin Vassaf yazısının devamında Ali Sırrî'nin oğulları için " Sırrî Efendi'nin iki mahdûmu vardır; biri mekteb muallimi, diğeri avukat kâtibidir. Âlem-i tasavvufla alakadar olamamışlardır. Bir hemşireleri vardır." demektedir. Halbuki *Yâdigâr-ı Şemsî* de (22.) Mehmed Şemseddin Efendi " Büyük mahdûm-ı edîbi Ahmed Bedreddin Efendi Ahmed-i Gazzî Dergâhı'na müstakillen küçük ferzend-i necîbi Muhammed Şemseddin Efendi İncirli Dergâhı nısf-ı meşihatine ta' yin olunmuşlardır." demektedir ki bu bilgi daha doğru görünmektedir.

²¹² Tekeli, "*Misriyye, Ahmed-i Gazzî ve Gazzî Dergâhı*" *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, haz. Mustafa Kara, 686.

Şekil 1 Gazzizâde Abdülatîf Efendi'nin Soyağacı

1.4. TARİKATI

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, zamanının reisü'l-meşâyihından kabul edilmektedir. Kendisine henüz dokuz yaşında iken dedesi Mustafa Nesîb Efendi tarafından Halvetî-Mısırî zikri telkin edilmiştir.²¹³ “*Seyr ü sülûk u tarikat-ı aliyeyi evvelâ Üftade-zâde eş-Şeyh Mustafa Efendi’den (ö. 1216/1801) görmüş*”²¹⁴ ve ondan hem Celvetiyye hem de Kadiriyye icazeti almıştır. Enârlı Şeyhi Mehmed Bedreddin Efendi’den (ö. 1216/1801) Celvetiyye sülûkunu devam ettirmiş ve Seyyid Şeyh Mehmed Emin Kerkükî’den (ö. 1228/1813) Nakşibendiyye tarikatının seyr ü sülûkunu tamamlayarak icazet almıştır.²¹⁵ Ahmed-i Gazzi Dergâhı’nda Halvetî-Mısırî usûlünün yanı sıra hatm-i hâcegân²¹⁶ da icra ettiği belirtilmektedir. Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin birçok tarikattan icazetli bu “câmiu’t-turuk” vasfı, dergâhında farklı tarikatların usul ve ayinlerini yaptırması, tarikatlar arasındaki çekişmelerin arttığı son dönemlerde onun hoşgörülü ve birleştiricilik özelliği bulunan bir din adamı olduğunu göstermektedir.

1.5. MESLEĞİ VE VAZİFELERİ

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, ailesinden tekkesinin meşihat makamını tevarüs etmiştir; asıl vazifesi şeyhlik, mürşitliktir. Dedesi Mustafa Nesîb Efendi’nin 1787’de ölümünden itibaren kendi ölüm tarihi olan 1832’ye kadar bu vazifesini sürdürmüştür. Bunun yanında eser telif etmek, talebe yetiştirmek, insanları vaaz ve nasihatlerle eğitmek gibi gayrı resmî vazifeleri olduğunu da görmekteyiz. Meşihat vazifesinde büyük dedesi Ahmed-i Gazzî usulünü benimsemiş, tasavvufun ifrat ve tefrit noktalarına varmadan her zaman ilmî zeminde, itidalli bir eğitim metodu sergilemiştir. İleride bahsedilecek olan onlarca telifatı, ayrıca Ulu Camii’de her Cuma cemaate tefsir dersleri vermesi, vaaz ve nasihatlerde bulunması gibi hususları göz önüne aldığımızda karşımıza üretken, sosyal özellikleri olan, insan odaklı bir

²¹³ Türer, “*Gazzîzâde Abdülatîf Efendi*”, 13/540.

²¹⁴ Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 214.

²¹⁵ Tekeli, *Vâkı’ât*, 42.

²¹⁶ “**Ayin-i ehlullah**, Ayin-i tarikat, evliya ayini. 1. Şeyh veya halifesi tarafından yönetilen, mürit ve dervişlerin katılımıyla yapılan tarikat ayinleri. 2. Evliyanın sireti, gidişatı, hareket ve ibadet tarzı, meşrebi ve zihniyeti. Bütün tarikatlarda belli ayinler ve dinî törenler, başka bir deyimle vecd yoluyla Allah’ a yaklaşmak için yapılan belli hareketler vardır. Bu ayine Mevleviler *sema* veya *mukabele*, Kadiriler *devran*, Rifailer ve Sadiler *zikr-i kıyam*, Celvetiler *nısf kıyam*, Halvetiler *darb-ı esma*, Şazeliler *hadra* ve Naksbendiler *hatm-ı hâcegân* ismini verirler. Bu ayinler tekkelerde, zaviyelerde, mescitlerde ve evlerde icra edilir. Birkaç tarikat hariç bütün tarikat ayinlerinde besteli şiirler ve ilahiler, bazı tarikatlarda ise buna ek olarak ney ve kudüm gibi musiki aletlerini çalmak esastır.” Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001), 55-56.

dinî-tasavvufî şahsiyet olarak çıkmaktadır. Dolayısıyla onun hakkında “Şeyh, âlim, hoca, müellif ve vaizdir.” hükmünü vermek yanlış olmayacaktır.

1.6. VEFATI

Biyografik kaynaklarda Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin vefatı benzer ifadelerle verilmektedir. Bunun sebebi *Ravzâtü’l-muflihûn*’da, müellifin biyografisinin yazılı olduğu bölümdeki bilgilerin sonraki biyografılarda tekrar edilmesindendir. Yukarıda bahsedildiği üzere Gazzîzâde’nin damadı Mehmed Fahreddin Efendi *Ravzâtü’l-muflihûn*’da onun hayatını kaleme alırken ölümüyle ilgili olarak şunları söylemektedir:

“... ‘illet-i kadîmesi galeyânıyla nice müddet fütâde-i pîster-i renc ü ‘anâ olup âhirü’l-emr biñ iki yüz kırk yedi Şa‘bân-ı şerîfi’niñ on dördünci gicesi leyle-i seşenbede rûh-ı laţîfi müteveccih-i hânkâh-ı ‘âlem-i bekâ ve cedd-i a‘zamları Şeyh Ahmed el-Gazzî hazretlerinin cânib-i yemîninde âsude-güzîn-i safha-i hâk-i fenâ oldu.”²¹⁷

Gazzîzâde’nin, Mehmed Fahreddin Efendi tarafından “‘illet-i kadîme” olarak nitelendirilen ve ölümüne neden olan hastalığının *Gülzar-ı İrfân*’da nefes darlığı “‘illet-i zîku’s-sadr”²¹⁸ olduğu belirtilmektedir.

Osmanzâde Hüseyin Vassaf *Sefîne-i Evliyâ*’da, Gazzî Dergâhı müntesiplerinden olan Fazlî Efendizâde Şeyh Vahdî Efendi’nin Gazzîzâde’nin zamanını idrak eylemiş bir ihtiyar Bursalı’dan vefatına dair şunları duyduğunu aktarmaktadır:

“Şeyh Abdullatîf Efendi bir gün hânkâhında Mevlid-i şerîf okutmuş, ekâbir ü a’yân u meşâyih-i zamân ve hatta o zaman Bursa’da mukîm Şerif Abdülmuttalib hazretleri de o meclis-i şerîfde hâzır bulunmuştur. Cem’iyyet dağıldıktan sonra Abdüllatîf Efendi irtihâl-i dâr-ı cemâl eylemiştir. Mevlid-i şerif okunduğu gün Şa‘bânın on dördüncü günü ve akşamı ise leyle-i Berâta müsâdifdir.”²¹⁹

²¹⁷ BİYEK, Orhan No: 1041. vr. 32-a.

²¹⁸ Mehmed Fahreddin Efendi Gazzîzâde’nin vefatını *Gülzar-ı İrfân*’da ise şu şekilde anlatmıştır: “Cemaât u dervişâna va‘z u nasihat ederek varak-gerdân-ı resâ’il-i subh u mesâ iken ez-kadîm mübtelâ oldukları ‘illet-i zîku’s-sadrın harekât u galeyânı ile niçe müddet fütâde-i pîster-i renc ü ‘anâ olup âhirü’l-emr bin iki yüz kırk yedi Şa‘bân-ı şerîfinin on dördüncü leyle-i seşenbede rûh-ı şerîfi müteveccih-i hânkâh-ı ‘âlem-i bekâ ve cedd-i a‘zamları Şeyh Ahmed-i Gazzî Hazretlerinin cânib-i yemîninde âsude-nişîn-i safha-i hâk-i fenâ oldu.” Güzel, *Gülzar-ı İrfân*, 441-442.

²¹⁹ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/137.

Hüseyin Vassaf, diğer kaynaklara göre daha tafsilatlı bilgi verdiği yazısının devamında Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin vefatının Bursa'da duyulunca herkesi ağlattığı, ertesi gün cenazenin hazırlanarak Şerif Abdülmüttalib'in de yıkanmasına yardım ettiği ve kabre bizzat Şerif Abdülmüttalib tarafından kucaklanarak indirildiği hatta Şerif Abdülmüttalib'in yanında sakladığı Hz. Peygamber'in kabir toprağından merhum Gazzîzâde'nin baş ucuna serptiğini bildirilmektedir.²²⁰

Sonuç olarak Şeyh Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, 14 Şaban 1247/ 18 Ocak 1832 tarihinde²²¹ Berat Kandili'ne tesadüf eden Salı gecesi, Gazzî Dergâhı'nda bir Mevlid merasimi sonrasında eskiden beri rahatsızlığını çektiği göğüs darlığı hastalığı sebebiyle 57 yaşındayken vefat etmiştir.

1.7. MEZARI

Vefatının ardından Abdüllatîf Efendi, Gazzî Dergâhı'nda dedesi Ahmed-i Gazzî'nin sağ tarafına, tekkesinin tevhidhanesinin batısındaki hazireye defnedilmiştir. 1979 yılına kadar kabri defnedildiği yerde kalmış; o sene, Süleyman Çelebi İlkokulu olarak kullanılan ahşap bina yıkılıp yerine bugünkü bina yapılırken, rivayete göre bu hazireden altı adet insan iskeleti çıkarılmıştır. Kabirden çıkarılanlar, Pınarbaşı Mezarlığı'nın Tahtakale'deki giriş kapısından yaklaşık elli metre içeride sol tarafa doğru bir yere nakledilmiştir.²²²

1.8. MÜRŞİTLERİ, HOCALARI VE TAHSİL HAYATI

Bursa'da fetihten itibaren çok canlı bir tasavvufî ortam oluşmuş, her asırda büyük sufilerin etrafında insanlar toplanmışlardır. “*Büyük sufilerin hayatında görülen hususlardan biri de değişik tarikatlara mensup kişilerden istifade etmiş olmalarıdır.*”²²³ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi de yaşadığı dönemde farklı meşreplere mensup şeyhlerden feyz almış, tarikat taassubuyla hareket etmemiştir. Diğer yandan “*Gazzîzâde Abdüllatîf'in hayatında*

²²⁰ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/137.

²²¹ Bütün kaynaklarda Gazzîzâde'nin vefâtı için bu tarih geçmekteyken Hüseyin Vassaf *Sefîne-i Evliyâ* da önce “Âlem-i bekâyâ intikâlleri 13 Şa' bân 1247/(17 Ocak 1832) târihine müsâdifdir.” demiş, hemen sonraki sayfada ise “Mevlid-i şerîf okunduğu gün Şa'bânın on dördüncü günü ve akşamı leyle-i Berâta müsâdifdir.(...) Cem' iyyet dağıldıktan sonra Abdüllatîf Efendi irtihâl-i dâr-ı cemâl eylemiştir.” diyerek iki farklı tarih bilgisi vermek suretiyle çelişkiye düşmüştür. Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/136,137.

²²² Tekeli, *Vâkı'ât*, 42-43. ; Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 82-83.

²²³ Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 636.

*zahirî ve bâtinî ilimleri tahsil süreci ayrı değil, iç içedir. Zira onun alet ilimleri ve dinî ilimleri öğrendiği hocaları çoğunlukla mutasavvıf insanlardır.”*²²⁴

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, **Vâkı’ât** adlı eserinin başında otobiyografik bilgilerini ayrıntılarıyla kaydederken yetişmesinde etkili olan hocalarından, şeyhlerinden de genişçe bahseder. Ayrıca **Ravzâtü’l-muflihûn**’da da hocalarına geniş yer ayırmıştır. Çok küçük yaşlarda başlayan²²⁵ eğitim sürecinde yetişmesinde tesiri olan hocalar şunlardır:

1.8.1 MUSTAFA NESİB EFENDİ (Ö. 1202/1787) ²²⁶

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin dedesi ve ilk mürşidi, aynı zamanda ilk hocasıdır. **Ravzâtü’l-muflihûn**’da “... evvelâ cedd-i karîbim Gazzî-zâde Şeyh Muştafâ en-Nesîb hazretleri bâ-işâret-i pîrân biñ iki yüz târîhinde cedd-i a’zamım Kuţbu’r-Rabbânî Gavşu’s-Şamedânî Hazret-i Şeyh Ahmed-i Gazzî hazretlerinin huzûr-ı pür-nûrlarında bir cum’a günü cemâ’at-i keşîre ‘indinde bu derd-mend-i bî-çâreye telkîn-i zîkr buyurup bir sene kadar terbiye-i şeyhânelerinde olup ...”²²⁷ şeklinde ilk tedrisinden bahsetmektedir. Buna göre 1200/1786 yılında bir cuma günü Gazzî Dergâhı’nda cemaatin huzurunda ona ilk kez zikir dedesi tarafından telkin edilmiştir. Bu esnada henüz dokuz on yaşlarında olan Gazzîzâde dedesinin bir yıl daha terbiyesinde kalmış, 1202/ 1787’de Mustafa Nesîb Efendi vefat edince başka hocalardan eğitimine devam etmiştir.

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, **Vâkı’ât**’ta belirttiğine göre dedesinin ölümü üzerine dergâha şeyh olabilmek için yardım bulmak ve gerekli işleri görmek üzere İstanbul’a gitmiş “İbnü’n-Neccârzâde Beşiktaş Şeyhi Sultânü’l-ârifin Şeyh Muhammed Sıddîk Efendi (ö. 1208/1794) himmet ve i’ânet buyurub²²⁸ ba’de itmâmu’l-mesâlih şeyhâne himmet ve du’a buyurdıklarından sonra”²²⁹ meşihat makamına geçmek için tekrar Bursa’ya dönmüştür.

²²⁴ Karaköse, **Mergûbü’s-sâlikîn**, 46.

²²⁵ Akkuş, Yılmaz, **Sefîne-i Evliyâ’da** (s.134) “Sinn-i âlileri beşe resîde oldukça taallûme bed’ edip, dokuz yaşına bâliğ olasıya kadar mebâdi-i ulûmu iyiden iyiye tahsil eylemiştir.” demektedir.

²²⁶ Mustafa Nesîb Efendi’nin hayatı hakkında bkz.: Bu tezin “Ailesi” bölümü.

²²⁷ BİYEK, Orhan 1041 vr. 4-b.

²²⁸ Karaköse, **Mergûbü’s-sâlikîn**’de (s. 65) Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin Şeyh Muhammed Sıddîk Efendi’den yardım isteğiyle ilgili olarak şu bilgiyi vermektedir: “Onun Şeyh Mehmed Sıddîk Efendi’den himmet ve yardım talep etmesinin sebebini şöyle izah etmek mümkündür: Muhtelif tarikatlara mensup tekke ve zaviyelere şeyh tayini, şeyhülislamın vazifeleri arasındaydı. 1. Abdülhamid döneminin o tarihlerdeki şeyhülislamı Mekkî Mehmed Efendi’dir (ö.1211/1797). 23 Kasım 1787-4 Mart 1788 tarihleri arasında şeyhülislamlık yapan Mekkî Mehmed Efendi, Şeyh Mehmed Sıddîk Efendi’ye müntesibdir. Gazzîzâde Abdülatîf, 15 Safer 1202 (26 Kasım 1787) tarihli i’lâm-i şer’iye kadar, şeyhülislamın şeyhinden yardım talep etti, dergâhında misafir oldu ve bu süre zarfında ondan istifade etti.”

²²⁹ Tekeli, **Vâkı’ât**, 118.

İstanbul’da kaldığı bu zaman zarfında Şeyh Muhammed Sıddîk Efendi’ye talebe olmuş, ondan istifade etmiştir.

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi Bursa’ya döndükten sonra zahiri ilimlere yönelerek “ ... *bir zamân Müvecceh-zâde Hüseyin Efendi’den ‘ulûm-ı âliye ve fikh-ı şerîfden Kudûrî telemmüô ve bir müddet Hoca Seyyid Ahmed Efendi’den ‘ilm-i kırâat ve Halebi ta’allüm ve bir müddet meşhuru’l-afak ğavvas-ı deryâ-yı ‘ulûm Seyyid Nûh Efendi’den Farisi’ye dâir ve ‘ilm-i âlete müte’allık resâil kırâat [etmiştir.]*”²³⁰

Bu minval üzere on beş yaşına ulaşan Gazzîzâde Abdülatîf Efendi kendi ifadesiyle “*derûnda olan bahr-ı mâye-i sırr-ı tevhîd cûş u hurûş*” edince intisap edebileceği yeni bir şeyh aramış ve bazı manevi hâller neticesinde ikinci önemli hocası olan Üftâdezâde Şeyh Mustafa Efendi’ye bağlanmıştır.

1.8.2 ÜFTÂDE EFENDİZÂDE ŞEYH MUSTAFA EFENDÎ (Ö. 1216/1801)

Hayreddin Çelebi’nin (ö.1172/1758) oğlu olan Şeyh Mustafa Efendi vefatına kadar babasından, babası vefat edince de Eşrefzâde Fahreddin Efendi’ye (ö. 1176/1762) intisap ederek ondan sülûkuna devam etmiştir. O da vefat edince Eşrefiyye Dergâhı şeyhlerinden Abdülkadir Necip Efendi’ye (ö. 1202/1788) intisap ederek sülûkunu tamamlayıp icazet almıştır.²³¹ Gazzîzâde, *Ravzâtü’l-muflihûn*’un şeyhleri anlattığı ilk ravzasında ona geniş yer vermiştir.²³²

“... [*Mustafa Nesîb Efendi*] *râhile-bend-i mülk-i beķā olduķda bi’l-istiķāre ve’l-işāre, Üftāde Efendi-zāde ‘ārif-i bi’ İlāh Şeyh Muştafā Efendi hāzretlerine intisāb olunup yedi sene miķdārı daķi ol zāt-ı sūtûde taķt-ı terbiye-i mürşidānelerinde ... [bulundum.]*”²³³

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, Şeyh Mustafa Efendi’nin hem Celvetiyye hem de Kadiriyye halifesi olduğunu belirtmektedir²³⁴. Gazzîzâde’nin manevi olgunlaşma sürecinde önemli etkileri olan Üftâdezâde Şeyh Mustafa Efendi yedi yıllık terbiye sürecinin ardından Gazzîzâde’ye Kâdiriyye ve ayin-i Celvetiyye’ye izin verip: “*Var oğul, bunun tafsilini ahar*

²³⁰ Tekeli, *Vâkı’ât*, 118.

²³¹ Mustafa Bahadıroğlu, “ *Celvetiyye, Üftāde ve Üftāde Dergāhı*”, *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*, haz. Mustafa Kara (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017), 538.

²³² BİYEK, Orhan 1041 vr. 17-b, 18-a.

²³³ Tekeli, *Vâkı’ât*, 119.

²³⁴ BİYEK, Orhan 1041 vr. 18-a.

yerden taleb eyle.”²³⁵ diyerek sülûkunun kendinden başka bir yerde devam etmesi gerektiğini ifade etmiştir.

1.8.3 ENÂRLI ŞEYHİ MEHMED BEDREDDİN EFENDİ (Ö. 1216/1801)

1798 yılı civarında Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi yirmili yaşlarının başındadır ve Şeyh Mustafa Efendi’den hem Celvetiyye hem de Kadiriyye icazeti almış, önceden de Mustafa Nesîb Efendi’den Halveti-Mısri icazeti almış bir şeyhtir. Buna rağmen manevi açıdan kendini daha çok geliştirmek istediği, hep bir arayış içinde olduğu anlaşılmaktadır. “*Abd-i fakir bî-ser ü pâ misâl-i Mecnûn u Leylâ hayrân ve inâyet-i İlâhiyyeye nigerân iken seccâde-nîşin-i künc-i uzlet pîr-i âgâh-ı destgâh Enarlı Şeyhi Bedreddin Efendi âlem-i mânâda zuhur etti.*”²³⁶ Bu zuhur sebebiyle “... *mürşid-i erbâb-ı tarîkat sultânü’l-‘ârifin Enârlı Şeyhi Seyyid Şeyh Bedre’d-dîn Efendi hâzretlerine irâde getirüp murğ-ı rûh-ı pür-fütûhları âşiyân-ı kudşa cevelân idinceye kadar iktibâs-ı envâr-ı füyûzât olundu...*”²³⁷ diyerek intisap ettiği yeni şeyhinin ölümüne dek onun feyzinden yararlandığını belirtmektedir.

Şeyh Bedreddin Efendi 1147 senesinde doğmuştur.²³⁸ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin dedesi Mustafa Nesîb Efendi’den Halveti-Mısri sülûkunu tamamlayan Şeyh Bedreddin Efendi’nin bazı Osmanlı Sultanlarıyla yazışacak derecede nüfuzlu bir şeyh olduğu bilinmektedir.²³⁹ Gazzîzâde, manevi etkisinde kaldığı şeyhine kayıtsız bir şekilde teslim olduktan kısa bir süre sonra “*esmâ-i seb’a*”²⁴⁰yı tamamlamıştır.²⁴¹

Şeyh Bedreddin Efendi, Gazzîzâde’den batın ilimleriyle yetinmemesini, zahiri ilimlere de yönelmesini, bunun için her gün Enârlı Dergâhı’na gelmesini istemiş; Gazzîzâde de bu maksatla bir süre Kütahyevî Şeyh Mehmed Sücûdî’nin, ardından zahiri ilimlerdeki asıl hocası ve devrin en şöhretli müderrislerinden Hacı Bekir Efendi’nin talebesi olmuştur. Bu eğitim sürecinde Gazzîzâde, Hacı Bekir Efendi’den tedrîs ettiği gündüz dersleri bitince Enârlı Dergâhı’na gidip tarikat ve seyr u sülûka dair risaleler yazmakla meşgul olmuştur.

²³⁵ BİYEK, Orhan 1041 vr. 18-a.

²³⁶ Tekeli, *Vâkı’ât*, 120.

²³⁷ BİYEK, Orhan 1041 vr. 4-b.

²³⁸ BİYEK, Orhan 1041 vr. 16-a. ; Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 168.

²³⁹ Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 168.

²⁴⁰ Esmâ-i seba, yedi isim: “La ilahe illallah, Allah, Hu, Hakk, Hay, Kayyum, Kahhar.”Allah’ı isimleriyle zikretmeye esma zikri veya esma çekmek denir. Halvetiyye’deki bu zikir İbrahim Zahid Geylani’den kalmıştır. Bu yedi isim usûl, furû, tebdilat ve tasarrufat adı verilen şekillerle 28’e kadar çıkar. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 127.

²⁴¹ Osanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*’da (5/135) Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin bu dönemde “irşâd-ı nâsa” başladığını ve genç yaşında şöhretinin gittikçe arttığını belirtmektedir.

Böylece Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin yaklaşık üç yıl terbiyesinde kaldığı şeyhi Bedreddin Efendi “ *Yigirmi bir sene kadar makam-ı irşâdda mekîn ü mürebbî-i sâlikîn olup altmış tokuz yaşında iken 17 Safer sene 1216 tarihinde pazarirtesi günü saat yedide irtihâl-i dâr-ı bekâ ve cenâze namâzı Câmî-i Kebîr'de ba' de'l-edâ cesed-i latîfî pederleri ittisâlinde mevdû-ı rahmet-i Mevlâ olmuştur.* ”²⁴²

1.8.4 HACI BEKİR EFENDİ (Ö.1217/1803)

Yukarıda bahsedildiği üzere Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin zahiri ilimlerdeki üstadı Hacı Bekir Efendi'dir. Gazzîzâde, Enârlı Dergâhı'na devam ettiği süreçte ondan sabahları alet ilimleri ve usûl, öğleden sonraları tefsîr, ikindiden sonraları ise hadîs ilmini okumuştur ve *Ravzâtü'l-muflihûn*'da kendisinden çok geniş bir şekilde bahsetmiştir.²⁴³

Ravzâtü'l-muflihûn'da anlatıldığına göre Hacı Bekir Efendi Seferiyye kazasında doğmuş, Birgi kasabasında ve Ankara'da eğitim görmüş ardından Kahire'ye giderek dinî ilimlerde özellikle hadis ilminde derinleşmiş, hac vazifesini de gördükten sonra Bursa'ya yerleşmiştir. Cami-i Kebir'de ders vermeye başlayan Bekir Efendi, Şeyh Mehmed Emin Kerkükî'ye intisap etmiştir.

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, Hacı Bekir Efendi'den *Buhari*, *Müslim* gibi hadis kitaplarını ayrıca tefsir eserlerini okumuştur. Ömrünün tamam olduğunu Gazzîzâde'ye ima ederek “*Oğlum, (...) benden şoñra sen Câmî'-i Kebîr'de bir üstâd pîşinde telemmüz-i fûnûn-ı 'ulûm eylemezsin. Lâkin Allâhu Te'âlâdan niyâzım oldur ki seniñ mañlûbuñ olan 'ulûmuñ aşhâbını ayağıña getürsün ve behredâr-ı 'ulûm eylesün.*”²⁴⁴ demiş, bir gün sonra da vefat etmiştir.

1.8.5 HOCA SÜLEYMAN NEŞ'ET EFENDİ (Ö. 1222/1807)

Gazzîzâde Abdüllatîf, mürşidi Şeyh Mehmed Bedreddin Efendi'yi ardından hocası Hacı Bekir Efendi'yi kaybedince *Vâkı'ât*'ta belirtildiğine göre manevi anlamda kazandıklarını gençlik hevesleriyle kaybetmemek için²⁴⁵ kendisini terbiye edecek başka bir mürşidi bulma arayışına girer. Bu maksatla 1801'de İstanbul'a gider ve Hoca Neş'et Efendi'nin o dönem İstanbul'unun kültür ve edebiyat mahfillerinden olan meşhur ilim meclislerine tekrar dâhil

²⁴² Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 169.

²⁴³ BİYEK, Orhan 1041 vr. 42-b, 43-a, 43-b.

²⁴⁴ BİYEK, Orhan 1041 vr. 42-b.

²⁴⁵ Tekeli, *Vâkı'ât*, 123.

olur. “Tekrar” dememizin sebebi; *Ravzâtü’l-muflihûn*’dan anlaşıldığına göre Gazzîzâde, - yukarıdaki bölümlerde anlatıldığı üzere- dedesi Mustafa Nesîb’in ölümüyle İstanbul’a gitmiş, dergâhının meşihat makamına geçebilmek için nüfuzlu kimselerle görüşmüştü. Bu esnada Şeyh Muhammed Sıddîk Efendi’ye talebe olmuş ve yine anlaşıldığına göre boş durmamış, Hoca Neş’et Efendi’nin meclisleri gibi kültür ve tasavvuf çevrelerine dâhil olmuştur. Bu ilk gidişin yılı 1787’dir ve bu esnada Gazzîzâde henüz on bir yaşındadır: “*Bu fakîr-i pür-takşîr on bir yaşında meclîs-i şerîfe kabulleri şerefiyle müşerref olup kemâl-i lûtuflarından bendegânları defterine kayd idüp “Evlâdımsın.” buyurdıklarına mebni, Âsitâne-i ‘Aliyye’ye ‘azîmet eyledigimde dâ’ire-i ‘aliyyelerinde mihmân olup mülâzımân-ı meclis-i kudsiyyelerine ilhâk oldığım ecilden lisân-ı dür-efşân-ı kerîmânelerinden vâfir kelîmat-ı neşâyih istimâ’ ve eţvâr-ı pesendîdelerinden ve ahvâl-i seniyyelerinden ve kerâmât-ı celîlelerinden çok hâl müşâhede eylemişimdir.*”²⁴⁶ Bu ifadeden, Gazzîzâde’nin 1801’de İstanbul’a ikinci kez gidişinde de Hoca Neş’et’in konağında kaldığı ve onun söz ve davranışlarından feyiz aldığı anlaşılmaktadır.

Süleyman Neş’et 1735’te Edirne’de doğmuştur. Babası Ahmed Refî Efendi Enderun’da yetişmiş, III. Ahmed ve I. Mahmud’a musahiplik yapmıştır. 1750’de babasıyla Hicaz’a giden Neş’et, dönüşte Konya’da Mevlânâ’nın türbesini ziyaret etmiş ve kendisine Mevlevî sikkesi giydirilmiştir. Hayatının sonraki yıllarına yön veren bu olay neticesinde Farsça dersleri alarak bu dilde şiir yazacak bir seviyeye ulaşmış, hayatını ilim ve kültür faaliyetlerine hasrederek *Mesnevî* okutmuş, Farsça dersleri vermiştir. 1754’te Mehmed Emin Kerkükî Efendi’nin etkisinde kalarak Nakşibendî tarikatının müntesibi olmuştur.²⁴⁷

İşte Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin arayış içinde olduğu dönemde onu kendi mürşidi olan ve o dönemde Bursa’da bulunan Mehmed Emin Kerkükî Efendi’ye yönlendirerek Gazzîzâde’nin son mürşidini bulmasına vesile olmuştur. Gazzîzâde *Vâkı’ât*’ta bu olayı şöyle anlatmaktadır: “*Yine bir mürşid-i kâmil terbiyesinde âsûde olma sevdasında iken Âsitâne-i âliyyeye sefer olunup anda ebun fî’ llâhümme meşhuru’l-âfâk, ârif-i bi’ llâh, mürşid-i âgâh, merd-i dânâ-yı pür- intibah Süleymân Neş’et Efendi’nin meclis-i devletleri mülâzemeti*

²⁴⁶ BİYEK, Orhan 1041 vr. 19-b.

²⁴⁷ Mustafa İsen “*Hoca Neş’et*” *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998),18/191. (Mustafa İsen bu maddede Hoca Neş’et ve Gazzîzâde’nin mürşidi Mehmet Emin Efendi’yi “Bursalı” ve “Mevlevî-Nakşî” şeyhi olarak göstermektedir ki bu bilgi yanlıştır. Mehmet Emin Efendi Kerküklüdür ve şeyhi Mevlevî çevrelerinde büyük kabul gören Mehmet Âgâh Efendi, her ne kadar İstanbul’da geniş katılımlı *Mesnevî* okumaları yapmış olsa da Nakşibendidir ve Mehmet Emin Kerkükî’ye Nakşibendi icazeti vermiştir. “*Mesnevî*’nin okunması sadece Mevlevîler tarafından mevlevihanelerde değil diğer tarikatlara mensup dervişler tarafından farklı mekânlarda da gerçekleştirilmiştir. Bunun en bariz örneği Nakşibendi sûfîleri arasında Mevlevî geleneğe ve Mesnevi okumalara duyulan ilgidir.” Bilgi için bkz.: Abdurrezzak Tek, *19. Yüzyılda Bursa’da Bir Nakşî Mesnevihân Mehmed Emin Kerkükî* (Bursa: Emin Yayınları, 2019),18.

müyesser olup nush u pend sadedinde buyurdılar: ‘ Oğlum, bir kimse ne kadar kâmil ise, bermuktezâ-yı beşerîyyet, insân nisyândan hâlî degildir. Elbet ilâ-âhiri’ d-dehr herkese bir mürebbî ve nâzır gerekdir. Ehlu’ llâh evlâd-ı tarîk-ı ehlu’ llâha sâlik oldıkda anları sükker ile seyr iderek yola getirirler.’ buyurdıkları kelâmları cânıma te’ sir idüb...”²⁴⁸ Hoca Neş’et’in bu sözlerinden etkilenen Gazzîzâde, son şeyhi olacak olan Mehmed Emin Kerkükî Efendi’ye intisap etmek üzere Bursa’ya döner.

1.8.6 SEYYİD MEHMED EMİN KERKÜKÎ (Ö. 1228/1813)

“*Seyyid Mehmed Emin Kerkükî sözleri, görüşleri, yetiştirdikleri ve kurduğu tekke ile kendi dönemine damgasını vuran, sonraki asırlara da feyzini ulaştıran*”²⁴⁹ bir mutasavvıftır. Niyâzî-i Mısırî gibi Bursa’ya dışarıdan gelerek kurduğu tekkede halkı irşada başlayan ve kısa sürede şehrin en meşhur mutasavvıflarından olan Mehmed Emin Efendi, aynı şöhretini İstanbul’da da sürdürmüştü; Hoca Neş’et (ö. 1222/1807), Ali Behcet Efendi (ö. 1238/1823), Hoca Hüsameddin (ö. 1280/1863) ve Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi gibi devrin ileri gelen mutasavvıfları onun halifeleri arasında yerlerini almışlardır.

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, *Ravzâtü’l-muflihûn*’da şeyhinin bin yüz kırk tarihlerinde²⁵⁰ Bağdad civarında Kerkük’te doğduğunu bildirmektedir.²⁵¹ “*Mehmed Emin Efendi’nin soyu, babası Seyyid İsmail Efendi tarafından otuz üçüncü kuşakta Hazreti Hüseyin’e; annesi Seyyide Fatımatü’l-Aleviyye tarafından ise yirmi sekizinci kuşaktan Kadiriyye’nin pîri Abdulkadir-i Geylani’ye dayanır. Hem anne hem de baba tarafından seyyiddir.*”²⁵²

Mehmed Emin Efendi, ilk eğitimini babasının gözetiminde tamamlamış ancak çıkan siyasi karışıklıklar neticesinde dönemin Safevî Şahı Bağdat’ı işgal ettikten sonra Kerkük’ü de yağmalayınca ailesi ile birlikte vatanından ayrılmak zorunda kalmıştır.²⁵³ Siyasi karışıklıklar sona erince tekrar Kerkük’e dönmüş, ilim tahsilini tamamlamıştır.

²⁴⁸ Tekeli, *Vâkı’ât*, 123.

²⁴⁹ Tek, *Mehmed Emin Kerkükî*, 15.

²⁵⁰ Mehmed Emin Efendi’nin doğumu kaynaklarda farklı şekillerde verilmektedir: Klasik kaynaklardan *Gülzâr-ı İrfân*’da 1131 (s. 360), *Yâdigâr-ı Şemsî*’de 1131 ve 1140 (s.222), *Sefîne-i Evliyâ*’da (2/179.) 1131 veya 1140 olarak verilirken modern kaynaklar 1140 tarihini vermektedirler. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Abdullah Damar, “*Nakşibendiyye*”, *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*, haz. Mustafa Kara (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017), 356. ; Tek, *Mehmed Emin Kerkükî*, 21.

²⁵¹ BİYEK, Orhan 1041 vr. 25-a, 25-b.

²⁵² Tek, *Mehmed Emin Kerkükî*, 21.

²⁵³ Tek, *Mehmed Emin Kerkükî*, 21.

Babasının ölümünden sonra yakın akrabalarından “Boyniegrî ‘Abdu’llâh Paşa *hazretleriniñ sâye-i vezîrânelerine varup ‘ilm ü fenn-i kitâbetde kemâl-i mahâretleri olduğından Vezîr-i müşârûn ileyh hazretlerine dîvân-ı ‘adâlet-‘unvân kâtibi olup*”²⁵⁴ aynı zamanda ilmî gelişmesini sürdürmüştür. Burada Şeyh Nebîh Efendi’ye (ö.1203-1789) intisap ederek tasavvuf yoluna girmiştir. Şeyhinden icazet aldıktan sonra²⁵⁵ onun yönlendirmesiyle İstanbul’a gelmiştir.

İstanbul’da Koca Ragıp Paşa’ya (ö.1176/1763) kâtiplik yapan Mehmed Emin Efendi, Nakşibendi şeyhi Tazıcıbaşızade Mehmed Âgâh Efendi’ye (ö.1184/1770) intisap ederek onun halifesi olmuştur.

1193/1779’da Bursa’ya ilk kez gelen Mehmed Emin Efendi, satın aldığı Sarızâde Konağı’nda sohbetler yapmış bir müddet sonra İstanbul’a dönmüştür. Zaman zaman Bursa ve İstanbul’da dönüşümlü olarak bulunan Mehmed Emin Efendi, 1216/1801 yılında dördüncü defa Bursa’ya gelişinde Veled-i Habîb Mescidi’ni cami hâline getirmiş, bir kütüphane kurmuş, hemen yanındaki Hacı Abdullah Ağa konağını satın almış, bazı ilaveler de yaparak Nakşibendi dergâhını²⁵⁶ kurmuştur.²⁵⁷ “*Tefsîr, hadis ve Mesnevi-i Şerif tadrîsiyle iştigal*”²⁵⁸ ederek irşad vazifesini sürdürürken 6 Muharrem 1228/1813 tarihinde Bursa’da vefat etmiş, dergâhına defnedilmiştir.²⁵⁹

Mehmed Emin Efendi’nin Gazzîzâde üzerindeki büyük etkisi *Ravzâtü’l-muflihûn* ve *Vâkı’ât*²⁶⁰ adlı eserlerindeki ilgili bölümlerde açıkça anlaşılmaktadır. *Vâkı’ât* ta ayrıntılarıyla anlatıldığı üzere Gazzîzâde, birkaç kez ona intisap etmek istemiş ama Mehmed Emin Efendi bu konuda acele etmemiş, bir süre bu talebi ağırdan almıştır.²⁶¹ Bu durum Gazzîzâde’nin

²⁵⁴ BİYEK, Orhan 1041 vr. 25-a.

²⁵⁵ Mehmed Emin Efendi “şarf u naḥv, mantık, me‘ânî, âdâb-ı uşûl-i fikh ve tefsîr ü ḥadîs ü taṣavvuf ve bunlarıñ ğayrı ‘ulûma ızn şûretinde bir icâzet-nâme” almıştır. *Ravzâtü’l-muflihûn*, BİYEK, Orhan 1041 vr. 25-a.

²⁵⁶ “Bursa’da daha çok ‘eminiyye Tekkesi’ olarak bilinir.” Tek, *Mehmed Emin Kerkükî*, 27.

²⁵⁷ BİYEK, Orhan 1041 vr. 26-a. ; Güzel, *Gülzâr-ı İrfân*, 361.; Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 224,225.; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2/179.; Damar, “*Nakşibendiyye*”, *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*, haz. Mustafa Kara, 356.; Tek, *Mehmed Emin Kerkükî*, 26-27.

²⁵⁸ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2/179.

²⁵⁹ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, *Ravzâtü’l-muflihûn*’da şeyhinin vefatını anbean, ayrıntılarıyla anlatmıştır. Diğer klasik kaynaklardaki bilgilerin buradan alındığı anlaşılmaktadır. BİYEK, Orhan 1041 vr. 26-a

²⁶⁰ Gazzîzâde, *Vâkı’ât* adlı eserini şeyhinin ders ve sohbetlerinde dinlediklerinden yazmıştır. Bunu *Ravzâtü’l-muflihûn*’da (vr. 27-a.) şöyle belirtmektedir: “*Taḥṣîl-i kelimâtı bu fakîriñ Vâkı’ât’ımızda beyân olunmuşdur ki meclis-i devletlerine on üç sene mülâzemet-nâmemiz olma taḥrîbi ḥîn-i dersde ve veşâ’ir vaktde buyurdukları kelimât-ı şeriflerini qaleme alup taḥrîr eyledim ki zâyi’ olmayup ‘uşşâk-ı Ḥudâ’ niñ yaralarına merhem olsun içün muḥâfâza olunmuşdur.*” Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz.: Tekeli, *Vâkı’ât*, 106-112.

²⁶¹ Gazzîzâde *Vâkı’ât*’ta bu intisap öncesi süreçte girdiği erbainler ve gördüğü rüyaları Mehmed Emin Efendi’ye anlatmakta ve ona intisap edebilmek için sabırsızlanmaktadır: “... itmâm-ı erba’îne huzûr-ı lâmi’ü’ n-nûr Hazret-i Azîz’e rû-mâl olup ale’ t-taḥṣîl hikâye eyledim. ‘Allâhu a’lem oğlum bizden size bir feyz var. İşte ta’ allüm-i ulûm ediyorsun feyz budur.’ buyurunca ‘efendim, bu rüya ulûm-ı zâhire feyzine delâlet eylemez. Bunda bâtına ve tarîkata îmâ olmak gerek.’ didigimde ‘Ya siz bundan akdem meşâyih gördünüz ve tarîkatten usûl-i

ihtiyakını daha da artırmış ve nihayet onun müridi ve ardından halifelerinden olmuştur. Ona bağlandıktan sonra aralarında on üç yıl kadar sürecektir bir şeyh-mürîd ilişkisi kurulduğu ve Gazzîzâde'nin bu son şeyhine olan bağlılığı neticesinde günden güne değişik ilimleri talim ettiği, bundan şeref duyduğu görülmektedir: “*Hâzret-i Şeyh Muhammed Emîn (...) Efendimiz hâzretleriniñ meclis-i ‘âlîlerine intisâb ve bu bendelerini zümre-i bendegânî silsilelerine bi’l-istihâre bende-i şebâb idüp rûz-be-rûz meclis-i melâ’ik-i enîsin kerrûb-ı celîsleri şerefiyle müşerref olup kendülerden te‘allüm-i ‘ulûm-ı şettâ iderek...*”²⁶²

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin **Ravzâtü'l-muflihûn**'da biyografisine en geniş yer ayırdığı kişilerden biri şeyhi Seyyid Mehmed Emin Efendi olmuş, şeyhinin ahval-i hasenesinden ve tasavvufî görüşlerinden uzun uzadıya bahsetmiştir.²⁶³ Onun ölümünden sonra ise artık kırk yaşına girmiş olan Gazzîzâde, başka bir mürşid arayışına girmemiştir.

Buraya kadar, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin hayatında önemli yere sahip olan, zahirî ve batını gelişmesine doğrudan katkısı olan âlim ve mutasavvıflar hakkında genel bilgiler verilmeye ve aralarındaki irtibatları gösterilmeye çalışıldı. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, yukarıda anlatılanlardan başka hocalardan da istifade etmiştir. Müvecchezâde Hoca Hüseyin Efendi'den²⁶⁴ (ö. 1223/1809) ulûm-ı âliye ve fıkıh, Hoca Seyyid Ahmed Efendi'den (ö.?) ilm-i kırâat, Seyyid Nûh Efendi'den²⁶⁵ (ö. 1208/1794) Farsça, Abdullah Mısırî'den²⁶⁶ (ö.

*esmâ üzere hilâfet aldınız. Ecdâdın dahi Hazret-i Gazzî'dir. Bizden size ne olabilir?’ deyu def-i leyyin buyurdılar. Yine fakir mülâzemet-i meclis-i devletlerinde tekâsül eylemeyüp Mesnevi-i Şerîf dersi taleb idüp Mesnevi dersiyile eyyam-güzâr ve câ-be-câ ‘ Efendim, bizim rû’ yânın muktezâsı ne zaman ihsân olunur?’ diyerek altı mâh mürûr eyledi. Bi’l-işâreti’s-sahîha Âsitâne-i ‘ aliyye cânibine teşrîfleri tahakkuk edince bir cum’a gecesi ba’de’z-zikr kütübhânelerinde kendüleriyle hem-dem iken mübârek ayaklarına sarılıp ‘ Amân efendim! Bizim rû’ya nice oldı. Benim elbet sizden nasib-i ma’ne vîyem vardır, ihsân eyle.’ deyince ‘ Oğlum ne güzel, lâkin senin ceddin latife bilmez. Olur olmaz rû’ya ile senin üzerine el konmaz. Bakalım, yine bir istihâre idin, ben de ideyim, ne zuhûr ider.’ buyurdıklarında cumairtesi gicesi istihâre olunup Hazret-i Ceddi’ l-Emced Pir Gazzî kuddise sirruhu’l-‘âlî zuhûr idüp anlardan dahi ahz-i tarikate izin buyurup bir mufasssal rû’ya zuhûr eyledi. Hâsılı ceddim Şeyh Ahmed-i Gazzî Hazretleri arkamdan tutup ‘ Cümlesi birdir ayrı ve gayrı yokdur.’ buyurdılar. Ertesi gün Azîz’e vardım anlara dahî zuhûr eylemiş. Ba’de edâi’z-zuhr buyurdılar ki ‘ Bana da zuhûr eyledi. Lakin sizin tekyede zuhûr eyledi. Oraya varalım, hem Hazret-i Pîr’i ziyâret idelim hem telkin-i zikr idelim.’ buyurdılar.” Tekeli, **Vâkı’ât**, 124-125.*

²⁶² BİYEK, Orhan 1041 vr. 4-b.

²⁶³ Şaban Karaköse, **Mergûbü’s-sâlikîn**’in 77. sayfasında Mehmed Emin Kerkükî’yle ilgili olarak “Müntesibinin adedinin meçhûl, hulefâsı pek çok olup tarik-ı Nakşbendiyye’nin âdeta müctehidi, 1200’ün müceddidi addolunsa sezâdır.” şeklinde yer alan cümleyi **Yâdigâr-ı Şemsî** müellifi Mehmed Şemseddin Efendi’nin, **Ravzâtü’l-muflihûn**’dan naklen söylediğini belirtiyorsa da bu doğru değildir. **Ravzâtü’l-muflihûn**’da böyle bir cümle yer almamaktadır.

²⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz.: BİYEK, Orhan 1041 vr. 46-b - 47-a.; Güzel, **Gülzâr-ı İrfân**, 643-644.(Burada ismi “Mevczâde” olarak okunmuştur.)

²⁶⁵ Gazzîzâde hocası Seyyid Nûh Efendi’den şöyle bahsetmektedir. “Bu ‘abd-i fakîr meclis-i melâik-enîs-i kerrûbî-celîsleri şerefiyle müşerref olup sinn-i şıgarımda ‘ilm-i şarf u naḥvi ḥ’âce-i müşârûn ileyh den telemmüz eylemeye bi-ḥamdi’llâh müyesser olmuşdur.” BİYEK, Orhan 1041 vr. 62-b.

1228/1813) Arapça ve hadis, Şeyh Ali Behcet Efendi (ö. 1238/1823) ve Mevlevî Ali Sıddık Baba'dan²⁶⁷ (ö. 1244/1828) da Farsça tahsil etmiştir. ²⁶⁸

2. RAVZÂTÜ'L-MUFLİHÛN'DA HAYATINA VE KİŞİLİĞİNE DAİR İZLER

2.1. RAVZÂTÜ'L-MUFLİHÛN'DA GAZZÎZÂDE ABDÜLLATÎF EFENDİ'NİN HAYATINA DAİR İZLER

Bazı yazarlar, anlatının çerçevesini sadece anlattıklarıyla çizdikleri için kendilerini eserlerinde nazara vermezler. Bu tür eserlerden yazarıyla ilgili sonuçlar çıkarmak bir hayli güçtür. Bazı eserlerde ise yazarlar, ya doğrudan kendilerini de anlatıya dâhil ederler ya da dolaylı olarak anlatının satır aralarında kendilerinden bahsederler. Böyle eserler, yazar hakkında bilgi edinilmesini sağlayacak ipuçları barındırdıklarından edebiyat tarihî açısından ayrı bir değere sahiptir.²⁶⁹ *Ravzâtü'l-muflihûn*, müellifi hakkında bilgiler barındırması açısından yukarıda bahsedilen ikinci grup eserlere örnektir. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, eserde biyografisini anlattığı kişilerle birlikte kendi hayatı hakkında da çok önemli ayrıntılar

²⁶⁶ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, *Ravzâtü'l-muflihûn*'da Abdullah Mısıri'nin Bursa'ya gelip Gazzî dergâhında misafir olarak kaldığını şöyle anlatmaktadır: “Şeyh Ahmed-zâde Şeyh el-Hâc Muştafâ en-Nesîb hazretleriniñ zamân-ı meşîhatlerinde dergâhımıza müsâferet tarîkıyla teşrîf buyurup ‘ale’ d-devâm on sene anda mihmân olup...” Gazzîzâde ayrıca ona talebe oluşunu da şöyle anlatmaktadır: “Bu ‘abd-i fakîr-i pür-taksîr her ne kadar talebelerine şâkird olmaya liyâkâtım yok ise dañi âhîr ‘ömrlerine qarîb beş sene miqdârı heftede üç dört gün lutfen ve keremen teşrîf idüp ta‘lîm-i ‘ulûm buyurup zümre-i şâkirdânı meslekine islâke revâ buyurdılar idi. Evvel emrde kendülerden *Hikem-i ibn-i ‘Aşâ* telemmüz idüp ba‘dehu elhân-ı ‘Arab üzre kıra‘at-ı Kûr‘ân-ı ‘azîmü’ ş-şân ta‘allüm idüp bir hatm-i şerîfe muvaffâk oldum. ‘Ulûm-ı ‘âliyeden *Enmüvecü’n-nağv ve Verdiyye* ta‘allüm olundu. ‘İlm-i tefsîrden *Süre-i Bakara* ve ‘Âl-i ‘İmrân’ın ekşeri müzâkere olundu. ‘İlm-i hadîşden *Câmi‘ü’ ş-şagîr ve Buḥârî-i Şerîf* kıra‘at olunup baḳıyyesine ‘ömrleri vefâdâr olmadı.” BİYEK, Orhan 1041 vr. 64-b.

²⁶⁷ Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi ve Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'ye yazdığı tarih manzumeleri için bkz.: Sandal, *Sıddık Ali Baba Divançesi*, 7-11. ; 105-106. ; 109-110.

²⁶⁸ Tekeli, *Vakı‘ât*, 118.; Türer, “*Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi*”, 13/540.

²⁶⁹ Yayımlanmış Bursa vefeyatnamelerine bu açıdan bakıldığında Suat Donuk, Bursa vefeyatnameleri içinde özel bir yeri olan *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'da İsmail Belîğ Efendi'nin kendisi hakkında doyurucu bilgiler vermeyip tüm eser boyunca sadece üç yerde yaşamıyla ilgili doğrudan bilgiler verdiğini bildirmektedir. (Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyatname*, 88.) Diğer bir Bursa vefeyatnamesi olan *Gülzâr-ı İrfân*'da da Mehmed Fahreddin Efendi'nin aynı şekilde hayatına dair sadece bir yerde bilgi verdiğini Bilal Güzel bildirmektedir. (Güzel, *Gülzâr-ı İrfân*, 22) *Ravza-i Evliyâ*'da durum biraz farklıdır. Baldırzâde, eserinin son bölümünde kendi kaleminden terceme-i hâlini yazmıştır. (Hızlı, Yurtsever, *Ravza-i Evliya*, 20, 285-287.) Bursa vefatnamelerinin son halkasını teşkil eden *Yâdigâr-ı Şemsî*'de Mehmed Şemseddin Efendi, kendi hayatına dair çok tafsilatlı bilgi vermemektedir. Mehmed Şemseddin Efendi, Mısıri Dergâhı postnişinlerini anlattıktan sonra “*Dergâh-ı şerîfin meşîhatı ehliyyet ve istihkakım olmadığı hâlde müstakillen uhde-i dervîşâneme tevcih olunmağla Cenâb-ı Hakk'ın kerem ü lutfına istinad ve rûhânîyyet-i Cenab-ı Fahr-ı Risâlet Efendi' mize ilticâ ve inâyet-i ehl-i beyt-i nübüvve ve himmet-i evliyâi' l-lâha dehaletle hazret-i pîr efendimizin himmet-i aliyeleri sâyesinde el-yevm icrâ-yı âyin-i tarikat-ı aliyeye gayret ve âyende vü revende, fukarâ vü dervîşâna hizmet itmek üzere sa' y-ı makderetinde bulunuyorum.*” demektedir. Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 10-13, 524. (Mehmed Şemseddin Efendi'nin *Gülzâr-ı Mısıri* adlı eserinde yer alan otobiyografisi, eseri hazırlayanlar tarafından *Yâdigâr-ı Şemsî*'nin girişine eklenmiştir.)

vermekte, bazı biyografilerde hem anlatıcı hem de aktarılan biyografinin/olayın kişilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple eserinde onun hayatına dair etraflı bilgilere ulaşılmaktadır.

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi hem anne hem baba tarafından ulema sınıfından bir aileye mensup olduğu için her dönemi dinî ve tasavvufî çevrelerde geçen hayatı, takip edildiği kadarıyla hiç de kolay sayılmayacak bir çizgide ilerlemiştir. Onun, iki yaşında iken babasını kaybedip dedesinin terbiye ve himayesine, dedesi de vefat edince on iki yaşında Gazzî dergâhının meşihat yükü altına girmesi kolay bir sorumluluk olmasa gerektir. Belki de bu sebepten Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, “*Elbet ilâ âhiri’d-dehr herkese bir mürebbî ve nâzır gerektir. Ehlu’llâh, evlâd-ı tarîk-ı ehlu’llâha sâlik oldıkda anları sükker ile seyr iderek yola getirirler.*”²⁷⁰ inancıyla kendisini daima yetiştirmeye adanmış, kırk yaşının olgunluğuna dek, kendisi de bir dergâhın şeyhi olmasına rağmen hep bir müşidin gözetiminde bulunmayı tercih etmiştir.²⁷¹ **Ravzâtü’l-muflihûn**’da ve **Vâkı’ât** adlı eserinde hayatının bu safhaları kolaylıkla izlenebilmektedir.

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin **Ravzâtü’l-muflihûn**’da biyografisini verdiği zevatın çoğu, kendi gibi ilim erbabı olup Bursa’nın seçkin kesimindendir. Bu sebeple anlattığı biyografilerin satır aralarında kendi hayatına dair birçok detay yer almaktadır. Eserde kaleme aldığı kişilerin büyük bir çoğunluğuyla ya bizzat tanışmış, onların sohbetlerinde bulunmuş ya da onları çok iyi tanıyanlarla görüşmüştür.

Önceki bölümlerde hayatından bahsedilirken görüldüğü üzere Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi **Ravzâtü’l-muflihûn**’da dedesi Mustafa Nesîb Efendi başta olmak üzere şeyhlerinden, hocalarından, dostlarından uzun uzun bahsetmektedir. Eserin çok büyük bir bölümünü, onun hayatında doğrudan etkili olan, hayatına yön veren bu kişilerin biyografileri oluşturur. Dedesi Mustafa Nesîb Efendi’den başka Seyyid Şeyh Mehmed Emin Kerkükî, Üftadezade Şeyh Mustafa Efendi, Seyyid Şeyh Bedreddin Efendi, Hoca Neş’et Efendi, Seyyid Şeyh Ahmed Şerefeddin Efendi, Seyyid Nûh Efendi, Abdullah Mısri Efendi bunların başında gelmektedir. Bu adları belirtilen kişilerin biyografilerinin hepsinde Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi de bir şekilde yer almaktadır, demek yanlış olmayacaktır. Ayrıca Bursa’da görev yapan ya da sürgünde bulunan devlet adamlarının biyografilerinde de Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin

²⁷⁰ Tekeli, **Vâkı’ât**, 123.

²⁷¹ Hatta Gazzîzâde, kendisine intisap arzusunu ısrarla ifade ettiğinde Mehmet Emin Kerkükî’nin verdiği cevap bahsettiğimiz duruma işaret sadedindedir: “*Ya siz bundan akdem meşâyih gördünüz ve tarîkatten usûl-i esmâ üzere hilâfet aldınız. Ecdâdın dahî Hazret-i Gazzî’dir. Bizden size ne olabilir?*” Tekeli, **Vâkı’ât**, 125.

hayatından izler müşahade edilmektedir. Gazzîzâde, eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla toplumun dışında yer alan, kendi uzlet köşesine çekilmiş bir tarikat şeyhi değil; hayatın ortasında bulunan, din ve devlet adamlarıyla irtibat hâlinde olan sosyal bir kişidir.

Ravzâtü'l-muflihûn, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin nesebi hakkındaki bilgileri, şeyhleriyle tanışma anlarını, onlara intisap sürecini, onların terbiyesindeki seyr ü sülûkunu, hangi kaynaklardan beslenip neleri okuduğunu, Bursa'daki canlı tasavvufi ortamda ne şekilde yer aldığını ve tekkeler arasındaki ilişkilere dair canlı gözlem ve anekdotları, **Mevlid** ve **Miraciyye** meclislerine katılmasını, bazen şahit olup eserinde aktardığı mizahi olaylardan bazen de devlet adamlarının, vezirlerin bulunduğu meclislerde okuduğu dualara, çektiği zikirlerle kadar zengin bir otobiyografik malzemeyi barındırmaktadır. Bu zengin malzemenin hepsini olmasa da önemli bir kısmını bu başlık altında göstermeye çalışmanın metni külfete sokacağı ve tekrara sebep olacağı bilinmekle beraber müellifin hayatını ortaya koyabilme adına elzem olduğu düşünülerek aşağıda örneklendirilecektir. Diğer yandan başta **Ravzâtü'l-muflihûn** ve **Vâkı'ât** adlı eserleri olmak üzere diğer eserlerindeki malzemelerin irdelenip doğru işlenmesiyle müellifin tatmin edici bir biyografisinin hazırlanabileceğini belirterek, bu ihtiyacı da başka bir akademik çalışmaya haml ederek, burada **Ravzâtü'l-muflihûn**'da hayatına dair izleri taşıyan örneklerle iktifa edilecektir:

1- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, dedesi Mustafa Nesîb'in onun doğumuna sevindiğini belirttiği aşağıdaki bölümü verirken kendi hayatına dair önemli bir ayrıntıyı da paylaşmış oluyor. Zira başka kaynaklarda bahsedilmeyen annesinin adını bu vesileyle öğrenmekteyiz:

“Kendü mürîdânı ve mu‘tekîdânından menkuldür ki bu fakîr-i pür-takşîr, ‘âlem-i dünyâyâ ser-nihâde olduğum gün [Mustafa Nesîb Efendi] haremde taşra çıkup buyurmuşlar ki ‘Bu sâ‘atde kerîmem Rukîyye’nin bir oğlu ‘âlem-i şühûda geldi. Hâzerât-i pîrân-ı ‘azizân, postı elimden alıp toğan oğlana verdiler.’ ”²⁷²

Buna göre Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin annesinin adı “Rukîyye”dir.

2- Gazzîzâde Abdüllatîf, dedesi Mustafa Nesîb Efendi'nin terbiyesinde yetişmiştir. Erkek çocuğu olmayan Mustafa Nesîb'in iki yaşında yetim kalan torunuyla özel olarak ilgilendiği, onunla ilgili beklentileri olduğu biyografisinden anlaşılmaktadır. Gazzîzâde, dedesinin onunla ilgili ümitlerinden ve bunların hayatında gerçekleşmiş olmasından **Ravzâtü'l-muflihûn**'da şöyle bahsetmektedir:

²⁷² BİYEK, Orhan 1041 vr. 10-a.

“Yine birgün bu kıssayı naıl buyururlar iken bu bî-çâre nezd-i ‘âlîlerinde idim. Faķîre hîṭâb idüp buyurdılar ki ‘Ceddim baña himmet eyledi, ben de saña himmet ideyim. İn-şâa’llâhu Te‘âlâ ‘Abdu’l-laṭîf, sen daḥi on sekize bâliḡ olduḡında va‘z u neṣâyiḥa ibtidâ idersin.’ buyurdukları eṣer-i himmetleri ile bu aḥkar-ı mevcûd daḥi her ne kadar lâyıḡ degil isem daḥi nuṭḡ-ı sa‘âdetlerini iḥyâ için sinn-i mezkûra vâsıl olduḡumda kürsî-nişîn ü va‘z u tezkîr oldım.”²⁷³

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, dedesinin yukarıdaki beklentilerini gerçekleştirerek on sekiz yaş gibi erken bir çağında Cami-i Kebir’de (Ulu Cami) tefsir derslerine başlamıştır. Bu bilgi, onun ilmî açıdan dedesi tarafından atılmış çok sağlam bir eğitim temeline sahip olduğunu göstermektedir.

3- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin hayatıyla kesişen başka bir biyografik örnek de Eşrefzâde Şeyh Abdülkadir Necib Efendi (ö. 1202/1788) hakkında olandır. Abdülkadir Efendi’nin ölümünden önceki son hastalığında onun elini öperek duasını alan Gazzîzâde, on iki yaşındayken (1788) gerçekleşen bu olayı unutmamış ve yıllar sonra **Ravzâtü’l-muflihûn**’u yazarken (1815) kullanmıştır:

“Bu faķîr nâ-mizâc oldıkları hengâmda mâbeyn odasında maḥdûmları Safiyyü’d-dîn Efendi vasıtasıyla meclis-i devletleriyle bir def’a müşerref olup yed-i sa‘âdetlerini takbîl eyledim. Ve faķîre ḡâyet iltifat idüp ḥayr du‘âlarında ‘ İn-şâa’llâhu Te‘âlâ ceddiñ Aḥmed-i Ġazzî -kuddise sirruhu’l- ‘âlî- miṣâli olursun.’ deyü ḥüsn-i niyyet buyurmuşlar idi.”²⁷⁴

Bu duadan ve eserde geçen benzer anlatılardan, Ahmed-i Gazzî’nin tasavvufi çevrelerde çok büyük bir itibarı olduğu ve onun Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’ye daima rol-model olarak gösterildiği anlaşılmaktadır.

4- Eşrefzâde Şeyh Abdülkadir Necib Efendi’nin vefatından sonra yerine geçen oğlu Eşrefzâde Safiyyüddin Efendi’nin (ö.1205 /1791) Gazzîzâde’yi evlat edindiği bilgisi **Ravzâtü’l-muflihûn**’dan başka kaynaklarda geçmeyen değerli bir otobiyografik bilgidir. Ancak buradaki “evlat edinme” muhtemelen mecaz anlamda kullanılmış bir ifade olsa gerektir:

²⁷³ BİYEK, Orhan 1041 vr. 9-b.

²⁷⁴ BİYEK, Orhan 1041 vr. 12-b.

“Salı günleri Cāmi‘ü’l-kebīrde kütübhâne kurbında Eşref-zāde Kürsîsi dimekle ‘arîf, maḳām-ı ‘ālî de va‘z u naşîhat buyurup ba‘dehu tevḥîd-i şerîf ile cāmi‘i mecma‘ü’l-uşşâk iderler idi. Haṭṭâ faḳîri kendüye evlād idiñmiş idi. Binā‘en-‘aleyh her ne kadar şabāvetim hengāmı ise mürîdānımız ile ekşer meclis-i sa‘âdetleriyle müşerref ve himmet-i devletleriyle pür-şeref olur idim.”²⁷⁵

5- Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin manevi açıdan yetişmesinde pay sahibi olanların başında Enârlı Şeyhi Seyyid Bedreddîn Efendi (ö.1216/1801) gelmektedir. Şeyh Bedreddîn Efendi’nin ölüm döşegindeyken kendisini ziyaret eden Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’yi oğlu gibi gördüğü ve oğlundan ayrı tutmadığı aşağıdaki pasajdan anlaşılmaktadır:

“Ḥâṭır-ı feyz-i mu‘aṭṭarlarını istifsâr idüp ḥuzūr-ı devletlerinde maḥdûm-ı sa‘âdet-mevsûmları ile kelām-ı şerîflerine müteraḳḳıb iken mübârek gözin açup buyurdılar ki ‘Oğullar, biriñiz zâhir evlādım ve biriñiz bâṭın evlādım. İkiñiz karındaşsız, göreyim sizi. Faḳîr, gözden nihân olduğımda yine biribiriñizden dūr olmayıñ. Şūrî ve ma‘nevî ittiḥād üzre olun.’ buyurup bizlere izin virdiler. Faḳîr daḥi mübârek dest-i kerem-peyvestlerini ve ḳadem-i sa‘âdetlerini būs birle yüz sürüp meclîslerinden oṭa ḳapusına ṭoḡrı ḳahḳarî ric‘at ider iken kemāl-i lüṭûflarından bu bendelerine nigâh u iltifât idüp üç def‘a ‘Şeyh Aḥmed-zāde seni Allāh Te‘āla’ya emānet eyledim.’ buyurup vedā‘-ı şüretin imā eylediler ve iki sâ‘at mürûr eylemedi Ḥaḳḳ’a vāşıl oldılar.”²⁷⁶

6- **Ravzâtü’l-muflihûn**’da Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin hayatına dair bir diğer bilgi, Üftâdezâde Şeyh Mustafa Efendi (ö. 1217/ 1802) biyografisinde yer almaktadır. Şeyhi, Gazzîzâde kendisine intisap ettiği zaman ona devamlı abdestli bulunmasını tavsiye etmiş, konunun önemine binaen Hz. Peygamber’in Miraç gecesinde yaşadıklarıyla ilgili bir rivayeti anlatmıştır:

“ Bu faḳîriñ kendülerden süllāk-ı ṭarîḳat ü terbiyet eyledigim hengāmda lisân-ı şerîflerinden bu nehc üzre istimā‘ eyledim (...) Bu faḳîr kendülere intisāb eyledigimde ibtidâ devam-ı vüzû‘ ile emr buyurup ve ‘ Tecdîd-i vüzû‘ eyledigiñde iki rek‘at namāz daḥi edā eyle, zîrâ bu namāzıñ fezâ‘ili

²⁷⁵ BİYEK, Orhan 1041 vr. 13-b.

²⁷⁶ BİYEK, Orhan 1041 vr. 16-b.

ğâyetde keşîrdir. Cümleden biri Hâzret-i Fahr-i ‘âlem -şalla’ llâhu ‘aleyhi ve sellem- Efendimiz Mi‘râc’a teşrîf buyurduklarında heme maķâmâtı kat‘ ve Hâķķ’a vâsıl olduklarından sonra ‘avdetlerinde ‘arş’a teşrîf buyurduklarında bir yed ‘zâhir olup ‘arş-ı a‘lâda mübârek na‘leyn-i sa‘âdetlerini çevirdi. Sa‘âdetle diķķat buyurdılar ki Hâzret-i Bilâl-i Hâbeşî’ niñ elleridir. Mekke’ye maķâm-ı şerîflerine teşrîf buyurduklarında: ‘ Yâ Bilâl, sen bu dereceye nice nâ’il olduñ ve ‘arş-ı a‘lâda benim paşmaķlarını çevirme rütbesini ne ‘amel ile bulduñ?’ deyü su‘âl buyurduklarında ‘ Yâ Rasûla’llâh, her ne zamân tecdîd-i vüzû‘ ider isem ‘aķabinde iki rek‘at şükren li’l-vüzû‘ namâz kılarım. Ol namâzıñ berekâtı Allâh Te‘âlâ baña bu dereceyi ihsân idüp ‘arş-ı a‘lâda seniñ mübârek pâpûşlarını çevirme ‘izzetine nâ’il eyledi.’ deyü cevâb virmişlerdir.’ deyü lisân-ı şerîflerinden bu fezâ ‘ili istimâ‘ eyledim.”²⁷⁷

7- Gazzîzâde, Bursa Eşrefzâde Tekkesi’nin meşhur şeyhlerinden Abdülkadir Necip Efendi’nin oğlu olup henüz kırk yaşına ulaşmadan veba salgınında ölen Şeyh Eşrefzâde Necmeddin Efendi’nin (1217/1803) cenaze törenindeki gözlemlerini, kendi duygularını da yansıtan şu ifadelerle dile getirmekte; bu satırları yazdığı döneme kadar (1815 yılı) matem havasının Eşrefiyye Tekkesi’nden eksik olmadığını belirtmektedir:

“Bu fakîr cenâzelerine hâzır idim. Bir karlu ve yağmurlu gün idi. Cemî‘-i milletiñ halkı merhûma yas dutmuşlar idi. Feryâd u figân ve zâr u giryândan felekde melekler bükâ idüp tâbut-ı sa‘âdet-hanûť gözyaşıyla âlûde olmuş idi. Târîh-i terķıme gelinceye kadar âsitâne-i ‘aliyyelerinden ol mâtem ü melâl iħrâc olmamışdır.”²⁷⁸

8- **Ravzâtü’l-muflihûn** her ne kadar bir Bursa vefeyatnamesi olsa da Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, aslen Bursalı olmadığı hâlde kendi hayatında önemli yeri olan kişilere de eserinde yer vermiştir. Bu tür biyografilerde onun hayatına dair önemli bilgiler yer almaktadır. Bu özelliğe sahip olanlardan birisi de Hoca Süleyman Neş’et (ö. 1222/1807) biyografisidir. “ ... bā-ħuşûş bu ‘abd-i ‘âciziñ üzerimde hâķķ-ı terbiye-i üstâdâneleri olup Burusa ķavmi beyninde daħi ĥayr ile yâd ve rûĥ-ı muķaddesleriyle ķârî‘îni dil- şâd olma

²⁷⁷ BİYEK, Orhan 1041 vr. 17-a.

²⁷⁸ BİYEK, Orhan 1041 vr. 19-a.

kaşdıyla bu maḥalle tahrīre mübāderet olunmuşdur.”²⁷⁹ şeklinde Hoca Neş’et’i eserine alma sebebini izah etmiştir. Onunla aralarında geçen diyalogları, Hoca Neş’et’in kendisine ettiği nasihatleri eserinde tafsilatıyla anlatan Gazzîzâde, onu ziyaretini “... *bu vaḳ‘anın zuhûrundan soñraca faḳîr âsitāneye ‘azm eyledim. Eyyâm-ı şayf olma taḳrîbi Rûmeli Hişârı üzerinde Şeytân Aḳındısı ta‘bîr olunur maḥalde bir yalıda sâkîn olurlar idi.*”²⁸⁰ diyerek anlatır. Yukarıda, “*Hocaları*” bölümünde Hoca Neş’et Efendi ile Gazzîzâde arasında geçen diğer bazı hususlardan bahsedildiği için burada tekrarına gerek görülmemiştir.

9- ***Ravzâtü’l-muflihûn***’da yer alan Üftâdezâde Şeyh Ahmed (ö.1223/1809) biyografisi, hem Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin tasavvufi fikirlerine yer verdiği hem de hayatından izler taşıdığı için kayda değerdir. Burada anlatıldığına göre Üftâdezâde Ahmed Efendi, vefatından kısa bir süre önce Emir Sultan Zaviyesi’nde tertip edilen ve diğer tekke şeyhlerinin de bulunduğu bir mevlid töreninde Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ile yan yana oturmaktadır. “... *beyne’l-meşâyiḥ ba‘zı vârid olan kelîmât-ı neş’et zîkr olunduḡda*”²⁸¹ Üftâdezâde Ahmed Efendi *Buhârî*’de geçen son hadisi okur ve izah eder. Gazzîzâde de aynı hadisi izah sadedinde uzun bir şerh yapar. O mecliste yaptığı bu izahatı daha sonra ***Ravzâtü’l-muflihûn***’da “*Fezâil-i tesbîḥ*” ve “*Hikāye der-fezâ ‘il-i tevḥîd-i şerîf*” başlıkları altında oldukça ayrıntılı bir şekilde tahrir etmiştir. Gazzîzâde bu meclisle ilgili anlatısına şöyle devam etmektedir:

“İşbu tahrîr olunan fezâ‘il ḥaḳḳında olan beyân eylediğimiz kelâm-ı şerîfler ol meclisde merḥûm ve faḳîr-i pür-taḳsîr tarafımızdan beyân olup fi‘l-ḥaḳîḳa meşâyiḥ-i kirâma lâyıḳ bir meclis-i ravza-i cinân olup ḥâzîrûn daḡi müstaḡrak-ı füyûzât-ı Ḥaḳ ve nâ‘il-i raḥmet-i Feyyâz-ı Muṭlaḳ oldılar. Ve ḡitâm-ı meclisde merḥûm buyurmuşdur ki: ‘Meşâyiḥ bir maḥalle cem‘ oldıkları zamân meclisleri böyle olmaḡ gerekdir ki sâ‘ir ‘avâm-ı nâsiñ meclislerinden fark ola ve ‘indlerinde ḡâzır olan ṭâlibân daḡi kelâm-ı neşâyiḥ-encâmlarıyla mütenâşşîḡ olalar.’ deyü mâ-beynimizde iḡfâen bu kelâm daḡi mürûr idüp tarḡ-ı meclis olundu.”²⁸²

Burada anlatılanlardan hareketle, o dönemin Bursa’sında farklı tekke şeyhlerinin bir araya geldiği; Emir Sultan Zaviyesi’nin bu tekkeler arasında birleştirici bir fonksiyona sahip olduğu, mevlid merasimlerinin canlı tasavvufî ortamlar için vesile olduğu ve Gazzîzâde

²⁷⁹ BİYEK, Orhan 1041 vr. 20-a.

²⁸⁰ BİYEK, Orhan 1041 vr. 20-a.

²⁸¹ BİYEK, Orhan 1041 vr. 22-b.

²⁸² BİYEK, Orhan 1041 vr. 23-b.

Abdüllatîf Efendi'nin bu meclislerde sözü dinlenen, ilmine güvenilen biri olduğu çıkarımlarında bulunmak yanlış olmayacaktır.

10- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin son mürşidi olan Mehmed Emin Kerkükî (ö. 1228/1813) biyografisinde geçen şu bölüm de dönemin zikir meclisleri hakkında bilgi edinmemizi sağlamakla birlikte, Gazzîzâde'nin hayatına dair ipucu barındırmaktadır. Buna göre Gazzîzâde, zikir meclislerinde daima şeyhinin sağ tarafında oturmaktadır:

“Hâzretiñ rûhâniyyetlerinde şu rütbe te’sîr var idi ki cum‘â giceleri zîkr-i şerifte bu fakîri sağ taraflarına cülûs etdirme ‘âdetleri idi. Sağlarında oturur iken çok esrâr müşâhede eyledim ki vaşfa gelmez. Cümleden biri, meclisde olan ahibbânîñ ba‘zın şüret-i a‘mâlinde çok kerre müşâhede eyledim. Kemâl-i muşkârenet ile ahvâllerinden ‘aks ider idi.”²⁸³

Gazzîzâde, aynı biyografinin devamında şeyhinde gördüğü güzel ve olağanüstü hâllerden bahsettikten sonra “ ... heftede dört kerre meclislerine mülâzım olur idim. Hâk-i pâylerine ‘âzim olur iken ba‘zen **Fütûhât-ı Mekkiye**’den bir nebze müşkilâtı mü’tâla‘a idüp ba‘dehu meclislerine vardıkda o maḥalli feth idüp mü’tâla‘amîñ müşkülâtını ḥall iderler idi.”²⁸⁴ demek suretiyle şeyhine olan düşkünlüğü ve takip ettikleri tasavvufi eserler hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır.

11- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, **Ravzâtü’l-muflihûn**’da hocalarından ve mürşidlerinden bahsettiği gibi yer yer kendi müridlerinden de bahsetmektedir. Çakıcızâde Seyyid İbrahim Efendi’nin (ö.1212/1797) biyografisi **Ravzâtü’l-muflihûn**’un müderrisler ravzasında yer almaktadır. İbrahim Efendi “maḥrûse-i Burusa’da biñ yüz toḡsan târîḫlerinde ‘âlem-i fâniye gelüp...” ifadesinden yaş olarak Gazzîzâde’nin akranı olduğu anlaşılmaktadır. Seyyid İbrahim Efendi’nin, Gazzîzâde’nin müridi olduğuna dair bilgiye bu biyografiden ulaşmaktayız:

“...‘ulemâ vü şuleḫâ vü meşâyiḫa muşâhib ve tarîḫ-ı Hâḫḫ’a tâlib ve ‘ibādât ü tã‘âta râḡıb olduğundan tarîḫat-ı ‘aliyyeye bu ‘abd-i ‘âciziñ yed-i küstâḫānemden irâde getürüp sâlik olmuşlardır.”²⁸⁵

Aynı biyografinin devamında Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin bir âdetinden haberdar olunmaktadır. Buna göre Gazzîzâde, yatsı namazlarından sonra cemaatle tesbih namazı

²⁸³ BİYEK, Orhan 1041 vr. 26-b.

²⁸⁴ BİYEK, Orhan 1041 vr. 26-b.

²⁸⁵ BİYEK, Orhan 1041 vr. 40-b.

kılmaktadır ve devamında cemaate vaaz verip, zikir yaptırmaktadır. Yine bu bölümden anlaşıldığı kadarıyla toplu olarak **Miraciyye** okunması henüz o dönemlerde başlamıştır ve dervişler bu merasimlerden sonra kahve içmektedirler:

“ *Beldemizde Mi‘raciyye-i Rasûl-i Ekrem -şalla’ llâhu ‘aleyhi ve sellem-zuhûr eylediği târîhlerde bir mi‘râc gicesi bu fakîr âdetimiz üzre ba‘de’l-‘işâ cemâ‘at-i keşîre ile şalât-ı tesbîhi edâ idüp kürsî-nişîn-i va‘z u tezkîr olduğında* ²⁸⁶ *بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا* ²⁸⁶ *nazm-ı celîlinde va‘za mübâşeret idüp kıssa-i Mi‘râc-ı Seyyidü’l-enâm -‘aleyhi’ s-selâm- tafşîlen takrîr eyledigimde merķûm İbrâhim Efendi hâzır bi’l-meclis idi. Ba‘de’ d-du‘â oğada şûrb-i qahve ider iken Mi‘râciye kelâmı güzer eyledikte merķûm nuṭka gelüp...[mensur bir Miraciyye yazma dileğini belirtti.]”²⁸⁷*

12- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin hocalarından Hacı Bekir Efendi’nin (1217/1802) biyografisine göre Hacı Bekir Efendi, uzun bir hastalıktan sonra bir miktar iyileşince kalp hastalıklarına şifa bulmak amacıyla müşşidlerinin ziyaretlerine sırayla giderek onların meclislerinde safa bulur. Gazzîzâde “ ... *şoñra bu çerâğlarına tenezzül ve âsitânemize teşrîf buyurdılar.*”²⁸⁸ diyerek, talebesi olduğu hâlde onu da ziyaret ettiğini bildirmektedir. Anlatının devamında, Ramazan Bayramı sonrası olduğu için Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ve dervişleri arasında önceden hamama gitme kararlaştırılmıştır ve bu teklif kendisini ziyarete gelen Hacı Bekir Efendi’ye de yapılır. O da “baş üstüne” der ve hemen bineklerle yola çıkılır. Dağ yoluna geldiklerinde Gazzîzâde’yle hocası arasında şu konuşma geçer ve ardından hamam ziyareti yapılır:

“ “ *Pîş-rev oluñ, siz cümlemiziñ üstâdisız. ‘edâsını imâ eyledigimde ‘Hayır, oğlum. İş var bugün. Sen pîş-rev ol.’ deyü bu fakîre emr buyurdılar. Fakîr dañi ‘Sulṭanım, üstâdıñ pîşinde rāhî olmak ṭâlib-i ‘adem-i feyzdir.’ didim. Tekrâr cebr idüp bu ‘âcizi kendü emâmlarına sevķ idüp ešnâ-yı rāhda defâ‘at-ı keşîre ile ‘Şeyḫ Aḥmed-zâde, seni Allāhu Te‘âlāya emānet eyledim.’ kelâmını tekrâr-be-tekrâr buyurarak ḥammām-ı merķûma vâşıl*

²⁸⁶ el- İsrâ 17/1. (Rahmân ve rahîm olan Allah’ın adıyla...Bir gece kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.)

²⁸⁷ BİYEK, Orhan 1041 vr. 40-b.

²⁸⁸ BİYEK, Orhan 1041 vr. 43-a.

*olup ba‘de’l-istiḥmām tevābi‘imiziñ her biri bir cānibde istirāḥat üzre iken
Ḥāce-i mūmā-ileyh ile kafesde ḥalvet ve bast-ı esrār şoḥbet idüp muşāḥabet
ider iken...”²⁸⁹*

Yukarıdaki anekdottan da Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin hayatına dair bazı çıkarımlar yapılabilir. Buna göre dervişaniyla planlayarak hamam ziyareti yapması onun, dervişleriyle arasına mesafe koymadığını göstermektedir. Ayrıca bu ziyaretin “ ‘Aḳıḳ-i ‘îd-i fîṭr olma taḳrîbi Kükürtlü Ḥammâmı’na ‘azm eyleme taşmîmimiz olmağla...” ifadesinden - kesin olmamakla birlikte- Ramazan bayram sonrası hamama gitme âdeti olduğunu, Gazzîzâde’nin de bu âdete uyduğu sonucu çıkarılabilir. Zaten Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, uzunca bir bölümünü Bursa Kaplıcaları’na ayırdığı vefeyatname türündeki diğer eseri olan **Hulâsatü’l-vefeyât** ta, bu kaplıcalardan dünyaca ünlü olduklarını söyleyerek övgüyle bahsetmektedir.²⁹⁰ Şehir içi yolculuklarda hayvanların binek olarak kullanılması da dikkate değer diğer bir husustur.²⁹¹

13- Eserde, Gazzîzâde’nin hayatına dair izler barındıran diğer bir biyografi Merzifonî Ömer Efendi (1203/1808) adlı sonradan Bursa’ya yerleşmiş varlıklı olmayan bir müderrise aittir. Buna göre “... fuḳarâ-yı ‘ulemâyı aḡniyâ-yı müslimîniñ iḡnâ eylemesi lâzime-i ḥâlden oldığına sebeb...” Merzifonî Ömer Efendi hazırladığı bir deftere eşraftan zengin olanları kaydetmiş ve “... herbiri senevî rızâsıyla ve şafâ-yı derûnuyla mezbûrâ ne iḥsân eyleme va‘d iderse anı taḥrîr iderdi.” Her sene başında eşrafa gelerek iâşesini alan Ömer Efendi, onunla bir seneyi geçirmektedir. “Ḥattâ bu faḳîrden daḡi senede bir kîl daḳîk-ı ḥâş aḡz iderdi ve cümle aḡıbbâsı şafâ-yı dil ile merḥûma ikrâm iderler idi.”²⁹²

Bu anekdot, Bursa’nın dayanışmaya dayalı sosyal yapısına ve Gazzîzâde’nin bu dayanışmaya katkı sunduğuna örnektir. Ayrıca buradan hareketle **Ravzâtü’l-muflihûn** müellifinin varlıklı bir şeyh olduğuna da hükmedilebilir.

14- Sofizâde Seyyid Abdurrahman Efendi’nin (ö. 1223/1808) biyografisinde ise Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin başka bir yönüne şahit olunmaktadır. Buna göre babasından musiki ilmini talim eden Abdurrahman Efendi birçok “ilâhî-i ehlu’ llâh ve Ramażân-ı şerîfde terâviḥ beyninde tezyîn-i mehâfil olarak âḡâz olunan teşâbîhi”²⁹³ bilmektedir. Gazzîzâde, dedesinin meşihatta olduğu dönemde Abdurrahman Efendi’nin babasının da tekkenin ser-

²⁸⁹ BİYEK, Orhan 1041 vr. 43-a.

²⁹⁰ **Hulâsatü’l-vefeyât**, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 2257 vr. 55-b.-55-a.

²⁹¹ Gazzî Tekkesi’nin bulunduğu Duhter-i Şerif Mahallesi ve Kükürtlü Hamamları arası mesafe 5.8 kilometredir.

²⁹² BİYEK, Orhan 1041 vr. 46-b.

²⁹³ BİYEK, Orhan 1041 vr. 47-a.

zâkiranı olduğunu belirttikten sonra “ *Dâ‘îremiz ile hîn-i şabâvetinden berü ve münâsebet-nâmeleri olduğundan heftede bir gün teşrîf idüp bu fakîr ile müzâkere-i ‘ilmiyye ve ba‘zan kendüden te‘allüm-i ma‘âmat-ı ilâhiyât ‘âdetimiz olmağla (...) bizlere ‘alâ tarîkı’l-meşş ta‘lîm ve defa‘âtla tekrâr-be-tekrâr âgâz idüp*”²⁹⁴ diyerek birlikte ilahi meşş ettiklerini belirtmektedir.

Bu noktada bir hususu belirtmekte fayda var. Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin *Risâle-i Andelîb-i Uşşâk*²⁹⁵ adlı musiki konusunu işleyen bir de eseri bulunmaktadır. Güzel ses ile okunan kelâm-ı mevzun²⁹⁶ hakkındaki bu risale ile yukarıdaki anekdot birlikte düşünüldüğünde Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin hayatında musikinin belli bir yeri olduğu, pasif bir dinleyici olmanın ötesinde musiki icrasında aktif olduğu anlaşılmaktadır. Dinî musikinin, tekkelerdeki zikir meclislerinin ayrılmaz unsurlarından olduğu²⁹⁷ düşünüldüğünde mesele daha çok açıklık kazanmaktadır.

15- *Ravzâtü’l-muflihûn*’un *Ravza-i Vüzerâ* bölümünde biyografisi verilen Karaçelebizade Ahmed Aziz Paşa (ö.1229/1814) hem Osmanlı tarihi hem de Bursa için çok önemli bir kişiliktir. Onun Bursa’da sürgünde bulunduğu dönemi yakından takip eden ve çoğu kez onunla bir arada bulunan Gazzîzâde, eserinde onunla ilgili tarihî açıdan değerli bilgiler paylaşmaktadır. Ancak burada konunun Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’ye bakan yönü ele alındığından şu örnekler verilebilir:

Karaçelebizade Ahmed Aziz Paşa Bursa’da birçok hayır işinde bulunmuştur. Paşa, asayîşi bozup halkı rahatsız eden asileri cezalandırmış diğer yandan “ ... *ser-i kârda bulunan kimselere hâline göre birer hil‘at ilbâs olunup hattâ bu ‘abd-i fakîri daği hattm-i kırâ‘at-i hattı-ı şerîfle teberrûken bir du‘â olunmak için ihzâr eylemişler idi.*”²⁹⁸ Hâline, mevkisine göre ahaliye dağıtılan bu hediyelerden bir tane de haziruna dua okuyan Gazzîzâde’ye verilir: “

²⁹⁴ BİYEK, Orhan 1041 vr. 47-a.

²⁹⁵ *Risâle-i Andelîb-i Uşşâk*, BİYEK, Orhan 706/1.

²⁹⁶ Tekeli, *Vâkı‘ât*, 65.

²⁹⁷ Walter Feldman “*Osmanlı Sufi Tarikatlarında Müzik*” adlı çalışmasında dinî musiki konusuyla ilgili olarak şunları söylemektedir: “Osmanlı Devrinde çeşitli tarikatlar ortak bir âyin müziği oluşturmuşlardı. Bu müzikte saraya ve camiye ait öğeler ile popüler öğeler bir araya gelmiş olmasına karşın XVII. yüzyıl itibarı ile bu müzik kendi bağımsız üslubunu ve repertuarını geliştirmiş bulunmaktaydı. Repertuar çeşitli müzik türlerinden oluşuyordu. Bunlar, dinî ayinlerde, bayramlarda ve özellikle de daha sonra evrim geçirerek tam bir müzik ritüeline dönüşen zikir sırasında çalınırdı. XVII. ve XVIII. yüzyılda, sözü geçen türlerden bazıları camilerde de kabul görmüştü. (...) XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra yaratılan eserlerde hem niteliksel hem de niceliksel açıdan bir gerileme dikkat çekmektedir.” Walter Feldman “*Osmanlı Sufi Tarikatlarında Müzik*”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, hazırlayan: Ahmet Yaşar Ocak (Ankara: TTK yayınları, 2014), 627. ; Ayrıca bkz.: Süleyman Uludağ, *İslâm Açısından Müsiki ve Semâ* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1976), 355-388. (Müellif çalışmanın son bölümünü “Tarikatlar ve Sema” başlığıyla bu konuya ayırmıştır.) ; H. Kâmil Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar yayınları, 2010), 69-70.

²⁹⁸ BİYEK, Orhan 1041 vr. 58-b.

Tamâm-ı dervîşâna lâıyık bir şûf, yün-i kadife dağı hışşe-i dil-rîşânemize ba‘de’l-işâbe ne hâl ise bir nebze telebbûş olunup ve ‘arz oşasında tebrik-i manşıb-ı merâsim yerine getürüp tevdî‘ olundu.”²⁹⁹

Bu hediyein niteliğinden hareketle Gazzîzâde’nin Ahmed Aziz Paşa nezdindeki yerine ve kıymetine hükmedilebilir. Yine benzer bir durum, büyük bir çeşme yaptıran Paşa’nın birçok kişinin bulunduğu açılışta duayı Gazzîzâde’ye yaptırmasıdır: “... şerbet-i ‘aşel-i muşaffâ revâne olduğı dem kendüleri ve hâkim-i vaķt vesâ‘ir kibâr-ı belde-i hâzîrûn muvâcehe-i çeşme olup bu ‘abd-i ‘âciz du‘â ve cemâ‘at-ı keşire âmîn-güyâ olmuşlardı.”³⁰⁰

Gazzîzâde’nin Ahmed Aziz Paşa nezdindeki durumuna benzer bir örnek de bir Mevlid merasiminde yaşanır. Merasimin ardından huzurdaki birçok dervîş ve şeyhe Ahmed Aziz Paşa’nın ihsan ettiğı hediyeleri Gazzîzâde kendi eliyle verir: “... bir Mevlid-i şerîf kırâ‘at olunup hâtimesinde zıkr ü tevĥîd ile mîskîyyü’l-hîtam olduķda meclis-i tevřîĥ-i Mevlid-i şerîf‘de hâzır olan zâkirân ve meřâyîĥ-i kirâmân hâzerâtına bu ‘abd-i fakîr-i pür-taķřîr yediyle ‘aĥıyyeler iĥsân buyurulup Aĥmed Paşa Cenâblarınıĥ bu vechile ĥidmetine sebeb oldılar.”³⁰¹

Bu son örneklerden anlaşılmaktadır ki Osmanlı Devleti’nde vezirlik makamına kadar yükselmiş ve köklü bir aileden³⁰² gelen Karaçelebizâde Ahmed Aziz Paşa, Bursa’da onlarca tekke ve bu tekkelerin birçok şeyhi varken bu onur verici görevleri Gazzîzâde’ye vermektedir. Bu anekdotlar, Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin itibarlı kişiliğini ve hayatının önemli noktalarını gün yüzüne çıkarmaktadır.

16- *Ravzâtü’l-muflihûn*’un *Ravza-i Vüzerâ* bölümündeki devlet adamlarından biri de Bolu Valisi Abbas Paşa (ö.1229/1814)’dır. Eserinde ondan sitayîşle bahseden Gazzîzâde, Paşa’nın ehl-i tarik olduğunu, İstanbul’daki mürşidi vefat ettikten ve Bursa’ya sürgüne gönderildikten sonra kendisine intisap ettiğini ve kendisinden ders aldığını belirtmektedir. Devlet kademesinin üst basamağında yer alan bir vezirin müridi olması, kendisinden ilim öğrenmesi de Gazzîzâde’nin biyografisi adına çok önemli bilgilerdendir: “*Burusa’da âsâyîş eyledikleri zamân, bu fakîr-i pür-taķřîrden ol daķı mertebe ikmâl-i řarîķa sa‘y ü ĥayret idüp ekşer leyâlîde dâ‘ire-i ‘aliyyelerinde olan iĥvânile zıkr ü tevĥîd ile meřĥûl olurlar idi ve bu*

²⁹⁹ BİYEK, Orhan 1041 vr. 58-b.

³⁰⁰ BİYEK, Orhan 1041 vr. 58-b.

³⁰¹ BİYEK, Orhan 1041 vr. 59-a.

³⁰² Ahmed Aziz Paşa’nın dedesi Karaçelebizade Abdülaziz Efendi (ö. 1068/1658) Osmanlı şeyhülişlâmlarıdır.

*‘abd-i za‘îfden Delâ’il-i Hayrât telemmüz idüp yevmiyye bir Hizb ü Delâ’il ve üç cüz Kur‘ân-ı ‘azîmü’ ş-şân tilâvet ider idi.’*³⁰³

Bu anekdottan hareketle Gazzîzâde’nin müridlerine okuttuğu eserlerden birinin *Delâ’il-i Hayrât* olduğu öğrenilmektedir.

17- *Ravzâtü’l-muflihûn*’un *Ravza-i Vüzerâ* bölümünde biyografisi verilen bir diğer devlet adamı da oldukça hayırsever biri olan Sadr-ı Esbak Ahmed Paşa (ö.1229/1814)’dır. Ahmed Paşa, Bursa’da bulunduğu dönemde özellikle eski eserleri tamir konusunda titiz davranmış, Bursa’nın sembollerinden olan ve Yeşil Türbe olarak bilinen Çelebi Sultan Mehmet Türbesi’ni yirmi beş bin kuruş sarf ederek tamir ettirmiştir. Önceki örneklerde olduğu gibi açılış ve dua merasimlerinin icrasını yine Gazzîzâde yapmış, hâzirûna hediyeler de yine onun eliyle verilmiştir: “...*hitâm-ı ta‘mîrde bir Mevlid-i Şerîf kırâ‘at itdirüp cümle vüçûh ve ‘ulemâ ve şulehâ ve meşâyih hâzır olup bir ‘âlî meclis olduğda anda hâzır olan meşâyihîñ her birine hâline göre bu faķîrin yed‘im ile şurre ve ‘aṭiyyeler bahş eylemiştir.*”³⁰⁴

18- *Ravzâtü’l-muflihûn*’da anlatıldığına göre babası Ahmed-i Gazzî’nin bendelerinden olan ve sesi, sedası oldukça güzel olan Katırcızâde Seyyid Abdurrahman Efendi (ö.?) namında bir müezzin vardır. Otuz seneden fazla Cami-i Kebir’de müezzinlik yapan Seyyid Abdurrahman Efendi, Gazzîzâde’nin ifadesiyle “*hıdmet-i zâkirâna bezl-i maḳdûr idüp eyyâm u leyâlî-i mübâreke ve ihyâ günlerin terk eylemez idi. Ba‘de ba‘de bu faķîrden ahz-ı dest-i inâbet eylemiştir.*”³⁰⁵ Ulu Cami’deki görevinin yanı sıra Gazzî Tekkesi’nde mübarek geceleri ihya eden Seyyid Abdurrahman Efendi, dedesi Mustafa Nesîb Efendi’den manevi anlamda faydalanamayıp Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’ye intisap etmiştir: “*Ceddîm Şeyḫ Muṣṭafâ Efendi ḫâzretleri zamânında eyyâm-ı tufûliyetden ba‘de’l-âzâde kırk sene miḳdârı dergâh-ı ‘âlî hıdmetinde olup anlardan inâbet müyesser olmayup naşîbleri bu bî-çâreden imiş.*”³⁰⁶

Bu anekdottan hareketle Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin manevi anlamda etkin bir şeyh olduğu, başka müşidlerden nasiplenemeyen müridlerin onun manevi eğitimiyle tatmin olduğu sonucuna ulaşılabilir.

19- Son olarak Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin *Ravzâtü’l-muflihûn*’da Münzevi el-hâc Muhammed Efendi (ö. 1203/1896) biyografisinde anlattığı ve çocukluğunda şahit olduğu bir sahneyle bu bölüme son verilecektir. Münzevi el-hâc Muhammed Efendi vefat edeceğini hissettiği zaman, tasavvufî edeb duygusuyla ayaklarını uzatmamış, kıbleye karşı iki dizi

³⁰³ BİYEK, Orhan 1041 vr. 60-b.

³⁰⁴ BİYEK, Orhan 1041 vr. 61-a.

³⁰⁵ BİYEK, Orhan 1041 vr. 67-b.

³⁰⁶ BİYEK, Orhan 1041 vr. 67-b.

üzerinde teslim-i ruh eylemiştir. Vefatından sonra dizleri bükülü kaldığından düzeltmek mümkün olmamıştır. “... *hîn-i gâşllarında med mümkün olmayup tâbûta dizleri bükülü koyduklarından tâbût üzerine pûşîde olan şalıñ altında mübârek dizleri ne hâlde olduğu müşâhede olunur idi. Hattâ bu fakîr cenâzeleri namâzına hâzır olduğımda re’sü’l-‘ayn müşâhede eyledim.*”³⁰⁷

Bu müşahadeyi yaptığında Gazzîzâde henüz on üç yaşındadır ve kırk yaşındayken yazacağı ***Ravzâtü’l-muflihûn***’da unutamadığı bu sahneyi de bahsedilen biyografiye eklemiştir.

Sonuç olarak bu bölümde, Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin ***Ravzâtü’l-muflihûn***’daki biyografilerin sunulmasında bazen doğrudan anlatıya dâhil olurken bazen de dolaylı olarak kendinden bahsettiği görülmektedir. Müellif, eserde biyografisi anlatılan kişilerle birlikte kendi hayatı hakkında da önemli ayrıntılar vermekte, bazı biyografilerde hem anlatıcı hem de aktarılan biyografinin kişilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle eser, müellifin zengin bir otobiyografik malzemesini barındırmaktadır. Bu malzemedan, Gazzîzâde’nin Bursa tasavvuf çevrelerinde ve sosyal hayatta önemli bir yerinin olduğu açıkça görülmektedir.

2.2. RAVZÂTÜ’L-MUFLİHÛN’A GÖRE GAZZÎZÂDE ABDÜLLATÎF EFENDİ’NİN KİŞİLİĞİ

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin kişiliğinden bahseden bilgiler yine ilk defa ***Ravzâtü’l-muflihûn***’da yer almaktadır. Gazzîzâde’nin damadı ve ***Gülzâr-ı İrfân*** müellifi Mehmed Fahreddin Efendi, kayınpederinin ölümünden sonra ***Ravzâtü’l-muflihûn***’a eklediği biyografisinde onun hayatından, eğitiminden ve hocalarından, meşihata geçtikten sonraki faaliyet ve başarılarından bahsettikten sonra kişiliğiyle ilgili olarak “*Şeyh-i mûmâ-ileyhehl-i ‘ilm ü ‘irfân ve güzîde-i imtişâl ü akrân, ‘alilü’l-(vü)cüd olmağla ihtilâf-ı nâsdan müctenib dâ’imâ ‘ibâdât ü tâ’âte mecd ü mükib ve zâviye-i şerîfelerinde tahrîr ü takrîr ile meşğûl, nâzik-mizâc hûb-ımtizâc bir zât-ı rûşen-dil idi.*”³⁰⁸ diyerek onun; zaviyesinde telifatla meşgul olan, kişilik olarak nazik, uyumlu, akranları arasında ilim ve irfan sahibi olmasıyla seçkin yer edinen bir kişi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca onu fiziksel açıdan “*alîl*”³⁰⁹ kelimesiyle

³⁰⁷ BİYEK, Orhan 1041 vr. 70-b.

³⁰⁸ BİYEK, Orhan 1041 vr. 31-b.

³⁰⁹ Hasta, hastalıklı, marazlı, bitkin, harap.

nitelendirerek insanların arasına karışmamasını bu yönüne bağlamaktadır. Mehmed Fahreddin Efendi kendi eseri olan *Gülzâr-ı İrfân*'da ise Gazzîzâde'nin kişiliği hakkında “*Şeyh-i mûmâ ileyh şâhib-i ‘ilm ü irfân ve güzîde-i emşâl ü akrân, zâviyesinde tahrîr u takrîr ile müştagil bir zât-ı rûşen-dil idi.*”³¹⁰ diyerek yukarıdakine benzer ifadeler kullanmaktadır.

Yâdigâr-ı Şemsî’de Mehmed Şemseddin Efendi, “... *mûmâ-ileyhin fazl u kemâli vücûda getürdiği âsârdan anlaşılır.*”³¹¹ diyerek Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin ilim adamlığı yönünü nazara vermiş, bu konuda başka bir açıklama getirmemiştir.

Bursalı Mehmed Tahir’in *Osmanlı Müellifleri*’nde de durum aynıdır. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin kişiliğiyle ilgili olarak sadece “*Bursa’da yetişen fuzâlâ ve urefâ-yı meşâyihden olup...*”³¹² ifadesi yer almaktadır.

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin kişiliğiyle ilgili en tafsilatlı bilgiyi, Osmanzâde Hüseyin Vassaf Efendi *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde şu ifadelerle vermiştir:

“*Ârif-i bi’llâh bir mürşid-i dil-âgâhdır. (...) Dâimâ tahsil, dâimâ tadrîs ü irşâd yegâne mesleği idi. (...) Dergâh-i şerîf merci’ -i hâss u âmm olmuş idi. Her gelen tâlibin gönlünü tatyîbe çalışır, kimseyi mahzûn bırakmak istemez idi. Ale’l-ekser dergâhdan çıkmaz, inzivâ ederdi. Alîlû’l-vücûd ve nâzik-mizâc idi. Gâyet halîm, selîm, mütevâzî’ , mahviyyet-perver olup vâridât-ı ilâhiyyeye mâlik idi. Âsârında zâhir ü bâtın ilimleri tecellî ederdi. Mücâhede ve riyâzeti pek sever. Ale’l-ekser gündüzleri sâim, geceleri kâim idi. (...) Herkesin muhabbet-i kâmilemini kazanmış bir insân-ı kâmil idi. (...) âsâr-ı kıymet-dârları fazl u irfân ve tahkîk u ikânlarına dâldir.*”⁸¹³

Kaynaklarda verilen bilgiler *Ravzâtü’l-muflihûn*’dan yapılan çıkarımlarla birlikte değerlendirildiğinde Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin kişiliğinde temerküz etmiş en bariz vasfın âlimlik yönü olduğu görülmektedir. Hayatının bütün dönemleri ilme talip olmak ve ilmi aramakla geçen Gazzîzâde, ilmin amelden daha önemli olduğunu *Ravzâtü’l-muflihûn*’da birçok vesileyle dile getirmiştir. Bu özelliğine bir örnek olarak, “... *dünyâda tadrîs-i ‘ulûm eyleyüp ve ta‘lîm-i ‘ulûma vesîle olmadan ef‘âl-i ‘amel olmaz. Zîrâ dîn-i Muhammedî’niñ kıyâmı ‘ilm-i şerîf ile dir.*”³¹⁴ ifadesi verilebilir. Müellif, *Ravzâtü’l-muflihûn*’ün özellikle

³¹⁰ Güzel, *Gülzâr-ı İrfân*, 442.

³¹¹ Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 215.

³¹² Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/146.

³¹³ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/134,136,138.

³¹⁴ BİYEK, Orhan 1041 vr. 36-b.

altıncı ravzasını oluşturan Ravzatü'l-Hâcegân bölümünün mukaddimesinde de ilim meselesini enine boyuna ele almıştır.³¹⁵

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin kişiliğinin diğer bir bariz vasfı alçakgönüllülüğüdür. Yukarıdaki kaynaklarda “iyi huylu, halim, selim, mütevazı, mahviyyetperver...” biri olduğu belirtilmektedir. Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, çocukluğundan itibaren tasavvuf terbiyesi almış, aynı zamanda dergâhında irşad vazifesi de gören bir şeyhtir. Tasavvufun temel prensiplerinden olan tevazu, hilm, sabır gibi üstün insani hasletleri kendi şahsında özümseyemeyen birinin başkalarını bu açıdan eğitmesi zordur. Nitekim bir önceki bölümde ayrıntılarıyla anlatıldığı üzere *Ravzâtü'l-muflihûn*'da birçok yerde kendisinin saygın bir kişiliği olduğuna dair emarelere rastlanmaktadır.³¹⁶ Bursa'da bulunan devlet adamlarının merasimleri onun aracılığıyla icra etmeleri de bunu kanıtlamaktadır.

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin kendinden bahsettiği yerlerde kullandığı “*bu fakîr, bu abd-i âciz, bu abd-i fakîr-i pür-kusûr...*” ifadeleri her ne kadar klasik nesrimizin bir üslup özelliği olsa da onun mütevazı kişiliğine işaret eden ipuçlarındandır. Tefsir ve hadis ilimlerinde otorite sayılan; dört tarikattan icazetli “câmiü't-turûk/câmiu'l-meşâyih” bir şeyh olarak tasavvufa vâkîf; elsine-i selaseyi anadili gibi bilen ve bu dillerde onlarca telifatı bulunan; Bursa'nın en çok eser veren müelliflerinden biri olan Gazzîzâde'nin, ele aldığı konularda bir âlimlik gösterişi yapmadan, bilgi verdiği konularda büyük bir iddia taşımadan açıkça hakikatleri ortaya koyan tavrı ancak onun mütevazı kişilik özelliğiyle açıklanabilir.

3. ESERLERİ

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin, aile ortamından başlamak üzere hayatının bütün dönemlerinin ilmî ve tasavvufî çevrelerde geçtiği önceki bölümlerde belirtilmişti. Küçük yaşlardan itibaren Bursa'nın önde gelen hocalarından iyi bir eğitim alan, Arapça ve Farsçayı anadili gibi bilen Gazzîzâde, dergâhta bir yandan irşad faaliyetlerinde bulunmuş diğer yandan da Cami-i Kebir'de tefsir dersleri vermiştir. “*Dâimâ tahsil, dâimâ tedrîs ü irşâd [Gazzîzâde'nin] yegâne mesleği idi.*”³¹⁷ İlme hasrettiği bu yoğun mesailer neticesinde birçok eseri telif, tercüme ve şerh etmiştir.

³¹⁵ BİYEK, Orhan 1041 vr. 60-b, 61-a.

³¹⁶ Vefatının yaklaştığını hisseden hocası Hacı Bekir Efendi'nin kendi hocalarını, dostlarını ziyaret ettikten sonra talebesi olan Gazzîzâde'yi de ziyaret etmesi, (BİYEK, Orhan 1041 vr. 40-b.) Gazzîzâde'nin saygın bir kişiliğe sahip olduğuna örnek olarak gösterilebilir.

³¹⁷ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/136.

“Gazzîzâde Abdülatîf’ten günümüze telif, tercüme ve şerh mahiyetinde çok sayıda eser intikal etmiş bulunmaktadır. Kitap yazma bakımından Bursa’da yaşamış mutasavvıflar bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda Gazzîzâde Abdülatîf’in, çeşitli konularda kaleme aldığı yüze yakın eserle haklı bir şöhrete kavuşmuş olan İsmail Hakkı Bursevi’den³¹⁸ (ö. 1137/1724) sonra ikinci sırayı aldığı görülmektedir.”³¹⁹ Gazzîzâde, başta dinî-tasavvufî ve biyografik eserler olmak üzere fıkıh, tefsir, hadis, vaaz, hutbe, akaid, tarih, Arapça gramer ve sözlükçülük gibi çok geniş bir yelpazede eserler kaleme almıştır.

Böylesine yoğun telif faaliyetlerinde bulunan, onlarca esere imza atan Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin telifatı hakkında elde bulunan ilk bilgiler, *Menâkıb-ı Gazzî* adlı eserinde derkenar olarak kendisi tarafından kaydedilmiştir.³²⁰ Müellif burada 27 eserinin adını kaydetmiştir.³²¹

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin eserlerinin sayısı hakkında gerek klasik kaynaklarda gerekse çağdaş akademik çalışmalarda farklı bilgiler verilmiştir. Bu farklılıkların nedeninin eski edebiyatımızdaki telif geleneğinin bir özelliği olarak çeşitli eserlerin mecmua özelliği gösteren bir cilt içinde toplanmasından ve bazı eserlerin birkaç varaktan oluşmasından kaynaklandığı söylenebilir. Örneğin Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin 20 civarında eseri en fazla 20 varaktan oluşmaktadır ve bunlardan bazıları ise sadece 3-5 varaklık eserlerdir. *Risâle fi-beyâni ziyâreti’l-kubûr*³²² gibi bazı eserleri de başka eserlerin içinde birkaç sayfalık

³¹⁸ Murat Yurtsever, *İsmail Hakkı Divanı: İnceleme-Metin* (Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, 1990)

³¹⁹ Atlansoy, *Bursa Şairleri*, 105.

³²⁰ BİYEK, Orhan 1042, vr. 91-a’da kayıtlı bulunan bu listede şu eserlerin isimleri yer almaktadır: 1- *Tenkîh-ı Zübdetü’l-Beyân fi-Tefsîri’l-Kur’ân* 2- *Tefsîru’l-Fâtihâ* 3- *Merğûbû’s-sâlikîn* 4- *Vâkı’ât-ı Kebîr* 5- *Zeyl-i Vefeyât* 6- *Zübdetü’l-vefeyât* 7- *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* 8- *Risâletü Nâsriyye* 9- *Risâle-i Şemsi’l-âfâk* 10- *Risâle-i Tarîkat* 11- *Risâle-i Tegannî* 12- *Risâle-i Şerefü’s-Şâm* 13- *Risâle-i Muhtasarı Cem’u’l-furûk* 14- *Risâle-i Tertîbü’l-furûk* 15- *Kitâbu erkânî’l-İslâm* 16- *Tertîbu Kitâb-i Mecâmî’i’l-cevâhir mine’l-mevâ’iz* 17- *Manzûme-i İlm-i Nahv* 18- *Risâle-i Nidâiyye der-Tasavvuf* 19- *Risâle-i Levha-i Hümayûn der-Tefsîr-i Âyet-i...* (Nisâ 4/58) 20- *Risâletü mine’t-tıb fi havassı’l-eşyâ* 21- *Tefsîru Fâtihâ ve İhlâs ve Muavvizeteyn* 22- *Risâletü’n-nûriyye fi beyâni mesnedi’l-vezâreti ülfet* 23- *Hutbe-i Kebîr* 24- *İlâhiyât* 25- *Fîhi Risâle el-Hubb li-Dürrîzâde* 26- *Risâle fi-beyâni ziyâreti’l-kubûr* 27- *Risâle fi âdâbi’l-mürîd ve’l-mürşid*.

³²¹ Hamdi Tekeli, Gazzîzâde tarafından derkenara kaydedilen eserlerinden *Hutbe-i Kebîr ve İlâhiyât ve Fîhi Risâle el-Hubb li-Dürrîzâde*’yi müstakil bir eser olarak kabul etmişken (Tekeli, *Vâkı’ât*, 50.); Şaban Karaköse *Hutbe-i Kebîr, İlâhiyât, Fîhi Risâle el-Hubb li-Dürrîzâde* olmak üzere üç ayrı eser olarak kabul etmiştir. Karaköse, bu kabulünü şöyle gerekçelendirmektedir: “Bizce burada üç eser ismi vardır: ‘*Hutbe-i Kebîr*’, ‘*İlâhiyât*’, ‘*Risâle-i Hubb li-Dürrîzâde*’ Zira; 1- Gazzîzâde’nin vaaz ve hutbeye dair yazdığı eserlerinden hiçbirini bu listede ayrıca kaydedilmemiştir. *Hutbe-i Kebîr*, muhtemelen bu eserlerinden birisine işaret etmektedir. 2- Gazzîzâde’nin *Mecmua-i İlâhiyât* adlı, nüshası tespit edilemeyen bir eseri vardır. Binaenaleyh bizim tespitimize göre, *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî*’de 27 eser ismi kaydedilmiştir. (Karaköse, *Merğûbû’s-sâlikîn*, 107.) Sonraki araştırmacılar da Karaköse’nin bu ayrımını kabul etmiş görünmektedirler. Bkz. Ramazan Önal, *Fütuhâtü Kenzi’l-Kur’ân*, 30-44.; Ebubekir Çetiner, *Şerefü’l-âfâk*, 26-38.

³²² BİYEK, Orhan 689/1

derkenar hâlinde yer almaktadır.³²³ Dolayısıyla onun eserlerinin sınırlarını ve sayılarını belirlemek araştırmacılar için problemli bir alan olmaktadır.

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin eserlerinin sayısı açısından hakkındaki kaynaklara bakıldığında en eski klasik kaynak olan Mehmed Fahreddin Efendi'nin *Gülzâr-ı İrfân*'ında herhangi bir bilginin yer almadığı görülmektedir. Mehmed Şemseddin Efendi'nin *Yâdigâr-ı Şemsî*³²⁴ adlı eserinde 10, Bağdatlı İsmail Paşa'nın *Hediyyetü'l-ârifîn*³²⁵ adlı eserinde 27, Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*'nde³²⁶ 27, Osmanzâde Hüseyin Vassaf'ın *Sefîne-i Evliyâ*³²⁷ adlı eserinde 31, Kadir Atlansoy'un doktora tezi olan *Bursa Şairleri*'nde³²⁸ elde bulunan 34 ve nüshasına ulaşamayan 9 olmak üzere toplam 43, Osman Türer'in İslam Ansiklopedisi için yazdığı maddede³²⁹ 29, Hamdi Tekeli'nin doktora tezi olan *Gazzîzâde Abdülatîf'in Hayatı, Eserleri ve Vâkı'âtı*'nda³³⁰ elde bulunan 44 ve nüshasına ulaşamayan 12 olmak üzere toplam 56, Şaban Karaköse'nin *Mergûbü's-sâlikîn*³³¹ adlı çalışmasında 70, Ramazan Önal'ın, *Fütuhâtı Kenzi'l-Kur'ân*³³² adlı tez çalışmasında ise 71 eser adı kaydedilmiştir.

Bu eserlerden çoğu telif olmakla birlikte bazıları şerh, ihtisar, tercüme ya da istinsah şeklindedir. Yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı araştırmacılar Gazzîzâde'nin eserlerinin sayısı konusunda farklı sonuçlara ulaşmışlardır. Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'yle ilgili yapılmış akademik yayınlar göz önüne alındığında eserleriyle ilgili en kapsamlı incelemeyi,

³²³ Hamdi Tekeli bu eser hakkında şu bilgileri vermektedir: “ ... Ali Kütahyevî'nin '*Mecâmiu'l-Cevâhir vel-Eltâf*' isimli eserinin hattatı Gazzîzâde'dir. Tek mücellid içinde yer alan bu mecmûanın varak 173b-180a arasındaki yapraklarında, derkenar olarak Gazzîzâde'nin *der-Ziyâret-i Kubûr* adlı risalesi bulunmaktadır.” Tekeli, *Vâkı'ât*, 50.

³²⁴ Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 215. (Şaban Karaköse, bu eserde Gazzîzâde'nin 11 eserinin adının yer aldığını belirtmiştir. Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 107)

³²⁵ Bağdatlı, *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 618.

³²⁶ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/147.

³²⁷ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/137,138.

³²⁸ Atlansoy, *Bursa Şairleri*, 105-107.

³²⁹ Türer, “*Gazzîzâde Abdülatîf Efendi*”, 13/540. (Bu maddede, *San'atname* adıyla Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'ye izafe edilen eser, İnebey Kütüphanesi kayıtlarında bulunamamıştır. Muhtemelen, BİYEK Orhan 688 ve 753 numaralarda kayıtlı bulunan Hibetullah İbrahim'e (ö.?) ait *Sa'ât-nâme* isimli eserle karıştırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammet Yelten, “Hibetullah b. İbrahim' in Saatnamesi ve Eserde Dudak Uyumunun Durumu”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 28 (Temmuz 2012), 585-593.)

³³⁰ Tekeli, *Vâkı'ât*, 51-54. (Hamdi Tekeli, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler* (haz. Mustafa Kara), adlı eserin “*Mısıryye, Ahmed-i Gazzî ve Gazzî Dergâhı*” bölümüne (s.685) Gazzîzâde'nin 38 eserini kaydetmiştir.)

³³¹ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 108. (Şaban Karaköse, çalışmasının 2016 tarihli bu ikinci baskısında “Çalışmamız neticesinde Gazzîzâde Abdülatîf'in 38 telif, 1 tercüme-şerh, 2 ihtisar, 6 istinsah, 23 nüshası olmayan eserini; toplamda 70 adet yazılı çalışmasının olduğunu tespit ettik.” derken; bu çalışmanın 2004 tarihli ilk baskısında (s.108) Gazzîzâde Abdülatîf'in 40'ı telif, 1'i tercüme-şerh, 2'si ihtisar, 4'ü istinsah ve 25'i elde nüshası bulunmayan olmak üzere toplamda 71 adet eserinin bulunduğunu belirtmektedir. [Ramazan Önal tez çalışmasında, Karaköse'nin çalışmasının 2004 baskısındaki eser bilgilerini kullanmıştır. Önal, *Fütuhâtı Kenzi'l-Kur'ân*, 29.])

³³² Önal, *Fütuhâtı Kenzi'l-Kur'ân*, 30-44.

Gazzîzâde hakkındaki ilk doktora tez çalışmasıyla Hamdi Tekeli'nin yaptığı görülmektedir.³³³ Sonraki araştırmacılar, Tekeli'nin çalışmasını daha sistematik bir şekilde tasnif ederek yeni bilgilerle bütünlemişler³³⁴ ayrıca Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin eser telif etmesinin altında yatan psikolojik ve sosyal amillerin neler olabileceği konusunu irdeleyerek gerekçelendirmeye çalışmışlardır.³³⁵

Şimdiye dek yapılmış çalışmalar ve bu tez çalışmasında elde edilen veriler ışığında Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin eserleri şu başlıklar altında tasnif edilebilir:³³⁶

3.1. TELİF ETTİĞİ ESERLER

1. *Âdâb-ı Bi'at-ı Nisvân*: Gazzîzâde'nin birçok eserinin kayıtlı olduğu bir mecmua içinde yer alan bu bir varaklık eser (vr. 26a-26b) besmeleyle başlamakta ve “*Ḥavâtına bey'at virmeniñ aḥvâlini beyân idelim. İmdi ma'lûm olsun ki 'avretlere bey'at virmeyeler.*” şeklinde devam etmektedir. Kadınların nasıl biat etmeleri gerektiği konusunda bilgi veren eser, müellif nüshasıdır.

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 622/5

Eserin dili: Türkçe.

Telif tarihi: Rebû'l-âhir 1225/ Mayıs-Haziran 1810³³⁷

³³³ Hamdi Tekeli'nin tezi, Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin hayatını ve eserlerini de konu edindiğinden Tekeli, tezin inceleme bölümünün neredeyse üçte birini Gazzîzâde'nin eserlerine ayırmış ve yer yer alıntılar yaptığı eserleri kapsamlı bir incelemeye tabi tutmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tekeli, *Vâkı'ât, "Eserleri"*, 49-78.

³³⁴ *Mergûbü's-sâlikîn* adlı tez çalışmasında Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin eserlerini aktaran Şaban Karaköse'nin Tekeli'nin tezinden geniş ölçüde faydalandığı anlaşılmaktadır. Ancak Karaköse, Tekeli'nin tezindekinden daha fazla eser tespit etmiş ve bunları makul bir tasnife tabi tutarak bu açıdan çalışmasını bir adım ileriye götürmüştür.(s. 109-123.) Ramazan Önal da önceki çalışmalarda Gazzîzâde'ye atfedilen ancak onun olmayan birkaç eser tespit etmiştir. Bizim çalışmamızın bu bölümünde önceden yapılan üç akademik çalışmadan da faydalanılmış ve Karaköse'nin tasnifine uyulmuştur. Eserleriyle ilgili tespit edebildiğimiz yeni bilgiler ilgili yerlerde belirtilmiş, daha sistematik olması ve karşılaştırma imkânı sunması açısından eserlerin telif tarihine göre düzenlenmiş bir listesi tablo hâlinde sunulmuştur.

³³⁵ Şaban Karaköse'nin değerlendirmesi için bkz. Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 102.

³³⁶ Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin eserlerini, hazırladıkları tez çalışmalarında Hamdi Tekeli kütüphane demirbaş numaralarına göre sıralamışken Şaban Karaköse, Ramazan Önal ve Ebubekir Çetiner alfabetik sıralamayı tercih etmişlerdir. İnceleme kolaylığı göz önüne alınarak bu çalışmada da Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin eserleri alfabetik sırayla verilecektir.

³³⁷ Eserin yer aldığı mecmuanın başında hem yazıyla “*et-Tertîb ü teclîd fî seneti ḥamse ve 'ışrîne ve mi' eteyni ve elf*” ibaresi bulunmakta hem de Rebû'l-âhir 1225/ Mayıs Haziran 1810 tarihi yer almaktadır. Hamdi Tekeli bu eser için herhangi bir tarih vermemişken (Tekeli, *Vâkı'ât*, 59.), Şaban Karaköse (Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 109.) ve Ebubekir Çetiner (Çetiner, *Şerefü'l-âfâk*, 27.) eserin telif tarihinin belirsiz olduğunu söylemektedirler. Ramazan Önal ise “Bu mecmuadaki eserler Hicri 1215 tarihinde yazıldığı diğer risalelerin sonundaki açıklamalardan anlaşılıyor.” (Önal, *Fütuhâtu Kenzi'l-Kur'ân*, 30.) demek suretiyle mecmuanın tarihini vermekte ancak okuma hatası yapmaktadır.

2. *Ahvâl-i Esmâ-i Seb'a Me'a Devâ'irihim*: Müellif nüshası olan bu üç varaklık (vr. 31-33.) eserde tarikat adabına göre esmâ-i seb'adan bahsedilmekte, yedi daire içinde nefis mertebeleri anlatılmaktadır. “Mürşit, müridin durumunu bilerek hangi dairede ise ve hangi daireye gidecekse yedi adet daire çizerek esma-i seb'a'nın hâllerini anlatır. Müridin rüyasına göre nefsleri yedi grupta tasnif eder.”³³⁸

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 622/7.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: 1215³³⁹/ 1800-1801

3. *ed-Da'avât ve âdâbuhu ve fezâilü'l-ezkâr*: Bulunduğu mecmuada 6 varaklık (vr. 191-196) yeri olan bir eserdir. Duanın ibadet olduğundan ve dua adabından bahseden eserde zikir konusundan ve İsm-i Â'zâm dualarından da bahsedilmektedir.³⁴⁰

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 689/2.

Eserin dili: Arapça

Telif tarihi: 1221/ 1806-1807

4. *Der-ziyâret-i Kubûr*: Kabir ziyaretinin sevabı ve âdâbı hakkında bilgi verilen bu 7 varaklık eserin (varak 173b-180a) müstensihî Gazzîzâde olan Ali Kütahyevî'nin '*Mecâmiu'l-Cevâhir vel-Eltâf*' isimli eserinin yapraklarında, derkenar olarak bulunmaktadır.³⁴¹ Gazzîzâde Abdülatîf'in, *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî*'de *Risâle fî-Beyân-ı Ziyâreti'l-Kabir* adıyla kaydettiği eserin de bu eser olması muhtemeldir.³⁴²

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 689/1.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: Belli değildir.

³³⁸ Tekeli, *Vâkı'ât*, 60.

³³⁹ Araştırmacılar üçü bu tarihi vermişken (Tekeli, *Vâkı'ât*, 60.; Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 109.; Çetiner, *Şerefü'l-âfâk*, 28.) Ramazan Önal “Bu mecmuadaki eserler Hicri 1214-1215 tarihler arasında yazıldığı diğer risalelerin sonundaki açıklamalardan anlaşılıyor.” demektedir. (Önal, *Fütuhâtı Kenzi'l-Kur'ân*, 30.)

³⁴⁰ Tekeli, *Vâkı'ât*, 76.

³⁴¹ Tekeli, *Vâkı'ât*, 78.

³⁴² Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 110.

5. *Dürretü'l-beyzâ fî-şerefi Mevlidi'l-Mustafâ*³⁴³: Müellif nüshası olan bu risalede, Mevlid-i Şerif'in faziletini bilmeyenlere öğretmek amaçlanmakta ve mevlid merasimlerinde mecliste uyulması gereken kurallar hakkında bilgi verilmektedir. Eser 16 yapraktan ibarettir.³⁴⁴

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 1240, Genel Kit. nr. 384, Genel Kit. nr. 1216.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: 1243/ 1828 (BİYEK, Orhan Gazi, nr. 1240'ta kayıtlı, müstensihi Abdülatîf Hasîb olan nüsha 29 Recep 1243/ 15 Şubat 1828 tarihlidir.)

6. *Esrâru Fâtihati'l-Kitâb*: Üç varaktan oluşan müellif nüshası bu eser, kısa bir Fâtîha Sûresi tefsiridir ve Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin ileride yazacağı *Fütuhâtı Kenzi'l-Kur'ân* adlı geniş çaplı Fâtîha Sûresi tefsirinin nüvesini oluşturmaktadır.

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 217. Diğer nüshalar: BİYEK, Genel, nr. 1216; Orhan Gazi, nr. 1240.³⁴⁵

Eserin dili: Farsça

Telif tarihi: 1222/1807³⁴⁶

³⁴³ Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde yer alan "Gazzîzâde Abdülatîf Efendi" maddesinde Osman Türer, böyle bir kaydı olmamasına rağmen bu eserin ismini *Dürretü'l-beyzâ fî-beyânî şerefi'l-Mustafâ* olarak vermektedir. (Türer, "Gazzîzâde Abdülatîf Efendi", 13/540.)

³⁴⁴ Bu eser, 2019 yılında Bilal Güzel tarafından yayımlanan bir makaleye konu olmuştur. [Bilal Güzel, "Mevlîl Okumanın ve Mevlîl Merasimlerinin Faziletlerini Anlatan Bir Eser: *Dürretü'l-Beyzâ*", *Türklük Biliminde Gür Bir Ses Prof. Dr. İsa Özkan'a Armağan*, ed. İ. Dilek, İ. Kalenderoğlu (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2019), 55-70.] Gazzîzâde'ye ait bu eserin tek nüshasına dayanarak bu yayımı yapan Bilal Güzel "Eserin bilinen tek nüshası, Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi Orhan Gazi Kitaplığı 1240 numarada kayıtlıdır." demektedir. 2019 yılına dek Gazzîzâde hakkında yedi akademik çalışma yapılmıştır. Bunlardan Hamdi Tekeli'nin " *Gazzîzâde Abdülatîf'in Hayatı, Eserleri ve Vâkı'ât'ı*" adlı doktora tezi 2000'de yayımlanmıştır ve bu tezin 73. sayfasında Tekeli " Bu eserin üç nüshasına ulaşılabilmiştir. Bunlardan bir tanesi BEEK Orhan Kit. 1240 numarada kayıtlı; diğeri Genel Kit. 384'te; üçüncüsü de Genel Kit. No.1216'da bulunmaktadır. Eserin orijinal adı *Dürretü'l-Beyza fî-Şerefi Mevlidi'l-Mustafâ* olup, Genel Kit. No. 384'de kayıtlı olan eser 216x160 ve 165x85 mm. ebatında olup, 16 yapraktan ibarettir. Her yaprakta 20 satır bulunan eserin hattı nesih olup 1243 yılında müellif Gazzîzâde tarafından kaleme alınmıştır." demektedir. Müellif hattı olan bu nüsha Gazzîzâde'den sonra dergâhın postnişini olacak olan oğlu Abdülatîf Hasîb Efendi tarafından aynı yıl istinsah edilecektir ki Bilal Güzel'in yayımı bu nüshaya dayanmaktadır. Üstelik Güzel, Abdülatîf Hasîb Efendi'yi "Eserin müstensihi Abdülatîf Efendi'nin torunu Abdülatîf Hasîb'dir." (s.56) diyerek Gazzîzâde'nin torunu zannetmektedir. Bu makalede, eserin isminin tamamı Arapça olmasına rağmen bir kısmının Farsça zannedilerek "*Dürretü'l-Beyzâ fî Şerefi Mevlidi'l-Mustafâ*" olarak yazılması da hatalıdır.

³⁴⁵ "Diğer nüshaları" bilgisi yalnızca Şaban Karaköse'nin tezinde bildirilmektedir. (Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 110.)

³⁴⁶ Şaban Karaköse bu eser için "Telif tarihi: 1202/1788'dir." demektedir. (Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 110.) 1776 doğumlu Gazzîzâde'nin bu eseri 12 yaşında yazmış olması makul görünmemektedir.

7. *Hulâsatü'l-vefeyât*³⁴⁷: “Bursa’da vefat eden umerâ, ulemâ, vüzerâ, sulehâ, udebâ kısaca tanıtılarak vefât tarihleri ve kabir yerleri belirtilmektedir. Tarihi selâtîn câmileri, çeşmeleri, hamamları, köprüleriyle Bursa tanıtılmaktadır. Telif tarihi: 1244³⁴⁸/1828-1829’dan sonra.”³⁴⁹ Müellifin en çok bilinen ve en yaygın olan eseridir.³⁵⁰

Nüshaları³⁵¹: Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, nr. 2257’de kayıtlı eser müellif nüshasıdır. Eserin 17 nüshasının bulunduğu belirtilmektedir.³⁵²

³⁴⁷ Bu eserin ilki ilmî diğeri popüler olmak üzere iki neşri yapılmıştır: Ayşe Nur Sır Dünder, *Hulâsatü'l-vefeyât (Giriş, İnceleme, Metin, Tıpkıbasım) 2 cilt*, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2015); Mustafa Demirel, *Hulâsatü'l-Vefeyât (Bursa’da Medfun Meşâyihin Kısa Hayatı)*, (Bursa: BBB Kitaplığı, 2014)

³⁴⁸ Eserin müellif nüshası olan Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, nr. 2257’nin son sayfasında telif tarihi olarak 3 Safer 1240/ 27 Eylül 1824 yazmaktadır. Eserin popüler neşrini yapan Mustafa Demirel bu tarihi “1230” olarak yanlış okumuştur. (Demirel, *Hulâsatü'l-vefeyât*, 121) Ayşe Nur Sır Dünder da “*Hulâsatü'l-vefeyât*, 3 Safer 1230 / 15 Ocak 1815’te Bursa’da telif edilmiştir.” diyerek aynı yanlış devam ettirmiştir. (Dünder, *Hulâsatü'l-vefeyât*, 37.) Hamdi Tekeli, Şaban Karaköse, Ramazan Önal ve Ebubekir Çetiner tez çalışmalarında *Hulâsatü'l-vefeyât*’m telifi için -eserdeki son biyografiden hareketle- 1244/1828 tarihini vermektedirler. Diğer yandan Gazzîzâde’nin eserlerinin kendisi tarafından listesinin kaydedildiği *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* adlı eserin tarihi için üç araştırma sahibi de (Önal bu eser için herhangi bir tarih bilgisi vermemektedir.) 1243/1827’yi vermektedirler. *Menâkıb-ı Gazzî’de* varak 91-a’nın derkenarında kaydedilen eserlerin listesinde *Hulâsatü'l-vefeyât* adı geçmemektedir. Burada kaydedilen ve adında “vefeyât” kelimesi bulunan eserlerden ikisi *Zeyl-i Vefeyât* ve *Zübdetü'l-vefeyât*’tır. Bunlardan *Zeyl-i Vefeyât*’ın tez konumuzu oluşturan ve Eşrefzade Ahmed Ziyâeddin Efendi’nin *Gülzâr-ı Sulehâ*’sına zeyl olarak yazılan *Ravzâtü'l-muflihûn* olduğu bilgisi kesindir. O hâlde tarih bilgisini göz önüne aldığımızda (Eğer Gazzîzâde eserlerinin listesini *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* adlı eserinin derkenarına sonradan eklemeyse) *Zübdetü'l-vefeyât*’ın *Hulâsatü'l-vefeyât*’tan farklı bir eser olması icap eder. Nitekim Abdurrezzak Tek, yayımladığı bir makalesinde -yeterli gerekçelendirmeyi yapmasa da- bu durumu belirterek *Zübdetü'l-vefeyât*’ın Gazzîzâde’nin şu ana kadar *Hulâsatü'l-vefeyât* zannedilen eserinden içerik ve üslup olarak farklı bir eser olduğunu ileri sürmektedir. Bu durumda aksi ispatlanmadıkça bu bilgi doğru görünmekte ve Gazzîzâde’nin eserlerinin sayısı artmış bulunmaktadır.[Abdurrezzak Tek, “*Tasavvuf Tarihine Kaynaklık Teşkil Etmesi Bakımından Vefeyatnâmeler ve Gazzîzâde Örneği*”, *Osmanlı’da İlm-i Tasavvuf*, ed. Ercan Alkan, Osman Sacid Arı (İstanbul: İSAR Yayınları, 2018), 117-174.]

³⁴⁹ Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 110.

³⁵⁰ Önal, *Füthûtu Kenzi’l-Kur’ân*, 33.

³⁵¹ Şaban Karaköse, eserin nüshaları arasında İstanbul Üniversitesi Ktp., TY, nr. 7161 ve 7181’i de belirtmektedir. Bu numaralardaki kayıtlar, *Hulâsatü'l-Vefeyât* nüshalarına ait olmayıp Abdülatîf bin Durmuş Karamânî’nin (ö.?-16 yy.) *Âdâbü'l-menâzil* adlı eserine ait nüshaların numaralarıdır. (Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 110.)

³⁵² Ayşe Nur Sır Dünder, *Hulâsatü'l-Vefeyât*’ın biri yurt dışında on altısı yurt içinde bilinen 17 nüshasının şunlar olduğunu belirtmektedir: Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 4669 numarada kayıtlı nüsha, 56 varaktır. İstinsah tarihi H. 1276/M. 1859’ dur. Müstensihî belli değildir. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 4960 numarada kayıtlı nüsha, 58 varaktır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2392 numarada kayıtlı nüsha 58 varaktır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2257 numarada kayıtlı nüsha 67 varaktır. Müellif nüshasıdır. Gazzîzâde Abdülatîf tarafından H. 1230/M. 1815 tarihinde telif edilmiştir. [Dünder, müellif nüshasının 1240/1825 yazılı tarihini sehven 1230 olarak okumuştur.] Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu 1338 numarada kayıtlı nüsha 139-2006 yaprakları arasındadır. Eserin adı, *Zübdetü'l-Vefeyât fî Beyânı Erbâbi'l-Hidâyet* olarak kayıtlıdır. İstinsah tarihi ve müstensihî kayıtlı değildir. Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi 906 numarada kayıtlı nüsha 58 varaktır. İstinsah tarihi H.1267/ M.1850’dir. Müstensihî, Ahmed Abdurahman Efendi’dir. Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi 907 numarada kayıtlı nüsha 51 varaktır. İstinsah tarihi H. 1269/M.1852’dir. Müstensihî, Ali Rıza bin Hüsnü’ dür. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler T 224 numarada kayıtlı nüsha 50 varaktır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler T 3384 numarada kayıtlı nüsha 36 varaktır. İstinsah tarihi H.1247/M.1831’dir. Müstensihî belli değildir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler T 3712 numarada kayıtlı nüsha 66 varaktır. İstinsah tarihi H. 1247/M. 1831’dir. Müstensihî kayıtlı değildir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi

Eserin dili: Türkçedir.

8. *Makâlâtü 'Âliyye fî-irşâdı ehli's-sülûk*: 30 varaklık bu eser ehl-i sülûk olan müridlerin bu yolda karşılaşılabileceği meseleleri belirtmekte ve onların çözüm yollarını izah etmektedir. Eserde ayrıca, tasavvufun ünlü şeyhlerinden menkıbelerin örnekliğinde Halvetiyye'deki esmâ-i seb'a açıklanmaktadır. Gazzîzâde'ye ait olduğu çeşitli kitaplarda belirtilen bu risalenin eldeki tek nüshasının sonunda temmet kaydı bulunmasına rağmen tarih bilgisi bulunmamaktadır.³⁵³

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 710

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: Belli değildir.

9. *el-Mecâlis fî-fezâili's-siyâmi'l-eyyâm* : Nâfile oruç tutulan aylar ve günlerden, Kurban bayramı görevlerinden bahsedilen bu 30 varaklık eserin telif tarihi belli değildir.³⁵⁴

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 714, 30 varak.

Eserin dili: Arapça

Telif tarihi: Belli değildir.

10. *el-Mecâlisü'l-gazâ (Beyânü da'vâtü'l-gazâ fî-sebîli'llâhi Te'âlâ)*³⁵⁵: Tek cilt içinde yer alan 9 varaklık bu eser (vr.196-205) müellif hattıdır.³⁵⁶ Eserde Allah yolunda cihat etmenin önemi vurgulanmış “Müslümanları savaşmaya karşı cesaretlendirmek ve teşvik

Nadir Eserler T 1325 numarada kayıtlı nüsha 77 varaktır. İstinsah tarihi H. 1246/M. 1830'dır. Müstensihî belli değildir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler T 9629 numarada kayıtlı nüsha 47 varaktır. İstinsah tarihi, demirbaş defterinde H. 1261 / M. 1845'tir. Ancak esere H. 1247/ M. 1830 tarihi düşülmüştür. Muhtemelen nüshadaki tarih, eserin kopya edildiği nüshaya aittir. Müstensihî belli değildir. İstanbul BB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları 1722 numarada kayıtlı nüsha 45 varaktır. H. 1306/ M. 1889 tarihinde istinsah edilmiştir. Müstensihî belli değildir. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 120 numarada kayıtlı nüsha 69 varaktır. Müstensihî ve istinsah tarihi kayıtlı değildir. Bursa Yazma ve Basma Eski Eserler Kütüphanesi Genel Kitaplığı 1016 numarada kayıtlı nüsha 27 varaktır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. İzmir Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 1734/1 numarada kayıt o nüsha 1b-37b yaprakları arasındadır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Berlin Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Ms. or. oct. 1057 numarada kayıtlı olan nüsha 56 varaktır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Dündar, *Hulâsatü'l-vefeyât*, 39-42.

³⁵³ Tekeli, *Vâkı'ât*, 65-66.

³⁵⁴ Bu eser, Hamdi Tekeli'nin tezinde yer almamaktadır. Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 111. ; Önal, *Fütuhâtü Kenzi'l-Kur'an*, 31. ; Çetiner, *Şerefü'l-âfâk*, 29.

³⁵⁵ Ramazan Önal bu eserin adını “*Mecâlisü'l-Va'z li Tergîbi'l-Guzatî'l-İslâmiyye alâ Harbi'l-Küffâr*” şeklinde vermiştir. Önal, *Fütuhâtü Kenzi'l-Kur'an*, 34.

³⁵⁶ Tekeli, *Vâkı'ât*, 77.

etmek amacıyla Kur'ân-ı Kerim ve hadislerden alıntılar yapılarak yorumlar yapılmıştır.”³⁵⁷
Gaziliğin ve şehitliğin mertebelerinin anlatıldığı eserde cihât âdâbı üzerinde durulmaktadır.

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 689/3.

Eserin dili: Arapça

Telif tarihi: 1222/1807

11. **Mecmû'a**: Kırkambar olarak nitelendirilebilecek olan bu mecmuada dualar, tasavvufî meselelerin ele alındığı kısa pasajlar yer almaktadır. Mecmuanın ilk varlığında “Bu mecmua Seyyid Şeyh el-Hâc Abdüllatîf Hasîb Efendi'nindir” yazmaktadır. Yaklaşık yarısı boş olan 30 varaklık eserin ilk sekiz varaktaki ve sonrasındaki yazıların hattı farklıdır. Son bölümdeki yazılar Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin kaleminden çıkan talik hatla tutulmuş notlar şeklindedir.

“Niyâzî-i Mısırî ve Yûnus Emre'nin çeşitli şiirleri, tasavvufî konular, tarik-ı Halvetiyye'nin âdâb ve erkânı, zikrin şartları, Lokman (as)'ın hikmetli sözleri yer almaktadır.”³⁵⁸

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 5997

Eserin dili: Türkçe, yer yer Arapça

Telif tarihi: 27 Zilkade 1240 / 13 Temmuz 1825³⁵⁹

12. **Mecmû'atü'l-fevâid**³⁶⁰: Bu mecmua da Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin diğer mecmua türündeki eserleri gibi düzensizdir ve farklı zamanlarda tutulmuş notlardan oluşmaktadır. 44 varaklık mecmuanın ikinci varlığında 1223/1808 yılında tutulmuş notlar yer almakta ve 1234/1819 yılına kadar değişik yıllarda tutulmuş çeşitli konulardaki notlardan oluşmaktadır.

“Bu eser, BİYEK kayıtlarında **Mecmu'atü'l-kavâid** adıyla geçmektedir. Oysa adından da anlaşılacağı üzere faydalı bilgileri içeren bir mecmuadır. Nitekim Bağdatlı İsmail Paşa da **Hediyyetü'l-ârifin** de **Mecmu'atü'l-fevâid** ismini kullanmıştır.”³⁶¹

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 712.

³⁵⁷ Önal, *Fütuhâtü Kenzi'l-Kur'ân*, 34.

³⁵⁸ Tekeli, *Vâkı'ât*, 73-74.

³⁵⁹ Mecmuanın iç kapağında müellif tarafından kaydedilen tarih bilgisi yer almaktadır. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'yle ilgili yapılan akademik tezlerde Hamdi Tekeli bu eserin tarih bilgisiyle ilgili herhangi bir yorum yapmazken diğer araştırmacılar tarih kaydının bulunmadığını belirtmektedirler. Tekeli, *Vâkı'ât*, 73-74. ; Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 111. ; Önal, *Fütuhâtü Kenzi'l-Kur'ân*, 34. ; Çetiner, *Şerefü'l-âfâk*, 29.

³⁶⁰ Bu mecmua, Hamdi Tekeli'nin tezinde yer almamaktadır.

³⁶¹ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 111.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: 1223-1234 (1808-1819) arası

13. *Mecmû'atü'l-hutâb*: Mecmuanın ilk varâğında “*Kitâb-ı Mecmû'at-i Mütenevvia*” yazmaktadır. 119 varaktan oluşan bu mecmuanın ilk sayfalarında farklı şairlerden alınmış beyitler yer almaktadır. Yer yer Arapça ve Farsça beyit örnekleri devam etmekle birlikte ayetler ve hadislerden alıntılarla birlikte hutbeler ve vaaz notları yer almaktadır. “Mev'iza” başlıkları altında Arapça şiir parçaları yer alan mecmuada az da olsa Türkçe yazılmış bölümler de bulunmaktadır. Herhangi bir kayıt bulunmamasına rağmen Gazzîzâde'ye has talik kırması yazı stilinden müellif nüshası olduğu anlaşılmaktadır.

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 713.

Eserin dili: Arapça

Telif tarihi: Belli değildir.

14. *Mecmû'atü'l-hutbe*: Müellif nüshası olan 69 varaklık nesih hatla yazılmış bu mecmuada da hutbe dualarıyla hutbe metinleri yer almaktadır.³⁶² Şaban Karaköse, bu mecmuanın ya da önceki başlıkta tanıtılan *Mecmûatü'l-Hutâb* adlı mecmuadan birisinin Gazzîzâde Abdüllatîf'in *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de *Hutbe-i Kebîr* adıyla kaydettiği eser olması kuvvetle muhtemeldir³⁶³, demektedir.

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 740,

Eserin dili: Arapça.

Telif tarihi: Belli değildir.

15. *Mecmû'at-ı Mevâ'iz-i Müteferrika*: Müellif nüshası olan nesih kırmasıyla yazılmış 51 varaklık bu eserde ayet ve hadislerle birlikte vaazlar yer almaktadır. Ayrıca peygamberlerin sıfatları anlatılmış, abdest, namaz, rükû secde ile ilgili ayetler verilmiştir.³⁶⁴ “Gazzîzâde Abdüllatîf'in *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de *Tertibü Kitâb-ı Mecâmi'i'l-cevâhir mine'l-mevâ'iz* adıyla belirttiği eserinin bu eser olması muhtemeldir.”³⁶⁵

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 742.

Eserin dili: Arapça

³⁶² Tekeli, *Vâkı'ât*, 68.

³⁶³ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 112.

³⁶⁴ Tekeli, *Vâkı'ât*, 68.

³⁶⁵ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 112.

Telif tarihi: Belli değildir.

16. *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî*³⁶⁶: 98 varaktan oluşan müellif nüshası bu eserde³⁶⁷ Ahmed-i Gazzî'nin hayatından, Bursa'daki müderrislik görevlerinden ve ardından Niyazî-i Mısırî'ye intisabından bahsedilmektedir. “Varak 90 ve 98 arasındaki sahifelerde ise [torunu Gazzîzâde] Mustafa Nesîb'in biyografisi Gazzîzâde'nin kaleminden anlatılmaktadır. Varak 91'in derkenarında ise müellif Gazzîzâde'nin kendi kaleminden te'lifâtı yer almaktadır.”³⁶⁸

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 1042.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: 1236-1243 (1821-1828).

17. *Mergûbü's-sâlikîn*³⁶⁹: Nakşibendi tarikatının usul ve âdâbını Koca Ragıp Paşa'nın bir şiirini şerh etmek suretiyle açıklayan 110 varaklık dikkate değer bir eserdir.

“Gazzîzâde Abdüllatîf, ... *Mergûbü's-sâlikîn* adlı eserini, Sadrazam Koca Râgıp Paşa'ya (ö.1176/1763) ait olan ve ‘ahkâm-ı tarikat, âdâb-ı hakikat ve mukaddemât-ı ma'rifeti beyân iden’ kasideyi şerh için yazmıştır. Kasidede, Abdülhâlık Gucdevânî'den (ö.615/1218) rivayet olunan ve Nakşbendiyye tarikatının sülûk esası ve âdâbını ifade eden on bir kelime izah edilmektedir. Fakat bu kelimelerin derununda ayrıca, diğer tarikatların seyr, âdâp ve

³⁶⁶ Bu eser iki akademik çalışmaya konu olmuştur. İlki Hamdi Tekeli tarafından Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanmıştır: Hamdi Tekeli, *Ahmed Gazzî'nin Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1991) Tekeli tezin içeriğini şu şekilde tanıtmaktadır: “Çalışmamızın birinci bölümünde Ahmed-i Gazzî'nin hayatı doğum yerinden başlayarak sırası ile Mısır, İstanbul ve Bursa'daki günleri anlatılmış olup Bursa'da Niyazî-i Mısırî ile tanışmadan önceki dönemde Molla Fenari ve Orhan Medresesi'ndeki müderrisliği ele alınmıştır. Mısırî ile tanışıp [ona] intisap ettikten sonraki dönemi ise Mısırî Dergâhı'ndaki günleri, Duhter-i Şerif Mescidi'ndeki günleri ile kendisinin bina ettiği Ahmed-i Gazzî Dergâhı'ndaki günleri olmak üzere kısımlara ayrılarak incelenmiştir. Ahmed-i Gazzî'nin vefatına kadar geçen birinci bölümde dergâhın yer tespitinden, dergâhın inşasına kadar geçen günler ve dergâhtaki faaliyetleri ayrıntılı bir biçimde işlenmiştir. Tezimizin : ikinci bölümüne gelince; Burada Ahmed-i Gazzî'nin tasavvuf şahsiyeti, eserleri ve tesirlerinden bahsedilmiştir. Öncelikle konumuz gereği Gazzî'nin tasavvufi şahsiyeti ilmî bir üslupla incelenmeye çalışılmış, daha sonra ise eserleri ve görüşleri, menkabe ve kerametleri, muasırlarıyla ilişkileri, halifeleri ele alınmıştır. Ayrıca Ahmed-i Gazzî Dergâhı'nda şeyhlik yapan şahıslar birer birer incelenerek hayatları ve eserlerinden bahsedilmiştir.” (Ön söz'den)

Diğer bir akademik çalışma ise şudur: Abdülhakim Koçin, *Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, Menâkıb-ı Evliya (Menâkıb-ı Ahmed Gazzî)*(Ankara: İyi Bir İnsan Yayınevi, 2009)

³⁶⁷ Eserin adı klasik kaynaklarda “*Menâkıb-ı Evliyâ*” olarak geçmektedir. Bkz.:Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 215. ; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/138. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz.: Tekeli, *Vâkı'ât*, 52'de 52 numaralı dipnot.

³⁶⁸ Tekeli, *Vâkı'ât*, 72.

³⁶⁹ Bu eser Şaban Karaköse tarafından önce Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmış, [Şaban Karaköse, *Gazzîzâde Abdüllatîf ve Mergûbü's-sâlikîn Adlı Eseri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2002)] ardından kitap olarak basılmıştır: [Şaban Karaköse, *Nakşbend Yolunun Esasları, Mergûbü's-sâlikîn* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2018)]

erkânı da özetle yer almaktadır. Gazzîzâde Abdüllatîf, seyr u sülûk ilmine dair bir kitâb-ı zübde olacağı düşüncesi, tasavvuf yolunun taliplerine ve âşıklarına bu hususta bir yadigâr kalması niyetiyle kasideyi şerh, müşkilatını hall ve beyan etmiştir.”³⁷⁰

Kayıt numarası: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2518, 2646.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: 5 Zilhicce 1224 (11 Ocak 1810)

18. *el-Müntehab min Meşheri'l-lugati'l-Arabî* Arapça-Türkçe bir lügat olan bu eser, Gazzîzâde'nin dilticiliğe yönelik bir çalışması olması, onun farklı bir yönünü ortaya koyması bakımından dikkate değerdir. Gazzîzâde eserde kelimeleri ilk harflerine göre alfabetik olarak yan yana sıralamış, alfabenin harflerini kırmızı mürekkeple belirginleştirmiştir. Her bir harfi ele alırken örneğin “*Fasl-ı C(im)*” şeklinde başlıklandırmış daha sonra o harfi “*fethuhâ, kesrühâ, dammühâ*” alt başlıkları altında Arapça seslendirilmelerine göre tasnif etmiştir. Kelimelerin anlamları uzun cümleler hâlinde verilmeyip kelimenin altında ya da üstünde birer kelimelik açıklamalarla yetinilmiştir. Eserin iki nüshası bulunmaktadır.

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 1629 (209 varak), 1630³⁷¹ (102 varak)

Eserin dili: Arapça

Telif tarihi: Belli değildir.

19. *Ravzâtü'l-muflihûn* : Bu eser, tez çalışmasının konusunu oluşturduğu için burada yalnızca adı verilmiştir; ileride tanıtılacaktır.

20. *Risâle*: Bulunduğu mecmuanın 38-55. varakları arasında yer alan boş sayfaları dışında 17 varaklık bir eserdir. Müellif nüshası olan eser, ilk varağındaki yarım sayfalık karalanmış bir bölümden sonra besmeleyle başlamakta ve hamdele ve salvelenin yer aldığı bir mukaddime bölümü bulunmaktadır. Diğer birçok eserindeki gibi ilmin değeri, ilim meclisleri ve ulemanın toplum nezdindeki yerinden ayet ve hadis iktibaslarıyla bahsedilmektedir. Ayrıca “*erbâb-ı kalem, erbâb-ı seyf, erbâb-ı zirâat, erbâb-ı ticâret*” gibi alt başlıklar hâlinde bu meslek sınıflarından ve bunların birbirleriyle ilişkilerinden bahsedilmektedir. “Ayrıca risâlede başka bir müstensih olan Mekke-i Mükerreme sabık kadısı Muhammed Sadık Valide

³⁷⁰ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 373.

³⁷¹ Hamdi Tekeli, 1630 numarada kayıtlı olan nüsha hakkında şu bilgiyi vermektedir: “Eserin ilk yaprağına kırmızı mürekkeble “sâhib-i kitâb Halil b. Hüseyin” yazıldığı için kütüphane tespiti fişinde bu isim hattat olarak gösterilmiştir. Ancak bu tespit yanlış olup eser Gazzîzâde'ye aittir ve Orhan Kitap 1630 numarada bulunmaktadır.” Tekeli, *Vâkı'ât*, 75.

Kethudasızâde'ye ait 2 yaprak bulunmaktadır ancak konuyla ilgisi olmayan Arapça bir metindir.”³⁷²

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 361/3.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: Belli değildir.

21. *Risâle fi-Kerâmâtî'l-evliyâ:* Müellif nüshası olup yaklaşık 11 varaktan oluşan küçük bir risaledir. Besmele, hamdele, salveyle başlayan eser “*Ey tâlib-i Hak, ma'lûm-ı şerîf olsun ki beyne'l-halk kerâmât-ı evliyâ didikleri sırr-ı a'zam üç nev' üzeredir. Biri kerâmât-ı âfâkî, biri kerâmât-ı enfûsî, biri kerâmât-ı rûhânîdir.*” dedikten sonra İsrâ Sûresi 70. Âyetin³⁷³ başından kısa bir alıntı yaparak “*Bu kerâmetler benî âdemin havâsına mahsûstur.*” demektedir.

“Keramet çeşitlerini anlattıktan sonra şariat esaslarına uymayan kişilerden sadır olan olağanüstü hâlleri görerek o kişilerin evliya olduğunu söylemenin doğru olmayacağını belirtir, ibadetsiz kişilerin arkasından gitmenin ve onları şeyh edinmenin insanları öldüren zehirli yılandan tehlikeli olduğunu söyler.”³⁷⁴

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 709.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: Safer 1242 (Eylül-Ekim 1826)

22. *Risâle fi'l-fikh ve' t-ta'bir:* Müellif nüshası olan 209 varaklık bu eser isminden de anlaşılacağı üzere fikhî meseleleri konu edinmektedir. Kul hakkından, sûfilerin fıkıh konularını bilmelerinin öneminden bahseden eser alfabetik sıraya göre rüya tabirlerini ve yorumlarını da içermektedir.³⁷⁵ “Bu eser, *Hediyyetü'l-ârifîn* ve *Osmanlı Müellifleri*’nde *Risâletü'l-ibârât ve' t-Ta'bir* ismiyle kaydedilmiştir.”³⁷⁶

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 702/2.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: Belli değildir.

³⁷² Tekeli, *Vâkı'ât*, 58.

³⁷³ el-İsrâ 17/70 “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.”

³⁷⁴ Tekeli, *Vâkı'ât*, 65.

³⁷⁵ Tekeli, *Vâkı'ât*, 65.

³⁷⁶ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 113.

23. *Risâle-i Âdâb-ı Esmâ-i İsnâ Aşer*: İçinde yer aldığı mecmuada iki varak tutan (vr. 17-18) müellif nüshası olan bu eser, müride şeyhi tarafından hangi isimlerin ve ne suretle verileceği hakkında kaleme alınmıştır. Besmeleden sonra hamdele ve salvele yer almakta ve “Ba‘dehu, imdi malûm olsun ki on iki esmâ üzre sülûk iden meşâyihîñ esmâsını beyân idelim. Bu fakîr andan me ‘zûn olmuşam...”³⁷⁷ diyerek kendi tarikatı olan Halvetî-Mısırî tarikatında müridlerin nasıl biat edeceklerinden, hangi duaları okuyacaklarından ve esmâ zikirlerinden bahsedilmektedir.

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 622/3.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: 1214/1799-1800

24. *Risâle-i Andelîb-i Uşşâk*: Bu eser, müellif tarafından *Menâkıb-ı Gazzî* nin derkenarında yer alan eserleri listesinde³⁷⁸ *Risâle-i Teğannî*³⁷⁹ adıyla kaydedilmiştir. Müellif nüshası olan 8 varaklık bu eserde besmele, hamdele ve salveleden sonra,

“1231/1816 yılı 25 Muharrem Salı gecesi, seher vaktinde uyanıp semâ bahsini düşünerek kendisine gelen feyz, ilham ve güzel ses ile ‘okunan kelâmı mevzun dört maddeden ibarettir’, diye başlar. Söz konusu maddeleri ‘Madde-i evvel kelimât, madde-i sâni vezn, madde-i sâlis makâm, madde-i râbi’ savt-ı hüsn’ olarak sıralar. Bu dört maddenin insana olan etkilerini izah eder. Risâlesinin sonunda du’â ederek kendinden bahsederken Halvetî, Kâdiri, Nakşbendî ve Celvetî olduğunu beyân etmektedir ki diğer risâlelerin sonunda kendi tarikatı hakkında dörtlü bir sıralamaya rastlanılmamaktadır.”³⁸⁰

Bursalı Mehmed Tahir *Osmanlı Müellifleri*’ne bu eseri *Andelîbü’l-’uşşâk fî’s-semâ*³⁸¹ adıyla almıştır.

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 706/1.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: 25 Muharrem 1231/ 27 Aralık 1815

25. *Risâle-i Levha-i Hümayûn der-Tefsîr-i Âyet-i “inna’llâhe ye’muruküm en tüeddü’l-emânâti ilâ ehlihâ...”*

³⁷⁷ *Risâle-i Âdâb-ı Esmâ-i İsnâ Aşer*, BİYEK, Orhan 622/3., vr.17-a

³⁷⁸ BİYEK, Orhan 1042, vr. 91-a.

³⁷⁹ Hamdi Tekeli, tez çalışmasında “*Risâle-i Teğannî*” adlı bu eseri “*Risâle-i Gazâ*” olarak okumuştur. Tekeli, *Vâkı’ât*, 50.

³⁸⁰ Tekeli, *Vâkı’ât*, 65.

³⁸¹ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/147.

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, müellif nüshası olup 22 varaktan oluşan tefsir ilmine dair bu esere, *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de³⁸² kaydettiği eserlerinin listesinde yer vermiştir. Emanetleri ehline vermeyi, insanlar arasında adaletle hükmetmeyi emreden Nisa Suresi 58. Ayetin tefsiridir.³⁸³

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 693.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: Belli değildir.

26. Risâle-i Ma'nâhu'l-gazâ: Din savaşı olan gazanın ayet ve hadislerden iktibaslar yapılarak açıklandığı bu yedi varaklık eser (vr. 210-217) müellif nüshasıdır. “Bu risâle, BEEK Kütüphaneye kayıtlarında Orhan 689 nolu mecmuaya ek olarak gösterilmektedir. Oysa başında başlığı ve besmelesi sonunda da hattat adı ve duasıyla müstakil bir eserdir. Bu risalenin adı *Ma'nâhu'l-Gazâ* olup vr. 210-a'da [eserin adı] yazılmıştır. (...) dört yaprağın kenarında hâşiyeler vardır.”³⁸⁴

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 689/5.

Eserin dili: Arapça

Telif tarihi: 9 Cemâziyelâhir 1225 /12 Temmuz 1810.

27. Risâle-i Rûhu'l-kuds: Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin bazı eserlerinde görülen düzensiz yazı, satır, sayfa özellikleri bu eserde yoktur. Müellif nüshası ve 15 varaklık kısmı yazılı olan eserin sayfaları 11 satırdan oluşmuştur. Özenli bir nesih hatla yazılan eserin sayfaları altın varakla çerçevesidir. Eserin on sayfasındaki derkenarlarda Gazzîzâde'nin karakteristik yazı stili olan talik kırmasıyla hâşiyeler yer almaktadır. “... *anda medfûn olan 'azîziñ ziyâretlerine ervâh-ı pîrân ve mürîdân cem' olup melâ'ike-i seyyâhîn dañi anlara redîf olurlar.*”³⁸⁵ denilerek evliyaullahın kabir ziyaretlerinin ruhani boyutu anlatılmakta ve bu esnada uyulması gereken adap kuralları hakkında bilgi verilmektedir. “İnsanlara hayatta iken faydalı olan Allah dostlarının vefatlarından sonra da kendisini ziyaret edenlerle irtibat kurabileceğinden bahsedilmektedir.”³⁸⁶

³⁸² BİYEK, Orhan 1042, vr. 91-a.

³⁸³ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 114. Hamdi Tekeli'nin tez çalışmasında bu eser bulunmamaktadır.

³⁸⁴ Tekeli, *Vâkı'ât*, 77.

³⁸⁵ *Risâle-i Rûhu'l-Kuds*, BİYEK, Orhan 703, vr. 3-a.

³⁸⁶ Tekeli, *Vâkı'ât*, 62.

Şaban Karaköse bu eserin, bazı kaynaklarda karıştırıldığını belirtmektedir. “*Hediyyetü’l-‘ârifin*”de ve *Osmanlı Müellifleri*’nde ise Gazzîzâde Abdüllatîf’in *Rûhü’l-kuds* ve *Zâirü’l-kuds* isimli eserlerinin olduğu kayıtlıdır. Gazzîzâde ise *Vâkı’ât*’ta, kabir ziyareti hususunda *Teessürü’l-kudsî* adlı eserine atıfta bulunmaktadır. Bu üç eser de benzer muhtevâyâ (türbe ziyareti vs.) sahip gözükmemektedir. Dolayısıyla aynı eserin farklı isimleri olma ihtimali de vardır.”³⁸⁷

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 703.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: 17 Safer 1243 / 9 Eylül 1827.

28. Risâle-i Zeyniyye fî-Meslek-i Âliyye: Besmele, hamdele ve salveyle başlayan 8 varaklık bu küçük risalede, seyahat kavramı tasavvufî açıdan ele alınmıştır. Müellif Gazzîzâde, seyahati “seyahat-ı kâlib, seyahat-ı kalb, seyahat-ı ruh ve seyahat-ı sır” olarak dörde ayırmıştır. “Risalede, tasavvuf yolculuğuna çıkan mürid için evvela [bir] mürşid-i kâmil gerektiği belirtilir. Mürşidin şeriata tam manasıyla uyan bir insan olması gerektiğini söyler.”³⁸⁸ Gazzîzâde’nin bu eserinde de hatime bulunmadığı için eser, tamamlanmamış görünümündedir. Ayrıca müsvedde sayılabilecek tarzda yazıldığından dolayı bu intiba kuvvetlenmektedir.

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 704.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: 1230 / 1814-1815.

29. Risâletü’l-Aktab: İçinde bulunduğu mecmuanın 18-27. varakları arasında yer alan müellif nüshası bu eser de tasavvufî muhtevaya sahiptir. Eserde besmele, hamdele ve salvelerin ardından irfan ehli bazı kişilerden gelen rivayete göre zamanının kutbu olan büyük

³⁸⁷ Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 114.

³⁸⁸ Tekeli, *Vâkı’ât*, 63. [Hamdi Tekeli bu eseri tanıttıktan sonra “Ayrıca aynı cilt içerisinde Orhan Kit. 704/2’de kayıtlı olan başka bir müellife ait 18 varak *Risâle-i Murâdiye* isimli bir eser vardır. Eserde avam ve havassın tarikatından bahsedilmektedir.” demektedir. Kütüphane kayıtlarındaki araştırmalar neticesinde eserin Mehmed Murâd b. Alî el-Buhârî en-Nakşibendî (ö.1123/1720)’ye ait olduğu anlaşılmıştır. Mehmed Murâd b. Alî el-Buhârî’nin müridi olan Karababazâde İbrahim Bursevî (ö.1134/1722)’nin, şeyhinin sohbetlerini ondan aldığı izin neticesinde yazarak oluşturduğu ve daha çok *Risâle-i Nakşibendiyye* olarak bilinen bu eserin muhtevası, yukarıda Tekeli’nin bahsettiği Orhan Kit. 704/2’de kayıtlı bulunan nüshayla birebir uyuşmamaktadır. Müstensih ve müellif bilgisi bulunmayan, kütüphane kayıtlarına bu adla geçmiş olan bu eserin kime ait olduğuyla ilgili bir kanaatte bulunmak için daha detaylı araştırma ve karşılaştırmalar gerekmektedir. Orhan Kit. 704/2’de yer alan bu eser; dili, üslubu ve hat özellikleri açısından Gazzîzâde’nin eserlerini çağrıştırmakla birlikte eseri kesin olarak ona ifade etmek şimdilik mümkün görünmemektedir. *Risâle-i Nakşibendiyye* hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Ünal-Aliye Yılmaz “*Muhammed Murâd-ı Buhârî ve Müridi Karababa-zâde İbrahim Bursevî’nin İstinsah Ettiği ‘Risâle-i Nakşibendiyye’ Adlı Eseri*” Journal of Turkish Studies 9/3 (2014).] 1535-1549.

velilerin şehit olarak ölüp bu rütbeyle ahirete sefer eyledikleri belirtilmektedir. Devamında “İtiraz” başlığı altında aksi bir iddia olarak “ ... *beyne’n-nās kuṭbiyyetle meşhūr olup erbab-ı zāhir ü bâṭın ittifaqlarıyla kuṭb-ı vaḳt nice zātlar vardır ki bunlar şehīd olmayup herbirerleri cāme-i ḥā’blarında Ḥaḳḳ’a vāşıl oldular...*”³⁸⁹ denilmekte ve “Cevap” başlığı altında da Gazzîzâde başta söylediği kutupların şehit olarak öldükleri görüşlerini tekrarlamaktadır. Ardından kıssalarla konu örneklenmeye, hadislerle delillendirilmeye çalışılmaktadır. “Şehadet mertebeleri” başlığı altında tafsilatlı açıklamalar yapıp “Tenbih” , “Nasihat” adlı yan başlıklar açılarak okura öğütlerde bulunmaktadır. Eserde ayrıca zekât, hac gibi ibadetlerin öneminden de bahsedilmektedir.

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 361/2.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: 23 Rebiülevvel 1239 /27 Kasım 1823.

30. Risâletü’l-Ehâdis ve’l-Ahbâr fî-Hakḳı’l-Gazâ: Müellif nüshası olan 5 varaklık (205b-209b) bu eser, müellifin hadis ilmiyle ilgili eserlerindendir. “Eser hakkında müellif Besmeleden sonra *Câmiu’s-Sağır* isimli hadis kitabından istifade ederek gaza hakkındaki hadis ve haberleri derleyip bu risâleyi Telif ettiğini belirtmektedir (vr. 205b). Esere İbn Hibbân’dan gelen bir rivayetle nokta konulmaktadır (vr. 209b).”³⁹⁰

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 689/4.

Eserin dili: Arapça

Telif tarihi: Belli değildir.

31. Risâletü’l-Vâkı’ât: Müellif hattı olan bu 12 varaklık eser (100-b-112-a) Gazzîzâde’nin şeyhi Mehmed Emin Kerkükî’nin sohbetlerinde dinlediği tasavvufî konulardan oluşmaktadır.

“Necmüddin Kübra’nın ‘*et-turûku ila’llâh bi-adedi enfâsil-halâik*’ sözüyle başlar. (...) Risâlede konular Arapça ve kısaltılmış olarak geçmektedir. Şeyhi Mehmed Emin Efendi’nin sohbetlerinde on üç yıllık sürede geçen konuları tarih belirterek kısa kısa özetlemiştir. Bu risalede geçen faydalı konuları herkesin anlaması için Türkçe olarak yeniden yazacağını kendi

³⁸⁹ *Risâletü’l-Aktâb*, BİYEK, Orhan 361/2. vr. 19-a.

³⁹⁰ Tekeli, *Vâkı’ât*, 77.

ifadesiyle ‘tebyiz edeceğini’ beyan etmektedir.”³⁹¹ Hamdi Tekeli, bu eserin doktora tezi olarak hazırladığı *Vâkı’ât fi’t-Tasavvuf* adlı eserin nüvesini oluşturduğunu belirtmektedir.

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 354/4.

Eserin dili: Arapça

Telif tarihi: 29 Cemaziyelevvel 1232 /16 Nisan 1817.

32. Şerefü’l-Âfâk: Bu eser Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin eserlerinin listesini verdiği *Menâkıb-ı Gazzî* isimli eserinin 91-a numaralı varağının derkenarında *Risâle-i Şemsü’l-Âfâk* olarak geçmektedir. Dinî ve tasavvufî çok geniş bir yelpazede onlarca konuya değinen eser hakkında Ebubekir Çetiner tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.³⁹²

“Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin on üç satırlı, 99 varak *Şerefü’l-Âfâk* isimli eserinin yazılış tarihi bilinmemektedir. Müellifin şikeste de denilen kırma tâlîk türünde kaleme aldığı bu nüshadan başka bir nüsha bulunmamaktadır. Dolayısıyla elimizdeki nüsha müellif nüshası olup tektir. Süleymaniye Kütüphanesi Uşşâkî Tekkesi bölümünde 50/1 numaradadır. Bu kütüphaneye satın alınma yoluyla temin edilmiştir. *Şerefü’l-Âfâk*’ın dili sade ve kolay bir Türkçedir. Arapçayı ayet ve hadis metinlerinin yanı sıra bazı kısımlarda da kullanmıştır. Eserdeki şiirlerin dili çoğunlukla Farsçadır. Gazzîzâde’nin engin bir ilme sahip olduğu işlediği mevzularda yaptığı alıntılardan ve üç dili kullanmasından anlaşılmaktadır. Gazzîzâde her konu ile ilgili ayet, hadis ve beyitlere yer vermiştir. Kaynakları arasında *Rûhu’l-Beyân* ve *Mesnevî* ön plana çıkmaktadır.”³⁹³

Kayıt numarası: Süleymaniye Ktp., Uşşâkî Tekkesi, nr. 50/1.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: Belli değildir.

33. Tafsîl-i Ahvâl-i Etvâr-ı Esmâ-i İsnâ Aşer: Müellif nüshası olan bu 8 varaklık eserde (18- 25) Besmele, hamdele ve salveleden sonra “*Ba‘dehu, ma‘lûm olsun ki ceddîm, pîrim Muḥammed Emîn Efendi ḥazretleriniñ*”³⁹⁴ *meslek-i ‘aliyyeleri ṭarikat-ı Ḥalvetiyye’de uşûl-i esmâ yedidir.*”³⁹⁵ denilerek esmâ-i seb‘a sayılmaktadır. “Gün içerisinde yapılacak

³⁹¹ Tekeli, *Vâkı’ât*, 63.

³⁹² Ebubekir Çetiner, *Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ve Şerefü’l-âfâk Adlı Eseri: İnceleme ve Metin*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2013.)

³⁹³ Çetiner, *Şerefü’l-âfâk*, 75

³⁹⁴ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin dedelerinden hiçbirinin böyle bir isimle anıldığına rastlanmamıştır. Burada “Ceddîm, pîrim Muḥammed Emîn Efendi ḥazretleri” diyerek kastettiği kişi şeyhi Muhammed Emin Efendi olduğu düşünülebilir.

³⁹⁵ *Tafsîl-i Ahvâl-i Etvâr-ı Esmâ-i İsnâ Aşer*, BİYEK, Orhan 622/4.vr. 18-b.

vazifeleri şeyh, kabiliyetine göre mürîdine izah eder ve zikrin adedini bildirir. Haftanın günlerinde yapılacak zikirleri belirterek risâleyi, ‘ ve senede mu’tedil havada iki kerre, bari bir kerre erba’în çıkara, Ramazan ayında itikafı terk eylemeye, âza ve cevârihi cümle haramdan ve şübühattan bile kendüyi hıfz itmeye sa’y eyleye’ diye noktalamaktadır.”³⁹⁶

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 622/4.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: Belli değildir.

34. Tefsîrû'l-Fâtihâ el-Müsemmâ bi-Fütuhâtı Kenzû'l-Kur'ân: Her kesimden insanın faydalanması amacıyla kaleme alınan en geniş³⁹⁷ Fâtiha Sûresi tefsirlerindendir. Ramazan Önal bu eseri yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.³⁹⁸ “ 366 varak olması nedeniyle en geniş Fâtiha tefsirlerinden birisi olma özelliğini taşımaktadır. Eser, müellif hattı taliktir. Dili bazı kaynaklarda yanlış aktarıldığı gibi Arapça değil yazıldığı döneme göre anlaşılır sade bir Türkçedir. Telif tarihi 3 Receb 1245/1829’dur.”³⁹⁹ Ramazan Önal, kendisinden önce yapılan üç akademik çalışmayı⁴⁰⁰ hazırlayanların bu eserin telif tarihi ile ilgili yanlışlıklarını belirtmektedir. Bu çalışmalarda geçen telif tarihinin 1235 olduğu bilgisinin doğru olamayacağını müellifin 1236’da hac dönüşü böyle bir eseri yazma niyetine girdiğini eserin 2. varığında dile getirdiğini belirtmektedir. Önal, bu bilginin hâtime bölümünde de açıkça yazıldığını belirtmektedir. Gazzîzâde, tefsir konulu bu eserinin sebab-i telif bölümünde şöyle demektedir:

“Zira Fâtihâtü'l-kitabın kıraatine cümle ehl-i iman her zaman muhtaç olup salat ve da’ avâtlarında Fâtihâyı tilâvet eyledikte ma’nâ-yı şerîfini ve esrâr-ı latîfini bilerek kıraat eylediği zaman feyz u berekâtı derkâr ve husûsan Fâtihâ-i şerîfe dua makamında okundukda cümle duaya bedel olur. Fâtihâ-i şerîfe cümle dünyevi uhrevi olan duaları câmi’dir. Fâtihâdan hariç dua yoktur. Bir mü’min her bir dua yerine Fâtihâ tilâvet eylese kifâyet eder. Amma dua da okuduğu duanın manasını bilmek lazımdır. Manasını bilerek okunan duanın indellâh ziyade

³⁹⁶ Tekeli, *Vâkı’ât*, 59.

³⁹⁷ Tekeli, *Vâkı’ât*, 55.

³⁹⁸ Ramazan Önal, *Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin Fütuhâtı Kenzî’l-Kur’ân Adlı Fâtiha Sûresi Tefsîrinin Tahlili ve Değerlendirilmesi*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2013.)

³⁹⁹ Önal, *Fütuhâtı Kenzî’l-Kur’ân*, 32.

⁴⁰⁰ Tekeli, *Vâkı’ât*, Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn* ve Erol, *Vekâyî’-i Baba Paşa* şeklinde kısalttığımız tez çalışmaları.

makbuldür. Binaen aleyh avam ve havass hissedar olsunlar için Türkiyyu'l-ibâre tahrîre mübâderet ve ismi şerifi *Fütuhâtu Kenzi'l-Kur'ân* tesmiye olunup...”⁴⁰¹

Şaban Karaköse bu eserin, BİYEK kayıtlarında *Tenkîhu Zübdetü'l Beyân fî-Tefsîri'l-Kur'ân* adıyla da kayda geçtiğini belirtirken Hamdi Tekeli ise bu eserin *Tefsîrü'l-Fâtihâ Müsemma bi-Fütuhâtı Kenzü'l-Kur'ân*'a çok benzeyen başka bir eser olduğunu belirtmektedir.⁴⁰²

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 219., Orhan Gazi, nr. 220-221., İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, AY, nr. 3226,

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: 3 Receb 1245/29 Aralık 1829.

35. Temhîdü'l-mukaddimât. BİYEK kayıtlarında 24, 26, 18 varaklık üç nüshası bulunan bu eserlerde müellif kaydı bulunmamakla birlikte hat özellikleri ve eserin derkenarlarındaki not alma tarzından BİYEK Orhan Gazi, 702 numarada kayıtlı nüshanın müellif hattı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hamdi Tekeli tez çalışmasında bu eseri oldukça ayrıntılı bir şekilde tanıtmış ve tahlile tabi tutmuştur.⁴⁰³

Eserin başındaki besmele, hamdele ve salveleden sonra devamında çok uzun bir dua yer almaktadır. Yaratılışın hikmetleri, Hz. Âdem ve Hz. Peygamber'in yaratılışındaki sırlar açıklanmaktadır. Anasır-ı erba'adan hareketle dört element olan hava, su, toprak, ateşten; dört büyük melek olan Azrail, Cebrail, Mikâil, İsrâfil'den; mahlukatın dört türünü oluşturan melek, cin, insan, hayvandan bahsedildikten sonra ilimleri de dörde ayırarak tefsir, hadis, fıkıh ve tıptan bahsedilmektedir. Böylece mahlûkât, ilimler, dinin rükünleri, sülûk, mertebeler vb. konular dörtlü tasnife tâbi tutulmaktadır.⁴⁰⁴ Eserin devamında da dinî ve tasavvufî meseleler ele alınmaktadır. Bu eser, *“Hediyyetü'l-ârifin”* de ve *Osmanlı Müellifleri*’nde *Temhidü'l-Makâmat* adıyla kaydedilmiştir.”⁴⁰⁵

Kayıt numarası: BİYEK Orhan Gazi, nr. 702., 707., 708.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: Belli değildir.

⁴⁰¹ Önal, *Fütuhâtu Kenzi'l-Kur'ân*, 33.

⁴⁰² Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 116., Tekeli, *Vâkı'ât*, 56.

⁴⁰³ Tekeli, *Vâkı'ât*, 60-62.

⁴⁰⁴ Tekeli, *Vâkı'ât*, 60.

⁴⁰⁵ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 116.

36. *Vakayi’-i Baba Paşa fi’-t-Târih*: Müellif nüshası olarak 227 varak hâlinde yazılan bu eser Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin en kapsamlı ve dikkate değer eserlerindendir. Bu eserinde diğerlerinden farklı olarak dinî ve tasavvufî konuları değil biyografik bir anlatıyı kaleme alan Gazzîzâde, Bursa’ya sürgüne gönderilen ve halk arasında “Baba Paşa” olarak bilinen Vezir Gazi Seyyid İbrahim Paşa’nın (ö.1235/1820) merkezde bulunduğu daha çok tarihî yönden değerli bir eser oluşturmuştur. Salih Erol tarafından yüksek lisans tezi⁴⁰⁶ olarak çalışılan eserin TTK tarafından baskısı⁴⁰⁷ yapılmıştır. Salih Erol, bu eserin değeriyle ilgili olarak şunları belirtmektedir:

“I. Abdülhamid’in (1774-1789) hükümdarlığının son yılı, III. Selim Dönemi (1789-1807), Kabakçı Mustafa İsyanı, IV. Mustafa’nın (1807-1808) kısa süren dönemi, Alemdar’ın İstanbul’a gelişi ve Sened-i İttifak’ın hazırlanması ve II. Mahmut (1808-1839) Dönemi’nin ilk on yılının olayları, birinci dereceden kaynak sayılan kişiler tarafından anlatılmış ve müellif de kendi gözlemlerini, değerlendirmelerini bir şahit olarak eklemiştir. Müellif yaşadığı dönemin bu olaylarını anlatmakla yetinmemiştir. Konuya uygun olarak gördüğü bazı hikâyeleri, olayları gerek İslam tarihi ve gerekse de Osmanlı tarihinden seçerek eserine almıştır.”⁴⁰⁸

Gazzîzâde tarafından, hayatının Osmanlı tarihi açısından önemli bir dönemi anlatılan Pehlivan İbrahim Paşa, yukarıdaki alıntıda belirtilen çok önemli olayların yanı sıra 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı’nda⁴⁰⁹ da etkin bir rol oynamıştır.

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 1043.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: 23 Cemâziyelevvel 1235/ 8 Mart 1820.

37. *Vâkı’ât (Vâkı’ât fi’ t-Tasavvuf)*: Dönemin ünlü Nakşibendi şeyhlerinden, İstanbul ve Bursa’da çok geniş bir etki alanına sahip olan ve aynı zamanda Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’ye on üç yıl boyunca hem mürşit hem de dost olan Şeyh Mehmed Emin Kerkükî’nin sohbetlerinin Gazzîzâde tarafından “Vâkı’ât” geleneğinin bir halkası olarak kaleme alındığı eserdir. Gazzîzâde, eserde üzerinde söz söylenen tasavvufî meseleleri, şeyhinin görüşlerini

⁴⁰⁶ Salih Erol, *Pehlivan İbrahim Paşa Vakayi’ nâmesi(Baba Paşa Tarihi)* , (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2007)

⁴⁰⁷ Salih Erol, *Vekâyi’ -i Baba Paşa fi’ t-târih*, (İstanbul: TTK Yayınevi, 2013)

⁴⁰⁸ Salih Erol, *Vekâyi’ -i Baba Paşa*, 12.

⁴⁰⁹ Salih Erol “Bu eser, Osmanlı Tarihinde çok önemli bir dönüm noktası olan 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı’nın anlaşılmasında, incelenmesinde üzerinde durulması ve faydalanılması gereken önemli bir ilk elden kaynak niteliğini taşımaktadır. Denilebilir ki; söz konusu bu savaş hakkında yazılmış en ayrıntılı ve en önemli kaynak eserlerin başında gelmektedir. Bu bakımdan eser, sadece Osmanlı tarihinin değil; aynı zamanda Rusya tarihinin de belirli bir dönemini ilgilendiren önemli bir kaynaktır.” diyerek eserin tarihî açıdan değerini ortaya koymuştur. *Vekâyi’ -i Baba Paşa*, 13.

(Kâle eş-Şeyh) ve kendi görüşlerini (ve yakûlü'l-fakîr) şeklinde belirtmek suretiyle kaleme almıştır. Eseri değerli kılan bir diğer yönü de ilk on bir sayfasında kendi tercüme-i hâlini ayrıntılı olarak vermesidir. Eser Hamdi Tekeli tarafından doktora tezi⁴¹⁰ olarak hazırlanmış ayrıca basımı⁴¹¹ yapılmıştır. Üç nüshası bulunan eserin Tekeli'nin hazırladığı tezde tercih edilen Bursa nüshası, müellifin oğlu Abdülatîf Hasîb tarafından istinsah edilmiştir.⁴¹² Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin en önemli eserlerinden olarak kabul edilen Vâkı'ât'ın nasıl yazıldığını müellif şöyle belirtmektedir:

“Aziz-i müşârun ileyh hazretleriyle on üç sene üns oldu. Evâ'il-i intisâbımda bir gün ba'de'd-ders Hazret-i Üftâde ve Hazret-i Hüdâyî -*kaddesa'llâhu esrârahumâ*- Efendilerimizin beyânlarında mürûr iden kelimât-ı kudsiyye ki ismine **Vâkı'ât-ı Hüdâyî** ta'bir iderler, sohbet güzer idüb ve kitâb-ı merkûmdan ba'zı kelimât kırâat olundukda bu fakîrin derûnuma bir hâhiş ve şevk gelüb 'Egerçi biz Hazret-i Hüdâyî'nin kapısı kilâbı rütbesinde bile degilim, lâkin bu zât-ı şerîfin mübârek lisânlarından sudûr iden kelimât-ı kudsiyye ve hakâik-ı sırr-ı tarîkat ve hakikat, **Vâkı'ât-ı Mahmûdiyye**'de olan kelimâtdan dûn değildir. Ne var biz de Azîzimizin lisânından sâmi' olduğımız kelimâtı tahrîr eylesek bir vaktiyle uşşâka cân-bahş olur.' deyu hulyâ idüb ve bir iki gün sözlerini tahrir eyledim.”⁴¹³

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi bu duygularla yazmaya başladığı eser için “*bi'l-ifâde bir izin olsa nefes-i iksîr-i pür te'sîrleri berekâtıyla eserimizin te'yîd ve teşyîdine ve te'sîrine sebep olur.*” diyerek şeyhi Mehmed Emin Kerkükî'den izin istediğinde “*Oğlum biz kim, bizim sözümüz kim? Lakin, çünkü böyle hâhişger olmuşsun, yaz. Belki vaktiyle bir kimsenin işine yarar.*” diyerek yazılmasına izin vermiştir. Gazzîzâde ayrıca “*Lâkin bazı kelâm-ı şerîfleri mücmelen beyân olduğu ecilden mücmel olan sözlerini vüs'-ı tâkât mîkdârı şerh ve îzâh olındı.*” diyerek eserin yazımındaki kendi tasarruflarından da haber vermektedir.

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 705. ; Süleymaniye Ktp., Atıf Efendi eki, nr. 4185. ; Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 341.

Eserin dili: Türkçe

⁴¹⁰ Hamdi Tekeli, *Gazzîzâde Abdülatîf'in Hayatı, Eserleri ve Vakıat'ı: İnceleme-Metin*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, 2000.)

⁴¹¹ Hamdi Tekeli, *Gazzîzâde Abdülatîf'in Hayatı, Eserleri ve Vakıat'ı* (Bursa: Uludağ Yayınları, 2016)

⁴¹² Hamdi Tekeli bu nüshanın tavsifini şöyle yapmaktadır: “Tercih ettiğimiz Bursa nüshası ise **Vâkı'ât fi' t-Tasavvuf** adıyla Orhan Kit. No. 705'de kayıtlıdır. Eser, büyük boy 187 varaktır. Eserin baş kısmından ilk yaprak noksan ve yazı şekli talik olup, her yaprağın satır sayısı 27'dir. Hattat eserin sonu olan 187a'da ‘Şeyh Ahmedzade es-Seyyid el-Hac Abdülatîf Hasîb gufira leh’ diye kendisini tanıtmaktadır. Telif tarihi 19 Muharrem 1234, istinsah tarihi 15 Şaban 1278 Cumartesi'dir. Eserin dili ise Türkçe'dir.” Tekeli, **Vâkı'ât**, 108.

⁴¹³ Tekeli, **Vâkı'ât**, 109.

Telif tarihi:19 Muharrem 1234/18 Kasım 1818

38. *Zübdetü'l-vefeyât fî-beyânî erbâbi'l-hidâyet*: Son zamanlara dek bu eserin, Gazzîzâde'nin meşhur eseri *Hulâsatü'l-vefeyât* olduğu zannedilmekteydi. Abdürrezzak Tek, bir makalesinde⁴¹⁴ *Zübdetü'l-vefeyât*'ın *Hulâsatü'l-vefeyât*'tan farklı bir eser olduğunu içerik ve üslup farklarından hareketle ortaya koymaktadır. Eserin sebab-i telif bölümünde,

“Cenâb-ı Belîğ ve onun Zeyl-i Ziyâî ve bu abd-i fakîr-i âcizin *Ravzâtü'l-müflihîn* nâm vefeyatlarımızda münderec olan pîrân-ı tarikat ve ashâb-ı hakikat, ziyâret-i devletlerine teşvîk olunan *Zübdetü'l-vefeyât fî-beyânî erbâbi'l-hidâyat* budur ki, beyan olunur.”⁴¹⁵

şeklindeki ifadeyle ismi belirtilmiştir. *Ravzâtü'l-muflihûn* mehz alınarak sonradan yazılan bu eserle birlikte Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin vefeyatname türünde üç eseri olduğunu ihtiyatı elden bırakmadan söylemek yanlış olmayacaktır.

Kayıt numarası: Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan, nr. 138.

Eserin dili: Türkçe

Telif tarihi: ?

3.2. ŞERH ETTİĞİ ESERLER

1. *Tercüme-i Zâhira*⁴¹⁶: Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, orijinali Arapça olan ve aslı Hâdî Muhammed b. Ali el-Yemânî'ye (ö.932/1526) ait, rüya tabiri ilminden ve bunun örneklerinden bahseden *Terceme-i Zâhira ve Keşf el-Barakî li-ehli'l-Basira* adlı eseri Türkçeye tercüme etmiş, ayrıca bu eseri şerh de etmiştir.⁴¹⁷

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan Gazi, nr. 827, 112 vr.; Orhan Gazi, nr. 828, 35 vr.; Orhan Gazi, nr. 829, 11 vr.

Eserin dili: Türkçe (Orhan 829 numaralı nüsha Arapçadır.)

Tercüme tarihi: 1244/1828.

⁴¹⁴ Tek, “*Vefeyatnâmeler ve Gazzîzâde Örneği*”, 117-174.

⁴¹⁵ *Zübdetü'l-vefeyât fî-beyânî erbâbi'l-hidâyet*, Süleymaniye Ktp. Ali Nihat Tarlan, nr. 138. vr. 139-a

⁴¹⁶ Bu eserin adını Osmanzade Hüseyin Vassaf, “*Tercemetü'z-zahûra*” olarak kaydetmiştir. Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/138.

⁴¹⁷ Tekeli, *Vâkı'ât*, 69. ; Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 117.

3.3. İHTİSAR ETTİĞİ ESERLER

1. *Mecmâ‘u’l-furûk (Muhtasarı cem‘u’l-furûk; Muhtasar fi’l-furûk)*: Bu eserle ilgili kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Hamdi Tekeli, *Mecmâ‘u’l-furûk ve Muhtasar fi’l-furûk*’u ayrı iki eser olarak kabul etmişken⁴¹⁸ Şaban Karaköse, ikisini tek eser olarak almıştır.⁴¹⁹ İsmail Hakkı Bursevî’nin (ö.1137/1725) Arap dili ve gramerine ait *Furûk-ı Hakkî* adlı eserinin ihtisarı olan bu eser, *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî*’de yer alan Gazzîzâde’nin eserleri listesinde⁴²⁰ *Risâle-i Tertîbu’l-furûk* adıyla geçmektedir. Eser, *Yâdigâr-ı Şemsî*’de de iki ayrı isimde *Muhtasar cem‘i’l-furûk* ve *Mecmâ‘u’l-furûk* olarak verilmiştir.⁴²¹ Bursalı Mehmed Tahir’in, *İhtisârı Furûk Hakkı Mecmâ‘u’l-furûk* adıyla *Osmanlı Müellifleri*’nde⁴²² kaydettiği eseri Bağdatlı İsmail Paşa *Hediyyetü’l-‘ârifîn*’de⁴²³ *Mecmâ‘u’l-furûk hâdiyen ilâ-usûlu’t-turûk* adıyla vermiştir.⁴²⁴ Şaban Karaköse “Oysa her ikisi de aynı eserin iki değişik nüshasıdır. Hakeza *Muhtasar fi’l-furûk* adı da aynı eserin bir başka nüshasını ifade etmektedir.”⁴²⁵ diyerek bunu iki eser olarak kabul edenlerin karıştırma sebebini belirtmektedir. Bu nüshaların tercüme ve tahlilleri yapılan dek bu görüş daha makul görünmektedir.

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan 1626, 1627/2, 1628; İstanbul Üniversitesi, AY, nr. 2772

Eserin dili: Arapça.

İhtisar edildiği tarihler: 1226/1811, 1230/1815, 1 Muharrem 1231/3 Aralık 1815.

2. *Risâletü Beyânî’s-Semâ Mültekâ min-İhyâ’i’l-‘Ulûm*: Gazzîzâde Abdülatîf Efendi bu eserinin, İmâm Gazzâlî’nin (ö. 505/1111) *İhyâ’ü ‘ulûmi’d-dîn* adlı eserindeki *Beyân-ı Semâ* kısmından seçme (mültekâ) olarak kaleme alındığını, eserin başındaki besmele, hamdele ve salvelenin ardından belirtmektedir. Gazzîzâde, bu risâleyi Bursa’da 1231 yılında semâ konusunda tasavvuf çevrelerinde çıkan “azim bir fitne” üzerine kaleme aldığını belirtmektedir.⁴²⁶

⁴¹⁸ Tekeli, *Vâkı‘ât*, 74.

⁴¹⁹ Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 117.

⁴²⁰ BİYEK, Orhan 1042, vr. 91-a.

⁴²¹ Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 215.

⁴²² Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/147.

⁴²³ Bağdatlı, *Hediyyetü’l-‘ârifîn*, I, 618.

⁴²⁴ Tekeli, *Vâkı‘ât*, 74. ; Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 117.;

⁴²⁵ Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 117.

⁴²⁶ Tekeli, *Vâkı‘ât*, 66-67. ; Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 118.

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan 711.

Eserin dili: Arapça.

İhtisar edildiği tarih: 1231/1815.

3.4. İSTİNSAH ETTİĞİ ESERLER

1. *Mecâmi'u'l-cevâhir ve'l-eltâf* adlı eser Ali Kütahye'ye (ö.1158/1745) aittir. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de eserlerini kaydettiği listede *Tertîbu Kitâb-i Mecâmi'il-cevâhir mine'l-mevâ'iz*⁴²⁷ adıyla belirttiği eseri de muhtemelen bu eserdir.⁴²⁸

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan 689/1.

Eserin dili: Arapça.

İstinsah tarihi: 1214/1799.

2. Tefsiri'l-Kur'ân: “Gazzîzâde Abdüllatîf, *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de bu eserinin ismini *Tenkîhu Zübdetü'l-Beyân fî-Tefsîri'l-Kur'ân* olarak kaydetmiştir. Kütüphanelerde ancak iki cildi bulunan Arapça tefsirini, muhtemelen vefatı sebebiyle tamamlayamamıştır.” demek suretiyle Gazzîzâde'nin bu eserini Şaban Karaköse telif eserleri arasında saymaktadır.⁴²⁹ Hamdi Tekeli de bu eseri Gazzîzâde'nin telif ettiği eserler arasında saymaktadır.⁴³⁰ Recep Arpa, Osmanlıda Tefsir konusu üzerine yaptığı bir çalışmada bu eserin müellifinin değil müstensihinin Gazzîzâde olduğunu ortaya koymuştur:

“Bağdatlı İsmail Paşa Hediye'tü'l-Ârifin'de Zübdetü'l-Beyân fî-ba'z suveri'l-Kur'ân, Bursalı Mehmet Tahir Osmanlı Müellifleri'nde Zübdetü'l-Beyân Sûre-i Nisâ'dan Sûre-i Nahl'e Kadar Tefsiri Şerif, Ömer Nasuhi Bilmen de Tabakâtü'l-Müfessirîn'de Osmanlı Müellifleri'ni kaynak göstererek Zübdetü'l-Beyân Sûre-i Nisâ'dan Sûre-i Nahl'e Kadar Tefsir ismiyle andıkları bu eser, İzzeddîn Eşrefzâde'nin Zübdetü'l-Beyân adlı

⁴²⁷ BİYEK, Orhan 1042, vr. 91-a.

⁴²⁸ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 119.

⁴²⁹ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 116.

⁴³⁰ Tekeli, *Vâkıât*, 56-57.

tefsiridir. Gazzîzâde Abdüllatîf bu eserin sadece müstensihidir. Yanlışlıkla eser Gazzîzâde'ye nispet edilmiştir.”⁴³¹

Kayıt numarası:3 ciltten oluşan eserin I. cildi, BİYEK Orhan 217/2, II. cildi, BİYEK Orhan 218, III. cildi BİYEK Orhan 2110'da kayıtlıdır.

Eserin dili: Arapça

Telif tarihi:1 Muharrem 1247/ 12 Haziran 1831.

3. Muhtasar Zübdetü'l-Beyân, Eşrefiyye Tekkesi Şeyhi Eşrefzade Şeyh Ahmed İzzeddin'in (ö.1153/1740) yazdığı Arapça tefsir olan **Enisü'l-Cenân** 'ı oğlu Abdulkadir Necib Efendi (ö.1202/1788) muhtasar üç cilt tefsir⁴³² olarak kaleme almıştı. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi bu muhtasar tefsiri istinsah etmiştir.⁴³³

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan 994-996.

Eserin dili: Arapça.

İstinsah tarihi: ?⁴³⁴

4. Sa'âdetnâme adlı eser, İsmâîlî filozof, şair, âlim ve seyyah olan İranlı Nâsır-ı Hüsrev'e (ö. 465/1073'ten sonra) ait, pratik ahlâk kaidelerini öğütler yoluyla öğretmeye dayanan 300 beyitlik bir mesnevidir.⁴³⁵ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi bu 9 varaklık eseri istinsah etmiştir.⁴³⁶

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan 1627/1; Süleymaniye Ktp., Tahir Ağa Tekkesi, nr. 275.

Eserin dili: Farsça.

İstinsah tarihi: 1220/1805.

⁴³¹ Recep Arpa, “*Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ve Fütûhâtü Kenzi'l-Kur'ân Adlı Fâtîha Sûresi Tefsiri*” *Osmanlı Toplumunda Kur'ân Kültürü ve Tefsir Çalışmaları-II*, ed. Bilal Gökçir vd. (İstanbul: İlim Yayma Vakfı, 2013), 265, 266.

⁴³² Osmanzade Hüseyin Vassaf, eserin kapsamıyla ilgili olarak “Sûre-i Nisâ'dan Sûre-i Nahl'e kadar tefsirdir.” demektedir. Osmanzade Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/138.

⁴³³ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 119.

⁴³⁴ Şaban Karaköse bu esere ait herhangi bir tarih bilgisi vermemiştir. Eserde net bir tarih bilgisi bulunmamakla birlikte Nisa Suresi 58. Ayetin başında 1225/1810 tarihi yer almaktadır. İbrahim Suresi'nde ise 10 Cemâziyelevvel 1228/ 11 Mayıs 1813'te bitirildiği bilgisi yer almaktadır. Hier Suresi'ne de 3 Cemâziyelahir 1228/3 Haziran 1813'te başladığının bilgisi müellif tarafından kaydedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Recep Arpa, “*Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ve Fütûhâtü Kenzi'l-Kur'ân Adlı Fâtîha Sûresi Tefsiri*” 261-298.

⁴³⁵ Nihat Azamat, “*Nâsır-ı Hüsrev*”, *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/397. (Nihat Azamat bu maddede, Sa'âdetnâme'nin Şerîf-i İsfahânî olarak bilinen başka bir Nâsır'a (ö. 735/1334) ait olduğunu kaydedenlerin de bulunduğunu belirtmektedir.)

⁴³⁶ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 119.

5. *en-Nâsîh ve'l-mensûh fi'l-Kur'ân* adlı Ebü'l-Kâsım Hibetullâh b. Selâme b. Nasr b. Alî el-Bağdâdî'yi (ö.410/1019) şöhrete kavuşturan eserde pek çok ayetin mensuh olduğu, bazı ayetlerin ise bir kısmının neshedildiği ileri sürülmektedir.⁴³⁷ Hamdi Tekeli ve Ramazan Önal tez çalışmalarında bu eseri, Gazzîzâde'nin kendisine atfedilip nüshasına ulaşamayanlar arasında göstermektedir.⁴³⁸ Şaban Karaköse ise bu eseri, Gazzîzâde'nin istinsah ettiği eserleri⁴³⁹ listesine almıştır.⁴⁴⁰ “*Hediyyetü'l-‘ârifîn*’de ve *Osmanlı Müellifleri*’nde ise sehven, Gazzîzâde Abdüllatîf’in bu isimde bir eserinin olduğu kayıtlıdır.[kaydedilmiştir.]”⁴⁴¹

Kayıt numarası: BİYEK, Orhan 130/1.

Eserin dili: Arapça.

İstinsah tarihi: 1215/1800.

3.5. GAZZÎZÂDE ABDÜLLATÎF EFENDİ'YE ATFEDİLEN ESERLER

1. *Menâsikü'l-Hac*: Bursa İnebey Kütüphanesi'nde yer alan bu eser⁴⁴² bazı kaynaklarda⁴⁴³ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'ye nispet edilirken bazı kaynaklarda⁴⁴⁴ eserleri arasında gösterilmemektedir.

Kütüphane kayıtlarında müellifi belirtilmeyen bu eserin ilk varlığında “*İşbu Menâsik-i Şerîf ceddîm Gazzîzâde Mustafa Efendi'nin vefatından otuz dört sene sonra sahafda furuht olup bir dost bize aldırıp getirdi elhamdulillâh*”⁴⁴⁵ denilmektedir. Hem bu ifadeden hareketle hem de eserin başında Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin 1236/ 1821 tarihli temellük

⁴³⁷ Murat Sülün, “*Hibetullah b. Selâme*” TDVİA (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/426.

⁴³⁸ Tekeli, *Vâkı'ât*, 53.; Önal, *Fütuhât-ı Kenzî'l-Kur'ân*, 42.

⁴³⁹ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 119.

⁴⁴⁰ Karaköse'nin bildirdiği üzere BİYEK, Orhan 130/1 numarada Ebü'l-Kâsım Hibetullâh b. Selâme'ye ait *en-Nâsîh ve'l-mensûh fi'l-Kur'ân* adlı bir eser bulunmaktadır. Bu eserle ilgili kütüphane kayıtlarında her ne kadar müstensih bilgisi bulunmasa da istinsah yılının 1215/1800 olması ve eserin talik hatla yazılmış olması Karaköse'nin, bu eserin müstensihinin Gazzîzâde olduğu yolundaki düşüncesini desteklemektedir. Diğer yandan bu konuyla ilgili bir makalesinde Recep Arpa şunları söylemektedir: “Kaynaklarda Gazzîzâde'ye ait böyle bir eserin varlığından söz edilir. Gazzîzâde hakkında çalışma yapan çağdaş araştırmacılar da bu kaynaklara istinâden müellife ait eserler arasında bu esere de yer vermişlerdir. Ancak bizzat eserin kendisine bakılmadığı için, müstensih olduğu bu eser onun te'lifâtı arasında sayılmıştır. BEYBEK Orhan Gazi 130/1 numarada kayıtlı bu eser, Ebu'l-Kâsım Hibetullah b. Selâme'nin (ö.410/1019) *en-Nâsîh ve'l-mensûh* adlı eserinin bir nüshasıdır. Gazzîzâde bu eseri Gazzîzâde Dergâhı için istinsâh etmiş ve oraya vakfetmiştir.” Recep Arpa, “*Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ve Fütuhâtü Kenzî'l-Kur'ân Adlı Fâtîha Sûresi Tefsiri*” *Osmanlı Toplumunda Kur'ân Kültürü ve Tefsir Çalışmaları-II*, ed. Bilal Gökçür vd. (İstanbul: İlim Yayma Vakfı, 2013), 261-298.

⁴⁴¹ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 119.

⁴⁴² BİYEK Orhan 499.

⁴⁴³ Tekeli, *Vâkı'ât*, 58.; Atlansoy, *Bursa Şairleri*, 105.; Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 685.; Dündar, *Hulâsatü'l-vefeyât*, 34.

⁴⁴⁴ Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 215.; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/137-138.; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/147.; Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 109-118.; Önal, *Fütuhât-ı Kenzî'l-Kur'ân*, 43.

⁴⁴⁵ BİYEK Orhan 499 vr. 1-a.

kaydının ve ayrıca dedesi “*Şeyh Mustafa bin Şeyh Ahmedzâde*”nin temellük kaydının bulunmasından dolayı bu eser, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’ye değil dedesi Gazzîzâde Mustafa Nesîb Efendi’ye aittir demek yanlış olmayacaktır. Üstelik dedesi Gazzîzâde Mustafa Nesîb Efendi’nin, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi 12 yaşındayken (18 Muharrem 1202/ 30 Ekim 1787 Salı) öldüğüne dair elde bulunan tarihî veri de bu çıkarımı doğrulamaktadır.

Nesih hatla yazılan Türkçe ve Arapça 47 varaklık bu eserde, hac ibadeti için yolculukta okunacak dualar, yoldaki ziyaret mekânları, Peygamber kabirleri, veli türbeleri anlatılmaktadır.⁴⁴⁶ Risalenin ilk otuz yedi varaklık kısmında haccın ibadet yönü anlatılmakta, geri kalan 10 varaklık kısmında ise hacdaki ziyaret mekânları arasındaki mesafeler saat cinsinden verilmektedir.⁴⁴⁷

2. *Risâle fi-cevâzi deverânî meşâyihî’s-sûfiyye*: Bu eserle⁴⁴⁸ ilgili de kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır.⁴⁴⁹ Arapça kaleme alınan 4 varaklık (vr. 27-31) bu eserde besmele, hamdele ve salveleden sonra zikir çekilerek ve ilahiler söylenerek raks etmenin caiz olduğu savunulmakta, bu fikri desteklemek için tasavvuf klasiklerinden iktibaslar yapılmaktadır.⁴⁵⁰

“ Eserin başında ve sonunda kime ait olduğu yazmıyor. Ancak Hicri 1185 tarihinde bittiğini ve 1215 tarihinde Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi tarafından istinsah edildiğini yazıyor. Eserin telif tarihine bakılırsa Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin doğumundan önce yazıldığı ortada. Dolayısıyla bu eseri ona nispet etmek doğru değildir. Bu mecmuadaki eserler[in] Hicri 1215 tarihinde yazıldığı diğer risalelerin sonundaki açıklamalardan anlaşıyor.”⁴⁵¹

3.6. NÜSHASI TESPİT EDİLEMEYEN ESERLERİ

1. *Hâşiyetü ale’d-Dürer ve’l-Gurer*. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin *Hediyyetü’l-‘ârifin*’de⁴⁵² ve *Osmanlı Müellifleri*’nde⁴⁵³ bu isimde bir eserin olduğu kayıtlıdır.

⁴⁴⁶ Önal, *Fütuhât-ı Kenzi’l-Kur’ân*, 43.

⁴⁴⁷ Tekeli, *Vâkı’ât*, 58.

⁴⁴⁸ BİYEK Orhan 622/6.

⁴⁴⁹ Hamdi Tekeli, tez çalışmasında bu eseri “ Yazı taliktir ve müellif Gazzîzâde’ye aittir.” diyerek Gazzîzâde’nin telifatı arasında gösterirken (Tekeli, *Vâkı’ât*, 50) Şaban Karaköse, Gazzîzâde’nin “*İstinsah Ettigi Eserler*” başlığı altında almaktadır. (Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 119.) Ramazan Önal ise tezinde “*Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’ye Ait Olmadığı Halde O’na Atfedilen Eserler*” başlığı altında incelemektedir. (Önal, *Fütuhât-ı Kenzi’l-Kur’ân*, 44.)

⁴⁵⁰ Tekeli, *Vâkı’ât*, 50. ; Önal, *Fütuhât-ı Kenzi’l-Kur’ân*, 44.

⁴⁵¹ Önal, *Fütuhât-ı Kenzi’l-Kur’ân*, 44.

⁴⁵² Bağdatlı, *Hediyyetü’l-‘ârifin*, I, 618.

⁴⁵³ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/147.

2. **Kitâbu erkânî'l-İslâm:** Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de⁴⁵⁴ kaydettiği eserleri listesinde bu eserin adı da yer almaktadır.
3. **Manzûme-i İlîm-i Nahv:** Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de⁴⁵⁵ kaydettiği eserleri listesinde bu eserin adı da yer almaktadır.
4. **Mecmua-i İlâhiyyat:** Gazzîzâde, *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de⁴⁵⁶ *İlâhiyyat* adlı bir eserin olduğunu kaydetmiştir.
5. **Meşriku'l-guzât:** "Gazzîzâde Abdüllatîf *Risâletü'l-Aktâb* adlı eserinde *Meşriku'l-Guzât* isimli Arapça risâlesinde şehadetin mertebeleri hakkında geniş bilgi olduğundan bahsetmektedir."⁴⁵⁷
6. **el-Mevâ'ız-ı Mübâreke:** Bağdatlı İsmail Paşa *Hediyyetü'l-ârifin* de⁴⁵⁸ bu eserin ismini kaydetmiştir. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin BİYEK Orhan 689 numarada kayıtlı eserin başında, *el-Mevâ'ız-ı Mübâreke* isimli eserini Gazzî Dergâhı'na Zilkade 1214/Nisan 1800'de vakfettiği kaydedilmiştir.⁴⁵⁹
7. **Pertev-i Envâr:** *Hediyyetü'l-ârifin* de⁴⁶⁰ ve *Osmanlı Müellifleri* nde⁴⁶¹
8. **Reddü'z-zanâdika:** *Hediyyetü'l-ârifin* de⁴⁶² ve *Osmanlı Müellifleri* nde⁴⁶³
9. **Risâle fi-âdâbi'l-mürîd ve'l-mürşid:** Gazzîzâde Abdüllatîf, *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de⁴⁶⁴ kaydettiği eserleri listesinde bu eserin adı da yer almaktadır.
10. **Risâle-i Hubb li-Dürrizâde:** *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de⁴⁶⁵ kaydettiği eserleri listesinde bu eserin adı da yer almaktadır.
11. **Risâle-i Nidâ'iyye der-Tasavvuf:** *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de⁴⁶⁶ kaydettiği eserleri listesinde bu eserin adı da yer almaktadır.
12. **Risâle-i Şerefü's-Şâm:** *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de⁴⁶⁷ kaydettiği eserleri listesinde bu eserin adı da yer almaktadır.

⁴⁵⁴ BİYEK Orhan 1042, vr. 91-a.

⁴⁵⁵ BİYEK Orhan 1042, vr. 91-a.

⁴⁵⁶ BİYEK Orhan 1042, vr. 91-a.

⁴⁵⁷ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 120.

⁴⁵⁸ Bağdatlı, *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 618.

⁴⁵⁹ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 120.

⁴⁶⁰ Bağdatlı, *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 618.

⁴⁶¹ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/147.

⁴⁶² Bağdatlı, *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 618.

⁴⁶³ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/147.

⁴⁶⁴ BİYEK Orhan 1042, vr. 91-a.

⁴⁶⁵ BİYEK Orhan 1042, vr. 91-a.

⁴⁶⁶ BİYEK Orhan 1042, vr. 91-a.

⁴⁶⁷ BİYEK Orhan 1042, vr. 91-a.

13. *Risâle-i Tarîkat*: Gazzîzâde, *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de⁴⁶⁸ bu isimde bir eserinin olduğunu kaydetmiştir. “Bu eserin, Gazzîzâde’nin *Risâle-i Âdâb-ı Esmâ-i İsnâ Aşer* adlı eser olması da muhtemeldir. Nitekim mezkûr eserde tarikata nasıl girileceği ve söylenecek esmadan bahsedilmektedir.”⁴⁶⁹

14. *Risâle-i Tıb fî-havassî’l-eşyâ: Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de⁴⁷⁰ kaydettiği eserleri listesinde bu eserin adı da yer almaktadır.

15. *Risâletü’l-Cihâd*: Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de⁴⁷¹ bu isimde bir eserinin olduğunu kaydetmiştir. “*Hediyyetü’l-‘ârifîn*’de ve *Osmanlı Müellifleri*’nde de yukarıda ki isimle kayıtlı olan eserin, Gazzîzâde Abdüllatîf’in *Risâletü’l-ehâdis ve’l-ahbâr fî-hakkı’l-gazâ*, *Risâle Ma’nâhu’l-Gazâ* veya *el-Mecâlisü’l-Gazâ* adlı eserlerinden birinin bir başka ismi olması muhtemeldir. Nitekim gerek *Hediyyetü’l-‘ârifîn*’de gerekse *Osmanlı Müellifleri*’nde, Gazzîzâde’nin gazaya dair yazdığı bu üç eserden hiçbirinin ismi kaydedilmemiştir.”⁴⁷²

16. *Risâletü’n-Nâsırıyye*: Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de⁴⁷³ kaydettiği eserleri listesinde bu eserin adı da yer almaktadır. “Nâsırıyye, Bâtini-İsmaili mezhebinde “hüccet” pâyesini elde etmiş, geniş bilgi birikimi sebebiyle “hâkim” olarak tanınmış olan Nasır-ı Hüsrev’e(6.469/ 1077[2]) bağlı ve bugüne kadar gelen tarikatı ifade etmektedir.”⁴⁷⁴

17. *Risâletü’n-Nûriyye fî-beyânı mesnedi’l-vezâir-i ülfet*: Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de⁴⁷⁵ kaydettiği eserleri listesinde bu eserin adı da yer almaktadır.

18. *Şerhu Miftahi’l-gayb li-Sadrüddin el-Konevî: Hediyyetü’l-‘ârifîn* de⁴⁷⁶ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin bu isimde bir eserinin olduğu kayıtlıdır.

19. *Müftekaru’l-muhtâc: Yâdigâr-ı Şemsî* de⁴⁷⁷ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin bu isimde bir eserinin olduğu kayıtlıdır. *Hediyyetü’l-‘ârifîn* de⁴⁷⁸ ise *Müftekaru’l-Hâc* isminde bir eseri kayıtlıdır.⁴⁷⁹

⁴⁶⁸ BİYEK Orhan 1042, vr. 91-a.

⁴⁶⁹ Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 120.

⁴⁷⁰ BİYEK Orhan 1042, vr. 91-a.

⁴⁷¹ BİYEK Orhan 1042, vr. 91-a.

⁴⁷² Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 121-122.

⁴⁷³ BİYEK Orhan 1042, vr. 91-a.

⁴⁷⁴ Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*, 122.

⁴⁷⁵ BİYEK Orhan 1042, vr. 91-a.

⁴⁷⁶ Bağdatlı, *Hediyyetü’l-‘ârifîn*, I, 618.

⁴⁷⁷ Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 215.

⁴⁷⁸ Bağdatlı, *Hediyyetü’l-‘ârifîn*, I, 618.

20. *Tefsîru Fâtiha ve İhlas ve Muavvizeteyn ve's-selâmü alâ-Nûhin, selâmün alâ-İbrâhim, selâmün alâ-Mûsâ, selâmün alâ-İlyasin fi-risâletin vâhidetin*: Gazzîzâde Abdüllatîf *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* de⁴⁸⁰ bu isimde bir eserinin olduğunu kaydetmiştir.

21. *Tercümetü'l-cânibi'l-garbî fi-halli müşkilât-ı İbn Arabî: Hediyyetü'l-ârifîn* de⁴⁸¹ ve *Osmanlı Müellifleri* nde⁴⁸² Gazzîzâde'nin bu isimde bir tercümesinin olduğu kayıtlıdır. Aslı Farsça olup tercümesi yapılan eser, Necib Mâil-i Herevî tarafından Tahran'da, 1405/1982 yılında yayımlanmıştır.⁴⁸³

22. *Zâirü'l-kuds*: Abdüllatîf Efendi'nin *Hediyyetü'l-ârifîn* de⁴⁸⁴ ve *Osmanlı Müellifleri* nde⁴⁸⁵ bu isimle kaydedilmiş bir eseri vardır. "İsminden, bu eserin evliyâ türbelerini ziyaretin hikmeti ve âdâbı hakkında olduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan; Gazzîzâde'nin aynı hususta *Risâle-i Rûhü'l-Kuds* eseri de bulunmaktadır. Fakat *Hediyyetü'l-ârifîn* de ve *Osmanlı Müellifleri* nde *Zâirü'l-Kuds* ve *Rûhu'l-Kuds* ismiyle iki eserin birden yer alıyor oluşu, onların aynı eser olma ihtimalini oldukça zayıflatmaktadır."⁴⁸⁶

23. *Te'essürü'l-kudsî*: "Gazzîzâde *Vâkı'ât* ta kabir ziyareti hususunda bu isimdeki eserine atıfta bulunmaktadır. Fakat bu eserin, Gazzîzâde'nin *Rûhü'l-Kuds* veya *Zâirü'l-Kuds* adlı eserlerinden birinin bir başka ismi olma ihtimali kuvvetlidir."⁴⁸⁷

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin 35'i telif, 1'i şerh, 2'si ihtisar ve 5'i de istinsah ettiği olmak üzere eldeki eserlerinin sayısının 43 olduğu görülmektedir. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin, kendisine atfedilen ancak henüz kütüphanelerde nüshalarına ulaşamamış 23 adet eserini daha ekleyecek olursak, 70'e yakın eserin sahibi olarak ne kadar üretken bir âlim-şeyh olduğu ortaya çıkmaktadır. Kütüphanelerde yapılacak detaylı araştırmalarla, kaynaklarda adı geçmeyen ona ait yeni eserlerin ortaya çıkması da ihtimal dâhilindedir. Çünkü eserlerinin listesini yazdığı *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* yi⁴⁸⁸ 1243/1828 yılında tamamlayan Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, vefat tarihi olan 1247/1832'ye kadarlık dört sene zarfında başka eserler

⁴⁷⁹ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 122.

⁴⁸⁰ BİYEK Orhan 1042, vr. 91-a.

⁴⁸¹ Bağdatlı, *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 618.

⁴⁸² Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/147.

⁴⁸³ Tekeli, *Vâkı'ât*, 53. ; Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 123.

⁴⁸⁴ Bağdatlı, *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 618.

⁴⁸⁵ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/147.

⁴⁸⁶ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 123.

⁴⁸⁷ Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 123.

⁴⁸⁸ BİYEK Orhan 1042.

daha kaleme almış olmalıdır. Eldeki verilere göre Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin iki eseri⁴⁸⁹ daha *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî* ile aynı yılda telif edilmişken bu tarihten sonra yazıldığını bildiğimiz 3 eseri⁴⁹⁰ bulunmaktadır. Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin telif tarihi bilinen eserlerinden en geç tarihli olanı⁴⁹¹ 1245/1830 yılına tekabül ettiğine göre ömrünün kalan kısmında telif /tercüme/şerh/istinsah ettiği yeni eserlerinin olması muhtemeldir.

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin 1-2 varaklık eserleri yanında 300-400 varaklık oldukça hacimli eserleri de bulunmaktadır. Nüshasına ulaşamayan eserleri bir yana elde bulunan eserleri hacimleri açısından bir değerlendirilmeye tâbi tutulduğunda (telif-tercüme-şerh vs. ayrımı gözetilmeksizin) 3500 varak civarında bir telifat ortaya çıkmaktadır. Eserlerin niteliği bir yana bu sayı nicelik olarak hiç de küçümsenmeyecek bir miktardır.

Çalışmanın bu bölümünde Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin eserleri incelenerek hakkında önceden yapılmış akademik çalışmalarda yer alan eserleriyle ilgili bazı bilgiler tashih edilmiş ve yeni bulgular ortaya konmuştur.

⁴⁸⁹ *Risâle-i Rûhü'l-Kuds*, Orhan 703. ; *Dürretü'l-Beyzâ fi-Şeref-i Mevlidi'l-Mustafâ*, Orhan 1240, Genel Kit. 384, 1216.

⁴⁹⁰ *Tercüme-i Zâhira*, Orhan 827, 828, 829. ; *Tenkîh-ı Zübdetü'l-Beyân fi-Tefsîri'l-Kur'ân*, Orhan Kit. 220, 221. ; *Tefsîru'l-Fâtiha Müsemma bi-Füthât-ı Kenzü'l-Kur'ân*, Orhan 219.

⁴⁹¹ *Tefsîru'l-Fâtiha Müsemma bi-Füthât-ı Kenzü'l-Kur'ân*, Orhan 219.

SIRA	ESERİN ADI	TELF TARİHİ	DİLİ	KAYIT NUMARASI	VARAK SAYISI	SATIR SAYISI	MENÂKİB-İ GAZÎ	YADİGAR-İ ŞEMSI	SEFINE-İ EVLIYÂ	OSMANLI MÜELİFLERİ	HEDİYYETÜ' L-ARİFİN
1.	<i>Risâle-i Âdâb-ı Esmâ-i İsnâ 'Aşer</i>	1214 /1799	Türkçe	Orhan Kit. No. 622/3	2 varak	16-23-10 satır	yok	yok	yok	yok	yok
2.	<i>Risâle fi-cevâzi Deverânı Meşâyihü Sûfiyye</i>	1215/ 1800	Arapça	Orhan Kit. No. 622/6	4 varak	23 satır	yok	yok	yok	yok	yok
3.	<i>Ahvâl-i Esmâ'-ı Seb'a Me'a Devâ'irihim</i>	1215/ 1800	Türkçe	Orhan Kit. No. 622/7	2 varak	23 satır	yok	yok	yok	yok	yok
4.	<i>ed-Da'vât ve Âdâbuhû ve Fezâ'ilü'l-ezkâr</i>	1221/1806	Arapça	Orhan Kit. No. 689/2	6 varak	19-20 satır	yok	yok	yok	yok	yok
5.	<i>el-Mecâlisü'l-gazâ</i>	1222/1807	Arapça	Orhan Kit. No. 689/3	9 varak	21 satır	yok	yok	yok	yok	yok
6.	<i>Esrâr-ı Fâtihâtü'l-kitâb</i>	1222 / 1807	Farsça	Orhan No. 217	3 varak	31 satır	yok	yok	yok	yok	yok
7.	<i>Mecmû'atü'l-fevâid</i>	1223-1808 1234/1819	Türkçe	Orhan Kit. No. 712	44 varak	çeşitli	yok	yok	var	var	yok
8.	<i>Mergûbu's-sâlikîn</i>	1224/1809	Türkçe	Sül. Ktp. H. Mahmud 2518	110 varak	19 satır	var	yok	var	var	var
9.	<i>Risâle Ma'nâhu'l-gazâ</i>	1225/1810	Arapça	Orhan Kit. No. 689/5	8 varak		yok	yok	yok	yok	yok
10.	<i>Mecmâ'u'l-furûk</i>	1226/1811 1230/1815	Arapça	Orhan Kit. No. 1626 Orhan Kit. No. 1627/2 İst Üniv. Ktp. TY 2772	42 varak 27 varak	11 satır bozuk	yok	var	yok	yok	var
11.	<i>Tefsîru'l-Kur'ân Tefsîru'l-Kur'ân devamı</i>	1228 / 1813 1247/ 1831	Arapça Arapça	Orhan Kit. No. 218 2110	421 varak 305 varak	29 satır 33 satır	yok	yok	yok	yok	yok
12.	<i>Risâle-i Zeyniyye fi-Meslek-i 'Aliyye</i>	1230/1815 başlangıcı, hatime yok	Türkçe	Orhan Kit. No. 704/1	8 varak	20 satır	yok	yok	var	var	yok
13.	<i>Ravzâtü'l-muflihûn</i>	1230/1815	Türkçe	Orhan Kit. No. 1041	71 varak	28-32 satır	var	var	var	var	var
14.	<i>Hulâsatü'l-vefeyât⁴⁹²</i>	3 Safer 1230 / 15 Ocak 1815	Türkçe	Orhan Kit. No. 1016			var	yok	var	var	var
15.	<i>Muhtasar fi'l-furûk</i>	1231/1816	Arapça	Orhan Kit. No. 1628	26 varak	17 satır	var	var	var	var	yok
16.	<i>Risâle-i Andelîb-i Uşşâk</i>	1231/1816	Türkçe	Orhan Kit. No. 706/1	8 varak	19 satır	yok	var	var	var	var
17.	<i>Risâle-i Beyân es-semâ munteka min-İhyâ'î'l-'ulûm</i>	1231/ 1816	Arapça	Orhan Kit. No. 711	8 varak	21 satır	yok	yok	yok	yok	yok
18.	<i>Risâletü'l-vâkıât</i>	1232/ 1817	Arapça	Orhan Kit. No.	12	Başıbo	yok	yok	yok	yok	yok

⁴⁹² Bu eserin nüsha sayısı tabloya sığmayacağı için buraya tekrar alınmadı. Eserin tanıtıldığı ilgili bölüme bakınız.

				354/4	varak	zuk satır					
19.	<i>Vâkıât</i> <i>Vâkıât fi't-</i> <i>Tasavvuf</i>	1234/ 1819 1240/1825 1234/ 1819 (istinsah 1278- Abdüllatîf Hasib)	Türkçe	Sül. Ktp. Pertev paşa Kit. No. 341 Atıf Ef. Eki- Kit. No. 1713 BEEK Orhan Kit. No. 705	283 varak 310 varak 187 varak	17 satır 17 satır 27 satır	var	yok	var	var	yok
20.	<i>Vakâyi'-i Baba</i> <i>Paşa fi't-târih</i>	1235/1820	Türkçe	Orhan Kit. No. 1043	227 varak	17 satır	yok	var	var	var	var
21.	<i>Risâletü'l-aktab</i>	1239/ 1823	Türkçe	Orhan Kit. No. 361/2	20 varak		yok	yok	yok	yok	yok
22.	<i>Risâle fi-</i> <i>kerâmâtı'l-</i> <i>evliyâ</i>	1242/1827	Türkçe	Orhan Kit. No. 709	21 varak	çeşitli	yok	var	var	var	yok
23.	<i>Risâle-i Rûhü'l-</i> <i>kuds</i>	1243/ 1828	Türkçe	Orhan Kit. No. 703	16 varak	11 satır	yok	yok	var	var	var
24.	<i>Menâkıb-ı</i> <i>Ahmed el-Gazzî</i>	1243/1828	Türkçe	Orhan Kit. No 1042	98 varak	16 satır	var	yok	var	var	var
25.	<i>Düretü'l-Beyzâ</i> <i>fi-Şeref-i</i> <i>Mevlidi'l-</i> <i>Mustafâ</i>	1243/1828 1243/1828	Türkçe Türkçe	Orhan Kit. No. 1240 Genel Kit. No. 384 Genel Kit. No. 1216	19 varak 16 varak	15 satır 20 satır	yok	var	var	var	var
26.	<i>Tercüme-i</i> <i>Zahira</i> <i>(TERCÜME)</i>	1244/1829	Arapça	Orhan Kit. No. 827 Orhan Kit. No. 828 Orhan Kit. No. 829	112 varak 35 varak 11 varak	17 satır 21 satır 15 satır	yok	var	var	var	yok
27.	<i>Tenkîh-ı</i> <i>Zübdetü'l-beyân</i> <i>fi-tefsîri'l-</i> <i>Kur'ân</i>	1245 / 1829	Türkçe	Orhan Kit. 220 221	176 varak 174 varak	17 satır	var	yok	var	var	var
28.	<i>Tefsîru'l-Fâtihâ</i> <i>Müsemma bi-</i> <i>Füthât-ı</i> <i>Kenzü'l-Kur'ân</i>	1245 / 1830	Türkçe	Orhan Kit. No. 219	366 varak	17 satır	var	var	var	var	var
29.	<i>Risâle</i>		Türkçe	Orhan Kit. No. 361/3	19 varak	15 satır	yok	yok	yok	yok	yok
30.	<i>Temhîd-ü'l-</i> <i>mukaddimât</i>		Türkçe	Orhan Kit. No. 702 707 708 İst. Ark. 1066	24 varak 26 varak 18 varak 34 varak	15 satır 17 satır 21 satır 17 satır	yok	yok	var	var	var
31.	<i>Tafsîl-i Ahvâl-i</i> <i>Etvâr-ı Esmâ-i</i> <i>İsnâ Aşer</i>		Türkçe	Orhan Kit. No. 622/4	8 varak	23 satır	yok	yok	yok	yok	yok
32.	<i>Âdâb-ı Biât-ı</i> <i>Nisvân</i>		Türkçe	Orhan Kit. No. 622/5	1 varak	19 satır	yok	yok	yok	yok	yok
33.	<i>Risâletü'l-ibârât</i> <i>ve't-ta'bîr</i> <i>(Risâlefi'l-fikh</i> <i>ve't-ta'bîr)</i>		Türkçe	Orhan Kit. No. 706/2	209 varak	18 satır	yok	yok	var	var	var
34.	<i>Makâlât-ı</i> <i>'Aliyye fi-</i> <i>İrşâd-ı Ehli's-</i> <i>sülûk</i>		Türkçe	Orhan Kit. No. 710	30 varak	15 satır	yok	yok	var	var	var
35.	<i>Mecmû'ati'l-</i> <i>hutâb</i>		Arapça	Orhan Kit. No. 713	118 varak		yok	yok	yok	yok	yok

36.	<i>el-Mecâlis fi-Fedâ'il-i Sıyâmi'l-eyyâm sitte-i Şevval ve savm-i Receb</i>		Arapça Türkçe	Orhan Kit. No. 714	30 varak	11 satır	yok	yok	var	yok	yok
37.	<i>Mecmû'atü'l-hutbe (Hutbe-i Kebîr?)</i>		Arapça	Orhan Kit. No. 740	69 varak	13 satır	var	yok	yok	yok	yok
38.	<i>Mecmû'atü Mevâ'iz-i Mütferrika</i>		Arapça	Orhan Kit. No. 742	51 varak	17-25 satır	yok	yok	yok	yok	yok
39.	<i>el-Müntehâb Meşheri'l-lügati'l-Arabî</i>		Arapça Türkçe	Orhan Kit. No. 1629 Orhan Kit. No. 1630	209 varak 102 varak	7 satır 11 satır	yok	yok	yok	yok	yok
40.	<i>Şerefü'l-âfâk (Şemsü'l-âfâk)</i>		Türkçe	Sül. Ktp. Uşşakî Tek. No. 50/1	101 varak		var	yok	yok	yok	yok
41.	<i>Mecmû'a</i>		Arapça - Türkçe	Orhan Kit. No. 5997	15 varak		yok	yok	yok	yok	yok
42.	<i>der-Ziyâret-i Kubûr</i>		Türkçe	Orhan Kit. No. 689/1			var	yok	yok	yok	yok
43.	<i>Risâletü'l-ehâdis ve'l-ahbâr fi-Hakki'l-gazâ</i>		Arapça	Orhan Kit. No. 689/4	6 varak	19 satır	yok	yok	yok	yok	yok

Yukarıdaki tabloda, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin klasik kaynakların beşinde de yer alan iki eserinden birinin *Ravzâtü'l-muflihûn* diğerinin ise *Tefsîru'l-Fâtihâ Müsemma bi-Fütuhât-ı Kenzü'l-Kur'ân* olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Tablodaki 19 eserin hiçbirisi bu beş kaynakta yer almazken bu eserler kütüphane kayıtlarında Gazzîzâde'ye nispet edilmektedir. Eser isimlendirmelerinin çok farklı şekillerde yapılması, kütüphane kayıtlarındaki hatalar vb. göz önüne alınarak bu 19 eserin bir kısmı elenecek olsa bile Gazzîzâde'nin eserlerinin gerçek sayısının ve niteliklerinin ancak sonradan yapılacak olan bilimsel çalışmalarla tamamlanabileceği ortadadır.

İKİNCİ BÖLÜM

RAVZÂTÜ'L- MUFLİHÛN'UN İNCELENMESİ

1. ŞEKİL UNSULARI

1.1. ESERİN ADI

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, *Ravzâtü'l-muflihûn* adlı eserinin başında⁴⁹³ besmeleden önce kırmızı mürekkeple “*Hâzâ kitābu Ravzâtü'l-muflihûn*” demektedir. Ayrıca varak 1-a’da kayıtlı vakfiyede de kitabın ad bilgisi yer almaktadır. Müellif, *Mukaddime* bölümünde yer alan ayrıntılı bir sebeb-i teliften sonra eserinin adını “... ve sâ’ir eşhâb-ı tevârîh meslek-i sülûk eyleyüp her bir ravzânî evvelinde zîkr olunacak zevâtî ta’rifâtı beyânında bir muḳaddime serd olup *Ravzâtü'l-muflihûn* ismiyle müsemḡa olunmuştur.”⁴⁹⁴ diyerek üçüncü kez tekrar etmektedir.

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’den bahseden çağdaş kaynaklarda *Ravzâtü'l-muflihûn* olarak anılan eser, klasik kaynaklarda “*Zeyl-i Vefeyât, Zeyl-i Ziyâ’î, Vefeyât-ı Latîfî*” gibi farklı adlandırmalarla da kaşıımıza çıkmaktadır. Eser, *Menâkıb-ı Ahmed-i Gazzî*’de müellifin kendi eserlerini kaydettiği derkenarda⁴⁹⁵ “*Zeyl-i Vefeyât*” olarak geçmektedir.

Bakırcı Râşid Mehmed Efendi’nin (ö.1231/1816) kaleme aldığı diğ er bir Bursa vefeyatnamesi olan “*Zübdetü'l-vekâyi der-Belde-i Celîle-i Burusa*”nın mukaddime bölümünde ise *Ravzâtü'l-muflihûn*, “*Vefeyât-ı Latîfî*” olarak geçmektedir.⁴⁹⁶

Mehmed Fahreddin Efendi’nin *Gülzâr-ı İrfân*’ı Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin biyografisini veren en eski tarihli kaynak olmakla birlikte, bu kaynakta Gazzîzâde’nin eserlerinden bahsedilmemektedir. Bir diğ er önemli kaynak olan Mehmed Şemseddin Efendi’nin *Yâdigâr-ı Şemsî* adlı eserinde “*Ravzâtü'l-muflihûn ki Burûsa meşâyih ve ‘ulemâsının terâcim-i ahvâlinde bahisdir, Gülzâr-ı Sulehâ’ya zeyildir.*” şeklinde geçmektedir.⁴⁹⁷ Osmanzâde Hüseyin Vassaf’ın *Sefîne-i Evliyâsı*’nda⁴⁹⁸ ve Bursalı

⁴⁹³ BİYEK Orhan 1041 vr. 4-b.

⁴⁹⁴ BİYEK Orhan 1041 vr. 5-a.

⁴⁹⁵ BİYEK Orhan 1042 vr. 91-a.

⁴⁹⁶ Bakırcı Râşid Mehmed Efendi, *Zübdetü'l-vekâyi der-Belde-i Celîle-i Burusa*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi bölümü 89, vr. 3-b.

⁴⁹⁷ Kara, Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 215.

⁴⁹⁸ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/137.

Mehmed Tahir Bey'in *Osmanlı Müellifleri*'nde⁴⁹⁹ "*Ravzâtü'l-muflihûn*" olarak yer alan eser, Bursalı Mehmed Tahir'in konuyla ilgili diğer bir çalışması olan *Meşâyih-i Osmanîyye'den Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâl*⁵⁰⁰ adlı eserinde "*Ravzâtü'l-muflihûn fî-beyânı vefeyâtî's-sâlihîn*", Bağdatlı İsmail Paşa'nın *Hediyyetü'l-ârifîn* adlı eserinde⁵⁰¹ ise "*Ravzâtü'l-muflihîn*⁵⁰² fî'z-zeyl 'alâ-Vefeyâtü Bâldırzâde" ismiyle yer almaktadır.

Eserin adı, son dönemlerde yapılan akademik çalışmaların hepsinde "*Ravzâtü'l-muflihûn*" olarak geçmektedir.

1.2. YAZILIŞ TARİHİ VE YERİ

Ravzâtü'l-muflihûn 'un yazılış tarihi hakkında kesin bir tarih söylemek mümkün görünmemektedir. Diğer yandan bizzat müellif tarafından eserinin girişinde⁵⁰³ yer alan vakfiye kaydında, dua bölümünden sonra "*fî-seneti şelâşine ve mi'eteyn ve elf, min hicretin men lehu'l-izz ü ve's-şeref fî-yevmi'l-işneyn et-tâsi' min-şehri Rebî'ü'l-evvel 1230*" ibaresi kaydedilmiştir. Buna göre eser, 9 Rebî'ü'l-evvel 1230/19 Şubat 1815 Pazar günü telif edilmeye başlanmıştır. Eserde yer alan en geç tarihli biyografi, 13 Muharrem 1231/15 Aralık 1815 Cuma günü vefât etmiş olan "*Filibe Kâdîsı Feyzî-zâde Seyyid el-Hâc Muştafâ Efendî*"'ye aittir.⁵⁰⁴ Bu bilgi de eserin, bu tarihten önce tamamlanmış olamayacağını göstermektedir. Bu iki tarih arasında eserin yazılabileceği 10 ay 4 günlük bir süre bulunmaktadır. Sonuç olarak eldeki bu verilerden yola çıkılarak 1815 yılının eserin telif tarihi olarak alınmasının yanlış olmayacağını göstermektedir. Eserin daha önce tamamlanmış olup da yukarıda bahsedilen son biyografinin esere sonradan eklenmiş olması da ihtimal dâhilindedir. *Ravzâtü'l-muflihûn* 'un bir hatimesinin ve ferağ kaydının bulunmayışı, eserin sonlarına doğru yer yer müsvedde özelliği taşımaya başlaması gibi nedenler bu ihtimalin göz önünde bulundurmasını gerektirmektedir.

⁴⁹⁹ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/147.

⁵⁰⁰ Bursalı Mehmed Tahir, *Meşâyih-i Osmanîyye'den Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâl*, 48.

⁵⁰¹ Bağdatlı, *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 618.

⁵⁰² Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, eserini "*Ravzâtü'l-muflihûn*" olarak adlandırmış olsa da bu kullanım Arapça dil kaidelerine aykırıdır ve doğru olanı "*Ravzâtü'l-muflihîn*" kullanımıdır. Nitekim bazı araştırmacılar bu adlandırmayı tercih etmişlerdir. Bu tercihlerden biri için bkz.: Osman Türer, "*Gazzîzâde Abdüllatîf Efendî*", 13/540. ; Abdurrezzak Tek, "*Vefeyatnâmeler ve Gazzîzâde Örneği*", 127.

⁵⁰³ BİYEK Orhan 1041 vr. 1-a.

⁵⁰⁴ BİYEK Orhan 1041 vr. 52-b.

Ravzâtü'l-muflihûn’ın yazılış tarihiyle ilgili olarak klasik kaynaklarda herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Eserin tarihine dair ilk bilgiyi Kadir Atlansoy, Bursa vefeyatnamelerindeki şairleri incelediği doktora tez çalışmasında 1813 olarak vermiştir.⁵⁰⁵ Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’yle ilgili bu tez çalışmasının referans olarak alındığı bazı yayımlarda buradaki tarih bilgisinin günümüze dek tekrar edilegeldiği görülmektedir.⁵⁰⁶ Diğer yandan akademik çalışmalarda da farklı tarih bilgileri verilmektedir.⁵⁰⁷

Ravzâtü'l-muflihûn’da, eserin yazıldığı yer özellikle belirtilmemekle birlikte müellifin Bursa’da doğup hayatını burada geçirmiş olduğu ve eserin Gazzî Dergâhı’na bizzat müellif tarafından vakfedildiği bilgilerinden hareketle Bursa’da yazılmıştır demek yanlış olmayacaktır.

1.3. YAZILIŞ SEBEBİ

⁵⁰⁵ Atlansoy, *Bursa Şairleri*, 110. [Kadir Atlansoy, Gazzîzâde’nin şeyhi ve eserin ilham kaynağı olan Mehmed Emin Kerkûkî’nin ölüm yılı 1813 olduğundan, eserin bu tarihten önce yazılmaya başlanmış olmasının gerektiğini belirtmektedir. Bitiş tarihi olarak da Bakırcı Mehmed Raşid’in *Zübdetü'l-vekâyi der-Belde-i Celile-i Burusa* adlı eserinin önsözünde *Ravzâtü'l-muflihûn*’dan (Burada *Zeyl-i Latîfî* demektedir.) yararlandığını söylediği için ve bu eserin de 1814’te tamamlandığı bilgisinden hareketle 1814’ten önce bitirilmiş olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çıkarımlar makul görünmekle birlikte *Ravzâtü'l-muflihûn*’un başında açık bir biçimde yer alan 9 Rebî’ü’l-evvel 1230/19 Şubat 1815 tarihi ve son biyografinin de 1815 yılının sonuna tekabül etmesi bahsedilen çalışmalarda yer alan 1813-1814 gibi tarihlere şüpheyi yaklaşılmaması gerektiğini düşündürmektedir. Bu tarihler ve belki daha öncesi eserin hazırlık aşaması olarak kabul edilebilir. Bakırcı Mehmed Raşid Efendi’nin *Zübdetü'l-vekâyi* eseriyle ilgili yapılacak kapsamlı akademik çalışmalar ya da *Ravzâtü'l-muflihûn* hakkında yeni bilgiler bu konunun aydınlatılmasında etkili olacaktır.] ; Aynı ifadeleri Hamdi Tekeli de tekrar etmiştir: Tekeli, *Vâkıât*, 72.

⁵⁰⁶ Bu yanlış tarihi tekrar eden çalışmalara birkaç örnek olması bakımından: TEES, *Ravzâtü'l-muflihûn* maddesi, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/ravzatu-l-muflihun-abdullatif-efendi> (Erişim 16 Eylül 2022) (Madde yazarı Bilal Güzel) [Güzel, *Ravzâtü'l-muflihûn*’un incelenmesi yapılmaksızın kaleme alındığı anlaşılan bu tanıtma yazısında “Eser, *Gülzâr-ı Sulehâ*’nın bıraktığı 1196/1781-82 yılından başlayarak 1229/1813-14 yılına kadar olan süreçte Bursa’da defnedilmiş önemli kişilerin biyografisine yer verilmiştir.” demektedir.] ; Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyatname*, 73.[Bu çalışmanın Bursa vefeyatnamelerinin tanıtıldığı bölümünde Donuk, “ ... eser, *Gülzâr-ı Sulehâ*’yı 1229/ 1813/14 senesine kadar getirmektedir.” demektedir.]; Ramazan Ekinci, *Vefeyât-ı Ayvansarayî, İnceleme-Tenkitli Metin* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2017),7. [Bu çalışmada, “Bursa’da yetişen meşâyih arasında en fazla eser sahibi olanlardan Gazzi-zâde Şeyh Abdülatîf tarafından kaleme alınan *Ravzâtü'l-muflihûn*,[un] 1813’ten evvel telif edildiği düşünülmekte olup *Gülzâr-ı Sulehâ*’nın zeyli niteliğindedir.” denilmektedir.] ; Serhat Gültaş, “*Bir Biyografik Kaynak Olması Bakımından Bahâr-ı Şemsî*” Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi 7, no.17 (2020): 88. [Bu çalışmada da “*Ravzâtü'l-Müflihûn*, Gazzîzâde Şeyh Abdülatîf Efendi: Yedi ravzadan müteşekkil eser, *Gülzâr-ı Sulehâ*’nın zeyli olup son terceme 1813 yılına kadar gelmektedir.” denilmektedir.]

⁵⁰⁷ En sahih bilgi Hamdi Tekeli tarafından, “9 Rebî’ü’l-evvel 1230 Pazartesi” olarak verilmiştir. (Tekeli, *Vâkıât*, 70.) Diğer akademik çalışmaların hiçbirinde, Tekeli’nin doktora tezinden sonra yapılmış olmalarına rağmen, tarih bilgisi tam doğru olarak verilememiştir. Şaban Karaköse ve Ebubekir Çetiner “9 Rebî’ü’l-âhîr 1230” tarihini verirken (Karaköse, *Mergûbü’s-sâlikîn*,112. ; Çetiner, *Şerefü’l-âfâk*, 30.) Salih Erol ve Ramazan Önal “*Hicri 1230/1814-1815*” şeklinde tarih bilgisi vermişlerdir. (Erol, *Vekâyi’ -i Baba Paşa*, 28. ; Önal, *Fütuhâtü Kenzi’l-Kur’ân*, 35.)

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, *Ravzâtü'l-muflihûn*'un başında besmele, hamdele ve salveleden sonra çok kısa bir şekilde hayatının ana çizgilerini, hayatında etkisi olan hocalarını belirttikten sonra kendi iradesiyle Nakşi Şeyhi Mehmed Emin Kerkükî'ye intisap ettiğini belirtmektedir. Onun ilim ve zikir meclislerindeyken günden güne “*kendülerden te‘allüm-i ‘ulûm-ı şettâ iderek, taqlîb-i evrâk-ı eyyâm u leyâlîde iken*”⁵⁰⁸ sohbet esnasında zaman zaman sözün eskilere ve onlar hakkında yazılmış olan vefeyatlara gelip dayandığını bildirmektedir. Mehmed Emin Efendi, vefat etmiş salih kişilerden bahsederken sözü dönüp dolaşıp “...*vefeyât-ı eslâfâ resîde olup merhûm-ı mebrûr Eşref-zâde Şeyh Ziyâ‘ü‘d-dîn Efendi’den berü rahlesinde mülk-i beķâ olan zevât-ı kirâmı kimse ķaleme alup silk-i tahrîr-keşîde eylemedikleri[ni]*”⁵⁰⁹ belirttiğinde Gazzîzâde Abdülatîf Efendi mürşidine şöyle karşılık verir:

“*Efendim, eger bu ķuluñuza himmet ü ‘inâyet buyurulur ise bereķât-ı himmetiñiz ile Zeyl-i Ziyâ’yı fakîriñiz zeyle teşmîr-i sâķ ideyüm.*”⁵¹⁰ Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, “...*her ne ķadar lâıyık u şâyeste degil isem daķı kemâl-i merķametlerinden izn ü icâzet buyurmaları...*”⁵¹¹ ile şeyhinin ilhamı ve yönlendirmesi sonucunda bu eseri yazmaya başladığını belirtmektedir.⁵¹² *Ravzâtü'l-muflihûn, Zeyl-i Ziyâ* ya zeyl olarak yazılmış vefeyatnamedir.

1.4. ESERİN TÜRÜ

Vefat etmiş birden çok kişinin biyografisini, vefatlarını merkeze almak suretiyle anlatan; benzer biyografik türler olan tezkire, siyer, menakıpname gibi eserlerden belli özellikleri yönüyle ayrılan mensur eserlere vefeyatname denir.⁵¹³ *Ravzâtü'l-muflihûn*'da müellif, kendi eserini “vefeyatname” olarak tanımlamakta ve eski edebiyatımızın zeyl geleneğine uyarak vefeyatname türündeki *Gülzâr-ı Sulehâ* nın zeyli olduğunu belirtmektedir.⁵¹⁴ Eserde ele alınan biyografilerin ilk ortak özelliği, müellif

⁵⁰⁸ BİYEK Orhan 1041 vr. 4-b.

⁵⁰⁹ BİYEK Orhan 1041 vr. 4-b.

⁵¹⁰ BİYEK Orhan 1041 vr. 4-b.

⁵¹¹ BİYEK Orhan 1041 vr. 4-b.

⁵¹² Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, en önemli eserlerinden sayılan *Vâkıât* ı Şeyhi Mehmed Emin Kerkükî'nin sohbetlerinde, ondan dinlediklerinden meydana getirmişti. Böylece önemli bir diğer eseri olan *Ravzâtü'l-muflihûn*'un meydana gelmesinde de ilham kaynağı yine Şeyhi Mehmed Emin Kerkükî olmuştur.

⁵¹³ Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyatname*, 25.

⁵¹⁴ BİYEK Orhan 1041 vr. 4-b, 5-a.

tarafından hepsinin -veriler ölçüsünde- vefat bilgilerinin, tarihlerinin, yerlerinin, ölüm şekillerinin, defin yerlerinin verilmesidir.

Diğer yandan vefeyatnameler bir şehir-bölgeyi merkeze alarak orada vefat etmiş önemli kişilerin biyografilerini veren eserlerdir.⁵¹⁵ *Ravzâtü'l-muflihûn*'da bahsi geçen tüm biyografi sahiplerinin ortak yönü -birkaç istisna dışında- Bursalı olmaları, Bursa'da yaşayıp ölümleri Bursa mezarlıklarına defnedilmiş şehrin kültüründe önemli yerleri bulunan kişiler olmalarıdır. Bu bilgilere ek olarak bütün klasik kaynaklarda ve çağdaş araştırmalarda da belirtildiği üzere *Ravzâtü'l-muflihûn*'un türü “vefeyatname”dir. Bir şehri, Bursa'yı merkeze aldığı için de “Bursa vefeyatnamesi”dir.

1.5. ESERİN YAZILMA YÖNTEMİ

Eserin sebep-i telif bölümünde yazılış sebebini/hikâyesini yukarıda belirtildiği şekliyle dile getiren Gazzîzâde'nin aşağıdaki ifadelerinden hareketle telif yöntemi hakkında bazı çıkarımlarda bulunulabilir: “... *derûn-ı sûtûrda meşûr olan zevât-ı kirâmîñ herbirerleriniñ târîh-i vefâtı ve ahvâlleri tefâhhuş ü tecessüs olunup kimini sîkât-ı ârifinden ve kimini re 'sü'l-ayn müşâhid ile zabt olunup ... zîkr olunan zevât-ı kirâmîñ vesîlesiyle hayr ile yâd olunmağa sebep olmak kaçdıyla tertîb ü silk-i tahrîre dürr-i şehvâr ve erre-keşîd [olundu.]*” diyerek eserini yazarken takip ettiği metodunu da bildirmektedir. Buna göre Gazzîzâde ya bizzat şahit olduğu olaylara dair gözlemleriyle⁵¹⁶ -ki çok iyi bir gözlemci olduğu biyografik anlatımlarındaki detaylardan anlaşılmaktadır- ya da anlatacağı biyografide şahit olmadığı bir durum varsa bölümleri güvenilir, doğru kimselerin anlattıklarından yola çıkarak dolaylı olarak rivayet etmektedir.

Vefeyatname gibi birçok kişinin biyografisinin bir arada anlatılmasını gerektiren bir eserin gelişigüzel yazılması mümkün olmasa gerektir. Bu türde bir eseri ortaya koymak isteyen bir müellifin keskin bir gözlem gücüne sahip olması, eseri için kapsamlı

⁵¹⁵ Güzel, *Gülzâr-ı İrfân*, 8.

⁵¹⁶ *Ravzâtü'l-muflihûn*'da Gazzîzâde'nin şahit olarak anlattığı onlarca olaydan birine örnek olması açısından Müvecccehzâde Hüseyin Efendi (ö.1223/1809) biyografisi verilebilir. Gazzîzâde, pek ileri bir yaşta âlim olma hevesine düştüğü için her an kitaplarla haşır neşir olan Müvecccehzâde Hüseyin Efendi'yle ilgili gözlemlerini şu şekilde anlatmaktadır: “*Tavr u tarzları kendüye mahşûş kudemâ-reftâr bir zât idi. Donundan(?) mâ-'adâ koyunları dağı kütüb-hâne mişâli envâ'-ı kütüb-i âlet ile mâl-â-mâl olup ekserî yolda giderken mü'tâla'a-i kütüb iderek meşy iderdi ve bey' ü şirâ için erbâb-ı sūkdā biriniñ dükkânına teşrîf eyleseler anda dağı bey' ü şirâ iderken mü'tâla'adan hâlî olmazlar idi.*” (BİYEK Orhan 1041 vr. 47-a.)

bir ön hazırlık çalışması yapması ve önceden yazılmış bu türdeki eserleri incelemiş olması gerekmektedir. Nitekim bu işin uzun zaman alan ve yoğun emek gerektiren bir faaliyet olduğunu Mehmed Fahreddin Efendi'nin bu türdeki eseri **Gülzâr-ı İrfân**'dan öğrenmekteyiz:

*“Mehmed Fahreddin, **Gülzâr-ı İrfân**'ı yazmaya ne zaman başladığı ve kaç yılda tamamladığı hakkında eserin içinde bilgi vermemiştir. Mukaddimede eserin müsveddelerini iki yılda yazdığını ancak bir müddet temize geçiremediğini söylemekle yetinmiştir. (...) eserini 1258/1842-43 yılında yazmaya başladığını ve beş yılda tamamladığını belirtip bu beş yıl içinde ölüp Bursa'ya defnedilen kişilerin hâl tercümelerinin de yeri geldikçe ilgili sınıfa zeyil edileceğini belirtmiştir.”⁵¹⁷*

Benzer bir bilgiye Suat Donuk'un hazırladığı **Türk Edebiyatında Vefeyatname** adlı eserinden ulaşılmaktadır. Donuk, vefeyatname gibi kapsamlı eserlerin ön hazırlık olmaksızın yazılamayacağını açıklama sadedinde Kâtip Çelebi'nin (ö. 1067/1657) **Süllemü'l-vusûl** eserini örnek olarak vermektedir.

*“Osmanlı kültür havzasının en önemli biyografik kaynakları arasında sayılan Kâtip Çelebi'nin (ö. 1067/1657) **Süllemü'l-vusûl ilâ Tabakâti'l-fuhûl** isimli eserinin biri müellif hattı olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. Müellif hattı olandan anlaşıldığına göre yazar, önce eserinin taslağını oluşturmuş, uzun bir süre boyunca bu taslağa yeni biyografiler eklemeyi sürdürmüştür. Kaleme alacağı biyografilerin bittiğine hükmettiğinde hatimeyi oluşturup eserini temize çekmiştir.”⁵¹⁸*

Suat Donuk, aynı şekilde İsmail Belig'in de **Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân**'ı yazmadan önce Kâtip Çelebi'ninkine benzer bir metotla

⁵¹⁷ Güzel, **Gülzâr-ı İrfân**, 25.

⁵¹⁸ “Kâtip Çelebi, **Süllemü'l-vusûl ilâ Tabakâti'l-fuhûl** (ed.) Ekmeleddin İhsanoğlu, İslam Konferansı Teşkilatı İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yay. İstanbul 2010, s. XVIII.” den aktaran; Donuk, **Türk Edebiyatında Vefeyatname**, 125.

eserini oluşturduğunu, bu eserin müsveddesinin Topkapı Sarayı Müzesi'nde yer aldığını, eserin son şeklini almasının on beş yıl sürdüğünü belirtmektedir.⁵¹⁹

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin de *Ravzâtü'l-muflihûn*'un yazılma sürecinde yukarıdaki eserlerde bahsedilen bir yöntemle çalıştığı kuvvetle muhtemeldir. Bursa İnebey Kütüphanesi Orhan 2087'de kayıtlı bulunan mecmua, bu düşüncüyü destekleyen bazı deliller barındırmaktadır. 126 varaklık düzensiz yazıyla tutulmuş bu mecmua, birkaç farklı hatla yazılmış notlardan oluşsa da birçok sayfada Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin bütün eserlerinde gördüğümüz kendine has yazı stili olan talik kırmasıyla tuttuğu notlar yer almaktadır. Mecmuanın 121-b varağında yer alan Gazzîzâde'nin mührü ise eserin ona ait olduğuna şüphe bırakmamaktadır. Mecmuanın 7. ve 12. varakları arasında Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin bazıları kırmızı mürekkeple yazdığı başlıklar⁵²⁰ altında toplamda yüz kadar kişinin isimleri, nisbeleri ve vefat tarihleri yazılmıştır. Bu ve benzeri özellikleriyle mecmuanın, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin *Ravzâtü'l-muflihûn* için ya da yazmayı tasarladığı daha geniş bir biyografik çalışma için bir nevi telif aşaması olduğu söylenebilir.

1.6. NÜSHASI

Ravzâtü'l-muflihûn'un elde bulunan tek nüshası, Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi Orhan Bölümü'nde 1041 numarada kayıtlıdır. Tez çalışmasının başında bu eserin başka nüshasının/nüshalarının olup olmadığını tespit edebilmek adına Türkiye kütüphaneleri ve yurtdışındaki kütüphaneler taranmasına rağmen başka herhangi bir nüsha bulunamamıştır.

Nüshanın özellikleri⁵²¹: Elimizde tek nüshası bulunan *Ravzâtü'l-muflihûn*, müellif nüshasıdır. Telif tarihi 9 Rebî'ü'l-evvel 1230/19 Şubat 1815 Pazar ve dili

⁵¹⁹ Donuk, yazısına şöyle devam etmektedir: “Güldeste, uzun bir zaman diliminde müellifin yeni bilgiler elde edip bunları müsveddeye not etmesi, eserin tekâmüle erdiğini düşündüğünde temize geçmesi şeklinde ortaya çıkmış olmalıdır. 1117/1705-6 senesinde yazılan müsveddesi ile 1133/1720-21 yılında temize çekilmeye başlanan son hâli arasında geçen on beş senelik süre buna işaret etmektedir. İsmail Belig de Güldeste'nin nihai hâlini aldığı nüshasında, taslağı gören Sadrazam İbrahim Paşa'nın yeniden kaleme almasını emretmesi üzerine İstanbul'a gidip çeşitli çalışmalar yürüttükten sonra eserine son şeklini verdiğini ifade etmektedir.” Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyatname*, 125-126.

⁵²⁰ Bu başlıklardan bazıları şöyledir: “Ahmed Paşa Zâviyesi meşâyihî”, “Gürûhu abdalân ve dedegân ve âşıkân ve zâkirân ki Burusa'da medfûndur ve ziyâretgâhdır.” “Zeyniyye(?) Zâviyesi'nden mürûr iden meşâyih beyân olunur.” vr. 7-12.

⁵²¹ Tez çalışması sürecinde kütüphane yönetmeliklerindeki kurallar gereği *Ravzâtü'l-muflihûn*'u fiziki olarak görmek mümkün olmamıştır. Tez çalışması, eserin dijital kopyasından yapıldığı için nüshanın

Türkçedir. Eser, Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin kendine has yazı şekli olan talik kırması hattıyla kaleme alınmıştır. Dijital kopyası 78 varak⁵²² olan eserin yaklaşık 10 varaklık kısmı, bölüm/ravza sonlarına denk geldiğinden ve müellifin sonradan eklenmesi icap eden yeni biyografilere tedbiren yer bırakmak amacıyla olsa gerek boş bırakılmıştır. Eser, oldukça sık bir hatla yazılmış olup sayfaların satır sayısı genellikle 31'dir. Ancak 28 ila 34 arasında satırlardan ve bölüm sonlarına denk geldiği yerlerde daha az satırdan oluşan sayfalar da mevcuttur.

Eserin ölçüleri 330x230, 230x140 mm'dir. Eser mukavva ciltli ve başlıksızdır. Krem rengi aharlı kâğıt üzerine başlıklar kırmızı, ana metinler siyah mürekkeple yazılmıştır.⁵²³ Eserin başında, vakfiyye, fihrist, mukaddime yer almaktayken sonunda hatime bölümü ve ferağ kaydı bulunmamaktadır.

1.7. ESERİN KAYNAKLARI

Ravzâtü'l-muflihûn'un temel kaynağı, biyografisi ele alınan kişilerin hayat hikâyeleridir. Bu tür eserlerde, biyografileri ortaya koyabilmek için geniş bir ön hazırlık çalışması gerektiği, bu hazırlık safhasının mahiyetiyle ilgili ayrıntılar tez çalışmasının “*Eserin yazılma yöntemi*” bölümünde ele alınmıştır. Bunun dışında müellif Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, klasik edebiyatımızın telif geleneği mucibince eserinde faydalandığı kaynakları doğrudan belirtmemiş; yeri geldikçe eserin içinde onlara yer vermiştir. Bu kaynaklar bazen bir söz, rivayet şeklinde sunulurken bazen de bir eser adı olarak belirtilmiştir.

Ravzâtü'l-muflihûn, biyografik bir eser olmakla birlikte ilmî yönü ön planda olan bir eserdir. Eserin özellikle her ravzanın başında yer alan mukaddime bölümleri bu fikri destekler mahiyettedir. Bu bölümlerde müellif, o ravzada ele alınan zevatın ortak özelliklerine göre tasavvuf, ilim, müderrislik, yöneticilik, dervişlik, şairlik vs. gibi

fiziksel özellikleriyle ilgili hâkim olunamayan bilgiler verilirken Hamdi Tekeli'nin *Vâkıât* adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

⁵²² Eserin dijital kopyasıyla başladığımız çalışma esnasında *Ravza-i Vüzerâ* bölümünde “*Aziz Ahmet Paşa*” biyografisinin eksik olduğu tespit edilmiştir. Eksikliğin sebebinin eserin kendinden mi yoksa dijitalleştirme hatasından mı kaynaklandığını öğrenmek amacıyla kütüphane yetkilileriyle geçilen irtibat sonucu eserin 56. varacağının dijitalleştirilmediği tespit edilmiştir. Depodan çıkarılan eserin orijinalinde yer alan eksik sayfa, dijital nüshaya eklenmiştir. Böylece kütüphane kayıtlarında eksik hâliyle 77 varak olarak yer alan eser 78 varak olmuştur.

⁵²³ Tekeli, *Vâkıât*, 70.

konularda uzun, ilmî izahlara girişmiştir. Bu izahlar, ayetlerle, hadislerle ya da tasavvuf klasiklerinden alıntılarla desteklenmiştir. Örneğin eserin ilk ravzası olan “*Ravza-i Meşâyih*” bölümünün mukaddimesinde,

“*Bu mukaddime daği beş vech üzre tebyîn olmuştur: Vech-i evvel, ʔarīkat-ı ‘aliyyeniñ ibtidā zuhūrını ve uşul u fūrū’unı beyān ider. Vech-i şānī, esmā-i ʔuruk-ı ‘aliyye beyānındadır. Vech-i şālīş, aḥvāl-i sülūk beyānındadır. Vech-i rābī, eṭvār u ḥarekāt-ı mürīdān beyānındadır. Vech-i ḥāmīs, aḥvāl-i mürşid beyānındadır ki bu vücuḥuñ her biri şemsden zerre ve deryādan kaṭre olarak icmāl ü ihtisār üzre beyān olunmuştur.*”⁵²⁴ denilerek tasavvufun kökeni, temel kaideleri, törenleri, mürid ve mürşitle ilgili yönleri gibi meseleler genellikle ayet ve hadisler gibi dinî referanslarla izah edilmektedir. Bu izahlar esnasında da birçok dinî, ilmî bazen de edebî eserlere göndermelerde bulunulmakta bazen de o eserlerden alıntılar yapılmaktadır.

Ravzâtü’l-muflihûn, edebî yönü de bulunan bir eserdir. Müellif yeri geldikçe bir dizeyle, beyitle ya da kelim-i kibarla anlatımını süslemiş ve eserine estetik bir mahiyet kazandırmaya çalışmıştır. Bu noktada Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin üç dile olan hâkimiyeti kendisini açıkça belli etmektedir. Metin içinde alıntılanan şiirler, Arap ve Fars edebiyatından ya da dinî-tasavvufî Türk edebiyatından yapılmıştır. Bu da müellifin geniş edebî birikiminin kanıtıdır.

Eserde bahsedilen yazılı kaynakların yanında sözlü kaynaklara da yer verilmiş, bu tür aktarımlarda dolaylı anlatım cümleleriyle “*rivayet edilir ki, mervidir ki*” gibi kalıp ifadeler kullanılmıştır.

Ravzâtü’l-muflihûn’da kullanılan kaynakları, yazılı kaynaklar ve sözlü kaynaklar olmak üzere iki başlık altında incelemek sonuçların daha sistemli görünmesini sağlayacaktır:

1.7.1 RAVZÂTÜ’L-MUFLİHÛN’UN YAZILI KAYNAKLARI

Ravzâtü’l-muflihûn’da Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin doğrudan kaynak olarak kullandığı, muhtevâsından bahsettiği bazı eserler bulunmakla birlikte bazı eserlerden de yeri geldikçe bahsetmiş, onlara dolaylı olarak atıfta bulunmuştur. Bu kaynakların başında Kur’ân-ı Kerîm ve hadis-i şerifler gibi temel dinî kaynaklar gelmektedir. Bunun

⁵²⁴ BİYEK Orhan 1041 vr. 5-a.

yanında dinî edebiyatımızın kurucu metinleri sayılan Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât*¹ (Eserde *Mevlid-i Şerîf* olarak anılmaktadır.), Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin *Mesnevî* si, Nâyi Osman Dede'nin *Mirâciyye*'si, *Kadı Beydâvî Tefsiri* ve Bursalı İsmail Hakkı'nın eserleri başta olmak üzere daha birçok eserin adı *Ravzâtü'l-muflihûn*'da geçmektedir. Ayrıca *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân* ve *Gülzâr-ı Sulehâ* gibi diğer Bursa vefeyatnamelerinden ve Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin kendi eserlerinden de bahsedilmektedir. Eserde zikredilen bu kaynaklar ve yazarları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Eserlerin geçtiği varak numaraları ise dipnot olarak gösterilmiştir.

SIRA	ESERİN ADI	ESERİN YAZARI
1	<i>Zeyl-i Ziyâ (Gülzâr-ı Sulehâ)</i>	Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin ⁵²⁵
2	<i>Tezyînü'l-Makâmat</i>	Gazzîzâde Mustafa Nesîb ⁵²⁶
3	<i>Risâle-i Hasekiyye</i>	Bursalı İsmail Hakkı ⁵²⁷
4	<i>Ravzatü'l-cinân</i>	Nûri(?) ⁵²⁸
5	<i>Te'lifât-ı Hazret-i Şa'rânî</i>	İmam Şa'rânî ⁵²⁹
6	<i>Güldeste-i Riyâz-ı İrfân</i>	Bursalı İsmail Belîğ ⁵³⁰
7	<i>Menâkıb-ı Şerîf (Vâkıât-ı Niyâzî-i Mısırî)</i>	İbrahim Râkım Efendi ⁵³¹
8	<i>Tuhfetü Vâhibi'l-mevâhib fî-beyânî'l-makâmât ve'l-merâtib</i>	Abdullatîf Kudsî ⁵³²
9	<i>Enîsü'l-cinân</i>	İzzeddin Efendi ⁵³³
10	<i>Zübdetü'l-beyân fî-tefsiri'l-Kur'ân</i>	Eşrefzade Abdülkadir Necîb ⁵³⁴
11	<i>Mevlid-i Şerîf (Vesîletü'n-necât)</i>	Süleyman Çelebi ⁵³⁵
12	<i>Vird-i Şerîf</i>	Seyyid Yahyâ Şîrvânî ⁵³⁶

⁵²⁵ BİYEK Orhan 1041 vr. 4-b.

⁵²⁶ BİYEK Orhan 1041 vr. 7-b.

⁵²⁷ BİYEK Orhan 1041 vr. 8-a.

⁵²⁸ BİYEK Orhan 1041 vr. 8-a.

⁵²⁹ BİYEK Orhan 1041 vr. 8-a.

⁵³⁰ BİYEK Orhan 1041 vr. 8-b.

⁵³¹ BİYEK Orhan 1041 vr. 8-b.

⁵³² BİYEK Orhan 1041 vr. 9-b.

⁵³³ BİYEK Orhan 1041 vr. 11-b.

⁵³⁴ BİYEK Orhan 1041 vr. 11-b.

⁵³⁵ BİYEK Orhan 1041 vr. 12-a, 23-a, 28-b, 33-a, 57-a, 58-a, 66-a, 78-a.

13	<i>Evrâd-ı Fethiyye</i>	Şeyh Seyyid Ali Hemedânî ⁵³⁷
14	<i>Evrâd-ı Bahâiyye</i>	Hâce Bahâeddin Nakşibend ⁵³⁸
15	<i>Dîvân-ı Eşrefzâde Abdullah Rûmî</i>	Eşrefzâde Abdullah Rûmî ⁵³⁹
16	<i>‘Ahdu Tarîkat</i>	İmâm Şa‘rânî ⁵⁴⁰
17	<i>Dîvân-ı Belâğat-Unvân-ı Hoca Neş’et</i>	Hoca Süleyman Neşet Efendi ⁵⁴¹
18	<i>Tûfân-ı Ma‘rifet</i>	Hoca Süleyman Neşet Efendi ⁵⁴²
19	<i>Buhârî-i Şerîf</i>	İmam Buhârî ⁵⁴³
20	<i>Mesnevî-i Şerîf</i>	Mevlâna Celâleddîn Rûmî ⁵⁴⁴
21	<i>Uhûd-ı Muhammedî</i>	(?) ⁵⁴⁵
22	<i>Fütûhât-ı Mekkiyye</i>	Muhyiddin ibn Arabî ⁵⁴⁶
23	<i>Vâkı‘ât</i>	Gazzîzâde Abdülatîf Efendi ⁵⁴⁷
24	<i>Reşahât</i>	Ali Herevî ⁵⁴⁸
25	<i>Mergûbü’s-sâlikîn</i>	Gazzîzâde Abdülatîf Efendi ⁵⁴⁹
26	<i>Nefehâtü’l-üns</i>	Molla Abdurrahman Câmî ⁵⁵⁰
27	<i>Tefsîru Rûhî’l-beyân</i>	Bursalı İsmail Hakkî ⁵⁵¹
28	<i>Dede Efendi Mevlidi (en-Nüshatü’l-kübrâ fî-vilâdet-i hayri’l-verâ)</i>	Seyyid Mehmed Dede Efendi ⁵⁵²
29	<i>Mî‘râciyye-i Şerîf</i>	Nâyi Osman Dede ⁵⁵³

⁵³⁶ BİYEK Orhan 1041 vr. 16-b.

⁵³⁷ BİYEK Orhan 1041 vr. 17-b.

⁵³⁸ BİYEK Orhan 1041 vr. 17-b.

⁵³⁹ BİYEK Orhan 1041 vr. 19-a.

⁵⁴⁰ BİYEK Orhan 1041 vr. 20-b, 38-a.

⁵⁴¹ BİYEK Orhan 1041 vr. 21-a.

⁵⁴² BİYEK Orhan 1041 vr. 21-a.

⁵⁴³ BİYEK Orhan 1041 vr. 23-a, 43-a.

⁵⁴⁴ BİYEK Orhan 1041 vr. 26-a, 38-b, 39-b, 50-b.

⁵⁴⁵ BİYEK Orhan 1041 vr. 26-a, 39-b

⁵⁴⁶ BİYEK Orhan 1041 vr. 26-b.

⁵⁴⁷ BİYEK Orhan 1041 vr. 27-a.

⁵⁴⁸ BİYEK Orhan 1041 vr. 27-a, 38-b.

⁵⁴⁹ BİYEK Orhan 1041 vr. 27-a.

⁵⁵⁰ BİYEK Orhan 1041 vr. 32-a.

⁵⁵¹ BİYEK Orhan 1041 vr. 33-a, 42-a.

⁵⁵² BİYEK Orhan 1041 vr. 33-a.

⁵⁵³ BİYEK Orhan 1041 vr. 15-a, 40-b, 67-a.

30	<i>Kadı Beyzâvî Tefsiri</i>	Nâsirüddîn Ebû Saîd Beyzâvî ⁵⁵⁴
31	<i>Telhîsü'l-miftâh</i>	Hatîb el-Kazvînî ⁵⁵⁵
32	<i>Sahîh-i Müslim</i>	Müslim b. Haccâc ⁵⁵⁶
33	<i>Meşârik-ı Şerîf (Meşâriku'l-envâr ?)</i>	Radıyyüddin es-Sâgânî(?) ⁵⁵⁷
34	<i>Şerh-i Delâ'il-i Hayrât-ı Dâvud Efendi</i>	Kara Dâvud ⁵⁵⁸
35	<i>Tâcü't-Tevârih</i>	Hoca Sâdeddin Efendi ⁵⁵⁹
36	<i>Şefiknâme</i>	Şefik Mehmed Efendi ⁵⁶⁰
37	<i>Kitâb-ı Şifâ-yı Şerîf</i>	Kâdî İyâz ⁵⁶¹
38	<i>Kelîle ve Dimne</i>	Hint kökenli masal kitabı ⁵⁶²
39	<i>Kasîde-i Bürde</i>	İmam Busîrî ⁵⁶³
40	<i>Şerh-i Hikem ibn-i 'Atâ</i>	İbn Atâullah el-İskenderî ⁵⁶⁴
41	<i>el-ünmûzecu'n-nahv</i>	Zemahşerî(?) ⁵⁶⁵
42	<i>Câmi'ü's-sağîr</i>	Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî ⁵⁶⁶
43	<i>Andelîbü'l-uşşâk</i>	Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ⁵⁶⁷

Ravzâtü'l-muflihûn'un yazılı kaynakları içinde en çok zikredilen eserlerin 8 atıfla Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-necât*'ı, 4 atıfla Mevlâna Celâleddîn Rûmî'nin *Mesnevî-i Şerîf*'i ve 3 atıfla Nâyî Osman Dede'nin *Mi'râciyye-i Şerîf* adlı eseri olduğu görülmektedir.

1.7.2 RAVZÂTÜ'L-MUFLİHÛN'UN SÖZLÜ KAYNAKLARI

⁵⁵⁴ BİYEK Orhan 1041 vr. 42-a, 43-a.

⁵⁵⁵ BİYEK Orhan 1041 vr. 42-b.

⁵⁵⁶ BİYEK Orhan 1041 vr. 43-a.

⁵⁵⁷ BİYEK Orhan 1041 vr. 43-a.

⁵⁵⁸ BİYEK Orhan 1041 vr. 44-b, 60-a, 67-b.

⁵⁵⁹ BİYEK Orhan 1041 vr. 51-a.

⁵⁶⁰ BİYEK Orhan 1041 vr. 51-a.

⁵⁶¹ BİYEK Orhan 1041 vr. 58-b, 61-b.

⁵⁶² BİYEK Orhan 1041 vr. 61-a.

⁵⁶³ BİYEK Orhan 1041 vr. 64-b.

⁵⁶⁴ BİYEK Orhan 1041 vr. 64-b.

⁵⁶⁵ BİYEK Orhan 1041 vr. 64-b.

⁵⁶⁶ BİYEK Orhan 1041 vr. 64-a.

⁵⁶⁷ BİYEK Orhan 1041 vr. 64-b.

“İçtimai alanda eser kaleme alacak bir müellif, kullanacağı bilgi malzemesini yazılı metinlerden topladığı gibi belirli şahıslardan sözel biçimde derleme yoluyla da elde edebilir. İçtimaî ilim türlerinden biyografide bir kişinin yaşam bilgileri kaleme alınırken ağırlıklı olarak kitaplardan malumat toplanır. Bunun yanı sıra yazar, ilgili şahsı tanıyan, onun hakkında bazı bilgilere sahip birine ulaşabilirse ondan bunları derleyebilir. Yazılı ve sözlü yollarla elde ettiği bilgileri harmanlayıp biyografiyi tesis eder. Bu yöntem bilgiye ulaşmanın çağımıza göre zor olduğu eski zamanlarda daha çok uygulanıyordu.”⁵⁶⁸

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi de *Ravzâtü'l-muflihûn*’un yazılma sürecinde sadece yazılı kaynaklarla yetinmemiş, eserinde yeri geldikçe kendisinin görmediği ancak rivayetlerle ulaştığı malumatı da vermiştir. Bu gibi durumlarda verdiği bilginin kendisine ait olmadığını mutlaka belirtmiştir. Gazzîzâde’nin bu şekilde rivayetleri aktarmada gösterdiği titiz tutumu, “Ben şahit olmadım, mervîdir, rivayet edilmektedir ki, istima’ ettim” tarzındaki ifadeleri eserine olan güveni arttırmaktadır. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, “Ceddim Muşafa Efendi’den şöyle istima’ eyledim ki, Nûh Efendi-nâm zât-ı ‘âlî -kadrden mervîdir ki, Üftâde-zâde Efendi’den mervîdir ki, Hâzînedâr-zâde Muşafâ Ağa’dan mervîdir ki, el-Hâc Bekir Efendi hâzretleriniñ lisânından istimâ’ eylemişimdir, âsitânemiz imâmı Hâcî Halîl Efendi’den menkûldür ki, Dervîş Muḥammed’den menkûldür ki” şeklinde aktarımda bulunduğu bilgilerin kaynak kişileri hakkında bazen bilgi vermekte bazen de rivayetleri kaynak kişi belirtmeksizin genel ifadelerle aktarmaktadır. Eserde yer alan bu tarz sözlü kaynak ifadeleri şunlardır:

SIRA	SÖZLÜ KAYNAK İBARESİNİN ESERDE GEÇTİĞİ ŞEKLİ
1	‘İseviyy’ül-ḳadem olan Eşref-i Rûmî -ḳuddise sırruhu- gibi ki ihyâ-yı mevtâ buyurdıkları kıssaları meşhûrdur . ⁵⁶⁹
2	Ceddim Muşafa Efendi’den şöyle istimâ’ eyledim ki... ⁵⁷⁰
3	Bu vâḳı‘a(yı) lisân-ı dürr-efşânlarından kirâren ve mirâren istimâ’ eyledim . ⁵⁷¹

⁵⁶⁸ Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyatname*, 133.

⁵⁶⁹ BİYEK Orhan 1041 vr. 7-a.

⁵⁷⁰ BİYEK Orhan 1041 vr. 9-b.

4	<i>Cāmi‘-i Kebīr’de müderris-i ‘avām Nūḥ Efendi-nām zāt-ı ‘ālī-kadrden mervīdir ki⁵⁷²</i>
5	<i>Mervīdir ki rāḥile-bend-i mülk-i beḳā olduklarında⁵⁷³</i>
6	<i>Ḥattā kendü muḥibbānından mervīdir ki cām-ı nūş-ı mevt oldukları gün daḥi şā‘im idi.⁵⁷⁴</i>
7	<i>Lisān-ı şerīflerinden şöyle istimā‘ım olmuşdur ki⁵⁷⁵...</i>
8	<i>Bu fakīriñ kendülerden süllāk-ı tarikat ü terbiyet eyledigim hengāmda lisān-ı şerīflerinden bu nehc üzre istimā‘ eyledim.⁵⁷⁶</i>
9	<i>... lisān-ı şerīflerinden bu fezā ‘ili istimā‘ eyledim.⁵⁷⁷</i>
10	<i>Aḥvāl-i nā-mizāciyetlerinden ve ḥāl-i irtihallerinden karīn-i şādıkları şöyle rivāyet buyururlar ki⁵⁷⁸...</i>
11	<i>Defn olundukları gice merḳad-i münevverelerine nüzül-ı nūr oldu deyü müşāhede idenler naḳl u rivāyet eylediler.⁵⁷⁹</i>
12	<i>Mervīdir ki herkes dā‘irelerine gelüp maṭlūbları ḥāşıl olur idi.⁵⁸⁰</i>
13	<i>Nām u nişāneleri bulunmadı ve cenāzeleri görünmedi, illā tāt-ı şerīfleriniñ depesini bulmuşlardır deyü rivāyet olundu.⁵⁸¹</i>
14	<i>Üftāde-zāde Efendi’dan mervīdir ki kerīmeleri nā-murād olduğu zamān envā‘-ı ḥālī ile tezyīn idüp ‘azīz-i müşārün ileyhiñ dest-i şerīflerini taḳbīl içün ḥaremleri yanına getürmüşler.⁵⁸²</i>
15	<i>... ‘ābid ü zāhid ü mücāhid ve zamanında zühd ü şalāḥile meşhūr-ı edīb bir mübārek zāt-ı şerīf idi.⁵⁸³</i>
16	<i>Ekşer evḳātda belki her zamān sünnet-i seniyye-i Muşafaviyyeye ri‘āyeten</i>

⁵⁷¹ BİYEK Orhan 1041 vr. 11-a.

⁵⁷² BİYEK Orhan 1041 vr. 12-a.

⁵⁷³ BİYEK Orhan 1041 vr. 12-a.

⁵⁷⁴ BİYEK Orhan 1041 vr. 14-a.

⁵⁷⁵ BİYEK Orhan 1041 vr. 16-a.

⁵⁷⁶ BİYEK Orhan 1041 vr. 18-a.

⁵⁷⁷ BİYEK Orhan 1041 vr. 18-a.

⁵⁷⁸ BİYEK Orhan 1041 vr. 19-a.

⁵⁷⁹ BİYEK Orhan 1041 vr. 19-b.

⁵⁸⁰ BİYEK Orhan 1041 vr. 21-b.

⁵⁸¹ BİYEK Orhan 1041 vr. 22-a.

⁵⁸² BİYEK Orhan 1041 vr. 24-a.

⁵⁸³ BİYEK Orhan 1041 vr. 25-a.

	<i>isti‘māl-i kühl buyurduklarından Sürmeli Şeyh dimekle meşhūr idi.</i> ⁵⁸⁴
17	<i>Meşhūr meşeldir “‘Ulemā şühelü yirse cühelā ḥarām yir; ‘ulemā ḥarām yirse cühelā kāfir olur.” dirler.</i> ⁵⁸⁵
18	<i>Zamān-ı şerīflerini idrāk iden zevātdan mervīdir ki Efendi-i mūmā-ileyh dā‘imā tadrīs-i ‘ulūm buyururlar idi.</i> ⁵⁸⁶
19	<i>‘Azīz-i müşārün ileyhiñ aḥibbā ve hem-civārları biñ iki yüz yigirmi dört senesinde vefāt iden muḥibb-i ehlu’llāh Ḥazīnedār-zāde Muştafā Ağa’dan mervīdir ki, Mısrī Efendi’niñ mālīk oldığı ‘ulūm taḥşil ü ta‘allūm ve kesb ile ḥuşūle gelür mevāddan degil idi.</i> ⁵⁸⁷
20	<i>Mervīdir ki merķūm Muştafā Efendi’niñ Cāmi‘-i Kebīr’de tadrīs-i ‘ulūm eyledikleri hengāmda taşradan bir ḥāce teşrīf idüp Cāmi‘-i Kebīr’de tadrīse mübāşeret eylemişler.</i> ⁵⁸⁸
21	<i>Bursa’dan nefy eyleyüp iki yüz altını da ḥarc-ı rāh-ı in‘ām eyledikleri kıssaları zamānlarını idrāk iden zevātdan mervīdir ve meşhūr u mütevātirdir.</i> ⁵⁸⁹
22	<i>Mervīdir ki Bursa ahālisinden bir iḥtiyār adamıñ bir inegi olup inekle ta‘ayyüş ider idi.</i> ⁵⁹⁰
23	<i>Gāyet ḳaviyyü’l-zihni idi. Ḥattā rivāyet iderler ki kemāl üzre ‘ilm-i Fārisī bilür idi.</i> ⁵⁹¹
24	<i>... münşiyātı meşhūr ve mütedāvildir ki bir şūret-i mektūbunı ser-tā-pā heme lügāt ü müşkilātını ḥalleyleme yüz ‘ālim-i ‘ilm ü ‘irfāndan birine naşīb degildir.</i> ⁵⁹²
25	<i>... ‘ilm-i a‘māl ile ārāste iken pederleriniñ kemāl-i ḳuvvet ü devletleri ve ‘alā rivāyetin kırk biñden mütecāviz ‘askerīleri olup...</i> ⁵⁹³
26	<i>... cān-ı ‘azīzleri deryā-yı bedenden cūş ve bunlar emşālī cām-ı şehādeti nūş</i>

⁵⁸⁴ BİYEK Orhan 1041 vr. 34-a.

⁵⁸⁵ BİYEK Orhan 1041 vr. 36-a.

⁵⁸⁶ BİYEK Orhan 1041 vr. 37-a.

⁵⁸⁷ BİYEK Orhan 1041 vr. 37-a.

⁵⁸⁸ BİYEK Orhan 1041 vr. 37-b.

⁵⁸⁹ BİYEK Orhan 1041 vr. 37-b.

⁵⁹⁰ BİYEK Orhan 1041 vr. 39-a.

⁵⁹¹ BİYEK Orhan 1041 vr. 40-a.

⁵⁹² BİYEK Orhan 1041 vr. 51-a.

⁵⁹³ BİYEK Orhan 1041 vr. 55-b.

	<i>idüp ‘alā rivāyetin yigirmi yigirmi beş biñ kadar nüfūs beyhūde dār-ı beķāya sefer-kerde ve ʔaraf ʔaraf iħrāk olunup āteş-i fitne ve fesād kūngüre-i eflāke resīde olduğı demlerde⁵⁹⁴...</i>
27	<i>Hażret-i Şeyh -kuddise sırruhu- (dan) mervīdir ki şadā-yı hūsñ vech-i hūsñden aħsendir.⁵⁹⁵</i>
28	<i>Muħaddişin-i kirāmdan üstā(d) el-Hāc Bekir Efendi hażretleriniñ lisānından istimā‘ eylemişimdir.⁵⁹⁶</i>
29	<i>Aħibbāsından hayli kerāmātı menķıldür. Lākin haķıķati ve tafşili üzre vāķıf olmadığımdan taħrīre cesāret olunmadı.⁵⁹⁷</i>
30	<i>... niyāz eylemişler fi’l-haķıķa şabāha kadar iki ‘Arab cāriye müteveffīye olup defn olduğı meşhūrdur.⁵⁹⁸</i>
31	<i>Āsitānemiz imāmı Hācı Ħalil Efendi’den menķıldür ki⁵⁹⁹...</i>
32	<i>Derviş Muħammed’den menķıldür ki birgün hāl-i şabāvetinde ħācede oķur iken⁶⁰⁰...</i>
33	<i>Egerçi faķır, şekl ü şemā’ilini müşāhade eylemedim lākin ʔavīlū’l-ķāme, ‘aẓīmū’l-cüsse ve mūlahħam bir kimse idi, deyü rivāyet iderler.⁶⁰¹</i>

1.8. ESERİN TÜRK EDEBİYATI AÇISINDAN ÖNEMİ

Biyografi ilmi, tarihin en önemli kaynaklarından biridir. Biyografik eserler, konu edindiğı kişilerin vasıfları, meslek, makam ve rütbeleri, sosyal ve dinî hayatta tuttıkları yer, tarihte oynadıkları rol, edebî değerleri vb. gibi pek çok açıdan tarihe kaynaklık eder.⁶⁰²

Ravzâtü’l-muflihûn da biyografi, tarih, din, tasavvuf, edebiyat, toplum bilim gibi birçok ilim dalını ilgilendiren bir eserdir. Türk-İslam Edebiyatı sahası nesir geleneğinin

⁵⁹⁴ BİYEK Orhan 1041 vr. 56-a.

⁵⁹⁵ BİYEK Orhan 1041 vr. 65-a.

⁵⁹⁶ BİYEK Orhan 1041 vr. 65-a.

⁵⁹⁷ BİYEK Orhan 1041 vr. 69-b.

⁵⁹⁸ BİYEK Orhan 1041 vr. 69-b.

⁵⁹⁹ BİYEK Orhan 1041 vr. 70-a.

⁶⁰⁰ BİYEK Orhan 1041 vr. 70-a.

⁶⁰¹ BİYEK Orhan 1041 vr. 76-b.

⁶⁰² Nuri Akbayar, “*Hâl Tercümesi*”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1981), 4/33.

Bursa şehri özelinde doğup gelişen şehir vefeyatnameleri silsilesinin önemli bir halkasını oluşturan *Ravzâtü'l-muflihûn*, kendinden önce yazılan Bursa vefeyatnamesi *Gülzâr-ı Sulehâ* ile kendinden sonra yazılacak olan *Gülzâr-ı İrfân* arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Bu ikisi arasındaki süreç içinde yaşamış önemli kişilerin biyografisini ilk elden veren bir kaynaktır. Biyografisi verilen kişiler yalnızca Bursa için değil; genel Türk tarihi, kültürü ve edebiyatı için de önemli kişilerdir.

Ravzâtü'l-muflihûn, müellifinin ilmî ve tasavvufî kimliği ön planda olan bir tekke şeyhi olması hasebiyle din ve tasavvuf kültürü açısından önemli bir kaynak özelliği taşır. Eserde 19. Yüzyıl Bursa'sının çok canlı tasavvufî hayatı, tekkelerde icra edilen ayinler, kutsal gecelerde şehirde yaşanan dinî faaliyetler, okunan zikirler ve dualar, önem verilen dinî ve edebî eserler, dinlenen dinî musiki ürünleri, şehrin cazibe merkezi hâlindeki camiler, tekkeler, dergâhlar yer almaktadır.

Eserde dinî hayatın yanında sosyal hayat unsurları da yer almaktadır. O dönem Bursa'sının bugün için adları bile unutulmuş mahalleleri; meşhur müderrisleriyle ünlü medreseleri; bazen büyük tartışmaların hatta cinayetlerin kaynağı olan tekkeleri; bayram sonralarında topluca yapılan hamam merasimleri; eserin vefeyat türünde olmasından dolayı mezarlıklar hakkında bilgiler sunması gibi nitelikler *Ravzâtü'l-muflihûn*'u önemli kılan diğer özelliklerdendir.

Ravzâtü'l-muflihûn, 19. yüzyılda gerçekleşen Batılılaşma hareketi öncesinde ortaya konmuş, geleneksel nesir edebiyatımızın önemli örneklerindendir. İçinde bulunduğu nesir dilini süslü ve sanatlı anlatma edebî anlayışının sade sayılabilecek örneklerinden biridir. Müellif, yaşamöykülerini didaktik ve tekdüze bir anlatımla aktarma, hele hele bazı vefeyatname örneklerinde görüldüğü üzere⁶⁰³ sadece doğum, ölüm, azil bilgilerine indirgeme yerine sahip olduğu zengin ilmî ve edebî birikimle anlatılarını süsleyerek okunur bir metin üretmeyi başarmıştır. Teknik açıdan kusurları bulunmakla birlikte eser, taşıdığı şehir monografisi hüviyetiyle de Bursa şehir kültürü için kayda değer bir eserdir.

Ravzâtü'l-muflihûn, vefeyatname geleneğiyle oluşturulan eserlerde bulunması gereken bütün özellikleri taşımaktadır. Eserin hatimesinin olmaması, yer yer savruk bir

⁶⁰³ Hicri 1077/M. 1666'da Alaybeyizâde Mehmed Emin tarafından yazılan *Vefeyât-ı Pür-İber li Üli'l-Elbâbı men İhteber*, sahabeler, tâbiîn, tebe-i tâbiîn, yazar, padişah ve vezirlerden bahseden bir eserdir. Eserde bunlardan bazılarının sadece ölüm tarihleri verilmişken bazılarının da kısaca biyografileri verilmiştir. Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 422.

tarzda yazılmış olması, bölüm sonlarındaki sayfalarının boş bırakılması gibi taşıdığı bazı teknik kusurları hariç tutulacak olursa iç ve dış yapısı sağlam bir kuruluş göstermektedir. Eser nesir tekniği açısından, müellifin ilmî ve edebî değerini ortaya koyan nitelikler taşımaktadır. “*Eserleri*” bölümünde üzerinde durulduğu üzere onlarca eser kaleme alan müellif, dil ve üslup açısından belirli bir yetkinliğe; işlenmiş bir nesir diline ulaşmıştır. Eserde secî, aliterasyon, asonans gibi unsurlar aracılığıyla iç ahenk sağlanmıştır. Dil, akıcı ve dönemine göre sade sayılabilecek bir niteliktedir.

Ravzâtü’l-muflihûn’un metni, elde bulunan tek nüsha üzerinden çevri yazı ile ve eleştirili bir biçimde ilk kez bu çalışmayla ortaya konulmuş; Türk-İslam Edebiyatı adına eksik olan bir boşluk daha doldurulmuştur.

2. MUHTEVA UNSURLARI

2.1. BÖLÜMLERİ

Ravzâtü’l-muflihûn diğer Bursa vefeyatnamelerinde olduğu gibi bölümleri, kendine has tasnif nitelikleri, kendi içinde sistematigi bulunan bir vefeyatnamedir. Vefeyatnamenin kapsamına giren kişilerin biyografileri meslek, meşrep ve statülerine göre gruplandırılarak eserde yerlerini almışlardır.

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin *Ravzâtü’l-muflihûn*’un mukaddimesinde belirttiği şu ifadelerden hareketle eserin ilk planlandığındaki tasnif şeklinin telif sürecinde değiştirildiği, zaman içinde planlanandan farklı bir şekilde bölümlendirildiği sonucuna ulaşılmaktadır:

“Muḳaddime, aḥvâl-i sülûka dâ’irdir. Ravza-i ūlâ, meşâyih-i kirâm beyânındadır. Ravza-i şânî, müderrisîn-i ‘izâm beyânındadır. Ravza-i şâliş, vâ‘izân-ı zevî’l-ihtirâm beyânındadır. Ravza-i râbi‘, ‘âşıḳân ve veysiyyûn beyânındadır. Ravza-i ḥâmis, e‘imme-i ḥuṭabâ ve ḥâceḡân-ı ders-i ‘âm ve ḥaṭṭâṭân beyânındadır. Ravza-i sâdis, şâ‘irân ve zâkirân beyânındadır. Ravza-i sābi‘, mevālî-i ‘izâm ve zeyl-i ravzada ‘avâm-ı sûtûde-aḥlâḳ beyân ve ‘ayân olunmuştur.”⁶⁰⁴

⁶⁰⁴ BİYEK Orhan 1041 vr.5-a.

Bu ifadelere göre *Ravzâtü'l-muflihûn*'un yedi ravzadan/bölümden oluşması gerekmektedir. Halbuki aşağıda görüleceği üzere eser on ravzadan oluşmaktadır. Bu ravzalardan ilk üçü, burada belirtildiği üzere şeyhler, müderrisler ve vaizleri konu edinen bölümler olarak eserde yerlerini almışlardır. Burada belirtilen dördüncü ravzanın konusu olan “Âşıkân ve Veysiyyûn” eserde sekizinci ravza olarak ve “Âşıkân u Veysiyyûn u Dedegân u Zâhidân” adıyla yer almıştır. Eserin beşinci ravzasında “Hatipler, Hocalar ve Hattatlar”ın anlatılacağı öngörülmüş iken bunun yerine “Ravzatü'l-vüzerâ” başlığı altında vezirler anlatılmaktadır. Altıncı ravzada “Şâirân ve Zâkirân”ın yer alacağı öngörülmüş iken eserin yedinci ravzasında zakirler ve dokuzuncu ravzasında şairler yer almaktadır. Gazzîzâde yedinci ravzada “Mevâlî” konusunu ele alacağını belirtmekte ancak gerçekte eserin dördüncü ravzasında bu konuya yer vermektedir. Bu yedi ravzaya ek bir ravzada da “Avâm”ın anlatılacağı belirtilmekteyken *Ravzâtü'l-muflihûn*'un son ravzası olan onuncu ravzada “Avâm” konusu ele alınmıştır.

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, “*Hâtimetü'l-kitâb, mezkûr olan zevâtın her bir sınıfının (...) sebeb-i hidâyetleri ve tarîk-i sedâdları ve mü'eddî-i şalâhları beyânıyla nice fevâ'idî mûndericidir.*”⁶⁰⁵ demek suretiyle eserine bir de “Hâtîme” bölümü yazacağını belirtmiş ancak bunu da gerçekleştirememiştir. “*Muqaddimetü'l-kitâb, ahvâl-i sülûk ve hâl-i mürîdân ve mürşidân beyânındadır.*”⁶⁰⁶ diyen Gazzîzâde bu öngörüsünü gerçekleştirmiş ve bahsettiği konularda oldukça tafsilatlı bilgiler vermiştir.

Eserin mukaddimesinde, uygulanacağı belirtilen ancak müellif tarafından telif sürecinde uyulmayan bu tasnif planı, *Ravzâtü'l-muflihûn* hakkında bilgi verilen araştırmaların hepsinde eserin mevcut bölümleri zannedilerek tekrarlanagelmıştır. Araştırmacılar eserin içeriğine bakmaksızın mukaddimedeki bu bilgidен hareketle “*Ravzâtü'l-muflihûn* yedi bölümden oluşmaktadır.” hükmünü vermişlerdir.⁶⁰⁷

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, yukarıda açıklandığı üzere eserinin tasnifiyle ilgili farklı bir planlama yapmış olsa da sonuçta *Ravzâtü'l-muflihûn*'u “ravza” adlı 10

⁶⁰⁵ BİYEK Orhan 1041 vr.5-a.

⁶⁰⁶ BİYEK Orhan 1041 vr.5-a.

⁶⁰⁷ Bu yanlış hükmü veren araştırmalardan bazıları şunlardır: Atlansoy, *Bursa Şairleri*, 108. ; Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyatname*, 73.; Güzel, TEES, *Ravzâtü'l-muflihûn* maddesi, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/ravzatu-l-muflihun-abdullatif-efendi> (Erişim 16 Eylül 2022)

bölüme ayırmış⁶⁰⁸, içinde “sebeb-i telif” bölümünün de yer aldığı genel giriş mahiyetindeki bir “mukaddime”yle eserine giriş yapmıştır. Müellif, ayrıca her “ravza”nın girişindeki “mukaddime” bölümlerinde hâl tercemelerini vereceği şahısların ortak noktasını oluşturan konuyla ilgili oldukça uzun, ilmî, tasavvufi açıklamalarda bulunmuştur. Mukaddime bölümlerini bir nevi, bilgi vermek için fırsat olarak gören müellif; tasavvufun mahiyeti, tarikatlar ve kökenleri, ünlü mutasavvıflar, ilim ve ilmin değeri, müderrisler, hocalar, vaizler ve bunların toplumda taşıdıkları sorumluluk, yöneticilerde bulunması gereken vasıflar, dervişlerin sahip olması gereken nitelikler, zikrin önemi ve zikir meclisleri, şiirin İslam’daki yeri ve bu konudaki tartışmalar gibi çok geniş bir yelpazede fikir beyan ettiği eserini didaktik bir hüviyete büründürmektedir. Ancak Gazzîzâde bu didaktik ve oldukça tafsilatlı açıklamalarını kuru kuruya yapmamaktadır. Yeri geldikçe ayetler ve hadislerden iktibaslar yaparak düşüncelerini desteklemekte; bazen de konuya uygun, çoğu tasavvufi çevrelerde bilinen ve beğenilen şiirler, beyitler, kelâm-ı kibarlar bazen de duyduğu ya da yaşadığı hoş anekdotlarla eserini renklendirmekten geri kalmamaktadır. Bu açıklamaların yapıldığı konuya hazırlık sadedindeki mukaddimeler, müellifin dinî ilimler, tasavvuf, tarikatlar, tarih, edebiyat gibi alanlardaki vukufiyetini, geniş bilgi ve kültürünü göstermesi açısından dikkate değer bölümlerdir.

Ravzâtü’l-muflihûn’un ana bölümlerini oluşturan ravzalar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

ESERİN GENEL MUKADDİMESİ VE SEBEB-İ TELİF BÖLÜMÜ	
RAVZANIN ADI	RAVZANIN MUKADDİMESİ
1. RAVZA: RAVZATÜ’L-MEŞÂYİH	<i>er-Ravzatu’l-ülâ fî-beyâni’s-sâdâti’s-ş-şüfîyye ve meşâyihü’t-tarîkatü’l ‘aliyye (ve) Hâcegân-ı en-Nakş-bendiyye</i>
2. RAVZA: RAVZATÜ’L-VÂ’İZÂN	<i>Mukaddime-i gürûh-ı Vâ‘izân-ı Zî-şân</i>

⁶⁰⁸ Gazzîzâde eserini niçin on ravzaya ayırdığıyla ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. Örneğin Mehmed Fahreddin Efendi’nin eseri *Gülzâr-ı İrfân* da on ravzadan oluşmaktadır. Mehmed Fahreddin bu ayrımın sebebini şöyle gerekçelendirmektedir: “Gülzâr-ı İrfân, “ravza” adı verilen on ana bölüm ve “tabaka” adı verilen sekiz alt bölümden oluşmaktadır. Mehmed Fahreddin Efendi, niçin böyle bir bölümlendirme yaptığını eserin mukaddimesinde söylemiştir, buna göre *Gülzâr-ı İrfân*, Aşere-i mübeşşere’ye göre on ravzaya, cennetin sekiz kapısına göre de sekiz tabakaya ayrılmıştır.” Güzel, *Gülzâr-ı İrfân*, 37.

3. RAVZA: RAVZATÜ'L-MÜDERRİSÎN	<i>Muḳaddime-i Müderrisîn-i Kirām</i>
4. RAVZA: RAVZATÜ'L- MEVÂLÎ	<i>Muḳaddime-i Mevālî-i 'İzām Zevî'l-ihtirām</i>
5. RAVZA: RAVZATÜ'L-VÜZERÂ	<i>Muḳaddime-i Vüzerâ -i 'İzām</i>
6. RAVZA: RAVZATÜ'L- HÂCEGÂN	<i>Muḳaddime-i Hâcegân-ı ders-i 'âmân-ı zevî'l-ihtirām ân ve fîhi ta'zîmü'l-'ulemâ' ve ta'rîfû'l-fużalâ</i>
7. RAVZA: RAVZATÜ'Z- ZÂKİRÂN	<i>Muḳaddime-i Zâkirân</i>
8. RAVZA: RAVZATÜ'L-'ÂŞİKÂN U VEYSİYYÛN U DEDEGÂN U ZÂHİDÂN	<i>Muḳaddime-i gürûh-ı 'âşîkân u veysiyyûn ve abdâlân-ı dedegân ve zâhidân</i>
9. RAVZA: RAVZATÜ'Ş- ŞÂ'İRÂN	<i>Muḳaddime-i gürûh-ı pür-şükûh şâ'iran-ı şîrîn-zebânân 'azbu'l-lisânân</i>
10. RAVZA: RAVZATÜ'L- 'ÂVÂM	<i>Muḳaddime-i 'Avâm-ı kirām nâ'il-i elṭâf-ı kerîmü'l-'allâm</i>

Ravzâtü'l-muflihûn'un bu tabloda görüldüğü üzere on ravzadan ve her ravzanın bir alt bölümü sayılabilecek olan mukaddime bölümünden oluşması eserin bütünlüğü ve kompozisyonu açısından faydalı olmuştur. Biyografisi aranan bir kişiyi mesleğine, toplumda yer aldığı kesime göre eserde bulmak kolaylaşmıştır.

Bursa vefeyatnamelerinde biyografisi verilen şahıslar değişik şekillerde tasnife tabi tutulmuştur. Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin vefeyatname türünde diğer bir eseri olan *Hulasâtü'l-vefeyât* ta ve bu türün diğer önemli eserleri olan *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*'da, *Vefeyâtname-i Süleyman Halis*'te ve *Zübdetü'l-vekâyi der-Belde-i Celîle-i Burusa*'da biyografik sunumlardaki hiyerarşi padişahlar, şehzadelerle başlayıp devlet adamlarıyla devam etmekte sonrasında şeyhler, müderrisler vs. anlatılmaktadır. Ancak *Ravzâtü'l-muflihûn* bu yönüyle yukarıda sayılan eserlerden farklılık arz etmektedir. Kendisi de bir tarikat şeyhi olan müellif, eserin tertibatında ilk sıraları şeyhlere, vaizlere ve müderrislere verirken devleti temsil eden mevaliye ve vezirlere eserinin daha sonraki bölümlerinde yer vermiştir.

Eserini on ravzaya bölümleyerek kurgulayan Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, toplumun neredeyse tüm kademelerine eserinde yer açmıştır. Böylece Osmanlı toplumunun bir nevi nüvesi olan Bursa'da sosyal tabakalaşmanın önemli izleri esere konu edinilen kişiler aracılığıyla izlenebilir. Şeyhler, vaizler, zakirler, dervişler dinî

sınıfa; vezirler ve mevali yönetici sınıfa; müderrisler, hocalar ve şairler ilmiye sınıfına ve avam da halk sınıfına dahil olduklarından eserde o dönem toplumu neredeyse tüm kesimleriyle temsil edilmektedir.

Sonuç olarak, eserin bu şekilde bölümlenmesi hem biyografisi sunulan kişiler aracılığıyla toplumun geniş bölümünü temsil yönüyle hem de eserin sistematığı açısından uygun olmuştur.

2.2. ESERDE YER ALAN BİYOGRAFİLER

Bursa vefeyatnameleri yazarlarının önemli bir kısmı eserlerini Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve kurucu padişahı olan Osman Gazi'yle (ö. 724/1324) ve Bursa'nın fethiyle (726/1326) başlatmışlarken⁶⁰⁹ bazıları da belli yıllar arasındaki dönemlerde yaşamış şahısları anlatmayı tercih etmişlerdir.⁶¹⁰ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi de kendinden önceki Bursa Vefeyatnamesi olan Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddîn Efendi'nin (ö. 1198/1783-84) kaleme aldığı *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ*'nın kapsadığı yıllardan (1134/1722-1196/1782 arası) biraz daha öncesini 1192/ 1778 yılını eserine başlangıç noktası olarak seçmiştir.⁶¹¹ Bu tarihten itibaren başlattığı eserinin tematik ayrımına tabi tuttuğu her ravzasını ayrıca kendi içinde kronolojik olarak tasnif eden müellif, ravzalardaki sıralamada biyografisini sunduğu kişilerin vefat tarihlerini esas almış, bu kronolojik anlatım zincirini nadiren bozmuştur. Örneğin “*Ravzatü'l-meşâyih*” adlı eserin ilk bölümünde 47 şeyhin biyografisi yer almaktadır.⁶¹² Meşayih bölümünde, şeyhlerin biyografilerine vefatı 1198/1784 olan Eşrefzâde Şeyh Ahmed Ziyâeddin Efendi ile başlayan müellif, vefat yıllarına göre düzenlediği kronolojik sıralamada sonuncusu 1228/1813 yılında vefat eden Seyyid Üftâde ile 44 şeyhin

⁶⁰⁹ Bu vefeyatnameler şunlardır: *Ravza-i Evliyâ, Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân, Vefeyâtname-i Süleyman Halis, Zübdetü'l-vekâyi der-Belde-i Celîle-i Burusa, Hulasâtü'l-vefeyât*

⁶¹⁰ Bu vefeyatnameler şunlardır: *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ, Ravzatü'l-muflihûn, Gülzâr-ı İrfân, Yâdigâr-ı Şemsî*

⁶¹¹ Eserde yer alan en eski tarihli biyografi (vefat tarihi 1192/1778) Emîr-i Âhûr Muştâfâ Paşa'ya aittir. BİYEK Orhan 1041 vr. 55-b.

⁶¹² Bu biyografilerden sonuncusunu Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi yazmamıştır. Onun biyografisini esere sonradan damadı Mehmed Fahreddin Efendi yazarak eklemiştir.

biyografisini ve vefatlarını anlatmıştır. Ancak Seyyid Üftade'den sonra 45. sırada biyografisi verilen, vefat yılı 1213/ 1798 olan Kestelli Şeyh Hacı Hasan Efendi'nin eserin normal sıralamasına göre 12. sırada yer alması gerekirken sonda yer alması, Gazzîzâde'nin bu biyografiyi eserine sonradan eklediğini göstermektedir. *Ravzâtü'l-muflihûn*'da her ravzanın sonunda müellif tarafından bırakılan boş yerler böylece anlam kazanmaktadır. Buna göre Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi eserini yazıp bir kenara bırakmamış, zihninde taşımış ve sürekli olarak yenilemiştir. Bu durum göz önüne alındığında eserin neden bir hatimesinin bulunmadığı sorusu da anlam kazanmaktadır. Muhtemelen müellif Gazzîzâde eserine sürekli eklemeler yapmayı düşünmüş, bu nedenle bölüm/ravza sonlarında boşluklar bırakmış, elde ettiği yeni biyografileri de zamanla eserine dahil etmiştir. Belki de eserine bir hâtîme yazmayı bu nedenle ertelemiştir. Ama her ne şekilde olursa olsun *Ravzâtü'l-muflihûn* bu yönüyle eksik kalmış bir eserdir.

Ravzâtü'l-muflihûn'da biri mükerrer 161 biyografi yer almaktadır. Eserin “*Ravzatü'l-meşâyih*” bölümünde Enârlı Zaviyesi şeyhlerinden Seyyid Şeyh Ahmed Şerefeddîn Efendi'nin (ö.1227/1812) biyografisi, biri Gazzîzâde diğeri Mehmed Fahreddin Efendi tarafından olmak üzere iki kere yazılmıştır. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin damadı ve Şeyh Ahmed Şerefeddin Efendi'nin oğlu olan *Gülzâr-ı İrfân* müellifi Mehmed Fahreddin Efendi'nin *Ravzâtü'l-muflihûn*'u Gazzîzâde'nin ölümünden sonra gözden geçirdiği ve eserde bazı tashihler yaptığı önceden belirtilmişti. Muhtemelen kendi eseri *Gülzâr-ı İrfân*'ı yazma sürecinde, Bursa vefeyatnamelerinden biri olarak incelediği *Ravzâtü'l-muflihûn*'a babası Şeyh Ahmed Şerefeddin Efendi'nin biyografisini eklemiştir.⁶¹³ Mehmed Fahreddin Efendi ayrıca kayınpederi Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin biyografisini⁶¹⁴ de esere eklemiştir.

Sonuç olarak *Ravzâtü'l-muflihûn*'da yer alan 161 biyografik metinden Ahmed Şerefeddin Efendi'nin biyografisi hem Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi hem de Mehmed Fahreddin Efendi tarafından yazıldığı için ikisi tek metin sayıldığında eserde 160 kişinin biyografisinin anlatıldığı görülmektedir. Bu 160 biyografik metinden biri de Mehmed Fahreddin Efendi tarafından Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin biyografisi olarak yazıldığına göre *Ravzâtü'l-muflihûn*'da Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin kaleminden

⁶¹³ BİYEK Orhan vr. 25-b. Bu biyografi derkenarda yer almaktadır.

⁶¹⁴ BİYEK Orhan vr. 31-b.

çıkan 159, toplamda 161 biyografik metin bulunmakta; biyografisi yer alan kişi sayısı ise 160 olmaktadır.

Eserde bulunan 160 biyografinin 46'sı 1. ravza olan "*Ravzatü'l-meşâyih*"ta, 3'ü 2. ravza olan "*Ravzatü'l-vâ'izân*"da, 52'si 3. ravza olan "*Ravzatü'l-müderrişîn*"de, 9'u 4. ravza olan "*Ravzatü'l-mevâlî*"de, 7'si 5. ravza olan "*Ravzatü'l-vüzerâ*"da, 7'si 6. ravza olan "*Ravzatü'l-hâcegân*"da, 9'u 7. ravza olan "*Ravzatü'z-zâkirân*"da, 7'si 8. ravza olan "*Ravzatü'l-'âşıkân u Veysiyyûn u Dedegân u Zâhidân*"da, 3'ü 9. ravza olan "*Ravzatü'ş-şâ'irân*"da ve 17'si ise eserin 10. ravzası olan "*Ravzatü'l-'âvâm*"da yer almaktadır.

Ravzâtü'l-muflihûn bir Bursa vefeyatnamesi olduğundan eserde biyografisi anlatılan şahısların çoğunluğunu Bursa'da doğup hayatını Bursa'da sürdüren ve burada ölen kişiler oluşturmaktadır. Ancak Bursa dışından, Osmanlı Devleti'nin farklı coğrafyalarından olup bir şekilde yolu bu şehirle kesişen ve burada öldüğü için buraya defnedilenlerin sayısı da azımsanmayacak orandadır. Eserde yer alan 159 biyografiden 125'i Bursa doğumlu iken 34'ü Bursalı olmayan kişilerden oluşmaktadır. Tüm biyografilerin %21'ine tekabül eden bu oranda İstanbul doğumlu kişiler, biyografisi anlatılanlar arasında ikinci sırayı almaktadır. Eserde, imparatorluk coğrafyasının Mısır, Arnavutluk, Kerkük, Girit gibi bölgelerinde doğmuş kişilerin biyografisi bulunmakla birlikte çoğunluğu Anadolu'nun Bursa'ya uzak ya da yakın çeşitli merkezlerinde doğan ve Bursa'da vefat eden kişiler oluşturmaktadır.

Ravzâtü'l-muflihûn'da biyografisi bulunan ancak Bursalı olmayan şahıslar ve doğum yerleri eserden elde edilen veriler ışığında şu şekilde gösterilebilir:

Münzevî el-Hâc Seyyid ' Abdullâh Efendi-**KARAMAN**

Hâce-i ' Âlim Neş ' et Efendi-**EDİRNE**

Münzevî el-Hâc ' Abdu'llâh Efendi Tekyesi Şeyhi Aḥmed Efendi-**GÖYNÜK**

Şeyḥ Seyyid Muḥammed Emîn Efendi en-Naḳş-bendî-**KERKÜK**

Kestelli Şeyḥ Hâcî Ḥasan Efendi-**SİMAV**

Konevî Seyyid Süleymân Efendi-**KONYA**

Aḳşofavî Fâzıl Ḥasan Efendi-**AKSOFA**

Âmedî Seyyid ' Abdu'llâh Efendi-**ÂMED**

Ders-i ' âm Hâce el-Hâc Bekir Efendi-**SEFERİYYE**

Ḳapan Nâ'ibi ' Abdu'l-laṭîf Efendi-**İSTANBUL**

Keles Müderrişi Ders-i ' Âmm Muḥammed Emîn Efendi-**DARENDE**

Ders-i ‘āmm el-Hāc ‘Alī Efendi-**GEYVE**
 Merzifonī ‘Ömer Efendi-**MERZİFON**
 Kısmet-i ‘Askerī Re’isü’l-küttâbı Mihālici-zāde Hasan Efendi-**MİHALİÇ**
 Emīr-i Āhūr Muştafâ Paşa-**İSTANBUL**
 Tāhir ‘Ömer-zāde ‘Osmān Beg-**AKKA-TABERİYYE**
 Sadr-ı Esbak Memiş Paşa-**ARNAVUTLUK-İSKENDERİYYE**
 Karaçelebi-zāde Ahmed Aziz Paşa-**İSTANBUL**
 Bolu Vīrān-şehr vālisi ‘Abbās Paşa-**İSTANBUL**
 Hāmīd sancağı Mutaşarrıfı el-Hāc Muştafâ Paşa-**İN KASABASI**
 Şadr-ı Esbak Aḥmed Paşa-?
 Seyyid Nūḥ-**İÇEL**
 Bozoklu H̄āce Muḥammed Efendi-**BOZOK**
 Ferā’izī Muḥammed Efendi-**DOMANIÇ**
 Tirevī-zāde Hasan-**TİRE**
 Reyḥān H̄ācesi ‘Osmān Efendi-**KİTE**
 Seyyid Şeyḥ ‘Abdullāh Efendi el-Mısrī-**KAHİRE**
 Şeyḥ Aḥmed-i Ġazzī zākirānından Hācī Hasan Efendi-**TRABZON**
 Münzevī el-Hāc Muḥammed Efendi en-Naḫş-bendī-**AYDIN-GÜZELHİSAR**
 Cāmi‘ -i Kebīr şalā-kārı Muştafâ Efendi-**CEBEL-İ CEDİD**
 Mīzānī Hāfız Dāmādı Silaḫşör-i Şehriyārī Seyyid Muḥammed Ağa-**ÇEMİŞGEZEK**
 Mīzānī Hāfız Muḥammed Efendi-**TOKAT**
 Ağa-yı dergāh-ı ‘ālī ‘Arab-zāde Seyyid Aḥmed Ağa-**İSTANBUL**
 Burusa Kādīsı Muḥyī-zāde Efendi’nin Dāmādı Seyyid Nu‘man Efendi-**İSTANBUL**
 Vālide Ketḫüdāsı Yusuf Ağa-**GİRİT**

Ravzâtü’l-muflihûn’da yer alan biyografilerin adları ve künyeleri, vefat tarihleri, defin bilgileri ayrıca müellif tarafından çok az biyografide verilen doğum yeri ve tarihi bilgileri aşağıdaki tablolarda bir arada bulunmaktadır.

1. RAVZA - RAVZATÜ’L-MEŞÂYİḤ

ADI-KÜNYESİ	VEFAT TARİHİ HİCRÎ / MİLADİ	MEZAR YERİ / DEFİN BİLGİSİ	DOĞUM YERİ TARİHİ

1-Eşref-zāde Şeyh Ziyā'ü'd-dīn Efendi	1198/1784	Eşrefiyye Tekkesi'nde cedd-i 'ālileri Şerīfū'd-dīn Efendi zāviyeleri mihrābı verāsında	1161 / 1761-62 BURSA
2- Zeyniyye Şeyhi Sālim Efendi	1199/1785	Zeyniyye Āsitānesi'nde	? / BURSA
3- Eşref-zāde Şeyh Eşref Efendi	1201/ 1787	Şeyh Nu' mān Efendi Zāviyesi mihrābı verāsında	? / BURSA
4- Şeyh Aḥmed-zāde Şeyh Muştāfā Efendi	1202/ 1788	Āsitānesinin cānib-i şarkīsinde olan mekâbir vaşatında	1135 / 1722-23 BURSA
5- Eşref-zāde ' Abdü'l-kādir Efendi	1202/ 1788	Eşref-zāde Zāviyesi'nde Sebz Türbe-i şerīfede	1118 / 1706-07 BURSA
6- Ḥazret-i Mısrī zāviyesi Şeyhi Şeyh Aḥmed Efendi	?	Ḥānḳāh-ı Mısrī'de semā' - ḥāne kapısı muvācehesinde	? / BURSA
7- Kālender-ḥāne Şeyhi Şeyh Aḥmed Neşāṭī Efendi	1204/ 1790	Pınarbaşı kūy-ı hāmūşānında olan zāviye-i mezbūre ḥudūdunda	1175 / 1761-62 BURSA
8- Eşref-zāde Seyyid Şeyh Şafiyü'd-dīn Efendi	1205/ 1791	Erkân-ı ḥaccı edāda Minā nām maḥāllde Ḥaḳḳ'a ḳurbān ve ol ḥāk-i pāk-i muḳaddesede pinhān	? / BURSA
9- Ḥasan Efendi Zāviyesi Şeyhi Rāşid Efendi	1209/ 1794-95	Ba' de'l-edā' i'l-ḥacc Şām-ı cennet-meşāmıñ ḳurbında Ḳayseriyye-nām maḥāllde	? / BURSA
10- Münzevī el-Ḥāc Seyyid ' Abdullāh Efendi	1210/ 1795-96	Alboyacılar Cāmi' -i şerīfi ittişālinde zāviye-i merḳūme cānib-i şarkīsinde	? /KARAMAN?

11- Üçkuzılar Şeyhi el-Hâc ‘ Abdî Efendi	1211/ 1796	Üçkuzılar Zâviyesi’nde	? / BURSA
12- Sa‘dî Şeyhi Şeyh Muştafâ	1212 /1797	Zencîrî ‘ Alî Efendi Zâviyesi demekle şehîr tekyede Zencîrî ‘ Alî Efendi kırbında	? / BURSA
13- Selâmî Şeyhi Şeyh Sa‘îd Efendi	1213 /1798	Selâmi zâviye-i mezbûre sağasında	1170 / 1756 civarında BURSA
14- Mevlevî Şeyhi ‘ Aţâu’llâh Dede	1214 / 1799	Āsitâne-i Mevlevî’de türbe-i ceddinde	? / BURSA ?
15- Üçkuzılar Şeyhi Şeyh İbrâhim Efendi	1214/ 1799	?	? / BURSA
16- Ramazân Baba Zâviyesi Şeyhi Kâtırcı Halîl Dede	1214/ 1799	Ramazân Baba Zâviyesi sâğasında	? / BURSA
17- Şeyh Seyyid Muhammed Baba	1214/ 1799	Ĥazret-i Mısrî Āsitânesi (yanında inşa ettirdiği) menzîl-i mezkûre havlusunda	? / BURSA
18- Enârlı Şeyhi Seyyid Şeyh Bedre’d-dîn Efendi	1216/ 1801	Enârlı Zâviyesi’nde	1147 / 1734- 35 BURSA
19- Emîr Sultân Şeyhi Muhammed Râşid Efendi	1217/ 1802	Sultân Emîr-i Buğârî câmi‘ -i lâmi‘ u’n- nûr(da)‘ azîz-i müşârûn ileyhiñ kırbında	? / BURSA
20- Nakş-bendî şeyhi ‘ Abdî Efendi	1217 (Rebî‘ ü’l- âhîr 24) / 1802 (24 Ağustos Salı)	Dâye Ĥatûn Mağallesi’nde Mekşûfû’r-re ‘ s Mağmûd Efendi kırbında	? / BURSA
21- Şeyh Eşref Efendi-zâde	1217	Şeyh Nu‘mân Efendi	? / BURSA

‘ Ārif Efendi	(Şa‘bān 25) / 1802 (21 Aralık Salı)	Zāviyesi mihrābı verāsında pederlerinin hem-civārında	
22- Üftāde-zāde Şeyh Muştāfā Efendi	1217 / 1802	Üftāde Türbesi’nde cānib-i pāy-ı ḥazret-i pīrde	1138-39 / 1725-26 BURSA
23- Seyyid ‘ Ömer-zāde Seyyid Ḥacı Ḥalīl Efendi	1217 (Ramazan 10) / 1803 (4 Ocak Salı)	Naşūhī Zaviyesi ittişālinde olan mekâbirde	? / BURSA
24- Eşref-zāde Necmü’ d-dīn Efendi ibn-i Şeyh ‘ Abdü’ l-kādir Efendi	1217 (Zi’ l-ḥicce 1) / 1803 (25 Mart Cuma)	Eşref-zāde Zāviyesi’nde peder-i ‘ ālī-kādrleriniñ cānib-i yesārında	? / BURSA
25- Eşref-zāde Şeyh Seyyid Muḥammed Ḥabīb Efendi	1218 (Zi’ l-ḥicce 10)/ 1804 (22 Mart Perşembe)	Eyyüb Efendi Zāviyesi’niñ mihrābı ḥalfinde	? / BURSA
26- Mevlevī Şeyhi Şeyh Aḥmed Dede	1218 / 1803	Mevlevī-ḥāne’de Türbe-i ḥazret-i pīrde	1195 / 1781 BURSA
27- Mīr-i Büdelā Şeyhi Şeyh İsmā‘ il	1218 / 1803	Ṭavşanlı ḳazāsında bir karyede	? / BURSA
28- Selāmī Şeyhi Şādīḳ	1221 / 1806	Bulğurlı nām Üsküdār nevāḥiyesinde cedleri Selāmī Efendi ḳurbında	1198 / 1784 BURSA
29- Ḥāce-i ‘ Ālim Neş‘ et Efendi	1222 (Rebī‘ ü’ l-āḫir 6	İstanbul’da Ṭopḳapu ḥāricinde Meşnevī-i şerīf şārihi Şaru ‘ Abdu’llāh	1148 / 1735-36 EDİRNE

	Cuma) / 1807 (13 Haziran Cumartesi)	Efendi kurbında	
30- Zeyniler Zāviyesi Şeyhi Şeyh Ya' kûb Efendi	1222 (2 Şafer) / 1807 (11 Nisan Cumartesi)	Zeyniler Zāviyesi'nde	? / BURSA
31- Sultān Emīr Şeyhi Ṭayyīb Efendi	1223 (Evā ' il-i Muḥarrem) / 1808 (Şubat)	Miḡālīç nevāḡisinde bir maḡalde (Cenazesi bulunamadı.)	1190? / 1776 BURSA
32- Çehārşenbe Tekkesi Şeyhi Şadrī Efendi	1223 / 1808	Ḥazret-i Ūftāde Cāmi' -i şerīfi pīşgāhında	? / BURSA
33- Ḥamām Tekye şeyhi Şeyh Aḡmed Efendi	1223 (Şa' bān) / 1808 (Eylül/ Ekim)	' Alī Paşa Cāmi' ī pīşgāhında	? / BURSA
34- Ūftāde-zāde Şeyh Aḡmed Efendi	1223 (Zi'l- ḡicce) / 1809 (Ocak / Şubat)	Peder-i ' ālī-ḡadrleri Ūftade ittişālinde ve cānib-i ḡadem-i ḡazret-i pīrde	1159 / 1746- 47 BURSA
35- Eşref-zāde Şeyh Celāl	1224 / 1809	Sedbaşı'nda vāḡi' Eyyüb Efendi Zāviyesi miḡrābı ḡalfında	? / BURSA
36- Zeyniyye Şeyhi Feyzī Efendi	1224/ 1809	Sultān Emīr civārında olan mekābir-i müsliminde	? / BURSA
37- Seyyid Uşul Zāviyesi	1225/ 1810	Seyyid Uşul Zāviyesi	?

Şeyhî Aḥmed Baba		ḳurbında olan ḳabristānda	
38- Münzevî el-Ḥāc ‘Abdu’llāh Efendi Tekyesi Şeyhî Aḥmed Efendi	1225/ 1810	el-Ḥāc ‘Abdu’llāh Efendi cenāblarının merḳad-i münevvereleri ḳurbında	? / GÖYNÜK
39- Eşref-zāde Seyyid Şeyḥ Faḥre’d-dīn Efendi	1225/ 1810	Şalı Tekyesi’nde pederleriniḳ ḳabrlerinde	1198 / 1783 BURSA
40- Seyyid Şeyḥ Aḥmed Şerefe’d-dīn Efendi	1227 /1812	Enārlı Ḥānḳāh’ında cedd-i büzürgvārının cānib-i ḳademinde	1182 / 1768 BURSA
41- Enārlı Zāviyesi Şeyhî eş-Şeyḥ es-Seyyīd Aḥmed Şerefe’d-dīn Efendi ibn Seyyid Şeyḥ Bedreddīn Efendi	1227 /1812	Enārlı Ḥānḳāh’ında olan ḥazīrede	1182 (Muḥarrem) /1768 (Haziran) BURSA
42- Şeyḥ Seyyid Muḥammed Emīn Efendi en-Naḳş-bendī	1228 (Muḥarrem 8 Cum’a) / 1813 (11 Ocak Pazartesi)	Kendi zaviyesi türbesinde kütüb-ḥāne-i şerīfleri ittisālinda	1140 civarı / 1727 KERKÜK
43- Üçḳuzılar Şeyhî Şeyḥ Muştafā	1228 (Cemāde’l- āḥir) / 1813 (Haziran)	Üçḳuzılar Zaviyesi pişgāhında	1175 tarihlerinde / 1761 BURSA
44- Şeyḥ Seyyid ‘Ubeydu’llāh Efendi	1228 (Şevvāl 8 Sebt) / 1813 (4 Ekim Pazartesi)	Ḳulekapısı Mevlevī- ḥānesi’nde (Galata Mevlevihanesi)	?
45- Seyyid Üftāde	1228	Ḳulekapısı Mevlevī-	? / BURSA

	(Şevvāl 9) / 1813 (5 Ekim Salı)	hānesi'nde (Galata Mevlevihanesi) kurb-ı validinde	
46- Kestelli Şeyh Hacı Hasan Efendi	1213/ 1798	Kestel'de zāviyeleri kurbında	? / SİMAV
47- Şeyh Ahmed-i Gazzî- zāde eş-Şeyh es-Seyyid ‘Abdu’l-laṭîf Efendi	14 Şaban 1247/ 18 Ocak 1832	Ahmed-i Gazzî Dergâhı'nda	1190/1776 BURSA

2. RAVZA - RAVZATÜ'L-VĀ‘İZÂN

ADI-KÜNYESİ	VEFAT TARİHİ	DEFİN YERİ MEZARI	DOĞUM YERİ - TARİHİ
1- Konevî Seyyid Süleymân Efendi	1208/ 1794	Deveciler Kabristânı mağseli ittisâlinde Kırk Hâfızlar ta‘bîr olunur kabirleriñ yerinde	? / KONYA
2- Cum‘a Şeyhi Nûre‘d-dîn- zāde Seyyid Muḥammed Emîn Efendi	1210/ 1795-96	Hışar Cāmi‘i karşıusunda Top- hâne kurbında olan mezâristanda	1115 / 1703 BURSA
3- Nûre‘d-dîn-zāde Cum‘a Şeyhi Seyyid ‘Abdu’llāh Efendi	1226 Ramazân)/ 1811 (Eylül/ Ekim)	Defin yeri belirtilmemiştir.	? / BURSA

3. RAVZA - RAVZATÜ'L-MÜDERRİSİN

ADI-KÜNYESİ	VEFAT TARİHİ	DEFİN YERİ MEZARI	DOĞUM YERİ - TARİHİ
1- Re‘îsü’l-müderrisîn Mısrî	1198/	Pınarbaşı Kabristânı'nda	? / BURSA

Muṣṭafā Efendi	1784	Mevlevī-ḫāne karşıusunda	
2- Yahniḳapan İmāmı Seyyid Muṣṭafā Efendi	1198/ 1784	Velī Şemse'd-dīn Maḥallesi cāmi' i miḥrābı ḫalfında	? / BURSA
3- Ayn-ı Ekber-zāde ‘Abdu’l-ḡafūr Efendi	1198/ 1784	Deveciler Maḳberistānı’nda	? / BURSA
4- Ḳāḍı-zāde Ahmed Efendi	1202/ 1788	Pınarbaşı Kabristānı’nda Ḳalender-ḫāne fevḳinde-	? / BURSA
5- Egerci-zāde Naḳīb Seyyid ‘Oṣmān Efendi	1204/ 1790	Deveciler Gūrīstānı’nda	? / BURSA
6- Ḳaltaḳcı-zāde Ḥalīl Efendi	1204/ 1790	Deveciler Gūrīstānı’nda	? / BURSA
7- ‘Aynı Ekber-zāde ‘Abdü’l-ḡafūr Efendi	1208/ 1793	Ḥazret-i Emīr Cāmi’ i saṭıḫı civārında olan ḫazīrede	? / BURSA
8- Re’īs ‘Abdi-zāde Sa’īd Efendi	1208/ 1793	Deveciler Mezārīstānı’nda	? / BURSA
9- Kelesli Seyyid ‘Abdu’llāh Efendi	?	Pınarbaşı Kabristānı’nda Emīr Sultān ḫazretlerine mensūb olan serviñ sāyesinde	? / BURSA- KELES
10- Pīrī Ḳāḍı-zāde Seyyid Muṣṭafā Efendi	1209/ 1794-95	Pınarbaşı Kabristānı’nda Ḳoca Efendi Türbesi civārında	? / BURSA
11- Kebābçı-zāde Muṣṭafā Efendi	1209/ 1794-95	Seng-i mezārları ma’lūm degil (Marmara’da boḡuldu)	? / BURSA
12- Kite Kātibi Seyyid ‘Abdu’r-raḫīm Efendi	1209/ 1794-95	Pınarbaşı Mezārīstānı’nda Ḳalender-ḫāne zeylinde	? / BURSA
13- Ḥāce-zāde Maḥmūd Efendi	1210/ 1795-96	Deveciler Kabristānı’nda	? / BURSA
14- Dede Lūṭfu’llāh Efendi	1210/ 1795-96	Pınarbaşı Kabristānı’nda	? / BURSA
15- Çakıcı-zāde Seyyid	1212/	Pınarbaşı Kabristānı’nda	1190 / 1776

İbrāhim Efendi	1797		BURSA
16- Fındık İmām-zāde Muḥammed Sa‘īd Efendi	1212/ 1797	Ḥiṣār Cāmi‘i muvācehesinde olan ḡabristānda	? / BURSA
17- Orḡān İmāmı-zāde Muḥammed Sa‘īd Efendi	1213/ 1798	Desturḡān Türbesi ḡurbında	1173 / 1760 BURSA
18- Aḡşakavī Fāzıl Ḥasan Efendi	1213/ 1798	Baba Zākir Mezāristanı	? / AKSOFA
19- Re‘isü’l-‘ulemā Remzi- zāde ‘Abdü’l-bāḡī Efendi	?	Alacaḡırḡa Gūristānı’nda	? / BURSA
20- Müderrisin-i Kirāmdan Ḥayrāt Efendi	1213/ 1798	Pınarbaşı ḡabristānı’nda	? / BURSA
21- ‘Aṡṡar-zāde ‘Alī Efendi	1213/ 1798	Deveciler ḡāmūşanında	? / BURSA
22- el-Ḥāc Şāliḡ-zāde Ḥüseyin Efendi	1214/ 1799	Pınarbaşı Gūristānı’nda	1156 / 1743- 44 BURSA
23- Nūre’d-dīn-zāde Hāşim Efendi	1214/ 1799	?	? / BURSA
24- Cum‘ā Şeyḡi Nūre’d- dīn-zāde Kāmil Efendi	1213/ 1798	?	? / BURSA
25- Ḥurdeci-zāde Seyyid Muṡṡafā Efendi	1215/ 1800	Pınarbaşı ḡabristānı’nda	? / BURSA
26- Āmedī Seyyid ‘Abdu’llāḡ Efendi	1215/ 1800	Pınarbaşı ḡabristanı’nda Ḳuzḡunluḡ-nām maḡalliñ zeylinde	? / ĀMED KASABASI
27- Egerci-zāde Muḡammed Rāşid Efendi	1215/ 1800	İskele ḡarşusunda olan ḡabristānda	? / BURSA
28- Ders-i ‘ām Ḥāce el-Ḥāc Bekir Efendi	1217/ 1802	Veled-i Ḥabīb Maḡallesi’nde āsitāne ḡurbında olan mu‘allim- ḡānede	? / SEFERİYYE KAZASI

29- Nakībū'l-eşrāf Yörük-zāde Seyyid Muḥammed Efendi	1217/ 1802	Veled-na' l-bend Maḥallesi'nde mu' allim-ḥānede	? / BURSA
30- Aḥmed Keffī-zāde Muḥammed Rāşid Efendi	1217/ 1802	Pınarbaşı Qabristanı'nda Üftāde dergāhı tarīkinde Oturaqlar ta' bīr olunur maḥallin taḥtında	? / BURSA
31- Qāḍı-zāde Şālīḥ Efendi	1218/ 1803	Pınarbaşı Qabristānı'nda	? / BURSA
32- Hācī Şālīḥ-zāde Aḥmed Reşid Efendi	1218/ 1803	Pınarbaşı Gūristānı'nda	1183 / BURSA
33- Cāmi' -i Kebīr İmām-ı Evveli Maḥmūd Efendi	1218/ 1803	Pınarbaşı Qabristānı'nda	1143 / BURSA
34- İşḥaḳ Efendi-zāde Selīm Efendi	1218/ 1803	Mevlevī-ḥāne muvācehesinde	? / BURSA
35- ' Alī Cān Efendi	1219/ 1804	?	? / BURSA
36- Re'isū'l-müderrişin Ḥamāmī-zāde Seyyid Muştafā Efendi	1220/ 1805	Deveciler Mezāristānı'nda	? / BURSA
37- Faḫru'l-mevālī Selīm Molla Efendi Maḥdūmı ' Ābid Efendi	1220/ 1805	Pınarbaşı Qabristānı'nda	? / BURSA
38- Çelebi Sultān Muḥammed Bevvabī ' Alī Efendi	1221/ 1806	Emīr Sultān ḥazretleri tarīkında olan mezāristānda kenār-ı tarīқта	? / BURSA
39- Āsitāne-i ' Aliyye Müderrişininden Qapan Nā'ibi ' Abdu'l-laṭīf Efendi	1222/ 1807	Emīr Buḫārī Cāmi' -i şerīfi ve türbe-i münīfi ḥaremleri ḥavlusı qapusunun cānib-i yemīninde	? / İSTANBUL
40- Keles Müderriş Ders-i ' Āmm Muḥammed Emīn	1222/ 1807	İnebeg Cāmi' -i şerīfi miḫrābı verāsında	? / DARENDE

Efendi			
41- Ders-i ‘āmm el-Ḥāc ‘Alī Efendi	1223/ 1808	Ḥażret-i Emīr Mezāristanı’nda	? / GEYVE
42- Orḡān İmamı-zāde Aḥmed Reşīd Efendi	1223/ 1808	Pınarbaşı’nda Destūr-ḡān Türbesi cānib-i şerīfnde	? / BURSA
43- Merzifonī ‘Ömer Efendi	1223/ 1808	Şıgırcı Şunḡur Mescidi ḡavlusunda	? / MERZİFON
44- Mevce-zāde Ḥüseyn Efendi	1223/ 1808	Pınarbaşı Kāpusı’nda	? / BURSA
45- Şofī-zāde Seyyid ‘Abdu’r-raḡmān Efendi	1223/ 1808	Zeyniyye Zāviyesi’nde ‘Abdüllaṡıf Ḳudsī’niñ türbe-i sa‘ādetleriniñ cānib- i şarkīsinde	? / BURSA
46- ‘Abdu’ş-şamed-zāde Seyyid Muḡammed Sa‘īd Efendi	1224/ 1809	Pınarbaşı Kābristānı’nda	? / BURSA
47- Müderrisīn-i Kirāmdan İsmā‘īl Efendi	1227 /1812	Şeker Ḥ‘āce Cāmi‘-i ittişālnde	? / BURSA
48- Murād-ı Şānī Müderrisi ‘Ayn-ı Ekber-zāde Muḡammed Faḡreddīn Efendi	1226/ 1811	Sultān Emīr Buḡārī Mezāristānı’nda	? / BURSA
49- Müderrisīn-i Kirām ve Ders-i ‘Āmān-ı zevi’l- iḡtirāmdan İsmā‘īl Efendi	1227/1812	Şeker Ḥ‘āce Cāmi‘i ḡurbında	? / BURSA
50- Müderrisīn-i Kirāmdan Mūlaḡḡī -zāde Muḡammed Sa‘īd Efendi	1227/1812	Ḳalender-ḡāne ḡurbında	? / BURSA
51- Müderrisīn-i Kirāmdan Ḳısmet-i ‘Askerī Re‘isü’l- küttābı Mihālici-zāde Ḥasan Efendi	1227/1812	Pınarbaşı reh-güzārında Re‘isü’l-‘ulemā Mışrı Efendi civārında	? / MİHĀLİÇ

52-Yeñişehir Mevlevîyetinden Mütেকâ'id Murād-ı Şānī Mūderrisi Būlbūl Muhammed Efendi	1227/1812	Murād-ı Şānī Türbesi kapısı dāhîlinde çemenzār üzre	? / YENİŞEHİR

4. RAVZA- RAVZATÜ'L- MEVĀLĪ

ADI-KÜNYESİ	VEFAT TARİHİ	DEFİN YERİ MEZARI	DOĞUM YERİ - TARİHİ
1- Mūlahhī-zāde Muhammed Sa'īd Efendi	?	?	? / BURSA
2- Mūlahhī-zāde Es'ad Efendi	1217/ 1802	?	? / BURSA
3- Kādī-zāde Selim Molla Efendi	1207/ 1793	Pınarbaşı Kabristānı'nda Kālender-hāne civārında	? / BURSA
4- Cizyedār-zāde Haleb Kādīsı Aḥmed Bahāü'd-dīn Efendi	1208/ 1794	Ca'fer Efendi dā'iresinde cedleri el-Hāc Hüseyin Ağa kurbında	1155 / 1742-43 BURSA
5- 'Abdu'llāh Molla-zāde Hādī-zāde Seyyid Muhammed Es'ad Efendi	1209/ 1794-95	Zānbaqlı Mekteb ta'bīr olunan mu'allim-hānede	? / BURSA
6- Kādī-zāde Es'ad Molla Efendi	1209/ 1794-95	Pınarbaşı Kabristānı'nda Kālender-hāne havālisinde	? / BURSA
7- Levhī-zāde Seyyid Muhammed Sa'īd Efendi	1214/ 1799	Edirne Kapısı hāricinde	? / BURSA
8- Şadr-ı Rūm-ı esbak Şemseddīn Efendi	1223/ 1808	Hāzret-i Üftāde Cāmi'-i şerīfī pīşgāhında	? / İSTANBUL
9- Filibe Kādīsı Feyzī-zāde Seyyid el-Hāc Muştafā Efendi	13 Muharrem 1231/ 15 Aralık	Murād Beg Cāmi'ī civarında	? / BURSA

	1815		

5. RAVZA- RAVŻATÜ'L-VÜZERÂ

ADI-KÜNYESİ	VEFAT TARİHİ	DEFİN YERİ MEZARI	DOĞUM YERİ - TARİHİ
1- Emîr-i Âhûr Muştafa Paşa	1192/ 1778	Sultân Emîr harem-i cāmi' leri der-i devlet-medârı cānib-i yemîninde seng-i mezârları	? / İSTANBUL
2- Tâhir 'Ömer-zâde 'Osmân Beg	1222/ 1807	... Cami' -i şerifi ittisalinde (H.Vefeyat'ta: Gökdere civârında Eski Paşa Kapısı kırbında mescid-i şerîf ittışâlinde)	? / AKKA-TABERİYYE
3- Sadr-ı Esbak Memiş Paşa	1223/ 1808	Şakız Adası'nda	? / ARNAVUTLUK-İSKENDERİYYE
4- Karaçelebizade Ahmed Aziz Paşa	1229/ 1814	Çelebi Muhammed Sultân hâzretleriniñ Türbe-i şerîfleri kapısı cānib-i yemîninde	? / İSTANBUL
5- Bolu Vîrân-şehr vâlisi 'Abbâs Paşa	1229/ 1814	Bolu'da Uğurlu Kâdî Türbesi ittisâlinde bir 'aẓîm tekyede- İstanbul	? / İSTANBUL
6- Hâmîd sancağı Mutaşarrıfı el-Hâc Muştafa Paşa	1229/ 1814	Sultân Emîr-i Buḡârî'niñ havlu kapısı yesârında Emîr-i Ahûr Muştafa Paşa kırbında	? / İN KASABASI
7- Şadr-ı Esbak Ahmed Paşa	1229/ 1814	'Arż-ı rûm vâlisi olup yigirmi toköz Zî'l-ḥiccesinde 'Arż-ı rûm'da	?

6. RAVZA- RAVZATÜ'L- H'ÂCEGÂN

ADI-KÜNYESİ	VEFAT TARİHİ	DEFİN YERİ MEZARI	DOĞUM YERİ - TARİHİ
1- Seyyid Nûh Efendi	1208/ 1794	Pınarbaşı Mezâristânı'nda Sultân Emîr Servisi ta'bir olunan dırahtıñ sâyesinde	? / İÇEL
2- H'âce Seyyid ‘ Abdullâh Efendi El- Kelesî	1208/ 1794	Meķābir-i ‘ ulemā olan Serv-i Sultân Emîr sâyesinde	? / BURSA- KELES
3- Bozoklu H'âce Muhammed Efendi	?	Serv-i Sultāñ-ı Emîr sâyesinde	? / BOZOK
4- Ferā'izi Muhammed Efendi	1223/ 1808	Serv-i Sultāñ-ı Emîr sâyesinde	? / DOMANIÇ
5- Tirevî-zāde Hasan Efendi	1224/ 1809	Serv-i Sultāñ-ı Emîr sâyesinde	? / TİRE
6- Reyhân H'âcesi ‘ Osmân Efendi	1228/1813	Serv-i Sultāñ-ı Emîr sâyesinde	? / KİTE KAZASI
7- Seyyid Şeyh ‘ Abdullâh Efendi el-Mısrî	1228/1813	Alacağırka Kabristânı'nda	? / KAHİRE - MISIR

7. RAVZA- RAVZATÜ'Z- ZÂKİRÂN

ADI-KÜNYESİ	VEFAT TARİHİ	DEFİN YERİ MEZARI	DOĞUM YERİ - TARİHİ
1- Şeyh Aḥmed-i Ğazzî zâkirânından Hâcî Hasan Efendi	1200/ 1786	Pınarbaşı Kabristânı'nda	? / TRABZON
2- Kâraca Mollâ Muştafâ	1201/ 1787	Pınarbaşı Kabristânı'nda Emîr Sultân servi sâyesinde	? / BURSA

3- Seyyid Hâcî Halîl Efendi	1208/ 1794	Pınarbaşı Mezâristânı'nda pederi kurbında	? / BURSA
4- Kaçırcı-zâde Seyyid ‘Abdu’r-raḥmân Efendi	?	Pınarbaşı Kabristânı'nda Kâlender-ḡâne karşusunda Emîr Sultân Servisi ta‘bîr olunan dıraḡt-ı âzâdeye qarîb	? / BURSA
5- Kâracı-zâde Şeyḡ ‘Alî Efendi	1218/ 1803	Âsitâne-i Ḥazret-i Şeyḡ Aḡmed-i Ġazzî'de olan kabristânda	? / BURSA
6- Beşikçi Seyyid Muştafâ Efendi	1219/ 1804	?	? / BURSA
7- Şûfî-zâde Seyyid el-Ḥâc Aḡmed Efendi	1217/ 1802	Pınarbaşı Kabristânı'nda Emîr Sultân Servi civârında	? / BURSA
8- Mevlüd-ḡâ‘n Bi-kârî Muḡammed Efendi	1209/ 1794-95	Naşûḡî Zâviyesi kurbında	? / BURSA
9- Ser-müezzînân-ı Câmî‘-i Kebîr Şofî-zâde İbrâḡim Efendi	1224/ 1809	Pınarbaşı kapusunda dıraḡt-ı çenâr-ı müntehâ sāyesinde	? / BURSA

8. RAVZA- RAVZATÜ’L- ‘ÂŞIKÂN U VEYSİYYŪN U DEDEĠÂN U ZÂHİDÂN

ADI-KŪNYESİ	VEFAT TARİHİ	DEFİN YERİ MEZARI	DOĞUM YERİ - TARİHİ
1- Pınarbaşı kurbında Hâcî Çıplaḡ karındaşı dervîş Muḡammed ‘Alî	1195/1781	Pınarbaşı Kabristânı'nda	? / BURSA
2- Münzevî el-ḡâc Muḡammed Efendi en- Naḡş-bendî	1203/ 1789	Mevlevî-ḡâne karşusunda	? / AYDIN- GŪZELHİSAR
3- Şeyḡ Süleymân el- Ḥalvetî	1203/ 1789	Çınarönü ta‘bîr olunur maḡallerde	? / BURSA
4- Oyun Dede-nâm	?	Hikmetî Efendi Zâviyesi	? / BURSA

Muṣṭafā Baba		civārında olan Mu‘ allim-ḥāne pīṣgāhında	
5- Ḥāzret-i Emīr - ḳuddise sirrruhu- türbedārı Muḥammed Dede	1211/ 1796	Emīr Sultān Merākidi’nde	? / BURSA
6- Eṣref-zāde ‘alemdārı Süleymān Dede	1212/ 1797	Deveciler Meḳābiri’nde maḡsel-i fuḳarāya ḳarīb	? / BURSA
7- Cāmi‘ -i Kebīr ṣalā- kārı Muṣṭafā Efendi	1220/ 1805	Pınarbaşı Meḳābirinde Emīr Sultān Servi ta‘ bīr olunan serviñ sāyesine ḳarīb	? / CEBEL-İ CEDİD

9. RAVZA- RAVZATÜ’Ş- ŞĀ‘İRĀN

ADI-KÜNYESİ	VEFAT TARİHİ	DEFİN YERİ MEZARI	DOĞUM YERİ - TARİHİ
1- Şā‘ir-i şīrīn-edā ‘ Abdü’ş- samed-zāde Seyyid Meḥammed Şādīḳ Efendi	1205/ 1791	?	? / BURSA
2- Mevlevī-zāde dimekle ‘arīf Seyyid Meḥmed Sa‘īd Efendi el-Mūlaḳḳab bi-kātib	1220/ 1805	Mevlevī-ḥāne ḳarşusunda peder-i merḥūmuñ ḳabrinde	? / BURSA
3- Ḥāzret-i Fenārī -ḳuddise sirrruhu’l-‘ālī- ḥaṭībī ‘ Oṣmān Efendi el-mūlaḳḳab bi- Nüzhet	1220/ 1805	Ḥāzret-i Fenārī Cāmi‘ -i şerīfi ḳurbında kütüb-ḥāne-i ḳubūra	? / BURSA

10. RAVZA- RAVZATÜ’L- ĀVĀM

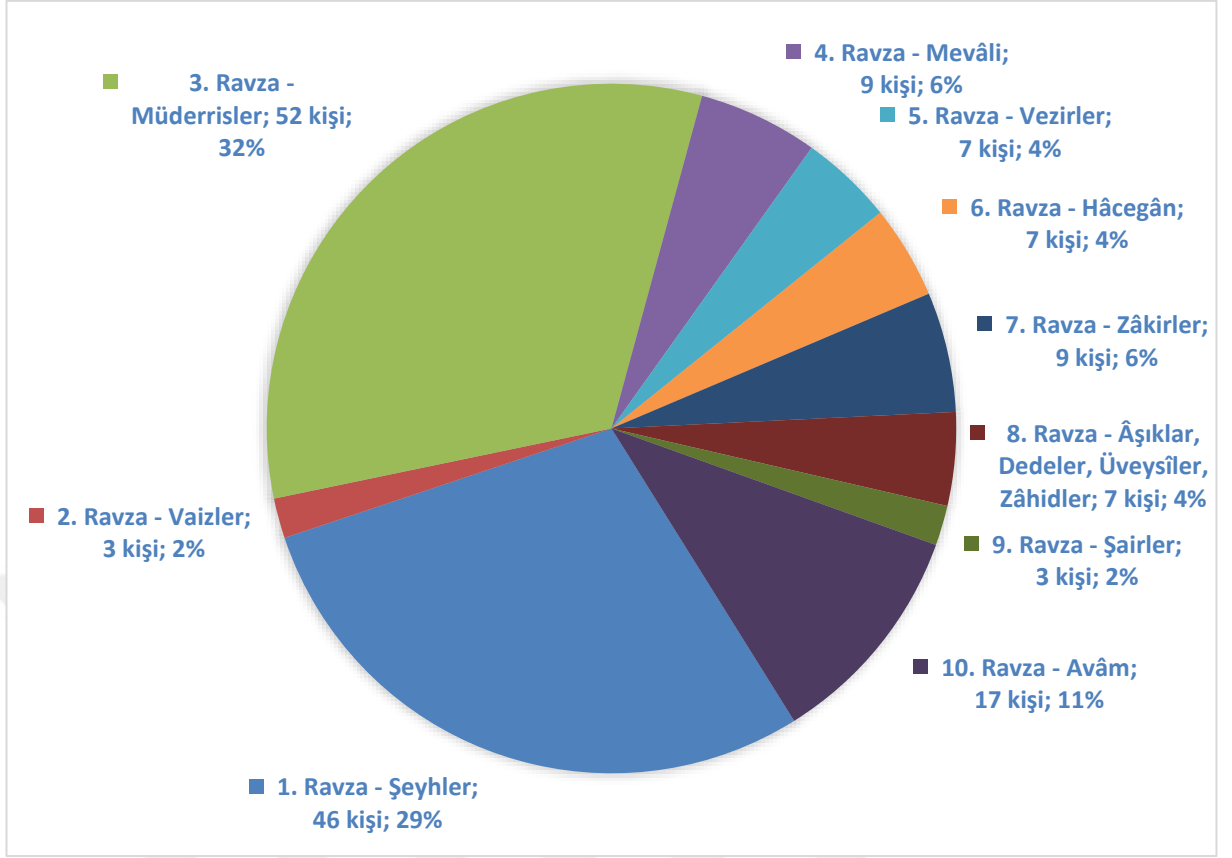
ADI-KÜNYESİ	VEFAT TARİHİ	DEFİN YERİ MEZARI	DOĞUM YERİ -TARİHİ

1- Cizyedār-zāde dimekle şehîr a‘yân-ı Burusa el- Hâc Hüseyin Ağa	1198/ 1784	‘ Abdü’l-kâdir el-Gilânî evlâdından Ca‘fer Efendi hâzretleriniñ civâr-ı sa‘âdet- medârlarında	? / BURSA
2- Mîzânî Hâfız Efendi Dâmadı Silaḥşör-i Hâzret-i Şehriyârî Seyyid Muḥammed Ağa	1215/ 1800	Pınarbaşı Meḳâbiri’nde ‘İdgâh kırbında	? / ÇEMİŞGEZEK
3- Yazıcı-zāde İsmâ‘îl Ağa	1216/ 1801	Pınarbaşı Ḳabristân’ında Ḳalender-hâne karşıusunda	? / BURSA
4- Mîzânî Hâfız Muḥammed Efendi	1219/ 1804	‘İdgâh kırbında dâmâdları yanında	? / TOKAT
5- Muḥammed Es‘ad Beg	1219/ 1804	Yerkubbe mektebinde	? / İNEGÖL- BURSA
6- Seyyid el-Hâc ‘ Abdü’l-kâdir Ağa	1220/ 1805	Pınarbaşı Ḳabristânı’nda Ḳuzğunluk kırbında	? / BURSA
7- Ḳayşeriyevî-zāde Muḥammed Sa‘îd Ağa	1220/ 1805	Maḥmûd Paşa Câmî‘i civârında	? / BURSA
8- Ağa-yı dergâh-ı ‘âlî ‘ Arab-zāde Seyyid Aḥmed Ağa	1221/ 1806	Pınarbaşı kırbında Barût- hâne ḳubbesi muvâcehesinde	? / İSTANBUL
9- Ḳurşunlu-zāde el-Hâc İbrâhim Ağa	1221/ 1806	Ḳuzğunluk kırbında	? / KURŞUNLU KARYESİ
10- Burusa Ḳâḏısı Muḥyî-zāde Efendi Hâzretleriniñ Dâmâdı Seyyid Nu‘man Efendi	1221/ 1806	Pınarbaşı ḳapısı ta‘bîr olunan maḥalde şecer-i müntehâ sāyesinde	? / İSTANBUL
11- Vâlîde Kethüdâsı Yusuf Ağa	1222/ 1807	Sulṭân Emîr Buḡârî hâzretleriniñ ḥavlu ḳapısı ḥâricinde cânib-i yesârda	? / GİRİT
12- Yazıcı-zāde	1224?/	Pınarbaşı Kabristânı’nda	? / ATRANUS

Mütesellim ‘Ömer Ağa	1809	Çalender-ḥāne karşusunda	
13- Kaşşāb-zāde Muḥammed Emīn Ağa	1224/ 1809	Şehreküsdî Mezâristânı derûnunda	? / BURSA
14- Ser-bevvābān-ı Dergāh-ı ‘ālî Burusa A‘yânı Seyyid Mîr Muḥammed Ağa	1225/ 1810	Deveciler Gûristân’ında	? / BURSA
15- Kaşşāb-zāde Muḥammed Ağa	1228/1813	Deveciler Çabristânı’nda	? / BURSA
16- Vekîl-i ḥarç-zāde el- Ḥāc ‘Alî Ağa	1214/ 1799	Ḥazret-i Sulṭân Emîr Buḥārî ḥazretleri Türbe-i şerîfeleri ittisâlinde olan cüz-i ekâbir ḥâricinde	? / BURSA
17- Çukacı Seyyid el-Ḥāc Muştafa Ağa el-Ma‘rûf bi’l-Paşa	1229/1814	Sulṭân Emîr Cāmi‘i ittisâlinde	? / BURSA

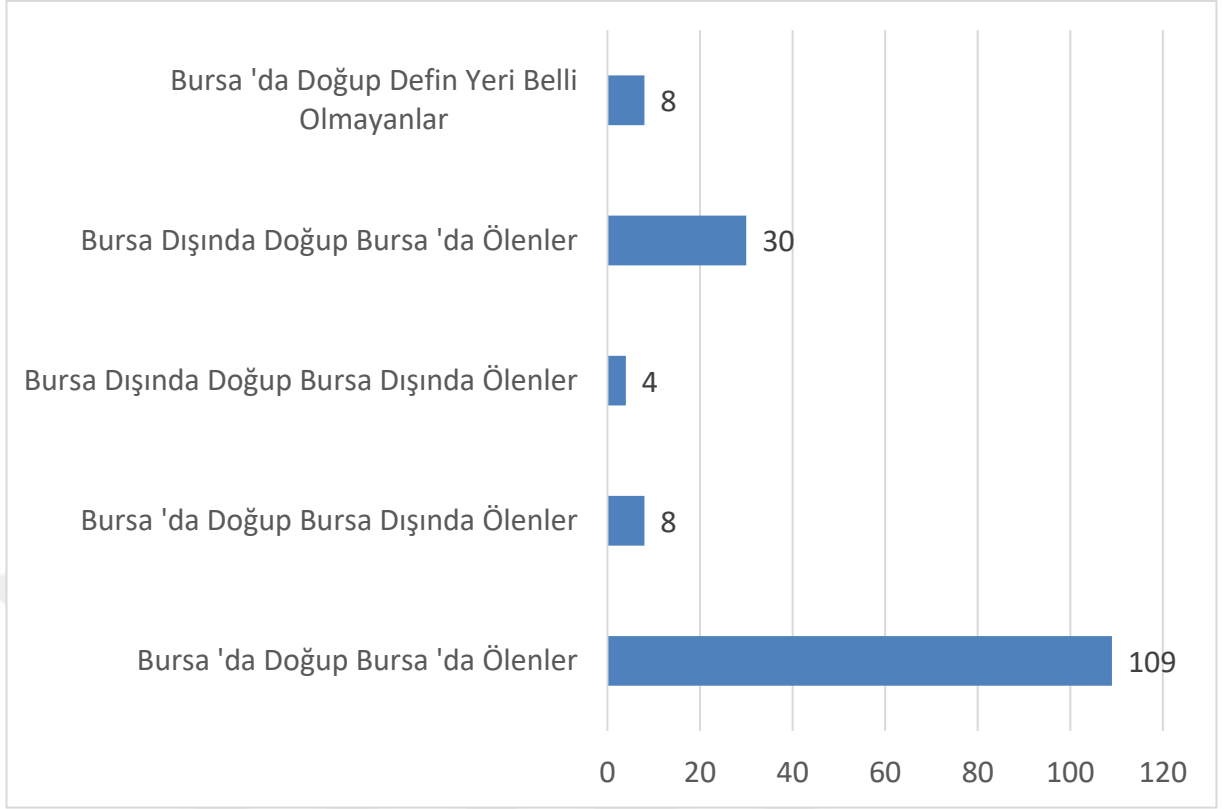
Yukarıdaki tabloda yer alan toplam 161 kişiden Şeyh Ahmed Şerefeddin Efendi’nin biyografisi biri Gazzîzâde Abdülatîf Efendi biri de Ahmed Şerefeddin Efendi’nin oğlu Mehmed Fahreddin Efendi tarafından olmak üzere iki kere yazılmıştır. Biyografilerden biri de müellif Gazzîzâde’ye aittir ve ölümünden sonra damadı Mehmed Fahreddin Efendi tarafından esere eklenmiştir. Sonuç olarak eserde Gazzîzâde’nin kaleminden çıkan 159, toplamda 161 biyografi yer almaktadır. Ahmed Şerafeddin Efendi biyografisi mükerrer kabul edildiğinde 160, Gazzîzâde’nin biyografisi çıkarıldığında ise 159 biyografi kalmaktadır.

Biyografilerin ravzalara dağılımı aşağıdaki şekilde gibidir:

Şekil 2 Biyografilerin Ravzalara Göre Dağılımı

Ravzalara göre biyografilerin dağılımını gösteren bu şekilden hareketle *Ravzâtü'l-muflihûn*'un en kalabalık bölümünün 52 biyografi ile 3. Ravza olan müderrisler ve onu müteakiben 46 biyografi ile 1. Ravza olan şeyhler bölümü olduğu görülmektedir. Üçer biyografi ile 2. Ravza olan vaizler ve 9. Ravza olan şairler ise en az biyografiye sahip bölümler olarak eserde yer almaktadırlar. 4. Ravzadaki 9 mevâlî, 5. Ravzadaki 7 vezir, 9. Ravzadaki 3 şair ve 10. Ravzadaki 17 avam toplamda 36 kişiye tekabül etmektedir. Bu 36 kişi dinî sınıflara mensup değildirler. Geriye kalan 124 kişinin dinî-tasavvufî zümreye dâhil olan kişilerden olması müellifin bu sınıflara verdiği önemi göstermektedir. Başka bir okuma ile 19. Yüzyıl Bursa'sında dinî grupların toplum nezdindeki itibarını göstermektedir. Sadece 3. Ravzadaki 52 müderris ve 1. Ravzadaki 46 şeyhin biyografisi bile bütün biyografilerin % 61'ine denk gelmektedir. Bu istatistikler neticesinde *Ravzâtü'l-muflihûn* dinî-biyografik bir eserdir hükmünü vermek yanlış olmayacaktır.

Şekil 3 Doğum/Ölüm Oranlarının Bursa ile İlişkisi

Ravzâtü'l-muflihûn'da yer alan şahısların Bursa şehriyle ilişkisini ortaya koyan yukarıdaki grafiğe göre eserde yer alan 159 şahıstan 109'u Bursa'da doğmuş ve bu şehirde vefat etmiştir. Bu oran bütün biyografiler içinde % 68,5 gibi bir orana tekabül etmektedir. Grafiğe göre eserde yer alan şahıslardan 125'i Bursa'da doğmuştur. Bu oran tüm biyografilerin % 78'ine tekabül etmektedir. Bursalı olmayıp burada hayatının bir kısmını geçirdikten sonra vefat edenlerin oranı ise % 18'dir. Dört biyografi doğrudan Bursa şehriyle ilgili olmayıp Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi tarafından bu kişilere eserde yer verilmiştir. Bunların bütün biyografilere göre oranı % 2'dir. Bütün bu veriler neticesinde ***Ravzâtü'l-muflihûn***'un bir şehir vefeyatnamesi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Son iki şekil bir arada yorumlandığında ***Ravzâtü'l-muflihûn***'un Bursa şehri özelinde yazılmış dinî-biyografik bir vefeyatname olduğu ortaya çıkmaktadır.

2.3. BİYOGRAFİLERİN SUNULUŞ AÇISINDAN KOMPOZİSYONU

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin, *Ravzâtü'l-muflihûn*'un sebep-i telif bölümünde de belirttiği üzere⁶¹⁵, Şeyhi Mehmed Emin Kerkükî'nin isteği ve yönlendirmesiyle bir vefeyatname kaleme almaya karar vermesinden, önceki bölümlerde bahsedilmişti. *Ravzâtü'l-muflihûn*'un telif tarihine kadar Bursa'da beş adet vefeyatname yazılmış ve bu eserlerde türün biçimsel açıdan belli bir çerçevesi oluşturulmuştu.

Klasik edebiyatımızın nesir türünde örneği çok bulunan ürünlerinden birinin tezkireler olması, vefeyatnameler ve tezkireler arasındaki metinsel akrabalığın da tezkirelerin etkisiyle vefeyatnamelerde belli bir dil ve kompozisyonun oluşmasında etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca geleneksel edebiyat yapılarının önemli bir özelliği olarak bu anlatı geleneğini sürdüren müelliflerin kendilerinden önce ortaya konan telif kaidelerine elden geldiğince bağlı kaldıkları bilinen bir gerçektir. Edebiyat tarihimizin tezkirecilik geleneğinde ortaya konan onlarca eserden yalnızca çok az bir kısmında biçimsel açıdan yenilik yapılmış olması buna örnek gösterilebilir.⁶¹⁶ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin *Ravzâtü'l-muflihûn*'u telif etme sürecinden önce vefeyatname türündeki eserlerin biçimsel özellikleri, biyografilerin sunulması açısından türün belli kuralları oluşmuş, önceki vefeyatnamelerle başarılı örnekleri ortaya konmuştu.

Ravzâtü'l-muflihûn'da yukarıda belirtilen telif temayülleri doğrultusunda, biyografisi verilen kişinin hayatının kronolojik bir sıra dâhilinde ele alındığı görülmektedir. Buna göre biyografisi verilen kişinin önce doğum yeri ve tarihi verilmekte; nisbe, mahlas, lakap gibi biyografi sahibini tanımlayıcı ifadelerden sonra aile bilgileri, özellikle babasına ait bilgiler; aldığı eğitimi, hocaları, hangi alanlarda eğitim aldığı; mesleki bilgileri, varsa aldığı görevler belirtilmekte; biyografi sahibi şair ya da yazarsa eserleri hakkında bilgi verildikten sonra eğer biliniyorsa ölüm şekli hakkında da bilgi verilip ölüm tarihi ve defin bilgileri belirtilmektedir. Hakkında düşürülmüş tarih manzumeleri varsa bunlar da biyografinin sonuna eklenmektedir.

Ravzâtü'l-muflihûn'da yer alan biyografik sunumlar, hayat hikâyelerinin tertip şekli aşağı yukarı bu çerçevede verilmektedir. Ancak biyografisi verilen kişinin niteliklerine göre bu sunumun çerçevesinin bazen farklılık arz ettiği de görülmektedir. Gazîzâde'nin hocalarının, şeyhlerinin biyografilerini oldukça ayrıntılı anlatmasına,

⁶¹⁵ BİYEK Orhan 1041 vr.4-b.

⁶¹⁶ Tezkirecilik geleneğimizde görülen bu değişiklikleri ele alan bir çalışma için bkz.: İsen, *Ötelerden Bir Ses*, 37-46.

onlarla ilgili hatıralarına ya da duyduğu anekdotlara yer vermesine mukabil mesela *Ravzatü'l-âvâm* bölümünde ele aldığı birinin hayatını çok daha kısa ve yüzeysel olarak anlatması bu durumu örneklemiştir.

Biyografik sunumların kompozisyonuna *Ravzâtü'l-muflihûn*'dan bir örnek vermek gerekirse eserde yer alan ilk biyografinin yukarıda bahsedilen tüm nitelikleri taşıdığı bir nevi prototip/ilkörnek bir biyografi olduğu görülmektedir. Bu biyografi, *Ravzâtü'l-muflihûn*'un zeyil olarak yazıldığı *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ* adlı vefeyatnamenin yazarı Eşrefzâde Şeyh Ahmed Ziyâeddin Efendi'ye aittir. Biyografinin sunumu aşağıdaki şekilde yapılmıştır:⁶¹⁷

MAṬLAB:

Eşref-zâde Şeyh Ziyâ'ü'd-dîn Efendi -*ḳuddise sırruhu*- sene 1198⁶¹⁸

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, eserinde - istisnaları olmakla birlikte- her biyografiye kırmızı mürekkeple “Matlab” yazarak başlamıştır. Matlabın altında biyografi sahibinin adı, varsa lakabıyla birlikte verilir. Başlıktaki bu ad bilgisinin altında bazen çok daha geniş adlandırmalar yapılmakta, biyografisi verilen kişiye göre bu adlandırmalar değişmektedir. Bazı biyografilerde oldukça sade bir şekilde kişinin sadece ismi verilirken bazı biyografilerde⁶¹⁹ çok uzun secili ifadeler eşliğinde isim bilgisi sunulmaktadır. İsim bilgisinin ardından yine kişinin

⁶¹⁷ BİYEK Orhan 1041 vr. 8-b, 9-a.

⁶¹⁸ BİYEK Orhan 1041 vr. 8-b.

⁶¹⁹ Örneğin Gazzîzâde, şeyhi ve hocası olan Mehmed Emin Kerkükî'nin biyografisini sunarken başlıktaki matlabın altında “ ‘Azîzü'l-vücûd Şeyh Seyyid Muḥammed Emîn Efendi en-Naḳş-bendî -*ḳuddise esrâruhu*-” şeklindeki sade adlandırmasını biyografinin girişinde şu şekilde vermektedir: “Şeyh sabûhu 'z-zamân mürşid-i aşhâbu'l-‘irfân vâsıl-ı mevşûl-ı feyzü'r-Raḥmân, mâlikü'n-nisbe ve veledü'l-cinân, muḥyi's-sünne ve'd-dîn, Şeyh Seyyid Muḥammed Emîn Efendi en-Naḳş-bendî el-me'zûn min-Şeyh Muḥammed Âgâh Efendi el-ma'rûf bi-Ṭazıcıbaşı-zâde” BİYEK Orhan 1041 vr.25-a.

niteliğine göre kısa ya da uzun dua cümleleri yer almaktadır.⁶²⁰ Dua cümlesinin ardından, vefeatname türündeki eserlerin ayırt edici özelliklerinden olan biyografisi sunulan kişinin vefat tarihinin belirtilmesi gelmektedir. *Ravzâtü'l-muflihûn*'da biyografisi verilen 159 kişiden sadece 7'sinin vefat yılı bilgisi bulunmamaktadır.⁶²¹ Eserde, vefat yılı belli olan şahıslardan 16'sının gün, ay, yıl şeklinde vefat tarihleri belirtilmiştir.⁶²² Vefat tarihleri bu şekilde açıkça verilen şahıslardan 14'ü de şeyhtir. Bu bilgiden hareketle şeyhlerin ölüm tarihlerinin insanlar tarafından daha çok bilindiği, kaydedildiği ya da Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin kendisi de bir tekke şeyhi olduğu için bu tür bilgilere ulaşmasının daha kolay olduğu sonucuna varılabilir.

‘Ârif-i rumûz-ı ehl-i yakîn

Eşref-zâde Seyyid Şeyh Ahmed Ziyâ'ü'd-dîn Efendi bin Fahre'd-dîn Efendi bin Şerefü'd-dîn Efendi bin Eşref-i Şânî Efendi -rahîmehumu'llâhu te'âlâ- mahrûse-i Burusa'da

1161 târîhlerinde ‘âlem-i meşhûda teşrîf idüp

*temyîz-i beyâz ü sevâda muhtedir olduklarında tahşîl-i ‘ulûma sa‘y-i belîğ ile erbâb-ı ma‘ârifden olup...*⁶²³

Başlıktan sonra biyografinin girişinde şahıslar mahiyetlerine göre “‘*Ârif-i rumûz-ı ehl-i yakîn*” gibi övgü ifadeleriyle anılmaktadır. Ardından şahsın nisbesi, doğum yeri, doğum tarihi verilmektedir. Birçok biyografide bu noktadan sonra “*temyîz-*

⁶²⁰ Giriş bölümlerinde genelde şu tarz dua cümlelerine rastlanmaktadır: “kuddise sırruhu” , “kâddesa’llâhu bi-sırrı’l-a’lâ”, “kâddesa’llâhu sırrahu ve nef ana’llâhu Te’âlâ bi-feyzi himemihî” , “kâddesa’llâhu Te’âlâ rûhahu ve nevvere merkadehu ve ce’ale ileynâ himmetehu” , “kâddesa’llâhu Te’âlâ rûhahu” , “kâddesa’llâhu Te’âlâ sırrahu’l-eṭhar” , “kâddese’llâhu Te’âlâ ervâḥahum” , “kâddesena’llâhu bi-sırrı’l-eṭhar”...

⁶²¹ Vefat yılı bilgisi bulunmayan şahıslar şunlardır: Hâzret-i Mısrî Zâviyesi Şeyhi Şeyh Ahmed Efendi, Kelesli Seyyid ‘Abdu’llâh Efendi, Re’isü’l-ulemâ Remzi-zâde ‘Abdü’l-bâkî Efendi, Mûlaḥḥî-zâde Muḥammed Sa’îd Efendi, Bozoklu Hâce Muḥammed Efendi, Kaṭırcı-zâde Seyyid ‘Abdu’r-raḥmân Efendi, Oyun Dede-nâm Muştafâ Baba.

⁶²² Vefat tarihi belli olan şahıslar şunlardır: Nakş-bendî Şeyhi ‘Abdî Efendi, Şeyh Eşref Efendi-zâde ‘Ârif Efendi, Seyyid ‘Ömer-zâde Seyyid Hâcî Halîl Efendi, Eşref-zâde Necmü’d-dîn Efendi ibn-i Şeyh ‘Abdü’l-kâdir Efendi, Eşref-zâde Şeyh Seyyid Muḥammed Hâbib Efendi, Hâce-i ‘Âlim Neş’et Efendi, Zeyniler Zâviyesi Şeyhi Şeyh Ya’kûb Efendi, Sultân Emîr Şeyhi Tayyîb Efendi, Çehârşenbe Tekkesi Şeyhi Şadrî Efendi, Hâmâm Tekye Şeyhi Şeyh Ahmed Efendi, Üftâde-zâde Şeyh Ahmed Efendi, Şeyh Seyyid Muḥammed Emin Efendi en-Nakş-bendî, Üçkuzılar Şeyhi Şeyh Muştafâ, Şeyh Seyyid ‘Ubeydu’llâh Efendi, Seyyid Üftâde, Nûre’d-dîn-zâde Cum’a Şeyhi Seyyid ‘Abdu’llâh Efendi, Filibe Kâdîsî Feyzî-zâde Seyyid el-Hâc Muştafâ Efendi.

⁶²³ BİYEK Orhan 1041 vr. 8-b.

i beyāz ü sevāda muḳtedir oldıklarında” şeklinde kişinin artık hayatı kavrayacak olgunluḡa eriştiḡi bilgisi verildikten sonra eğitime başlamasıyla ilgili bilgiler “taḥṣīl-i ‘ulūma sa‘y-i belīḡ ile erbāb-ı ma‘ārifden olup” şeklindeki ifadelerle verilmektedir.

*...bir rehber-i pür-hünerden telemmüz eyleme ḳasdıyla
eb-i rūḫānī cüst ü cū iderek*

Sultānu’l-‘ārifin Eṣref-zāde ‘Abdü’l-ḳādir Efendi’den dest-i inābet aḫz eyleyüp...⁶²⁴

Biyografilerde kimlerden feyiz ve ders alındıḡı da yukarıdaki örnekte olduḡu gibi mutlaka belirtilen bilgiler arasında yer almaktadır.

*Ḥazret-i Sultān-ı Emīr vācibü’t-tevfīr ḫazretleriniñ cāmī‘-i lāmī‘ü’n-nūrlarında
kürsī-niṣīn va‘z u tezkīr olurlar idi
ve ḫeḫāṣṣenbe günleri Sedbaşı-nām maḫālide Ya‘ḳūb Efendi Tekyesi dimekle meṣḫūr
zāviyelerinde
‘aşḳ u ṣevḳ ile zıkr ü tevḫīd iderler idi.⁶²⁵*

Kişilerin eğitim bilgileri verildikten sonra ilmî, dinî ya da sosyal hayattaki faaliyetleri, eğitim süreçleri yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi belirtilmektedir.

*... ṭa‘ne-i ṭā‘ūn ile maṭ‘ūn olup
biñ yüz ṭoḳsan sekiz sāl-i muṣībet ictimālinde
ḡıḫta-fermā-yı süllāk-i ilāhī olan rütbe-i ṣehādeti iḫrāz idüp...⁶²⁶*

Kişilerin faaliyetleri, sosyal ve dinî hayattaki yerleri belirtildikten sonra yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere ölüm şekilleri ve yılları biyografilerde sunulmaktadır. Biyografisi örnek olarak sunulan Eṣrefzāde Şeyh Ziyāüddin Efendi yukarıda görüldüğü üzere 1198 yılında veba salgınında vefat etmiştir.

*... cedd-i ‘ālīleri Şerefü’d-dīn Efendi ḫazretleriniñ zāviyeleri miḫrābı verāsında medfūn
ve raḫmet-i Raḫmān’a maḫrūn olmuşlardır.
-Raḫmetu’llāhi ‘aleyh-⁶²⁷*

⁶²⁴ BİYEK Orhan 1041 vr. 8-b.

⁶²⁵ BİYEK Orhan 1041 vr. 8-b.

⁶²⁶ BİYEK Orhan 1041 vr. 9-a.

Devamında defin bilgisi ve dua cümleleri yer almaktadır.⁶²⁸

Hayat hikâyesi bu ana hatlarla tamamlanan şahısların bu noktadan sonra kişilik özellikleri, anlatılmaya değer hâlleri ve fiziksel özellikleri “ *ve min-ḥālātihi*”, “ *hilyetuhu*”, “ *evsāfuhu*” “ *ve min-kerāmātihi*” gibi yan başlıklar altında açıklanmaktadır. Kişinin vefatı hakkında düşürülen tarih manzumeleri ya da varsa kendi şiirleri biyografik kompozisyonun en sonunda yer almakta, yine kısa bir dua cümlesiyle biyografik anlatım tamamlanmaktadır.

3. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Türk-İslam Edebiyatı sahasında eser telif etmiş şairler ve ediplerle ilgili klasik biyografik kaynaklarımız olan tezkirelerde ve benzer biyografik eserlerde, şair ve müelliflerin tercüme-i hâllerinden başka edebî yönleri değerlendirilir, bu bağlamda dil ve üslup özelliklerine de değinilir.

Çalışmamızın başında belirtildiği üzere Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’ye, yaşadığı dönemi kapsayan tezkirelerin hiçbirinde yer verilmemiştir. Dolayısıyla onun dili kullanımı, üslup özellikleri ve edebî kişiliği hakkında bilgi ve değerlendirmeler bu tür eserlerde yer almamaktadır.

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’ye yer veren biyografik kaynaklardan ***Gülzâr-ı İrfân***’da ve ***Yâdigâr-ı Şemsî***’de de onun bu yönüyle ilgili herhangi bir değerlendirme yapılmamış, çok üretken bir müellif olduğundan, Bursalı İsmail Hakkı’dan sonra şehrin

⁶²⁷ BİYEK Orhan 1041 vr. 9-a.

⁶²⁸ Eserde, şahısların ölümleri üzerine onlara yapılan dualara birkaç örnek olarak şunlar verilebilir: “*rahmetu’llâhi ‘aleyh*”, “*rahimehu’llâh*”, “*rahimehumu’llâhu te‘âlâ*” “*rahime’llâhu ve nefe‘anu’llâhu te‘âlâ bi-berekātihi*”, “*rahmet’ullâhi ‘aleyhi rahmeten vâsi‘a ve zâda’llâhu te‘âlâ nûra merḳadihî ve nefe‘an’allâhu te‘âlâ bi-berekât-i feyzîhi bi-ḥurmeti Ḥabîbihi ‘aleyhi’s-selâm*”, “*rahmetu’llâhi ‘aleyh rahmeten vâsi‘a ve ‘alâ cemî‘ü’l-müslimîn*”, “*rahmetu’llâhi ‘aleyh ve ‘alâ-men fî-sefînetihi ilâ-yevmi’d-dîn*”, “*rahmetu’llâhi ‘aleyhi rahmeten vâsi‘a*”, “*rahmetu’llâhi ‘aleyhi rahmeten vâsi‘a ve nef‘ana’llâhu Te‘âlâ bi-berekāti himmetihi’l-ḳudsiyye*”, “*rahmetu’llâhi ‘aleyhi rahmeten vâsi‘a ve nevvera’llâhu merḳadehu*”, “*rahmetu’llâhi ‘aleyhi rahmeten vâsi‘a ve nevvera’llâhu merḳadehu bi-nûri’l-yaḳîn ilâ-yevmi’d-dîn*”, “*rahmetu’llâhi ‘aleyhi rahmeten vâsi‘a ve nevvera’llâhu merḳadehū bi-nûri’l-yaḳîn*”, “*rahmetu’llâhi ‘aleyhi ve nefe‘an’allâhu te‘âlâ bi-berekāti feyzîhi*”, “*sellema’llâhu te‘âlâ ilâ-yevmi’d-dîn ve medde’llâhu te‘âlâ zille himmetihi ‘alâ-aṣḥâbi’l-yaḳîn*”, “*ḳaddesa’llâhu sırrahu ve nef‘ana’llâhu Te‘âlâ bi-feyzi himemihî*”, “*ḳaddesa’llâhu Te‘âlâ rûḥahu ve nevvere merḳadehu ve ce‘ale ileynā himmetehu*”, “*ḳaddesa’llâhu Te‘âlâ rûḥahu*”, “*ḳaddesa’llâhu Te‘âlâ sırrahu’l-eṭṭhar*”, “*ḳaddese’llâhu Te‘âlâ ervāḥahum*”

en verimli ikinci müellifi olduğundan bahsedilmiştir. *Sefîne-i Evliyâ*'da ise ilk iki biyografik eserden farklı olarak Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin dil ve üslup özelliklerine değinen Osmanzâde Hüseyin Vassaf bu konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

*“Arapçayı bir münşî-i Arap gibi bilir, yazar; Fârisîyi lisân-ı mâder-zâdı gibi anlar idi. Mesnevî-i şerîfden ba'zı ebyât-ı latîfe îrâd buyurur, gâyet ârifâne bir sûrette şerh eylemişlerdir. Türkçede iktidârı, bâlâ-ter idi. Gâyet açık yazar, kesik ibâre ile tebyîn-i hakîkate meyl ederdî.”*⁶²⁹

Hüseyin Vassaf'ın Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin dil ve üslup özellikleriyle ilgili tespitleri isabetlidir. Gazzîzâde; *Ravzâtü'l-muflihûn*'un bütün bölümlerinde, anlatacağı konunun öncelikle anlaşılmasını önemsemiş, üslup kaygısıyla eserini anlaşılabilir bir hâle sokmamıştır. *Ravzâtü'l-muflihûn* ve diğer eserlerinden ayrıca hakkında anlatılanlardan hareketle onun Arapça ve Farsçaya kendi dili kadar hâkim olduğu kanaatine ulaşılmaktadır. Hüseyin Vassaf'ın da belirttiği gibi Türkçeye oldukça hâkim, genellikle açık ve sarîh yazmayı ilke edinmiş olan Gazzîzâde, anadil bilincine de sahiptir. Bu yönüne *Fütuhâtü Kenzî'l-Kur'ân* adlı eserinin sebep-i te'lif bölümündeki şu ifadeleri örnek olarak verilebilir: “Binâen’aleyh avâm ve havass hissedâr olsunlar için Türkiyyu’l-ibâre tahrîre mübâderet ve ism-i şerîfi *Fütuhâtü Kenzî'l-Kur'ân* tesmiye olunup...”⁶³⁰ Herkesin eserini anlaması için Türkçe yazmaya gayret ettiğini belirten Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin diğer bir önemli eseri olan Vâkıât'ın yazılmasında da yukarıdaki örneğe benzer bir şekilde dil bilincinin etkili olduğu görülmektedir:

“İşbu bâlâda beyân olan kelimât-ı kudsiyyeyi Azizim Hazretlerinin lisânından istima' idüp emir ve icâzetleriyle Türkî, Farisî, ‘Arabî bu divân-ı evrâk-ı hâliyesine ve sâir mecmûa ve kütûbe tahrîr eyledim idi. Lâkin, ekser sâlik-i tarîkat karındaşlarımıza böyle mühmel ve mücmel ve ‘Arabî, Fârisî anlaması su‘ûbetlü olur. Ne‘-i âm olup kırâet ve tilâvet ve mütaala iden mürîdân bu abd-i âcizi hayr du’â ile yâd ve Azizim Hazretlerinin dahi kemâlâtı bundan fehm olsun için bunda vesâir mahalde olan kelimâtı kudsiyyei Türkî ibâre ile tekrar beyâza çeküp elfâzıyla ve müşkilâtını dahi fehm-i idrâk-i âcizânem

⁶²⁹ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/136.

⁶³⁰ Gazzîzâde *Fütûhât*, I, 7-b.' den aktaran: Önal, *Fütuhâtü Kenzî'l-Kur'ân*, 66.

mikdarına azizin feyz-i berekât-ı kâşifeleriyle hall idüp bu güzergâh-ı fenâda bir seng-i kûşîşâne olup ihvâna yâdigâr olundu."⁶³¹

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin buradaki ifadelerinden de anlaşıldığı üzere o, Türkçe yazarak eserlerinde toplumsal faydayı esas almış, sanat yapma endişesi taşımaksızın halka ve aydın kesime daha çok dinî ve tasavvufî meseleleri öğretmeyi amaçlamıştır. Zaten bütün ömrünü dergâh-cami-cemaat arasında bu amaçla geçirmiş bir mutasavvıf olan Gazzîzâde'nin **Ravzâtü'l-muflihûn**'un başında belirttiği "*Bu faķîr-i pür-ķuşûruñ daķi her ne ķadar ķidmetten bîrûn ise daķi maķşûdum bu güzergâh-ı fenâda bîr yâdgâr terk idüp ķayr ile yâd olmadır.*"⁶³² sözleri de eserlerinde sanat kaygısını öncelemeksizin faydayı esas alan bir tercihi bulunduğunu göstermektedir.

Sosyal faydayı gözeterek yazdığından olsa gerek eserlerinde kusurların da bulunabileceğinin farkında olan müellif "... taķrîrâtımızda daķi sehv ü ķaķâsına vâķıf olan 'azîzândan niyâzmendem ki ķalemleriyle ta'mîr ve ta'dîl buyurup seng-endâz-ı ta'n olmayalar."⁶³³ diyerek okurun hoşgörüsüne sığınmaktadır.

Bursa vefeyatnameleri üzerine günümüze dek yapılmış çalışmalar incelendiğinde, vefeyat türündeki eserlerin çoğunun dil ve üslup açısından yeterince değerlendirilmediği görülmektedir. Örneğın yayımlanan vefeyatnamelerin ilk örneğî **Ravza-i Evliyâ**'da⁶³⁴ ve müteakip çalışmalar olan **Yâdigâr-ı Şemsî**'de⁶³⁵ ve **Hulâsatü'l-vefeyât**'ın⁶³⁶ ilk neşrinde araştırmacıların ele aldıkları eserlere bu açıdan hiç değinmedikleri görülmektedir.

Bursa vefeyatnamelerinin yetkin ilkörneğini oluşturan **Güldeste-i Riyâz-ı İrfân**'ın üslubuyla ilgili olarak ise eseri neşre hazırlayan Suat Donuk şu tespitlerde bulunmuştur:

"İsmail Belîğ mensur eserlerinden Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'da oldukça külfetli, ağır bir dil ve üslup kullanmıştır. Söz varlığı ağırlıklı olarak Arapça ve Farsçadan ibaret olan Güldeste münşiyâne tarzda kaleme alınmıştır. Arapça ve Farsça kelime, terkip ve iktibasların; uzun,

⁶³¹ **Risâletü'l-vâkıât**, BİYEK Orhan 354/4 vr.112-a. ; Tekeli, **Vâkıâ**, 107.

⁶³² BİYEK Orhan 1041 vr. 8-b.

⁶³³ BİYEK Orhan 1041 vr. 8-b.

⁶³⁴ Hızlı, Yurtsever, **Ravza-i Evliyâ**.

⁶³⁵ Kara, Atlansoy, **Yâdigâr-ı Şemsî**.

⁶³⁶ Demirel, **Hulâsatü'l-vefeyât**.

*simetrik cümlelerin çokluğu ile secinin hakimiyeti onu süslü nesir sınıfına dahil etmeyi gerektirmektedir.*⁶³⁷

Donuk, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'ı birçok açıdan incelediği gibi dil ve üslup açısından da başarılı bir tahlile tabi tutmuştur. Buradan da anlaşıldığı üzere tekellüflü bir dil ve anlatıma sahip olan *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'daki biyografileri anlayabilmek eski dilin çoğunluğu Arapça ve Farsçadan oluşan kelimelerini bilmeyi ve dil kaidelerine âşina olmayı gerektirdiği için oldukça zordur.

Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı örnek almış bir diğer Bursa vefeyatnamesi olan *Gülzâr-ı İrfân*'da da durum farklı değildir. Bilâl Güzel, bu eseri konu edinen tez çalışmasında Bursa vefeyatnameleriyle ilgili şimdiye kadar ortaya konan çalışmalarda eserlerin üslup açısından sistematik bir incelemeye tabi tutulmadığı⁶³⁸ tespitini yaptıktan sonra detaylı bir incelemeye giriştiği *Gülzâr-ı İrfân*'ın nesir üslubuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

*“Bütün bu seci, aliterasyon kullanımı; kelime kadrosu, zincirleme tamlamalar; doğum ifadeleri, ölüm ifadeleri; Bursa tasvirleri, manzum kısımlar, iktibaslar, dua ifadeleri göz önüne alındığında Gülzâr-ı İrfân'ın bedî/estetik üslup ile yazıldığı anlaşılmaktadır. Mehmed Fahreddin'in kendisine model olarak aldığı Güldeste-i Riyâz-ı İrfân da benzer üslup ile yazılmıştır.”*⁶³⁹

Dili, bu şekilde ahenkli, secili, uzun tamlamalarla yüklü bir şekilde kullanmanın yazarın değil vefeyatname türünün üslubu olduğunu belirten Güzel, *Gülzâr-ı İrfân*'ın dil ve üslubunun 18. yüzyıl tezkireleriyle olan benzerliğine de vurgu yapmaktadır. Ayrıca *Gülzâr-ı İrfân*'da yer alan biyografilerde bilgi vermenin yanı sıra sanat kaygısı da güdüldüğünü bu biyografik anlatımlarda görülen seci, aliterasyon kullanımı, zincirleme tamlamalar, doğum ve ölüm ifadelerindeki sanatlı söyleyişlerin de bunun kanıtı olduğunu belirtmektedir.⁶⁴⁰

Bursa vefeyatname silsilesinin ilk yetkin örneği olan *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'la ve bu eserin başarılı bir takipçisi sayılan en hacimli vefeyatname özelliğine sahip

⁶³⁷ Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyatname*, 98.

⁶³⁸ Ayşe Nur Sır Dünder'in *Hulâsatü'l-vefeyât*ın ikinci neşrini yaptığı, eseri kapsamlı bir dil incelemesine tabi tuttuğu çalışmasını bu grubun dışında tutmak gerekmektedir.

⁶³⁹ Güzel, *Gülzâr-ı İrfân*, 82.

⁶⁴⁰ Güzel, *Gülzâr-ı İrfân*, 82.

Gülzâr-ı İrfân'la karşılaştırıldığında *Ravzâtü'l-muflihûn*'un dili ve üslubu daha sade kalmaktadır. Burada bahsedilen “sade” tabiri bu eserlere kıyas olarak kabul edilmelidir. Yoksa yer yer süslü ve sanatlı anlatım özelliklerine de sahip olan *Ravzâtü'l-muflihûn*'un tamamen halk nesrine yakın bir sadelikte yazıldığını söylemek doğru olmayacaktır.

Ravzâtü'l-muflihûn'da yer alan Şeyh Ahmed Şerefeddin biyografisi, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ve *Gülzâr-ı İrfân* müellifi Mehmed Fahreddin Efendi'nin üsluplarını karşılaştırabilme fırsatı sunması açısından ilgi çekici bir örnektir. Enârlı Zâviyesi Şeyhi Ahmed Şerefeddin Efendi, Mehmed Fahreddin Efendi'nin babasıdır. Gazzîzâde'nin ölümünden sonra *Ravzâtü'l-muflihûn*'u inceleyen ve esere bazı eklemeler yapan Mehmed Fahreddin Efendi, bu biyografinin yer aldığı sayfanın⁶⁴¹ derkenarına babasının biyografisini yazmıştır. Aynı kişinin terceme-i hâlini kaleme alan iki müellifin üsluplarına örnek olması açısından bu iki biyografik anlatım; secileri, tamlamaları, ahenk öğeleri, eş anlamlı kelime kullanımları gibi nesirde üslubu belirleyen unsurlar açısından karşılaştırılmak üzere aşağıda verilmiştir:

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin kaleminden	Mehmed Fahreddin Efendi'nin kaleminden
Seyyid Şeyh Ahmed Şerefü'd-dîn Efendi 1227 ⁶⁴²	'Umdetü'z-zühhâdî'l-kâmilîn Enârlı Zâviyesi Şeyhi eş-Şeyh es-Seyyid Ahmed Şerefü'd-dîn Efendi ibn Seyyid Şeyh Bedre'd-dîn Efendi 1227
Enârlı Zâviyesi Şeyhi <u>'umdetü'z-zâhidîn</u> ve <u>kudvetü'l-mücâhidîn</u> Seyyid Şeyh Ahmed Şerefü'd-dîn Efendi, müşârün ileyh mârû'z-zikr <u>seyhîm</u> ve <u>senedim</u> Şeyh Bedre'd-dîn Efendi'niñ şûlb-i pâkinden 1182 târîhinde 'âlem-i şuhûda gelüp temyîz-i nik ü bede muqtedir olduğda <u>taḥşîl-i me'ârif-i 'ilmiyyeye</u> tâlib olup zamânınıñ ferîdi	Efendi müşârün ileyh -esbağa'llâhu ni'amehu 'aleyhi- ḥazretleri mârû'z-zikr seyyid Şeyh Bedre'd-dîn Efendi <u>ḥazretleriniñ şûlb-i pâkinden</u> biñ yüz seksan iki senesi Muḥarremü'l-ḥarâmında <u>işâ'a-i envâr-ı dîdâr-ı 'âlem-i şuhûd</u> , <u>zîb-efzâ-yı erîke-i vücûd</u> olup mehd-i seniyye-i dâye-i hidâyet-mâye-i <u>tevfîk-i Hudâ'da terbiye-kerde</u> ve <u>şekre-i gunc</u>

⁶⁴¹ BİYEK Orhan 1041 vr. 25-a, 25-b.

üstādım el-Hâc Ebübekir Efendi'den taḥşil-i 'ulūm-ı nāfi'a eyleyüp peder-i 'ālî kadrlerinden daḥi aḥz-ı tarikat ve ihrâz-ı rütbe-i hilâfet ve aḥz-ı varak-pâre-i izn ü icâzet idüp biñ iki yüz on altı Şaferü'l-hayrîñ on yedinci düşenbe günü pederleri 'azm-i cinân eyledikde maḳâmlarına câlis-i seccâde-i meşîḥat olup sene-i merḳûme Şa'bânıñ on üçüncü Şalî günü ba'de'l-aşr ḥişârda Yeşil Türbe Maḥallesi'nden zuhûr iden ḥarîk-ı kebîrde sâkin oldukları Enârlı Maḥallesi'nde Emîr Efendi Zâviyesi nâr-ı pür-zârla pür-nâr olup Şeyḥ-i merḳûm bir müddet Naşûhî Zâviyesi'nde sâkin olup ba'dehu himmet-i pîrân ve 'inâyet-i Yezdân ile Vâlîde Kethüdâsı Yûsuf Ağa merḳûm on iki kîse akçe binâ-yı zâviyeye himmet idüp anıñla inşâ ve binâ olunup baḳıyyesini daḥi aşḥâb-ı ḥayrdan Keçeci el-Hâc 'Osmân atıyeb emvâlinde şarfla tekmiñ idüp bir laṭîf Âsitâne oldıḳda Şeyḥ-i mezbûr eşer-i ecdâdına ri'âyete sinn-i şerîfleri erba'îne resîde olduḳda 'uzlet-nişîn-i kûşe-i vaḥdet olup 'ibâdât ü tã'âtlâ meşḡûl iken biñ iki yüz yigirmi beş senesinde Rusya keferesi üzerine olan sefer-i hümayûnda لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ mişdâḳınca bu 'amel-i cemîle şarf-ı maḳderet idüp Recebül-ferdiñ on birinci sebt günü emru'llâh ve emr-i Rasûlu'llâh ve ḳarr-ı (?) zıllu'llâha imtişâlen iki yüz elli nefer miḳdârı zümre-i mücâhidîn ile 'azm-i cihâd eyleyüp naşîbleri oldıḳı kadar mücâhededen soñra

رجعنا من الجهاد الأصغر إلى الجهاد الأكبر

mefhûmunca sâlimen ve gâliben yine 'avdet ve maḳâmlarına vâşıl olup kemâ fi's-sâbık

u delâl-ı mâderde şîr-i şehd-âb-ı 'izzet ile perverde olarak şedd-i ḳurt-ı şabâvetden tahlîs ü dest ü pâ, nîk ü bed-i cihânı fark u temyîze liyâkat-evfâ taḥşil ü peydâ eyledikde kesb-i 'ulūm-ı zâhireye şitâb, 'alâmet-i zamân ve fehâmet-i devrân Ders-i 'âm el-Hâc Ebübekir Efendi ḥazretleriniñ meclis-i şiddîḳlerine nice zamân-ı vâfire mülâzemet ile ḥayli me'ârifde hüner iktisâb, 'ulūm-ı 'aḳliyye vü naḳliyyeye bu vechile ihtisâs itmişler idi. Ḥaṭṭ-ı nesh ü şülüşde üstâd-ı mâhir reyḥân-nişâr mu'allim-ḥâne ḥâcesî merḳûm 'Osmân Hâc Efendi'den telemmüz ve temeşşuk ve şürekâsını her vech ile tefavvuk idüp müşârûn ileyh den mücâz ve me'zûn olmuş idi.

"Cüz ü lâ-yetecezziden geçirdi 'ilm-i Rabbânî Ḥayâl-i ḥüsnüne düşdüm niderem ağ u ḳarayı"

müeddâsınca âteş-i aşḳ-ı İlâhî kânûn-ı derûnlarında peder-i fütüvvet-me'sirlerinden inâbet idüp şevḳile zıkr-i Hudâ'ya müştâḡil olup sâlik-i râh-ı mücâhede ve riyâzet biñ iki yüz üç senesinde âḥiz-i varak-pâre-i hilâfet olmuşlar idi. Biñ iki yüz on altı sâlinde peder-i velâyet-eşerleri seyḥü's-süyûḥ ve menba'u'l-kerâmet ve'l-fütûḥ Seyyid Şeyḥ Bedre'd-dîn Efendi gölşen-serâ-yı 'âlem-i lâhûta ḥurâman ve Behîşt-i Firdevsî sükkân itdîklerinde seccâde-i meşîḥâta cülûsa sâyân ve sâlikân u dervîşân olup birkaç seneler mürüretle sünnet-i ecdâd-ı kirâmı olan inzivâyı icrâ, min-ciheti'l-bâṭın kendilerine işâret-i imâ olunmaḡla güşe-gîr-i peygüle-i inzivâ ve iḥyâ konende-i âyîn-i eslâf-ı 'izâm kerâmet-intimâ üzre iken sinn-i şerîfleri ḳırḳ altı ḥaddine resîd olup sebeb-i rihlet-i cânân

<i>ihtiyār-ı inzivā idüp ‘ibādāt ü mücāhedātla meşgûl iken biñ iki yüz yigirmi yedi senesi Zü’l-ka‘detü’ş-şerîfesiniñ on beşinci hamîs gicesi sâ‘at sekizde hummā-i muhriķa nev‘inden bir sebep ile cām-ı şehādeti <u>nūs</u> ve deryā-yı cānı ‘ālem-i şehādete <u>cūs</u> ve keyfiyet-i şerbet-i vişāl ile <u>bî-hüş</u> olup cedd-i büzürgvārı Şeyh Şadrî Efendi’niñ cānib-i ķademinde <u>medfûn</u> ve dea‘vāt-ı mü‘minîne <u>makrûn</u> olmuşdur.</i> <i>(Hilyetuhu:) Tavîlü’l-kāme, za‘ifü’l-bünye, hafîfü’l-lihye, aķmerü’l- levn, beşûş, ‘ābid ü zāhid ü mücāhid ve zamanında zühd ü şalāhile meşhûr-ı edîb bir mübārek zāt-ı şerîf idi.</i> <i>-Raķmetu’llāhi ‘aleyhi ve nevvera’llāhu merķadehu bi-nûri’l-yakîn ilā-yevmi’d-dîn-</i>	<i>olur ta‘ne‘-i tã‘ûn ile <u>sehîd</u> biñ iki yüz yigirmi yedi Zü’l-ka‘desinde ‘āzim-i şavb-ı Cenāb-ı Rabb-i Mecîd oldu. Enārlı Hānķāh’ında olan hāzîrede vücûd-ı şerîfleri <u>defîn-hāk-i müşk-bār</u>, ecdād-ı kirāmlarıyla <u>hem-civārdır</u>. Şeyh-i mumā ileyh kemāl-i zühd ü şalāh ile pîrāste ve ‘akā‘id-i pāk-i dîniyye ile ārāste ğayetle mütevażı‘ halîm ü selîm hatm-i h‘āceġān-ı Naķş-bendiyye ķırā‘atine pederlerinden münseb her vechile sâkin, ġüşe-i şabr u şekîb, giceler tã-be-seķer iştigāl-i zikru’llāhla uyanıķ ve ezvāk-ı ecdād-ı ‘izāmını zã‘îķ, bir şeyh-i fazîletmend ‘āşîķ idi. Vefâtlarından iki sene muķaddem fî-sebîli’llāh üç yüz miķdārı ‘asākîr ile ġazā vü cihāda رجعنا من الجهاد الأصغر إلى الجهاد الأكبر fehvāsınca yine vaţanlarına ‘avded ü ric‘at idüp bu ‘ameli . daķi nã‘il olmuş idi -Raķimehu’llāh-</i>

Müellifler tarafından kaleme alınan biyografilerin her ikisi de yaklaşık aynı kelime sayısına sahiptir. Gazzîzâde’nin 344 kelime kullanarak anlattığı biyografiyi Mehmed Fahreddin Efendi 358 kelimeyle anlatmıştır. Metinde koyu dizilen yerler en az üç sözcükten oluşan tamlamaları, altı çizili yerler ise secili ve anlamdaş kelimeleri göstermektedir. Bu kıstaslar açısından bakıldığında Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin üslubunun Mehmed Fahreddin Efendi’ye kıyasla daha sade olduğu ortaya çıkmaktadır. Gazzîzâde biyografi boyunca üç kelimedenden oluşan altı adet tamlama kullanmışken Mehmed Fahreddin Efendi yirmi üç adet tamlama kullanmıştır. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin anlatısında üçten fazla kelimeye sahip hiçbir tamlama kullanılmamışken Mehmed Fahreddin Efendi “iṣā‘a-i envār-ı dîdār-ı ‘ālem-i şuhūd, zîb-efzā-yı erîke-i vücûd ; hidāyet-māye-i tevfiķ-i Hūdā’da terbiye-kerde ve şekre-i ġunc u delāl-ı māderde şîr-i şehd-āb-ı ‘izzet ile perverde ; sālîk-i rāh-ı mücāhede ve riyāzet ... āķîz-i varaķ-pāre-i hilāfet ; kemāl-i zühd ü şalāh ile pîrāste ve ‘akā‘id-i pāk-i dîniyye ile ārāste” örneklerinde görüldüğü gibi üçten fazla kelimedenden oluşan uzun zincirleme tamlamaları iç içe kullanmış hatta “iṣā‘a-i envār-ı dîdār-ı ‘ālem-i şuhūd” tamlamasını beş kelimedenden

oluşturmuştur. Seciler açısından kıyaslandığında Mehmed Fahreddin Efendi'nin biyografik anlatısı yirmi üç secili ifade kullanımı ile ön plandayken Gazzîzâde'nin ise secili üç ifadesi bulunmaktadır. Mehmed Fahreddin Efendi'nin biyografik anlatımında “*ıştigâl-i zıkrı'llâhla uyanık ve ezvâk-ı ecdâd-ı 'izâmını zâ'ik, bir şeyh-i fazîletmend 'âşık idi.*” cümlesindeki “z” aliterasyonu da nesirde ahenk öğelerindendir ve bu anlatım inşada genellikle sanat kaygısıyla yapılmaktadır. Paralel söyleyişler, ahenk öğeleri, anlamdaş kelimelerin kullanımı, yukarıda örneklenen seciler ve zincirleme tamlamalar gibi üslup unsurları açısından bakıldığında Mehmed Fahreddin Efendi'nin anlatısının “süslü ve sanatlı” nesre, Gazzîzâde'nin anlatısının ise “orta” nesre örnek olduğu söylenebilir.

Bilindiği üzere dil ve üslup özellikleri açısından eski edebiyatımızın nesir türündeki eserlerine yönelik değişik tasnif çalışmaları yapılagelmiştir. Son zamanlarda farklı bakış açılarıyla çeşitli sınıflandırmalara gidilse de bunlardan en yaygın kabul göreni; sade-orta-süslü nesir sınıflandırmasıdır.⁶⁴³ Bu sınıflandırma türlerinden “orta nesir”de amaç duygu ve düşüncelerin “nasıl anlatıldığı”ndan ziyade “neyin anlatıldığı” olduğu için ilmî, dinî, tasavvufî eserlerde daha çok bu nesir türü tercih edilmiştir.

“Osmanlı yazı tarzı içinde en çok rağbet gören bu nesir de halkın dilinden oldukça uzaklaşmış, hüner gösterme özentisiyle lafız sanatlarına başvurularak secili ibareler kullanılmıştır. Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere yer verilmekle birlikte asıl maksat bilgilerin ve düşüncelerin aktarılması olduğundan süslü nesre oranla anlaşılması daha kolay olan bir üslûba yer verilmiştir. Âlim ve sanatkârların çoğu bu nesir tarzını tercih etmiştir.”⁶⁴⁴

Bu genel değerlendirmeler ve karşılaştırmalar açısından bakıldığında ve üslup özellikleri göz önüne alındığında ***Ravzâtü'l-muflihûn*** “orta nesir” sınıfına dâhil edilebilir. Gazzîzâde, eserinde Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere yer vermekle birlikte asıl maksadı olan bilgi ve düşünce aktarımını ihmal etmemiştir.

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, ***Ravzâtü'l-muflihûn***'da ağırlıklı olarak orta nesir tarzına dâhil edilebilecek bir dil ve anlatımı benimsemişken yer yer süslü anlatıma

⁶⁴³ Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2014), 5-21.

⁶⁴⁴ Mustafa İsmet Uzun, *“Nesir-Türk Edebiyatı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/10.

kayan bir dili kullandığı da yadsınamaz. Bağlaçlarla, fiilimsi gruplarıyla uzatılan, yer yer eş anlamlı sözcüklerle secili anlatımı tercih eden Gazzîzâde'nin en çok başvurduğu üslup özelliği simetrik terkiplerle yaptığı secili anlatımdır. Kronolojik anlatımın baz alındığı biyografilerde daha çok kişilerin vefat bilgilerinin verildiği bölümlerde bu sanatlı üslup tarzına rastlanmaktadır. Bu özelliği, *Ravzâtü'l-muflihûn*'un vefeyatname türünün başarılı örneklerinden biri olduğuna delil olarak gösterilebilir. Aşağıdaki örnekler bu düşünceyi destekler mahiyettedir:

*“Biñ iki yüz üç Şa‘bânü’l-mu‘azzamınıñ nışfında ‘ömr-i nâzenîleri kemâle resîd olup rûh-ı pür-fütûhları zâviye-i muzlîme-i ‘âlem-i mülkden cânib-i melekûta **‘tulû‘** ve haber-i fevtleri beyne’l-‘uşşâk **‘şüyû‘** buldukda tekye-i mezkûreden semâ‘-hâne kapısı muvâcehesinde **mağbûr** ve vuşlat-ı hûr u gılmân ile **mesrûr** ve dea‘vât-ı âyendegân ve revendegân ile kabir-i pür-enverleri yevmen fe-yevmen **pür-nûr** olmağdadır. Ve bu zîkr ü esmâ, edâ-i ferâ‘îze-i **Haḵk** ve sünen-i Rasûl-i Feyyâz-ı **Mutlâk** edâ olunduktan soñra vird ü zîkr ile meşgûl olmağ gerekdir.”*⁶⁴⁵

Bu örnekte görüldüğü üzere paralel söyleyişlerle akan anlatıda “**‘tulû‘** / **‘şüyû‘**, **mağbûr** / **hûr** / **mesrûr** / **pür-nûr**, ferâ‘îze-i **Haḵk** / Feyyâz-ı **Mutlâk**” gibi secilerin yanında “zâviye-i muzlîme-i ‘âlem-i mülk” ve “sünen-i Rasûl-i Feyyâz-ı Mutlâk” gibi dört kelimelik zincirleme tamlamalar yer almaktadır. Ayrıca “ferâ‘îze-i Haḵk / Feyyâz-ı Mutlâk” tamlamalarındaki “f, z, k” aliterasyonları da ahenk unsurları olarak süslü nesri örneklemektedir.

Aşağıdaki alıntıda ise Hüseyin Vassaf’ın, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin üslup özellikleriyle ilgili “*Gâyet açık yazar, kesik ibâre ile tebyîn-i hakîkate meyl ederdî.*”⁶⁴⁶ tespiti örneklenmektedir:

“Cenâb-ı Belîğ’in tertîb buyurdukları vefeyâtlarını âhîr-i ‘ömrlerine qarîbe kadar zeyl buyurmuşdur. / Feşâhat ve belâgat ile müzeyyen bir vefeyât-ı bî-nazîrdır. /

⁶⁴⁵ BİYEK Orhan 1041 vr. 5-b.

⁶⁴⁶ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5/136.

*Erbâbı mütâla‘a eyledikde merhûmuñ derecesini andan istişhâd eder. /
‘Ulûm-ı zâhirde kemâl bulup taşavvuf rāyihâsın şemm eyledikde
ihtiyâr-ı hîdmet itmişlerdir. /
Nitekim Eşref-i Rûmî, Hâcî Bayrâm-ı Velî hazretleriniñ dâ‘ire-i
devletlerinde olan edeb-hâneleri tamâm on sekiz sene tahtîr eyledi. /
Bilâ-füñûr âhirü’l-emr vesvese vü havâtır gelüp anı def‘ için mübârek
gicelerini maḥall-i cārubda isti‘mâl buyurmuşlardır.”⁶⁴⁷*

Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin biyografisinden alınan bu bölüm, müellif Gazzîzâde’nin kısa cümlelerle açık anlatımına örnektir. Ancak müellif her zaman bu anlatım tarzını benimsememiştir. Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin biyografisinden alınan bu cümleler 8-10 kelimeyle kurulmuşken konunun başında örneklendirilen Şeyh Ahmed Şerefeddin biyografisi 313 kelimedden oluşan yekpare bir cümle şeklindedir. Gazzîzâde’nin metni yukarıda Mehmed Fahreddin Efendi’nin metniyle karşılaştırıldığında dil ve üslup açısından daha sade bulunmuştu. Ancak Gazzîzâde’nin başvurduğu cümle kurulumu açısından süslü nesir üslubunda yer alan bağlaçlarla ve filimsilerle uzatılan yapı karşımıza çıkmaktadır. Bu örnek, Gazzîzâde’nin kararlı bir üslup özelliği olmadığını, yer yer sade yer yer süslü nesre uygun ifadeler kullandığını kanıtlamaktadır. Gazzîzâde’nin dil ve anlatımındaki bazı yönler daha sade bir üslubun niteliklerini taşıırken bazı yönler ise süslü üslubun niteliklerini örneklendirmektedir.

Aşağıdaki alıntılar da *Ravzâtü’l-muflihûn*’un bütünüyle orta nesir sınıflandırmasına girecek biçimde yazılmadığını yer yer secili ve aliterasyonlu nesir üslubuna sahip olduğunu örneklerindendir:

“‘Abdü’l-kâdir Efendi fâris-i meydân-ı tarîkat, mûmâris-i erkân-ı şerî‘at, nâ‘il-i ‘irfânü’l-melikü’l-kâdir Eşref-zâde Seyyid Şeyḥ el-Hâc ‘Abdü’l-kâdir”⁶⁴⁸

“...vâlid-i mâcidlerinden aḥz-ı inâbet ve seyr ü sülûka raḡbet ve dâ‘iye-i enfüsiden rehbet ve esmâ-i isnâ ‘aşarayı tekmîl birle ‘azîz-i

⁶⁴⁷ BİYEK Orhan 1041 vr. 8-b, 9-a.

⁶⁴⁸ BİYEK Orhan 1041 vr. 11-a.

*müşārün ileyhden mücâz ü mustahlef ve kendülere lâyıķ hayr-ı
halef...*⁶⁴⁹

Eserin, yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi yer yer süslü nesir örneği gösterse de genel itibarıyla “orta nesir” örneklerine daha yakın olduğunu tekrar ettikten sonra Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin **Ravzâtü’l-muflihûn**’da kullandığı anlatım biçimlerinden söz etmek yerinde olacaktır.

Gazzîzâde, eserinde farklı anlatım biçimlerini üslup özelliği olarak kullanmıştır. Eserde, özellikle ölüm sahnelerinin anlatıldığı bölümler lirik anlatımın kendini iyice hissettirdiği yerlerdir. Bazı bölümlerde mübalağalı anlatım tarzını kullanan müellif bazı yerlerde didaktik anlatımı, diğerlerine nispeten az da olsa bazı yerlerde de mizahi anlatım biçimlerini kullanmıştır. Diğer yandan **Ravzâtü’l-muflihûn**, anlatma esasına dayalı bir eser olduğundan tahkiyeli anlatım tarzı eserin genelinde hâkim olan anlatım biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserde bu anlatım biçimlerini örnekleyen bazı kullanımlar aşağıda verilmektedir:

1- Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, Hoca Neş’et Efendi’nin peygamber sevgisiyle dolu olduğunu belirttikten sonra onun yazdığı na’tın bestelenmesiyle ilgili olarak kurduğu şu cümleler lirik anlatım biçimine örnek olarak gösterilebilir:

*“...ser-çeşme-i gürûh-ı zâkirân Seyyid Hâfız Muhammed Emîn
Efendi daḥi bu na‘t-ı şerîfe segâh beste bağlayup beyne’l-‘uşşâķ âġâz
olundukça kemâl-i te‘şîrinden derûn-ı ‘uşşâķda olan deryâ-yı ḥubb-ı
Rasûlu’llâhı cûşa getürüp ... şadâ-yı ḥây-ı hûyî âsûmâna peyveste
olup sükkân-ı semâvât daḥi telezzüz iderler.”*⁶⁵⁰

Benzer bir anlatım tarzı da Emir Sultan Zaviyesi Şeyhlerinden Tayyib Efendi’nin kışın yaptığı bir yolculuğu esnasında gemisinin karaya vurmasından sonra bir vadide tipiye yakalanıp donarak ölümü üzerine yapılmaktadır. Müellifin cümleleri, okurun duygusuna hitap ederek onu harekete geçirmeye uygun niteliktedir:

⁶⁴⁹ BİYEK Orhan 1041 vr.11-b.

⁶⁵⁰ BİYEK Orhan 1041 vr.21-b.

“...eyyām-ı şitā olma takrîbi bir ‘azîm bir fırtınaya teşâdüf eyleyüp sefîneleri telâţum-ı baħr-ı bî-kerâna müteħammil olmayup Miħâlîç nevâhisinde bir maħalde қaraya urduқda Şeyh-i merķûm cān қurtarma sevdāsıyla sefîneden rüfeķāsıyla ma‘an ħurûc idüp ol vādîlerde tûfān u boran-ı selc ile serāsime olup Papaz ħırmeni-nām maħâllerde... müfādınca dāne-i vücûdları bād-ı ecel ile talān u perîşān ve cānib-i Cenāb-ı Sübhān’a cān-ı şirîni ħırmān... vāşıl-ı rahmet-i Yezdān olmuşdur.”⁶⁵¹

Ravzâtü’l-muflihûn’da lirik anlatım üslubunun daha çok, biyografisi verilen kişilerin ölüm bölümlerinde yapıldığı görülmektedir. Edebî eserlerde sık görülen bir özellik olan duygusal ifade tarzının sanatçıları daha süslü ve sanatlı anlatmaya yönlendirmesi Gazzîzâde için de geçerlidir. Bu sebepten ötürü **Ravzâtü’l-muflihûn**’da lirik anlatım üslubunun en yoğun kullanıldığı bölümler vefat bilgilerinin verildiği yerlerdir. Bu durum, eserin tür özellikleriyle de örtüşmektedir.

2- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi didaktik anlatım biçimini daha çok tarikat adabı, zikir, dua, tevbe, gibi müridlere dinî ve tasavvufî konularda bilgi verdiği bölümlerde yapmaktadır. Bu anlatım biçiminin kullanıldığı yerlerde üslup özelliği olarak kısa cümleler, net ifade şekilleri yer almakta, ayet ve hadisler gibi dinî referanslara sıkça başvurulmaktadır. **Ravzâtü’l-muflihûn**’da bu anlatım biçimiyle kaleme alınmış çok sayıda bölüm bulunmakla birlikte örnek olması açısından aşağıdaki şu pasajlar verilebilir:

“Ya‘nî bir kimse günde yüz kerre Subhāna’llāhi ve bi-ħamdihî kelimesini tilāvet eylese günāhları ‘avf u mağfiret olur. Eger anîñ günāhı deryā köpüğü kadar daħi olursa yevm-i muṭlaқ ve ger evvelinde gerek meclis-i vāhidede zikr eylesün gerek her bir vaқtde yigirmişer kere zikr eylesün bu ecr ħāşıl olur ve günāhları ‘avf olur. Lākin muħaқķiķîn ħāzerātı buyurlar ki ħuķūķu’llāhdan olan zünüb-ı şağāir ‘avf olur. Ve illā ħuķūķ-ı ‘ibād ‘avf olmaz. Zîrā ħuķūķ-ı ‘ibādı

⁶⁵¹ BİYEK Orhan 1041 vr. 22-a.

*ya edā eylemeli yāhud bir vech ile haq şāhibini irzā eylemelidir ki
‘avf ola.’⁶⁵²*

*“Avām deyü şol gürūha tesmiye iderler ki meşâyıhdan olmaya,
müderrişin silkine sâlik olmaya ancaq iltizâmat ve muqâta‘at ü
zirâ‘atla meşğûl ola. Bu zümreye beyne’l-‘ulemâ ‘avām ta‘bîr olunur.
Bunlarıñ dañi derûnunda ‘ulemâdan ve şulehâdan ve meslek-i
evliyâu’llâha sâlik olmuşları vardır. Her ne kadar şûret-i zâhirde
‘avām ise sîretde tarîk-ı havâşşa râhi olanları katı vâfirdir.”⁶⁵³*

3- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ***Ravzâtü’l-muflihûn***’da mübalağalı anlatım biçimine de sıkça başvurmuştur. Eski nesir geleneğimizin bir özelliği olan bu anlatım biçimi, bazen anlatıcının anlattıklarını inandırıcı kılma psikolojisinin yansıması olarak kullanılmaktadır. ***Ravzâtü’l-muflihûn***’da çoğu zaman lirizmle iç içe geçmiş bir şekilde bulunan bu anlatım biçimine daha çok biyografilerin ölümü anlatan bölümlerinde bazen de kişilerin niteliklerinin abartılarak verildiği tanıtım cümlelerinde rastlanmaktadır. Aşağıdaki örnek, ‘Abdu’s-şamed-zâde Sa‘îd Efendi biyografisinden alınmıştır. Said Efendi’nin ney üflemedeki hünerini Gazzîzâde abartılı ifadelerle aktarmaktadır:

*“Lâkin merhûma nây çalmağ dâd-ı Haqq idi. Ya‘nî nâyı eline alup
nefî eylemege mübâşeret ve âgâz buyurduklarında kulûb u ervâha
te‘şir idüp بشنو این نی چون حکایت می‌کند / از جدایها شکایت می‌کند
itdürüp kemâl-i hazz u sürûr ü esrârdan şadâ-yı dem-i yâhû hüseyinîye
çıkup negamât-ı Şâh-ı Manşûr nâz eyledikçe sîneler çâk ve zümre-i
‘uşşâk fütâde-i hâk olurlar idi.”⁶⁵⁴*

4- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, ölümü konu edinen böylesine ciddî bir eserde yeri geldikçe mizahi anekdotlara başvurmaktan kaçınmamaktadır. ***Ravzâtü’l-***

⁶⁵² BİYEK Orhan 1041 vr. 23-a.

⁶⁵³ BİYEK Orhan 1041 vr. 74-a.

⁶⁵⁴ BİYEK Orhan 1041 vr. 47-b.

muflihûn'da bu tür anekdotları “Latîfe/Letâifuhu” başlığı altında vererek onları bir nevi görünür kılmakta, eserin bütününden ayırmaktadır. Bu konuda bir örnek olması açısından Bursa'nın önde gelenlerinden Cizyedârzâde Hüseyin Ağa'nın çok konuşmasıyla tanınan Mevlevî Şeyhi Atâullah Dede arasında geçen şu diyalog örnek olarak verilebilir.

*“Laṭîfe: Merḥûm herbir şey’i ifâdede gâyet tafşîle mâ’îl olduğundan Nâzır-ı Binâ-yı Ağâ-yı mûmâ ileyh âsitâne-i binâyı ba‘zen görmege teşrîf buyurdıklarında Şeyḥ Efendi’ye ‘Canım Şeyḥim, maşlaḥatım keşirdir. Sizden binâyı müte‘allık şeyi su‘âl eyledigimde bilirim bir iki kelâm ile tamâm eylemezsiniz. Lâkin size izindir, bir su‘âlîme on cevâb ver. Amma daḥi ziyâde olmasun.’ deyü şûret-i laṭîfede ihtîşâr-ı maḳâl ile emr buyururlar imiş.”*⁶⁵⁵

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, yukarıda örneklendirilmeye çalışılanlar dışında başka anlatım biçimleri de kullanmıştır. Aşağıda onun söylev üslubunu örnekleyen bir pasaj yer almaktadır. Dinî-tasavvufî kimliğinin, Gazzîzâde’yi eserinin birçok yerinde bu anlatım üslubunu kullanmaya yönelttiği söylenebilir:

*“Ey mü’min karındaş, sū’-i qarînden ḥazer lâzımdır. Böyle bir zât-ı kerîmiñ evlâdı kendiniñ aşla ihtiyâcı olmayup mâl-i firāvâna mâlik iken pederiniñ evkâfını daḥi ihyâ eylemege gayret idüp zamm ü zamîmeler ile bir çerâğ-ı fûrûzân eyleme vâcibe-i zimmeti iken ḳurenâ-i lâ-yufliḥûn igvâsıyla böyle evkâfını itlâfâ sâ‘î olup kendi daḥi felâḥ bulmadı. El-ḥazer el-ḥazer.”*⁶⁵⁶

Bu noktada Gazzîzâde’nin bir üslup özelliğinden daha bahsetmek bir zorunluluktur. Şöyle ki, *Ravzâtü’l-muflihûn*’da şahısların biyografileri verildikten sonra ölüm ifadelerinin o kişilerin mesleklerine, meşreplerine, kişiliklerinin öne çıkan yönlerine göre belli bir tema etrafında verildiği görülmektedir. Bu bölümlerde müellif tarafından tenasüp sanatından sıkça faydalanıldığı, tahkiyeli üslup tarzıyla anlatıya güç

⁶⁵⁵ BİYEK Orhan 1041 vr. 15-a.

⁶⁵⁶ BİYEK Orhan 1041 vr. 29-a.

katıldığı görülmektedir. Hemen her biyografinin sonunda karşımıza çıkan bu anlatım tarzı da eserin tür özellikleriyle bütünleşmesini sağlamakta ve esere edebî değer katmaktadır. Örneğin Ramazan ayında vefat eden Üftadezâde Şeyh Ahmed Efendi'nin babasının ölümü, Ramazan ayı ve onun etrafında oluşan anlam dünyasını çağrıştıran, tenasüp sanatıyla zenginleştirilmiş şu cümlelerle verilmiştir:

*“Ve biñ iki yüz on yedi senesi Ramažânında pederleri Şeyh Muştafâ Efendi, erzâk-ı dünyâ tenâvülünden imsâk ve eţ‘ime ve eşribe-i cinân ile iftâr buyurdıklarında, mağâm-ı ‘âlîlerine seccâde-nişîn-i irşâd olup...”*⁶⁵⁷

Şeyh Sadri Efendi'nin vefatı ise bol secili, aliterasyonlu ve ölüm temasının kişileştirme sanatından faydalanılarak edebîleştirildiği şu cümlelerle anlatılmaktadır:

*“... vâşıl olduğda hançer-i cellâd-ı felek sînesin çâk ve rû-yı cânı levş-i vücûddan pâk, biñ iki yüz yigirmi üç senesinde Hâzret-i Üftâde Efendimiziñ câmi‘-i şerîfî pîşgâhında kâfeş-i tenleri der-zîr-i hâk olmuşdur.”*⁶⁵⁸

Selami Şeyhi Sadık Efendi'nin soğuk algınlığından ölümü ise şu cümlelerle anlatılmaktadır:

*“...taqdîr-i İlâhî zâviyelerini ta‘mîr kaydında iken germ ü serd-i dolâb-ı felekden vücûdları harâba meyl idüp ‘illet-i zâtü’l-cenbden tekyegâh-ı fenâdan ‘âlem-i beķâyâ rihlet idüp...”*⁶⁵⁹

Diğer bir biyografi olan Kite Mahkemesi başkatibi ve aynı zamanda müderris payesine sahip Hâcezâde Mahmud Efendi biyografisinde Gazzîzâde, Mahmud Efendi'nin ölümünü katiplik, yazı ve hesap terimleri üzerinden tenasüplü bir üslupla anlatmaktadır:

⁶⁵⁷ BİYEK Orhan 1041 vr. 22-b.

⁶⁵⁸ BİYEK Orhan 1041 vr. 22-a.

⁶⁵⁹ BİYEK Orhan 1041 vr. 19-a.

“Ḥamza Beg Medresesi müderrisi olup medrese-i merķūmede iken ser-māye-i girān-māye-i ‘ömr-i nāzenīnleri nakdi muḥāsib-i serī‘ü’l-ḥisābiñ kātibeyn-i ‘ādileyni vesā’iṭiyle ḥesāb ve defter-i a‘mālini kütüb ü taḥrīr ü ḥüsn-i ḥātme ḥātemiyle ḥatm ve zümre-i mü‘minīn siciline kayd olduğda meşāliḥ-i sivāyı tekmīl ve cerīde-i a‘mālini dergāh-ı aḥkemü’l-ḥākimīne tesyīr idüp biñ iki yüz on sālinda maḥşūl-i cānını Ḥaḳḳ’a teslīm eyledikte...”⁶⁶⁰

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi eserinde çoğunlukla bizzat duyduklarını, gördüklerini müşahit anlatıcı olarak birinci ağızdan anlatmaktadır. Eserinde dolaylı anlatıma çok az başvuran Gazzîzâde o durumlarda da “*Görmek nasip olmadı, böyle işittim.*”⁶⁶¹ diyerek bilgi vermektedir. Örneğin Vâlîde Kethudâsı Yusuf Ağa biyografisinin sonunda onun fiziksel özelliklerini verirken: “*Egerçi faḳīr, şekl ü şemā’ilini müşāhade eylemedim lâkin ṭavīlū’l-ḳāme, ‘azīmū’l-cüsse ve mūlaḥḥam bir kimse idi, deyü rivāyet iderler.*”⁶⁶² şeklinde aktarım yapmaktadır.

Anlattığı kişiler Bursa’da bir yönüyle iz bırakmış ve kendi hayatında da yer edinen şahsiyetler olduğundan biyografik anlatının bir yerlerinde, anlatılan olayın bir sahnesinde Gazzîzâde’yi görmek mümkün olmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı eserden onun hayatına dair ipuçları elde etmek mümkündür. *Ravzâtü’l-muflihûn*, bu yönüyle değerlendirildiğinde Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi adına bir hatırat ya da sınırlı bir otobiyografik eser havasına girmektedir.

Ravzâtü’l-muflihûn, mensur bir eser olmasının yanında içeriğinde yer alan manzumeleri, zengin edebî malzemeyi ve Gazzîzâde’nin şairlik yönünü inceleyebilmek için ayrı bir başlık açmak faydalı olacaktır:

⁶⁶⁰ BİYEK Orhan 1041 vr. 40-a.

⁶⁶¹ BİYEK Orhan 1041 vr. 76-b.

⁶⁶² BİYEK Orhan 1041 vr. 76-b.

3.1. RAVZÂTÜ'L-MUFLİHÜN'DA YER ALAN MANZUMELER

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, vefeyatname gibi; bir yönüyle ölümü konu edinen soğuk bir edebî türün, diğer yönüyle de tezkirecilik geleneğimize yaslanan didaktik, kuru anlatım üslubunun etkilerini en aza indirgeyerek *Ravzâtü'l-muflihûn*'a edebî bir veche kazandırmak için şiirin etkisinden faydalanmayı bilmiş; Türk, Arap ve Fars şiir geleneğinin özellikle tasavvufi çevrelerde klasikleşmiş örneklerini çokça kullanmıştır. Bu durum müellifin tasavvufun zengin mecaz ikliminden beslenmeyi bildiğini ve şairane bir yönünün olduğunu göstermektedir.

Bu noktada, çalışmanın önceki bölümlerinde Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin "Hafîd" mahlasıyla şiirlerinin bulunduğu kaynaklarda geçtiği ancak bu kaynakların hiçbirinde herhangi bir şiirinin örneklenmediği belirtilmişti. *Ravzâtü'l-muflihûn*'daki manzumeleri incelemeye geçmeden önce Bursa İnebey Kütüphanesi'nde yer alan bir mecmuada⁶⁶³ yer alan Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'ye ait manzumeden bahsetmek yerinde olacaktır. Yedi dörtlükten oluşan bu manzume, onun şairlik yönü hakkında sınırlı da olsa bir fikir edinilmesini sağlayacaktır:

Müstef' ilün müstef' ilün

Recez -- + - / -- + -

Ey âşıkân devrâna gel

Nûr-ı Haqq'ı seyrâna gel

Zîkr ile yan büryâna gel

Allâh deyü zikreyle gel

Dünyâya çok virme heves

Haytını tevhîdile kes

Yeller gibi Haq yola es

Allâh deyü zikreyle gel

Cânîñ bu ilden göçmeden

Mevtiñ şarâbın içmeden

⁶⁶³ BİYEK Orhan 5997 vr. 2-b.

*Başıña toprak saçmadan
Allāh deyü zikreyle gel*

*Derdine dermān isteyen
Cennetde seyrān isteyen
Sırrına bürhān isteyen
Allāh deyü zikreyle gel*

*Mürşid elin tut gel uyan
Dervîş ol Allāh’a tayan
‘Aşkile tevḥîde boyan
Allāh deyü zikreyle gel*

*Dervîş olan sultān olur
‘İrfān-ı Ḥaḳḳ iḥsān olur
Dā’im işi devrān olur
Allāh deyü zikreyle gel*

*Ol garḳ-ı tevḥîd-i Vaḥîd
Cān-ı gönülden ey Ḥafîd
Nūr-ı yakîn ola bedîd
Allāh deyü zikreyle gel*

Görüldüğü üzere oldukça sade bir dille yazılmış olan bu manzume, ilahi türünün genel özelliklerine sahiptir. Sanat kaygısından uzak, samimi bir üslupla ve dinî-didaktik ruhu diri tutarak, tarikat yoluna girenleri uyarma kaygısıyla yazıldığı anlaşılan manzume; fikir, ruh, dil ve üslup olarak Yunus Emre, Niyazî-i Mısırî, Eşrefoğlu Rûmî şiir geleneğinin izlerini taşımaktadır. Manzume, hecenin sekizli ölçüsüne denk düşen “müstef ilün müstef’ilün” kalıbıyla yazılmıştır ve redif ve kafiye bakımından sağlam bir yapı arz etmektedir. “zikir, devran, seyrān, nur-ı yakîn, mürşid elin tut-, tevhide boyan-, garîk-i tevhid...” gibi tekke-tasavvuf şiirinin kalıplaşmış ifadeleri, benzeri şiirlerden ayırt edilmesini sağlayacak bir orijinallik göstermeden kullanılmıştır. Bu

açından manzumenin tarikat ehlinin ruhuna ve seviyesine hitap eden, ritimde, ifadede akıcı ve başarılı olduğu ancak dinî edebiyatın önemli temsilcileri olan Yunus Emre ve Niyazî-i Mısırî'nin şiirlerindeki başarıya ulaşamadığı, ruhça derin ve orijinal bir yönünün olmadığı açıkça belli olmaktadır. Tabii bu hükümler Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin yalnızca bir manzumesine dayanılarak verilmektedir. Onun şairlik yönü hakkında hüküm vermek ve şiirlerinin gerçek değerini sağlıklı bir şekilde ortaya koyabilmek ancak şimdilik elde bulunmayan divanı tespit edilip bütün şiirleri incelendikten sonra mümkün olacaktır.

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, *Ravzâtü'l-muflihûn*'da büyük bir çoğunluğu Türkçe olmak üzere Farsça ve Arapça manzumelere yer vermiştir. Eserdeki manzumeler incelenip değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- 1- Eserde 76 adet Türkçe beyit ve mısra; 31 adet en az üç en çok dokuz beyitten oluşan naat, ilahi, gazel gibi toplamda 145 beyit ve beş bende tekabül eden nazım biçim ve türleri yer almaktadır.
- 2- 76 Türkçe beyit ve mısradan 45'i; 31 adet daha uzun nazım biçim ve türlerinden 20'si tarih manzumesidir. Bu durum, biyografik yönü ağır basan bir vefeyatname olan eserin tür özelliğiyle örtüşmektedir.
- 3- Eserde, tarih manzumesine en çok yer verilen şairler Bakırcı Kethüdası Mehmed Raşid⁶⁶⁴ ve babası Osman Nüzhet⁶⁶⁵'tir. Ayrıca Seyyid Sadık Efendi'nin⁶⁶⁶ gazel nazım biçimiyle yazılmış 5 ve 7 beyitlik iki tarih manzumesi, Gaybî'nin⁶⁶⁷ gazel nazım biçimiyle yazılmış 5 beyitlik tarih manzumesi ve Pertev Efendi'nin⁶⁶⁸ yine gazel nazım biçimiyle yazılmış 5 beyitlik tarihi bulunmaktadır.

⁶⁶⁴ Bakırcılar Kethüdası Râşid Efendi'nin tarih manzumelerinin yer aldığı varaklar şunlardır: BİYEK Orhan 1041 vr. 10-a, 15-b, 16-a, 17-a, 19-a, 22-b, 23-b, 24-b, 25-a, 41-b, 42-a, 43-b, 45-a, 46-b, 47-b, 52-a, 58-b, 73-a.

⁶⁶⁵ Osman Nüzhet'in BİYEK Orhan 1041 vr. 14-b, 41-a, 41-b, 73-a'da tarih manzumeleri yer almaktadır.

⁶⁶⁶ BİYEK Orhan 1041 vr. 12-b, 13-b.

⁶⁶⁷ BİYEK Orhan 1041 vr. 45-b.

⁶⁶⁸ BİYEK Orhan 1041 vr. 21-b.

- 4- Eserde ilahi nazım türüyle şiirleri bulunun sanatçılar Mustafa Nesib Efendi⁶⁶⁹, Niyazî-i Mısrî⁶⁷⁰, Abdülkadir Necib Efendi⁶⁷¹, Üftadezade Şeyh Ahmed'tir.⁶⁷²
- 5- Eserde naat türünde şiirleri bulunan sanatçılar Mustafa Nesib Efendi⁶⁷³, Abdülkadir Necib Efendi⁶⁷⁴, Hoca Süleyman Neş'et Efendi⁶⁷⁵ ve Üftadezade Şeyh Ahmet'tir.⁶⁷⁶
- 6- Eserde gazel, muhammes gibi diğer nazım biçimleriyle yazılmış şiirleriyle yer alan şairler Niyazî-i Mısrî⁶⁷⁷, Osman Nüzhet⁶⁷⁸, Nâbî⁶⁷⁹, Hoca Süleyman Neş'et⁶⁸⁰ ve Cûdî Efendi'dir.⁶⁸¹
- 7- Eşrefoğlu Rûmî'ye ait iki beyit de eserde iki kere tekrar edilmiştir.⁶⁸²
- 8- Türkçe manzumeler dışında eserde bazıları mükerrer olmak üzere 69 adet Farsça manzumeye, 9 adet de Arapça şiir ve deyişe yer vermiştir.
- 9- Eser, örneklendirdiği Türkçe şiirler yönünden edebiyat tarihimize kaynak niteliği taşımaktadır. Örneğin, Şeyh Eşrefzade Abdülkadir Necib biyografisini anlatan Gazzîzâde, onun şairlik yönüne vurgu yaptıktan sonra eserlerinden de bir hayli örnek vermektedir. Bu örnek manzumelerin şimdiye kadar herhangi bir yerde yayımlanmadığı ortaya çıkmıştır.⁶⁸³
- 10- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, Üftâdezâde Şeyh Ahmed biyografisinde, onun "Hasîb" mahlasıyla şiirleri olduğunu söyleyerek bunları örneklendirmektedir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde TEİS veri

⁶⁶⁹ Mustafa Nesib Efendi'nin 6 beyitlik bir ilahisi BİYEK Orhan 1041 vr. 10-b'de, 5 beyitlik ve 4 beyitlik birer ilahisi vr. 11-a'da yer almaktadır.

⁶⁷⁰ Niyazî-i Mısrî'nin 6 beyitlik bir ilahisi BİYEK Orhan 1041 vr. 12-b'de, 9 beyitlik bir ilahisi ise vr. 47-b'de yer almaktadır.

⁶⁷¹ BİYEK Orhan 1041 vr. 12-b'de 5 beyitlik bir ilahisi yer almaktadır.

⁶⁷² BİYEK Orhan 1041 vr. 23-b'de 6 beyitlik bir ilahisi yer almaktadır.

⁶⁷³ BİYEK Orhan 1041 vr. 10-a'da 4 beyitlik bir naatı yer almaktadır.

⁶⁷⁴ BİYEK Orhan 1041 vr. 12-b'de 5 beyitlik bir naatı yer almaktadır.

⁶⁷⁵ BİYEK Orhan 1041 vr. 21-b'de 6 beyitlik bir naatı yer almaktadır.

⁶⁷⁶ BİYEK Orhan 1041 vr. 23-b'de 6 beyitlik bir naatı yer almaktadır.

⁶⁷⁷ BİYEK Orhan 1041 vr. 33-b'de 5 beyitlik bir gazeli yer almaktadır.

⁶⁷⁸ BİYEK Orhan 1041 vr. 73-a'da 4 beyitlik bir gazeli yer almaktadır.

⁶⁷⁹ BİYEK Orhan 1041 vr. 33-b'de 7 beyitlik bir gazeli yer almaktadır.

⁶⁸⁰ BİYEK Orhan 1041 vr. 21-b'de 4 bentlik bir muhammesi yer almaktadır.

⁶⁸¹ BİYEK Orhan 1041 vr. 21-a'da mahlasnamesi yer almaktadır.

⁶⁸² BİYEK Orhan 1041 vr. 13-b ve 19-a.

⁶⁸³ *Ravzâtü'l-muflihûn*'daki bu veriler ışığında Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'nde yaptığı araştırmalar sonucunda Şeyh Eşrefzade Abdülkadir Necib Efendi'nin divanını gün yüzüne çıkaran Gökhan Coşgun, bu eser üzerine bir doktora tezi hazırlamaktadır.

tabanında yer alan “Hasîb” mahlaslı 15 şairden hiçbirinin bilgileri Üftâdezâde Şeyh Ahmed’le örtüşmemektedir. Bu durumda burada örneklenen şiirler de ilk defa *Ravzâtü’l-muflihûn* aracılığıyla gün yüzüne çıkmış bulunmaktadır.

11- Bursa vefeyatnamelerinden *Zübdetü’l-vekâyi*’nin yazarı, kaynaklarda divanının kayıp olduğu bildirilen şair Osman Nüzhet Efendi’nin oğlu Bakırcılar Kethüdası Râşid Efendi’nin tarih manzumeleri, Gazzîzâde’nin dedesi Şeyh Mustafa Nesîb Efendi’nin şiirleri gibi daha birçok manzume de eserde yer almaktadır. Bütün bunlar aracılığıyla eserin sanat değeri artmaktadır.

12- Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin Türkçe tarih manzumelerine, gazellere, beyitlere yer vermesi eserini edebî açıdan zenginleştirmiş; dinî ve tasavvufî bölümlerde iktibasta bulunduğu yüzden fazla ayet ve hadis metinleriyle de eserine ilmî bir veche kazandırmıştır.

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin eserinde yer verdiği manzumelerin özelliklerini böylece inceledikten sonra onun üslubuyla ilgili olarak şu hükümler verilebilir:

Onlarca eserin müellifi olan Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin, *Ravzâtü’l-muflihûn*’da çoğunluğu orta nesir türünde olmakla birlikte nesrin her üç türüne de örnek bölümler bulunması, işlek bir edebî dil ve söyleyişe ulaştığının kanıtıdır. O, muhtevaya ya da muhataba göre dil ve üslubunu ayarlamış ama çoğunlukla manayı önceleyen bir anlatım tutumu sergilemiştir.

Dil ve üslup özellikleri göz önünde bulundurularak “Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, Batılılaşma öncesi Osmanlı Türkçesinin nesir sahasındaki başarılı temsilcilerinden ve klasik biyografi geleneğimizin güçlü kalemlerindendir.” hükmünü vermek yanlış olmayacaktır.

4. SONUÇ

“*Gazzîzâde Abdülatîf Efendi ve Ravzâtü’l-muflihûn Adlı Eseri*” isimli bu incelemenin giriş bölümünde araştırmanın amacı ve yöntemi ortaya konmuş, kaynaklar

değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ve eserleri hakkında günümüze kadar yapılmış akademik çalışmalar tanıtılarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Gazzîzâde'nin yaşadığı devir ve ortama ışık tutulmaya çalışılmış ayrıca vefeyatname türü üzerinde durulmuştur. Vefeyatnamelerle ilgili şimdiye kadar yapılmış çalışmalar ve türü tanımlama gayretleri değerlendirilmiş, tür için yeni bir tanım teklifi yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. Bu konuda daha önce yapılmış çalışmalarda tutarsızlıklar ortaya konmuştur. Örneğin, müellifin hayatına dair olarak annesinin, kayınpederinin kişilikleri gün yüzüne çıkarılmıştır. Müellifin, kendinden sonra postnişin olan ve şimdiye kadarki tüm kaynaklarda “Ahmed Hasîb” olarak bilinen oğlunun adının “Abdüllatîf Hasîb” olduğu belgeler ışığında şüpheye mahal bırakmayacak şekilde kanıtlanmıştır. Ayrıca bazı kaynaklarda eşi gibi gösterilen kızı “Hüsniye Hanım” ile ilgili bilgiler de netlik kazanmıştır.

Çok üretken bir şeyh-âlim olan müellifin eserleri üzerinde etraflıca durulmuş; telif, tercüme, şerh, istinsah gibi belli başlıklarda daha önceki akademik çalışmalarda yapılmış olan tasnife uyulmuştur. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi hakkında yapılmış olan tez düzeyindeki son ilmî çalışmanın üzerinden yaklaşık on yıllık bir zaman geçmesi ve bu süreçte müellifin eserleri hakkında yayımlanan bazı makaleler ışığında eserleri hakkındaki bilgiler güncellenmiş, eserleri yeniden tasnif edilmiştir. Bazı kaynaklarda Gazzîzâde'ye nispet edilen *Menâsik'ül-hac* adlı eserin neden ona ait olamayacağı kanıtlanmıştır.

Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin 35'i telif, 1'i şerh, 2'si ihtisar ve 5'i de istinsah ettiği olmak üzere eldeki eserlerinin sayısının 43 olduğu, kendisine atfedilen ancak henüz kütüphanelerde nüshalarına ulaşılamamış 23 adet eserini daha ekleyecek olursak, 66 eserinin bulunduğu anlaşılmıştır. Her şeye rağmen onun eserleri ve sayıları hakkında kesin hükümlere -en azından şimdilik- varılamayacağı nedenleriyle ortaya konmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde *Ravzâtü'l-muflihûn* adlı eser biçim ve içerik açısından değerlendirilmeye tâbi tutulmuştur. Eserle ilgili elde edilenler ana hatlarıyla şöyledir:

1- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, *Ravzâtü'l-muflihûn*'u Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin Efendi'nin kaleme aldığı *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ* adlı vefeyatname türündeki eserine zeyl olarak yazmıştır.

2- Bu tez çalışması ile *Ravzâtü'l-muflihûn*'un metni, elde bulunan tek nüshası üzerinden çevriyazı ile ilk kez ortaya konulmuştur. Böylece, Türk-İslam Edebiyatı sahası adına bir eksiklik daha giderilmiştir.

3- *Ravzâtü'l-muflihûn*'da Bursa şehri özelinde klasikleşmiş bir tür olan vefeyatnamelerde bulunması gereken bütün bölümler yer almaktadır. Ancak, müellifin devamlı eklemeler yapma ihtiyacından olsa gerek eserine bir hatime bölümü koymaması bir eksiklik olarak görünmektedir.

4- Bu tez çalışmasında ulaşılan önemli sonuçlardan birisi, *Ravzâtü'l-muflihûn*'un bölümleriyle ilgili hataların ortaya konmasına dairdir. *Ravzâtü'l-muflihûn*'un bölümleri hakkında günümüze kadar yapılmış bilimsel çalışmalarda yanlış bir bilgi tekrar edilegelmiştir. Bu çalışmalarda belirtildiği gibi eser, bir mukaddime, yedi ravza ve bir hatime bölümünden oluşmamakta aksine bir mukaddime ve on ravzadan oluşup eserin hatime bölümü ise bulunmamaktadır.

5- Eserle ilgili ulaşılan diğer bir önemli sonuç telif tarihiyle ilgilidir. Eserde bir hatime bulunmayışı araştırmacıların bu konuda farklı bilgiler kullanmalarına neden olmuş, ağırlıklı olarak eserin telif yılının 1228/1813 olduğu söylenegelmiştir. Çalışmamız neticesinde elde edilen, eserde yer alan en geç tarihli biyografinin (Filibe Kadısı 13 Muharrem 1231/ 15 Aralık 1815 yılının son haftasına tekabül ettiği bilgisi bu yaygın yanlış tashih etmektedir.

6- *Ravzâtü'l-muflihûn*, bazı akademik çalışmalarda belirtildiği gibi müsvedde bir eser değildir. Biçimsel açıdan eksiklikleri, kusurları olması bu hükümde bulunulmasını gerekli kılmamaktadır. Kanımızca eserin hatimesinin bulunmayışı, ravzalardan sonra müellifin -sonradan biyografileri ekleme kaygısından olsa gerek- boş sayfalar bırakması, eserin sonlarına doğru yazı stilineki bazı savrukluğun görölmesi araştırmacıların bu hükmü vermesinde etkili olduğu söylenebilir.

7- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, vefeyatname türünde yazdığı birden çok eserle (*Ravzâtü'l-muflihûn*, *Hulâsatü'l-vefeyât* ve son zamanlardaki bir araştırmaya göre *Zübdetü'l-vefeyât*) bu türün ustası olduğunu kanıtlamıştır. Türk İslam edebiyatında

diğer bir Bursalı âlim Mehmed Şemseddin Efendi'den başka üç vefeyatname sahibi olan herhangi bir müellif şimdiki bilgilerimize göre bulunmamaktadır.

8- *Ravzâtü'l-muflihûn*, dil ve üslup açısından genel itibarıyla nesir geleneğimizde “orta” nesir diye adlandırılan türe örnek gösterilebilir. Nesir tekniği açısından müellifin işlek bir ilmî ve edebî dile sahip olduğu görülmektedir. Bütün eser boyunca birkaç kelimenin imlâ açısından yanlış yazıldığı, onlardan birkaçının da müellifin kendisi tarafından düzeltildiği görülmüştür. Bu özelliği, müellifin ilmî yönüne ve titiz üslubuna delâlet etmektedir.

9- Eserde ele alınan biyografiler, dış ve iç yapı açısından sağlam bir kuruluş göstermektedir. Biyografilerde standarda yakın bir kompozisyon uygulanmıştır. Biyografilerin sunumunda kronolojik bir anlatım ve tahkiye üslubu ön planda tutulmuştur. Muhtevaya göre değişen lirik, didaktik, tahkiyevi, mizahi, hitabet üslubu gibi farklı anlatım biçimleri kullanılmıştır.

10- Eserde 19. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin özellikleri görülmektedir. Yazı dilinde eklerin düzlük ve yuvarlaklık özellikleri bakımından oturmuş bir standart yoktur. Arapça ve Farsça tamlamaların bolca kullanıldığı yazı dili, yerine ve muhtevasına göre bazen çok sade bazen de oldukça ağır ve süslü bir mahiyet göstermektedir.

11- Eserde süslü nesir dilinin özelliklerinden olan seci, aliterasyon, çoklu ve iç içe tamlamalar, paralel, simetrik söyleyişlere özellikle biyografilerin vefat bölümlerinde yer verilmiştir.

12- Anlatım, yer yer söz sanatlarıyla zenginleştirilerek kuruluktan uzaklaştırılmış; eser manzumelerle süslenmeye çalışılmıştır. Müellif birçok biyografinin sonunda, diğer şairlerin ölen kişi hakkında yazdığı tarih manzumelerine yer vermiştir. Eser, kullanılan tarih manzumelerinin zenginliği açısından dikkate değerdir.

13- Müellifin biyografilerdeki anlatımı ve tasvir üslubu canlı, anlattığı olay ve durumun bütün yönlerini yansıtabilecek niteliktedir. Eserde yeri geldikçe biyografisi verilen kişilerin ağızından söylenmiş şiirlere, deyişlere, diyaloglara, hikâyelere yer verilmiştir. Eserin anlatımının yer yer müelliften çıkarak biyografisi verilen kişilere aktarılmasıyla eser daha dinamik bir hâle getirilmiştir.

14- *Ravzâtü'l-muflihûn* bir vefeyatname olmakla birlikte, eserde ilmî, dinî ve ahlaki düşünceler de bolca işlenmiştir. Eser bu yönüyle vefeyatname türünün sınırlarını

aşmaktadır. Bu düşünceler, daha çok ravzaların başındaki mukaddime bölümlerinde geniş bir şekilde ele alınmıştır. Öyle ki bu mukaddimelerde sayfalarca süren açıklamalar görülmekte; müellif, âlim kimliğiyle eseri didaktik bir havaya büründürmektedir. Bu yönüyle de eserin diğer Bursa vefeyatnamelerinden farklı olduğu düşünülmektedir. Müellif, biyografik anlatımlardaki olaylarda yeri geldikçe ilmî ve ahlakî bir ders niteliğinde okura telkinlerde bulunmaktadır. Bu durumu, müellifin hayatını insanı eğitmeye odaklanmış âlim ve mutasavvıf kişiliğine bağlayabiliriz.

15- *Ravzâtü'l-muflihûn*, sosyal yönü güçlü bir eserdir. 18. ve 19. yüzyıl Bursa'sının canlı hayatı, halk kesimleri, yaşayış biçimi, toplumsal yapısı, ilmî çehresi ve canlı tasavvufî ortamı eserde kendini açıkça belli etmektedir. Bu manzarayı müellif doğrudan vermese de aktarılan biyografilerin ve olayların fonunda bu yansıma görülmektedir. Eser bu özelliğiyle bir şehir monografisi hüviyetine bürünmektedir. Eser'den Bursa'nın imarı, dergâh, tekke ve zaviyelerinin durumu, yolları, hamamları, çeşmeleri, mezarlıkları hakkında önemli bilgiler edinilmektedir.

16- *Ravzâtü'l-muflihûn*'da tarihî olaylara ve kişiliklere de yer verilir. Ravzalarından birisini vezirlere birisini de diğer yöneticilere ayıran Gazzîzzâde, bu yönüyle eserine bir tarih vesikası niteliği kazandırmıştır. Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesi, Osmanlı-Rus Savaşları, III. Selim'in şehadeti, Alemdar Mustafa Paşa Olayı, Bursa civarındaki ayaklanmalar, otoriteyi sarsan eşkıyalıklar vb. eserde anlatılan tarihî olayların en belli başlılarındanır.

17- *Ravzâtü'l-muflihûn*, Bursa'da önemli gün ve gecelerde *Mevlid-i Şerif*, *Miraciyye* okutulması, tarikatların düzenledikleri zikir meclisleri, tekke ve tasavvuf kültürünün bir özelliği olarak ayinlerde icra edilen musikiler gibi tasavvufî geleneklere de yer vermektedir. Hatta müellif, bazı bölümlerde bestelenmiş ilahileri ayrıntılı olarak anlatmakta, bunların makam bilgileri, kim tarafından bestelendiği gibi bilgilere yer verilmektedir. (Örneğin Hoca Neş'et'in na'tına yapılan beste) Eser, bu yönüyle dinî-tasavvufî müzik tarihine de kaynaklık edebilir.

18- *Ravzâtü'l-muflihûn*, yazılı ve sözlü kaynakları açısından zengin bir kaynaktır. Biyografilerde sözlü kültüre ait öğeler daha çok rivayetler şeklinde sunulurken o dönem tasavvuf çevrelerinde hangi eserlerin okunduğu, itibar gördüğü de çıkarılmaktadır. Eser, tasavvufî umdeleri teorik planda ortaya koyarken tekke, dergâh

gibi dinî ve sosyal çevrelerde revaç bulan eserler aracılığıyla dönemin tasavvuf literatürüne ışık tutmaktadır.

19- Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin eserinde en çok vurgu yaptığı meselelerin başında ilim bahsi gelmektedir. “*Zîrâ dîn-i Muḥammedî'niñ kıyâmı ‘ilm-i şerîf ile dir.*”⁶⁸⁴ diyen müellif, eserinin en önemli bölümünü ulema sınıfına ayırmıştır. Toplumun on ayrı sınıfından toplamda 159 biyografinin yer aldığı eserde en kalabalık grubu ilmiye sınıfının temsilcileri olan müderrisler oluşturmaktadır. Bu bölümde anlatılan 59 müderrise “*Ravza-i Hâcegân*”daki 7 hoca biyografisini de ekleyecek olursak müellifin toplam 159 biyografiden 59’unu ulema sınıfına ayırdığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç, Bursa’nın ilmî yönü ne denli gelişmiş kimlikli bir şehir olduğunu göstermesi ve müellifin ilim konusundaki hassasiyetini yansıtmaları açısından dikkate değerdir.

20- Müellifin bir mutasavvıf olması, bir dergâhın şeyhlik makamında bulunması ve hayatını dinî ve tasavvufî çevrelerde geçirmesinin *Ravzâtü’l-muflihûn*’un en kapsamlı bölümünün “*Ravzatü’l-meşâyih*” olması sonucunu doğurduğu söylenebilir. Her ne kadar eserin en kalabalık ravzasını müderrisler bölümü oluştursa da 47 biyografiyle onu takip eden meşâyih ravzası eserin hacim olarak en kapsamlı bölümüdür. Bu ravzadaki biyografilerden bazıları, özellikle Gazzîzâde’nin hocalarının biyografileri, sayfalarca sürmektedir. Öyle ki yazılı bölümü aşağı yukarı 70 varak tutan eserin 32 varaklık bölümü meşâyih ayrılmıştır. Eserin ileri bölümlerindeki boş varaklar da hesaba katılırsa bu, neredeyse eserin yarısına tekabül etmektedir. Şu hâlde “*Ravzatü’l-meşâyih*”taki birçok anlatının klasik vefeyatname sınırlarını fazlasıyla aşarak biyografi niteliği kazandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

21- Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin eserinde edebî yöne önem gösterdiği, manzumelerle, iktibaslarla eserini zenginleştirdiğinden inceleme bölümünde bahsedilmişti. Durum böyleyken eserde yalnızca üç şair biyografisinin bulunması, eserin kapsadığı yaklaşık 30 yıllık süreçte Bursa’da vefat etmiş başka şair olmamasına bağlanabilir.

22- *Ravzâtü’l-muflihûn* edebiyat tarihine katkıları olan bir eserdir. Biyografilerde örneklenen şiirlerin bir kısmı ilk defa bu vesileyle gün yüzüne

⁶⁸⁴ BİYEK Orhan 1041 vr. 36-b

çıkılmaktadır. Eşrefzâde Abdülkadir Necib'in, Üftadezâde Mustafa'nın, Raşid'in şiirleri bunlardandır.

23- İncelemelerimiz sonucunda vardığımız bu görüşler ışığında belirtmek gerekirse *Ravzâtü'l-muflihûn*, ruh itibariyle eski tezkirecilik geleneğimizin devamı niteliğindeki bir eserdir. Eser, bir Bursa Vefeyatnamesi olmakla birlikte ilmî, dinî, tarihî, tasavvufî muhtevası, dili ve anlatımı açısından sağlam kuruluşlu bir eserdir. Diğer yandan eserde biçimsel açıdan bazı kusurlar da bulunmaktadır.

Ravzâtü'l-muflihûn, bir vefeyatname, bir dönem/devir biyografisi, bir şehir monografisi olmasının yanında dinî ve tasavvufî edebiyatımızın zengin bir kaynağıdır.

Müellif, eserinde biçimsel ilkeleri gözetmiş; belli bir kompozisyon dâhilinde aktardığı biyografilerde, belagat ilminin imkânlarını işleterek muhtevaya göre değişen, zengin edebî ve tasavvufî malzemeyle bezeli, kendine has bir üsluba ulaşmıştır.

Müellif, eserini ölümün kasvetli havasına terk etmek yerine canlı hayat sahneleriyle süslemeyi bilmiş, böylece eserine tarihî ve sosyal bir vesika misyonu yüklemiştir.

Biyografilerde hayatın ve ölümün, ikisinin de insan için olduğu hissini uyandıran eser, kullandığı örtmeceler/güzel adlandırmalarla ölüm duygusunu munisleştirerek daha kabul edilebilir bir havaya büründürmektedir.

Var olan bir vefeyat/ölüm yazıcılığı geleneğine *Ravzâtü'l-muflihûn* adlı eseriyle katılan Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, nitelik olarak bu türün yetkin bir örneğini vermiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

1. AÇIKLAMALAR

1.1. METNİN KURULUŞUYLA İLGİLİ AÇIKLAMALAR

1. Metnin imlâsında birlik sağlamak amacıyla Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalarda İsmail Ünver tarafından yayımlanan ve metin neşirlerinde büyük ölçüde kabul gören “*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*”⁶⁸⁵ adlı makaledeki esaslar gözetilmiştir.
2. Metin hem klasik dönem hem de geç dönem Osmanlı Türkçesinin özelliklerini taşımaktadır. Bu dönem metinlerinde eklerin yuvarlak ve düz okunmasında bir standardın olmadığı görülmektedir. Bu sebeple, müellif tarafından yönlendirici harekeleme özelliği de kullanılmadığından çevriyazıda eklerin düz ve yuvarlak okunduğu ikili şekiller ortaya çıkmıştır. İstisnaları olmakla birlikte eklerin yazımı aşağıdaki gibidir:

Bu dönemde eklerde yuvarlaklık gösterilmediğinden bildirme ekleri düz olarak yazılmıştır. (-dır, -dir: gelmiştir.) Ancak yuvarlak yazımın tercih edildiği örnekler de vardır. (-dur: olmuşdur.)

Geçmiş zaman ekleri (-dı, -di; -dım, -dim ; -dık, -dik: gördi, buldı; aldık, virdik)

Duyulan geçmiş zaman eki (-mış, -miş: gelmiş, görmüş)

Geniş zaman eki (-ur, -ür, -sün: gelür, alur, gelsün)

İyelik ekleri (-m, -mız, -miz; -ı, -i: dilim, âsitânemiz; kolı, gözi) şeklinde yazılmıştır. Ancak bu eklerde de yuvarlak yazımların tercih edildiği örnekler mevcuttur.(-muz: ma’lûmumuz, fûnûnumuz gibi)

3. şahıs iyelik ekleri de düz olarak okunmuştur. (dûrında, elinde, yesârında). Ancak bu iyelik eklerinin yuvarlak okunduğu durumlar da vardır. (sûlbünden) gibi.

⁶⁸⁵ İsmail Ünver, “*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*”, Türkoloji Derneği Dergisi, 9. cilt, sayı 1, Ankara, 1993, s. 51-89.

- Fiil çekimlerinin 2. şahıs eklerinde düz imla tercih edilmiştir.(-sın, -sin; -sınız, -siz: gelirsın, alırsız)
3. Neşirde klasik transkripsiyon sistemi kullanılmıştır. Kimi neşirlerde farklı şekillerde gösterilen harflerdeki tercihlerimiz şu şekilde olmuştur: (ح: ħ) (ق: k) (ن: ñ) Farsça “vâv-ı ma’dûle”ler ise “ ˆ ” ile gösterilmiştir.
4. Eserde yazıldığı dönemin (18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başı) dil ve üslup özellikleri korunmuş, imlâda da metne sadık kalmaya dikkat edilmiştir. Ancak metinde sonu “b” ünsüzüyle biten “alub, okuyub, gidüb” gibi Türkçe kelimelerin imlâsında “b” ler “p” olarak yazılmıştır.
5. Aynı kelimenin yan yana yazılması ve bir harf-i cerle birleştirilmesi yoluyla oluşan terkiplerde ilk kelime müstakıl yazılıp ikinci kelime harf-i cerri takip eden tireden sonra gelmiştir. (yevmen fe-yevmen, yevmen mine’l-eyyām)
6. Kelime sonlarında kullanılan hemzeler (◌ـ) gösterilmemiştir.
7. Metin içinde yanlış yazılan kelimelerin doğru yazımı dipnotta gösterilmiştir.

1.2. METNİN TERTİP VE TANZİMİ

Ravzâtü’l-muflihûn, müellifin kaleminden çıkmış tek nüsha metindir. Çevriyazı metnin kurulması aşamasında, esere elden geldiğince bağlı kalınmıştır. Ancak eserin

tanıtıldığı bölümde de belirtildiği üzere bu tez çalışmasının amacı sadece metni bugünkü dile çevriyazıyla aktarmak değildir. Müellifin tertibine bağlı kalınmakla birlikte, eseri daha okunaklı ve anlaşılır hâle getirme adına metne bazı müdahalelerde bulunulmuştur.

Müellif tarafından eserde uygulanan kaidelere baktığımızda şunlar görülmektedir: Müellif, eserini 10 ravzaya ayırmış ve her ravzanın başına konunun muhteviyatına göre değişen uzunluklarda mukaddimeler koymuştur. Mukaddimelerden sonra “matlab” şeklinde kırmızı mürekkeple belirginleştirilmiş biyografik başlıklar derkenarlarda verilmiştir. Şahısların vefat tarihleri de genellikle derkenarda yer alan bu matlabların sonuna yazılmıştır. Ancak özellikle eserin son sayfalarına doğru bu sistematığı bozan müellifin, bazen matlabları yazmadığı görülmektedir. Müellif tarafından, biyografisi tamamlanan şahıslarla ilgili yine kırmızı mürekkeple “evsâfihi, hâlihi, hilyetihi...” şeklinde belirginleştirilmiş bir başlıktan sonra konuyla ilgili tanıtıcı bilgiler verilmiştir. Eserde yer alan manzum bölümler, eski nesir geleneğimizin bir özelliği olarak çoğunlukla metnin akışı içinde “beyt, mısra, rubai, dize...” gibi çoğunlukla kırmızı mürekkeple belirginleştirilmiş başlıklardan sonra nesrin içine gömülerek yazılmış, bazen ayırt edici olması için üzerleri çizilmiş, bazen de nesirden ayrı olarak biyografinin altında verilmiştir. Yine âyet-i kerîmeler, hadisler bazen de Arapça ve Farsça manzum bölümler eski nesir geleneğimizin bir özelliği olarak üstleri çizilmek suretiyle belirginleştirilmiştir. Müellif tarafından zaman zaman terk edilmiş olsa da eserde genel olarak bu sistematığa uyulduğu görülmektedir.

Çalışmamızda metin tesis edilirken eserin bu niteliklerini bir standarda bağlayıp metni daha okunası hâle getirmek için bulunulan müdahaleler şöyledir:

- 1- Her ravzanın adı, büyük kalın (bold) harflerle tek bir boş sayfaya yazılmış; böylece metnin kendi içinde bir hiyerarşisinin oluşması sağlanmıştır.
- 2- Müellifin derkenarda verdiği matlablar başlık kabul edilerek biyografik metinlerin üst başlığı olacak şekilde kalın (bold) harflerle ortaya yerleştirilmiştir. Her biyografinin başına “Matlab” ibaresi eklenmiş, böylece biyografiler birbirinden tefrik edilmiştir.
- 3- Ayırt edici olması için ana bölüm başlıklarının tüm harfleri, biyografik başlıkların ise sadece ilk harfleri büyük dizilmiştir.

- 4- Yazma nüshada metnin içinde yer alan “hilyetihi, evsâfihi, hâlihi” ifadeleri de ara başlık kabul edilerek biyografilerin bitiminden sonra kalın (bold) harflerle verilmiştir.
- 5- Yazma eserde nesir içinde gömülü hâlde bulunan manzumeler, çevriyazıda biyografik metinden ayrı bir bölüm olarak gösterilmiş, böylece eserde okunma kolaylığı sağlanmıştır. Manzumelerin üst kısımlarında vezinleri gösterilmiştir.
- 6- Müellifin bazen unutarak yazmadığı başlıklar, metnin standardının bozulmaması adına tarafımızdan eklenerek parantez () içinde verilmiştir.
- 7- Biyografisi verilen şahısların vefat tarihlerinin yazılmadığı bazı durumlarda metnin içinde bulunan tarih bilgisi başlığın yanında yine parantez () içinde verilmiştir.
- 8- Okunamayan kısımlar (?) şeklinde boş bırakılmıştır. Parantezin yanına düşülen dipnot referansı ile okunamayan kısmın orijinal metinden kopyalanan aslı, başka araştırmacıların okuyabilme ihtimali düşünülerek fotoğraf (jpeg) formatında dipnotta verilmiştir.
- 9- Metnin aslında bulunmadığı hâlde, anlam gereği bulunması uygun görülen bazı kelime ve ekler ise [...] içinde verilmiştir. Anlaşılması güç ve çok müphem olan cümlelere, unutulmuş olabileceği var sayımından hareketle, köşeli parantez içinde uygun kelimeler ya da ekler ilave edilerek cümlenin anlaşılması sağlanmıştır.
- 10- Metinde başlıkların koyu ve metinden ayrı bir şekilde yazılmasına, başlıkların metinden ayrılmasına dikkat edilmiş, yerleri tam tespit edilemeyen bazı başlık ve ara başlıklar uygun görülen yerlere konulmaya çalışılmıştır.
- 11- Varak numaraları metindeki yerlerine sadık kalınarak nesrin içine gömülmeksizin parantez () içinde gösterilmiştir. Yazma nüshada yeni bir varağa geçildiğinde metin akışı devam ediyor olsa da çevriyazılı metinde yeni bir varağa geçildiğini belirginleştirmek adına varak numarasından sonra bir satır boşluk bırakılmıştır.
- 12- Metni açık, anlaşılır ve okunur hâle getirebilmek için paragraf başları tefrik edilmiş; nokta, virgül, soru işareti, noktalı virgül vs. gibi noktalama işaretlerinden faydalanılmıştır. Metinde geçen diyaloglar tırnak “ ” içinde yazılmıştır.

- 13- Ayetler, çevriyazı metnin içinde orijinal yazılışlarıyla verilerek anlamları ve ayet, sûre numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.
- 14- Hadislerin verilmesinde de aynı yöntem uygulanmıştır. Eserde muhtevası gereği çok sayıda hadis kullanıldığı görülmektedir.
- 15- Eserde çok sayıda bulunan kelâm-ı kibarlar ile Arapça ve Farsça şiirler de çevriyazı metinde orijinal yazılışlarıyla verilmiştir. Bu metinlerin tespit edilebildiği ölçüde kaynakları dipnotlarda gösterilerek metinler anlamlandırılmaya çalışılmıştır.
- 16- Kaynağı bulunamayan metinlerin yanına herhangi bir şey yazılmamış, anlam verilmekle yetinilmiştir.
- 17- Çift tırnak içinde gösterilen alıntılar italik olarak gösterilmiştir.
- 18- Çalışmanın inceleme bölümünde çok sayıda eser adı geçtiği için okunmayı kolaylaştırmak adına italik dizilmiş olan eser adları ayrıca kalın (bold) olarak dizilerek eser adlarına yapılan vurgu pekiştirilmiştir.
- 19- Artık dilimize yerleşmiş olan *-kuddise sirruhu, rahmetu'llâhi'aleyh-* gibi dua cümleleri transkribe edilerek iki çizgi arasında eğik (italik) hâlde gösterilmiş, bunların dipnotta anlamlandırılmasına gerek görülmemiştir.
- 20- Biyografi başlıklarında yer alan isim-nisbe gibi sıralamalara müdahale edilmeksizin aynen transkribe edilmiştir.
- 21- “Bursa” kelimesi, tarihî metin ve vefeyatname neşirlerinde “Bursa, Burûsa ” gibi değişik şekillerde yazılmaktadır. Metinde birliği sağlama adına “Bursa” yazımı tercih edilmiştir.
- 22- Farsça nisbet -î ekini alarak bir yere mensubiyet ifade eden özel isimlerde Farsçanın dil kuralları işletilerek terkipli yazım tercih edilmiştir: Niyâzî-i Mısri, Ahmed-i Gazzî, Abdülkâdir-i Geylânî, Hâfız-ı Şîrâzî gibi.
- 23- Genellikle tamlamalarda ve kelime gruplarında kullanılan atıf vavları (و) “vu, vü” şeklinde okunurken Türkçe kelimelerin bağlanmasında “ve” olarak okunmuştur.
- 24- Arapça ve Farsça eser adlarının yazımında TDV İslam Ansiklopedisi ve İSNAD Atıf Sistemi'nin tercihi kullanılmıştır. Buna göre, Arapça dil kurallarıyla oluşturulmuş eser isimlerinin ilk harfleri büyük (içinde başka özel ad yoksa) kalanı küçük yazılmıştır. Örnek: *Ravzâtü'l-muflihûn*. Farsça dil

kurallarıyla oluşturulmuş eser isimlerinin ise ilk harfleri büyük yazılmıştır.

Örnek: *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân.*

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء	'
ا	a / e / ā
آ	ā / a
ب	b
پ	p
ت	t
ث	s
ج	c
چ	ç
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	ẓ
ر	r
ز	z
ژ	j
س	s

ش	ʃ
ص	ṣ
ض	ẓ / ḍ
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	ʿ
غ	ġ
ف	f
ق	q
ك	k / g
ك	ñ
ل	l
م	m
ن	n
و	v / ū / u / ü / o / ö
ه	h
ی	y / ı / ī

2. RAVZÂTÛ'L- MUFLİHÛN'UN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

{MUKADDİME}

[4-b]

الحمد لله الذى ايد الشريعة با لعلماء العاملين و بين الطريقة با لمشايخ الكاملين و زين الحقيقة با صحاب
اليقين وعين المعرفة با صدقاء الشاطرين والصلوة والسلام على سيد العالمين وعلى آله و اولاده واصحابه
وازواجه و من تابعهم الى يوم الدين⁶⁸⁶

Ve ba'd, bu 'abd-i fakîr-i pür-takşîr Şeyh Ahmed-i Gazzî-zâde Seyyid Şeyh
'Abdu'l-laţîf bin Muḥammed Es'ad ḥîn-i temyîz-i beyâz u sevâdından târîḥ-i terkîmeye
gelince,

ما لا يدرك كله لا يترك كله⁶⁸⁷

müfâdınca bi-ḳadri'l-istiṭâ'a seyr ü sülûk-ı şerî'at ü tarîḳından bir dem ḥâlî olmayup
min-ciheti't-tarîḳa evvelâ cedd-i ḳarîbim Gazzî-zâde Şeyh Muşţafâ en-Nesîb
ḥazretleri⁶⁸⁸ bâ-işâret-i pîrân biñ iki yüz bir⁶⁸⁹ târîḥinde cedd-i a'zamım Ḳuṭbu'r-

⁶⁸⁶ Şeriati ilmiyle âmil âlimlerle kuvvetlendiren ve tarikatı kâmil şeyhlerle açıklayan ve hakikati yakîn erbabı ile süsleyen ve marifeti bilgili sadıklar ile belirleyen Allah'a hamd olsun. Salât ve selâm kıyamete kadar âlemlerin Efendisi'nin ve onun ailesinin ve evlatlarının ve arkadaşlarının ve eşlerinin ve ona tâbi olanların üzerine olsun.

⁶⁸⁷ Bir şey bütünüyle elde edilmezse tamamen de terk edilmez.

⁶⁸⁸ Gazzîzâde Mustafa Nesîb Efendi (ö. 1202/1788). Gazzîzâde Mustafa Nesîb Efendi, Gazzî Dergâhı'nın kurucusu olan Ahmed-i Gazzî'nin torunudur. Gazzîzâde Mustafa Nesîb Efendi'nin babasının adı da Abdüllatîf'tir.

⁶⁸⁹ Miladi 1787 (Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi henüz 11 yaşında iken)

Rabbânî Gavşu's-Şamedânî Hazret-i Şeyh Ahmed-i Gazzî⁶⁹⁰ hazretlerinin huzûr-ı pür-nûrlarında bir cum'a günü cemâ'at-i keşîre 'inde bu derd-mend-i bî-çâreye telkîn-i zîkr buyurup bir sene kadar terbiye-i şeyhânelerinde olup kendüleri râhile-bend-i mülk-i beka olduğda bi'l-istiḥâre ve'l-işâre, Üftâde Efendi-zâde 'ârif-i bi'llâh Şeyh Muştafâ Efendi hazretlerine intisâb olunup yedi sene miqdârı daḥi ol zât-ı sûtûde-şîfâtîñ taḥt-ı terbiye-i mürşidânelerinde iken kendü izn ü irâdeleriyle, mürşid-i erbâb-ı tarîkat sultânü'l-'ârifîn Enârlı Şeyhi Seyyid Şeyh Bedre'd-dîn Efendi hazretlerine irâde getirüp murğ-ı rûḥ-ı pür-fütûḥları âşîyân-ı kudşa cevalân idinceye kadar iktibâs-ı envâr-ı füyûzât olundukdan sonra muḳtedâ-yı sâlikîn murtaẓâ-yı zâhidîn sultânü'l-'ârifîn burhânü'l-vâsilîn Hazret-i eş-Şeyh Muhammed Emîn -*sellemeḥu'llâhu Te'âlâ ilâ-yevmi'd-dîn ve medde'llâhu Te'âlâ zille himmetihi 'alâ-aşḥâbi'l-yaḳîn*- Efendimiz hazretlerinin meclis-i 'âlîlerine intisâb ve bu bendelerini zümre-i bendegânî silsilelerine bi'l-istiḥâre bende-i şebâb idüp rûz-be-rûz meclis-i melâ'ik enîsin kerrübî-celisleri şerefiyle müşerref olup kendülerden te'allüm-i 'ulûm-ı şettâ iderek, taḳlîb-i evrâḳ-ı eyyâm u leyâlîde iken yevmen mine'l-eyyâm

Sebeb-i Te' lîf:

عند ذكر الصالحين تنزيل الرحمة⁶⁹¹ mantûḳınca veḳâyi'-i bedâyi'-i aḥvâl-i selef-i şâliḥîn zikriyle meclis-i şerîflerini tezyîn ider iken kelâm-ı feyz-encâmları, vefeyât-ı eslâfa resîde olup merḥûm-ı mebrûr Eşref-zâde Şeyh Ziyâ'ü'd-dîn Efendi'den⁶⁹² berü rahile-bend-i mülk-i beka olan zevât-ı kirâmı kimse kaleme alup silk-i taḥrîr-keşîde eylemedikleri beyân olundukda, bu bendeleri “Efendim, eger bu kuluñuza himmet ü 'inâyet buyurulur ise berekât-ı himmetiñiz ile *Zeyl-i Ziyâ*'y⁶⁹³ faḳîriñiz zeyle teşmîr-i sâḳ ideyüm.” deyü destûr diledigimde, her ne kadar lâyıḳ u şâyeste degil isem daḥi kemâl-i merḥametlerinden izn ü icâzet buyurmaları ile derûn-ı sûtûrda meştûr olan

⁶⁹⁰ Ahmed b. Îsâ b. Müferric el-Hüseynî el-Gazzî (ö. 1150/1738) Halvetî-Mısrî şeyhi, Niyâzî-i Mısrî'nin halifesi ve Bursa Gazzî Dergâhı'nın kurucusudur.

⁶⁹¹ “*Salihlerin anıldığı yerlere rahmet iner.*”

⁶⁹² Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin (ö.1198/1784) *Gülzâr-ı Sulehâ* adlı Bursa vefeyatnamesinin yazarı, mutasavvıf.

⁶⁹³ *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ*, Ahmed Ziyâeddin Efendi'nin Bursalı İsmail Belîğ'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân* adlı vefeyatnamesine yazdığı zeyldir.

zēvāt-ı kirāmıñ herbirerleriniñ tārīḥ-i vefātı ve aḥvālleri tefaşşuḥ(?)⁶⁹⁴ ü tecessüs olunup kimin suḳāt-ı ‘ārifinden ve kimin re’ sü’l-‘ ayn müşāhid ile zabṭ olunup

[5-a] sırr-ı 695 كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ 695 zuhūrunda ümmīdvārım ki bu aḥḳar-ı mevcūdāt olan bī-ḳāre güm-nām olmayup

Şi‘r

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Hezec + --- / + --- / + ---

روزی که نه شادی و نه شیون ماند
نی دست و قلم و نه جان و تن ماند
در خاطر دوستان دهد یاد مرا
خطی که به یادگار از من ماند⁶⁹⁶

müfādınca, zıkr olunan zēvāt-ı kirāmıñ vesīlesiyle ḥayr ile yād olunmağa sebep olmaḳ ḳaşdıyla tertüb ü silk-i taḥrīre dürr-i şehvār ve erre-keşīd olunup yedi ravza ve bir mukaddime ve bir ḥātıme üzre beyān ve sâ‘ir aşḫāb-ı tevārīḥ-meslegine sülūk eyleyüp her bir ravzānıñ evvelinde zıkr olunacaḳ zēvātıñ ta‘ rifātı beyānında bir muḳaddime serd olunup *Ravzātü’l-muflihün* ismiyle müsemma olunmuşdur. Lākin

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

من کیم صائب که دست از آستین بیرون کنم
در بیابانی که ناخن می گذارد شیرها⁶⁹⁷

694

695 el-Ankebût 29/57. (Her nefis ölümü tadacaktır...)

696 “O gün ki ne mutluluk ne hüzn kalır
Ne el ne kalem ne can ne ten kalır
Beni dostlara hatırlatacak tek şey
Benden yadigâr kalan bir yazıdır.”

697 “Ben kim oluyorum ki Sâib, aslanların bile korkup çekindiği bir çölde yenimden el çıkarayım”

müfâdınca, böyle bir emr-i celilü'l-kadr 'uhde-i 'âcizânemden nice merhale bîrûn olduğu fikr-i Şâ'ib ile der-hâtır idüp tesvîdinde terk olunduğdan soñra|

الامر فوق الادب⁶⁹⁸

sırrı, gûş-ı hûşuma ilgâ olunduğda bi-'avni'l-Bārî ve bi-'ināyeti'r-Raḥmānî tebyîze şürû' olunmuşdur.

والله الموفق والمرشد⁶⁹⁹

Muḳaddime, aḥvâl-i sülûka dâ'irdir. Ravza-i ūlâ, meşâyiḥ-i kirâm beyânındadır. Ravza-i şânî, müderrisîn-i 'izâm beyânındadır. Ravza-i şâliş, vâ'izân-ı zevi'l-ihtirâm beyânındadır. Ravza-i râbi', 'aşıḳân ve Veysiyyûn beyânındadır. Ravza-i ḥâmis, e'imme vü ḥuṭabâ' ve ḥ'âceḡân-ı ders-i 'âm ve ḥaṭṭâtân beyânındadır. Ravza-i sâdis şâ'irân ve zâkirân beyânındadır. Ravza-i sâbi', mevâlî-i 'izâm ve zeyl-i ravzada 'avâm-ı sûtûde-aḥlâḳ beyân u 'ayân olunmuşdur. Ḥâtimetü'l-kitâb, mezkûr olan zevâtıñ her bir şınıfınıñ;

الطرق الى الله بعدد انفس الخلائق⁷⁰⁰

mantûḳınca sebep-i hidâyetleri ve tarîḳ-i sedâdları ve mü'eddî-i şalâḥları beyânıyla nice fevâ'idî mûndericdir.

Muḳaddimetü'l-kitâb, aḥvâl-i sülûk ve ḥâl-i mürîdân u mürşidân beyânındadır. Bu muḳaddime daḡi beş vech üze tebyîn olunmuşdur: Vech-i evvel, tarîḳat-ı 'aliyyeniñ ibtidâ zuhûrını ve uşûl u fûrû'unı beyân ider. Vech-i şânî, esmâ'-ı ṭuruk-ı 'aliyye beyânındadır. Vech-i şâliş, aḥvâl-i sülûk beyânındadır. Vech-i râbi', eṭvâr u ḥarekât-ı mürîdân beyânındadır. Vech-i ḥâmis, aḥvâl-i mürşid beyânındadır ki bu vüçûhuñ her biri şemsden zerre ve deryâdan kaṭre olarak icmâl ü ihtisâr üze beyân olunmuşdur.

Sâib-i Tebrîzî (Mîrzâ Muhammed Âlî b. Mîrzâ Abdîrahîm Tebrîzî İsfahânî (ö. 1087/1676 [?]) Daha çok Farsça şiirler söyleyen Âzerî şairi.) <https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh301> (Erişim 24 Mart 2022)

⁶⁹⁸ Emir edepten üstündür.

⁶⁹⁹ Allah muvaffak eden ve yol gösterendir.

⁷⁰⁰“Allah’a giden yollar yaratılmışların nefesleri adedince dir.” Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221 Kübreviyye tarikatının kurucusu.)

MAṬLAB:

fi-Beyāni zuḥūri ṭarīkat-in ‘aliyye

el-Vechū’l-evvel: fi-Beyāni zuḥūri ṭarīkat-i’ş-şūfiyye

Ma‘lūm-ı şerīf buyurıla ki bu ṭarīkat-ı ‘aliyyeniñ mebd-e ‘i oldur ki Cenāb-ı Rabbū’l-erbāb -*celle şānuhu*- ḥazretleri;⁷⁰¹ لولاك لولاك لما خلقت الافلاك

ḥaḳḳında buyurduğı,

Medḥ

قائد الخلق بالهدى و العون

شاه لولاك ما خلقت الكون

تقدير برسالة ابطحي

امى لوح خوان ما اوحى⁷⁰²

Muḥammedü’l-Muştafā - ‘*aleyhi efḍalü’s-şalavāt ve ekmelü’t-tehāyā*- ḥazretlerine aḥkām-ı zāhiriyye-i şer‘-i şerīfi inzāl ü beyān buyurduklarındañ soñra tezkiye-i nefis ve taşfiye-i ḳalb ve min-ciḥeti’l-bāṭın seyr ü sülūk ve esrār-ı ezḳarı, Nāmūs-ı Ekber⁷⁰³ vāsıtasıyla gūş-ı sa‘ādetlerine telḳin buyurduklarında;

ان شهنشاه كشور معنی

تاج فرق پیمبرانى⁷⁰⁴

⁷⁰¹ “*Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.*”

⁷⁰² “Yardım ve hidayet aracılığı ile halka önder olan,
‘Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.’ şahı,
Ebtah yolcularının Rabbi’nin takdiri
Vahyedilenlerin levhini okuyan ümmi.”

⁷⁰⁴ “*O, mânâ ikliminin şahlarının şahıdır.
Peygamberler topluluğunun tacıdır.*”

-*şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*- hâzretleri daği ol sırr-ı Hudâ'yı ve telkîn-i esmâyı ihfâ ' en Hâzret-i Ebâ-Bekrî's-Şiddîk -*radîya'llāhu te'āla 'anh-* hâzretleriniñ sem'-i 'âlîlerine telkîn ve cehren daği Hâzret-i Şâh-ı Merdân 'Alî -*kerrema'llāhu vechehû-* hâzretleriniñ gûş-ı pür-hûşlarına telkîn buyurmuşlardır. Bu cihetden tarîk-i ihfâ Hâzret-i Şiddîk-ı Ekber'den ve tarîk-i cehrî, Hâzret-i Hayder'den zühûra gelüp her ne kadar tarîk ki vardır cümlesi bu iki zât-ı 'âlî -kâdrdan müteferri' olmuşdur. Birine Naşş-bendî ve birine Halvetî ta'bir iderler. Cümle tarîk-i ihfâ Naşş-bendiyye'den münteşir ve cümle tarîk-i cehrî Halvetiyye'den münteşir olmuşdur. Ya'ni cümle tarîkat bu iki tarîkatden tevellüd eylemişdir. Mutavassîtin zamânında bu ikiden beş tarîk daği münşe'ib olup ihtidâ-yı ehl-i tevhîde bâ'is ve fark-ı 'âlemiyâna seyyâre-i seb'a-mişâl tâbân u dırağşân olmuşdur. Naşş-bendî, Halvetî (hâ-i mu'ceme ile), 'Alevî, Kâdirî, Rufâ'î, Sa'dî, Bedevî ba'de zamânin yine müteahhîrin zamânında bu yediden beş tarîk daği müteferri' olmuşdur ki zîkr olunur: Mevlevî, Bektâşî, Gülşenî, Bayrâmî, Celvetî (bi'l-cîmi'l-mu'ceme), bunlar daği zâhir olup 'alâ'imler vaz' idüp ve her biri bir tavr üzre 'ilmler küşâd idüp tarîk-i Hakk'a çeküp dâ'î-i erbâb-ı başîret olup bu üslûb üzre on iki tarîk oldu. Gerçi bu on iki tarîkin daği içinde müctehid-i tarîk [5-b] ve dâ'ir-i ekberî ricâlinden zâtlar zühûr idüp tarîklerinde nice sünen-i haseneler ihdâs idüp teferrüd eylemişler ve kıl şâhibi olmuşlardır. Lâkin yine her kâğı tarîkden ayrılmış ise filân tarîkin kıludur ta'bir olunur. Meşelâ Naşş-bendî şu'besi Halvetî (hâ-i mu'ceme ile), anıñ şu'besi, Kâdirî şu'besi ve kıss 'alâ zâlik böyle tesmiye olunur. Devr-i butûn u inkırazda yine bunların herbiriniñ ricâlî munâzarâ olarak birer birer ufq-ı hakîka gürûb idüp ancak âhîrî'l-emr iki tarîk adı kalsa gerekdir ki anların ricâlî ilâ-yevmi'l-kıyâme munâzarâ olmayup âfitâb-ı mâh-tâb-âsâ erbâb-ı başîret olanları envâr-ı tarîkat u hakîkat ile her ân münevver ve reh-i tarîklerin rûşen eylemeden hâlî olmazlar, ammâ bî-başar olanlar nûr-ı şems ü kâmeri müşâhede idemezler.

Beyt

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

چشم چون بینا شود خضر ست هر نقش قدم

el-Vechü's-şāni: Fī-beyāni esmā 'i't-turūkı'l-'aliyye

Ma'lūm ola ki bu tarīk-i işnā 'aşarın erbābı, sülūklarında müdāvim oldukları uşūl-i esmāları yedidir.

Vech-i evvelde zıkr olan erbāb-ı tarīkat ve tūllāb-ı haqīkatın herbiri bu esmā-i seb'a ile sülūk iderler. Nitekim nüfūs-ı benī-Ādem daği yedidir: Emmāre, levvāme, mülhime, muṭma'inne, rāziye, merziye, şāfiye. Bu esmā-i seb'anın her biri ile bir nefis terbiye olunur lākin ba'zı tarīkte bu esmādan biri ile cümle nüfūsı terbiye eylemişlerdir, tarīk-i Mevleviyye gibi. Ba'zısı iki esmā ile terbiye eylemişlerdir, tarīk-i Bektāşiyye gibi. Ba'zısı üç ile, el-ḥāşıl nihāyetü'l-emr ekşerī yedi esmā ile sülūk eylemişlerdir.

Ba'zı müctehidin-i tarīk olan pīrān-ı 'azīzān ḥāzerātı ba'de'l-ḥilāfe müridlerine ḥavāss-ı ḥamse-i zāhire vü bātına terbiye olunup kurb-ı nevāfil sırrı zuhūr eylesin için yedi esmādan sonra beş daği fūrū'at-ı esmā ile terbiye buyurmuşlardır. Bu fūrū'atda ihtilāfāt-ı keşire vardır. Lākin uşūl-i esmā-i seb'ada ihtilaf yokdur. Zīrā envār-ı esmā daği yedidir. Her bir ismin bir nūrı vardır. Ol ism ile zuhūra gelür ve ba'zı tarīkte 'aded ta'yin iderler. Ba'zında bilā-'aded ta'līm iderler. İkisinde daği vech vardır, erbābının ma'lūmudur. Ve bu zıkr ü esmā, edā-i ferā'ize-i Ḥaḳ ve sünen-i Rasūl-i Feyyāz-ı Muṭlaḳ edā olunduktan soñra vird ü zıkr ile meşğul olmak gerekdir.

el-Vechü's-şāliş: Fī-beyāni aḥvālī's-sülūk

Ma'lūm ola ki bu tarīkat-ı 'aliyyeye sülūkdan ġaraż, nefsin aḥlāḳ-ı redīe ve zelīle-i şeyṭāniyye ve denes-i efkār-ı sivāiyyeden taṭhīr idüp aḥlāḳ-ı seniyye-i Muḥammediyye ile müteḥallık olur ve maḳbūl-ı Ḥudā olup

⁷⁰⁵ “Ne zaman ki göz hakikatı gördü o zaman artık her ayak izi Hızır olur.

Sen görenlerin rehberliğini aramak yerine hakikatı gören göz talep et.” Sâib-i Tebrîzî
<https://www.ganjinefarsi.com/Library?bpid=52973> (Erişim 22 Mart 2022)

706 *أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ* hıtāb-ı müsteṭāb-ı perverdigārīsiyle muḥāṭab olmaqlığa kesb-i liyākat eylemektir.

707 *اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ* sırrına vāşıl olup zulumāt-ı nefis ü hevādan kurtulup nūrāniyye-i rūḥāniyye ile münevver olmaktır. Pes imdi maḫşad ma‘lūm oldu ise bu ṭarīḳ-i iṣnā ‘aşarın uşūlen ve fūrū‘an min-ciheti’z-zāhir meslekleri ne vech iledir anı beyān idelim:

Evvelā Cenāb-ı Ḥāzret-i Allāh -*subḥānehu ve te‘ālā*- peyk-i Rasūl vaşitasıyla Cenāb-ı Ḥāzret-i Server-i ‘Ālem -*ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*-e inzāl buyurduğu şerī‘at-ı muṭahhara-i Muḥammediyye’yi cān ile tutup ser-i mū andan munḥarīf olmayup evāmīru’llāhı yerine edā ve nevāhīden kemāl rütbe ictināb idüp

708 *حسنات الابرار سيئات المقربين* sırrını tefekkür kılıp mubāḥāta daḥi teşaddī eylemeye. Ba‘dehu şāḥib-i şerī‘at Efendimiz -*ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*- ḥāzretlerinin sünnet-i seniyyelerine kemāl üzre tebā‘iyyet idüp ḳavlen ve fi‘len her vech ile [6-a] ṭābi‘ ola. Ve ‘imād-ı dīn-i İslām olan evḳāt-ı ḥamseyi cemā‘at ile edāya musāra‘at eyleye. Ve her iki olan sünnet-i şerīfeleri dörder kıla ve işrāḳ vakti ki ṭulū‘-ı şemsden soñradır anda şalāt-ı işrāḳı edā eyleye ve şalāt-ı duḥā ve şalāt-ı evvābīn ve ba‘de’l-‘iṣā ikişer rek‘at beḳā-yı imān ve mūnis-i ḳabr edā eyleye ve şalāt-ı teheccüde muvāḳabet eyleye.

Beyt

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

دلا برخیز و طاعت کن که طاعت به ز هر کارست

سعادت آن کسی دارد که وقت صبح بیدارست 709

706 Yûnus 10/62. (İyi bilin ki Allah’ın dostlarına korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.)

707 el-Bakara 33/257. (Allah iman edenlerin velisidir ki onları karanlıklardan nura çıkarır.)

708 “İyilerin sevapları Allah’a yakın olanların günahlarıdır.”

709 “Ey gönül, kalk, ibadet et, ibadet her işten iyidir.

Saadet ancak seher vaktinde uyanık olan kimsedir.”

ķālince vaķt-i seķerde āgāh olup dergāh-ı vālā-yı Kibriyā’ya münāca‘atda ola. Zīrā cümle feyz-i İlāhī’niñ kemāl-i zühūrı ve nüzūli vaķt-i seķerdedir. Ve devām-ı vuzū ‘ya mülāzemet eyleye. Cümle ıarīķat-ı ‘aliyyeniñ sülūku bu vech iledir. Bu ıarīķdan ğayrı daĥi Hāķķ’a vuşlata yol yoķdur. Şırāı-ı müstaķīm budur. ⁷¹⁰ وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقُّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ

Veķi-i rābī‘ : ‘Eıvār u ĥareķāt-ı mürīdān beyānındadır

Bu ıarīķ-ı ‘aliyyeye sülūk eyleyen mürīde evvelā zamān, meķān, mürşid-i şāĥibü’l-‘irfān gerekdir. Ba‘dehu mürşid yedinde tevbe-i şādıķa ile tevbe eyleye ki bir daĥi o tevbeden rücū‘ eylemeye.

Beyt

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + –

توبه چون باشد پشیمان آمدن

بر در حق تو مسلمان آمدن⁷¹¹

Lākin sālike ehemm ü elzem olan, evvelen mürşid ittiķāz eylemede ziyāde ihtimām ü diķķat eyleye. Herbir şāĥib-i tāc u ĥırka olan kimesneyi şeyĥ zannidüp dāmenin tutmaya. Şāyed ki şeyĥ zann eylediĥi şeytān olup māye-i aşıyyesini daĥi ifsād ider. Nitekim mürşid ne vechile olduĥı vech-i ĥāmiste beyān olunsa gerek. ıaleb-i mürşidde Cenāb-ı Hāķķ’a niyāz eyleye ki “ Yā Rabbī, benim eb-i ĥaķīķī-i rūĥānīm kim ise baña beyān eyle.” deyü istiķāreler ide ve niyāzda ola. Ĥattā ki Cenāb-ı Hāķķ iĥsān eyleye. Zīrā çok kişiler a‘mālık ile mürşid zannidüp mülĥid dāmenine teşebbüs ile ıarīķ-ı ĥidāyetde rāĥ-ı dālālete dūĥār olmuşlardır.

⁷¹⁰ el-Ahzāb 33/4. (Hak ve hakikati Allah söyler, doğru yolu da O gösterir.)

⁷¹¹ “*Sen Hakk’ın kapısına Müslüman olarak geldiğinde ve günahlarından gerçek manada pişmanlık duyduğunda gerçek tövbe olur.*”

Beyt

Müstef ilün müstef ilün müstef ilün müstef ilün

Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -

Her mürşide virme gönül yolunı şarpa uğradır

Mürşid-i kâmil olanın gâyet yolu âsân imiş⁷¹²

Mürşidi daği buldukda haqqına ri'âyet eyleye ve huzûr-ı devletinde sū' -i edeb hareket eylemeye.

Beyt

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + -

از خدا خواهم توفیق ادب

بی ادب محروم گشت از لطف رب⁷¹³

Eger ri'âyet-i edebe muvâfık olmaz ise luţf-ı Haqq'dan ve himmet-i pîrândan mahrûm olur. Ve dâ'imâ rızasını gözleye zîrâ eb-i rûhânîdir. Nitekim eb-i cismânî haqqında⁷¹⁴ رضا الله مع رضا الوالدین deyü şadr-ı Nübüvvet'den şadır olmuştur. Bu takdirce rızâ-yı mürşid rızâ-yı valideynden daği ziyâdedir.

Zîrâ eb-i cismânî insânın esfel-i sâfilîn olan dünyâya gelmesine sebebdır. Eb-i rûhânî, esfel-i sâfilînden a'lä-yı 'illîyyîne teraqqî ve tayarân eylemesine vesîledir. Bundan münfehim olur ki haqq-ı mürşid, haqq-ı vâlideyne ağılebdır ve daği ahvâl-i

⁷¹² Niyâzî-i Mısırî (Tatçı, *Niyâzî-i Mısırî Halvetî Divan*, şiir no. 83., 444.) (Niyâzî-i Mısırî (ö. 1105/1694) Halvetiyye'nin Mısriyye kolunun kurucusu, mutasavvıf şair.)

⁷¹³ “Huda'dan edeb hususunda yardım dileyelim.

Çünkü edebi olmayan, Rabb'in lütfundan mahrum kalır.”

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, çev. Derya Örs (1., 5. ve 6. defter) - Hicabi Kırılanc (2., 3. ve 4. defter) (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015) (1. Defter, 78. Beyit, Sayfa 38.)

⁷¹⁴ “Allah'ın rızası anne babanın rızasıyla beraberdir.” İbrahim, Canan. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi (1-18)*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2014), 2/484 (No.159).

mürîd hakkında Hâzret-i eş-Şeyhü'l-ekber⁷¹⁵ ve el-miskü'l-ezfer ve el-kibrîtü'l-aḥmer - *ḳaddesena'llāhu bi-sırrıhi'l-eṭṭhar*- Efendimiz *Emrū'l-muḥkem el-merbū'*⁷¹⁶-nām risāle-i 'aliyyelerinde buyururlar ki “ Bir dervîş bir şeyḫe intisāb eyledikde andan ḡayrı bir şeyḫ ile ülfet eylemeye. Zîrâ ḫaṭar-ı 'aẓîm vardır. Ve ḡayrı meşāyiḫiñ dervîşānıyla daḫi şoḫbet eylemeye. Zîrâ ⁷¹⁷الطبع لص يسرق buyurmuşlar, şāyed tarîḳiñ ḫilāfı bir şey sirḳat ider. Ve şeyḫine ebedî i'tirāz eylemeye ve cümle kelāmını ḫaḳḳdır ve Ḥaḳḳ'dandır, deyü sem'-i ḳabûl ile istimā' eyleye. Eger elinden gelür ise her dem dā'ire-i 'aliyyelerine ṭahāret-i kübrā ile dāḫil ola ve āb-destsiz ḫuẓūr-ı sa'ādetlerine dāḫil olmaya ve leyl (ü) nehār himmetine müteveccih ola. Ḥayyen ve meyyiten mürşidinden ḡayrı kimesneden istimdāt ṭaleb eylemeye ve her dem ḫayāl-i mürşidi taḫayyül idüp mir'āt-ı ḳalbinde aks-i cemālini müşāhededen ḫālî olmaya. Ḥuṣūşan evrād tilāvet iderken iki ḳaşı arasına ḫayāl-i şeyḫi alup ḫuẓūrunda vechine ḳarşu zıkr eyleye, her ne emr eyler ise emrine muḫālefet eylemeye zîrâ mürşidi ṭabīb-i rûḫānīdir. Ṭabībīñ emrāza şifā virmede serî'ü't-te'sîr olan mu'āleceleri ekşerî acıdır. Mürşid daḫi ṭab'ıñ ḫilāfı sālîke emr ü teklîf eyledikleri evāmîr-i 'aliyyeleri şüreten acı gelür. Aña nazar eylemeyüp anıñ verāsında zuḫūr idecek envā'-ı füyūẓāt-ı ilāḫiyye müterāḳḳıb olup her ne ki emr ü fermān buyururlar ise hemān imtişāle sa'y ü ḡayret eyleye ki marāz-ı ḳālbine şifā daḫi [6-b] zuḫūr ide ve mürşid ḫaḳḳında i'tiḳād-ı şelāşeden ḫiç olmaz ise rütbe-i ülāsını tedārik idüp şeyḫi, bâbu'llāḫ ittiḫāz eyleye ki her ne cānib-i Zü'l-celālī'den zuḫūr ider ise şeyḫi yüzünden ve anıñ himmetiyle iḥsān olur i'tiḳād eyleye ve i'tiḳād-ı ehl-i sünnet ve'l-cemā' atden ayrılmaya. ⁷¹⁸وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى ve dā'imā mürşidiñ ḳalbine girmege sa'y eyleye.

⁷¹⁵ Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtîmî (ö. 638/1240) Tasavvuf ve İslâm düşünce tarihinde büyük etkileri bulunan “Şeyhü'l-ekber” diye meşhur sûfî müellif.

⁷¹⁶ Muhyiddin ibnü'l-Arabî'nin tasavvuf ve tarikatlar hakkındaki Arapça risalesi. Eserin tam adı şöyledir: *el-Emru'l-Muḥkemi'l-Merbut Fîma Yelzem Ehli Tarikullah Te'âlâ mine's-Şurût*

⁷¹⁷ “Tabiat hırsızdır, çalar.” anlamındaki bu sözün aslı şu şekildedir:

قد تُكْتَسِبُ الْأَخْلَاقَ الْحَسَنَةَ بِمَصَاحِبَةِ أَهْلِ الْخَيْرِ، فَإِنَّ الطَّبْعَ لَصٌّ بِسَرَقِ الْخَيْرِ وَالْشَّرِّ

<https://shamela.ws/book/98087/153> (Erişim 12 Aralık 2022)

⁷¹⁸ Tâhâ 20/47. (Selam doğru yola uyanlara olsun.)

Beyt

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

کلید گنج سعادت قبول اهل داند

مباش آن که در این نکته شک و ریب کنند⁷¹⁹

Ve dā'imü'l-evkāt meclis-i devletlerine izn ü destür ile mülâzemet eyleye, bi-
kaderi'l-vüs' dâmenlerinden dūr olmaya.

Beyt

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + -

دست پیر از غایبان کوتاه نیست

دست او جز قبضه الله نیست

غایبان را چون چنین خلعت دهند

حاضران از غایبان لا شک بهاند⁷²⁰

manṭūkınca 'amel eyleye. Gerçi tarīkatde 'uzlet şartdır lākin māni'-i sülūk olan
ağyardan 'uzlet. Yoksa şöhet-i mürşid 'ayn-ı 'uzlet ü 'izzet ü sülūkdur.

Beyt

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + -

خلوت از اغیار باشد نه زیار

بوستین بهر دی آمد نه بهار⁷²¹

⁷¹⁹ “Gönül ehli olanları kabul etmek, saadet hazinelerinin kapısını açan anahtardır.

Sen bu nükteden hiç şek ve şüphe duyma.” Hâfız-ı Şirâzî (Hâce Şemseddin Muhammed (ö. 792/1390 [?]) İran'ın önde gelen lirik şairlerinden.) <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh188> (Erişim 2 Nisan 2022)

⁷²⁰ “Pirin eli, gâiptekilere [ulaşmaktan] âciz değildir. Onun eli, Allah'ın kabzasından başka bir şey değildir. Gâiptekilere böyle bir hilat verirlerse, huzurda olanlar kuşkusuz gâiptekilerden daha iyidir.” Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî* (1. Defter, 2975. Beyit, Sayfa 139.)

ve daği erbāb-ı sülūk hakkında Sultānū'l-kāmilīn Şeyh Necmü'd-dīn-i Kübrā⁷²² - *ḳuddise sırruhu*- buyururlar ki “Sülūk-ı Hāḳḳ üç vech üzredir: Sülūk-ı ‘avām, sülūk-ı havāş, sülūk-ı hāşşu'l-havāş. ‘Avāmıñ sülūkı şavm u şalāt, ḥacc u zekāt, kelime-i şehādet ve intişāb-ı ahḳām-ı şerī‘atdır. Havāşş olanlarıñ sülūkı tezkiye-i nefis, taşfiye-i ḳalbdır. Ve hāşşü'l-havāşşıñ sülūkı cezbe-i incizāb-ı Rabbānī ile süy-ı Hāḳḳ’a ṭayerāndır.

Beyt

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + –

راه حق تنگ است چون سم الخياط

ما مثال رشته يکنا می رویم⁷²³

meḥḥūmunca bu zümre berḳ-ı ḥāṭif mişālī dergāh-ı vāḥidiyyete cevelān iderler. Bu zümreye “aşdıḳa-i şātirīn” tesmiye olunur. Bunlarıñ mürīdān-ı sülūkı on vech üzredir: Evvel, tevbe-i şādıḳa; şānī, zühd; şālīş, tevekkül; rābī‘, ḳanā‘at ki Cenāb-ı Hāḳ her ne iḥsān ider ise aña ḳānī‘ olmak; ḥāmīs, ‘uzlet ki kendüyi Hāḳ’dan maḥcūb iden kimesneler ile ülfetden nefsinı men‘ eylemek; sādīs, müdāvemmet-i zıkr ki ṭaraf-ı ḥazret-i mürşidden me‘mūr oldığı zıkr-i şerīfı terk eylememek. ⁷²⁴ تارك الورد ملعون vārid olmuştur. Eger bir sālīk evrād u ezḳārında ve sā‘ir ‘ibādāt u ṭā‘atında tekāsül ider ise aña felāḥ-ı dāreyn rāyiḥa(sı) şemm itdirmezler. Sābī‘, teveccüh ya‘nī dā‘imā Cenāb-ı Perverdigār-ı ‘ālemiñ feyżine mürşid yüzünden müteveccih ola ve teveccühde ḳuşūr eylemeye. Sāmin, şabr; her ne ki ṭaraf-ı Hāḳ’dan ve ṭaraf-ı şeyḥden ezā vü cefā ḳazā vü belā zuhūr ider ise şabr eyleye tā ki maḳşūdına vāşıl ola.

⁷²¹ “Ağyardan halvet etmek gerek, yârdan değil. Kürk, kışın işe yarar, baharın değil.” Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma‘nevî* (2. Defter, 25. Beyit, Sayfa 179.)

⁷²² Ebü'l-Cennâb Necmüddīn-i Kübrâ Ahmed b. Ömer el-Hîvekî el-Hârizmî (ö. 618/1221) Kübreviyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf.

⁷²³ “Hak yolu iğne deliği gibi dardır. Biz ise bu yolda tek parça ip gibi gitmekteyiz.” Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Dîvân-ı Şems*, 1674. Gazel, <https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/sh1674> (Erişim 15 Eylül 2022)

⁷²⁴ “Virdi terk eden mel’ûn olmuştur.”

Beyt

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

عاشق ثابت قدم آن کس بود کز کوی دوست

رو نگرداند اگر شمشیر بارد بر سرش⁷²⁵

medlülunca taraf-ı mürşidden vuḳū' bulan ezāya müteḥammil ola. Tāsi', murāḳabe ki dā' imā Ḥaḳḳ'ı tefekkür eyleye. 'Āşir, rızā ki ḳazā-yı Ḥaḳḳ'a rızā ve emr-i mürşide rızā üzre ola." İntehā kelāmu's-şeyḥ. Ve dervīş olan kişi şādık ola ve ṭarīḳ-ı şıdḳdan ayrılmaya. Nitekim ⁷²⁶ الصدق سفينة النجات buyurulmuşdur. İllā ⁷²⁷ لَعَنَتِ اللَّهُ عَلَى الْكَاذِبِينَ naẓm-ı celilinde olan ḳahr u va'id-i Ḥudā'yı mülāḥaza idüp durūḡ-ı maşlahat-āميزden daḥi ictināb eyleye ve daḥi lisānına kelām-ı kızbi almak, laḥm-ı ḥinzir mişāli 'indinde ekreh ola. Hattā ki zümre-i şādıḳine vāşıl ola. Zırā kızbi kelām söylemeye 'ādet iden kimseniñ dünyāsi ve āhireti ḥarāb olur. Ve kezzāb olan faḳir olur. Eger mālı olsa daḥi mālınıñ ḥayrını görmez. Şādık olanlar ḡanī olur, bir aḳçası daḥi olmasa Ḥaḳḳ Te'ālā ḡinā-yı ḳalb iḥsān idüp rāḥat-ı bāl ile imrār-ı evḳāt ider. Ve'l-ḥāşıl ṭālib-i Ḥaḳḳ olan ṭālibe bu zıkr olunan şerā'iti yerine getürmek lâzımdır. Ammā cümlesini bir günde birden yerine getürmek ḥavşala-i beşerden ḥāricdir. Yevmen fe-yevmen tedric ile şerā'it-i mezḳüreye intisāb eyleye. Tā kim zümre-i şeṭṭārdan ve fırḳa-i vāşilinden ve muvaşşilinden ola. Zırā şart bulunmadığı zamān meşrūṭ daḥi 'adīm olur. Bu bābda ḥāzerāt-ı pīrān efendilerimiziñ ḳatı vāfir kelām-ı fevz-encāmları vardır. Lākin şadrdan ḥāric olmasun için biz anı iḥtişār itdik.

نزد عارف یک اشارت بس است⁷²⁸

⁷²⁵ "Sabit kadem olan âşık o kimsedir ki başına kılıçlar yağsa da dostun mahallesinden dönmez." Molla Câmi (Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî (ö. 898/1492) Nakşibendî tarikatına mensup İranlı âlim ve şair.) <https://ganjoor.net/jami/divan/j/fateha-shabab/ghazal-jf/sh480> (Erişim 11 Kasım 2022)

⁷²⁶ Doğruluk, kurtuluş gemisidir.

⁷²⁷ Âl-i İmrân 3 /61. (... Allah'ın laneti yalancılara üzerine olsun.)

⁷²⁸ "Ârifin katında bir işaret yeterlidir." (*Mesnevi*'de, عارفان را یک اشارت بس بود, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi-i Ma'nevî* (4. Defter, 404. Beytin başlığında geçmektedir. Sayfa 490.)

Fe'fhem cidden.

Vech-i hâmis: Mürşidân-ı rāh-ı Hudâ ahvâlini ve etvârını beyân ider

Ey tâlib-i Hâk, ma'lûmuñ olsun ki şeyh [7-a] ü mürşid olan zevât-ı kirâmda şerâ'it-i keşîre vardır. Evvelâ şerî'at ahkâmında 'âlim ü 'âmil ve tarîkat ahvâlinde kemâl-rütbe mâhir ve ma'rifet ü haqîkat mîvelerinden mütenâvil ola. Ve 'an'ane ile müselsel ü muttaşıl şahîhu'l-icâze ola. Şeyhinden tâ Sultānu's-şakāleyn -*şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*- hâzretlerine varınca senedi silsilesinde mu'dilât olmayup tamām-rütbe şihhatde ola. Böyle olan mürşid-i kâmil dâ'imâ şerî'atden dūr ve sūnen-i Muhammediyye'den mehcūr olmazlar. Lâkin kendülerden zuhūr iden hâlât u vâridât ve kerâmâtları birbirine müşâbih degildir. Zîrâ herbir velî, bir nebînin kademindedir; her kangı nebîniñ kademinde ise ol nebîden zuhūr iden mu'cizât kademinde olan velîden kerâmet olarak zuhūr ider. Ve tavrı daği ol nebî tavrına müşâbih olur. Kimi 'İseviyyü'l-kâdemdir, ihyâ-yı mevtâ ider; kimi kadem-i Circîs⁷²⁹ -*'aleyhi's-selâm*-dadır, cām-ı şehâdeti nûş ider. 'İseviyyü'l-kâdem olan Eşref-i Rûmî⁷³⁰ -*kuddise sırruhu*- gibi ki ihyâ-yı mevtâ buyurdıkları kıssaları meşhûrdur. Circîsiyyü'l-kâdem olan Hâzret-i Nesîmî⁷³¹ gibi. Kimi Süleymâniyyü'l-kâdem olup mālınıñ hesâbını bilmez, Kuṭbu'r-Rabbânî 'Abdü'l-kâdir-i Cîlânî⁷³² ve Hâzret-i H'âce 'Ubeydu'llāh-ı Ahrâr⁷³³ gibi Ve kıss 'alâ zâlik. Bunlarıñ ahvâl-i 'ârîziyyeleri fehm olunma müşkil olur. 'Ameliyyât ü i'tikâdiyyât ü revîşine nâzar eylemek lâzımdır. Zîrâ ki keşret-i māl irşâda münâfi degildir. Zîrâ emvâl-i dünyânıñ mezmûm olan muḥabbetidir. Yoksa māl 'aṭiyye-i İlâhiyyedir.

⁷²⁹ Circîs. Müslümanlar tarafından sâlih bir kimse veya nebî olarak kabul edilen kişi, hristiyanlara göre ise St. George diye bilinen azîz. Hayatına dair menkıbe tarzındaki rivayetler içinde ilmî değeri taşıyan pek az bilgi vardır. Kur'ân-ı Kerîm'de ve sahih hadislerde hakkında bilgi bulunmayan Circîs ile ilgili olarak tarih ve kıssâ-ı enbiyâ türü kitaplarda anlatılanlar Vehb b. Münebbih'e dayanmaktadır. Günay Tümer, *"Circîs" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/26.

⁷³⁰ Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1469-70 [?]) Kâdiriyye tarikatının Eşrefiyye kolunun kurucusu, mutasavvıf-şair. Asıl adı Abdullah'tır.

⁷³¹ Nesîmî (ö. 820/1417 [?]) Hurûfilîği ile tanınan mutasavvıf şair.

⁷³² Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Ebî Sâlih Mûsâ Zengîdost el-Geylânî (ö. 561/1165-66) Kâdiriyye tarikatının kurucusu.

⁷³³ Nâsirüddîn Ubeydullâh b. Mahmûd eş-Şâfi es-Semerkandî (ö. 895/1490) Nakşibendî şeyhi.

*Alan viren O'dur bâzâr içinde
Kimin bay kimini yoksul eyler.⁷³⁴*

‘Aṭiyye-i Ḥudâ’da kuluñ dahli yokdur. Süleymâniyyü’l-ḳadem olan zât-ı ‘âlî-şânlara Ḥaḳ, devlet ü şervet virmişdir. Lâkin ḳalb-i şerîflerinde zerre ḳadar yeri olmayup ‘indinde sîm ile tûrâb müsâvîdir. Ve bu kâmil ü mükemmil olan mürşidler, mürîdi terbiyede cümlesini bir vech ile terbiye eylemezler. Zîrâ bunlar ṭabîb-i ilâhîdir. Herbir kesîñ ḳalbinde olan marâz-ı rûḥâniyyesine göre tedbîr ü devâ iderler. Zîrâ ṭabâyi‘-i beşer muḥtelifdir. Nitekim ḥekim-i ḥâzîḳ olan, bir kimseye virdiği devâyı bir âḥara virmez. Her ne ḳadar ‘illetleri müsâvî olsa yine âḥar vechile devâ ider. Zîrâ bir kimseniñ ṭab‘ı, âḥara mümâşil olmadığından birine devâ gelen ‘ilâc, birine dâ ‘ gelür. Ḥazâḳat-ı hükemâ bunda ma‘lûm olur. Bunuñ mişâli meşâyiḥ-i ‘ârifin daḥi bir mürîde eylediği mu‘âmeleyi âḥar mürîde eylemez. Herbiriniñ ṭab‘ına göre mu‘âmele ider. Meşelâ kimini ḳahr ile terbiye ider ve kimini luṭf u iḥsân ile terbiye ider; kimin riyâzet ile terbiye ider, kimin ekl ile terbiye ider ve kimin tecerrüd ile terbiye ider, kimin tecemmül ile terbiye ider. Bu ḥuşûşda ber-muḳteżâ-yı ilhâm-ı ilâhî ‘amel idüp irşâd ider. Filâna mu‘âmelesi şöyle, filâna daḥi âḥar deyu i‘tirâz olunmaz. Ve ekşer mürîdler bu ḥuşûşda i‘tirâz idüp mertebesinden dūr olmuşdur. Zîrâ bu yol i‘tirâz yolu degildir, teslîmiyyet yoludur.

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

مگ و اصحاب دل رفتند و شهر عشق شد خالی

جهان پر شمس تبریز ست مردی کو چو مولانا⁷³⁵

⁷³⁴ Tatçı, *Niyâzî-i Mısırî Halvetî Divan*, şiir no. 47., 410.

⁷³⁵ “Gönül ehli gitti de aşk şehri boş kaldı deme, cihan Şems-i Tebrîzî ile dolu, Mevlânâ gibi mürîd nerede?” (Kemâl-i Hücendî (ö.803/1401.) Hâfız-ı Şîrâzî’nin çağdaşı, İranlı mutasavvîf şair.) <https://ganjoor.net/khojandi/ghazalkk/sh18> (Erişim 12 Eylül 2022)

Hzret-i Şems'in⁷³⁶ Pîr Mevlânâ⁷³⁷ -*ḳaddesa'llāhu bi-sırrı'l-a'lā*- efendimize olan mu'amelesi hikâyâtı der-ḥatır olunsa i' tirāza yol ḳalmaz. Ve mürşid-i kâmilleriñ meclis-i 'âlîleri üç nev' üzere dir. Nitekim Hzret-i Şeyh-i Ekber -*ḳuddise sırruhu*- ḥazretleri buyurur: Meclis-i 'avām, meclis-i ḥavāş, meclis-i ḥāşşu'l-ḥavāş. Ve mürîdânı daḥi üç sınıf üzere dir: Bir sınıfı âḥar ile hem-celis eylemezler. Meclis-i 'avāmda şer' at kelâmın beyân iderek reh-i rāst-şer'adan nuşḥ u pend ve irā'e-i tarîḳ buyururlar. Ve meclis-i ḥavāşda kelimât-ı ḳudsiyye-i tarîḳat ile ḥavāşsa mürîdleri ignâ iderler. Ve meclis-i ḥavāşşu'l-ḥāşda ḥaḳîḳat dürlerin nişâr idüp envâr-ı füyûzât-ı Raḥmāniyye ile sırr-ı ḥavāşşu'l-ḥāşşı imlâ ve tenvîr buyururlar. Ve erbâb-ı dünyâ ile daḥi hem-celis olsalar onlar ile daḥi dünyâ kelâmın tekellüm idüp ḥaremlerine mahrem eylemezler. Eger merḥamet buyururlar ise erbâb-ı dünyâyâ 'uḳûlları idrâk idecek ḳadar şer'-i şerîfiñ zâhiri ile pend ü nuşḥ buyururlar, eger ḳabûl idecek zümre olur ise ve illâ andan daḥi baḥş buyurmayup hemân 'avāmâne söz ile ref'-i meclis iderler. Bu daḳîḳ sırra vâḳıf olmayan, mürşid bulmada zaḥmet çekerler. Zîrâ kendü 'aḳılları ile cüst ü cû iderler, anıñçün bulamazlar, Fe'fhem. Daḥi mufaşşalın taleb iden kütüb-i pîrâna mürâca'at eylesün. Bu faḳîr taṭvîl-i maḳâl olmasun içün bu vechde daḥi ihtîşâr [7-b] olundu. Zîrâ her ne ḳadar şerḥ ü beyân eylesem ḥaḳîḳat-i aḥvâl-i mürşidân-ı tarîḳ-ı Ḥudâ'nıñ zerrece aḥvâlleri 'ayân olmaz. Ancaḳ bizim bu taḥrîr ü tebyînimiz 'uḳûl-ı ḳaşiramızıñ idrâk eylediḡi tarîḳdendir. Zîrâ Cenâb-ı Ḥaḳ ve Ber-ârende-i nüh-tâḳ-ı muṭabbaḳ -*celle şānuhū*- ḥazretleri ḥadîş-i ḳudsîsinde;

أن اوليائي تحت قبابي لا يعرفهم غيري⁷³⁸ buyurmuşdur.

Ve bu zât-ı 'âlî-ḳadrlarıñ ba'zıları daḥi bir a' māl-i ḡayr-ı mustaḥşene kendüleri neşr buyurmuşlardır ki ḥalk bizi bilmesün ve iltifât eylesün deyü şûret-i zâhirde kendülere perde çeküp anıñ verâsında Ḥaḳ'la olmuşlardır ki sırr-ı taḥt-ı ḳıbâbdandır.

⁷³⁶ Şemsüddîn Muhammed b. Alî b. Melikdâd Tebrîzî (ö. 645/1247 [?]) Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin sohbet şeyhi. Semih Ceyhan, "*Şems-i Tebrîzî*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/511.

⁷³⁷ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, (ö. 672/1273) Mevleviyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf, âlim ve şair. Reşat Öngören, "*Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/441.

⁷³⁸ "Velîlerim kubbelerim altındadır. Onları benden başkası bilemez."

‘Abdu’l-ġanî-yi Nablusî ħazretleriniñ⁷³⁹ ve Üftâde-zâde İbrâhim Efendi⁷⁴⁰ ħazretleriniñ şûrb-i duġân eylemeleri gibi. Diger daġı ħavşala-i ‘uġûl-i şer‘dan ħâriç kelimât-ı ħudsiyye tekellümi ile ħalkı nefret itdirirler. Eşrefoġlu Rûmî -*ħuddise sırruhu*- ħazretleriniñ;

Benem ol dâ’imü’l-bâķī

Göründüm şûretâ insân

kelâm-ı feyz-encâmları ve Ĥazret-i Mışrî -*ħuddise sırruhu*- efendimiziñ Ĥasaneyn⁷⁴¹ ħaġķında buyurduķları laţîfe-i daķıķaları gibi. Ammâ ħünkü bunlar ħâdî-i sübûl-i İlâhîdir. Tesettürde ma‘nâ nedir? Ma‘nâ oldur ki tûllâb-ı sivâ olan başlarına üşüp meţâlib-i dünyeviyye istimdâdıyla muġâlaţa eylemesünler deyüdü.

قدر زر زرگر شناسد قدر گوهر گوهری⁷⁴²

meġhûmunca yine ‘aşıkân u şadıkân olanlar bilüp, bulurlar. Nitekim arayan Mevlâsını bulurdur ve’s-selâm.

⁷³⁹ Abdülġanî b. İsmâîl b. Abdilġanî b. İsmâîl en-Nâblusî (ö.1143/1731). Sûfî, fakih, edip ve şair. Ahmet Özel, Nâblusî, “*Abdülġanî b. İsmâîl*” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/268.

⁷⁴⁰ Üftâdezâde İbrâhim Efendi (ö.1089/1678) Bursa’nın meşhur mutasavvıflarından Mehmed Muhyiddin Üftâde’nin torunudur. Azîz Mahmûd Hüdâî’nin sohbetlerinde bulunmuştur. İsmail Hakkı Aksoyak, “*Üftâdezâde, Kutb İbrahim Sadık Efendi*” *TEİS* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/uftadezade-kutb-ibrahim-sadik-efendi> (Erişim 12 Aralık 2022)

⁷⁴¹ Niyâzî-i Mısrî’nin *Risâle-i Hasaneyn adlı eserî*. Mısrî, bu risalesinde kendince Hz. Muhammed’in torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’den bahsedip onların nübüvvetlerini anlatmaya, ayet ve hadislerle dayanarak ispat etmeye çalışmaktadır. *Mevâ’idü’l-irfân* adlı eserinin 59. mâidesi ile aynı mahiyettedir. Eser eski harflerle 1271’de yayımlanmıştır. Hasan Kavruk, “*Niyâzî-i Mısrî*” *TEİS*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/niyazii-misri> (Erişim 12 Şubat 2022).

⁷⁴²Altının kıymetini kuyumcu bilir, mücevherin kıymetini mücevherci.

MATLAB:

Muḳaddime-i Meşāyih-i kirām -*ḳaddesa'llāhu esrārahum*-

Muḳaddime-i Meşāyih-i kirām ve Sādāt-ı Şūfiyye-i 'izām ve Mürşidān-ı zevi'l-ihtirām

Ey tālib-i vuşlat-ı Hāḳḳ ve 'āşık-ı Feyyāz-ı Muṭlaḳ, ma'lūmuñ olsun ki bu meşāyih ve mürşid ve evliyā'ullāh ta'bīr eyledikleri zevāt-ı kirāmlar kimlerdir ve ne yoluñ erleridir? Bunlar dā'i-yi sebīl-i Hāḳ ve mürşidān-ı raḥmetdir ancak ve ḳuluñ Rabbisine vāşıl olmasına vesīledir. Her kim ki bu zātların biriniñ dāmenini tuta ve Hāḳḳ-ı ittibā' ile teb'ıyyet eyleye felāḥ-ı dāreyne vāşıl olur. Zīrā bunlar tarīḳ-ı hidāyet rehberleridir. Zīrā 'ilm-i zāhir bilā-üstād taḥşıl olmadığı gibi 'ilm-i bāṭın daḡi ki 'ilm-i ledündür üstādsız ḡaşıl olmaz. Nitekim Hāzret-i İmām-ı Şa'rānī⁷⁴³ -*ḳuddise sırruhu'l-ā'āl*- buyururlar ki “ Herbir 'amel ki vardır gerek ferā'ız ve gerek sünen ve gerek nevāfil ferdan ferdā anı ta'līme bir üstād lāzımdır. Üstādsız şürū' olunan 'amelde bir netice ḡaşıl olmaz.

Mürşidān evvelā üstād-ı 'amel-i zāhir olup sāniyen sebīl-i Hāḳḳ'a sālīk olanlara mekāyid ü ḡıyel-i şeyṭāniyyeyi tefhīm ü ta'līm buyurup 'amel-i mürīdānı mekāyid-i dīv-i racīm sebebiyle olan 'ucb u riyādan muḡāfazaya delālet idüp ḡavāṭır-ı melbūse-i şeyṭāniyyeden muḡāfaza iderler ve dervīşānıñ emrāz-ı bāṭiniyyesine devā iderler ki bālāda zıkr olunduḡı vech üzere bunlar ḡakīm-i bāṭinī vü rūḡānī vü İlāhīdir. Ve kendülere irāde-i şādıḳa ile mürīd olanların her dem aḡvāl-i bāṭiniyye-i ḡabīse ve rezilelerini taḡvīl-i aḡlāḳ-ı seniyyeye sa'y ü himmet buyururlar. Bunların sālīk ne ḡālde olduğunu bilüp terbiye eylemeleri üç nev' üzere dir: Bir nev' i, 'amel-i zāhiriyyesine nāzar idüp nīk ü bedini fark ile “Bu 'amel lāyık degil ve bu 'amel lāyıḳdır.” diyerek terbiye iderler. Bir nev' i daḡi sālīkiñ aḡvāl-i ḡalbini rü'yāsiyla bilüp “Sende bu ḡulḳ vardır, andan zuḡūl eyle, taḡarrub-i Hāḳḳ'a mānī' dir.” deyü terbiye ve nuşḡ iderler. Meşelā bir

⁷⁴³ Ebü'l-Mevāhib (Ebü Abdırrahmān) Abdülvehhāb b. Ahmed b. Alī eş-Şa'rānī el-Mısırī (ö. 973/1565) Mısırlı ālim ve sūfī.

sâlik rü'yâsında arslan müşâhade eylese şıfat-ı kibr ile ve kavmi üzerine ululuk talebiyle ta'bir idüp men'iderler. Hayye görse buğz u 'adâvet şıfatıyla ta'bir iderler. Kedi görse küfrân-ı ni'met şıfatıyla ta'bir iderler. Karınca görse harîşlik şıfatıyla ta'bir iderler. Sinek görse halka eziyyet idecek şıfatıyla ta'bir iderler. Örümcek görse tezvîrat ile celb-i dünyâ şıfatıyla ta'bir iderler ve kıss 'alâ zâlik.

Bu ta'birâtın tafşîlini murâd iden, ceddîm Şeyh Muştafâ en-Nesîb hâzretleriniñ sülûk-ı tarîk-ı Halvetiyye beyânında terceme buyurdukları *Tezyînü'l-Makâmat*⁷⁴⁴ ismiyle müsemma olan risâle-i şerîfelerine mürâca'at buyursunlar.

Ve bir nev'i daği kuvvet-i velâyet ile sâlik, huzûr-ı devletine dâhil olduğda bâtınında olan hâlini keşf idüp teveccüh-i derûn ve himmet-i kudsiyye ile rif'ate sa'y buyururlar. Bu 'ulemâ rütbesidir. Rü'yâ ile olan rütbe-i vaşatdır. Ahvâl-i zâhiriyye ile olan rütbe-i ednâdır. Nitekim hükemâ-i zâhir daği emrâz-ı insânı üç vech ile fark eyleyüp marâzına göre devâ iderler: Bir nev'i marâzı sîmâdan fark ider, bir nev'i nabızdan fark ider, bir nev'i kârüreden fark ider. Sîmâdan fark iden ziyâde hâzık olur, meşâyih'in daği sîmâsından fark ideni gâyet kuvvetlü olduğı gibi. Bu zât-ı 'âlî -kâdrleriñ dîvân-ı Hakk'da merâtib ü mekâdirleri vardır. Nitekim Sultân-ı zâhiriñ tevâbi'i mertebe olup herbiri bir [8-a] rütbede olduğı gibi bunlarıñ daği 'inde'llâh kâdrleri ve mertebeleri vardır. Nitekim Hakkî⁷⁴⁵ -kuddise sırruhu- hâzretleriniñ *Risâle-i Hasekiyye*'sinde⁷⁴⁶ mübeyyen ve müberhendir. Fe'rci'ileyh.⁷⁴⁷

Muhaşşal-ı kelâm meşâyih-i zevî'l-ihtirâm kendülere irâde-i şâdıkâ ile mürîd olanları zulûmât-ı cehlden pâk ve ednâs-ı sivâdan tahtîr ve mir'ât-ı kalblerin gubâr-ı efkâr-ı fâsideden şaykal-ı zîkr ile mücellâ idüp başâr-ı başîretin küşâd birle vâsıl-ı

744 Gazzîzâde Mustafa Nesîb Efendi, Abdüllatîf Kudsi'nin (öl. 856/1452) *Tuhfetü Vahibi'l-Mevâhib fi Beyânî'l-Makâmât ve'l-Merâtib* adlı Arapça tasavvuf ıstılahlarına dair eserini *Tezyînü'l-Makâmât ve Tebyînü'l-Merâtibât* adıyla tercüme etmiştir. (BİYEK Orhan 694/1)

745 İsmâil Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725) Celvetî şeyhi, müfessir, şair.

746 İsmâil Hakkı Bursevî'nin tasavvufî eserlerinin en kapsamlılarından. Asıl adı *Tuhfe-i Hasekiyye*'dir. "bk." İhsan Kara, *İsmail Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Hasekiyyesi* (III. bölüm) (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997) Muammer Cengiz, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Hasekiyyesi'nin Birinci Bölümü (Metin ve Tahlil)*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007) Mehmet Tabakoğlu, *İsmail Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Hasekiyyesinin İkinci Bölümü (Metin ve Tahlil)*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008)

747 Ona dön. (O esere bak manasındadır.)

ila'llāh olmağa sebep olan ʔarīk-ı müstakīmi beyān iderler. Ammā zinhār zinhār rızā-yı ʕaliyyelerinde ʔuşūr itmemek gerekdir. Hattā ki sülūkunda nefʕ ve ezkārında menāfīʕ göre. Nitekim aʕlemü'l-ʕulemā ve eşrefü'l-vüzerā Râgıb Paşa⁷⁴⁸ -*enālehu'llāhu Te'ālā mā yeşā'* - ʔazretleri seyr ü sülūk ʔaḫḫında inşād buyurdıkları ğazel-i şerīflerinde buyururlar ki:

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

Meded ey ʔālib-i vuşlat ʔuşūr etme Mürebbīye

*Teveccüh eyle himmet al bulasın nefʕ esmāda*⁷⁴⁹

ve bunlarsız ʔarīk-ı Hāḫḫ'a sülūk idüp vāşıl-ı ila'llāh olmaḫ muḫāldir. Zīrā bu yolun mehāliki ve mezāliḫı ğāyetde çokdur. Nitekim Hāzret-i Sultānu's-şāḫaleyn ve Şemsü'l-ḫāfiḫeyn -*şalla'llāhu ʕaleyhi ve sellem*- Efendimiz'in işāret-i ḫuṭṭ-ı keşire ile lisān-ı muʕciz-beyānından şādır olan ḫadīs-i şerīfde⁷⁵⁰ şeyāṭiniñ ʔarīk-ı Hāḫḫ'ı nice iḫāṭa eyleyüp sālīkānı sübül-i tefriḫaya celbe saʕy ü iġvā eyledikleri mübeyyen ü müberhendir. Bināenʕaleyh rehber-i daḫīḫ-şinās sırrına sālīk ve bir merd dāmenine teşebbüş eylemedikce şürür-ı dīvāndan taḫliş-i girībān mümkün degildir. Fe'fhem taʕrīf.

Ve bu zevāt-ı kirāmıñ herbiriniñ ictimāʕ-ı müridānda bir vechile āyin ü erkānları ve zıkr-i müberridine iʕtirāz cāʕiz degildir. Zīrā herbiri bir vechile vesīle-i ʔurba bāʕiş

748 Koca Ragıp Paşa (ö.1176 /1763) Osmanlı sadrazamı, diplomat, şair ve tarihçi. Nâbî'yi takip eden şairler arasında en başarılısıdır.

749 Gazzizāde, *Mergûbü's-sâlikîn* adlı eserinde bu gazelin tasavvufi şerhini yapmıştır. (Karaköse, *Mergûbü's-sâlikîn*, 181-371.) [Bu gazel, Koca Ragıp Paşa Divanı'nın iki neşrinde de bulunmamaktadır. Hüseyin Yorulmaz, *Koca Râgıb Paşa* (Ankara: KB Yayınları, 1998.), Ömer Demirbağ, *Koca Râgıb Paşa ve Dīvân-ı Râgıb* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 1999.)]

750 “Şeytan insanoğlunun çeşitli yollarında oturur. Önce İslam yolu üzerinde oturarak ‘Dinini, ana-babanın ve atalarının dinini terk edip Müslüman mı olacaksın?’ der. Onu dinlemez ve Müslüman olursa, bu defa da hicret yolu üzerinde oturarak ‘Şu vatanını, şu havayı terk edip nereye gideceksin?’ der. Onu dinlemez ve hicret ederse cihad yolu üzerinde oturarak, onu cihaddan alıkoymaya çalışır. Ona, cihad canı ve malı harcamaktır, savaşacaksın ve öldürüleceksin, hanımla başkası evlenecek ve mallar paylaşılacak, der. Kişi şeytanın bu telkinini de dinlemeyip cihadını yaparak ölürse, Allah'ın onu cennete koyması, onun Allah'tan alacağı bir hak olur. (Ahmed b. Hanbel, Müsned III, 483.)” Aşır Örenç, *“Kütüb-i Sitte Hadisleri Özelinde Şeytan, Mahiyeti ve Yaratılışı” Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (Şubat 2012), 154-155.

bir erkân-ı ictihād eylemişlerdir. Erbâbı olmayan zevk-yâb olmaz. ⁷⁵¹ من لم يذق لم يعرف kabîlindendir. Semîrû'l-leyâlî semere-i zikr-i İlâhiden mütenâvil olmayanlar âyîn ü erkân-ı tarîkatden lezzet-yâb olmazlar. Bu taqdîrce zevî'l-‘uqûl olana lâayık olan bu mişillü etvâre-i şüfiyyeye seng-endâz-ı ta‘ n olmamak gerekdir.

Fî-zamāninā halka-i zikre cem‘ olan mürîdân her ne kadar aşhâbı ve erbâbı değil ise daği ⁷⁵² حمل المؤمن على الصلاح mefhumunca ‘âmil olmak evlâdır. Nitekim hadîs-i mecâlis-i zikrde zeyl-i hadîsde kelâm-ı kudsi-i Hâzret-i Perverdigârî’de هُم الْقَوْمُ لَا يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ ⁷⁵³ vârid olmuştur. Bu hadîs-i şerîfiñ tamâm u kemâlini maṭlûb iden *Meşâriḳ*’da ⁷⁵⁴ “inne” bâbına mürâca‘at eylesin ve nazar buyursun ki Cenâb-ı Rabbü'l-‘âlemîn ehl-i zikr olan kullarına ne ihsân ider ve hem-celis olan mubtilânı daği muhikḳân hürmetine ‘afv buyurup ni‘am-ı nâ-mütenâhî-i lâ-yezâliye nice müstağrak eyler, ol zamân ma‘lûmı olur. İctimâ‘-ı zikriñ daği şerâ‘ itî vardır. Erbâbı olan ‘indinde nümâyândır. Teberrüken bir iki şartını taḥrîr idelim:

Evvelâ halka-i zikre cem‘ olan mürîdâna lâayık olan, mümkün olur ise guşl eyleye. Ba‘dehu meclis-i zikre hâzır ola, olmaz ise pâk-i vuzû‘ ile hâzır ola. Ba‘dehu zikr eyledikleri maḥal, pâk ve tâhir ola ve ‘ûd yâ ‘anber ile mu‘âtṭar ideler ve kalblerini şeyḥe rabt ideler ve yemîn ü yesârlarına nazar eylememek içün gözlerini kapayalar ve derûnlarında rızâ-yı Hâḳ’dan ğayrı bir şey olmaya. Ancak hâlişen li-vechi’llâh zikr ideler ve zikr tamâm olduḳda bir miḳdâr ḥarâret-i zikr ile murâḳabe ideler. Ḥayli fâ‘ide-i ‘aẓîme hâsıl olur. Bunuñ daği tafşîli, te’lîfât-ı Hâzret-i Şa‘rânî ⁷⁵⁵ -*ḳuddise sırruhu*-da mübeyyendir. Ve aḥvâl-i zikrde olan ḳîl (ü) ḳâl daği Nûrî ḥazretlerinin *Ravzatü'l-cinân* ⁷⁵⁶ ismiyle müsemmâ kitâb-ı şerîflerinde kemâl üzre taḥḳîḳ buyurmuşlardır ki

⁷⁵¹ Tatmayan bilmez.

⁷⁵² Müminin durumunu iyiliğe hamledin, taşıyın.

⁷⁵³ “Onlar, kendileriyle birlikte olanların şaki olmadığı bir topluluktur.”

⁷⁵⁴ Tam adı *Meşâriḳu'l-envârî'n-Nebeviyye min ('alâ) şîḥâhi'l-aḥbâri'l-Muştafaviyye*’dir. Radıyyüddin es-Sâgûnî (ö. 650/1252)

⁷⁵⁵ “Şa‘rânî tasavvufu ‘Kitap ve Sünnet’in gereklerini ihlâslı bir şekilde yerine getirmek’ şeklinde tanımlamış, tasavvufu ilgili eserlerinde ısrarla ilimle birlikte ameli ve güzel ahlâkı öne çıkarmıştır. Eserlerinin çoğunda tasavvufi ahlak kurallarını işlemiştir.” (Hayri, Kaplan, “*Şa‘rânî*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/347.

⁷⁵⁶ Eserin yazarı hakkında kesin bilgi bulunamamıştır. Abdülâhad Nûrî-i Sivâsî’ye *Ravdatü'l-Cinân fi-Esrârî'd-Deverân* adlı bir eser atfedilmektedir. [Fatih, Çınar, “*Abdülâhad Nûrî-i Sivâsî ve ‘Risâle fi-Deverânî’s-sûfiyye’ Adlı Eseri*”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 /1 (Haziran

halka-i zıkr ve devr ü devrân ve vecd ü vecdân hakkında nice âyât-ı Kur’âniyyeden ve ehâdîş-i Nebeviyyeden aqvâl-i müfessirîn üzre istidlâl iderler. Ve dört mezhebiñ müftîleriniñ “Devr ile zıkrî mübâhdır.” deyü fetvâlarını ve tarafeynden da‘vâ ve delîllerini beyân buyurmuşdur. Hakkâ ki erbâb-ı tarîkat olana elzem ü levâzımdan bir kitâb-ı şerîfdir. Lâkin ‘Arabiyyü’l-‘ibâre olduğından münteşir olmamış zîrâ mübtedî olan fehmd e ‘âcizdir, müntehî olan müstefîzdır. Binâ’en‘aleyh meṭrûk olmuştur.

Tenbîh: İctimâ‘-ı Hâzret-i pîrân bunuñ üzerinedir ki bu ‘âlemde tarîk-ı necât ve cây-ı selâmet ve Hakk’a vuşlat iki şeyledir: Evvelki oldur ki bir kûlâ ‘inâyet-i ezeliyye sebkat idüp vâşıl-ı ila’llâh olmalı. Şâni, vâşıl olanlara gönül virmeli. Zîrâ Hakk’a vâşıl olan pîrâna gönül vermek ve rızâlarında olmak kişiyi selâmete ırgürür.

Beyt

Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + –

Yâ gönül ol hâzrete ermiş ola

Yâ irenlere gönül vermiş ola

Hakk’a vâşıl olan zevât-ı kirâma intişâb eyledikde anda daḥi mâye-i feyz iki mâddeden ibâretdür. “Müridden ḥidmet, şeyḥden himmet” Eger müridden ḥidmet-i şâdıka olur ise şeyḥden daḥi himmet-i kâmile zühür ider. Bir mürîd, mürşidine eylediḡi ḥidmet ü şadâkat kadar himmet alır ve feyz bulur ve vâşıl-ı ila’llâh olur. Ḥidmet daḥi iki vech üzeredir. Bir vech [8-b] ḥidmet-i bedeniyye; vech-i şâni, ḥidmet-i mâliye. Eger bir mürîdin çok mâlı var ise mâlen ve beden en ḥidmet eylemek gerekdir. Olmaz ise

2017), 83.] Ayrıca, Milli Kütüphane kayıtlarında “*Ravzatü’l-cinân*” ismiyle kayıtlı Ebu’l-Hasan Alî b. Ahmed el-Ebâverdi (öl.966/1559)’ye ait üç; Muhammed b. Halîl el-Eşnevî (?)’ye ait bir Arapça eser yer almaktadır. Ayrıca bu isimde Alman Milli Kütüphanesinde Mansur-zade Şeyh Hasan adına kayıtlı 7 varaklık Türkçe tasavvufî bir eser vardır. (Hs.or.quart 1102 Staatsbibliothek, Berlin) İstanbul Nuru Osmaniye Kütüphanesi’nde de “*Hadîkatü’l-beyân ve Ravzatü’l-cinân*” adıyla kayıtlı, müellifi bilinmeyen Türkçe tasavvufî bir eser bulunmaktadır.(34 Nk 99/2) Gazzizâde’nin burada belirttiḡi Arapça eserin Abdülâhad Nûri’nin eserinin olması ihtimal dâhilindedir.

kalben ve kâliben hizmet eyleye.⁷⁵⁷ Nitekim aşhâb-ı güzîn -*radıya'llâhu 'anhum ecma'in*- efendilerimiz dîn yolunda hem mâllarını bezl eylediler hem cânlarını. Mürîd-i şâdık olan daği tarîkat-ı Muhammediyye uğruna emr ü işâret-i mürşid ile mâllarını ve cânlarını bezl eylemek gerekdir. Hattâ ki zümre-i şiddîkine vâsıl ola. Bu vecheynden gayrı feyz-i tarîkî aḥzâ yol olmadığı cümle meşâyih-i kâmilin 'indinde müsellemdir. Tarîk-ı hizmetin dâ'ire-i seyri pîre iyâb ü zehâb idüp intişâb-ı dâ'iesinde olanlara "mürîd" dimezler, "muḥîb" dirler. Anlara daği 'inâyet olur. Lâkin rütbe-i a' lâda olmaz. Nitekim zâhirde bir kimesnenin gice ve gündüz kendüye hizmet idüp şadâkat ile sa'y iden eṭbâ' ı sâ'ir dâ'iresine gelüp ahyânen hizmetinde bulunan gibi olmadığı ve aña olan nazar gayrıya olmadığı gâyet ile delîl-i kavîdir.

وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى⁷⁵⁸

Temme: İbtidâ-yı kitâbdan bu maḳâma resîde oluncaya kadar beyân olunan gerek neşâyih ve gerek âdâb u erkân her ne kadar ki kelîmât silk-i taḥrîre keşide olundu ise mefḥûmunca kendi qarîḥimden olmayup her biri şükûfe-i engebîn mişâli bir maḥalden aḥz olunup kimi kütüb-i pîrândan ve kimi lisân-ı 'azîzândan olduğu nâzîrin 'indinde nümâyân olduğda kelîmât-ı vehmiyyeye ḥaml buyurulmayup

Beyt

Mef' ulü fâ' ilätü mefâ' ilü fâ' ilün

Muzâri' -- + / - + - + / + - - + / - + -

Baht olmayınca ḥüsn-i ṭabî'at bî-müfîd

*Şâ'ib de olsa ḥalk ḥaṭâsını arar bulur*⁷⁶⁰

taḳdîrince taḥrîrâtımızda daği sehv ü ḥaṭâsına vâkıf olan 'azîzândan niyâzmendim ki kâlemleriyle ta' mîr vü ta' dîl buyurup seng-endâz-ı ṭa' n olmayalar.

⁷⁵⁷ Bu cümle derkenarda yer almaktadır.

⁷⁵⁸ Tâhâ 135/47.(..., esenlik doğru yolu izleyenlerin olacaktır.)

⁷⁵⁹ en- Necm 62/3.(Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır.)

⁷⁶⁰ Koca Râgıp Paşa'nın bercestelerinden. (İkinci dizedeki "Sâ'ib" kelimesinin hem "doğru, isabetli" anlamı hem de İranlı meşhur şair Sâib-i Tebrîzî anlamı bir arada kullanılarak cinas-ı manevî sanatı yapılmıştır. Ahmed Reşid Rey, *Nazariyyât-ı Edebiyye I-II*, Haz. Âdem Can, İstanbul: DBY Yayınları, 2018, s.184.)

Beyt

بیهوده سنگ بر دل آزرده گان مزن

اول ببین که شیشه چه مقدار نازک است⁷⁶¹

Egerçi elsine-i kesāndan taḥlīṣ-i girībān mümkün degildir, ammā bizim i‘tizārımız ehl-i inṣāf olanlaradır. Zīrā إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ، إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ⁷⁶² ḥadīṣ-i şerīfī sırrı zāhir olduğda her kiṣi bir ḥayr ile yād olunmağa vesīle taleb ider. Bu faḳīr-i pūr-kuşūruñ daḥi her ne kadar ḥidmetden bīrūn ise daḥi maḳṣūdum bu güzergāh-ı fenāda bir yādgār terk idüp ḥayr ile yād olmadır. Cenāb-ı Rabbü’l-‘ālemīn cemī‘-i mü‘min ḳarındaşlarımızı rāḥile-bend-i mülk-i beḳā oldıklarında ve güm-nām eylemeyüp ḥadīṣ-i şerīf-i mezkūrda zıkr olunan bāḳiyyāt-ı şelāṣe ile yāḥud andan birine muvaffaḳ eyleyüp ḥayr ile yād olmadan yād eylemeye.

-Āmīn yā Mu‘īn bi ḥurmeti Seyyidi’l-mürselīn ve’l-ḥamdu li’llāhi Rabbi’l-‘ālemīn ve biḥi nesta‘īn-

⁷⁶¹ “İncinenlerin gönlüne beyhude taş atmadan önce o cam gibi gönlün ne kadar nazik olduğuna bak, dikkat et.”

⁷⁶² “İnsan öldüğünde üç ameli dışında bütün amellerinin sevabı kesilir: Sadakayı cariye, kendisinden istifade edilen ilim, arkasından dua eden salih evlat.” Canan, **Kütüb-i Sitte**, 15/312 (No. 5503).

{1. RAVZA – RAVZATÜ’L-MEŞÂYIH}

MAṬLAB:

er-Ravzatu'l-ülā fī-beyāni's-sādāti's-şūfiyye ve meşāyihü't-ṭarīkatü'l

‘aliyye (ve) Hı‘acegānı'n-Nakş-bendiyye ibtidā kerdem be-nām-ı Hüdā

MAṬLAB:

Eşref-zāde Şeyh Ziyā'ü'd-dīn Efendi -*ḳuddise sırruhu*- sene 1198

‘Ārif-i rumūz-ı ehl-i yakīn Eşref-zāde Seyyid Şeyh Ahmed Ziyā'ü'd-dīn Efendi bin Faḫre'd-dīn Efendi bin Şerefü'd-dīn Efendi bin Eşref-i Şānī Efendi - *raḫimehumu'llāhu te‘ālā*- maḫrūse-i Burusa'da 1161 tārīhlerinde ‘ālem-i meşhūda teşrīf idüp temyīz-i beyāz ü sevāda muḳtedir olduklarında taḫşīl-i ‘ulūma sa‘y-i belīg ile erbāb-ı ma‘ārifden olup ba‘dehu ⁷⁶³ العلم بلا عمل كالشجر بلا ثمر remzini mülāḫaḫa iderek ⁷⁶⁴ العروق نزاع sırrına vāşıl olup ṭarīḳ-ı vuşlat-ı ila'llāhı daḫi bir rehber-i pür-hünerden telemmüz eyleme ḳasdıyla eb-i rūḫānī cüst ü cū iderek Sulṭānu'l-‘ārifin Eşref-zāde ‘Abdü'l-ḳādir Efendi'den dest-i inābet aḫz eyleyüp netīce-i vuşlatları derece-i kemāle resīd olup ṭarīḳ-ı Kādiriyye'den feyż-yāb ve zāhir ü bāṭını cem‘ iden ‘ulū'l-elbābdan olmuştur. Cum‘ā günleri Ḥazret-i Sulṭān-ı Emīr vācibü't-tevfır ḫazretleriniñ cāmī‘-i lāmī‘ ü'n-nūrlarında kürsī-nişin-i va‘z u tezḳir olurlar idi ve çehārşenbe günleri Sedbaşınām maḫālde Ya‘ḳūb Efendi Tekyesi dimekle meşhūr zāviyelerinde ‘aşḳ u şevḳ ile zıkr ü tevḫīd iderler idi. Ḥattā ol rütbe ‘aşḳ-ı ilāhī ile perverde ve suḫte olmuş idi ki zāviye-i merḳūm ḫarāret-i ‘aşḳına taḫammül idemeyüp ve pīrān-ı āteş-i tevḫīd ile iḫrāḳ bi'n-nār olduğdan soñra zāviye-i mezbūrede iki hücre binā idüp anda iḫyā-yı eyyām u leyālī

⁷⁶³ Amelsiz ilim, meyvesiz ağaç gibidir.

⁷⁶⁴ Soya çekimi anlatan kalıp söz.

iderler iken من مات من الطاعون فقد مات شهيداً⁷⁶⁵ mantûkınca ta‘ne-i tâ‘ün ile maṭ‘ün olup biñ yüz toḡsan sekiz sāl-i muṣībet ictimālinde ġıpta-fermā-yı süllāk-i ilāhī olan rütbe-i şehā daḡı iḡrāz idüp cedd-i ‘ālīleri Şerefü’-d-dīn Efendi ḡazretleriniñ zāviyeleri miḡrābı verāsında medfūn ve raḡmet-i Raḡmān’a maḡrūn olmuşlardır.

-Raḡmetu’llāhi ‘aleyh-

Ve min-ḡālatihi: Dā’imā ‘ādet-i ‘aliyye-i müstaḡseneleri tekāyā-yı pīrānıñ cem‘iyyet-i zıkrlerine ḡāzır olup ‘uşşāk-ı tevḡide teşvīḡ ile pūr-şevḡ ü ziyā iderler idi. Ve ehlu’llāh-i ‘izām ve meşāyiḡ-i zevī’l-iḡtirāma kemāl-i muḡabbetlerinden من احب شيئاً اكثر ذكره⁷⁶⁶ zemzemesiyle Cenāb-ı Belīḡ⁷⁶⁷’in tertīb buyurduḡları vefeyātlarını āḡir-i ‘ömrlerine ḡarībe ḡadar zeyl buyurmuşdur. [9-a] Feşāḡat ve belāḡat ile müzeyyen bir vefeyāt-ı bī-naḡīrdır.⁷⁶⁸ Erbābı mütālā’a eyledikde merḡūmuñ derecesini andan istişḡad eder. ‘Ulūm-ı zāhirde kemāl bulup taşavvuf rāyiḡāsın şemm eyledikde iḡtiyār-ı ḡidmet itmişlerdir. Nitekim Eşref-i Rūmī -ḡuddise- ḡazretleri, Ḥacı Bayrām-ı Velī⁷⁶⁹ ḡazretleriniñ dā’ire-i devletlerinde olan edeb-ḡāneleri tamām on sekiz sene taḡḡir eyledi. Bilā-fütūr āḡirü’l-emr vesvese vü ḡavāṡır gelüp anı def‘ içün mübārek ḡicelerini maḡall-i cārubda isti‘māl buyurmuşlardır. Ve Ḥazret-i Mıṡrī Efendimiz toḡuz sene Sinān-ı Ümmī⁷⁷⁰ ḡazretleriniñ āsitāne-i ‘āliyyeleriniñ degirmen ḡidmetine ta’yīn olup keşret-i mürīdān olduḡına sebep yevmiye on iki ḡuval ḡıñṡa āsiyāba mübārek düş-ı sa‘ādetlerine ḡāmil olarak getürüp ba‘dehu daḡıḡ olduḡda yine getürürler idi. Ḥattā vüḡūd-ı sa‘ādet-

⁷⁶⁵ “Ta’ûndan ölen şehittir.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 11/358 (No. 4038).

⁷⁶⁶ Kim bir şeyi severse onu çok anar.

⁷⁶⁷ İsmail Belīḡ (ö. 1142/1729) *Güldeste-i Riyāz-ı İrfān ve Vefeyāt-ı Dānişverān-ı Nādireḡān* adlı şairler tezkiyesi ve vefeyātnāme türündeki eseriyle tanınmıştır. Mustafa Çıpan, “Belīḡ, İsmail”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992.), 5/415.

⁷⁶⁸ Eşrefzāde Ahmed Ziyāeddin, *Gülzār-ı Suleḡā ve Vefeyāt-ı Urefā*, Bursa İnebey Yazma Eserler Ktp., Orhan Gazi, nr. 1018/2.

⁷⁶⁹ Hacı Bayram-ı Velī (ö. 833/1430) Anadolu topraklarında doğup büyüyen bir Türk mutasavvıfı tarafından kurulmuş ilk tarikat olan Bayramiyye tarikatının kurucusudur. Nihat Azamat, “Hacı Bayrām-ı Velī” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996.), 14/442.

⁷⁷⁰ Ümmī Sinān (ö. 1067/1657) Halvetī şeyḡi, şair. Antalya Elmalı’da doğdu. Adı Yūsuf, babasının adı İbrāḡim’dir. Şiirlerinde mahlas olarak hem “Ümmī Sinan”ı hem “Sinān-ı Ümmī”yi kullanmasından dolayı kaynaklarda her iki mahlasıyla da yer almış, bu farklı adlandırma günümüze kadar devam etmiştir. A. Azmi Bilgin, “Ümmī Sinan” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012.), 42/310.

ālūdeleri kıurūh olduğı Rākım Efendi'niñ'azīz-i müşārün ileyhiñ tercemesi beyānında cem' eylediğı *Menākīb-ı Şerīf* lerinde⁷⁷¹ mübeyyendir. Ve kıss 'alā zālik.

(**Hilyetuhu:**) Kaşīrū'l-kāme, tavīlū'l-himme, mütevāzī'ü'l-hilkat bir zāt-ı sūtūde-şifāt olup cümle kendüye muḥabbet eylediklerinden ḥīn-i vefātlarında semtleri olma takrībiyle tā'ife-i Ermeniyān daḥi mātem eylemişlerdir. Ḥattā ceddīm Ġazzī-zāde Şeyḫ Muştafā Efendi ḥazretleri cenāzelerinden geldikde buyurdular ki merḥūm Ziyā Efendi'niñ mātemi bugün dünyayı tutdı. Ḥattā Ermeniyān-ı zimmīler daḥi feryād ü fiğān idüp izḥār-ı enīn eylediler. Bunda olan aḥlāk-ı ḥaseniyye şad bārek, buyurdukları kelām-ı neşāyiḥ-encāmı ḥīn-i şabāvetden beri ḥālā gūş u hūşumda mengūşdur. Seyyid Şeyḫ Faḥru'd-dīn Efendi nāmıyla bir veled-i necībleri kendüñe ḥalef olup ve ḥālā merḥūm Eşref-zāde Āsitānesi demekle 'arīf, İncirlice Maḥallesi'nde olan Āsitāne-i Eşrefiyye'de seccāde-nişindir.

-Ṭavvela'llāhu te'ālā-

⁷⁷¹ Bu eserin ilmi neşri için bakınız. Kāmil Beki, *İbrahim Rākım Efendi-Vākıāt-ı Niyâzî-i Mısırî (İnceleme-Metin)*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997)

MATLAB:

Zeyniyye Şeyhi Sâlim Efendi 1199⁷⁷²

Şeyh Sâlim Efendi, Zeyniyye Zâviyesi'nde ve Murâdiye'de Bahrî Tekyesi'nde şeyh olup irşâd-ı müridân ile meşgûl iken ta'alluk-ı irâde-i Bârî ile biñ yüz toksan toktuz senesinde vâşıl-ı rahmet-i Zü'l-Celâlî olup Zeyniyye Âsitânesi'nde medfûn ve rahmet-i Rahmân'a maqrûn olmuştur. Ğâyet erbâb-ı mücâhidden ve leyl ü nehâr fakr ile haşr ü hem-dem olur bir zât-ı sûtûde-ahlâk idi. Hattâ ahhâbından biri nakl eylemiştir ki: "Bir gice zıkr ile meşgûl idik. Aralık aralık nûş-ı kahve iderken kahvemiz tamâm olmuş, bî-vakt kahve dađi bulmak mümkün degil. Baña buyurdılar ki: "Abdu'l-laţîf Kudsi - *kuddise sırruhu*- hażretlerine niyâz eyledik. Var andan al.' didi. Ben dađi türbe-i 'Abdü'l-laţîf'e vardım. Merkad-i sa'âdetleri üzerinde bir kâğıd kahve buldum, göturdüm. Tâ şabâha kadar anı nûş eyledik." der.

-*Rahmetu'llahi 'aleyh*-

⁷⁷² Derkenarda Salim Efendi'nin ölüm tarihi ebced hesabıyla şöyle verilmiştir: "Bahrî âsâ taldı bahr-ı rahmete" 1199 /1785.

MAṬLAB:

Eşref-zāde Şeyh Eşref Efendi 1201

Eşref-zāde Şeyh Eşref Efendi sülāle-i t̤ahirīyye-i Eşrefīyye’niñ evlād-ı ittisākı silsilesinden, Eşref-zāde Seyyid Şeyh ‘İzze’d-dīn Efendi’nin⁷⁷³ kerīme-zādesidir. Burusa’da naql-i sarāy-ı fenā idüp incizāb-ı ‘araḳ-şerīfleri muḳtezāsı seyr ü sülūk-ı t̤arīḳāt-ı ‘aliyyeye heves-kār olup feyż-yāb olduğdan soñra biñ yüz seksen senesinde Çatālfurun-nām maḥallede Hekim-zāde ‘Alī Paşa ḥazretleriniñ binā buyurduḳları Şeyh Nu‘mān Efendi Zāviyesi’ne nā’il olup anda iḥyā-yı leyālī ve sālīk-i meslek-i t̤arīḳ-i ilāhī iken biñ iki yüz bir sālinde murḡ-ı rūḫı ḳafes-i zāviyesinden t̤ayerān ve vāşıl-ı raḥmet-i Raḥmān olduğda zāviye-i mezkūre mihrābı verāsında defīn ve ervāḥ-ı ‘azīzāna ḳarīn olmuşdur.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyh-

(Ḥilyetuhu:) Ṭavīlū’l-ḳāme, ḥafifū’l-liḥye bir zāt idi.

⁷⁷³ Eşrefzāde İzzeddin Efendi (ö. 1153/1740) Şeyh, şair ve dinî eserler bestekârı. İstanbul’a yaptığı bir seyahat esnasında vefat edip de ölüm haberi I. Mahmud’a ulaşınca Padişah, devlet ricālının cenaze namazında bulunması için Hatt-ı Hümayun çıkarmıştır. Nuri Özcan, “İzzeddin Efendi, Eşrefzāde” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001.), 23/554.

MATLAB:

Şeyh Aḥmed-zāde Şeyh Muştafā Efendi 1202

Şeyh Aḥmed-i Ġazzī -*ḡuddise sırruhu*- ḡafidi Şeyh el-Ḥāc Muştafā en-Nesīb Efendi ‘azīz-i müşārūn ileyh maḥrūse-i Burusa şıynet mine’l-āfāti ve’n-nuḡūse⁷⁷⁴ Duḡter Şeref Maḡallesi’nde biñ yüz otuz beş sāl-i ferḡūnde-fālinde teşrīf-i ‘ālem-i şuhūd eyleyüp biñ yüz kırk üç sālinde pederleri ‘Abdü’l-laṭīf Efendi rāḡile-bend-i mülk-i bekā eyleyüp cedd-i büzürgvārları Ḳuṭbu’l-‘ārīfīn Ġavṣu’l-vāşilīn Şeyh Aḥmed el-Ġazzī ḡazretleriniñ taḡt-ı terbiyelerinde fark u temyīze muḡtedir olduḡda Āsitāne-i Ḥazret-i Ġazzī’de minber-i mu‘allim-ḡānede Ḥasan-zāde ‘Abdu’llāḡ Efendi’dan kırā’at-i Ḳur’ān-ı ‘azīmü’ş-şān te‘allüm, andan ceddīm Ḥazret-i Ġazzī -*ḡuddise sırruhu*- ḡazretlerinden ‘ilm-i ālāt ve ‘ilm-i ḡadīs vesā’ir ‘ilm-i taşavvufa daḡi āşinā;

Beyt

سرمایه سعادت دنیا و آخرت

در یک نظر ز گوشه چشم تو بسته اند⁷⁷⁵

mefhūmunca sinn-i şerīfleri on dörde bālīg olduḡda ol zāt-ı ‘āl-i ḡadriñ naḡar-ı kimyā-āşār-ı ḡudsiyyeleri bir kātible nūr-ı ‘ulūm-ı ilāḡi pertevi ḡalb-i şerīflerine ṭulū’ eyleyüp ‘ilm-i zāḡirde bizā‘ası zāḡir ü nümāyān olduḡda ‘azīz-i müşārūn ileyh ḡazretleri mezkūr Şeyh Muştafā Efendi‘ye telḡin-i zıkr ve ta‘līm-i fıkr ve irā’e-i erkān-ı ṭarīḡat ile seyr ü sülūk-ı ila’llāḡa islāk ve ‘āyin-i Ḥalvetiyye üzre esmā-i işnā ‘aşaraniñ derece-i evvelinden derece-i şānī ve şālīşe nihāyetü’l-emr on birinci esmā olan ism-i ‘alī bermuḡteżā-yı tecellī kendüye telḡin olunduḡda anıñ ile meşḡul iken bir gice ba‘de’l-‘işā kendülere maḡşūş olan oṭalarında teveccūḡ-i tām ile zıkr-i şerīfe meşḡul iken ḡāba varup ‘ālem-i ma‘nāda şöyle müşāḡade buyururlar ki pīrū’t-ṭarīḡa ve ma‘denü’l-ḡaḡīḡa

⁷⁷⁴ Afetlerden ve uğursuzluktan (koru)

⁷⁷⁵ “Gözünün ucuyla bir baksan bana dünya ve ahiretin mutluluğunun sermayesini bağışlayacaksın.”

Ḥazret-i eş-Şeyḥ Muḥammed el-Mıṣrî oṭa ḳapusından iḳeri dâḫil olduḳda Şeyḥ Muṣṭafâ Efendi ḳıyâm ve istiḳbâl eyledikde ‘azîz-i müṣârûn ileyh “Muṣṭafâ, âb-destiñ var mı?” deyü buyurduḳlarında “Belî, efendim.” deyü cevâb virince hemân ‘azîz-i müṣârûn ileyh ḥazretlerimiz merḳûmı huṣûr-ı devletlerine iclâs itdürüp on ikinci esmâyı kendüye telḳîn eyledikten soñra “Seni ḥalîfe eyledim ve ḥalîfemsin. Aḥmed Efendi‘ye söyle işte böylece eylesün zîrâ vaḳt ḡarîbdir.” buyurduḳları dem ḥ’âbdan [9-b] bîdâr olup kendüyi oṭanın ortasında ḳıbleye ḳarşı müteveccih bulup bu şevḳ ile ḳapudan taşra ḳıḳdıḳda fecr-i şâdıḳın daḫi ṭulû‘ı müṣâhede ve şalât-ı şubḥa âmâde olmak için ab-dest alma dâ‘iyyesinde iken ceddîm Şeyḥ Aḥmed-i Ġazzî ḥazretleri daḫi kendü şavma‘alarından şems-i ḥaḳîḳat mişâli ṭulû‘ eyleyüp Şeyḥ Muṣṭafa Efendi‘ye, “Muṣṭafa âb-dest al da yanıma gel.” deyü emr buyurduḳlarında der-‘aḳab ‘azîz-i müṣârûn ileyhiñ ḥücre-i sa‘âdetlerine dâḫil olduḳda âdâb-ı ṭarîḳat üzre ḥuṣûrlarına iclâs itdürüp ‘âlem-i ma‘nâda Mıṣrî ḥazretleri ne vecihle eylediler ise anlar daḫi ol vech üzre kendülere tekmîl-i esmâ ve manşib-ı ḫilâfet ü irşâd ile icâzetleri rû-bâlâ olduḳda rû‘yâ-yı mezkûrı naḳl eylemeden ceddîm ḥazretleri buyurmuşlar ki “OḒlum Muṣṭafâ, ‘âlem-i ma‘nâda müṣâhede eylediḒiñ zât, ‘azîzim senedim Mıṣrî ḥazretleridir. Bizim gül-zâr-ı cinâna ‘azm-i sefer eylememizin ‘alâmetidir.” buyurmuşdur. Fi’l-ḥaḳîḳa ḫilâfet-i mezkûra virdiklerinden soñra ḳende mâḥ zarfında Şeyḥ Aḥmed-i Ġazzî ḥazretleri ‘azm-i dergâh-ı ilâḫî eylemişdir. Ceddîm Muṣṭafa Efendi‘den şöyle istimâ‘ eyledim ki “Ḳünkü bu ‘inâyet bu faḳîre oldı, edâ-yı şalât-ı şubḥa ḥarem ḳapusundan berü câmi‘ nerdübânına doḒru gelür imiş. Faḳîri görünce ‘Mâ-şâ ‘a’llâḫ ḳelebim iki yerden Allâḫü Te‘âlâ mübârek eyleye.’ deyü tebşîr ü keşf buyurdular. Ben daḫi yed-i sa‘âdetlerini taḳbîl eyledim.” deyü naḳl eylemişdir.

Biñ yüz elli bir⁷⁷⁶ Şevvâl-i mükerrerinde cedd-i ‘âlîleri maḳâmına câlis-i seccâde-i irşâd olduḒdan soñra daḫi leyl ü nehâr zâhiren ve bâṭinen sa‘îde olup ḥattâ vefeyâtımızda mezkûr Mıṣrî Efendi dimekle meşḥûr Efendi‘den ‘ilm-i tefsîre me‘zûn ve her cihetle derece-i ikmâle resîde ve on sekize sinn-i şerifleri dâḫil olduḒda Câmi‘ü’l-kebîr‘de ‘ibâdu’llâḫ-ı müslimîne va‘ḳ u naşîḫata şurû‘ buyurduḳları elsine-i

⁷⁷⁶ Kaynaklarda Ahmed-i Gazzî’nin ölüm tarihi olarak Şevval 1150 tarihi geçmektedir. Bkz.: Bu tezin birinci bölümü, 1.3. Ailesi başlığı.

muhibbānda meşhūrdur. ‘Azīz-i merkūmun bu sinn-i şīğarında va‘z ü tezkīr eylemeleri cedleri Ġazzī ḥazretlerinin kerāmātındandır.

Bir gün ḥuzūr-ı devletlerinde kelimāt-ı ḫudsiyyeleri ile mütelezziz iken ‘azīz-i müşārūn ileyh buyurmuşlar ki “ Oğlum Muştafa, ben on sekiz yaşımda Mısr-ı Kāhire’de tadrīs-i ‘ulūma şūrū‘ eyledim, in-şāa’llāhu Te‘ālā sen daḥi o sinne irişdiginde va‘z u neşāyiḥe şūrū‘ eylesin.” buyurdıkları nuṭḫ-ı sa‘ādetleri berekātıdır deyü ‘azīz-i mūmā ileyh ekşer evḫatda naḫl iderler idi. Yine birgün bu kıssayı naḫl buyururlar iken bu bī-ḫāre nezd-i ‘ālilerinde idim. Faḫīre ḫiṭāb idüb buyurdılar ki “Ceddim baña himmet eyledi, ben de saña himmet ideyim. İn-şāa’llāhu Te‘ālā ‘Abdu’l-laṭīf, sen daḥi on sekize bālīg olduğında va‘z u neşāyiḥa ibtidā idersin.” buyurdıkları eṣer-i himmetleri ile bu aḫḫar-ı mevcūd daḥi her ne kadar lāyık degil isem daḥi nuṭḫ-ı sa‘ādetlerini iḫyā için sinn-i mezkūra vāşıl olduğumda kürsī-nişin ü va‘z u tezkīr oldım. Lākin beynimiz *beyne’s-semā’ ve’s-semek*⁷⁷⁷ olduğu *eḫzer mine’s-şemsdir*⁷⁷⁸. Maḫsūd olan ‘azīzlerin nefes-i ‘ālileri te’şīri beyānıdır. Ve āḫir ‘ömrlerine kadar cum‘a günleri ba‘de’l-edā’ül-cum‘a ḫatim tertibi üzre va‘z buyururlar idi.

Ḥīn-i şabāvetlerinde Mercānī Efendi-nām bir zāt āsitānelerine müsāferet ile teşrīf eyleyüp az zamān içinde mezbūrdan ‘ilm-i Farisī cezb ü telemmüz eyleyüp ‘ilm-i Fārisīde daḥi māhir idi. Ḥattā zamān-ı şerīflerini kemāliyle idrāk iden erbāb-ı başiretten istimā‘ olmuşdur ki meclis-i devletlerine bir evlād-ı ‘Arab teşrīf eylese anıñla ‘Arabī tekellüm ider idi ve ḡāyet feşāḫatinden Mekki ya Medenī zann olunur idi. Eger lisān-ı Fārisī erbābından bir zāt gelse anıñla Farisī tekellüm eylediginde Cām veyā İşfahān’dan gelmiş kıyās olunur idi. ‘İlm-i inşā ve ‘ilm-i eş‘ārda daḥi ḫaylī bizā‘ ası olmaḡla Türkī, ‘Arabī, Fārisī eş‘arı ḫatı vāfirdir ve vāfir ḫuṭbe ve nu‘ūt-ı Seyyidü’l-en‘ām - ‘*aleyhisselām*- inşā ve inşād buyurmuşlardır.

Biñ yüz⁷⁷⁹ sālinde ḥacc-ı şerīfe teşrīf buyurup edā-yı ḥacc eylemişlerdir. Ve ‘aşḫa dā’ir bir risāleleri vardır. Ve devrān-ı şūfiyye ḫaḫḫında daḥi ehādiş-i Nebeviyye ve āyāt-ı kerīme ile müstedlīl bir risāleleri maḫfūzdur. Ve seyr ü sülūḫ-ı ṭarīḫat

⁷⁷⁷ Balık ve sema arasında.

⁷⁷⁸ Gün gibi açıktır.

⁷⁷⁹ Mustafa Nesīb’in doğum tarihi 1135 olduğuna göre müellifin burada verdiği tarih yanlıştır.

hakkında ceddım Şeyh Ahmed-i Gazzî hazretleriniñ te'lîf buyurdıkları ve 'Abdu'l-laîf Kudsî⁷⁸⁰ hazretleriniñ te'lîf buyurdıkları risâlelerini cem' ve Türkîyye terceme birle *Tezyînü'l-Makâmat ve Tebyînü'l-Merâtibât*⁷⁸¹ ismiyle müsemma bir kitâb-ı şerîf eşerleri olmuştur. Kitâb-ı merkûmuñ zâhr u dibâcesinde şöyle tahtîr buyururlar ki “ Bu risâle-i mezkûreleri cem' ü terceme idüp tâlibâna bir yâdigâr eyleme murâd eyledim. Ba' dehu mülâhaza eyledim ki böyle zevâtıñ lisân-ı şerîflerine tercemânlıkda şâyed haşa iderim deyü terk eyledim. Bir gice 'âlem-i ma'nâda kendimi bir şahrâ-yı beyâbânda gördüm ve ol şahrânıñ [10-a] derünü ' asker ile memlû lâkin bir nev' lisân ile tekellüm iderler ki kimse lisânlarını fehm eylemez. Güyâ fakîr fehm iderim ve şahrâ-yı mezkûruñ vaşatında bir nesne üzerinde bir hayme ve sâyesinde taht-ı 'âlî kurulmuş üzerinde bir zât-ı 'âlî -kadr câlis, güyâ ol zât 'Abdu'l-laîf Kudsî -kuddise sırruhu- cenâbları imiş. Bu bendelerini huzûr-ı devletlerine da'vet buyurdular. Fakîr dañi nezd-i 'âlîlerine vardım, pîş-i sa'âdetlerinde bir tabak üzre 'asel ile kaymak тұrur. Hemân ol kaymağı 'asel ile memzûcen mübârek yed-i sa'âdetleriyle üç def'a dehânıma vaż' buyurdular. Ben dañi ekl ü bel' eyledim. Ânide h'âbdan bîdâr olup bu 'inâyetlerine ve kitâb-ı şerîfi terkibe işâretlerine teşekkür eyleyüp leyl-i mezbûrede tercümesine şürû' ve otuz üç günde tamâm eyledim.” deyü kitâb-ı merkûmuñ ibtidâsında beyân buyurmuşlardır. Fi'l-hakîka erbâb-ı sülûk olan mürîdân-ı aşhâb-ı hakîkâta elzem ü levâzımdan bir kitâb-ı şerîfdir.

H'âb: 'Azîz-i müşârün ileyh her çend nâ-mizâc olsa “Bezm-i 'âlem-i 'uqbâya sefer eylememize vakîit vardır.” buyurup aña binâ'en söylerler idi ki ceddım Şeyh Ahmed-i Gazzî hazretleri birgün buyurmuşlar ki “Oğlum Muştafa, Hazret-i Mehdi'r-Rasûle sen vâşıl olursun ve ona cenâh-ı yemîn veziri naşb olursun. Ol zamân benim selâmımı hazret-i Mehdiye tebliğ eyle.” buyurmuşlar idi. Binâ'en' aleyh kendiler de bu da'ie derkâr iken marâz-ı mevtlerinde bir gice bir ma'nâ görmüşler. Şabâh fakîre buyurdular ki “ ‘Abdu'l-laîf bizim gayri vaqtımız tamâmdır.” Fakîr dañi didim ki: “Yâ efendim kanı siz Hazret-i Mehdiye mülâki olacağ idinîz?” Buyurdular ki: “Bu gice

⁷⁸⁰ Abdüllatîf b. Abdirrahmân b. Ahmed el-Kudsî (ö. 856/1452) Zeyniyye tarikatını Anadolu'ya getiren âlim ve sûfî. Günümüze kadar ulaşamayan bu tarikat özellikle Şeyh Vefâ döneminde en tesirli tasavvufi mekteplerden biri olmuştur. Mustafa Kara, “*Abdüllatîf el-Kudsî*” TDVİA, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988.), 1/257.

⁷⁸¹ Eserin aslı Abdüllatîf Kudsî'nin Arapça yazdığı *Tuhfetü Vahibi'l-Mevâhib fî Beyânî'l-Makâmât ve'l-Merâtib* tir. *Tezyînü'l-Makâmât ve Tebyînü'l-Merâtibât* ın bilinen tek nüshası Bursa İnebey Kütüphanesi'ndedir. (Orhan 694/1)

mā' nāda gördüm Һazret-i Mehdī Һurūc eylemiş, mülākī oldum, selāmı teblīğ eyledim ve vezīr oldum. Bize bu Һāl meger ma' nāda Һuhūr idecek imiş. Ceddim Һazretleri bu nuṭkı buyurdular idi ammā mübhem söylediler idi. Bu ise zāhir oldu, vaḳit tamāmdır.” buyurdular. Ve irtesi gice ki Muḫarremü'l-Һarāmın on sekizinci gicesi idi ve biñ iki yüz iki senesi idi. Şalāt-ı 'iṣāī sā'at dördte edā idüp firāş üzerinde evrād ü ezkārlarını tamāmen tilāvet eyleyüp bu faḳīre “‘Abdu'l-laṭīf seni Allāh te'ālāya emānet eyledim.” deyü du'ā eyleyüp mübārek yed-i şerīflerini yüzlerine mesh idüp bir kerre “Yā Hū” diyüp hemān-dem murğ-ı rūḫ-ı pür-fütūḫları ihtidā'-i melā' ike-i raḫmet ile a'lā-yı 'illiyyīne ṭayerān ve vāşıl-ı raḫmet-i ğufrān olmuşlardır. Fevtlerine Kethüdā-yı nüḫāsiyān Rāşid Efendi bu tārīḫ-i dil-ārāyı gūyā olmuşlardır:

Tārīḫ

Mef' ūlū fā' ilātün mef' ūlū fā' ilātün

Muzārī -- + / - + -- / -- + / - + --

Şeyḫ Muṣṭafā Efendi 'İrfān-ı Mıṣr-ı Kandı

Ḫalvet-serāy bülendi serv-i sehī vü süsen

'İlm-i ḫadīş ü tefsīr çün tūtiyā vü iksir

... (?)⁷⁸² vü ta'bir 'ilminde 'ayn-ı ma'den

Pey-veste zühd ü taḫvā pīr-i ṭarīkatāsā

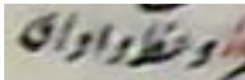
Baḫr-ı vücūd(ı) gūyā yanmış nevāl ü ḫurmen

Oldı çün Ḫaḫḫa da'vet ḫalındı kūs-ı rıḫlet

Sūzān olursañ elbet zātında olsañ āhen

Terk eyledi cihānı ḫılsın Ḫudāyī anı

Tā mülk-i cāvidānı cennet-serā-yı gülşen

Meydān-ı ‘ışķbāzı fāş etme ğayr-ı rāzı

Rāşid Hakk’a niyāzı ile bu yolda aħsen

Çok cevher itdim işār buldum tamām-tariħ

“Şeyħ Muştafā Efendi Firdevsi buldı mesken ”

Der-nuşh: Ve yine ol zāt-ı sūtūde-şifātıñ evşāf-ı pesendīdelerindendir. Dā’imā āmed (ü) şodāna imtişāl-i şer‘ -i şerīf ile nuşh idüp “Şerī’ ati ‘azīz tutuñ, zīrā şer‘ -i şerīfī ħor gören ħor olur. Her ‘umūruñuzu şer‘ a taṭbīk idiñ” buyururlar idi.

Der-himmet: Kendü mürīdānı ve mu‘tekīdānından menķūldür ki bu faķīr-i pūr-takşīr, ‘ālem-i dünyāya ser-nihāde olduğum gün ħaremden taşra çıkup buyurmuşlar ki “Bu sā’atde kerīmem Ruķiyye’nin bir oĝlı ‘ālem-i şühūda geldi. Ħazerāt-i pīrān-ı ‘azizān, postı elimden alıp toĝan oĝlana verdiler.” buyurduķları ‘ayn ile kerāmetinden olarak zuhūr eyledi. Zīrā bizim bu posta nā’il olmamız emr-i muħāl idi. Nefes-i ķudsiyyeleri berekātı olduĝına iştibāhım yoktur.

Muħāfız-ı tarīķ: Bir kimseye inābet virme ‘ādet-i seniyyelerinden degil idi. Ba’zen emānet virirler idi ħattā ceddīm Ğazzī -ķuddise sırruhū- ħazretleriniñ uşūl-bendi el-Ħāc Ħasan Efendi bir kimse için inābet ricā eyledi. Bir zamān ‘avķ u te’ħīr eyledikde tekrār mezbūrı ibrām eyledigine binā’en bir düşenbe gicesi ba’de’l-muķābele türbe-i şerīf ħużūrunda olan maķşūreye ķu’ūd idüp inābet idecek ādemi daĝı ħużūrlarına iclās itdirdikden soñra, mesā’il-i İslāmiyyeye da’ir birķaķ mes’ele şu’āl buyurduķlarında, mezbūr cevāba muķtedir olmadıĝında “ el-Ħāc Ħasan, bu ādemi evvel iyüce Müslümān eyle, soñra biz dervīş edelim.” buyurduķları meşhūrdur. Erkān-ı tarīķate ĝāyet ri’āyet buyururlar idi. “Göñül ķalsun, yol ķalmasūn.” dirler idi.

-Raħmetu’llāhi ‘aleyh-

[10-b] Ve min-kerāmātihi: Aħī Baba el-Ħāc ‘Abdu’llāh Efendi’den menķūldür ki mezbūr ħacc-ı şerīfe rāhī olduĝı gün ziyāret-i devletlerine gelüp şeyħāne bir fātiħa okuduķlarından soñra ‘azīz-i müşārün ileyh buyurmuşlar ki “Abdu’llāh, in-şā ‘allāh

Medîne-i Münevvere’ye dâhil olup Ravza-i Hâzret-i Seyyidü’l-beşer -*şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem*-i rü’yet eylediginde evvelen benim için üç def’a şalât ve selâm eyle, ba’dehu kendin için eyle.” buyurup Ravza-i sa’âdete hediye-i şalat emânet eylemişler. Mezbûr daî der ki “Eşnâ-i rāhda mürûr u kırûr-ı eyyâm ile vechen mine’l-vücûh bu emânet hâtırimdan zühûl eylemiş, vaqtâ ki Medîne-i Münevvere’ye dâhil oldum Bâb-ı Selâm’dan şebeke-i Hâzret-i Server-i Enbiyâ -*‘aleyhi efđali’t-tahiyyât*- şems gibi rûşen ve ‘ayân olduğda kendümden geçüp bî-hûş oldum. ‘Âlem-i istiğrâkda iken biri yanımdan “‘Abdu’llâh” deyü nidâ eyledü, bir de kendüme geldim gördüm ki Şeyh Muştafâ Efendi yanımda tûrur. “Kanı bizim emânet?” buyurdıklarında ânîde üç def’a şalât u selâm idüp rûh-ı a’zam-ı Rasûl-i Ekrem -*‘aleyhi’s-selâma*- müşârûn ileyh tarafından hediye eyledim. Bir daî yemîn ü yesârıma nazar eyledim, nâ-bûd u nâ-peydâ olmuş. “Ben ‘azîz-i müşârûn ileyhiñ bu kerâmetini ra’ye’l-‘ayn müşâhede eyledüm.” deyü bükâ iderek naql eyler idi. Lisân-ı dürr-efşânlarından şâdir olan na’t-ı şerîflerden biri teberrûken taîr olundu:

Na’t

Fâ’ ilâtün fâ’ ilâtün fâ’ ilâtün fâ’ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

*Bir esîrem cürm ile âzâde geldim yâ Rasûl
Hüznümü tebdîl idüp dil-şâde geldim yâ Rasûl*

*Âsiyab-ı dil yıkıldı cümle vîrân pâ-y-mâl
Âb-ı nuṭkuñdan dil-i âbâde geldim yâ Rasûl*

*Sûziş-i nâr-ı muḥabbet cânıma itdi eşer
Mevt-i kalb-i cân ile âmâde geldim yâ Rasûl*

*Bâb-ı lüṭfuñdan şefâ’at-cû olupdur bu Nesîb
Bî-tekellüf zât-ı pâke sâde geldim yâ Rasûl*

Bundan ğayr daġi nü‘ūt-ı belīġa vü keşirleri mestūr u muķayyedir ve bir ilāhileri daġi teyemmünen şebt olundu:

İlāhī

Müstef’ ilün müstef’ ilün müstef’ ilün müstef’ ilün

Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -

Ķalbe cilā vir zākirā iclā-yı zikru’llāh ile
Ķaste dile hoş cān gele eczā-yı zikru’llāh ile

Zākir olan bī-hūş olur ser-mest olup med-hūş olur
Şāriġ gibi ser-hūş olur şahbā-yı zikru’llāh ile

Her kim bu zikre meyl ide anı merāma neyl ide
Ṭaķvāya zikri zeyl ide icrā-yı zikru’llāh ile

Sem‘a ire Ḥaķ‘dan ħiṭāb dā‘im ide Ḥaķķ’a şitāb
Aķdem bize hoşça kitāb imlā-yı zikru’llāh ile

Mā‘il olur her zāt u kes ķā‘il olur çün her nefes
Dā‘im ider devre heves sevdā-yı zikru’llāh ile

Nefsiñ sivādan zabṭ ola cümle hevālar ħabṭ ola
Cānıñ Nesībā rabt ola ma‘nā-yı zikru’llāh ile

Bir sūznāk maķām ile mecālisde āġāz iderler.

حق پرستی در قبای اطلس و دیبا خوش است⁷⁸³

⁷⁸³ “Ḥaķķ’a tapmak, atlastan ve süslü elbiselerden daha güzeldir.” Sâib-i Tebrizî Beytin ilk dizesi şöyledir: خرقه تزویر از باد غرور آیین است
<https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh1012> (Erişim 22 Ekim 2022)

zembemesiyle t̄ac u hırka ilbās buyurmazlar idi. Dā'imā çatal şarıklı kavuḡ giyüp meslek-i ḥazret-i p̄ri elden koymazlar idi ki ḥālā ceddīm ḥazretleriniñ türbe-i sa'ādetlerinde şanduka-i şerīflerinde olan kavuḡ ve çatal şarıktır. Ve kendi mübārek yed-i ḡudsiyyeleriyle bend eyledikleri dülbenddir ki ḥīn-i definlerinde Eşref-zāde 'İzze'd-dīn Efendi *-ḡuddise sirruhu-* ḥazretleri 'azīzin yed-i sa'ādetleri ile şarılan şarıktır. Teberrūken perīşan olmasun deyü sūzen-i ḡayt ile birbirine diküp şandukalarına vaḡ' eylemişlerdir. Binā 'en 'aleyh merḡūm daḡi t̄ac-ı şerīf giymezerdi.

Min-meşakkīhi: Ve bu ṡarīḡ-i Ḥaḡ'da müteḡammil olduḡi şūrī vü ma'nevī çileleri ḡadden efzūndur ve ḡavşala-i beşerden ḡāricdir. Ceddīm ḥazretleri irtihālinden soñra bir zamān ol ḡadar riyāzet ü perḡīz buyurmuşlar ki luḡūm ve edḡāndan iḡtirāzen mercimek şorbasına sirke ḡatup nūş iderler imiş. Ve tebdīl-i cāme olup Limni'ye, Ḥazret-i Mışrī - *ḡuddise sirruhu-* ḥazretlerini dervīşāne ziyārete 'azm eyleyüp türbe-i pāklerine yüz sürmüşler idi. Ve ekşer vaḡtleri ḡalvet ü erba'in ve i'ṡīḡaf u şavm u şalāt ile imrār ider idi. Āḡir-i 'ōmrlerine ḡarīb keşretde vaḡdet sırrına nā'il olmuşlar idi. Tamām elli bir sene seccāde-nişīn-i irşād oldılar. Āyin ü erkān-ı pīrāndan birini terk buyurmamışlardır. Ve Āsitāne-i feyḡ-āşiyāneleri bābı dā'imā küşāde olup āyendegān u revendegānı iṡ'ām-ı ṡa'ām ve vāşıl-ı merām buyururlar idi. Ve ḡāyet saḡiyyü't-ṡab' idi, kendilerinden vüḡūh ile intifā' iden fuḡarā ve zu'afānıñ ḡadd ü ḡisābı yokdur. Bi-ḡadri'l-vüs' dā'imā ḡalka ikrām dā' iyyesinde olurlar idi.

Ve min-ḡālātīhi: Bir sene Ramaḡān-ı şerīfede Burusa āyānı merḡūm u maḡfūr Cizyedār-zāde el-Ḥāc Ḥüseyyin Aḡa kendileri ifṡāra da'vet ve 'azīz-i müşārūn ileyḡ daḡi icābet eyleyüp ba'de'l-ifṡār şalāt-ı terāvīḡ daḡi aḡa-yı mūma ileyḡiñ ḡonaḡında edā eyledikten soñra āsitāne-i 'aliyyelerine [11-a] gelüp anda olan mürīdāndan “Bu gice şalāt-ı terāvīḡde kim var idi?” deyü su'al buyurduḡlarında anlar daḡi “Efendim bu gice siziñ olmadıḡınızdan cemā'atin herbiri bir ṡarafa ḡeş-i ḡüzāra revān biz daḡi şalāt-ı terāvīḡi āḡar maḡalde edā eyledik.” deyü imām böyle cevāba ṡaşaddī idince 'azīz-i müşārūn ileyḡe bir ḡālet-i zā'ide gelüp “Bizim meslek-i ecdādımızı terk eylediḡimizden böyle oldu.” diyerek ḡayli bükā idüp tekyede ḡüyā bir terāvīḡ ḡılmadıḡı, bir evlādı vefāt eylemiş ḡadar kendüye te'sīr idüp tevbe-i naşūḡ eyleyüp bir daḡi bir maḡalle Ramaḡānda ifṡāra gitmemeye 'azm idüp ilā-vefātīhī tamām otuz beş sene Ramaḡān-ı

şerîflerde bir kimseye gitmeyüp zâviye-i şerîfelerinde bir akşam vakti iftarda âyende vü revende, fuḡarâ vü zu‘efâdan yüzden mütecâviz kimesne bulunur idi.

Ve min-hâlâtihi: ‘Aziz-i müşârün ileyh şabâbetleri hengâmında birgün Burusa’da bir meşâyiḡ cem‘iyyetine teşrîf buyurmuşlar. Cem‘iyyet-i mezkûrede ve diyâr-ı âhardan müsâferet tarîkiyle teşrîf eylemiş bir şeyḡ görüp şeyḡ-i mezkûruñ tavr u tarzı ḡâyet ḡavâtır-ı melbûse mişâli ṭab‘ına ḡoş gelüp derûnlarından şöyle niyyet buyurmuşlar ki “Şu ‘azîzi râza şalup bir zamân daḡi bu hengâm-ı şabâbetde şunuñ terbiyesinde olayım.” diyüp ol gice ‘alâ-tarîki’l-istiḡâre Âsitâne-i mezkûreleriniñ câmi‘-i lâmi‘u’n-nûrlarına dâḡil ve maḡfil tahtında câlis olup evrâd u ezḡâr tilâvet buyururlar iken beyne’n-nevmi ve’l-yakâza görürler ki şeyḡ-i mezkûr gelüp tekyeden içeri dâḡil ve miḡrâb cânibine vâşıl olup anda oturup vâfir evrâd u ezḡâr tilâvetinden soñra türbe-i şerîfiñ muvâcehesine gelüp Şeyḡ Muştafâ Efendi’ye gelüp dimişler ki “Getür baña biraz deste vir, ben daḡi tilâvet eyledigin ceddin rûḡuna hediye ideyim.” ‘Azîz-i müşârün ileyh daḡi yed-i sa‘âdetlerini cîblerine idḡâl idüp aḡça virme dâ‘iyyesinde iken türbe-i ḡazret-i ‘azîzde bir ḡareket ve bir velvele zuḡûr idüp Şeyḡ Aḡmed-i Ġazzî -*ḡuddise sirruhû*- cenâbları şanduka-i şerîflerinden taşra olup hemân şeyḡ-i mezkûru giribânından aḡz idüp tekye nerdübânından aşaḡı endâḡt ve tarḡ-ı teb‘îd buyurduḡlarındañ soñra Şeyḡ Muştafâ Efendi’niñ yakasından tutup buyurmuşlar ki “O şeyḡiñ tilâvet idüp bize hediye ideceḡi evrâdı, kütüb-i erba‘adan ḡâricdir. Muştafâ, benim saña ta‘lîm eyledigim saña kâfi deḡil midir ki böyle etrâfa ḡoñûl perîşân idersin, kırḡ otur kırḡ otur.” deyü seccâde-i şerîfleriniñ üzerine iclâs buyurmuşlar. İrtesi gün şabâḡ olup Âsitâneye ba‘zı zevât teşrîflerinde aḡvâl-i ‘âlimiñ kelimesi ḡüzer iderken biri ḡaber getürmüş ki “ Bu gice filân şeyḡi firâşında boḡmuşlar.” deyü. 784 *إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ*

Ve bu rü’yâdan soñra ‘azîz-i merḡûm kırḡ sene seccâde-i irşâdda ber-ḡarâr olmuşlardır. Bu vâḡı‘a(yı) lisân-ı dürr-efşânlarından kirâren ve mirâren istimâ‘ eyledim. Eḡerçi kendi cedd-i büzürgvârım olduḡından şenâsında iḡrâḡ u mübâlaḡa eylemişdir deyü bâ‘iş-i i‘tirâz olur mülâḡazası olmasa evşâf-ı celîle ve ḡikâyat-ı cemîlesi bir risâle olmaḡlıḡa müteḡammildir. Sâlik olduḡları tarîḡat-ı ‘aliyye-i Ḥalvetiyye beyânında bir ilâḡileri ile tercümelerini itmâm idelim:

784 el-Bakara 2/156. (... Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah’a aidiz ve şüphesiz O’na döneceḡiz.)

İlāhī

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Şāh-ı şāhān-ı velāyetdir gürūh-ı Ḥalveti
Kevn-i 'aşqda zū'l-kerāmetdir gürūh-ı Ḥalveti

Cümle 'uşşāk-ı tūruk bir bülbul-i şeydādır
Anlara būsātān nezāfetdir gürūh-ı Ḥalveti

Zāt-ı Muṭlaḳ maḳşadıdır anların rūzān u şeb
Ma'den-i zāt-ı hüviyyetdir gürūh-ı Ḥalveti

Cānib-i Ḥaḳ ṭālibānına cilādır cümleten
Müşil-i zevḳ-i ḥidāyetdir gürūh-ı Ḥalveti

Āsitān-ı dil-güşā-yı Ḥalvetiye sür yüzün
Ey Nesīb şāhib-selāmetdir gürūh-ı Ḥalveti

Bu zemīnde daḥi vāfir ilāhiyātları vardır. Bu daḥi bir mübārek süḥāndır:

İlāhī

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Pertev-i nūr-ı cemālīñ zerresidir bu gönül
Ḳurşa-i şemsiñ 'ıyān bir şu'lesidir bu gönül

Şem'-i bezm-i Kirdigār'a maḥremim pervāneveş
Āteş-i 'aşkıñ 'aceb pervānesidir bu gönül

*Sırr-ı Haqq'ın ma' deni olsa sezâdır cân u dil
Küntü kenzen sırrının hazînesidir bu gönül*

*Gevher-i aşkı yine şarrâf-ı aşk aîlâr Nesîb
Kadrini bil aşkının aşk mâyesidir bu gönül*

Medfen-i sa'âdetleri, Âsitâne-i mezkûra cânib-i şarķisinde olan mekâbir
vaşatında medfûn ve dea' vât-ı uşşâķ-ı ilâhiyye makrûndur.

-Raḥmetu'llāhi aleyhi raḥmeten vâsi'aten ve nevvera'llāhu merķadehu bi-nûri't-tevhîd-

MATLAB:

Eşref-zāde ‘ Abdü’l-kādir Efendi -*ḳuddise sirruhu*- 1202

Cenāb-ı Hāzret-i Eşref-zāde Seyyid Şeyḫ el-Hāc ‘ Abdü’l-kādir Efendi fāris-i meydān-ı tarīkat, mümāris-i erkān-ı şerī‘at, nā‘il-i ‘irfānū’l-melikū’l-kādir Eşref-zāde Seyyid Şeyḫ el-Hāc ‘ Abdü’l-kādir -*ḳuddise sirruhu*- biñ yüz on sekiz sāl-i ferḥunde-fālinde mahrūse-i Burusa’da ‘ālem-i şühūda gelüp temyīz-i nīk ü bede muḳtedir olduḳda te‘allūm-i ‘ulūm-ı şerī‘at ve telemmüz-i fūnūn u ma‘rifetde sa‘y-i belīḡ ü ihtimām-ı [11-b] cemīl birle ‘ulūm-ı zāhirde māhir ve ednās-ı cehl(den) ḳalb-i pūr-enverleri füyūzāt-ı ‘ilm ile pāk u tāhir olup biñ yüz otuz yedi sālinda وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ
الْبَيْتِ مَنْ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِيْنَ⁷⁸⁵

emr-i celilü’ş-şānına imtişālen muḳtedā-yı ehl-i dīn ve murtezā-yı aşḫāb-ı yakīn pīr-i ‘ālī -ḳādrleri Hāzret-i Şeyḫ Aḫmed ‘İzze’d-dīn -*nevvera’llāhu merḳadehu bi-nūri’l-yakīn*- ḥāzretleriyle ‘āzim-i Beytu’llāhu’l-ḥarām ve edā-i ḥaccū’l-İslām idüp ba‘de’l-‘avde;

Beyt

Mefūlū mefūlū mefūlū fe‘ulūn

Hezec -- + / + -- + / + -- + / + --

در راه طلب بادیه کعبه چه باشد

صد بادیه کعبه و یک مرحله ما⁷⁸⁶

⁷⁸⁵ Âl-i İmrân 3/97. [... Ona yol bulmaya (Hacc’a gitmeye) gücü yetenlere, Allah için o Beyt’in hac edilmesi, insanların üzerine (farz)dır.]

⁷⁸⁶ “Talep yolunda Ka’be’nin çölleri ne olabilir ki

Yüz tane Ka’be çölü olsa da bizim için bir merhale sayılır.” Molla Câmî <https://ganjoor.net/jami/divan/j/fateha-shabab/ghazal-jf/sh67> (Erişim 12 Eylül 2022)

zembemesiyle vâlid-i mâcidlerinden ahz-ı inâbet ve seyr ü sülûka râğbet ve dâ'ıye-i enfüsiden rehbet ve esmâ-i işnâ 'aşarayı tekmil birle 'azîz-i müşârün ileyh den mücâz ü mustahlef ve kendülere lâyıķ hayr-ı halef olmaķlıķa isti'dâdları nümâyân olduķda biñ yüz elli üç sâlinde 'İzze'd-dîn Efendi cenâbları bâ-da' vet-i Sulţânî Âsitâne-i 'Aliyye'ye 'azîmet idüp anda cām-ı mevti nüş eylemeleri kendülere keşf olduķda mürîdân-ı şadâķat-nişânlarına şöyle vaşıyyet buyurmuşlar ki “ Oğlum 'Abdü'l-kâdir'i şerî'at ve tarîķatda sizlere şeyh ve mürşid eyledim.” buyurup şahbâ-yı vişâli nüş ve hitâb-ı irci'îyi güş ve Top-ğâne-nâm mağâllde Kâdirî-ğâne'de medfûn ve rahmet-i Yezdân'a maķrûn olduķlarından sonra 'Abdü'l-kâdir Efendi cenâbları Burusa'da İncirlice Mağallesi'nde olan Âsitâne-i Eşrefiye'de maķâm-ı 'âlilerine câlis-i seccâde-i irşâd olduķda;

Beyt

Fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

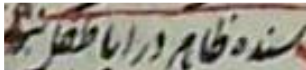
Remel ++ -- / ++ -- / ++ --

*Sende zâhirdir eyâ tıfl nesebin(?)*⁷⁸⁷

Ma'niyyü'l-veledü sırr-ı ebîh

müfâdınca sūrî vü ma'nevî âyin ü erkân-ı şerî'at u tarîķat üzre olduķlarından mâ-'adâ pederleriniñ ikinci def'a hatmine dest-res olamadıķları tefsîr-i Qur'an-ı celîlü's-şânı va'z ü tezkîr ile itmâm ve ⁷⁸⁸ مِنْ الْجَنَّةِ وَالنَّاسِ ile hatm-i kelâm eylediklerinde tekrâr kendüleri dağî hatm-i Qur'an-ı 'azîmü's-şân ile va'z ü naşîhata şürü' idüp heftede bir gün Şulţân Emir Buğârî -*ḡuddise sirruhü'l-'âlî* - cāmî'-i şerîfinde ve birgün Cāmî'-i Kebîr'de ve bir gün Qayğan Cāmî'inde ve birgün Âsitâne-i feyz-i âşiyânelerinde tefsîr-i Qur'an idüp taķrîrâtımız zâyi' olmasun deyü himmet idüp 'İzze'd-dîn Efendi'niñ cem' ü tertîb buyurduķları *Enisü'l-cenân* ismiyle müsemmâ tefsîr-i ra'nāsından ve tefâsir-i sâ'ire ve kütüb-i mu'teberelerden mülteķiţ *Zübdetü'l-Beyân*⁷⁸⁹ nâmiyle mevsûm bir

⁷⁸⁷

⁷⁸⁸ en-Nâs 114/6. (...gerek cinlerden gerekse insanlardan olsun.)

⁷⁸⁹ Arapça bir tefsîr olan *Zübdetü'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, Babası Eşrefzâde İzzeddin Efendi'nin sekiz ciltlik *Enisü'l-Cinân* adlı tefsirinin, üç cilt hâlinde özetlenmiş şeklidir. Eserin nüshaları Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler

tefsîr-i şerîf cem' ü tertîb buyurup herbir âyet-i kerîmeyi besmele-i şerîfle faşl idüp birer meclis eylemişlerdir. Ve cildi şelâse ile mücelled haqqâ nazîri nâ-yâb bir mev'ize-i ulû'l-elbâbdır. Ve heme kemâlât-ı 'aliyyeleri andan münfehim olur.

Biñ yüz seksen dört târihinde taqrîren ve tahrîren hitâmı müyesser olduĝda Câmî'-i Kebîr'de hatim du'ası olunduĝu gün ol rûtbe muhibbân cem' olmuşlar ki kemâl-i zihâm havâşş ü 'avâmdan halk biri biriniñ arķalarına secde eyledikleri menķuldür. Hatm-i mezkûr tamâmında bir hatme daĝı mübâşeret idüp tefsîr-i mârru'z-zıkrden hülâşa bir tefsîr daĝı taḥrîr idüp taqrîren ve taḥrîren anı daĝı itmâm buyurmuşlardır. Ve ḥâlâ nüḣhaları asitâne-i 'aliyyeleri kütüb-hânesinde maḥfûzdur.

Mef' ulü mefâ' ilü mefâ' ilü fa' ulün

Hezec -- + / + -- + / + -- + / + --

Li'llâh ise va'z ında eger niyyet-i vâ' iz

Kürsi-i semâvâta çıkar şöḥret-i vâ' iz⁷⁹⁰

mantûķunca 'azîz-i müḣârün ileyhiñ nâm u nişân ve şayt u şadaları 'âlem-gîr olup medḥ ü ḣenâları ve taqrîr ü edâları gûş-ı pür-ḥûş-ı selâṭine vâşıl olup mülûk-ı 'Oḣmâniye'den Sultân Muḣṣafâ cenâbları ve maḣbûl-ı dergâḥ-ı mülk-i mecîd ve muḣarreb-i ḣurb-ı Rabb-i Vaḥîd Sultân 'Abdü'l-ḣamîd -*raḣimeḣumu'llāḣu te'āla-* ḣazretleri maḣḣûsen da'vet ile meclis-i şâḣânelerine celb ve ḣuzûr-ı devletlerinde va'z u tevḥîd itdürüp ḣayr du'âların ṭaleb buyurmuşlardır.

Zamân-ı şerîflerine iriḣüp meclis-i melâik-enîs ve kerrûbî-celisleri şerefiyle müḣerref olan zevât-ı kirâmdan mesmû'um olmuşdur ki cum'a günleri Âsitânelerindeki ser-niḣîn-i va'z ü tezkîr oldıķlarında ḣüzzâr-ı meclise emr ü nehy-i Rabbü'l-erbâbi bir neḣc üzre taqrîr ü beyân buyururlar idi ki sâmi'inden ḣabûl ü i' râz ve 'aşķ u ḣevķ-i feyyâz ile zḣuhûr iden enîn-i nedâmet, seb'-i ṭbâķı mürûrân bu âb-ı deryâ-yı raḣmeti ve ḣulle-i envâc-ı bî-kerân-ı maĝfireti cûḣ itdürüp herbirerleri maĝfûr ü mesrûr olup ḣiyn-i

Kütüphanesi Genel/994-996; Orhan/217-218'dedir. Beyhan Kesik “*Eḣref-zâde Seyyid Ḥacı Abdülkadir Necîb Efendi*”, TEİS, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/neciba-necib-esrefzade-seyyid-haci> (Eriḣim 15 Nisan 2022).

⁷⁹⁰ Nâbî. Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Divânı* (İstanbul: MEB. Yay.1997), 2/734.

itmām-ı va‘z u tezkırde halka-bend-i zıkr ü tevḥid olduklarında gürūh-ı ‘uşşâkıñ nâme-i ezkârları Kûbbe-i Ḥadrâ’yı [12-a] tıdurup himmet-i ‘azîz-i müşârûn ileyh ile kulûblarından hırkaveş efkâr-ı sivâyı kaldırup derûn (u) bîrûnlarını nûr-ı tevḥid ile güldürüp şarâb-ı aşk-ı Perverdigâr ile kandurup bir meclis ihyâ buyururlar idi ki dâhil olanıñ kalbi hâcerden eşedd ise elyen mine’z-zebed olup ân-ı lâ-yenkaşımında tarîk-i hidâyete mâ’il ider idi.

‘Ulûm-ı Fârisiyye ve ‘Arabiyyede ve eş‘âr-ı memdûhada feyzdâr-ı Ḥaḡ’la kemâl-i mahâretleri olduğından ilâhiyât ü nu‘ût-ı Seyyidü’s-sâdât inşâd buyurduklarından mâ-‘adâ Süleymân Efendi(niñ) *Mevlid-i Şerîf*’ine nazîre olarak muhtaşar ve müfid bir risâle-i Mevlidi’n-Nebî -‘*aleyhisselâm*- daḡi inşâ buyurmuşlardır. Ve ḡâlâ leyle-i vilâdet-i Seyyidü’s-sâdât -‘*aleyhi efḡalü’t-tahiyyât*-da asitânelerinde tilâvet olunur.

Ve min cümle ḡâlâtihi’s-seniyye: Dâ’imâ cemâ‘ ate devâm idüp her seher evrâd-ı Kâdiriyyeyi cemâ‘at ile tilâvet ve küllü yevm cümle evrâd ü ezkârlarından ve taḡrîratlarından mâ-‘adâ biñ ihlâş-ı şerîf tilâvet ve sünen-i nevâfilden mesnûn pîrân ile ‘ibâdet ve mehmâ emken kâide-i tarîkat üzre riyâzet iderler idi. Ve Ramazân-ı maḡfîret-nişânda beyne’l-‘işâeyn şalât-ı tesbîḡe mülâzemet iderler idi. Ve mâh-ı mezbûrda cum‘a günü va‘z buyurup ba‘d-ı edâ-ı şalâtu’l-cum‘a yetmiş biñ tevḥid-i şerîfiyle aḡbâbını pür-nûr iderler idi.

Ve min-kerâmâtihi: Câmi‘-i Kebîr‘de müderris-i ‘avâm Nûḡ Efendi-nâm zât-ı ‘âlî -kadrden mervîdir ki Hâce-i mûmâ ileyh muḡaddemen zümre-i tâ’inîñ-i aşḡâb-ı tarîkatden iken ‘azîz-i müşârûn ileyh i görüp kemâliyle tarîkat-ı ‘aliyyeye muḡabbet idüp irâde getürmişler. Merḡûmun irâde getürüp dervîş olduklarını diyâr-ı âḡarda üstadları istimâ‘ idüp “Bizim Nûḡ Burusa’ya varup fâsid ü zındık olmuş. Varıp şunu âḡâḡ ideyüm.” deyü ‘azm-i sefer idüp Burusa’ya vâşıl ve Nûḡ Efendi’ye mülâki olduğında bir miḡdâr sitem-âmîz kelâm-ı mâ-lâ-yâ‘nî ile terbiye ḡaydında olduklarında;

Beyt

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Remel ++ -- / ++ -- / ++ -- / ++ --

Tevbe-i meyde sebât-ı kademimden sorma ki

*Orasın sâkî-i gül-çehreniñ ibrâmı bilür*⁷⁹¹

edâsıyla Nûh Efendi cenâbları buyurmuşlar ki: “Efendim ‘amyâ bendene lev m eyleme. İbtidâ yed-i sa‘ âdetinden âb-ı hayât-ı tarîki nûş eyledigim zât-ı sûtûde-şifatı bir kerre rû‘yet ile ve bûy-ı ‘irfânından zerre miğdarı şem buyurup ba‘ dehu bu gûne siteme lâyıķ isem söyle.” deyüp bir cum‘ a gûni H̱‘ace-i mûmâ ileyhi H̱azret-i şeyhiñ âsitânelerine götürüp ta‘ aşsubı kemâlde olduğından maḥfilde edâ-yı şalât-ı cum‘ â eyleyüp ‘azîzin vaz‘ u tezkîrlerine hâzır olduklarında ḥikmet-i ilâhî tertîb-i

âyet-i va‘ z ları ⁷⁹² فَلَمَّا قُضِيَ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرٌ زَوْجَانَا âyet-i celîlesine tesâdüf eyleyüp âyet-i mezkûrdan tefsîre şürû‘ buyurduklarında H̱‘ace-i mûmâ ileyh Nûh Efendi’ye ihfâen buyurmuşlar: “ Bu âyet-i kerîmede ‘ilm-i kelâma tókunur bir zümre vardır. Eger şu maḥallini bir hoşça taḥkîķ idebilür ise ben daḥi ikrâr iderim ve dört ma‘nâ-yı şerîfi vardır. İki si ma‘lûm, iki si nâ-ehline nâ-mâ‘lûmdur demiş.” Vaḳtâ ki ‘azîz-i müşârün ileyh tefsîr ü beyân ider iken evvel ‘ilm-i kelâma muḥtâc olan maḥalli eshel vech ile takrîr eyledikten sonra buṭûn-ı erba‘ a üzre taḥkîķ-i me‘ âni beyân idüp daḥi nice kavâ‘id daḥi rumûzât-ı Furḳâniyye’den ‘ıyân eylediklerinde H̱‘ace-i mezkûr-ı ‘azîz-i müşârün ileyhiñ zâhiri ve bâtinî ma‘mûr olduğunı ikrâr ve derûnu muḥabbet-i tarîkatde ber-ķarâr vâdi-i ta‘ndan şahrâ-yı ikrâra serî‘an firâr eyleyüp ‘azîz-i müşârün ileyh ile hem-meclis olup dâmen-i devletlerinde taḳbîl ve zümre-i dervîşânından oldukları cümle-i kerâmât-ı ‘ilmiyye ve te‘şîrât-ı naḳar-ı ‘âliyelerindendir. Kâfire ḳalb-i naḳar maḳhar-ı îmân olur.

⁷⁹¹ Nâbi’ye ait olan bu beyit, divan neşrinde şöyle geçmektedir:

“Tevbe-i meyde sebât-ı kademümden sorma

Orasın sâkî-i gül-çihrenün ibrâmı bilür” Bilkân, *Nâbî Divânı*, 1/607.

⁷⁹² el-Ahzâb Sûresi, 33/37. (... sonra Zeyd, ondan ayrılınca, seni onunla evlendirdik...)

Ve min-kerāmātihī: Mervīdir ki rāhile-bend-i mülk-i beḳā olduklarında āsitāne-i ‘āliyelerinde olan türbe-i şerīfde merḳad-i münevverelerine va‘z olunduḳda kendüleri bi’l-fi‘l kıble cānibine müteveccih olduklarını definlerinde ḥāzır olan zevāt müşāhade eylemişlerdir.

Vefāteş: Biñ iki yüz tārīhlerinde mizāc-ı feyz-ımtizāclarına ḥalel tārī olup biñ iki yüz iki senesi Rebī‘ü’l-āḥirin yigirminci günü rūḥ-ı pür-fütūḥları kürs-i bedenden ṭayerān ve dergāh-ı Ḥaḳḳ’a ḥırāmān eyleyüp Seyyid Şādıḳ Efendi fevtlerine bu tārīḥi [12-b] inşād eyleyüp türbe-i sa‘adetlerine āvīze eylemişlerdir.

Tārīḥ

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Şeyḥ Eşref-zāde ‘Abdü’l-ḳādir-i ‘ālī-nejāt

Cennet-i Firdevse rıḥlet etdi bā-emr-i İlāh

Geçdi ‘ömri va‘z u tefsīr ile zıḳru’l-lāh ile

Kürsi-i ‘adn oldı cāyı umaram bi-iştibāh

Nādirü’l-akrān bir zāt-ı celīlü’l-ḳadr idi

Vuşlat u ḳurbıyyetine ‘ilm ü irfānı güvāh

İki def‘a ḥatm-i Ḳur‘ān eyledi tefsīr ile

İftihār-ı beldemizdi ṭayyebe’l-lāhu şerāh

‘Irḳ-ı ṭāḥir zāt-ı memdūḥu’ş-şıyemdir ced-be-ced

Herbiri ‘aşrında olmuş mürşid-i pür-intibāh

Tül-i ‘ömr iḥsān ide Bāri Ḥudā a‘ḳābına

Rūşen olsun dilerim ta ḥaşre dek bu ḥānḳāh

*Şādıkā bir āh ile tārīhin itmām eyledim
Oldı Eşref-zādeye Firdevs-i ‘āla hānķāh
-Nevvera ‘illāhu Te‘ālā merķadehu-*

Na‘ş-ı sa‘ādetleri Eşref-zāde Zāviyesi’nde Sebz Türbe-i şerīfede defin (ve) dea‘vāt-ı āmed-şodegāna ķarīndir. ‘Azīz-i müşārün ileyhiñ nuķķ-ı sa‘ādetlerinden teberrūken bir iki suķenini daķı taķrīr itdim:

Na‘t-ı Şerīf

Mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

*Cemāliñ ey Nebī mir‘āt-ı envār-ı sa‘ādetdir
Nigāhiñ maķız-ı feyz-i rahmet-i esrār-ı ru‘yetdir*

*Semāya nerdübānın cezbe-i Mevlā olupdur ķün
Ķamu mi‘rācda mażhar oldıķın āsar-ı ķudretdir*

*Yoķiken Refref’e bir dürlü hācet var iken himmet
Seniñ şānında Ħaķķ’iñ maķşadı izhār-ı ni‘metdir*

*Gelüpdür çeşm-i Ħaķķ-bīniñde mā-zāğal-başar⁷⁹³ medħi
Olur mu ģayra maşrūf maţlabı dīdār-ı ģazretdir*

*Olupsun istinād-ı ācizān-ı ümmetin ancak
Cenābıñ bu Necīb-i zāra dīvār-ı şefā‘atdir*

İşbu na‘t-ı şerīfe ‘azīz-i müşārün ileyhiñ bendegān-ı şadāķat-nişānlarından iftihār-ı zümre-i zākirān ve zübde-i a‘lā-yı mevlid-ķānān ve ser-çeşme-i ģaţţāţān Cāmi‘ü’l-kebīr muvaķķiti Seyyid Aĥmed Reşid Efendi-nām zāt-ı sūtüde şıfat, maķām-ı

⁷⁹³ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى
en-Necm 53/17. (Göz şaşmadı ve haddi aşmadı)

nevāda beste bağlayup mecālis-i mevālid ve ezkārdā cümle ile āgāz olunduḡda zümre-i
‘uṣṣāḡı pür-nevā iderler

İlāhī velehu

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Āṣina-yı bezm-i ‘aşḡ ol pür-fîḡān itsün seni

Ḥidmet et pîrān-ı ‘aşḡa feyze kân itsün seni

‘Andelîbāsā ṣadā-yı nāle-i ṣevk-āmîzin

Hem-civār-ı ḡülsitān idüp beyān itsün seni

Cübbe-i nāmūs u zühdi soy bırak bütün hemān

Ḥırḡa-i levīm-i melāmet giy nihān itsün seni

Leṣker-i nefis eyle dā‘im it cidāl ile cihād

Rāḡatın kes nefsinîñ tā ki emān itsün seni

Ṣāḡar-ı ṣaḡbā-yı ‘aşḡile Necîbā neṣ‘e-yāb

Ol tamām fāriḡ u āzād-ı cihān itsün seni

İṣbu ḡüfteyi daḡı mārru’z-zikr ser-firāz-ı zümre-i ‘āṣıḡān ü zākirān, ḡiṣār beste-
bend idüp āgāz olunduḡda burc u bārū-yı ‘aşḡdan hezār naḡmeler nümāyān olur. Ve bu
nuṡḡ-ı sa‘ādetleri, sulṡānū’l-‘āṣıḡīn ḡazret-i Mıṣrî -ḡuddise sirruhū’l-‘ālî- efendimiziñ
bu kelām-ı feyż-encāmlarına nazîredir:

(İlāhī)

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

*Zühdüñü (ko) ‘aşka düş ehl-i cenân itsün seni
Pîr-i ‘aşka kulluk it cânâne cân itsün seni*

*Bir zamân bülbül gibi efgānıñ ağıdır göklere
Şol kadar kıl nâleyi kim gülsitân itsün seni*

*‘Ar (u) nâmusuñ birağ şöhet kabāsından soyun
Giy melâmet hırkasın kim ol nihân itsün seni*

*Yüzüñi yirler gibi ayaklar altında ko kim
Haqq Te‘âlâ başlar üzre âsümân itsün seni*

*Virme râhat nefsiñe dâ‘im gazâ-yı ekber it
Ka‘be-i dil fetholup dârü’l-emân itsün seni*

*Gel Niyâzi’niñ elinden bir kadeh nûş eyle kim
Maḥvidüp nâm u nişānıñ bî-nişân itsün seni*

Bu fakîr nâ-mizâc oldukları hengâmda mâ-beyn odasında maḥdûmları Safiyü’d-dîn Efendi vasıtasıyla meclis-i devletleriyle bir def‘a müşerref olup yed-i sa‘âdetlerini taḳbîl eyledim. Ve fakîre gâyet iltifat idüp ḥayr du‘âlarında “İn-şâ ‘allâhu Te‘âlâ ceddiñ Aḥmed-i Ġazzî -ḳuddise sirruhü’l-‘âlî- mişâli olursun.” deyü ḥüsn-i niyyet buyurmuşlar idi.

(**Hilyetuhu:**) Tavîlü’l- ḳâme, vasat’ül-liḥye, münevverü’l-cebhe bir zât idi.

-Neverra’llâhu Te‘âlâ merḳadehü ilâ-yevm-i yub‘aşûn-

Beyt

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

همچونين است ای برادر حال ابره گردون و دون

هر که آمد میروود انا الیه راجعون⁷⁹⁴

Sene-i irtiḥāllerinde (1202) Burusa kaḍısı Ḥālis Molla olup kendüleri teşrîf eylemeyüp yerlerine müderrisîn-i kirāmdan Murād Efendi-zāde Murād Molla Efendi niyābet ile gelmişler idi. Min-ğayr-ı münāsebet bir fā ‘ ide-i zā ‘ ide olmak için taḥrîr olunmuşdur ki mesned-i şer‘-i şerîfde daḥi olan zevāt bu münāsebet ile mezkûr olup izdiyād-ı şeref-i Vefeyâtımıza bâ‘ iş ola.

-ve’s-selāmü ‘alā meni’t-tebe‘a’l-hüdā ve esleknā ilā-ṭarīḳi’l-ihtidā-

⁷⁹⁴“Ey kardeş, alçak ve dönen dünyanın ibresinin hali böyledir gelen herkes gider ‘Ondan geldik O’na döndürüleceğiz’”

MATLAB:

[13-a]

Hazret-i Mısrî zâviyesi Şeyhî Şeyh Ahmed Efendi⁷⁹⁵

Ḳutbu'l-ârifin, ğavṣu'l-vâsilîn hazret-i Mısrî *-ḳuddise sirruhu'l-‘âlî-* hazretleriniñ bendelerinden Şahfî Efendi sülâle-i tãhiresinden maḥrûse-i Burusa'da ḳadem-zen-i ‘âlem-i ecsâm olup resîde-i rüşd ü reşâd olduḳda taḥşil-i kemâl idüp biñ yüz seksen sâlinde Hânḳâh-ı Mısrî *-ḳuddise sirruhu'da-* câlis-i seccâde-i irşâd olup من لا شيخه له فشيخه شيطان⁷⁹⁶ ḳâli mülâhaza ve gürûh-ı süllâkini ṭarîḳ-sezâda ne vech ile islâk olunur deyü esrâr-ı ṭarîkatı lâhız olup ṭarîḳ-i pîr-i dest-gîr-i pîrândan ceddîm Ḳutbu'l-aḳṭâb Şeyh Ahmed el-Ġazzî *-ḳuddise sirruhu'l-‘âlî-* ḥulefâlarından Enârlı Şeyhî dimekle şehir Sultânü'l-‘âşîḳîn Seyyid Şeyh Sadrü'd-dîn Efendi *-ḳuddise sirruhu-* hazretleriniñ dâmen-i devletlerine teşebbüs idüp erkân-ı ‘azîzân üzre seyr ü sülûḳ ve esmâ-i seb‘adan esmâ-i evvel, erba‘ayı kemâlîyle tekmîl eyleyüp ‘azîz-i müşârün ileyh in râḥile-bend-i mülk-i beḳâ olmaları taḳarrüb eylemekle üç esmâyı daḥi merḥûma birer fâtiḥa ile izin ihsân eyleyüp bu şûret ile ‘azîz-i mûmâ ileyhden mücâz ü müstaḥlef bir merd-i baḳıyyetü's-selef olmuşlar idi. “Esmâ-i mezkûreyi birer fâtiḥa ile izin virdiler.” dedikte istib‘ât olmasun zîrâ seyr ü sülûḳda sâliki esmâya sa‘y itdir(m)e isti‘dâdına göredir. Ba‘zı sâlik esmâ-i seb‘adan ism-i evvelde ḳaṭ‘-ı merâḥîl idüp derece-i ḥilâfete vâşıl olur. Baḳıyye-i esmâyı ona birer fâtiḥa ile izin virüp ḥilâfet verirler çünkü bir esmâ ile zümre-i vâsilînden oldu. “Sâ‘ir esmâyı izne ne ḥâcet?” denilür ise sâlik olduḳ ṭarîḳin muḳteżası, kendü daḥi terbiye-i mürîdân eylemek iḳtiżâ eyledikde esma-i seb‘a ve işnâ ‘aşaranınñ mîzâcını bilmek ve pîrden almaḳ lâzım olduğındandır. Nitekim cedd-i

⁷⁹⁵ Bu varaḳın (13-a) derkenarında başka bir hatla şu bilgi yer almaktadır: “Ḥulefâ-i hazret-i Muḥammed-i Mısrî *-ḳuddise sirruhu'* aziz-den Şeyh Şahfî Efendi hazretleriniñ maḥdûm-ı muḥteremleri Şeyh ‘Alî Efendi merḥûmuñ necl-i mûkerremleri Şeyh Ahmed Efendi'dir.”

⁷⁹⁶ Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.

emcedim pîşvâ-yı tarîkat Reh-nümâ-yı hakîkat Şeyh Aḥmed-i Ġazzî -*ḡuddise sirruhu'l-‘ālî*- Ḥazret-i Mıṣrî Efendimiz'den kırk günde aḡz-ı feyz-i tarîkat idüp pîrinde her ne sır-ı ilâhî var ise zamân-ı yesîrde kendüye naḡl eylemiştir. Ḥattâ Şaḥḥâf Süleymân Efendi merḥûmuñ vefeyâtında⁷⁹⁷ ceddin ḥazretlerini zıkr eyledüğü maḥalde beyân buyururlar ki:

“ ‘Cenâb-ı Ḥakḡ'dan bunca senedir Aḥmed'i ister idim. Şimdi ‘inâyet eyledi. Benden ‘âlim ve benden kâmil ve mükkemmildir. Ve cümle varımı Aḥmed'e virdim. Şimden soñra Mıṣrî'yi arayan Aḥmed'de bulsun ve Burusa'da Ġazzî'den ġayri şaḥîḡu'l-icâze ḡalîfem yokdur.’ deyü Câmi‘-i Kebîr‘de ikisi berâber kürsî üzerine câlis oldukları ḡalde bu nehc üzre ḡilâfet virüp meclis-i şerîflerinden üç yüzden mütecâviz cemâ‘ati böyle işḡad eyledi, deyü taḡrîr eylemiştir. Ve bu kıssayı pîrân efendilerimiziñ ḡalem-i şerîfleri ile meşḡur olarak daḡi müşâhede eyledim. Ya‘ni herkesin Aḥmedi ḡâbiliyetine göre olur.” İntehâ.

‘Azîz-i mûma ileyh, ḡânḡâḡ-ı ḡazret-i pîrde mürîdân-ı şadâḡat-nişânı kûs-ı tarîkatden füyûzât-ı ilâhî şerbetiyle ırvâ idüp ve leyl ü nehâr fuḡâra ve dervîşân anda mihmân ve cum‘â giceleri âyin-i pîri icrâ ve ezîne günleri daḡi ba‘de edâ‘il-cum‘â ⁷⁹⁸أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ zemzemesiyle devrâna ibtidâ birle uşûl-i Ḥalvetiyye‘yi iḡyâ buyururlarken biñ iki yüz üç Şa‘bânü'l-mu‘azzamınıñ nişfinda ‘ömr-i nâzenînleri kemâle resîd olup rûḡ-ı pür-fütûḡları zâviye-i muḡlime-i ‘âlem-i mülkden cânib-i melekûta ḡulû‘ ve ḡaber-i fevtleri beyne'l-‘uşşâḡ şüyü‘ bulduḡda tekye-i mezkûreden semâ‘-ḡâne ḡapusu muvâcehesinde maḡbûr ve vuşlat-ı ḡûr u ḡilmân ile mesrûr ve dea‘vât-ı âyendegân ve revendegân ile ḡabr-i pür-enverleri yevmen fe-yevmen pür-nûr olmaḡdadır. ‘Abdü’s-şamed-zâde dimekle şehîr şâ‘ir, vaḡt-i fevtlerine bu tarihi dimişdir:

⁷⁹⁷ Sahḡaf Emir Süleyman Halis (ö. 1173/1759) *Ravza-i Evliya*’ya 1752’de *Vefeyatname* adlı bir zeyil kaleme almıştır.

⁷⁹⁸ el-Fâtihâ 1/6. (Bize doğru yolu göster.)

Tārīḥ

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Fevti tārīḥin didi şādık mücevher ḥarf ile

Göçdi Şeyḥ Aḥmed Efendi şıdık ile yā Hū deyü

Ve min-aḥvālihi: Dā'imü'l-evḳāt zāviye-i mezkūrede şābit-ḳadem-i cālis olurlar idi. Ve leyl ü nehār āyende vü revende ziyāret-i 'aliyylerinden munḳaṭı' olmaz idi. Ve fuḳarā vü dervīşānı şem'-i cemāl-i meclislerinde müctemi' olup şoḥbet-i ṭarīḳatla imrār-ı evḳāt iderler idi. Ve cümle varı meydānda, aṣḥāb-ı şuffa ṭavrında ḥareketleri var idi. Ve ḡāyet mülāhham ve cesīm bir pīr-i rūşen-zamīr idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsī'a-

MATLAB:

Ḳalender-ḥāne Şeyḫi Şeyḫ Aḥmed Neşāṭī Efendi (1204)

Biñ yüz yetmiş beş tāriḥlerinde Ḳalender-ḥāne şeyḫi Şeyḫ ‘Abdu’llāh Efendi şülbünden Burusa’da Bıñarbaşı Maḥallesi’nde ‘ālem-i şuhūda gelip biñ yüz toḳsān sekiz senesinde pederleri [13-b] maḳāmına şeyḫ olup Bıñarbaşı kūy-ı hāmūşānında olan zāviyede miḥmān-perver-i ḳalenderān iken biñ iki yüz dōrt senesi Ramażān-ı maḡfīret-nişānı evāsıtında zāviye-i mezkūrede ba‘de’l-imsāk cāmi‘-i şerīf şofasında yedinde sübhā dergāh-ı Ḥaḳḳa müteveccih ü sübhā-gerdān iken rūḥ-ı revānı ‘ālem-i ‘alāyıkdan tecerrüd birle āşiyān-ı ḳudsa cevelān idüp zāviye-i mezbūre ḥudūdunda medfūn ve de‘āvāt-ı ḳalenderāna maḳrūn olmuştur.

-Raḥimehu’llāh-

Fevtine ‘Abdu’l-ḥamid-zāde Şādıḳ Efendi bu tariḥ-i ra‘nāyı gūyā olmuştur:

Tāriḥ⁷⁹⁹

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün
Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

*Şeyḫ Neşāṭī-i sebūk-rūḥu ziyāret idelim
Oḳuyup iḥlāşile bir fātiḥa şubḥ u mesā*

*Ḥaḳ bu kim cānın fedā iderdi aḥbāb uğruna
Lafzan ü ma‘nen ḳalender-meşreb idi bī-riyā*

Tazeligde şundu cām-ı mevti sāḳi-i ecel

⁷⁹⁹ Bu manzume varak 13-b’nin derkenarında yer almaktadır.

Nûş idince bî-tevaḳḳuf eyledi ‘azm-i beḳā

*Rûḥunu ḥatm-i şerîf ile aḥibbâ yâd idüp
Nûr-ı Kur‘ân ile pür-nûr eyleye ḳabrin Mevlâ*

*Düşdü bir târîḥ-i yektâ fevtine menḳûla
Menzilin Firdevs eyledi Şeyḥ Muştafa (1204)*

Ve min-aḥvâlihi: Dâ‘imü’l-e(v)ḳat zâviyesinde gerek misâfirân ve gerek mücâvirân ta‘âmiyle muṭi‘ m olup ‘ibâdu’llâha vârnı bezl iderler idi. Ḳaşîrû’l-ḳâme, ḥafîfü’l-liḥye, esmerü’l-levn pür-neşât bir zât-ı sûtûde idi. Ve ḳalender-eṭvâr oldığına mebni mevlevî-ḥâne-i ḥazret civârında cum‘a günleri muṭribde na‘t ü ta‘rîf okuyup ba‘zan nây daḥi âḡâz iderler idi.

-Raḥmetu’llâhi ‘aleyh raḥmeten vâsi‘a ve ‘alâ cemî‘ü’l-müslimîn-

MATLAB:

Eşref-zâde Seyyid Şeyh Şafiyü'd-dîn Efendi (1205)

Sulţānu'l-‘ārifin Eşref-zāde ‘Abdülkâdir Efendi’niñ sülbi şeriflerinden kadem-zen-i ‘ālem-i şuhūd olup sāye-i pederide naqd-i vaqtlerin zāyi‘ eylemeyerek ‘ulūm-ı şerī‘at ve tarīkatı taḥṣīl ve bir merd-i aṣl-ı aṣīl olup peder-i ‘ālī -ḳadrleri nā-mizāc oldukları demde sinn-i şerīfleri elli beşi tecāvüz eylemiş ve kendülere daḡi şeyḡūhat-i zāhiriyye nāzil olmuş idi. İki seneden mütecāviz vālid-i sa‘ādetlerinin nā-mizāc olup iḡyā-yı āyine teṣrīf eylemediklerin bildirmeyip ‘azīz-i müşārün ileyhiñ maḳāmında ‘ibādu’llāha va‘z u tezkīr ve āyīn ü erkān-ı pīrānı icrā buyururlar iken biñ iki yüz iki evāsıtında ‘Abdü’l-ḳādir Efendi ḡazretleri rāḡile-bend-i mülk-i beḳā olduklarında küçük birāderleri Necmü’d-dīn Efendi ile ‘ale’l-iştirāk āsitāne-i mezkūreye mālīk olup ve Necmü’d-dīn Efendi daḡi mūmā ileyhiñ kemāl mertebe rızā-yı ‘aliyyelerinde olduğından ḡūyā ‘Abdü’l-ḳādir Efendi türbe-i sa‘ādetlerinde ḡayāt-ı zāhiriyye ile ḡayder mişāli yek dil ve yek cihet üç seneden noḡṣān imrār-ı evḳat ve iḡyā-yı dil-i ‘āṣīḳān üzre iken Şafiyü’d-dīn Efendi ḡazretleri ḡacc-ı şerīfe niyyet ve tedārik-i me‘ūnette olup ḳarındaṣlarını maḳāmında tevkīl ile şūret virilmiş iken Necmü’d-dīn Efendi cenābları “Ben sizden ayrılmam.” deyü anlar daḡi niyyet idüp biñ iki yüz beş sālinde bi’l-ma‘iyye ‘āzim-i Beytu’llāh olup Mıṣr-ı Ḳāhire cānibinden baḡren vāṣıl olduklarında erkān-ı ḡaccı edāda Minā-nām maḡāllde;

Beyt⁸⁰⁰

⁸⁰⁰ 9 beyitlik bir manzumede yer alan bu beyitler Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı’nda şöyle geçmektedir:

“...
Hâcıyım ihrâm kefenim yoluna kurbân cânım
Baş açık yalın ayak cânan iline giderem
...
Eşrefoğlu kılmadı bunculayın kutlu sefer
Arz-ı didâr etdi dost ol yâr iline giderem”

Mustafa Tatçı, *Eşrefoğlu Rûmî Dîvân-ı İlâhiyât* (Ankara: DİB Yayınları, 2014), 111-112.

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

*Hâciyım kırbân cânım kılmada iḥrāmım kefen
Baş açık ayak yalın cânân iline giderem*

*Eşrefoğlu kılmadı bunculayın kıtlu sefer
Şād ü ḥürrem pür-şafâ cânan iline giderem*

mişdâkınca maḳām-ı mübâreke-i merḳūmede Ḥaḳḳ'a kırbân ve vâsıl-ı raḥmet-i Raḥmân ve 'azm-i gülzâr-ı cinân ve anda ol ḥâk-i pâk-i muḳaddesede pinhân ve nâ'il-i dea' vât-ı icâbet-i âyât-ı zâ'irân olmuşlardır.

Ve min-aḥvâlihi's-seniyye : Keşîrî'l-meḥâmid erbâb-ı 'aşḳ u şevḳ ve envâr-ı ḳudsiyyeden pür-zevḳ 'âlim ü 'âmil, fâşıl u kâmil ve dâ'imâ ḥüsn-i ḥaṭṭ-ı ta'lik ile kütüb-i mu'tebere taḥrîr buyurup âsitâne-i 'aliyyeleri kütüphânesine vaḳf buyurmuşlardır. Ve evrâd-ı seḫere ḡâyet devâmları olup pederlerinden aḳdem be-her gice nışfî'l-leylde Âsitânede olan fuḳarâyı ⁸⁰¹الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ edâsiyla ḥâbdan bîdâr idüp 'azîziñ evrâde-i seḫeriyyeye teşrîflerine ḳadar cümlesini esliḫa-i ehl-i tevḥîd ile âmâde buyururlar idi. Ve buyururlar imiş ki “Ḥadd-i bulūğumdan vaḳt-i meşîḫâta gelince şems üzerime ṭulû' eyledigini bilmem.”

Mışra'

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

⁸⁰²سعادت آن کسی دارد که وقت صبح بیدارست

manṭûḳunca sa'âdet-i dâreyne nâ'il olmuşlardan idi. Ve şalı günleri Câmî'ü'l-kebîrde kütübhâne kırbında Eşref-zâde kürsisi dimekle 'arîf, maḳâm-ı 'âlîde va'z u naşîḫat

⁸⁰¹ Namaz uykudan daha hayırlıdır.

⁸⁰² Saadet ancak seher vaktinde uyanık olan kimsedir.

buyurup ba‘dehu tevḥīd-i şerīf ile cāmi‘i mecma‘ü’l-uşşâk iderler idi. Haṭṭā fakīri kendüye evlād idiñmiş idi. Binā’en-‘aleyh her ne kadar şabāvetim hengāmı ise müridānımız ile ekşer meclis-i sa‘ādetleriyle müşerref ve himmet-i devletleriyle pür-şeref olur idim. Ekşerī “ Yalan ile īmān bir yerde cem‘ olmaz.” buyurup ve ḥāṭır gönül bilmez kelām-ı felāḥ-encām-ı şıdkı her yerde tekellüm eylemege mecbûl idi.

(**Hilyetuhu:**) Kaşîrû’l-kāme, müdevverü’l-liḥye, ebyāzü’l-levn bir ‘azîz idi.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘a-

MATLAB:

Hasan Efendi Zāviyesi Şeyhi Rāşid Efendi 1209

‘Azīz-i mūmā ileyh Burusa’da kadem-zen-i ‘ālem-i mülk olup ‘ulūm-ı şerī‘ ati ba‘de’t-tekmil Trabzānī Şeyh Meḥmed Efendi’dan aḥz-ı nisbet-i Nakş-bendiyye idüp İncirlice Maḥallesi’nde Hasan Efendi Zāviyesi [14-a] demekle şehir zāviye-i merķūmede meşīḥat üzre iken merķūmı ‘İvaż Paşa-zāde Şeyḥü’l-İslām-ı Esbak Molla Beg demekle ma‘rūf İbrāhim Efendi’yi āsitāne-i ‘aliyyeye da‘vet idüp kayınvālideleri merḥūme tarafından bedel-i ḥacc-ı şerīfe mu‘azzez ü mükerrrem irsāl buyurduklarında ba‘de’l-edā ‘i’l-ḥacc ‘avdet idüp Şām-ı cennet-meşāmıñ kurbında Kayseriyye⁸⁰³ nām-ı maḥālde ‘ömrleri tamām olup cām-ı nūş-ı mevt biñ iki yüz toḳuz sālinde anda fevt olup maḥall-i merķūmede muḳayyedir ve raḥmet-i raḥmān ile maḡfūr ve dea‘vāt-ı müslimīn ile mesrūr olmuştur. Muḥibbānından Dervīş Şākir daḡi fevtlerine bu beyti dimişdir:

Tārīḥ

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Bendesī Şākir didi tārīḥ zamīrinden geḫüp

Eyledi Rāşid Efendi ‘azm-i gūlzār-ı cinān

Ve min-aḫvālihi: Erbāb-ı ma‘ārif ve şuleḫā-yı ümmetden bāḳiyyetü’l-eslāf eşḫāb-ı ‘irfāndan edībü’l-aḫvāl ve memdūḫü’l-aḫvāl bir zāt-ı sūtūde-şıfat idi. Ve ‘ulemā-i ‘āmilinden idi. Dā‘imü’l-evḳāt eḫādis ve tefāsīr taḫrīr buyurup anıñla imrār-ı evḳat ider idi.

⁸⁰³ Şam yakınlarında, Rakka içinde Telabyat nahiyesine baḡlı bir yerleşim yeridir.

(**Hilyetuhu:**) Sinn-i şerīfleri yetmişe qarīb, tavīlū'l-kāme, hafīfū'l-bünye, kalīlū'l-liḥye, beyāzū'l-vech bir 'azīz idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyh-

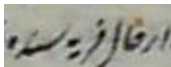

MATLAB:

Münzevî el-Hâc Seyyid ‘Abdu’llâh Efendi 1210

Münzevî el-Hâc Seyyid ‘Abdu’llâh Efendi Karaman kazâsında Arkalı (?)⁸⁰⁴ karyesinde kadem-zen-i ‘âlem-i mülk olup ba‘de’l-bülûğ taḥşîl-i ‘ilm ü kemâle sa‘y idüp bir zamân Kayseriyye’de Şâlih Efendi-nâm bir fâ(z)ıl-ı dehrden telemmüz ve bir zamân Ankara’da Şâlih Efendi-nâm bir merd-i ‘âlî -kâdrden ta‘allüm-i ‘ulûm idüp fûnûn-ı şettâda biḍâ‘ ası nümâyân olduğda ṭarîḳ-i Naḳş-bendiyye üzre seyr ü sülûk idüp maḥrûse-i Burusa’ya teşrîf ve ba‘zı maḥallerde sâkin olup ve âḥirü’l-emr Albayacılar Câmî‘-i şerîfî ittîşâlinde bir ḥâne tedârik idüp leyl ü nehâr anda ‘ibâdet ve evḳât-ı ḥamsede revzene-i câmî‘den ḥâzır-ı cemâ‘at ve ittîḥâz-ı envâ‘-ı riyyâzet iderek evḳât-güzâr iken biñ iki yüz toḳuz târiḥlerinde Şadr-ı ‘âzâm olan devletlü ‘İzzet Meḥmed Paşa ḥazretleri ‘azîz-i müşârûn ileyhiñ evşâfını istimâ‘ ile muḥabbet idüp bir zâviye binâ olunmasına emr ü fermân-ı ḥidivâneleri şâdir olup Hâcılar Maḥallesi-nâm maḥâlde Şeyḥ-i merḳûma bir câmî‘-i şerîf ve eṭrâfında ḥucurât ve ḳurbında ḥarem ile bile bir maḳâm-ı muḥterem binâ olunup ‘azîz-i mûmâ ileyh maḳâmlarından zâviye-i mezbûreye naḳl ve ikmâl-i şer‘-i şerîf içün Seyyid ‘Ömer-zâde aḳrabâlarından bir ḥâtûn kendüye ‘âḳd u nikâḥ olunup semîrû’l-leyâlî ‘ibâdetden bir dem ḥâlî olmayarak evḳâtını ṭarîḳ-i Ḥaḳḳ’a şarfdâ iken biñ iki yüz on târiḥi evâ‘ ilinde zâviye-i merḳûme tamâma resîde olup ⁸⁰⁵ إذا تم أمر بدا نقصه توقع زوالا إذا قيل تم mefḥûmunca sene-i merḳûmeniñ evâḥirinde da‘vet-i raḥmânî zuḥûr ve envâr-ı ḥiṭâb-ı irci‘î ile pür-nûr ve vuşlat-ı Ḥaḳḳ’la mesrûr ve zâviye-i merḳûme cânib-i şarḳisinde maḳbûr ve dâr-ı miḥenden â‘lâ-yı ‘illiyyîne ‘ubûr eyleyüp fevtlerine Ketḥüdâ-yı nuḥâsiyân Nüzhet bu târiḥi söylemiştir:

804

805 Bir iş tamam olunca noksanı da ortaya çıkar. Aynı zamanda tamam denilince zevali de mümkündür.

Tārīḥ

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Gitdi üçler cānib-i ğayba du' ā-yı ḥayrile
Rūḥ-ı pākine di şıdḳ-ı ḳalbile el-fātiḥā

Tekye ve türbelerinin daḥi itmāmına bu tārīḥ-i merḳūm(1) dimişdir:

Tārīḥ

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

Ḥidivv-i mekremet pīrā-yı Āsāf re'y-i cem' -ḳudret
Ḥudā nāmın benān-ı devlete 'izz ü nigīn itdi

Resādır bāzū-yı iḳbāl ve baḥtı hiç güç gelmez
Eger ta'mir-i dünyādır eger tedbīr-i dīn itdi

Görüp bu türbey-i 'arşī-nişānı leb-gez-i ḥayret
Olup rūḥü'l-emīn aḥsente gūyā āferīn itdi

Didi tārīḥ-i itmāmında Nüzhet lafzen ü ma'nen
Du' ā-yı devletiyle ḥatm-i güftār-nişīn itdi

Muḥammed nām-ı 'İzzet menḳabed şadr-ı cihāndārī
Biñ iki yüz onda bu mekânı dil-nişīn itdi

Ve min-aḥvālihi: 'Azīz-i müşārün ileyhiñ dā'imü'l-evḳāt riyāzet ile şā'im olma 'ādet-i 'aliyyeleri idi. Ḥattā kendü muḥibbānından mervīdir ki cām-ı nūş-ı mevt oldıkları gün daḥi şā'im idi. “ İftār(1), zülāl-i vişāl-i zü'l-celāl ile eyledi.” deyü naḳl eylemişlerdir. Ve dā'imü'd-dehr ḥayrāt u ḥasenāta sa'y buyururlar idi. Eṭrāfdan zuhūr

iden fütūhātı cem‘ idüp münāşib olan maḥalle şarf itdirirler idi. Ḥayrāt-ı cesīmelerinden biri Burusa’da Cāmi‘-i Kebīr’de ḥalā ṭüllābıñ müntefi‘ oldukları kütüb-ḥāneyi ‘azīz-i müşārün ileyh ihdāş idüp envā‘-ı kütüb vaz‘ ve ḥāfız-ı kütübler ta‘yīn ve mezbūrlara daḥi sūknā vü vezā‘ if tebyīn eyleyüp bir ḥayr-i ‘azīm kıldığından mā‘adā maḳām-ı merḳūmede liḥye-i sa‘ādet-i Ḥazret-i Faḥr-i ‘ālem -*ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem*- daḥi vedī‘a olunup nışf-ı Şa‘bānda ziyāretiyle ‘ibādu’llāh tenvīr-i ‘uyūn iderler ve Burusa’da Gökdere üzerinde olan cisrlerden ikisi seyl-i ‘azīm sebebiyle münhedim olduğda ‘azīz-i mūmā ileyhiñ himmet-i ‘aliyyeleri ile müceddeden binā olunmuşdur. Biri Şovucaḳpınar Köprüsi biri daḥi Meydancık Köprüsi’dir. [14-b] Ve bunuñ emşālī ehl-i şervetiñ dest-res oldukları ḥayrāta muvaffaḳ olmuşlar idi. Çünkü tarīḳ-i pīrānda fütūḥat cihetinde iki şık vardır: Bir şınıfı ne kimesneden bir şeyi maṭlūb iderler ve ne şarf iderler ve ne aḥz iderler. Bir gürūhı daḥi zuḥūr iden fütūḥātı redd eylemezler, ḳabūl idüp maḥalline şarf iderler. Bu zāt şınıf-ı sānīden idi.

(**Ḥilyetuhu:**) Şuleḥā-yı ümmetden ḳāmi‘ü’l-bid‘a, naşıru’d-dīn ḳaşīrū’l-ḳāme, za‘īfū’l-būnye, ḥafīfū’l-liḥye bir zāt-ı ‘ālī -ḳadr idi. Erbāb-ı keşf ü kerāmatdan idi. Ba‘zı te’līfātı daḥi var imiş lākin faḳīre görmek müyesser olmadı. Biñ iki yüz üç tārīḥinde Nemçe seferine kendü mürīdānından bir bayraḳ ‘asker techīz idüp ḡazāya göndermişlerdir. Ve kendüleri ile mülāḳī olan zevātdan maḥzūza olduklarına ḥatm-i ḥāceḡān ve şalāt u selām-ı Seyyidü’l-enāma izn birle icāzet-nāme-i memhūr i‘ṭā buyururlar idi.

-*Raḥime’llāhu ve nefe‘anu’llāhu Te‘ālā bi-berekātihi*-

MAṬLAB:

Üçkuzılar⁸⁰⁶ Şeyhi el-Hâc ‘Abdî Efendi 1211

Üçkuzılar Şeyhi el-Hâc ‘Abdî Efendi Maḥrûse-i Burusa’da teşerrüf-i ‘âlem-i şühûd idüp fark u temyîze muḳtedir olduḳda vefeyâtımızda mezkûr Ḳaltaḳçı-zâde H̱âce Hâmi Ḥalîl Efendi’den tellemmüz-i ‘ulûm ve ḥ̱âce-i mezkûr ile ḥacc-ı şerîfe ‘azm ve ba‘de’l-edâ’il-ḥacc Burusa’da Üçkuzılar Zâviyesi dimekle ‘arîf maḳâm-ı ‘âlî de seccâde-nişîn-i irşâd iken biñ iki yüz on bir târîhinde dâr-ı dünyâdan ‘âlem-i ‘uḳbâya ‘azm-i sefer ve tekye-i mezkûrede vedî‘a-i ḳabr-i münevver ve derecât-ı cinâna güzer eylemiştir. Vefâtlarına Nüzhet bu târîhi dimişdir.

Târîḥ

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

Cenâb-ı Şeyḥ-i ‘Abdî Mürşid-i ‘Uşşâḳ-ı Subḥânî

Olup seccâde-pîrâ Üçkuzı itmiş idi iḥyâ

Ṭarîḳ-i Ḥalvetiye isr-i ecdâd-ı ‘izâmında

Nice şâm u seḥer olmuşdı ol me‘vâda Ḥaḳḳ-güya

İrişdi cezbe-i Ḥaḳḳ ‘âḳıbet sūy-ı İlâhîden

Hezârân sūziş ü şevḳile oldu ‘âzim-i ‘uḳbâ

Zamân-ı ‘ömrini şavm u şalât ile geçirmişdi

⁸⁰⁶ Bu kelime dönemle ilgili bazı araştırmalarda “Üçkozlar” olarak tercüme edilmiştir. Bkz. Kara – Atlansoy, *Yâdigâr-ı Şemsî* ; Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyâtname*, Kara, *Bursa’da Tarikatler ve Tekkeler*

Hudā merhūm u maġfūr ide rūḥun ola cennet-cā

Yüz eksiklikle bir mışra‘ çıkardım Nüzhetā dilden

Didi hū oldu Hācī Şeyḥ ‘Abdī vāşıl-ı Mevlā

Merhūmuñ tavr u tarzları kudemā-reftār ve ekşer evkātında inzivā ihtiyār ve heftede iki gice iḥyāyı terk eylemeyüp icrā-yı āyīn-i aḥyār iderler idi. Zāviye-i merķūmede medfūn Bursevī Muḥyi’d-dīn Efendi sülāle-i tāhirelerindendir. Ve tarīḳ-i Ḥalvetiyye ‘bi’l-ḥāi’l-mu‘ceme’niñ Yigitbaşı Aḥmed Efendi kolundandır. Aşl-ı tācları rā resmindedir. Hālā zāviyelerinde olan evlād ve mürīdānlarınıñ giydikleri tāt-ı şerīfler Celvetiyye ‘bi’l-cimi’l-mu‘ceme’ tarafından pīş-vā-yı tarīḳat Ḥazret-i Üftāde Efendimiz evlādlarından Şeyḥ Muḥammed Efendi’niñ teberrüküdür. Bir maḳāle-i ‘azāimesi vardır. Beyān olunsa tavīl olur. Kaşīrū’l-kāme, tavīlū’l-liḥye, müdevverū’l-vech, münevverū’l-cebhe bir zāt-ı ḥamīdū’l-ḥişāl idi.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsi’a-

MAṬLAB:

Sa‘dī Şeyhī Şeyh Muştafā 1212

Sa‘dī Şeyhī Şeyh Muştafā Efendi, Maḥrûse-i Burusâ’da bend-i rencîr-i sîvâ olup taḥşîl-i ‘ulûm-ı lâzımeden soñra Zencîrli ‘Alî Efendi evlâdından Şeyh İbrâhim Ebu’l-Vefâ eş-Şâmi’ye intişâb ve ‘azîz-i müşârûn ileyh ten biñ yüz altmış bir târîhinde aḥz-ı ḥilâfet idüp şâhibü’l-ṭabl ve’l-‘alem olup bir zamân Maḥkeme Câmî‘i mu‘allim-hânesinde ihyâ-yı âyin-i Sa‘diyye idüp ve bir zamân daḥi terk idüp kendi ḥâliyle muḳayyed iken Üftâde Efendi-zâde Seyyid Şeyh Muştafâ Efendi ḥazretleri bâb-ı zemînde mutaşarrıf oldukları Zencîrî ‘Alî Efendi Zâviyesi dimekle şehir tekyeyi, merḳûma teberrûken ‘inâyet ve ḳasr-ı yed buyurup maḥall-i merḳûmede pençşenbe günleri ba‘de’z-zuhr icrâ-yı âyîn-i sa‘de’d-dîn iderek sübhâ-şümâr iken biñ iki yüz on iki senesinde selâsil-i cezbe-i İlâhî ile dâr-ı beḳâyâ irtihâl ve liḳâ-yı ḥûr u ḡilmân ile ḥoş-ḥâl ve ta‘allûḳât-ı sivâdan fâriḡu’l-bâl ve maḡfûr-ı rahmet-i Zü’l-celâl olup zâviye-i merḳûmede Zencîrî ‘Alî Efendi ḳurbında medfûn ve dea‘vât-ı ‘uşşâḳ-ı İlâhiye maḳrûn olmuştur.

(Ḥilyetuhu:) Vaşatu’l-ḳâme kebîrû’l-liḥye bir zât idi.

Fâ‘ ilâtûn fâ‘ ilâtûn fâ‘ ilûn

Remel – + – – / – + – – / – + –

Lükneti var dime şaḳın bî-vuḳûf

*Ayrılamaz tatlu dilinden ḥurûf*⁸⁰⁷

müfâdınca lisân-ı şerîflerinde bir miḳdâr lükneti var idi ⁸⁰⁸الكاسبُ حبيبُ الله emriyle me‘mûr olup Câmî‘-i Kebîr ḳurbında şaḥḥâflar sūḳunda bir maḳâm-ı mestûre ihtiyâr

⁸⁰⁷ Bostan-zade Mehmed Efendi, Osmanlı Şeyhülislamı (ö. 1006/1598).

⁸⁰⁸ Çalışan Allah’ın dostudur.

idüp dā ' imā taḥrīr-i eczā ve taṣṭīr-i temessükāt ve mekātib ile evḳātını icrā buyurup evḳāt-ı ṣelāṣede Cāmi' -i Kebīr'de cemā' ate ḥāzır olur idi. Şuleḥādan üdebādan bir mübārek kimesne idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsī'a-

MATLAB:

Selāmī Şeyhî Şeyh Sa‘îd Efendi 1213

Selāmī Şeyhî Muḥammed Sa‘îd Efendi, şeyh-i merķūm maḥrūse-i Burusa’da [15-a] ‘ālem-i dünyāya Selāmī Şeyhî Şeyh Şādık Efendiniñ sūlb-ü pākinden yetmiş tārīḫlerinde teşrīf idüp biñ yüz seksen bir senesinde pederleri ‘azm-i ‘uḳbā buyurduklarında bi’l-irş maḳām-ı ‘ālilerine ḳā’im ve leyl ü nehār meclis-i üstād-ı kemāle mülāzım olarak taḫşil-i füyūzāt-ı ‘ilmiyye ve ‘ameliyye idüp bir merd-i hünermend ve müşār-ı bi’l-benān olup ‘ulūm-ı ‘Arabiyye ve Fārisiyyede ḫayli behresi olmaḡla zāviye-i merķūmede mürīdān ve ṭālibāna ta‘līm ü tedrīs buyurarak evḳāt-güzār iken biñ iki yüz on üç sāl-i muşibet iştimalinde ta‘n-ı ṭā‘ūn ile maṭ‘ūn ve lisān-ı şerīfleri zikru’llāha maḳrūn olarak zikr u tevḫīd(le) meşḡul ve āḡāḫ murg-ı rūḫ-ı sa‘ādetleri āşiyān-ı tenden a‘lā-yı ‘illiyyīne ṭayrān eyleyüp zāviye-i mezbūre saḡāsında medfūn ve dea‘vāt-ı müslimīne maḳrūn olmuşdur.

Ġāyet erbāb-ı ḳanā‘at ve eşḫāb-ı ‘uzlet ve kendi ḫāliyle muḳayyed kāmil ü ‘ārif-i edīb ve aḫlāk-ı ḡasene ile müteḫallık bir zāt idi. Herkesiñ kendüye muḡabbeti ve ḡusn-i teveccūhi oldıḡında(n) cenāzelerine ḡāzır olan cemā‘āt ḡadden bīrūn idi. Ḥattā Sedbaşı Köprüsi’nden mūrūr idüp rikābında tevḫīd iderek çārsū başında olan Aṭa Cāmi‘iñ pīşinde Şeyh Ḥabīb Efendi ile tevaḳḳuf idüp ḡalfimize nāzar eyledik ki daḡı bir ṭarafdan ‘asker köpriye ṭoḡrı gelūr. Ḥabīb Efendi bu ḡāle ḡayrān olup buyurdılar ki “ Hey gidi Şeyh, Allāḫ Te‘ālā saḡa ne ḡoş aḡlāk iḡsān eylemiş ki bu ḡadar ‘ibādu’llāḫ muḡabbeten cenāzeñe ḡāzır oldılar.” buyurdılar.

-Raḡimeḡumu’llāḫ-

(Ḥilyetuhu:) Eṭvalü’l-ḳāme, vasaṭü’l-liḡye, esmerü’l-veḡ, elyenü’l-kelim idi.

-Raḡmetu’llāḫi ‘aleyḡı raḡmeten vāsī‘a-

MATLAB:

Mevlevî Şeyhî ‘Aṭāu’llāh Dede 1214

Mevlevî Şeyhî Şeyh ‘Aṭāu’llāh Efendi, Burusa’da ḳadem-zen-i ‘ālem-i cism olup biñ yüz seksen iki sâlinde Bıñarbaşı ḳurbında Āsitāne-i Mevlevî’ye cālîs-i seccāde-i irşād olup āyendegān u revendegāna iṭ‘ām-ı ta‘ām ve herbirerlerin meḳāşıdıyla vāşıl-ı merām iderek güzārende-i leyālî vü eyyām iken biñ iki yüz on dört sâlinde devr u devrânı tekml ve cān u pākini istimā‘-ı ḳudūm-ı irtihāl ile vāşıl-ı Rabb-i Cemīl olduḳda āsitāne-i merḳūmede türbe-i Ḥazret-i Ceddi -*ḳuddise sirruhu*-da vedī‘a vü teslīm ve gülbank-ı dea‘vāt-ı mürīdān ile dāḫil-i raḥmet-i Rabb-i Raḥīm olmuştur.

Aḥvāluhu: Bir mübārek hoş-şoḫbet ve erbāb-ı (...) ⁸⁰⁹ zāt olup cümleñiñ kendüye muḥabbeti ve ünsiyeti olduḳına sebep biraz ḥayra muvāffaḳ olmuştur. Cümleden biri budur ki ḥāla maḥrūse-i Burusa’da tekāyā vü zevāyā ve cevāmī‘ ü mesācidde evāḫir-i Recebül-müreccebe tilāvet ü ḳırā‘at olunan *Mi‘rāciyye-i Resūl-i Ekrem -ṣallallāhu ‘aleyhi vesellem*-iñ iḥdāsına merḥūm sebep olmuştur. Fi’l-aşl Burusa’da *Mi‘rāciyye*’yi kimesne istimā‘ eylemiş olmayup merḥūm, Āsitāne-i ‘Aliyye’de Ġalaṭa Mevlevî-ḥānesi’nde istimā‘ idüp ba‘dehu Burusa’da ba‘zı mecālîsde vaşf u ta‘rīf iderek ezmān-güzār iken yine bir meclîsde naḳl buyururlar iken şābıḳan Bedesten Ketḫüdāsı İbrāhim Aḡa istimā‘ idüp kemāl-i meyl ve muḥabbetinden Şeyh-i merḳūm ile ittifāḳan 1208 Receb-i Şerīfiñ yigirmi yedinci günü Mevlevî-ḥāne’de bir cem‘iyyet idüp Mevlid-ḥān Bayṭārī Efendi meclîs-i mezḳūrede mi‘rāciyye tilāvet ve ḥüzzār-ı meclîs olan nā-dīde ve nā-şenīde bir naḳl-i vaşf-ı Mi‘rāc-ı Nebevī olduḳından pür-zevḳ ü ḥayret ve her bir istimā‘ iden tilāvet itdirmege raḡbet idüp el-ān şöhret-şi‘ār olup böyle bir ḥayr-ı cemīliñ rehberi olmuştur. ⁸¹⁰ من سن سنة حسنة فله أجرها

⁸⁰⁹ Müellif buraya yazdıḳı kelimenin üzerini karalamıştır.

⁸¹⁰ “*Kim güzel bir sünnet başlatırsa, yapanların ecirlerinden onun için de vardır...*” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 16/538 (No. 6041).

şübhedir. Biñ yüz toksan tarihinde Şadr-ı a‘zam Dervîş Paşa‘ya sevķ ile Āsitāne-i merķūme, kemāliyle ħarāb olmuş iken Cizyedār-zāde a‘yān-ı belde el-Ĥāc Ĥüseyn Ağa nezāretiyle müceddeden binā ve ihyā olmağa daĥi sebep olmuşlardır.

Laṭīfe: Merḥūm herbir şey‘i ifādede ġāyet tafşīle mā‘il olduğından Nāzır-ı Binā-yı Ağā-yı mūmā ileyh āsitāne-i bināyı ba‘zen görmege teşrīf buyurdıklarında Şeyḥ Efendi‘ye “Canım Şeyḥim, maşlaḥatım keşirdir. Sizden bināya mūte‘allık şeyi su‘āl eyledigimde bilürim bir iki kelām ile tamām eylemezsiz. Lākin size izindir, bir su‘ālime on cevāb ver. Amma daĥi ziyāde olmasun.” [15-b] deyü şūret-i laṭīfede ihtişār-ı maḳāl ile emr buyururlar imiş.

(**Ḥilyetuhu:**) Vasaṭu‘l-kāme, ḥafīfū‘l-liḥye, aḥmerü‘l-vech, ḥafīfū‘r-rūḥ bir zāt idi.⁸¹¹

-Raḥmetu‘llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘a-

⁸¹¹ Müellif tarafından varak 15-a’nın derkenarında Mevlevi Āsitānesi hakkında aşağıdaki bilgiler kaydedilmiştir. Metnin akışını kesmemek ve bağlam bütünlüğünü bozmamak adına bu bölüm dipnot olarak verilmiştir:

Merķūm ‘Aṭāu‘llah Efendi‘den akden pederleri Āsitāne-i Mevleviyye‘de Şeyḥ olan Sādık Efendi‘dir. Tārīḥ-i fevt 1182. Abdu‘ş-şamed-zāde Şādık Efendi fevtine tarih dimişdir: “*Oldı tārīḥi bu nazm-ı āb-dār / Nūş ede me‘vāda āb-ı Kevseri*” Şādık Dede‘den aḳdem birāder-zādeleri Meḥmed Dede seccāde-nişindir. Tārīḥ-i fevti 1151. Bundan aḳdem Şāliḥ Çelebī post-nişin idi. Birāder-i Meḥmed Dede tārīḥ-i fevt-i Şāliḥ Çelebī 1129. Bundan aḳdem Şeyḥ Meḥmed Efendi post-nişin idi ki Şāliḥ Efendi‘niñ pederidir. Tārīḥ-i fevti 1114. Bundan evvel pederi Şeyḥ Şāliḥ Efendi‘dir. Tārīḥ-i fevti 1073’dür. (Bin yetmiş üçdedir) “*Fuḳarāsı didiler rıḥlet-i tārīḥin o dem / Rūḥ-ı Şāliḥ Dede‘ye okuyalım Fātiḥāyı*” Bundan aḳdem bāni-i Āsitāne-i Şāliḥ Efendi‘niñ Şeyḥi, Şeyḥ Aḥmed bin Süleyman-ı Cününīdir. Tārīḥ-i fevti 1030. Naḳline tārīḥ-i beyānı didi: “*Ḳıldı Cünūni Dede teslīm-i rūḥ*” İbtidā-ı binā-ı Āsitāne-i Mevlevī 1016. Burusa Ḳāzısı ‘Azmi-zāde Muştafā Efendi vakfiyesi(ni) temhīr Baldır-zāde Selisi Şeyḥ Meḥmed

Efendi bāb kātibi olmağa ...(?)

vakfiyye ile müşerref olmuşdur.

MAṬLAB:

Üçkuzılar Şeyhi Şeyh İbrāhim Efendi 1214

Üçkuzılar Şeyhi Şeyh İbrāhim Efendi, ‘azīz-i merķūm māru’z-zikr Üçkuzılar Şeyhi Şeyh el-Hāc ‘Abdī Efendi’niñ küçük arındaşıdır. Pederleri Şeyh Muḥammed Efendi’dir. Anıñ daı pederi Şeyh ‘Abdī Efendi’dir. Anıñ daı pederi, Bursevī dimekle meşhūr Muḥyiddīn Efendi’dir *-rahīmeḥumu’llāh-*. Birāderleriyle bile zāviye-i merķūmeye seccāde-nişin-i irşād olup yek-dil ü yek-cihet şūrī vü ma‘nevī zāviye-i mezkūreyi iḥyā ve heftede iki gice āyīn-i Ḥalvetiyyeyi icrāda cum‘a gicesi me‘ūnet şorbası fuarā-yı ‘azīz-i merķūm tedārik ider idi. Düşenbe gicesi Şeyh ‘Abdī Efendi müḥeyyā kılar idi. Ve ḥayli cem‘iyyet ü muḥabbet olup şadā-yı zikr ü tevḥīd ile Burusa şehrini māl-ā-māl iderler idi.

Hāluhu: ‘Azīz-i merķūm dā‘imu’d-dehr ‘ibādet ve ṭā‘at ile evķāt-güzār iken biñ iki yüz on dört tārīḥinde da‘vet-i Raḥmānī ve cezbe-i Sübhānī ile rāḥile-bend-i mülk-i beķā olmuşlardır. Vefātlarına Nüzhet bir tārīḥ mışra‘ dimişdür:

Tārīḥ

Fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Gülşen-i ‘Adn ola yā Rab maķām-ı İbrāhim

Nüzhet-zāde Meḥmed Rāşid Efendi daı bu tārīḥi gūyā olmuşdur:

Tārīḥ

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Fevt-i tārīḥine geldi bu şadā ez-ār araf

Göçdi İbrāhim Efendi hū diyerek cennete

Ve min-ḥālātihi'l-ğarībe: Vefâtlarından iki üç sene muḳaddem kendüleri içün yed-i şerîfleriyle bir ḳabr ḥafr ve mübârek puşt-ı sa'âdet-i siriştleriyle cebelden eşcâr naḳl idüp evvel ⁸¹² منزل من منازل الاخرة و اخر منزل من منازل الدنيا beyt-i âhiret-i şûriye olan ḳabrlerini binâ buyurmuşlar ve ḳabr-i merḳûma defîn ü raḥmet-i Yezdân'a ḳarîn olmuşlardır. Ve ḥalîfeleri Enârlı Şeyḫi Şadre'd-dîn Efendi'niñ gözleri daḫi bu ḥâlî gördükde anlar daḫi niyâz idüp kendü ḳabrleriniñ cānib-i pâyinde zevce-i muḫteremelerine daḫi bir ḳabr bünyâd eyleyüp 'azîz-i müşârün ileyh den birkaç sene soñra anlar daḫi 'âzim-i cinân olduğda, maḥall-i mezbûreye medfûn ve ervâḫ-ı muḳaddeseye maḳrûn olmuşdur.

-Raḥimehumu'llah-i te'âlâ-

Şeyḫ-i merḳûm gerçî münzevî degil idi lâkin;

به دریا منافع بی شمار است

وگر خواهی سلامت در کنار است⁸¹³

meḫûmınca maḳâm-ı 'âlîleri bâlâ-yı kenâr-ı şehirde olma taḳrîbi, ekşer evḳâtını zâviye-i merḳûmelerinde imrâr itdürüp 'ibâdet ü tâ'at ve kitâbet ile varaḳ-gerdân-ı âvân olur idi.

(**Ḥilyetuhu:**) Ḳaşîrû'l-ḳâme, ḥafîfü'l-liḫye, za'îfü'l-bünye, aḫmerü'l-vech, elṭafu'l-kelâm bir zât-ı memdûḫu'l-enâm idi.

-Raḥmetu'llâhi 'aleyhi raḥmeten vâsi'a-

⁸¹² “Ahiret menzillerinin ilk durağı, dünya menzillerinin son durağıdır.” Telkin duasında geçmektedir.

⁸¹³ “Denizde sayısız menfaatler vardır ama selâmet kenardadır.” Sa'dî-i Şîrâzî (Ebû Muhammed Sa'dî Müşerriḫüddîn (Şerefüddîn) Muslih b. Abdillâh b. Müşerriḫ Şîrâzî (ö. 691/1292) Fars edebiyatının en büyük şairlerinden.) <https://ganjoor.net/saadi/golestan/gbab1/sh16> (Erişim 12 Eylül 2022)

MATLAB:

Ramazān Baba Zāviyesi Şeyhi Kātırcı Halil Dede⁸¹⁴ 1214

Ramazān Baba Zāviyesi Şeyhi Seyyid Halil Baba, merkūm tarīk-i Bektāşīyye'den bir pīre irāde getürüp Ramazān Baba Zāviyesi'nde “*Baba himmet, oğl hidmet.*” müfādınca hidmete kemer-beste olup maṭbaḥ-ı pīrān ṭabḥ-ı ṭa‘ām-ı mürīdān içün otun taşıma hidmeti ile me‘lūf olmağla Kātırcı Halil Dede diyerek ma‘rūf iken zāviye-i merkūmede Şeyh olan Muḥammed Baba li-ecli'l-maşlaḥa ihrāc olunup maḳāmlarına terbiye-i mürīdāna şāyeste bir kimesne tefakḳut olunduğda gerek fuḳarā-yı tarīkat-ı Bektāşīyye ve gerek sā‘ir meşāyih-ı mezbūrı lāyık görüp üç sene miḳdārı zāviye-i mezbūrede āyende vü revende ile imrār-ı evḳāt idüp biñ iki yüz on dört tārīḥlerinde ‘ālem-i fāniye yuf borisun çalup ‘azm-i sefer-i āḥiret eyledikde tekye-i merkūme sāḥasında medfūn ve dea‘vāt-ı abdalāna maḳrūn olmuştur.

Min-aḥvālihi: Gāyet şuleḥādan edīb ü mucīb bir zāt idi. Evḳāt-ı ḥamsede ezān-ı Muḥammedīyye şadāsıyla eṭrāf-ı zāviyeyi māl-ā-māl idüp mürīdānını cemā‘at ile edā-yı şalāta me‘lūf eylemiş idi. Ve āyīn-i tarīklerinde uşūle muvāfiḳ tavır tavır tecdid-i usūl iderek ḍarb-ı ḳudūm eyleyen merḥūm ile ḥatm olmuş idi.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi ve nevvera’llāhu merḳadehu-

⁸¹⁴ Müellif, bu zatın adını Seyyid Halil Baba olarak kaydetmişken damadı Mehmed Fahreddin Efendi matlabdaki ismin üzerini karalayıp “Ramazān Baba Zāviyesi Şeyhi Kātırcı Halil Dede” notunu düşmüştür.

MATLAB:

Şeyh Seyyid Muḥammed Baba 1214

Şeyh Seyyid Muḥammed Baba, Ḥazret-i Mıṣrī -*kuddise sirruhu*- Āsitānesi şeyhi Sadrī Efendi ḥulefāsından Şeyh Aḥmed Efendi irāde getürüp seyr ü sülūk ile bir vaḳt-i sa‘idede Şeyh Aḥmed Efendi’den icāzet alup kendüye ṭabl u ‘alem virilüp şeyhi ‘azm-i sefer-i ‘uḳbā eyledikde Temennā zeylinde uzun yol dimekle ‘arīf maḥalde, menziline ba‘zı muḥibbān ile evḳāt-güzār iken cum‘a giceleri icrā-yı āyīn-i Ḥalvetiyye‘ye mübāşeret idüp ‘ilmlerini daḥi āsitānelerinden ber-vech-i ḥasen ile maḳām-ı mezkūra naḳl idüp oṭalarınıñ birini tevḥid-ḥane ittiḥāz idüp iḥyāya şūret virirler iken bir tekye daḥi binā idüp miḥrāb ve kürsī vaż‘ ü icād idüp daḥi itmāma sa‘yde iken biñ iki yüz on dört senesinde da‘vet-i Raḥmānī irişüp ‘azm-i gül-zār-ı beḳā eyledikde menzīl-i mezkūre ḥavlusunda medfūn ve raḥmet-i Ḥaḳḳ’a maḳrūn ve mürīdānını kemāl-i iftirāḳ ve ḥüzn ile maḥzūn eylemişdir.

-*Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘a*-

MAṬLAB:

[16-a]

Enârlı Şeyhi Seyyid Şeyh Bedre'd-dîn Efendi -*ḳuddise sirruhu*- 1216

Pîşe-i ser-ṭarîkat reh-nümâ-yı ḥaḳîkat merkez-i dâ'ire-i velâyet ḳuṭb-ı devrân vâşıl-ı mûşıl-ı mülk-i Mennân Sultânı'l-‘ârifin Enârlı Şeyhi Ḥazretü's-Şeyh Seyyid Bedre'd-dîn -*ḳaddesa'llāhu Te‘ālā sirrahu bi-envârü'l- yaḳîn*-‘azîz-i müşârün ileyh Enârlı Şeyhi ‘ârif-i bi'llāh Şadre'd-dîn Efendi'niñ şulb-i pâkinden biñ yüz kırk yedi sâlinde ‘ufḳ-ı ‘âlem-i melekûtdan ‘âlem-i mülke ṭulû‘ edip temyiz-i nîk ü bede muḳtedir olduğda taḥşîl-i ‘ilm-i kemâle meyl ü rağbet idüp pederleri sâyesinde ta‘lim-i ‘ilmde tefennünden soñra ‘ilm-i kitâbetde daḥi Ḳaltaḳçı-zâde H‘âce Hacı Ḥalîl Efendi'den telemmüz idüp aḥz-ı ketebe buyurduklarında ḥatt-ı şerîfleri yâḳutâsâ cümle ‘indinde müsellemler olup maḳbûl ve memdûḥ olmuştur.

Edevât-ı ‘ulûm-ı zâhiri ba‘de't-tekmîl ⁸¹⁵وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ emr-i Kirdgârisiyle ‘âmil olup peder-i ‘âlî -ḳadrlerlerinden aḥz-ı yed-i inâbet birle ‘ulûm-ı bâṭniyye taḥşîline şürû‘ ve seyr ü sülûk-ı ilâ'llāh birle ṭarîḳ-ı Ḥalvetiyye'niñ Yigitbaşı Aḥmed Efendi'niñ⁸¹⁶ ecniḥâlarından Hacı Ḳaramânî cenâhından esmâ'-i seb‘ayî tekmîl ve ba‘dehu Ḥazret-i Mışrî -*ḳuddise sirruhu*-l-‘âlî - mesleki olan orta ḳoldan fûrû‘ât-ı ḥamseyi daḥi rû'yet idüp kâmil ü mükemmil bir merd-i ‘âlim ü ‘âmil olup biñ yüz ṭoḳsan beş sâlinde peder-i muḥteremleri ‘azm-i cinân eyledikde ‘azîz-i muḥterem ḥazretleri maḳâm-ı ‘âlîlerine câlis-i seccâde-i irşâd ve terbiye-i mürîdân ile min-ṭarafî'llāh me'mûr olup sâlikân-ı rāḥ-ı ḥaḳîkat ve ṭalibân-ı bâb-ı ṭarîkat olan zevâtı irşâd

⁸¹⁵ el-Mâ'ide 5/35. (...O'na yaklaşmaya vesile arayın...)

⁸¹⁶ Yigitbaşı Ahmed Şemseddin (ö. 910/1504) Halvetiyye tarikatında “orta kol” olarak bilinen Ahmediyye şubesinin kurucusu.

ile imrâr-ı evkât ider iken; ⁸¹⁷ لِدُوا لِلْمَوْتِ وَإِنْوَا لِلْحَرَابِ müfâdınca ‘ömr-i şerîfleri altmış
toğuza irişüp ⁸¹⁸ يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً hitâb-ı mustetâbın gûş ve
sâki-i vahdet elinden şarâb-ı vişâl-i mevti nûş ve bedr-i rûh-ı pür-fütûhları şehâb-ı
rahmet-i Zü’l-celâli ile mestûr ve biñ iki yüz on altı Şaferü’l-hayrîñ on yedinci Düşenbe
günü sâ’at yedide dârü’l-mihenden maķâm-ı sürûra ‘ubûr ve likâ-yı Hâķķ’la cânı mesrûr
olup Salı günü ba’de’z-zuhr vâlid-i sa’âdetleri ķurbında defîn ve rûhâniyet-i pîrâna ķarîn
ve mehd-i rahmetde cenîn olmuşlardır.

-Kaddesa’llâhu Te’âlâ rûhahu-

Kendüye hayr-ı halef aşlahu’s-sulehâ Seyyid Şeyh Ahmed Şerefü’-d-dîn ismiyle
müsemma bir maķdûm-ı necâbet-mevsûmları maķâm-ı ‘âlîlerine câlis-i seccâde-i irşâd
olup anlar daķi işr-i vâlidlerine sâlik olmuşlar.

-Zâda’llâhu’l Te’âlâ feyzahu-

‘Aziz-i müşârûn ileyh ģazretlerinin ‘âzim-i ģülzâr-ı cinân olmalarına Râşid Efendi bu
târîķ-i dilârâ-yı ģüyâ olmuşdur:

Târîķ

Fâ’ ilâtün fâ’ ilâtün fâ’ ilâtün fâ’ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Nârlı Tekye Şeyhi Bedre’-d-dîn Efendi Ĥazreti

Vaķtini hiç itmedi ķıldı ‘ibâdet her zaman

Ġavş u sulţân-ı cihân oldıķına hiç şübhe yok

Bâyezid Bistâmî⁸¹⁹-sîret bir velîdir ol hemân

⁸¹⁷ “Ölmek için doğup dünyaya gelirsiniz. Harab olmak için binalar yaparsınız.” Abbâsî devri
şairlerinden Ebü’l-Atâhiyye (ö. 210/825 [?])

⁸¹⁸ el-Fecr 89/27-28. (Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut
olarak rabbine dön.)

⁸¹⁹ Bâyezid-i Bistâmî Ebû Yezîd Tayfûr b. Îsâ b. Sürûşân (ö. 234/848 [?]) İlk büyük mutasavvıflardan.

*Geldi bu tārīḥ-i ra‘nā Rāşidā fevti içün
Rûḥ-ı Bedre’d-dīn Efendi buldı ‘Adni âşiyân*

Ve min-ḥālātihī el-müstahsene: Peder-i ‘ālī -ḳadrleri Şadre’d-dīn Efendi ḥazretleri ‘azm-i vaṭan-ı aşliye buyurduḳları gün ‘azīz-i müşārün ileyh heme hevāyī vaḳt idüp yevm-i mezbûrdan âḥir ‘ömrlerine ḳadar tamām yigirmi bir sene inzivâ buyurup âsitâne-i feyż-âşiyânelerinde ‘uzlet ü vaḥdetde olmuşlardır. Ve خصمًا لى نفسه⁸²⁰ buyururlar idi ki bizim inzivâmız kesb-i yed’imiz degildir. Ancaḳ pîrimiz Sultānu’l-‘arīfîn burhānū’l-vāşilîn Şeyḫ Aḥmed-i Ğazzī -*kuddise sırruhu*’l-‘ālī- ḥazretlerinin nefesleri ve sırlarıdır ki kendüleri kırḳ sene inzivâ buyurmuşlar rāḥile-bend-i mülk-i beḳā oldıḳları gün Şadrī Efendi ḥazretleri meclis-i sa‘âdetlerinde ḥâzır oldıḳları ḥasebiyle sa‘âdetle Şadrī Efendi cenâblarına teveccüh idüp “ Şadri, inzivâmı saña ve sırrımı ḥafîdim Muştafâ’ya virdim.” buyurduḳları kelâm-ı şerīfleri berekâtıdır, deyü söylerler idi.

⁸²⁰ Nefsine düşman olarak.

MATLAB:

Vak‘a-yı rü‘yet-i Hâzret-i ‘Alî

Ve min-vekāyi‘ihi: Lisân-ı şerîflerinden şöyle istimâ‘ım olmuşdur ki “ Pederim Şadrî Efendi hâzretleri râhile-bend-i mülk-i beķā oldukları eyyâmda ğâyet mütefekkir oldum ki ‘Āyâ, bu fakîri ‘azîzler kabûl eylediler mi ve bu seccâde-i irşâda câlis olmağı bize ma‘nevî lâıyķ görürler mi?” diyerek bu endîşede iken bir gice ‘âlem-i ma‘nâda zâviyemiz câmi‘ine dâhil oldum. Gördüm ki Emîrû‘l-vaşî, ibn-i ‘ammu’n-Nebî, ķāl‘-i bâbu‘l-Hayberi, zevc-i Fâtımatü‘z-zehrâ, vâriş-i ‘ulûmu’n-Nebevî, Hâzret-i Şîr-i Yezdân ‘Alî -kerema’llâhu veche ve rağıya’llâhu ‘anh- hâzretleri câmi‘iñ derûnunda post cânibinde turur imiş. Hemân mübârek ķadem-i muhteremlerine rû-mâl olduğımda mübârek yed‘-i sa‘âdetlerine postuñ ‘indinde olan ‘âlem-i şerîfî aħz idüp bu fakîre teslîm buyurdılar. H‘âbdan bîdâr olup bu zevķ ü şevķ ile o Ėün tahâret-i kübrâ ile maķâm-ı irşâd olan seccâde-i şerîfe cûlûs eyledim.” buyururlar idi.

Ve min-hâlâtihi: Dâ‘imü‘l-evķât lisân-ı şerîflerinden efđal-i zikr ayrılmaz idi.

Tārîķ⁸²¹

Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Şeyh Bedre‘d-dîn Efendi zübde-i ‘irfân-ı dîn

El çeküp ‘azîmet kııup buldı câvidân⁸²²

Baħır-ı ‘irfân-ı me‘ârif sulţân-ı ‘ilm-i yakîn

Tekye-i şıdķ u şafâ herkese dârü‘l-emân

⁸²¹ Varak 16-a’nın derkenarında yer almaktadır.

⁸²² Bu dizenin vezni bozuktur.

*Ġavş-ı sulţân-ı cihân oldığına şübhe yok
Bâyezid Bistâmi-sûret bir velîdir ol hemân*

*Bu güzer-gehde iderken tâ‘at ol pâkize zâ‘at
Câm-ı mevti nûş edip tâ eyledi ‘azm-i cinân*

*Geldi bâ-ilhâm târîh Râşidâ fevti içün
Rûh-ı Bedre‘d-dîn Efendi buldı ‘Adnî âşiyân 1216*

Târîh-i diğer berây-ı Aḥmed Râgıb Efendi⁸²³

**Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün
Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –**

*Âb-ı çeşmin cevherâsâ saçdı târîhin didi
Şeyḥ Bedre‘d-dîn Efendi ‘azm-i Firdevs eyledi*

**Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün
Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –**

*Didi Faḥrî harf-i cevher dâd ile târîhini
Şeyḥ Bedre‘d-dîn Efendi der-sipîhr-i ḳurb-ı mâh 1216*

[16-b] **Ve min-ḥâlâtîhi:** Nâ-mizâc oldukları demlerde tab‘ -ı devletlerini istifsâra izin alup ḥaremlerinde beytütet buyurdukları hücrelerine dâḥil oldum. Câlîs oldukları maḥalde bir minder vaż‘ olmuş ammâ öyle idrâk eyledim ki yigirmi seneden beri taḥrîk olmamış, binâ‘en‘aleyh ḥacerden sengîn ve bûriyâdan rengîn olmuş ve yaşadık maḳâmında divâra bir pamuk bezi iki eñseri ile mıḥlamışlar. Bâliş ve ferâşları bu ḥâl üzre olup dâ‘im çilede gibi ḳâ‘iden olurlar idi.

⁸²³ Bu iki tarih beyti de varak 16-a‘da derkenarda yer almaktadır.

Ve min-kerāmātihi: Hâtır-ı feyz-i mu‘aṭṭarlarını istifsâr idüp huzûr-ı devletlerinde maḥdûm-ı sa‘âdet-mevsûmları ile kelâm-ı şerîflerine müterakḳıb iken mübârek gözin açup buyurdılar ki “ Oğullar, biriñiz zâhir evlâdım ve biriñiz bâtın evlâdım. İkiñiz qarındaşsınız, göreyim sizi. Faḳîr, gözden nihân olduğımda yine biribiriñizden dūr olmayıñ. Şûrî ve ma‘nevî ittiḥâd üzre olun.” buyurup bizlere izin virdiler. Faḳîr daḥi mübârek dest-i kerem-peyvestlerini ve ḳadem-i sa‘âdetlerini bûs birle yüz sürüp meclîslerinden oṭa ḳapusına toḡrı ḳahḳarî ric‘at ider iken kemâl-i lûṭflarından bu bendelerine nigâh u iltifât idüp üç def‘a “Şeyḥ Aḥmed-zâde seni Allâh Te‘âla‘ya emânet eyledim.” buyurup vedâ‘-ı şüretin îmâ eylediler ve iki sâ‘at mürûr eylemedi Ḥaḳḳ‘a vâşıl oldılar.

-Nef‘ana ‘llâhu bi-berakâtihi-

Ve min kerāmātihi: Şeyḥu‘l-islâm-ı eşbâḳ merḥûm ‘Âşîr Efendi ḥazretleri biñ iki yüz oñ beş sâlinde Burusa‘ya me‘mûren teşrîf buyurduḳlarında ‘azîz-i müşârûn ileyhiñ mürîdânından olma taḳrîbi zâviye-i şerîfeleriniñ ba‘zı maḥallini ta‘mîr ve tecdîd buyurma murâd idüp ‘azîz ḥazretlerinden ta‘mîr ve tecdîde izn ṭaleb eylediklerinde “Kerem idiñ, ‘afv buyûruñ, vaḳtiyle yaparsız.” deyü def‘ buyurdılar. Eṭrâfda olan müte‘allikât “ Efendim, kerem idiñ izin viriñ binâ ve iḥyâ eylesünler. Bu ruḥşat her zaman olmaz. ” deyü zâhir-bîn kimesneler söylediklerinde “ Oğullar, iḥrâḳ bi’n-nâr olıcaḳ. Ne fâ‘ide var!” deyü cevâb virdiler. Ve fi‘l-ḥaḳîḳa iki seneye varmadı on altı evâḫirinde zuhûr iden ḥarîḳ-ı kebîrde muḥterîḳ oldu. ‘Âşîr Efendi ḥazretleri muḳaddem binâya izn ṭaleb eylediklerinde vaḳtiyle yaparsız buyurduḳları sebebiyle Efendi-i mûmâ ileyhden ba‘de‘l-iḥrâḳ binâ olmasına istirḥâm olunduḳda müşârûn ileyhiñ vesâ‘iṭiyle müceddeden vaż‘-ı binâ olup zâviye-i merḳûmeniñ iḥyâsına sebep oldılar.

Ve min-ḥalâtihi: Tafşîle ḥâcet yokdur, naḳd-ı vaḳtlerin maşrûf-ı ‘ibâdet ü ṭa‘at idi. Bir nefes hevâya şarf eylememişlerdendi. Cemî‘-i ‘ibâdât-ı mesnûneyi yerlü yerine edâ eyledikten mâ‘adâ sünen-i ṭarîḳatden daḥi birin telef eylemezler idi.

Ve min-neşâyihi: “ Ṭarîḳat-ı ‘aliyye ricâlinden olan kimesnelere ser-i mû şer‘-i şerîfden inḫirâf eylememek lâzımdır. Zîrâ şerî‘atıñ ḫilâfında olan kimesneyi dâ‘ire-i pîrânda ḳabûl eylemezler.” buyururlar idi.

Ve minhu: Fuḳarā-i tarīkatdan olup ḥarābātī-meşreb ve Melāmiyye-siret olanlar ile ülfetden men‘ buyururlar idi.

Ve minhu: Gerek ehl-i tarīḳ ve gerek erbāb-ı zāhirden olan mecānīn ile ünsiyetden men‘ idüp ülfete izin virmezler idi.

Ve minhu: Erbab-ı tarīkat olan zātlara bu zamanda lāyık olan ‘uzlettir;

به دریا منافع بی شمار است
وگر خواهی سلامت در کنار است⁸²⁴

müfādınca fī-zamāninā ṭalīb-i Ḥaḳḳ’ıñ kılleti olduğından selāmet-i dāreyni ṭaleb iden ‘uzleti ihtiyār eylesün buyururlar idi.

Ve minhu: Dervīş olan, beş vakit namaz üzerine beş daḥi zammeylemek gerekdir. Ve eşnā-i rāhda daḥi ḥuṭuvātını tevḥid-i şerīfe taṭbīḳ iderek rāhī olmaḳ gerekdir.

Ve min-kelimātihi’l-ḳudsiyye: Tarīḳ-i Ḥalvetiyye’niñ evrād-ı seheriyyesinde Seyyid Yahyā-yı Şirvānī⁸²⁵ ḥazretlerinin *Vird-i şerīf*ı ḥaḳḳında buyururlar idi ki: “Bu, Seyyid Yahyā *Virdi* fütühāt-ı zāhiriyye ve bāṭiniyyeyi yağmur gibi yağdırır. Bu virdde olan āşār-ı feyż, sā’ir evrādda bulunmaz.” dirler idi.

Ve evşāfihi’s-seniyye: Burusa ricālinden meclis-i devletlerine ziyārete her kim gelür ise ol kimseyi ecdād-ı seb‘a ve aḳrabā-yı ta‘allūḳātiyla ḥaber virirler idi. Ve bir kimesneniñ nesebi nā-ma‘lūm olsa ‘azīz-i müşārün ileyh ḥaber virirler idi. Yalnız ricāl degil nisvānı daḥi bilürler idi. Ve nefes-i ḳudsiyyeleri ḡayet mü’eşşir idi. Her kimiñ marīzi olsa ‘azīz-i müşārün ileyhe getürürler idi ve nefesleriyle eccl-i mev‘ūdı

⁸²⁴ “Denizde sayısız menfaatler vardır ama selāmet kenardadır.” (Sa’di-i Şirāzī) <https://ganjoor.net/saadi/golestan/gbab1/sh16> (Erişim 12 Eylül 2022)

⁸²⁵ Seyyid Cemāluddīn Yahyā b. Seyyid Bahāiddīn eş-Şirvānī (ö. 870/1466) Halvetiyye tarikatının ikinci kurucusu, sūfī müellif. Halvetiyye’de yedi isimle uygulanmakta olan zikre beş isim daha ekleyerek on iki isimle zikir yaptırması, *Virdü’s-settār* diye bilinen evrādı tertip etmesi, halvet ve zikir âdâbıyla ilgili yenilikler yapması dolayısıyla tarikatta ikinci pîr (pîr-i sâni) olarak kabul edilmiştir. Mehmet Rıhtım, “Yahyâ-yı Şirvānî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 43/264-266.

gelmeyene şifâ buyururlar idi. Ve nefes buyurdukları marazîlerden bir şey kabûl eylemezler idi.

Ve min-evşâfihi:

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Yüziñi yerler gibi ayaklar altında ço kim

Hağ Te'âlâ başlar üzre âsümân itsün seni ⁸²⁶

zemzemesiyle gâyet maḥv-ı vücûd buyurmuşlar idi. Meclîslerine ecâ nibden biri dâḥil olsa ebcedḥ'ân-ı ümmî ve za'îf ü nâtüvân, zâhiren ve bâtinen bir şey ma'lûm degil, sûretinde görünürler idi. Selâṭîn-i 'izâm kendüye celb ü du'â için mekâtib-i ihtirâm gönderirler ve bu kadar ricâl-i devletden 'arîzalar gelür idi. Feth ü kırâ'at idüp mefhûmı, qarîn-i 'ilm-i 'âlem-ârâ-yı der-resânîleri buyuruldukda şugl virmesün için iḥrâk bi'n-nâr iderler idi.

[17-a] Ve min-kerâmâtîhi: Bu fakîre icâzet virdiklerinden soñra Ḥazret-i Mısrî Efendimiziñ ve Ümmî Sinân ḥazretleriniñ ve ceddîm Şeyḥ Aḥmed-i Ğazzî ḥazretleriniñ ve Şadre'd-dîn Efendi ḥazretleriniñ âdâb-ı tarîkat-ı Ḥalvetiyye ḥaḳḳında te'lîf buyurdukları tarîkat-nâmeleri “Ḥuzûr-ı devletimde taḥrîr idesin.” deyü vârid olan emr-i şerîflerine binâ'en şalât-ı şubḥı edâ idüp âsitâne-i 'aliyyelerine varur idim. Merḥûm Şadre'd-dîn Efendi'niñ taḥrîrâtıyla olan nüşhayı çıkarırlar idi. Hücre-i sa'âdetlerinde vaḳt-i zuhra kadar taḥrîr ider idim. Öğle ezânı okundukda izin buyururlar idi. Câmî'-i Kebîr'de tefsîr-i şerîf dersine ḥâzır olmağa gider idim. Bu üşlûb üzre iyâb ü zehâbda iken birgün ḥîn-i taḥrîrâtda ḥâtırıma şöyle ḥuṭûr eyledi ki “ Şimdi bu hücre bu ḥâl ile yarın efendimiz teşrîf-i 'azm-i 'uḳbâ buyursalar bunda ḳahve vü duḥân ve manḳâl ile edevât-ı keyf ḥâzır olup zevḳ-ı ma'nevî şafâ-yı şûriye tebdîl olur.” deyü fikr eyledim.

'Azîz-i müşârûn ileyh ḥazretleri ḳalḳup ḥareme teşrîf buyurdılar. Bir zamândan soñra ellerinde bir miḳdâr âteş ile bir manḳâl oṭa ḳapusundan içeri dâḥil oldılar. Hemân

⁸²⁶ Niyazi-i Mısrî

faķır kıyām ü istikbāl eyleyüp “ Aman efendim ne zaħmet.” didim ve bir tepsi içinde ķahve taķımı ile anı daħi hāzır ķıldı ki faķır “Efendim iħsān idiñ, ķuluñuzu böyle zaħmete dūķar olmañız ile terbiye buyurmayıñ.” deyü i‘tirāz eyledigimde “Oğlum, canım bir ķahve arzū eyledi; siz bişirüñ ben daħi nūş ideyim.” deyü zamīrimden güzer iden hālâtı imā ve işāret buyurdılar.

Ve min-neşāyihīhi: Mürşide irāde-i şādıķa ile mürīd olan dervīş, dā‘ire-i pīrden ezā vü cefā vü sitem görmeg ile rū-gerdān olmaz ise tarīķinde feyz alur. Nitekim pederim hāzretleri aħz-ı hīlāfet idince ... (?)⁸²⁷ dā‘ire-i pīrānda müteħammil oldukları ikrāmıñ hadd ü pāyānı vaşfdan bīründür, diyerek nuşh buyururlar idi.

Silsile: Hīlāfetleri, pederleri Şadre‘d-dīn Efendi‘dendir. Anlar daħi ceddīm Şeyħ Aħmed-i Ġazzī -*ķuddise sirruhū*- hāzretlerinden aħz eylemişlerdir. Anlar daħi hāzreti Mısrī -*ķuddise sirruhūdan*- almışlardır. Anlar daħi Ümmī Sinān Elmalı‘dan, anlar daħi Eroğlu‘dan, anlar daħi Abdu‘l-vehāb Elmalı‘dan, anlar daħi Şemse‘d-dīn‘den, anlar daħi ‘Alā‘ü‘d-dīn‘den, anlar daħi Tāce‘d-dīn-i Ķayşerī‘den, anlar daħi Pīr-i Molla‘dan, anlar daħi Seyyid Yahyā-yı Şīrvānī‘den, anlar daħi Şadre‘d-dīn‘den, anlar daħi Mīrem Hālvetī‘den, anlar daħi Pīr ‘Ömer-i Hālvetī‘den, anlar daħi Muħammed-i Hālvetī‘den, anlar daħi Zāhid İbrāhīm-i Geylānī‘den, anlar daħi Cemāle‘d-dīn‘den, anlar daħi Şehābü‘d-dīn‘den, anlar daħi Rūkne‘d-dīn‘den, anlar daħi Ķuţbed‘d-dīn‘den, anlar daħi Ebü‘n-Necīb Sühreverdī‘den, anlar daħi Vaħyü‘d-dīn‘den, anlar daħi H‘āce Muħammed‘den, anlar daħi Mümşād-ı Dīneverī‘den, anlar daħi Cüneyd-i Baġdādī‘den, anlar daħi Sırr-ı ed-Dīn-i Saķatī‘den, anlar daħi Ma‘rūf-ı Kerħī‘den, anlar daħi Dāvūd-i Tā‘ī‘den, anlar daħi Hābīb-i Acemī‘den, anlar daħi pīşvā-yı tarīķat Hāsan-ı Başrī -*rağıya‘llāhu ‘anh-* hāzretlerinden, anlar daħi Esedu‘l-lāhü‘l-Ġālib ‘Alī bin Ebī Tālib -*kerrema‘llāhu veche-*den, anlar daħi

MATLAB:

Medhü'n-Nebî:

şadr-ı kevneyn, burhân-ı hâfîkeyn, h'âce-i kâbe kavseyn, tûtî-i bâğ-ı işîfâ,
'andelîb-i bûstân-ı *vemâ yenîku 'anî'l-hevâ*, bādîye-peymâ-yı *şümme denâ fetedellâ*,
sitâre-i âsümân-ı *ve'n-necmî izâ hevâ*, dürr-i yetîm-i *elem yecidke yetîmen feavâ*, mäh-
rû-yı *ve'dduhâ*, siyâh mü-yı *velleyl-i izâ secâ*, nâvek-endâz-ı *ve mâ rameyte iz rameyte*
velâkina'llâhe ramâ, terk-i teng-i çeşm *mâ zâğ'al-başar u ve mâ tegâ*, seyyid-i rusûl
mîve-i bâğ-ı tevekkül, müftî-i cüz ü kül, haţib-i minber-i "kûl", an şefâ'at konende ...
(?)⁸²⁸, dâ'î-i ehl-i tuğyân, şefî'-i cürm ü 'işyân, mesned-nişîn-i hâlka-i şafâ, şâh-ı şeh-i
kubbe-i vefâ, şâfi'-i rûz-ı cezâ mükerrerem ü müctebâ Muhammedü'l-Muştafâ -
şalla'llâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem- Efendimiz'den aḥz eylemişlerdir. Anlar daḥi
Nâmûs-ı Ekber, peyk-i Rasûl vâsıtasıyla cümle niḥâlık ve râzıkı olan Cenâb-ı feyyâz-ı
ezel ve Melik-i lem-yazel -*celle şânuhû*- ḥazretlerinden aḥz eylemişlerdir. Allâh -
şubḥānehû ve te'âlâ- bu zevât-ı kirâmîñ silsile-i 'aliyyelerine ḥaḳîkat üzre merbûṭ
olmak cümle tâlibâna naşib eyleye. Âmin.

Şemâilîhi: Tavîlü'l-kâme, müdevverü'l-liḥye, akne'l-enf, münevverü'l-vech,
elyenü'l kelâm bir zât-ı kerîmü'ş-şiyem idi.

-*Ḳaddesa'llâhu sırrahu ve nef'ana'llâhu Te'âlâ bi-feyzi himemihî* - Âmin.

MAṬLAB:

Emîr Sultân Şeyhî Muhammed Râşid Efendi ⁸²⁹ 1217

Sultân Emîr-i Buḥārî⁸³⁰ -*ḳuddise sırruhû'l-‘ālî*- efendimiziñ zâviye-i ‘aliyyeleri şeyhî Şeyh Seyyid Muhammed Râşid Efendi merkûm, Emîr Sultân Zâviyesi şeyhî olup ḥidmet-i lâzimesiyle muḳayyed iken biñ iki yüz on yedi senesi Rebî‘ü'l-âḥiriñ on toḳuzuncı Şalı günü gülşen-serây-ı beḳâyâ ‘azm-i sefer eyleyüp câmi‘-i lâmi‘u’n-nûr ‘azîz-i müşârün ileyhiñ ḳurbında defîn ve ervâḥ-ı ḳudsiye-i meşâyiḥ-i ‘izâma ḳabr-i sa‘âdetleri ḳarîn ve rāḥmet-i Yezdân’a rehîn olmuşlardır. Fevtlerine Râşid Efendi bu târîḥi dimişdir:

(Târîḥ)⁸³¹

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün
Müctes + - + - / + + - - / + - + - / + + -

Düşür vefâtına bir böyle dilberâ târîḥ
Reşid Efendi’ye menzil olur serây-ı cinân 1217

Aḥvâluhu: Mûmâ ileyh cenâbları erbâb-ı me‘ârifden idi. ‘Ulûm-ı cebriyyede ḡâyet mahâretleri var idi. Ve kendüleri rub‘u dâ‘ire çizerler ve mücedded-nâm sâ‘at icâd iderler idi. Ve ḥüsn-i ḥaṭ ṭahrîrâtları var idi. Erbâb-ı ülfetden olmayup ekşer eyyâmnda [17-b] zâviye-i merḳûmede geh sâ‘at geh san‘at geh kitâbet ile imrâr-ı evḳât iderler idi.

⁸²⁹ Varak 17-a derkenarında Mehmed Fahreddin Efendi’nin hattıyla şu kayıt yer almaktadır: “Ḥazret-i Emîr Zâviyesi Şeyhî Şeyh Lütü’lîlâh Efendi merḥûmuñ necl-i maḥdûmlarıdır.”

⁸³⁰ Emîr Sultan (ö. 833/1429 [?]) Buhara’da doğup Bursa’ya yerleşen meşhur sûfî, Yıldırım Bayezid’in damadı. Asıl adı Şemseddin Muhammed’dır.

⁸³¹ Varak 17-a’nın derkenarında yer almaktadır.

(Hilyetuhu:) Vaşatı'l-kāme ve'l-lihye turş-rū bir zāt idi.

-Raómetu 'llÁhi èaleyhi raómeten vÁsièa-

MATLAB:

Naş-bendî şeyhi ‘Abdî Efendi 1217 Rebî‘ü’l-âhîr 24

Naş-bendî şeyhi Şeyh ‘Abdî Efendi Burusa’da ‘âlem-i ervâhtan bir bârû-yı ecsâma gelüp Naş-bendî şeyhi Şeyh Muhammed Efendi şülbünden pâ-nihâde olup Burusa hışnı dahilinde Darb-ḥâne Maḥallesi’nde Açıkbâş Maḥmûd Efendi Zâviyesi’ne câlis-i seccâde-i meşîḥat olup maḥâm-ı mübâreke de şâm u seher âyende vü revende ile evḳât-güzâr ve evrâd ü ezḳâr ile subḥa-şümâr iken biñ iki yüz on altı Şa‘bânü’l-mu‘azzamıñ on birinci Şalı gün Burusa’da zühûr iden ḥarîḳ-ı kebîrde, zâviye-i merḳûme ebniyesi hevâya munḳalib olup şeyh-i merḳûmuñ âyin ü erkân-ı pîranı icrâda devâmı oldığından, hışn-ı mezkûrede bâb-ı zemînde dârü’l-ḥadîş olan maḥâm-ı mübâreke(y)i ḳalb idüp zâviye ittiḥâz ve ḳurbında ḥaremlerine daḥi bir ḥâne icâr idüp düşenbe ve pençsenbe günleri ba‘de’l-‘aşr icrâ-yı âyîn-i Naş-bendiyye ve tilâvet-i evrâd-ı fethiyye ve bahâ’iyye iderler iken ‘illet-i zîḳ-ı şadr kendüye zaḥmet virüp biñ iki yüz on yedi Rebî‘ü’l-âhîriñ yigirmi beşinci⁸³² Eḥad günü ‘azm-i cinân ü vâşıl-ı raḥmet-i Raḥmân olup Dâye Ḥâtûn Maḥallesi’nde Mekşûfü’r-re ‘s Maḥmûd Efendi ḳurbında defîn ve dea‘vât-ı müslimîne ḳarîn olmuştur. Defn oldukları gice şuleḥâdan bir kimesne ma‘nâda görmüşler. “Şeyh Efendi ḥâliñ nicedür?” didiklerinde buyurmuşlar ki “Ḳabre defn olduğımda ḥarâretten ḥayli zaḥmetim var idi. Açıkbâş Maḥmûd Efendi’ye hem-civâr olduğıma sebep bir kâse buzlu şerbet ile faḳîri irvâ buyurdılar elḥamdulillâh. Cümle meşâḳḳatden maşûn ve sâye-i ‘aliyyelerinde me‘mûnü’l-ḥâlim.” deyü cevâb virmişlerdir.

Ve min-ḥâlâtihi: Âyin ü erkân-ı pîranı aşlâ terk eylemezler idi. Ve zamânlarında zâviye-i şerîfeleri müsâfereten ve vedî‘a-i liḥye-i Seyyidü’l-enâm -‘*aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm*’ ile şeref-yâb olup eyyâm-ı mübârekelerde ‘ibâdu’llâha ziyâret itdirirler idi. Ve ‘ideynde şalât-ı ‘îdi cümle muḥibbânı ile Dâye Ḥâtûn Câmî‘î’nde edâ idüp Pîr-i

⁸³² Matlabta Rebiülahir ayının 24. günü denmiştir.

müşārün ileyhiñ merķad-i münevvereleri eṭrāfına cem‘ olup *Evrād-ı Fethiyye*⁸³³ vü *Bahā’iyye*⁸³⁴ tilāvet ve zıkr ü tevḥīd ve du‘ā vü şenā ile ḥatm idüp ziyāret-i ‘azīz-i müşārün ileyh ile ‘īd-i şerīfi sa‘īd iderler idi. Ve aḥibbā vü mürīdāndan her kim vefāt eylese cenāzesine ḥāzır olup ba‘de’-d-defn dervīşanı ile bile ḳabri üzerinde *Evrād-ı Fethiyye* tilāvet ve rūḥuna ihdā ider idi.

Ġāyet ile şulb ü sāde-dil zāt idi. Kimesne yalan söylemez i‘tikādında olup her kim ne söyler ise şıdķa ḥamleder idi. Maḥbūbu’l-ḳulūb, memdūḥ u mergūb, mūlaḥḥam ü müdevver ve serī‘ ü’l-keḷām idiler.

-*Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘a-*

⁸³³ Kübreviyye tarikatının Hemedāniyye kolunun kurucusu olan ve Keşmir’in İslāmlaşmasında önemli tesiri bulunan sūfī Şeyh Seyyid Ali Hemedānī’nin (Emīr-i Kebīr, Alī b. Şihābiddīn b. Muhammed Hemedānī - ö. 786/1385) tekkelerde okunan eseri.

⁸³⁴ Nakşibendiyye tarikatının kurucusu olan Hâce Muhammed b. Muhammed el-Buhārī’ye (Bahāeddin Nakşibend - ö. 791/1389) atfedilen eser. “Bahāeddin’e atfedilen birçok şiir ve risālenin ona ait olması imkānsız gibidir. Ancak eski Nakşibendī metinlerinde geçmeyip okunması da Nakşibendī ādābının bir parçası olmamakla birlikte onun adını taşıyan *el-Evrādü’l-Bahā’iyye* kendisi tarafından telif edilmiş olabilir.” Hamid Algar, “*Bahāeddin Nakşibend*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 4/458-460.

MATLAB:

Şeyh Eşref Efendi-zâde ‘Ârif Efendi⁸³⁵ 1217 Şa‘bân 25

Evlâd-ı ünâs Hâzret-i Eşref Rûmî -*ḳuddise sırruhu*- sülâlesinde Şeyh Eşref Efendi-zâde Seyyid Şeyh ‘Ârif Efendi mahrûse-i Burusada ḳadem-zen-i ‘âlem-i dünyâ olup biñ iki yüz bir sâlinde pederleri teşrîf-i ‘âlem-i ‘uḳbâ eyledikde, mahrûse-i mezbûrede Çatalfurun-nâm maḥalde maḳâmları olan Hâkîm-zâde ‘Alî Paşa hâzretleriniñ binâ buyurduḳları Şeyh Nu‘mân Efendi Zâviyesi’nde câlis-i maḳâm-ı meşîḥât olup iṭ‘âm-ı ṭa‘âm-ı ḥavâşş u ‘avâm ve şalı giceleri ba‘de’l-‘ışâ zıkr ü tevḥîd-i ‘âlimü’l-‘allâm ve icrâ-yı âyin-i Ḳâdiriyye ile güzârende-i leyâlî vü eyyâm iken Burusa’da zuhûr iden ḥarîḳ-ı kebîrde zâviye-i ‘aliyyeleri aḥşâbı hevâya ḥıram idüp bir müddet Eşref-zâde Âsitânesi’nde beytütet ve bir zamân Mudanya’da müsâferet ve bir miḳdâr Âsitâne-i ‘Aliyye’de li-ecli’l-istirḥâm mücâveret idüp anı âtiz’zıkr meded-res-i heme der-mândegân⁸³⁶ Neş’et Süleymân⁸³⁷ -‘*aleyhi’r-raḥmeti ve’l-ḡufrân*- hâzretleriniñ vesâteṭiyle şadr-ı a‘zam müşîr-i müfahḥam niḳâmü’l-‘âlem Yûsuf Ziyâ Paşa⁸³⁸ -*edâme’llâhü Te‘âlâ mâyeşâ*’ - hâzretleriniñ himmet-i ‘aliyyeleriyle zâviye-i merḳûmeniñ binâ olunmasına şûret virüp Burusa’ya ‘avdet ve inşâ-yı binâya bezl-i maḳdered idüp tamâma resîde ve tevḥîd-i şerîfi ibtidâ eylemege şûride iken cânib-i Cenâb-ı Subḥânî’den da‘vet-i Raḥmânî irişüp biñ iki yüz on yedi Şa‘bânü’l-mu‘azzamıñ yigirmi beşinci İşneyn günü ḥarâb-âbâd-ı dünyâdan ma‘mûre-i melekûta aẓm-i sefer ve zâviye-i merḳûme-i miḥrâbı verâsında pederlerine hem-civâr ve vâşıl-ı raḥmet-i Ğaffâr olmuşdur.

⁸³⁵ Varak 17-b’deki derkenarda “Eşref-zâde ‘İzze’-d-dîn Efendi’niñ kerîme-zâdesi Şeyh Eşref Efendi’niñ maḥdûmudur.” bilgisi yer almaktadır.

⁸³⁶ Yolda kalmışlara el uzatan

⁸³⁷ Hoca Süleymân Neş’et Efendi (ö. 1222/1807) Sanatçı yönünden çok yetiştirdiği öğrencileriyle tanınan divan şairi.

⁸³⁸ Yûsuf Ziyâ Paşa (ö. 1232/ 1817) Osmanlı sadrazamı.

Ve min-aḥvālihi: Saḥiyyü'l-meşreb ve dā'imü'd-dehr misāfirān ve mücāvirān ile olup cümleyi iç'âm ü ikrām eyleme kaydında olurlar idi.

(Ḥilyetuhu:) Ṭavīlū'l-kāme, kösecü'l-liḥye, aşferü'l-vech, raḳīkū'l-kelām bir zāt-ı sūtūde-şifat idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsi'a-

Gofte-i Eşref-zāde Necmü'd-dīn Efendi berāy-ı vefāt-ı ü⁸³⁹

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Ḥarf-cū her dād ile tārīḥ vefātın söyleyem

Oldı Şeyḥ 'Ārif Efendi 'āzīm-i dār-ı na'īm 1217

⁸³⁹ Varak 17-b derkenarda kaydedilmiştir.

MATLAB:

Üftâde-zâde Şeyh Muştafâ Efendi Hazretleri 1217

Hazret-i Üftâde-*kuddise*-zâde Seyyid Şeyh Muştafâ Efendi, ‘ârif-i hakâyık-ı ‘ilmü’l-esmâ vü sâlik-i meslek-i tarîk-ı hüda Üftâde-zâde Seyyid Şeyh Muştafâ -*evsalaḥu’llāhu Te‘ālā ile’d-derecātī’l-‘ulyā*- ‘azîz-i müşârün ileyh pişvâ-yı tarîk-ı reh-nümâ-yı hakîkat [18-a] Hazret-i Üftâde -*kuddise sırruhu*- hazretlerinin yedinci batında zuhûr iden evlâdındandır. Pederleri Üftâde-zâde Hayrû’d-dîn Efendi’dir. Vâlideleri Eşref-zâde Şerefü’d-dîn Efendi’niñ kerîme-i muhteremeleri Mâşiṭa Ḥâtûn’dur. Bu iki kevkeb-i sa‘dîñ imtizâcından merhûm mûmâ ileyh biñ yüz otuz sekiz ya toḡuz sâlınden ufk-ı melekûtdan cânib-i mülke tulû‘ idüp fark u temyîze muḡtedir olduklarında evvel ‘ulûm-ı şerî‘atîñ taḡşîlinde sa‘y ü ḡayret üzre olup ‘ilm-i dînde behredâr olduklarından soñra; ⁸⁴⁰ العلم بلا عمل كالشجر بلا ثمر esrârını mülâḡaza idüp tarîk-ı ‘amelde daḡı bir üstâd lâzım olduğından, pederleri Hayrû’d-dîn Efendi hazretlerine irâde getürüp seyr ü sülûk-ı tarîk-ı Mâlikü’l-mülûka mübâderet birle leyl ü nehâr derecât-ı kurb-ı Ḥaḡḡ’a teraḡḡîde iken biñ yüz yetmiş iki sâlinde peder ve mürşidleri ‘azm-i ḡülzâr-ı cinân eyledikte Şeyh Muştafâ Efendi hazretleri maḡâmlarına câlis-i seccâde-i irşâd olup kendülerinden; ⁸⁴¹ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا tama‘ı olduğından vâlid-i sa‘âdetlerinden ru‘yet buyurdıkları esrâr u feyze ḡâni‘ olmayup Eşref-zâde Faḡre’d-dîn Efendi’ye intisâb idüp bir zamân daḡı anlardan aḡz-ı feyz eyleyüp Faḡre’d-dîn Efendi daḡı yetmiş altı senesinde icâbet-i da‘vet-i irci‘î buyurdıklarında, Eşref-zâde mâ-rü’z-zıkr ‘Abdü’l-ḡâdir Efendi hazretlerine intisâb idüp ḡitâm-ı kemâlleri anlardan olmuşdur.

Bu faḡirîñ kendülerden süllâk-ı tarîkat ü terbiyet eyledigim hengâmda lisân-ı şerîflerinden bu nehc üzre istimâ‘ eyledim. ‘Azîz-i müşârün ileyh tarîk-ı ecdâdları olan Celvetiyye‘den ve Ḳâdiriyye‘den müstaḡlef olup âdâb-ı tarîkat üzre evâ‘il-i ḡâllerinde;

⁸⁴⁰ Amelsiz ilim, meyvesiz ağaç gibidir.

⁸⁴¹ Tâhâ 20/114. (...ve “Rabbim! İlmimi arttır” de.)

هست تاج عارفان اندر جهان از چار ترک
ترک دنیی ترک عقبی ترک هستی ترک⁸⁴²

müfādınca cümleden ‘uzlet ve heme sivādan rehbet idüp dā’ima ‘abā-pūş ve saḥbā-yı
‘aşkı nūş ve esrār-ı tevḥīd ile deryā mişālī cūş buyurup tarīk-ı Ḥaḳḳ’da kemāle resīde
oldıklarında kendüleri ḥicābet-i sivā ile setr idüp

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق
تا بگویم شرح در دواشتیاق⁸⁴³

manṭūḳınca bir tālib-i ḥaḳ bulmadıkça keşf-i esrār-ı feyyāz-ı muṭlaḳ eylemezler idi.

Ve min-ḥālātihi: Ġāyetü’l-ġāye ādāb-ı tarīḳat ve ḥudūd-ı erkān-ı şerī‘ate ri‘āyet
buyururlar idi. Ḥattā mesā’il-i fıkhiyyeden sünen-i vüzü‘a dā’ir bir mes‘ele ile ‘amelde
şübhe idüp yigirmi beş senelik namāzlarını i‘āde buyurmuşlardır. Ve dā’imā ḥalkı tarīk-
ı Ḥaḳḳ’a da‘vet idüp şerī‘aten ve tarīkaten irşād ile evḳāt-güzār iken biñ iki yüz on yedi
senesi Ramażān maġfīret-nişānıñ ibtidāsı Pazar günü ba‘de’l-‘aşr ḥiṭāb-ı müsteṭāb-ı
irci‘ī gūş-ı pūr-ḥūşlarına irişdikde sūy-ı dergāh-ı Ḥaḳḳ’a ‘azm eyleyüp Düşenbe günü
ba‘de’z-ḫuḥr cedd-i ‘ālileri türbe-i sa‘ādetlerine cānib-i pāy-ı ḥazret-i pīre defn olup
ervāḥ-ı muḳaddese-i ‘azizāne ḳarīn ve maḳāmlarını ḥuld-i berīn eylemişlerdir.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘a-

Ve min-aḥvālihi: Şürb-i ḳahve ve duḡān ‘ādetleri olmayup cemi‘ vaḳtleri evrād
ü ezḳār ve tilāvet-i kelām-ı Perverdigār ve şalāt ü selām-ı Rasūl-i Ġaffār ve mütāla‘a-i
kütüp ve resā’il-i pūr- i‘tibār ile güzār ider idi. İbtidā-yı sülūklarından āḥir ‘ömrlerine
ḳadar kırk seneden mütecāviz şalāt-i teheccüdi terk buyurmamışlar idi. Ve sünen-i
seniyye-i Seyyidü’s-sādāt -‘aleyhi efḍali’t-taḥiyyāt-a kemāl üzre ri‘āyet
buyurduklarından mā‘adā nevāfil-i şalevāta daḡi terk-i cevāzları olmaz idi. Ve
dā’imü’l-evḳāt silāḥ-ı mü’mīnīn olan vüzü‘dan müfterīk olmazlar idi. Ve ne zaman

⁸⁴² “Cihan içre âriflerin tacı dört terktedir:

Dünyayı terk, ahireti terk, varlığı terk, terki (bile) terk.”

⁸⁴³ “İştîyâk(özlem) derdini şerh edebilmem için,

Ayrılık acılarıyla şerha şerha (dilim dilim) olmuş bir kalp isterim.” Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî,
Mesnevî-i Ma’nevî, (1. Defter, 3. Beyit, Sayfa 33.)

nağş-ı vüzû‘ eyleseler tecdîd idüp şükr-i vüzû‘ iki rek‘at namâz edâ buyururlar idi. Bu faķır kendülere intisâb eyledigimde ibtidâ devam-ı vüzû‘ ile emr buyurup ve “Tecdîd-i vüzû‘ eylediginde iki rek‘at namâz dağı edâ eyle, zîrâ bu namâzıñ fezâ‘ili ğâyetde keşîrdir. Cümleden biri Hâzret-i Faħr-i ‘âlem -*şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem*- Efendimiz Mi‘râc’a teşrîf buyurduklarında heme maķâmâtı ķat‘ ve Hâķķ’a vâşıl olduklarından şoñra ‘avdetlerinde ‘arşa teşrîf buyurduklarında bir yed‘ zâhir olup ‘arş-ı a‘lâda mübârek na‘leyn-i sa‘âdetlerini çevirdi. Sa‘âdetle diķķat buyurdılar ki Hâzret-i Bilâl-i Hâbeşî‘niñ elleridir. Mekke‘ye maķâm-ı şerîflerine teşrîf buyurduklarında: ‘Yâ Bilâl, sen bu dereceye nice nâ‘il olduñ ve ‘arş-ı a‘lâda benim paşmaķlarımı çevirme rûtbesini ne ‘amel ile bulduñ?’ deyü su‘âl buyurduklarında ‘Yâ Rasûla’llâh, her ne zamân tecdîd-i vüzû‘ ider isem ‘aķabinde iki rek‘at şükren li‘l-vüzû‘ namâz kılarım. Ol namâzıñ bereķâtı Allâh Te‘âlâ baña bu dereceyi iħsân idüp ‘arş-ı a‘lâda seniñ mübârek pâpûşlarını çevirme ‘izzetine nâ‘il eyledi.’ deyü cevâb virmişlerdir.” deyü lisân-ı şerîflerinden bu fezâ‘ili istimâ‘ eyledim.

Ve min-kerâmâtihi: ‘İd-i adħâda Câmi‘-i Kebîr muvaķķiti Aħmed Efendi ile bile ziyâret-i ‘aliyyelerine râhî iken eşnâ-yı tarîķde eyyâm-ı şayf olma münâsebeti kemâl-i ĥarr-ı ĥarâret müstevlî olup iştikâ-yı ĥarâret olunduķda beynimizde mülâtafe iderek şu nehc [18-b] üzre kelâm olundu ki “ Şimdi ‘azîz ĥâzretleriniñ ĥuzûr-ı sa‘âdetlerine vardığımızda bizleri bir kâse şerbet-i ‘asel-i bârîd ile irvâ buyursalar kerâmetleri nümâyân olur idi.” edâsıyla laţîfe iderek âsitâne-i ‘aliyyelerine dâĥil olup yed-i şerîflerini taķbîl ve ĥuzûr-ı devletlerine oturduğımızda bir kâse şoĖuķ bal şerbeti Aħmed Efendi‘niñ yedine virüp ba‘dehu faķırlerine dağı ‘inâyet birle izĥâr-ı kerâmet buyurmuşlardır.

Ve min-aĥvâlihi’s-seniyye: Râĥile-bend-i mülk-i beķâ olduklarında H‘âce el-Hâc Ebûbekir Efendi “ Ėasl eyleyüp ba‘de’l-Ėasl şol memeleriniñ taĥtında veld-i ĥalbiñ ĥareketini müşâhede eyledim.” deyü naķl buyurup defa‘at ile baña aydurlar idi. Hattâ ĥ‘âce-i merķûm dağı bu sese vâķıf olduklarınıñ kırkıncı Ėüni füceten dâr-ı beķâyâ intikâl eylediler. Vefâtlarından üç dört sene muķaddem kendülere cezebât-ı ilâhiyye ile bir ĥâlet zuhûr eyledi ki efķâr-ı sivâdan zerre ķadar bir ĥâtıra ķalmayıp hemân her nefeslerini efďali’z-zikre şarf iderler idi. Esrâr-ı tarîķatdan ĥâberdâr olmayanlar Efendi

hazretlerine nisyān ‘illeti geldi derler idi. Me‘a-hāzā zanneyledikleri gibi degil idi. Ancağ seyr ü sülûkları kemāle resīde olup ‘ālem-i mülke olan ta‘alluğ-ı fi‘l-i mā‘işet külliyyen münkaṭı‘ olduğundan ṭarāf-ı me‘ādın efkārıyla ber-devām olup sivādan ‘aql u fikrleri selb olmuş idi. Ve cemī‘-i sālike bu maḳām zühūr ider deyü mertebeyi mürūr eylemedikçe kemālin bulmaz. Bunda söz çoktur. Erbābı ‘indinde ma‘lūmdur. Fefhem cidden.

Hilyetuhu: Vaṣatü’l-kāme ve’l-bünye, ḥafīfü’l-liḥye, aḥmerü’l-vech, kerīmu’l-ṭab‘, kudemā-reftār bir ‘azīz idi. Dā‘imü’l-evḳat zıkr ü fikrleri ḥayr u ḥasenāt olup sāye-i ‘aliyye-i ḳudsiyyelerinde nice fuḳarā ve zu‘efā ta‘ayyüş iderler idi. Ve fuḳarāya eyledikleri iḥsānı ḡāyet ketm ü iḥfā idüp ⁸⁴⁴محتزمن و اذی idiler. Sırran eyledikleri ḥayrāt u ḥasenātları ḥadden bīrūndur.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘a ve nef‘ana’llāhu Te‘ālā bi-berekāti himmetihi’l-ḳudsiyye-

⁸⁴⁴ Minnet ve eziyet etmekten sakınan.

MATLAB:

Seyyid ‘Ömer-zāde Seyyid Hâcî Halîl Efendi 1217 Ramazan 10

Naşûhî Zâviyesi Şeyhî Seyyid ‘Ömer-zāde Seyyid el-Hâc Halîl Efendi, Bursa hışnı dâhilinde Naşûhî Zâviyesi’niñ pederlerinden mevrûş şeyhî olup zâviye-i merkûmede icrâ-yı âyîn ü erkâna bir vekîl naşb ü ta‘yîn idüp kendüleri Hâcılar Câmî‘i muvâcehesinde bir ‘âlî konağda sâkin olurlar idi.

بابنا مفتوح لمن دخل

خواننا مبزول لمن اكل⁸⁴⁵

müfâdınca eķâlîm-i seb‘adan birisine teşrîf iden ‘âşıkân u şâdıkân ve zâkirân u tâlîbân u h‘âcegân ve fuķarâ vü zu‘efâ-hâne-i devletlerinde bî-minnet baş-ı seccâde-i müsâferet ü mucâveret iderler idi.

Bi’l-fuķarâ-i ve’l-mesâkîn ve zümre-i ‘ulemâ-i ‘âmilinden olup şeref-i edâ-yı farz-ı hacc-ı şerîf ile müşerref olduklarından soñra Şulţân ibn-i Şulţân Şulţân ‘Abdü’l-hamîd Hân - ‘aleyhi’r-raḥmetü’l-ġufrân- hazretlerinin evâḥir-i salţanatları hengâmında Nemçe keferesi üzerine fetḥ olan sefer-i hümâyûna “câhidû” emr-i Perverdigârisine imtişâlen vâfir ‘asker ile ‘alem-küşâd idüp şâlihâne etvâr ile fî-sebîli’llâh ġazâyâ hâzır olmuşlardır.

Ba‘d-ı zamân biñ iki yüz on yedi senesi Ramazân maġfîret-nişânıñ âḥîr leyle-i raḥmetinde ta‘ne-i tã‘ûn ile şehîd olup zâviye-i mezkûreleri ittişâlinde olan meķâbirde medfûn ve raḥmet-i Raḥmân’a maķrûn ve zülâl-i vişâl-i zevi’l-celâl ile zümre-i muftîrûndan olmuşlardır.

-Raḥmetu’llâhi ‘aleyhi raḥmeten vâsi‘a-

⁸⁴⁵ Kapımız gelen kimse için açıktır
Soframız da yiyen kimse için hazırdır.

MAṬLAB:

Eşref-zāde Necmü'd-dīn Efendi ibn-i Şeyh ' Abdü'l-kādir Efendi 1217 Zi'l-hicce 1

Eşref-zāde Seyyid Şeyh Necmü'd-dīn Efendi ibn-i Şeyh ' Abdü'l-kādir Efendi mārū'z-zıkr, Sultānū'l-‘ārifīn Eşref-zāde ' Abdü'l-kādir Efendi'niñ sūlb-ü pākinden 'ālem-i şuhūda gelüp vālid-i sa'ādetleri sāyesinde taḥşīl-i 'ilm ü 'irfāna sa'y-i cemīl ve ḥāfız-ı Qur'ān-ı Rabb-i Celīl olup sūrī ve ma'nevī teraḳḳī üzre iken biñ iki yüz üç tāriḥinde pederleri 'azm-i gül-zār-ı cinān eyledikte sābıku'z-zıkr qarındaşları Şafiyü'd-dīn Efendi ile bile İncirlice Āsitānesi meşīḥatına mālīk olup bir sene mūrūrunda ārzū-yı ziyāret-i Ḥarem'ullāh derūnlarında ğaleyān eyleyüp birāderleriyle bi'l-ma'ıyye ḥacc-ı şerīfe teşrīf ve ba'd-ı edā'ü'l-ḥacc Şafiyü'd-dīn Efendi, Minā-nām maḥall-i mübārekede cān-ı pakini Ḥaḳḳ yoluna ḳurbān ve anda vāşıl-ı raḥmet-i Mennān olup Necmü'd-dīn Efendi cenābları vaṭanlarına 'avdet ve āsitāne-i mezḳūrede istiklāl üzre mālīk-i seccāde-i meşīḥat olup tāc u ḥırḳa ve tekye vü seccāde ile maḳām-ı irşāda müsteḥaḳ olunmadığını der-ḥāṭır-ı tefekkür;

ای کرده ز راه بی خودی جامه کبود

آن کس بجامه راه حق یافت که بود⁸⁴⁶

esrārını tezekkür idüp ṭarīḳ-i ḳavīm ü müstaḳīm 'alīm-i ḥakīm kendüyi irşāda bir mürşid-i kāmīl tefekḳuhundan ḥālī olmayarak tecessüsde iken ḥālā Burusa'da sāye-endāz-ı kerāmet olan muḳtedā-yı sālīkīn murtaẓā-yı zāhidīn Sultānū'l-‘ārifīn Şeyh Seyyid Muḥammed Emīn Efendimiz ḥazretlerini ziyāret buyurduḳlarında hemān-dem eb-i rūḥānīleri olduğunu idrāk idüp

قد بدا مشهد مولای انیخوا جملی

که مشاهد شد از ان مشهدم انوار جلی

⁸⁴⁶ “Ey yırtık yıpranmış elbise giyip kendinden geçen kişi
Sadece elbise ile (zahiri derviş olmak ile) Allah'ı bulan var mı?”

رویش آن مظهر صافی ست که بر صورت اصل
آشکار است در او عکس جمال ازلی
چشم از پرتو رویش به خدا بینا شد
جای آن دارد اگر کور شود معتزلی⁸⁴⁷

edāsiyle ‘azīz-i müşārün ileyh ḥazretlerine irāde getürüp taht-ı terbiye-i mürşidānelerinde seyr ü sülūk ve dem-be-dem muḥarreb-i ḳurb-ı raḥmet-i Mālikü’l-mülūk olup yine yevm-i cum‘a ve evḳāt-ı sā‘irede āyīn-i erkān-ı Ḳādiriyye‘yi daḥi icrādan ḥālī olmayarak şübḥa-gerdān-ı şuhūr-ı eyyām iken biñ [19-a] iki yüz on yedi senesi Zī’l-ḥiccetü’ş-şerīfesiniñ ibtidā günü ‘illet-i tā‘ūndan cām-ı şehādeti nūş, dümū‘-ı bī-kerānı rūḥ-ı pür-fütūḥları cūş idüp vāşıl-ı Ḥaḳk olmuşlardır. Aḥvāl-i nā-mizāciyetlerinden ve ḥāl-i irtihāllerinden ḳarīn-i şādıḳları şöyle rivāyet buyururlar ki “Küllü yevm Ḳayḡan Cāmi‘-i şerīfinde ta‘llüm-i ‘ulūmā teşrīf buyurma ādet-i meşīhatları olup yine birgün dersten ‘avdet buyurmuşlar, Meydancıḳ Köprüsi üzerinden mürūr eyler iken ‘illet-i mā‘hūde ile maṭ‘ūn olduklarını müşāhede idüp Āsitānelerine geldikde ‘Ayā taḳrīb-i ḳurb-ı ḥazrete delālet midir yoksa daha dünyā-yı denīde naşībimiz var mıdır?” diyerek cedd-i a‘lāları Eşref-zāde Abdullāh Rūmī ḥazretleriniñ dīvān-ı kerāmet-‘unvānlarından tefe‘ül buyurduklarında fallarına münāşib bu beyt-i şerīf-i sefer-redīf zuhūr eylemiş:

(Beyt)

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün
Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Hâciyım ḳurbān cānım ḳılmada iḥrāmım kefen

Baş açık ayak yalın cānān iline giderem

EşrefoḒlu ḳılmadı bunculayın ḳutlu sefer

⁸⁴⁷ “Mevlâmın (sahibimin|seyhimin) meskeni (meşhedi) göründü deveyi çöktürün. Çünkü O meskenden (meşhedden) Allah’ın nurları görünmektedir. O meşhedin yüzü tertemizdir ve asıl suretinde Ezeli cemalin aksi (yansıması) görülmektedir. Onun yüzünün parıltısından göz, Hak-bîn olur, eğer kör (manen kör) köşeye çekilirse bu yerinde olur.” Molla Câmî
<https://ganjoor.net/jami/divan/fateha-shabab/sayer-jf/sh3> (Erişim 18 Aralık 2023)

Cānib-i Cenāb-ı Şubhānī'ye sefer müteḥakkık olduğunu hemān-dem idrāk idüp her ne kadar ḥuḳūḳ-ı 'ibāda müte'allıḳ aḫḫ u 'aṭāları var ise kendü ḳalemleri ile taḫrīr idüp zeyl ü bālasını temhīr eyledikten şoñra dā'ire-i 'aliyyelerinde olan cānları daḫi işḫād idüp umūr-ı sivādan 'alāḳayı ḳaṭ' ve nefes-be-nefes da' vet-i Ḥāzret'e muteraḳḳıb iken Zī'l-ḥiccenin ibtidā günü yevm-i Cum'a tesādūf idüp ba'de's-şalāti'l-cum'a her ne kadar mürīdān ve muḥibbān ve 'āşıḳān ve şādıḳānları var ise cümlesini ḫaremde beytütet buyurduḳları ḫücre-i sa'ādetlerine da' vet idüp oṭanın içi māl-ā-māl dervīşān ile memlū olduḳda kendüleri daḫi döşek üzerine ādāb ile oturup ism-i celāle mübāşeret buyurmuşlar ve cümle dervīşānla ism-i celāl zıkr iderken bir kerre ayaḳ üzerine ḳalkmışlar yanında olan muḥibb-i şādıḳın biri: “Efendim mizācınız nā-ḫoşdur, oturuñ.” didikde “Nice oturayım? Ceddim Eşref-i Rūmī teşrīf eyledi.” didikden şoñra bir zamān daḫi zıkr olunup yine ḳıyām eylemişler ve yine evvelki gibi su'āl olunduḳda “Pīr-i dest-gīrimiz Ḳuṭbu'r-rabbānī 'Abdü'l-ḳādir-i Gilānī teşrīf eyledi.” deyü ḫaber virüp bu aḫvāl ile ezḳār iderken murḡ-ı rūḫı per ü bāl-i zıḳru'llāh ile 'ālem-i ḳudsa cevelān ve 'ālā-yı 'illiyine ḫırāmān eyledi, deyü cümle ḫāzır-ı bā-meclīs olan 'azīzler naḳl idüp āḫır 'ömründe Çelebi Efendimiz işbāt-ı vücūd eyledi derler idi. Sinn-i şerīfleri erba'ine resīde olmamış idi. Cum'a günü ba'de'l-'aşr Cāmi'-i Kebīr'de cenāzeleri namazı edā olunup āsitāne-i 'aliyyelerinde peder-i 'ālī-ḳadrlerini cānib-i yesārına defn olundu.

Bu faḳīr cenāzelerine ḫāzır idim. Bir ḳarlu ve yağmurlu gün idi. Cemī'-i milletin ḫalkı merḫūma yas dutmuşlar idi. Feryād u fiḡān ve zār u giryāndan felekde melekler bükā idüp ṭābut-ı sa'ādet- ḫanūt⁸⁴⁸ gözyaşıyla ālūde olmuş idi. Tārīḫ-i terḳıme gelinceye kadar āsitāne-i 'aliyyelerinden ol mātem ü melāl iḫrāc olmamışdır.

Ve min-ḫālātihi: Merḫūm pederleri maḳāmına şeyḫ olduḳdan şoñra 'azīz ḫāzretlerine intişāb idüp bir gice 'ālem-i ma'nāda Şeyḫü's-sefīḳ ḳātilü'z-zındıḳ el-mülekḳab bi'l-'atıḳ Ebā Bekri's-Şiddīḳ -*raḍıya'llāhu Te'ālā* 'anh- ḫāzretlerini

⁸⁴⁸ Müellif sehven (حانوت) ḫānūt yazmıştır. Kelimenin Arapça aslı ölü kefenine serpilerek kokulu madde anlamındaki ḫanūt (حنوط) olmalıdır.

müşâhade buyurmuşlar, Hâzret-i Şiddîk ma‘nâda kendülere iki emr ile tenbîh buyurmuşlar: “Biri murâbahaya akçe virme, biri şerb-i duhân eyleme!” deyü bu ma‘nâdan soñra bir dañi mürâbağa semtine ‘atf-ı ‘inân eylemeyüp hemân mâl-i mevcûdî fuķarâya bezl idüp leyl ü nehâr âsitânelerinde bâý u gedâ ni‘metleriyle mütena‘‘ım olurlar idi. Ğâyet ahlâķ-ı ḥasene ve evzâ‘-ı müstaḥsene şâḥibi bir zât idi. Fî-zamânina ahlâķ-ı Muḥammedî ile bir kimesne müteḥallık olsa ancak bu kadar olur idi. Fevtlerine ḳayınları Hâcî Şerîf-zâde Muḥammed ‘İffet bu beyti söylemiştir:

Tārîḥ

Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Söyle tārîḥ okuyup seb‘u’l-meşânî ‘İffetâ

Rûḥ-ı Necmü’-d-dîn Efendi oldu Firdevse revân

Gofte-i Nârlı Şeyḫi-zâde Faḥrî Efendi berây-ı vefât-ı ü⁸⁴⁹

Mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün

Hezec + – – – / + – – – / + – – – / + – – –

Çıkarup âhı semâvâta Faḥrî didi tārîḥin

Cenâb-ı rûḥ-ı Eşref-zâde’ye ‘Adn mekân olsun 1217

Şemâilihi: Ṭavîlü’l-ķâme, vaşaṭü’l-liḫye, akne’l-enf, münevverü’l-cebhe bir zât-ı sûtûde-şifât idi.

-Raḥmetu’llâhi ‘aleyhi raḥmetu’llâhi vâsi‘a-

⁸⁴⁹ Bu tarih beyti varak 19-a’nın derkenarında kaydedilmiştir.

MAṬLAB:

Eşref-zāde Şeyh Seyyid Muḥammed Ḥabīb Efendi 1218 Zî'l-ḥicce 10

Eşref-zāde Şeyh Seyyid Muḥammed Ḥabīb Efendi İbn-i 'Avnu'llāh Efendi bin Şerefü'd-dīn Efendi bin Eşref-i Şānī Efendi -*ḳaddese'llāhu Te'ālā ervāḥahum*- 'azīz-i mūmā ileyh 'Avnu'llāh Efendi sülbünden 'ālem-i dünyaya teşrīf idüp biñ yüz elli beş sālinde vālid-i sa'ādetleri rāḥile-bend-i mülk-i beḳā olduklarında 'ammīleri Faḥre'd-dīn Efendi'niñ taht-ı terbiyelerinde olup zāhiren ve bāṭinen 'azīz-i müşārün ileyh den aḥz-ı feyż eyleyerek evḳāt-güzār iken biñ yüz yetmiş altı tārīhinde Faḥre'd-dīn Efendi daḡı 'āzim-i dār-ı cinān olduğda Ḥabīb Efendi ḥazretleri pederlerinden müntaḳil Sedbaşı'nda Şalı Tekyesi demekle şehir Eyyūb Efendi Zāviyesi'nde cālis-i seccāde-i irşād olup eyyām u leyālīde icrā-yı āyīn ü erkān-ı pīrān iderek eyyām-güzār iken māru'z-zikr Eşref-zāde Necmü'd-dīn Efendi bilā-veled-i zükūr 'azm-i dār-ı sürūr [19-b] buyurduklarında İncirlice Maḥallesi'nde vāḳi' Āsitāne-i Eşrefiyye-i ūlāda meşrūt olma ḥasebiyle Ḥabīb Efendi'ye Sāmānī-zāde Şeyḫü'l-İslām 'Ömer Ḥulūşī Efendi ḳalem-i keremleriyle tevcih olup 'azīz-i mūmā ileyhe kendü zāviyelerinden āsitāne-i merḳūmeye naḳl idüp anda āyīn-i ecdādlarını icrā, āyende vü revendeyi kelām-ı leṭāif-encāmlarıyla irvā iderek evān-güzār iken biñ iki yüz on sekiz senesi Zî'l-ḳa'detü's-şerīfesinde emr ü fermān-ı irci'ye imtişāl ile 'azm-i vaṭan-ı aşlī buyurduklarında vaşiiyetleri üzre Eyyūb Efendi Zāviyesi'niñ mihrābı ḡalfinde defīn ve evlād u emcādına ḳarīn ve raḥmet-i Yezdān'a rehīn olmuşdur.

Tārīḡ

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Fevt-i tārīḡinde üçler didiler Rāşid hemān

Didi hū buldı Ḥabīb 'aşḳile mülki 'izzeti

Defn olundukları gice merkad-i münevverelerine nüzül-ı nūr oldu deyü müşâhede idenler nakl u rivâyet eylediler.

Ahṡvâluhu: Erbâb-ı zevk u şevk bir zât idi. Gerek zâviyelerinde ve gerek sâ'ir tekâyâ ve zevâyâda halka-i zıkr ü tevḥîde dâhil olduklarında ‘uşşâkı şöyle teşvîk-i zıkr buyururlar idi ki “Allâh Allâh” şadâsı âsümâna pey-veste olur idi. Ve mecâlis ü meḥâfilde a‘kâb-ı zıkr ü tevḥîd ve mevâlidde ‘âşıkâne-reftâr du‘â eyleme merḥûma dâd-ı Hakk idi. Du‘âya dest-efşân olduklarında kemâl-i te‘şîrinden cemâdât daḥi “âmîn” olurlar idi. Ve menâkıb-ı ehlu’llâhı nakl eyleme kendüye maḥşûş idi.

Hilyetuhu: Vasaṡu’l-kâme, ḥafîfü’l-liḥye, za‘îfü’l-bünye, maḥbûbu’l-kulûb idi. Ve kemâliyle şaḥiyy’üt-tab‘ idi. Dâ’imâ fuḡarâya taşadduḡdan yed-i şerîfleri ḥâlî olmaz idi.

-Raḡmetu’llâhi ‘aleyhi raḡmeten vâsi’aten ve nevvera’llâhu merḡadehu-

MATLAB:

Mevlevî Şeyhî Şeyh Ahmed Dede 1218

Mevlevî Şeyhî Şeyh Ahmed bin Şeyh ‘Aṭāu’llāh Efendi merķūm biñ yüz toķsan beş sālinde evlād-ı Hāzret-i Cünūnî⁸⁵⁰ -*ķuddise sırruhu*-dan Şeyh ‘Aṭāu’llāh Efendi⁸⁵¹ şülbünden ķadem-zen-i ‘ālem-i şuhūd olup biñ iki yüz on dōrt sālinde pederleri ‘ālem-i ervāḥa cevelān eyledikde maķāmlarına cālīs olup şūrī ve ma‘nevī seyr ü sülūka sa‘yde ve āyendegān u revendegāna i‘zāz u ikrāmda iken ‘ōmr-i nāzenīnleri āḥire irişıp biñ iki yüz on sekiz Şa‘bānū’l-mu‘azzāmında dōne dōne ‘ālem-i ervāḥa ‘urūc eyledikde türbe-i ḥāzret-i pīrde defīn ve raḥmet-i Raḥmān’a ķarīn olmuşdur.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘aten-

⁸⁵⁰ Cünūnî Ahmed Dede (ö. 1030/1621) Bursa Mevlevihānesi’nin kurucusu mutasavvıf-şair.

⁸⁵¹ İbn Atâullah el-İskenderî (ö. 709/1309) *el-Ĥikemü’l-Atâiyye* adlı eseriyle tanınan sūfî.

MAṬLAB:

Mîr-i Bûdelâ Şeyhî Şeyh İsmâ'îl 1218

Mîr-i Bûdelâ Zâviyesi Şeyhî Şeyh İsmâ'îl, Murâdiye civârında Mîr-i Bûdelâ dimekle şehîr 'azîz-i muhterem hâzretleriniñ zâviye-i 'aliyyelerine şeyh olup cum'airtesi giceleri icrâ-yı âyîn-i Hâlvetiyye iderek imrâr-ı evkâtda olup ba'de'z-zamân Şadr-ı a'zam merhûm İsmâ'îl Paşa'ya⁸⁵² bir şüretle te'alluk peydâ idüp vezîr-i müşârün ileyhiñ himmetleriyle zâviye-i merkûme tecdîd olup Şeyh-i mezbûra dañi bir hâlet-i zâ'ir zuhûr idüp heme evkâtını şavm u şalâta şarf eylemege mübâşeretde iken kader-i ilâhî eyyâm-ı şitâda seyr ü seyâhat iderek Tavşanlı kazâsında bir karyede biñ iki yüz on sekiz târîhinde fuc'eten rahmet-i Hakk'a vâşıl olmuştur.

-Raḥmetu'llâhi 'aleyh-

⁸⁵² Bostancıbaşı Hafız İsmail Paşa (ö.1807) III. Selim saltanatında 24 Nisan 1805-14 Kasım 1806 tarihleri arasında bir yıl altı ay yirmi gün sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamı.

MATLAB:

Selāmī Şeyhī Şādık 1221

Selāmī Şeyhī Şādık Efendi, merkūm biñ yüz toksan sekiz tārīhlerinde Selāmī Şeyhī Sa‘īd Efendi şülbünden qadem-zen-i dūnyā olup biñ iki yüz on üç sālinde pederleri vāşıl-ı Hakk olduğda maqāmlarına nā‘il olup taḥşīl-i ‘ilm ü kemāle sa‘yde olarak imrār-ı evḳātda iken tarīḳ-ı tadrīse daḥi sülūk idüp ru‘ūs-ı tadrīs ile daḥi be-kām olduğdan şoñra mürūr-ı kürūr-ı eyyām ü leyāliden zāviyeleri münhedim olup ta‘mīr etdirmeye sevdasıyla Āsitāne-i devlet-i āşiyāneye ‘azīmet ve Beşiktaş‘da Dülger-zāde Rızā Efendi Zāviyesi’nde müsāferetde iken;

Tekye-i şıdık u Rızā’da kııl maqām

المقدر لا يغير و سلام⁸⁵³

müfādınca taḳdīr-i ilāhī zāviyelerini ta‘mīr kaydında iken germ ü serd-i dolāb-ı felekden vücūdları ḥarāba meyl idüp ‘illet-i zātü’l-cenbden tekyegāh-ı fenādan ‘ālem-i beḳāya rıḥlet idüp biñ iki yüz yigirmi bir senesinde Bulḡurlı-nām Üskūdār nevāḥiyesinde cedleri Selāmī Efendi ḳurbında ḳabrleri bünyād ve anda da‘vat-ı müslimīn ile yād ve rūḥı nūş-ı cām-ı şehādet ile şād olmuşlardır.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyh-

⁸⁵³ Kader deḡiştirilemez, ne yazıldıysa o olur.

MATLAB:

Hâce-i ‘Âlim Neş’et Efendi 1222 Rebî‘ü’l-âhîr 6 Cuma

Üstâdü’l-‘Ârifîn Mürşidü’l-Kâmilîn ‘Ârif-i Rumûz-ı Ehl-i Yakîn Erbâb-ı Vaḥdet-i der-Keşret Ḥazret-i Süleymân Neş’et *-kaddesa’llahu rûḥahu-* ‘azîz-i müşârûn ileyh ḥazretleri her ne kadar Burusa ricâinden ve anda dâr-ı beḳâyâ mürtaḥîlinden degil ise daḥi şöhret ü şâyi‘aları âfâk-gîr olup ḥuşûşan Burusa’da hezâr şâkirdân ve tilmizânı vü şürî ma‘nevî keremleriyle mâlî olmuşlarken keşret ü vefretinden ve bâ-ḥuşûş bu ‘abd-i ‘âciziñ üzerimde ḥaḳḳ-ı terbiye-i üstâdâneleri olup Burusa kavmi beyninde daḥi ḥayr ile yâd ve rûḥ-ı muḳaddesleriyle ḳâri‘ini dil- şâd olma ḳaşdıyla bu maḥalle taḥrîre mübâderet olunmuşdur.

‘Azîz-i müşârûn ileyhiñ pederleri Muşâḥib-i Şehr-i yâri Ahmed Refî‘a Efendi⁸⁵⁴ ber-muḳtezâ-yı şîve-i taḳdîr-i ezeli Edirne‘ye nefy olup anda sâkin iken şûlb-i pâkinden [20-a] biñ yüz kırk sekiz sâlinde ḳadem-i ‘âlem-i ‘irfân olduklarında vâlid-i sa‘âdetleri vilâdetlerine bu târîḥ-i mısrâ‘ı buyurmuşlardır:

Târîḥ-i Vilâdet-i Neş’et

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

Hüdâyâ iki ‘âlemde ‘azîz eyle Süleymânı

Ba‘dehu Edirne‘den yine Âsitâne-i ‘Aliyye‘ye ric‘at idüp ‘azîz-i müşârûn ileyh sinn-i temyîze vâşıl olduğda pederleri ârzü-yı ziyâret-i Ḥaremu’llâh ile ṭaraf-ı şehen-

⁸⁵⁴ İslam Ansiklopedisi’nin Hoca Neş’et maddesi yazarı Mustafa İsen, Ahmed Refî‘a okunuşunun yanlış olduğunu ve Ahmed Refî olması gerektiğini ileri sürmektedir. bk. Mustafa İsen, “*Hoca Neş’et*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/191-192.

şâhiden Kaftan Ağalığı hizmetiyle me'mûr olup dâ'ire-i devletleriyle 'azm-ı ziyâret-i Beytu'llâhi'l-harâm ve Meşhed-i Muṭahhara-i Seyyidü'l-enâm - 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm- eyleyüp ba'de edâ'î'l-hacc 'avdetlerinde Ka'betü'l-uşşâk olan Konya'ya vâsıl ve kûbbe-i ḥaḍrâ-yı Ḥazret-i Mevlânâ'yı rû'yet ü ziyâret idüp târîḥ-i merķûmda seccâde-nişîn-i irşâd olan Çelebi Efendi⁸⁵⁵ ḥazretlerinden zer-ḥâlî'atü'l-'abâ-düş teberrûken sikke-püş ve cür'a-i 'aşk nûş Âsitâne-i devlet-i âşiyâniyede duḡûllerinden sonra Refî'a Efendi ḥiṭâb-ı irci'î gûş idüp vâsıl-ı rahmet-i Haḡḡ olduklarında Topkapu ḥâricinde Meşnevî-i şerîf şâriḥi Şaru 'Abdu'llâh Efendi'niñ⁸⁵⁶ kurb-ı sa'âdetlerinde defin ve rahmet-i Haḡḡ'a ḡarîn olduklarından sonra Neş'et Efendi ḥazretleri naḡd-i vaḡitlerin bir dem zâyî' eylemeyüp

مهلكه عمر به بيهوده بگذرد حافظ

بکوش و حاصل عمر عزیز را دریاب⁸⁵⁷

müfâdıncâ taḡşîl-i me'ârifî sa'y ü verzîş eyleyüp *Muḡaddemâf* 1, Dârbî (?)⁸⁵⁸ Efendi-nâm üstâzdan telemmüz ve nesh-i seb'ayı Yâsinî-zâde Efendi'den ta'allûm idüp ve rumûzât-ı esrâr-ı Mevlânâ'ya vâḡıf olmaya bâdî olan 'ilm-i Fârisiyyi daḡi Şâhân-ı 'Acemden Nâdir Şâh'ın ṭabîb-i te'nîsi olan Eymânî (Eymenî)-nâm zât-ı nâdirü'l-vücûddan istimzâc iderek maraḡ-ı cehl-i 'ilm-i Fârisîden ḡalâş olmaya 'aḡâḡîr-i luḡat-i Fârisî ile ve düḡûl-i büyü't-ı dârü'l-emânı olup şîḡḡat-mizâc ve kuvvet-i 'ulûmla kendüleri daḡi aḡvâl-i deḡâ'îḡ-ı eş'âra istimzâca muḡtedir olduḡda Dâye-zâde Cûdî Efendi ḥazretlerini daḡi üstâz-ı suḡan ihtiyâr idüp inşâd-ı ebyât ü eş'ârda kemâle resîde üstâzları Cûdî Efendi bu ebyât ile ta'yîn-i maḡlaş buyurmuşlardır:

⁸⁵⁵ “Hac dönüşü (1750) Konya’da Mevlânâ’nın türbesini ziyaretleri sırasında Neş’et’e, Ebûbekir Çelebi tarafından Mevlevî sikkesi giydirildi.” İsen, “Hoca Neş’et”, 18/191. O dönemde Konya Mevlevihanesi’nin postunda “Hacı Ebûbekir Çelebi Efendi-i Sâni ibn-i Hacı Ârif Efendi ibn-i Abdurrahmân-ı Sâni ibn-i Abdülhalim Efendi: Velâdetleri 1133 (1720-21), Müddet-i hayâtları 66, İrtihâlleri 1199 (1785), Müddet-i meşihatleri 40 yıl.” oturmaktadır. Yakup Şafak, <https://semazen.net/konya-mevlana-dergahi-postnisinleri/> (Erişim 5 Nisan 2022).

⁸⁵⁶ Sarı Abdullah Efendi (ö. 1071/1660) Reîsülküttâb, *Mesnevî* şâriḥi, âlim ve sûfî.

⁸⁵⁷ “Hâfız, fırsatı kullan ki güzel ömür boşuna geçiyor.

Aziz ömrünün gâyesini bul.” Hâfız-ı Şirâzî (Bu beyit Hâfız divânında bulunmamaktadır.)

⁸⁵⁸

Maḥlaş-nāme

Fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Çünkü ‘ilm ü edebe ittiñ edeble rağbet

Dā‘imā şāhib-i ‘irfān ile eyle şoḥbet

Gayret-i tıynet-i şarf it eşer-i eslāfa

Maḥlasıñ ma‘ rifetiñ ola cihānda Neş‘et

Bundan şoñra kendüleri daḥi ta‘līm-i ‘ulūma rağbet üzre iken ⁸⁵⁹ العلم بلا عمل كالشجر بلا ثمر

esrārını mülāḥaza iderek

سر رشته عشق ای برادر به کف آر

وین عمر گران مایه بغفلت مگذار ⁸⁶⁰

müfādınca ṭarīḫ-ı ‘amelīyāt daḥi ‘ilm mişāli bir üstād-ı ḥaḳīḳat-şināsa muḥtāc olup
sa‘ādet-i dāreyn ānıñ ḳabūl ü iḳbāliyle oldıḡını idrāk idüp

کلید گنج حقیقت قبول اهل داند

مباد آن که در این نکته شک و ریب کند ⁸⁶¹

me‘āline cüst ü cūy-ı mürşidde iken biñ yüz yetmiş dört tārīḥinde ‘ārif-i bill‘āh
mürşid-i āgāh pīşvā-yı şāliḥin reh-nümā-yı zāhidin Ḥazret-i eş-Şeyḫ Meḥmed Emīn
Efendimiz ḥazretleriniñ meclis-i sa‘ādetlerine şeref-duḥūl ile müşerref ve o zāt-ı ‘ālī -
ḳadriñ ḥüsn-i ḳabulleriyle pür-şeref olup irāde-i şādıḳa ile irāde getürüp

⁸⁵⁹ Amelsiz ilim, meyvesiz ağaç gibidir.

⁸⁶⁰ “Ey kardeş, aşk ipinin ucunu elinde tut ve bu çok değerli olan ömrü gafletle geçirme.”
(Ebū Saīd Ebu’l-Hayr) <https://ganjoor.net/abusaeed/robaee-aa/sh322> (Erişim 12 Eylül 2022)
Rubainin tamamı şöyledir:

سر رشته دولت ای برادر به کف آر
وین عمر گرامی به خسارت مگذار
دایم همه جا با همه کس در همه کار
میدار نهفته چشم دل جانب یار

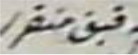
⁸⁶¹ “Gönül ehli olanları kabul etmek, saadet hazinelerinin kapısını açan anahtardır.

Sen bu nükteden hiç şek ve şüphe duyma.” Ḥâfız-ı Şirâzî <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh188> (Erişim 12 Eylül 2022)

zemzemesiyle semîrû'leyâlî şohbet-i şerîflerine müdâvim ve muvâzıb olarak nisbet-i şerîfe daği mâlik olup yevmen fe-yevmen şûrî vü ma'nevî terakki, feyz-i zâhiri vü bâtînîde bir hâle vâsıl oldılar ki zât-ı pâkleri meded-res-i havâşş ü 'âmm olup Âsitâne-i 'Aliyye'de şöhet ü şâyî'aları münteşir olup andan diyâr diyâr nâm u şânları münkasım olup aqâlim-i seb'anîñ halkı yâd-ı isimleriyle raṭbû'l-lisân olurlar idi.

Dâ'ir-i devletleri fuḡarâ vü aḡniyâ ve pîr ü bernâ ve ğurabâya dârü'l-emân olup herbir dâ'irelerine maḡzûn dâḡil olan mesrûren ħurûc iderler idi. Ve kendüleriniñ peder-mânde bir ze'âmetleri var idi. Ze'âmet-i mezkûreniñ olduğı toprağı bir şuleḡadan kimesneye pederleri vaḡtinde olan bedel-i ilzâmiyle ilzâm idüp aniñ aqçasını fuḡarâya bezl buyururlar idi. Ve ricâl-i Devlet-i 'Aliyye'niñ ekşeri kendü şakirdânından olduğına sebep küll-i yevm herbirine fuḡarânîñ meşâliḡini taḡmîl buyururlar idi. Kemâl-i merḡametlerinden bir kimesneyi maḡzûn eylemeden tecennûp iderler idi. Ve teveccûh-i seniyyeleri berekâtı nuṭḡ buyurdukları maşlaḡat ḡuşûle gelür idi. Ve evliyâ-yı umûr ḡazerâtı tarîḡlerinden maşlaḡat-ı ru'yet eylemeye teşne olup bir umûr içün 'azîz-i müşârûn ileyhiñ tezkiresi vurûdunu fâl-ı ḡayr 'add eyleyüp kendi umûrları gibi ḡasbeten li'llâh ru'yet iderler idi. Bu üslûb üzre ḡasbeten li'llâhi'l-meliki'l-müte'âl umûr-ı fuḡarâ ile imrâr-ı eyyâm u sâlde olarak meşâliḡ-i fuḡarâ daği keşret bulup küll-i yevm ricâl ü kibâr taraflarına elli altmış kadar tezkiye taḡrîr iderler idi. Ve eyyâm-ı şayfde, yalıda olduqları evânda maşlaḡat ile gelen fuḡarâya ... (?)⁸⁶³ minḡari daği ḡâline göre iḡsân buyururlar idi. Ḥattâ firâsetden zu' minca ḡimâyet kaşdıyla birgün “Efendim bî-gânegân içün bu kadar yüz şuyı dökmek ne lâzım? Ġayrı yüzümüz şuyı kalmadı.” didikde şöyle cevâb buyurmuşlar ki “Dünyâda fuḡarâ-yı müslimîn içün dökülmeyen yüz şuyıyla âḡiretde degirmân mı çevireceğim.” deyüp bükâ buyurmuşlardır.

⁸⁶²Allah dostlarıyla bir anlık sohbet boş işlerle yüz yıl uğraşmaktan daha iyidir.

⁸⁶³

Evşāfihî: Cānib-i Hudā'dan [20-b] kendülere bir tecellî zuhûr eylemiş idi ki herbir kes ve nâ-kes kendüsine muḥabbet iderler idi. Ġāyet māḥbûbü'l-kulûb idiler.

چه ننگ دلق چه فخر کلاه غفلت نیست

بهر لباس که باش ز خود عریان باش⁸⁶⁴

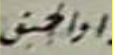
müfādınca mübārek ser-i sa'âdetlerinde 'Oşmānlu Avalcık (?)⁸⁶⁵ dikişlü kavuḡ ve meyān-ı devletlerinde ḥançer-i dārā ve eṭvārları şüretde levendāne olup derūn-ı sa'âdetleri cümlesinden 'ārī bir pīr-i nūrānī idi.

Ve min-ḥālātihi: Bu faḡīr-i pūr-taḡşīr on bir yaşında meclīs-i şerīfe ḡabulleri şerefiyle müşerref olup kemāl-i lūṭuflarından bendegānları defterine ḡayd idüp "Eevlādımsın." buyurduḡlarına mebni, Āsitāne-i 'Aliyye'ye 'azīmet eyledigimde dā'ire-i 'aliyyelerinde miḥmān olup mülāzımān-ı meclīs-i ḡudsiyyelerine ilḡaḡ oldıḡım ecilden lisān-ı dūr-eḡşān-ı kerīmānelerinden vāfir kelīmat-ı neşāyiḡ istimā' ve eṭvār-ı pesendīdelerinden ve aḡvāl-i seniyyelerinden ve kerāmāt-ı celīlelerinden ḡoḡ ḡāl müşāhede eylemişimdir. Cümleden biri, eḡrāfa kemāl mertebe ta'zīm ve tevḡīr buyurup İmām-ı Şa' rānī -ḡaddesa'llāhu sırrahu te'ālā- ḡazretleriniñ '**Ahd u Ṭarīḡat**-nām kitāb-ı şerīflerinde şürefānīñ iḡtirāmı beyānında 'aḡd eyledikleri 'ahd-ı şerīfe ri'āyet buyurup şürefāyı cümleye taḡdīm iderler idi. Ve bu ḡürmet ü iḡtirāmları 'inde'llāḡ maḡbûl olup bā' iş-i maḡḡiretleri şürefāya ḡürmetleri oldı, deyü 'azīzim efendim -*sellemeḡu's-selām*- ḡazretleri buyurmuşlardır. Ve muḡabbet-i ḡānedān-ı nübüvvetden nāşī 'aşr-ı Muḡarremü'l-ḡarāmda bir ḡatre şu iḡerler idi. Ve iḡyā-yı leyālī 'âdet-i müstaḡseneleri olup her gice şabāḡa ḡadar ḡāḡ kütüb-i taşadduḡ-ı tilāvet itdürüp anı istimā' ḡāḡ kelīmāt-ı ḡudsiyye-i ehlu'llāḡ tekellümüyle imrār-ı evḡāt ḡāḡ mā-beyn oṡasında kendü ḡalleri ile meşḡûl-i zikr-i şerīf olurlar idi.

Merāḡimihu: Ve bir rütbe merḡametleri ḡālib idi ki aḡıbbāsından biri nā-mizāc olsa andan müte'eḡşir olup nā-mizāc olurlar idi. Eger bir dostunuñ kötü ḡaberin ḡuş

⁸⁶⁴ "Ne dervişlik hırkası ne de övünç külahı gaflettir.

Her elbise olur, yeter ki özüne bunları giydirme, özün çıplak olsun." Bîdil Dehlevî (Mîrzâ Abdülkâdir b. Abdilhâliḡ Arlās (ö. 1133/1720) İran şiirinde sebk-i Hindî'nin önde gelen temsilcilerinden.) <https://ganjoor.net/bidel/ghazalbi/sh1761> (Erişim 12 Eylöl 2022)

⁸⁶⁵

eyleseler bir هفته olsun anıñ aḥvāli berzaḥın mülāḥaza ile bükā iderler idi. Binā'en'aleyh kırenāsı vefāt-ı aḥbābı kendüye söylemezler idi.

Ve ihtirām-ı mürşid: Ve mürşid ḥaḳḳına ri'āyet eyleme nice olur, andan görmek gerek idi ki 'azīz ḥazretleriniñ tarafından bir selām ile gelene dünyā vü mā-fihāyı hediye götürmüş kadar ḥürmet iderler idi. Eger bir şuḳḳaları vürüd eylese ḥatt-ı ḥümāyūndan ziyāde raġbet ve i'tibār idüp baş üzerinde tutarlar idi. Eger bir emrleri zuḥūr eylese cem'-i meşāliḥ-i dünyā vü 'uḳbāya anı taḳdīm iderler idi ve leyl ü nehār “Rızā-yı 'aliyye-i mürşidānelerine ne vech ile celb iderem?” deyü anı tefekkür iderler idi. Ve 'azīzlerinin ism-i şerīfi yād olunduḳda “Devletlū efendimiz” deyü zıkr eyledikleri anda cān u gōñülde yād idüp şübheleri müteġayyir olur idi. Ḥaḳḳā ki muḳaddeme-i ṭarīkatde Ḥazret-i Şeyḥ Efendimizden rivāyet eyledigimiz ādab-ı mürīd ü mürşide kemāl üzre ri'āyet iderler idi. Ve dā'imā 'azīziñ dā'ire-i 'aliyyeleri ve tevābi'leri üzerlerine bāl-efşān olup uğurlarına cān u bāş fedā iderler idi.

Ve min-evşāfihi: Evḳāt-ı ḥamse dā'ire-i devletlerinde cemā'at ile edā olunur idi.

Minhu: Her bir mülk aşḥābıyla görüşürler ve cümlesi dā'irelerine gelüp gider ve şüret-i zāhirde iltifāt iderler idi. Lākin ehl-i sünnet ve'l-cemā'atıñ ḥilāfı olan kimesneden ḳalb-i şerīfleri müteneffir idi.

Minhu: 866 *كلموا الناس على قدر عقولهم* medlūlunca dāḥil-i meclīsleri olan kimesne ne gürūhdan ise anıñ meslekinden baḥş idüp tatyīb iderler idi. Ve herkes, Neş'et Efendi bizim zümremizdendir, ḳann ider idi. Lākin kendü ḥaḳıḳatleri cümlesinden berī ve müberrā olup erbāb-ı ṭarīḳ-ı ḳadim-i müstaḳimden oldıḡı ehline ma'lūm idi. Nitekim bu aḥvālleri beyt-i Ḥazret-i Mevlānā -ḳaddesa'llāhu bi-sırri'l-a'lā- ile müstedeldir:

من به هر جمعیتی نالان شدم
جفت بدحالان و خوش حالان شدم
هر کسی از ظن خود شد یار من
از درون من نجست اسرار من⁸⁶⁷

⁸⁶⁶ “İnsanlarla akılları nispetinde konuşunuz.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 11/507 (No. 4124).

⁸⁶⁷ “Ben her mecliste bulundum, inledim, durdum.”

Naşâyihîhi: Birgün bu fakîre buyurdular ki “ Oğlum, Allâh Te‘âlânın tevfiķi nedür bilür misin?” Fakîr daķi “ Hayır Efendim, buyuruñ ma‘lûmumuz olsun.” didim. Sa‘âdetle buyurdular ki “Allâh Te‘âlâ’nın bir ķula tevfiķiniñ refiķ olduķının ‘alâmeti oldur ki sinni yetmiş ve seksana vâşıl olsa ve kendü a‘lemü’l-‘ulemâ ve efđalü’f-füzelâ olsa yine bir vaktile beşerîyyet ĥasebiyle kendüye lâyıķ olmayan bir iş tütma murâd eyledikde ‘Bu şey sinne münâsib degildir.’ diyecek bir kimesnesi olmaķ ‘alâmet-i tevfiķ-i Ĥaķķ’dır. El-ĥamdu li’llâhi Te‘âlâ yetmiş yaşına vardım. Bir münâsebitsiz iş tütacaķ olsam ‘Neş‘et, edebiñ ile tır.’ diyecek adamım vardır. Oğlum insân nisyândan mürekkebdir. Ba‘zı vakti olur ki cümleye ‘aķl ta‘lîm ider iken beşerîyyet ĥasebiyle ĥayr iderem zann idüp kendüyi mühlikeye ilķâ ider.” deyü nuş u pend buyurmuşlardır. Fi’l-ĥaķıķa bir naşîĥatdır ki her bir zevi’l-‘uķûl olan bu pendî altun ķalem ile taĥrîr idüp başında götürmeye şâyestedir.

Ve min-kerâmâtihi: Gürûh-ı ĥattâtândan biri kendüsine intisâb idüp ta‘allûm-i ‘ulûm-ı Fârisî eyleyüp süĥan-şinas ü süĥan-gü olduķda ‘âdet-i seniyyeleri üzre mezbûra bir maĥlaş ‘inâyet buyurmuşlar. Meger ketebe alduķı zamân meşķ ĥ‘âceleri bir maĥlaş virmişler imiş. Ĥ‘âce-i merķûm kendü [21-a] ta‘yîn eylediği maĥlaş ‘azîz-i müşârûn ileyhiñ tebdil ü ĥayr-ı maĥlaş virdiklerini istimâ‘ idüp ĥâyet ‘aşabından şâkird-i merķûmı birgün gördükde: “ Benim maĥlaşımı Neş‘et Efendi begenmeyüp ĥayrı maĥlaş virmiş. Ĥoş imdi ben anı şalb iderem.” deyü envâ‘-ı hezeyân söyledikten şöñra;

“Her ne şanırsan işüñe hep başıña gelse gerek.”

müfâdıñca bir hefteye kıalmamış ĥattât-ı merķûm ĥânesinde kendü kendüyi şalb eylemiş. Bu zât-ı sûtûde-şıfatıñ evşâf-ı celîlelerini bir mücelled kitâb eylesem yine kemâ hüve ĥaķķuhu vaşfa ķâdir olunmaz. Ve te‘lifât ü taşnîfatı ĥâyetde keşîrdir. Evvelâ

*Kötü olanlarla da iyi olanlarla da beraber oldum.
Ve herkes kendi zannına göre bana yâr oldu.
Fakat benim içimdeki cevheri ve sırları anlamadı.”* Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma‘nevî*, (1. Defter, 6. Beyit, Sayfa 33.)

*Dīvān-ı Belāğat-‘Unvān*⁸⁶⁸ları vardır ve cümle erbāb-ı süḥanîñ ḥırz-ı cānlarıdır, kelām-ı şerīfleri sıḥr-i ḥelāl gibidir. Ve zamānında bir gelenlerdendir. Nitekim kendüleri taḥdīş-i nî‘ met için buyurmuşlardır:

Fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilün
Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Şad hezārān gelür gülşen-i mā‘nānîñ lîk
Neş‘egāh-ı süḥāna bir daḥî Neş‘et gelmez

beytinin şerḥini tercüme buyurmuşlardır. Ve *Tûḫfān-ı Ma‘rifet*⁸⁶⁹ismiyle müsemmā Fārisiyyü’l-‘ibāre bir kitāb-ı şerīf te’lîf buyurmuşlardır. Naẓîri nā-yāb bir eserdir. Baş yazıcı Ḥanīf Efendi⁸⁷⁰ şerḥ eylemiştir. Ve ‘ulemā-yı evlād-ı ‘Arabdan bir zāt daḥî sırr-ı vaḥdete dā’ir olan maḥallini şerḥ idüp “ Sırr-ı vaḥdetde bundan a‘lā irād-ı kelimāt-ı kudsiyye olamaz.” deyü i‘tirāf eylemişlerdir. Münşe‘atlarını cem‘ eylemişlerdir. Ḥālā Āsitāne-i ‘Aliyye’de mütedāvil ve cümle ‘indinde maḳbûl ü mergûbdur. Daḥî bizim ma‘lûmumuz olmayan te’lîfāt u taşnîfātları ḥadden bîrûn ve vaşfdan efzûndur. Ve’l-ḥāşıl bir nefes naḳd-i vāḳtlerin maşrûf-ı a‘māl-i ḥayriyye iderek ezmān-güzār iken dü Ḥudāvendigār-ı sâbıḳ merḥûm Şultān Muştafā ḥazretleriniñ zamān-ı salṭanat ve hengām-ı fetretinde nā-mizāc olup

Der-beyān-ı vefāt

جانب ملک بقى رخت کشیدن اولاست
روی این دهر بهر وجه ندیدن اولاست⁸⁷¹

⁸⁶⁸ İlhan Genç, *Hoca Neş‘et, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânının Tenkidli Metni* (İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 1998)

⁸⁶⁹ Hindistan’da yetişen ve Farsça yazan şairlerin en meşhurlarından biri olan Buhârî-i Mirzâ Bîdil’in *Tûr-ı Ma‘rifet* adlı, kâinat hakkındaki felsefî fikirlerini kapsayan eserine nazire olarak yazılmıştır. bk. Ali Güzelyüz, “*Hoca Neş‘et’in Hayatı, Eserleri ve Tûḫfān-ı Ma‘rifet’teki Tasavvufî Görüşleri*”, *İlmî Araştırmalar* 5 (1997), 167-175.,

⁸⁷⁰ Seyyid Hanīf İbrahim Efendi (ö. 1189/1775) Osmanlı âlimi.

⁸⁷¹ Beka mülküne sefere çıkmak evladır.

Bu yüzden her ne olursa olsun dünyayı görmemek evladır.

diyerek talib-i kurbet-i Hakk ve ‘aşıq-ı vuşlat-ı feyyāz-ı muṭlaḳ olup biñ iki yüz yigirmi iki senesi Rebī‘ü’l-‘āhirin yedinci günü yevm-i Cum‘a ḳable’z-zuhr Ḳaşr-ı mā-beyne teşrīf idüp cümle aḥibbā-i ḥāzırūn ile vedā‘ eyledikden soñra sā’ir aḥibbālarından zümre-i şādıḳīne selām sipāriş idüp zıkr-i ḳalbi ızhār u tevḥīd-i Melikü’l-Ġaffār iderek iki dizi üzerinde müteveccihan ile’l-ḳible meşğul-i ezḳār-ı Kirdgār iken nā-gāh cānib-i Cenāb-ı Raḥmanī’den; ⁸⁷² يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ⁸⁷³ ḥiṭāb-ı müstetāb-ı Vehhāb gūş-ı cānına irdikde;

Fā’ ilātün fā’ ilātün fā’ ilātün fā’ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

همچونین است ای برادر حال این گریون دون

هر که آمد میروود انا الیه راجعون ⁸⁷³

zemzemesiyle şāḳī-i ecel destinden şarāb-ı vişāl-i zü’l-celālī nūş idüp

حافظا روز اجل گر به کف آری جامی

یک سر از کوی خرابات بر نندت به بهشت ⁸⁷⁴

müfādınca rūḥ-ı pür-fütūḥları a‘lā-yı ‘illīyyīne ṭayrān ü cevelān eyleyüp Sulṭān Meḥmed Cāmi‘-i şerīfinde şalāt-ı cenāzeleri edā olunup vaşiyyetleri üzre Topḳapu ḥāricinde Meşnevī-i şerīf şāriḥi Şaru ‘Abdu’llāh Efendi ḳurbında gencīne-i ‘ulūm u me‘ārif olan vücūd-ı cūd-ālūd-ı mübārekleri defīn ve raḥmet-i Yezdān’a rehīn olup

Fe’ ilātün fe’ ilātün fe’ ilātün fe’ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Neş’et ḳadrini öldümde bilür aḥbābıñ

Himmet için geleler ḳabriñe rindān şāf şāf

⁸⁷² el-Fecr 89/27-28. (Ey imanin huzuruna kavuşmuş insan! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak rabbine dön.)

⁸⁷³ “Ey kardeş, alçak ve dönen dünyanın ibresinin hali böyledir Gelen herkes gider ‘Ondan geldik O’na döndürüleceğiz.”

⁸⁷⁴ “Ey Hâfız, eğer ecel günü kadehi eline alırsan Harabattan bir yer cennet sana verilir.” Hâfız-ı Şirâzî
<https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh80> (Erişim 12 Eylül 2020)

müfâdınca kabir-i münevverleri ziyâretgâh-ı havâs ü ‘avâm olup küll-i yevm kaçd-ı taleb-i himmet ile ‘âşıkan ü zâhidân ve tâlibân fevc fevc ziyâret-i ‘aliyyeleriyle kesb-i şeref iderler.

Kendülere hayr-ı halef Muhammed Neş’et ismiyle müsemmâ bir veled yâdigâr-ı muhibbân olarak terk idüp hâlâ dâ’ire-i ‘aliyyeleri mesken-i fuکارâ ve melce-i ğurabâ olup zamân-ı devletlerinde olduğu mişâli züvvârları munkaṭi‘ olmamışdır. Ve zamân-ı şerîflerinde dâ’ireleri ta‘mîr olunduğda derûnunda bir şaġirü’l-cirm kebîrü’l-ķadr cāmî‘-i şerîf inşâ eylemişler idi. Yine ol maķâm-ı ‘âlîde ‘ibâdet ü ziyâretten hâlî olunduğı yokdur.

جانش مقیم روضه دار السرور باد

گلشن سرای مرقد او پر نور باد⁸⁷⁵

- *Ḳaddesa’llāhu Te‘ālā rūḥaḥu ve nevvere merķadehu ve ce‘ale ileynā himmetehu-*

⁸⁷⁵ “Onun canı mutluluk yurdunun bahçesinin sakini olsun.
Onun gül bahçesi olan mezarı nurla dolsun.”

Der-tevārîh-i vefât:

Vefâtlarına söylenen tevārîh hisâba gelmez. Teberrüken bir iki târîh beyân idelim. Cümleden biri, Âşafî-şiyem bermekî-kerem vezîr-i mükerrer Râgıp Paşa-yı şânî bu târîhi demiştir.

Târîh

Mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

*Yediler Neş'et-i kûṭbî bilüp nuṭṭ idî târîhin
Ziyâda kûṭb idî göçdi cenâb-ı Neş'et a'lâya*

Muḥibbânından Kepçeci-zâde 'umdetü'l-müderresü'l-kirâm 'İzzet Efendi daḥî bu beyt-i tarihî gūyâ olmuşlardır:

Târîh

Mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

*Redîf-i mu'ceminden fevtine 'İzzet didim târîh
Vişâlu'llâh ile buldı devâsın Neş'et-i 'âşık*

Ve Sulṭan Kethüdâsı Vâfi Efendi daḥî bu tarihî söylemiştir:

Târîh

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

*Ṭarḥ olup nüh ḥarf-i cevher düşdi Vâfi târihiñ
Baba Neş'et eyledi gül-zâr-ı 'Adne irtihâl*

Ve kendü bendegân-ı hâş u çerâğlarından faẓiletlü Pertev Efendi⁸⁷⁶ dağı bu târîhi inşâd idüp kemâl-i ẖasret ü muẖabbetinden iftirâķa tākāt getürmeyüp otuz kırķ gün mürûrunda Efendi-i mûmâ-ileyh dağı dâr-ı beķâyâ rihlet eylemişdir.

Târîḫ

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Ḥazret-i âḥund-ı zî-şân-ı reşâdet-iḫtirân
‘Âlim-i ‘ilm-i ledün Neş’et Süleymân-ı zamân

Neş’e-yâb idi mey-i ‘aşķ-ı Celâle’d-dîn ile
Meslek-i râhı idi âyîn-i pâk-i ḫ’âcegân

[21-b]

Hind ü Sind ü Mekke vü Baḥḫâ Buhârâ’dan gelen
Bî-nevâyâna der-i luḫfî iken dârü’l-emân

Teng olup bu ḫâkdân-ı pür-kedüret zâtına
Oldı çün Rûḫü’l-ḫuds tâ ‘âlem-i ḫudsa revân

Naķş-bendî nezri itmâm eyledi târîḫini
Oldı Baba Neş’ete ‘âlâ-yı ‘illiyyîn mekân

Târîḫ⁸⁷⁷

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

⁸⁷⁶ Pertev, Muvakkıt-zâde Muhammed (ö. 1222/1808) divan şairi ve vakanüvis. Hoca Neş’et mektebinin şairlerindendir.

⁸⁷⁷ Bu tarih beyti varak 21-a’nın derkenarında yer almaktadır.

Himmet itse Râğibâ üçler didim târîhini
Ķuṭb-ı zamân Baba gül Neş'et Efendi göçdi âh

Ve min-kerâmâtihi: Hıdmet-i devletlerine kemer-beste olup bi-hulûşî'l-bâl mülâzemet idenler cümlesi şūrî ve ma'nevî behredâr olmuşlardır. Lâkin şüret-i zâhirde sülûklarından nişâne virmeyp

Mışra'

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

حق پرستی در لباس اطلس و دیبا خوش است⁸⁷⁸

mefhûmunca cümle bendeleri kabâda ve şüretleri halk ile sîretleri Hakk ile idi.

Menkuldür ki kendi bendegân-ı şâdıkânından 'Alî Ağa-nâm bir zât, leyl ü nehâr mâlen ve bedenen hıdmet ü rızâlarında olup hıdmetleri maqbûl olduğda nisbet-şerîf-i hâcegân-ı 'âlî-şân telkîn buyurmuşlar. Merkûm 'Alî Ağa bi-emri'llâhi Te'âlâ vefât eylediginde ğasl olunur iken cenâzelerine hâzır olan muhibbânı şol memesiniñ altında yeşil hatt ile لا إله إلا الله محمد رسول الله kelime-i tayyibesin muharrer oldığın müşâhede eylemişler. Hattâ biñ iki yüz yigirmi bir târîhinde Burusa'da hâkim-i şer'-i Nebevî ve câlis-i seccâde-i aḥkâm-ı dîn-i Muştafâvî olan Muḥyî-zâde Muḥammed Es'ad Efendi'nin dâmâdı hâcegân-ı dîvân-ı hümayûndan Nu'mân Efendi hazretleri “Ben gözümle gördüm, yeşil hatt ile şedy-i yesârınıñ tahtında kelime-i şehâdetiniñ muharrer olduğımı.” deyü bu faķire naql eylediler. Merkûm 'Alî Ağa, Eyyüb-i Enşârî'de medfûndur ve seng-i mezârında “Neş'et Efendi bendelerinden şol memesi tahtında yeşil hatt ile kelimeteyn-i mübâreketeyn müşâhede olunan 'Alî Ağa” deyü muharrerdir. Bir zât-ı 'âlî -ķadr ki Allâh Te'âlâ bendelerine bu hâleti iḥsân eyleye, kendüsi nicedir bundan kıyâs eyleye. Teberrûken bir na't-ı şerîfi daḡi taḡrîr idelim.

⁸⁷⁸ “Hakk'a tapmak, atlastan ve süslü elbiselerden daha güzeldir.” Sâib-i Tebrîzî Beytin ilk dizesi şöyledir: خرقة تزوير از باد غرور آيستن است
<https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh1012> (Erişim 12 Eylül 2022)

Na‘t-ı Şerif

Mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

Cemāliñ maṭlab-ı cān ü cihāndır yâ Rasûla ‘llâh

Deriñ dârü ‘l-emân-ı ins ü cāndır yâ Rasûla ‘llâh

Teşehhüddedür engüşt-i şehâdet mu‘cizâtına

Ki Mi‘râciñ müşâr-ı bi‘l-benândır yâ Rasûla ‘llâh

Zamân-ı devletinde intişâb-ı der-gehiñ âsân

Ki müşkil şimdi kim âhir zamândır yâ Rasûla ‘llâh

Meded dil-teşne kaldım Kerbelâ-yı vâdî-i ğamda

Zülâl-i tîğ-ı ‘aşkın ile kandır yâ Rasûla ‘llâh

Tamâm ihsân u rahmiñ ey Nebiyyü ‘r-rahme vaḳtidir

Amân zîrâ zamân âhir zamândır yâ Rasûla ‘llâh

Kerem kıl müjde-i vaşlıñla luṭf et tesliyyet-baḫş ol

Ġamiñla Neş‘etin kârı yamândır yâ Rasûla ‘llâh

Hudâvendigâr-ı esbaḫ merḫûm u mağfûr Sulṭân Selîm-i şehîd ḫâzretleri kemâl-i muḫabbetinden bu na‘t-ı şerîfe büzürg-beste bend idüp mecâlis ü meḫâfilde tilavet olunur ḫâlâ. Ve biñ iki yüz yigirmi üç senesi Ramazân-ı şerîfinde leyle-i ḫadrde zuhûr iden vaḳ‘a-i ‘azîmede şehîd olan kethüdâ-yı devlet Muştafâ Refîḫ Efendi ḫâzretleriniñ imâmı, ser-çeşme-i gürûh-ı zâkirân Seyyid Hâfız Muḫammed Emîn Efendi daḫi bu na‘t-ı şerîfe segâh beste bağlayup beyne‘l-‘uşşâḳ âġâz olunduḳça kemâl-i te‘şîrinden derûn-ı ‘uşşâḳda olan deryâ-yı ḫubb-ı Rasûlu‘llâhı cûşa getürüp ملايك را غلط در سبحة از غوغای

ياربها⁸⁷⁹ müfâdınca şadâ-yı hây-ı hüyü âsümâna peyveste olup sükkân-ı semâvât dahî telezzüz iderler. Âhîr ‘ömrlerine qarîb biñ iki yüz yigirmi iki senesi Muḥarremü’l-ḥarâmîñ yigirmi birinci işneyn günü Rusya keferesi üzerine gâzâ olunmak için livâ-i sa‘ âdet-i Faḥr-i ‘âlem -şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- Āsitāneden teşrîf buyurdukları gün bu muḥammesi buyurmuşlardır ki zîkr olunur. Ve âhîr eş‘ârları bu olmuştur ve her bir kelimesinde nice esrâr îmâ ve işâre buyurmuşlardır.

Muḥammes

Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

*Ḥamdulî’llāh açdı sancâğ-ı şerîfî Şāh-ı dîn
Oḡunup naşru’n-mina’llāh âyeti feth-i mübîn
Bâreka’llāh çıkdı seyf-i Aḥmedî kından hemîn
Bundan a‘lâ ne murâd oldı cihânda ne merâm
Kılıcıñla düşmen-i dinden alasın intikâm*

*Merd-i meydân-ı şecâ‘at nice tursun bu zamân
Ġayret-i dîn etdi pîrânı bu demde nev-civân
Nev-civân şah-bâz yigitler şabr iderler mi hemân
Bundan a‘lâ ne murâd oldı cihânda ne merâm
Kılıcıñla düşmen-i dinden alasın intikâm*

*Dîn-i devlet uğurunda ideriz ceng ü savâş
Dîn yolunda komuşuz bizler hemân cân ile baş
Cân fedâ itmekde Neş‘et bizde yokdur hiç telâş
Bundan a‘lâ ne murâd oldı cihânda ne merâm
Kılıcıñla düşmen-i dinden alasın intikâm*

Yanmadı mı nâr-ı Ġayretle dil ü cânıñ seniñ

⁸⁷⁹ “Tesbihte/zikirde hepsine aynı anda yakarmaktan ve Tanrılarla kavga etmekten melekleri yanılttı.”

*Ƙana ƙana içmeyince ƙanını bu düşmeniñ
Hiç söner mi âteş-i sūzân bu cân u teniñ
Bundan a‘lâ ne murâd oldu cihânda ne merâm
Ƙılıcıñla düşmen-i dinden alasın intikâm*

Ve min-hâlâtihi: Mervîdir ki herkes dâ‘irelerine gelüp maṭlûbları ḥâşıl olur idi. Birgün şûret-i dervîşânda bir kimesne gelüp meclîslerinde oturur iken ‘azîz-i müşârün ileyh hazretleri “ ‘Azîzim, bir maṭlûbuñuz var mıdır?” deyü su‘âl buyurduklarında ol kimesne demiş ki “ Murâdım yed-i şerîfiñde olan çüb-ı ƙalenderî ile seni ɗarb eylemekdir.” didükde hemân çübı ol kimesneye virmişler ve o adam daḥi raḥm eylemeyüp ‘azîz-i müşârün ileyhi ɗarb-ı şedîd ile ɗarb eylemişler ve ol ɗarbiñ zaḥmetini üç beş ay ƙadar çekdiler. Ƙarşusunda on ƙadar [22-a] beli ḥançerlû iç ağası şûretinde bendeleri bükâ idüp herifiñ üzerine hücûm eyleme murâd eylediklerinde “ Toḫunmayıñ, anın da murâdı ḥâşıl olsun.” deyü men‘ buyururlar imiş. Ḥattâ bu vaḳ‘anıñ zuhûrundan soñraca faḳîr âsitâneye ‘azm eyledim. Eyyâm-ı şayf olma takrîbi Rûmeli Ḥişârı üzerinde Şeytân Aḳındısı ta‘bîr olunur maḥalde bir yalıda sâkîn olurlar idi. Daḥi ol ɗarbiñ âlâmı munḳaṭi‘ olmayup mübarek düş-ı sa‘âdetlerini envâ‘-ı duhûn ile ḥall iderler idi. Bu adamıñ ‘azîz-i müşârün ileyhi ɗarb eylemesi iki şeyden ḥâlî degildir. Ya odur ki mey-ḥânede ‘araḳ-nüş olup derûnundan bu ḥabâseti ƙurmuşdur ve gelüp cibilliyet-i ḥabîsesini icrâ eylemiştir. Yâḥud taraf-ı pîrandan ‘alâ-ṭarîḳi’l-imtiḥân böyle bir zât me‘mûren işlemiştir. Ammâ aḳreb ü evlâ olan ihtimâl nedir?

Şemâilihi: Vaşatü’l-ḳâme, müdevverü’l-liḥye, esmerü’l-levn, mütebeşşimü’l-vech, münevverü’l-cebhe, leyyinü’l-kelâm bir zât-ı ‘âlî -ḳadr idi.

-Raḥmet’ullâhi ‘aleyhi raḥmeten vâsi‘a ve zâd’allâhu Te‘âlâ nûra merḳadihi ve nefe‘an’allâhu Te‘âlâ bi-berekât-i feyzihi bi-ḥurmeti Ḥabîbihi ‘aleyhi’s-selâm-

(MAṬLAB)

Zeynîler Zâviyesi Şeyhi Şeyh Ya'kûb Efendi⁸⁸⁰ 2 Şafer 1222

Zeynîler Zâviyesi Şeyhi Şeyh Ya'kûb Efendi, Âsitâne-i 'Aliyye'de Atmeydânı kurbında şüfîlerden 'Alâ'eddîn Tekyesi şeyhi iken Zeynîler Zâviyesi Burusa'dan maḥlûl olup zâviye-i merķûme-i maḥlûldan üzerlerine berât itdirüp taraf-ı şerîflerinden bir zamân mâru'z-zıkr Şeyh Feyzu'llâh Efendi vekîl ve bir zamân Dâvûdkaḍılı Ḥâfız Efendi vekîl idüp vekâlet ile umûr-ı zâviye-i merķûmeyi idârede iken 'ömr-i şerîfleri idâreden bî-zâr olup rûḥ-ı pür-fütûḥları telezzüz-i laḥm ü şaḥmdan taşarruf eyledikde biñ iki yüz yigirmi iki senesi Şaferü'l-ḥayrîñ ikinci Cum'a günü 'âlem-i ervâḥa meydân bulup zâviye-i şerîfelerine defîn ve raḥmet-i Ḥaḳḳ'a ḳarîn olmuştur.

İrtesi günü devr-i Ḥudâvendigâr-ı esbak Sultân Selîm-i şehîd ḥazretleri vaḳti, Ordu-yı Hümâyûn-ı nuşret-maḳrûn Dâvudpaşa'dan Rusya keferesi üzerine 'azîmet eylemiştir. Merḥûmuñ iki evlâdı ḳalup veled-i kebîri Nûre'd-dîn Efendi pederleri işrine tâbi' ve anlardan seyr ü sülûk görüp veled-i şaḡiri Nizâme'd-dîn Efendi'niñ mâye-i feyzleri Sa'diyye'den olup 'Avretpazarı'nda Ḳara Şeyh Muḥammed-nâm bir beyâzü'l-ḳalb zâtdan aḥz-ı dest-i inâbet ve ba'de cezb-i ḥilâfet eylemiştir. El-ḥâletü hâzihi Zeyniyye Zâviyesi Nûre'd-dîn ve Nizâme'd-dîn Efendileriñ üzerlerinde olup anıñ daḡi pederleri mişâli vekîl ile idâre buyururlar.

(Aḥvâluhu:) Şâḡib-i terceme Ya'kûb Efendi cenâbları, ḡâyet şuleḥâdan ve üdebâdan ve erbâb-ı tarîḳatıñ ser-firâzı tavîlü'l-ḳâme, beyâzü'l-liḡye, münevverü'l-cebhe bir zât idi.

-Raḥmetu'llâhi 'aleyhi ve nevvera'llâhu merḳadehu-

⁸⁸⁰ Müellif bu biyografiyi varak 22-a'nın derkenarına sonradan kaydetmiştir.

MAṬLAB:

Sultān Emīr Şeyhî Tayyīb Efendi Evā ' il-i Muḥarrem 1223

Emīr Sultān -*ḫuddise sirruhu*- Efendimiziñ zāviyeleri Şeyhî Seyyid Muḥammed Tayyīb Efendi, biñ yüz toḫsan senelerinde Emīr Sultān şeyhî māru'z-zikr Reşīd Efendi'niñ şülbünden ḳadem-i dünyā-yı bī-vefā olup pederleri sāyesinde taḥşīl-i 'ilm ü me'ārif eyleyüp beyne'l-aḳrān memdūḫ u mergūb bā-zāt olduḳda biñ iki yüz on yedi sālinda pederleri maḳāmına cālīs-i seccāde-i meşīḥāt olup ḫıdmet-i lāzimesiyle muḳayyed iken vāḳıf-ı müşārün ileyhiñ kitābeti ḫıdmeti daḫi bā-berāt-ı şerīf-i 'ālī -şān dūş-ı istiḫḳāḳlarında ber-dūş olma taḳrībi evḳāfiñ ba'zı meşāliḫi rū'yetine Āsitāne-i 'Aliyye'ye 'azm idüp ba'de ikmālī'l-maşlaḫa 'avdetlerinde Burusa'da şürekāsı olan zümre-i tüccārāndan ekşerī Şeyh-i merḳūmdan kemāl-i emniyyetlerine binā'en vāfir zer-i ḫālīşü'l-'ayār emānet kendülere taḥmīl idüp rākīb-i sefine olduḳlarında eyyām-ı şitā olma taḳrībi bir 'aẓīm bir fırtınaya teşādūf eyleyüp sefineleri telāṭum-ı baḫr-ı bī-kerāna müteḫammil olmayup Miḫāliç nevāḫisinde bir maḫalde ḳaraya urduḳda Şeyh-i merḳūm cān ḳurtarma sevdāsıyla sefineden rüfeḳāsıyla ma'an ḫurūc idüp ol vādilerde tūfān u boran-ı selc ile serāsime olup Papaz hirmeni-nām maḫāllerde;

فریاد بسی کردم و فریاد رسی نیست

گویا که درین گنبد فیروزه کسی نیست⁸⁸¹

müfādınca dāne-i vücūdları bād-ı ecel ile talān u perīşān ve cānib-i Cenāb-ı Sübhān'a cān-ı şirīni ḫırmān, biñ iki yüz yigirmi üç senesi Muḥarrem evā'ilinden vāşıl-ı raḫmet-i Yezdān olmuştur.

-Raḫmetu'llāhi 'aleyh-

⁸⁸¹ "Haddinden fazla feryad ettim ama feryadıma yetişen yok.

Sanki masmavi gōk kubbede hiç kimse kalmamış." Selmān-ı Sāvecî (Melikü's-şuarā Hâce Cemāluddīn Selmān b. Hâce Alāiddīn Muhammed Sāvecî (ö. 778/1376) İranlı şair.)

<https://ganjoor.net/salman/jamkhor/sh31> (Erişim 12 Eylül 2022)

Ba'zılar tūfān ve bora ve kemāl-i serdiyyet-i hevādan vefāt eyledi didüler. Çünkü çok refîkleri kayıgıñ yanında toñmuşlar kalmışlar idi. Ba'zılar, yanlarında on beş kīse aķçadan mütecāviz altun olduğından ya rüfeķasınıñ bī-gāneleri telef eylediler yāhud ol havālīde olan yörük tã'ifesi helāk eylediler, dimişlerdir. Aķrabā ve ta'allūķatı gidip cüst ü cū eylediler. Nām u nişāneleri bulunmadı ve cenāzeleri görünmedi, illā tāt-ı şerīfleriniñ depesini bulmuşlardır deyü rivāyet olundu. Zāhirde evlādları olmayup harem-i muhteremleri hāmile idi.Yerlerine Emīr Sultān türbedarı Seyyid Süleymān Efendi şeyh olup ba' dehu haml-i veled zükürdan zuhūr eyledigine binā'en merķūmuñ üzerinden ref' olup merhūmuñ zuhūr iden evlādları özine tevcih-i pādīşāhi olduğdan soñra veled-i merķūm dađı biñ iki yüz yigirmi beş senesi Muħarremü'l-ħarāmıñ evāħirinde 'azm-i gūlzār-ı cinān eyledi.

-Raħimehumu'llāhi te'ālā-

(Hilyetuhu:) Vasaťü'l-kāme, aşfaru'l-lihye, münevverü'l-cebhe bir çebebi idi.

-Raħmetu'llāhi te'ālā-

MAṬLAB:

Çehârşenbe Tekkesi Şeyhî Şadrî Efendi 1223

‘Alî Paşa Cāmi‘î kurbında Çehârşenbe Tekkesi Şeyhî Şadre’d-dîn Efendi merķūm nesl-i Hâzret-i Üftâde -*ķuddise sırruhūdan*- Hâyre’d-dîn Efendi’niñ qarındaşı Mecnūn Refîķ-nām zātın üçünci başında zuhūr iden evlādından olup bir zamān seyr ü seyāhat ile imrār-ı zamān eyledikden soñra Çehârşenbe şeyhî maħdūmı Abdü’l-mü’mîn Molla’dan ķaşr-ı yed ile Çehârşenbe Tekyesi’ni ve Gökdere Maķsemi’nde ‘Abdü’l-mü’mîn Zāviyesini alup Burusa’ya gelüp ‘Abdü’l-mü’mîn Zāviyesi’ni Rufā‘î şeyhî Şeyh Maħmūd Efendi’ye ķaşr-ı yed idüp kendüleri Çehârşenbe Tekyesi’nde sākin ü eyyām-ı şayfa Çehârşenbe giceleri ba‘de’l-‘işā ba‘ze n icrā-yı āyîn iderler idi. Ve tarîķ-i tadrîse daħi sülūk idüp rütbeleri ikinci altmışlı ile Hunciriye (?) Medresesine vāşıl olduķda ħanķer-i cellād-ı felek sînesin ķāk ve rū-yı cānı levş-i vücūddan pāk, biñ iki yüz yigirmi üç senesinde Hâzret-i Üftâde Efendimiziñ cāmi‘-i şerîfi pîşgāhında ķafeş-i tenleri der-zîr-i ħāk olmuşdur. Mürîdānımızdan Aħmed Rāģıp fevtine bu târîhi dimişdir:

Tārîķ

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Naķş-bendî nezrin alup söyle târîķ Rāģıbā

Şeyh Şadre’d-dîn Efendi ‘azm-i ‘uķbā eyledi

Sīmā: Vasaťu’l-ķāme, ħafîfü’l-lihye, za‘îfü’l-bünye, turş-rū, ħafîfü’r-rūĥ, ħāliyü’l-bāl bir zāt idi.

(MATLAB:)

Ḥamām Tekye şeyhi Şeyh Aḥmed Efendi 1223

Ḥamām Tekyesi şeyhi vekili *Vefeyāt-ı Ziyā'iyye*'de mezkūr Şeyh 'Alī Efendi sülbünden Burusa'da ḥalvetgāh-ı dünyāya teşrīf [22-b] idüp ḥin-i şebābete vuşlatlarında pederleri 'āzim-i dār-ı beḳā olup biñ yüz seksan beş tarihinde yine merḳūm Şeyh Aḥmedi vekil naşb eylediler. Bāzār giceleri icrā-yı āyīn-i Ḳādiriyan ve Eşref-zāde mārū'z-zikr 'Abdü'l-ḳādir Efendi ḥazretlerinin meclīs-i devletlerine gürūh-ı mülāzımāndan olup anlardan aḥz-ı dest-i inābet birle zümre-i bendegānları defterine ḳayd olup bu ḥāl ile ezmān-güzār iken biñ iki yüz toḳuzya on tārīḥlerinde zāviye-i merḳūmeniñ şeyhi erbāb-ı istiḥḳāḳdan olmayup zümre-i diḥḳāniyāndan olduğına sebep meşīḥat-ı merḳūmyi, mezbūr Şeyh Aḥmed'e ḳaşr-ı yed idüp ol vechile bā-berāt zāviyeniñ mutaşarrıfı olmuştur. Ve 'Alī Paşa Cāmi'ī şerīfiniñ imāmeti daḥi pederlerinden müntaḳil olarak üzerlerinde olup ḥidmet-i lāzimesi edāsına muḳayyed iken Eşref-zāde mārū'z-zikr Şeyh Ḥabīb Efendi bilā-veled fevt olup Sedbaşı'nda olan Eyyüb Efendi zāviyesini daḥi Hüdāyī şeyhi Şehābe'd-dīn Efendi 'arzı ile maḥlūlden olup ba' dehu Eşref-zāde Celāle'd-dīn Efendi'ye ḳaşr-ı yed idüp germiyyet-i ḥalvet-i sivādan muḫṭaribu'l-aḥvāl olup cān-ı pāki āb-ı ecel ile evsāḥ-ı ta'allūḳat-ı sivādan teṭhīr olup ḳaftān-ı ḥurūc-ı sivā olan elbise-i beyzāyı vücūduna ilbās birle biñ iki yüz yigirmi üç Şa'bānū'l-mu'azzamında 'Alī Paşa Cāmi'ī pīşgāhındaistirāḥatgāhları ḳabr olmuştur.

Tārīḥ

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

⁸⁸² Bu varağın (22-a) derkenarında metnin bağlamında herhangi bir yere yerleştiremediğimiz şu ibare yer almaktadır: “Naḳd-i cevherden alındı (?) Naḳş-bendī”

*Geldi hoş-nâm'ül-‘ayâr târîh-i Râşid fevtine
Şeyh-i Hammâm pâk idüp yudı vüçüdı dünyeden*

(**Hilyetuhu:**) Vaşaţu'l-kāme,  alil 'l-li ye, esmer 'l-ve  bir z t idi. Fu ar -i   bir nden ve m tev    ve m d vim-i  al t, kend  h liyle mu ayyed idi.

-Ra metu'll hi 'aleyh-

MATLAB:

Üftâde-zâde Şeyh Ahmed Efendi 1223 Zî'l-hicce 1

Pîşvâ-yı Târîkat-ı Celvetiyye Hazret-i Üftâde Efendi-zâde 'Umdetü'l-Meşâyihü'l-kirâm ve Zübdetü'l'ulemâ'-i'l-'izâm Seyyid Şeyh Ahmed Efendi, İbn-i Seyyid Şeyh Muştafâ Efendi bin Hayre'd-dîn Efendi bin Şeyh Muştafâ Efendi bin Şeyh Muhammed Efendi bin İbrâhim Efendi bin Muştafâ Efendi bin Kuşbu'l-âfâk Hazret-i Üftâde Efendi, merhûm Şeyh Muştafâ Efendi şülbünden biñ yüz elli toköz tevârihinde kadem-zen-i 'âlem-i dünyâ olup temyîz-i nîk ü bede muhtedir oldıkda tazîyî-i evkât eylemeyüp tahşîl-i me'ârif-i 'ilm ü kemâle sa'yden bir dem hâlî olmayarak keşb-i fazl eyleyüp bir merd-i dâna ve 'ârif-i bî-hem-tâ olduğda biñ yüz toksân senesi civârlarında olan Seyyid Nâşre'd-dîn Neccârî hazretleriniñ terbiye-i dâreynleri ve ba'dehu meşîhatları şerefiyle be-kâm ve nâ'il-i merâm olup 'azîz-i müşârün ileyhiñ dâ'ire-i 'aliyyelerini ke'ennehu yeñiden ihyâ ve icâd-ı binâ birle bir kaşr-ı ra'nâ ve bir hücre-i a'lâ züvvâra yâdigâr eylemiştir. Ve biñ iki yüz on yedi senesi Ramazânında pederleri Şeyh Muştafâ Efendi erzâk-ı dünyâ tenâvülünden imsâk ve et'ime ve eşribe-i cinân ile iftâr buyurduklarında, maķâm-ı 'âlîlerine seccâde-nişîn-i irşâd olup gerek Âsitâne-i hazret-i pîri ve gerek dâ'ire-i türbe-i münevveri i' mâr eyleyüp âyîn-i erkân-ı 'azîzânı icrâ iderek ezmân-güzâr iken biñ iki yüz yigirmi üç senesi Zü'l-hiccetü's-şerîfesiniñ ibtidâsı Şalî gün sâ'at birde da'vet-i Raḥmânî ve cezbe-i ervâh-ı muḳaddese-i ecdâdî ile rûh-ı pür-nûrları zulmet-i tenden bîrûn ve 'âzim-i 'a'lâ-yı 'illiyyûn olup ba'de'l-edâ'i-z-zuhr peder-i 'âlî-ḳadrleri ittişâlinde ve cānib-i kadem-i hazret-i pîre rû-māl u vâşıl-ı rahmet-i Zü'l-celâl olup ol maķâma defîn ve imdâd-ı şefâ'at-ı ecdâdına rehîn olmuştur.

Târîḫ

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Ḥazret-i Üftāde-zāde pīšvā-yı mürşidīn
‘Aşk-bāzī-i cenāb-ı pīr-i perver bu deyüp

Tekye-i ecdādını iḥyā idüp ‘irfān ile
Eyledi taḥşīl-i ‘ilm ü ma‘rifet hoş-bū deyüp

Bu güzergāh-ı fenādan göçdi terk-i cān idüp
Ḥazret-i Perverdigāra naḳd-i cānım şu deyüp

Şeyḥ-i ‘Ālī mesned-i şūrīde-celvet intisāb
İntibāh-ı ‘ālem itdi añlayuñ kamu deyüp

Düşdi bir tārīḥ-i nādid ṭab‘a Rāşid söyledim
‘Aşk ile Aḥmed Efendi göçdi tā Ḥaḳḳ hū deyüp

Ve min-evşāfihi: Ḥātime-i silsile-i Ḥazret-i Üftāde olmuşlardır. Gāyet ‘ālim ü fāzıl ve kāmīl ü ‘āmil idi. Ve aḥlāk-ı ḥasene ve evzā‘-ı müstaḥsene şāḥibi idi. Cümleye hoş kelām ile mu‘āmele buyurlar idi. Devlet ü şervet ve ‘izzet ü ikbālını kemāl mertebe ḥazm eylemiş idi. ‘Ulūm-ı ‘Arabiyye ve Fārisīyye’de māhir idi. Ebyāt u eş‘ār ve ilāhiyatları vardır.⁸⁸³ Ve’l-ḥāşıl nazīri nā-yāb bir zāt-ı sūtūde-şīfat idi.

Min-kelāmihī: Fevtlerinden beş on gün aḳdem Sultān Emīr -*ḳuddise sırruhu*- Efendimiziñ zāviyelerinde bir Mevlid-i Şerīf cem‘iyyetinde merḥūm ile hem-meclīs iken beyne’l-meşāyiḥ ba‘zı vārid olan kelimāt-ı neş‘et zıkr olunduḳda buyurdılar ki: “Ne ḡarīb esrārdır. Bizim ṭarīkimiz muḥabbet ṭarīkidir, beynimizde muḥabbet ḡayrısı lāyık degildir. Zirā biri birimizden ḥaṭm-i sīvāya müte‘allık bir aḥz u ‘aṭāmız yokdur. Hemān bir muḥabbetdir. [23-a] Bu dünyānıñ neye taḥammūli vardır. Āyā önümüzde teşrīf-i āḥiret iden akrānlarımız bize ‘ibret degil midir?” diyerek vāfir naşīḥat-āmiz kelām buyurmuşlar. Ve *Buḥārī-i Şerīf*’iñ āḥir ḥadīşi olan ḥadīş-i şerīfi tilāvet idüp

⁸⁸³ Müellif, Üftāde-zāde Şeyḥ Aḥmed Efendi ile ilgili olarak bu bilgiyi verdikten sonra bir işaretle okuru derkenara yönlendirmiş ve onun biri naat diğeri ilahi olmak üzere iki şiirini varak 22-b’nin derkenarında kaydetmiştir. Metnin bağlamına bu noktada uymayan bu iki şiir, anlatının akışını bölmemesi için biyografinin sonuna eklenmiştir.

taḳrīr-i ma‘nā-yı laṭīf-i ile meclisde ḥāzır olan zevāt-ı kirāmı zülāl-i rahmet-i Zü'l-celāl ile irvā buyurdılar.

MAṬLAB: Fezāil-i tesbīḥ

Ol ḥadīs-i laṭīf budur: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَلِمَتَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ، ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ⁸⁸⁴ ḥadīs-i şerīfīn ma‘nā-yı münīf-i oldur ki kelime, kelām ma‘nāsınadır. Kelām beyne'l-‘Arab bir қазиyyeye dirler. Ḥabīb, maḥbūb ma‘nāsınadır ya‘ni ‘inde’llāh bu kelime-i ṭayyibelerin ḳā’ili maḥbūbdur. Ve bu kelimelerdir ki lisānda ḥafīfdır. Mīzānda min-sıbḥan Allah ve biḥmede Allah ciheti’s-sevāb şaḳīldir. Ḥāşıl-ı ma‘nā oldur ki kelimelerini tilāvet iden ‘inde’llāh maḥbūb olur ve bunlar lisānda ḥafīfdır. Lākin şevābı mīzānda ḡāyet şaḳīldir ve ‘inde’llāh ḳā’ili maḥbūb olmada ḥikmet budur ki bu kelimelerde Ḥaḳḳ -subḥānehu ve te‘ālā-yı cemī‘-i noḳşān şıfatlarından tenzīh ve cümle . kemāl şıfatlarıyla medḥ vardır

“Sübḥān” isimdir, tenzīh ma‘nāsına ya‘ni Ḥaḳḳ te‘ālāyı cümle noḳşān şıfatlardan tenzīhdır. “Ve ḥamd” daḥi cümle kemāl şıfatlarıyla medḥ eylemektir. Binā’en‘aleyh ‘inde’llāh bu kelimelerin ḳā’ili maḥbūbdur. حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ buyurulup “ḥubb”u ism-i Raḥmāna izāfet eyleyüp sā’ir esmāya izāfet eylememede ḥikmet nedir, denür ise zirā bu ḥadīs-i şerīfte kemāl-i si‘at-i rahmet-i Raḥmān beyān olunmuşdur. İsm-i Raḥmān daḥi si‘at-i rahmete delālet eylediginden esmālardan ḡayra izāfet olunmadı ve bu kelimenin her kelāmında nice āşār-ı Nebvī vārid olmuşdur.

Ebū Hüreyre’den rivāyet-i şāḥib-i sa‘ādet -ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- Efendimiz buyururlar ki “‘İnde’llāh ḳā’ili muḥabbetlü olan kelām ‘subḥāna’llāhi ve bi-ḥamdihi’ kelimesidir.” ve rivāyet-i āḥarda Server-i ‘ālem -ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem-den “‘İnde’llāh efḍalı kelām nedür?” deyü su‘āl eylediklerinde “Subḥāna’llāhi ve biḥamdihi.” deyü cevāb buyurmuşlardır.

⁸⁸⁴ Ebu Hureyre’den (ra) Rasulullah (sav) buyurdu ki “İki kelime vardır, bunlar dile hafif terazide ağır, Rahman’a da sevgilidirler: Subhanallahi ve bi-hamdihi, subhanallahi’l-azim kelimeleridir.” Canan, *Kütüb-i Sitte* 7/131 (No. 1894).

و روى عن أبي هريرة -رضي الله تعالى عنه- قال رسول الله- صلى الله عليه وسلم-: مَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ⁸⁸⁵.

Ya‘nī bir kimse günde yüz kerre subhāna’llāhi ve bi-ḥamdihī kelimesini tilāvet eylese günāhları ‘avf u mağfiret olur. Eger anıñ günāhı deryā köpüğü kadar daḥi olursa yevm-i mutlak ve ger evvelinde gerek meclis-i vāhidede zıkr eylesün gerek her bir vaḳtde yigirmişer kere zıkr eylesün bu ecr ḥāşıl olur ve günāhları ‘avf olur. Lākin muḥaḳḳikīn ḥāzerātı buyururlar ki ḥuḳūḳu’llāhdan olan zūnūb-ı şağāir ‘avf olur. Ve illā ḥuḳūḳ-ı ‘ibād ‘avf olmaz. Zīrā ḥuḳūḳ-ı ‘ibādı ya edā eylemeli yāḥud bir vech ile ḥaḳ şāḥibini irzā eylemelidir ki ‘avf ola. Binā’en‘aleyh bir mürīd ṭarīḳat-ı ‘aliyyeye irāde-i şādıḳa ile irāde getürüp bir mürşid-i kāmīl dāmeni tutar, gerçekten dervīş olursa üzerinde olan ḥuḳūḳ-ı ‘ibādı aşḥābına “redd eyle” deyü emr idüp redd itdirirler. Ammā bu mürīd-i şādık ḥaḳḳında cāridir, müntesip ḥaḳḳında degildir.

و روى عن جابر رضي الله تعالى عنه، انه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من قال: سبحان الله وبحمده، غرست له نخلة في الجنة⁸⁸⁶

Ya‘nī bir kimesne subhāna’llāhi ve bi-ḥamdihī kelimesini zıkr eylese anıñçün cennetde bir ḥurma ağacı ḥaḳ olur.

و روى عن ابن عباس رضي الله تعالى عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من قال اذا أصبح سبحان الله وبحمده الف مرة فقد اشترى نفسه من الله تعالى وكان في آخر يومه عتيق الله صدق رسول الله⁸⁸⁷

Ya‘nī bir kimse şabāḥa dāḥil olduḳda biñ kerre subhāna’llāhi ve bi-ḥamdihī kelimesini zıkr eylese taḥḳīḳ kendü nefsinı Ḥudā-yı lem-yezelden iştirā eyleyüp nārdan āzād olur ve āḥir günde ‘atıḳu’llāhdan olur. Ve Sādat-ı meşāyih-i şūfīyyeniñ zıkrine devām eyledikleri yetmiş biñ kelime-i tevḥīdde daḥi bu ḥāşşa der-kārdır.⁸⁸⁸ Nitekim

⁸⁸⁵ Ebu Hureyre’dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Rasulü (sav) şöyle demiştir: “Bir kimse günde yüz defa ‘subhanallahi ve bi-hamdihī’ derse günāhları deniz köpüğü kadar bile olsa hepsi bağışlanır.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 7/128 (No. 1891).

⁸⁸⁶ Cabir’dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: “Kim ‘subhanallahi ve bihamdihī’ derse onun için cennette bir hurma ağacı dikilir.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 7/120 (No. 1884).

⁸⁸⁷ İbn-i Abbas’tan rivayet edildiğine göre Allah Rasulü (sav) şöyle demiştir: “Kim sabahladığında yüz kere subhanallahi ve bi-hamdihī derse nefsinı Allah’tan satın almış olur ve günün sonuna kadar Allah’ın koruması altındadır.”

⁸⁸⁸ Derkenarda müellif burayı işaret ederek “Feẓa ‘il-i yetmiş bin tevḥīd-i şerīf.” açıklamasını yapmıştır.

Ḥazret-i Şeyhü'l-Ekber -*ḳaddesa'llāhu Te'ālā sırrahu'l-aṭhar*- Şeyh Ebu'l'Abbās'dan anlar daḫi Şeyh Ebu'l-Rebī' 'den rivāyet buyururlar ki: “Bir kimesne yetmiş biñ kerre ‘Lā ilāhe illa'llāh’ kelime-i ṭayyibesini zıkr eylese nefsinı nār-ı caḫīmden iştirā eyleyüp kurtarmış olur.” buyururlar ve bunu mü'eyyed ḥadīs-i şerīf daḫi beyān eylemişlerdir. و روى عن النبى صلى الله عليه وسلم من قال سبعين الف مرت لا اله الا الله ادخله الله فى الجنة و ان كان مستحقا لالنار صدق رسول الله فى ما قال او كما قال⁸⁸⁹

ve bir meyyitiñ rūḫı içün yetmiş biñ tevḥīd-i şerīf tilāvet olunup hediye olunsa ol meyyit her ne ḳadar ‘āşī ise Ḥaḳḳ Te'ālā ‘azāb-ı ḳabri andan def' ü ref' ve men' ider, deyü eşerde vārid olmuştur.

Ḥikāye der-fezā ' il-i tevḥīd-i şerīf:

Şeyh Ebū'r-rebī' 'den mervīdir ki aşḫāb-ı keşfden bir civānıñ vālidesi merḫūme olmuş, şābb-ı mezkūr ḡāyet bükā ider idi. Sebeb-i bükāsından su'āl olunduḳda cevāb virmişler ki “ Vālidem merḫūme oldu ve ‘azāba giriftār oldu, aña bükā iderem.” deyü buyurduḳlarında Şeyh Ebū'r-rebī' iñ yetmiş (biñ) tevḥīd-i şerīfi tilāvet olunmuş idi. Şeyh ḥazretleri buyurmuşlar ki: “ Yā Rabbī şu kendü nefsim içün tilāvet eyledigim tevḥīd-i şerīfiñ şevābını şu civānıñ vālidesi rūḫuna hediye eyledim.” [23-b] didikde ol civān teessüm idüp kemāl-i sürūra müstaḡraḳ oldu. Şeyh ḥazretleri buyurdılar ki “ ‘Aḳab-ı te'ellümde bā' iş-i sürür ne oldu?” Ol civān buyurdu ki “ Yā Şeyh, seniñ du'āñ berekātı vālidem ‘azāb-ı derekāt-ı nārdan āzād ve na'im-i derecāt-ı cināna müstaḡraḳ oldu. Binā'en' aleyh bize bā' iş-i meserret oldu.” demiştir. Şeyh buyurur ki: “Bize bunda iki fā'ide ḥāşıl oldu: Biri ol şābbıñ erbāb-ı keşfden olduḳını bildim, biri daḫi bu yetmiş biñ tevḥīd-i şerīfiñ ḥaḳḳında olan rivāyetiñ şaḫīḥ olduḳı ‘indimizde ‘iyān oldu.” buyururlar. Lākin ādāb-ı erkān üzre tilāvet olunmaḳ gerekdir. إنما الأعمال بالنيات⁸⁹⁰ ḥadīs-i şerīfine ittibā'en meclis-i tevḥīde cem' olan kimesneler ḡālisen livechi'llāh zıkr ideler. Mangır ve ḥaleviyyāt içün olmaya ve ḥīn-i zıkrde muḳaddimede beyān eyledigimiz ādāba ri'āyet ideler. Tevḥīd-i şerīf ḫılālinde şürb-i āb-ı şerbet eylemeyeler ve iḳād olunan şem'iñ fitilini daḫi ḳaṭ' eylemeyeler. Kemāl-i ḫuzūr ile livechi'llāhi

⁸⁸⁹ Peygamber'den (sav) şöyle rivayet edilmiştir: “Kim yetmiş bin kere Lā ilāhe illa'llah derse cehenneme müstahak olsa bile Allah onu cennete koyar.”

⁸⁹⁰ “Ameller niyetlere göredir.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 16/7 (No. 5751).

Te‘ālā tilāvet idüp bā‘ iş-i cem‘ iyyet olan meyyitiñ rûhuna hediye ideler. Eger soñra ol cem‘ olan kimesnelere bir ikrām olunur ise anı dañi viren ‘alā-ṭarīķi’l-hediye i‘ṭā eyleye. Tevhîd içün virmeye zîrā tevhîd fûruht olmaz. Tevhîd içün virdüm dirse ḥaṭā eylemiş olur. Kezâlik ser-meclis olup tesbîḥ tutan kimesne icâzetlû ola tâ ki eşeri ziyâde müşâhade oluna ve dañi bu tevhîd-i şerîfi murâd içün dañi tilâvet iderler. Murâd içün yetmiş biñ tevhîd-i şerîf zîkr olunursa murâd-ı ḥayra zîkr oluna. Şer içün zîkr olunmaya zîrā şer içün ve Allāhu te‘ālānıñ rızası olmayan a‘mâl içün zîkr olunursa şe‘âmeti nüḥüseti zîkr idenlere ‘â’id olur ve murâd içün tevhîd-i şerîf okunmağda te‘şîr vardır ve her ne murâd içün okunursa ḥâşıl olur. Lâkin bunda şart evvelkinden ziyâdedir ve şerâ’iṭi esrâr-ı ṭarīkatdandır. Tahrîr olunmaz ve beyân kılınmaz. Bu şerâ’ite tekemmül-i esmâ ve tekemmül-i ṭarīķ eylemiş mücâz ü müstaḥlef olan ‘azîzler vâkıftır.

وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى⁸⁹¹

İşbu tahrîr olunan fezâ’il ḥaḳḳında olan beyân eyledigimiz kelâm-ı şerîfler ol meclisde merḥûm ve faḳîr-i pür-taḳsîr ṭarafımızdan beyân olunup fi’l-ḥaḳîķa meşâyih-i kirâma lâyıḳ bir meclis-i ravza-i cinân olup ḥâzîrûn dañi müstağrak-ı füyûzât-ı Ḥaḳḳ ve nâ’il-i raḥmet-i Feyyâz-ı Muṭlaḳ oldılar. Ve ḥitâm-ı meclisde merḥûm buyurmuşdur ki: “ Meşâyih bir maḥalle cem‘ oldıkları zamân meclisleri böyle olmak gerekdir ki sā’ir ‘avâm-ı nâsıñ meclislerinden fark ola ve ‘indlerinde ḥâzır olan ṭalibân dañi kelâm-ı neşâyih-encâmlarıyla mütenâşşıḳ olalar.” deyü mâ-beynimizde iḥfâen bu kelâm dañi mürûr idüp ṭarḥ-ı meclis olundu.

Ḥilyetuhu: Ṭavîlû’l-kâme, vaṣatû’l-liḥye, ebyezü’l-vech, münevverü’l-cebhe bir mübârek zât-ı şerîf idi.

Enârlı Şeyḫi-zâde Seyyid Faḥre’d-dîn Efendi dañi fevtlerine bir târîḫ-i ra‘nâ gūyâ olmuşlardır. Beyt-i târîḫi budur:

Târîḫ

Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

⁸⁹¹ Tâhâ 20/47. (Esenlik doğru yol üzerinde olanlara olsun)

*Çār yār imdād idüp Fahrî didi târîhini
Kûs-ı rihlet çalınup Aḥmed Efendi göçdi âh*

Vefâtlarından şoñra şuleḥâdan bir kimesne merḥûmı şöyle müşâhede eylemişler ki: Bir câmi‘ derûnunda bir muşanna‘ kürsi üzerine cülûs eyleyüp esmâ-yı ilâhiyeden ‘Vâsi‘ ism-i şerîfini tefsîr ve ‘aḳabinde du‘â ve na‘t-ı Rasûl - ‘aleyhi’s-selâm- tilâvet buyurmuşlar. Kürsîden nüzûl buyurduklarında şâhib-i rû‘yâ “Efendim, bu ism-i şerîfiñ ḥâşıl-ı ma‘nâsı nedir?” deyü merḥûmdan su‘âl eylemiş. Buyurmuşlar ki “ Allahü Te‘âlânıñ raḥmetine ḥadd ve lütfuna nihâyet yokdur ve iḥsânı katı çokdur.” deyü cevâb virdiler deyü bu faḳîre re‘y-i mezbûr naḳl eyledi.

-Raḥmetu’llâhi ‘aleyhi raḥmeten vâsi‘a ve nevvera’llâhu merḳadehu-

(Üftâde-zade Şeyh Ahmet’in varak 22-b’nin derkenarındaki şiirleri)

Bir na‘t-ı şerîf ve bir ilâhî-i laṭîfleri teberrûken taḥrîr idelim:

(Na‘t-ı şerîf)

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

*Yüzûnde âyet-i Raḥmân ‘ıyândır yâ Rasûla’llâh
Sözûnde ḥikmet-i Ḥaḳḳ müstebândır yâ Rasûla’llâh*

*Bulunmaz dâ‘-i emrâz-ı ‘uşâta sen gibi hâzık
Sözün maḥz-ı şifâ-yı hastegândır yâ Rasûla’llâh*

*Mübârek ḥâk-i pâyiñe yüzüm sürmekle dil-şâd it
Bu taḳrîb dâmenin hoş sâye-bândır yâ Rasûla’llâh*

*Hevâ-yı nefsim itdi yemm-i ‘işyânı telâtum-ḥîz
Amân el-amân vird-i zebândır yâ Rasûla’llâh*

Habībā şāhil-i baħr-ı şefā' atle şeref-yāb it
Heme hayret-keşe cāy-ı emāndır yā Rasūla'llāh

Haşīb⁸⁹²-i pür-kuşūrı nīm-nigāhına sezā-vār it
Çapuñ bekler gedā-yı 'ācizāndır yā Rasūla'llāh

İlâhî

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Sālikān-ı Celvetīniñ her demi ezkā-ı hū
Cilvegāh-ı dilde dā'im muhtefī efkār-ı hū

Cümle işkāt u izāfāttan murād tevḥīd-i Ḥaḳḳ
Kim bu ma'nā mazharında müktefī esrār-ı hū

Ḥāme-i tevḥīd çek evrāk-ı in(?) dāne kim
Ola ārzū-yı derūnda munḳatī' aġyār-ı hū

Zulmet-i keşretde ḳalma bul çerāġ-ı vaḥdeti
Tā ola çeşm-i başiret meclā-yı envār-ı hū

Terk-i tecrīdden murād iḥrāc-ı ḥubb-ı mā-sivā
Ka'be-i maḳşūd olsun maġbet-i astār hū

Feyz-yāb-ı cedd-i emced olmaḳ istersen Ḥaşīb
Kim ḥulūş-ı nām ile ol maġbet-i ebrār-ı hū

Daḫi bunlar emşāli nu'ūt u ilāhiyāt ve tevāriḫleri vardır.

⁸⁹² TEİS veri tabanında 15 adet “Hasīb” mahlaslı şair yer almaktadır. Ancak bunlardan hiçbirisi Hasīb mahlasını kullanan Üftāde-zāde Şeyh Ahmed değildir. Bu durumda bu şiirler ilk defa **Ravzātü'l-muflihûn** aracılığıyla gün yüzüne çıkmış bulunmaktadır.

MATLAB:

Eşref-zâde Şeyh Celâl 1224

Eşref-zâde Seyyid Şeyh Aḥmed Celâle'd-dîn Efendi bin Faḥre'd-dîn Efendi bin Şerefü'd-dîn Efendi bin Eşref-i Şâni-i aḳdem *-ḳaddesa'llāhu esrārahum-* 'Azîz-i merḳûm şâḥib-i vefeyât Ziyâe'd-dîn Efendi'niñ küçük ḳarındaşlarıdır. Sülb-i pâki Faḥre'd-dîn Efendi'den maḥrûse-i Burusa'da 'âlem-i şuhûda gelüp taḥşîl-i 'ilm ü 'irfân buyurduḳlarından soñra biñ yüz yetmiş altı târiḥinde pederleri râḥile-bend-i mülk-i bekâ olup Sedbaşı'nda olan Çehârşenbe Zâviyesi'ne ve meşîḥat-ı aşḥab-ı ḥırfete büyük ḳarındaşlarıyla 'ale'l-iştirâk mâlik lakin kendüleri tarîḳ-i Ḥaḳḳ'a her vechile sâlik olup ḳat' en dünyâya meyl ü raġbet eylemeyüp Üftâde-zâde mârû'z-zıkr Şeyh Muştafâ Efendi ḥazretleriniñ kerîme-i muhteremelerini tezevvüc ve andan silsileleri müselsel olarak ezmân-güzâr iken Eşref-zâde Ḥabîb Efendi vefâtında İncirlice Maḥallesi'nde olan Âsitâne-i Eşrefiyye bi'l-irş kendülere intikâl idüp ana daḥi raġbet eylemeyüp birâder-zâdeleri Seyyid Şeyh Faḥre'd-dîn Efendi ve Eroġlu Âsitâne-i mezkûresini "El öperim o bizim ḥarcımız degildir." deyüp def' buyurduḳlarından soñra Sedbaşı'nda olan Eyyüb Efendi Tekyesi'ni Ḥabîb Efendi maḥlûlünden ḥammâmşeyḥi mârû'z-zıkr Şeyh Aḥmed almış olmaġla, merḳûm Şeyh Aḥmed'i irzâ ve iḳnâ idüp mezbûruñ ḳaşr-ı yedinden Celâle'd-dîn Efendi üzerine tevcîḥ olunup heme evḳâtını maşrûf-ı 'ibâdât iderek subḥa-gerdân-ı leyâlî-i eyyâm iken biñ iki yüz yigirmi dört senesi Muḥarremü'l-ḥarâmıñ yigirmi yedinci günü da'vet-i Raḥmânî zuḥûr idüp râḥile-bend-i [24-a] mülk-i bekâ ve 'âzim-i cinân-ı Rabbü'l-'ulâ olup Sedbaşı'nda vâḳi' Eyyüb Efendi Zâviyesi miḥrâbı ḥalfında defîn ve raḥmet-i Yezdân'a ḳarîn olmuştur.

(Târîḥ)

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Terk-i vird-i Kâdiriyle cevher bir târîh didim
*Şeyh Celâle'd-dîn Efendi 'azm-i 'uqbâ eyledi'*⁸⁹³

Gofte-i Râşid berâ-yı vefât-ı ü⁸⁹⁴

Mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

Gelürse bir gelür böyle dilârâ Râşid târîh
Celâle'd-dîn Efendi göçdi meczûb-ı cemâl oldı 1224

Gofte-i Narlı Şeyhi-zâde berâ-yı vefât-ı ü

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Naş-bendî nezrin alup gevherî târîh didim
Şeyh Celâle'd-dîn Efendi hû deyüp buldı cemâl 1224

Eyyüb Efendi Zâviyesi maḥdûmlarına tevcih olunmuştır.

Ve min-hâlâtihi: 'Azîz-i müşârün ileyh cenâbları dâ'imü'd-dehr inzivâ ihtiyâr buyurmuşlar idi. Ekser eyyâmları şavm ile mürür ider idi ve dâ'imâ 'ibādât ü tâ'at üzre olup hiçbir vaktlerini zâyi' eylemezler idi. Cezbe'-i İlâhî kendülere gâlib olup kat'an ve kaṭibeten dünyâya meyl ü rağbet eylemezler idi. Rütbe-i fenâfi'llâha cezbe'-i Haḫḫ'la vâsıl olanlardandır. Kendülere 'inâyet-i ezeliye sebkat idüp heme sivâdan munḫaṭi' olmuşlar idi. Ve'l-hâşıl zümre-i bendegân-ı ḥaşşândan bir zât-ı cemîlü'l-ḫadr idi ve ḥâtime-i evlâd-ı Eşrefiyye dinilmekle şâyestedir. Zîrâ bu rütbe-i ictihâd-ı 'ibādât ü tâ'at devrinde zümre-i evlâd-ı Eşrefiyye'den zühür eylememiştir.

Merḫûm Üftâde-zâde Aḫmed Efendi buyururlar idi ki “Bir nefeslerini zâyi' eylemezler idi. Cümle şalât-ı nevâfili kendüye farz ittiḥâz eylemiş idi. Kemâl-i zühür-ı

⁸⁹³ Tarihi söyleyen kişi belirtilmemiştir.

⁸⁹⁴ Şeyh Celâleddîn Efendi ile ilgili son iki tarih manzumesi de varak 24-a'nın derkenarında yer almaktadır.

cezbe'-i Rahmāniyyede mübârek ser-i sa'âdetlerinden tâcları düşüp başı açık dergâh-ı
hâzrete müteveccihan edâ-i şalât iderler idi. Vakt-i saḥvetde mütâla'-i kütüb-i ehlu'llâh
iderler idi ve biñ adedlû bir tesbîḥ-i şerîfleri var idi. Anı dâ'imâ yetmiş biñ tevhîd-i şerîf
zîkrine ḥaşreylemiş idi ve yanında ṭurur idi. Üzerine bir ḥavlu örterler idi ki kimesne
görüḫ riya ḥulûl eylemesün deyü. Ve ḥânelerinde dâ'imâ kendülere taḥşîş olan ḥücrede
'ibâdet ile meşgûl olup ehl-i beytleri ile daḫi ülfet eylemezler idi.” Yine Üftâde-zâde
Efendi'den mervîdir ki kerîmeleri nâ-murâd olduğı zamân envâ'-ı ḥalîy ile tezyîn idüp
'azîz-i müşârûn ileyhiñ dest-i şerîflerini taḫbîl içün ḥaremleri yanına getürmüşler 'azîz-i
mümâ-ileyh Celâle'd-dîn Efendi ḥaremlerine ḡaḡab idüp “Cânım bu nâ-maḥrem ḡâṭunı
benüm yanına ne getürürler?” buyurduḡlarında Efendi “Diḡḡat buyuruñ, bu siziñ
kerîmeñizdir.” didikde naḡar-ı ma' nâ ile naḡar idüp bildikde ḡayr du'â buyurmuşlardır.
Bu ḡâl, ekşer ehlu'llâhda vâḡi' olmuşdur ki leyl ü nehâr dîde-i Ḥaḡḡ-bînleri Cenâb-ı
Zü'l-celâle nâḡır olduğından evlâd u ensâb fîkr ü ḡayâllerinde olmayup vâḡt olur ki
kendü kendülerini daḫi bilmez olurlar. Zîrâ bunlar 'aḡl-ı me'âd aşḡâbı ve 'âlem-i
melekût u ceberrut ricâlleridir. 'Âlem-i mülke meyl ü raḡbetleri münḡaṭı' olmuşlar
evlâd u enşâb-ı 'âlem-i mülküñ tetimmâtındandır ve anlara göre aḡyâr olmuşdur.

Lisânından: “Ḥaḡla yâr olana ḡayrılar aḡyâr olur.”

Ḥilye: Ḳâşîrû'l-kâme, ḡafîfü'l-liḡye, ebyezü'l-veḡ, münevverü'l-cebḡe,
elyenü'l-kelâm bir mübârek zât idi.

-Raḡmetullâhi 'aleyhi raḡmeten vâsî'a-

MATLAB:

Sabıkan Zeyniyye Şeyhi Feyzî Efendi 1224

Zeyniyye Şeyhi Şeyh Feyzu'llâh Efendi, Âsitâne-i 'Aliyye'de kadem-zen-i 'âlem-i sivâ olup ba'de'l-bülûğ Burusa'ya teşrîf ve tarîk-ı 'aliyyeye intişâb idüp sabıkan Zeyniyye Âsitânesi şeyhi Şeyh Sâlim Efendi'den seyr ü sülûk ve nâ'il-i feyz-i mâlikü'l-mülûk olup 'azîz-i müşârün ileyhiñ fevtinden sonra Âsitâne-i mezkûre-i İslambol'da Şeyh Ya'kûb Efendi'ye tevcih olunmak ile Feyzî Efendi taraflarından vekil naşb idüp vâfir müddet o dergâhda hizmetde olarak ezmân-güzâr iken şive-i takdîr-i ezeli ve bâ-emr-i Hudâ-yı lem-yezeli vekâletden 'azl olup Sultân Emîr-i Buḥārî - *ḳuddise sırruhu'l-âli*- civârında bir hâne tedârik idüp haremliyle bile anda sâkin iken sinleri seksanı tecâvüz eyledikde biñ iki yüz yigirmi dört evâhirinde vefât idüp Sultân Emîr civârında olan meḳâbir-i müslimîne medfûn ve dea'vât-ı ehl-i tevhîde maḳrûn olmuştur.

Ve min-aḥvâlihi: Evâ'il-i ḥâlinde şûrb-i ḳahve ve duḡân ve mübtelâ-yı mükeyyifât olup fevtinden on beş sene muḳaddem heme ibtilâsından taḥliş-i girîbân idüp leyl ü nehâr zıkr ü fikr-i Ḥaḳḳ'a meşḡul idi. Ve ekşer Câmi'ü'l-kebir'de cemâ'ate ḥâzır olup ba'de edâ'i'l-farz meclis-i 'ilm-i şerîfe ḥâzır olur ve istimâ'ider idi. Şuleḥâdan baḳıyyetü's-selef bir zât idi.

Hilyetuhu: Ḳâşîrû'l-ḳâme, ḥafîfü'l-liḥye idi.

-Raḥmetu'llâhi 'aleyhi raḥmeten vâsi'a-

Fevtlerine Enârlı Şeyhi-zâde Faḫreddîn Efendi bu târiḫi dimişdir:

Târiḫ

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Geldi yā tārīḥ-i fevtinde mücevher ḥarf ile
Uçdı Feyzu'llāh Efendi hū deyüp buldı mekân

Ve digeri

Müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -

Aldım mücevherden nezir tārīḥ didim Rāğıb aña
Firdevs ola yā Rabbenā Feyzī Efendi'ye mekân

Tārīḥ-i Enver berā-yı vefāt-ı ū⁸⁹⁵

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel - + -- / - + -- / - + -- / - + -

Düşdi bir nā-dīde tārīḥ ṭab'a menkūt söyledim
Göçdi Feyzu'llāh Efendi Ḥayy didi buldı mekân 1224

⁸⁹⁵ Bu tarih beyti varak 24-a derkenarında yer almaktadır.

MATLAB:

Seyyid Uşul Zāviyesi Şeyhi Aḥmed Baba 1225

Seyyid Uşul Zāviyesi Şeyhi Aḥmed Baba, Burusa'da ḳadem-zen-i tekyegāh-ı 'ālem-i fānī olup mārū'z-zıkr Eşref-zāde 'Abdü'l-ḳādir Efendi'ye intişāb idüp ba'de Seyyid Uşul ḥazretleriniñ Zāviye-i şerīf(e)leri ḥıdmet-i meşīḥātına mālīk olup ba'zı evānda gürūh-ı 'uşşāḳ ile iḥyā-yı leyālī iderek ezmān-güzār iken biñ [24-b] iki yüz yigirmi beş Muḥarremü'l-ḥarāmında filān gün dār-ı beḳāya rıḥlet iderem diyerek aḥıbbā ve aşdıḳāsını āgāh idüp ve ol ḥaber virdigi gün rāḥile-bend-i mülk-i beḳā olup zāviye-i merḳūme ḳurbında olan ḳabristānda seng-i mezārı nişāne-i dea'vāt-ı mü'min'in olmuşdur.

Min-aḥvālihi: Ġāyet üdebādan ve şuleḥādan idi ve kemāl üzre 'aşḳ u şevḳ-i İlāhī kendüye ġālib olmuş idi. Ekşer evḳātı zıkrü'llāh ile mürūr ider idi.

Ḥilyetuhu: Tavīlū'l-ḳāme, müstersilū'l-lihye, aḳne'l-enf, mehībü's-süre bir zāt idi.

-Raḥmetullāhi 'aleyhi raḥmeten vāsī'a-

Fevtlerine Rāşid Efendi bu tārīḥi dimişlerdir:

Tārīḥ

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Gūş idince āh idüp manḳūṭ tārīḥin didim

Aḥmed Baba'nıñ rūḥiyçün bâğ-ı 'Adn olsun maḥal⁸⁹⁶

⁸⁹⁶ Bu dize vezni bozuktur.

Gofte-i Nârlı Şeyhî-zâde berâ-yı vefât-ı u⁸⁹⁷

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Harf-i cevherle aña târîh didim

Gitdi Aḥmed Dede cennet âşiyâna⁸⁹⁸

Târîḥ-i diger li-nâmıķıhı⁸⁹⁹

Ḥalvetî nezrin cevherâsâ Mecdî târîḥin didi

Cenâb-ı Aḥmed Dede kıldı behiştî âşiyân⁹⁰⁰

⁸⁹⁷ Ahmed Baba ile ilgili son iki tarih manzumesi de derkenarda (24-b) yer almaktadır.

⁸⁹⁸ Bu dizenin vezni bozuktur.

⁸⁹⁹ Gazzî-zâde bu tarih manzumesinin yanına kırmızı harflerle “*Kâne seb‘a ve şelâşîn*” yazmıştır. Böylece tarihi düşüren Mecdî’yi tashih etmekte, 37 rakamının onun verdiği tarihten düşürülmesi gerekmektedir.

⁹⁰⁰ Bu beytin vezni bozuktur.

(MATLAB:)

Münzevî el-Hâc ‘Abdu’llâh Efendi Tekyesi Şeyhi Aḥmed Efendi 1225

Münzevî el-Hâc ‘Abdu’llâh Efendi Tekyesi Şeyhi Aḥmed Efendi, Göynük kaşabasında bu güzergâh-ı ‘âlem-i fânîye gelüp sinleri fark u temyîze resîde olduḡda te‘allüm-i ‘ulûm-ı dîniye idüp ba‘dehu İzmir’de daḡi bir zamân telemmüz ü ta‘allüm-i ‘ilm eyledikten soñra cennetâsâ maḥrûse-i Burusa‘ya gelüp anda daḡi ‘ulûm-ı zâhiriye peyinde devân iken bûy-ı tarîḡat meşâm-ı cânına resîde olup şüfiyâne-etvâr tarîḡ-i Nakş-bendiyye‘ye intisâb idüp biñ yüz toḡsân târiḡinde Burusa ḡışnı dâḡilinde Cizyedâr-zâde el-Hâc Ḥüseyin Aḡa Zâviyesi Şeyhi Maḥmûd Efendi râḡile-bend-i mülk-i beḡâ olduḡda, maḡdûmları yerlerine Şeyḡ olup şaḡîrû’s-sin olmalarına sebeb bir müstaḡîm’ül-etvâr kimesne tevkîl olmaḡa lâzım geldikde, merḡûm Aḡmed Efendi‘ye şaḡîr-i mezbûruñ vâlikesini tezvîc idüp zâviye-i merḡûmeye daḡi tevkîl olunup on dört sene miḡdârı anda vekâlet-i meşîḡât ile ḡidmet-i fukarâda püyân olup aşıl şeyḡ olan ihtiyâc-ı vekîlden biri olduḡda ḡalvet der-encümen ḡâ‘idesi üzre el-kâsib-i ḡabîbu’llâh diyerek Uzunḡarşû‘da bir bâzâr dükkânı tedârik idüp bey‘ ü şîrâ ve ‘ibâdet ü tâ‘at ile dervîşâne eyyâm-güzâr iken Münzevî el-Hâc ‘Abdu’llâh Efendi Zâviyesi şeyḡi ‘Abdu’llâh Efendi ‘azm-ı diyâr-ı beḡâ eyledikde biñ iki yüz yigirmi târiḡinde Şâliḡ Efendi-zâde Şeyḡü’l-islâm -*sellemehu’s-selâm*- Muḡammed Es‘ad Efendi ḡazretleriniñ işâret-i veliyyü’n-nu‘mâneleriyle tekye-i merḡûma bâ-berât-ı şerîf-i ‘âlî-şân şeyḡ olup ba‘dehu Burusa maḡkemesinde imtiḡân ile zâviyeniñ veresesine daḡi mâlik olup tekyede evḡât-ı ḡasene-i cemâ‘at ile edâ ve zıḡr ü tevḡîd ile leyl ü nehâr ḡüyâ olarak evân-güzâr iken yigirmi üç târiḡlerinde ‘illet-i bî-devâ olan nüzûl min-ḡarafı’llâh zuḡûr idüp این چنین بد زندگانی مرده به⁹⁰¹

⁹⁰¹ “Böyle yaşamaktansa ölmek iyidir.” Sâ’dî-i Şîrâzî–Gülistân
<https://ganjoor.net/saadi/golestan/gbab1/sh12> (Erişim 12 Eylül 2022)

müfâdınca ol hâl ile mände ve zıkr ile derûnı zinde ve tarîk-ı Hakk'a revende iken biñ iki yüz yigirmi beş senesi Recebü'l-müreccebiñ yigirmi ikinci yevm-i Erba'ada halvet-i sivâda çileleri tekml olup rûh-ı pür-fütûhları 'azm-i seyrân-ı cinân ve vâsıl-ı rahmet-i Rahmân olup el-Hâc 'Abdu'llâh Efendi cenâblarınıñ merkad-i münevvereleri kurbında defîn ve rahmet-i Hakk'a karîn olmuştur. Meşihat-ı merkûme iki evlâdı üzerine tevcih olmuştur.

Hâluhu: Merkûm dâ'imü'd-dehr seyr ü sülûk-ı tarîk-ı Mâlikü'l-mülûkda olup muhtedâ-yı râh-ı dîn ve şeyh-i meşâyih-i erbâb-ı yakîn Hazret-i eş-Şeyh Muhammed Emîn en-Nakş-bendî Efendimiz hazretlerine intisâb eyleyüp ekser eyyâmda meclis-i melâik-enîs kerrübî-celîs şerefiyle teşerrüf eyleyüp âdâb-ı tarîk-ı hâcegâna dâ'ir risâleleriñ ta'allûm ve telemmüzü ile ahz-ı feyz buyururlar idi. Kudemâ-reftâr 'ulemâ ve şulehâdan bir zât idi.

Hilyetuhu: Vaşatü'l-kâme, karîbü ile't-tavîl ve tavîlü'l-lihye, münevverü'l-cebhe idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyhi rahmeten vāsī'a ve nevvera'llāhu merḳadehu-

MATLAB:

Eşref-zâde Seyyid Şeyh Faḥre'd-dīn Efendi (1225)

Eşref-zâde Seyyid Şeyh Faḥre'd-dīn Efendi bin Ziyā'e'd-dīn Efendi, biñ yüz toḡsan sekizde mārū'z-zıkr pederleri Ziyā'e'd-dīn Efendi rāḥile-bend-i mülk-i bekā olup maḳām-ı vālidī olan Sedbaşı'nda Çehārşenbe Tekyesi'ne 'ale't-taḥmīn on iki yaşında şeyḫ olup büyük pederleri Eşref-zâde Şalı şeyḫi Ḥabīb Efendi'niñ taḥt-ı terbiyesinde temyīz-i nīk ü bede muḳtedir ve bir miḳdār Fārisī ve 'Arabī telemmüz idüp Eşref-zâde Āsitānesi şeyḫi Necmü'd-dīn Efendi bilā-veled fevt olduḡda merḳūm Ḥabīb Efendi Āsitāne-i mezbūreye evlādiyete meşrūt olduḡından şeyḫ olup bir sene ḳadar anda seccāde-nişīn-i irşād iken biñ iki yüz on sekiz tārīḫinde rāḥile-bend-i mülk-i bekā olduḡda merḳūm Faḥre'd-dīn Efendi büyük pederi maḳāmına ḳā'im olup āyende vü revende ve fuḳarā-perverende eyyām-güzār iken biñ iki yüz yigirmi beş senesinde Rusya keferesi üzerine olan sefer-i humāyūnda ḥarb u ḳarba muḳtedir olan 'ibādū'llāh-ı Müslimīn ḡazāya gelsün deyü zūḥūr iden ḥaṭṭ-ı humāyūn-ı cihāndāriye imtişālen beş on nefer dervīş-i dil-rīşile 'azm-i cihād idüp o 'amel-i ḥayrda bulunup [25-a] ba'd, yine 'avdet ve Āsitāne-i Eşrefiyye'de bā-'izz ü sa'ādet evān-güzār iken Āsitāne-i merḳūmeniñ Müftīsuyu'nda(n) ḡayrı şuyı olmadıḡından cemā'at-i Müslimīn ba'zen inḳitā' ile tedārik-i vuzū' da dūḡār-ı zaḥmet olduḡlarından bā'is, celb-i raḥmet iḳün Āsitāneleri civārına ḳarīb Ḳaḍıḥamāmı-nām ḥammām mu'āṭṭal olduḡından ḥammām-ı mu'āṭṭalıñ şuyı Āsitāne-i merḳūma icrā olunmasına şuleḥā-i muvāḥḥidīn ittifaḳ idüp Şeyḫ-i merḳūm daḫi böyle bir ḥayra muvāffak olmaya ḡayret ü ḥamiyyet idüp Āsitānede cārī Āb-ı Müftī “ Ben olmadıḡım zamān āb-ı pāk-i ḳāḍī ile āb-dest alsunlar.” deyü cevāzına fetvā virdikde, mūcibince Āb-ı Ḳāḍī daḫi anuñ üzerine ḥūkmī, cārī idüp Āsitāneye şu gelme hengāmında Şeyḫ-i mūmā-ileyh nā-mizāc ve muḥtāc-ı 'ilāc olup “Āḥ şu şu gelür mi bir kerre görüp ⁹⁰² وَمِنْ الْمَاءِ كُلِّ شَيْءٍ müfādınca bu eṣer-i cemil ile

⁹⁰² el-Enbiyā 21/30. (...ve her canlıyı sudan yarattıḡımızı (görmezler mi?))

ḥayāt-ı ebedīye olan şadaḳa-i cāriyeye muvaffaḳ olduğımı bir kerre göreydim.” der iken biñ iki yüz yigirmi yedi senesi Zü’l-ḳa‘detü’ş-şerīfesiniñ on dördünci Çehārşenbe gicesi aḳşama ġarīb Āsitānede vaż‘ olan ... (?)⁹⁰³ aḥuruna şu cereyān idüp şeyḥ-i merḳūm daḥi andan birḳaç yuṭum nūş idüp cān şafā bulduḳda leyle-i merḳūmede sâ‘at sekizde rūḥ-ı revānı mecrā-yı bedenden ‘ālem-i ervāḥa cereyān idüp ḳadīmī zāviyeleri olan Şalı Tekyesi’nde pederleriniñ ḳabrlerinde defīn ü raḥmet-i Ḥazret-i Yezdān’a rehīn olmuşdur.

Hilyetuhu: Ḳaşīrū’l-ḳāme, ḥafīfū’l-vücūd, aşfaru’l-liḥye bir zāt idi.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘a-

(MATLAB:)

Seyyid Şeyh Ahmed Şerefü'd-din Efendi 1227

Enârlı Zâviyesi Şeyhi ‘umdetü’z-zâhidîn ve kudvetü’l-mücâhidîn Seyyid Şeyh Ahmed Şerefü'd-din Efendi, müşârün ileyh mâru’z-zıkr şeyhim ve senedim Şeyh Bedre'd-din Efendi'niñ şulb-i pâkinden 1182 târîhinde ‘âlem-i şuhûda gelüp temyîz-i nîk ü bede muhtedir olduğda taḥşîl-i me‘ârif-i ‘ilmiyyeye tâlib olup zamânınıñ ferîdi üstâdım el-Hâc Ebûbekir Efendi'den taḥşîl-i ‘ulûm-ı nâfi‘a eyleyüp peder-i ‘âlî kâdrlerinden daḥi aḥz-ı tarîkat ve ihrâz-ı rütbe-i ḥilâfet ve aḥz-ı varâk-pâre-i izn ü icâzet idüp biñ iki yüz on altı Şaferü'l-hayrîñ on yedinci düşenbe günü pederleri ‘azm-i cinân eyledikde maḳâmlarına câlis-i seccâde-i meşîḥat olup sene-i merḳûme Şa‘bânınıñ on üçüncü Şalî günü ba‘de'l-‘aşr ḥişârdâ Yeşil Türbe Maḥallesi'nden zuhûr iden ḥarîḳ-ı kebîrde sâkin oldukları Enârlı Maḥallesi'nde Emîr Efendi Zâviyesi nâr-ı pür-zârla pür-nâr olup Şeyh-i merḳûm bir müddet Naşûhî Zâviyesi'nde sâkin olup ba‘dehu himmet-i pîrân ve ‘inâyet-i Yezdân ile Vâlide Ketḥüdâsı Yûsuf Ağa merḥûm on iki kîse aḳçe binâ-yı zâviyeye himmet idüp anıñla inşâ ve binâ olunup baḳiyyesini daḥi aşḥâb-ı hayrdan Keçeci el-Hâc ‘Osmân atıyeb emvâlinde şarfla tekmîl idüp bir laṭîf Âsitâne olduğda Şeyh-i mezbûr eşer-i ecdâdına ri‘âyete sinn-i şerîfleri erba‘îne resîde olduğda ‘uzlet-nişîn-i kûşe-i vaḥdet olup ‘ibâdât ü tâ‘âtla meşḡûl iken biñ iki yüz yigirmi beş senesinde Rusya keferesi üzerine olan sefer-i hümâyûnda لَنَا مَلِكًا نَقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ⁹⁰⁴ mişdâḳınca bu ‘amel-i cemîle şarf-ı maḳderet idüp Recebü'l-ferdîñ on birinci sebt günü emru'llâh ve emr-i Rasûlu'llâh ve ḳarr-ı (?) zıllu'llâha imtişâlen iki yüz elli nefer miḳdârı zümre-i mucâhidîn ile ‘azm-i cihâd eyleyüp naşîbleri olduğı ḳadar mucâhededen şoñra رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ⁹⁰⁵ mefhûmunca sâlimen ve ḡâliben yine ‘avdet ve maḳâmlarına vâsıl olup kemâ fi's-sâbıḳ iḥtiyâr-ı inzivâ idüp

⁹⁰⁴ El-Bakara 2/246. (...Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım...)

⁹⁰⁵ “Küçük cihaddan büyük cihada döndük.” Hadisin değerlendirilmesi için bkz. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Temel Dayanakları*, 239.

‘ibādāt ü mücāhedātla meşğūl iken biñ iki yüz yigirmi yedi senesi Z̤ü’l-ka‘detü’ş-
şerīfesiniñ on beşinci ħamīs gicesi sâ‘at sekizde ħummā-i muħriķa nev‘inden bir sebeb
ile cām-ı şehādeti nūş ve deryā-yı cānı ‘ālem-i şehādete cūş ve keyfiyet-i şerbet-i vişāl
ile bī-hūş olup cedd-i büzürgvārı Şeyḫ Şadrī Efendi’niñ cānib-i ḳademinde medfūn ve
dea‘vāt-ı mü‘minīne maḳrūn olmuşdur.

(**Hilyetihi:**) Ṭavīlū’l-ķāme, za‘īfū’l-būnye, ḫafīfū’l-liḫye, aḫmerū’l-levn, beşūş,
‘ābid ü zāhid ü mücāhid ve zamanında zūhd ü şalāḫile meşḫūr-ı edīb bir mübārek zāt-ı
şerīf idi.

-Raḫmetu’llāhi ‘aleyhi ve nevvera’llāhu merḳadehu bi-nūri’l-yaḳīn ilā-yevmi’d-dīn-

Gofte-i Rāşid berāy-ı vefāt-ı ü⁹⁰⁶

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Söyledim tārīḫ-i tām Rāşid ... (?)⁹⁰⁷ sīneden

Göçdi Faḫre’d-dīn Efendi dād-ı hū yāhū deyip 1227

Gofte-i Ḥusrev daḫi berāy-ı vefāt-ı ü

Fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Bir ‘azā iki ... (?)⁹⁰⁸ nükte bir cedvel ile

Ḳabr-i Aḫmed Şerefū’d-dīn’e nişān eylediler 1227

⁹⁰⁶ Bu iki tarih manzumesi de derkenarda (25-a) kaydedilmiştir.

⁹⁰⁷

⁹⁰⁸

MATLAB:

‘Umdetü’z-zühhâdi’l-kâmilîn Enârlı Zâviyesi Şeyhi eş-Şeyh es-Seyyid Aḥmed

Şerefü’l-dîn Efendi ibn Seyyid Şeyh Bedre’l-dîn Efendi⁹⁰⁹ 1227

Efendi müşârûn ileyh -*esbaga’llâhu ni‘mehu ‘aleyhi*- ḥazretleri mârû’z-zıkr seyyid Şeyh Bedre’l-dîn Efendi ḥazretleriniñ sülb-i pâkinden biñ yüz seksan iki senesi Muḥarremü’l-ḥarâmında işâ‘a-i envâr-ı dîdâr-ı ‘âlem-i şuhûd, zîb-efzâ-yı erîke-i vücûd olup mehd-i seniyye-i dâye-i hidâyet-mâye-i tevfiḳ-i Hudâ’da terbiye-kerde ve şekre-i ğunc u delâl-ı mâderde şîr-i şehd-âb-ı ‘izzet ile perverde olarak şedd-i kurt-ı şabâvetden taḥlîş ü dest ü pâ, nîk ü bed-i cihânı fark u temyîze liyâḳat-evfâ taḥşîl ü peydâ eyledikde kesb-i ‘ulûm-ı zâhireye şitâb, ‘âlâmet-i zamân ve fehâmet-i devrân Ders-i ‘âm el-Ḥâc Ebûbekir Efendi ḥazretleriniñ meclis-i şiddiklerine nice zamân-ı vâfire mülâzemet ile ḥayli me‘ârifde hûner iktisâb, ‘ulûm-ı ‘aḳliyye vü naḳliyyeye bu vechile ihtisâs itmişler idi. Ḥatt-ı nesh ü şülüşde üstâd-ı mâhir reyḥân-nişâr mu‘allim-ḥâne ḥâcesî merḥûm ‘Osmân Efendi’dan telemmüz ve temeşşuk ve şürekâsını hervech ile tefavvuk idüp müşârûn ileyh den mücâz ve me’zûn olmuş idi.

Beyt ⁹¹⁰

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

Yecûz ü lâ-yecûziden geçirdi ‘ilm-i Rabbânî

Ḥayâl-i ḥüsnüne düşdüm niderem aḡ u ḳarayı

⁹⁰⁹ 25-b varağının derkenarındaki bu biyografi de Şeyh Seyyid Aḥmed Şerefeddin Efendi hakkındadır. Bu biyografi, sonundaki ibarede de belirtildiği üzere Gazzî-zâde’nin damadı ve Şeyh Ahmed Şerefeddin’in oğlu olan Mehmed Fahreddin Efendi tarafından yazılmıştır.

⁹¹⁰ Şeyh Seyyid Mehmed Eşref-i Sâni (ö. 1109/1698) Eşrefoğlu Rûmî’nin neslinden, Kâdirî tarikatının Eşrefiyye şubesi postnişinlerindendir.

müeddāsınca âteş-i aşk-ı İlâhî kânûn-ı derûnlarında peder-i fütüvvet-me'sirlerinden inâbet idüp şevkile zıkr-i Hudâ'ya müstağil olup sâlik-i râh-ı mücâhede ve riyâzet biñ iki yüz üç senesinde âhîz-i varağ-pâre-i hilâfet olmuşlar idi. Biñ iki yüz on altı sâlinde peder-i velâyet-eşerleri şeyhü's-şüyûh ve menba'u'l-kerâmet ve'l-fütûh Seyyid Şeyh Bedre'd-dîn Efendi gülşen-serâ-yı 'âlem-i lâhûta hırâman ve Behişt-i Firdevsî sükkân itdiklerinde seccâde-i meşîhâta cülûsa şâyân ve sâlikân u dervîşân olup birkaç seneler mürüretle sünnet-i ecdâd-ı kirâmı olan inzivâyı icrâ, min-ciheti'l-bâ'tın kendilerine işâret-i imâ olunmağla gûşe-gîr-i peygüle-i inzivâ ve ihyâ konende-i âyîn-i eslâf-ı 'izâm kerâmet-intimâ üzre iken sinn-i şerîfleri kırk altı haddine resîde olup sebep-i rihlet-i cânân olur ta'ne'-i tâ'ün ile şehîd. Biñ iki yüz yigirmi yedi Zü'l-ka' desinde 'âzîm-i şavb-ı Cenâb-ı Rabb-i Mecîd oldu. Enârlı Hânkâh'ında olan hazîrede vücûd-ı şerîfleri defîn-hâk-i müşk-bâr, ecdâd-ı kirâmlarıyla hem-civârdır. Şeyh-i mumâ ileyh kemâl-i zühd ü şalâh ile pîrâste ve 'akâ'id-i pâk-i dîniyye ile ârâste gayetle mütevażî' hâlim ü selîm hatm-i hâcegân-ı Nakş-bendiyye kırâ'atine pederlerinden münseb her vechile sâkin, gûşe-i şabr u şekîb, giceler tâ-be-seher iştigâl-i zıkrü'llâhla uyanık ve ezvâk-ı ecdâd-ı 'izâmını zâ'ik, bir şeyh-i fazîletmend 'âşık idi. Vefâtlarından iki sene muqaddem fî-sebîli'llâh üç yüz miqdârı 'asâkir ile gâzâ vü cihâda رجعتنا من الجهاد الأصغر 911 إلى الجهاد الأكبر fehvâsınca yine vatanlarına 'avded ü ric'at idüp bu 'ameli dañi nâ'il olmuş idi.

-Raḥimehu'llâh-

Harrarahû el-fakîr Nârlı Şeyhî-zâde Seyyid Şeyh Muhammed Fahre'd-dîn ibn-i Şeyh müşârün ileyh .

⁹¹¹ “Küçük cihaddan büyük cihada döndük.” Hadisin değerlendirilmesi için bkz. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Temel Dayanakları*, 239.

MATLAB:

‘Azizü’l-vücüd Şeyh Seyyid Muhammed Emîn Efendi en-Nakş-bendî *-kuddise*

esrâruhu- Muḥarrem 1228 Cum‘a 8

Şeyh-i sabūḥu’z-zamân mürşid-i aşḥābu’l-‘irfān vāşıl-ı mevşül-ı feyzü’r-Raḥmān, mālīkū’n-nisbe ve veledü’l-cinān, muḥyi’s-sünne ve’d-dīn, Şeyh Seyyid Muhammed Emîn Efendi en-Nakş-bendî el-me’zūn min-Şeyh Muhammed Āgāh Efendi el-ma‘rūf bi-Ṭazıcıbaşı-zāde ‘azīzim ḥazretleri [25-b] biñ yüz kırk târiḥlerinde Bağdād-ı behişt-ābād civārında Kerkük-nām şehrde ‘ālem-i şuhūd ile meşhūd ve rūḥ-ı pūr-fütūḥları kisve -i vücūd birle mevcūd olup temyīz-i beyāza vü sevāda muḥtedir olduğda taḥşil-i ‘ilm ü me‘ārif sa‘y ve zamān-ı ḳalilden ferīd ü ‘aşrī olup sinn-i şebābetlerinde belde-i ṭayyibelerini serc-i serān-ı bī-dīnān istilā idüp bir müddet peder ü māderleriyle o ḥavālide geşt-i güzārda iken ‘Acemān-ı bī-edebān tūg-i meslül-i Aḥmedī ve leşker-i dīn-i Muhammedī ile şaḥā’if-i bilād-ı İslāmiyye’den ḳazılmış sūrḥa döndükde yine memleketlerinde ḳarār idüp sinn-i şerīfleri nezd-i Mevlānā’ya resīde olduğda; اِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيِّدِينَ⁹¹² mā-şadaḳınca vālid-i mācidleri ba‘de’l-fevt sefer ü seyāḥat idüp aḳreb-i aḳrabālarında Rūḥa dimekle şehīr Raḳḳa vālisi emr-i Ḥudā’ya Boynuegri ‘Abdu’llāh Paşa⁹¹³ ḥazretlerinin sāye-i vezīrānelerine varup ‘ilm ü fenn-i kitābetde kemāl-i mahāretleri olduğından Vezīr-i müşārūn ileyh ḥazretlerine dīvān-ı ‘adālet-‘unvān kātibi olup bu münāsebet ile anda subḥa-gerdān-ı şuhūr-ı evān iken aşlaḥu’s-şuleḥā’-i’s-sālīkīn Raḳḳa sükkānında Ḥamavī-zāde Medresesi’nde sākin Şeyh Nebīh Efendi en-Nakş-bendī⁹¹⁴ cenāblarına intişāb idüp aḥz-ı dest-i inābet buyurup ḥalvet-der encūmen ādābınca zāhirde bāb-ı vezīr, bātında ‘atebe-i ‘aliyye-i mürşide ser-nehende olup iki sene miḳdārı pīr-i dest-gīr-i müşārūn ileyh ile hem-dem oldukları hengāmda

⁹¹² es-Sāffāt 37/99. (...Ben Rabbime gidiyorum , O bana yol gösterecektir.)

⁹¹³ Abdullah Paşa, Seyyid (ö. 1174/1761). Osmanlı sadrazamı. “Eğriboyun” veya “Boynuegri” lakabıyla anılırdı. Abdülkadir Özcan, “*Abdullah Paşa, Seyyid*” TDVİA (Ankara: TDV Yayınları, 2020), Ek-1/10.

⁹¹⁴ Urfalı Şeyh Nebīh Efendi (öl. 1203/1789).

müstağrakü'l-aḥvāl ve pesendīde-ḥāl bir ‘azīz-i lezīz-meḳāl Rūha’ya gelüp yevmen mine’l-eyyām ‘azīz ḥazretleriyle mülākāt ve hem-sohbet olduğda cemī‘ fūnūn-ı ‘ilmiyye ya‘nī şarf u naḥv, mantıḳ, me‘ānī, ādāb-ı uşūl-i fikh ve tefsīr ü ḥadīs ü taşavvuf ve bunlarıñ ğayrı ‘ulūma izn şüretinde bir icāzet-nāme taḥrīr idüp kendülere iḥsān buyurduklarında ‘azīz ḥazretleri daḥi reddeylemeyüp ba‘de’l-ḳabūl icāzet-nāme-i Nebīh Efendi cenāblarına irā‘e buyurduklarında “ Ne mānī‘ bu da bir āḥar maşlaḥatdır, ḳabūl idesin.” buyurdukları eşeri bi-lütfi’llāh cemī‘ ‘ulūm-ı zāt-ı sūtūde-simātlarına keşf olup ba‘dehu vezīr-i lā-naẓīr ḥazretleriyle Ḥalebi’ş-Şehbā’ya gelüp bir sene miḳdārı anda iḳāmet ve meşāyiḡ-i Ḥaleb ile hem-şoḡbet olup tamām-ı müddetde müşārūn ileyh ḥazretleri Diyār-ı Bekr manşıbıyla be-ḳām ve ol cānibe ḥıram eyledikde ⁹¹⁵ هَذَا فِرَاقٌ بَيْنِي وَبَيْنِكَ zemzemesiyle Nihālī Efendi-nām bir zāt-ı şerīf ile refāḳat idüp Āsitāne-i ‘Aliyye’ye teşrīf buyurup ḥīn-i ḳudūmlarında bir gice Üsküdar’da bir ḥanda beytütet idüp ‘ale’s-seḡer āġāh olup iskele cāmī‘i pīşġāhında fetḡ-i cāmī‘a muteraḳḳıb oldıġı hengāmda eşer-i ġumūm-ı ġurbetle müte‘eşşir olup Āsitāne ṡarafına nāẓar idüp “ Yā Rab! Yār yok, yāver yok, ġarībū’d-diyārim, ḡālīm nice olur? Senden ġayrı dest-ġirim yokdur.” Deyü ḡayli bükā idüp şalāt-ı şubḡı cāmī‘-i mezkūrda cemā‘atle edā idüp Nihālī Efendi ile bir piyādeye süvār ve Āsitāne iskelesinde ḳarār eyledikde Ḥaleb’de ülfet eyledikleri aḡbāblardan Ḥācepaşa’da sākin ‘Abbas-zāde-nām zātın ḡānesine teşrīf idüp bir gice daḥi anda miḡmān olduğda Şeyḡū’l-vüzerā A‘lemi’l-‘ulemā cenāb-ı Rāġīb Paşa -*rahmetu’llāhi ‘aleyh*- ḥazretleriniñ muḳarribānı ‘azīz-i müşārūn ileyh efendimizi ḡasīb ü nesīb ü pāk-dāmen-i aşḡāb-ı me‘ārifden olduklarını tavşīye eylediklerinde sarāya, vezīrānelerine da‘vet idüp ba‘de’l-muşāḡabet Allāhu a‘lem ḡıdmet-i kitābīde müstaḡdem olup bu şüretle anda eylenir oldukları evānda ta‘līm-i ‘ilm-i Fārisīde şöhret virüp ḡayli şākirdān tedārik idüp nām u şānları yevmen fe-yevmen ‘ilm ü ‘amel ile revnaḡ-pezīr iken sādāt-ı ḡāceġān-ı ‘ālī -şānda ḡālā Ḳuleḡapusu Mevlevī-ḡānesinde ser-nişīn olan ṡazıcı Paşa-zāde Muḡammed Āġāh Efendi⁹¹⁶ḥazretlerine intişāb idüp müddet-i medīde anlara ḡıdmetde aşla ḡuşūr eylemeyüp [26-a] ‘aziz-i müşārūn ileyh

⁹¹⁵ el-Kehf 18/78. (...İşte bu, beraberliğimizin sona ermesidir ...)

⁹¹⁶ Mehmed Āġāh Efendi (ö. 1184/1770) “Dedeleri Fatih Sultan Mehmed’in tazıcıbaşılığı görevinde bulunduğu için “Tazıcıbaşı” nisbesiyle anılan Mehmed Āġāh Efendi, Enderūn’da yetişmiş ve Neccarzāde Rıza’nın müridi ve halifesi olmuştur.” 19. Yüzyılda Bursa’da Bir Nakşī Mesneviḡān Mehmed Emin Kerkükī, Abdurrezzak Tek (Bursa: Emin Yayınları 2019), 24.

den tekml-i merātib-i sülūk ve nā'il-i feyz-i aḳdes-i mālīkū'l-mülūk olduḳdan soñra Şeyḫ-i merḳūmuñ kerīme-zādelerini daḫi tezevvüc idüp ba' de vefātihī sırları kendinde zuhūr idüp Āsitāne-i 'Aliyye'de Ḳuleḳapısı'nda bir ḫānede sākin ve ṭāliban-ı Ḥaḳḳ'a ta' līm-i esmā ve eslālike nā'il-i rüteb-i feyz-i mesākīn iken bi'l-işāre toḳsan üç tārīḫinde maḥrūse-i Burusa'ya teşrīf buyurup ḳal'a derūnunda bir ḳonaḳ icār idüp bir müddet anda sāye-endāz-ı feyz-i İlāhī olduḳlarında vāfir zevāt-ı kirām kendülerden aḫz-ı inābet idüp bir ḳaç sene mürūrunda yine işāret-i şaḫīḫa ile Āsitāne-i 'Aliyye'ye teşrīf idüp yine bir müddet anda bir müddet Burusa'da iḳāmet ü sefer esnāsında dördüncü def'a da Burusa'da Veled-i Ḥasīb Cāmi'i pīşgāhında merḫūm Ḥacı 'Abdu'llāh Aḡa Ḳonaḡı alınup ve cāmi'-i mezḳūr ittişālinde bir kārḡir kütüb-ḫāne binā vü inşā idüp eṭrāfına ḫucurāt daḫi binā olunup cāmi'-i merḳūma minber vaż' olunup heme edevāt ile bir a' lā vü rā' nā dergāh-ı Naḳş-bendiyye peydā vü hüveydā olduḳda leyl ü nehār zıkr ü tevḫīd ve tedrīs-i 'ulūm bā' iş-i vuşūl-i Rabb-i Vahīd iderler iken biñ iki yüz on toḳuz Şaferü'l-ḫayrīñ beşinci günü yine işāreten ve da'vet birle Āsitāne-i devlet-i āşiyāniye teşrīf buyurup Fındıklı'da Ayaz Paşa Sarāyı'nı uyandırıp leyl ü nehār zıkr ü fikr ve eslāk-i süllāke eyyām-güzār olduḳları demlerde şöḫret-i şāyi'aları āfāḳ-gīr olup ḳurenā-i devlet ve vūkelā-i salṭanat, 'ulemā ve ricāl-i devlet-i 'aliyyede kimse ḳalmamışdır ki kendülere irāde getürmeye. Bu ḫālde iken yigirmi iki tārīḫinde Baḫr-ı siyāḫ ḳal'alarından bir alay eşḳıyā zuhūra gelüp şehīd ü maẓlūm Sultān bin Sultān bin Sultān el-Ġāzī Selīm Ḥān ḫāzretlerini taḫtdan indirüp maḳāmına Sultān şehīd Muştāfā Ḥān ḫāzretleri cülūsunda söz uzayup 'azīz ḫāzretlerini veliyyü'n-ni'm merḫūm Es'ad-zāde 'Aṭā'ullāh Efendi işāretiyle bā-fermān-ı 'ālī Burusa'ya gönderdiklerinde (sene 1222) yine dergāh-ı 'ālīlerinde sāye-baḫşa-i feyz-i İlāhī olup üslūb-ı sābıḳa üzre subḫa-gerdān-ı ezmān iken da'vet-i Raḫmānī takarrubunda bir miḳdār nā-mizāc olduḳlarında remz ile cümle ṭāliblerine vedā' idüp vaşıyyet buyurup on gün ḳadar münḫarifü'l-mizāc olup yine o ḫālde iken evḳāt-ı ḫamseyi cemā'atle edā ve zıkr-i şerīfī terke revā görmeyüp biñ iki yüz yigirmi sekiz senesi Muḫarremü'l-ḫarāmīñ altıncı Cum'a gicesi sā'at birde yine 'ādetleri üzre cāmi'-i şerīfe zıkr-i laṭīfe çıkup beyne'l-'ışāeyn zıkr idüp şalāt-ı 'ışāyi daḫi edā ve ba' dehu zıkr ü ḫatm-i ḫāceḡān olunup cümle aḫibbā ile ba' de'l-muşāfāḫa sağ taraflarına bu faḳīr ve şol taraflarına maḫdūmları 'Ubeydu'llāh Efendi girüp ta mā-beyn ḳapusına dek bu bī-çāre ile şöḫbet iderek varup āḫir kelāmı “ Oḡlum, ḡayrı

du'āya muhtācız.” buyurup vedā' idüp beytütet buyurdukları hücreleri derünuna dāhil olduğda sırr-ı tevḥīd ile kendülere bir istiğrāk gelüp yine bir nefes zıkrden ḥālī olmayarak “Ḥayyu'l-Ḳayyum Allāh” diye diye cum'ā günü sā' at toğuzda dostla mülākī ve Ḥaḳḳ'a vāşıl-ı telākī olup yevm-i Sebt ba' de'z-zuhr kütüb-ḥāne-i şerīfleri ittisālinde defīn ü rahmet-i Yezdān'a rehīn olmuşlardır.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyhi ve nefe'an'allāhu Te'ālā bi-berekāti feyzihi- Āmīn, āmīn, āmīn.

Ve min-evşāfihi's-seniyye (ve min-ḥālātihi) : Aḥvāl-i ḥasenelerinden biri ebedī āb-destsiz yere başmamışlardır. Ḥīn-i sülūklarından vefātlarına gelince elli seneden mütecāviz yalñız namāz kılmayup cemā' ate mülāzemet buyurmuşlardır. Be-her yevm vaḳt-i seherde zıkr ü tevḥīde maḥşuş olan maḥalde ḥāzır olup fuḳarā vü dervişānları ile tā ṭulū' -ı şemse ḳadar zıkr ü tevḥīd-i cehrī ile meşḡul olurlar idi. Ve her gün ba' de edā' -ı şalātü'l- 'aşr, ḥatm-i ḥ'ācegān iderler idi ve yine her yevm beyne'l- 'ışāeyn ḥatm-i şerīf ve zıkr iderler idi.

Ve ṭālib-i şādıklarına *Meşnevī-i Şerīf* ve *'Uhūd-ı Muḥammedī* ve sā'ir kütüb-i taşavvuf ta' līm buyurlar idi. Ve cum'ā giceleri akşamdan şabāḥa ḳadar vaḳt vaḳt ders ve zıkr meclisi idüp iḥyā buyururlar idi. Ve “ Cum'ā giceleri ve sā'ir leyālī-i mübārekeleri iḥyā eylemek sālīk-i rāh-ı Ḥaḳḳ'a lāzımdır ve vaḳt-i seherde ve cum'ā gicelerinde iḥyāya muvaffaḳ olmayan dā'ire-i ehlul'lāhdan merdūddur.” buyururlar idi. Ve ziyāret-i devletlerine gelen züvvārñ ḥīn-i vedā' ında oṭa ḳapusundan ḳıḳup bir fātiḥa iderler idi. Dā'ima inzivāda olup ba' zen ziyāret-i ehlu'llāh-ı [26-b] 'izāma teşrīf iderler idi. Emīr Sultān -*ḳuddise sırruhu*- ḥāzretlerine ziyārete teşrīflerinde Ḥ'āce Ni' metu'llāh Türbesi önünde piyāde olup kemāl-i edeb ile māşiyen teşrīf buyururlar idi. Ḥāzret-i Üftāde -*ḳuddise sırruhu*- ziyāretinde ḳal' a ḳapusunda inüp öyle yürürler idi. Seyyid Nāşire'd-dīn el-Buḥārī ḥāzretlerine teşrīfde Bıñarbaşı Ḳabristānı başında indiler tā ḥāzretiñ dergāhı dāḥiline varınca māşiyen 'ale'l-vech teşrīf buyurdular. Ḥattā bu faḳīr mübārek ḳoltuḳlarına girüp i'āne eylemiş idim. Ba' de'z-ziyāre bizim Ḳahveci Dede'ye göndermiş idim. Ḳahve ve şerbet ḥāzır eylediler. Ba' de's-şürb “Ḥāzret-i Seyyid bize ziyāfet eyleyüp sizi ḳullandı.” buyurdular. Ceddım Şeyḫ Aḥmed-i Ġazzī -*ḳuddise sırruhu*'l- 'ālī- ḥāzretlerine ziyārete teşrīflerinde, soḳaḳ başında ḥayvāndan inüp tekye

kapusundan bir rütbe öyle dâhil olurlar idi ki ke'enne nerdübân başında bir pâdişâh тұrur gibi gelüp ibtidâ türbe-i şerîfi ziyâret idüp ba' dehu bu 'âcizi talâtif için bir miqdâristirâhat idüp şürb-i qahve ve şerbet buyururlar idi. Hâzret-i Emîr Efendimize ziyâretlerinde bir iki def'a ma' iyyetlerinde oldum. Kendi hâlleri cümleye sirâyet idüp rûhâniyyetleri bizleri isti' âb idüp hâzret-i rûh-ı muṭahharları tecessüm idüp kendiler ile mülâkî olup şoḥbet-i rûhânî buyurduklarını müşâhede eyledim. Vesâ'ir her bir zât-ı kerîmiñ türbesinde nice hâletlerini müşâhede eylemişimdir.

Şöyle fehmi olunmaya ki bizim enâniyetimizden, lâ öyle degil. Belki 'azîzimiz hâzretleriniñ kuvvet-i rûhâniyyeleri ve ziyâret olunan zâtıñ himmetleri ikisi bir yere gelüp bizlere daḥi bir hâlet-i zâ'ide zuhûruna sebep olur idi. Hâzretiñ rûhâniyyetlerinde şu rütbe te'şîr var idi ki cum'â giceleri zıkr-i şerîfte bu fakîri sağ taraflarına cülûs etdirmeye 'âdetleri idi. Sağlarında oturur iken çok esrâr müşâhede eyledim ki vaşfa gelmez. Cümleden biri, meclisde olan aḥibbânıñ ba'zın şüret-i a'mâlinde çok kerre müşâhede eyledim. Kemâl-i muḳârenet ile aḥvâllerinden 'aks ider idi. Şimşek ziyâsı toḳundığı maḥalli pür-nûr eylediği gibi teveccüh ve nazarları te'şîr ider idi. Ve mübârek vech-i şerîflerini müşâhede iden elbet 'alâka idüp bende-i efgendesini olur idi. Gâyet laṭîfî'l-mizâc idi. Herbir kimesneye nevâziş idüp talâtif iderler idi. Ve cümleñiñ hâṭırlarına ri'âyet idüp ma'nevî şöyle tursun şürî daḥi ne ile muṭayyeb olursa i'zâz buyururlar idi. Ve dâ'imâ fuḳarâya in'âm idüp hâline göre herbir ziyâretlerine gelen fakîre iḥsân iderler idi. Ve mâhiyeli fuḳaraları çok idi ve kendilerin üzerinde vezâ'if-i pâdişâhiden bir aḳçe yok idi. Aḥvâl-i seniyyelerini tafşîl eylesem bir mücelled-i kebîr olur. Bu kadar ile iktifâ olundu. Ve kıss 'alâ zâlik.

Min-kerâmâtihi'l-'aliyye: 'Azîzim hâzretlerinin cümle kerâmâtından biri keşf-i zamîr buyururlar idi. Hûlûşla meclislerine varan kimesneniñ derd-i derûnı ne ise anıñ devâsını buyururlar idi. Maḡmûm varan, mesrûr 'avdet ider idi. Ve şübhesi olan bilâtekellüm şübhesi ḥall olur idi. Hattâ bu fakîr heftede dört kerre meclislerine mülâzım olur idim. Hâk-i pâylerine 'âzim olur iken ba'zen *Fütûḥât-ı Mekkiye*'den⁹¹⁷ bir nebze müşkilâtı müṭâla'a idüp ba' dehu meclislerine vardığında o maḥalli feth idüp müṭâla'mıñ

⁹¹⁷ Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) tasavvufî görüşlerini en geniş boyutlarıyla açıkladığı eseri.

müşkülâtını hâll iderler idi. Ve meclis-i devletlerinde herbir takrîr ü ifâde buyurdıkları mesâ'il ke'n-naqşı fî'l-hacer kalur idi.

Ve min-kerāmātihi: Birgün kütüb-hânede kendüleriyle hem-dem iken gelincik ta'bir olunan hayvân pîş-i tahta altından çıkup kiâblar üzerinden 'azîzim kucağına varup biraz oynayup ba'dehu bu fakîriñ üzerime gelüp mâ-beynimizde vâfir müddet gelüp gidüp ünsiyyet ider iken bir nâ-halef nerdübândan çıkar iken nâ-bedîd oldu. Allah Allah üns-i Hâk'kı müşâhede eyle ki bu gelincik ta'bir olunan hayvân bir rûtbe vahşîdir ki insanîñ râyihâsından firâr ider iken 'azîz-i müşârün ileyh den ebedî ictinâb eylemedi. Vahşî hayvânlar Hâk'la ünsi olan a'izze-i kirâm ile ünsleri kütüb-i tevârih-i a'izzede mestûr müşâhede eyler iken 'ayne'l-yaqîn rû'yet eyledim. Allah cümle tâlibân-ı feyz-i akdese üns-i İlâhî ihsân eyleye. Amîn.

Ve min-kerāmātihi: Tâlib-i sâdıqlarını vaqt-i seherde [27-a] rûhâniyyetiyle tecessüm idüp âgâh iderler idi. Kerâmâtı dağî hâdden efzündür. Tafşîline ne hâcet? Mertebe-i 'âliyyeleri hâlâtından hüveydâ ke's-şemsi fî-vasatî'n-nehâr peydâdır.

Ve min-kelimātihi'l-ğudsiyye: 'Azîz-i müşârün ileyh hâzretleriniñ kelimât ü feşâyihından dağî bir nebze beyân idelim: Tafşîl-i kelimâtları bu fakîriñ *Vâkı'ât*ımızda⁹¹⁸ beyân olunmuşdur ki meclis-i devletlerine on üç sene mülâzemet-nâmemiz olma takrîbi hîn-i dersde ve veşâ'ir vaqtda buyurdıkları kelimât-ı şerîflerini kaleme alup tahrîr eyledim ki zâyî' olmayup 'uşşâk-ı Hudâ'nîñ yaralarına merhem olsun içün muhâfaza olunmuşdur. Hâk' Te'âlâ tebyîz ü neşrini naşîb eyleye⁹¹⁹. *Âmîn*.

Buyurmuşlardır ki “Dervîş olana hiç istirahat yokdur. Hüşûşan sinni kırkı tecâvüz ider ise ğayri döşegi dürüp şöyle misâfir gibi ola. Eger şeyhûhat derecesini bulursa ğayrı edâ'-i ferâîze intizâr-ı mevtden ğayrı maşlahat kalmaz.” Yine buyurmuşlardır ki “Halk mevtden firâr eder. Mevt mü'miniñ tuhfesidir. Erenler güle güle giderler ki bu esfel-i sâfilîniñ zahmetinden ve bâr-ı vücûduñ meşakkatinden hâlâş olurlar, dost vâşıl olurlar. Sülûk-ı tarîk-ı Nakş-bendiyye'nîñ âdâbı, *Reşâhat*'de beyân

⁹¹⁸ Bu eser Hamdi Tekeli'nin doktora tezi olarak yayımlanmıştır. Hamdi Tekeli, *Gazzîzâde Abdüllatîf'in Hayatı, Eserleri ve Vâkıât'ı*, (Bursa: Uludağ Yayınları, 2016)

⁹¹⁹ “Bu *Vakıat* ın tebyîzi perşembe günü duhâ vaktinde 19 Muharrem Hicrî 1234'te (18 Kasım 1818) tamamlanmıştır.” Tekeli, *Vâkıât*, 506.

olunduğı vech üzere on bir kimsedir ki: hūş der-dem, sefer der-vaṭan, ḥalvet der-encümen, yād-kerd, bāz-geşt, yād-daşt, nigāh-daşt, naẓar der-ḳadem, vuḳūf-i zamānī, vuḳūf-i ‘adedī, vuḳūf-i ḳalbī sekiz kelime daḫi peydā oldı.” buyurup ḥasman li-nefsihī bu sekiz kelimeyi de ‘uṣṣāḳa yādigār söylediklerini izhār eylemeyüp īmā buyurup ifāde idüp *Mergūbū’s-sālikīn*⁹²⁰ -nām tesvīd eyledigim risālede işbu on bir kelimeyi icmālen şerḥ u beyān eylemiş idim. “Bu yedi kelimeyi daḫi bir şerḥ eyleseñ münāsib olur.” deyü şerḥine emr ü himmet buyurdılar. Ol kelimeler bunlardır:

Ve min kelimāti’l- ḳudsiyyeti inne fi ādābu’t-ṭarīḳa: Nefy-i vücūd bezl-i mevcūd, terk-i ruḥṣat, ‘amel be-‘azīmet, iḳtidā be-sünnet, ihtimā ‘an-bid‘at, zıkr-i ‘ale’d-devām, el-‘uzletü ‘ani’l-enām. İşbu kelimāt-ı ṭayyibātīñ icmālen ma‘nā-yı şerīfini beyān idelim in-şā’llāhu Te‘ālā. Himem-i ḳudsiyyeleri berekātiyla şerḥ olunduḳda tafşīl olunur va’llāhü’l-muvaffıḳ ve’l-mürşid.

Nefy-i vücūddan murād enāniyet terkidir ki herbir ‘amel-i ḥayr ile ‘āmil olduḳda “Ben işledim.” dime. Kendüyi arada maḥv idüp tevḥīk-i Haḳḳ olmasa, iḥdār-ı İlāhī iḥsānı bulunmasa bir kerre Allāh dimeye ḳādir olmadıḳı(n) tefekkür idüp ve’l-ḥāşıl ‘amelini aṣlā müşāhede eylemeye. Nefy-i vücūd terk-i enāniyetden ‘ibāretidir. Enāniyet ne vechlerde mezmūm olduğı ma‘lūm, tafşile ḥācet degildir. Şeyṭān -‘āleyhi mā-yestaḥıḳḳu- enāniyet eyledi, ne ḥāl kesb eyledi ḥod ma‘lūm. Kibr ü enāniyet aşḥābı, ḳurenā-i maṭrūd-ı dergāh-ı Ḥudā’dır. Vücūdı nefy eylemeniñ ādābındandır. Çünki vücūd-ı beşer anāşır-ı erba‘ādan mürekkebdir: Nār, bād, āb, ḥāk. Herbiriniñ vücūdda ḥişsesi vardır. Herbiriniñ ḥişsesi verdikde bāḳı bir şey ḳalmaz. Enāniyyet ḳande ḳalur yāḥud nefy-i vücūddan murād vücūd-ı mevḥūmı nefy idüp vücūd-ı mevḥūb-ı Haḳḳānī ile mevcūd olmaḳdır ki şālik sülūkunda kemāl bulduḳda melekiiyyeti beşeriyyetine ḡālīb olup rūḥāniyyeti cismāniyyetine ḡālebe eyledikde aña vücūd-ı mevḥūb-ı Haḳḳānī dirler ki rūḥ-ı ‘aṭiyye-i ‘aṭā-yı kerīmdir. Anda kimesneniñ medḥalı yoḳdur. Yāḥud herbir zī-vücūdı zıll-ı ḡayr-ı mevcūd görüp fānī olduḳını dā’imā mülāḥaza idüp Bāḳī Ḥayy Bāḳī olduḳını fikrden ḥālī olmaya. ⁹²¹ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ Bezl-i mevcūd

⁹²⁰ *Nakşebend Yolunun Esasları Mergūbū’s-Sālikīn*, Şaban Karaköse (İstanbul: İnsan Yayınları, 2018)

⁹²¹ el-Kasas 28/88. (... O’nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O’nundur ve siz ancak O’na döndürüleceksiniz.)

ya‘ni varını Haḳḳ yoluna şarf eylemek gerek māl gerek vücūd. Māl cihetiyle dā‘imā bir eli ḥayrātda olup bir taraftan vasī‘ miḳdārı fuḳarā ve zu‘efāya bezl eyleye. Umūr-ı dünyeviyeye iṭlāfla işrāf eylemeye.

هر چه بدهی بهر او ده لا یحب المسر فین⁹²²

Vücūd cihetiyle ve sa‘yi ḳadar ‘ibādetden ḥālī olmayup dā‘imā teraḳḳīde ola.

لنگ و لوک و خفته شکل و بی ادب

سوی او می غیث و او را می طلب⁹²³

Yāḥūd bezl-i mevcūd, cemī‘ vārını İbn-i Edhem⁹²⁴ gibi yağma vü terk idüp vüs‘-i vücūdunı daḥi külliye Haḳḳ yolunda ifnā eylemek;

Dünyā ehl-i dünyāya ‘ukbā ehl-i ‘uḳbāya

*İkisinden āzāde bana Allāhım gerek*⁹²⁵

diyüp Haḳḳ yoluna sālīk ola. Terk-i ruḥṣat, ya‘ni nefsine aṣlā ruḥṣat virmeye. Hevā vü hevese ve sâ‘ir lehviyāt ve lağviyāta meyle rızā virmeye. Tesvīfe ḳā‘il olmaya. [27-b] Ve ba‘zı ruḥṣatla olan mesā‘il ile ‘amele yol virmeye. Gençlikde bir miḳdār kesb-i hevā idüp sonra iḥtiyārılıkda ‘ibādet ve sülūk ideyim ḥatırası gelürise ḥīn-i şebābetde da‘vet-i İlāhī zuhūr iderse ḥāl nice olur, deyü hevādan men‘ ide. Yāḥūd ‘ibādet vaḳtinde, şimdi bir miḳdār istirāḥat idüp ba‘dehu ‘ibādetle meşḡul olalım ḥatırası gelürse aña daḥi meyl eylemeyüp vaḳt geçmeden;

وقت گلچین غنیمت دان که قصد روزگار

این گلستان را بدست خوان یغما کرد تست⁹²⁶

⁹²² “Ne verirsən onun için ver.
Allah müsrifleri sevmez.”

⁹²³ “Topal da olsan emekleyerek de olsa uyku da olsan hatta edepsiz bir şekilde de olsan ona yönel ve iste.” Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar3/sh37#bn5> (Erişim 22 Eylül 2022)

⁹²⁴ Ebû İshâk İbrâhîm b. Edhem b. Mansûr (ö. 161/778 [?]) Sahip olduğu dünya nimetlerinden vazgeçip zühhd yolunu seçmesi sebebiyle hayatı destanlaştırılan zâhid, sūfî ve muhaddis.

⁹²⁵ Manzume, Azîz Mahmûd Hüdâî’nindir. Divanda şöyle geçmektedir:

“Ehl-i dünya dünyada

Ehl-i ukba ukbada

Her biri bir sevdada

Bana Allah’ım gerek” H.Kâmil Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâî Dîvânı* (Ankara: DİB Yayınları, 2016) 139.

fehvasınca herbir nefesi iksir-i a‘zam gibi ni‘met bilüp “şimdi tursun, birazdan” hevâtırından ihtirâz eyleye ki vâkı‘a mevtiñ vaqt ü sâ‘ati yokdur. Ruḥşat elde iken nefse hevâ tarafına izn vermeyüp dâ‘imâ Haḫḫ yoluna sevḫ eylemek gerekdir. Zîrâ her ne ile me‘lûf olur ise andan ḫaṭ‘ eylemek şoñra müşkül olur.

‘Amel-i be-‘azîmet, bunuñ ma‘nâsı terk-i ruḥşatda mündericidir. Elbet terk-i ruḥşat olduğda ‘amel-i be-‘azîmet olur. ‘Amel-i be-‘azîmet olduğda terk-i ruḥşat olur. Yâḫud nefse ḫilâf-ı rızâ ‘amelde olmaya ruḥşat virmez. Ammâ ‘amelde tekâsül ider. ‘Amel be-‘azîmet oldur ki ḫilâf-ı rızâ ‘amelde olmadıḫdan şoñra dâ‘imâ rızâ-yı Bârî olan ‘amel üzre Haḫḫ yoluna ‘azîmet eyleye. Yâḫud ‘amel-i be-‘azîmet dâ‘imâ dergâh-ı Ḥudâ’ya olan teveccühte ḫalel vermeye. Yâḫud ‘amel-i be-‘azîmet ḫurb-ı nevâfile yâḫud ḫurb-ı ferâ‘ize işâretidir.

İḫtidâ be-sünnet, bu kelimededen murâd sâlik-i ṭarîḫ-ı Haḫḫ olan mürîd, Ḥazret-i Şâh-ı Levlâk -*şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem*- Efendimiziñ sünnet-i seniyyelerine şöyle iḫtidâ ide ki yemesinde, içmesinde, giymesinde, ḫuşanmasında, ḫıyâmında, ḫu‘ûdunda, nevminde, âgâhlığında ve’l-ḫâşıl cemî‘ aḫvâlini sünnet-i Ḥazrete taṭbîḫe sa‘y-i belîḡ eyleye. Herbir ḫâlinde şâḫib-i şerî‘at -*‘aleyhi’s-selâm*- Efendimiziñ ne vechle ḫareket eylemiş ise sâlik daḫi anı tecessüs idüp öylece eylemeye sa‘y eyleye. Kütüb-i siyer ve şemâ’ilde ve eḫâdişde ḫarekât-ı Ḥazret-i Muḫammedî mezkûrdur. Aña göre elinden geldiḡi ḫadar ‘amel idüp herbir ‘amelini sünnete taṭbîḫ eyleye. Zîrâ ṭarîḫ-ı necât, intisâb-ı Nebevîdir. Ḥazret-i Fahr-i ‘Âlem’e intisâb sünnetiyle ‘âmil olmak ile olur. Fe’fhem ya‘rif cidden.

İhtimâ ‘an bid‘at, dervîş olan kimseye bid‘atden ḫazer eylemek lâzımdır. Bid‘at aña dirler ki zamân-ı sa‘âdetde vâkı‘ olmaya ve süneniñ ḫilâfı ola ve anuñla ḫarekete Haḫḫ râzı olmaya. Ammâ şol bid‘at ki ḫasene ola anıñla ‘amele icmâ‘-ı ümmet ya ḫıyâs-ı fuḫahâ ola yâḫud min-vech sünnete muvâfıḫ ola. Anda ḫarâr yokdur ve herbir ictimâ‘-ı şuleḫâ olan a‘mâl-i ḫayriyye ki ez-ḫadîm ‘amel idegelmişlerdir. Haḫḫında eşer

⁹²⁶ Vakti elde etmeyi ganimet bil ki zamanın kastı bu gül bahçesini yağmalamaktır.

yok deyü bid'atdır dimeye zîrâ sünen-i seniyye-i Ahmediyye'yi ihâta kimseniñ vüs'unda degildir. Şâyed seniñ bid'at zanneyledigin 'amel-i hayriyyede eşer ola yâhud sünnete muvâfiğ ola. Ammâ bu zîkr eyledigim, a'mâl-i hasene haqqındadır. Ezân-ı Muhammedî içün minâreyi, taşşîl-i 'ilm içün medrese ve 'amel içün tekve ve zîkr-i şerîfe ictimâ' idüp vaz'-ı halka ve tedris ü taşnîf-i kütüb ve leyâlî-i mübârekede cemâ'atle şalât-ı nevâfil ve bunun emsâli a'mâl-i meşrû'a ki egerçi zamân-ı sa'âdetde vâkı' olmamışdır. Lâkin bid'at-ı hasene ve ictimâ'-ı ümmet ile a'mâl-i müstaşsenedendir. Aşl-ı bid'atden ihtirâzıñ ma'nâsı fişğ u fücür ve şerr-i şûra dâ'ir olan a'mâl-i habîsedir ki sâlike anıñla 'amel degil semtinden mürûr 'ayn-ı zarârdır.

Zîkr-i 'ale'd-devâm, ma'nâ-yı şerîfi oldur ki sâlik olan dâ'imâ zîkr-i Haqq'la meşgûl olmağ gerekdir. Zîkriñ dağı envâ'ı vardır. Yalnız zîkr, zîkr-i lisân degildir. Zîkr sübha-şümâr olmadan 'ibâret zann olunmaya. Belki gûsl eyleme zîkrdir, âb-dest alma zîkrdir, namâz kılma zîkrdir, şâ'im olma zîkrdir, hacc eyleme zîkrdir, zekât virme zîkrdir, şadağa virme zîkrdir, helâlden fuqarâya it'âm itdirme zîkrdir, Qur'ân tilâvet eyleme zîkrdir, hadîş-i şerîf tilâveti ve kütüb-i fıkhiyye ve taşavvuf ve sâ'ir a'mâl-i hayriyyeye [28-a] bâ'ış olur. Kütüb mü'tâla'a eylemek ve tahtîr eylemek ve ta'lîm ü te'allüm ve herbir a'mâl-i şer'iyye ile niyyet-i hâlişe ile 'âmil olmağ eşnâf-ı zîkrdendir. Ammâ, zîkr derûnunda zîkr ve zîkr derûnunda zîkriñ derûnunda dağı zîkr vardır. Zîkr, 'umûm üzre olan a'mâl-i hayriyyedir. Anıñ derûnunda zîkr bu mezkûr olan a'mâl-i hasene ile 'amel eyler iken lisânında dağı Haqq'ı zîkr ider. İşte bu, zîkr derûnunda zîkrdir. Eger tevfiğ-i Yezdânî olup zîkr qalbe mâlik olursa zîkr içinde zîkriñ derûnunda zîkr buna derler. Aşıl sâlik-i râh-ı Perverdigâra lâzım olan budur. Zîrâ herbir zîkriñ bir âfeti vardır. İllâ zîkr-i qalbî şûret-i âfâtdan maşündür. Herbir a'mâl-i hayriyye ki zîkrdir dimiş idik ya men ile yâhud bir hağa ile ya riyâ ve süm'â ile ecri telef olur. Zîkr-i lisânıñ dağı riyâ ile yâ enâniyet ile ecri zâyi' olur. Lâkin zîkr-i qalb ki derûndadır ağıyâra izhâr eylemedikçe yevmen fe-yevmen nefes-be-nefes kurb-ı Haqq'a râhî olur ve andan zîkr-i sır zühûr idüp istikrâr ile sırru's-sırra nâ'il ü vâşıl olduğda موتوا قبل أن تموتوا⁹²⁷ sırrına vâşıl olup aradan kendi gider. Zîkr ile dâ'im olup mezkûra yol bulur. İşte zîkr-i 'ale'd-

⁹²⁷ “Ölmeden önce ölünüz.”

devâmîni ihtîşâran ma‘nâ-yı şerîfi budur ki bir sâlik bu rütbeye vâsıl olduğda cesedi daği zîkr ile âlûde olup kabrinde mağv olmayup ter ü tâze тұrur.

-Allahümme yessir lenâ ve'l-cemî‘i'l-mü‘minîn-

Hâzihi'l-makâmât el-‘Uzletü ‘ani'l-enâm,‘uzlet, yüz çevirmek ma‘nâsınadır. Sâlik olan mağlûkdan yüz çevirüp kemâl üzre Hâlık’a teveccüh eyleye. Yâhud ihtiyâr-ı inzivâ idüp halkla ve ‘avâm-ı hevâm ile ünsiyetden münkaṭi‘ ola. كما قيله الاستثناء بالناس من علامة الافلاس⁹²⁸ Ya‘ni tâlib-i Hâkḡ olmayan ‘avâmile ünsiyet eylemek iflâs ‘âlametidir. Ya‘ni a‘mâl-i âhiret müflisi olup zümre-i baṭṭâlinden olur. Ma‘lûm ola ki sâlike ‘avâmla ülfet semm-i kâtildir. Zîrâ الطبع لصُّ سراق⁹²⁹ buyurmuşlardır. Elbet insân ülfet eylediği kimseniñ huyuyla huyulanur. Görmez misin ki meşâyıḡ-ı ‘izâm hażerâtı ‘avâmile degil kendi müridlerini bırakır şeyḡiñ mürdesiyle ülfete izn virmezler ki şâyed tarîkleriniñ hilâfı bir ‘amel serîka ider deyü. Amma şol sâlik ki rütbe kaṭ eyleye ve Hâkḡ’a vâsıl ola ve derûnu halkdan kesile ḡalvet der-encümen ile ârâste olup keşretde vahdet eylemeye kâdir ola ana göre ülfetde ziyân yokdur buyururlar. Lâkin yine zaḡmetden ḡâlî degildir, erbâbına ma‘lûmdur. Yâhud şol zât ki makâm-ı irşâda vâsıl ola da‘vetle me‘mûr ola aña elbet ülfet lâzımdır. Belki anıñ ülfeti ‘ayn-ı sülûkdur ki ülfet ile üslûb-ı ḡakîmâne Hâkḡ’ıñ kullarını taraf-ı Hâkḡ’a da‘vet ider, hidâyetlerine sebep olur. Bir mü‘minin hidâyetine sebep olmaḡ, iḡyâ-yı emvât gibidir ve ‘amel-i ḡayriyyeniñ ziyâde efḡalidir. Lâkin me‘mûriyyet şartdır ve dâ‘imâ kendüyi muḡâfaza eylemek gerekdir. Zîrâ ma‘âza’llâhu Te‘âlâ hidâyet-i ḡalka sebep olayım der iken nefis bir taraḡdan yol bulup kendiniñ ḡalâletine sebep olur. Dâ‘imâ kendüyi tarta, her nefes meyl-i ḡalbi yoklaya ki ḡalbiñ ne taraḡa meylî ziyâdedir. Eger ḡalbinde bir nebze dünüya meyl ve raḡbetini bulursa onu da istiḡfâr ile meşḡûl olup yâhud inzivâ ve ḡalvet idüp yine râbıtasına koya. Bu rütbeniñ âḡatı çok olduğından ekser a‘izze külliyyen terk eyleyüp şüret-i inzivâda tâliblere irşâd buyururlar yâhud cezbe şüretine dökülüp mecżübâne ḡareket gösterüp yine da‘veti yerine getirürler. Behlül-i Dâna⁹³⁰ ve anıñ

⁹²⁸ İnsanlarla dost olmak iflas alametidir.

⁹²⁹ Tabiat hırsızdır.

⁹³⁰ Ebû Vüheyb b. Amr b. el-Muḡîre el-Kûfi es-Sayrafi (ö. 183/799 [?]) Şahsiyeti meḡhul bir sûfi ve ḡakîm. Ukalâ-yı mecâninden (deli görünüşlü akıllılar) olan Behlül-i Dâna, Abbâsî halifesi Hârûnürreşid

emşâli Hâzret-i Mevlânâ -*ḡuddise sırruhu'l-a'lâ*- cenâbları bir ehl-i dünyâ ile bir sâ'at hem-dem olduḡda vücūd-ı sa'âdet-âlûdelerinden kırk gün bürüdet gitmeyüp ḡammâm ḡazînesinde oturmuşlardır.

A'izze-i kirâmdan biri firâr iderler idi. Bir mürîdi rast gelüp sebep-i firârlarından su'âl eyledi. Buyurdular ki “Şunda bir aḡmak gördüm, andan firâr iderem ki ḡamâḡati bana sirâyet eylemeye. Bundan ma'lûm olur ki 'avâmdan ihtirâz sâlike lâzımdır. Ḥuṣûsen evâ'il-i sülûkunda ḡubb ile ülfet yâḡud semm-i helâhil nûş eyleme gibidir. Eger niyyet-i ḡâlîşe ile ba'de's-sülûk ülfet iderse daḡi yine zaḡmeti ve âfeti der-kârdır. Ammâ bu 'uzlet ve ihtirâzda eger 'Ben eyüyim ḡalk şerîrdir.’ deyü 'ibâda naẓar-ı ḡaḡâret ile bakup kendüyi 'azîz tûtar ise [28-b] yine enâniyet der-kârdır. Ancaḡ;

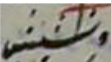
Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

*Yüzüñi yirler gibi ayaklar altında ḡo kim
Haḡḡ Te'âlâ başlar üzre âsümân itsün seni”*

Ve Ḥilyetuhu: 'Azîz-i müşârün ileyh ḡazretleri vaṣatü'l-ḡâme ve münevverü'l-vech ve neşîş(?)⁹³¹ idi. سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ⁹³² sırrından ve nûrundan muktebes mübârek cebhelerinde eṣer-i secde Ḳaşıḡçı Elması gibi şeker ḡaşıḡından ḡopḡa yâḡud ḡuş yumurtası gibi bir 'alâmet-i nûrânî var idi. Ve mübârek şol gözleriniñ alt ḡapaḡına ḡarîb bir ḡâl-i 'anber-gün hüveydâ idi ve kisve-i sa'âdetleri tevḡîd ile âlûde olup bûy-ı digerândan istiṣmâm olunur idi. Erbâbına ma'lûmdur ki o ne aṣıl râyiḡadır ve mübârek ser-i sa'âdetlerine 'Oṣmânlu ḡavuḡı giyerler idi ve ḡatal yeşil şarîḡ şararlar idi ve elbise-i fâḡire giyerler idi.

(788-809) ile olan münasebeti dolayısıyla Behlûl er-Reşîd diye de anılır. Hakkındaki bilgilerin büyük bir kısmı menkıbe mahiyetindedir.

⁹³¹

⁹³² es-Secde 48/29. (...Secdenin tesiriyle yüzlerine simaları oturmuştur...)

Beyt

گر چه تعمیر جسم غافل از دل نیستم
دست در گل دارم اما پای در گل نیستم⁹³³

buyururlar idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsi'a ve nevvera'llāhu merḳadehu bi-nūri'l-yaḳīn ilā-
yevmi'd-dīn-

خواهم که نوشتم بقلم قصه او را
آهی ز دل افتاد چه کنم سوخت قلم را⁹³⁴

-Edāma'llāhu füyūzātihi 'aleynā-

⁹³³ “Her ne kadar cismimi tamir ediyor görünsem de derunumdan gafil değilim.

Elim gülde ama ayağım balçık ve çamurda değildir.” Sâib-i Tebrîzî <https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh5331#bn1> (Erişim 22 Eylül 2022)

⁹³⁴ “Onun kıssasını yazmak istedim ama gönülden çıkan “âh” kalemi yaktı ne yapayım?”

MATLAB:

Üçkuzılar Şeyhi Şeyh Muştafâ rahimehu'llâh 1228 Cemâde'l-âhîr

Şeyhi'ş-Şüyûh-ı Cihân Bursevî Muhyî'd-dîn-i zamân Efendi neslinden merhûm u mağfûr Üçkuzılar Şeyhi Şeyh Muştafâ Efendi, şeyh-i merkûm biñ yüz yetmiş beş târîhlerinde Üçkuzılar Şeyhi 'Abdî Efendi'niñ şûlb-i pâkinden 'âlem-i şühûda gelüp pederleri vefâtında 1211 târîhinde rub'-ı meşîhata mâlik olup qarındaşı ve 'ammî-zâdelerinden ekber olduğına sebep zâviye-i merķûmede câlis-i seccâde-i meşîhat olup leyl ü nehâr zâviye-i şerîfesinde fuķarâ ve âyendegânla eyyâm-güzâr iken biñ iki yüz yigirmi sekiz senesi cemâde'l-âhîriñ⁹³⁵ zirve-i kūh-ı 'ömri nihâyete resîde olup zâviye-i mezbûre pîşgâhında mesned-nîşîn-i dâr-ı qarâr olmuşdur.

-Raḥmetu'llâhi 'aleyh-

Aḥvâluhu: Be-her sene cevelân-ı şemsde merâķıd-ı evliyâ-yı kirâmı ziyâret içün teşrîf iden dervîşân-ı şüfiyânıñ cum'a gicesi Sulţan Emîr-i Buḥârî *-ḳuddise sırruhu'l-â'lî-* Câmî'-i şerîfinde ve leyle-i sebtde Ḥazret-i Üftâde *-ḳuddise sırruhu-* türbesi ḥuzûrunda şeb-tâ-be-seḫer zıkr ü tevḥîd ile ihyâ iderler, Şeyh-i merķûm daḫi leyle-i eḫade da'vet idüp Üçkuzılar Zâviyesi'nde meşâyiḫ-i şüfiyân ve Burusa meşâyiḫ u dervîşân(ı) cem' olup *Mevlid-i Şerîf* kırâ'at olunup zıkr ü tevḥîd ile tâ-be-seḫer ihyâ olunmasını bir sünnet-i ḥasene eylemişdir.

Ḥilyetuhu: Aşfaru'l-levn, cebînü'l-vech bir mübârek zât idi.

-Raḥmetu'llâhi 'aleyhi raḥmeten vâsî'a-

⁹³⁵ Bu cümle düşüktür. Muhtemelen müellif tarafından vefat gününün eklenmesi unutulmuştur.

MATLAB:

Şeyh Seyyid ‘Ubeydu’llāh Efendi -*rahimehu’llāh*- 1228 Şevvāl 8 Sebt

Māru’z-zikru’ş-şerīf Sultānū’l-‘ārīfin Seyyid Şeyh Muḥammed Emīn Efendi Maḥdūmı ‘Ubeydu’llāh Efendi. Şeyh Seyyid ‘Ubeydullāh Efendi Sultānū’l-Muḥaqqıķın Burhānū’l-Mudaqqıķın Ḥazret-i Şeyh Seyyid Muḥammed Emīn Efendi ḥazretleriniñ şūlb-i pākinde ...(?)⁹³⁶ tāriḥinde ‘ālem-i dūnyāya ḳadem-nihāde olup temyīz-i beyāz u sevāda ḳādir olduḳda mertebe-i ‘ilm-i ḥāl tedārik idüp biñ iki yüz yigirmi sekiz senesi Muḥarremiñ altıncı Cum‘a günü Ḥazret-i Pīr āşiyān-ı lāhūta cevelān buyurduḳlarında Zāviye-i Naḳş-bendiyye-i şerīfelerine meşīḥat üzre iken ba‘zı müfsidān-ı bī-dīnān ve bī-kīş-i şeytānān reg-i bī-idrāk merḳūma ḥulūl idüp ‘azīz ḥazretleriniñ zāviyesinde müceddeden binā ve iḥyā buyurduḳları kütüb-ḥāneleri için cem‘ ve tertīb buyurduḳları vaḳıf kitāblarını “Bizim māl-i mevrūsumuzdur.” deyü vaḳfiyyetini inkār ve aşḫāb-ı ḥayrātdan Ḳazzāz el-Ḥāc Ḥalīl-nām muḥibb-i şādıķıñ zāviye-i Ḥazret-i Şeyh’e it‘ām-ı fuḳarā için şūlūş-i mālinden vaşıyyet idüp ba‘de vefātihi işbāt olunup terekesinden ifrāz ve zümre-i evḳāf-ı zāviye-i pīre idḥāl olunan on beş biñ gurus otuz kīse aḳçe fuḳarā ta‘āmiyesi naḳdi daḥi mīraş iderem sevdāsına düşüp sene-i merḳūme Recebinde cümle eşyāsıyla vaḳıf kitābları alup Āsitāne-i ‘Aliyye‘ye hicret idüp Ḳadırğa Limanı’nda bir konaḳ icār idüp ḥareket-i mezbu-ḥāne anda sākin iken yine sene-i merḳūme Şevvaliniñ yigirmi sekizinci Sebt günü şüretde ta‘ne-i ta‘ūnla sīretde tır ü [29-a] seyfi bātın-ı ehlu’llāh ile geşt ve Ḳulekapısı Mevlevī-ḥānesi’nde ecdādı Tazıcıbaşı-zāde Muḥammed Āgāh Efendi ḥazretleriniñ ḳurbında pūşide olmuştur.

Ey mü‘min ḳarındaş, sū’-i ḳarīnden ḥazer lāzımdır. Böyle bir zāt-ı kerīmiñ evlādı kendiniñ aşla ihtiyācı olmayup māl-i firāvāna mālīk iken pederiniñ evḳāfını daḥi iḥyā eylemege ḡayret idüp zamm ü zamīmeler ile bir çerāḡ-ı fūrūzān eyleme vācibe-i

⁹³⁶ Müellif tarafından tarih yeri boş bırakılmıştır.

zimmeti iken  uren -i l  yufli  n i v sıyla b yle ev  fını itl fa s    olup kendi da ı fel   bulmadı. El-  zer el-  zer.

-Ra metu'll hi 'aleyh-

MATLAB:

Seyyid Üftâde *rahîmehu'llâh* 9 Şevvâl 1228 Ehad

Mâru'z-zıkr 'Ubeydu'llâh Efendi maḥdümü Üftâde Efendi, 'Ubeydu'llâh Efendi'niñ Üftâde-zâde Seyyid Şeyḥ Aḥmed Efendi kerîmesinde vücûda gelen maḥdümüdür. Ğâyet bir necîb şabî idi. Pederiniñ irtesi günü o da ğuşûn-ı eşcâr-ı cinân-ı âşiyân idüp kurb-ı vâlidinde fütâde-i ḥâk olmuşdur.

-Yessera lenâ'llâhu Te'âlâ şefâ'atehu-

[29-b] ⁹³⁷

⁹³⁷ Bu sayfa müellif tarafından boş bırakılmıştır.

MAṬLAB:

[30-a]

Kestelikli Şeyh Hacı Hasan Efendi *ḳaddesa'llāhu sırrahu'l-‘azīz* 1213

Simav ḳazāsında Kestelī el-Hāc Hasan Efendi pederleri Nūru'llāh Efendi Kestel ḳaryesinden olup zīynet-i dünyā olan evlādiyle teşerrüf eylemediklerinden ḫaremleriyle bile Āmed'de Ḳızcalı Muştafā Dede ḫazretlerine varup andan bir veled-i şālihleri olmaḳ içün istimdād idüp 'azīz-i müşārün ileyh den du'ā-yı ḫayrları berekātiyla biñ toḳsan dōrt tārīhinde Şeyh Hasan Efendi cenābları 'ālem-i şuhūda gelüp temyīz-i beyāza ve şevāda muḳtedir olduḳda Demircili Ḳarabaş Efendi'den taḫşil-i 'ilm-i zāhir eyledikden soñra merḳūmdan aḫz-ı inābet-i tarīkat-ı Ḥalvetiyye idüp seyr ü sülūk birle eyyām-güzār iken 'azīzleri irtihāl-i dār-ı beḳā idüp Çit ḳaryelü Ḥāfız Muḫammed Efendi'ye intişāb ve andan daḫi feyż-i tamām idüp Işıkçukur ḳaryelü Bayrām Dede ḫazretlerine irāde getürüp anıñ daḫi sırrını taḫşil eyledikde Ḳızılçukur ḳaryelü Şeyh 'Alī Efendi'yi şeyh-i şoḫbet ittiḫāz idüp mülāzımān-ı meclisleri olup hem-dem iken merḳūm Şeyh 'Alī Efendi birgün buyurmuşlar ki “ Hasan Efendi, ḡayrı seni tarīḳ-ı Ḥalvetiyye'de ḳandırır şeyh ḳālmadı ve hem seniñ kemāl-i feyziñ Ḳastamoni'de Şeyh Şa'bán Efendi terbiyesindedir.” deyü ḫaber virdikde hemān Ḳastamoni'ye Şeyh Şa'bán Efendi⁹³⁸ dergāhına 'azm-i sefer idüp vāşıl olduḳda Şa'bán Efendi Dergāhı'nda ḫalvete dāḫil olup tamām altı ay ḫalvetde rūḫāniyyet-i 'azīze müteveccih olmuştur. Ba' dehu vaṭanlarına 'avdet idüp bir zamāndan soñra yine Şa'bán Efendi Dergāhı'na gelüp altı ay ḫalvet-nişin-i künc-i'uzlet olup bu ḫāl üzre altı def'ā 'azīz-i müşārün ileyhiñ ziyāretine gelüp herbirinde altışar ay ḫalvet idüp rūḫ-ı pür-fütūḫlarına müteveccih olup altıncı ḫalvetiñ tamāmında dergāh-ı mezkūrun şeyhi Muştafā Efendi'ye ma'nāda işāret olunmuş ki “ Hasan Efendi, ḡayrı bunda te'hīr itdirme ve kendin daḫi andan inābet eyle.” denildikde şeyh-i merḳūm-ı 'azīziñ şavma'asına gelüp me'mūr olduḳı vech üzre inābet idüp Şa'bán

⁹³⁸ Şâbân-ı Velî (ö. 976/1569) Halvetiyye-Şâbâniyye tarikatının kurucusu. Aslen Kastamonuludur.

Efendi halîfesi Şeyh Nâdî Efendi'niñ postunı dañı Muştafa Efendi'ye teslim eyledikten soñra 'azîz-i mûmâ-ileyh vağanları olan Kestel kıyâyesine gelüp seccâde-i irşâd üzre câlis ve 'ibâdu'llâhı irşâd ile evkât-güzâr iken ârzû-yı ziyâret-i Beytu'llâh ve Ravza-i Muṭahhara-i Rasûlu'llâh ile 'âzim-i ḥacc-ı şerîf olup ba' de edâ'ı'l-ḥacc yine maḳarr-ı mübârekelerine teşrîf idüp 'âşıkân-ı Ḥudâ ve ṭâlibân-ı Kibriyâ olan zevâtırları eslâk ile evân-güzâr iken biñ iki yüz on dört târîḫinde vâsıl-ı ḫalvet-serây-ı Rabb-i 'izzet olup zâviyeleri ḳurbında medfûn ve himmet-i merdâna maḳrûn olmuşdur.

'Azîz-i müşârûn ileyhiñ sinn-i şerîfleri ḫîr-i vefâtlarında yüz yigirmiye resîde olmuşdur. Ekşer 'ömr-i şerîfleri ḫalvet ve erba'în ile mürûr eylemişdir ve ṭarîk-i Ḥalvetiyye'niñ gâyet ser-bülendi idi. Mürşidleri ḫilâfet virdikde kırk biñ mürîde telkîn-i zikre himmet buyurmuşlar, ba' dehu sırr-ı Ḥazret-i Fahr-i 'Âlem -*şallallahu 'aleyhi ve sellem*- den dañı altmış biñ mürîd iḥsân olup zamân-ı irşâdlarında yüz biñ mürîde ta'lim-i esmâ ve telkîn-i zikr-i Ḥudâ buyurmuşlardır ve eṭrâf u eknâfa ḫulefâları irsâl eylemişlerdir. Ve mücâhid ü murtaẓâ ve erbâb-ı eslâk ḫalîfeleri vardır. Ḥâlâ Âsitâne-i 'Aliyye'de Ümmî Sinân-zâde Âsitânesi'nde olan Zekâyî Şeyh Muştafa Efendi 'azîz-i mûmâ-ileyhiñ ḫalîfelerindendir. İbtidâ merḳûmı Yeñişehir'e göndermişler soñra Âsitâneye hicret buyurmuşlardır. Bunuñ emşâli altmışı mütecâviz ḫalîfeleri zuḫûr eylemişdir.

Ḥacc-ı şerîfe teşrîf buyurduklarında Şâm-ı şerîfde erba'îne girüp ḫalvet-nişîn iken bir gice bir sârîḳ ḫalvet-ḫânelerine dâḫil olmuş 'azîz-i merḳûm istiğrâḳda iken mübârek ḫırḳa-i sa'âdetlerini sırḳat eyleyüp ḫalvetden bîrûn olduḳda hemân-dem vücûdı şişüp mevt derecesine vardıḳda ḫırḳa-i merḳûmı getürüp ḫalvet-ḫâne ḳapısından iḳerü bıraḳup firâr eyledi, deyü naḳl iderler. Şimav ḳurbında cîsr-i kebîr selden münhezim olduḳda 'azîz-i müşârûn ileyḫ köpri-yi merḳûmı müceddeden binâ ve iḫyâ idüp on iki kîse aḳçe şarf olundu deyü şöḫret bulmuşdur. Ve ḳanṭara-i mezbûreniñ tamâmında üç ḳazânıñ ḫalkını da' vet idüp üç ḳoyundan yaḫnî ve üç kile pirinçden pilâv ve kırk furun etmek ṭabḫ itdürüp ser-pâda bu ḳadar biñ adam ḳurâ ve ḳaşabâtdan cem' olup yiyüp içüp du'â ve şenâ olduḳdan soñra ehl-i ḳurânıñ fuḳarâsı dest-mâl ve şalların ṭa'âm ile pür idüp 'avdet eylemişler ve yine ṭa'âm-ı mezkûrdan baḳıyye ḳalmışdır.

Bir tārīhde Āsitāne-i ‘Aliyye‘ye teşrīf idüp Üsküdār‘da Naşūhī-zāde Āsitānesi’nde [30-b] Li-ecli‘l-maşlaḥa bā-emr-i Ḥāzret-i Sulṭānī bir Erba‘in eylemişlerdir. Şol vechle ki ḳapunuñ kilidine ḳurşun aḳıdup ḳırḳ gün bilā-ṭa‘ām velā-şarab ve naḳz-ı vuzū ‘ eylemeyüp eger muḳteẓī olur ise teyemmüm idüp ve‘l-leyl ü nehār muttaşıl, vāḥid zıkr-i cehrī ḳaṭ‘ olmayarak tekmīl-i erba‘in buyurmuşlardır. Burusa meşāyihinden birine buyurmuşlardır ki “ Oğlum, bu dergāḥ saña atañdan ḳaldı. Lākin yol ve erkān öğren, aḥz-ı inābet idüp seyr ü sülūk gör. Bu dergāḥlar yuvadır, sen de yavru ḳıḳarmaḡa sa‘y eyle. Zīrā yumurtlamayan ṭavuḡı erenler yaşatmaz.”⁹³⁹ buyurmuşlardır. Murād-ı şerīfleri oldur ki ya‘nī seyr ü sülūk görüp sen daḡı mürīdān ve ṭālībāna seyr ü sülūk gösterüp evlād peydā eyle. Zīrā ehlu’llāh-ı ‘izām ḥāzerātı sālīk ü meslek olmayanı sevmezler, yumurtlamayan ṭavuḡı yaşatmazlar didikleri bundan kināyedir ki dā‘ire-i pīrāna mālīk olup maḳām-ı irşāda sālīk olmayanın ya ‘ömrini ḳaşır iderler eccl müsemmasından aḳdem āḡirete sefer ider zīrā eccl-i ḳazā inkār olmaz ve berekāt-ı ‘ömr daḡı maḡall-i şübhe degildir yāḡud helāk-i ma‘neviyye ile helāk olur, dimekdir. Zīrā şāḡib-i tekye ve tāc u ḡırḳa olup aḡvāl-i seyr ü sülūkdan bī-behre olan kimesneden meḡḡūz ehlu’llāh ‘ indinde kimesne yokdur.

Dā‘imü‘l-evḳāt zirā‘at itdürüp andan ḡaşıl olan ḡalle ile fuḳarālarını idāre buyurlar idi ve her dem huẓūr-ı pūr-nūrlarından elli altmış mürīd eksik olmaz idi. ⁹⁴⁰اَذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا (و) sırrına nā‘il olup leyl ü nehār ve sefer ü ḡazarda mürīdānıyla bile kelime-i tevḡīde cehrī meşḡūl olurlar idi. Şerāda ḳıft sürüp zirā‘at eylediklerinde ve vaḡt-i ḡarmanda tevḡīd-i şerīfe meşḡūl olarak edā-yı ḡıdmet iderler idi. Kemāl üzre zıkr-i şerīfle ālūde ve müstaḡraḡ bir zāt idi. Zıkr-i sebḡat iden ḳaṇṭara-i kebīr-i binā buyurduḡlarında köprüye ḳarīb bir tepe üzerinde ḡayme ḳurup hem neẓāret ider idi ve hem zıkre müdāvemet ider idi. Keẓālīk gice daḡı ol ḡaymede beytütet idüp tā-be-şabāḡ zıkr-i cehrī ider idi.

‘Azīz-i müşārün ileyhiñ bu rütbe meşārif-i keşīre ile köpri binā eyledigini ol ḳazānıñ derebegi olan kemāl-i ḡasedinden ḡazm idemeyüp bir gice üç sekbān ta‘yīn

⁹³⁹ Derkenarda kaydedilen not: “Vāḡi‘ü‘l-ḡāl o söyledikleri zāt daḡı az zamānda āḡirete sefer eyledi ve mücerred bir kelāmdır.”

⁹⁴⁰ el-Aḡzab 33/41. (... Allāḡ’ı ḳok ḳok anın.)

idüp ‘azîz-i mûmā-ileyhiñ katl ü şehâdetine kaçd eyledikde, gönderdiği kimesneler haymeniñ yanına qarîb gelüp zıkr-i şerîf şadâsı gûşlarına vâşıl olduķda ser-mest ü hayrân ve lertzân olup şû’-i kaçddan tevbe vü istiğfâr iderek haymeye dahîl olup mübârek kademlerine yüz sürdüklerinde ‘azîz-i merķûm buyurmuşlar ki “ Oğullar, emegiñiz zâyi‘ olmasun. Sizlere birer miķdâr harc-ı râh vireyim.” diyüp merķûmûna birer avuç toprak virmiş. Mezbûrlar ‘avdet idüp yola revân olduķda ‘azîziñ virdiği toprağa nazâr eylemişler ki hâlişü’l-‘ayâr meskûk altun olmuş. Bu hâli müşâhede eylediklerinde gelüp ağaları telvîse haķîkat-i hâli haber virüp kendüleri daħi sekbânlıķdan tevbe ve istiğfâr idüp kıyâyetlerine gidüp zirâ‘at ile meşgûl olmuşlardır.

Keşîrû’l-meḥâmîd bir zâtdır ve tarîķ-ı Ḥalvetiyye‘niñ ser-firâzânındandır.

-Ḳaddesa’llâhu rûḥahu-

[31-a]⁹⁴¹

⁹⁴¹ Bu sayfa müellif tarafından boş bırakılmıştır.

(MAṬLAB:)

[31-b]

Şeyh Aḥmed-i Ġazzî-zâde eş-Şeyh es-Seyyid ‘Abdu’l-laṭîf Efendi⁹⁴²

Şeyh-i mūma-ileyh meşāhir-i meşāyih-i Ḥalvetiyye‘den Şeyh Aḥmed-zâde Şeyh Muştafâ Efendi merhūmuñ dāmādı, Cāmi‘-i Kebîr imāmı-zâde es-Seyyid Muḥammed Es‘ad Efendi’niñ şülbünden biñ yüz toḡsan târiḥinde mehd-i vücūda ḳadem-resâ ve az vaḳtde pederleri irtihâl-i dâr-ı beḳâ ve Bînarbaşı‘nda mütevâri-i cevfi-i ġabrâ olup cedd-i emcedleri Şeyh-i müşârün ileyhiñ dâ‘irelerinde ḥirāmân-sâz-ı sâḥa-i ‘izz ü nâz iken bālâda mestûr târiḥ-i mezkûrda şeyh-i mezbûr, ‘âzim ü dârü’s-sürûr olmağile meşîḥat-ı Zâviye-i Ġazzî evlād-ı kirāma meşrûṭ olmağla şeyh-i mütercim-i zamân düvâzdeh sâlde seccâde-i meşîḥate cülûs ile dil-şâd ve refte refte imdâd-ı Cenâb-ı Rabbü’l-‘ibâd ile pâ-nihâde-i rütbe-i rüşd ü sedâd olduḳda pîrâye-i vücūd ve ser-mâye-i ‘izz ü su‘ūd-ı insāniyye olan taḥşîl-i ‘ilm-i şerîfe rağbet idüp ‘ulûm-ı ‘Arabiyyeyi fâzıl-ı enām ve aşḫâb-ı ders-i ‘âmdan el-Ḥâc Ebûbekir Efendi ve uşûl-i ḥadîs-i şerîfi muḥaddişîn-i kirāmdan Mışriyyü’l-aşl es-Seyyid ‘Abdu’llâh Efendi ḥaẓerâtınıñ taḳrîr ü ifâdelerinden istifâde iderek dest-i ber-âverde-i faẓl u kemâl ve ḳavâ‘id-i lisân-ı Fûrsü Ḥaẓret-i Meşāyih-i Naḳş-bendiyye‘den Şeyh ‘Alî Behcet Efendi⁹⁴³ ve ‘urefâ-yı ṭarîḳat-ı ‘aliyyeden el-Ḥâc ‘Alî Şıddîḳ Baba Efendi⁹⁴⁴ merhūmdan tefatṭun u teferrûs itmekle tefevvuk-nümâ-yı emşâl-i aḳrân olmuş idi. Muḳtezâ-yı tevfiḳ-i İzed ü Yezdân taḥşîl-i seyr ü sülûk ve tekmîl-i feyz-i mâlikü’l-mülûk şavma‘a derûnunda cevelân itmegin meşāyih-i Celvetiyye‘den Üftâde-zâde Seyyid Şeyh Muştafâ Efendi merhūmdan

⁹⁴² Bu biyografi, Gazzîzâde’nin ölümünden sonra damadı Mehmed Fahreddin Efendi tarafından kendi el yazısı ile rika hatla esere eklenmiştir.

⁹⁴³ Gazzîzâde’nin damadı Fahreddin Efendi tarafından derkenara şu not düşülmüştür: “ Merḳûm ‘Alî Behcet Efendi Üskûdâr‘da Selîmiye Tekyesi şeyhi iken bin iki yüz otuz sekiz târiḥinde irtihâl-i ḥânḳah-i ‘âlem-i beḳâ idüp zâviye-i mezbûrede medfûndur.”

⁹⁴⁴ Gazzîzâde’nin damadı Fahreddin Efendi tarafından derkenara şu not düşülmüştür: “el-Ḥâc ‘Alî Baba Efendi bin iki yüz kırk dört senesinde Burusa Mevlevî-hânesinde âsûde ve defindir.”

ba‘de’l-inābe tevḥīd-i zıkr-i Ḥudā’ya ber-zede-i dāmen iken Şeyḥ-i mūmā-ileyh ḥālāt-ı cezbetün min-cezebātü’r-Raḥmān ile meşlūbū’l-iḥtiyār ve kemāl-i istiḡrāk-ı tecelliyāt ile terbiye-i sālīkāna ‘adīmū’l-iḫtidār olmağla muḫtedā-yı sālīkīn ve reh-nūmā-yı aşḥāb-ı yakīn Enār-ı Ḥānḳāh-ı şerīfī şeyḥi es-Seyyid eş-Şeyḥ Muḥammed Bedre’d-dīn Efendi ḥazretlerinin ḥāle-i māh-tāb-ı sipihr-i kerāmet ve kılāde-i gerden-i erbāb-ı ṭarīkat olan ḥalka-i irādetlerine rābıta-bend-i ḥabl-ı derūn ile intişāb ü dārū’t-terbiye-i mürşidānelerinde perveriş-yāb olarak iḫrāz-ı rütbe-i ḥilāfet ve aḥz u izn ü icāzet eylemiş ve maḥrūse-i Burusa‘da seccāde-nişīn-i irşād-ı ‘ibād olan [32-a] ecille-i sādāt-ı Nakş-bendiyye‘den Seyyid Şeyḥ Muḥammed Emīn Efendi merḥūmuñ dā‘ire-i ‘aliyyelerine ta‘alluḫ ü intimā ve mu‘tekīdān-ı me‘zūnū’d-duḥūl zümresine ruḥşat qabūl ile kām-revā olup ‘azīz-i mezbūruñ nice demler meclis-i şoḥbetlerine mülāzemet iderek *Nefehāt-ı Ūnsiyye*‘ye⁹⁴⁵ neyl ile nā‘il-i me‘mūl olmuş idi. Seccāde-nişīn-i meşīhat olduğu ḥānḳāh-ı dil-güşāda āyīn-i ṭarīkat-ı Ḥalvetiyye‘yi ber-vech-i lāyık u icrā, ḥūsn-i icrāya müşāberet rüz-ı āzīne ba‘de’l-cum‘a kürsī-pīrā-yı fazīlet ve cemā‘at-ı müslimīne va‘z u naşīhat eyleyerek güzārende-i vāḫt ü sā‘at iken bi-ḥikmet-i Ḥudā ‘illet-i ḳādimesi ḡaleyānıyla nice müddet fütāde-i pister-i renc ü ‘anā olup āḫirū’l-emr biñ iki yüz kırk yedi Şa‘bān-ı şerīfī’nin on dördüncü gicesi leyle-i Seşenbede rūḥ-ı laṭīfī müteveccih-i ḥānḳāh-ı ‘ālem-i beḳā ve cedd-i a‘zamları Şeyḥ Aḥmed el-Ġazzī ḥazretlerinin cānib-i yemīninde āsude-güzīn-i safḥa-i ḥāk-i fenā oldu. Şeyḥ-i mūmā-ileyhehl-i ‘ilm ü ‘irfān ve güzīde-i imtişāl ü akrān ‘alīlū’l-(vü)cūd olmağla iḫtilāṭ-ı nāsdan müctenib dā‘imā ‘ibādāt ü ṭā‘āte mecd ü mükib ve zāviye-i şerīfelerinde taḥrīr ü taḳrīr ile meşḡul, nāzik-mizāc ḥūb imtizāc bir zāt-ı rūşen-dil idi. Te‘līf-kerdelerinden mā‘adā vādī‘-i şī‘r ü inşāda daḥi rehḍār ḥāme-i ḥoş-reftārı meşḥūd ü meşḥūr ve Ḥafīd maḥlaşıyla kelimāt-ı manzūmeleri ba‘zı mecmū‘alarda muḳayyed ü meşṭūrdur. Şeyḥ-i müşārūn ileyhiñ kerīme-i mükerrmeleri ve bu ‘abd-i ‘āciziñ ḥalīle-i muḫteremim Seyyide Ḥūsniye Ḥanım, biñ iki yüz elli üç Muḥarremū’l-ḥarāmında giriftār-ı kemend-i cezbe-i Ḥālīḳ-ı bī-ḫun ve nice demler şūret-i ḥālī diger-gūn olarak ‘illet-i sevdā elinde zār u zebūn olup bi-emri’llāhi Te‘ālā le‘ālī-i sinn ü sālī kırk bir a‘dādına irişdikde biñ iki yüz elli altı Şevval’iniñ on sekizinci ve Kānūn-ı evvel’in ibtidāsı olan yevm-i eḫad evrāk-ı nihāl-i ḥayātı serd-i şitā-i zemḥerīr-i memāt ile rīzān ve rūḥ-ı şerīfī vāşıl-ı gülşen-serāy-ı cinān

⁹⁴⁵ Molla Cāmī’nin meşhur eseri.

olup Şeyh Aḥmed el- Ġazzī ḥānḳāhı tevḥīd-ḥānesiniñ cānib-i ġarbīsinde vāqı‘ a ḥadīka-i cennet-nümāda ġunūde-i ġül-pister-i laḥd-i maġfıret-eşer olmuşdur.

Ḥarrarahu el-faḳīr es-Seyyid Muḥammed Faḥre’d-dīn Nārlı Şeyhi Efendi-zāde

[32-b]⁹⁴⁶

⁹⁴⁶ Bu sayfa müellif tarafından boş bırakılmıştır.

{2. RAVZA – RAVZATÜ'L-VÂ'İZÂN}

[33-a]

Muḳaddime-i Gürūh-ı Vā' izān-ı Zī-şān

Bu muḳaddime daḡi dört rükn üzeredir:

Rükn-i evvel : Ahvāl-i va' iz beyānındadır.

Rükn-i şānī: Ādāb-ı va' z beyānındadır.

Rükn-i şāliş: Ādāb-ı istimā' ve müstemī' in beyānındadır.

Rükn-i rābi': Şeref ü fezā' il-i meclis-i va' z beyānındadır.

er-Rüknü'l-evvel fī-beyānı ahvālī vā' izān:

أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ ⁹⁴⁷

āyet-i celīlesiniñ taht-ı emrinde emr-i bi'l-ma'rūf nehy-i 'ani'l-münker idüp 'ibādu'llāha va' z u naşihate kâdir olan dāḡil oldukları vechile her ḡâlde mü'minîn ve mü'mināta va' z u tezkîr eylemek üzerlerine elzem-i umûrdandır. Ki tadrîs-i 'ulûm-ı nāfi' adan müstemī' in ḡişşedār olurlar ammā ādāb-ı tadrîsde elbet kışr-ı post-ı kelāmdan bahş u taḡkîk lâzime-i ḡâlden olduğına sebep sâde-dil olan 'avām-ı mü'minîn andan müntefi' olmayup 'ulûm-ı zâcîre olan va' z u naşihata muḡtâcdırlar. Bu taḡdîrce vā' iz u nāşih olan 'ālim, mazbûḡü'l-eṡvār olup dā'imā nās ile iḡtilāṡ eylemeye ve ḡîn-i iḡtilāṡında daḡi kelām-ı laḡv tekellümüne iḡtirāz idüp żarûri bir meclise varursa erbāb-ı meclise ḡayr naşihat ve kışaş-ı pür-ḡisse beyān iderek def'-i meclis eyleye ve meclisinde sâ'ire daḡi laḡviyyāt söz söyletdürmeye. Ve ḡalka dā'imā eṡvār u ḡarekāt u sekenātında ve kelimātında ve ef' âlinde kemāl üzre rû-nümā ola. Ve ḡilāf-ı şer'-i şerîf-i Nebvî ḡareket eylemeye. Zîrā kendü ahvālinde ve a'mâlinde nokşāniyyet ve ḡilāf-ı şer'-i ḡazret 'amel olursa nās naşihatiyle mütenaşşih olmazlar ve vaḡâr-ı şer'î üzre vaḡûr ola ki nāsın ḡulûb u 'uyûnunda ḡürmetlû ola. Ve ḡalkla mu'āmelesinde raḡîḡ ola ki ḡalk kendüye meyl ü muḡabbet idüp meclisine cem' olup nuşḡ u pendini biñ canla

⁹⁴⁷ en-Nahl 16/125. (Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle davet et...)

ıtular. 948 كما قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرَّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرَّفْقِ 948 ve meclisine hâzır olandan ve sâ'irden ta'rizen ve taşrihen bir şey celb eylemeye. Zîrâ zûll-i su'âli irtikâb iden kişiniñ kelâmında te'sîr olmaz.

بهر رزق تو ملرزان پا و دست

رزق تو بر تو ز تو عاشق ترست 949

sırrını mülâhaza idüp

*Bil Rabbiñi er-rızku 'ale'llâhı unuṭma*⁹⁵⁰

naẓmını der-hâtır eyledikde kendüyi çirk-âb-ı hacâlet-i cerrâriyete endâhte eylemeye. Zîrâ taleb ü sâ'il rızkı tevsî' eylemez. Rızkıñ tevsî' ve taẓyîki huşûşı yed-i kudret-i Rezzâk-ı ezeldedir. Böyle olunca su'âlde zûll ve haķâretten ğayrı bir fâ'ide yokdur. Kendüye nef'i olmadıĝından mâ'-adâ 'ibâd-ı müslimîne zararlı olur zîrâ va'z u naşihatinde bâb-ı tevekkûlden bahş eylese sâmi'în derünen ĥandân olup "Eger bu kelâm ile 'amel lâzım gelse sen eyle." dirler. Halkın Hakk'a rabt-ı kalb ve tevekkûl eylemelerine mâni' olur. Yâhud devâm-ı vuzû' sünen-i Hâzret-i Faḥr-i 'Âlem - şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem-e ri'âyet ve "Keşret-i şalât ü selâm vüs'at-i rızka bâ'îşdir." deyü bunuñ emsâli huşûşan rızkıda 'ilâc-ı rûḥâni haber virse cehele-i nâs fehmi eylemeyüp eger vâki' olsa kendüñ 'amel idüp zûll-i fakırdan âzâde olurduñ diyerek halkıñ ĥaṭâda vâki' olmasına sebep olur. Ve ke-zâlik terk-i evlâ olan a'mâl-i nâ-pesendide işlemeye. Zîrâ vâ'iz demek muḳtedâ-yı nâs dimekdir. Halkıñ fesâdına sebep olur. Hâşıl-ı kelâm vâ'iz ü nâşih olan zât, her hâlde kendüyi ĥudûd-ı şer'-i şerîf-i Nebvî'de muḥâfaẓa eyleye ki 'izz ü sa'âdet-i dâreyne nâ'il ola. faḳîr

er-Rüknü's-şânî fi-beyânı âdâbı vâ'z:

948 "Allah refiktir, rıfkı sever, rıfk karşılığında verir." Canan, *Kütüb-i Sitte*, 7/293 (No. 1997).

949 Beytin aslı şu şekildedir:

هين توکل کن ملرزان پا و دست

رزق تو بر تو ز تو عاشق ترست

"Sen rızkına ulaşmak için elini ve ayağını titretme.

Senin rızkına ulaşmak için elini ve ayağını titretme." Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî* (5. Defter, 2850. Beyit, Sayfa 718.)

950 Şemseddin Sivasî'ye ait olan bu dize divandaki şu beyitte geçmektedir:

"Hâlıktan utan rızkını halktan sakın umma

Bil rabbini (er-rızku alellâh)ı unutma" Recep Toparlı, *Şemseddin Sivasî Divanı* (Sivas: Sivas Belediyesi Yayınları, 2015)126.

Kürsiye şu‘ūdı ta‘cıl ide tā ki cemā‘at müteferriķ olmaya ve kürsiye şu‘ūd iderken bu du‘ā-i şerīfī tilāvet ide:

أَللّٰهُمَّ اِنْ هٰذَا لَيْسَ بِشَانِي و هٰذَا لَيْسَ بِمَكَانِي... الصّٰوَابُ عَلٰى لِسَانِي و اَحْفَظْنِي عَنِ الذَّلٰلِ وَالزَّبٰغِ يٰ مَنزِلَ الْمُثَانِي و مَا تَوْفِيقِيْ اِلَّا بِكَ و عَلِيْكَ تَوَكَّلَانِي⁹⁵¹

diyüp kürsiye ku‘ūd eyledikten sonra üç def‘a ihfā‘en bu şalāt-ı şerīfī tilāvet eyleye:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِيْ بَعَثْتَ رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ يٰ عَلِيْمٌ عَلْمَنِيْ يٰ خَبِيْرٌ اَخْبَرْنِيْ يٰ عَلِيْمٌ عَلْمَنِيْ يٰ خَبِيْرٌ اَخْبَرْنِيْ⁹⁵²

ba‘dehu huṭbe-i va‘zı edā ile tilāvet idüp şürū‘ eyleye ve meclisi taṭvīl eylemeye ve aşḥāb-ı meclisiñ aḥvāline mutte‘allık va‘z eyleye. Eger suleḥā olursa bāb-ı recādan, erbāb-ı hevā olursa bāb-ı şevḳden, zümre-i ‘uṣṣāk olursa ‘aşk-ı şevḳ u Ḥaḳḳ’dan baḥş eyleye. Eger bu eşnāf-ı şelāşeniñ her birinden kimesne olursa ḥāllerine göre birer nebze baḥş-i leṭāif-i kelām eyleye. Ziyāde ruḥşata dā‘ir olan meşā‘ilī naḳl eylemeye ve şaḥīḥü’n-naḳl ma‘lūmı olmayan nuḳūlū serd eylemeye. Ve satır-ı mıstārdan ṭaşra çıkup lisānına gelen olur olmaz sözi söylemeye ve meclisinde taḥşīş-i bi’z-zıkr idüp bir kimesneyi medḥ eylemeye ve taḥşīşan bir āḥarī zemm eylemeye ancak ḥudūd-ı [33-b] şer‘-i Aḥmedī ve aḥkām-ı dīn-i Muḥammedīyi beyān idüp bu ḥudūdla maḥdūd olan maḳbūl-ı Ḥaḳḳ’dır ve “Tecāvüz-i ḥadd-i şer‘ iden merdūddur.” diye ve ‘ırz u ‘ivaż-ı nefsāniye ile tekellüm-i kelām-ı pūr-ālām eylemeye. Ve beyne’l-ḥavf ve’r-recā, ta‘dīl-i kelām eyleye. Keyfī istediğini cennete ve āḥarī nāra göndermeye. Meşīetu’llāhı tezekkür eyleye. Nitekim Ḥazret-i Mısrī -*ḫuddise sırruhu*- bu ḥuşūşa buyururlar:

⁹⁵¹ Allah’ım bu şeref benim değil, bu makam benim değil. Lisanıma doğruyu söylet ve beni hata ve sapkınlıktan muhafaza eyle. Ey vahyolunan (ayetleri) indiren, başarım ancak seninledir ve sana tevekkül ederim.

⁹⁵² Allah’ım, âlemlere rahmet olarak gönderdiğin Efendimiz Muhammed’e (sav) salāt eyle. Ey, her şeyi bilen beni bilgilendir. Ey, her şeyden haberdar olan beni haberdar et. Ey, her şeyi bilen beni bilgilendir. Ey, her şeyden haberdar olan beni haberdar et. Ey, her şeyi bilen beni bilgilendir. Ey, her şeyden haberdar olan beni haberdar et.

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün
Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

Bugün bir meclise vardım oturmuş pend ider vā'iz
Oğur açmış kitābını bu halkı ağladır vā'iz

İki bölmüş cihān halkın birini cennete şalmış
Eliyle kürsiden birin tamūya sarkıdır vā'iz

Çıkar ağızından âteşler yağar şeytān-ı mel'ün
Şanasın yedi tamūnuñ 'azābı kendüdür vā'iz

Tamūya şöyle toldurmuş içinde yok turacak yer
Aña yerleşdirir halkı 'aceb hizmetdedir vā'iz

Yaraşur va'z aña haqqā ki yanar yakılır her dem
Niyāzī'niñ hemān ancak cihānda ādıldır vā'iz

Āyāt-ı Qur'āniye ve eḥādīs-i Nebeviyyeniñ nāsiḥ ü mensūḥ ve müteşābihātına kemāl üzre diḳḳat idüp mensūḥü'l-hükm āyet ve ḥadīs ile emr eylemeye. Ve halkıñ havşalalarınıñ maḥmelinden ḥāriç söz söylemeye ve sırr-ı sūḥan-ı taşavvuf eylemeye ve cerr ü menāfi'-i dünyā ve aḥz-ı vazīfe içün va'z eylemeye. Ḥattā ki dāreynde şemeresin müşāhede eyleye

Mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fa' ülün
Hezec -- + / + -- + / + -- + / + --

Li'llāh ise va'zında eger niyyet-i vā'iz
Kürsī-i semāvāta çıkar şöhret-i vā'iz

Cem' iyyetiniñ kesretidür vaşıta-i şevḳ
Dem-beste ḳalır olmasa cem' iyyet-i vā'iz

Söz yokdur eger destine mahşerde girse

Bālā-yı maḥāfilde olan rifʿat-ı vāʿiz

Tehdīd ü ʿiṭāb itmeyicek müstemiʿine

Geçmez ʿulüvv-i nāʿire-i hiddet-i vāʿiz

Aşḥāb-ı fazīlet āña muḥtāç degildür

Cāhillere nādānlaradur ḥidmet-i vāʿiz

Nāfiʿ görünür ʿālim-i ḥāmūşdan el-ḥaḥ

İcrā-yı riyā olmaz ise himmet-i vāʿiz

Şatmazsa eger ḥalḫa vażifeyle naşīḥat

Nābi o zamānda bilinür kıymet-i vāʿiz

er-Rüknü's-sāliḥ fi-beyānı ādābı müstemiʿin

Bu rükn ḥāzırdan meḥālis-i ʿilmiñ fazīletini ve ādābını beyān ider. Ḥazret-i Fāḫr-i ʿālem -şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- Efendimiz “ Meclis-i ʿilm cennet bağçesidir. Andan tenāvül idiñ.” buyurmuşlardır. Bir kimesne dünyāda ḥadıḫa-i cennet ile peydā-yı münāsebet iderse āḫirette daḫi āña dāḫil olur. Ḥattā buyururlar ki “ Bir kimesne iki adım meclis-i ʿilme ḥāzır olmak içün meşy eylese ve anda iki sâʿat otursa ve kelām-ı Rabbāniden iki kelime istimāʿ eylese āña iki cennet iḥsān olur ve meclis-i vaʿza ḥāzır olan kişi ḫalben ve ḫāliben ḥāzır ola ve kelām-ı vāʿizi cān u dilden diñleye ve cemāl-i ʿālime nāzır ola. Zīrā rü-yı dānāya nigerān olmak ʿayn-ı siyādet olduğından māʿadā incilā ve başār ü başirete bāʿiş olur.

Sāmiʿin dört nevʿ dir: Nevʿ -i evveliñ kelām-ı Rabbü'l-enām bir ḫulağından girer ve bir ḫulağından çıkar. Nevʿ -i sāniniñ ḫalbi etrāfına varup daḫil olmaz. Nevʿ -i sālişin ḫalbine kelām eşer ider lākin inkār-ı sivāniñ kemāl-i keşretinden tiz nisyān ider. Nevʿ -i rābiʿiñ kelām-ı Ḥaḫḫ ḫalbine eşer idüp aniñla müteʿeşşir olduğdan soñra ʿāmil olup

fevz ü felâh-ı dâreyn bulur. Ma-‘âza’llâhu Te‘âlâ gürûh-ı evvel ki kelâm-ı Hakk bir kulağından girüp bir kulağından çıkar bunlar erbâb-ı şekâvet ve aşhâb-ı feżâhatdır. Nev‘-i şânî daği erbâb-ı gafletdir. Nev‘-i şâliş muhabbet-i ma-sivâdır. Egerçi fikr-i hubb-ı sivâdan bir miqdâr âzâde olsa felâhı me‘müldür. Nev‘-i râbi‘ aşhâb-ı sa‘âdet ve siyâdetdir.

Nâs üç nev‘dir: ‘Âlim, müte‘allim, müstemî‘. Bunuñ mâ-‘adâsı nesnâsıdır. Nitekim Fâhr-i ‘âlem -*şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem*- sa‘âdetle buyurmuşlardır:

كن عالما أو متعلما أو مستمعا ولا تكن رابعا⁹⁵³

Ya‘nî ‘âlim ol yâhud tâlib-i müte‘allim ol yâhud va‘z-ı naşîhat istimâ‘ eyle, dördünciden olma demek ya‘nî ne ‘âlim ne müte‘allim ve ne müstemî‘ olma dımeğdir.

er-Rüknü’r-râbi‘ fi-beyânı şerefi meclisü’l-‘ilm:

Enşârdan bir zât, şadr-ı kevneyn Bedr-i hâfîkeyn h‘âce-i kâbe kavseyn -*şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem*-den su‘âl eyledi ki “Yâ Rasûla’llâh, cenâze ve meclis-i ‘ilm bir vâktde cem‘ olsa kangısına hâzır olmak efdaldır?” Efendimiz -*şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem*- sa‘âdetle buyurdular ki “Eger cenâzeyi defn idecek kimesne varsa meclis-i ‘ilme hâzır olmak biñ cenâzeye hâzır olmadan ve biñ hâste hâtırı su‘âl eylemeden ve biñ gün şâ‘im olmadan ve biñ dirhem sîm şadağa eylemeden ve nâfile biñ hac eylemeden ve biñ ‘umre getürmeden efdaldır.” buyurdular ve ‘ulemâ-i muhakkikîn buyururlar ki “Meclis-i ‘ilme hâzır olan kimesneye Allâh Te‘âlâ yedi ihsân ider: Evvelen, meclis-i ‘ilme giderken her haţvesine bir günâhı ‘avf olup bir şevâb ihsân olur ve meclis-i ‘ilme giden kimesneniñ zîr-i pâyine melâik-i ‘izâm ferş-i cenâh iderler. Şâniyen, meclis-i merķūmede tırdukça zünūbdan maşūn olur. Şâlişen, meclis-i ‘ilmde [34-a] teneffüs eyledikçe her nefesine bir şevâb ihsân olur. Râbi‘an, ol va‘z u naşîhat iden ‘âlimiñ vechine nazar eyledikçe ke-ennihu vech-i münevver-i Hâzret-i Nebî âhîrû’z-zamâna nazar eylemiş gibi olur. Hâmisen, meclis-i müşârūn ileyh de hâzîrūn olan cemâ‘at-i müslimînden biri ‘afv u mağfîret olsa ⁹⁵⁴هُمُ الْقَوْمُ لَا يَشْفَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ

⁹⁵³ “Ya âlim ya ilim öğrenen ya da dinleyen ol dördüncüsü olma.”

⁹⁵⁴ “Bir topluluk şakîlerle oturup kalkmadıkça şakî olmaz.”

müfâdınca cümlesi birden ‘afv olur. Sâdisen, meclis-i mûmâ-ileyhe müznib dâhil olan mağfûr olarak çıkar. Sabi‘an, ol meclisde lisân-ı ‘âlimden istimâ‘ eylediği mesâ‘il-i fezâili bir âhara teblîğ ü ifâde eylese ve anıñla bir ğayrı daħi ‘âmil olsa ol ‘âmil olan kimesneniñ ecri miqdârı teblîğ iden zâta daħi ecr ü şevâb ihsân ve ‘inâyet-i Kerîm-i Vehhâb olur. Ve’l-hâşıl bu meclis-i ‘ilmiñ fażileti haqqında olan eħâdiş-i Nebeviyye’niñ hadd ü haşrı yokdur ve bu ‘âlemde meclis-i ‘ilmden efđal bir meclis daħi yokdur ve meclis-i ‘ilme hâzır olmak efđal-i ‘ibâdet-i nevâfildir. Eger bu halk-ı ‘âlem ke-mâhî haqîkat-i şeref-i meclis-i ‘ilme vâkıf olsalar idi her bir şugullarınıñ üzerine terciħ idüp bunı iltizâm iderler idi. Zîrâ devlet-i dünyâ ve âhiretiñ ser-mâyesi meclis-i ‘ilmdir ve meclis-i ‘ilme mülâzım olan kimesne ebedî faqr görmez ve bi’l-ittifâk “ Müdâvim-i meclis-i‘ilm ğanî olur.” buyururlar ve mücerrebâtdandır lâkin cân kulağıyla istimâ‘ şartdır.

-Ce‘alenâ’llâhu Te‘âlâ mine’l-mütte‘izîn- Âmin.

(MATLAB:)

Konevî Seyyid Süleymân Efendi 1208

Konevî Seyyid Süleymân Efendi, kıblegâh-ı ‘uşşâk-ı İlâhî olan Konya’da kürsî-i vücûda câlis ve erbâb-ı ‘ilm ü me‘ârifle leyl ü nehâr mücâlis olarak taḥşîl-i ‘ilm ü me‘ârif eyleyüp sevḳ-ı sâ’ik-ı taḳdîr ile Burusa’ya teşrîf idüp tadrîs-i ‘ulûm iderek teḳallüb-i evrâḳ-ı eyyâm ü leyâlîde iken ‘ulûm-ı zâcîre tarafında kemâl-i mahâretleri olduğundan ‘ibâdu’llâh-ı müslimîn ve müslimâta va‘z u tezkîre mübâşeret idüp heftede bir gün ba‘de’z-zuhr Câmî‘-i Kebîr‘de ve bir gün Ḳayḡan Câmî‘i‘nde ve her gün ‘ale’ş-şabâḡ maḡalle mesâcidinde verâ-i ḡicâbdan ḡavâtine va‘z u tezkîr ü meşâ’il-i dîniyyeyi kendülere ta‘lîm buyurarak mev‘iza-i defter-i ‘ömrleri tamâm ve ḡatm u itmâm olup biḡ iki yüz sekiz senesinde murḡ-ı rûḡları ‘âlem-i ervâḡa ḡayrân idüp Deveciler Ḳabristânı maḡseli ittisâlinde Ḳırḳ Ḥâfızlar ta‘bîr olunur ḡabirleriḡ yerinde vücûdları maḡfûz olmuştur.

-Raḡîmehu’llâh-

Aḡvâluhu ve eḡvâruhu ve evşâfuhu: Va‘z u tezkîr ü tefhîm-i emr-i Celîl‘de ḡâyet mâhir idi. Bir def‘a meclisleri şerefiyle müşerref olan kimesne içün bir daḡı iftirâḳ mümkün degil idi. Ḥattâ üç gün üç gice va‘z eylese ḡüzzâr-ı meclise kelâl ü melâl ḡarî olmayup ve ... (?)⁹⁵⁵ dürr-eşânına nâzîren ḡayrân u ser-gerdân olurlar idi. Câmî‘-i Kebîr‘de ba‘de’z-zuhr kürsî-nişîn-i va‘z u tezkîr olduğda tā duḡûl-i vaḡt-i ‘aşr-ı evvele ḡadar nuḡḡ u pend idüp sâmi‘îni giryân u ḡayrân ider idi. Ve’l-ḡâşıl şânîsi nâ-yâb bir zât-ı ‘âlî-cenâb idi.

-Raḡmetu’llâhi ‘aleyh-

(Hilyetihi:) Vasaṭu'l-kāme, ġarīb ile't-ṭavīl mūlahḥamū'l-cism, müdevverü'l-liḥye, aḥmerü'l-cebhe, münevverü'l-vech idi. Ekşer evḳādda belki her zamān sünnet-i seniyye-i Muştafavīyyeye ri'āyeten isti'māl-i kühl buyurduklarından Sürmeli Şeyḥ dimekle meşhūr idi.

-Nevvera'llāhu merḳadehu-

(MATLAB:)

(Cum‘a Şeyhi Nüre‘d-dīn-zāde Seyyid Muḥammed Emīn Efendi 1210)

Cum‘a Şeyhi Nüre‘d-dīn-zāde Seyyid Muḥammed Emīn Efendi, maḥrūse-i Burusa‘da Filiboz Maḥallesi‘nde Cāmi‘-i Kebīr vā‘izi Nüre‘d-dīn Efendi‘niñ şulb-i pūr-enverlerinden biñ yüz on beş sālinda minber-nişin-i ‘ālem-i şuhūd olup fark-ı temyīze muḳtedir olduḳda zāt-ı sūtūde-şifātıñ çirk-āb-ı cehāletden taṭhīr-i sa‘y ü ğayrete veriş eyleyüp cānib-i Cenāb-ı Sübhānī‘den zuhūr-ı nūr-ı ‘ilm ile ḳalb-i füyūzātı celīlleri māl-ā-māl olduḳda biñ yüz elli dört tārīhinde peder-i ‘ālī-ḳadrleri ḥatm-i nefes-i ‘ömr buyurduḳlarında merḳūm Muḥammed Emīn Efendi bi‘l-‘irsi‘l-ḥaḳīḳī maḳām-ı vālidlerine Cāmi‘-i Kebīr‘de cum‘a şeyhi olup kemāl-i istiḳāmet üzre yevm-i āzīnede ba‘de edā‘-i şalāti‘l-cum‘a, va‘z u tezḳir buyurarak evān-güzār iken biñ iki yüz on sālinda ḥiṭāb-ı irci‘ī ile mütte‘iz olup ‘ālem-i fenāya meyl ü rağbeti külliyyen münḳatı‘ olduḳda sefer-i ‘uḳbā buyurup Hışar Cāmi‘i ḳarşusunda Top-ḥāne ḳurbında olan mezāristana defn olunmuşdır. ‘Ulemā ve şuleḥādan baḳiyyetü’s-selef ve ḥayr-ı ḥalef bir zāt idi. Ekşer eyyāmı müṭāla‘a ve kitābet ile güzer iderdi. Ḥattā Ḥazret-i Ḥaḳḳı‘niñ *Tefsīr-i Rūḥ-ı Beyān*‘ını mübārek ḳalemleriyle tamāmen taḥrīr buyurmuşlardır. Vaḥdet-i lāzımleri olan cum‘a meşīḥatını ilā-āḫirü‘l-‘ömr terk buyurmayup yevm-i merḳūmda ba‘de edā‘-i‘l-cum‘ā va‘z u naşīḥat buyururlar idi ve her sene Rebī‘ü‘l-evvelin yevm-i işneyninde *Dede Efendi Mevlidi* demekle meşḥūr mevlid-i menşūrı cum‘a kürsisinde cemā‘at-ı müslimīne naḳl u taḳrīr ve sāmī‘iniñ çeşm-i cānların ḳarīr ve ırvā‘-i şerbet-i şevḳ-i vilādet-i Seyyidü‘l-beşer buyurarak meşām-ı cānların [34-b] būy-ı muḥabbet-i Muḥammedī ile ‘ıtrnāk ḳıırlar idi. Bu ḥidmet-i mübārekeye muvaffaḳ olduḳlarından ḥāk-i ‘ıtrnāk-ı zāt-ı levlāke yüz sürüp edā‘-i ḥacc-ı şerīf buyurmuşlardır. Sinn-i şerīfleri toḳsānı mütecāviz iken beḳāya rıḥlet eyledi.

Ḥilyetuhu: Tavīlū‘l-ḳāme, ḥafīfü‘l-lihye nūrānī bir zāt idi.

-*Raḥmetu‘llāhi ‘aleyhi raḥmeten vasi‘a-*

MATLAB:

Nüre'd-dîn-zâde Cum'a Şeyhi Seyyid 'Abdu'llâh Efendi 1226 Ramazân

Cum'a Şeyhi Nüre'd-dîn-zâde Seyyid 'Abdu'llâh Efendi mârû'z-zıkr Şeyh-i müşârün ileyhiñ mehd ü necâbet-mevsûmları Kemâle'd-dîn Efendi'niñ şûlb-i pâkinden teşrîf-i 'âlem-i fark eyleyüp biñ iki yüz on üç sâlinde Yıldırım Bâyezîd Hân müderrisi iken pederleri fevî olup dörd evlâdı kendüye hâlef olmağla işbu tercemeleri şadedinde olduğımız veled-i şağîrleri her ne kadar cümlesinden küçük ise daği

اديك الفصيح في البيضة يصيح⁹⁵⁶ müfâdınca hîdmet-i meşîhate mürûr-ı zamân ile muhtedir olacağı erbâb-ı başîret 'indinde sîmasından müstebân olmağla kîl ü kâl-i mu'ârizânı def' için merkûmı cum'a şeyhi naşb u ta'yîn ve bâ-berât-ı 'âlî -şân maķâm-ı merkûma rehîn olup fi'l-haķîķa

ما رآه المسلمون حسناً فهو عند الله حسن⁹⁵⁷

ولا تجتمى امتى على الفضلى و السنة الخلق اقلام الخاق⁹⁵⁸

müfâdlarınca mûmâ-ileyh sinn-i şebâbetinde 'ilm-i şerîf taḥşîline sa'y ü ğayret idüp leyl ü nehâr âdâb u erkân üzre ta'allûm-i 'ilm idüp bir miķdâr mâye'-i 'ulûm-ı ilâhî nûrı ḳalbinde tâbân olduķda العروق نزاع⁹⁵⁹ mişdâḳınca va'z u tezkîre heves-kâr olup mecâlis-i mevâ'iz müṭâla'a iderek bi-ḳadri'l-istiṭâ'a kendüye mûmârese gelmek sevdâsıyla Filiböz Maḳallesi mescid-i şerîfinde nisvân-ı müslimâta va'z u tezkîr ider iken ḳazâ-i ḳader-i İlâhî illet-i ḳavî zâtü'l-cenb ile ma'lûl olup biñ iki yüz yigirmi altı senesi Ramazân-ı mağfîret-nişânıñ ... günü defter-i mecâlis-i 'ömri ḥatm olup 'âlem-i

⁹⁵⁶ Tavuk doğru olmazsa yumurta sağlam olmaz.

⁹⁵⁷ “Müslümanların güzel gördüğü şey, Allah katında da güzeldir.”

⁹⁵⁸ “Ümmetim dalâlet üzre birleşmez, halkın uygulamaları Hakk'ın kalemleridir.”

⁹⁵⁹ Soya çekimi anlatan söz.

‘uḳbāda şerbet-i vişāl-i Zü’l-celāl ile iftār-ı şavm-ı sivā buyurduklarında ...⁹⁶⁰ defn olunmuştır.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyh-

Hilyetuhu: Tavīlū’l-kāme, esmerü’l-levn, ḥafifü’l-liḥye qarīb ile’l-eḥaf bir zāt idi.

[35-a] , [35-b]⁹⁶¹

⁹⁶⁰ Müellif, vefat gününü ve yerini boş bırakmıştır. Müellifin *Hulâsatü’l-vefeyât* adlı eserinde de bu isimde kimse bulunmamaktadır.

⁹⁶¹ Bu sayfalar müellif tarafından boş bırakılmıştır.

{3. RAVZA – RAVZATÜ’L-MÜDERRİSÎN}

[36-a]

MAṬLAB:

Muḳaddime-i Müderrisîn-i Kirām -sellemehumu'llāhu Te'ālā ilā-yevmi'l-ḳiyām-

Lafz-ı müderris tedris idici dimekdir. Bunlar 'ibādu'llāha mübelliğ, aḥkām-ı şer' -i şerīf-i Nebevī ve mübeyyin-i ādāb-ı dīn-i Muştafavīdir ve mülihḥ-i dīn-i Aḥmedī ve vāriş-i Ḥazret-i Muḥammedī'dir. Laḥmiñ tuzı olmasa fāsıd oldığı gibi 'ulemā olmadıkça dīn daḥi tavrından ḥurūc ider ve bir 'ālimiñ mevti mevt-i 'ālem gibidir.

962 موت العالم، موت العالم، buyurmuşlardır. Ve bu zümre'-i 'ulemāya ḥürmet ü ri'āyet ve 'izzet eylemek cümle nāsıñ üzerine lāzımdır. Zirā umūr-ı dünyā ve āḥiretleri ḥuşuşunda cümlesi 'ulemāya muḥtācdır. Meşelā umūr-ı aḥkām-ı şerī'at ve meşele-i mīrās ve aḥz u 'atā ve ḳarż u deyn ve aḥkām-ı zirā'at ve erkān-ı siyāsetde ve meşāil-i ğaşl u vuzū' ve şalāt u ḥacc u zekāt ve şadaḳa ve tilāvet-i Ḳur'ān ve ādāb-ı du'a ve erkān-ı şenā bu zıkr olunan vesā'ir bunuñ emşāli şerī'ate müte'allıḳ olan emr ü nehy-i Ḥaḳḳ'da cümle, 'ulemāya muḥtācdır ki anlarıñ fetvāları ve 'ilmleriyle ma'lūm olup i'mār-ı dīn ü dünyāları 'ulemā ile olur. Binā'en'aleyh ḥürmetleri lāzımdır. Nitekim Server-i 'ālem, Meḫar-i nev'-i benī Ādem -şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- Efendimiz من اكرم عالما فقد اكرمني⁹⁶³ buyurmuşdur.

ای بود وجود تو یک قطره منی

هان تا نکنی با علما کبر و منی

زیرا که چنین گفت رسول مدنی

من اكرم علما فقد اكرمني⁹⁶⁴

Ve zümre-i 'ulemā vāriş-i enbiyādır. 965 كما قَالَ عَلَيْهِ السَّلَام: العلماء ورثة الانبياء

⁹⁶² Âlimin ölümü âlemin ölümü gibidir.

⁹⁶³ “Kim âlime ikram ederse bana ikram etmiş olur.”

⁹⁶⁴ “Ey vücudu bir damla meniden meydana gelen kişi
Dikkat et âlimlere kibir ve benlik davasından kaçın
Çünkü Medineli Resul olan Peygamberimiz dedi ki:
Kim ki âlimlere hürmet gösterirse ben de ona ikramda bulunurum”

İ'lem: Ma'lûm-ı şerîf ola ki 'ulemâ iki nev' dir: Biri 'ulemâ-i 'âmilîn ve biri 'ulemâ-i sū'dur. 'Ulemâ-i 'âmilîn ol zât-ı kerîmlerdir ki mâlik olduğu 'ilm-i şerîf ile 'amel idüp ba'dehu halka daği ta'lîm-i 'ulûm iderler. 'Ulemâ-i sū' anlardır ki 'ilmleriyle 'amel eylemeyüp teba'iyet-i nefis ü hevâ ile 'ulûmları şemeresini şeytâniyyete şarf idüp kendülerini envâ'-ı mehâlike ilkâ iderler. Bu 'âlimler zümre-i şeyâfîn-i insdendir. Zîrâ cühelâ-i nâs bunların irtikâb-ı zünüb eylediklerini görüp “Eger bu 'ameller nâ-sezâ olsa bu 'âlimler işlemezler idi.” deyü cühelâ irtikâb-ı zünûba mâ'il ü hâlik olmalarına sebeb-i küllî olurlar. Binâ' en 'alâ-zâlik 'ilmleriyle 'âmil olmayan 'âlimler hem dâll u hem muğill ve hem zümre'-i şeyâfîndendir.

Meşhûr meşeldir “‘Ulemâ şühelü yirse cühelâ harâm yir; 'ulemâ harâm yirse cühelâ kâfir olur.” dirler. Zîrâ 'ulemâ ekl-i harâm eyledikde harâm olduğunu bilüp harâmdur, diyerek ekl ider. Lâkin 'ulemânın harâmı irtikâb eyledigini gören câhil “Eger bu şey ' helâl olmasa filân 'âlim anı işlemez.” deyü ol şey ' i helâldir diyerek işler ve yir, anınçün kâfir olur. Zîrâ bir âdem harâmı helâldir dise şer'an kâfir olur. Meşelâ bir 'âlim şürb-i hamr eylese harâm oduğunu inkâr idemez. Zîrâ hamr hakkında bu kadar âyet-i kerîme ve ehadîş-i Nebeviyye vardır. Elbet anların hükmî üzre harâm olduğunu bilür. Bu tağdırce fâsık olur ammâ kâfir olmaz. Lâkin 'âlimin şerâb içdüğünü câhil gördükde eger helâl olmasa filân 'âlim bunu nûş eylemezdi deyü câhil helâl ittiğâz iderek nûş idüp kâfir olur. Sâ'ir zünüb-ı kebâiri daği buna kıyâs eyle.

Hażret-i Sulţânü'l-enbiyâ - 'aleyhi's-selâm- hażretleri Mi'râc'a teşrîf buyurduklarında 'azâb-ı ehl-i cehennem kendüye darb-ı emşâl ile 'arz olunduğda bir kavmi müşâhade buyurdular ki ellerinde âteş miķrâş ile dillerini kaç' iderler, tekrâr biter kaç' iderler, yine biter. Hażret-i Cebra'il - 'aleyhi's-selâm-dan “ Bunlar kimlerdir?” deyü su'al buyurduklarında Nâmûs-ı Ekber cevâb virdiler ki: “ Yâ Rasûla'llâh, bunlar ki ümmetiñin 'ilmleriyle âmil olmayan 'âlimleridir ki rûz-ı kıyâmetde Meydân-ı 'Araşât'a bu ahvâl-i pür-melâl ile gelseler gerekdir.” buyurdu. Ve bu 'ulemâ-yı sū'i şem'a teşbîh iderler. Mumun şu'lesinde herkesin meşâlihi biter lâkin kendü kendüyi yakar tamâm

⁹⁶⁵ “Âlimler peygamberlerin varisleridir.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 11/488 (No. 4108).

ider. ‘Ulemā-yı sū’uñ daḥi ‘ilmleriyle ḥalk müntefi‘ olur lâkin ‘amel eyledikleri cihetle kendülerini ḥarāb u ber-bād ve ilkā’-i derekāt iderler. Ammā zinhār ve zinhār gerek ‘ālim-i ‘āmil ve gerek ḡayr-ı ‘āmil cümlesine ḥürmet ve ihtirām eylemek ḥalkıñ üzerine lâzımdır. Zırā anıñ levḥ-i dilinde olan ‘ilm-i şerifi Allāh ‘aziz eylemiştir. Elbet ol ‘ālime ḥürmet ‘ilmine ḥürmetdir. Eger irtikāb-ı zünüb ider ise vizri kendü üzerinedir ve sebep-i ‘ilmleriyle cühelānıñ veliyy-i ni‘metleridir, ḥürmet eylemek lâzım-ı umûrdandır.

Ve bu āti’z-zıkr ‘ulemā-yı rüsüm ve ism-i müderrisîn ile mevsüm olan zevātıñ resmleri ve tertüpleri şol vech ileddir ki ibtidā taḥşil-i ‘ilm idüp ḥuzūr-ı veliyyü’n-nia‘ mīde imtiḥān olup temyiz-i mümeyyizān ile biḍā‘ ası zāhir ü nümāyān olup kendüye mülāzemete tedris-i iḥsān-ı Şehriyārī olup andan soñra yine ‘ilm-i şerife sa‘y ü ḡayret idüp on bir rütbe ki evvelā ḥāric-i ḥareke ḥāric-i ibtidā ve dāḥil-i manşab-ı mūsıla olup resmen şaçaklı ḡāşiye livāsına süvār olur. Harekete dāḥil mūsıla-i şahn bi’l-fi‘l şahn olup mu‘idīne mülāzemete me‘mūr olur. Altmışlı mülāzemete memūr olur. Hareket-i altmışlı mūsıla-i Süleymaniye bi’l-fi‘l Süleymāniye yine mülāzemet tahririne me‘zun olur. Dārü’l-ḥadiş-i Süleymāniye’ye mülāzemeti virir. İşbu zıkr olunan merātibi ihdā ‘aşarı iḥrāz idüp erbāb-ı kemālden oldığı bā-imtiḥān nümāyān olduğda ḥāric-i rü’usuyla be-kām olup bir medreseye müderris olur ki cümlesiniñ muḳaddimesidir. Andan soñra imāmetde olan müderrisinden ḥall-i İlāhī zuhūruyla yāḥud dü-rütbe mevleviyeti ḥurūcuyla silsile olup refte refte herbir medreseye müderris olup tedris-i ‘ulūm iderek cümlesini görüp geçirüp nihāyetü’l-emr selātin-i ‘izām müderrisi olup anları daḥi tamām eyledikde Dārü’l-ḥadiş pāyesiyle sultāniye müderrisi olup re‘isü’l-müderrisîn olur.⁹⁶⁶ [36-b] Bu rütbeyi kaṭ‘ idüp Çelebi Sultān Muḥammed Ḥān - ‘aleyhi’r-raḥmeti’l-Mennān- ḥazretleriniñ medreselerine müderris olduğda cemī‘-i müderrisiniñ re‘isi ve zābıtı olup terbiyeleri ve ḥabs ü itlākları yedinde olduğdan mā-‘adā her ne kadar talebe-i ‘ulūm ve e‘imme ve ḥuṭabā ve mü‘ezzīn ḳayyūm ve ḥuffāz ve ḥācegān ve vā‘izān ve devr-ḥānān ve cüz’-ḥānān ve’l-ḥāşıl her ne kadar şüret-i ‘ulemā ve talebede kimesne var ise cümlesine daḥi zābıt⁹⁶⁷ olup terbiyeleri ve ḥabs ü itlākları ḥuşusu taraf-ı

⁹⁶⁶ Bu varaḡın derkenarında yer alan “Müddet-i ‘örfiyeleri yedi sene itmām olduğda kırkdan munfaşıl” ibaresi metnin bağlamında bir yere yerleştirilemedi.

⁹⁶⁷ Müellif bu kelimeyi sehven zabt/zabt yazmıştır.

veliyyü'n-ni' amiden kânûn üzre re'isü'l-müderrişin olan zâta ihâle olunmuşdır. Ve cümle taht-ı terbiyesine ihâle olunan 'ulemânın hayr u şerleri merķūmdan mes'uldür. Kezâlik 968 رَاعِ وَ كَلِمَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ müfâdınca rûz-ı kıyâmetde daħi andan mes'uldür.

Eger bir medresede tadrîs-i 'ilm olmasa yâhud bir fışķ u fesâd olsa re'isü'l-müderrişinden su'âl olunur ki “Sen bunların cümlesine ser-gerde olup niçün şerâ'it-i vâķıf üzre 'amel itdürmediñ?” deyü her biriniñ irtikâb-ı zünübundan ve ibtâl-i şerâ'it-i evķâflarından mu'âheze olunur. Eger şürüt-ı vakf üzre tadrîs-i 'ulûm olup her bir medresede bir muķtezâ-yı şer' 'amel olunur ise cümlesinin şevâbından re'isü'l-müderrişin olan 'azîze hışşe ihsân olunur. Âdât böyle cârî olmuştur. Bunuñ mişâli her bir medreseye müderriş olup vazîfesinden ekl ü tenâvül iden müderrişin-i kirâmın daħi üzerlerine medreselerinde olan talebe-i 'ulûmı hüdûd-ı şer' dan tecâvüz itdirmemek ve şart-ı vâķıf üzre anlara ya bi'l-aşâle veyâ bi'l-vekâle küll-i yevm tadrîs-i 'ulûm-ı dîn eylemek lâzımdır. Eger itmez yâ itdirmez ise kıyâmet güninde şâhib-i vakf ol ahz eylediği vazîfeyi andan taleb ider ve alur zîrâ hâķķıdır. “Niçün?” denürse şâhib-i vakfın ol medreseyi binâ idüp vazîfe ta'yîn idüp müderriş naşb eylemeden ğarażı tadrîs-i 'ulûm olup ihyâ-yı dîn olsun içündür. Yoksa hâķķ irad idinsün deyü degildir. Kezâlik bir müderrişin medresesinde bir fışķ olsa ol fâsıķı terbiye eylemeyüp men' eylemese vizrinde kendü daħi müşterek olur. Eger men' ve def'i kendü elinden gelmez ise re'isü'l-'ulemâ olan zâta 'arz ider. Eger re'isü'l-'ulemâ iġmâz-ı⁹⁶⁹ 'ayn iderse vizri aña 'â'id olur. Eger re'is daħi men' idemez ise vakfın şeyhü'l-islâmına 'arz ider, anlar men' iderler. Anlar daħi men' eylemezler ise vizrinde müşterek olurlar. Ve kıss 'alâ zâlik.

Bir mübârek ve râbıtalı ve ihyâ-yı dîn eylemede hâķķ için menfâ'atlü bir tarîķ-i şerîfdir ki aşhâbının dünyâda ve âhiretde ķadrleri 'âlidir ve dünyâda tadrîs-i 'ulûm eyleyüp ve ta'lîm-i 'ulûma vesîle olmadan efđal-i 'amel olmaz. Zîrâ dîn-i Muħammedî'nin kıyâmı 'ilm-i şerîf ileidir. Yalınız müderrişin degil medrese binâ eylemek daħi efđal-i 'ameldir. Bir kimesne bir medrese binâ eylese ve aña evķâf ta'yîn

⁹⁶⁸ “Hepiniz çobansınız ve hepiniz ğüttüklerinizden sorumlusunuz.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 6/420 (No. 1715).

⁹⁶⁹ Müellif bu kelimeyi sehven iġmâz yazmıştır.

eylese ol medrese de her (ne) kadar ‘ilm-i şerîf ta‘lîm olunursa ol t̤alibleriñ ecri kadar da b̤anî-i medrese olan z̤āta şevāb iḥsān olur. Gerek derūnunda olan talebe şāḥib-i vāḥfî ḥayr ile yād eylesünler gerek eylemesünler, t̤alib-i ‘ilme ne ecr ḥāşıl olur denilürse andan bir nebze beyān idüp tertīb-i vefeyāta mübāşeret idelim.

Evvelā “ T̤alib-i ‘ilm olan kimesne ḥīn-i talebde vefāt eylese şehīd olur.” deyü Muḥbir-i Şādıḳ-ı -*ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*- haber viridi ve ta‘allüm eylediği ‘ilm-i şerīfīñ her bir ḥarfīne bir şevāb iḥsān olur ve her bir mes‘ele içün cennetde bir derece i‘tā olunur. Ve taleb-i ‘ilm-i şerīfden efḍal bir ‘amel daḥi yoḳdur. Ba‘de’l-ferā’ iz efḍal-i ‘amel taleb-i ‘ilmdir. Bunuñ şevābı cümle beyān olunmaḳ iḳtiżā iderse taṭvīl-i kelām olur. Bā‘iṣ-i melāl olmamaḳ içün ḳaşr olundu. Zevī’l-‘uḳul olan bu kadar ile daḥi ḳadrin bilür, bilmedüginde kütüb-i erba‘a serd eylesem kār eylemez.

وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى⁹⁷⁰
وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ⁹⁷¹

⁹⁷⁰ Tāhâ 20/47. (Esenlik doğru yol üzerinde olanlara olsun)

⁹⁷¹ el-Ahzab 33/4. (... hak ve hakikati Allah söyler, doğru yolu da O gösterir.)

MAṬLAB:

Re'īsü'l-müderrişin Mışrî Muştafâ Efendi 1198

Re'īsü'l-‘ulemâ ve'l-müderrişin Mışrî el-Hâc Muştafâ Efendi ‘azîz-i mûmâ-ileyh Burusa‘da ‘âlem-i dünyâya gelüp temyiz-i beyâz u sevâda muḳtedir olduḳda pederleri ‘azm-ı dâr-ı beḳâ eyleyüp vâlideleri Mışr-ı Ḳâhire ricâlerinden ve muḥaddişin-i kirâmdan bir zât kendülerini tezvîc idüp merḳûm Muştafâ Efendi üvey pederlerinin taḥt-ı terbiyelerinde olarak ve anlardan taḥşîl-i ‘ulûm idüp pederleri daḥi rāḥile-bend-i mülk-i beḳâ olduḳda Meşhûrû'l-âfâḳ Ḥâce-zâde Abdu'r-raḥmân Efendi'den daḥi telemmüz idüp ‘ilm-i şerîfde mahâretleri nümâyân olduḳda biñ yüz kırk yedi târîḥinde ru'ûs-i tadrîs ile be-kâm ve ba‘dehu ‘azm-i Beytu'llâhi'l-ḥarâm ve ziyâret-i Meşhed-i Seyyidü'l-enâm -‘aleyhi's-selâm- eyleyüp yine vaṭanlarına teşrîf buyurup ḥidmet-i lâzîmeleri olan tadrîs-i ‘ulûm ile imrâr-ı eyyâm ve refte refte tedvîr-i medâris ile biñ yüz seksan dört târîḥinde Medrese-i Sulṭânîye ile be-kâm ve Yanya dârü'l-ḥadîse [37-a] vâşıl-ı riyâset ile nâ'il-i merâm olup biñ yüz toḳsan sekiz târîḥinde vâşıl-ı raḥmet-i ‘Alîmü'l-‘Allâm olmaḡla Bınarbaşı Ḳabristânı'nda Mevlevî-hâne karşıusunda evvelâ ḳubbe ile ‘idgâha ḳarîb olan ḳubbeniñ vasaṭında defîn ve raḥmet-i Ḥaḳḳ'a rehîn olmuşdur.

Ve min-evşâfihi: Zamân-ı şerîflerini idrâk iden zevâtdan mervîdir ki Efendi-i mûmâ-ileyh dâ'imâ tadrîs-i ‘ulûm buyururlar idi ve Câmî‘-i Kebîr‘de tefsîr-i şerîf oḳudurlar idi ve kendüleri tefsîr-i şerîf tilâvetinde kitâb tutmazlar idi. Hemân tâlibândan biri âyet-i kerîme ve tefsîr-i şerîfi ḳırâ‘at ider idi. Merḥûm ḥıfzından taḳrîr-i ma‘ânî ve taḥḳîḳ-ı sırr-ı Ḳur‘ânî buyururlar idi. Dâ'imâ ‘âdet-i ‘aliyyeleri, ḳonaḳlarından Câmî‘-i Kebîr‘e teşrîf ider iken esnâ-yı sebilde kimesneye iltifât buyurmazlar imiş. Aḥibbâlardan biri bu ḥâlden su‘âl buyurduḳlarında cevâb virmişler ki “ Ġâile-i riyâset ile ḳonaḳda derse baḳacaḳ vaḳtim yokdur. Hemân dâbbeye süvâr olduğımndan câmî‘-i şerîfe gelinceye ḳadar ders müṭâlâ‘a idüp taḥḳîḳ-i âyât-ı kerîme mülâḥaza iderem.

Binā'en(‘aleyh) yolda kimesneyi görsem daği ecnebī midir āhibbādan mıdır fark idemem.” buyurmuşlardır.

Sebeb-i maḥlaş: Maḥlaşları Mışrī olduğında ḥikmet, üvey pederleri evlād-ı ‘Arab ve ümmü’l-bilād ricālinden olduğına sebeb ‘azīz-i mūmā-ileyh daği Mışrī laḳābı ta‘yīn olunmuştır. Ziyāde ‘ālim ü fāzıl ve ‘ulemā’-i zamān idi. Ḥattā re‘isū’l-‘ulemā’-i zamān olan Egerci-zāde Efendi vefāt eyledikleri zamān ‘Abdī-zāde Efendi re‘is olacak iken Şeyḥū’l-islām-ı vaḳt “ ‘Abdī-zāde Efendi ümmīdir Mışrī Efendi gibi bir fāzılıñ üzerine taḳdīm itdirme kitāb üzerine iclās itdirme gibidir.” deyü Mışrī Efendi’yi Murād-ı Şānī Medresesi’nden Sultāniye Medresesi’ne naḳl itdürüp ‘Abdī-zāde Efendi’yi Yıldırım Medresesi’nde terk itmişlerdir. Allāhu Te‘ālā küll-i yevm şad hezār raḥmet eylesün ol veliyyü’n-ni‘amīñ cānına kim ḳadr-i ‘ulemāya ḥürmet eylemiştir.

-Bāreka’llāhu Te‘ālā-

Ve min-evşāfihi: ‘Azīz-i müşārün ileyhiñ aḥibbā ve hem-civārları biñ iki yüz yigirmi dört senesinde vefāt iden muḥibb-i ehlu’llāh Ḥazīnedār-zāde Muştafa Ağa’dan mervīdir ki, Mışrī Efendi’niñ mālīk olduğu ‘ulūm taḥşīl ü ta‘allūm ve kesb ile ḥuşūle gelür mevāddan degil idi. Bir gün kendüleri lisān-ı şerīfleriyle buyurmuşlar ki “ Allāhu Te‘ālā’nıñ baña bu rütbe iḥsān eylediği faẓl u kemāl, Ḳuṭbu’l-‘ārifīn Ğavşu’l-vāşılīn Şeyḥ Aḥmed-i Ğazzī ḥazretleriniñ himmetleri ve nefesleri berekātıdır. Taleb-i ‘ilmde olduğım eyyāmda Şulṭan Aḥmed vaḳ‘asında enderūndan çıkma Ketḥūdā-yı Şadr-ı A‘zām ‘Alī Ağa Burusa‘da Ğazzī Ḥudāvendigār tevliyetiyle tekā‘üden civārımızda sākin olurlar idi. Ber-muḳtezā-yı şīve-i taḳdīr-i ezelī Ağa-yı mūmā-ileyhi bir āḥar maḥalle daği nefy eylediler. Maḥal me‘mūrlarına teşrīf eyledikleri gün bu faḳīr, Ağa-yı mūmā-ileyhiñ ḥaḳḳ-ı civār olmam sebebiyle ḥānelerine vedā‘a vardım. Faḳīri gördükde ‘Amān Muştafa Efendi, var ‘azīzim Ğazzī ḥazretlerine ṭarafımdan mübārek ḳademlerini būs idüp ḥālīmi kendülere ‘arz eyle’ diyüp iki şīşe çiçek şuyı daği hediye eyledikde hemān hediyelerini alup Şeyḥ Aḥmed-i Ğazzī ḥazretleriniñ dergāh-ı ‘ālīlerine gelüp Ağa-yı mūmā-ileyhiñ hediyelerini ve ‘arz-ı ḥāllerini teblīğ eyledim. ‘Azīz ḥazretleri buyurdılar ki

‘Müte’ellim olmasunlar, in-şāa’llāhu Te‘ālā yakında yine gelüp mülākī oluruz.’ buyurduklarından soñra bu faķire ‘ Molla Muştafā, bize dost tarafından geldiñ, şaña dañi ħüsn-i himmet lāzımdır. Allāhu Te‘ālā seni ħadr-i ‘ulūma vāşıl idüp a‘lemü’l-ulemā eylesün.’ buyurdılar. Allāhu Te‘ālā ol günden soñra bu faķire bir ħālet iĥsān eyledi. Her bir ‘ilm hemān şüret-i keşf bize ma‘lūm oldu ve Ağa-yı merķūm dañi maĥall-i me’mūrelerine varmadan yine itlāk olup Burusa‘ya teşrīf buyurdılar.” deyü meclislerinde kerrāt ile naķl buyururlar imiş.

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

گر تو سنگ صخره و مرمر شوی
چون به صاحب دل رسی گوهر شوی⁹⁷²

ve ol rütbe feşāhat ve belāgat ve leţāfet üzre tekellüm buyururlar imiş ki kelām-ı şerīflerini istimā‘ iden ħayrān olurlar imiş. ‘Azīz-i müşārün ileyhiñ şākirdānından bir fāzıl-ı bī-naẓır dimişdir ki “ Mışrī Efendi ħazretlerinden tamām otuz sene ta‘allüm-i ‘ulūm eyledim. Bir def‘a taķrīrlerinde ħaşv-i zā‘id bulmadım. Hemān taķrīrleri incü mişāli dizerler idi. Ĥaşv ü zā ‘ id kelime ilkā eylemezler idi. Allāhu Te‘ālā kendüye kerāmet-i ‘ilmiyye iĥsān buyurmuş idi.

-Raĥmetu’llāhi ‘aleyhi raĥmeten vāsi‘a-

⁹⁷² “Eğer sen sahrada taş olsan ya da mermer olsan

Gönül sahibine ulaştığın zaman mücevhere dönersin” Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma‘nevî* (1. Defter, 723. Beyit, Sayfa 58.)

MATLAB:

Yahñıkapan İmāmı Seyyid Muştafa Efendi 1198

Yahñıkapan İmāmı demekle ‘arīf ‘ālim ü ‘āmil fāzıl u kāmīl Seyyid Muştafa Efendi Burusa‘da qadēm-zen-i ‘ālem-i şuhūd olup taḥşīl-i fūnūn ve ta‘allūm-i ‘ulūm ile bir merd-i dānā ve ‘arīf-i bī-hem-tā olup evḳātlarını ta‘līm-i ‘ulūm-ı dīn-i mübīne şarf iderek ezmān-güzār iken sinn-i şerīfleri ṭoḡsan beşe resīde olduḡda ol vaḡtiñ velī-i ni‘āmı merḡūmuñ kemālını istimā‘ idüp böyle zāt-ı ‘ālī -ḡadriñ ṭarīḡ-ı tadrīsde olması fāl-i ḡayrdur ve bunı müderris eylemek ḡidmet-i dīndir diyüp ibtidā ḡarici Şarrāfiyye Medresesi ru‘ūsı ile‘aziz-i mūmā-ileyhi müderris idüp sinn-i şeyḡūhatleri olduḡında sa‘ādet-ḡānelerinde küll-i yevm tadrīs-i ‘ulūmdan ḡālī olmayarak eyyām-güzār iken sinn-i sa‘ādetleri yüz yigirmi yediye vaşıl ve medreseleri ...(?)⁹⁷³ ye dāḡil olduḡda biñ yüz ṭoḡsan sekiz senesinde ‘āzim-i ḡülzār-ı cinān olup Velī Şemse‘d-dīn Maḡallesi cāmī‘i miḡrābı ḡalfında [37-b] medfūn dea‘ vāt-ı müslimīne maḡrūn olmuşdur.

Aḡvāluhu: ḡāyet ‘ālim ü fāzıl ve müttakī vü mütedeyyīn bir zāt idi. Şalābet-i dīniyeleri ḡālib olduḡından ferā-feridden teḡāşī eylemeyüp kelām-ı ḡaḡḡı söylerler idi. Ve fūnūn-ı şettāda māhir ve ‘ilm-i cüz‘iyyātda daḡi mūmāreseleri var idi.

Min-me‘ārifihī: Mervīdir ki merḡūm Muştafa Efendi‘niñ Cāmī‘-i Kebīr‘de tadrīs-i ‘ulūm eyledikleri hengāmda ṭaşradan bir ḡāce teşrīf idüp Cāmī‘-i Kebīr‘de tadrīse mübāşeret eylemişler, ṭalebe-i ‘ulūm birer birer ḡācelerini terk idüp ol yeñi gelen ḡāceniñ dersine ḡāzır olup ḡadīmden olan üstādlar birer ikişer ṭalebe ile ḡalmışlar. Ve merḡūmuñ daḡi yetmiş seksan ṭālibinden üç beş adam ḡalduḡda “Āyā, bu ḡāce-i cedīdiñ ‘ilm ü faẓl-ı kemālī bizlerden ziyāde midir ki ṭalebe cümlesi anıñ dersine ḡāzır olduḡ?” deyü teftīş eylemişler ki ‘atīḡ ḡāceleriñ şākirdānında ḡāce-i cedīdiñ ‘ilmi vardır. Yine birḡün merḡūm Muştafa Efendi ṭāliblerine su‘āl buyurmuşlar ki “Āyā bu

yeñi gelüp ‘atık ẖāceleriñ talebesini cezb iden ẖācede ne hüner vardır ki her bir ṯalib bunca müddeden berü ẖidmedde oldukları üstâdlarını terk idüp ẖāib ü ẖāsir oldılar?” didikde cevāb virmişler ki “ Efendim, bu yeñi teşrīf iden ẖācede bir ma‘rifet var ki ta‘ṯil günleri olduğda Şarrāfiye Medresesi’ne ṯalibleri cem‘ olup ba‘dehu bir vefk çizer ve ol vefḵiñ üzerine bir yıldız altunı nüzül ider. Talebe ol altun ile o gün şahrāya yāhud kaplucaya giderler. Māddeniñ aşlı budur.” didiklerinde merhūm buyurmuşlar ki “ Çünkü böyledir bir şalı günü biz dañi varup görelim.” diyüp yevm-i merkhūmda ba‘de ṯulū‘u’ş-şems merhūm dañi Şarrāfiye Medresesi’ne teşrīf ve ẖāce-i merkhūm ile ülfet buyururlar iken üçer beşer medrese talebe ile mālāmāl olmuş. H̱āce-i cedīd de‘b-i kādīm üzre bir vefk tahrīr idüp esmāsını tilāvet eyledikde vefḵın üzerine bir yıldız altunı nüzül eyledikde altun-ı mezkūrı vekīl-i harç olan talebeye “ Al bunı masraf eyle dimişler.” Muştafā Efendi buyurmuşlar ki “ Efendim bugün biz size misāfiriz. Bu bir altun de‘b-i kādīm imiş. Misāferetimize ẖürmeten bir altun da bizim için indirseñiz sāyemizde talebe bugün beğān-mā-beğā ekl ü şūrb idüp safā-yāb olsunlar” buyurdıklarında ẖāce-i cedīd cevāb virmişler ki “ Bizim me‘zūniyyetimiz bir altunadır, dañi ziyāde elimizden gelmez. Eger siziñ eliñizden gelürse biz de görelim.” didikde merhūm Muştafā Efendi tırnağı üzerine ẖāliyyū’l-vasat bir vefk-i müşelleş vaz‘ idüp ol vefḵiñ üzerini tırnaqlarıyla fiskelemeye başlamışlar. Her bir fiske urdukça bir altun düşüp iki yüz kadar olduğda merkhūm ẖazretleri ẖāce-i cedīde “Efendi yetişir mi?” didiklerinde ẖāce-i cedīd kalkup merhūmuñ dāmenlerin takbīl idüp ‘özü diledikde ‘aceleten Mudanya Hanı’ndan iki dābbe getürdüp birine ẖāce-i mezbūruñ aḥmālını tahmīl ve birine de kendüyi irkāb idüp “ Sen bizim vilāyetimiz talebesini fesāda virüp خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ⁹⁷⁴ eylediñ. Ben bu esrāra mālīk olalı kırk senedir üç gün aç kaldım yine irtikāb eylemedim. ” deyü Burusa’dan nefy eyleyüp iki yüz altunı da harc-ı rāh-ı in‘ām eyledikleri kıssaları zamānlarını idrāk iden zevātdan mervīdir ve meşhūr u mütevātirdir.

Tenbīh: Ṯalibleri خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ eylediñ buyurdıklarında ẖikmet oldur ki bir ṯalib-i ‘ilm bir ẖāceden ‘ilm-i şerīf ta‘allümüne mübāşeret eyledikde anıñ rızāsını Allāh rızası gibi gözlemek lāzımdır zīrā bir ṯalibe ẖācesi münkesirū’l-ḳalb olursa o ṯalib behredār olmaz ve felāḥ bulmaz ve bir ẖāceniñ dersine ẖāzır olduğdan soñra āḡar

⁹⁷⁴ el-Hâc 22/11. (... dünyasını da âhiretini de yitirmiştir...)

ḥāceye giderse yine felāh bulmaz. Ve'l-hāşıl ṭalib-i 'ilm olan kimesne üstād ittiḥāz eylemede ibtidā eyüce fıkır ide ve her bir ḥācenin dersine birkaç def'a ḥāzır olup takrīrlarına dikkat eyleye her kangısı ṭab'ına muvāfiḳ gelürse ve ḳangı ḥāceden rūḥı āşinā olup severse andan derse mübāşeret eyleye ve bir daḥi anı terk eylemeye. Tā anda olan 'ulūmı taḥşıl idinceye ḳadar eger ol üstādda olan 'ulūmı aḥz idüp 'ulūm-ı lāzime'-i sâ'ire için ḡayrı üstād lāzım gelürse yine ḥāṭırı ele alarak ḡöñlini ḥoş iderek me'zūnen ḡayra gide. Eger böyle olmazsa ṭalib-i 'ilmden behredār olmaz من ثبت نیت⁹⁷⁵ demişlerdir. Herbir şey'in nemā ve kemāli ve feyzi şebātdadır. Zamāne ṭalibleriniñ feyż-yāb olmadıklarınınñ biri de budur ki ḥaḳḳ-ı üstāda ri'āyet nedür bilmeyüp bī-edeblik iderler, anıñçün felāh bulmazlar. Nitekim buyurmuşlardır:

از خدا جویم توفیق ادب

بی ادب محروم گشت از لطف رب⁹⁷⁶

Allāh -*subḥanehu ve Te'ālā*- şāḥib-i tercemeye raḥmet eyleye. *Āmīn*. Merhūm “İlm-i şerīfde yüz otuz beş fen bilürüm.” derler idi.

-*Raḥmetu'llāhi raḥmeten vāsi'a ve nevvera'llāhu Te'ālā merḳadehu-*

⁹⁷⁵ Sabit olan nabit olur.

⁹⁷⁶ *Huda'dan edeb hususunda yardım dileyelim.*

Çünkü edebi olmayan, Rabb'in lütfundan mahrum kalır. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî* (1. Defter, 78. Beyit, Sayfa 38.)

MAṬLAB:

Ayn-ı Ekber-zāde ‘Abdu’l-ğafūr Efendi 1198

Ayn-ı Ekber-zāde H̄āce ‘Abdu’l-ğafūr Efendi, Bursa’da kadem-zen-i ‘ālem-i mülk olup naqd u vaqtlerin taḥṣīl-i ‘ilm ü kemāle şarf iderek ‘ulūm-ı dīniyye ve fūnūn-ı şer‘iyyede māhir olduḡda [38-a] tarīḡ-ı tadrīs-i rūsūma heveskār olup ḡadr-i İlāhī rū’ūs-ı ḡāriḡ ile be-kām olduḡlarından soñra bir dem ta‘allūm-i ‘ulūm-i nāfi‘a eylemeden ḡālī olmayarak ezmān-güzār iken medāris-i selāṭin-i ‘izāmdan Sulṭān Murād-ı Şānī - *ḡadesa’llāhu sırrahu’l-‘ālī*- ḡazretleriniñ medreselerine biñ yüz ṡoksan dōrt tārīḡinde nā’il ü ber-murād olup ṡālībān-ı medrese-i merḡūmeye daḡi ta‘lim-i ‘ulūm ile varaḡ-gerdān şubḡ u şām ider iken biñ yüz ṡoksan sekiz senesinde da‘vet-i Raḡmānī ve cezbe-i Kirdḡārī’yle ‘azm-i gül-zār-ı cinān olup Deveciler Maḡberistānı’nda defīn ü raḡmet-i Yezdān’a rehīn olmuşlardır.⁹⁷⁷

-Raḡmetu’llāhi raḡmeten vāsi‘a ve nevvera’llāhu merḡadehu bi-nūri’l-‘ulūm-

Ġāyet ‘ulemā ve şuleḡādan bir zāt-ı ‘ālī-ḡadr idi. Evşāf-ı keşīre ve evzā‘-ı melīḡa şāḡibi idi.

⁹⁷⁷ Varak 38-a’nın derkenarında bu zat ile ilgili şu bilgi de kaydedilmiştir: “Mezbūr ‘Abdü’l-ğafūr Efendi ḡazret-i Emīr Sulṭān Cāmi‘i şerīfiniñ ḡarb ḡapısı cānibinde pederleri H̄āce ‘Aynī Ekber Efendi ḡabrine medfūn u maḡbūr ve vāşıl-ı raḡmet-i Rabb-i Ġafūr olmuşlardır.”

MATLAB:

Ḳāḍī-zāde Ahmed Efendi 1202⁹⁷⁸

Ḳāḍī-zāde Necīb Efendi, maḥrūse-i Burusa‘da ḳadem-zen-i mülk-i fānī olup eben-‘ān-cedd ḥānedān-ı ḳadīm Burusa‘dan bir zāt-ı ‘ālī ḳadr olduğından biñ yüz altmış toḳuzda ṭarīḳ-ı tadrīs-i irṣe dāḥil olup ḳadem-be-ḳadem ḳaṭ‘-ı merātib iderek Ḥamza Beg Medresesi müderrisi olduğda biñ iki yüz iki tārīḥinde va‘deleri tamām ve ‘azm-i sefer-i dārü’l-kirām olduğda Bıñarbaşı Kabristānı’nda Ḳalender-ḥāne fevḳinde ḳurb-ı meḳābir-i ecdādlarında medfūn ve dea‘vāt-ı müslimīne maḳrūn olmuştur.

Aḥvāluhu: Devlet ü şervet aşḥābından olup Şoğanlu Ḳaryesi’nde zay‘aları var idi. Ekserī ‘ömri anda güzār idüp āyende vü revende ve misāfirān ü mücāvīrāna iṭ‘ām-ı ṭa‘ām ile nā‘il-i merām iderler idi.

-Raḥmetu’llāhi raḥmeten vāsī‘a ve nevvera’llāhu merḳadehu-

⁹⁷⁸Müellifin 1202 olarak belirttiği ölüm tarihini, derkenardaki kayıta damadı Mehmed Fahreddin Efendi şöyle tashih etmiştir: “Merḳūm Aḥmed biñ iki yüz altıda maḥmiye-i İstanbul’da fevt olup anda medfūn olmuştur.”

MATLAB:

Egerci-zāde Nakīb Seyyid ‘Osmān Efendi 1204

Egerci-zāde Nakībü’l-eşrāf Seyyid ‘Osmān Efendi merhūm meşhūrü’l-āfāk Murād-ı şānī müderrisi Egerci-zāde Muştafā Efendi’niñ şūlb-i pākinden ‘ālem-i ‘irfāna gelüp taḥşil-i ‘ilm ü me‘ārif eyledikten soñra ṭarīk-ı tadrīse dāḥil olup ḥidmet-i lāzimesiyle eyyām-güzār iken manşib-ı şerīf-i neḳābet dūş-ı istiḥkāklarına taḥmīl olup şürefāniñ terbiyeleri ḥuşuşunda ri‘āyet iderek müddet-i vāfire ḥidmet-i merḳūme ile teşerrüf buyurmuşlardır ve şürefāniñ merḳūma ḡāyetü’l-ḡāye itā‘at ve inḳiyādı var idi. Yüz ādeme “belī” dimiyen şerīf-i merḳūmuñ berber çavuşına itā‘at idüp emrine rām olurdu. Hattā bir tārīḥde merḳūm ‘Osmān Efendi’yi niḳābetden ‘azl eylediler. Pes altı biñ şürefā ittifāk idüp “ Biz zābitimizden ḥoşnuduz. ‘Osmān Efendi’den ḡayrıya itā‘at eylemeyiz.” deyü niḳābetde yine istiḳrār itdirmişlerdir. Lāḳin merḳūm daḥi şürefāniñ ḥaḳḳına ḡāyet ri‘āyet ü ḥürmet iderler idi.

Vakitlerinde cerīme-i şürefā tekye fütūḥatı mişālī yigirmi beş ya elli dirhem ḳahve alup, pek ziyādesi bir kıyye idi, anı daḥi rızālarıyla getürüp ḳahve ocaḡına ḳorlar idi ve bir faḳīr-i şerīf medyūnen ṭaraf-ı şer‘dan ḥaps gelse birḳaç sâ‘atden soñra ol adamı ḥuzūruna getürüp “ Sen bunda ḥaps olmaḳ ile edā-yı deyn idemezsin. Sen var, tedārikini görüp getür, ḥaḳḳ şāḥibiniñ ḥaḳḳını edā eyle.” buyururlar idi. Ve nefesleri berekātı ol adam firār eylemeyüp deynini edāya ḡayret idüp ṭarafeyn rencide olmaz idi. Ḥāşılı şürefā ḥaḳḳında böyle mübārek eṭvārı var idi.

Tenbīh: Ma‘lūm-ı şerīf ola ki ḳadr-i şürefāya ḥürmet eylemek herbir kimesneniñ üzerine lāzımdır. Zīrā şürefā evlād-ı Rasūlu’llāh -*ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*-dir. Evlād-ı Rasūlu’llāh’a ḥürmet Rasūlu’llāh’a ḥürmetdir. Ḥilāfı daḥi bunuñ gibidir. Şürefāniñ ḳadri nicedir tafşilini maṭlūb iden İmam-ı Şa‘rānī ḥazretleriniñ ‘*Uhūd-ı*

*Ṭarīkat*⁹⁷⁹-nām kitab-ı şerīfinde olan ‘ahd-i şürefāya mürāca‘at eylesün ki şerīf ne dimekdir andan fehm olunur.

وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى⁹⁸⁰

Şāhib-i terceme cenābları biñ iki yüz iki senesinde Ḥaṇçeriye Medresesi müderrisi olup biñ iki yüz dört tārīhinde kafes-i vücūdları ḥaṇçer-i melekü’l-mevt ile meşruh ve rūḥ-ı münevverleri revzen-i şerḥ-i peyk-i ecel ile sīneden bīrūn ‘azm-i vaṭan-ı a‘lā-yı ‘illīyyūn eyleyüp Deveciler Gūrīstānı’nda pederleri civārında maḳbūr ve vāşıl-ı rahmet-i Rabb-i Ġafūr olmuşlardır.

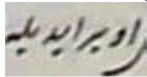
Aḥvālūhu: Ġāyet erbāb-ı hūner, aşḥāb-ı me‘ārifden ve hezār fen idi. Kuşak āyinesi, ḥaṇçer ḳabzası oyar idi...(?)⁹⁸¹ faḥrī bir şey degil idi. Ve ‘ilm-i kimyāya daḥi mālīk idi, şems ü ḳamer yapar idi ve terbiye-i firār ve ıslāḥ-ı ‘uḳābda māhir olup pūte-i me‘ārifde zer-i ḥālīşü’l-‘ayār ḳāl ile āb-ı tīzāb sābit iderler idi. Ve ṭarīkat-ı ‘aliyyeye daḥi mūntesib olup pūte-i çille-i mürşide āteş ḥicāb mürşid ile fāl-i enfās eyleyüp zāt-ı bī-hem-tāları daḥi zer-i ḥālīşü’l-‘ayār olmuş idi.

-Raḥmetu’llāhi raḥmeten vāsi‘a ve nevvera’llāhu merḳadehu bi-nūri’t-tevhīd-

⁹⁷⁹ Meşāriḳu’l-envāri’l-ḳudsiyye fī beyāni’l-uhūdi’l-Muḥammediyye (Levāḳıḥu’l-envāri’l-ḳudsiyye fī beyāni’l-uhūdi’l-Muḥammediyye). el-Uhūdū’l-Muḥammediyyetü’l-kübrā ve el-Uhūdū’l-kübrā adlarıyla da anılan eser emirler ve yasaklar diye iki bölüm halinde düzenlenmiş, tergīb ve terḥīb hadisleri âlim ve sūfilerin söz ve davranışlarından nakillerle birlikte açıklanmıştır (Kahire 1308, 1961, 1973). Eseri Selahattin Alpay, **Büyük Ahidler** adıyla Türkçeye çevirmiştir (İstanbul 1981).

⁹⁸⁰ Tâhâ 20/47. (Esenlik doğru yol üzerinde olanlara olsun)

981

MATLAB:

Ḳaltaḳcı-zāde Ḥalīl Efendi 1204

Ḳaltaḳcı-zāde Ḥāce Ḥalīl Efendi, Maḥrūse-i Burusa'da teşrīf-i 'ālem-i şuhūd idüp fark u temyīze muḳtedir olduğda heme evḳātını taḥşil-i 'ilm ü kemāle sarf idüp faẓl u kemālī nümāyān olduğda biñ yüz altmış dört tārīḥinde [38-b] ṭarīḳ-ı tadrīse dāḥil olup herbir medreseye naḳl eyledikde tadrīs-i 'ulūm-ı dīn iderek ḳaṭ'-ı merātib eyleyüp biñ iki yüz iki sālinde Murād-ı şānī 'aleyhi'r-raḥmetü'l-Bārī ḥazretleri Medresesi'yle ber-murād olup biñ iki yüz dört senesinde da'vet-i Raḥmāniyle 'azm-i gül-zār-ı cinān eyleyüp Deveciler'de medfūn ve raḥmet-i Raḥmān'a maḳrūn olmuştur.

Ve min-aḥvālihi: Merḳūm ḥazretleri a'lemü'l-'ulemā ve aṣlaḥu's-şulehā bir zāt idi. 'Ulūm-ı 'Arabiyye ve Fārisiyyede māhir idi ve ḥüsn-i ḥaṭṭ-ı ta'lik taḥrīr iderler idi. Ve 'aşrında ḥüsn-i ḥaṭṭa heveskār olan erbāb-ı 'urefānıñ ekşeri merḳūmuñ çerāḡları idi. Ve 'Arabī, Fārisī tadrīs-i 'ulūm buyururlar idi. Tefsīr-i 'ilm-i Fārisī ve mağz-ı Ḳur'ān-ı Rabbānī olan *Meşnevī-i Şerīfī* daḥi ta'līm buyururlar idi ve ekşer medār u ma'aşları taḥrīrātları kesbinden idi. Kemāl-i şalāḥ ve taḳvāsından ekl-i şübḥātdan iḥtirāz buyururlar idi. Ve'l-ḥāşıl naḳd-i vaḳitlerin te'allüm ve 'amel ile imrār itdirirken bālā-yı Burusa'da medfūn ḳuṭbu'l-'ārifin Seyyid Nāşiru'd-dīn Buḡārī ḥazretlerinin dā'ire-i devletlerini hucurāt u ḳuşūr u maṭbah bināsıyla iḥyā eylemeyin şadr-ı rüm Velī Efendi ḥazretleri Āsitāne-i 'Aliyye'den Burusa'ya me'mūren teşrīf idüp

نره نره کاندین ارض و سماست

جنس خود را می کشد همچو گاه و کهر باست⁹⁸²

müfādınca Velī Efendi daḥi şulehā ve erbāb-ı 'irfāndan ve mu'taḳ-ı ehlu'llāh ve ḥüsn-i ḥaṭṭ ile meşḥūr olduklarına sebeb Efendi-i mūmā-ileyhi celb idüp leyl ü nehār merḳūm

⁹⁸² “Şu yerde ve gökte zerre zerre ne varsa hepsi de mınkatis gibi kendi cinsini çeker” Mevlānā Celāleddin-i Rūmī, *Mesnevī-i Ma'nevī* (6. Defter, 2898. Beyit, Sayfa 877.)

ile ‘aḳd-i meclis ve her yevm ziyāret-i ehlu’llāh ile celīs olarak eyyām-güzār olup tekrār Rāḡıb Paşa ḥazretleriniñ zamān-ı şadāretinde, Velī Efendi Āsitāne-i ‘Aliyye’ye da‘vet ve seccāde-i şeyḥü’l-islām ile kesb-i ‘izzet eyledikde Ḥalīl Efendi cenābları ḥüsn-i ḥaṭṭ ve vezīri ḳaṭ‘a bir *Reṣeḥāt-ı Şerīf* taḥrīr idüp Āsitāne-i ‘Aliyye’ye ‘azm ü iḥrām, mübārek Velī Efendi’yi taḳbīl ve *Reṣeḥāt-ı Şerīf*’ı merḳūme hediyye ve taḳdīm eyledikde veliyyü’n-ni‘m ḥazretleriniñ Şeyḥ Murād Efendi tarafından tarīḳ-i Naḳş-bendiyye’ye intisābı olduğına sebep ḡāyet memnūn u mahzūz olup Efendi bizim ziyāretimize gelüp bu hediyyeyi taḳdīm eylemeden “Āyā maḳşūduñ tarīḳ-ı tedrisde rütbe ḳaṭ‘ı mıdır, yoksa bir mevleviyyet midir?” didükde buyurmuşlar “Ḥayır efendim, maḳşūdum ḳaṭ‘-ı merātīb-i dünyā degildir. Belki bā‘iṣ-i teraḳḳī-i derecāt-ı cinān olan ḥacc-ı şerīfe ‘azm eylemege kemāliyle arzum vardır. İḥsān idüp bu bendeñizi ḥacc-ı şerīfe irsāl buyurmaḡa himem-i veliyyü’n-ni‘m leri niyāzdır.” didikde Velī Efendi ḥazretleri “ni‘me’l-maṭlūb” diyüp ol eyyāmda gümrük emīni olan İṣḥāḳ Aḡa ma‘rifetiyle evān-ı ḥaccdan beş altı ay aḳdem mu‘izzet ve mükerrerem zād-ı rāḥilesin⁹⁸³ tanzīm idüp Mısr-ı Ḳāhire’ye irsāl buyurmuşlar.

Der-reften-i ḥacc-ı şerīf⁹⁸⁴

در راه طلب بادیه کعبه چه باشد

صد بادیه کعبه و یک مرحله م⁹⁸⁵

müfādınca merḳūm cenābları ‘ulemā-yı ‘āmīlīn zümresinden olup ekṣer evḳātda *Reṣeḥāt-ı Şerīf* taḥrīr buyurduḡlarından sālīkān u ḥāceḡān-ı Naḳş-bendiyye’ye kemāl-i meyl ü muḥabbetleri olduğından vesīle-i ḥacc ile eb-i rūḥānīsī olan mürşidini daḡi cüst ü cūdan eylemeden ḡālī olmayup Mısr-ı Ḳāhire meşāyīḡinde bulmayup Cidde’de daḡi arayup bulmayup Beytü’l-ḥarāma dāḡil olup ba‘de’z-ziyāreti’l-Ka‘betü’ş-şūri taleb-i beyt-i ḥaḳīḳī idüp Mekke-i Mükerrema’de olan ‘azīzleri daḡi ziyāret ve merḳūmāndan taleb-i himmet ile intihāb-ı mürşid eylemeklige “Şāyeste ayā ḳangısıdır.” deyü bir dem talebden ḡālī olmayup ol ‘aşrdā mücāvir-i Ḥaremu’llāh iki zāt var idi. Biri şāh-ı ‘ulūm-ı

⁹⁸³ Müellif sehven “zād u rāḥilesin” şeklinde yazmıştır.

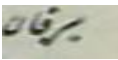
⁹⁸⁴ Hacca gidiş

⁹⁸⁵ “Talep yolunda Ka’be’nin çölleri ne olabilir ki

Yüz tane Ka’be çölü olsa da bizim için bir merhale sayılır.” Molla Cāmī <https://ganjoor.net/jami/divanj/fateha-shabab/ghazal-jf/sh67#bn2> (Erişim 12 Eylül 2022)

zâhir biri pâdişâh-ı iklîm-i bâtın. Üstâd-ı ‘ilm-i zâhir olan zâta Mevlânâ Yahyâ dirler idi. Mürşid-i ‘ilm-i ledünne ‘Aṭâ’llâh-ı Ṭaṭṭavî dirler idi. Merķûm Ḥalîl Efendi ‘Aṭâ’llâh-ı Ṭaṭṭavî cenâblarını ‘ilm-i ḥadîşde üstâd ittihâz idüp leyl ü nehâr meclîs-i devletlerine ḥâzır olup ‘ilm-i ḥadîşden müselsel ü muttaşıl Ṭaṭṭavî ḥazretlerinden aḥz-ı icâzet idüp ba‘dehu ṭarîḳ-ı Nakş-bendiyye üzre merķûm müşârün ileyh den aḥz-ı inâbet ve celb-i zıkr-i çâr-ḍarb eyleyüp ba‘de edâ il-ḥacc Burusa’ya ‘avdet buyurup lâkin ṭarîḳ-ı nâzenin-i ḥâceġân-ı ‘âlî -şânı kuvve-i ‘ilm ile a‘lâ bildigünden her ne ḳadar intisâb eylediler ise kendülerinde eşer-i te’sîr-i esmâ-yı Celîl ve zuhûr-ı nisbet-i Cemîl nümâyân olmadığından aḥz-ı nişbet eyledikleri mürşid eb-i rûḥânîleri olmadığını fehm idüp pîrlik bir ṭarafdan ve ‘illet-i ...(?)⁹⁸⁶ ve dîyḳ-ı şadr bir ṭarafdan ḥaste-cû-yı mürşide pâ-bende olup giceler tâ şubḥ olunca dergâh-ı ḥazrete müteveccih olup şöyle niyâz eyler idi ki “ Yâ Rabbî mürşid aramaġa muḳtedir iken aradım, bulamadım. Şimdi daḥi ḳudretim ḳalmadı, iḥsân eyle mürşidim gönder.” diyerek niyâzda iken biñ yüz ṭoḳsan senesinde ‘azîzim ‘ârif-i bi’llâh mürşid-i âġâh Seyyid Şeyḥ Muḥammed Emîn Efendimiz⁹⁸⁷ ḥazretleri Âsitâne-i ‘Aliyye’dan Burusa’ya teşrîf buyurduḳlarını istimâ idüp “ Ayâ, aradıġım bu zâtta vâr mı ola?” deyü bir ḳaç def a meclislerine gelüp şafâ-yı rûḥânî kesb eyleyüp ba‘dehu şeyâṭîn-i insden birinin iġvâsıyla terk idüp yine mürşid niyâz ider iken ‘âlem-i ma‘nâda merķûma “Âdem, mürşid civârına geldi, sen daḥi mürşid dilersin.” diñildikde irtesi ġün “Ayâ, civârımızda [39-a] kim ola?” deyü şâkirdânından istifsâr eyledikde cevâb virmişler ki “Bugünlerde civârınıza Âsitâne’dan teşrîf iden şeyḥ efendi ḥazretleri naḳl eyledi.” didiklerinde ol görüşüp terk eyledigine nâdim ü peşimân olup der-‘aḳab bir vâsiṭa tedârikiyle ‘azîz-i müşârün ileyh ḥazretlerinin meclislerine gelüp irâde-i şâdıḳa ile irâde getürüp aḥz-ı nisbiyet eyledikde hemân nisbet-i şerîf zuhûr eyleyüp aradıġını bulup semîrû’l-leyâlî mülâzımân-ı meclis-i ‘âlîleri olarak ezmân-ġüzâr iken ba‘zı kesân Efendi-i mûmâ-ileyhe “Efendim siz cümleñiñ üstâzısız, âmmeniñ cenâbıñıza ḥüsn-i naḳarı vardır. Şimdi sizi, dervîş oldu deyü ḥalḳ i‘râz idüp i‘tibârdan sâḳıṭ olursuz.” diyerek ḥâṭır-ı melbûse-i şeyṭâniyye gibi merķûma ḥulûl idüp tekrâr men‘ eylediklerinden soñra bir müddet mürûr idüp ‘azîzim

986

987 Derkenarda burayı işâret eden matlab okunamamıştır:

hazretleri Āsitāne-i ‘Aliyye’ye hicret buyurduklarında Efendi-i mūmā-ileyh ḥāb-ı ğafletden bī-dār olup

Geçdim ben ad u şāndan

Çıkdım ben o dükkāndan

edāsıyla “Tālib-i Hakk olana halk gerek degildir.” diyüp Āsitāne-i ‘Aliyye’ye ‘azm idüp tekrār dergāh-ı pīre rū-māl olup tecdīd-i bendegıyyet eylemişlerdir.

Tenbīh: Ādāb-ı tarīkat ve esrār-ı ma‘rifet bilmeyen her ne kadar ‘ālim ü ‘āmil olsa intikādı ke-beyti’l-‘ankebūtdur⁹⁸⁸, irādeleri pāydār olmaz zīrā zerre kadar şeyden mütelevvin olur ve kelām-ı kesāndan müte‘essir olur ve mu‘amele-i imtiḥān-ı mürşidden mütezelzil olur. Bu bābda vefeyātımız evvelinde ādāb-ı tarīkatden bahş eyledigimiz maḳāleye nazar olunsa bir miḳdār fehmi olunur.

وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقُّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ⁹⁸⁹

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī’a-

⁹⁸⁸ “Örümcek evi gibidir.” Ankebût Sûresi 41. Âyet-i Kerîme’ye telmihen.

⁹⁸⁹ el-Ahzâb 33/4. (...hak ve hakikati Allah söyler, doğru yolu da O gösterir.)

MAṬLAB:

‘Ayn-ı Ekber-zāde ‘Abdü’l-ğafūr Efendi 1208⁹⁹⁰

‘Ayn-ı Ekber-zāde H̄āce ‘Abdü’l-ğafūr Efendi, Burusa‘da adem-zen-i ‘ālem-i dūnyā olup heme evātını taḥṣīl-i ‘ilm ü kemāle ṣarf idüp ba‘dehu ṭarīk-ı tadrīse duḥūl idüp biñ iki yüz dört senesinde selāṭin-i ‘izām medreselerinden Sultān Murād-ı Ṣānī müderrisi olup ḥıdmet-i lāzimesiyle muḳayyed iken biñ iki yüz sekiz tārīḫinde ‘azm-i gül-zār-ı cinān eylemişdir.

Aḫvāluhu: ‘Ulemādan ve fużelā-yı dehrden bir zāt idi ve dā‘imā ta‘līm-i ‘ulūm-ı nāfi‘a ile imrār-ı evāt ider idi.

-Raḫmetu’llāhi ‘aleyhi raḫmeten vāsi‘a nevvera’llāhu merḳadehu-

⁹⁹⁰ Müellifin bu biyografide verdiği bilgiyi tashih ve tamamlama sadedinde Mehmed Fahreddin Efendi şu ifadeleri derkenarda kaydetmiştir: “Mümā-ileyh ‘Abdu’l-ğafūr Efendi merḫūm biñ yüz toḳsan sekiz senesinde Sultān Yıldırım H̄ān Medresesi’ne pīraye-baḫṣa ve biñ iki yüz iki sālinda ‘āzim-i medrese-i dārü’l-beḳā olup cesed-i ṣerīfi Ḥāzret-i Emīr Cāmī‘ī saṭīḫı civārında olan ḫāzīrede peder-i muḫteremīn ‘Ayn-ı Ekber Efendi ḫāzretlerinin ḳabr-i feyzine vedī‘a olunmuşdur.”

MATLAB:

Re'is 'Abdi-zāde Sa'id Efendi 1208

Re'isü'l-müderrişin 'Abdi-zāde Muḥammed Sa'id Efendi, Burusa'da ḳadem zen-i 'ālem-i mülk olup ba'de'l-kemāl ṭarīḳ-ı tedrīse sülūk idüp biñ yüz kırḳ altı tārīḳinde rü'ūs-ı tedrīs ile nā'il-i merām olduḳda ḳaṭ'-ı merātīb iderek biñ yüz ṭoḳsan sekiz tārīḳinde re'isü'l-müderrişin olmuşlardır. Ğāyet şuleḫādan ḳudemā-reftār ve ḫānedān bir zāt idi. Küll-i yevm sufrelerinden fuḳarā ve zu'efā ta'ayyüş iderler idi ve ziyāde pāk-dāmen ve ḫāṭır-şinās bir zāt idi. Zamān-ı ri'yāsetlerinde Burusa'nın zimāmı 'ulemā yedinde olup re'isü'l müderriş olan a'yān-ı belde olurlar idi. Merḳūm-ı mūmā-ileyh daḫi zimām-ı memlekete mālīk olup bir kimesneden bir varāḳ hediye daḫi ḳabūl eylememişlerdir.

Tenbīh: Eger denürse ki ya hediye'yi peygāmerān ḳabūl eyledi, bu nice ḳabūl eylemez? Fi'l-ḫaḳīḳa hediye ḳabūl olunur lākin hediye olursa ve illā fī-zamāninā sergerde olan kimesneye Allāh için ve sünnet-i Rasūlu'llāh'a tab'iiyyeten hediye getürmezler idi. Bir 'arḫa mebnīdir. 'Arḫa mebnī olduḳda ol hediye olmaz, rüşvet olur. Rüşveti daḫi alana virene la'net vardır. Bināen'aleyh ḳabūl eylemez idi.

Aḫvāluhu: Mervīdir ki Burusa ahālisinden bir iḫtiyār adamın bir inegi olup inekle ta'ayyüş ider idi. Ammā heftede, ayda inek ziyān eyledi deyü mütesellim sekbānları inegi tutup ḫabs idüp iḫtiyārı tecrīm iderler idi. Yine bir gün inegi ṭutmuşlar. İḫtiyār mükedder olur, Efendi-i mūmā-ileyhe gelüp tazallüm eyledikde ol adamın inegini ḳurtarmışlar ve şöyle buyurmuşlar ki “ Dīn-i Muḥammedī'de iḫtiyāra ḫürmet lāzımdır. Bir daḫi bu adamın rencide olduğunu istimā' eylemeyim!” diyüp derdmendi ḫalāş buyurduḳlarından soñra pīr-i mezkūr bir gün bir şaḫan ḳaymak yapup Efendi merḳūma getürmüş, buyurmuşlar ki “ İḫtiyār, bu nedür?” İḫtiyār daḫi “ Efendim bizim inegin ḫuşūlündendir.” didikde buyurdılar ki “Ğāyet memnūn oldum, çokdandır cānım bir ḳaymaklu ḳatayıf ister idi, in-şā'allāh aḳşama bir ḳatayıf bişürsünler. Sen de gel,

berāber ekl idelim.” didikden şöŋra çıkarup ihtiyāra kaymağıñ aķçesi olarak bir altmışlık dağı ‘inayet buyurduklarında, ihtiyār almayum deyü murād eyledikde “Eger sen bu aķçeyi almazsañ ben de kaymağı kabūl eylemem.” deyü ol adamıñ kaymağı şemenini viridi deyü naķl ile kemāl-i ‘iffetini beyān iderler. Biñ iki yüz sekiz tārīhinde hitāb-ı irci‘ī irişüp ‘ālem-i ‘uķbāya sefer ve raķt u baķtın sivādan cer eyleyüp Deveciler Mezāristānı’nda medfūn ve dea‘vāt-ı mü’minin ve mü’mināta maķrūn olmuşdur. ‘Azīmü’l-cüsse, tavīlü’l-ķāme, keşirü’l-lihye, mehibü’l-hey’et bir zāt idi.

-Raķmetu’llāhi ‘aleyhi raķmeten vāsī’a-

(MAṬLAB:)

Kelesli Seyyid ‘Abdu’llāh Efendi sene ?⁹⁹¹

Kelesli Seyyid ‘Abdu’llāh Efendi, Keles kaşabasında ‘ālem-i vücūda gelüp fark u temyīze muḳtedir olduğda taleb-i ‘ilm ile eyyām-güzār olup sā’ik-ı ezel sevḳıyla Burusa‘ya nüzūl idüp Fāzıl Ḥasan Efendi’den telemmüz-i icāzet ve ta‘līm-i ‘ilm ile mücāz olup Cāmi‘ -i Kebīr‘de cum‘a kürsisi olan sūtünüñ zeylinde ‘ibādu’llāha tedrīs-i ‘ulūm-ı nāfi‘ a ider iken ṭarīḳ-ı medreseye daḫi nā’il olup rū’ūs-ı ḥāriḳ ile dāḫil-i zümre-i müderrisīn ve refte refte Şāhin Lala müderrisi olduklarında cebel-i vücūdlarından murḡ-ı rūḫlarını şāheyin-i ecel şayd ve umūr-ı sivādan bī-kār olduğda Bıñarbaşı Ḳabristānı‘nda Emīr Sulṭān ḥāzretlerine mensūb olan serviñ sāyesinde kūhsār-ı ‘ilm-i irfān olan vücūdları ḳarār ve raḥmet-i Yezdān (ile) ālām-ı sivādan bī-zār olmuşdur.

Vaşfihi: ‘Ulemā ve şuleḫā ve üdebādan ve ‘ilm-i şerefle ‘āmil ü kümmel vaşatü’l-ḳāme, münevverü’l-cebhe bir zāt idi.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘a-

⁹⁹¹ Müellif tarafından derkenara muhtemelen sonradan eklenen bu zatın vefat tarihi yoktur. Eserde kronolojik sıra gözetilmesi ve müellifin biyografiyi bu kısma eklemesinden hareketle vefat tarihinin hicri 1208 yılı civarında olması muhtemeldir. Gazzîzāde’nin vefeyatname türündeki diğeri olan *Hulâsatü’l-vefeyât* ta da bu isimde birisi bulunmamaktadır.

MATLAB:

Pîrî Kâdî-zâde Seyyid Muştafâ Efendi 1209

Pîrî Kâdî-zâde Seyyid Muştafâ Efendi burcu'l-evliyâ, maḳarr-ı aşfiyâ, maḥrûse-i Burusa'da teşrîf-i 'âlem-i şuhûd idüp rû-yı varaḳ-ı beyzâda muḥarrer sevdâyı fark u temyîze muḳtedir olduğda [39-b] 'ilm ü kemâle sa'y ü ḡayret idüp 'aşrında cümle üstâdânıñ üstâdı Celî Fâzıl-ı Muḥaddiş Ḥasan Efendi ḥazretlerinden te'allüm-i 'ulûm birle nûsaḡ-ı seb'ayı tekmi'l idüp icâzet aldūklarından şoñra 'ilm-i Fârisiye daḡı bir erbâb-ı pîrden aḡz u telemmüz eyleyüp Fârisî ve 'Arabîde bizâ'aları zâhir ü nümâyan olduğda rû'ûs-ı tadrîs ile daḡı teşerrüf eyleyüp sa'âdet-ḡânelerinde ve sâ'ir buḳâ'-ı mübârekelerde ṭâlibâna 'ilmeyn-i mezkûreyni ta'lîm iderek eyyâm-güzâr iken manşib-ı neḡâbet daḡı kendülere tevcîh olunup bir zamân daḡı ḡidmet-i evlâd-ı Rasûl-i Ekrem - *şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem*- ile imrâr-ı eyyâm idüp ber-muktezâ-yı fenn-i 'ilm-i Fârisî kendülerde ṭaraf-ı ṭarîḳ-ı 'aliyyeye meyl ü raḡbet zuhûr idüp pîşvâ-yı zâhidîn reh-nümâ-yı sâlikîn Ḥazret-i Şeyḡ Seyyid Muhammed Emînü'n-Nakş-bendî -*sellemehu's-selâm*- cenâblarına irâde getürüp ilâ-âḡiri'l-'ömr 'azîz-i müşârün ileyh den ta'allüm-i 'ulûm-ı taşavvuf idüp ḡattâ *Meşnevî*-i Ḥazret-i Mevlânâ -*ḡaddesa'llâhu sirrahu'l-a'lâ*- ve *'Uhûd-i Muḡammedî*-i İmâm-ı Şa'rânî -*ḡuddise sirruhu'l-'âlî*- daḡı tilâvet buyurmuşlardır.

Ve ekşer eyyâmda mülk-i melâik-enîs ḡazret-i pîrden dūr olmayup 'îdi'l-mü'minîn olan eyyâm-ı cum'âda 'azîz ḡazretleri ḡangı câmi'e teşrîf buyururlar ise merḡûm daḡı ma'ıyyet idüp ḡuzûr-ı pür-nûrlarında ḡuṭbe-i cum'â tilâvet ve vûs'ları miḡdârı ḡidmet-i mürşide bezl-i maḡderet ü ḡaḳḳ-ı şeyḡânelerine ri'âyet iderek sübḡa-gerdân-ı leyâlî vü eyyâm iken cânib-i Cenâb-ı Subḡânî'den ḡiṭâb-ı müsteṭâb-ı irci'î ḡuş-ı cânına erdikde biñ iki yüz toḡuz sâlinde 'âlem-i melekûta sefer eyleyüp Bıñarbaşı Ḳabristânı'nda Ḳoca Efendi Türbesi civârında defîn ve Ḥazret-i Ḥaḳḳ'a rehîn olmuşdur.

Ġāyet ‘ālim ü fāzıl ü kāmıl ve ‘ilmiyle ‘āmil ehlu’llāh derecesinde bir zāt-ı ‘āli-
kadr idi. Silsileleri Pīr-i Emīr Sulţān ḥāzretlerine mūntehīdir. Ekser leyālīde ehlu’llāh
türbelerine mülāzım olurlar idi. ‘Ādet-i ‘aliyyeleri idi ki aḡşām namāzından şöŋra
kōnağından çıkup Emīr Sulţān Efendimiziñ türbe-i ‘aliyyelerine varup türbedār-ı def
ve anda şabāḥa kadar müteveccih olur idi. Bir gice daḡi Ḥāzret-i Ūftāde Efendimiziñ
meşhed-i münevverelerinde tābe-şabāḥ āḡāḥ olur idi. Ve bir gice Seyyid Nāşır
Efendimizde ve bir gice Abdāl ḥāzretlerinde ve bir gice Abdāl Muḡammed
ḥāzretlerinde ve bir gice ceddīm Ġazzī ḥāzretlerinde ve bir gice ‘Abdu’l-laţīf Ḳudsī
ḥāzretlerinde, bunuñ emşāli her ne kadar ehlu’llāh efendilerimiziñ türbe-i münevvereleri
var ise merḡūm ḥāzretleri nevbet ile her gice birinde misāfir olup merḡad-i ‘aliyyelerine
teveccūḥ ile şabāḥ iderler idi. Ve dā’imü’d-dehr ba‘de intişābu’t-ṭarīḡat ḡā’ideleri bu
tertīb üzere idi. Ve’l-ḡāşıl nazīri nā-yāb bir zāt-ı ‘āli-kadr idi.

-Raḡmetu’llāhi ‘aleyhi raḡmeten vāsī‘a nevvera’llāhu merḡadehu-

(Ḥilyetuhu:) Vasaṭu’l-kāme, münevverü’l-cebhe, müdevverü’l-liḡye idi.

MATLAB:

Kebābçı-zāde Muşţafā Efendi 1209

Kebābçı-zāde Muşţafā Efendi merķūm deryā-yı bī-pāyān-ı ‘ālem-i melekūtdan keşti-süvār-ı ‘ālem-i mülk olup fark u temyize muķtedir olduķda taķsil-i ‘ilm ü kemāl idüp bā-imtiķān ru’ūs-ı tadrīs-i Burusa ile be-kām ve nā’il-i merām olup Cāmi‘-i Kebīr‘de ders-i ‘āmlık ķidmetiyle eyyām-güzār iken esrār-ı tārīķate daķi tālīb olup ‘Umdetü’l-Meşāyiķi’l-kirāmü’n-Naķş-bendī Hāzret-i eş-Şeyķ Seyyid Muhammed Emīn Efendi hāzretlerine intisāb ve şeyķ-i ķile ile āteş-i tevķīdde zātını kebāb ve nā’il-i esrār-ı ulū’l-elbāb ve füyūzāt-ı ilāhīden feyż-yāb ve yevmen mine’l-eyyāmi li-ecli’l-maşlaķa Āsitāne-i devlet-i āşiyāniye sefere şitāb ve Mudanya İskelesi’nden kendüyi sefīneye irķāb ve küşād-ı bādbān ile seyr-i ber-āb ve Bozburun-nām maķall-i mūhlikede sefīneleri derūnuna aķz-ı āb ve ķamūlesi ķamşā olduķından derūn-ı gemide olan şişüp sefīneyi ķarāb idüp ānīde iki şaķķ ve ol maķalde deryaya ğarķ ve rūķi cesedinden fark ve ‘ālem-i melekūta ķirmāni mişlū’l-burāķ olmuşdır.

(Hīlyetuhu:) Vasaķü’l-ķāme, evsaķu’l-liķye, za‘īfū’l-būnye abdāl ve sāde-dil bir zāt idi.

-Raķmetu’llāhi ‘aleyķi raķmeten vāsi‘a-

Her ne ķadar seng-i mezārları ma‘lūm degil ise daķi manşīb-ı şehādet kendülere kāfīdir. Zīrā الغريق شهيد⁹⁹² buyurulmuşdur ve derece-i şehādet daķi efđal-i derecāt-ı āķiretdir.

-Raķmetu’llāhi ‘aleyķ ve ‘alā-men fī-sefīnetiķi ilā-yevmi’d-dīn-

⁹⁹² “Boğularak ölen şehittir.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 5/258 (No. 1149).

MATLAB:

Kete Kâtibi Seyyid ‘Abdu’r-raḥīm Efendi 1209

Kete Kâtibi Seyyid ‘Abdu’r-raḥīm Efendi cenâbları maḥrûse-i Burusa‘da ‘âlem-i kevne gelüp farḡ u temyîze muḳtedir olduḡda taḥşîl-i kemâl ü me‘ârif eyleyüp Kete maḥkemesinde re‘isü’l-küttâb olup ve ṭarîḡ-ı [40-a] tadrîse daḡi dâḡil ü ḡat‘-ı merâtib ile meḡâşîdına nâ‘il olup dūş-ı istihḡaklarına manşib-ı neḡâbet tevcîh olunup şeref-i neḡâbet ile müşerref olduḡda ‘aḡabinden va‘deleri tamâm olup terk-i dünyâ vü ‘azm-i ‘uḡbâ ve vâşıl-ı rahmet-i Rabbü’l-‘âlemîn ve nâ‘il-i şefâ‘at-i Rasûl-i Kibriyâ olduḡda (...) ⁹⁹³ senesinde Bıñarbaşı Mezâristânı’nda Ḳalender-ḡâne zeylinde medfûn ve rahmet-i Ḥaḡḡ’a maḡrûn olmuşlar idi.

Ve min-aḡvalihi: Zürefâdan ve aşḡâb-ı me‘ârifden bir zât idi. Kete Maḡkemesi Re‘isü’l-küttâblığı üzerinde olma taḡrîbi fuḡarâ ve ehl-i ḡurâyı ḡıfz u şıyânetleri aḡzar olduḡından ekşerî Burusa‘ya teşrîf iden mevâlî Kete niyâbetini daḡi merḡûma iḡâle iderler idi. Aḡkâm-ı şer‘-i şerîfe diḡḡât ü ri‘âyet iderler idi. Muḡıbb-i ehlu’llâḡ idi. Ekşerî meşâyiḡ-i kirâm ile ülfet iderler idi. Ḥîn-i vefâtlarında medreseleri Yıldırım ḡurbında Bâyezid Paşa‘ya vâşıl olmuş idi.

⁹⁹³ Müellif tarih bilgisini boş bırakmıştır.

MATLAB:

Ḥāce-zāde Maḥmūd Efendi 1210⁹⁹⁴

Ḥāce-zāde Maḥmūd Efendi merḥūm maḥrūse-i Burusa‘da şaḥīfe-i ‘ālem-i şuhūda gelüp farḳ u temyīze muḳtedir olduḳda taḥşīl-i ‘ilm ü kemāl birle tarīk-ı tadrīse biñ yüz yetmiş üç sālinde vāşıl olup ḳaṭ‘-ı merātib iderek biñ iki yüz toḳuz tārīhinde Ḥamza Beg Medresesi müderrisi olup medrese-i merḳūmede iken ser-māye-i girān-māye-i ‘ömr-i nāzenīnleri nakdi muḥāsib-i serī‘ü’l-ḥisābıñ kātibeyn-i ‘ādileyni vesā’ itīyle ḥesāb ve defter-i a‘mālī kütüb ü taḥrīr ü ḥüsn-i ḥātime ḥātemiyle ḥatm ve zümre-i mü‘minīn siciline ḳayd olduḳda meşālīḥ-i sivāyı tekmīl ve cerīde-i a‘mālīni dergāh-ı aḥkemü’l-ḥākimīne tesyīr idüp biñ iki yüz on sālinde maḥşūl-i cānını Ḥaḳḳ’a teslīm eyledikde Deveciler Ḳabristānı‘nda medfūn ve raḥmet-i Ḥaḳḳ’a maḳrūn olmuştur.

Ve min-ahvālihi: Erbāb-ı me‘ārifden olma sebebiyle maḥkeme-i kübrāda muḥāsebe ḳaleminde re‘īsü’l-küttāb olup umūr-ı vaḳfu’llāhı aḥsen idāre ile rü‘yet buyururlar idi. Mustakīmü’l-aḥvāl şuleḥādan edīb bir zāt-ı ‘ālī -ḳadr idi.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘a-

⁹⁹⁴ Bu zatla ilgili olarak müellifin damadı Mehmed Fahreddin Efendi tarafından derkenarda şu bilgi kaydedilmiştir: “İşḥaḳ Ḥācesi Mevlānā Aḥmed Efendi merḥūmuñ neslindendir.”

MATLAB:

Dede Lûtfu'llâh Efendi 1210⁹⁹⁵

Ṭahārî-zâde Dede Lûtfu'llâh Efendi cenâbları maḥrûse-i Burusa'da Veled-i Ḥabîb Maḥallesi'nde ḳadem-zen-i ḥarâbe-zâr-ı dehr-i denî olup farḳ u temyîze muḳtedir olduḳda taḥşîl-i 'ilm ü me'ârife sa'y ü ḡayret idüp zamânında olan ders-i 'âm ve 'ulemâ ve zevi'l-iḥtiramîñ ekşerîne ḡalebe eyleyüp bizâ'ası nümâyan olduḳda biñ yüz yetmiş iki sâlinde ṭarîk-ı tadrîse dâḥil ve rû'ûs-ı şehriyârîye nâ'il oluppyine evḳâtını ta'lîm ü ta'allûm ile imrârdan ḥâlî olmayup kendüleri Ḥâ'ce Mıṣrî Efendi'niñ dersine ḥâzır olurlar idi. Ḥattâ reh-i rastları âsitânemiz ḳapusu önünden olduḒına mebnî ḥîn-i şabâvetimde ba'de edâ'i'l-şubḥ at ile ve rikâbında elbise-i fâḥire bu iki çuḥadârile mürûr u 'ubûr eylediklerini defâ'at ile müşâhade eylemişimdir. Ve şûrb-i duḡâna mübtelâ olup rindâne meşreb olduklarında(n) ba'zı kerre daḡi at üzerinde a'lâ kiraz seçmesi çubuk elinde duḡân içerek mürûr iderler idi. Ve ṭâlib-i 'ilm olanlara sa'âdet-ḡânelerinde tadrîs-i 'ilm-i 'Arabî ve Fârisî iderler idi.

Vech-i Tesmiye Dede: Dede Efendi dinildiginiñ sebebi ve vech-i tesmiyesi oldur ki ḥîn-i sebâvetlerinde ṭarîk-ı Mevlevîye'ye intisâb ve maḳbûl-ı dergâh-ı ulû'l-elbâb olup ser-i sa'âdetlerine sikke-i Mevlevî pûş ve ḡırḳa-i ber-dûş ve Cünûnî Âsitânesi şeyḡi Şeyḡ Şâḡıḡ Efendi yedinden âb-ı ḡayat-ı ṭarîḡatı nûş buyurduḒlarında Dede Efendi diyerek şöhret-şî'âr olmuşdur.

Ve min-aḡvâlihi: Ḓâyet ḡaviyyü'l-zihni idi. Ḥattâ rivâyet iderler ki kemâl üzre 'ilm-i Fârisî bilür idi. “Ulûm-ı 'Arabîyenin envâ'ını ba'de't-taḥşîl 'ilm-i Fârisîyi üç ayda taḥşîl eyledim.” dirler imiş. Ḓâyetü'l-ḡâye ḡânedân u aşḡabü'l-fenden idi ve fuḡarâ vü dervîşân ve ṭâlibân (ü) ḡâceḡândan şâm u seḡer ṭa'âmında üç beş zât ḡâzır olurlar

⁹⁹⁵ Bu zatla ilgili olarak da müellifin damadı Mehmed Fahreddin Efendi tarafından şu bilgi derkenarda kaydedilmiştir:

“Müderrisinden Ṭahārî 'Oṣmân Efendi merḡūmuñ necd-i muhteremiñden Dede Lûtfu'llâh Efendi'dir.”

idi ve herbir dā'irelerine gelen zevāta ikram u in'ām ve it'ām-ı ta'ām ile nā'il-i merām iderek güzārende-i eyyām iken biñ iki yüz toköz târihinde Hamza Beg müderrisi olup biñ iki yüz on senesinde;

چو آهنگ رفتن کند جان پاک
چه بر تخت مردن چه بر روی خاک⁹⁹⁶

müfādınca cānib-i mülk-i beķāya 'azm-ı sefer eyleyüp Biñarbaşı Qabristānı'nda Qalender-hāne zeylinde hānedānlarına maḥşuş olan qabristānda medfūn ve raḥmet-i Yezdān'a maḥrūn olmuşdur.

Ve min-evşāfihi: Aşhāb-ı kemāl ü erbāb-ı hāl ve belīgü'l-beyān ve'l-maḥāl naẓīri nā-yāb bir zāt-ı 'ālī -qadr idi. Bir iki def'a Haremeyn-i muḥteremeyni tefṭişi vekāleti dūş-ı istiḥkāklarına taḥmīl olup umūr-ı merḳūme-i idāre birle ḥidmet-i merḳūme ile kesb-i şeref eylemişler idi. Ve sinn-i şerīfleri ḥīn-i vefātında taḥmīnen altmışa resīde olmuş idi. Tavīlū'l-kāme, vasaṭū'l-liḥye, münevverü'l-cebhe bir 'azīz idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyh-

⁹⁹⁶ “Temiz bir can, Allah yolunda yürüyorsa ister ölü ister diri olsun (fark etmez)” Sa'di-i Şirāzī – Gülistān <https://ganjoor.net/saadi/golestan/gbab1/sh1#bn9> (Erişim 12 Eylül 2022)

MATLAB:

Çakıcı-zâde Seyyid İbrâhim Efendi 1212

Çakıcı el-Hacc İsmâ'îl Ağa-zâde Seyyid İbrâhim Efendi, maḥrûse-i Burusa'da biñ yüz toḡsan târîḡlerinde 'âlem-i fâniye gelüp pederleri sāyesinde [40-b] ta'allüm-i 'ulūm idüp babaları rāḡile-bend-i mülk-i beḡa olduḡda ṭarîḡ-ı tadrîse dāḡil olup ḡaṭ'-ı merâtib-i tadrîse dest-res olmayup biñ iki yüz on iki evāḡirinde; من مات من الطاعون شهيد⁹⁹⁷ sırrına vāṡıl olduḡda Bıñarbaşı Ḳabristānı'nda kendü dā'irelerine taḡṡış olan meḡābir derūnunda maḡbūr ve raḡmet-i Yezdān'a maḡrūn olmuṡdur.

Ve min-aḡvālihi: Eger kendūleri šüretde šābb idi lâkin ḡarekāt ü sekenāt ve evzā'-ı eṭvārî šeyḡāne ve ḡāyet müteḡeyyin ve muttaḡı ve erbāb-ı hevādan müteḡānib ve dā'im ḡānelerinde 'ulemā vü šuleḡā vü meṡāyiḡa muṡāḡib ve ṭarîḡ-ı Ḥaḡḡ'a ṭālib ve 'ibādāt ü ṭā'āta rāḡıb olduḡundan ṭarîḡat-ı 'aliyyeye bu 'abd-i 'āciziñ yed-i küstāḡānemden irāde ḡetürüp sālîk olmuṡlardır.

Ve min-eṭvārihi: Ve ḡāyet ḡayr u ḡāsenāta mā'il idi. Beldemizde Mi'rāciyye-i Rasūl-i Ekrem -ṡalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- zuhūr eyledigi târîḡlerde bir mi'rāc gicesi bu faḡır ādetimiz üzre ba'de'l-'iṡā cemā'at-i keṡire ile ṡalāt-ı tesbîḡi edā idüp kürsî-niṡn-i va'ṡ u teṡkîr olduḡımda بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا⁹⁹⁸ nazm-ı celîlinde va'ṡa mübāṡeret idüp kıssa-i Mi'rāc-ı Seyyidü'l-enām -'aleyhi's-selām- tafṡîlen taḡrîr eyledigimde merḡūm İbrâhim Efendi ḡāzır bi'l-meclis idi. Ba'de'd-du'ā oṡada šürb-i ḡāhve ider iken Mi'rāciye kelāmı ḡüzer eyledikde merḡūm nuṡḡa gelüp buyurdılar ki "Bizim bu gice istimā' eyledigimiz mi'rāciyye ḡāyet elṡaf oldu. İn-ṡā'allāhu Te'ālā sene-i ātiyede nev-nehc üzre menṡūren taḡrîr-i kıssa-i mi'rāc-ı šerîf olmaḡ iḡün bir vefḡ peydā idüp eṡnā-yı taḡrîrde sāmi'in šürb-i šerbet ve

⁹⁹⁷ "Kim taundan ölüre šehit olarak ölmüṡtür." Canan, *Kütüb-i Sitte*, 11/358 (No. 4038).

⁹⁹⁸ el- İsrâ 17/1. (Raḡmān ve raḡîm olan Allah'ın adıyla...Bir gece kendisine bazı âyetlerimizi ḡösterelim diye kulunu Mescid-i Harām'dan çevresini mübarek kıldıḡımız Mescid-i Aksâ'ya ḡötüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, ḡerḡekten her šeyi iṡitmekte ve ḡörmektedir.)

leben ile def‘-i yebüset eylesinler. Ve bu tertîb üzre Mi‘râciyye daği bizden yâdigâr olup ‘avâm-ı mü‘minîn daği istimâ‘ ile behredâr olsunlar. Zîrâ merhûm Sultânü’l-‘ârifîn ‘Oşman Dede⁹⁹⁹ hâzretleriniñ manzûm u muştalağ *Mi‘râciyye-i Şerîflerini* istimâ‘da fehminden ‘avâm behredâr olmadıkları be-dîdârdır. İn-şâ’allâh bu üslûb üzre olan Mi‘râciyye daği bizde yâdigâr kılsun.” diyüp hatm-i kelâm buyurdılar.

Birkaç mâh mürûrunda merhûm nâ-mizâc olup من تداركو احوالكم قبل نزول الملك müfâdıncâ kavm-i kabîlesini cem‘ idüp vâfir hayrât ve hasenât ve bedel-i hacc vaşıyyet eyleyüp Mi‘râciyye tilâvet olmak için daği üç yüz gurûş vağf eyleyüp böyle bir hayr-ı celîl yâdigâr deyü vesîle ile na‘il-i şefâ‘at -i Rasûl-i Kirdgâr olup من سن سنة حسنة فله أجرها¹⁰⁰¹ tahtında dâhil olmuştur.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘a ve nevvera’llāhu merḳadehu-

⁹⁹⁹ Nâyî Osman Dede (ö. 1142/1729) Kutbünnâyî diye tanınan neyzen, bestekâr ve şair. Nâyî Osman Dede’nin mi‘rac kandillerinde okunmak üzere yazıp bestelediği *Mi‘râcü’n-nebî aleyhisselâm* adlı eseri Mi‘râciyye türünün en tanınmış örneğidir.

¹⁰⁰⁰“Ölüm meleği kapıya gelmeden önce hâllerinizi düzeltiniz.”

¹⁰⁰¹ “Kim güzel bir sünnet başlatırsa, yapanların ecirlerinden onun için de vardır...” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 16/538 (No. 6041).

MATLAB:

Fındık İmām-zāde Muḥammed Sa‘īd Efendi 1212

Fındık İmām-zāde Muḥammed Sa‘īd Efendi, maḥrūse-i Burusa‘da ‘ālem-i kevne gelüp sinn-i temyīze vāşıl olduḡda ‘ilm ü ‘irfān taḥşīline sa‘y idüp ‘Arabī ve Fārisīde mahāretinden soñra Kelām-ı Rabbü’l-‘ālemīn’i hıfz idüp kırā‘at-ı seb‘a ve ‘aşara üzre tilāvete ġayret ile ‘ilm-i Kur‘an’ı daḡi ḡaşıl eyledikde Ḥisār Cāmi‘i imāmetine daḡi mālīk ve maḡkeme-i kübrāda bāb ḡaleminde kitābete sālīk ve biñ yüz elli toḡuz sālinde ṡarīḡ-ı tadrīse dāḡil olup merātīb-ı medārisde ḡaṡ‘-ı maḡāmatda iken bāb baş kitābeti daḡi kendülere naşīb olup umūr-ı ‘ibādu’llāhı idāre ile evān-güzār iken kendülere kemāl-i şeyḡūḡat gelüp ḡidmet-i kitābeti terk idüp biñ iki yüz sekiz tārīḡinde Murād-ı şāni - ‘*aleyhi’r-raḡmeti’l-Bārī*- Medresesi rü‘ūsuyla ber-murād olup ‘uteḡāu’llāhdan¹⁰⁰² olduḡuna mebnī du‘ā-yı şāḡīb-i vaḡf ile ber-devām iken biñ iki yüz on iki senesinde va‘deleri tamām olup naḡd-ı ḡaşıl-ı cānını Aḡkemü’l-Ḥākimīn’e teslīm idüp Ḥisār Cāmi‘i muvācehesinde olan ḡabristānda medfūn ve raḡmet-i Ḥaḡḡ’a maḡrūn olmuşdur.

Aḡvāluhu: Her bir fende māhir ü ‘ālim ü fāzıl ve erbāb-ı ḡüner ve ṡurefā ve ‘urefādan bir ṡāt idi.

Ḥilyetuhu: Ḥaşīrū’l-ḡāme , ḡafīfü’l-liḡye, ṡa‘īfü’l-būnye idi ve sinn-i şerīfleri toḡsan beşi mütecāviz idi.

-Raḡmetu’llāhi ‘aleyhi raḡmeten vāsi‘a-

¹⁰⁰² Allah’ın baḡışladıḡı kimselerden.

MATLAB:

Orḡān İmāmı-zāde Muḡammed Sa‘īd Efendi 1213¹⁰⁰³

Orḡān İmāmı-zāde Muḡammed Sa‘īd Efendi Orḡān Ġāzī - ‘*aleyhi’r-raḡmetü’l-Bārī*- ḡazretleriniñ cāmī‘-i şerīfiniñ imāmı olan Muḡammed Emīn Efendi’niñ şūlb-i pākinden biñ yüz yetmiş üç tārīhinde Orḡān Maḡallesi’nde ‘ālem-i sivāya gelüp naḡd-ı vaḡtlerin taḡşīl-i ‘ilm ü me‘ārif e şarf idüp ‘ulūm-ı ‘Arabīyye ve Fārisiyyeden behredār ve ḡaṡṡ-ı ta‘līḡde daḡı yegāne olduḡda pederleri ve büyük ḡarındaşlarıyla bile şuḡrā maḡkemesinde kitābet ḡidmetinde olup evḡatını ta‘līm ü ta‘allūm ile imrār ve heftede iki gūn Orḡān Cāmī‘i civārında kendūlere maḡşūş olan ḡaşr-ı ra‘nāda ta‘līm-i meşḡ-i ta‘līḡ buyurup ¹⁰⁰⁴ خير الناس من ينفع الناس mişdāḡınca ṡālibān-ı me‘ārif e iṡāl-i ḡayrda iken ṡarīḡ-ı tadrīse daḡı duḡūl idüp şāniyen ḡāce Muşliḡi’d-dīn’e vāşıl olduḡda ḡille-sūyı bī-tāb (?)¹⁰⁰⁵ eyleyüp hedef-i tenden sehm-i rūḡı ceste vū nişāne-i ‘ālem-i ervāḡa teşne olup biñ iki yüz on üç [41-a] sālinde raḡmet-i ḡaḡḡ’a vāşıl olup Desturḡān Türbesi ḡurbında ‘īdgāḡa nāḡır ḡabristānda medfūn ve ‘īdu’llāḡa (?)¹⁰⁰⁶ maḡḡrūn olmuşdur. Fevtlerine bu tārīḡi Nūzhet Efendi demişdir.

Tārīḡ:

Fā‘ ilātūn fā‘ ilātūn fā‘ ilātūn fā‘ ilūn

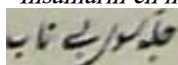
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Cūr‘a-nūş-ı cām tā ki ḡīr-i mevt oldı meḡer

Kātīb-i şūrī Sa‘īd Molla sa‘ādet-iktisāb

¹⁰⁰³ Mehmed Fahreddin Efendi varak 40-b’nin derkenarına şū kaydı düşmüştür: “1158 senesinde vefāt iden Ḥisār Cāmī‘i İmāmı vā‘iz Şeyḡ Süleymān Efendi merḡūmuñ maḡdūm-ı me‘ālī-rūsūmı İmām-zāde Muḡammed Sa‘īd Efendi’dir.”

¹⁰⁰⁴ “İnsanların en ḡayrılısı insanlara faydalı olandır.”

¹⁰⁰⁵
¹⁰⁰⁶

*Çille-i zūr u kemānı Rüstem'e resm ögredir
Çünkü taş dikdi bu meydān içre oldı çille-tāb*

*Yek dil ile iki el kaldır du'ā it Nüzhetā
Eyleye gül-zār-ı Firdevs içre Haqq kāmīl-nişāb*

Ve min-kemālihi: Merhūm cenābları ibādāt-ı nevāfilin efđali olan kemān-keşlige dađi meyl idüp esrār-ı rāmiyāne vākıf olup şāhib-i kıbza ve pehlevānlıkda ok meydānına taş dikmiştir. Ok atmak efđal-i 'amel-i nevāfildir didigimiz aña binā'endir ki Hāzret-i Faḥr-i 'Ālem -*şallallāhu 'aleyhi ve sellem*- sa'ādetle buyururlar ki *ارموا و* ¹⁰⁰⁷ *الركبوا و ان ترموا الى احب من ان تركبوا و كل* hāşılı ma'nā-yı ḥadīs-i şerīf oldur ki “ Ok atın ve ata biniñ, ok atmaqlık benim 'indimde ata binmeden dađi sevgilüdür ve mü'minin oynadığı oyunların cümlesi bātıldır ya'nī ḥarāmdır illā üç şey degildir. Ok atmak, ata binüp atı ta'līm idüp ḥarbe müheyyā eylemek, ehli ile tenhāsında mülā'abe ve mülāṭafe eylemek” ve bu üç 'amel 'inde'llāh ve 'inde Rasūlu'llāh sevgilidir ve cemī'-i nāfile 'ibādetlerin efđalidir. Zīrā üçünde dađi dīn-i Muḥammediyye'niñ i'zāzına sebep vardır. Ok atmak ta'līm idüp ḥin-i muḥārebeye küffāra galebeye sebep olur. Küffāra gālib olmaqlık ile dīne i'zāz olur ḥattā bir ḥadīs-i şerīfde dađi ser-defter-i enbiyā -*'aleyhi's-selām*- Efendimiz sa'ādetle buyurmuşlardır ki “ Bir ok sebebiyle Allāh Te'ālā üç kimesneye mağfıret ider: Ol okı yapan üstadı ve özlerinde ḥāmil olup getüreni ve atanı.” Ata binmek ta'līm idüp te'dīb-i feres eylemekde dađi nusret-i dīne sebep vardır ki ḥin-i kıtālde esb-süvār olup sell-i seyf idüp küffār ile muḳātele idüp şūrurlarını ümmet-i Muḥammed üzerinden def' ile çerāğ-ı dīn-i Muḥammedī envārının izdiyādına sebep olur. Ehli ile mülā'abe dađi teksir-i ümmet-i Muḥammed'e sebep olup fi'd-dünyā ve'l-āḥire ümmet-i Muḥammed'in izdiyādına bā'ış olur. Zīrā te'ehhülden murād ümmet-i Muḥammed'in ziyāde olmasıdır. Nitekim sa'ādetle; *تَنَاجَوْا تَنَاسَلُوا تَكْتُمُوا*

¹⁰⁰⁷ “Ok atınız ve ata bininiz. Ok atmak benim için ata binmenizden ve her şeyden daha sevimlidir.” Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi (10 cilt)*, (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2012), 7/538 (No. 2811).

فَإِنِّي أَبَاهِي بِكُمْ الْأَمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَوْ بِالسَّقَطِ¹⁰⁰⁸ buyurmuşlardır. Hâṭūniyle mülâ‘abede tarafeynden muvâkı‘aya rağb-ı kâmile hâşıl olup iki taraftan heyecân zuhûriyle muvâkı‘a oldıkda andan huşul-i veled der-kârdır. Eger saķaṭ olsa daḡi rûz-ı cezâda ḡayyen zümre-i mü‘minîne ilḡâķ olup ümmet-i Muḡammed’iñ keşretine bâ‘ iş olur. Eger ‘ināyet-i Ḥaķķ’la dünyāya gelür ise bir mü‘min ziyāde olur ve velediñ zümre-i mü‘mininden olması sebebiyle vālideynine daḡi gerek ḡayātlarında ve gerek memātlarında menāfi‘-i keşiresi olur.

وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى¹⁰⁰⁹

(Ḥilyetuhu:) Merķūm ṭavīlü’l-ķāme, vasatü’l-liḡye, ebyeżü’l-vech idi.

-Raḡmetu’llāhi ‘aleyhi raḡmeten vāsi‘a-

¹⁰⁰⁸ “Evleniniz ve çoğalınız. Ta ki ben kıyamet gününde diğerk ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneyim.” Canan, **Kütüb-i Sitte**, 17/190 (No. 6564).

¹⁰⁰⁹ Tâḡâ Sûresi, 20/47 (Selam doğru yola uyanlara olsun.)

(MATLAB:)

Akşakavî (?)¹⁰¹⁰ Fâzıl Hasan Efendi 1213

Akşakavî Fâzıl Hasan Efendi, Akşofa'da 'âlem-i şuhûda gelüp sinn-i temyîze vâşıl olduğda tahşil-i 'ilm ü kemâle heves idüp ta'lim ü te'allüm ile ezmân-güzâr iken saîk-i ezel ma'îyye-i irâdelerini burc-ı evliyâu'llâh olan Burusa'ya sevķ idüp maħrûse-i merķûmeye teşrîflerinde Cebelî Fâzıl Muħaddis Hasan Efendi'niñ meclislerine ĥâzır olup kemâl-i feyz-i 'ulûma vuşlatları mûmâ-ileyhden olup aħz-ı icâzet idüp heme evķâtını tâ'lim-i 'ulûm-ı dîne şarf ile evân-güzâr iken biñ yüz yetmiş iki târîhinde Şeyhü'l-İslâm Muşlih-i Enâm Şâlih Efendi *-rahmetullâhi 'aleyhi rahmeten vâsi'a ve nevvera'llâhu merķadehu-* ĥazretleri bilâ-taleb merķûma tarîķ-ı tadrîs-i Ĥaķķ şarîh-ı 'ulemâdır diyerek ru'ûs-ı tadrîsi ihsân ve 'inâyet idüp müderris olduğı medârisde ta'lim-i 'ulûm-ı dîn-i ĥadîm iderek ezmân-güzâr iken biñ iki yüz on üç senesi Şevvâl-i şerîfiniñ sekizinci günü 'âlem-i mülkden 'illiyyîn-i melekûta 'azm-i sefer idüp Baba Zâkir Mezâristanı'nda gencîne-i 'ulûm olan vücûd-ı sa'âdet-âlûdeleri defîn ve rahmet-i Ĥaķķ'a ĥarîn olmuşdur.

Ġâyet 'âlim ü fâzıl ve 'ilmiyle 'âmil, muttakî, mütedeyyin bir zât idi ve herbir 'ilmde behresi olduğdan mâ-'adâ 'ilm-i fikh-ı şerîfde ol ĥadar mâhir idi ki vaķtinde olan 'ulemâ teslim idüp eger cemî'-i 'ilm-i fikh zâyi' olsa Ĥasan Efendi müceddeden icâd ve ihyâ ider, dirler idi. Āĥir 'ömrlerine ĥarîb za'f-ı başara mübtelâ olup bir şeye nazar eylediklerinde üç ya beş gözlük ile mütâla'a iderler idi. Bu ĥadar 'aynek taķmaĥa taķibleriñ daĥi müsâ'adesi var idi. Tavîlû'l-ķâme, mehîbü'l-bünye [41-b] bir zât idi.

-Raħmetu'llâhi 'aleyhi rahmeten vâsi'a-

MATLAB:

Re'isü'l-‘ulemâ Remzi-zâde ‘ Abdü'l-bâkî Efendi¹⁰¹¹ 1213

Re'isü'l-‘ulemâ Remzi-zâde ‘ Abdü'l-bâkî Efendi, Emîr Sultân -*ḡuddise sırruhu*- Medresesi müderrisi Remzi Muhammed Efendi'niñ şulb-i pâkinden remz-i kenz-i vücûdları ‘âlem-i şehâdete nümayân olup deḡâ'îḡ-ı rumûz-ı ‘uluvva vuḡûfa liyâḡat peydâ eyledikde bir zamân Fâzıl Ḥasan Efendi'den ve bir zamân mâru'z-zıkr Mısrî Efendi'den taḡşîl-i kemâl idüp ‘ulûm-ı şettâda mâhir oldukda şeh-bâz-ı bülend-tab‘ı semâvât-ı ‘âlem-i ‘ulûm-ı maḡziyye'-i cüz'ıyyeye pervâz eyledikde ‘âlem-i ḡayretde ser-gerdân iken yine delâlet-i rüşd-i reşâd ile ‘âlem-i ḡüşne nüzûl idüp biñ yüz elli ḡokuz târiḡinde ḡarîḡ-ı tadrîse duḡûl ve refte refte Yıldırım Ḥân -‘*aleyhi'r-raḡmeti'l-ḡufrân*- Medresesi'ne müderris olup mâru'z-zıkr Mısrî Efendi râhile-bend-i mülk-i beḡâ oldukda nevbet-i taḡarruf-ı riyâset kendüleriñ iken ânifen beyân eyledigimiz vech üzre kendüleri ‘âlem-i ḡayretde bulunma ile zıkrî mürûr iden ‘Abdi-zâde Sa‘îd Efendi Murâdiye'den Sultâniye'ye naḡl ile re'isü'l-müderrisîn olup biñ iki yüz sekiz sâlinde merḡûmun nevbeti tamâma resîde ve ḡarâb-ı mevti nûş ile ḡûn-dîde oldukda Efendi-i mûmâ-ileyh bâ-pâye-i dârü'l-ḡadîş-i Çelebi Sultân Muhammed Ḥân -‘*aleyhi'r-raḡmeti'l-Mennân*- müderrisi olup riyâset-i tadrîs ile be-kâm ve a'yâniyet-i Burusa ile nâ'il-i merâm olup riyâsete bir vechile revnâḡ u şûret virmiş idi ki kendüye gelince bir re'isü'l-‘ulemâya bu iḡbâl ü i'tibârıñ vuḡû'ı nâdir olup devlet-i ebed-ḡarâr ‘indinde ol rûtbe i'tibâr kesb eylemiş idi ki bir varaḡları ricâl ve kibâr beyninde ḡuccet-i ḡatı' gibi sâḡı' olup melce'-i ḡavâş u ‘avâm ve umûr-ı fuḡarâ-yı rû'yetde diḡḡat ü iḡtimâm üzre iken peymâne-i ‘ömrleri pûr olup biñ iki yüz on üç sâlinde terk-i câḡ u celâl vü vâşıl-ı raḡmet-i Zü'l-celâl olup Alacaḡırḡa ḡüristânı'nda ḡırḡa-pûş ḡûr u merḡade- i

¹⁰¹¹ Mehmed Fahreddin Efendi tarafından şahısla ilgili olarak varak 41-b'nin derkenarında eklenen kayıt şöyledir: “Remzi-zâde Muhammed Sa‘îd Efendi merḡûmuñ maḡdûm-ı muḡteremleri es-Seyyid ‘ Abdü'l-bâkî Efendi'dir.”

münevvereleri de‘avāt-ı müslimîn ile pür-nûr olup fevtlerine Nüzhet bu târîhi gûya olmuşdur:

Târîh-i fevt:

Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün
Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Mesned-ârâ-yı riyâset ya‘ni ‘Abdü’l-bâkî
Bursa‘da hâkķ eylemiş ol cibâl-i şâhiķa

Nâgehân bâd-ı meşî‘et esdi ber-bâd eyledi
Tûde-i cismîn dirîğ hemçü rimâl-i şâriķa

Ėaşlet-âmûz-ı melâ‘ik zât-ı naķd-ı pîşesi
Meşreb-i pâkîzi maşdar-ı fî‘âl-ı şâliķa

Teng olup bu füşat âbad-ı cihân terk eyledi
Âşiyân olsun aña yâ Rab riyâz-ı fâsiķa

Bir düşer Nüzhet mücevher böyle târîh-i laţîf
Oķu Remzî-zâdeye iğlâş ile el-Fâtîhâ

Min-medâyihihi : Zâtında ‘âlim ü fâzıl ve ‘ilm ü kemâl ü şeref ile ‘aşrında ve tarîķında nâdir gelenlerden idi ve tarîķ-ı şūfiyyeye müntesib olup tavr u tarzları dervîşâne-reftâr idi. Tavîlü’l-kâme, müdevverü’l-liķye bir zât idi.

-Raķmetu’llâhi ‘aleyhi raķmeten vâsia-

MATLAB:

Müderrişin-i Kirâmdan Hayrât Efendi (1213)

(...) ¹⁰¹² Müderriş Hayrât Efendi, maḥrûse-i Burusa'da teşrîf-i 'âlem-i şuhûd ve me'ârif ü kemâl ile nâdirü'l-vücûd ve ḥidmet-i kitâbet-i kısmetde olmağla taḫsîm-i emvâl-i eytâmla şâhibü'l-cûd, ṭarîḳ-ı tedrîse sülûk daḥi kendülere de mevcûd olarak ezmân-güzâr iken biñ iki yüz on üç senesinde rûḥ-ı revân-ı bâ' iş-i hayrânları ḳafes-i tenden nâ-bûd Bıñarbaşı Ḳabrîstânı'nda seng-i merḳadi nişân-ı dea' vât-ı erbâb-ı şuhûd olmuşdur.

Aḥvâluhu: Zâtında ḥalîm ü selîm ve nâzik ü şâlih bir zât olma taḳrîbi mürşidi's-sâlikîn ve reh-nümâ-yı vâşilîn Ḥazret-i eş-Şeyḫ Muḥammed Emîn -*medd'allâhu ḡille ḥayrâtihi ilâ-yevmi'd-dîn*- ḥazretlerine irâde getürüp bâ' iş-i ḥayrât-ı ebediyye vü sermediyye olan şarâb-ı nâb-ı ṭarîḳat-ı Naḳş-bendiyye'yi nûş ve li-küllîhi pür-hûş olmuşlardır.

Târîḫ-i Râşid ¹⁰¹³

Mef'ûlü fâ' ilâtün mef'ûlü fâ' ilâtün

Muzârî -- + / - + -- / -- + / - + --

Târîḫ-i tâm Râşid fevtinde bu 'îd-i ra'nâ

Buldı ḥayât Efendi 'ayn-ı ḥayât-ı me'vâ

-Raḥmetu'llâhi 'aleyhi raḥmeten vâsi'a-

¹⁰¹² Medresenin adı müellif tarafından boş bırakılmıştır.

¹⁰¹³ Tarih beyti varak 41-b'nin derkenarında kaydedilmiştir.

(MAṬLAB:)

‘Aṭṭar-zāde ‘Alī Efendi (1213)

‘Aṭṭar-zāde ‘Alī Efendi, Burusa‘da ‘ālem-i dünyāya gelüp fark u temyīze muḳtedir olduḳda ṭarīḳ-ı tedrīse heves-kār olup biñ yüz altmış üç sālinda ru‘ūs-ı ḥārīḳ ile zümer-i ‘avāmdan ḥurūc ve ḥavāṣṣ-ı müderrisīn tarīḳine vülūc idüp biñ iki yüz on iki senesinde Süleymān Paşa müderrisi ve vücūh-ı memleketden olduḳda dükkān-ı vücūdunda olan ser-māye-i ḥoş-būyī edhān-ı ‘aḳāḳir olan rūḥ-ı ḥayevānı tamāma resīde olduḳda biñ iki yüz on üç tārīḥinde ‘ālem-i āḥirete ḥırāman olmuşdur. Deveciler Ḥāmūşanı‘nda rubūde(kapılan)-i bister-i raḥmet ü ğunūde(uyumuş)-küster(yayılmış, döşenmiş)-i mağfiretdir.

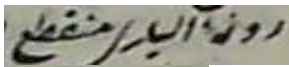
-Raḥmetu‘llāhi ‘aleyh-

MATLAB:

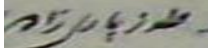
Hâcî Şâlih Efendi-zâde Hüseyn Efendi¹²¹⁴

el-Hâc Şâlih-zâde Hüseyn Efendi ‘Ulemâ-i ‘aşr-i Burusa el-Hâc Şâlih Efendi cenâblarının sülb-i pâkinden biñ yüz elli [42-a] altı târîhinde reşk-âver-i gülzâr-ı cinân olan Burusa‘da ‘âlem-i şuhûda gelüp tefrîk-i beyâz ü sevâda muhtedir olduğda el-‘ırķu nizâun müfâdınca taḥşîl-i ‘ilm ü kemâle meyl ü rağbet idüp ser-mâye-i ‘ömr-i ‘azîz olan naḥd-ı vaḥtlerini envâ‘-ı me‘ârif ü kemâle taḥsîm iderek taẓyî‘-i evḳât eylemeyüp aḳṣa‘l-merâm olan ‘ilm-i şerîfi taḥşîl idüp fûnûn-ı ‘ulûmda mahâretinden soñra maru‘z-zıkr re‘îsü‘l-‘ulemâ Mıṣrî Efendi’niñ meclis-i ta‘lîm-i tefsîrlerine daḥi hâzır olan zümre-i dânişmendâna ilḥâḳ olup leyl ü nehâr ta‘lîm ü te‘allüm ve taḥrîrât-ı kütüb ü resâ‘il idüp tarîḳ-ı tedrîse daḥi duḥûl idüp teraḳḳî-yâb-ı feyz iken Burusa Maḥkemesinde kısmet-i ‘askerî ḳalemine re‘îsü‘l-küttâb olup ḥıdmet-i merḳûme ile muḳayyed iken rûzetü‘l-Bârî (?)¹⁰¹⁴ munḳaṭı‘ olup ḳalem-i merḳûmdan ḥurûc ve kendü ḥâliyle ezmân-güzâr iken Tuz-pâri-zâde (?)¹⁰¹⁵ Sa‘îd Efendi Belḡrad Ḳâḍısı olup mûmâ-ileyh kendüye nâ‘ib naşb eyleyüp Belḡrad’a teşrîf ve anda icrâ-yı aḥḳâm-ı şer‘-i şerîf eyleyüp yine Burusa’ya ‘avdet buyurduḳlarından soñra ḳassâm-ı ezel taḳdîri yine re‘îsü‘l-küttâb kısmet olup emvâl-i müslimîn ve merḥumîni aşḫâb-ı ferâ‘îze kemâ-emera’llâhu taḥsîm iderek defter-i ‘ömr-i nazenînlerine aḥkemü‘l-hâkimîn tarafından el-muşâllâ imzâsı şakk u inşâ ve taḥrîr olunduḳda biñ iki yüz on dört senesi Ramazân-ı maḡfîret-nişânîñ ‘arefesi günü melâ‘ike-i raḥmet ile mu‘ârefe-peydâ ve nağamât-ı mâ-sivâdan imsâkı hüveydâ ve mâ‘û‘l-ḥayevât-ı ebediyye-i şarâb-ı vişâle şeydâ olduğda rûḥ-ı revânı ‘âlem-i ervâḥa cevelân ve vâsıl-ı raḥmet-i Raḥmân ve Bîñarbaşı Ḳabristanı’nda medfûn olmuştur. Bîñarbaşı Gûristanı’ndaistirâḥat-nişîn-i câ-yı ḳubûr ve dâḥil-i raḥmet-i Rabb-i ḡafûrdur.

1014

1015

-Raḥmetu'llāhi 'aleyh-

(Ahvālihi:) Zātında 'ālim ü fāzıl ve kāmıl ü erbāb-ı dıkkat ve aşhāb-ı fetānetden bir zāt olduğundan vuşlat-ı raḥmet-i Ḥaqq yalıñız 'ulūm-ı resmiyye-i zāhiriyye ile olmayacağını fehm ü idrāk idüp tarīk-ı Naqş-bendiyye'niñ ser-firāzı eş-Şeyḥ Muḥammed Emīn Efendimiz ḥazretlerine intisāb idüp kemāl-i teslīm ile kendülere bende olup ekşer evkātda meclis-i zıkr ve tadrīslerine ḥāzır ve vech-i enver-i kudsiyyelerine nāzır olup feyz-i tarīkini daḥi anlardan aḥz eyleyüp zāhir ü bāṭın 'ilmine mālīk olmuşlar idi. Ekşer evkātda sa'ādet-ḥānelerinde eglenüp taḥrīrāt-ı kütüb buyururlar idi. Gāyet a' lā ḥaṭṭ-ı ta' līk ile bir *Ḳāḍī Tefsīri*¹⁰¹⁶ taḥrīr buyurmuşlardır. Bu faḳir bir miqdār meclis-i müṭāla'a eyleyüp ziyāretine muvaffaḳ oldum.

(Evşāfihi:) Esmerü'l-levn, vasaṭu'l-kāme ve'l-liḥye bir zāt idi.

Berā-yı u gufte-i Rāşid¹⁰¹⁷

Mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Müctes_ + - + - / + + - - / + - + - / + + -

Zebān-ı ḥāme du' ā-gū düşüp aña tārīḥ

Ḥüseyn Efendi gülşen-serāy-ı cinān olsun 1214

-Raḥmetu'llāhi 'aleyh-

¹⁰¹⁶ Kadı Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-tevîl* adlı üzerinde 255 civarında şerh ve hâşîye yapılacak kadar takdir gören ve ün kazanan tefsiri. Yusuf Şevki Yavuz, *"Beyzâvî" TDVİA* İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/ 103.

¹⁰¹⁷ Bu tarih manzumesi varak 42-a'nın derkenarında yer almaktadır.

MATLAB:

Nüre'd-dîn-zâde Hâşim Efendi¹⁰¹⁸ 1214

Nüre'd-dîn-zâde Hâşim Efendi, Envâr-ı Kudsiyye-i pîran ile münevver ve âbâdân olan Burusa'da pertev-endâz-ı 'âlem-i şuhûd olup fark u temyîze muhtedir olduğda tahşîl-i 'ilm eyleyüp biñ yüz seksen bir sâlinde târîk-ı tadrîse dâhil ve biñ iki yüz on üç târîhinde kaṭ' -ı merâtib ile Murâd-ı Şânî müderrisliğine vâsıl olduğda bir sene miqdârı andan ahz hâşıl idüp on dörtde hâşıl-ı 'ömrleri kemâle irüp murğ-ı rûhı âşiyân-ı bedenden cevelân ve vâsıl-ı rahmet-i Raḥmân olmuştur. Keşîrû'l-meḥâmid, 'âbid ü şâlih bir zât idi.

-Raḥmetu'llâhi 'aleyhi ve nevvera'llâhu merḳadehu-

¹⁰¹⁸ Mehmed Fahreddin Efendi bu varağın derkenarında şu kaydı düşmüştür: “Nüre'd-dîn Efendi'niñ maḥdûmı Muṣṭafâ Efendi'niñ oğludur.”

MATLAB:

Cum‘ā Şeyhi Nüre‘d-dîn-zāde Kemāl Efendi 1213

Cum‘ā Şeyhi Nüre‘d-dîn-zāde Kemāl Efendi, maħrûse-i Burusa‘de Cāmi‘-i Kebîr‘de cum‘ā şeyhi olan Nüre‘d-dîn-zāde Muħammed Emîn Efendi‘niñ şulb-i pākinden ‘ālem-i dünyāya gelüp temyîz-i nîk ü bedde muħtedir olduķda taħşîl-i ‘ilm ü me‘ārif eyleyüp biñ yüz altmış sekiz senesinde defter-i müderrisîne ilhāk ve rûsûmât-ı tarîķ ile pür-mezāk iken biñ iki yüz on üç sâlinde Yıldırım Bâyezid Hân -‘*aleyhi’r-rahmeti’l-Ġufrân*- ħazretleriniñ medreseleri ru‘ûsiyle be-kām ve zümre-i a‘yāniyye-i Burusa‘ya neyl ile nâ‘il-i merām iken ‘ömr-i şerîfleri kemâle resîde olup ra‘d u berķ şām-ı ecelden vücûdı ber-bād u ħarâb ve vâşıl-ı rahmet-i Meliki‘l-Vehhâb olmuşdur.

-*Raħmetu’llāhi ‘aleyh-*

Zâtında zürefâdan ve meclis-ārâ bir zât idi. Ekşer evkâtını taħrîrât ile mürûr idüp Hâzret-i Hakkı -*ḳuddise sırruhu-* cenâblarınıñ *Rûḫu’l-Beyân* ismiyle müsemmâ olan tefsîr-i şerîflerini kendü qalemleriyle taħrîr idüp beş yüz ğuruş hediye muķâbilinde âḫara ihdâ buyurmak ile bir eşer eylemişdir.

-*Nevvera’llāhu merḳadehu bi-nûri’t-tevhîd-*

MATLAB:

Hurdeci-zāde Muṣṭafā Efendi 1215

Hurdeci-zāde Seyyid Muṣṭafā Efendi, Burusa'da 'ālem-i şuhūda gelüp 'ilm-i şerīfe meyl ü raġbet idüp Aḳşakavī Fāzıl Ḥasan Efendi'den ve sā'ir ḥācegāndan aḥz-ı feyz-i 'ilm ü kemāl idüp ba'dehu ṭarīḳ-ı tadrīse duḥūl ve biñ iki yüz on dört sālinde Cezerī Ḳāşım Paşa Medresesi'ne rütbeleri [42-b] resīde olduġda tekml-i merātib-i ömr-i dünyā eyleyüp bu güzergāh-ı fenādan 'ālem-i beḳāya biñ iki yüz on beş sālinde sefer eyledikde Bıñarbaşı Ḳabristānı'nda Emīr Sulṭān Servi ta'bīr olunan dıraḥtūñ sāyesinde medfūn ve anda olan şuleḫā-i müslimīne maḳrūn olmuşdur. 'Ālim ü 'āmil ve fāzıl u kāmīl bir zāt idi. Ekşer evḳātda Cāmi'-i Kebīr'de tadrīs-i 'ulūm-ı nāfi'a buyururlar idi.

Hilyetuhu: Ṭavīlū'l-ḳāme, mutavassıṭu'l-liḫye, esmerū'l-levn idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyh-

MAṬLAB

Āmedī ‘Abdu’llāh Efendi 1215

Āmedī Seyyid ‘Abdu’llāh Efendi, Āmed kaşabasında ‘ālem-i dünyāya gelüp temyīz-i nīk ü bedde muḳtedir olduğda taḥşīl-i ‘ilm-i şerīfe meyl ü raġbet eyleyüp Āsitāne-i ‘Aliyye’de ḥuṣūl-i ser-māye-i ‘ilmleri ārzūsıyla zamānında olan üstāzāndan ta‘allūm-i ‘ulūm idüp bir zamānda Şeyḫü’l-islām-ı esbak Ḥamdī-zāde merḥumdan telemmūz eyleyüp āḫirü’l-emr ber-muḳteżā-yı şīve-i taḳdīr-i ezelī tadrīs-i Burusa ru‘ūsiyle bīn yüz ṭoksan bir tārīhinde çerāġ olup Burusa’ya teşrif eyleyüp Şarrāfiye Medresesi’nde ḥücre-nişīn ve Cāmi‘-i Kebīr’de ‘ibādu’llāha ‘ulūm-ı nāfi‘a tebyīn iderek evān-güzār iken cāmi‘-i merḳūm ḳurbında İmām-ı Evvel-i Cāmi‘-i Kebīr Süleymān Efendi’niñ kerīmeleri faḫru’ş-şālihāt Sa‘īde Ḥātūnı tezevvüc idüp merḳūmeniñ ḥānesinde kūşe-gīr-i künc-i ‘uzlet olup ṭālib-i ‘ilm olanlara ḥānesinde ta‘līm-i ders eyleyerek rütbeleri daḫi biñ iki yüz ṭokuz sālinde pīrī-peykere vāşıl olup medrese-i merḳūmeye me‘a’t-tevliye müderris iken biñ iki yüz on beş sālinde ḥiṭāb-ı müsteṭāb-ı irci‘ī gūşuna vāşıl olduğda cānib-i dār-ı beḳāya rıḫlet idüp Bıñarbaşı Ḳabristanı’nda Ḳuzgunluḳ-nām maḥalliñ zeylinde pederim Muḥammed Es‘ad Efendi’niñ merḳadi yesārında medfūn ve raḥmet-i Yezdān’a maḳrūn olmuşdur.

Min-aḥvālihi: Ġāyet ‘ālim u ‘āmil ve ḳudemā-reftār bir zāt idi ve dünyā-yı denīden kemāl üzre nefret idenlerdendir. Yigirmi dört sene Burusa’da sākin olup bir kimseye ḥālını izḥār eylememişdir. Me‘a-hāzā kemāl-i faḫr ile evḳāt-güzār idi ve maḥkeme ve ‘avām u ḥavāşş ḥānelerine vaż‘-ı ḳadem eylemeyenlerdendir. Sākin olduğı ḥücreniñ taḫtından şāh-rāh-ı olma taḳrībi bu ḳadar alay ve ‘asākır mürūr ider idi, merḳūm cenābları bir kerre başını çevirüp naḫar eylemezler idi.

Minhu: Ve iḫyā-yı leyālī eyleme ‘ādet-i müstaḥseneleri olup be-her gice sā‘at dörde ḳadar nā‘im olup ba‘dehu āġāh olur şabāḥa ḳadar ‘ilm ü ‘amel ile imrār-ı evḳāt ider idi.

Minhu: Ve'l-hâşıl zamânında aşlaḥu's-suleḥâ idi ve 'ilm-i şerîfde mûmârese ve kuvve-i ḥâfızaları müselleḡ idi. Ḥattâ 'ilm-i me'âniden *Telḥîş*¹⁰¹⁹- nâm kitâb-ı şerîfi ta'lim buyurdıklarında nüṣṣa tutmayup ḥıfẓından takrîr buyururlar idi.

Ḥilyetuhu: Ṭavîlû'l-kâme, ḥafîfü'l-liḥye, münevverü'l-cebhe bir zât idi.

-Raḥmetu'llâhi 'aleyhi ve nevvera'llâhu merḳadehu-

¹⁰¹⁹ Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) Arap grameri ve belâgatına dair eseri olan *Miftâḥu'l-ulûm*'a Hatîb el-Kazvînî'nin (ö. 739/1338) *Telḥîşü'l-Miftâḥ* adıyla yazdığı ihtisar türündeki eseri. İsmail Durmuş, *“Kazvînî, Hatîb” TDVİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 25/157.

MATLAB:

Egerci-zāde Rāşid Efendi 1215

Egerci-zāde Muḥammed Rāşid Efendi Maḥrūse-i Burusa'da 'ālem-i şuhūda gelüp ba'de't-taḥşilü'l-kemāl tarīķ-ı tadrīse heves-kār olup biñ yüz yetmiş yedide ru'ūs-ı ḥāriç ile zümre-i müderrisîne ilḥaķ ve ḳaṭ'-ı merātib-i resmiye iderek biñ iki yüz on dört târiḫinde Süleymān Paşa Medresesi'nde müderris olup ḫıdmet-i lâzimesiyle muḳayyed iken şāḫil-i baḥrde Mudanya ḳaşabasına aḳrabaları da'vet idüp teferrüc ü ziyāret ḳaşdıyla türāb-ı ḳabrleri cāzib olup ḳaşaba-i merķūmede nā-mizāc ve ḫayzāt-ı sivādan münḳaṭı'u'l-ilāc ve metā'-ı uḫreviyye 'inde pür-revāc olup biñ iki yüz on beş sālinde rūḫ-ı revānı keşt-i tenden bād-ı şarşar-ı ecel ile deryā-yı bī-girān-ı 'ālem-i ervāḫa revān olduḳda İskele ḳarşusunda olan ḳabristānda defīn ve raḫmet-i Ḥaḳḳ'a rehīn ve dea'vāt-ı āyendegān ve revendegān-ı müslümānāna ḳarīn olmuştur.

Ḥilyetuhu: Ḳaşīrū'l-ḳāme, ḫafīfü'l-liḫye, aḫmerü'l-vech bir zāt idi.

-Raḫmetu'llāhi 'aleyh-

MATLAB:

Hâce el-Hâc Bekir Efendi 1217 Şevvâl 9

Ders-i ‘âm Hâce el-Hâc Bekir Efendi Maskat-ı re’sleri Seferiye kazâsından olup sinn-i şerîfleri maḳâm-ı rüşd ü reşâda resîde olduḳda

تَعَلَّمْ يَا فَتَى وَالْجَهْلُ عَارٌ
فَلَا يَرْضَى بِهَا إِلَّا الْحَمَارُ¹⁰²⁰

müfâdınca te‘allüm-i ‘ulûm-ı şettâya mâ’il olup bir zamân Birgi kaşabasında ve bir zamân Anḳara’da ve sâ’ir menba‘-ı ‘ulûm olan maḥallerde tahşîl-i kemâl iderek ümmü’l-ḳurâ olan Mısır-ı Ḳâhire‘de tahşîl-i fenn-i ḥadîş ve telemmüz-i kelâm-ı Nebevî birle ‘ilm-i ḥadîşden daḥi anda tâ-vezn olup ba‘dehu

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا¹⁰²¹

emr-i celîlü’ş-şânına inḳıyâden ‘âzim-i Beytu’llâhu’l-ḥarâm ve edâ’-i ḥaccü’l-İslâm ve ziyâret-i Ravza-i pâk-i Seyyidü’l-Enâm ile nâ’il-i merâm olup [43-a] sâ’ik-ı taḳdîr-i ezel maṭıyye-i irâdelerini Burusa canibine sevḳ ve anda ‘ulemâ ve şulehâ ile pür-zevḳ olup nân-ı suyûf-ı ‘ulemâ olan ru’ûs-ı tadrîs ile mûkerrem ve ṭaraf-ı Şehenşâhî’den mun‘im olduḳda Câmi‘-i Kebîr‘de neşr-i ‘ulûma mübâşeret idüp ṭaleb-keşîre-i meclis-i şerîflerine tecemmu‘ idüp bu ḥâl üzre iken kemâl-i feṭânete rüşd-i reşâdından

من لا شيخ له فشيخه الشيطان¹⁰²²

sırrını mülâhaza idüp vâşıl-ıla’llâh olmaḡa bir mürşid gerek olduḡını der-ḡatır ve’l-leyl ü nehâr çeşm-i başîret ile cüst ü cû-yı mürşid eylemede eṭrâfına nâzır iken nâ-gâh

¹⁰²⁰ “Ey genç ilim öğren cehâlet ardır.
Cehalete sadece eşekler razıdır.”

¹⁰²¹ Âl-i İmrân 3/97. (...Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır...)

¹⁰²² Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.

Āsitāne-i ‘Aliyye’den Sultānū’l-‘ārifiñ Hāzret-i Şeyh Muhammed Emīn Efendimiz hāzretleri teşrīf idüp Burusa Hışār dāhiline Şarı-zāde Konağı’nda ikāmet ü sāye-endāz-ı kerāmet olduklarında ‘azīz-i müşārün ileyh hāzretlerine irāde getürüp tarīk-ı Nakş-bendiyye’ye intisāb ve vāşıl-ı esrār-ı ulū’l-el-bāb olup seyr ü sülūk-ı zāhirī ve bātinīden bir dem hālī olmayup evrād u ezkār-ı keşire ile meşgūl iken yine şūretā tedrīs-i ‘ulūm-ı terk eylemeyüp Cāmi’-i Kebīr’de ‘ale’ş-şabāh ālāt u uşūl ve fūrū’ dan üç derse ta‘līm ve ba‘de’z-zuhr tedrīs-i tefsīr-i Qur‘ān-ı Kerīm ve ba‘de’l-‘aşr telmīz-i ḥadīs-i Ḥabīb-i Rabbi’r-Raḥīm buyururlar iken birgün meclis-i tefsīrde mevt-i fūc’eten ḥaqqında olan āyet-i kerīmeyi takrīr buyurup şöyle netice virdiler ki “ Mevt-i fūc’e āgāh olan kimesneler ḥaqqında ni‘metde zīrā sekerāt-ı mevtiñ şiddetini ve ālām-ı mevtiñ hiddetini zā’iğ olmadan rıḥlet idüp maṭlūbına vāşıl olur. Erbāb-ı ḡaflete nıḳmetdür. Zīrā erbāb-ı ḡaflet ve deryā-yı emelde pūr-ḥayret olan kimesneler emāre’-i mevt zuhūrunda tevbe ve istiḡfār ve vaşīyyet idüp ancak o zamān āḫiret tedārikine mübāşeret ider. Bu tedārike mevt-i fūc’e vakt kımayup ān-ı lā-yenkaşımada göçdiği zamān bilā-zād velā-tedārik rıḥlet-i āḫiret ider, ḥaqqında nıḳmet olur. Allāhu Te‘ālā aşḫāb-ı ḥālden ve āgāh olan kullarından eyleyüp mevt-i fūc’e ile rahmet-i Ḥaqq’a vāşıl olmaḳ budur. Deminde naşīb eyleye.” deyü bu takrīr ‘aḳabinde eşk-i çeşmin rīzān iderek du‘ā buyurdıklarından sonra ba‘d tefsīr-i şerīf-i dersleri

أَتَى أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ¹⁰²³

süre-i celīlesine geldi. Merḥūm-ı mūmā-ileyh nā-mizāc olup ḥayli müddet bīmāriyetden elem görüp bir miḳdār kendülere ‘alā’im-i şifā zuhūr eyledikde istiḡfā-yı emrāz-ı ḳalb için mürşidleriniñ ziyāret-i ‘aliyyelerine teşrīf idüp meclis-i enverleriyle pūr-şafā olduğdan sonra bu çerāḡlarına tenezzül ve āsitānemize teşrīf buyurdılar. ‘Aḳīb-i ‘īd-i fiṭr olma takrībi Kükürtlü Hammāmı’na ‘azm eyleme taşmīmimiz olmaḡla ḥāce-i müşārün ileyh i daḫi refāḳatimize ilticā eyledigimizde ‘āle’r-re’s diyüp hemān-dem dābbelere süvār ve daḡ yolundan ‘āzim bār olduğımızda merḥūma “ Pīş-rev oluñ, siz cümlemiziñ üstādı siz.” edāsını imā eyledigimde “ Ḥayır, oḡlum. İş var bugün. Sen pīş-rev ol.” deyü bu faḳīre emr buyurdılar. Faḳīr daḫi “Sultānım, üstādıñ pīşinde rāhī olmaḳ

¹⁰²³ en-Nahl 16/1. (Allah’ın emri yerine gelecektir; artık onun bir an önce gelmesini isteyip durmayın...)

ṭalib-i ‘adem-i feyẓdir.” didim. Tekrār cebr idüp bu ‘âcizi kendü emâmlarına sevk idüp eṣnâ-yı rāhda defā‘at-ı keşire ile “ Şeyḥ Aḥmed-zāde, seni Allāhu Te‘âlāya emānet eyledim.” kelāmını tekrār-be-tekrār buyurarak ḥammām-ı merķūma vāşıl olup ba‘de’l-istiḥmām tevābi‘imiziñ her biri bir cānibdeistirāḥat üzre iken H̄‘ace-i mūmā-ileyh ile kafesde ḥalvet ve başt-ı esrār şoḥbet idüp muşāḥabet ider iken buyurdılar ki “ Bugün devletlū Efendimiziñ ḥāk-i pāyine rū-māl olup meclisleriyle teşerrüf eyledim ve şöyle ‘aḳd-i kelām eyledim ki ‘Efendim, şu ‘ālemde zerre kadar ta‘alluḳum ḳalmadı. Ancak maṭlūbum seniñ rızā-yı ‘aliyyeñdir.” didim.” buyurduḳlarında faḳīr daḫi “ Yā Efendim, dūnyādan rişte-i ta‘alluḳı ḳaṭ‘ olduḳda uḫrāya sefer iḳtiżā ider. Kerem idiñ bu rütbe ḳaṭ‘-ı ‘alāḳa eylemeyiñ. Zīrā daḫi bizim sizden telemmüz idecek fūnūnumuz var ve hem in-şāa’llāh tefsīr-i şerīfi ḥatm ideriz ve ba‘de’l-‘aṣr ḳırā‘at olunan *Meşārīḳ-ı Şerīfi* ḥatm ḳarib oldı. Andan soñra *Buḫārī-i Şerīfi* ve *Müslim* tilāvet ideriz. Kerem idiñ bizim daḫi meṭālib-i ‘ilmiyyeden maṭlablarımız vardır.” didigimde buyurdılar ki “OḒlum, vaḳt tamām olduḳda bu sözler istimā‘ olunmaz ve benden soñra sen Cāmi‘-i Kebīr‘de bir üstād pīşinde telemmüz-i fūnūn-ı ‘ulūm eylemezsin. Lākin Allāhu Te‘ālādan niyāzım oldur ki seniñ maṭlūbuñ olan ‘ulūmuñ aşḫābını ayaḒıña getürsün ve behredār-ı ‘ulūm [43-b] eylesün.” buyurup ‘uluvv-i himmetinizden du‘ā ve niyāz ile ḥatm-i kelām ve ba‘d anda ekl-i ta‘ām eyleyüp ‘avdet olundu. İrtesi gün ki biñ iki yüz on yedi senesi Şevvālū’l-mükerremiñ toḳuzuncı Şelāse günü şalāt-ı zuḫūrı Cāmi‘-i Kebīr‘de edā‘ idüp ḥuḳūḳ-ı ḳadīme ve Ḥaḳḳ-ı civāra ri‘āyete Filibe Ḳāḏīsı Feyzī-zāde Seyyid Muştafā Efendi’niñ ḳonaḒına teşrīf idüp erbāb-ı meclis şeref-i şoḥbetleriyle teşerrüf eyler iken sā‘at toḳuza vardıḳda oṭadan taşra çıkup dīvān-ḫānede ḳalben ve ḳaliben zıkr idüp murḒ-ı pūr-fütūḫ-ı āşiyān-ı tenden cevalān ve i‘āne-i melā‘ike-i raḫmet ile ‘ālem-i melekūta ḫırāmān ve fūcceten eṣer-i ḳabūl-i du‘āları olarak vāşıl-ı raḫmet-i Raḫmān olduḳda andan ḫānelerine naḳl olunup ḫeḫārşenbe gicesi anda miḫmān irtesi gün ba‘de’z-zuḫr Cāmi‘-i Kebīr‘de cenāzeleri şalāt-ı cem‘ olan ‘āşīḳān zıkr-i tevḫīd ile Veled-i Ḥabīb Maḫallesi’nde ‘azīzimiz ḫaḫretleriniñ Āsitāneleri ḳurbında olan mu‘allim-ḫāneye getürüp kenz-i ‘ulūm-ı me‘ārif olan vücūd-ı sa‘ādet-ālūdelerini ḳabr-i pūr-enverlerine defīn ve raḫmet-i Yezdān’a rehīn eylemişlerdir. Fevtlerine şāḳirdānından Rāşid Efendi bu tāriḫ-i dil-ārāyı dimişdir.¹⁰²⁴

¹⁰²⁴ Müellif burada bahsettiḒi tarih manzumesini kaydetmemiştir.

Ve min-evşāfihî: Fünûn-ı şettâda mâhir idi. “Envâ‘-ı ‘ulûmdan yüz fen bilürüm.” buyururlar idi ve gâyet cerbeze vü zihîn ü faṭîn idi. Külli yevm beş dersi ta‘lîm buyururlar idi. Kimin bir kese sünnet ile farz mâ-beyninde mütâla‘a iderler idi kimin hemân taḳrîr iderler idi ve tefsîr-i şerîf meclisinde âyet-i kerîmeniñ müfessirîn-i ‘izâm ve muḥaşşî-i zevi’l-iḥtirâm aḳvâlleri üzerine ma‘nâ-yı zâhiriyyesini kemâl üzre taḥḳîḳ ve beyân eyleyüp ‘ibâre-i *Tefsîr-i Kâdî*’yı ḥall ü ‘iyândan soñra lisân-ı şüfiyye üzre ma‘nâyı bâṭinîsini daḥî taḳrîr idüp erbâb-ı taṣavvuf olanları daḥî füyûzât-ı ‘ulûm-ı bâṭinî ile irvâ buyururlar idi ve pençşenbe günü, düşenbe günü ders-i tefsîr ‘aḳabinde ḥaṭm-i ḥâcegân ile ‘âdet-i müstaḥseneleri idi. Mükeyyifâtıdan bir şeyle ülfetleri olmayup leyl ü nehâr zıkr-i şerîfle meşgûl olurlar idi ve şâkirdânına himmetleri gâyet ‘âlî olduğından meclis-i şerîfleriyle müşerref olup kendünden telemmüz iden zevâtıda ser-mâye-i ‘ilmden maḥrûm olmuş yokdur ve kendülerden me’zûn tâlibleri vafırdır.

-Raḥmetu’llâhi ‘aleyhi raḥmeten vâsi‘a ve nevvera’llâhu merḳadehu bi-nûri’t-tevhîd-Âmîn.

MATLAB:

Yörük-zâde Seyyid Muhammed Efendi¹⁰²⁵ 1217

Naķībū'l-eşrâf Yörük-zâde Seyyid Muhammed Efendi maķrûse-i Burusa'da ķadem-zen-i ĥayme-i ĥaķrâ-i sivâ olup temyîz-i beyâz u sevâda muķtedir olduķda tarîķ-ı tadrîse dâķil ve ķat' -ı merâtib iderek Sultân Murâd-ı Şânî Medresesi'ne vâşıl ve müntesib-i niķâbete daķı bi'l-iltimâs nâ'il olup imrâr-ı evķât ider iken bin iki yüz on yedi senesi Rebî'ü'l-evveliniñ yigirmi dördünci günü rûķ-ı şerîf-i ĥudûd-ı tenden firâr ve şaķrâ-i 'âlem-i ervâķda ķarâr ve ķonaķları ittisâlinde Veled-na'l-bend Maķallesi'nde mu' allim-ĥâne medfûn ve raķmet-i Ĥaķķ'a maķrûn olmuşdur.

Vaşfihi: Üdebâdan ve şuleĥâdan ve nân-ı ni' meti mebzûl ĥân-dân ve ķadr-dân bir zât idi.

Ĥilyetuhu: Vaşatü'l-ķâme, esmerü'l-levn, müdevverü'l-liĥyedir.

-Raķmetu'llâhi 'aleyhi raķmeten vâsî'a-

¹⁰²⁵ Müellif tarafından bu varaĥın derkenarında şü bilgi kaydedilmiştir: “Yörük Ĥacı Muhammed-zâde Ĥacı 'Abdu'llâh Aĥa'nıñ maĥdûmı Yörük-zâde es-Seyyid Muhammed Efendi'dir.”

MATLAB:

Ahmed Keffi-zāde Muḥammed Rāşid Efendi¹⁰²⁶ 1217 Muḥarrem

Ahmed Keffi-zāde Muḥammed Rāşid Efendi (...) ¹⁰²⁷ tārīhinde Burusa'da kadem-zen-i 'ālem-i şuhūd olup tefrīk-i beyāz u sevāda muḳtedir oldıḳda tahşil-i 'ilm eyleyüp maḳşad-ı aḳşā-yı tālībān-ı 'ulūm olan tārīk-ı tedrīse dāhil olup medāris-i resmīyeyi ḳaṭ' idüp Şultān Orḡān - 'aleyhi'r-raḥmetü'l-Ġufrān- Medresesi'ne müderris olduḳda

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

جانب ملک بقا رخت کشیدن اولاست

روی این دهر بهر وجه ندیدن اولاست¹⁰²⁸

diyerek bu zūlmet-ābād-ı sivādan 'ālem-i beḳāya biñ iki yüz on yedi senesi Muḥarremü'l-ḡarāmıñ toḳuzuncı günü sefer eyleyüp ruḡ-ı revānı ervāḡ-ı şühedā-i Kerbelā'ya hem-rāh olup Bınarbaşı Ḳabristanı'nda Ḥazret-i Üftāde -ḳuddise sırruhu- dergāhı tārīkinde Oturaḳlar ta'bir olunur maḡallin taḡtında üftāde ve 'ālem-i sivā efkārından āzāde ve ḳabr-i münevvereleri derūnunda istirāḡat ve nüzūl-ı raḥmet ile pür-rāḡat olmuşdur. Zümre-i şu'arā ve 'urefā ve 'ulemānıñ ser-defteri ve gürūh-ı tālībān-ı Ḥaḳḳıñ rehberi Behcet Efendi ḡazretleri fevtlerine bu tārīḡi buyurmuşlardır.

Tārīḡ

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

¹⁰²⁶ Müellif tarafından bu varaḡın derkenarında şu bilgi kaydedilmiştir: "Ḳayḡān Cāmi'i ḡātibi Ahmed Keffi Efendi merḡūmuñ maḡdūmıdır."

¹⁰²⁷ Müellif, doğum tarihini yazmamış, boş bırakmıştır.

¹⁰²⁸ Bu dehrin her yüzünü görmektense beka mülküne yönelmek, taşınmak evladır.

*Laḥd-i mü'min bir misâfir-ḥâne-i Raḥmân iken
Ḥā'n-ı iḥsāndan 'aceb mi olsa raḥmet fā'ide*

*A'nî Aḥmed Keffî-zāde ḥūriye keff oldığın
Ḥacle-i ma'nide ta'bır eyledi bir ḥāsıde*

Geldi üçler didi târîḥ-i ra'nâ ol kerîm

[44-a] *Şahn-ı 'Adnî virdi Allāh bu Muḥammed Rāşide*

Vaşfihi: 'İlm ü 'irfân ve me'ârifden pür-behre olduğundan mâ'adâ tarîḥ-ı şūfiyyeye müntesib olup müşevviku'l-'uşşâk olan 'ilm-i mûşikîyi daḥi kemâl üzre taḥşîl eyleyüp evâ'il-i ḥâllerinde ba'zı tekâyâ ve zevâyâda mecâlis-i mevâlîd ve zıkrde serḥalka-i gürûh-ı zâkirân olup zümre-i dervîşânı naḡamât-ı laṭife ile iḡnâ ve teşvîḡ buyururlar idi. Ve sa'âdet-ḥâneleri بابنا مفتوح لمن دخل¹⁰²⁹ müfâdınca küşâde olup âyendegân u revendegânı ḥ'ân-ı iḥsânıyla iṭ'âm u in'âm buyururlar idi. Ve ḡaviyyü'l-muḥabbe, mü'eşşirü's-şoḡbet idi ve ekşer evḡâtı kitâbet-i kütüb-i mu'teber ile mürûr idüp ḡayli eşer-i taḥrîrâtı vardır ve ḡüsn-i ḡaṭṭ-ı rik'a taḥrîr iderler idi. Cümle eşerlerinden biri *Şerḡ-i Delâ'il-i Dâvud Efendi*¹⁰³⁰dir. Ve'l-ḡâsıl keşîrü'l-meḡâmid bir zâtdır....

Ḥilyetuhu: Vaşatü'l-kâme, ḡarîb ile't-ṭavîl cesîmü'l-cüsse, müdevverü'l-liḡye, beyzü'l-vech, münevverü'l-cebhe bir zât idi.

-Raḡmetu'llāhi 'aleyhi raḡmeten vâsi'a ve nevvera'llāhu merḡadehu-

¹⁰²⁹ Kapımız herkese açıktır.

¹⁰³⁰ Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin (ö. 870/1465) *Delâ'ilü'l-ḡayrât* adlı salavat mecmuası üzerine yapılmış en meşhur Türkçe şerh. Asıl adı *Tevfiku muvaffıḡı'l-ḡayrât fî izâḡi me'ânî Delâ'ilü'l-ḡayrât* (Tevfiku muvaffıḡı'l-ḡayrât li-neyli'l-berekât fî hidmeti menbai's-saâdât şerhu Delâ'ilü'l-ḡayrât) olan eserin müellifi, Karadâvudzâde Mehmed Efendi'dir (ö. 1170/1756). Süleyman Uludaḡ, "*Delâ'ilü'l-ḡayrât*" *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/114.

MATLAB:

Ḳāḍī-zāde Şālih Efendi 1218

Ḳāḍī-zāde Şālih Efendi māru'z-zıkr Ḳāḍī-zāde, Aḥmed Mucīb Efendi'niñ şulb-i pākinden Burusa'da 'ālem-i şuhūda gelüp ba'de'n-nemā tarīḳ-ı medreseye duḡūl idüp pederleri vefātından soñra maḳāmlarında āyende ve revendeye in'ām u iḥsān iderek ezmān-güzār iken biñ iki yüz on sekiz sālinda Burusa ḳurbında Şoğanlu ḳaryesinde kendülere taḥşış olan 'atebe-i 'āliyede ḳarye-i sivādan şehir-i beḳāya naḳl eylediklerinde Bıñarbaşī Ḳabristānı'nda ḥānedānlarına maḥşuş olan meḳābirde medfūn ve raḥmet-i Ḥaḳḳ'a maḳrūn olmuştır.

Vaşfihi: Ğāyet zürefā ve üdebādan ve ḥān-dān ve derviş-nihād bir zāt idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyhi-

Hilyetuhu: Ḳaşīrū'l-ḳāme, ḥafīfū'l-liḥye, münevverü'l-cebhedir.

MATLAB:

Hâcî Şâlih-zâde Aḥmed Reşîd Efendi 1218

Hâcî Şâlih-zâde Aḥmed Reşîd Efendi, mârû'z-zıkr Hâcî Şâlih Efendi-zâde Hüseyin Efendi'niñ şûlb-i pâkinden biñ yüz seksan üç târîhinde Burusa'da 'Arablar Maḥallesi'nde çûstan-ı 'âlem-i melekûtdan şehristân-ı 'âlem-i mülke teşrîf idüp fark u temyîze kâdir oldıqda; ¹⁰³¹ اطلبوا العلم من المهد إلى الحد سırrını idrâk idüp naḡd-i vâḡtini taḡşîl-i 'ilm ü kemâle şarf birle her bir fenni derrâk olup Câmî'-i Kebîr'de tedrîs-i 'ulûmla mümtâzû'l-aḡrân olduqda tarîk-ı müderrisîn-i muḡıḡḡîne dâḡil olup refte refte bâ-ḡareket altmışlı müderris-i Medrese-i Gökdere olduqda biñ iki yüz on sekiz senesi Rebî'ü'l-âḡirin on sekizinci günü; ¹⁰³² لدوا للموت وابنوا للخراب müfâdınca ṡa'ne-i ṡa'un ile maṡ'un ve rûḡ-ı revânı ervâḡ-ı şühedâya maḡrûn ve mülk-i dünyâdan uḡrâya bîrûn ve Bıñarbaşı Gûristânı'nda seng-i mezârı nişâne-i dea'vât-ı mü'minûn olmuşdur....

Vaşfihi: 'Âlim ü 'âmil ve faẓıl u kâmil idi ve 'ilm-i eş'ârda daḡi behresi olduḡından târîḡât ve ḡazeliyyâtları vardır. Muḡıbb-i dervîşân ve bende-i ehlu'llâḡ idi. Ḥattâ dimişdir ki “Semtimiz olma taḡrîbi küll-i yevm sūḡ u bâzâra ve câmî' medârise mûrûr-ı 'ubûrûmda Ḥâzret-i Üftâde -*ḡuddise sırruhu*- ḡâzretleriniñ rûḡ-ı ḡudsiyyelerine fâtîḡâ hediye eyleme âdetimdir. Ve bu 'âdetiñ çok luṡfunı gördüm ve esrâr-ı keşîresini müşâḡade eyledim.” Buyurur idi. Ve'l-ḡâşıl 'ilm ü 'irfânla ârâste idi.

Hilyetuhu: Vasaṡu'l-ḡâme ve'l-liḡye, ebyeẓü'l-veḡ, münevverü'l-cebhe bir zât idi.

-Raḡmetu'llâḡi 'aleyḡi raḡmeten vâsî'a-

¹⁰³¹ “Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz.”

¹⁰³² “Ölmek için doğdular, harap olmak üzere yaptılar.” Ebû Atâhiyye'nin dizesi.

MAṬLAB:

Cāmi‘-i Kebīr İmām-ı Evveli Maḥmūd Efendi 1218

Cāmi‘-i Kebīr İmām-ı Evveli Maḥmūd Efendi, Cāmi‘-i Kebīr İmāmı Aḥmed Efendi‘niñ şūlb-i pākinden biñ yüz kırk üç sālinda ‘ālem-i dünyāya teşrīf idüp eyyām-ı şabāveti güzer eyledikde taḥşil-i ‘ulūm-ı nāfi‘a ile varak-gerdān-ı evān iken biñ yüz seksan yedi tārīḡinde pederleri ‘āzim-i ‘ukbā olduḡda maḡāmlarına Cāmi‘-i Kebīr’de imām-ı evvel ve ḡaṭīb olup ceddīm Ġazzī-zāde Şeyḡ Muştafa en-Nesīb *-rahmet’ullāhi ‘aleyh-* ḡazretlerinden ṭaḡsīl-i ‘ilm-i me‘ārif ve ḡuluvvū’l-elsine olan lisān-ı Fārisīden daḡi telemmūz eyleyüp şīve-i ḡadr üzre ṭarīḡ-ı tedrīse daḡi dāḡil olup zūhd ü şalāḡ ve ‘ibādet ü ṭa‘āte ve evḡāt-ı ḡamsede Cāmi‘-i Kebīr’de mūdāvim ve mūdāzım-ı cemā‘at ve sa‘ādet-ḡāneleri bābı küşāde olup ictimā‘-ı aḡbāb ve şubḡ u mesā it‘ām-ı ṭa‘ām-ı āyende ve revende iderek eyyām-güzār iken medreseleri Süleymān Paşa’ya vāşıl olup anda daḡi müddetleri emr-i ḡader-i ilāḡi tamām olup Murād-ı Şānī Medresesi kendülere tevcīḡ-i şehinşāḡi olduḡda ‘ālem-i cem‘-i sivādan ālāyim-i tefrīḡ-i zūḡūr ve ḡaṭīb-i cūş-ı ervāḡ olan melekū’l-mevt lisānından ḡiṭāb-ı irci‘ī ḡuşuna mūrūr idüp biñ iki yüz on sekiz sālinda cemā‘at-ı erbāb-ı ḡayevāt zümresinden ḡurūc ve beyt-i vaḡdet-i ḡabr ṭarīḡine ‘ubūr idüp Bıñarbaşı ḡabristānı’nda ḡuzḡunluḡ-nām maḡalde pederim Muḡammed Es‘ad Efendi’ye hem-civār-ı mezār olmuştardır.

-Rahmet’ullahi ‘aleyh-

[44-b] (Hilyetihi:) Ḳaşīrū’l-ḡāme, za‘ifū’l-būnye, ḡafīfū’l-liḡye, esmerū’l-levn idi. Mūkeyyifāt ü hevādan bir şey ile ibtilāsı olmayup cemī‘-i vāḡtini ‘ibādat u ṭa‘ate sarf idenlerdendir. Ġāyet şuleḡādan ve üdebādan bir zāt-ı şerīfū’l-ḡadr idi.

-Nevvera’llāhu merḡadehu bi-nūrī’l-iḡsān- Āmīn.

MATLAB:

İşhak Efendi-zāde Selīm Efendi¹⁰³³ 1218

İşhak Efendi-zāde Selīm Efendi. maḥrūse-i Burusa'da ḳadem-zen-i 'ālem-i şuhūd olup taḥşil-i 'ilm ü kemāle sa'y ü verziş idüp herbir fenn-i 'ilm erbābından te'allüm birle bir merd-i dānā ve 'ārif-i bī-hem-tā olduḳda Burusa Maḥkemesi'nde ḳısmet kitābeti defterine ḳayd olup ba'de zamān ṭarīḳ-ı 'ulemā evvelā rāh-ı tadrīse dāḥil ve ḳaṭ'-ı merāḥilde iken riyāset-i ḳalem-i ḳısmete nā'il ve icrā-yı ferāizu'llāhı kemā huve ḥaḳḳuhū ifāya mā'il ü taḳsīm-i emvāl-i müsliminde ḡadr-ı ḥimāye ṭarafına meylden ḳalb-i selīmi zā'il iken medreseleri Yıldırım Ḥān - 'aleyhi'r-raḥmet-i ve'l-Ḡufrān-a resīde olup 'ilm ü faẓl-ı kemāline ḥürmeten dārü'l-ḥadīş pāyesiyle medrese-i merḳūme kendülere tevcīh olduḳda Burusa vücūhı zümresinden olup ḥidmet-i kitābetden ḳaṭ'-ı 'alāḳa birle sa'ādet-ḥānelerinde sākin olup umūr-ı 'ibādu'llāhı rü'yetde bezl-i maktūr iderek ve zümre-i ṭalibīne tadrīs-i 'ulūm-ı nāfi'a ḳıllarak taḳlīb-i evrāḳ-ı eyyām u leyālde iken nā-gāḥ defter-i rızık u ḳısmetlerinde taḳdīr-i aḥkemü'l-ḥākimīn olan naşibleri tamāma resīde olup biñ iki yüz on sekiz sālinde ṭarīḳ-ı maḥkeme-i kübrā olan 'ālem-i ervāḥa rūḥ-ı revānları 'azm eyleyüp Mevlevī-ḥāne muvācehesinde medfūn ve dea' vāt-ı müslimīne maḳrūn olmuştur.

Vaşfihi: 'Ulemānıñ ser-defteri ve cinsiniñ erbāb-ı hüneri ve şalāt-ı dīniye şāḥibi bir 'azīzdır. ¹⁰³⁴الانسان مركب عن النسيان müfādınca ba'zı mevālī ve hükkām ve nüvvābdan bir ḥükm-i ḥaṭā şudūr eylese merḥūm ānīde maḥalliyle merḳūmdan ifāde idüp ber 'aks eylemek ile iślāḥ ve şevḳ-ı reh-i şalāḥ buyururlar idi ve ekşer kelāmında muḥāṭaba kelām-ı ḥiṭābında “Mevlānā” diyerek ta'bir buyururlar idi.

¹⁰³³ Bu varaḡın derkenarında İşhak Efendi-zāde Selīm Efendi hakkında şu bilgi kaydedilmiştir:

“Bāb ḳaleminde re'isü'l-küttāb merḥūm İşhak Efendi'niñ şülbünden ḳadem-zen-i 'ālem-i şuhūd olmuştur.”

¹⁰³⁴ İnsan unutmaktan mürekkeptir.

Hilyetuhu: ٢avĩlü'l-kāme, müdevverü'l-liḥye, 'aẓĩmü'l-cüsse, esmerü'l-levn bir zāt idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsī'a-

MATLAB:

‘Alî Cân Efendi 1219

‘Alî Cân Efendi, Burusa el-maḥrûsa siyānet-i ‘ani’l-âfât ve’n-nuḥûsa derûnunda ‘âlem-i ecsâma gelüp temyîz-i beyâz u sevâda muḳtedir olduḳda mahkeme-i kübrâ-yı Burusa’da kısmet-i ‘askerî kâlemine kâtib ve şîve-i ḳadr-i ṭarîḳ-i tedrîse câzib biñ yüz altmış üç sâlinde ru’ûs-ı ḥâriḳ ile be-kâm biñ iki yüz on sekiz senesinde Medrese-i Orḥân ile medâris-i selâṭiniyeye ḳaşr-ı licâm eyleyüp biñ iki yüz on ṭoḳuz sâlinde ten-i pâki bî-cân ve vâşıl-ı raḥmet-i Mennân olmuştur.

Vaşfihi: Ğâyet ḥafîfû’r-rûḥ ve aşḥâb-ı mürüvvat ve erbâb-ı ülfet ve şâhibü’l-ḥayr bir zât idi. Biñ iki yüz on altı târiḥinde Burusa’da zuḥûr iden ḥarîḳ-ı kebîrde Câmî’-i Kebîr’in mahkeme ve şaḥḥâflar ḳapuları muḥterik ve derûnı daḥi ḥayli zedelenmiş idi. Merḥûm cenâbları Câmî’-i merḳûma altı yedi kîse akçe ḳadar manḳır şarf idüp iḥyâsına bâ’iş olmuştur. Ve Gökdere’de Şovuḳḳıḫnâr-nâm maḥâllde Bıñarbaşı suyunuñ menfezine şarf olmak için biñ ğuruş vaḳf u ḥayrât eylemiştir. Bunuñ emşâli daḥi nice ḥayrları der-kârdır. Muḥibb-i fuḳarâ ve dervîşân u ‘ulemâ idi.

Ḥilyetuhu: Ṭavîlü’l-ḳâme, vasaṭu’l-liḥye, aḥmerü’l-vech, ‘azbü’l-keḻâm bir zât idi.

-Raḥmetu’llâhi ‘aleyhi raḥmeten vâsi’a-

MATLAB:

Re'isü'l-‘ulemâ Hammâmî-zâde Seyyid Muştafâ Efendi 1220

Re'isü'l-müderrişin Hammâmî-zâde Seyyid Muştafâ Efendi, Burusa(da) lâbis-i libâs-ı hayât olup sinn-i şabâvetden taḥlîş-i giribân eyledikde naḳd-i vaḳtlerin ser-māye-i sa'âdet-i dâreyn olan 'ilm-i şerîfe şarf idüp biñ yüz altmış bir târîhinde ṭarîḳ-ı tadrîse dâḥîl ve ru'ûs-ı ḥâriḳ ile merâmına vâsıl olup herbir müderriş olduğu medreseniñ ricâline ta'lim-i 'ulûm idüp ḥidmetleri muḳayyed olarak evân-güzâr iken merâtib-i medâris-i selâṭin-i 'izâma rûtbeleri resîde olduğda zümre-i vücûh-ı memleketden olup umûr-ı 'ibâdu'llâhı rûyetde bezl-i maḳdûr ider iken biñ iki yüz on üç sâlinde mâru'z-zıkr Remzî-zâde râḥile-bend-i mülk-i beḳâ olup mûmâ-ileyh-i cenâbları dârü'l-ḥadîş pāyesiyle Sultāniye müderrişi ve re'isü'l-‘ulemâ olup yine ser-māye-i müderrişin olan tadrîs-i dersi terk eylemeyerek imrâr-ı evḳât idüp ser-māye-i ḥayevât-ı sivâ olan 'ömrleri âḥire iriştikde rûḥ-ı revânı libâs-ı tenden 'ârî ve dâr-ı miḥen olan ser-māye-i dünyadan nûş-ı şerbet-i ecel ile bîrûn u ḥâlî ve elbise-i beyzâ-yı sefer-i âḥiriyyi ber-düş ve biñ iki yüz yigirmi sâlinde [45-a] ḥâb-ı mevtle bî-hüş olduğda Deveciler Mezâristânı'na servet-i sâmân-ı a' mâli kârının keşide ve ḥâk-i mezârı kendüye ḥayme vü pûşide ve dea' vât-ı müslimîn ile rahmet-i Ḥaḳḳ'ı çeşide olmuşdur. Fevtlerine Râşid Efendi bu târîḫi buyurmuşlardır:

Târîḫ:

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Mefḥar-ı Bursa Ḥamâmî-zâde hem-nâm-ı Rasûl

'İlm ü faẓlında anıñ ḳâşır lisân-ı mādîḥa

'Âḳıbet buldı riyâsetle kemâl-i intikâl

Şaḥn-ı cennetden meşâm-ı cânına ferş rāyiḥâ

Hâ düşürdüm Râşidâ târih mufaḍḍal haḳḳ ola

*Rûh-ı Seyyid Muştafâ için oku el-Fâtiḥâ*¹⁰³⁵

Aḥvâluhu: Merḥūmuñ ‘ilm ü faẓl-ı kemâlinde mâ‘adâ ceddim mârû’z-zıkr Ğazzî-zâde Şeyḥ Muştafâ en-Nesîb -*rahmetu’llâhi ‘aleyh*- ḥâzretlerine tarîkatene müntesib ve envâr-ı ḳudsiyye-i esrâr-ı pîrânı müncezib olup evrâd u ezḳâr ile meşḡûl *Vird-i Dimyâtiyye*’yi¹⁰³⁶ merḥūm-ı mûmâ-ileyhden aḥz idüp külli yevm tilâvetiyle pür-şuḡûl idi ve ḡâyet edebe ri‘âyet buyururlar idi.

قدر زر زگر شناسد قدر گوهر گوهری

قدر کل بلبل شناسد قدر قنبر را علی¹⁰³⁷

müfâdıncı ehlul’lâh-ı ‘izâm ḳadrine ri‘âyetde ihtimâm idüp buyururlar idi ki “ Bir zâtın ḥayâtında ziyâretine ne vechile varılırsa memâtında daḥi ol vechile ziyâret eylemek ve ḳalben ve ḳaliben ḥürmet ve ri‘âyet eylemek lâzımdır. Zîrâ kibâr-ı evliyâu’llâhın ervâḥ-ı ḳudsiyyeleri ḳabr-i şerîflerini ziyârete varana nâzır ve aḥvâllerine vâkıfdır. Kendülere ḥürmet idene himmet ü şefâ‘atleri der-kârdır.” derler idi. Ve fi’l-vâḳi‘ böyledir.

Tenbîh: إذا تحيرتم في الأمور فاستعينوا من أهل القبور¹⁰³⁸

zemzemesiyle bir kimse ehl-i ziyâretine ‘azm eyleme murâd eyledikde anların ḥayâtında ziyâretine ne kisve ile varılırsa ânıñ ile mülebbes olup pâk-vuḍû‘ ile ḳalbinden ḡill u ḡişşi taḥḥîr idüp “ Yâ Rabbî, bu seniñ maḳbûl ḳulundur. Bu zâtın ḥürmetine senden mes’ûlâtımı ḥaleb iderim diyüp kemâl-i ḥuşû‘ vü tezellül ile türbe-i

¹⁰³⁵ Derkenarda bu tarih manzumesinin son beyti şu şekliyle de kaydedilmiştir:

Târiḥ-i berâ-yı ü

Hâ düşürdüm Râşidâ târiḥ bi-faẓl-i Haḳḳ ola

Rûh-ı Seyyid Muştafâ için oku el-Fâtiḥâ

¹⁰³⁶ *el-Kasîdetu’-d-Dimyâtiyye* ismiyle meşhur olan *Kasîde fi’t-Tevssül bi-Esmâ’i-llâhi’l-Husnâ*, Ezher vaizlerinden Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ed-Deyrûtî ed-Dimyâtî (öl.921/1515) tarafından yazılmıştır. Mahieddîn Rachid, *ed-Dimyâtiyye Kasidesine Mehmed Esad Efendi’nin Tahmisi ve Akkirmani’nin Şerhi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 20.

¹⁰³⁷ Altın kıymetini kuyumcu bilir, mücevherin kıymetini mücevherci.

Gülün kıymetini bülbül, Kanber’in kıymetini de Ali bilir.

¹⁰³⁸ “İşlerinizde şaşkınlığa düştüğünüz zaman, kabir ehlinde yardım isteyiniz.”

münevverelerine dâhil ve hâk-i pây-ı kıdsiyyelerine rû-mâl olup ¹⁰³⁹ تَهَادُوا تَحَابُوا emrine imtişâlen rûh-ı pâklerine tilâvet-i Qur'ân idüp hediye eyleyüp ba' dehu me'tâlibin dileyüp ve ol ziyâret eylediği zâtın rûhını şeffîc getürüp istimdâd-ı taleb idüp türbelerinde oturmayup yine kemâl-i huşû'la kâhkarî 'avdet iderse ziyâret eylediği zâtın rûhundan i'ânet bulur. Ma'âza'llâhu Te'âlâ bunuñ hilâfı olup huzûr-ı pür-nûrlarında hilâf-ı edeb hareket iderse aşlâ fâ'ide görmediginden mâ-'adâ şe'âmetini ve muzırrâtını görür. Hâşıl-ı ziyâret-i ehlu'llâh ziyâret-i pâdişâh gibi olmak gerektir. Bir kimesne huzûr-ı mülûkda nasıl tûrur ve melikden istirhâm ve mes'ûlatını taleb ne vechile olursa öyle olmak gerektir ve bunlar merhûm olmuştur, bundan fâ'ide ve zarar olmaz dime zîrâ ehl-i maqbûl-i dergâh-ı İlâhdır. Hayâtlarında Hakk'a niyâzları nice geçerse memâtlarında dağı ziyâdedir.

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – +

Rûh şemşîr-i Hudâdır ten gîlâf olmuş aña

Dağı a' lâ kâr ider bir tîğ kim üryân ola¹⁰⁴⁰

Bu bahışde maqâle keşîrdir lakin tatvîl ile bâ' iş-i melâl olmasun içün bu kadar ile iktifâ olundu. Zevî'l-'uqûl olan bu enmûzecten dağı fâ'ide mend olur. Merhûm dimişdir ki “Her ne zamân selâtin-i 'izâmdan biriniñ türbesine ziyârete 'azm eylesem hayâtlarında gibi libâs-ı resmî ser ü düşuma ilbâs idüp büyük kavuğ ve bol yeñlü kürk ve şûf ile tûrâb-ı türbelerine rûy-ı niyâzım mâlîde kılarım.” der idi.

-Raḥmetu'llâhi 'aleyhi raḥmeten vâsi'a-

¹⁰³⁹ “Hediyeleşin, birbirinizi sevin.” Canan, *Kütüb-i Sitte* 16/239. (Hediye bölümünün açıklama kısmında yer alan bu hadisin numarası verilmemiştir.)

¹⁰⁴⁰ Bu manzumenin kaynağı tespit edilememiştir. Muhammed Ali Ziyâeddîn en-Nakşbendî el-Hâlidî'nin *Mecmu'atü'l-Cevâhir* adlı eserinde Akşemseddin'e ait olarak gösterilen ve bir dörtlük olan bu manzumeyi Yusuf Şevki Yavuz 1866-1929 yılları arasında yaşamış olan müderrislerden Ferîd Efendi'ye ait olarak göstermekte, aynı bilgi TEİS'te de tekrar edilmektedir. Emine Çakır, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fersad-fersadzade-fersad-ibrahim> (Erişim 12 Şubat 2022). Bu bilgi *Ravzâtü'l-Muflihûn*'un 1815'te yazıldığı göz önüne alınacak olursa tarihsel olarak doğru değildir.

MATLAB:

Selīm Molla Efendi-zāde ‘Ābid Efendi 1220

Faḥru’l-mevālī Selīm Molla Efendi maḥdūmı ‘Ābid Efendi, Burusa‘da ‘ālem-i şuhūda gelüp ṭarīḳ-ı tadrīse dāḥil olup ḳaṭ‘-ı merātib eyler iken biñ iki yüz yigirmi senesi Ramazānınıñ dördünci işneyn günü ni‘amāt-ı erzāḳ-ı sivādan imsāk ve şerāb-ı vişāl-i mevtle ifṭār ve Bıñarbaşı Ḳabristānı‘nda dā‘irelerine taḥşış olan maḥalde dāḥil-i mezār ve vāşıl-ı raḥmet-i Ğaffār olmuştur. Merḥūmuñ velādet tārīḥi ma‘lūm degildir lākin velādetleri daḥi Ramazān-ı şerīfte beyne’l-‘ışāeyn vāḳi‘ olduğda pederlerine tebşīr olunduğı ḥinde māru’z-zıkr Eşref-zāde Ḥabīb Efendi meclisde ḥāzır olmağla “ Maḥlası ‘Ābid ismi Muḥammed olsun.” deyü nuṭḳ buyurduḳlarına mebnī tesmiye buyurmuşlardır.

Vaşfihi: Edīb-i zarīf ve erbāb-ı ḥürmetden bir çelevi idi. Hemān sinleri otuza resīde olmuş idi.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘a-

MATLAB:

Bevvāb ‘Alī Efendi 1221

Çelebi Sultān Muḥammed Bevvābī ‘Alī Efendi aṣl-ı kūrālarından şehristān-ı vücuda gelüp āzāde-i ıflıyyet olduğda Burusa’da ta‘allüm-i ‘ulūm ve mülāzım-ı medāris-i rüsūm olup Çelebi Sultān Muḥammed Hān -‘*aleyhi raḥmetü’r-Raḥmān*- ḥāzretleri Medresesine bevvāb olup ḥıdmet-i lāzimesiyle muḳayyed iken ru‘ūs-ı ḥāris ile ṭarık-ı tedrīse dāḥil olup [45-b] kaṭ‘-ı merātib-i resmiye eyler iken biñ iki yüz yigirmi bir senesinde Şevvāl-i şerīf evāḥirinde birgün ‘ale’s-seḥer, ḥānesinde medrese-i mezkūrede olan oṭasına gelüp ṣalāt-ı ṣubḥı edā iderken bī-inṣāf ḥabīṣiñ biri pencereden kuruşun ile merḥūmı urduḳda, seccāde üzerinde bilā-emān velā-tevaḳḳuf ḥayāt-ı bābı sedd ve ‘ālem-i uḥrāya red ve üzerine ebvāb-ı raḥmet bā-münāsebet şehādet-küşād ve rūh-ı revānı raḥmet-i Yezdān ile ṣād olup Emīr Sultān ḥāzretleri ṭarıkında olan mezāristānda kenār-ı ṭarīka defīn ve dea‘ vāt-ı āyendegān ü revendegāna ḳarīn olmuştur.

Vasfihi: 1041 أَدَّالٌ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ

müfādınca sırren ḥayrāt u ḥasenāt iden aṣḥāb-ı ḥayrīñ delīli idi. Ḥadden bīrūn ve ‘adedden efzūn çeşme bināsına bā‘iṣ olup mecrāsı mu‘aṭṭal olan āb-ı cārīleriñ mecrālarını ta‘mīr ü tecdīd itdirüp cereyān ile ‘ibādu’llāha baḥş-ı ḥayrāt ider idi ve daḥi bunun emṣāli ḥayrāt-ı keṣīre ve ṣadaḳāt-ı cāriye-i vefīreye muvaffaḳ olmuştur. Ekṣerī inṣād itdirdiḡi ḥayrātlara 1042 أَدَّالٌ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ “Çelebi Sultān Muḥammed Bevvabī ‘Alī Efendi’ ‘ibāresini taḥrīr itdirir idi. Ḥālā cümlesi mevcūd ve muḥarrerdir....

1041 “Bir hayra vesile olan o hayrı yapmış gibidir.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 16/538 (No. 6041).

1042 “Bir hayra vesile olan o hayrı yapmış gibidir.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 16/538 (No. 6041).

Meclis-i ...(?)¹⁰⁴³ keşîrû'l-kelâm, kaşîrû'l-kāme, müdevverü'l-lih̄ye, esmerü'l-vech bir zāt idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsi'ā-

MATLAB:

Çapan Nâ'ibi 'Abdu'l-laîf Efendi 1222

Âsitâne-i 'Aliyye müderrisînininden Çapan Nâ'ibi demekle şehir 'Abdu'l-laîf Efendi, Âsitâne-i Devlet-âşiyânede qadem-zen-i 'âlem-i şuhûd olup temyîz-i nîk ü bede muktedir olduqda kesb-i me'ârif-i kemâl eyleyüp şeref-i ru'ûs-ı tadrîs ile müşerref ve kaç'-ı merâhil-i tarîk-ı rusûmda râkib-i refref iken devr-i Selîmiyye'de 'ibâdu'llâh-ı müslimîn ve ğayrîñ kût-ı yevmiyyelerini tedârik ü tahşîl ü cem'a bir müdür ü 'âkil kimesne tefahhûs olup merkûmı "Cümleden enseb ü elyâkıdır." diyerek aşhab-ı şûrâ Çapan niyâbeti hizmetine naşb u ta'yîn idüp 1222 senesinde Sultân Selîm Hân -'aleyhi rahmetü'l-Mennân- cenâbları serîr-i saltanat-ı 'Osmanîye'den nüzûl ü ezvâl buyurduklarına kadar leyl ü nehâr h'âb u râhatden bîdâr umûr-ı aqvât-ı 'abdu'llâha zâtını ikdâr idüp envâr-ı tecellî-i şîfât-ı Rezzâkınden hissedâr olarak evân-güzâr iken Karadeniz Boğazı kal'alarından eşkıyâ baş kaldırıp "Biz Nizâm-ı Cedîd istemeyüz." diyerek Âsitâne'ye dâhil olduklarında tâ'ife-i yeñiçeriyân daği 'âkıbetini idrâk eylemeyüp mezbûrâna i'âne ve Atmeydânı'na kazğanlarını ihrâc idüp ibtidâ ricâl-i devlet-i 'aliyyeden İbrâhim Kethüdâ-nâm zâtı pâre pâre ve re'îsi biñ pâre el-hâsıl ele geçen aşdikâ-i devletin hûnlarından kühsâr-ı lâle ve 'âkıbet-endiş olan erbâb-ı başîretin çigerlerin pür-yâre idüp Şeyhü'l-İslâm Es'ad-zâde Seyyid 'Aţâu'llâh Efendi ve Şadr-ı Rûm Şemse'd-dîn Efendi ve 'Âşir Efendi-zâde Şadr-ı Anaîolı Muhammed Hafîd Efendi ve bunun emşâli 'ulemâ-i rûsûmı tâ'ife tâ'ife meydân-ı merķûmede olan kışla-yı belvâya cem' idüp Sultân Selîm hâzretlerini hal' ve Sultân Muştâfâ hâzretlerini taht-ı 'âlî-baht-ı 'Osmanî üzre iclâs eylediklerinde şâhib-i terceme cenâbları daği cümle-i aşdikâ-i şehriyârîden olduğına sebep bir zamân Âsitânede ihtifâ idüp ba' dehu zuhûra geldikde katle bedel Burc-ı Evliyâu'llâh olan Burusa'ya nefy olup üç ay kadar ziyâret-i ehlu'llâh ve taşadduk-ı li'llâh idüp taht-ı kal'a verâsında şâbıkan Mizânî Hafîz Efendi'niñ Konağı'nda âsâyiş üzre iken ber-muktezâ-yı taqdîr-i ezeli bâ-fermân-ı 'âlî kendülere iki tûğ ile mîr-i mîrânlık ihsân-ı hümayûn olup

“Çerāğ itdi bizi ammā velākin yaqdı yandırdı.”

müfādınca Burusa Mütesellimi Yazıcı-zāde ‘Ömer Ağa’ya iḥfāen bir ḥaseki gelüp ‘ale’s-seher merķūmı sa‘ādet-ḥānelerinde şayd idüp cām-ı şehādeti nūş u şehbāl-i visāl-i Zū’l-celāl ile bī-hūş ve deryā-yı rahmet şahrā-yı rūḥ-ı revānı üzre cūş eyledikde ḡilāf-ı ser-i sa‘ādetleri ḥaber-nāme-i mevtine zarf olarak ‘atebe-i ‘aliyye-i pādişāha taqḏīm ve cesed-i laṭifleri Ḥazret-i Emīr Buḥārī -ḳaddesa’llāhu sirru’l-‘ālī- Cāmi‘-i şerīfi ve türbe-i münīfi ḥaremleri ḥavlusı ḳapusunun cānib-i yemīninde medfūn rūz u şeb de‘avāt-ı müslimīne maḳrūn olmuştur.

(Aḥvāluhu:) Kerīmü’ṭ-ṭab‘, erbāb-ı mürüvvet, aşḥāb-ı fütüvvet bir zāt-ı şerīfū’l-ḳadr idi.

(Ḥilyetuhu:)Ṭavīlū’l-ḳāme, ḳalīlū’l-liḥye, münevverü’l-cebhe idi deyü rü’yet idenlerden sāmī‘an zeheb-i şeyḥānem olmuştur.

-Raḥima’llāhi te‘ālā-

Tārīḥ-i Vefāt-ı Ū¹⁰⁴⁴

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Başdı bir ehl-i daḳāyık ḳaşr-ı cināna ḳadem

Bezm-i dünyādan çeküp ḥāke şehādetle ayak

Ḥayf cellād-ı ecel ḳıydı bu demde cānına

Ḳandan itdiñ ey felek ānı bu cevre müsteḥaḳ

Sābıḳan olmuştı merḥūm Unḳapanı Nā’ibi

Ni‘met-i Yezdāna şükr içün idüp fikr-i adaḳ

‘Āḳıbet un itdi ‘ömrin āsiyāb-ı çarḥ-ı dūn

Rabb rahmet eylesün sīrāb-ı ḳabrin yek-nesaḳ

¹⁰⁴⁴ Bu tarih manzumesi derkenarda yer almaktadır.

Hâtif-i Ğaybî didi târîḡ-i sâl-i rıḡletin
Eyledi ‘Abdu’l-laṭîfîñ rûḡunı talṭîf Ḥaḡḡ (1222)

MATLAB:

[46-a]

Keles Müderrisi Muḥammed Emīn Efendi 1222

Keles Müderrisi demekle meşhūr Ders-i ‘Āmm Muḥammed Emīn Efendi, Dārende-nām maḥalde ‘ālem-i şuhūda gelüp sinn-i kūdekīden āzāde olduğda taḥşīl-i ‘ilm ü kemāle meyl ü raġbet idüp bir zamān menba‘-ı ulūm olan Ḥādīm’de ve bir zamān Anḳara’da telemmüz ve zātını çirkāb-ı cehlden ‘ārī ‘ulūm-ı şettā ile derūnı mālī olduğda Āsitāne-i ‘Aliyye’ye ‘azm ve anda qarār ve ta‘līm ve te‘allūm ile eyyām-güzār iken Keles қаşabasında Keskin-zāde Seyyid Muḥammed Emīn Aġa қаşaba-i merķūmeden ‘urūḳ-ı cehli қаṭ’ içün bir kütüb-ḥāne binā idüp etrāk-i bi-idrākīñ kemāl-i ḥamākatlarını izāle içün bir mu‘allim ve müderris-i cedīd cüst ü cū eyleyüp Efendi-i mūmā-ileyhi intiḥāb ve medrese-i mezbūre ve kütüb-ḥāne-i mebrūreye müderris naşb ve ta‘yīn olunup bir sene қadar anda ta‘līm-i ‘ulūm-ı dīnden şöñra Burusa’ya ziyārete gelüp ṭab‘-ı ‘ālimāneleri şehir-i mübārekten ḥoşnūd olup Cāmi‘-i Kebīr’de tadrīs-i ‘ulūm ve ḥavāşş u ‘avām beynīnde ma‘lūm ve ru‘ūs-ı tadrīs-i ḥāric-i Burusa ile mevsūm iken biñ iki yüz yigirmi iki senesi Ramażān-ı maġfīret-nişānıñ üçünci İşneyn gicesi şarāb-ı ifṭār-ı mevtle peyk-i ecel nümāyān ve bedenden merķūm bī-amān olup rāḥile-bend-i mülk-i beķā olduğda İnebeg Cāmi‘-i şerīfī miḥrābı verāsında medfūn ve de‘avāt-ı cemā‘at-ı müslimīne rūḥ-ı revānı maḳrūn olmuşdur.

Vaşfihi: ‘Ulemā-i dīn ve fużalā-i emīn şedīdü’l-ḳalb bir zāt idi.

Ḥilyetuhu: Ṭavīlū’l-ḳāme ve’l-liḥye esmerü’l-levn idi.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘ā-

MATLAB:

Ders-i ‘āmm el-Hāc ‘Alī Efendi 1223

Ders-i ‘āmm el-Hāc ‘Alī Efendi, Geyve kaşabasında rūḥ-ı revānı libās-ı ten ile ārāste olup taḥşil-i ‘ilm ü kemāle meyl ü raġbet idüp sevḳ-ı sā’iḳ-ı taḳdīr ile Burusa’ya teşrīf idüp Akşakavī Fāzıl Hasan Efendi’den telemmüz ve tarīḳ-ı ‘ilmde kemāle resīde olduğda mūmā-ileyhden me’zūn olup Qayġan Cāmi‘-i şerīfnde zūmre-i ṭālibīne ta‘līm-i ‘ulūm-ı nāfi‘a ile eyyām-güzār iken tarīḳ-ı rūsūm-ı tedrīse daḫi dāḫil olup ḳaṭ‘-ı merātibde iken Medīne-i Mūnevvere ḳāḏīsı Şākir-zāde Efendi ile Medīne’ye ‘azm idüp şeref-i ziyāret-i ḥāḳ-i pāk-i ḫil‘at-i levlāk -*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*- ile müşerref olup ḳāḏī-ı merḳūm tarafından bir sene maḳām-ı mübāreke de Nā’ib-i Şer‘-i Şerīf olup ba‘de edāü’l-ḥacc Burusa’ya teşrīf ve yine ‘ādet-i ḳadīmeleri üzere cāmi‘-i merḳūmede ve Orḫān Cami‘i’nde ta‘līm-i ‘ilm-i dīn ve teblīġ-i aḥkām-ı şer‘-i metīn iderek varaḳ-gerdān-ı rūzan u şebān iken altmışlı rütbesiyle İnebēg’de Ḥüseyn Çelebi Medresesi müderrisi olduğda biñ iki yüz yigirmi üç senesi Zū’l-ḳa‘desiniñ on birinci günü rāḫile-bend-i mülk-i beḳā olup Ḥazret-i Emīr -*ḳuddise sirruhu*- Mezāristanı’nda gencīne-i vücūdları defīn ve raḫmet-i Ḥaḳḳ’a ḳarīn olmuştur.

Vaşfuhu: ‘Ulemāniñ ‘ilmiyle ‘āmil olan zūmresinden bir zāt-ı şerīfū’l-ḳadrdır. Kimesneden zekāt-ı fiṭre ve fütūḫāt(?)¹⁰⁴⁵ ḳabūl eylemeyüp kendi kesb-i yediyle te‘ayyüş ider baḳiyye-i selef-i şāliḫinden idi.

Ḥilyetuhu: Ḳaşīrū’l-ḳāme, ḫafīfū’l-liḫye, esmerū’l-vech, elyenü’l-kelām idi.

-*Raḫmetu’llāhi ‘aleyhi raḫmeten vāsī‘ā*-

MATLAB:

Orh n  m m -z de A med Efendi 1223

Orh n  m m -z de A med Re id Efendi, Ma r se-i Burusa'da  ah fe-i cih na ra am-ı ha t-ı v c dları ke id olup peder-i ' l -kadrları Orh n  m m  Muhammed Em n Efendi s yesinde 'ulem -yı 'a rından telemm z-i f n n ve ha t-ı ta'likta m mt z-ı kur n olup z mre-i z ref ya ta'lim-i me k-i ta'lik buyururlar iken C mi'-i Keb r kurbında olan  u r  Ma kemesi'ne v lidlerine refik-i kit bet ile be-k m ve tarik-ı tedrise du  l ile n 'il-i mer m ve pederleri vef tından  onra ma keme-i mer  mede re'is 'l-k tt b olma la makb l-i hav    u 'av m ve ek er ev  tda Burusa mansibıyla te rif iden h kk m niy bet-i  u r  ile mer  m  istihd m buyurdu larında um r-ı  er'iy e-i 'ib du'll h  kem  h ve ha kkuhu icr  ile tebli -i a k m-ı  er'-i  erif-i ' lim 'l-' ll m iderken Ma keme-i K br -yı Burusa'da kalem-i kismet-i 'askeri m m -ileyh re'is 'l-k tt b na b olunup anda da i ta   m-i emv l-i eyt m ider iken ka   m-ı ezeli  ' lem-i d ny da kend ye ta   m eyled  i kismetleri tam m ve med'uvv-ı da'vet-i Z 'l-cel li ve'l-ikr m ve bi  iki y z yigirmi    senesi Mu arrem 'l-h r mının    nc    neyn g ni v   l-ı ra met-i ' ll m olup B  arba 'nda Dest r-h  n T rbesi c nib-i  erifinde olan mez rist nda ma b r ve  ar n-i h r olmu dur.

Ev   fihi: G yet  deb dan ve 'uref dan idi. Ek er ev  t  ta r r t  k t b-i fet v  ile m r r ider idi ve ev  t-ı h l de m t la'a-ı env '-ı k t b buyurdu larında *Mu   dar t-ı F n n* mi  li her bir fenden meclise g re na l ( ) serd id p mecl slerini kelim t-ı f n n-ı 'ul m [46-b] ile  raste iderler idi.

C mle-i kel mlarından biri budur. Buyurmu lardır ki "Esr r-ı h fiyy e-i il hiyedendir ki herg n va t-i seherde her beldenin ah lisinin a' m l-i hayriyy e ve niy t-ı  albiyy e ve ef' l-i  en ' alarını mel i e-i 'iz m alup menba'-ı miy hlarına va ' iderler ve  aba  oldu da herbir kes ol miy hlardan n   eyler ve biri birilerinin a v l-i  asene ve seyyi'esine esr rları v   f olur. Bu ecildendir ki bir kimesnenin   ret-i z hirde bir

hılâf-ı marzîyy-i ‘amel olmayup yine halk anı mezzemet iderler ve bir âharıñ dañi bā‘ iş-i muhabbet bir hālî olmaz. Halk āña muhabbet iderler ki derūnlarında olan niyāt-ı hālîşa ve ğayr-ı hālîşâlarına göre halk āña ikbāl ve istidbār ider.” buyurmuşlardır.

Emr-i Nebevî “İrmū”ya imtişâlen ‘ilm-i remî dañi kemāl üzre huşûle getürüp meydân-ı kemân-keşānda taş diküp rütbesiyle şeyh-i rāmiyân olmuşlar idi ve resm-i hatt-ı ta‘lîķde el-hāletü hāzihî Bursa‘da olan hattātān-ı ta‘lîķ-nüvisānıñ ekşerî belki cümlesi merhūmdan te‘allüm eylemişlerdir. Ve‘l-hāşıl aşhāb-ı hūner ve erbāb-ı me‘ārif ve keşîrū‘l-meḥāmid bir zātdır.

(Ḥilyetuhu:) Tavîlū‘l-kāme ve‘l-hilye, esmerü‘l-levn, aķne‘l-enf bir ‘azîz idi.

-Raḥmetu‘llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsî‘ā-

Tārîḫ-i Berā-yı Ū¹⁰⁴⁶

Mef‘ülü fā‘ilātün mef‘ülü fā‘ilātün

Muzārî ---+ / -+--- / ---+ / -+---

Tārîḫ-i fevt-i Rāşid bā-tāmiye düşdüm

Aḫmed Reşid Efendi dārın cinān kıldı (1223)

¹⁰⁴⁶ Bu tarih manzumesi varak 46-a’nın derkenarında yer almaktadır.

(MATLAB:)

Merzifonî ‘Ömer Efendi 1223

Merzifonî ‘Ömer Efendi, Merzifon’da ‘âlem-i vücûda gelüp tahşîl-i ‘ilm ü kemâl idüp Âsitâne-i ‘Aliyye’de huzûr-ı veliyyü’n-ni‘amîde bâ-imtihân Burusa müderrisligi ile vâsıl-ı zâmîr-i cinân olup Burusa’ya geldikde Şarrâfiye Medresesi’nde sâkin iken Şıgırcı Şunğur imâmı merhûmuñ zevcesini tezevvüc idüp Câmî‘-i Kebîr’de tedrîs-i ‘ulûm iderek evân-güzâr iken biñ iki yüz yigirmi üç sâlinde cânib-i mülk-i beķāya ‘azm idüp Şıgırcı Şunğur Mescidi havlusunda medfûn u de‘āvât-ı müslimîne maķrûn olmuşdur.

Merhûm zümre-i fuķarādan olup fuķarā-yı ‘ulemāyı aġniyā-yı müslimîniñ iġnā eylemesi lâzıme-i hâlden oldıġına sebep merķûm bir defter peydā eyleyüp herbir aşķāb-ı şervetden olan aķbābını defter-i mezbûra kayd eylemiş idi. Şol şûretle ki herbiri senevî rızāsıyla ve şafā-yı derûnuyla mezbûrā ne ihsân eyleme va‘d iderse anı taķrîr iderdi ve sene başı olduķda gelüp defter mûcibince aķz idüp sene sene anıñile ta‘ayyüş iderdi. Hattā bu faķîrden daġi senede bir kîl daķîk-ı hāş aķz iderdi ve cümle aķibbāsı şafā-yı dil ile merhûma ikrām iderler idi.

(Hilyetuhu:) Esmerü’l-levn, müdevverü’l-liħye bir zāt idi.

-Raħmetu’llāhi ‘aleyh-

(MAṬLAB:)

Müvecceh-zāde Hüseyn Efendi 1223

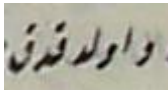
Müvecceh-zāde Hüseyn Efendi, Maḥruse-i Burusa'da meşhûr-ı-âfâk Müvecceh-zāde 'Abdu'r-raḥmân Efendi neslinden 'âlem-i ecsâd temevvüc eyleyüp otuz otuz beş yaşına kadar elif dimeyüp dolâbcılık hırfetiyle hevâ vü heves ve sâz ü söz ile eyyâm-güzâr iken ebâdî-i zâbiṭandan taḥlîş-i girîbân ve (...) ¹⁰⁴⁷ mertebe taḥşîl-i 'ilm-i ḥâl ile taḥhîr-i cenân eylemek için Şofi-zāde Seyyid el-Hâc Aḥmed Efendi merķūma ibrâm idüp başına bir sūhte külâhı giydürüp Cāmi'-i Kebîr'de 'Abdu'llâh Efendi'den *rabbi yessir* ile te'allüm-i 'ilme ibtidâ eylediklerinden sonra ¹⁰⁴⁸ العروق نزاع müfâdınca külli yevm telemmüz iderek 'ilm-i şerîfden lezzet alup var kuvveti bâzûya getirüp gice ve gündüz sa'y-i belîğ ile ğayret idüp

پاک طینت نشود عاقبت کارش بد

پنبه چون کهنه شود کاغد قرآن باشد ¹⁰⁴⁹

müfâdınca beş on sene derûnunda hücre-i ḳalbi 'ilmiyle māl-â-māl ve bir 'âlim-i hoş-ḥâl olup imtiḥân ile Burusa tedrîsi rû'ûsuna daḥi mālîk olmağla herbir müderris olduğu medreselerde ta'lim-i 'ulûm ve Cāmi'-i Kebîr'de daḥi tedrîs ile ma'lûm olup medâris-i rûsûmiyyede daḥi ḳaṭ'-ı merâtib iderek Geyikli Medresesi müderrisi olduğda biñ iki yüz yigirmi üç senesinde deşt-i vücûdunda olan âhû-yı cānı sayyâd-ı ervâḥ olan melekü'l-mevt ḳabzasına dūçâr ve 'âlem-i mülkten bî-zâr ve vâşıl-ı raḥmet-i Ğaffâr ve Bîñarbaşı ḳapusunda dâḥîl-i mezâr ve de'avât-ı müslimîn ile aşḥab-ı raḥmete hem-vâr olmuşdur.

Tārîḫ-i Berâ-yı Ü ¹⁰⁵⁰

¹⁰⁴⁷

¹⁰⁴⁸ Soya çekimi anlatan kalıp söz.

¹⁰⁴⁹ Nasıl ki pamuk eskiyince Kur'an kâğıdı olur

Temiz yaratılışlı insanların da akıbetleri iyi olur

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün
Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

Vefātın söyledim bir mışrā‘-ı tāmü’l-‘ayar Rāşid
Müvecceh-zāde gidüp dünyādan itdi meskenin Firdevs

[47-a] Tavr u tarzları kendüye maşşuş kudemā-reftār bir zāt idi donundan(?)¹⁰⁵¹ mā-‘adā koyunları daği kütüb-hāne mişālī envā‘-ı kütüb-i ālet ile māl-ā-māl olup ekşerī yolda giderken müṭāla‘a-i kütüb iderek meşy iderdi ve bey‘ ü şirā içün erbāb-ı sūḳda biriniñ dükkānına teşrīf eyleseler anda daği bey‘ ü şirā iderken müṭāla‘adan ḥālī olmazlar idi.

(Ḥilyetuhu:) ‘Acībū’l-heykel, ḳaşīrū’l-ḳāme, müdevverü’l-liḥye idi.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyh-

¹⁰⁵⁰ Bu tarih beyti derkenarda yer almaktadır.

¹⁰⁵¹

(MAṬLAB:)

Şofî-zâde Seyyid ‘Abdu’r-raḥmân Efendi 1223

Şofî-zâde Seyyid ‘Abdu’r-raḥmân Efendi, Ḥazret-i Emîr Buḥârî -*ḡuddise sirruhu’l-âli*- ḥazretleri ile Buḥâra’dan teşrîf iden zevât-ı kirâmdan Şofî Sinân dimekle ‘arîf zât-ı ‘âlî-ḡadriñ sülâle-i tâhirelerinden ser-ḡalka-i zâkirân Şofî-zâde el-Ḥâc Aḡmed Efendi’niñ sülb-i pâkinden maḡrûse-i Burusa’da Duḡter-i Şeref Maḡallesi’nde şeref-i aḡsen-i taḡvîm-i vücû(d) ile müşerref olup tefrîḡ-i nîk ü bede muḡtedir olduğda eyyâm-ı aşraf-ı ümmâ أشراف الأمة şerefine nâ’il olduğdan soñra me‘ânî-i ḡaḡâik-i Kur’ân-ı celîlü’ş-şânîñ fehme daḡi kesb-i liyâḡatden soñra kemâl-i ḡüsn-i edâ’-i kıra’at-i kelâm-ı Rabbü’l-enâm ile şöḡret-şi‘âr olduğda Burusa’ya Sultân-ı Tatarândan teşrîf idüp merḡûmı kendüye imâm naşb u ta‘yîn eyledikde sultân-ı müşârün ileyh itlâḡ olup Rûmeli’ne ‘azm-i vaṡan buyurduḡlarında mezbûrı ma‘iyyetlerinden dūr eylemeyüp ḡidmet-i imâmetleriyle hem-râḡ olup bir zamân Rûmeli’nde geşt ü güzârda iken Ḥân-ı müşârün ileyhiñ iltimâsıyla tarîḡ-ı tediñ-i Burusa ile daḡi be-kâm olduğda; 1052 حب الوطن من الإيمان müfâdıncâ ârzü-yı vaṡan ve Sultân-ı mûmâ-ileyhden izin alup yine Burusa’ya teşrîf idüp Sultân Emîr ḡazretleriniñ civâr-ı sa‘âdet-medârında te‘ehhül eyledikde ḡazretiñ câmi‘-i şerîfleri imâmetine vekîl olup evḡât-ı ḡamseyi cemâ‘at-i müslimîne edâ itdirerek evân-güzâr iken aşâlet ile daḡi imâmet-i câmi‘-i merḡûma nâ’il olup kemâl-i diyânetden muḡtedîsi olan cemâ‘at-ı müslimîne herḡün ba‘de edâ’ü şalâtü’ş-şubḡ ‘âdet-i ḡadîme-i şuleḡâ-i e‘imme üzere mesâ’il-i şalâtdan ve i‘tikâdiyâtdan bir mes‘ele ta‘lîm buyurup mes‘ele-i merḡûmeyi defâ‘atle tekrâr idüp ḡazır-ı meclîs olan mü‘minîne ḡıfz itdürüp yevmen fe-yevmen levş-i cehâletden tediñ üzere taḡḡir iderek ve ba‘de’l-‘aşr tediñ-i fîḡḡ buyurarak ve leyâlî-i mübârekede daḡi yine câmi‘-i şerîfde vaḡt u zamâna münâsib va‘z u tezḡir iderek ve külli yevm nisvân-ı müslimîne daḡi ta‘yîn olunan cevâmî‘de ta‘lîm-i mesâ’il-i

1052 “Ümmetin en şereflileri hafızlardır.”

1053 “Vatan sevgisi imandandır.”

din kılarak evân-güzâr iken biñ iki yüz yigirmi üç senesi Cumâde'l-evvelîñ ibtidâ günü rûh-ı pür-fütûhları şûf-ı libâs-ı tenden 'ârî ve vâkt-i sekerâtında âgâh olarak zıkr-i tevhid(ile) meşgûl olduğu hâlde 'azm-i cinân-ı Bârî olduğda cenâzelerini zıkr ü tevhid ile Zeyniyye Zâviyesi'nde 'Abdullaîf Kudsî hazretlerinin türbe-i sa'âdetlerinin cânib-i şarkisinde defîn ve rahmet-i Yezdân'a rehîn olmuştur.

'İlm-i kırâ'at-i Kur'an'da yektâ idi ve 'aşrında olan kurrâ ve mücevvîdâna fâ'ik idi ve tilâvetinde hüsn-i edâya muvaffak olup tilâvet-i Kur'an buyurduklarında her bir hürûf-ı Kur'âniye ke-ennehû birer şüret-i laîfe ile tecessüm idüp sâmi'ine kemâl üzere te'sîrinden dehşet zühûr iderdi.

Hazret-i Mısrî -*kuddise sırruhu'l-'âlî*- Zâviyesi Şeyhî Şahfî Efendi'niñ hulefâlarından 'Abdü'l-mecîd Efendi'ye irâde getürüp tarîk-ı Halvetiyye üzere seyr ü sülûk iderken Sultânü'l-'ârifîn Şeyh Muhammed Emîn Efendi en-Nakş-bendî hazretlerine dañi intişâb buyurup o tarîk-ı nâzenînden dañi kesb-i feyz-i kudsiyye buyurmuşlardır.

Pederleri ceddîm hazretlerinin Âsitâneleri ser-zâkirânından olduğına sebeb 'ilm-i müsikîyi dañi pederinden ahz eyleyüp maķâmâtıyla; ¹⁰⁵⁴لا يعد ولا يحصى ilâhî-i ehlu'llâh ve Ramazân-ı şerîfde terâviḥ beyninde tezyîn-i mehâfil olarak âgâz olunan teşâbih ma'lûmları idi. Dâ'iremiz ile ḥîn-i şabâvetinden berü ve münâsebet-nâmeleri olduğından heftede bir gün teşrîf idüp bu fakîr ile müzâkere-i 'ilmiyye ve ba'zan kendüden te'allüm-i maķâmat-ı ilâhiyât 'âdetimiz olmağla vefâtlarından beş on gün aķdem yine 'âdetleri üzre teşrîf idüp hazret-i Mısrî Efendimiz'in âḥir 'ömrlerinde inşâd buyurdukları,

(İlâhî)

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Devr idüp geldim cihâna yine bir devrân ola

¹⁰⁵⁴ Sayısız ve sınırsız.

[47-b]

Ben gidem bu ten sarâyı yıkıla vîrân ola

*Cüş idüp ‘ummân-ı cân cismim gemisin tağıda
Yirler altında tenim toprağıla yeksân ola*

*Bu vücūdum tağı kalka atıla yünler gibi
Şeş cihâtım açıla bir haddi yok meydân ola*

*Dört yanumdan nâr u bād u âb u hâk ide hücum
Benligüm anlar alup bu varlığım talân ola*

*Tağıla terkîbim otuz iki harf ola tamâm
Nokta-i serim kamunuñ cevherine kân ola*

*Cümle efkâr u havâsım haşr ola bu ‘arşada
Kalkalar hep yeñiden şan kim bahâristân ola*

*Yevm-i tüblâdır o gün her ma‘nâ bir şûret giyer
Kim nebât ü kimi hayvân kimisi insân ola*

*Şabrime dostlar gelüp fikr ideler aḥvâlimi
Herbiri bilmekde ḥâlim vâlih ü ḥayrân ola*

*Her kim ister bu Niyâzî derdmendi ol zamân
Sözlerini okusun kim sırrına mihmân ola*

bu ilâhî, fırkat-i âgâhîyi bizlere ‘alâ tarîķı’l-meşķ ta‘lîm ve defa‘âtla tekrâr-be-tekrâr âgâz idüp ba‘d-ı edâ’î’z-zuhr ke’ennehü vedâ‘ ider sūretinde kemâl-i ızhâr-ı ḥüzn ile vedâ‘ idüp sa‘âdet-ḥânelerine ‘avdet buyurup on iki gün mürûrunda ‘azm-i beķâ eylediler.

Vaşfihi: Şofî-zâde dimekle şâyeste müttakî ve mütedeyyin ve perhîz-kâr ve ahlâk-ı hamîde ile mutehallık zamânında bu tavr-ı hasen ve evzâ^c-ı müstaḥsen ile bir gelenler(den)dir. Egerçi cemî^c-i aḥvâlîni taḥrîr eylesem beş on varaḳa şıḡmaz lâkin bu ḳadar ile daḡi fehm olundı ḡâlî. Ve tarîḳ-ı tedrisde daḡi ḳaṭ^c-ı merâtib idüp (...) ¹⁰⁵⁵ müderrisi iken irtihâl buyurdılar.

Hilyetuhu: Vasatü'l-ḳâme, ṭavîlü'l-liḡye, esmerü'l-levn mâ'il ile'l-ḡumra idi.

Târîḡ-i Berâ-yı Ü ¹⁰⁵⁶

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Söyledim fevtinde Râşid böyle bir târîḡ-i şâf

Şofî-zâde şâf-dil göçdi şafâ-yı şafvete

-Raḡmetu'llâhi 'aleyhi raḡmeten vâsi'a-

¹⁰⁵⁵ Müellif, medresenin adını yazmamıştır.

¹⁰⁵⁶ Varak 47-a'da Sofî-zâde adına bu tarih manzumesi kaydedilmiştir.

MATLAB:

‘Abdu’s-şamed-zāde Sa‘īd Efendi 1224

‘Abdu’s-şamed-zāde Seyyid Muhammed Sa‘īd Efendi, şu‘ārā-yı zamāndan ‘Abdu’s-şamed-zāde Seyyid Şadık Efendi’niñ şulb-i pākinden Burusa‘da ‘ālem-i şuhūda gelüp pederleri vaḳtiñ Şeyhü’l-islāmına bir ḳaṣīde ‘arz idüp ‘inde veliyyü’n-nia‘mīde pesendīde olduḳda şıla muḳābili maḥdūmı merḳūmı ru‘ūs-ı tedrīs-i Burusa ile çerāḡ idüp ba‘d Burusa hısnı dāḡilinde Ḥudāvendigār ḥazretleriniñ binā buyurduḳları Ḥisār Cāmi‘-i Şerīfi’ne daḡi imām olup pederleri rāḡile-bend-i mülk-i beḳā olduḳda bir zamān kendüye cezbe vü ḡayret ṭārī olup Burusa‘da geṣt ü güzār ve bir zaman daḡi Āsitāne-i ‘Aliyye’de iskān ile ālām-ı ḡurbetten derūnı pūr-nār ve müddet-i vāfirenden soñra Burusa‘ya ric‘at idüp sinleri elli beşi tecāvüz eyledikde te‘ehhül idüp bir zamān daḡi nā-mizāc derd-i derūnı munḳati‘-i ‘ilāc olup biñ iki yüz yigirmi dört senesinde şeyḡ iftirāḳ-ı sivādan sīnesi şerḡā şerḡā ve derūnı teneffūs-i rūḡ-ı ḡayvāniyyeden bürehne ve ḡuş-ı cānına şadā-yı nidā-yı *irci‘ī* nefḡiyle ‘ālem-i iftirāḳ olan sivādan bürīde ve neyistān-ı ezele perīde olup Bıñarbaşı Ḳabristanı’nda medfūn ve raḡmet-i Yezdān’a maḡrūn olmuṣdur.

Vaṣfihi: Ḡāyet zūrefā ve ‘urefādan ve erbāb-ı merāḡdan bir zāt idi. ‘Ömrinde ḡayvāna binüp kendü kendüye bir maḡalle ‘azm itmemiṣdir. Eger esb-süvār olmaḡ bir iki kerre zūhūr eylediyse de ḡāyet cānından uşānmıṣ bir ḡayvān olup anı da şıbyān-ı ḡıtān mişāli bir iki adam olup kimi bir ṭarafından ṭutup kimi licāmından yedüp biñ belā ile getürmeli idi.

Ḥāluhu: Lākin merḡūma nāy ḡalmaḡ dād-ı Ḥaḡḡ idi. Ya‘nī nāyı eline alup nefḡ eylemege mübāşeret ve āḡāz buyurduḡlarında ḡulūb u ervāḡa te‘şir idüp

بشنو این نی چون حکایت می کند

sırrını sāmī'ine yād itdürüp kemāl-i hazz u sürür ü esrârdan şadâ-yı dem-i yâhû
hüseynîye çıkup neğamât-ı Şâh-ı Manşûr nâz eyledikçe sîneler çâk ve zümre-i 'uşşâk
fütâde-i hâk olurlar idi.

¹⁰⁵⁷ “*Dinle, bu ney neler hikâyet eder*

Ayrılıklardan nasıl şikâyet eder.” Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, **Mesnevî-i Ma'nevî** (1. Defter, 1. Beyit, Sayfa 33.)

(MAṬLAB:)

Müderrisîn-i Kirâmdan İsmâ‘îl Efendi 1227

Müderrisîn-i Kirâmdan İsmâ‘îl Efendi, diyâr-ı âhardan Burusa‘ya teşrîf idüp Fâzıl Ḥasan Efendi‘den taḥşîl-i ‘ilm ü me‘ârif ile bâ-imtiḥân müderris olup refte refte medreseleri İnebeg‘de kâ‘in Kâra İnebeg Medresesi‘ne resîde olduḡda bir ḥücre taḥliye ve anda sâkin ve ṭalabe-i ‘ulûma ta‘lim-i ‘ulûm-ı nâfi‘a ile eyyâm-güzâr iken biñ iki yüz yigirmi yedi Rebî‘ü’l-âhîrînde râḥile-bend-i mülk-i beḡa ve nûş-ı şerbet-i likâ idüp Şeker Ḥâce Câmî‘-i ittişâlinde defîn ve rahmet-i Ḥaḡḡ’a ḡarîn olmuşdur.

Ġâyetde şuleḡâdan ve etkîyâdan bir zât-ı şerîf idi.

(MATLAB:)

[48-a]

Murād-ı Şānī Müderrisi ‘Ayn-ı Ekber-zāde Muḥammed Faḥre’d-dīn Efendi 1226

Murād-ı Şānī -*ḳuddise sırruhu’l-‘ālī*- Müderrisi ‘Ayn-ı Ekber-zāde Muḥammed Faḥre’d-dīn Efendi Meşhūru’l-āfāk ‘Ayn-ı Ekber-zāde Ḥāce ‘Abdu’l-ḡafūr Efendi’niñ şūlb-i pākinden ‘ālem-i şuhūda gelüp silk-i pederlerine sālİK ve ru’ūs-ı tedrīse mālİK olup ƙat‘-ı merātib iderek Murād-ı Şānī Medresesi müderrisi iken cānib-i uḫrā murādına nā’il ve raḥmet-i Ḥaƙƙ’a vāsıl olup Sulṭān Emīr Buḫārī -*ḳuddise sırruhu’l-‘ālī*- Mezāristānı’nda medfūn ve raḥmet-i Yezdān’a maƙrūn olmuştur.

Hikmet-i ilāhī pederleri ‘Abdu’l-ḡafūr Efendi daḡı Murād-ı Şānī müderrisi iken irtihāl buyurmuşlar idi. Bunlar da sırr-ı pederlerine bu vechile vāriş olmuştur.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī’a-

Sinleri yetmişe resīde olmuş idi. Biñ iki yüz yigirmi altı Rebī‘ü’l-evveliniñ yigirmi ikinci Sebt günü tārīḡ-i fevtleri seng-i mezārlarına naƙş olundu.

(Mezbūr ‘Ayn-ı Ekber-zāde Muḥammed Faḥreddīn Efendi, Burusa‘da Sulṭān Murād-ı Şānī Medresesi müderrisi iken 1226 tārīḡinde ‘azm-i mülk-i beḳā idüp cedleri ve pederleri ƙabr-i şerīfine defn olunmuştur. *-Raḥmetu’llāhi ‘aleyh-*)¹⁰⁵⁸

¹⁰⁵⁸ Bu varaḡın derkenarında biyografiye herhangi bir katkısı olmayan bu ibare kaydedilmiştir.

(MAṬLAB:)

Müderrişin-i Kirām ve Ders-i ‘Āmān-ı zevi’l-ihtirāmdan İsmā‘ il Efendi 1227

Cebeliyyü’l-aşl olup Burusa‘da tahşil-i kemāl ve aḥz-i feyz-i ‘ilm ile māl-ā-māl olup bir zamān Tavūkpazarı Medresesi’nde sākin ve anda neşr-i ‘ulūm-ı ile’l-mesākin idüp biñ iki yüz on altıda zuhūr iden ḥarīḳ-ı kebīrde medrese-i merķūme muḥterik olup İnebeg Hammāmı ḳurbında olan medrese-i dil-güşāya naḳl olunup anda imrār-ı zamān ta‘līm-i ‘ulūm-ı ber-ṭālibān iken biñ iki yüz yigirmi yedi Muḥarremü’l-ḥarāmıñ yedinci günü şühedā-yı deşt-i Kerbelā‘ya ilḥāḳ olunup Şeker H̄āce Cāmi‘i ḳurbında ḳand-ı nebāt-ı vücūd-ı feyz-ālūdeleri şanduka-i ḳabre vedi‘a olundu. Şuleḫā-i ümmetden bir zāt-ı kerīm olup مجرد شود احوال علایق که صفاداری¹⁰⁵⁹ mefḥūmunca ašlā ta‘allūḳāt-ı kevniyye ta‘allūḳ eylemeyüp sinleri yetmişi tecāvüz idinceye ḳadar mücerredü’l-aḥvāl kūşe-i medārisde hoş-ḥāl olmuş idi. Vefātlarından birḳaç sene mürūrunda bi’l-iḳtiḏā merḳadleri kūşāde olup ter ü tāze defn olunduğı gibi müşāhade ve mu‘āyene olunmuşdur....

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsi‘a ve nef‘ana’llāhu Te‘ālā bi-berekātihi-

¹⁰⁵⁹ Dünyayla alakalı hallerden soyun ki safa ancak bundadır.

(MATLAB:)

Müderrisîn-i Kirâmdan Mûlahhî -zâde Muḥammed Sa‘îd Efendi 1227

Müderrisîn-i Kirâmdan Mûlahhî -zâde Muḥammed Sa‘îd Efendi, mevâliden Mûlahhî-zâde Sa‘îd Efendi’niñ şûlb-i pâkinden zuhûra gelüp ba‘d ba‘d tarîḳ-ı tadrîse dâhil olup taḳlîb-i evrâḳ-ı şahâ‘if-i merâtib-i medâris eyler iken biñ iki yüz yigirmi yedi senesi Şaferü’l-ḥayrîñ yigirmi birinci Ḥamîs günü sâ‘at üç buçukda râḥile-bend-i mülk-i beḳâ olup edâ-yı şalât-ı cenâzeleri için Câmî‘-i Kebîr’e muşallâya naḳl olunup edâ-yı şalâta ḥâzır olan cemâ‘at derûn-ı tâbûtdan ḥiss-i ḥareket fehmi idüp cenâzeyi Muşallâ Medresesi’ne naḳl ve ḥükemâyı cem‘ idüp eşer-i ḥayât-ı istifsâr olunduḡda bir iki maḥallinden faşd olunup cereyân-ı dem-i ‘alâ‘imi müşâhede olununca Şengül Hammâmı’na naḳl olunup anda daḡi nice maḥallinden faşdlar ve enva‘-ı devâlar olunup ‘alâmet-i ḥayât vardır diyerek Egerci-zâde Ḥayât Efendi’niñ ḥânelerine naḳl olup ol gün ve ol gice anda âsûde olup şabâḥa yakîn sîmâsında ve ḳoltuḡ altında dürd-i ‘araḳ müşâhede ve yek-nefes ba‘de’l-mu‘âyene külliyyen zümre-i mevtâya ilḥâḳ oldu. Teşahḡuş olduḡda irtesi gün tekrâr ḡusl ü namâzı edâ olunup Ḳalender-ḡâne ḳurbında medfûn ve dea‘vât-ı ehl-i tevḥîde maḳrûn olmuşdur. Medreseleri, Gökdere Medresesi’ne resîde olup medrese-i maḥlûleleri âḡara tevcîh olunmuşdur.

-Raḡmetu’llâhi ‘aleyh-

(MAṬLAB:)

[48-b]

Müderrisîn-i Kirâmdan Kısmet-i ‘Askerî Re’isü’l-küttâbı Mihâlici-zâde Hasan Efendi

1227

Müderrisîn-i Kirâmdan Kısmet-i ‘Askerî Re’isü’l-küttâbı Mihâlici-zâde Hasan Efendi, Mihâliciyyü’l-aşl olup fark u temyîze muhtedir olduğda ser-mâye-i ‘ömrlerini tahşîl-i kemâlâta şarf idüp tarîk-ı tadrîsle be-kâm ve Ketebe Maḥkemesi’nde ser-kitâbiyet ile nâ’îl-i feyz-i merâm olup kemâl-i ‘irfân ve me’ârifle ârâste olduğında biñ iki yüz beş senesinde Cizyedâr-zâde Aḥmed Bahâü’d-dîn Efendi ile Halebü’ş-şehbâ’ya teşrîf idüp bir sene kâmilin belde-i mezbûrede mekş u iḳâmet ve tekmi’l-i müddet-i ‘örfiyye hükümetde mûmâ-ileyh ile ma’an cânib-i baḥrdan Burusa’ya ‘avdet ü ric’at .ba’dehu zamân-ı Burusa Maḥkemesi’nde Kısmet-i ‘Askerî Kâlemi’nde ser-küttâb olup bu vechle taḳlîb-i evrâk-ı defter-i ‘ömr ile evân-güzâr iken dâr-ı dünyâda olan kısmet-i âb u dâneleri tamâm olup hükmi aḥkemü’l-hâkimîn ile biñ iki yüz yigirmi yedi Cumâde’l-evveliñ yigirmi dördüncü yevm-i Erba’â ‘âzîm-i dâr-ı beḳâ olup Bînarbaşî reh-güzârında Re’isü’l-‘ulemâ Mıṣrî Efendi civârında medfûn ve rahmet-i Haḳḳ’a maḳrûn olmuştur.

Zamânında Burusa’da olan erbâb-ı ‘irfân-ı münşiyânîñ cümlesine fâ’îk bir zât-ı pür-me’ârif idi.

-Raḥimehu’llâh-

(MATLAB:)

Müderrisîn-i Kirâmdan Yeñişehir Mevlevîyetinden Mütekâ‘ id Murâd-ı Şânî Müderrisi

Bülbül Muhammed Efendi 1227

Müderrisîn-i Kirâmdan Yeñişehir Mevlevîyetinden Mütekâ‘ id Murâd-ı Şânî Müderrisi Bülbül Muhammed Efendi, bilâd-ı âhardan Âsitâne‘ye gelüp anda taḥṣîl-i ‘ilm ü kemâl idüp tarîḳ-ı tadrîse dâhil ve merâtib-i Mevleviyyete vâsıl olup Rumili Yeñişehir’ini zabt idüp ba‘de’l-‘azl Âsitâne‘ye teṣrîf buyurup fenâ-yı sivâyı idrâk ve zâr-ı uḫrâyı derrâk olup ‘Ayn-ı Ekber-zâde Muḥammed Faḫre’d-dîn Efendi fevtinde Murâdiye Medresesi maḥlûlî gûş-ı hûşuna resîde olunca bu vechle “Murâdât-ı bâkıyye taḥṣîli me‘mûl-i faḳîrânemdir.” deyüp Mevleviyyeti terk birle teḳâ‘üden Murâdiye Müderrisi olup Burusa‘ya teṣrîf buyurup Murâdiye Medresesi’nde küşe-gîr-i inzivâ olup bir sene ḳadar evḳât-ı ḥamseyi cemâ‘atle edâ ve şâm u seḫer tadrîs-i ‘ulûm-ı nâfi‘â ile nâ‘il-i feyz-i ‘ulyâ iken biñ iki yüz yigirmi yedi Şa‘bân-ı şerîfiniñ yigirmi birinci Sebt günü sefer-i ‘âlem-i ‘uḳbâ idüp ‘andelîb-i rûḫ-ı pür-fütûḫları şâḫsâr-ı ber-cinân üzre ṭayerân idüp ḳafes-i tenleri Murâd-ı Şânî Türbesi ḳapısı dâhilinde çemenzâr üzre medfûn olmuştur.

{4. RAVZA – RAVZATÜ’L- MEVÂLÎ }

[49-a], [49-b]¹⁰⁶⁰

¹⁰⁶⁰ Müellif bu iki sayfayı boş bırakmıştır.

MATLAB:

[50-a]

Muḳaddime-i Mevālī-i ‘İzām Zevī’l-İhtirām

Ma‘lūm-ı şerīf ola ki muḳaddime-i müderrisīn-i kirāmda beyān oldığı vech üzere bir zāt, taḫşīl-i ‘ilm ü kemāl idüp māhiyeti ma‘lūm olduğda ibtidā müderris olup ba‘dehu icrā-yı aḥkām-ı şer‘-i şerīfe muḳtedir olursa altmışlı rütbelerinde ḳazāya tālīb ve mevleviyyete rāğīb olup devriyye ile çıkar ya Mar‘aş ya ‘Ayıntāb ya Bosna ile ba‘dehu Bağdād olur ba‘dehu Filibe olur. Resmen üç def‘ā ber-devriyye mollası Filibe’yi zabt iderse dördüncü nevbette maḥreç olup İslambol tarīḳına girüp ba‘dehu bilād-ı erba‘a olur. ‘Ömri vefā iderse şeyḫü’l-islāmıḡa ḳadar yolu vardır. Bunlar vardığı beldede aḥkām-ı şer‘-i şerīfi icrāya me‘mūrdur. Beş yüz aḳçeli molla ta‘bīr olunduğı evā’ilde tarāf-ı pādīşāhīden Beytū’l-māl-i müsliḡmīn ḡazīnesinden yevmiyye-i mevālīye beş yüz aḳçe virirler idi. Ba‘de zamān mişlü’l-ḡakkāk ve şakkāk u seyf zimnında müdde‘iden bir miḡdār şey almasını tecvīz eylemişlerdir. Ya‘nī mişlü’l-ḡakkāk ve şakkāk ma‘nāsı oldur ki meşelā bir mühr ḡakk itdirme murād olunsa ḡakkāk olan ol mührü bād-ı hevā ḡakkeylemez ve bir kimesneye bir temessük yāḡud āḡar bir şey yazdursuñ ücret ister. Hūkkām daḡi bir da‘vā görilüp maşlahat tamāmında müdde‘i, müdde‘ā ‘aleyhe hüccet virdiḡi zamān mişlü’l-ḡakkāk ve’ş-şakkāk ḡadr-i ma‘rūf her ne virilürse aḡz idüp anıñla ta‘ayyüş idüp Beytū’l-māle fā’ide ḡaşıll olur.

Tenbīh: İşbu muḳaddimedede iki ḡikāye serd olunsa gerekdir. Aḡvāl-i ḡudāt anlardan ma‘lūm olup ḡudātıñ fevā’idi ve mażarratı bunlardan bilinür.

Hikāye: Muḡaşşī Ḳādī Şeyḡ-zāde ḡazretleriniñ aḡbābından bir ḡādī var idi. Dā’imā icrā-yı aḡkām-ı ḡazā ile belde belde gezer idi. Birḡün Şeyḡ-zāde ḡazretlerine ḡaber virirler ki “Efendim, aḡbābıñızdan filān ḡādī tarīḡ-ı ḡazāyı terk eylemiş.” dirler. Ba‘de zamān yine ḡaber virirler ki “Efendim, yine o zāt, tarīḡ-ı ḡazāya dāḡil olmuş.”

Bundan sonra o zāt Şeyh-zāde hāzretlerini birgün ziyārete gelmiş. Şeyh-zāde buyurmuşlar ki “ Efendi, tārīk-ı kâzâyı terkiñizi istimā‘ idüp mesrūr oldık. Şoñra yine dūhūlūñüzden istiğrāb eyledik. Bu ne esrārdır?” deyü su‘āl eylemişler. O zāt buyurmuş ki “Efendim, ben kâdī iken heftede bir gün meclis-i Hāzret-i Fahr-i ‘Ālem -*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*-e dāhil olur idim. Bu devlet baña kâfidir. Kâzâyı terk idüp dañi ziyāde kurbıyyet tedārik ideyüm deyü terk eyledim ve ‘ibādete meşgūl oldum. Efendimiz -*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*-i bir dañi görmedim. Yine çār u nāçār kâzāya dāhil oldum. O hefte yine meclis-i melāik-enīs kerrūbi-celis hāzrete dāhil oldum ve bi’z-zāt Efendimiz -*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*-den su‘āl eyledim ki ‘Yā Rasūla’llāh, ben tārīk-ı kâzâyı terk ve ‘ibādete yapışdım berk; hattā ki saña dañi ziyāde kurbıyyetim olsun deyü, bu ise bu‘ūduma sebep oldı. Hikmeti nedir Yā Rasūla’llāh didim.’ Sa‘ādetle buyurdular ki ‘ Ya sen kâdī iken benim şerī‘atime hıdmet idüp ümmetime i‘ānet ve sāyeñde niçe ümmetim āsāyiş ü rāhāt üzre olup tārīk-ı mustakīm üzre sābit-kadem olurlar idi. O zamān seniñ ‘ibādetiñ ‘ibādet-i müte‘addiye idi. Benim ‘indimde kâdriñ var idi. Binā’en-‘aleyh meclis-i sa‘ādetime heftede bir dūhūl şerefiyle müşerref idiñ. Ba‘dehu kâzâyı terk idüp ‘ibādete meşgūl olduñ. ‘İbādetiñ ve hayrıñ kendi nefsine oldı. Anıñçün maħcūb olduñ.’ buyurdılar.” deyü Şeyh-zāde hāzretlerine űaql eylemişlerdir. İşte bu vechle bir zāt kâdī olsa ‘ibādeti ‘ibādet-i müte‘addiye olup kurbıyyeti yevmen fe-yevmen müzdād olur. Nitekim Server-i ‘Ālem -*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*- buyurmuşlardır:

عدل ساعة خير من عبادة سبعين سنة¹⁰⁶¹

Ya‘nī bir sā‘at Haqq-ı ‘adl üzre aħkām-ı şerī‘-i şerīfi icrā eylemek, yetmiş sene yalıñız ‘ibādet eylemeden hayırlıdır. Ammā ‘adl ne rütbelerde olmak gerek ve ne kadar dikkat iktizā ider? Hikāye-i sāniyeden ma‘lūm olur:

Hikāye-i sānī: Şulehā-yı ümmetden bir kimse ‘ālem-i seyāhatde bir beldeye vāşıl olur. İcrā-yı aħkām-ı şerī‘at olunan maħalli ziyārete varur görür ki hākiminñ hūzūrunda yüzi niķāblu bir kişi oturmuş beyne’l-ħaşmeyn faşl-ı da‘vā iderken hākim aralık aralık ol niķāblu kişininñ yüzine bakar. Hāşılı icrā-yı hükümet vaķtı tamām olduķda ol niķābdār

kalıup gider. Hâkim Efendi'den o zât su'âl ider ki "Efendim, bu niķâbdâr ne kişidir ki siz aralık aralık anıñ yüzine bakarsız?" Hâkim Efendi buyurur ki " Bu niķâbdâr kefen soyucudur. Bizden evvel bu belde hâkim olan âslaḥu's-şuleḥâ filân efendi vefâtında bu adam kefenini şoyma içün mezârını açar, görür ki iki melek gelmiş biri başı ucunda [50-b] ve biri ayağı ucunda oturmuş. Başı ucunda olan der ki: ' Yoķla bu ķādîniñ a'zalarını görelim. Hılâf-ı şer' bir şey şâdır olmuş mı?' Ayağından başına ķadar teftiş iderler. Ayağıyla ḥarâma yürimemiş, ķarnına ḥarâm loķma girmemiş, sebileyninden fi'l-i şenî' şâdır olmamış, ağızından hılâf-ı şer' söz çıķmamış, göziyle ḥarâma bakmamış, eliyle hılâf-ı şer'-i şey'i meş' eylememiş. Bir de ķulağını yoķlarlar ki bir gün iki kişi mürâfa'a olur iken ḥîn-i mürâfa'âda müdde'î yâḥud müdde'â 'aleyhden biriniñ kelâmını ziyâdece istimâ' idüp biriniñ sözine birinden ziyâde diķķat eylediği nümâyân olduķda 'Ķulağından bu vechle ḥaṭâ şudûr eylemiş.' deyü âteşden bir topuz ile nice urdılarsa bir şu'lesi nebbâşîñ çehresini yakmış. Gelüp bize bu kıssayı ḥaber virdi ve tevbekâr oldu. Biz daḥi beytü'l-mâlden buna yevmî on aķçe ta'yîn idüp niyâz eyledik ki kerem eyle terâfu'-ı şer' vaķtinde gel yanımda otur seni gördükçe aḥvâl-i berzâḥ ḥatırına gelüp bir ḥaṭâ eylemeyeyim deyü. Hâlâ gelür her zamân böyle bizi iķâz ider." deyü cevâb virdiler. Ķādîyânla ķādî aḥvâlleri bu ķadar ile erbâbına ma'lûm olur ve zevi'l-ucûl olup 1062 ^{اللّٰهُ} āyât-ı beyyinâtınıñ esrârına vâķıf olan bu ķadar ile tenbîh olur. Ammâ 1063 ^{حَتَّمَ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ} ḥatemiyle ma'âza'llâḥ maḥtûm-ı ḥizlân olana kütüb-i münzele-i semâviyenîñ cümlesini taḥrîr eyleseñ fâ'ide virmez....

وَالسَّلَامُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى¹⁰⁶⁴

وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقُّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ¹⁰⁶⁵

¹⁰⁶² el-Mâ'ide 5/44. (... Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse...)

¹⁰⁶³ el-Bakara 2/7. (Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir...)

¹⁰⁶⁴ Tâhâ 20/47. (Esenlik doğru yol üzerinde olanlara olsun)

¹⁰⁶⁵ el-Ahzab 33/4. (... hak ve hakikati Allah söyler, doğru yolu da O gösterir.)

MATLAB:

Mülaḥḥī-zāde Sa‘īd Efendi (?)

Mülaḥḥī-zāde Muḥammed Sa‘īd Efendi, Ṭuzbāzārī-zāde Muḥammed Efendi merḥūmuñ maḥdūmıdır.¹⁰⁶⁶ Burusa’da ḳadem-zen-i ‘ālem-i şuḥūd olup temyīz-i nīk ü bedde muḳtedir olduğda ṭarīḳ-ı tedrīse sülūk idüp ba‘dehu devriyye ile Belḡrad Ḳāḏısı olup ba‘dehu Burusa’ya bā-fermān a‘yān naşb olmuşdur. Bunlara gelince Burusa’ya bā-emr-i ‘ālī a‘yān kimesne olmamışdır. Yedi sekiz ay miḳdārı a‘yāniyetden soñra Kütahya’ya nefy olunup Āsitāne-i ‘Aliyye’de itlākına sa‘y olunduḡı hengāmda taḥaḳḳuḳ-ı vuḳū‘ata bināen Kütahya’dan Burusa’ya ric‘at idüp fermān-ı itlākı şadır oldıḡı gün kendüleri daḡı Ahı Ṭaḡı’nda maḥall-i nefy-i dünyādan vaṭan-ı aşliyye-i ‘uḳbāya sefer buyurup cenāzelerini taḡt-ı revān içinde Burusa’ya getürdiler. Ḥattā eyyām-ı şayf olma taḡrībi taḡt-ı revānı ṭoldurmuş bir vechle iḥrācı mümkün olmayup taḡt-ı revānı pāre pāre idüp derūnundan iḥrāc ve ḡasl (...) senesinde (...) defn eylediler.¹⁰⁶⁷

-Raḡmetu’llāhi ‘aleyh-

(**Vaşfihi**) : Zātında ‘ilm ü faẓl u kemāle ve ṭarīḳ-ı zühd ü şalāḡa mā’il bir zāt idi. Meslek-i zümre-i vāşilīn Ḥāzret-i eş-Şeyḡ Muḥammed Emīn en-Naḳş-bendī Efendi - *sellema’llāhu te‘ālā*- ḡazretlerine intişāb idüp meclis-i ders-i *Meşnevī* -i Ḥāzret-i Mevlevī -*ḡuddise sırūḡu*-ya ḡāzır olurlar idi.

-Raḡimehu’llāh-

¹⁰⁶⁶ Bu cümle, varak 50-b’nin derkenarına Mehmed Fahreddin Efendi tarafından eklenmiştir.

¹⁰⁶⁷ Vefat tarihi ve defn yeri müellif tarafından boş bırakılan bu şahıs, Gazzîzāde’nin *Hulâsatü’l-vefeyât* adlı eserinde de geçmediḡi için vefat tarihi tespit edilemedi.

MATLAB:

Mūlaḥḥī-zāde Es‘ad Efendi (1217)

Mūlaḥḥī-zāde Es‘ad Efendi, Merķūm Muḥammed Efendi’nin necl-i necīb-i güsteri Es‘ad Efendi’dir.¹⁰⁶⁸ Burusa‘da baḥr-i ‘ālem-i melekūtta cāh-ı memleḥa-yı dünyāya teşrīf idüp ¹⁰⁶⁹النحو فى الكلام كالمح فى الطعام mefhūmunca şarf u naḥve maḳdūriyet-i ḥarc u şarf idüp ṭarīk-ı tadrīse ba‘de’d-duḥūl devriyye ile ḥurūc idüp Bağdād kāḍisi olduḳdan şoñra Burusa’ya ‘avdet eylediginde on yedi tārīhinde fevt ve cām-ı nūş-ı mevt olup...

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyh-

¹⁰⁶⁸ Bu cümle, varak 50-b’nin derkenarına Mehmed Fahreddin Efendi tarafından eklenmiştir.

¹⁰⁶⁹ Konuşmada nahiv, yemekte tuz gibidir.

MATLAB:

Ḳāḏī-zāde Selim Molla Efendi 1207

Ḳāḏī-zāde Selim Molla Efendi, Cennetāsā Burusa‘da gülistān-ı sarāy-ı vücūda gelüp temyīz-i nīk ü bedde muktedir olduğda ṭarīḳ-ı tadrīs kendüye in‘ām-ı bi‘l-‘irş olup mevleviyyet rütbelerine geldikde Bosna manşıbıyla devriyye tarīḳına girüp aḳrānınıñ mümtāzı ve emşāliniñ şāh-bāzı olarak Burusa a‘yānlığı dūş-ı istiḥḳāḳına ber-dūş olup bir sene ḳadar a‘yāniyet idüp sāye-i himmetinde ‘ibādu’llāh āsāyiş üzre iken biñ iki yüz yedi senesi evāsıtında gūş-ı cānına ḥiṭāb-ı irci‘ī resīde ve murğ-ı rūḥı ḳafes-i tenden remīde olup ‘ālem-i ‘uḳbāya pervāz ve ṭarīḳ-ı cināna seyre āğāz idüp Bıñarbaşı Kabristānı‘nda Ḳalender-ḥāne civārında medfūn ve sā‘ir ḥānedānına maḳrūn ve vāşıl-ı raḥmet-efzūn olmuşdur.

Aḥvāluhu: Ni‘meti mebzūl, ḥānedānı kadīm-i mün‘im-i mükrīm, muṭ‘im-i kerīmi‘ş-şiyemm, ‘amīmü‘l-luṭfı ve‘l-kerem bir zāt-ı sūtūde-simāt idi.

Ḳāḏī-zāde ‘Alī Efendi merḥūmuñ ferzend-i ser-bülendi Selīm Molla Efendi‘dir.¹⁰⁷⁰

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāşī‘a-

¹⁰⁷⁰ Bu cümle, varak 50-b’de Mehmed Fahreddin Efendi tarafından derkenarda kaydedilmiştir.

MAṬLAB:

Cizyedār-zāde Aḥmed Efendi 1208¹⁰⁷¹

Cizyedār-zāde Ḥafidi ‘Umdetü’l-mevālīyyü’l-‘izām ve ḡudvetü’l-‘ulemāi’l-kirām Ḥaleb Ḳāḏīsı Aḥmed Bahāü’d-dīn Efendi, biñ yüz elli beş târîhinde Burusa-i cennet-mişâlde [51-a] mu‘allim-ḡāne-i ‘irfān ‘ālem-i dünyāya āmāde vü teşrīf ü zāde olup sinn-i tıflıyetden ba‘de’l-āzāde ¹⁰⁷² العروق نزع mışdāḡınca ‘ilm ü ‘irfān taḡşīline dil-dāde olup leyl ü nehār naḡd-ı vaḡtlerini ‘ilm ü kemāle şarf idüp ferīdü’d-dehr ve vaḡidü’l-‘aşr Ḥaḡḡı-zāde İbrāhim Efendi’den vesā’ir ‘ulemā-i ‘aşrından aḡz-ı feyż-i ‘ulūm eyledikten soñra tarīḡ-ı tadrīs-i Āsitāne-i Devlet-i Āşiyāni’ye dāḡil olup ḡaṭ’-ı merātib-i şūriyye iderek bir vaḡtini hevāya şarf eylemeyüp dā’imā meclisinde ‘ulemā ve şuleḡa ve erbāb-ı me‘ārif cem‘ olup leyl ü nehār mübāḡaşe-i ‘ilmiyye ve münāzara-i ‘irfāniyyeden ḡālī olmayarak eyyām-güzār iken biñ iki yüz altı sāl-i ferḡunde-fālinde Ḥalebü’ş-şahbāniñ şir-mizācına ḡalel tarī olup nizām u intizāmında her vechle merḡūmı elyāḡ u eḡaḡ gördüklerinden Ḥaleb mevleviyyetini düş-ı istihḡākına ilbās eylediklerinde ibtidāen Muharremü’l-ḡarāmda cemī‘-i tevābi‘ ü levāḡıkile bile Ḥaleb’e teşrīf idüp bir sene anda şerīḡāne ḡükümet idüp yedi târîhinde yine Burusa’ya teşrīf buyurup ta‘b-ı seferden āzāde ve istirāḡate āmāde iken;

Mef’ ulü mefā’ ilü mefā’ ilü fa’ ulün

Hezec -- + / + -- + / + -- + / + --

Ey lezzet alan ‘ayş-ı cihāndan ḡazer eyle

Nüşunda verir nış ü vebālinde belāsi¹⁰⁷³

¹⁰⁷¹ Varak 50-b’de Mehmed Fahreddin Efendi’nin derkenarda kaydettiḡı aşıḡıdaki bilgi biyografik anlatının akışına yerleştiremediḡi için buraya alınmıştır: “Bursa a’yanı Cizyedār-zāde el-Ḥāc Ḥüseyn Aḡa merḡūmuñ maḡdūm-ı necābet-mersūmı Maḡmūd Efendi ḡazretlerinin sūlb-i pākinden târīḡ-i merḡūmda teşrīf-sāz-ı ‘ālem-i dünyā olan ‘unvān-ı nüṡḡa-i me‘ālī ve fihrist-i mecmū‘a-i mevālī Cizyedār-zāde Aḡmed Bahāü’d-dīn Efendi ḡazretleridir.”

¹⁰⁷² Soya çekimi anlatan kalıp söz.

¹⁰⁷³ Eşrefoḡlu Rūmī

taḳdīrince münḥarifü'l-mizāc ve muḥtāc-ı 'ilāc olup

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

Cihān ṭasında ma'cūn-ı ḥayāta sa'y idüp Loḳmān

Çürütüdi māye-i 'ömr-i ḥayāta bulmadı dermān¹⁰⁷⁴

mefhūmınca 'ömr-i 'azīzleri biñ iki yüz sekiz senesi Ramaẓān-ı maḡfīret-niṣānı ibtidā gicesi temāma resīde olup

Mef' ulü mefā' ilü mefā' ilü fa' ulün

Hezec -- + / + -- + / + -- + / + --

Biñ girye idersiñ seni āḥir ayırırlar

Ferzend ü zen ü ṭaṭṭana-i sīm ü zeriñden¹⁰⁷⁵

müfādınca telezzüzāt ü tene' 'ümāt-ı sivādan imsāk ve rūḥ-ı revānı envār-ı tevḥīd-i tesbīḥ ü temcīd ile tābnāk ve ṣarāb-ı viṣāl-i raḥmet-i Kerīmu'l-Vehhāb'la ifṭār ve ḳulüb-ı bendegānına ilḳā' -i firkāte nār ve ḥasret ü iṣtiyākıyla herbirerleri zār ü zār olup bāb-ı zemīn dāḥilinde Ḳuṭbu'r-rabbānī 'Abdü'l-ḳādir-i Gīlānī evlādından Ca'fer Efendi dā'iresinde cedleri el-Ḥāc Hüseyin Aḡa ḥazretleri ḳurbında medfūn ve hem-ehlu'llāh dea' vāt-ı müslimīne maḳrūn olmuṣdur.

-Nevvera'llāhu merḳadehu bi-nūri't-tevhīd-

Aḥvāluhu: Merḥūm ḡayetle 'ālim ü fāḍıl u kāmīl ve ehl-i 'irfān bir zāt olduğından bu güzergāh-ı fenāda ḡayli āṣarı āmādedir.

Mü'ellifātuhu: Cümleden biri, Silsiletü'z-zeheb ve 'Ālī-neseb-i Āl-i 'Oṣmān - ebbeda'llāhu *Te'ālā ilā-inḳırāzi'z-zamān-* efendilerimiziñ beyānında olan *Ḥāce*

¹⁰⁷⁴ İkinci dizenin “Çürütüdi māye-i ömrün memāta bulmadı dermān” şeklinde olması gerekir. Bu dizeler Hattat Mehmed Efendi'nin (İmam Mehmed Efendi ö. 1052/1642) mezar taşında yazılıdır. İbrahim Ateş, “Ölüm ya da Ölümsüzlüğe Göç”, *Vakıflar Dergisi* 19,(1985)14.

¹⁰⁷⁵ Bağdatlı Rūḥî

*Tārīh*¹⁰⁷⁶ni tercüme buyurmuşlardır. ‘İlm-i me‘âniden fenn-i beyânı tercüme ve ‘ayân u beyân buyurmuşdur. ‘İlm-i şarfdan *Şāfiyye*-nām kitāb-ı şerîfî tercümeğe şarf-ı maqâdret idüp kûlûb-ı tûllâba şifâ-bağış olmuşdur. *Şālihiyye*-nām bir mübârek risâleleri var imiş. *Mihâdiyye* nāmıyla mevsûm bir risâle daği te‘lif eylemişler. *Şefîk-nâme*¹⁰⁷⁷ üzerine bir hâşiye taḥrîr kılmışdır ve beyne’l-kitābu’l-münşiyât *Maṭbū‘u’l-cinân maḥsūdū’l-iḥvân* münşiyâtları meşhûr ve mütedâvildir ki bir şûret-i mektûbunu ser-tâ-pâ heme lûgat ü müşkilâtını ḥalleyleme yüz ‘âlim-i ‘ilm ü ‘irfândan birine naşib degildir. Nâbî¹⁰⁷⁸ ve Kânî¹⁰⁷⁹ ‘indinde tıfl-ı ebced-ḥân ḳalur. Böyle bir münşeâtıdır.

Hâluhu: Bu kadar ‘ilm ü ‘irfânından mâ-‘adâ mükrim ü mün‘im ü müt‘im ḥân-dan rasîḥu’l-bünyânınıñ ni‘mete müstağraḳ olmadıḳ ziyâde nâdirdir. Ġâyetle ‘âḳıl ü müdebbir ve umûr-ı dîniyye ve dünyeviyye re‘yinde ziyâde mâhir ve şûfiyye-i ḥâzerât meslegine daği müntesib olduklarından âdâb-ı erkân-ı ṭarîḳat ve revîş-i sâliḳân-ı ḥaḳîḳati süllâk-i müşârûn ileyhiñ taḳrîrinden idrâḳ eyleseler revâ idi.

Me‘ârifihî: Ḥattâ merḥûm Eşref-zâde Ziyâü’d-dîn Efendi *Vefeyât-ı Belîği* zeyl eylediklerinde merḥûma ‘arz idüp kalem-i mübâreklerinden bir iki satır taḳrîz-i taṣṭîrini niyâz buyurduḳlarında vefeyât-ı merḥûma bir taḳrîz terḳîm eylemişlerdir ki hem âdâb-ı erkân-ı ṭarîḳ-ı şûfiyye ve ıslâḥât-ı meşâyiḫî derc eylemişdir. Müşâhede idenler fehm ider.

-Raḥmetu’llâhi ‘aleyhi raḥmeten vâsi‘a-

¹⁰⁷⁶ *Tâcü’t-Tevâriḥ*, Hoca Sâdeddin Efendi’nin (ö. 1008/1599) Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan Kanûnî Sultan Süleyman dönemine kadarki dönemi anlatan Osmanlı tarihine dair eseri.

¹⁰⁷⁷ Osmanlı vak‘anüvisi Şefîk Mehmed Efendi’nin (ö. 1127/1715) Edirne Vak‘ası’nı 1115 (1703) muğlak ve sanatlı bir dille tasvir ettiḳi eseri.

¹⁰⁷⁸ Yûsuf Nâbî (ö. 1124/1712) Hikemî şiirin divan edebiyatındaki en önemli temsilcisi, şair.

¹⁰⁷⁹ Ebubekir Kânî (ö. 1206/1792) Osmanlı şairi ve nâsiri.

MAṬLAB:

‘Abdu’llāh Molla-zāde Es‘ad Efendi 1209

‘Abdu’llāh Molla-zāde demekle şehīr Hādī-zāde Seyyid Muḥammed Es‘ad Efendi, Burusa ma‘mūrū’z-zāhir ve’l-bāṭın ‘Abdu’l-hādī Efendi sülālesinden teşrīf-i ‘ālem-i şuhūd eyleyüp temyīz-i nīk ü bede muḳtedir olduḳda tarīḳ-ı tadrīse sülūk ba‘de ḳaṭ‘-ı rüteb devriyye mevleviyyeti kendüye in‘ām-ı sulṭānu’l-mülūk olup Bāḡdād vesā’irden soñra üç def‘a Filibeyi zabṭ idüp ba‘dehu kendüleri bir ḳānūn-i ḳadīm-i ‘Osmānī maḥrec pāyesi iḥsān-ı Hümāyūn-ı Şehriyārī olmuş iken

[51-b]

Beyt

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + –

موي سپيد از اجل آرد پيام

پشت خم از مرگ رساند سلام¹⁰⁸⁰

manṭūḳınca ‘ale’t-taḥmīn sinn-i şerīfleri ṭoḳsanı tecāvüz idüp

Mışra‘

Mefā‘ ilün mefā‘ ilün fā‘ ülün

Hezec + – – – / + – – – / + – –

صد ای ارجعی آید به کوشش¹⁰⁸¹

¹⁰⁸⁰ “Beyazlamış saçlardan ecel haber gönderdi

İki büküm olmuş beden ölümden selam getirdi” Nizâmî-i Gencevî (Ebû Muhammed Cemâluddîn İlyâs b. Yûsuf b. Zekî Müeyyed (ö. 611/1214 [?]) Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılan şair.) <https://ganjoor.net/nezami/5ganj/makhzanolasrar/sh28#bn15> (Erişim 2 Nisan 2022)

¹⁰⁸¹ İrci’î sadası kulağına geldi

müfâdınca biñ iki yüz toköz senesinde ‘âlem-i ‘uqbâya sefer ve ebvâb-ı havâs ve terk-i cân u ser idüp nâ’il-i şefâ‘ât-i ẖ‘âce-i cihân ve vâsıl-ı rahmet-i Rahmân olup Zambaklı Mekteb ta‘bîr olunan mu‘allim-hâned e bün-i şükûfe-i tenleri hâk-i rahmet-i mağrûs ve kadeh-i lutf-ı Yezdânı pûs eylemiştir.

Ahvâluhu: Kaşîrî’l-kâme, hafîfî’l-lihye, melîhî’l-vech, beşûş’ül-cemâl idi.

Eṭvâruhu: Tarîk-ı şūfiyyeden aḳdâh-ı feyz-i Rahmânî cedd-i emcedim Kṭbu’l-‘ârifin Ḥazret-i eş-Şeyḥ Aḥmed el-Ġazzî ḥazretlerinin dest-i kerem-peyvestinden nûş eylemiş idi.

Mizâcuhu: Ġâyet kerîmü’l-tab‘ ve laṭîfî’l-mizâc idi. Ziyâde ‘afuvv-i ġâlib bir kimesne evlâdını katl eylese yine cürmini ‘avf idüp aña iḥsân dâ‘iyyesinde olur idi. Ve buyurur idi ki “Bizim konağımız kapısı ikidir. Birinden maḥzûn dâḥil olan elbet birinden mesrûr çıkar.” Ve fi’l-ḥaḳîka aḥlâkı böyle idi. Her kim bir maşlaḥat zımnında ziyâretine varup ricâmend olsa cemî‘ vûs’ını aña şarf ider idi ve kimseye ta‘ayyûş ü bed-mu‘âmele eyleme ‘âdetinden degil idi.

Zamânlarında Burusa a‘yânını vücûh ve fuḳarâ râyına ve anlarıñ teveccühüne menûṭ olduğından Burusa a‘yâniyetiyle be-kâm idi ve cümle fuḳarây a melâz olup fuḳarâ ve memlûk ahâlisi üzerinden def‘-i maḫarrata sa‘y ü ġayretlerinden nâşi defâ‘atle nefy olmuşdur. Ḥattâ Burusa’ya bir bâr-ı girân taḥmîli zuhûrunda her semere-i fu‘âdı oğlu ‘Abdü’l-hādî Efendi’yi Âsitâne’ye gönderüp fuḳarâ ve re‘âyânıñ ḥamlını taḥfîf eylemeye ġayretde iken faḫl-ı ilâhî Rodos’a nefy olup anda merḥûm ve medfûn;

من مات غريبا فقد مات شهيدا¹⁰⁸² ḥükmince biñ iki yüz altı evâḥirinde rahmet-i Ḥaḳḳ’a maḳrûn olmuşdur. Merḳûmuñ daḥi sinn(i) elliyi mütecâviz müderrisîn-i kirâmdan ve aşḫâb-ı me‘ârifden bir zât idi.

Bâkî-zâde ‘Abdü’l-hādî Efendi merḥûmuñ maḫdûmı ‘Abdu’llâh Molla Efendi’niñ şûlbünden ḳadem-nihâde mehd-i vücûd olan necl-i necîbi mevâlî-i kirâmdan

¹⁰⁸² “Garip olarak (gurbetteyken) ölen şehit olarak ölmüştür.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 17/151 (No. 6498).

Hādī-zāde es-Seyyid Muḥammed Es‘ad Efendi’dir. Sinn ü sāli sekseni mütecāviz bir zāt idi.¹⁰⁸³

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhimā raḥmeten vāsi‘a-

¹⁰⁸³ Bu bilgi varak 51-a’nın derkenarında müellif tarafından kaydedilmiştir.

MATLAB:

Ḳāḍī-zāde Es‘ad Efendi 1209

Ḳāḍī-zāde Es‘ad Molla Efendi, Ḳāḍī-zāde ‘Alī Efendi sülālesinde Burusa‘da ḳadem zen-i ‘ālem-i şuhūd olup nīk ü bed farkına muḳtedīr olduḳda müderris olup ikinci altmışlı rütbelerinde iken devriyye mevleviyyeti ṭarīḳine ‘amel idüp bā-müsā‘ade-i Şehrīyārī tevcīh-i Şehinşāh olunacaḡı günlerde pādişahlar pādişahı menāsīb-ı müe‘ebbede-i uhreviyyeden kendülere bir maḳām-ı ‘ālī tevcīh eylediginden peyk-i ecel ḡaber virince mansīb-ı bī-beḳā hevesini terk idüp edevāt-ı seferiyye-i ḡuddām-ı a‘zā üzre āmāde ve ḳayd-ı sivādan āzāde ve ḡūr-ı cināna dil-dāde ve ḡırmen-i vücūdı şarşār-ı ecelle bāda virüp biñ iki yüz ṭoḡuz tārīḡinde Bıñarbaşı Ḳabristānı‘nda Ḳalender-ḡāne ḡavālisinde medfūn ve raḡmet-i Ḥaḳḳ’a maḳrūn olduḳda kendülere va‘d olunan ‘Ayıntab mevleviyyeti mu‘īn ü ḡahīri olan ḡālen def‘a-i şāniye bā-i‘tibār maḡrec-i Filibe ḳāḍısı olan ‘Umdü’l-mevālīyyü’l-kirām Feyzī-zāde Seyyid el-Ḥāc Muştafā Efendi in‘ām ü iḡsān olunmuştur.

Aḡvāluhu: Merḡūm Es‘ad Efendi muḡibb-i ehlu’llāh ve ḡāndan ve āyende vü revendeye in‘ām u ikrām ve iṭ‘ām-ı ṭa‘ām ile mesrūrü’l-cenān buyururlar idi. -
Raḡmetu’llahi ‘aleyhi raḡmeten vāsī‘a-

MATLAB:

Levhî-zâde Muḥammed Sa‘îd Efendi 1214

Levhî-zâde Seyyid Muḥammed Sa‘îd Efendi, zümre-i ‘urefâ ve şulehâdan ser-küttâb-ı bâb-ı mahkeme-i kübrâ Levhî Hüseyin Efendi şülbünden Burusa’da ‘âlem-i şuhûda gelüp ¹⁰⁸⁴العروق نزع mişdâkınca taḥşîl-i ‘ilm ü me‘ârife sa‘y ü ğayret ve bezl-i himmet idüp ferîdû’l vâhidü’l-‘aşr Mışrî Efendi’den telemmüz-i ‘ulûm-ı rûsûm ve fûnûn-ı şettâ şahîfe-i ḳalbine mersûm olduḳda ‘ilm-i ḫaṭda daḫi yâḳut-ı girân-bahâ-yı zamân Ḳaltaḳçı-zâde Efendi’den telemmüz idüp resm-i ta‘lîḳde mâhir-i bâ-hüner olduḳda tarîḳ-ı tadrîse dâḫil ve rûteb-i ‘ulemâ-yı resmiyyeye nâ‘il olup ḳaṭ‘-ı merâtibi evânında Sulṭānu’l-‘ârifîn Eşref-zâde ‘Abdü’l-kâdir Efendi’niñ kerîmesi Medîḫa Molla Ḥanımnıñ kerîmesi Hülâşa Molla’yı tezevvüc ve o ḫānedân-ı resîḫ-bünyānıñ zümre-i aşḫârına derc olup ba‘dehu Halebü’s-şahbâ Ḳâdîsı İmām-ı Şehriyārî Nürî Efendi’ye niyâbetle Ḥaleb’e teşrîf ve on sekiz ay anda icrâ-yı aḫkām-ı şer‘dan soñra biñ iki yüz toḳuz sâlinde ;

¹⁰⁸⁵وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ emr-i Kirdgārîsine imtişâlen edâ’-i ḥaccü’l-İslām ve ziyâret-i Fahri’l-enbiyâ -‘aleyhi’s-selām- idüp ve ba‘de ziyâretü’l-vaṭānî’l-maḫrûse-i el-Burusa eylediklerinden soñra Āsitāne-i ‘Aliyye’ye ‘azm idüp rûteb-i medreseleri

Târîḫ-i Berây-ı Ü¹⁰⁸⁶

Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Geldi bir tāmü’l-‘ayâr târîḫ Râşid fevtine

Oldı Levhî-zâdeye gülşen-serây dârü’n-na‘îm

¹⁰⁸⁴ Soya çekimi anlatan kalıp söz.

¹⁰⁸⁵ Âl-i İmrân 3/97. (... Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, ...)

¹⁰⁸⁶ Bu tarih manzumesi varak 51-b’nin derkenarında kaydedilmiştir.

[52-a] şahın rütbelerinde Hasan Paşa müderrisi iken bâ-ḥaṭṭ-ı hümāyūn-ı şevket-maḳrūn Belgrad Ḳādīsı olup icrā-yı aḥkām-ı şer‘a tarafından nā‘ib-i naşb u ta‘yīn eyleyüp kendüleri Āsitāne-i ‘Aliyye’de müsāfereten sākin iken toḳuz ay tamāmında müddet-i mansıb-ı ‘ömr-i nāzenīnleri tamāma resīde olup

Eyledi ‘azm-i gülistān-ı cinān

müfādınca ‘azm-i dār-ı beḳā vāşıl-ı raḥmet-i Rabbü’l-‘alā olup Edirne Ḳapısı ḥāricinde medfūn ve raḥmet-i Ḥaḳḳ’a maḳrūndur. Levḥi-zāde Muḥammed Rızā Efendi merḥūmuñ maḥdūm-ı muḥteremleri Muḥammed Sa‘īd Efendi’dir.¹⁰⁸⁷

Aḥvāluhu: Zātında aşḥāb-ı ‘ulūm-ı me‘ārifden bir zāt idi.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsi’a-

¹⁰⁸⁷ Bu son cümle varak 51-b’nin derkenarında kaydedilmiştir.

MATLAB:

Şadr-ı Rûm Şemseddîn Efendi 1223¹⁰⁸⁸

Şadr-ı Rûm-ı esbak Şemseddîn Efendi, Âsitâne-i ‘Aliyye’de kadem zen-i ‘âlem-i şuhûd olup temyîz-i nîk ü bede muktedir olduğda taḥşîl-i kemâl idüp ṭarîḳ-ı tadrîs-i ‘ulemâ-yı resmiyyeye dâḥîl ve refte refte Re’isü’l-‘ulemâ ve pâye-i dârü’l-ḥadîse nâ’îl olduğdan şoñra maḥrec menâşıbından biriyle zümre-i müderrisân silsilesinden ḥurûc ve bilâ dâr-ı maḳâmâtına vülûc ve bi’n-nefs Mekke-i Mükerreme kâḍısı olup idâre-i Hacc-ı şerîfü’l-İslâm ve ziyâret-i Ravza-i Seyyidü’l-enâm idüp ba’dehu dârü’s-Salṭanat-ı Âsitâne-i ‘Aliyye kâḍısı olup tekmi-l-i müddetinde munfaşıl ve refte refte Anaṭolî pâyesine muttaşıl ve tekrâr bi’l-fi’l Anaṭolî Kâḍî-‘askeri olup müddet-i tamâmındaistirâhate me’mûr olup on sekiz târîḫinde şadr-ı Rûm ve tesviye-i umûr-ı ‘ibâd-ı erâmil ü eytâm ḥükûmetine melzûm olduğda bir sene müddet-i manşıbı tamâm ve infisâlle dil-ârâm olup tekrâr yigirmi iki evâḫirinde şadr-ı Rûm oldukları hengâmda Rebî’ü’l-âḫirde merḥûm-ı mazlûm cennet-mekân-ı Firdevs-âşiyân Sultân Selîm Ḥân ḥal’inde bulunup ba’dehu Sultân Muştafâ Ḥân -‘aleyhi’r-raḥmeti’l-ḡufrân- müddet-i salṭanatı tekmi-l olup merdûm-i dîde-i ümem-i rûḫ-ı revân-ı ‘âlem, Kıble-nümâ-yı semt-i selâmet-i İslâm, keḥfû’l-emân-ı ḥavâşş u ‘âmm, pîşvâ-yı muvaḥḫidîn, imâmu’l-müslimîn, zıllu’llâhi Te‘âlâ fi’l-eraḍîn, Ḥalîfe-i Rasûl-i Rabbi’l-‘alemîn es-Sultân ibni’s-sultân ibni’s-sultân, Sultânü’l-berreyn ve ḥâḳânu’l-baḥreyn Sultân Maḥmûd Ḥân ibni’s-sultân ‘Abdü’l-ḥamîd Ḥân -eyyedeḥu’llâhu Te‘âlâ ilâ-âḫiri’d-deverân- ḥazretleri taḥt-ı ‘âlî baḥt-ı ‘Osmânî üzre biñ iki yüz yigirmi üç senesi Cumâde’l-âḫirîñ altıncı yevm-i Ḥamîs-i mübarek sâ’at toḳuzda cülûs buyurdukları eyyâmda mâru’z-zıkr Şemsü’d-dîn Efendi cenâbları Burusa’ya irsâl olunup derûn-ı Ḳal’a-i Burusa’da Cizyedâr-zâde dâmadı merḥûm Es’ad Beg konağında sāye-endâz-ı ikâmet iken nâ-mizâc ve bî-‘ilâc olup biñ iki yüz yigirmi dört evâ’ilinde şems-i rûḫı küngüre-i burc-ı bârû-yı bedeninden ‘âlem-i

¹⁰⁸⁸ Müellif, Şemseddin Efendi’nin vefat tarihi olarak matlabda 1223, biyografinin sonunda ise 1224 tarihini kaydetmiştir.

beķāya tābān u dıraḥşān ve vāşıl-ı rahmet-i Mennān olduķda Ḥazret-i Üftāde -*ķuddise sırruhu*- Cāmī‘ -i şerīfī pīşgāhında medfūn ve himmet-i pīrānla memzūc ve raḥmet-i Ḥaķķ’a maķrūndur.

Bi-ḥikmeti’llāhi Te‘ālā cenāzeleri namāzına beş ‘adet vezir-i bī-naẓīr ḥāẓır olmuş idi. Merḥūm şadr-ı sābık Memiş Paşa, Ḳapudān-ı esbāk Muḥammed Paşa, ḥālā Rumeli’yle (...) ¹⁰⁸⁹ me’mūr olan Ḳapudān-ı sābık Ḥāfız ‘Alī Paşa, ḥālā Ḥaleb vālisi Rāġıb Muḥammed Paşa, Ḳapudān-ı esbāk Seydī ‘Alī Paşa bi’l-ittifāķ bu beş zāt-ı ‘ālī-ķadrlar Burusa‘da bulunma ḥasebiyle ta‘zīmen namāzına ḥāẓır oldılar. Vezīr-i Aristotēdbīr Rāġıb Paşā-yı şānī -*enālehu’llāhu Te‘ālā ilā-esrāri’l-meşānī*- ḥazretleri fevtine bu gūne tārīḥ buyurmuşlardır.

Tārīḥ

Mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

Erince vaḥdete yazdım bu gūne fevtine tārīḥ

Fenāda nezd-i ehlu’llāhda Şemseddīn āsūde

Kethūdā-yı nüḥāsiyān ve şā‘ir-i şīrin-zebān-ı zamān Rāşid Efendi daḥi bu tārīḥi dimişdir:

Tārīḥ

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel - + - - / - + - - / - + -

Fevtini gūş eyleyince Rāşidā

Ḥarf-i sādeyle getürdüm ol zamān

Rūḥ-ı Şemseddīn Efendi şadr-ı Rūm

Eyledi şadr-ı cinānı āşiyān

Ahvālihi: Merhūm-ı merķūm sādāt-ı meşāyih-i şūfiyye hażerātına mūntesib ve zātında ğayūr ve umūr-ı dīniyye aḥkāminı cesūr ve seksan yaşını mūtecāviz bir pīr-i pūr-nūr idi ve ziyāde mūn‘im ü mūkrım ve kendüye ilticā olunan umūrda mudakķıķ ve ‘ālī-himem bir zāt-ı şāhibü’l-kerem idi.

-Raḥmetull’āhi ‘aleyhi raḥmeten vāsi‘a, nevvera’llāhu merķadehu bi-nūri’l-yaķīn-Āmīn.

Gofte-i Rāşid Berā-yı Ū¹⁰⁹⁰

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + –

İki mışra‘ la düşürdüm tārīḥin

Ṭard olundı şā ḥarfiyle hemān

Rūḥ-ı Şemseddīn Efendi Şadr-ı Rūm

Eyledi şadr-ı cinānı āşiyān

¹⁰⁹⁰ Bu tarih manzumesi varak 52-a’nın derkenarında yer almaktadır.

(MAṬLAB:)

[52-b]

Filibe Kâdîsî Feyzî-zâde Seyyid el-Hâc Muştafâ Efendi 1231

Bâ-i‘tibâr-ı Maḥrec Filibe Kâdîsî Feyzî-zâde Seyyid el-Hâc Muştafâ Efendi, Burusa‘da Murâdiye Maḥallesi’nde ḥānedân-ı kâdîm Feyzu’llâḥ Efendi ḥazretleriniñ şûlbünden ‘âlem-i şuhûda ḥıramân idüp temyîz-i nîk ü bede muḳtedir olduğda bir miḳdâr fark u temyîz-i siyâḥ u beyâza muḳtedir olduğda tarîk-ı tedrîse dâḥîl olup merâtib-i mûsıla vü şahnı iḥrâzlarında sevḳ-ı sâ’îḳ-ı taḳdîr birle devriyye menâşıbından ‘Ayıntâb kâdîsî olup bir sene ‘Ayıntâb’da varup icrâ-yı ḥükûmet idüp ba‘dehu Bağdâd-ı behîşt-âbâd kâdîsî olduğda Bağdad’a daḥî ‘azm-i sefer ve anda daḥî bir sene ḥükûmetde olduğdan soñra Filibe kâdîsî olup bir sene daḥî anda icrâ-yı âyîn-i mevleviyyet buyurup ba‘de’l-‘azl müddet-i devriyye tekmîl olup bâ-‘itibâr-ı maḥreç yine Filibe kâdîsî olup yine müddet-i manşıbı tekmîl olduğda Burusa’ya teşrîf idüp anda olan ‘alâkalarını ḳaṭ‘ ve Âsitâne-i ‘Aliyye’ye külliyyen hicret idüp ‘Oşmâniyye ḳurbında ve bir ḳonak iştirâ ve anda sâkin ve menâsıb-ı maḥreçden birine meyl ile ḳaṭ‘-ı merâtib-i ‘ulyâya müteraḳḳıb iken cānib-i vaṭan-ı aşliyye menâşıbından bir manşıb kendülere tevcîḥ-i sulṭanu’s-selâtîn olup biñ iki yüz otuz bir Muḥarremü’l-ḥarâmıñ on üçünci Ḥamîs günü ‘illet-i nüzûl ile füc’eten cānib-i manşıb-ı uḥrâya sefer idüp Murâd Beg Cāmi‘î civarında medfûn ve murâdına kemâ hüve ḥaḳḳuhû maḳrûn olmuşdur. Sinleri altmış ile yetmiş mâ-beyninde idi.

Dervîş mizâç, tekellüfden âzâde, vaşatü’l-ḳâme, müdevverü’l-liḥye bir zât idi.

-Raḥmetu’llâhi ‘aleyh-

{5. RAVZA – RAVZATÜ’L-VÜZERÂ}

[53-a]1091

¹⁰⁹¹ Bu sayfa müellif tarafından boş bırakılmıştır.

MAṬLAB:

[53-b]

Muḳaddime-i Vüzerā ' -i 'izām

Muḳaddime-i Vüzerā-i 'İzām ve Desturān-ı Fihām ve Dāverān-ı Kirām

-nevvera'llāhu merḳadehüm ve sellemā'llāhu mā baḳiyye minhum-

İşbu muḳaddime-i vüzerā-i 'izāmın ta'rifî ve tavşîfî beyânındadır ve bu üç vech üzredir. Vech-i evvel, “İsm-i vezîr neden müştakdır ve vüzerāya vezîr tesmiyesi nedendir?” anı beyân ider. Vech-i şânî, mesned ü mesleklerini ve aşl-ı vezâreti kimden oldığı beyânındadır. Vech-i şâliş daḫi aḫvâllerini beyân ider.

Vech-i evvel: Sebeb-i tesmiye-i vüze(r)â-i vezîrân

Vezir dimeniñ aşlı budur ki vezir ya “v-z-r” den müştakdır. Vezer, cebel-i 'azîm ma' nâsınadır. Büyük tağlar dünyânın evtâdı olup bir yüzi anlar ile şâbit ve kâ'im olduğından vech-i şebih-i vüzerā-yı 'izām daḫi 'ibādu'llāhın yeryüzünde devām ve şebāta sebeb olduğundan vülāt-ı kirāma vezîr didiler.

Kemā ḳāle Te'ālā; ¹⁰⁹² أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا

Zîrā vüzerā-yı kirām yeryüzünde taraf taraf sāye-endāz-ı hıfz u ḫirāset olmasalar 'ālem-i ḫalkı cümleten tuğyān idüp ḫükm gālibiñ olup ḫalk-ı 'ālem balık gibi birbirini yiyüp benî ādemiñ 'adem-i şebātına sebeb olur. Rûy-ı 'arz cibālî taraf taraf mih olup şebātına sebeb olduğu gibi vüzerā daḫi nev' -i beşer üzre evtād olup bā' iş-i devām u şebāt oldılar. Yāḫud herbir ḫā'if olanlar cānib-i cebele firār ider. Her mazlûm-ı ḫā'if daḫi

¹⁰⁹² en-Nebe 78/6-7. (Biz, yeryüzünü bir döşek, dağları da (yeri dengede tutan) kazıklar yapmadık mı?)

vezîr tarafına firâr idüp taḥaṣṣün eylediklerinden teşbîh olundu. Yâḥud vezîr, melce' ve penâh ma' nâsınadır. Herbir mazlûmuñ melce'i ve her ḥâ'ifiñ penâhı olduklarından "vezîr" tesmiye olundu. Yâḥud "vezîr" mevâzîn ma' nâsına olup bâr-ı girân ḥâmili demek olur ki ṭarîḳ-ı Rabbi'l- ' izzetden ' ibâdı ḥaḳḳında nâzil olan aḥkâm-ı şer' -i Nebevî icrâsı ḥamillerdir.

Kemâ ḳâle Te' âlâ; وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ¹⁰⁹³

Yâḥud meşâlih-i me' âş u me' âd-ı ' ibâdı ḥâmil olup o bâr-ı girânıñ taḥtında olduklarından vezîr tesmiye olunur. Yâḥud vezîr, "vizir"den müştaktır. Zünüb-ı selâṭîn-i ' izâm ve ḥalîfe-i Rasûl - 'aleyhi's-selâm- ḥâmil olduklarından "vezîr" tesmiye olunur. Zîrâ menşûr u evâmir-i ḥavâḳîn şudûrunda herbir emrde vech-i şer' üze hareket ve kimse kimseye ta' addî ve rencide etdirmesin deyü taḥrîr olunur ki rûz-ı cezâda dîvân-ı Ḥazret-i Raḥîmü'r-Raḥmânîde herbir ulû'l-emr taḥt-ı ḥükûmetinde olan re'âyâ ve fuḳarâ ve zu' efâ aḥvâlinden su'âl olundıkda o daḥi her beldenîñ ḥıfz u ḥirâsetine ta' yîn eyledikleri vüzerâyı meydâna koyup " Yâ Rab, fûlan maḥalde olan ' ibâdîñı şu ḳuluña ve filân maḥallde olan ra' yeti bu ḳuluña emânet eyledim. Anlardan su'âl eyle." deyüp evzâr-ı mes'ûle-i selâṭîn-i ' âlî-şânıñ naḳl-i su'âlini meḥmûl olduklarına sebep tesmiye olundu.

Beyt

الْأَنْبِيَاءُ بِنَفْسِ الْوُزَرَاءِ

كل نفس ابتلاه الله بالوزراء¹⁰⁹⁴

Kezâlik a' mâl-i ḥayriyye ve derecât-ı mürtefi' atü's-seniyye ve feyz-i ' inâyet-i aḳdesiyye-i şehriyârânede daḥi müşterek olup a' mâl-i ḥayriyye ücûr ve şevâbı eşḳâlinden daḥi ḥâmil olurlar. Yâḥud vezîriñ aşlı "azîr"dir. Ḳuvvet ma' nâsına fa' il bi-ma' nâ mufa' il hemze vava ḳalb olup "vezîr" oldu. Ḳuvvet ma' nâsına olduğına vech-i şebah oldur ki Şâḥân-ı devrân anlar ile taḳviyet-i mülk iderler. Yâḥud mazlûm za' if zâlîme vech-i şer' üze i' âneleriyle ğalebeye ḳuvvet bulur. Yâḥud şer' a muṭî'

¹⁰⁹³ el-Ahzâb 33/72. (... onu insan yükledi...)

¹⁰⁹⁴ Aynı vezirler ile ilgili sizi uyarırım / Allah her nefsi vezirlerle sınamıştır.

olmayanları hükkām-ı şer‘ anlarıñ i‘ānesiyle itā‘at itdürüp icrā-yı huķūķ-ı şer‘iyye iderler. Muķavvī-i umūr-ı şer‘-i şerīf-i Aħmedī oldıķlarından “azīr”den “vezīr” tesmiye olundu. Yāħud huddām-ı aħkām-ı dīn-i mübīn anlarıñ kuvvet-i hīrāsetiyle oldıķındandır ki zāleme-i tāģiyye ve bāģiyye üzre aħkām-ı kışaş-ı şer‘-i Nebeviyye’ye anlar i‘āne idüp ¹⁰⁹⁵ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ ¹⁰⁹⁶ nazm-ı münīfi üzre kıyam-ı ‘adl u şer‘ anlarıñ i‘ānelerine menūtdur.

ما قيام الشرع الا بالعدل

ما قيام العدل الا بالدموع ¹⁰⁹⁶

Yāħud “vezīr” “müvāzere”den müştakdır. Mu‘āvin-i şāh-ı şāhān zıll-ı ‘ināyet-i Rabbü’l-‘ālemīn oldıķından ve daħi vezīr, şerīk-i melik-i mülūkdur.

كما قال تعالى حكاية عن موسى عليه السلام وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِي ¹⁰⁹⁷

¹⁰⁹⁵ el-Bakara 2/179. (Kısasta sizin için hayat vardır, ...)

¹⁰⁹⁶ Şeriat adaletsiz olmaz / Gözyaşı olmadan da adalet olmaz.

¹⁰⁹⁷ Tāhā 20/32. (Onu da görevime ortak et.)

el-vechü's-şânî beyânü [54-a] mesnedi'l-vüzerâ ve aşluhü ve men baķiyye ileyhim

Mesned-i vüzerâ ğāyetde kādīmdir. Gerek enbiyā-i 'izām ve gerek selāṭīn-i kirām vezīrsiz olmaz. Zīrā yalñız umūr-ı 'ibādı rü'yet eylemek Cenāb-ı Rabbü'l-erbāb olan Allāhu Zū'l-celāle maḥşūsdur. Her bir şeyde zāt-ı pāk-i ulūhiyyetiniñ vaḥdetine ve vaḥdāniyyetine delil vardır. Bu ḥuşuşda daḥi min-ciheti'l-beşeriyye maḥlūkuñ 'aczini izhār içün kemāl-i mu'cize-i bāhire aşhābı olan enbiyā-yı 'izāma daḥi vezīr naşb idüp umūr-ı beşeri kendinden ğayrı kimse yalñız idārede 'āciz olduğunu beyān buyurmuşdır. Ḥazret-i Süleymān -'aleyhi's-selām- Efendimiziñ mühr-i nübüvvetine cemī' maḥlūkāt maḥkūm ve cümle maḥlūkātıñ lisānını 'ārif ve taḥt-ı 'ālī baḥtlarını rüzgār maṭlūb-ı şerīfleri olan maḥalle götürür iken yine Āsāf bin Beraḥyā¹⁰⁹⁸ gibi bir vezīri var idi, Ḳur'ān-ı Kerīm'de şābitdir. Kezālik Ḥazret-i Mūsā -şalātu'llāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyh- Efendimize Ḥaḳḳ Te'ālā bunca mu'cize iḥsān idüp cümleden biri 'aşā iḥsān eyledi. Öyle bir 'aşā ki 'aduvv üzerine hücum eyledikde yere bırakup ejder olup cümle a'dāsını bir anda yutmaya kādır olur idi. Ḥattā birgün Fir'avn'ıñ sarāyı ḳapısına varup 'aşāyı yere bıraktı 'aşā-yı şerīf bir ejder olup ağızını açup alt çeñesini sarāy ḳapısı eşigine üst çeñesini saḳfdan yukarı vaż' idüp dem çekmege başladı. Az kaldı ki Fir'avn'ı cümlesiyle ekl eyleye. Emān diyüp feryād idüp ḥazrete ilticā eyledikde ḥazret tutup evvel ḥālını kesb idüp 'aşā oldu ve Fir'avn'ı cümle māl u mülkiyle yere geçürdi. Allāh Te'ālā kendüye böyle ḳudret iḥsān eylemiş iken yine 'aczi beşeriyyetine mu'terif olup Fir'avn üzerine ta'yīn olunduḳda ḳarındaşları Hārūn -'aleyhi's-selām- kendülere vezīr olup mu'āvenetini niyāz eyledi. Kemā ḳāle Te'ālā;

وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي هَارُونَ أَخِي أَشَدُّ بِهٖ أَرْبِي وَأَشْرُكُهُ فِي أَمْرِي كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا وَنَذْكُرَكَ
كَثِيرًا إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا¹⁰⁹⁹

¹⁰⁹⁸ İslāmî kaynaklarda Hz. Süleyman'ın kâtibi veya veziri olduğu kaydedilen kişi.

¹⁰⁹⁹ Tâhâ 20/29-35. (Yakınlarımdan birini bana yardımcı ver. Kardeşim Hārūn'u. Onunla gücümü pekiştir. Onu da görevime ortak et. Ta ki seni bol bol tesbih edelim. Ve seni çok analım. Kuşkusuz sen bizi görmektesin.)

Kezālik ‘ālemīn āhīr -zātına vārid olan Raḥmeten līl 1100 لولاك لولاك لما خلقت الافلاك

zamān peygamberi Efendimiz -*ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*- ḥāzretlerine yine Cenāb-ı Allāh o rütbe kuvvet ve kudret iḥsān eylemiştir ki yüz yigirmi dört biñ peygamberden şudūr iden mu‘cize anıñ berekātına ve ḥürmetinedir. Ve bir gice içinde Kudūs’e varup yedi eflāke çıkup ‘arş u kürsī cennet ü nārı ve cümle esmāyı seyrān eyledi. Kuvvet-i nübüvvetleri derecesi ne rütbede olduğu bundan münfehim olur ki Ḥāzret-i Mūsā -*‘aleyhi’s-selām*- Tūr-ı Sīnā’da tekellüm ü münācāt buyururlar idi. Şāhib-i şerī‘at Efendimiz ‘arş u kürsü geçüp yetmiş biñ ḥicābı sebkat idüp anda tekellüm buyururlar idi ve her nefesde bu ḥāl kendülerde zuhūr ider idi. Kemāl-i rūḥāniyyet üzre otuz üç def‘a zuhūr eyledi. Cism ü rūḥlarıyla bile bir def‘a zuhūr eyledi. Böyle kuvvet ve kudret şāhibi Nebī-i zī-şān Cenāb-ı Ḥaqq’dan min-ciheti’l-cismāniyye vezīr isteyüp “Yā Rab, ‘Ömereynden biriyle benim dīnimi te’yīd eyle.” buyurdılar. Cenāb-ı Perverdigār-ı ‘ālem ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb -*raḍıya’llāhu ‘anh-* ḥāzretlerini iḥsān eyledi ve Ḥāzret-i ‘Ömer -*raḍıya’llāhu ‘anh-*, Efendimiz’e intisāb buyurdukları anda dīn-i Muḥammedī āşikār oldu. Zīrā bu ‘ālem-i sivāya tecelliyāt-ı Ḥudā böyle olmuştur. Ḥāzret-i Şiddīk-ı Ekber -*raḍıya’llāhu ‘anh-* daḡi vezīrleri idi ve sālir kibār-ı şāḥābeden maḡām-ı vezāreti iḥrāz iden oldu ve daḡi rūḥāniyyetleri cihetiyle ehl-i semāya daḡi nūr-ı nübüvvetleri cārī olduğundan semāvatda daḡi iki vezīrleri var idi.

كما قال عليه السلام ان لى وزيرين فى الارض ابا بكر و عمر و وزيرين فى السماء جبرائيل و ميكائيل 1101

Ḥāzret-i Cembrā’ıl ve Mikā’ıl, Efendimiziñ semāda olan vezirleridir. Kezālik kemāl-i sır-ı Muḥammedī ile āhīr zamānda zuhūr idecek Ḥāzret-i Mehdī’niñ daḡi cismāniyyeti ile yedi vezīri olsa gerekdir ki anlar Aşḡāb-ı Kehf’dir. Allāh -*subḡānehū ve te‘ālā*- zuhūr-ı Ḥāzret-i Mehdī’de anları iḡyā idüp Ḥāzret’e vezīr ta’yīn olunurlar. Ve min-ciheti’r-rūḥāniyye iki vezīrleri olur, ma‘nevī i‘āne buyururlar. Biri Ḥāzret-i ‘Alī -*kerrema’llāhu veche*- ve biri Muḡyiddīn-i ‘Arabī Şeyḡ-i Ekber-i Endülüsī’dir -*ḡaddesa’llāhu sırrahu*- ve rütbe-i vezāret-i İslāmiyye vüzerā-yı Ḥāzret-i Mehdī’de ḡatm olur. [54-b] Ve el-ān ḡuṭb-ı devrān olup ‘āmme-i ‘ibādu’llāha feyz-i aḡdes-i İlāhī anıñ yedinden taḡsīm olan

1100 “Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım.”

1101 “Benim yeryüzünde iki vezirim vardır: Ebu Bekir ve Ömer. Gökyüzünde de iki vezirim vardır: Cebrael ve Mikail.”

kuṭbu'l-aḳṭab ḥazretleriniñ daḥi imām-ı yemīn ü imām-ı yesār ta'bir olunan zāt-ı 'ālī -
kadrlar vezīrdir. Ve cemī' min-ciheti'r-rūḥāniyye mutaṣarrıf-ı emr-i 'ibād olan zevātın
vezīrleri vardır. Olmaz ise mertebesinden sāḳıṭ olur. Ḥazret-i Mısrī -*ḫuddise sirruhu'l-*
'ālī- ḥazretlerine kuṭbiyyet iḥsān olunduḳda;

“ Yā Rab, Aḥmedeynden birini baña iḥsān eyle.” deyü rütbe-i vezāretlerine İshāḳ
Ḥ'ācesi ta'bir olunur Burusa ricālinden a'lemü'l-'ulemā Aḥmed Efendi yāḥud Şeyḫü'l-
muḥaddisīn ve re'īsü'l-müfessirīn cedd-i pākim Ġazzī Aḥmed Efendi ḥazretlerini
Cenāb-ı Ḥaḳḳ'dan niyāz eylediler ve on dört sene bu niyāzı ḳat' eylemediler. Sīnīn-i
merḳūme zarfından üç def'a kendülere kuṭbiyyet iḥsān olunup yine ḥal' olundu.
Nihāyetü'l-emr Cenāb-ı Ḥaḳḳ ceddin Şeyḫ Aḥmed-i Ġazzī -*ḫuddise sirruhu'l-'ālī*-
ḥazretlerini kendülere iḥsān eylediler.¹¹⁰² Netice-i kelām vüzerā padişāhān-ı 'izām ve
selāṭīn-i kirāmın rūḥ-ı şānisi mesābesindedir. Ve vüzerānıñ maḳām u seccādeleri enbiyā
ve evliyādan baḳiyyedir.

Muḳaddemen Selāṭīn-i Devlet-i Muḥammedī ebediyyü'l-ḳarār-ı āl-i 'Osmānī -
ebbeda'llāhu mülkehum- ḥazretleri vüzerā-yı mehdiyye işāret yedi ḳubbe vezīri naşb u
ta'yīn buyurulur idi ve herbiri Dārü's-saltānatü'l-'aliyyede sāye-endāz-ı 'adālet olup
rū'yet-i umūr-ı 'ibādla meşḡul olurlar idi ve vüzerā-yı devlet-i Muḥammedīde maḳām-ı
velāyeti kesb eylemiş ḳatı vāfirdir. Çorlulu 'Alī Paşa, Ḥakīm-zāde 'Alī Paşa ve bunlarıñ
emşālī ḳatı vāfir 'ārif-i bi'llāh vüzerā mürür eylemişdir. Ḥattā ḳarībü'l-'ahdde merḥūm
olan Ḥaḳḳı Paşa ḥazretleriniñ Egriboz'da bir sene soñra merḳadi ta'mir olunur iken
sūrāhında ter ü tāze ve kefeni müteḡayyir olmamış müşāhade eylemişlerdir. Rütbe-i
'āliyye-i şūriyye-i vezāret mānī'-i velāyet degildir. Belki Cenāb-ı Ḥazret-i Ḥaḳḳ ekşeri
şūret-i ḳabāda olan evliyā-yı kirāmından ümmet-i Muḥammed'e iḥsān ü merḥamet için
vezir naşb eylemişdir. Erbāb-ı 'uḳul olan bu sırra vāḳıf olur.

¹¹⁰² Müellif tarafından varāḳ 54-b'nin derkenarına kaydedilen bu bilgi metnin bağlamına uymadığı için
dipnot olarak verilmiştir: “وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا” (Allah'ın hükmü deḡişmez kaderdir. el-Ahzab 33/38.)
Ḥazret-i Pīr-i Ġazzī evlād-ı vüzerā-yı zāhireden olup kendüleri meslek-i şūfiyyeye sülūk ile vezāret-i
şūriyyeye iltifāt buyurmadaḳlarından yine el-'ırḳu'n-nizā' müfādınca vezāret-i ma'neviyye-i baḳiyye
rütbesini iḥrāz idüp bātın vezīri olmuşlardır. Mütahayyir-i 'uḳulden berīdir. Li-muḥarrir-i rāḳımu'l-ḥurūf
Ġazzī-zāde 'Abdu'l-laṭīf”

Mıṣra‘

حق پرستی در قبای اطلس و دیبا خوش است¹¹⁰³

ve vüzerā-yı aḥyār-ı ḥalīfe-i İslām olan ḥavākīn-i zī-ṣāna ‘ayn-ı tevḥīk ü ‘ināyet ḥaḳdır.

Vech-i ṣāliḥ aḥvāl-i vüzerā beyānındadır.

كما قال عليه السلام اذا اراد الله به ملك خيرا جعل له وزيرا صالحا ان نسي ذكره و ان نوا خيرا اعانه و

ان اراده شرا كفاه¹¹⁰⁴

ve her pādīṣāh-ı ‘ālem-penāha a‘ḳil ve aṣliḥ vezīr, Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ın ‘ayn-ı tevḥīkidir. Selāṭīn-i vüzerānīn ṣalāḥı cümle ‘āleme rāci‘dir. Binā‘en‘aleyh cemī‘-i mü‘minīne ḥayr du‘ālarında olmaḳ farz-ı ‘ayndır. Eger ḳadr-i İllāhīde min-ciḥeti’l-beṣeriyye yüzlerinden bā‘is-i tekeddür ehl-i tevḥid olan bir ‘amel-i ṣudūrı var ise berekāt-ı du‘ā ile Cenāb-ı Ḥaḳḳ anı ḥayra taḥvīl ider. İnkisāra bir vechle cevāz yokdur. Zīrā.

كما تكونون يولى عليكم¹¹⁰⁵

buyurmuşlardır. Ekṣer yüzlerinden şüret-i ḳahr u meḫālimde ṣudūr iden cezā-yı a‘māl-i ra‘iyyet olur. Fefhem ta‘rif cidden.

Pāk-ıynet olan vezīr-i Āsāf-nāẓir-i zıll-i Ḥudā Ḥalīfe-i Rasūl-i Kibriyā’ya muḳārin olduḳda nūrin ‘ālā nūrin ṣems ü ḳamer miṣālī leyl ü nehār aḥvāl-i re‘āyā nūr u ṣafā üzre olurlar. Lākin o nūruñ ḳadrini bilüp kesbine isti‘dād-ı ra‘iyyetde gerekdir. Yoksa cāh içinde olanın nūr-ı ḳamereynden behresi olmadığı gibi cāh-ı me‘āṣīde maḥbus nūr-ı tevḥīdden ‘abūs olanın daḥi ‘adl ü dād-ı şehriyāneden behresi olmaz. Zīrā ki anlar

¹¹⁰³ “Hakk’a tapmak, atlastan ve süslü elbiselerden daha güzeldir.” Sâib-i Tebrîzî

خرقه تزویر از باد غرور آیدستن است

<https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh1012> (Erişim 12 Eylül 2022)

¹¹⁰⁴ “Allah bir emir için hayır dilediği zaman ona doğru sözlü bir vezir nasip eder. O, ona unuttunca hatırlatır. Hatırladığı zaman da yardım eder. Allah emire hayır dilemezse kötü bir vezir musallat eder. Bu vezir ona unuttuğunu hatırlatmaz, hatırlayınca da yardımcı olmaz.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 6/446 (No. 1731).

¹¹⁰⁵ “Siz nasıl olursanız öyle yönetilirsiniz.”

ile me'mûrlardır. Bir elinde seyf bir elinde nân 'azîzdir. Bir yüzleri lûtf, vech-i âharları kâhırdır. Şūrî ve ma'nevî rızâ-yı Bārî'niñ hılâfı hareketde olanları elbet taht-ı kâhırda ma'khûr eylemeye mecbûllerdir.

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Hakk Te'âlâ intikâmın yine 'abdiyle alur.
Bilmeyen 'ilm-i ledünni ânı abd itdi şanur.

Lâbüd bir kimseniñ ya zâhiren ya bâtinen 'ind'allâh bir sū'-i hâli olmadıkça taraf-ı ulü'l-emrden bir raḡne görmez. Ya ba'zı kibâr-ı evliyâu'llâha ve şulehâ-i mü'minîne daḡı taraf-ı bâhirü's-şeref-i selâṭinden şuret-i kâhır zuhûr idüp kimi nefy kimi katl kimi maḡbûs olurlar. Böyle olan zevât-ı kirâmıñ ya

حسنات الأبرار سيئات المقربين¹¹⁰⁷

müfâdınca bir cünḡaları zuhûr ider, te'dîb olunurlar. Yâḡud Cenâb-ı Hakk'dan niyâzmend oldukları derecât-ı 'ulyâ bu giriftâr-ı niyyet sebebiyle ḡuşûle gelecektir. Yâḡud taht-ı kademinde bulundıkları Nebiyy-i zî-şân -'aleyhi's-selâm- ḡazretleriniñ [55-a] sırr-ı ibtilâlarıdır.

قال عليه السلام اشد البلاء على الانبياء ثم الأولياء ثم العلماء الى آخره¹¹⁰⁸

taḡdîrince muḡâbilinde nice hidâyât-ı Rabbâniyyeye sebep olur. Ulü'l-emr ve vüzerâyâ Cenâb-ı Hakk'ıñ nice ihsânla tecelliyâtı vardır. Cümleden biri:

¹¹⁰⁶ “Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanınız.”

¹¹⁰⁷ “İyilerin sevapları Allah’a yakın olanların günahları gibidir.”

¹¹⁰⁸ “En ağır imtihanlar peygamberlere, sonra evliyalara, sonra âlimlere ve onlardan sonrakilere gelir.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 17/542 (No. 7211).

Bir vālī her ne kadar kimse üzerine hâkim olur ise taht-ı hüküm-i ra‘iyyetinde maḥkûm olan re‘âyâya Cenâb-ı Hâkḥ her ne kadar ‘aql iḥsân eylemiş ise o kadar ‘aql kerem eyler. Lâkin yine ‘aql u fikrine maḡrûr olmayup ber-muktezâ-yı hüküm-i

وَشَاوَرَهُمْ فِي الْأَمْرِ¹¹⁰⁹

ile mülâhaza olup herbir umûrunda zevî’l-‘ukûl ile meşveret ve tedebbür gerekdir. Zevî’l-‘ukûl ki aşḡâb-ı şuleḡâdır erbâb-ı baḡî-mefsedet ile meşveret, dîn-i devlete iḡdâş-ı mazarrat ider ve ehl-i meşveret emîn-i dîn olmak lâzımdır.

المستشار مؤتمن¹¹¹⁰ buyurulmuşdur.

Zevî’l-‘ukûl iki nev‘dir. Biri zû’l-‘aqlü’l-me‘âşdır. Yalnız ‘aqlı umûr-ı dünyeviyyeyi idâre ider. Bir nev‘iñ ‘aqlı me‘âdîdir. Yalnız umûr-ı uhreviyyeyi idâre ider. Vezîrân-ı ‘âlî -şâna aşḡâb-ı meşveret ve zû’l-cenâheyn olmak lâzımdır ki hem dîni hem dünyâyı bile idâre idüp o düstûr-ı zî-şân-ı umûr-ı dünyeviyyesini idâre eylediği gibi umûr- dîniyyeyi daḡi berâber idâre olup dünyâda iken dîn elden zâ‘il olmaya. Zîrâ bu serî‘ u’z-zevâl olan sivâda tefekḡûd ü vefâ nâ-becâ olduğından yine dîvân-ı Kerîmü’l-Mennân’ı ḡâtîrdan iḡrâca revâ görilmeye.

زمستان ستانی بکرك به دوزاه به دستی¹¹¹¹

sırrına mazḡar olmadan iḡtirâz gerekdir. Ve vezîr olanlara lâyıḡ olan dâ‘imâ ḡidemât-ı ‘aliyyelerinde istiḡdâm olunan bendegânıñ ahvâlini tefakḡuḡ idüp yalnız şûretlerine aldanmaya.

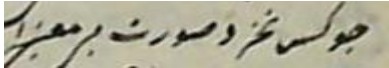
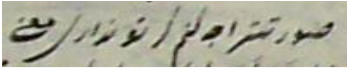
Sûretetrâ çe konem ger tu nedârî ma‘nâ

*Çü kes nehor u sûret bi-ma‘nâ (?)*¹¹¹²

¹¹⁰⁹ Âl-i İmrân 3/159. (...iş hakkında onlara danış...)

¹¹¹⁰ “İstişare edilen güvenilirlerdir.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 17/485 (No. 7115).

¹¹¹¹ Anlam verilememiştir.

¹¹¹²

ve şāhid-i zūr olan elsine-i mütemellikāne-i ‘avāneye dil-firīb olmayup يَفُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ¹¹¹³ rdan hāṭireti āhlinde mevt ve āvḥa ī‘fil olmaya ve cemgāndan ırrıs ihrāç eylemeye ve her bir umūrını şer‘-i Muḥammediyye taṭbīk ide. Yāḥud şer‘dan muḳtebes olan k̄anūna muṭābīk işleye, ‘ibāda taḥmīl eylediği tekālīfī ol kendi nefsine ‘arz eyleye ki kendüye teklīf olunsā ṭāḳati olur mı ve kibr ü ğurūrdan ḥazer eyleye ve dā‘imā Ḥaḳḳ’a tazarru‘ u niyāz idüp “Yā Rab rüz-ı cezāda yüzüm ḳara olıcaḳ a‘mālden muḥāfaẓa eyle.” deyü ricādan ḥālī olmaya ve şıḡār u kibār cümle taḥt-ı ḥükmünde olan ‘ibāda luṭf ile mu‘āmele idüp ḳulūb-ı nāsı cümleye sa‘y-i belīḡ eyleye ve şer‘an ḳahr u ğazaba müsteḥaḳ olup şer‘iñ taḥḳīr eylediği kimseyi tevḳīr eylemeye ve küll-i yevm fuḳarāya oldıḳça ḥelālden şadaḳa eyleye ve nıṣfı’l-leylde ḳalkup muvaffaḳ bi’l-ḥayr olmasına niyāz eyleye ve merāḳıd-ı evliyā-yı kirāmı dervīṣāne ziyāret idüp rūḥāniyyetlerinden istimdād ṭaleb eyleye ve velī ni‘meti ve velī ni‘met heme mü‘minīn olan ḥalīfe-i rū-yı zemīn ḥazretleriniñ dā‘imā rızāsını ṭaleb idüp zāt-ı şevket-şāhānelerine fi’d-dünyā ve’l-āḥire naḳīz olur, umūrda iḥṭār eyleye. Zīrā aḥlāf-ı rızā-yı Bārī bir ḥareket-i cārī olup bir vezīriñ istimā‘ı sem‘i olduḳda ‘ibāda sārī olmadan ifāde vü iḥṭār eylemez ise dü gītī melāleti kendüye daḡi rāci‘ olur.

كما قال عليه السلام يحاسب المرء عن جاهه كما يحاسب عن ماله¹¹¹⁴

elbetde ulü’l-emri iḥṭār vüzerā-yı ‘ālī-şān üzerlerine vācibdir. Ve ānifen ḥaḳḳında

ان نوى شرا كفه¹¹¹⁵

beyān olundı. Kezālik ḳurenā-yı vüzerā olup nāfīzū’l-kelim olan zevātlar daḡi meẓālīku’l-aḳdām olan maḥalde dāverān-ı ‘adālet-‘unvānı ikāz ve iḥṭār eylemek lāzımdır. Zīrā taḥtu’s-şarf-ı vüzerāda olan memālikde her ne ki ḥayr u şer‘amel olunur cümlesini anlara rāci‘dir. Ehl-i ḥayrın a‘māl-i ḥasenesinden ḥissedār olduḡı gibi aşḡāb-ı şer‘ü baḡīniñ daḡi evzārına müşterek olur ve bir kimse āḡara ḳulm eylese rüz-ı cezāda andan su‘āl olunur. Elbet anı ikāz da lāzıme-i ḥāldendir. Eger kendi ḥabīr olmaz

¹¹¹³ el-Fetih 48/11. (... gönüllerinde olmayanı dillerinin ucuyla söyleyerek...)

¹¹¹⁴ “Kişi malından hesaba çekildiği gibi makamından da hesaba çekilir.”

¹¹¹⁵ “Kim kötüye niyetlenirse, vazgeçsin.”

ķurenā sı dağı iĥtār eylemezler ise o zamān vezīr-i lā-naẓīriñ yerine ķurenā mu‘azzeb olurlar.

Bu bābda ķāl ü ķīl ve kelīmāt-ı neşāyiĥ-i āyāt ķatı çoķdur. Egerķi tafşīl olunsa bir mücelled-i kebīre muĥtāc olur. Bu miķdār ile iķtifā olundı. Bu enmūzec muķaddemededen fevāid-i keşīre erbābına rüşendir. Fe’fhem ta‘rif cidden.

وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقُّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ¹¹¹⁶

¹¹¹⁶ el-Ahzāb 33/4. (Hak ve hakikati Allah söyler, doğru yolu da O gösterir.)

(MAṬLAB:)

[55-b]

Dāver-i zī-şān Vezīr-i ‘ālī-şān Emīr-i Āḥūr Muştafā Paşa 1192

Dāver-i zī-şān Vezīr-i ‘ālī-şān Emīr-i Āḥūr Muştafā Paşa Merḥūm, fi’l-aşl Enderūn-ı Hümāyūn’da terbiye-kerde olup ba‘dehu edhem-i baḥtiyārları ıstabl-ı kabūl-ı şehriyārāne olup şevketlü, ḳudretlü, kerāmetlü, velāyetlü Zıll-ı lillāhi Ḥalīfe-i Rasūlu’llāhi merḥūm cennet-mekān-ı Firdevs-āşiyān Sulṭān bin Sulṭān bin Sulṭān ‘Abdü’l-ḥamīd bin Aḥmed Ḥān -*edāma’llāhu mülkehüm ilā-āḥiri’z-zamān*- ḥazretleri emīr-i āḥūr idüp kemāl-i ḥüsn-i teveccüh-i pādişāneleri ḥaḳḳında mebzūl ve muḳarreb ḳurb-ı şehensāha nüzūlünden ba‘zı ḳurnā-yı devlet-i ebediyyü’l-ḳarār evzā‘-ı merḳūmeden ḳulūbları firār idüp Ağā-yı merḳūma üç tūḡla Burusa manşıbını himmet ve bu ḥuşūşda bezl-i maḳderet eylediklerinden teveccüh-i ḥavāşş müeşşir-i ḳalb-i ḥavāşşü’l-ḥavāşş olup mükemmil-i esbāb-ı vezāret ve şān u şükūhla Burusa’ya teşrīf idüp Duḡter-i Şeref Maḥallesi’nde el-Ḥāc ‘Abdü’l-ḡanī-zāde Ḳonaḡı dimekle şehīr cāy-ı dil-fezāyı maḳarr idüp bir sene miḳdārı anda sāye-endāz-ı ‘adālet olup ba‘d ezīn kendülere bir istiḡrāḳ u intizām-ı nizām-ı mülk-i memleketden idāresine firāḳ zuhūr idüp kūşe-nişīn-i künc-i inzivā olmaḳ lāzım geldiğinde müşārūn ileyhiñ Ketḥūdalarını bā-emr-i ‘ālī mütesellim ta’yīn olunup bir sene daḡı böyle mürūr eyledikde min-ḳıbeli’r-Raḥmān merfū‘ü’l-livā ve ‘āzīm-i ḳurb-ı raḥmet-i Mevlā ve Sulṭān Emīr -*ḳuddise sırruhu’l-ḥaṭīr*- ḥazretleriniñ ḥarem-i cāmi‘leri der-i devlet-medārı cānib-i yemīninde seng-i mezārları ālāyiş-i dea‘ vāt-ı müslimīn ile ārāste olup biñ yüz toḳsan iki tāriḡi manşıb-ı devlet-i ebedī uḡreviyelerine tāriḡ olmuşdur.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsi’a-

(MAṬLAB:)

Ṭāhir ‘Ömer-zāde ‘Umdetü’l-vüzerā Ḳudvetü’l-‘ulemā ‘Oṣmān Beg 1222

Ṭāhir ‘Ömer-zāde ‘Umdetü’l-vüzerā Ḳudvetü’l-‘ulemā ‘Oṣmān Beg Merhūm, arz-ı muḳaddese-i Mıṣriyye’de ‘Akka ḳurbında vāki’ Ṭāberiyye-nām maḥalde ‘Alī Zāhir-nām zāt-ı ‘ālī-ḳadriñ şulb-i pākinden biñ yüz yigirmi üç sällerinde Mıṣr vücūdları mā’ü’l-ḥayāt-ı Nıl-i raḥvāniyetle ‘ālem-i şuhūda ṭarāvet-yāb olup temyīz-i nīk ü bede muḳtedir olduğda ser-māye-i erz-i ‘ömrlerin ‘imārāt-ı medāris (ü) mecālis-i ‘ilm-i şerīfe şarf iderek ‘ilm ü kemāl-i ma‘rifetde bī-hem-tā olduğda sāye-i pederīde ‘ilm-i a‘māl ile ārāste iken pederleriniñ kemāl-i kuvvet ü devletleri ve ‘alā rivāyetin kırk biñden mütecāviz ‘askerīleri olup mīzāc-ı ‘anber imtizāc-ı devlet-i ‘aliyye demāğına eṭvār-ı nā-pesendīdeleri iḥtilāl virdikde Ḳapūdān-ı deryā Cezāyirli Ḥasan Paşa¹¹¹⁷ ḥazretleri ta‘yīn olunup ‘Akka’dan iḥrāc u cām-ı şehādet-i nūşile rūḥ-ı pūr-fütūḥuna raḥmet-i Haḳḳ pūr-revāc olup biñ yüz seksen ṭoḳuz sālinde ḳarındaşları Mīr Aḥmed, Mīr Şāliḥ, Mīr Sa‘de’d-dīn, Mīr ‘Alī ile bile ‘Oṣmān Beg Cenāblarını dārü’s-saltānati’l-‘aliyyeye getürüp birāderlerinden Sa‘de’d-dīn Beg enderūn-ı hümāyūn ḥidmetine revā görilüp sālirleri daḥi birer murādla be-kām olup ‘Oṣmān Beg yedi sene Bāb-ı ‘ālī de ziynet-efzā-yı maḳām-ı şadāret olan dāverān-ı zī-şāna misāfir virilüp andan iki ṭūğ ile tekā‘üden mü‘ebbed Burusa manşıbı kendülere iḥsān-ı cihāndārī olduğda ṭoḳsan altı tārīḥinde Burusa’ya teşrīf buyurup icrā-yı evāmir-i vezārete ṭaraflarından mütesellim naşb u ta‘yīn olunup kendüleri evlād u enşābıyla Gökdere ḳurbında Paşāḳapısı ta‘bīr olan maḥalde sāye-endāz-ı istirāḥat iken

حب الوطن من الإيمان¹¹¹⁸

müfādınca ārzū-yı vaṭan-ı aşliyye-i ‘ālem-i ervāḥ iştiyākı cānına te‘şīr eyleyüp

¹¹¹⁷ Cezayirli Gazi Hasan Paşa (ö. 1204/1790) Osmanlı kaptan-ı deryâsı ve sadrazamı.

¹¹¹⁸ “*Vatan sevgisi imandandır.*”

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

همچنين است ای برادر حال این گردون دون
هر که آمد میر و دانا الیه راجعون¹¹¹⁹

zemzemesiyle biñ iki yüz yigirmi iki sâlinde tell-i ‘ömrleri rîgistân-ı bâdiye-i ‘âlem-i berzâhda bād-ı nesīm-i *irci’î* birle aşlına rücū‘ eyledikde (...) ¹¹²⁰ Cāmi’î şerîfi ittişâlinde medfûn ve rah̄met-i Hakk’a maḵrûn olmuştur.

Ve min-ḥālātihi’s-seniyye: Silsiletü’z-zeheb-i zâhirleri Hâzret-i İmām-ı Hümām Hüseyn -*radıya’llāhu ‘anh*- ḥâzretlerine müntehî ve senedâtları mazbûtdur. Ecdād-ı kirām-ı sa‘âdet-nizâmlarına ihtirâmen Yavuz Sulṭân Selīm ḥâzretleri Mısr-ı [56-a] Ḳâhire’yi feth eylediklerinde ecdād-ı kirâmlarına Ṭaberıyyeyi iḥsân-ı hümâyûn buyurup ba‘de zamân ‘Akka ve Şayda ve Ğazze bâ-Şâm-ı cennet-meşâm kapusına varıncaya ḳadar zîr-destlerinde olmuş idi.

Leṭâ’ifihi: Hattâ yevmen mine’l-eyyâm ‘Alî Zâhir cenâblarınınñ ṭâzı ta‘bîr olunur bir kelb-i mu‘allemmleri esnâ-yı şaydda firâr idüp Şâm-ı şerîfe dâḥil olmuş kelb-i merḳûm ma‘lûm-ı ba‘zı nâs olduğından ‘Alî Zâhir Şâm’a ḳadem-zen oldu. Ḳıyâs olunup sūḳ ü bâzârlar mesdûd olunup bir ḡulgule-i ‘aẓîme peydâ oldu deyü ma‘rufdır.

Ve min-ḥālātihi: Paşa-yı müşarü’n-ileyh dâ‘imâ devlet-ḥânelerinde küşe-nişîn-i inzivâ olup müṭâla‘a-i kütüb ve ‘ibâdet ü ṭâ‘atle eyyâm-güzâr idi ve ziyâde erbâb-ı me‘ârifden idi. ‘Arabiyyü’l-‘ibâre fennîvâr ebyât ü eş‘âr ve ḳaşâ‘id ü tevâriḥleri vardır. Ba‘zı eşer-i te’lifâtı daḥi menḳuldür.

-Raḥmetu’llâhi ‘aleyhi rah̄meten vâsi‘a-

¹¹¹⁹ “Ey kardeş, bu alçak dünyanın hâli böyledir işte
Her gelen gider, muhakkak ki O’na döndürüleceğiz.”

¹¹²⁰ Müellif, Tahir Ömer-zâde Osman Paşa’nın defin yerini burada boş bırakmıştır. Müellifin vefeyatnâme türündeki diğer bir eseri olan **Hülâsatü’l-vefeyât** tan “*Gökdere civârında Eski Paşa Kapısı ḳurbında mescid-i şerîf ittişâlinde*” defnedildiğini öğreniyoruz. Gazzî-zâde Abdüllatîf Efendi, **Hülâsatü’l-vefeyât** (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 2257), 8b.

(MATLAB:)

Sad(r)-ı Esbak Memiş Paşa 1224

Sadr-ı esbak merhūm ve mağfūrūn-leh cennet-mekān Firdevs-āşiyān Memiş Paşa -*rahimehu'llāh- fī'l-aşl* bilād-ı Arnavuṭ'dan İskenderiye havālisinden zuhūra gelüp sinn-i tıflıyyetlerinde memālik-i Türkistān'a kadem-zen olduğda ser-māye-i 'ömrleriniñ ekşerini taḥşīl-i 'ilm-i şerīfe şarf idüp

هر کسی را بهر کاری ساختند

میل آن را در دلش انداختند 1121

müfādınca vüzerā-yı kirāma intişāb idüp vāfir müddet içağaları zümresinden olup beyne'l-aqrān ḥayli şān kesb eyledikde 'Ulvī Paşa ḥazretlerine muḳārin ü ḥidmet-i devletlerinde az ḳaldı ki terk eyleye cānın. Ba' dehu Şeyḥü'l-vüzerā ve ḳāfile-sālār-ı şadr-ı 'ulyā Yūsuf Ziyā Paşa ḥazretleriniñ ḥidmet-i devletlerinde iken on sekiz tārīḥinde evān-ı şadāretlerinde ḳapucılar kethüdāsı olup vezīr-i lā-naẓīr Aristō-tedbir ḥazretleri 'azlinde ağā-yı müşārūn ileyh Üsküdār'da ḳonağında sāye-endāz-ı istirāḥat iken biñ iki yüz yigirmi üç senesi Cumāde'l-evvel evāḥirinde Ordu-yı Hümāyūn-ı sa' ādet-maḳrūn ile Maḥrūḳī Muştafā Paşa Āsitāne-i 'Aliyye'ye gelüp Çelebi Muştafā Paşa'yı sadāretten ḥal' ile merḳūm Muştafā Paşa şadr-ı vālā-yı vezāret-i 'uzmā ve vekālet-i kübrāya nā'il olduğı hengāmda Memiş Paşa ḥazretlerini çavuşbaşıḳ mesnedine revā görölüp ḥidemāt-ı lāzimesiyle muḳayyed iken sene-i merḳūme Ramazān-ı şerīfnde Leyle-i Ḳadr'de yeñiçeriyān hücūm idüp Bāb-ı 'ālīyi iḥrāk bi'n-nār ve Muştafā Paşa daḥi o ḥarīḳde muḥterīḳ olup Āsitāne-i 'Aliyye'de yer yer fesād-ı 'azīm zuhūr idüp Kethüdāyı, Şadr-ı a'zamı şehid, mazlūm Muştafā Refīḳ Efendi sā'ir vükelā-yı Devlet-i 'Oşmāniyye'yi makām-ı şehādete resīde, cān-ı 'azīzleri deryā-yı bedenden cūş ve bunlar emşālī cām-ı şehādeti nūş idüp 'alā rivāyetin yigirmi yigirmi beş biñ ḳadar nüfūs

1121 “Herkes bir iş için yetiştirilmiş ve kalbine o iş yerleştirilmiştir.” Mevlāna Celāleddin-i Rūmī, *Mesnevī-i Ma'nevī* (3. Defter, 1616. Beyit, Sayfa 362.)

beyhūde dār-ı beķāya sefer-kerde ve  araf  araf i r  k olunup  ate -i fitne ve fes d k ng re-i efl ke res de olduğı demlerde Z ll-ı  l h  H l fe-i Ras lu'll h  evketl , ker metl ,  udretl  Sult n bin Sult n es-Sult n Ma m d -* alleda'll hu m lkehu*- Efendimiz m hr-i h m y n-ı 'ad let-ma r n  Memi  Pa a  azretlerine i s n-ı h m y n buyurup r tbe-i  ad ret-i 'uzm  ile be-k m ve n 'il-i mer m olduğda kır  d rt g n vez ret id p  ader-i il h  'azline sebep-i c z '   ile ma' z l olup ev  ir-i Z 'l- a'deti'   er fede Burusa'ya te r f buyurup Du ter-i  eref Ma allesi'nde el-H c 'Abd 'l- an -z de  onağı'nda s ye-end z-ı istirahat iken bi  iki y z yigirmi d rtde yine Y suf Z y  Pa a  azretleri bi'l-'izzi ve'l-i b l s ye-end z-ı ma  m-ı  ad ret Reb ' 'l-evveli  yedinci g ni  sit ne-i Devlet-i   iy niye te r flerinden  o ra yine m h-ı mer  umu  yigirmi altıncı g ni bir z 'im m b  eretiyle Vez r-i ' l-i   n   a ız A ası'na irs le himmet buyurulup evl d-ı en ab  Burusa'da i  met  zre iken  apud n-ı Dery  devletl , mer ametl  el-H c Mu ammed Pa a iltim sıyla ma all-i me'm riyetleri yine Burusa'ya ta v l olunup  a ız  arafına  aft n ağası da'vete irs l olunmu  iken t r  -i mer  me Cum de'l-  irini  yigirminci g ni ' lem-i f n den b -z r ve beķ ya fir r ve ra met-i H   'a c rr olup  a ız'da def n ve n r-ı ra mete reh n olduklarını devletl , 'a  fetl , dir yetl  R ė b Pa a  azretleri o ev nda Burusa'da [56-b] s ye-end z-ı 'in yet   istirahat  zre olduğından fevtlerine bu t r  i dil- r y  nut  buyurmu lardır:

T r  -i Vef t

Mef '  l n me  '  l n me  '  l n me  '  l n

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

Tene   s buldı birden bir nefes virdi bu t r  de

Vir p bu f niyi buldı Memi  Pa a bek da c 

-Ra  imehu'll h-

Ev   fihi: Z tında dir yetl  ve diy netl  ve  al  atlı,  al betl  ve zeh detl , m r vvetl , f t vvetl ,  ay r ve ker m ve ' l -himmetl  ve m tedeyyin bir z t-ı ' l  -  adr idi. Sinn-i  er fleri altm   ile yetmi  m -beyni idi.  ofiy ne e ' r- y  olurlar idi.

Hilyetuhu: Bālā-ḳadd ve ḡāyetde cesīm ve ziyāde meḥābetlū ve heybetlū bir zāt idi. -*Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsī'a*-

Ebyāt-ı ḡazeliyyātından teberrüken bir beyt beyān olundu:

Beyt

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

Eḡī' u'llāh beyānı naşşa ḳāḡī' cümleye cāmi'

Riyā vü lāf ile olmaz eşer ümmīd-i āmālden

(MAṬLAB)

Ḥudāvendigar-ı Ġāzī - ‘*aleyhi’r-raḥmeti’l-Bārī*- Şancağı Vālisi Burusa Mutaşarrıfı
merḥūm ve mağfūr-leh Cennet-mekān-ı Firdevs-āşiyān Vezīr-i Aristo-tedbīr-i lā-naẓīr
el-Ḥāc ‘Azīz Aḥmed Paşa -*Raḥmetu’llāhi ‘aleyh*- 1229

Müftiyyü’l-enām Şeyḥu’l-İslām Burusa’da medfūn ‘Abdü’l-‘azīz Efendi ve yine Sultānu’l-‘ulemā Burusa’da medfūn Karaçelebi sülāle-i tāhirelerinden Āsitāne-i ‘Aliyye’de mecma‘i’l-meḥāmid olan ve cedd-i cūd-alūdları cevher-i rūḥu’l-muḳaddes ile ārāste ve bir müddetden sonra ‘ilm-i me‘ārifle pīrāste olup evā’ il-i aḥvāllerinde ṭarīḳ-ı Kaḏī’ye bi-ḳazā’ u’llāh dāḥil ve sitte rütbelerine vāşıl olduğda Ma’nisa’da rāḥile-bend-i mülk-i beḳā olan şeyḥü’l-vüzerā cenāb-ı ‘İzzet Meḥmed Paşa ḥazretleriniñ mühürdārlik ḥidmet-i devletlerinde müstaḥdem olup Cidde vālisi olduğ demlerde vezīr-i müştērī-tedbīr ile me‘an edā’-i ḥacc-ı şerīf idüp ba‘de eyyām-ı şadāretlerinde daḥi ḳapu kethüdālīk ḥidmetiyle müstaḥdem olup sāye-i devletlerinden ṭarīḳ-ı ḳazādan ḥalāş ve ḥāceḡān-ı dīvān-ı ḥümāyūn zümresinde dāḥil-i rütbe-i ḥavāşş olarak menāşīb-ı ricāl-i Devlet-i ‘Aliyye’den barut-ḥāne nezāreti ve çavuşbaşılık ve ḥayli müddet tersāne emāneti ve emşāli nice menāşīb-ı naşb u ta’yīn ve ḥidmet-i Devlet-i ‘Aliyye’de kemāl-i şadākatleri mu‘ayyen olduğda Anaṭolī cānibinde āḡuş-ı Devlet-i ‘Aliyye’de terbiye olmuş mu‘īn ü şādīḳ-ı dīn ü Devlet-i ‘Aliyye ve ḥurde-bīn-mizāc saltanat-ı seniyye erbāb-ı vuḳūfdan bir vezīr-i Aristo-tedbīr lazım gelüp Morevī kethüdā-yı şadr-ı a‘zamı ‘Oşmān Efendi ḥazretleri bu ḥidmete müstaḥsen görölüp kendülere üç tuḡla rütbe-i vālā-yı vezāret iḥsānı ‘arz olundūḡda Efendi-i müşārūn ileyh ancaḡ zāhirine ḥaml idüp vizr-i vezārete bir vechile tāb-āver olmayacağını fikr-i şūrī birle tefekkūr idüp bir vechile ḳabūl eylemedikde bilād-ı āḡara ‘alā-ṭarīḳu’l-istirāḡa irsāl olunup ba‘d ezīn ‘Azīz Aḥmed Paşa ḥazretleri bu ḥidmete revā görölüp ṭaraf-ı şāḡāneden teklīf olduğda;

تُؤْتِي الْمَلِكَ مَنْ تَشَاءُ¹¹²² sırrını mülâhaza idüp

Beyt

بِفَعْلِ اللَّهِ مَا يَشَاءُ بِرَهَانٍ بَسِيتِ

هر که را این معرفت هست او کسبست¹¹²³

remzinden āgāh olup ¹¹²⁴ الامر فوق الادب zemzemesiyle emr-i ulü'l-emre her vechile inkiyād gösterüp “Ben efendimiñ kuluuyum. Ne ki emr olunursa haqqımda ‘ayn-ı ‘ināyetdir.” diyerek kabûl idüp üç tuğ ile rütbe-i vezâret ‘ināyet olunup Trabzon eyâletiyle be-kām ve nâ ‘il-i feyz-i merām olup vaqt-i şitâ olduğundan Kocaili Sancağı daği ilhâk ve bahâra kadar İzmit’de ikâmet olunmasını emr-i hazret-i cihândârî buyurulup vaqt-i merhûna duhûlünden muqaddem vezîr-i müşârûn ileyh in eyâlet-i mezkûra ... naşb buyurdukdâ hazînedâr Süleyman Ağa rütbe-i vâlâ-yı vezâret ile Trabzon manşıbı ihsân ve ‘İzzet Paşa hazretleri yalnız Kocaili Sancağı ile qalup sāye-endâz-ı iclâs iken

Vak‘a: Anaṭolı’da taht-ı rābıṭadan çıqup irtikāb-ı envā‘-ı mekârih birle kendülerini ve re‘âyâyı harāb u ber-bād iden bî-ḥiredānıñ terbiye ve rābitasına bā-ḥaṭṭ-ı hümâyûn ‘ale’l-fakrdan ta‘yîn olunup

Vak‘a: Evvelâ Bilecik kaşabasında tuğyân üzre olup ekşerî kazâları teşhîr idüp kal‘adan rābıṭalı müstaḥkem binâ ve burc-ı bārûda müteḥaşşın aqvıyyü’l-eşkıyâ Kolyoncu-nâm kimesne üzerine varup top ve ḥumbara ile ḥamle eyledikde bu kadar âlât-ı ḥarb ü ‘asker ü ḥısn ile iki gün taḥammül idemeyüp firâr eyledikde ‘askerine emân virüp ḥânümânını zabt idüp kendüyi daği Āhû Dağı’nda tutdurup getürüp yine konagında istintāk idüp katl eyleyüp o havâlîde olan ricâl ü nisâ, şıgar u kibâr cümlesi eşk-i çeşm-i meserretlerin rîzân iderek ḥayr du‘â idüp herkes kendi māl ü mülkine mālîk olup müsterîḥü’l-aqvâl oldukdâ cemī‘ kazâda olan āgavâtı da‘vet ve emânla kendülere tesliyet virüp [57-a] mā-māfih bu âna kadar ber-muktezâ-yı beşerıyyet āgavâ-yı şeyâtîn

¹¹²² Âl-i İmrân 3/26. (...Mülkü dilediğine verirsin...)

¹¹²³ “Allah dilediğini yapar (ayeti) delil olarak yeterlidir.

Her kinde bu marifet varsa o da ancak çalışmayla olur.”

¹¹²⁴ Emir edepten üstündür.

ile her ne ki sözden şudür eylemişdir cümlesini ben ‘afv eyledim lâkin ba‘d ezîn her kim ki rişte-i inkıyâdı güseste idüp peyvend-i itâ‘ati kaç u bâdiye-i hilâf-ı rızâ-yı Bârî’ye firâr iderse işbu ra‘yu’l-‘ayn müşâhede ve mu‘âyene olunan Qalyonî’den bedter olur. İnkıyâd üzre olup kendü hâli ile meşgûl olanların yevmen fe-yevmen şûrî ve ma‘nevî rütbeleri ‘âlî ve fi’-d-dünyâ ve’l-âhire bâ‘iş-i feraḥ-bâlî olur, deyü envâ‘-ı hükm birle naşîhat eyledikleri eyyâmda,

Vak‘a: Pâzâr kıaryesinde Seyyid Mîr Muḥammed Es‘ad bî-ḥired bu nuşḥ-ı vezîrâne birle tenaşşuḥdan ḥâlî olduḡda cümle heybet şükûḥ-ı vezâretle anıñ daḡı üzerine sefer olunup o daḡı bir gün ṭayanamayup bu kadar ḡal‘a ve ḡulelerini bırakup bir gice derûnunda ḡarârı firâra tebdîl eyledikde anıñ daḡı ḡal‘a ve ḡulelerini hedm idüp Qalyonî merḡûmuñ daḡı o ‘azîm ḡonaḡını aşḡâb-ı zirâ‘ate yâdigâr bırakup cümlesini şûret-i râbıtaya bend idüp cümle aḡavât birbirinden ḡavf-ı vaḡşeti ber-ṭaraf eyleyüp herbiri zirâ‘at ve ticâret ile meşgûl ve ‘asker ü leşkerlerini def‘ ve ekşerî ḡulelerini hedm idüp cümlesi istirâḡata varup ve fuḡarâ vü ra‘iyyet daḡı emn ü selâmet üzre olup bu âna kadar ḡırâş-ı cânla eyyâm-güzâr olduḡlarına nâdim ü peşîmân ve cümle ‘ibâdu’llâḡ ferîḡu’l-cinân olduḡları evḡâtıda mahrûse-i Burusa’da ba‘zı kesân beş on seneden berü belde-i ṭayyibe-i mübârekede gerek kibâr-ı ‘ulemâ ve gerek mevâlî-i küremâ ve gerek ‘avâmdan ḡadr-i a‘lâ ve ḡalkıñ ḡayâ vü ḡazer ideceḡi zevât-ı kirâm râḡile-bend-i mülk-i beḡâ olup ekşerî akrân ve birbirine ser-fürü eylemeyüp erâcif-i firâvân ve memâlik-i İslâmiyye’den yabâniyyü’l-aşl ḡürîzân-ı kesân daḡı mahrûse-i merḡûmede ṭavaṭun-künân olup emzice-i nâmûzce-i muḡtelife mîzâc-ı ḡayr-ı imtizâc-ı şehriyâna ḡulûl ile herbiri muḡtelü’d-dimâḡ ve kîş ü kesblerinden firâḡ üzre olup “Dimyâṭ’a birince giderken evdeki bulḡur telef oldu.” ḡarb-ı meşelinden ḡâfil olup “Senede bir altı ayda üç mâḡda bir a‘yân-ı memleket bizi me‘kel eyledi, ḡeşâb isteriz.” deyü bir ṭaraf ṭutup nizâ‘ u fizâ‘ ve ma‘rifete mübâşîrân-ı Devlet-i ‘Aliyye birle ḡesâb-ı rü‘yet olunup anda daḡı nice ḡîl ü ḡâl iderek a‘yân-ı memleket olanı ‘azl ve âḡiri naşb ve herbir a‘yânı ‘azl ve naşbında zevî’l-‘uḡûl fehm ü idrâḡ eyledikleri vech üzre ṭarafından ve fuḡarâ vü re‘âyâdan mutaḡarrır olunan ve meşârif-i sâ‘ire bir beş yüz kîse aḡçe telef olup üç mâḡda ber-ṭaraf-ı mezc bulup Âsitâne-i ‘Aliyye’ye dökülüp elli altmış kimse bir iki ay riḡâb-ı ḡamer-tâb-ı Ḥazret-i Şehenşahî ve Bâb-ı ‘Âlî’yi ṭaşdî‘ idüp me‘a-ḡâzâ öyle eṭvâr ile ser-devlet-i ebediyyü’l-ḡarârıñ ṭaşdî‘ine cesâret idenleriñ derûnunda bir

iki Bursevî ya bulunur ya bulunmaz, ekserî bilâd-ı sâ'ireden menfâ ne çâre. Burusa ricâlini kemâl üzre lisâna getürüp ve herbir taraftan daği revâc-ı meşâlih için nice muhaddisât-ı icrâyâ revâ görölüp nihâyetü'l-emr bu huşûş yevmen fe-yevmen uzayup ve'l-hâşıl yigirmi altı evâhirinde ziyâde şu'le-tâb olup hükkâma daği dest-dirâzlık olunup gavgâ büyüyüp kıtâl-i mü'eddî-i zühürât olup fesâd-ı 'âzîm zuhûrî müheyyâ iken kâ'im-makâm-ı 'âlî-makâm esbak el-Hâc Muştafâ Paşa hâzretleri Isparta vâlisi olup müheyyâ kapu ile Burusa'da bulunma takrîbi ihâta idüp ve ba'zı ser-gerdeleri bulup katl eyleme dâ'iesinde olduğda ekserî firâr ve ba'zı hâste şûretinde hânesinde zâr u ne-zâr ve ba'zı ağvâ-yı şeytânet ne taraftan olduğu ikrâr idüp şöyle âsûde şûretinde olduğda ... Buruseviyân emîn-i ¹¹²⁵ olmak için bir kavî şübbâna muhtâc olduğu muhîti-ilm-i 'âlem-ârâ-yı hâzret-i şehriyârî olup kemâl-i lutf u merhâmet-i mülûkânelerinden Kocaili vâlisi ve İzmîd mutaşarrıfı olan 'Azîz Aḥmed Paşa hâzretlerine Burusa ve Hudâvendigâr Şancağı ihsân-ı hümayûn-ı 'adâlet-maḥrûn-ı [57-b] cihândârî olup biñ iki yüz yigirmi yedi senesi Şevvâlî'l-mükerremiñ yigirmi altıncı Sebt günü sâ'at yedide mükemmil-i kayd u kazâ a'yânları ve top cebe-hâne ile kûs-ı nekḳâre şadâsı ḳubbe-i âsyâb-ı âsümânı taldurarak 'alemler küşâde ve perçem-i tûğuna bād-ı nesîm-i şabâ urduḫça râyiḫâ-yı 'adâlet-dimâğ-ı ra'iiyyete resîde eyleyerek bir alay-ı 'âzîm ü heybet-i cesîm birle Burusa'ya dâḫil olup Boyacılar ḳurbında kendülere müheyyâ olan misâfir-hânelerine nüzûl idüp mâh-ı merḳûmuñ yigirmi sekizinci düşenbe günü aḫbâr ve tertûb-i dîvân-ı 'adâlet-ı unvân olunup ekser müderrişin ve cümle 'avâm u eşnâf ve re'âyâ cem' ve pür-galebe dîvân ve cümle hâzır olduğda ol vezîr-i âsâf-naḫîrî kemâl-i fütüvvetle dîvân yerine gelüp şevketlü, kerâmetlü 'âmme-i 'ibâda merhâmetlü Efendimiziñ Ḳalyonî Emîr Es'adın meşâlihleri itmâm-ı tamâm 'inde tâcdârânelerinde maḳbûl oldığı ve mücevherâtla ârâste bir şancak ihsânını ve bundan soñra Hudâvendigâr Şancağı daği in'âm olunup Burusa'da maḳarr-ı vezâret ihdâş idüp erbâb-ı bağy ve mefsedetîñ izâlesini mübeyyin ḥaṭṭ-ı hümayûn-ı şevket-maḥrûnı cümle muvâcehesinde feth u kırâ'at ve bi's-sem' ve't-tâ'a merâsimine cümle ba'de'r-ri'âyet Vezîr-i lâ-naḫîr hâzretleri dehân-ı gevher-feşânıñ feth idüp sinîn-i medîdeden beri Burusa'da vuḳû' bulan nîk ü bed cümle aḫvâli bir bir serd ü beyân idüp egerçi bundan böyle mütenebbih olmazlar ise her birerleriniñ cezâsı tertûb olmağını 'alenen beyân ve o

¹¹²⁵ Müellif tarafından boş bırakılmıştır.

günlerde ḥaḳīkī ve ca‘lī ser-i kārda bulunan kimselere ḥāline göre birer ḥil‘at ilbās olunup ḥattā bu ‘abd-i faḳīri daḡi ḥatm-i kırā‘at-i ḥaṭṭ-ı şerīfle teberrüken bir du‘ā olunmak için ihzār eylemişler idi.

Tamām-ı dervīşāna lāyık bir şūf, yün-i ḳadife daḡi ḡiṣṣe-i dil-rişānemize ba‘de‘l-i işābe ne ḥāl ise bir nebze telebbüs olunup ve ‘arz oṭasında tebrīk-i manşīb-ı merāsım yerine getürüp tevdī‘ olundu. Vezīr-i müşārün ileyh ḡazreteri ātīde Burusa’yı geşt ü gūzār idüp şöyle müşāhade buyururlar ki “Ekşer cevāmi‘ ü medāris ve mekātīb ü su çeşmeleri ve türbeler ḡarāb yebāb olup ḡayrāt u ḡasenātdan ekşerī taḡte‘t-türāb olmuş bu mişlū ḡarābeleriñ i‘mārına kimse i‘māl-i fikr eylemeyüp kendüleri mişillū temesşül eylediginden ḡalb-i pür-enver-i dāver-i zī-şāna iḡbirār gelüp evvelā fātīh-i Burusa Orḡān Ġāzī - ‘*aleyhi‘r-raḡmetü‘l-Bārī*- ḡazretleriniñ türbe-i münevvereleri ki ihṛāḡ-ı kebīrde muḡterīḡ olup ḡāyetde ḡarāb ü berbād ve ziyāret olmaḡa ḡazer ü istib‘ād olunur idi. Teberrüken evvelen āña mübāşeret idüp kendi ḡazīnelerinden kırk elli kīse aḡçe şarf idüp binā vü ihyā ve bir şūret-i zībā ile itmāmında sene-i merḡūme Rebī‘ü‘l-evveliniñ on üçünci günü cümle meşāyih ü ‘ulemā ve ‘avām ḡazır oldukları ḡālde ba‘de‘z-zuhr tilāvet-i *Mevlidi-i Nebī* - ‘*aleyhi‘s-selām*- ve ḡitāmında ḡatemāt ve zikr ü tevḡīd ile ihtitām olup du‘ā ve şenā ve bu ḡayrları ilā-mā-şā‘e Rabbü‘l-‘ulā şadaḡa-i cāriye nev‘inden beḡā bulmak için ve ḡazīyye-i inşā ve memleḡaları vaḡf ve bu meşārif vesā‘ir ḡayrātına revā görölüp bā‘iş-i isticlāb -ı du‘ā ve şenā oldılar ve el-an Paşakapısı muvācehesinde bir ‘ālī çeşme daḡi binā idüp yevm-i merḡūmda beyne’s-salāteyn lū‘lū-i zeyn-i ḡalāsından şerbet-i ‘aşel-i muşaffā revāne oldıḡı dem kendüleri ve ḡākim-i vaḡt vesā‘ir kibār-ı belde-i ḡazīrūn muvācehe-i çeşme olup bu ‘abd-i ‘āciz du‘ā ve cemā‘at-ı keşīre āmīn-gūyā olmuşlardı. Ve ḡācī İvāz ḡānı ḡurbında dıraḡt-ı müntehā sāyesinde āb-ı nābdan bir behre çeşmeniñ āb-ı revānı icrāsına himmet buyurup ‘amūd-ı sīmāsā revāne olduḡda eṭrāfına āsāyişḡāh-ı ebnā-yı sebīl-nişīmen ihdāş idüp mürūr-ı ‘ubūr iden ‘ibād-ı müslimīniñ daḡi bu şūretle ḡüsn-i teveccüh ve ḡayr du‘āları kārbanını istābl-ı dīvānçe-i a‘māline merbūṭ eylemiştir. Ve Çelebi Sultān Muḡammed ḡān - ‘*aleyhi‘r-raḡmeti‘l-Mennān*- [58-a] ḡazretleriniñ türbe-i sa‘ādet-mertebeleri ta‘mīrine daḡi şurū‘ eyledikde şadr-ı şābīḡ devletlū, ‘aṭūfetlū, şalāḡatlū İbrā‘il nāzırı dimekle ‘arīf Aḡmed Paşa ḡazretleri Burusa‘da istirāḡat üzre bulunup “Bu efendimize de ben ḡulı ḡidmet iderem” deyü bezl-i maḡderet idüp türbe-i ‘arş-rütbelerini ve civār-ı devletlerinde olan

ḥadīka-i cennetāsāda müte‘addid şādervān ve āsāyişgāh-ı zā’irān(a) bir kaşr-ı zī-şān binā ve ihyā eyleyüp ḥīn-i tamāmında Orḡān Ġāzī Türbesi’nde olduğu mişillü yigirmi sekiz Cemādi’l-evveliniñ on beşinci yevm-i Sebt sâ‘at üçde bir *Mevlid-i Şerīf* kıra‘at olunup ḥātimesinde zikr ü tevḥīd ile miskiyyü’l-ḥitām olduḡda meclis-i tevşīḡ-i *Mevlid-i Şerīf*’de ḥāzır olan zākirān ve meşāyiḡ-i kirāmān ḥāzerātına bu ‘abd-i fakīr-i pür-takşīr yediyle ‘aṭiyyeler iḥsān buyurulup Aḡmed Paşa Cenāblarınıñ bu vechile ḡidmetine sebep oldılar.

Ḥayrātuhu: Şedbaşı’nda Müftī ‘Abdü’l-‘azīz Efendi Cāmi‘-i Şerīfi’ni daḡı müceddeden binā ve ihyā ve bir cāmi‘-i rūḡ-efzā eylemişlerdir.

Āşārihi: ‘Oşmāncık ta‘bīr olunur Orḡān Ġāzī kurbında ecdād-ı selāṭin-i Devlet-i ‘aliyye olan Sultān ‘Oşmān Türbesi’ni daḡı ihyā vü şükr-i ni‘am-ı celīle edā eylediler. Ve’l-ḡaşıl Ḥudāvendigār-ı Ġāzī -‘aleyhi’r-raḡmeti’l-Bārī- ve Sultān Murād-ı şānī -‘aleyhi’r-raḡmeti’l-Mennān-ı ve Yıldırım Bāyezid-i Velī -ḡaddesa’llāhu rūḡahu’l-‘ālī- ve Çelebi Sultān Meḡmed Ḥān -‘aleyhi’r-raḡmeti’l-Mennān- ḥāzerātınıñ cevāmi‘ ve medāris ü türbe-i münevverelerini kimin evḡāfindan ve kimin kendi mālından ba‘de’l-ihyā maḡrūse-i Burusa‘da her ne ḡadar cevāmi‘ ve mu‘allim-ḡāne ve medāris ü mināre ve çeşme muḡaşşal-ı kelām tekāyā ve zevāyādan mā‘adā her ne ḡadar ebniye-i evḡāf var ise evḡāfi olanı vaḡfından, olmayanı aşḡāb-ı ḡayrāta sevḡinden cümlesini ihyā idüp Burusa’yı cennetāsā bir şüret-i zībā ve bir ḡalīb-i ra‘nāya ifrāḡ buyururlar iken;

Vaḡ‘a: Yeñişehir Ḳazāsı aḡası olan Şarıca-zāde ‘Oşmān Aḡa’nıñ māyesinde olan ‘adem-i ṭā‘at-ı cünūd-ı mecnūn u mecdūdı (?)¹¹²⁶ reh-i rast-ı felāḡı tārik ve bādiye-i ṭuḡyāna sālīk olduḡda hezār nuşḡ u pend-i dil-pesend müfid olmayup nihāyet ‘işyānını āşikār eyleyicek vezīr-i bī-naḡīr ḡazretleri “ Vaḡt-i zamānına ḡāzır olsun. İn-şā’allāhu Te‘ālā ‘aḡīb-i ‘īd-i şerīfde yer götürmez ‘asker ile varup bādiye-i şehir-i cedīdi ser-i bi-devlet-i nikbetine teng iderem!” deyü fermān buyurup derūn-ı Ramaḡzān-ı maḡḡiret-nişānda tedārik üzre olunup ba‘de’l-‘īd muḡārebeye cāzim; ¹¹²⁷ الْحَرْبُ خُذْعَةٌ zemzemesiyle iḡāfe ve ṭaraf ṭaraf ilḡā-yı ḡā‘ife cānibine ‘āzim olunup ve yine leyālī-i

1126

1127 “Harp hiledir.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 5/79 (No. 1037).

mübârekelerde de‘b-i kâdîmleri üzre dergâh-ı Hakk’a müteveccih olup “ Yâ Rab, bu belâyı eshel vechile def‘ eyle. Zîrâ üzerine varılup harbe taşaddî olur, tarafeynden beyhûde kıtâl ve şehîr ü qurâlarda olan nisvân u şıbyân ve re‘âyâ vü berâyâ perişânü’l-hâl olurlar. Yâ erhame’r-râhimîn, sen merhamet ile suhûletle çâre-sâz ol.” deyü leyl ü nehâr dil-zâr olurlar iken Ramazân-ı şerîfiñ yigirmi yedinci Leyle-i Qadr’de bu du‘âları maqbûl-ı dergâh-ı ilâhî olup merķûm ‘Osmân Ağa bir gürûh süvârî ile firâr eylediği haberi; ¹¹²⁸ نصرت بالرعب مسيرة شهر سırına mâ-şadaķ dîvân-ı devletlerine iħbâr olunduķda der-‘aķab esbân-ı reh-revânânlarına süvâr ve bî-ârâm ü qarâr Yeñişehir’e dâhîl ve dâ‘ire-i ‘aduvvu zabt u rabtla murâdına vâsıl ve merķûm ‘Osmân Ağa qarârgâhından firâr idüp tayy-i merâhîl kaç‘-ı menâzil iderek Bolu havâlisinde şikâr olunup devletlû, merhametlû vezîr-i Bermekî-nazîr hâtem-gîr ‘Abbâs Paşa hâzretleri sarâyında cām-ı nevbeti nûş ve ser-i bi-devleti derd ü kemend-dâde-i kûşa resîde olmuşdur. Egerçi bu zâtîñ cemî‘ aħvâl-i aķvâl ve harekât ü sekenâtını tahrîre taşaddî eylesem bir mücelled-kebîr olur.

Ve min-meħāmidihî: Gâyetde ‘âķîl ü müdebbir ve ¹¹²⁹ ما لا يدرك كله لا يترك كله müfâdıncâ zühd ü şalâhla âraste ve ekşerî leyâlîde ‘ibâdet ü tâ‘at ve der-gâh-ı Hakk’a ‘arz-ı mezellet birle yüz sürüp aħvâl-i ra‘iyyeti müsterîh olma niyâzında olurlar idi ve dâ‘imâ taht-ı ra‘iyyetinde olan ‘ibâdîñ emn ü râhatı maṭlûbları olup aħz u ‘aṭâlarına şeyhâne(?)¹¹³⁰ diķķat buyurup isrâfa bir vechile rızâ virmezler idi.

Hâluhu: Ve cevâmi‘ ü mesâcidlerde cemâ‘ata müdâvemet huşûşuna diķķat buyurlar idi. Ve herbir nîk ü bed umûrlarını bi’l-fi‘l şevketlû, ķudretlû, kerâmetlû efendimize takrîr idüp ne gûne ḥaṭṭ-ı hümayûn-ı ‘adâlet-maķrûnları şâdır olur ise o vechile hareket buyurup dâ‘imâ rızâ-yı şehriyâneleri taḥşîline bezl-i maķdûr ve ser-i mübâ‘işî nüfûr-ı hareketden [58-b] mücânebet üzre eyyâm-güzâr olup cemî‘ aħvâlini nizâma rabt idüp sâye-i devletlerinde cümle, istirahat üzre olup kendüleri daḥî müsterîhü’l-bâl olayım der iken

¹¹²⁸ “ ...bir aylık yola kadar korku (salmak) ile nusret olundum...” Mehmed Sofuoğlu, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, (17 cilt) (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013), 1/429, No.2.

¹¹²⁹ Tam olarak yapılamayan bir şey tamamen terk edilemez.

¹¹³⁰

Beyt

از این بی وفا جهان مطلب راحتی که هست

شهادت قرین زهر گلش همنشین خار¹¹³¹

zemzemesiyle yevmen min'el-eyyām Çavuş kıyâsına murğ-ı cānı dāne-i 'ömri şikārına arzū idüp tevābi'leriyle bile şayd u şikār iderek cum'a gicesi kıyâs-ı merķūmede lāne-gīr-i āsāyiş olup cum'a günü kıble'l-cum'a yine sarāy-ı 'ālīlerine teşrīf buyurup ba'de'l-aşr şifā-yı cāvidānī murādıyla Bandırmavī 'Ömer Efendi'den ta'allüm-i *Kitāb-ı Şifā-i Şerīf*¹¹³²e ibtidā buyurup ba'de'l-mağrib ilel-i mūhlike-i nevāzilden 'alīl ve bu hūşūş şifā-ender ve kıabl olduğından hükemā devādan 'āciz ve bunuñ kırā'ata revā görölüp

Beyt

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

Cihān tāsında ma'cūn-ı hayāta sa'y idüp Loķmān

Çürütüdi māye-i 'ömri hayāta bulmadı dermān

edāları gūş-ı cānlarına vaşıl olup

Beyt

وقت آن آمد که من عریان شوم

نقش بگذارم سراسر جان شوم¹¹³³

¹¹³¹ “Bu cihanın görünüşteki rahatını isteme, dikkat et ki

Bu dünyanın balı zehre çok yakındır, gülü de dikenle bir aradadır.”

Eşref-i Gaznevî (Zü'ş-şehâdeteyn Seyyid Eşrefüddin Ebû Muhammed Hasen b. Muhammed Hüseyinî (ö. 556/1161 [?]) İranlı şair ve vâiz.) <https://ganjoor.net/hasan/divan/ghaside/sh39#bn4> (Erişim 10 Eylül 2022)

¹¹³² Kâdî İyâz'ın (ö. 544/1149) Peygamber sevgisine ve Hz. Peygamber'in müslümanlar üzerindeki haklarına dair eseri.

¹¹³³ “Öyle bir vakit gelir ki ben çırtlıplak olurum

mişdâknıca kâşâne-i vîrâne-i sivâyı terk ve nûr-ı tevḥîd-i lâ-şerik birle biñ iki yüz yigirmi toquz Muḥarremü'l-ḥarāmıñ on altıncı leyle-i Sebt sâ'at sekizde sarây-ı ma'mûre-i vaṭan-ı aşliyye cānibine sefer ü 'azîmet ve dea'vât-ı raḥmet-i “*irci'î ilâ-Rabbike*” emrine itâ'at buyurduklarında cümle meşâyîḥ ü zâkirân ve dervîşân kemâl-i muḥabbetle zıkr ü tevḥîd ile istinzâl-i raḥmet olunaraq Çelebi Muḥammed Sultân ḥazretleriniñ Türbe-i şerîfleri ḳapısı cānib-i yemîninde ḥazîne-i giran-bahâ-yı cevher ü vücûd-ı cûd-âlûdları cedd-i a'lâları ḳurbına vedî'a ve nûr-ı raḥmete zerî'a olunmuşdur. Yevm-i irtihâllerinde ricâl ü nisâ, şıḡâr u kibâr mâtem ile zâr zâr feryâd idüp peder-i müşfikleri râḡile-bend-i mülk-i beḳâ olmuşdan ziyâde müte'ellim oldılar. Vâḳı'an zâtında vezîr demek şâyeste ve devlet-i 'aliyyeye elzem bir zât idi.

Hilyetuhu: Vasaṭu'l-kâme ve'l-cüsse, raḳîḳu'l-enâmil, ḳaşîrû'l-'unuḳ, esmerü'l-levn ḳarîb ile'l-beyâz, ebyezü'l-liḡye ve fihi aşfar ev nıṣfuhû aşfer ve nıṣfuhû ebyâz, ezraḳu'l-'ayn idi.

-Raḥmetu'llâhi 'aleyhi raḥmeten vâsi'a ve nevvera'llâhu merḳadehû bi-nûri'l-yaḳîn-

İrtihâllerine şâ'irân-ı 'azbü'l-beyân-ı Burusa'dan Râşid Efendi bu târîḡi gūyâ oldıḳları hıfzen li'l-maḳâle ḳayd olundu.

Târîḡ

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Rûḡuna seb'ü'l-meşâni okuyup Râşid didim

Eylesün Aḡmed 'Azîz Paşayı Ḥaḳḳ 'adn-âşiyân

Diger târîḡ

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Bütün suret ve nakışları bırakırım baştan ayaḡa can olurum/kesilirim.” Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî* (6. Defter, 612. Beyit, Sayfa 796.)

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

Cinānı ola reyyāñ kaṭre-i bārān-ı raḥmetle

‘Azīz Paşa-yı ‘ālī -güher itdi cenneti Me‘vā

Diger tārīḥ

Mef‘ ūlū fā‘ ilātün mef‘ ūlū fā‘ ilātün

Muzārī -- + / - + -- / -- + / - + --

İtdim du‘āya niyyet tārīḥine geldi nevbet

Qıldı maḳām-ı cennet Aḥmed ‘Azīz Paşa

-Raḥimehu ‘llāh-

Vaḳtā ki Burusa‘nıñ rūḥı gidüp ḳāleb-i bī-rūḥāsā serāsime ve aşḥāb-ı ‘uḳūl, pür-fıkr ü endīşe olup kemāl üzre ḥoşnūdiyetlerinden iftirāḳı bir gūne ve bir āḥara teveccüh-i cihāndārī olduḳda ḳulūbuhum şettā herbiri bir vādide Burusa‘ya bir vezīr-i ‘ālī-şān-ı nā-dīde gelüp birbirleriyle ḥalt u muḥālaṭa olunup mīzāc-ı ‘anber-ımtizāclarını fehm idinceye ḳadar “Fuḳara ve ra‘ıyyet ne ḥāle giriftār ve ifrāḡ ne şüret olur Yā Rab? Bize merḥamet eyle.” deyü cümle bir uğūrdan ervāḥ-ı muḳaddese-i ḥāzerāt-ı pīrāna tevessül birle ḥayr du‘āya āḡāz eyledikleri Ḥalīfe-i rūy-ı zemīn ve vekīl-i Rasūl-i Rabbi‘l-‘ālemīn şevketlü, kerāmetlü, ḳudretlü, merḥametlü Efendimiziñ sem‘-i sırlarına peyk-i tevfiḳ-i şabā birle resīde olup vezīr-i merdümün kethūdāsı ‘ālileri şadr-ı esbaḳ ‘İzzet Paşa merḥūmuñ akrabālarından Seyyid el-Ḥāc Muştafā Aḡa ḥāzretlerine rütbe-i vālā-yı vezāret birle Ḳocaili ve Ḥudāvendigār Ğāzī -‘aleyhū‘r-raḥmetü‘l-Bārī- şancaḳları ve ‘Azīz Aḥmed Paşa ḥāzretleriniñ esbāb-ı vezāreti iḥsān-ı hümāyūn-ı ‘adālet-maḳrūn-ı şehen-şāhī olup vezīr-i müşārün ileyh ḥāzretlerine ba‘ş olunan bālā-yı ḥaṭṭ-ı hümāyūn ile mu‘anven “Emr-i ālīde vezīrim ‘Azīz Aḥmed Paşa her vechile rızā-cūy-ı şehriyārānem olduğından kendin(den) rāzı ve ḥoşnūdum. Allāh Te‘ālā daḡi rāzı olsun. Vezīr-i merḥūmuñ dā‘iresiyle dā‘iresin tanzīm idüp silk-i meslek-i ‘Azīz Paşa‘dan dūr olmayasun.” deyü fermān olunmuş olup anlar daḡi o meslege sālīk oldılar.

-Veffeḳāhu ‘llāhu Te‘ālā bi‘l-ḥayr ve ce‘alehū ḥayran li‘l-müslimīn- Āmīn. Biḥürmetihi

Erbāb-ı süḥandan biriniñ tārīhidir:¹¹³⁴

Tārīḥ

Tārīḥ-i tamām oldu ‘ālem keder taldı
Cānı Behiştı buldı Aḥmed ‘Azīz Paşa (1229)

Seng-i mezārında mestūrdur. [59-a] bi-ḥurmeti’l-seyyidü’l-emīn biñ iki yüz yigirmi toḳuz senesi Muḥarremü’l-ḥarāmıñ yigirmi beşinci İşneyn günü dīvān-ı ‘ādālet-‘unvān-ı vezīrānelerinde Burusa sarāyında ḥaṭṭ-ı hümāyūn-ı ‘ināyet-maḳrūndan pādişāhī kırā’at olunup ḳurenā-yı nīk ü bedi ‘adem-i firḳatde sū’-i aḥvāl ile müsādere ve pūr-melāl olup 1230 senesi Recebū’l-müreccebiñ on birinci günü ‘aḳl ve Midilli Aṭası’na istirāhāte irsāl olunup yerlerine devletlü, ‘ināyetlü, ‘aṭūfetlü vezīr ibnū’l-vezīr Aristo-tedbīr Felātūn-naḳīr Nūrullah Paşa ḥāzretleri Burusa’ya teşrīf buyurup Ramaḳān-ı maḡfīret-niṣānıñ ‘aşr-ı vasaṭında Burusa Sarāyı’na iḳāmet ve başt-ı bisāt-ı ‘adl ü ‘adālet eylediler.

-Veffekāhu’llāhu bi’l-ḥayri ve’s-selām- Āmīn.

¹¹³⁴ Varak 58-b’nin derkenarında yer almaktadır.

MATLAB:

Vezîr-i Mükerrerem Merhûm ve Mağfûrun-leh ‘Abbâs Paşa 1229

Bolu ve Virân-şehr Vâlisi destûr-ı mükerrerem emîr-i mufahham merhûm ve mağfûrun leh ‘Abbâs Paşa, Vezîr-i Müşteri-tedbîr hazretleri maskat-ı re’sleri dârü’s-salţanatı’l-‘aliyyede olup temyîz-i nîk ü bedde muhtedir olduğda enderûn-ı hümâyûn ‘adâlet-maqrûna hazîne ocağına çırâğ olup merhûm cennet-mekân Firdevs-âşiyân Sultân ‘Abdü’l-hamîd Hân -‘aleyhi’r-raḥmeti’l-gufrân- hazretleriniñ zamân-ı devletlerinde hıdemât-ı cihândârîde olup enderûn-ı hümâyûnda olduğu evânda te‘allüm-i ‘ilm-i hatt-ı şülûs idüp aḥz-ı icâzet eylemişdir ve tîr-endâzlıḳda ziyâde mahâretleri olup cündîlikde daḡi önüne at çıkarır olmayup Sultân Selîm Hân -‘aleyhi’r-raḥmeti’l-Mennân- hazretleri zamân-ı sa‘âdet-efzâlarında silâhdâr ağalığı birle çırâğ olup Mısr-ı Kâhire üzerine sefer olunduḡı demlerde silâhdâr ağalığı ile Mısr seferinde hıdmet-i guzât ve bezl-i maḡderet idüp ba‘de’l-‘avde Kıbrıs nizâmına me‘mûr olan Seyyid Ahmed Paşa hazretleri kethüdâ olup ba‘de’r-râbiṭ Âsitâne‘ye teşrîf idüp Moskov üzerine sefer olduğda ser-bevvâbîn-i dergâh-ı ‘âlî olarak yine silâhdâr ağalığı ile ordu-yı hümâyûn nuşret-maqrûn hıdmetinde Edrine‘ye resîde olduğda şüfiyye manşıbı ile rûtbe-i vâlâ-yı vezâret iḡsân-ı hümâyûn olup yigirmi dört târîḡinde ḡal‘a muḡâfızı olup anda cihâd u muḡâfaẓa-yı ecnâd iken bi-emri’llâhi Te‘âla Filibe ḡal‘asına küffâr-ı ḡâksâr istilâ idüp vezîr-i müşârûn ileyh cenâblarını ber-ḡânûn-ı devlet-i ebediyyü’l-ḡarâr vezîr-i müşârûn ileyh hazretlerini İstanköy Aṡası’na nefy olunup bir müddet anda âsâyiş üzre iken maḡall-i iḡâmetleri Burusa‘ya tebdîl olup biñ iki yüz yigirmi altı Şevvâl-i şerîfnde Burusa‘ya teşrîf ve anda istirahat üzre olup yigirmi yedi Şevvâli’l-mükerreremiñ altıncı Şalı günü Bolu ve Virân-şehr vilâyetiyle ibḡâ-yı vezâret olundıkları tebşîrâtı zuhûr ve Zî’l-ḡa‘detü’s-şerîfeniñ yedinci Pençşenbe günü emr-i ‘âlî ve fermân-ı manşıb-ı vezâretleri şudûriyle dîde-i beşâretleri pür-nûr olup yevm-i merḡûmda ba‘de ḡirâ‘atı’l-emri’l-‘âlî hemân-dem tûḡ-ı ‘adâlet-fürûḡların iḡrâc idüp ḡânûn-ı vûzerâ üzre zebḡ-i ḡurbân birle zemîn-i ‘adl üzre nişâne sefer olduğda mâh-ı merḡûmuñ on ikinci düşünbe

gün Bolu cânibine ‘azm-i rāh idüp Bolu’ya vürüdlerinde destür-ı ‘ālī-şān vezīr-i zī-şān İbrāhim Paşa hāzretlerinden baḳiyye sarāyın eṭrāfını idāre ve ‘ilāve birle fuḳarā vü zu‘efā ve sükkān-ı memleket-i bār-ı girān-ı ‘Oṣmāniyān’dan āzāde idüp bir eṣer eylemişdir.

Ba‘dehu Bolu Sarāyı ḳurbında muḫterik bir mescid-i şerīfi müceddeden binā ve ihyā eyleyüp bir cāmi‘-i ‘ālī idüp ‘ibād-ı müslimīne yādigār eyledi ve sarāy-ı merḳūm ḳarşısında Uğurlu Ḳādī Türbesi ittisālinde bir ‘azīm tekye binā idüp ḥāriciyye ve dāḫiliyye ve maṭbah birle yigirmi beş biñ ḡurūṣ miḳdārı şarf eyleyüp dervīşān-ı dil-rişān āyendegān u revendegāna ve anda rāh-ı Ḥaḳḳ’ı ‘ıyān buyurmuşlardır. Ve ceddım sultānū’l-‘ārifin bürhānū’l-vāṣilīn vāṣıl-ı ‘ulūm-ı ehli’l-yaḳīn Şeyḫ Aḫmed el-Ġazzī - *ḳaddesa’llāhū rūḫahu’l-‘ālī*- hāzretleriniñ dergāh-ı ‘ālīleriniñ ta‘mīrine beş biñ beş yüz ḡurūṣ hediyye buyurup o vesīle ile ta‘mīr olunmuşdur.

Aḫvāl-i ḥasene ve evzā‘-ı müstaḥsenesi ḥadden bīrūn, semāḥatde bī-gāne eṭvār-pesendide birle eyyām-güzār iken biñ iki yüz yigirmi ṭoḳuz Recebū’l-ferdinde ‘illet-i dīyḳ-ı şadrdan ‘alīl olup evāḫir-i Şa‘bānū’l-mu‘azzāmda Bolu ḥavālisinde Ümmī Kemāl¹¹³⁵ hāzretleriniñ ziyāret-i devletlerine ḥaste ḥaste ‘ārzu-keş ve dil-beste olduḳda etbā‘ u enşār u ḥaremleriyle me‘an, taḫt-ı revāna süvār olup ‘ale’t-taḫmīn üç sā‘at ḳadar menzil ḳaṭ‘ idüp nişf-ı ṭarīkde ārām birle ‘ömr-i ‘azīzleri kemāle resīde olup kemāl-i āḡāhiyetle “hū hū” diyerek ṭarīk-ı ‘ālem-i ervāḫa revāne olduḳda cenāzelerini ‘avdet itdirüp sarāy ḳurbında binā eylediḡi tekye civārında defīn ü raḫmet-i Ḥaḳḳ’a rehīn olmuşdur.

[59-b] Ġāyetde ḳelebi ve nevāzişlü bir zāt idi ve ṭarīkat-ı ‘aliyyeye sālīk olup Āsitāne-i ‘Aliyye’de oldıḡı demler ‘Abdü’s-selām şeyḫi Şeyḫ İbrāhim Efendi’niñ aḫz-ı dest-i inābet idüp ṭarīk-ı Sa‘diyye’den rüteb-i şelāṣe ḳaṭ‘ eyleyüp şeyḫleri vefātında anda pes-mānde olmaḡla Burusa’da āsāyiş eyledikleri zamān, bu faḳīr-i pūr-taḳşīrden ol daḳı mertebe ikmāl-i ṭarīḳa sa‘y ü ḡayret idüp ekşer leyālīde dā‘ire-i ‘aliyyelerinde olan iḫvānile zīkr ü tevḫīd ile meşḡul olurlar idi ve bu ‘abd-i za‘īfden *Delā’il-i Ḥayrāt*

¹¹³⁵ Kemāl Ümmī (ö. 880/1475) Mutasavvıf-şair. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Asıl adı İsmâil olup tahsil görmeden yetiştiḡi için şiirlerinde Ümmī Kemāl mahlasını kullanmıştır.

telemmüz idüp yevmiyye bir *Hizb ü Delâ'il* ve üç cüz Qur'an-ı 'azimü's-şân tilâvet ider idi. Ekşer evkâtını zıkr ü fikr ile mürûr ider idi.

Hilyetuhu: Kaşîrû'l-kâme, 'alilü'l-mizâc, za'ifü'l-bünye, müdevverü'l-lihye, Allâhu a' lem sinleri daği altmış ile yetmiş mâ-beyninde idi.

-Raḥmetu'llâhi 'aleyhi rahmeten vâsi'a-

'İlm-i remilde daği hayli mahâretleri var idi ve ehlu'llâh-ı 'izâm ḥazerâtınıñ himem-i ḳudsiyyelerine ziyâde i'timâd iderler idi. Hattâ Burusa'da müteḳâ'id iken Ramazân-ı şerîfiñ on üçüncü gicesi ceddîm ḥazretleriniñ âsitânelerine ziyâret kaşdıyla iftâra teşrîf buyurdılar. Kemâl-i i'timâdından ḳable'l-iftâr sofrâ başında oturur iken ezân-ı Muḥammedî şadâsı istimâ'ında ḥazînedârları Ser-Bevvâbîn-i Dergâh-ı 'âlî Muḥammed Hâşim Ağa sür'atle gelüp bir atlaslı kîse ile mektûb-ı ḳâ'im-maḳâm-ı 'âlî-maḳâmı getürüp ḥâk-i pâylerine 'arz eyledi. Ânide fekk-i mühr idüp müṭâla'a buyurdılar. Şöyle taḥrîr olunmuş ki “ Seni lâyıḳ olarak bir manşıb tanzîm olundu. İn-şâ'allâhu Te'âla tevcîhât-ı 'idiyyede evâmiri irsâl olunur.” deyü ḥatm-i kelâm olunmuş. Huşûl-i merâmlarına zuhûr iden tebşîr ile mesrûr olup ehlu'llâh-ı 'izâm ḥazerâtı ziyâretlerine geleni mesrûr iderler “Ḥazret-i Pîr-i Ğazzî daği 'adem-i huşûl-i merâmımızdan nâşî bizleri dergâhında maḥzûnen iṭ'âm-ı ṭa'âm itdirmeyüp huşûl-ı maḳşûdımızla beşârete şâyeste buyurup ferîḥu'l-bâl nâ'il-i mâ-fi'l-cinân mezze-i himem-i ḳudsiyyeleri erzâni buyuruldu.” diyerek teşekkür ile iftâr eylemişlerdir. Ve bu ni'am-ı celîle şükrini îfâ içün tekrâr Leyle-i Ḳadr'de daği iftâra ve loḳma-i fuḳarâya tenezzül buyurup ervâḥ-ı ḳudsiyye-i ḥazretten istimdâd taleb eylemişlerdir. Allâh - *subḥânehû ve Te'âlâ*- ervâḥ-ı muḳaddese ḥürmetine taḳşîrâtlarını 'afv eyleyüp mekânlarını ravza-i cinân eyleye.

Âmîn, bi ḥurmet-i seyyidi'l-mürselîn, ve'l-ḥamduli'llâhi Rabbi'l-'âlemîn-

Ba'dehu vezîr-i merḥûmuñ vefâtıyla Bolu ve Vîrân-şehr şancaḳlârı ḥâlî ḳalup aña ekâbir-i ricâl-i devlet-i 'aliyyeden Kütâhya'da âsâyiş üzre olan devletlü, 'atûfetlü, kerîmü's-şiyem, 'ulüvvü'l-himem Ğâlib Efendi ḥazretlerine rütbe-i vâlâ-yı vezâretle Bolu ve Vîrân-şehr tevcîh-i cihândârî olup merḥûm Abbas Paşa ḥazretleriniñ esbâb-ı

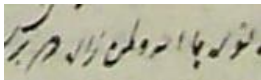
vezâret ve raht-ı vâridât-ı imâretleri dağı Ėâlib Paşa hazretlerine karîha-i şabiha-i hümâyûndan in‘âm olup Ramazân-ı mağfîret-nişân evâhîrinde Bolu’ya dâhil vü rütbe-i ‘ulyâ-yı vezârete nâ’il olmuşlardır. Allâhu Te‘âlâ tûl-i ‘ömr ile tevfiķ-i ‘aliyyesin refiķ eyleyüp fi’d-dünyâ ve’l-âhire inâyet-i İlâhiyyeye nâ’il olmağa lâyıķ a‘mâl-i hasene ve etvâr-ı müstaḥseneye muvâffaķ eyleye. *Âmîn*.

MATLAB:

Ḥamīd sancağı Mutaşarrıfı el-Ḥāc Muştafā Paşa (1229)

Ḳā'im-maḳām-ı 'ālī maḳāmı-esbāk el-Ḥāc Muştafā Paşa -*rahmetu'llāh*- İn kaşabasında 'ālem-i dünyāya ḳadem-zen olup taḥşil-i 'ilm ü me'ārife sa'y ü ḡayret idüp ḡayli hüner ü me'ārif kesbiyle ricāl-i devlet-i 'aliyye ḥidmetinde olup ba'dehu ba'zı vüzerāya ketḥüdā 'ale'l-ḥuşuş biñ iki yüz yigirmi altı sālī Ramażān'ında Egriboz vālisi iken nāḳil-i dār-ı beḳā olan Ḥaḳḳı Paşa ḥazretleri Rumeli niżāmına me'mūr olduḡda muraḥḡaşen ṯaraf-ı devlet-i 'aliyyeden ketḥüdā naşb u ta'yin olunup şu bed-i umūrunda pesendide-i eṯvār olarak imrār-ı evḳāt idüp ba'dehu ricāl-i devlet-i 'aliyye silkine munselik olup eyyām-ı 'azlinde şurre emānetiyle 'āzim-i Beytu'llāhi'l-ḥarām olup üç def'a daḡı ziyāret-i Ka'betu'llāh kendülere müyesser olduḡdan soñra yigirmi tārīhinde tevābi' ve levāḥikı ve ḥaremleri ile bile ḥacc-ı şerīfe 'azm eyleyüp ba'de edāi'l-ḥacc Medīne-i Münevvere nūra bi'llāhi (?)¹¹³⁶ bir sene mücavir ḳalup ba'dehu Āsitāne'ye vuşul bulup biñ iki yüz yigirmi iki sālinde taḡt-ı 'ālī-baḡt-ı 'Oşmānī üzre cālīs olan merḡūm ve maḡfūrun-leh Sultān Muştafā ḥazretleri zamānında ba'de'l-'azl [60-a] yine ḡānelerinde iḳāmet eyleme şartıyla yedine ḡaṯt-ı hümayūn-ı şevket- maḡrūñ 'ināyet-i şāḡāne olup ḳā'im-maḳām-ı 'ālī-maḳām olup bir seneye ḳarīb icrā-yı ḡükümet-i vezāret idüp ba'de'l-'azl ḡānesinde iken zamān-ı sa'ādet-iḳtiran Sultānū'l-berreyn ve Ḥāḳānū'l-baḡreyn zıllu'llāhi'r-Raḡmān Bāsiṯ-ı bisāṯu'l-emnü'l-emān Sultān Maḡmūd Ḥān Efendimiz'in zamānlarında Yūsuf Ziyā Paşa mihr-i hümayūn ile be-kām olup der-i devlet-i 'aliyyeye teşriflerinde Şaḳız Cezīresi'ne nefy idüp ba'dehu Burusa'ya naḳl olunup yigirmi dörd tārīhlerinde Burusa'ya teşrif idüp anda istirāḡat üzre iken İbrā'il Nāḡır-ı Ahmed Paşa Ordu-yı Hümayūn'da mühr-i sultānī ile şadr-ı a'zām iken Raḳḳa manşıbı ile üç tuḡ virilüp ba'dehu Devlet-i 'aliyyeden istirḡām olunup Ispaṯa kendülere berāy-ı muḡaşşallıḳ üç ile iḡsān-ı hümayūn olup biñ iki yüz yigirmi altı Zilḡicce-i

şerîfesiniñ on üçünci Ehad günü âsiyâb-ı vezârâtı âraste tabl u ‘alem ile kapısı pîrâste Isparta cânibine ‘azm-i sefer eyleyüp ba‘de’l-vürüd mehmâ emken icrâ-yı hükûm-i hükûmet idüp ol dağı mertebe ‘adl ü dâd eyleyüp Isparta şehriniñ âb-ı pâke gâyet ıztırârları olduğından otuz kırk kîse aqçe şarf idüp on bir on iki mahallede icrâ-yı mâ-yı tâhir ile beldeyi ihyâ ve bir şadaqâ-i câriye anda icrâ eyleyüp üç sene qarîb anda hem-sâye-endâz ‘inâyet olup ihtiyârlık, pîrlik sebebiyle istîfa idüp yine Burusa’ya teşrîf buyurup yigirmi toquz Zi’l-ka‘desiniñ yigirmi toquzunda şehre dâhil olup çend rûz mürûrunda nâ-mizâc olup nihâyetü’l-emr bir gün bir gice istiğfâr ile meşgûl olup yigirmi dört sâ‘at dağı tevhîd-i şerîf ile merţübü’l-lisân olup bir bucuq gün dağı müstağraq u hayrân qalup Zi’l-hicce-i şerîfeniñ yigirmi altıncı Pençşenbe günü şama qarîb merfû‘ü’l-livâ-yı mansıb-ı sivâ olduğda cum‘a günü ba‘de edâ‘ü’l-cum‘a Sultân Emîr-i Buğârî -*quddise sırruhu’l-‘âlî*- hâzretleriniñ dâ‘ire-i devletleriniñ havlu kapısı yesârında Emîr-i Aḡûr Muştafa Paşa qurbında rehîn ve rahmeti Rabbü’r-rahîme qarîn olup Hâzret-i Emîr’iñ hem-civârı olmuştur.

Aḡvâluhu: ‘Alim ü fâzıl ve hoş-şoḡbet ve laṭife-gûy ve gâyetde mahviyetlü idi. Ya‘nî vezâretten qaṭ‘-ı naẓar-ı edâ fuḡarâ gibi tavr tutar idi ve gâyet şalâh ḡâlî var idi. Zer ü zîver-i ziynet-i sîvâya meyl ü raḡbet eylemez idi. Vûzerâniñ dervîşi idi. Zamân-ı şebâbetinde gâyet fâris ü bahâdır ve ‘ilm-i firâsetde mâhir imiş. Naql iderler ki Kırım Aṭası’nı keferde istilâ eylediği vaḡt anda bulunup eyâdî-i keferede esâretten ictinâb eyleyüp Qaradeñiz vasaṭına qarîb Kırım Aṭası’ndan ancaḡ görünebilür ‘Osmânlu sefinelerini gözine kesdirüp ḡidmetinde olduğî vezîriñ bir a‘lâ ve ma‘rifetlü atına süvâr olup kendüyi deryâya urup ber-taqrîb-i şenâveriyet gemilere resîde olup taḡlîş-i girîbân eylemişdir. Şad bârek’allâh çok hûnerdir.

Ḥilyetuhu: Vasaṭu’l-kâme, ḡafîfü’l-liḡye, esmerü’l-levn, naḡîf bir zât idi.

-Raḡmetu’llâhi ‘aleyhi raḡmeten vâsi‘a ve nevvera’llâhu merḡadehu- Âmîn.

(MATLAB:)

Şadr-ı Esbak Ahmed Paşa 1229

Şadr-ı Esbak Ahmed Paşa, muḳaddemen İbrā'il Nāzırı olup ānifen zıḳrı mürūr iden Muşṭafā Paşa'ya daḫi dāmād olup yigirmi altı tārīhinde Ordū-yı Hümāyūn'da şadr-ı a'zām olup ba'de'l-'azl Burusa'ya gelüp bir sene ḳadar anda meḳş¹¹³⁷ ü iḳāmet idüp ba'dehu Īrān ser-'askerligiyle 'Arz-ı rüm vālisi olup yigirmi ṭoḳuz Zī'l-ḥiccesinde 'Arz-ı rüm'da 'azmdār-ı beḳā olmuşdur.

(Hilyetuhu:) Ġāyetde şecī' ü bahādır, ṭavīlū'l-ḳāme, 'āzīmū'l-liḫye, heybetlü ve şalābetlü, ḳahramān-ı zamān bir zāt idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsī'a-

Burusa'da iḳāmet eyledikleri evānda Çelebi Sultān Meḫmed Hān -'aleyhi raḥmeti'l-Mennāni'l-gufrān- ḫazretleriniñ türbe-i şerīflerini ihtimām-ı tām üzre ta'mīr idüp pīşgāhında bir ḳaşr-ı 'ālī ve bir iki 'aded 'ālī şādervān ve bir türbedār oṭası binā idüp Sultān-ı müşārūn ileyhiñ şandūḳaları üzerine bir a'lā-fermāyiş şāl-pūşide idüp ḫitām-ı ta'mīrde bir *Mevlid-i Şerīf* ḳırā'at itdirüp cümle vüḳūh ve 'ulemā ve şuleḫā ve meşāyiḫ ḫāzır olup bir 'ālī meclis olduḳda anda ḫāzır olan meşāyiḫiñ her birine ḫāline göre bu faḳīrin yed'im ile şurre ve 'aṭıyyeler baḫş eylemişdir. Yigirmi beş biñ ğuruş ta'mīr-i türbe-i şerīfe şarf ü bezl eyledi.

-Taḳabbul'allāhu minhu- Āmīn.

¹¹³⁷ Müellif kelimeyi sehven sin (س) harfiyle yazmıştır.

{6. RAVZA – RAVZATÜ'L- HÂCEGÂN}

MAṬLAB:

[60-b]

Muḳaddime-i Ḥācegān-ı ders-i ‘āmān-ı zevi’l-iḥtirām ān -*rahimehumu’llāhu Te‘ālā*- ve
fīhi ta‘zīmü’l-‘ulemā’ ve ta‘rīfū’l-fużalā min’allāhi’l-‘aliyyü’l-a‘lā

İşbu ravzada Ḥācegān ile kayd olunup müderrisinden ifrāz olunduğı şol cihetledir ki egerçi müderris daḥi mu‘allim ma‘nāsınadır lākin ekşerī ṭarīḳ-ı tadrīs-i resmîyeden olup mu‘allimiyetde tekāsülleri olduğından bu zümre ḥaşşeten ve ḥasbetenli’llāh fī sebīli’llāh ṭarīḳ-ı resme dāḥil olmayup yāḥud duḥūl-i ‘adem-i müyesseriyetden ancak ta‘līm-i ‘ulūm ile varak-gerdān-ı evān olmuşlardır.

Bu muḳaddime, şeref-i ‘ilm ve ‘ulemādan bir nebze taştīr olundu. Ma‘lūm ola ki ‘ulemā vāriş-i enbiyādır.

كما قال صلى الله عليه وسلم العلماء ورثة الأنبياء¹¹³⁸

و روى عن النبي عليه السلام العلم ميراث و ميراث الأنبياء قبلي¹¹³⁹

bu taḳdīr vāriş-i enbiyā olan ‘ulemāya lāyık olan dā’imā meslek-i Nebiyy-i zī-şāna sālik olup aḥlāḳ-ı Muḥammedī ile muteḥallık olmak lāzımdır ki verāseti kendinden şaḥīḥ olup rüz-ı cezāda daḥi ‘ilmiñ menāfi’ini müşāhade ile dünyāda setr-i ‘uyūbuna sebep olduğı gibi āḥiretde daḥi zünübunuñ ‘afvına sebep ola.

كما روى عن ابن عباس رضى الله عنه كما قال صلى الله عليه وسلم العلم و المال يستران كل عيب و الجهل و الفقر
يكشفان كل عيب¹¹⁴⁰

¹¹³⁸“Âlimler, peygamberlerin vârisleridirler.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 11/488 (No. 4108).

¹¹³⁹ “İlim benim ve benden öncekilerin mirasıdır.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 11/488 (No. 4108).

¹¹⁴⁰ İbn Abbas’tan rivayet edildiğine göre Hazret-i Peygamber (sav) şöyle demiştir: “İlim ve mal her ayıbı örter, cehalet ve fakirlik her ayıbı ortaya çıkarır.”

‘âlem halkı ‘ilminden müntefi‘ olan ‘ulemâ kendi ‘âmil olmaz ise rûz-ı cezâda eşedd-i ‘azâba giriftâr olur ve ‘azâbı iki kât olur. Biri a‘mâl-i seyyi‘âtınıñ cezâsı biri daği kendinden intifâ‘la ‘amele muvaffak olup ve derecât-ı ‘âlî yât-ı cinâna nâ‘il olanları müşâhade idüp andan daği bir kât elemnâk olur.

كما قال عليه الصلاة والسلام أشد الناس عذابا يوم القيامة عالم لم ينفعه علمه¹¹⁴¹

و روى عن النبي عليه السلام مثل العالم الذي يعلم الناس الخير وينسى نفسه كمثّل السراج يضيء للناس ويحرق نفسه¹¹⁴²

‘ilm-i şerîfden murâd olan a‘mâl-i haseneye muvâfık olan ‘ulemâ-yı ‘izâm yevm-i kıyâmetde ‘aceze-i ‘ibâda şefâ‘at ve kendülere dünyâda i‘ânet idenleri nâr-ı caḥîmden luṭf-ı Ḥaḳḳ’la himâyet iderler.

كما قال عليه الصلاة والسلام يشفع يوم القيامة ثلاثة الأنبياء ثم العلماء ثم الشهداء¹¹⁴³

Evliyâu’llâh ḥâzerâtı zümre-i ‘ulemâ ve şühedâya dâḡildir. Ammâ ‘ilminden murâd ‘ameldir diyüp lâzım olan ‘ulûmı terk ve yalıñız ‘amele ḥaşr daği cā‘iz degildir. Zîrâ ‘ilmsiz ‘ameliñ fâ‘idesi ḳalîl olur. ‘Amelsiz ‘ilmiñ fâ‘idesi olmadıḡı gibi eger ‘amel ‘ilme muḳârin olur ise ‘ilmle olan ‘amel ḳalîl-i şifâ-yı şadr-ı ‘alîl olur.

كما قال عليه الصلاة والسلام قليل العمل ينفع مع العلم و كثير العمل لا ينفع مع الجهل¹¹⁴⁴

‘ulemâ-yı ‘âmilîn muḳarreb-i dergâh-ı Rabbü’l-‘âlemîndir ve her vechile ‘âbid-i câhil üzerine ruḥḡaniyyeti vardır. Nitekim Sever-i ‘âlem -ṣalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem- buyururlar

فضل العالم على العابد كفضل على أدناكم امتي¹¹⁴⁵

¹¹⁴¹ “Kıyamet günü insanlar içinde azabı en şiddetli olan, ilmiyle amel etmeyen âlimlerdir.”

¹¹⁴² “İnsanlara hayrı öğretip kendi nefsinı unutan âlimlerin misali kendini yakıp insanları aydınlatan kandil gibidir.”

¹¹⁴³ “Kıyamet günü üç (zümre) şefaât eder. Peygamberler, sonra âlimler, sonra şehitler.” Hatipoğlu, **Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi**, 10/620 (No. 4313)

¹¹⁴⁴ “İlimle birlikte az amel fayda verir, cehaletle birlikte çok amel fayda vermez.”

ve herbir şey'in bir tarîkı vardır. Cennet-i fevz ü necât ve sebîl-i derecât-ı cennât 'ilm-i şerîfdir. 'İlm olmadıkça cennet yolu bulunmaz.

و روى عن النبي عليه السلام لكل شىء طريق و طريق الجنة العلم¹¹⁴⁶

ve bir sâ'at 'ilm-i şerîfin taḥşîlinde olmak bir gice tâbe-seḥer 'ibâdetden efdâldir. Bir gün te'allüm-i 'ilm eylemek üç ay sâ'im olmadan efdâldir.

كما روى عن ابن عباس رضى الله عنه انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم طلب العلم ساعة خير من قيام ليلة و طلب العلم يوما خير من صيام ثلاثة أشهر¹¹⁴⁷

ve tâlib-i 'ilm olanların rızkına Allāhu Te'âlâ kefîldir. Min-hayṣu lâ-yaḥteşib anları merzûk ider. Lâkin anlar da qaderine kâ'il olup kanâ'at eylemek şartdır. Eger kâni' olup mütevekkilen 'ala'llāh şâbit olursa ebedî zarûret çekmez. Ve 'âkıbetü'l-emri ğanî olur.

كما قال صلى الله عليه وسلم من طلب العلم تكفل الله برزقه¹¹⁴⁸

Bir mü'min ḥîn-i taleb-i 'ilmde vefât eylese şehîd olur ve vâşıl-ı rütbe-i şühedâ olur ve herbir mü'min üzerine taleb-i 'ilm-i şerîf farz-ı 'ayndır.

كما قال النبي عليه السلام طلب العلم فريضة علي كل مسلم¹¹⁴⁹

[61-a]

و قال عليه السلام طلب العلم فريضة علي كل مسلم و واضع العلم في غير أهله كمقائد الخزائر الجواهر

واللؤلؤ والذهب¹¹⁵⁰

¹¹⁴⁵ “Âlimin âbide üstünlüğü, benim sizden en basit olanınıza üstünlüğüm gibidir.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 11/483 (No. 4102).

¹¹⁴⁶ Peygamber'den (sav) şöyle rivayet edilmiştir: “Her şeyin bir yolu vardır. Cennetin yolu da ilimdir.”

¹¹⁴⁷ İbni Abbas'tan (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurmuştur: “Bir saat ilim öğrenmek geceyi ibadetle geçirmekten hayırlıdır. Bir gün ilim öğrenmek üç ay oruç tutmaktan hayırlıdır” Sahih hadis kaynaklarında bulunamamıştır.

¹¹⁴⁸ Peygamber'in (sav) dediği gibi: “Kim ilim öğrenirse Allah onun rızkına kefil olur.”

¹¹⁴⁹ “İlim öğrenmek, tüm Müslümanlara farzdır.” Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi*, 1/387 (No. 224).

ve t̤alib-i ‘ilm olanlara cemī‘ maḥlūkāt istiğfār ve du‘ā ider ḥattā deryāda olan balıklar daḥi istiğfār iderler.

كما قال رسول الله عليه السلام طلب العلم فريضةً علي كل مسلم و ان طلب العلم يستغفره له كل شيء حتى الحطان
فى البحر¹¹⁵¹

ve t̤alib-i ‘ilm cūhelā mā-beyninde mevt içinde ḥayy mişillüdür. T̤alib-i ‘ilm ḥayydir, cūhelā meyyit meşābesindedir.

كما قال عليه السلام العالم بين الجهال كالحى بين الأموات¹¹⁵²

ve ‘ulemānīñ firāşında yatup bir sā‘at ‘ulūm-ı nāfi‘a müṭāl‘a eylemesi ‘ābid-i cāhiliñ yetmiş sene ‘ibādetinden efḍaldır. Zīrā cāhil olan ‘ābidiñ yetmiş sene ‘ibādet eylemesi velev maḥbūl-ı dergāh-ı İlāh olsa ancaḳ defter-i a‘māline yetmiş senelik ‘amel-i ḥayr kayd olunur. Lākin ol firāşına istinād ile ‘ilm-i şerīf-i nāfi‘a müṭālā‘a iden‘ālī m ol ‘ilmi āḥara daḥi ta‘līm ider her kim andan mūntefi‘ olursa anıñ daḥi ecrinde müşterek olur. Yāḥud te‘līf-i kütüb ve resā‘il ider ilā-āḥiri’d-dehr anıñ mü‘ellefātından mūntefi‘ olup ‘amel-i ḥayra muvaffaḳ olan kimseleriñ ecr ü şevābından ḥişşedār olur. Bu taḳdīrce nice biñ yetmiş senelik ‘ibādete müṭālā‘a-i ‘ilm sebeb olduḡı içün bir sā‘at kitāba nazar eylemek yetmiş senelik ‘ibādet-i cehlden efḍal olduḡına şübhe yoḳdur.

كما روى عن ابن جابر رضى الله عنه انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم عالم متكئين على فراشه ينظر فى علمه
خير من عبادت العابد سبعين عاماً¹¹⁵³

ve ‘ilm-i şerīf zātında ‘azīzdir, elbet şāḥibini ‘azīz ider. Bir kimse ‘azīzü şerīfū’l-‘aşl olup ‘ilm-i şerīfe meyl ü raḡbet idüp taḥşīl-i ‘ilm ü kemāl iderse ānıñ ‘izzet-i zātıyesi

¹¹⁵⁰ “İlim öğrenmek, tüm Müslümanlara farzdır. Ehil olmayana ilmi vermenin misâli, domuzların boynuna cevher, inci ve altın takan adamın misâli gibidir.” Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi*, 1/387 (No. 224).

¹¹⁵¹ “İlim öğrenmek, tüm Müslümanlara farzdır. Denizdeki balıklara varıncaya kadar her şey ilim talep eden için istiğfār eder.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 11/483 (No. 4103).

¹¹⁵² Peygamber’in (sav) dediḡi gibi: “Cahiller arasında âlim, ölüler arasında diriler gibidir.”

¹¹⁵³ İbni Cabir’den (ra) rivayet edildiḡine göre Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurmuştur: “Âlimin ilmini tefekkür ederken yataḡına uzanmış olması, abidin yetmiş yıllık ibadetinden hayırlıdır.”

ḳat-ender-ḳat müzdād olur. Zīrā ‘ilm-i şerīf edāniyyu’l-aşl olanları ‘azīz ider. Ḳande ḳaldı ki şerīfū’l-aşl olanları ‘azīz eylemeye.

روى عن انس رضى الله عنه الحكمه تزيد الشريف شرفا و ترفع المملوك حتى جلس مجالس الملوك¹¹⁵⁴

خير الناس من ينفع الناس¹¹⁵⁵ ‘ālī m olanlara lāyık olan nā’il oldığı ‘ilmi neşr idüp

zümresinden ola. Zīrā ‘ālī m olup ‘ibād-i müsliminden ketm iderse cemī‘-i maḥlūḳāt aña la‘net ider.

كما قال النبي عليه السلام كاتم العلم يلعنه كل شئ حتى الحوت في البحر و الطير في السماء¹¹⁵⁶

و قال عليه السلام من سئل عن علم فكتمه ألجمه الله يوم القيامة بلجام من نار¹¹⁵⁷

و روى عن عليه الصلاة والسلام من كتم علما عن اهله الجهم يوم القيامة بلجام من نار¹¹⁵⁸

ve cühelāya elzem olan ‘ulemāya kemāl üzerine ta‘zīm ve tevḳīr eyleyüp herḥâlde i‘āne eylemekdir. Zīrā ‘ulemāya ikrām ve i‘āne eylemek Rasūl -‘aleyhi’s-selām-a ikrām eylemek gibidir.

ای بود وجود تو یک قطره منی

هان تا نکنی با علما کبر و منی

زیرا که چنین گفت رسول منی

من اکرم علما فقد اکرم منی¹¹⁵⁹

¹¹⁵⁴ Enes’ten (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurmuştur: “Hikmet şerefli kimselerin şerefini artırır. Köleleri meliklerin meclislerinde oturacak kadar yükseltir.”

¹¹⁵⁵ “İnsanların hayırlısı insanlara faydalı olandır.”

¹¹⁵⁶ Peygamberimizin (sav) dediği gibi: “İlmini saklayana denizdeki balıklar ve gökyüzündeki kuşlar dahil her şey lanet eder.”

¹¹⁵⁷ “Kendisine sorulduğunda ilmini saklayan kimse kıyamet gününde ateşten bir gem ile gemlenir.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 11/501 (No. 4118).

¹¹⁵⁸ “Kim ilmi ehlinde gizlerse kıyamet günü ateşten bir gem ile gemlenir.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 11/501 (No. 4118).

¹¹⁵⁹ “Ey vücudu bir damla meniden meydana gelen kişi
Dikkat et âlimlere kibir ve benlik davasından kaçın
Çünkü Medineli Resul olan Peygamberimiz dedi ki:
Kim ki âlimlere hürmet gösterirse ben de ona ikramda bulunurum.”

ابها الاخوان ان اموال الدنيا يفنى و منافع العلم يبقى¹¹⁶⁰

كما قيله

رضينا قسمة الجبار فينا

لنا العلم و للاغيار مال

فان المال يفنى عن قريب

وعلم الله باق لا يزال¹¹⁶¹

İşbu muḳaddimede serd olunacak kelām ıatı vāfırdır. Lākin zevi'l-‘uḳūl şeref-i ‘ilm ü ‘ulemā ve isā’et-i cūhelā bu miḳdār ile daḥi ma‘lūm olur ve bu ‘āleme gelmeden murād taḥşıl-i me‘ārif-i tevḥīd ile Ḥaḳḳ’ı bilmek ve bulmaktır. Ḥaḳḳ’a vuşlat ve ma‘rifet ancak ‘ilm ile ḥāşıl olur. ‘İlmsiz bir şey vücuda gelmez ve insānıñ şeref ü eşrefiyyeti daḥi ‘ilm ileddir. Ḥazret-i Ādem -‘aleyhi’s-selām-ıñ mescūd-ı melā’ik olmasına sebep ‘ilm oldu.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا¹¹⁶² Te‘ālā Kemā ḳāle

Hemān Allāhu -subḥānehū ve Te‘ālā- ḥazretleri cümle tālib-i ‘ulūmı ḥayr ile ber-murād eyleyüp cümle mü’mināne intibāh kerem idüp ‘ilme ve ‘ulemāya ve mecālis-i ‘ilm-i şerīfe raḡbet ve kesb-i ‘ilm ü ma‘rifete meyl ile dü ‘ālemde zümre-i ‘ulemā-yı ‘āmilāne tab’iyyet müyesser eyleye. Āmīn.

-Bi ḥurmeti Seyyidi’l-mürselīñ ve’l-ḥamdu li’llāhi Rabbi’l-‘ālemīñ-

¹¹⁶⁰ Ey kardeşler, muhakkak dünya malı fani olur. İlmin faydaları baki kalır.

¹¹⁶¹ Denildiği gibi: “Cebbār olanın hakkımızdaki taksiminden razıyız. İlim bizim için mal başkaları içindir. Çünkü mal yakın zamanda fena bulur fakat Allah’ın ilmi bakidir, yok olmaz.”

¹¹⁶² el-Bakara 2/31. (Ve Ādem’e bütün isimleri öğretti...)

(MAṬLAB:)

[61-b]

‘Ulemā-yı ‘Aşrıñ Ser-firāzı Zümre-i H̱ācegānıñ Mümtāzı Seyyid Nūḥ Efendi -

Raḥimehu’llāh- 1208

‘Ulemā-yı ‘Aşrıñ Ser-firāzı Zümre-i H̱ācegānıñ Mümtāzı Seyyid Nūḥ Efendi - *raḥimehu’llāh-* maskaṭ-ı re’sleri İçel diyārından olup temyīz-i sepīd ü siyāha muḳtedir olduḳda taḥşīl-i ‘ilm ü kemāle sa’y-i verziş eyleyüp üstād talebinde ḥayli bilāda geşt ü güzārende olup nihāyetü’l-emr maḥrūse-i Burusa‘ya teşrīf buyurup meşhūrü’l-āfāḳ Dāye H̱aṭūñ İmāmı Aḥmed Efendi‘den nūş-ı leben-i sükkerīn-i ‘ilm ile kemāle resīde ve mertebe-i ricāle vuşūl ile bir şāḥib-i hüner ü güzīde ve eyyām-ı raḍā‘-ı ‘ilmleri andan ḥiṭāma resīde olup izn ü icāzet ile maḳām-ı üstāzāne vāşıl ve meclis-i tadrīslerinde ḥayli erbāb-ı hüner ḳā‘id ü ḥāşıl olduḳda herbir fenden zümre-i ṭalībāna ta‘līm idüp ba‘de edā‘i’z-zuḥr Cāmi‘i’l-kebīr‘de Pazarḳapusı ta‘bīr olunan bāb-ı reşḳ-i cinānı ḥizā‘ında olan sūtūn-ı ‘arş-ı pāye sāyesinde ḥadīş-i şerīf ta‘līm buyururlar iken kütüb-i eḥādīşīñ ser-defteri *Kitāb-ı İmām-ı Buḥārī* ta‘līm ve andan tadrīs iderler iken Allāhu ‘ālem nışf-ı āḥirīne resīde olduḳda sırr-ı sülūḳ ve cezbe-i nūr-ı tevḥīd-i mālīki’l-mülūk kendüye ğalebe idüp

Fā‘ ilātūn fā‘ ilātūn fā‘ ilātūn fā‘ ilūn

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

İlm-i bi’llāha ḳalış var yürü ey himmeti dūn

Nice bir cāz-i cūz nice bir kân-ı yelūḳ

mişdāḳınca;

من آن و این نه دائم

سر مست شمس دینم

ساقى مى سبور ده

لعل لببت نوا نه 1163

edasıyla cümle-i çerāğlarına du‘ ā birle herbirin fūrūzān eyleyüp ḥubb-ı cāh-ı ser-levḥayı erbābına tevcīḥ idüp āteş-i ‘aşkla enderūn-ı sīnede olan ḥār u ḥāşāk-ı enāniyeti iḥrāk birle;

Fā‘ ilātūn fā‘ ilātūn fā‘ ilātūn fā‘ ilūn

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Eyledim tevcīḥ İçel’den derd-i dil timārını

Enderūn-ı sīneden çıksun çerāğım olsun āh

zemzemesiyle bir āh-ı ‘aşk-ı güvāhdan gayrı bir şeye meyl ü rağbet eylemeyüp gice ve gündüz tilāvet-i Qur‘ān ve zıkr ü tevḥīd-i Kerīmü’l-Ḥannān ile maḳām-ı mübārekelerde ve ḥālī maḥallerde güzārende-i evān iken;

وقت آن آمد که من عربان شوم

نقش بگذارم سراسر جان شوم 1164

kelāmını gūyā ve vāşıl-ı nūr-ı tecellī-i ‘aliyyü’l-a‘lā olduğda biñ iki yüz sekiz senesinde Bınarbaşı Mezāristānı’nda Sulṭān Emīr Servisi ta‘bīr olunan dıraḥtın sāyesinde menba‘-ı ‘ulūm olan vücūd-ı şerīfleri cedāvil-i merākıd-ı ‘ulemāya qarīn olmuşdur. Sulṭānū’l-‘ārīfīn Eşref-zāde Efendi’den aḥz u dest-i inābet idüp bātınen tarīḳ-ı Kādiriyye‘ye daḥi sālīk idiler. Ġāyetde zarīf ve meclīs-i şerīfī laṭīf, ‘ibāda daḥl u ta‘arruḫdan āzāde idi ve ‘ilm-i Fārisīde daḥi behreleri olup ta‘līm-i ‘ilm-i Fārisī daḥi buyururlar idi. Bu ‘abd-i faḳīr meclīs-i melāik-enīs kerrübī-celīsleri şerefiyle müşerref olup sinn-i şıḡarımında ‘ilm-i şarf u naḥvi ḥāce-i müşārūn ileyh den telemmüz eylemeye bi’ḥamdi’llāh müyesser olmuşdur ve Ġāyetde bülend-himmetlü, zahiri ve bātını ma‘mūr idi.

1163 “Ben onu bunu bilmem
Dinin güneşinin sarhoşuyum
Saki şarap kadehini ver
Kırmızı dudağından bir hediye koy”

1164 “Öyle bir vakit gelir ki ben çırlıçıplak olurum
Bütün suret ve nakışları bırakırım baştan ayağa can olurum” Mevlāna Celāleddin-i Rūmī, *Mesnevī-i Ma’nevī* (6. Defter, 612. Beyit, Sayfa 796.)

Hilyetuhu: Vasatu'l-kāme, müdevverü'l-lih̄ye, esmerü'l-levn, kav̄iyyü'l-bünye,
‘ale’t-tahm̄in sinn-i şerīfleri seb‘īne resīde olmuş bir zāt-ı melek̄iyyü’ş-şifāt idi.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāşī‘ā ve nevvera’llāhu merḳadehu-

(MAṬLAB:)

Ḥāce Seyyid ‘Abdu’llāh Efendi el-Kelesī 1208

Ḥāce Seyyid ‘Abdu’llāh Efendi el-Kelesī, Maḥrūse-i Burusa cānib-i kıblesinde Cebel-i Cedīd’de Keles kâşabasında ‘ālem-i bâzār-ı dünyāya gelüp Burusa’da taḥşīl-i ‘ilm birle bir üstād-ı ser-firāz olup Cāmi‘-i Kebīr‘de cum‘ā kürsisi ta‘bīr olunan kürsī kurbında tadrīs-i ‘ulūm ile meşğūl olup gāh gāh *Şifā-yı Şerīf*’i ta‘līm buyurduklarında cebeliyyü’l-aşl oldıklarından *Şifā-yı Şerīf*’e şerīf dime bir vechile lisānları taḥvīli mümkin olmayup “*Şefī-i Şerīf*” derler idi. Zātında pāk-dāmen ve ‘ibādu’llāha nāfi‘ bir mübārek zāt olup cemī‘ ‘ömrleri ta‘līm ü te‘allūm ile ḥitāma resīde olup biñ iki yüz sekiz sālinda şifā-yı cāvidānī cānına resīde olup meḳābir-i ‘ulemā olan Serv-i Sulṭān Emīr sāyesinde dıraḥt-ı pūr-bār-ı vücūdları nişānde ve rūḥ-ı revānı Firdevs-i cinānīde ḥirāmānde olmuştur.

(Ḥilyetuhu:) Vasaṭu’l-kāme ve’l-liḥye, ebyezü’l-vech ve’l-liḥye, ḡālibā sinleri yetmişi mütecāviz bir zāt [62-a] idi.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāşī‘a-

(MAṬLAB:)

Bozoklu H̱āce Muḥammed Efendi 12...

Bozoklu H̱āce Muḥammed Efendi, Bozok'dan nāvek-i vücūdı kemān-ḳudretten meydān-ı dünyāya gelüp nişāne-i maḳşūdı olan ‘ilm-i şerīfe sa‘y u ḡayret ve kemān-ı mücāhede çekmede himmet idüp

Beyt

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Müctes_ + - + - / + + - - / + - + - / + + -

Pınār-ı cāmı şun yāri ḳandırıncaya dek

Nişān-ı vuslata tîr at toḳunduruncaya dek

müfādınca ‘ilm-i me‘ārifde kemāle resīde olup Cāmi‘-i Kebîr‘de “yeşil vav” ta‘bîr olunan ḥarf-i bezek taḥtında ta‘lîm-i ma‘nî-yi ‘ulûm iderek eyyām-güzār iken hevādār-ı vaṭan-ı aşlıyye olup tîr-i rūḥ-ı revānı rûzgār-ı ecel ile şahrâ-yı sivādan ‘ālem-i ‘ulyāya pervāz eyledikde kîş-i cesedleri mārû‘z-zikr serviñ sāyesinde şanduka-i ḳabre vedî‘a olunup biñ iki yüz (...) ¹¹⁶⁵ târîḥi vefātlarına ‘alāmet olmuştur.

Hilyetuhu: Ṭavîlû‘l-ḳāme, müdevverü‘l-liḥye, ḳaviyyü‘l-bünye, esmerü‘levn, mekhûlû‘l-‘ayn, ‘aşā be-dest ve sinleri toḳsana ḳarîb bir zât idi.

-Raḥmetu‘llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘a-

¹¹⁶⁵ Tarih, müellif tarafından boş bırakılmıştır.

(MAṬLAB:)

Ferā'izī Muḥammed Efendi Merḥūm 1223

Ferā'izī Muḥammed Efendi Merḥūm, Ṭomaniç kazâşında Çok karyesi demekle şehir karyede kühsâr-ı vaḥdetten 'âlem-i keşrete qâdem-zen olup ḥin-i şebâbetden ferâğında, taḥşîl-i 'ilm ü kemâle sa'y idüp bir zamân Anḳara'da Şâlih Efendi-nâm bir zât-ı kerîmden taḥşîl-i kemâle kesb-i şalâhiyyet ve bir müddet İzmîr'de taḥşîl-i fûnûn ve bir müddet Âsitâne-i 'Aliyye'de Kocamüftizâde'den telemmüz ile zümre-i küberâ'-i ḥâcegâna vuşlat ba' dehu maḥrûse-i Burusa'da Erzincânî Efendi'den ta' llüm ve Fâzıl Ḥasan Efendi'den 'ilm-i tefsîr ve ḥadîşe me'zûñ olmak ile yegâne mu'allim ve 'ilm-i şerîf-i ferâ'izde daḥi kesb-i mahâret idüp Ferā'izī Efendi demekle meşhûr'l-âfâk olup tarîk-ı resm-i tadrîse heves eyleyüp Burusa hışnı dâḥilinde Filiböz Maḥallesi'nde Naşûhî Tekyesi pîşgâhında Müvecceh-zâde 'Abdu'r-raḥmân Efendi-nâm fâzıl-ı bî-naẓîriñ bi'n-nefs binâ eylediği medresesine müteḳâ' iden müderris olup sa' âdet-ḥâneleri kurbında Şarrâfiye Medresesi'nde ḥücreleri olup her yevm anda sâkin ve Câmî'-i Kebîr'de Nûḥ Efendi Maḳâmı'nda tadrîs-i 'ulûmla deryâ mişâli temevvüc idüp talebe-i 'ulûmuñ ḡavâyet-i cehâletini tûfân-ı ma' rifete ḡarḳ ve seffîne-i selâmet-i 'ilm ü 'irfânla sâḥil-i necâtıda mişlû'l-berḳ tâbân u dıraḥşân-ı 'âlem-i şeref buyurarak ta' dâd-ı ḥisâb-ı 'ömrleri cümle ve ḳassâm-ı ezeliñ taḳşîm eylediği kısmet ü ḥişşeleri tamâma resîde olduḳda biñ iki yüz yigirmi üç senesi Recebû'l-ferdiñ on toḳuzuncı Cum'a gicesi mevt-i füc'e kendilere resîde olup 'anâşır-ı erba'âda olan ḥişse-i âb u bâd u nâr u ḥâki mes'ele-i rediyye ile uşûlüne taḳşîm idüp baḳiyye-i vücûdları Serv-i Sultân-ı Emîr sâyesinde beytû'l-mâl-i vücûd-ı nev'-i beşer olan ḥazîne-i kabr-i münevvere vedî' â olmuşdur.

-Nevvera'llâhu merḳadehu-

Efendi-i mûmâ-ileyh ḡâyetde nâṭıka-pervâz ve 'ilm u 'irfânla ser-efrâz ve ḥoş-gû ve sūḥan-sâz idi. Her ḳangı meclisde bulunsalar nefis-i mütekellim-i vaḥde olup dil-ḥâh-ı yârân ile cümle kendüye teveccüh idüp kelâm-ı şerîflerini cân u dilden istimâ'

iderler idi. Ğāyetle ‘irfānı olduğundan rütbe-i ‘ilm-i şerīfden emr-i bi’l-ma‘rūf nehy-i ‘ani’l-münker ve va‘z u tezkīr ile meclisde olan mü’mini tehdīd ve tebşīr buyurduklarında zamāne halkının kelimāt-ı ḡudsiyye-i ‘ilm ü ‘irfān istimā‘ına ġāyet füsūnlarından liyāḡatleri olmadığına sebep ekseriyya *Kelile ve Dimne*¹¹⁶⁶ hikāyatıyla ḡarb-ı meşel idüp ¹¹⁶⁷كلما الناس على قدر عقولهم

mefhūmunca pend ü nuşḡ buyururlar idi. Bu şüretle kelāmlarında ziyāde te’şīr olur idi. Şüret-i zāhirde tarīḡat-ı ‘aliyyeye egerḡi intisābları olmayup lākin māye-i pāk-i ezeliyyesinde ser-māye olduğundan kütüb-i taşāvḡuf mütāla‘a idüp ekşer evḡāt Ḥāzret-i Şeyḡ-i Ekber Muḡyi’d-dīn-i ‘Arabī ḡāzretlerini mü’ellefātını mütāla‘asıyla mūrūr ider idi. Kemāli muḡabbetlerinden bir gice ‘ālem-i ma‘nāda Şeyḡ-i Ekber ḡāzretlerini müşāḡade eylemiş, Ḥāzret Efendi “‘İlm-i ḡadīşden ne okuduñ?” deyü su‘āl buyurmuşlar. Ḥāce-i merḡūm daḡi ‘ilm-i [62-b] ḡadīşden ne ḡadar kütüb-i ehādīş te‘allūm ü ta‘līm eyledi ise cümlesini ta‘dād eyledikde Ḥāzreti Şeyḡ “Āferīn.” deyüp dehānını taḡbīl eylemiştir.

Hilyetuhu: Vasaṡu’l-ḡāme ve’l-liḡye, ḡafīfü’r-rūḡ, za‘īfü’l-būnye bir zāt idi.

(?)¹¹⁶⁸ Faḡrī Efendi:

Ref‘ idüp iki elim fevtine tārīḡ didim

Rūḡ-ı nüvvāb Efendi erdi ‘adn-menzil (1223)

Bınarbaşı Ğüristānı’nda Ḳalender-ḡāne muḡāzīsinde defīn-i zīr-i ḡabrā ve ḡişşe-i bāb-ı vāsi‘a-yı Ḥāzret-i mevlādır.¹¹⁶⁹

¹¹⁶⁶ Öġüt vermek amacını taşıyan Hint kökenli masal kitabı. Eser Arapḡalaşmış adını, ana kaynaḡını oluşturan ve muhtemelen III. yüzyılda Hint hükümdarlarından birinin oḡullarını eğitmekle görevlendirdiḡi bir Vişnu rahibi tarafından şehzadeler için hazırlanan Panḡatantra (beş düşündürücü nasihat kitabı) adlı eserdeki iki ḡakal kardeşten (Karataka ve Damanaka, Pehlevī dilinde Kelileg ve Demneg) alır. Adnan Karaismailoḡlu, “*Kelile ve Dimne*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/210.

¹¹⁶⁷ “İnsanlarla akılları nispetinde konuşunuz.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 11/507 (No. 4124).

¹¹⁶⁸

¹¹⁶⁹ Beyit ve son cümle varak 62-a’nın derkenarında kaydedilmiştir.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsī'a ve nevvera'llāhu merḳadehu-

(MATLAB:)

Tirevî-zâde Hasan Efendi 1224

Tirevî-zâde Hasan Efendi, Tire kaşabaşında ‘âlem-i şuhûda gelüp tahşîl-i ‘ilm sevdâsıyla rişte-i ‘ömrünü rāh-ı talebe şarup esâtîz-i zamânından icâzet alup Burusa‘da te‘ehhül ü tavaṭṭun idüp Muşallâ Medresesi’nde bir oṭa tedârik ile anda evḳât-ı ḥâliyesi mütâla‘a ile güzer idüp Câmî‘-i Kebîr‘de tedrîs ile meşḡûl iken biñ iki yüz yigirmi dört senesi Zî‘l-ka‘detü’ş-şerîfesiniñ toḳuzuncı günü mâsure-i rûh-ı revânı mekûk-ı teninden alınıp tezgâh-ı vücûdunda olan âlâtı kesb ü kâr-ı ‘ilm ü me‘ârifden ḳalup penbe-i vücûdı ḥallâc-ı çarḥ-ı kînever ile Serv-i Sulṭân-ı Emîr sâyesinde perîşan ve muḳârin-i ḳubûr-ı ḥâceḡân-ı ‘âlî şân olmuşdur.

Ahvâlihi: ‘İbâd-ı müslimîne menfa‘atlü bir zât idi. Câmî‘-i Kebîr‘de şabâḥ namâzını edâ idüp taḥte başına oturup zühra ḳarîb olunca her ne ḳadar talebe gelürse cümlesine maṭlûbı olan ‘ilmi ta‘lîm ider idi; a‘lâ, ednâ dimez idi. Dersde aşâḡı yuḡarı dimeyüp elifbâ cüz‘ü dersinden tefsîr ve ḥadîse ḳadar talebeye ta‘lîm ider idi. Kezâlik ba‘de edâ-i’z-zuhr yerine ḳâ‘id olup tâ ‘aşra ḳadar ta‘lîm-i ‘ilm ile meşḡûl olup kezâlik şalât-ı ‘âşrı ba‘de‘l-edâ’ şâma ḳarîb olunca tedrîs ider idi ve dâ‘imâ ‘ulûm-ı nâfi‘a oḳudurlar idi ve üç vaḳt namâzı Câmî‘-i Kebîr‘de miḥrâb önünde edâ idüp imâm bulunmaz ise ḥasbetenli’llâh imâmet ider idi. Akşâm yatsu namâzlarını ḡânelerine ḳarîb olma mülâbesesiyle ‘Alî Paşa Câmî‘i’nde edâ iderler idi. Fuḳarâ-yı şâbirinden ve şuleḡâdan bir mübârek zât idi. Ḥattâ mâru‘z-zıkr Ferâ‘izî Efendi dimişdir ki “ Bizim Tirevî Efendi bir südlü inek mişâlidir. Câmî‘-i şerîfiñ vasaṭında şöyle ṭurmuş, her gelen şâḡup şîr-i ‘ilminden nûş idüp meşâ‘il-i ‘ilmiyye ile ırvâ olur.” buyururlar idi.

Ḥilyetuhu: Ṭavîlü’l-ḳâme, ḡafîfü’l-liḡye, mücessem ve esmerü’levn, Dâvûdî şadâlı bir zât idi.

-Raḡmetu’llâhi ‘aleyhi raḡmeten vâsi‘a-

(MAṬLAB:)

Reyhān H̱ācesi dimekle şehīr ‘Osmān Efendi 1228

Reyhān H̱ācesi dimekle şehīr ‘Osmān Efendi, Kete kazāsında Kayapa imāmı ‘Abdu’llāh Efendi’niñ şūlb-i pākinden genc-i ẖāne-i ‘ālem-i butūndan mekteb-i ‘irfān-ı şuhūda gelüp peder-i merhūmdan te‘allūm-i ‘ulūm-ı şettā iderek ezmān-güzār iken mahrūse-i Burusa‘da Reyhān Paşa Mahallesi Mu‘allim-ẖānesi’nde mu‘allim-i şıbyān olup ta‘līm-i ‘ulūm ve hatt-ı şülüşde dahı me‘zūn olduğından ta‘līm-i meşka dahı meşq idüp ba‘de’l-‘aşr Cāmi‘-i Kebīr‘de, mahfil tahtında talebe-i ‘ulūma ta‘līm-i ‘ulūm-ı nāfi‘ ve heftede bir gün Murādiye Cāmi‘i’nde va‘z u naşihat-ı ‘ibād-ı müslimīn ile naql-i vākı‘a iderek risāle-i nüsha-i ‘ömrleri hitāma resīde olup biñ iki yüz yigirmi sekiz senesinde ẖāne-i vücūdundan tıfl-ı rūhu āzād ve vaṭan-ı aşıyyesine irmek ile dil-şād olduğda Serv-i Sultān-ı Emīr sāyesinde kafeş-i tenleri āsūde-i āğūş-ı rahmet olmuşdur.

Pederlerinden mevrūş ve Sultānū’l-‘āşıkīn Enārılı Şeyhī Şadre’d-dīn Efendi‘den me‘zūnen merzālara efsūn eyleme ve nüsha virme ‘ādet-i seniyyelerinden olup Burusa ve kurā vü kaşabāt-ı havālī-i mahrūse de gayetle iştihār bulup ekşer nās, envā‘-ı ‘ilel içün kendinden bi-kudreti’llāhi Te‘ālā efsūn ve nüsha ile şifā taleb iderler idi ve hulūşla gelenleriñ cümlesi mesrūr olur idi ve merhūm gāyetde şāf-dil ve merhāmetlū bir zāt olduğından hatm-i dünyā fikrinde olmayup ancağ ‘ibādu’llāha ẖidmet ü menfā‘at dā‘iyesinde olduğından nefeslerinde gāyet te‘şīr var idi. Hasteye okumağ içün ednā bir fakīr, ẖānesine da‘vet ile [63-a] bū‘d-ı mekāna ve dā‘iniñ hālīne nazar eylemeyüp hasbetenli’llāh icābet idüp hasteye efsūn buyururlar idi ve bir hasteye vardıkda evlād u kardaş mu‘āmelesi idüp peder-i müşfik mişālī aña kemāl-i şefkat ile devā-yı rūhānī ider idi ve bu huşūşda kerāmete qarīb kendinden havārık zuhūr eylemiştir.

Evsāfihi: Ekşer sininde kılet-i bārān oldıkça Kete nāhiyesi kurāları aḥālisi merķūmı dav‘et idüp Temürcü karyesi üzerinde olan cebel-i mūntehā üzerinde Kara Dede-nām zātıñ merķadi ẖuzūrına cümle ehl-i kurā ‘urūc idüp Efendi-i mūmā-ileyh

anda va‘z u naşîhat ve du‘â vü niyâz iderler idi. Be-her-hâl eser-i icâbet olan rahmet ü bārân-ı nâfî‘a nâzil olup ekşer evkatda rahmete müstağrağ olarak herkes maqâmına ‘avdet ider idi. ‘İbâd-ı müslimîne menfa‘atlü, hâlîm ü selîm, ‘âbid ü zâhid ve hâtır-şinâs, memdûhü’l-eṭvâr ve’l-ef‘âl bir zât idi.

Hilyetuhu: Vasatü’l-kâme, müdevverü’l-liḥye, ebyezü’l-levn, şabîḥü’l-vech, sinn-i şerîfleri toḡsan qarîb ve gâyetle zinde ve ekl ü şürbinde ḥakîmâne revende idi.

-Raḥmetu’llâhi ‘aleyhi raḥmeten vâsî‘a ve nevvera’llâhu merḡadehu bi-nûri’l-yaḡîn ilâ-yevmi’d-dîn-

(MAṬLAB:)

Seyyid Şeyḥ ‘Abdu’llāh Efendi el-Mıṣrī -*rahmetu’llāhi Te‘ālā* - (1228)

Pīṣvā-yı muḥaddiṣīn reh-nümā-yı ‘ālimīn üstāzū’l-esātizū’l-me‘ārifin Seyyid Şeyḥ ‘Abdu’llāh Efendi el-Mıṣrī -*rahmetu’llāhi te‘ālā*- ümmü’l-bülād ve mecma‘-i zümre-i ehl-i irşād Mıṣr-ı Kāhire‘de raḥm-ı māderden ḳadem-zen-i ‘ālem-i dünyā olup taḥşīl-i ‘ilm ü me‘ārif e kânun üzre sa‘y-i verziş iderek rütbe-i kemāle resīde ve bir ‘ālim-i nā-dīde olduḳda

Şi‘r

سافر إذا حاولت قَدْرًا

سَارَ الْهَلَالُ فَصَارَ بَدْرًا¹¹⁷⁰

zemzemesiyle sâ‘ik-ı ezel maṭiyye-i irādelerini maḥrûse-i Burusa‘ya sevḳ eyleyüp

سيوف الاهل الى الاهل و الجنس مع الجنس¹¹⁷¹

müfādınca ceddım, şeyḥim, ‘azizim, sebeb-i rif‘atım efendim Şeyḥ Aḥmed-zāde Şeyḥ el-Ḥāc Muṣṭafā en-Nesīb ḥazretleriniñ zamān-ı meşīḥatlerinde dergāhımıza müsāferet ṭarīḳıyla teşrif buyurup ‘ale‘d-devām on sene anda miḥmān, ve ḥidmet-i ḥiṭābet ile müferriḥü’l- cenān olup sinīn-i merḳūmede mükerreren bir ḥuṭbe tilāvet eylemeyüp “külli cedīdün lezzetün” mü‘eddāsınca her hefte bir ḥuṭbe te‘līf ve ‘ibād-ı müslimīni va‘z u tezķir-i ḥuṭbe ile ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳ’a elīf idüp Cāmi‘-i Kebīr‘de daḥi tadrīs-i ‘ulūm-ı nāfi‘a iderek ezmān-güzār iken te‘ehhül ü tavaṭṭun idüp kırķ sene miḳdārı cümle-i ṭalebe ve ekşer ‘ulemā kendünden müntefi‘ ola(rak) deryā-yı Nīl Firdevs-delīl ‘ilminden ārāzi-i ḥāliye-i ḳulūb-ı ṭālibini iḥyā ider iken ‘erz-ı dāne-i ‘ömri tamāma

¹¹⁷⁰ “Gücün yetiyorsa bir şey yapmak istiyorsan yolculuk yap. Hilal geçtikçe bedir olur.” Ebü’l-Feth b Kalākıs el-İskenderî (ö. 567/1172) Fâtımîler dönemi edip ve şairi.

¹¹⁷¹ Her cins cinsiyledir, kılıç ehli kılıç ehliyledir.

reside olup biñ iki yüz yigirmi sekiz senesi Zî'l-ka' deti's-şerîfesiniñ yigirmi üçüncü Çehârşenbe günü ta' ne-i tâ' ünla ma' ün - من مات من الطاعون شهيد¹¹⁷²

mâ-şadağınca cām-ı şehâdeti nûş idüp Alacağırka ta' bîr olunan maħalle kabristânında hırka-pûş-ı türâb-ı kubûr ve nûr-ı tevħîd ile rûh-ı revânı pür-nûr ve rahmet-i Hakk'la dil ü cānı mesrûr olmuşdur.

Evşâfihi: Cāmi'-i Kebîr qurbında Muşallâ Medresesi'nde kendülere hâş hücreleri olup gâh hücrelerinde gâh cāmi'-i şerîfde tadrîs-i 'ulûm buyururlar idi. Lâkin Türkiyyü'l-'ibâre taqrîr kendülere müyesser olmayup hîn-i ta' lîm-i dersde 'Arabî taqrîr ider idi. Binâen'aleyh mübtedî olan talebe derslerinden müntefi' olmayup ancak tadrîsleri zümre-i müntehiyâna hâş olur idi ve ziyâde feşâhat u belâğat ile taqrîr iderler idi. Meclîs-i devletlerine mülâzemet iden serî'an 'Arabî tekellûme muqtedir olur idi.

Ahvâluhu: Ve kuvve-i hâfızaları kemâl üzre kuvvetde idi. Sinn-i şerîfleri toksana bâliğ olmuş iken hîn-i şabâvetinde mü'tâlâ'a vü istimâ' eylediği 'ulûm u ebyât u eş'âr ve mesâ'il cümle 'indinde mâ-ħazar idi.

Mehâmiduhu: Ve hîn-i tadrîs ü tekellümde münakkaħ [63-b] ebyât u eş'âr inşâd ile gûyâ olurlar idi. Hattâ birgün bezm-i Âsitânede şâdervân başında ders hitâmında teferrüc eyler iken şâdervâna nazar idüp bedîhî bu rubâ'î 'ale't-ţarîkı'n-nuşh buyurmuşlardır.

Rubâ'î

انظر الى بفرک

انا المهتبا لى شبرک

انا حیات النفوس

کم سال مثل المثلک¹¹⁷³

Kendi ihtirâ'ları ve inşâdları olarak katı vâfir ebyât u eş'âr ve tevârîh u kaşîdeleri vardır.

¹¹⁷² “Kim taundan ölürse şehit olarak ölmüştür.” Canan, *Kütüb-i Sitte*, 11/358 (No. 4038).

¹¹⁷³ Bu rubaiye anlam verilememiştir.

Mü'ellifâtihi: *Kaşide-i Bür'e* üzerine bir a' lā tahmîsleri vardır. Minhu, *Hikem-i ibn-i 'Aṭā'yı* şerh eylemişlerdir. Minhu, *Enmūzecu'n-naḥv* üzerine taḥrîrâtı vardır. Minhu, vird üzerine taḥrîrâtı vardır. Minhu, *Sûre-i Feth* tefsîrine, *Ḳāḍî* üzerine ḥâşiyeleri vardır. Minhu, ceddîm Şeyḥ Ahmed-i Ġazzî -*ḳuddise sirruhu*- ḥâzretleriniñ *Verdiyye-i Naḥve* olan şerḥlerine ḥâşiyе-gün taḥrîrât eylemişlerdir. Eger vakt u zamânıyla neşîḥ idüp ḳaleme alsaydım bir cüz miḳdârı esmâ'-i mü'ellifâtı olur idi.

Meḥâmidihî: Ve ġâyetde ḳavi' ḥâfız ve ḳurra idi. Seb'a ve 'aşara ve ḳırâ'-at-ı şâza 'ârif idi. Bu 'abd-i faḳîr-i pür-taḳsîr her ne ḳadar ṭalebelerine şâkird olmaya liyâḳâtım yok ise daḡi âḡir 'ömrlerine ḳarîb beş sene miḳdârı heftede üç dört gün luṭfen ve keremen teşrîf idüp ta' lîm-i 'ulûm buyurup zümre-i şâkirdânı meslekine islâke revâ buyurdılar idi. Evvel emrde kendülerden *Hikem-i ibn-i 'Aṭā* telemmüz idüp ba' dehu elḡân-ı 'Arab üzre ḳırâ'-at-ı Ḳūr'ân-ı 'azîmü's-şân ta'allûm idüp bir ḡatm-i şerîfe muvaffaḳ oldum. 'Ulûm-ı âliyeden *Enmūzecu'n-naḥv* ve *Verdiyye* ta'allûm olundu. 'İlm-i tefsîrden *Sûre-i Baḳara* ve 'Âl-i 'İmrân'ın ekşerî müzâkere olundu. 'İlm-i ḡadîşden *Câmi'ü's-şagîr* ve *Buḡârî-i Şerîf* ḳırâ'at olunup baḳiyyesine 'ömrleri vefâdâr olmadı.

Medâyiḡihî: Ġâyetde ḡoş-ḡû ve laṭife-cû ve Muḡammediyyü'l-ḡû-mişl cihâna nâdir gelmiş idi. Ve ziyâde ḡafîfû'r-rûḡ idi ve kelimât-ı taşavvuf-ı ḡaḳâyıḳ-ı beyyinâta daḡi ḡüzel vâḳıf olmuş idi. Ve âlâyiş-i dünyâya aşlâ meyl ü raḡbet buyurmaz idi. Ve defâ'atle kendülere ṭarîḳ-ı tadrîs ve râḡ-ı ḳaḡâ 'arz olunduḡda ḳazâ-be-ḳazâ firâr ile taḡlîs-i ḡirîbân-ı ḡükm-i ḳazâ eyler idi.

Leṭâ'ifihî: Burusa'ya teşrîfleri senesi duḡûl-i eyyâm-ı şitâda bir gice ḳaplucaya aḡibbâ ile teşrîf idüp ḡammâmıda gömleklerini taṭḡir idüp ḳurumaḡ içün taşa sermişler idi. Şiddet-i bürüdet-i berdden pîraheni ṭoñmaya başladıkda dervîşânımızdan 'Abdü'l-ḡadî-nâm bir zât-ı laṭife-cû, ḳamîşin arasına ba' zı ḳubuk ḳoyup şöyle mücevvef âdem mişâli ṭoñdıḡda gömlegi alup oldıḡları oṭaya ḡetürüp “ Baḳ 'Abdu'llâḡ Efendi, siziñ gömlek ne olmuş?” didikde, 'ömründe hevâdan eşyâ ṭoñdıḡını ḡörmedigine sebep “ Zâḡhiren bunu siḡr ile bu ḡâle ḡetürdiler .” zannidüp “ Yâ 'Abde'l-ḡadî, yâ sâḡir ente sâḡir, ve ḡazâ siḡru'n-mübîn!” diyüp ḡemân ibṭâl-i siḡre dâ'ir ba' zı ed' iyye tilâvetine

şürû‘ idüp h̄in-i tilāvetinde pirāheniniñ toñı âteşden çözülmeye başladıkda “ Du‘āda te‘şir oldı.” deyü kemāl üzre mesrūr oldığına aḥibbā ta‘accüb idüp herbirerleri dıḥk-i zarūrī ile pür-sürūr olmuşlardır.

Hilyetuhu: Vasaṭü’l-kāme, müdevverü’l-liḥye ve hüve sevād, esmerü’l-levn ve’l-‘ayn, ḥafīfü’l-bünye, şīrīn-zebān melīḥ bir zāt idi.

Beyt

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

هم چنین است ای برادر حال این کردون دون

هر که آمد میرود انا الیه راجعون¹¹⁷⁴

¹¹⁷⁴ “Ey kardeş, bu alçak dünyanın hâli böyledir işte
Her gelen gider, muhakkak ki O’na döndürüleceğiz.”

{7. RAVZA – RAVZATÜ’Z- ZÂKİRÂN}

[64-a] , [64-b]¹¹⁷⁵

¹¹⁷⁵ 64-a ve 64-b varakları müellif tarafından boş bırakılmıştır.

(MATLAB:)

[65-a]

MUḲADDİME-İ ZÂKİRÂN

Bu muḳaddimede üç bahş vardır: Bahş-i evvel şadâ-yı ḥüsnüñ ervâh ve esrâra te'sîri beyânındadır. Bahş-i şânî ibâḥat-ı tegannî beyânındadır. Bahş-i şâliṣ zâkirânîñ evşâfi beyânındadır.

-Neste'îzu billâh min-mezâlikı'l-aḳdām-

el-Bahşü'l-evvel fi-beyâni şadâü'l-ḥasen

Ḥazret-i Şeyḥ *-ḳuddise sırruhu-* (dan) mervîdir ki şadâ-yı ḥüsn vech-i ḥüsnden aḥsendir. Zîrâ vech-i ḥüsnle telezzüz-i nefsanî ḥâşıl olur. Şavt-ı ḥüsnle telezzüz-i rûḥânî ḥâşıl olur. Görmez misin ki bir şabî beşige bağırdaḳla sıkı sıkı bağlanup maşş-ı şîr ile mütelezziz iken yine muḳtaribu'l-aḥvâl harekete âgâz iderken vâlidesi “ ninni, ninni” deyü teganniye âgâz eyledikde telezzüz-i cismânî olan süti unutup şedd-i ḳımât zahmeti ḥâtırından gidüp lezâ'iz-i rûḥânî olan şadâyı istimâ' la ḥ'âba varur. Bu taḳdîrce şavt-ı ḥüsnüñ ervâḫa te'sîrinde şübhe yokdur. Ve eşnâ-yı zıkr ü tevḥîdde zümre-i 'âşıkânîñ 'aşḳ u şevḳini müzdâd idüp rûḥâniyyetlerine ḳuvvet ve muḫabbetlerine taḳviyyet virür.

Muḫaddisîn-i kirâmdan üstâ(d) el-Ḥâc Bekir Efendi ḫazretleriniñ lisânından istimâ' eylemişimdir. Buyurdılar ki “ Şadr-ı kevneyn, bedr-i ḫâfîkeyn, ḥ'âce-i kevneyn - *şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem-* Ḥayber Ḳal'alarını fetḫe teşrîflerinde ḳal'anîñ ḳarşısına ordu-yı nübüvvetlerini ḳurup anda ḳarâr buyurdılar. Ğazâda mü'ezzîn olan zâtîñ şadâsı ḫoş degil idi. Akşâm olduğda aşḫâb-ı güzîn *-rıdvânu'llâhu 'aleyhim ecma'in-* efendilerimizden ḡâyet şadâsı ḫüb bir zâta tenbîh buyurdılar ki “ Bu akşâm nısfı'l-leylde şalât u selâmı ve şabâḥ ezânını sen edâ eyle.” deyü. Bi-ḫikmeti'llâh sehv ḳangısından oldu ise yine ol ğazâ mü'ezzini olan zât şalât u selâm idüp me'mûr olan zât maḥrûm

kalıldı. Tekrār irtesi gice yine emr buyurdılar. İmtiṣālen ol me'mūr olan zāt nıṣfı'l-leylde ḥicāzī edā 'Arabī ṣadā ile ṣalāt u selāma āğāz eyledikde insān degil tıyūr-ı vuḥūṣ ser-ḥoş-ı medhūṣ oldıkları evānda anı görürler ki Ḥayber melikiniñ kızı başına bir pūṣīde çeküp ḥużūr-ı Rasūl-i Ekrem -ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-e gelüp şeref-i İslāmla müşerref olup ḳal'anıñ miftāhını Efendimiz'in ḥāk-i pāyine bıraḳdı. Efendimiz sa'ādetle "Bu vakt teṣrīfñize ve imāna gelmeñize sebep ne oldu?" deyü su'āl buyurdılar. Duḡter-i melik takrīr ider ki: " Yā Rasūla'llāh, seniñ sıyt u ṣadā-yı kūs-ı nübüvvetiñ 'ālemi tıtdı. Ḳulaḳdan size 'āşık oldum. Çünki ḳal'amız ḳarşusına ḥayme-i sa'ādetiñiz ḳurulup beytütet eylediñiz. Bu cāriyeñiz bir vaḳt-i ḥāliye müteraḳḳıb idim ki ḳal'adan çıkup āyīn-i bātılı yıḳup imān getürem ve ḳal'ayı size teslīm idem. O hengāmda zışt āvāz ile biri ṣalāt u selām eyledi. O ṣadāyı istimā' la derūnumda olan ḥarāret-i 'aşḳ u şevḳ-i Muḥammedī teskīn oldu. Tekrār irtesi gice yine burc-ı bārū-yı ḳal'aya gelüp 'asker-i İslāmı seyr iderken ḥūb elḥānile bir zāt ṣalātu's-selām-ı seyyidi's-sādāta nice āğāz eylediyse ḳalbimde munṭafī olan āteş-i şevḳ bir mertebede şu'le-tāb oldu ki şabr u ṭāḳātim ḳalmayup kendimi taşra atup ḥużūr-ı devletiñe yetdim." deyü beyān idince sa'ādetle buyurdılar ki " Ḥūb ṣadā kafiri müselmān ider. Zışt ṣadā müselmanı kāfir ider."

el-Baḥṣu's-ṣānī fi-beyāni ibāḥati't-teḡannī

Bu baḥṣ ḥūb ṣadā ile Kur'an'da ve ḳaṣā'id u ilāhiyātda teḡannīniñ mübāḥ olduğunu beyān ider.

كما روى عن ابن مسعود رضى الله عنه انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم حسن الصوت زينت

القرآن كذا فى الجامع الصغير¹¹⁷⁶

Ya'nī ḥüsn-i şavt zīynet-i Ḳur'andır. Zīrā şavt-ı ḥüsnle Ḳur'an-ı celīlü's-ṣān tilāvet olundukda ufūl-i ervāḥa şavt-ı ḥüsnüñ te'sīri olduğından istimā' iden mü'minīne ziyāde te'sīr idüp fütūr virmeyp raḡbetlerine bā' iş olup ziyāde şevāba nā'il olmalarına sebep olur.

¹¹⁷⁶ İbn Mesud'dan (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle demiştir: "Güzel ses, Kur'an'ın süsüdür. Dinleyen herkes için bu böyledir."

kezâ fi'l-Câmi'î's-şagîr. Ya'nî Qur'ân-ı 'azîmde hüsni şavt ve ahsen edâ ve bülend şadâ ile tegannî idüp icrâ-yı hurûfâtta tahsîn ü tezyîn eylemeyen bizden degildir. Ya'nî sünnetimiz ile 'âmil olmamış olur.

Ammâ tegannî iki nev' dir: Biri harâm biri mübâh ve helâldir. Harâm olan oldur ki 'ilm-i mûsikîde mahâreti olup Qur'ân'ı maqâmâtan birine taṭbîk sevdâsına düşüp meḥâric-i hurûf ve medleri tavrından çıkup ma'âza'llâh ağzından çıkanı kulağı işitmez, bu harâmdır biliñ. Bu hâlde Qur'ân tilâvet iden küfre karîb ve rahmet-i Haḳḳ'dan ba'id olur ve Qur'ân kendüye la'net ider. Mübâh olan tegannî oldur ki tecvîde ri'âyet ve meḥâric-i hurûfî şiyânet iderek bir maqâm-ı hüsni ve evzâ'ı müstaḥsen ile tilâvet eylemekdir. Li-kezâlik leb-i Qur'ân ve hülâşâ-i ma'ânî-i furḳân olan ehlu'llâh, kelâmlarında daḥi herbirini bir libâs-ı zîbâ-yı maqâma vaz' idüp şadâ-yı hûb ile âgâze olunmak mübâhdır biliñ. Allâhu Te'âlânın [65-b] 'âşık kullarının derdine dermân ve rûḥlarına râḥatdır. Lâkin yine lâyıḳ olan kelâm-ı ehlu'llâhı teganniye boḡmayup elfâz fehmi oluna. Zîrâ şadâda nice te'sîr var ise kelâm-ı feyz-encâm-ı pîrân daḥi maqâm-ı 'aşqdan söylenildigine binâ 'en anda da te'sîr daḥi ziyâdedir. Bu bahşîñ tek tafşîli 'Andelîbü'l-'uşşâḳ¹¹⁷⁸ nâm risâlemizde mübeyyendir. Daḥi ḥaḳâyıḳ u daḳâyıḳ-ı esrâr-ı şavt-ı hüsne vâḳıf olmak isteyen aña mürâca'at buyursunlar.

el-Bahşu's-şâliş fi-beyânı zâkirân

İşbu gürûha lisân-ı 'Arabîde "ḳavvâl" ve lisân-ı 'uşşâḳda "müşevvîḳ" ve lisân-ı dervîşânda "zâkir" ta'bir idilir ki bu zâtlar da birkaç gürûhdur. Bir nev' i ḡayet mûsikî-âşinâdır ve üstâd-ı külldür. Lâkin şadâsının müsâ'adesi olmadıḡından âgâze eylediḡi ilâhiyâtda elfâzla maqâm fehmi olup andan telezzüz olunur. Bir nev' iniñ daḥi şadâsı müsâ'id olup mûsikîye de âşinâ olduḡundan ilâhiyât u ḳaşâ'id okudıḡda ekser andan lezzet-yâb olur. Bir nev' i daḥi hem mûsikî-âşinâ ve hem şadâsı müsâ'id ve hem kendü daḥi 'âşık u ṭâlibdir. Bunun âgâzesinden 'uşşâḳ ve ṭullâb şafâ-yâb olur. Bir nev' iniñ

¹¹⁷⁷ Sa'd'dan (ra) rivayet edildiḡine göre [Peygamber] (sav) şöyle demiştir: "Teḡanni ile (sesi güzelleştirmeden) Kur'ânı okumayan bizden degildir." Hatipoḡlu, *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi*, 4/118 (No. 1337).

¹¹⁷⁸ BİYEK Orhan 706/1

dağı şadâsı ve edâsı hûb olup rûhâniyyeti kavî vü gâlib ve taraf-ı Hakk’a ma‘nevî câzib olup hicâbât-ı nefsâniyeden min-vechin mu‘arrâ olup cismânîyyetine rûhâniyyeti gâlib olan aşhâb-ı sa‘âdet-i vehbiyyeden olursa öyle olan zât-ı sûtûde-şîfât hûb şadâ ile ilâhiyât ve kaçâide âgâz eyledikde insâna degil hayvân u cemâda dağı te‘şîr ider.

Naql iderler ki bir kimesne bâdiyede bir ‘Arab haymesine misâfir oldu. Görür ki haymeniñ direginde bir oğlan bağılu тұrur. Su‘âl eyledi ki “Bunuñ cürmi nedir?” çadır şâhibi der ki “Efendim, bu oğlan benim bâ‘iş-i harâbım oldu. Aşlı nedir derseñiz, Hakk buña bir şadâ ihsân eylemişdir. Her ne zamân bir şey okusa insân degil hayvaniñ ‘aklı serâsime olur. Birgün vâfir deve ile bir tarafa gönderdim ve bir şey âgâze eyleme deyü ekîd tenbîh eyledim. Bâdiyeye çıkınca âgâzeye başlamış. Develeriñ ‘aklı gidüp perâkende ve perîşân olup herbiri bir tarafda kendülerini yere urup tağıdan, taşdan düşüp helâk olmuş. Binâ‘en‘aleyh böyle bend-i belâya giriftar oldu.” deyü beyân eyledi.

Ve şadâ-yı hûsn aşhâbı ilâhiyât u kaçâ‘idiñ meziyyetidir. Nitekim Hâzret-i Mısrî -*ğuddise sırıhu’l‘âlî*- buyururlar ki “Bizim ilâhiyâtımız elbise-i fâhireden ‘ârî civân meşâbesindedir. Gürûh-ı zâkirânıñ maqâmı ve besteleri ve eşvât-ı haseneleri elbise-i fâhire maqâmındadır. İnsâna libâs-ı fâhir zîynet vedigi gibi zâkirânıñ maqâmâtı ve niğâmâtı dağı bizim ilâhîlerimize zîynet ü revnağ virüp kelimâtımızñ kulûb-ı ‘uşşâkâ kemâliyle te‘şîrine bâ‘iş olur.” dirler idi. Ve sâdât-ı Halvetiyye‘den Nûrî hâzretleri bir ilâhî inşâd eyledikde bir dülbente koyup ve bir kaç altun dağı bağlayup gürûh-ı zâkirâna gönderirler idi. Her kim bir maqâm beste iderse aña virirler idi. Ve hattâ buyururlar ki “Zümre-i zâkirâna hediye ve ‘atıyye vermek câ‘izdir.” Zîrâ hediye ve ‘atıyye ile efkâr-ı kesb-i sivâdan qalbleri âzâde olup kelâmı, ehlu’llâhı diğğat ü muhabbetle okumağa himmete sebep olur ve ferîhu’l-bâl ilâhiyâta âgâz ider ve ferâh ile okunan kelâm müferrih-i kulûb olur. Lâkin zâkir her ne kadar hûsn-i edâda mâhir ise de yine istimâ‘ idende isti‘dâd u sem‘a kâbiliyyet şartdır. Eger sâmi‘in müste‘idîn olmazsa fâ‘idesi yokdur. Zîrâ qalb(i) hacet gibi olana bârân-ı şevk te‘şîr eylemez. Eger qalbinde isti‘dâd-ı ezeliyye-i tiynet gâlib olursa aña te‘şîr ider. Bu te‘şîr de iki nev‘dir. Ba‘zı kimesneniñ hoş şadâ rûhâniyyetine kuvvet virir. Zikr ü fikr ü ‘ibâdet ü tâ‘ate meyl ü rağbetini

müzdād ider. ¹¹⁷⁹لِيَرْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيْمَانِهِمْ sırrına nā'il olur. Ba'zısının ne'üzü bi'llāh
nefsāniyyet ve hevā vü hevesini müzdād idüp ¹¹⁸⁰فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا
hükümüne vāşıl olur. Hükemānıñ edviye-i cismāniyyetleri meşābesindedir. Ba'zı tab'a
muvāfiķ ve ba'zı muhālif gelür. Böyle olan kimesnelere lāzım olan bir pīr dāmenini
tutup leyl ü nehār tevbe vü istiğfār bārānıyla albinde olan fesādını taṭhīre sa'y
gerekdir. Zīrā şadā-yı hūbla tilāvet olunan kelām-ı ehlu'llāhıñ albe te'şir eylememesi
‘alāmet-i şekāvetdir ve aşvetdir ve hucubāt-ı nefsāniyyeniñ keşretine delāletdir. Şadā-
yı hūbuñ te'şirine bā' iş ü bādī ne olduğunu fehm ü idrāk idenler bu sırrıñ māverāsını daḫi
bilürler *ve's-selām*.

¹¹⁷⁹ el-Fetih 48/4. (İmanlarına iman katsınlar diye ...)

¹¹⁸⁰ el-Bakara 2/10. (Kalplerinde bir bozukluk vardır, Allah da onlardaki bozukluğu arttırmıştır...)

(MAṬLAB:)

Şeyh Aḥmed-i Ġazzī -*ḳuddise sırruhu*- zākirānından Hācī Ḥasan Efendi 1200

Şeyh Aḥmed-i Ġazzī -*ḳuddise sırruhu*- zākirānından Hācī Ḥasan Efendi, fi'l-aşl bilād-ı āḥardan (Trabzon tarafından)¹¹⁸¹ Burusa'ya teşrîf idüp neccâriyet hîrfetiyle mâhir cum'a bâzârında bir kârgâha nâ'il olup ba' dehu ber-muktezâ-yı sa' âdet-i ezeliyye ceddîm Ḥazret-i Ġazzī -*ḳuddise sırruhu*- cenâblarına intisâb ve nâ'il-i elṭâf-ı Kerîmü'l-Vehhâb olup 'ilm-i mûsikî ve âdâb-ı uşûl-i erkân-ı zîkr-i tevḥîde âşinâ olmağla hem zümre-i zākirāndan ve hem uşûl-bend olup [66-a] müddet-i vâfire ceddîm ḥazretleriniñ ḥidmet-i devletlerini iltizâm eyledikten soñra tamâm elli sene daḥi cedd-i ḳarîbîm Ġazzî-zâde Şeyh Muştâfâ Efendi ḥazretleriniñ zamân-ı meşîḥatlarında daḥi uşûl-bendlik ve zākirlik ḥidmetinde ḳâ'im u dâ'im olup düşenbe ve cum'a giceleri ve cum'a günü elbet meclis-i tevḥîd (ü) va' zda ḥâzır olup zîkr-i şerîfe mübâşeret oldığı zamân فاعلم أنه 1182

deyü şürû' eylediginde insâna degil cemâda vahdâniyyet ḥaḳḳını ikrâr itdürüp eşnâ-yı devrde tecdîd-i uşûl eyleyüp bir kerre cânib-i yemîne ḥalkayı meyl itdürüp “ḥayy” didükde ḥalka-i felegi bile döndürür idi. Ġâyetde ‘aşîḳ u şâdîḳ ve ziyâde şuleḥâdan idi. Evḳât-ı ḥamseyi cemâ'atle edâya müdâvim heme evḳâtında zîkr ü tevḥîde mülâzım idi. Hergün ba' de edâ'î's-şubḥ dükkâna geldikde vâfir pide getürüp herbirini dörder şakḳ idüp aḳşâma ḳadar gelen fuḳarâya pide virir idi. Dükkânı ke-ennetu tekye mişâli dâ'imâ meşâyîḥ ü dervîşân ü seyyâḥân cem' olur idi ve bu 'aşḳla ziyâret-i Beytu'llâh ve Ḥabîbu'llâh -'aleyhi's-selâm- eyleyüp biñ iki yüz senesinde cânib-i 'uḳbâya sefer ve Ḥaḳḳ yolunda terk-i ser idüp Pınârbaşı Ḳabristânı'nda medfûn ve raḥmet-i Yezdân'a maḳrûndur.

Hilyetuhu: Ṭavîlû'l-ḳâme, 'âzîmü'l-liḥye, esmerü'l-levn ve sinni toḳsanı tecâvüz eylemiş bir pîr-i rûşen-zamîr idi.

¹¹⁸¹ Müellif tarafından derkenarda kaydedilmiştir.

¹¹⁸² Muhammed 47/19. (Bil ki, Allah'tan başka tanrı yoktur...)

-Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsī'a-

(MAṬLAB:)

Ḳaraca Mollā Muṣṭafā 1201

Ḳaraca Mollā Muṣṭafā, āsitānemiz hem-civārından olup erbāb-ı me‘arif ve aşḫāb-ı ‘avārifden ve ‘ulūm-ı cüz’iyye ve külliyyede biḍā‘ası zāhir ve ‘ilm-i mūsikīde ḥayli māhir olup ceddīm Şeyḫ Muṣṭafā Efendi zamānında ‘ale’ d-devām kırk sene evḳāt-ı ḥamsede ezān-ı Muḥammedī okuyup imāmet ve zākirlikte istiḳāmet üzre iken biñ iki yüz bir senesinde ‘āzim-i dār-ı cinān ve vāşıl-ı raḥmet-i Raḥmān olup Bıñarbaşı Ḳabristānı’nda Emīr Sulṭān Servi sāyesinde rūḥ-ı pūr-fütūḥı cesed-i ḳabri üzre sāye şalmış ve murğ-ı cānı hevā-yı raḥmet-i Ḥaḳḳ’a ṭalmış idi.

Ḥilyetuhu: Vasaṭu’l-ḳāme, esmerü’l-levn, müdevverü’l-liḥye, ‘āşık u şādık bir zāt idi.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī’a-

(MAṬLAB:)

Seyyid Hâc Halîl Efendi 1208

Seyyid Hâc Halîl Efendi, mârû'z-zıkr el-Hâc Hasan Efendi'niñ maḥdûmıdır. Pederi Hâc Hasan Efendi 'âlem-i ma' nâda görür ki bir yeşil seccâde getürüp Âsitâne-i Şeyḥ Aḥmed-i Ğazzî mihrâbına vaz' ıder. İretsi gün bu ma' nâyı ceddîm ḥazretlerine naḳl idince buyurmuşlar ki “ Bir oḡluñ dünyâya gelecek ve bizim dergâhımıza imâm olacak.” Fi'l-ḥaḳîḳa o evânda merḥûm Halîl Efendi geşt-zâr-ı fenâya başt-ı seccâde-i nüzûl idüp ta'allûm-i 'ulûm-ı nâfi'â eyledikten soñra ceddîm Şeyḥ Muştafa Efendi ḥazretlerinden aḥz-ı dest-i inâbet ve ilâ-âḥiri'l-'ömr otuz sene kadar ḥidmet-i ḥitâbet ve imâmet üzre istikâmet idüp 'ilm-i müsikîden daḡi behredâr olup eşnâ-yı zıkr ü tevḥîdde gûyâ-yı ilâhiyât ve leyâlî-i mübâreke de bi'l-iḳtizâ tilâvet-i *Mevlid-i Seyyid-i Sâdât - 'aleyhi efdali't-taḥiyyât*- ile ḥidmet-i me' mûresinde şâbit-ḳadem olup ceddîm merḥûm râḫile bend-i mülk-i beḳâ olduḡdan soñra altı sene daḡi bu faḳîrin zamânımızda ḥidmet-i merḳûmeyi kimseye vermiyerek evân-güzâr iken biñ iki yüz sekiz evâ'ilinde minber-i vücûdundan ḥuṭbe-ḡâ'n-ı rûḡ-ı sulṭânı 'âlem-i 'illiyîne râḫi olduḡda Bıñarbaşı Mezâristânı'nda pederi ḳurbında medfûn ve zümre-i maḡfûrine maḳrûn olmuştur.

Aḡvâluhu: Bir 'âşık u şâdıḳ ve zümre-i mürîdâna yâr-ı ḡâr-ı muvâfık zât idi. Dâ'imü'd-dehr 'ulemâ ve meşâyih ve gürûh-ı dervîşânı Çıra Bâzârı'nda merḥûmuñ dükkânına cem' olup kelâm-ı ehlu'llâh ve ilâhiyatla âteş-i 'aşḳı çıralayup efḳâr-ı sivâ ve nâ-pesendide hevâ aḡṭâbını iḡrâḳ bi'n-nâr ve ḳulûb-ı naḡargâh-ı 'allâmu'l-guyûbları pûte-i muḡabbetde ḡurûb-ı zer-ḡâlişü'l-'ayâr olur idi.

Evşâfuhu: Burusa(ya) her ne ḳadar zümre-i seyyâḡinden kimesne gelür elbet ibtidâ merḥûmuñ dükkânına bir kerre baş urur idi ve herbirini de merḳûm bir vechile talṭif idüp mâlen, bedenlen fuḳarâ vü ḡurabâya ḥidmet ıder idi. Ḥaḳḳ Te'âlâ kemâl-i lüṭṭ u kereminden ziyâret-i beytini naşib idüp üç def'a ḡacc-ı şerîfe 'âzim ü vaḳfe-i

‘Arafât’a mülâzım ve ziyâret-i Ravza-i Seyyidü’l-beşer ve Şefî‘ü’l-maḥşer -*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*- daḡi kendülere naşīb ve maḥbûb-ı Kirdgârîye ḡabīb olmuşdur.

Hilyetuhu: Tavîlü’l-kāme, aḡmerü’l-levn, aşfaru’l-liḡye, melîḡ ü beşüş bir zāt idi.

-*Raḡmetu’llāhi ‘aleyhi raḡmeten vāsi‘a ilā-dārü’l-āḡireti ve elbesehu’llāhu Te‘ālā bi’l-ḡuleli’l-fāḡire- Āmîn.*

(MAṬLAB:)

Ḳaṭırcı-zāde Seyyid ‘Abdu’r-raḥmān Efendi (?)

Ḳaṭırcı-zāde Seyyid ‘Abdu’r-raḥmān Efendi, Şeyḫ Aḥmed-i Ġazzī -*ḳuddise sırruhu*- bendegānından Uzun Derviş Muştafā dimekle ma‘rūf zātın şülbünden ‘ālem-i şuhūda gelüp bir mikdār ‘ilm ü ‘irfān kendüde der-kār olduğda şadāsı ğayetde aḥsen olduğından ilāhiyāt ve şavt u teşbīḥāta [66-b] āşinā olup bir zamān Cami‘-i Kebīr’de mü‘ezzın vekāleti idüp ba‘de aşāletle mü‘ezzın olup otuz seneden mütecāviz ḥıdemāt-ı lāzımesini edāda ihtimām u dıkkat idüp ḥattā vefātından bir gün aḳdem nevbeti olmağla cāmı‘-i nūr-ı lāmi‘-i müşārün ileyh de edā-yı ḥıdmet idüp irtesi gün vefāt eylemiştir. Ve ceddım ḥazretleriniñ dergāh-ı ‘aliyyelerinde ḥıdmet-i zākirāna bezl-i maḳdūr idüp eyyām u leyālī-i mübāreke ve iḥyā günlerin terk eylemez idi. Ba‘de ba‘de bu faḳırdan aḥz-ı dest-i inābet eylemiştir. ¹¹⁸³ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا Ceddım Şeyḫ Muştafā Efendi ḥazretleri zamānında eyyām-ı tufūliyetden ba‘de’l-āzāde kırk sene miḳdārı dergāh-ı ‘ālī ḥıdmetinde olup anlardan inābet müyesser olmayup naşibleri bu bī-çāreden imiş. Māye-i ezeliyesi ‘aşḳla ālūde olduğından ekşerī ilāhiyāt-ı ehlu’llāhı āğāze ider iken kemāl-i şevḳinden bükā iderek oḳurlar idi. Ḥattā

Derviş gerek ayağınıñ na‘lini

Yürür cemende şalını şalını

*Allāh bilür dervişlerin ḥālını*¹¹⁸⁴

nuṭḳ-ı şerīfini oḳur iken gözünden belā bārānı gibi yaş akar idi. (...) ¹¹⁸⁵ tārīḫinde na‘me-sāz-ı peyk-i ecel ḥıṭāb-ı *irci‘ī* birle gūşuna āğāze eyledikde raḥmet-i Ḥaḳḳ’a müstağraḳ olup Bıñarbaşı Ḳabristānı’nda Ḳalender-ḥāne ḳarşusunda Emīr Sultān Servisi ta‘bīr olunan dıraḥt-ı āzādeye ḳarīb kūşe-nişin-i gūr olmuştur.

¹¹⁸³ el-Aḥzab 33/38. (... Allah’ın hükmü değışmez kaderdir.)

¹¹⁸⁴ Eşrefoğlu Rūmī

¹¹⁸⁵ Müellif tarih bilgisini yazmamıştır.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsī'a-

(MATLAB:)

Karacı-zāde Şeyh ‘Alī Efendi 1218

Karacı-zāde Şeyh ‘Alī Efendi, mahrūse-i münevvere-i Burusa‘da Hışār Cāmi‘i müezzini aşlahu‘ş-şulehā Hācı Şālih Efendi merhūmuñ şulb-i pākinden ‘ālem-i şuhūda gelüp mülāzemet-i mecālis-i ‘ulemā ve şulehā ve meşāyih birle me‘lūf ve ‘ibādet ü tāt‘atle elūf iken mārū‘z-zıkr Enārılı şeyhi kudvetu‘ş-şulehāi‘s-sālikīn Bedre‘d-dīn Efendi hāzretlerinden aḥz-ı dest-i inābet idüp ‘azīz-i müşārūn ileyhiñ vefātıyla sülūkuna sekte gelüp serāsime olup ba‘zı dervīşān-ı serāsīmān ile ülfet eşnāsında ekşerisi ‘acze muḳallid reng-i heves-gīr oldıkları ‘ilm-i kimyā tarīḳına sülūk idüp

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Remel ++ -- / ++ -- / ++ --

Bu ne her kim düşünür müflis olur

İşi altūn olıcakken mis olur¹¹⁸⁶

müfādınca varını o yolda bezl idüp ma‘āza’llāhu Te‘ālā o mekr ile eline bir akçe geçer ise anı zübūb-ı kükürd ile itlāk iderek eyyām-güzār iken on altı tārīhinde zuhūr iden ḥarīḳ-ı kebīrde ḥānesi daḫi pūte-i der-i dīvarda minfeḫa-i bād-ı şārşār ile ḳāl ve bu vechile perīşānū‘l-hāl iken bu faḳīre tereddūd idüp eşnā-yı ülfetde ünsiyet ḥāşıl olup eyyām-ı cum‘āda meclis-i va‘z u tezkīrimize ḥāzır olur iken iksīr-i pūr-te‘şīr kelimāt-ı ḳudsiyye ve eḫādīş-i Nebeviyye nuḫās-ı fītratına te‘şīr idüp kânūn-ı dilde ḡıll u ḡīş-i bī-‘īyşi iḫrāk bi’n-nār ve bu hevā vü hevesden bī-zār olur ‘aşḳ-ı şevḳ-i muḥabbet-i İlähī ile ḳāl ü zer-hāl(iş)ü‘l-‘ayār-bāl olduğda bu ‘āciz-i bī-çāreden tecdīd-i inābet idüp tertīb üzre esmā-yı şerīfe müdāvim ve leyl ü nehār ‘ibādet ü tāt‘at ü zıkr ü tevḫīde mülāzım

¹¹⁸⁶ “*Aña her kim düşünür müflis olur*

İşi altun olıcakken mis olur” Nâbî, Hayriyye-i Nâbî 654. Beyit. Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)*, (Ankara: AKM Yayınları, 1995), 231.

iken himmet-i pîrân ile Hîşâr'da Naşûhî Zâviyesi'ne vekîl ta'yîn olunup şâm u seher zîkr ü tevhîd ve pençşenbe giceleri ihyâ vü âyîn-i Halvetiyye icrâ eyler olduğu demlerde esmâ-yı işnâ 'aşereden altıncı esmâ olan ism-i Qayyûm kendüye telkîn olunup fi'l-ḥaḳîka bâzîçe-i tıflân olmayarak herbir esmâda nişâne-i envârı kemâ hüve ḥaḳḳahu zuhûr idüp nân-ı seyfi olarak tecdîd olunup ism-i kayyûm-ı semâvât u arâzîn ile bâdiye-peymâ-yı sülûk iken bir gice şöyle bî-hurûf u şavt 'âlem-i ma'nâda “ Gel, gel seniñ aradığıñ pîriñ gerek kayyûmı benim” deyü güş-ı cânına ḥiṭâb olunduğı terkibi bu faḳîre ifâdesinde, iş başka olduğu egerçi fehmi olunup lâkin ne çâre tesliyyet içün esmâ-yı sâbi'a-i ḳaḥriyye telkîn olunduğdan yedi gün mürûrunca câm-ı şehâdeti nûş idüp ağızından ve burnundan 'âlâmet-i şehâdet olan al ḳan munḳaṭı' olmayup beyâz kefeni al ḳanla âlûde Âsitâne-i Ḥazret-i Şeyḥ Aḥmed-i Ğazzî -*ḳuddise sırruhu*- da olan ḳabristânda buḳ'a-nişîn-i bâğ-ı cinân olmuştur.

Biñ iki yüz on sekiz târiḫi vefâtına levḫa-i dilde taşvîr olundu. Ğâyetde 'âşîḳ u şâdîḳ bir zât idi ve mustaḳîmü'l-eṭvâr idi ve ilâhiyât u eşvâtıda mâhir idi.

[67-a] idi -*Raḥmetu'llâhi 'aleyh*-

Vefât idüp defn olunduğı gice ḳabrine nûr nüzûl eyledigini hem-civârımız olan ricâl ü nisvân müşâhade eylemişlerdir.

(MAṬLAB:)

Beşikçi Seyyid Muşafā Efendi 1219

Beşikçi Seyyid Muşafā Efendi, takyecilik hırfetinde mähir olup ceddım Şeyh Muşafā en-Nesīb hāzretlerine irāde getürüp tamām kırk sene miqdārı gice ve gündüz Dergāh-ı Hāzret-i Pīr-i Ġazzī’de icrā olunan āyīn-i erkānda elbet hāzır olup zākırlık hıdmetinde devām eyler iken biñ iki yüz on tokuzda rahmet-i mezkūra vāşıl olmuşdur.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyh-

(MAṬLAB:)

Şofî-zâde Seyyid el-Hâc Aḥmed Efendi 1217

Şofî-zâde Seyyid el-Hâc Aḥmed Efendi, Şofî-zâde el-Hâc Muḥammed Efendi-nâm zât-ı şerîfîñ şülb-i pâkinden ‘âlem-i şuhûda gelüp temyîz-i nîk ü bede muḳtedir olduḳda taḥşîl-i ‘ilm ü kemâle sülûk idüp zâhiren ‘ilm ve bâtinen ʔarîkat ârzûsıyla ceddîm Ḥazret-i Ğazzî Dergâhı’nda olan mu‘allim-hânedeki Ḥaste-zâde Efendi’den ta‘allüm-i ‘ilm ve Kütükçi-zâde Efendi’den tederrüs idüp ‘ilm-i şerîfde ḥaylice kemâl ile hoş-ḥâl olduḳda şadâsı ğâyetde a‘lâ olmaḡla dergâh-ı mu‘allâ-yı Ḥazret-i pîrde olan zâkirândan Ḥaste-zâde ve Cum‘a Beg-zâde’den ma‘ârif-i mûsikî ve şavt ta‘allüm idüp o fende daḡi kemâl üzre mâhir olup “Aşvâtdan biñ gûnâ şavt bilürem.” buyururlar idi ve Ḥazret-i Mısrî -*ḳuddise sırruhu’l-‘âlî*- ḥazretleriniñ dîvân-ı kerâmet-‘unvânı hıfzında olup herbir nuṭḳ-ı şerîfî birkaç maḳâm ile âġâze ider idi.

Ceddîm Ḥazret-i Ğazzî zamânında yigirmi sene miḳdârı zâkirlik ḥidmetinde olup ba‘de ceddîm Şeyḡ Muştafâ Efendi zamânında daḡi tamâm elli bir sene ser-zâkirân olup on beş sene daḡi bu faḳîriñ zamân-ı meşîḡatimde ser-gerde-i gürûh-ı zâkirân-ı müşevviḳân olduḳdan sonra sinn-i şerîfleri yüze ḳarîb biñ iki yüz on yedi târiḡinde

Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + –

Sen bu elde kimseye yâr olmadıñ

*Var seniñ elbetde yâriñ ḳandedir?*¹¹⁸⁷

zeczemesiyle ârzû-yı yâr-ı ḥaḳîḳî birle murġ-ı cânı “ hû hû” diyerek cânân eline pervâz eyleyüp Bıñarbaşı Ḳabristânı’nda Emîr Sultân Servi civârında tekye-nişin-i gûşe-i mezâr olmuşdur.

¹¹⁸⁷ Niyazî-i Mısrî

Ahṡālūhu: Ğāyetde ‘ālim ü kāmīl ü fāzıl bir zāt idi ve her gice bir tesbīḡ namāzı edā ādetleriydi.

Eṡvāruhu: Ekṡer ‘ömri ‘ibādetle mürür ider idi ve dünyā bir ṡarafā gelse dergāhıñ iḡyāsı evḡātını terk eylemez idi.

Ḥilyetuhu: ṡavīlū’l-kāme ve’l-liḡye, aṡfaru’l-levn bir zāt idi.

-Raḡmetu’llāhi ‘aleyhi raḡmeten vāsī’a-

(MAṬLAB:)

Mevlid-ḥ̣ān bi-kārī Muḥammed Efendi 1209

Mevlid-ḥ̣ān bi-kārī Muḥammed Efendi, Ḥazret-i Üftāde -*ḫuddise sırruhu*- Efendimiziñ cāmī‘ -i şerīfinde tāt-ı Celvetiyye ile bir müddet ḥiṭābet eylemişlerdir ve bir zamān Naşūḫī Dergāhı’nda ḥiṭābet ü vekālet eylediler. Ḥaffāflar sūḫunda kārghāh-niṣīn olup ḥüsn-i ḥaṭṭ-ı şülüş taḥrīr iderler ve zümre-i ḥaṭṭātāndan bir nāzik zāt idi. Anda meşḫ-ı ta‘līm iderler idi. Burusa’da ibtidā mi‘raciyye zuhūruna merḥūm-ı mebrūr mi‘raciyye tilāvet idüp ‘Oşmān Dede¹¹⁸⁸ *Mi‘raciyyesi*’niñ neşrine sebep olmuştur. Gerek *Mevlid* ve gerek *Mi‘raciyye* okur iken ba‘zı şevḫ-engīz ve ḥüzn-āmūz ebyātlar geldikçe kemāl-i şevḫle bükā iderek tilāvet iderler idi ve kendi zātına maḥşūş bir ṭavr-ı ḥüsn ü edā-yı müstaḥsenleri var idi.

Ḥilyetuhu: Ḳaṣīrū’l-ḳāme, ḥafīfū’l-liḫye, münevverü’l-cebhe idi. Fi’l-aşl ḥacc-ı Beytu’llāh kendülere müyesser olduğından ekşerī bedel olarak ḥacc-ı şerīfe teşrīf buyururlar idi. Biñ iki yüz on toḫuz sālinda şarşar-ı bād-ı ecel rīk-i vücūdların bādiye-i Ḥicāz-ı ‘ālem-i mecāzda perākende eyleyüp rūḫ-ı pūr-fütūḫı mu‘tekif-i ḥarem-i raḥmet-i Rabbi’l-‘izzet olup Naşūḫī Zāviyesi ḫurbında medfūñ ve raḥmet-i Yezdān’a maḫrūndur.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘a-

¹¹⁸⁸ Nâyî Osman Dede (ö. 1142/1729) Kutbünnâyî diye tanınan Mi‘raciyyesiyle ünlü neyzen, bestekâr ve şair.

(MAṬLAB:)

Ser-müezzınān-ı Cāmi‘ -i Kebīr Şofi-zāde İbrāhim Efendi 1224

Ser-müezzınān-ı Cāmi‘ -i Kebīr Şofi-zāde İbrāhim Efendi, Bulğur Hakkı demekle ‘arīf, ceddım Hāzret-i Ğazzī -*ḡuddise sırıhu’l-‘ālī* - bendegānından İsmā‘īl Efendi’niñ şūlb-i pākinden tevellūd idüp pederleri ceddım ḡazretlerine “ Efendim bir oğlum dūnyāya geldi.” deyü ḡaber virdikde “ Var İsmā‘īl, ismini İbrāhim tesmiye eyle.” deyü nuṭḡ buyurdıkları sebebiyle İbrāhim-nām vaz‘ olunup ol daḡı mertebe-i ‘ilm-i ḡālın ta‘allüm idüp mūşikī ‘ilmine daḡı şadāsı müsā‘id olduğından meyl ü rağbet idüp ba‘dehu Cāmi‘ -i Kebīr’e mü‘ezzin olup Cāmi‘ -i Kebīr ḡurbında mecma‘ -ı ehl-i ‘irfān bir dükkān tedārik ve anda kesb-i ḡelāl olsun içün [67-b] yalınız ḡuru ḡahve fūruḡt iderler idi ve dükkānlarında ‘ulemā vü şuleḡā ve dervīşān ü zākirān ve aşḡāb-ı me‘arīf cem‘ olup eylenürler idi.

Merḡūmuñ nevbeti gelüp ser-mü‘ezzinān-ı Cāmi‘ -i Kebīr olup vāfir müddet o ḡidmetde ve ekşer eyyām u leyālīyi iḡyāda dergāh-ı destḡāh-ı Hāzret-i Pīr-i Ğazzī’de ḡidmet-i zıkrde bulunup evḡāt-ı maṭbūḡa ‘ibādet ü zıkr ile evān-ḡüzār iken biñ iki yüz yigirmi dört tārīḡinde süllem-i mināre-i ‘ālem-i ervāḡa ‘urūc eyleyüp Bıñarbaşı kapusunda dıraḡt-ı ḡenār-ı müntehā sāyesinde ser ü āzāde-i vüçūdı ‘arşa-i mezāra sāye şalmışdır.

Şuleḡā-yı ümmetden ve ‘ilm-i mūşikīde mümtāz idi ve cümle aḡvāl-i seniyyesinden biri evḡāt-ı ḡamseyi cemā‘atle edāda ziyāde ihtimām ider idi ve her vaḡte bir āb-dest alur idi ve her ḡün *Delā‘il-i ḡayrāt*’ı bir kerre ḡatm eyleme ‘ādet eylemiş idi ve kemāl-i rüşḡundan elli beş daḡıḡada min-evvel ilā-āḡır tilāvet idüp ḡatm-i Delā‘il idüp intisāb-ı Nebeviyye sa‘y iderler idi.

-*Raḡmetu’llāhi ‘aleyh-*

‘Arıc-i süllem-i mināre-i ‘ālem-i beḡā

Ve dāric-i cāmi^c-i şehristān-ı ‘uḡbā¹¹⁸⁹

¹¹⁸⁹ Varak 67-b'nin derkenarında Mehmed Fahreddin Efendi'nin hattıyla bu ibare kaydedilmiştir.

{8. RAVZA – RAVZATÜ’L- ‘ÂŞİKÂN U VEYSİYYÛN
U DEDEGÂN U ZÂHİDÂN}

[68-a] , [68-b]¹¹⁹⁰

¹¹⁹⁰ 68-a ve 68-b varakları müellif tarafından boş bırakılmıştır.

(MAṬLAB:)

[69-a]

Muḳaddime-i gürūh-ı ‘āşıkān u veysiyyūn ve abdālān-ı dedegān ve zāhidān -

ḳaddesa’llāhu esrārahum ve raḥimehumu’llāhu Te‘ālā ve nevvare merāḳidhum-

Ve bu gürūh-ı pür-şükūh mā-beyninde dünyānın fenā ve bī-bekā olduğı(nı) idrāk idüp zühd ü şalāḥ ve sālīk-i rāh-ı felāḥ olan zevāt daḡi derc olundu. İşbu ravza-i rābī^{de1191} āti’z-zıkr gürūh-ı pür-şükūhuñ ṭavr u ṭarzları ḡarekāt u sekenātlarından ve ne fırḡa-i cemīle oldıḡlarından ‘uḡūl-ı ḡāşiremiñ fehm ü idrāki miḡdārı bir muḳaddime serd idüp beyān idelüm. Ve min’allāhi’l-‘avnu’t-tevfıḡ. Ma‘lūm ola ki veysiyyūñ deyi bu ṭarīḡat-i ‘aliyye ricālī beyninde şol zevāta ta‘bīr iderler ki şūret-i zāhirde muḳaddime-i meşāyiḡde beyān olunduğı vech üzre bir mürşide irāde getürmemüşler. Ancak feyż-i ezel ḡaḡlarında sebḡat idüp ḡāşşaten cānib-i cenāb-ı feyyāz-ı ezel ve melik-i lem-yezelden kendülere füyūzāt-ı Perverdigārī bilā-vāsıta vāsıl olup dem-be-dem zencīr-i muḡabbet ile süy-ı Rabbü’l-‘izze müncezīb olup yevmen fe-yevmen ḡubb-ı süy kendinden izāle olup semīrū’l-leyālī zıkr ü fikrle kendülere bir ḡālet-i ḡarībe zuhūr idüp kendü daḡi neye uğradıḡın bilmeyüp

من می روم قلاب می کشد¹¹⁹²

müfādınca herbir nefesde ḡarīnleri müzdād ve min-ciheti’d-dünyā perīşāniyyetleri ziyād-ber-ziyād olur. Bunlara meczūb sālīk ta‘bīr iderler. Eger ol ḡālde iken bir merd-i pür-zūra teşādüf idüp anı ol ḡālden ric‘at itdürüp cem‘ü’l-cem‘a vāşıl iderse şaḡv-ı maḡz zuhūr idüp kendüden istifāde daḡi mümkün olur. Lākin bu ḡāle cezbe-i maḡz ile vāşıl olanlarıñ rücū‘ı nevādirdendir ve bu zümreye “*mecāzibīn-i ilāhī*” daḡi dirler. Bu

¹¹⁹¹ Bu bölüm metnin 8. Ravzası olmasına rağmen müellif sehven 4. Ravza demiştir.

¹¹⁹² Sa’dī-i Şirāzī’ye ait olan bu beytin aslı şöyledir:

سعدی! چو جورش می‌بری نزدیک او دیگر مرو

ای بی‌بصر! من می‌روم او می‌کشد قلاب را

<https://ganjoor.net/saadi/divan/ghazals/sh8#bn10> (Erişim 22 Eylül 2022)

fırkaniñ yakındısından ve gönülleri kırılmasından gâyet zarar gerekdir. Zîrâ en-lâ yünkaşında münfa‘ il oldığını ħarâb u ber-bâd ider ve bunlardan istimdâd eylemek ve ünsiyet eylemek ‘ayn-ı ħaṭâdır. Zîrâ kendülerde kemâl olmadığından himmetleri daḥi perîşāniyet îrâş ider. Ve gürûh-ı ‘uşşâk o zât-ı kerîmlerdir ki bu ṭarîkat-ı ‘aliyyede bir mürşid irâde getürüp ħîn-i sülûkunda mûşıl u Ḥaḳḳ olan cezbe zuhûr ider. Ol ħâlde ya mürşidi vefât ider yâĥud şeyĥinde sâliki cezbeden almağa kuvvet olmaz. Ol ‘aşîk cezbede qalup yevmen fe-yevmen âteş-i ‘aşkı ve cezbe-i şevkı ziyâde olup âh u efġân feryad u fiġânla ve sūznâk kelîmâtla;

حاصل عشق این سه سخن بیش نیست

سوختم سوختم سوختم¹¹⁹³

zemzemesiyle ne fikr-i dünyâ ne kayd-ı uĥrâ tâ ħaşre kadar bu sekrân ile qalurlar. Egerçi kendülerini bu cezbe ve ‘aşq selâmete ırgürür lâkin bir âĥara fâ‘ideleri olmaz ve aĥvâlleri ve ħarekât u sekenâtları taqlîd olunmaz ve sâlikân-ı râh-ı Ĥudâya sözleri delîl ve özleri rehber olmaz. Zîrâ kendüleri cazbede olduğından ba‘zen ħatarnâk kelâm şudûr ider. Anlar ma‘fuvdur lâkin muqallidi ħilâfınadır. Meşelâ Manşûr ħazretlerinin ħâl-i cezbesinde “ene’l-ĥaḳḳ” buyurdıkları her ne kadar mü‘evvel ise de yine erbâb-ı zâhir ‘indinde ġayr-ı maḳbûldür. Ve Eşref-zâde ‘Abdu’llâh Rûmî ħazretlerinin

Benem ol dâ‘imü’l-bâķī

Göründüm şûretâ insân

buyurdıkları kezâ ve kezâ bu mişillü kelâm-ı ‘aşq u cezbe mürîd-i mübtedîlere delîl olmaz. Filân zât şöyle buyurdu ben daḥi dirim, dinmez. Bu ħuşûşda söz qatı çokdur. Tafşîli ba‘zı tarîkate dâ‘ir olan risâlelerimizde beyân olunmuştır. Ve in-şâa’llâhu Te‘âlâ ‘ömr müsâ‘ade iderse daḥi ħaḳâyıqları beyân olunsa gerekdir. Hemân bu muḳaddimeden maḳşûd olan veysiyyûn ve ‘uşşâk ne mişillü zevât-ı kirâmdır şöyle bir nebze beyân olundu.

وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقُّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ¹¹⁹⁴

¹¹⁹³ “Aşkın neticesi üç sözden başka bir şey değildir

Yandım, yandım, yandım” Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Divân-ı Sems*, 1768. Gazel

<https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/sh1768> (Erişim 24 Eylül 2022)

¹¹⁹⁴ el-Ahzâb 33/4. (Hak ve hakikati Allah söyler, doğru yolu da O gösterir.)

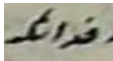
(MAṬLAB:)

Bıñarbaşı kırbında Hâcî Çıplak kırındaşı dervîş Muḥammed ‘Alî (1195?)

Bıñarbaşı kırbında Hâcî Çıplak kırındaşı dervîş Muḥammed ‘Alî, evā’il-i ḥāletde tarîk-ı ‘aliyyeye intisāb idüp merķūm leyl ü nehār tilāvet-i Kur’ān-ı ‘Azîzül-Ġaffār ile meşğul iken kendüye cezbe-i ilāhî zuhūr idüp mā-sivāyı ve Hakk kıpusına yapışup berk ilā-āḥiri’l-‘ömr zıkr ve terk-i fıkr ile ‘ömrî āḥir olup biñ yüz toḡsan beş senelerinde ‘āzim-i gülzār-ı cinān ve vāşıl-ı tecellî-i Ḥannān olup Bıñarbaşı Kıbristānı’nda medfūndur. ‘Azîz-i mezbūrdan vāfir ḥarîk-ı ‘āde zuhūr eylemiştir. Cümleden biri:

Ve min-ḥavāriḳātihi: Kemāl-i cezbesi hengāmında kırındaşı Hâcî Çıplak merķūmı ber-taḳrîb Āsitāne-i ‘Aliyye’ye getürüp bîmār-ḥāneye kayd u bend itdürüp kendü Burusa’ya ‘avdet dā’iyyesiyle iskeleye gelüp nevbetlü Mudanya sefinesine süvār olduḡda görür ki kırındaşı sefineniñ bir tarafında keştî-i ḡayālî deryā-yı mişāle şalup oturur. Gerü ‘avdete cesāret idemeyüp o zamān meczūb-ı ilāhî olduḡı kırındaşına ‘ıyān olup ba’de zālik kayd mażarratından bî-kayd olmuşdur.

Ve min-ḥavāriḳātihi: Bir târiḡde Burusa’da bir ‘aẓîm tâ’ün zuhūr idüp aḡşam bîmār olan şabāḡa kadar dārü’ş-şifā-yı cinānda timār olur idi. O anda bir aḡşam āsitān-ı felek-āşiyān Ḥazret-i Ġazzî’ye gelüp kendü kendüye kelām-ı mu‘ammā söyler iken yevm-i şüm nevbet-i zen ḡarābe-rūsūm feryāda āḡāz eyledikde cedd-i karîbim Şeyḡ Muştafā en-Nesîb ḡazretleri “ Muḥammed ‘Alî, o ḡayvān ne söyler?” deyü [69-b] deyü istifsār buyurduḡlarında “ Yarın ḡānenizden iki cenāze ḡurūc idecek.” deyü söyler didikde dā’irede ḡaste olmadıḡından ḡāyet müte’ellim olup dergāh-ı ḡazrete (...) ¹¹⁹⁵ niyāz eylemişler fi’l-ḡaḡıḡa şabāḡa kadar iki ‘Arab cāriye müteveffıye olup defn olduḡı meşhūrdur.

(MATLAB:)

Münzevi el-Hâc Muhammed Efendi en-Nağş-bendî (1203)

Münzevi el-Hâc Muhammed Efendi en-Nağş-bendî, ‘azîz-i müşârûn ileyh Aydın Güzelhîşâr’ında ahsen-i taqvîm-i vücûda gelüp ‘ilm-i ma‘ârif sa‘y u taşîle ğayretten sonra tarîkat-ı ‘aliyyeye daħi meyl ü muhabbet idüp Trabzânî Şeyh Muhammed Efendi ve Şaçlı Ahmed Efendi ki tarîk-ı Nağş-bendiyye‘niñ her biri vaqtinde ferîdi ve zümre-i vâşılânîñ vaħîdi idi. ‘Azîzân-ı mezbûrândan seyr ü sülûk ve vâşıl-ı hidâyet ü ‘inâyet-i Mâlikî’l-mülûk olup bir zamân seyr ü seyâhat-ı diyâr-ı memleket iderek nihâyetü’l-emr maħrûse-i Burusa‘da mütemekkin şûretinde bir menzilde ğüşe-nişîn-i inzivâ ve dîde-bân-ı râh-ı Hüdâ iken muħibbu’s-sulehâ ve’l-‘ulemâ Dede Lûtfu’llâh Efendi meyl ü muhabbet idüp hâneleri ħurbında maħşûş bir maħall-i hâlî ta‘yîn eyleyüp ‘azîz-i merķûmı anda miħmân ve ħidemât-ı lâzîmesine dâmen der-miyâñ ve şöħbet ü şerefleriyle ferîhü’l-cenân iken biñ iki yüz üç senesi evâsıtında murğ-ı rûh-ı pür-fütûhı keşt-zâr-ı sivâdan murğ-zâr-ı beķâyâ rıħlet idüp Mevlevî-hâne ħarşusunda mezâr-ı mübârekleri ma‘lûm ve sikke-i pür-destâr-ı Mevleviyye ile mevsûm îķâd-ı ħanâdili leyâlî-i mübârekede aħıbbâsına melzûmdur.

Hâluhu: ‘Azîz-i mûmâ-ileyh ğâyet ‘âbid ü zâhid ve mücâhid ü sâķit idi.

Beyt

ادب تاج است از نور الهی

بنه بر سر برو هر جاه که خواهی¹¹⁹⁶

¹¹⁹⁶ “Edep ilahi nurdan bir taç gibidir,
Onu başına koy da nereye gidersen git.”

müfâdınca mübârek ayağını uzatmamıştır. Hattâ vefâtında kıbleye karşı iki dizi üzre ve teslîm-i rûh buyurduklarından hîn-i ğaşllarında med mümkün olmayup tâbûta dizleri bükülü koyduklarından tâbût üzerine pûşîde olan şalıñ altında mübârek dizleri ne halde olduğu müşâhede olunur idi. Hattâ bu fakîr cenâzeleri namâzına hâzır olduğumda re'sü'l-‘ayn müşâhede eyledim.

Hâluhu: Ahıbbâsından hayli kerâmâtı menkûldür. Lâkin haķîkatı ve tafşîli üzre vâķıf olmadıĝımdan taħrîre cesâret olunmadı.

Hâluhu: ‘Azîz-i merķûm ikindiden sonra kimesne ile ülfet eylemezler idi. Tâ vaķt-i đuhâya kadar vaķt-i đuhâdan yine ikindiye kadar züvvâra nûvâziş-i luţf buyurup ba‘de’l-‘aşr ihtifâ’iderler idi.

-Raĥmetu’llâhi ‘aleyhi raĥmeten vâsi‘a ve nevvera’llâhu merķadehu ilâ-yevmi’l-kıyâm-

(MAṬLAB:)

Şeyh Süleymân el-Ḥalvetî (1203)

Şeyh Süleymân el-Ḥalvetî, Burusa‘da kâdem-zen-i ‘âlem-i şuhûd olup temyîz-i nik ü bede muḳtedir olduğda tarîḳ-ı Ḥalvetiyye‘den Ḥazret-i Mısrî dergâhı şeyhi Şahfî-zâde Şeyh Aḥmed Efendi‘ye intisâb idüp ḥîn-i sülûkunda cezebât-ı rahmâniyye kendüye ğâlib olup baḥr-i ‘amîḳ-ı istiğrâḳdan kenâr-ı şahve-i meveddet mümkün olmayup gâh şûret-i şahve ve gâh sîret-i cezbede peymane-i ‘ömri şarâb-ı ecel ile pür olduğda (1203) vâsıl-ı rahmet-i Ḥaḳḳ olup Çınarönü ta‘bîr olunur maḥallerde medfûn ve rahmet-i Yezdân’a maḳrûndur.

(Târîḥ)¹¹⁹⁷

Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

*Düşdü bir cevherle târîḥ Faḥriyâ fevti için
Şeyh Süleymân Efendi “hû” diyüp buldı yerin*

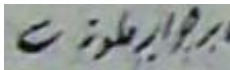
¹¹⁹⁷ Bu tarih beyti varak 68-b’nin derkenarında verilmiştir.

(MATLAB:)

Oyun Dede-nām Muşţafā Baba (1209)

Oyun Dede-nām Muşţafā Baba, Hāzret-i Hākkı -*ḳuddise sırruhu*- Zāviyesi şeyhi Hikmetī Efendi'den nūş-ı ke's-i tarikat idüp hengām-ı seyr ü sülūkunda vādī-i cezebātdan bir nev' şahrāya uğramışdır ki bu edvārın halkı bir mişlini ne görmüş ve ne işitmiş bir tavr-ı ğarīb ve bir hey'et-i 'acīb üzre rū-nümā olup bu vādī-i reng-i buḳalemūnda bir zamān geşt-i güzār idüp āhir-i kār Bınarbaşı'nda Destūr-h'ān Tekyesi ta'bir olunur maḥall-i mebrūrı kendüye tesettür-i perde-i ḥayāl-i bī-melāl idüp āhir 'ömrine birkaç gün ḳalıncaya ḳadar anda mihmān olup nihāyetü'l-emr "*Kişi şoyunduğı yerde giyinmek gerek.*" fehvāsınca Hikmetī Efendi Zāviyesi'ne varup anda nā-mizāc ve me'yūsü'l-'ilāc bir iki gün mihmān olup murğ-ı rūhı ḳuyūd-ı ta'alluḳāt-ı sivā kafesinden ḥalāş ve maḳrūn-ı ervāh-ı muḳaddese-i ḥāşşü'l-ḥavāşş olup zāviye-i mezkūre civārında olan Mu'allim-ḥāne pīşgāhında medfūn ve raḥmet-i Yezdān'a maḳrūn olmuştur.

Ve min-eṭvārihi'l-'acībe: Ḳaşīrū'l-ḳāme, za'ifü'l-vücūd idi. Meyānında otuz kırk zirā' miḳdārı bir kemeri var idi. Anda üç beş meşşāt, birkaç ḳaşağı, birkaç bıçak, birkaç şış, bir iki ḥançer, bir iki kebīr bıçak tezyīn ider idi ve boynunda ḳayışlar ile aşılmış bir iki ḡaddāre, bir iki topuz ve kılıç [70-a] üç beş torba ve ṭağarcık herbirinde bir nev' şey ḳonmuş ve bir filinta tüfenk ve dört beş kebīr şu ḳabağı, bir pārecik kibrit, meşe kürek kömür ḥāşılı cemī'-i levāzimıyla ḳahve ṭaḳımı birinde, peynir etmek ve mevsim mīvesi birinde, āb-ı pāk birinde, zuhūr iden fütūḥāt ve birinde envā'-ı şeker ve iki a'lā leblık ta'bir olunur ālet-i ṭarab ve elinde ḥallaḳ yayı resminde bir ağaç germiş birine birkaç tel germiş, aña ziller geçirmiş, ešnā-yı rāhda anı taḥrīk eyledikçe şadāsı 'ayyūḳa çıkar ve cümle ṭaḳimāt üzerinde bir (...) ¹¹⁹⁸ mülevvenesi eṭrāfına ḳadır mişāli

sāye şālmiş ve elinde bir kāmışdan ‘aşā, üzerinde bir kandīl geçirmiş, eyyām-ı münevverede yakup gezer idi. Başında bir kılıcı(?) külāh, üzerinde şümle şarılmış ve dizlerinde envā‘ ı çuka kenārından tolaqlar ve yanında dülger ālātı bir torba ile hāzır idi. Yolda bir yıkılmış divār görse anı vüs‘i kadar ta‘mīr ider idi ve bir zevkına geldikde evvel leblikleri çalar idi. Muhaşşal-ı kelām özünde olan taqım u ālāt tahrīre şıgmaz ve kāle gelmez. Hīn-i fevtinde ber-düş eylediği ālātı iki hayvāna yük olmuş, dīde-i cihān görmüş. Ġāyet zarīf ü nāzik ve müferrih bir zāt idi.

Ve min-kerāmātihi: Hāl-i marazında ba‘zı ahibbāsının hātırına gelür ki eger bu zāt göçerse bu kadar eşyāsı üzerinden niçe soyulmalu deyü endīşede olduklarından vefātından birkaç sâ‘at evvel ol kuşağı ve tūğla (?) cümlesini üzerinden çıkarup mevte āmāde olup ‘alāyıkdan mücerred ü teslīm-i rūh eylemiştir.

Ve min-kerāmātihi: Āsitānemiz imāmı Hācī Halīl Efendi‘den menkūldür ki Āsitāneden gelürken fırtınaya tuşulup “Eger hālāş olursam Oyun Dede’ye on iki para nezrim olsun” deyü va‘d eylemiş. Burusa’ya gelüp dükkānına oturduğu sâ‘at Dede-i merkūm gelüp “Şu bizim on iki para nezri vir.” diyüp almıştır.

Ve min-kerāmātihi: Dervīş Muhammed‘den menkūldür ki birgün hāl-i şabāvetinde h̄ācede okur iken cānı taḥīn ḥelvāsı ve etmek isteyüp h̄āceden firār ve Meydāncık Köprüsi yanında olan Namazgāh semtine geldükde Oyun Dede rast gelüp hemen eline bir miqdār taḥīn ḥelvāsı ve bir pāre pide virüp “Var mektebe git.” deyü bir sille urup ‘avdet itdirmiş.

Ve min-kerāmātihi: Birgün “Ben bugün Mehdī oldum, ḥurūc eyledim.” deyü çārşuda giderken aşḥāb-ı ta‘aşşubdan bir kimesne “Bu dīvānedir.” deyü Burusa Tīmār-hānesi’ne üç gün haps itdirdi. Ba‘de zamān o zātı daḥi ber-kefālet māddeşiyle Āsitāne-i ‘Aliyye’de Nakīb Başçavuşı konağında üç sene haps eylediler.

Kerāmātihi: Ve bir kimesne ‘arza mebni kendüyi darb eyledi, bir zamān esīr olup bir gözi kör oldu. Kendinden zūhūr iden ḥavārık-ı ‘ādeniñ ḥadd ü ḥesābı yokdur.

Hāluhu: Eline geçen fütūhātı hālını bildiği fuḥarāya virir idi ve bir meclise gelse ahibbāya şeker bahş ider idi. Tavr u tarzı kendüye maḥşūş bir zāt-ı sūtūde-şifāt idi.

-Raḥmetu'llahi 'aleyhi raḥmeten vāsi'a-

(MAṬLAB:)

Ḥazret-i Emīr -*ḫuddise sirrruhu*- Türbedârı Muḥammed Dede (1211)

Ḥazret-i Emīr -*ḫuddise sirrruhu*- türbedârı Muḥammed Dede, ṭarīḳ-ı Eşrefiyye'den ḥānedān-ı raşīḥu'l-bünyān-ı Eşrefiyye'ye intisāb idüp sinīn-i 'adīde Eşref-zāde Efendi Āsitānesi'nde fuḳarānıñ ḳahve ḥidmetinde olup ba' dehu Emīr Sulṭān Türbe-i Şerīfi ḳurbında olan ḥücrede ḳarār idüp leyl ü nehār 'ibādet ü zıkr ü fikrden mā' adā ḥuṭū(t)da celīler tezhīb ider idi. Ve tekāyā ve zevāyā ve cevāmi'a āvīze ider idi. Türbe-i ḥazretde ve Eşref-zāde Āsitānesi'nde ḳatı vāfir yazıları vardır. Ḥalīm ü selīm ve baḳiyyetü's-selef bir kāmīl zāt idi. Biñ iki yüz on bir tārīḥinde ḥurūfāt- a' zā-yı cevāriḥa ḥatt-ı buṭlān keşīde vü sākī-yi vaḥdet elinden cām-ı vişālī çespīde olup Emīr Sulṭān Merākidi'nde pinhān ve 'ālem-i sivādan nihān olmuştur.

-Raḥmetu'llahi 'aleyhi raḥmeten vāsī'a-

(MATLAB:)

Eşref-zâde ‘alemdârı Süleymân Dede (1212)

Eşref-zâde ‘alemdârı Süleymân Dede, Eşref-zâde ‘İzze’ d-dîn Efendi müte‘allikâtından merhûm ‘Abdü’l-kâdir Efendi bendelerinden olup dâ’imâ zıkr ü fikr ile meşgûl ve ekserî Namâzgâh-nâm maķâm-ı mübâreke çenâr sâyesinde âsâyiş üzre idi. Baķiyyetü’s-selef bir pîr-i rûşen-zamîr idi. Cümle günleri Âsitâne-i Eşrefiyye’de meyân-ı halka-i tevḥîde girüp kemâl-i ‘aşķ u şevķle zıkr iderken kendüye ḥâl gâlib olup vâdî-i istiğrâķa ḥıram ider idi. Sancağ-ı şerîfî bir maḥalle çıkardıklarında merķûm çeker idi. Ammâ bir tavrile ḥâmil olur idi ki ke-ennehu bir serv-kâmet evlâda babası ne vechile şarılup der-âgûş iderse ‘aynı öyle kucaķlayup zikre meşgûl getirür idi. Ve yine aralık aralık şancaķ çekerken kendüye ḥâl gelür idi. Ḥattâ Eşref-zâde [70-b] ‘Abdü’l-kâdir Efendi ḥazretlerinin vefâtı günü cenâzeniñ önünde ‘alem-i şerîf kucağında gelürken, Meydancıķ Kôprüsi üzerine gelürken, âteş-i iftirâķdan kemâl üzre cezbe gelüp bir kerre nice “Yâ Hû” didi ise sîneleri çâķ eyledi ve müstağrakü’l-ḥâl iki gözleri kapalı serv-i ḥıramân gibi şancağ-ı şerîfe şarılup medhûş [u] bî-hûş muşallâya ķadar geldi. Bu ḥâlet-i cemîle kerâmâtındandır ki bu ḥâl ile gidüp sancağ-ı Eşrefiyye -*ḡuddise sırruhu*- berâber iken bir maḥalle ilişdirmeyüp götürür, getirür idi. Ve ḥurde-i ṭarîķa ‘ârif idi. Ḥattâ bir pençsenbe gicesi zümre-i ‘uşşâķdan ve erbâb-ı zıkr ü tevḥîd âteş-pâre yigirmi otuz ķadar dervîşân cem’ olup Selâmî Tekyesi’ne kendisin ve zümre-i ‘âşıkân cem’ oldaķı şöyle me’mûl olur idi ki ḡâyet şevķli bir tevḥîd meclîsi ola. Bi-ḡikmeti’llâhi Te’âlâ ebred min-selc bir meclis olup her ne ķadar âteş-i tevḥîdi şu‘lelendirmeye ķaşd u sa‘y olundı ise ķâr-ger olmadı. Çâr u nâ-çâr meclis tamâm olduķdan soñra bir meh-tâb idelim cümleten namâzgâha. Nışfu’l-leylde temâşâya çıkup Süleymân Dede cenâblarını anda murâķabede bulduķ ve cümlemiz şem‘-i mâh-ı meclîsine cem’ olup şoḡbet eyler iken merķûm daḡi ḡâḡ şoḡbet ider ḡâḡ murâķabe ider idi. Bu ḡâlde iken istiğrâķa vardı. Bizler daḡi beynimizde meclis-i tevḥîdde vâķi’ olan bürüdetden baḡş eyledik ki “Ne ḡarîb esrâr oldu böyle, cem’iyyetde bu bürüdet neden oldu?” der iken merķûm beyne’n-

nevm ve yaķaķa “ Baba var ise(?) i i nizde  b-destsiz  dem olmak gerekd r. Z r  meclis-i tev  idde bir  b-destsiz  dem bulunsa tev  idi  env r   u led r olmaz.” diy p yine isti r  a vardı. Bi  iki y z on iki senesinde le ker-i a   s    lem-i iftir  a  alem  aldırıp c m-ı vi  ali n   eylemi dir. Deveciler Me  abiri’nde¹¹⁹⁹ ma sel-i fu ar ya  ar b med  n ve ra met-i H    a (ma r ndur.)

-Ra metu’l  hi  aleyh-

¹¹⁹⁹ Def n yeri bilgisine ek olarak m ellif tarafından derkenarda kırmızı m rekkeple  u bilgi de kaydedilmi tir: “Namaz  h C mi’i p  -i cihetinde me  abirde med  ndur.”

(MAṬLAB:)

Cāmi‘ -i Kebīr şalā-kārı Muştafā Efendi (1220)

Cāmi‘ -i Kebīr şalā-kārı Muştafā Efendi, maskaṭ-ı re’sleri Cebel-i Cedīd’den olup bir zamān Yazıcı-zādeler dā’iresinde eylenüp ba‘ dehu Ṭapu-nām kıaryede te’ehhül idüp bir müddet anda pīşe-i enbiyā - ‘*aleyhimü’s-selām*- olan şubānlık ider iken bir gün Cāmi‘ -i Kebīr’e namāza gelüp kayınpederim merḥūm ‘Abdu’r-raḥmān Efendi mü’ezzin olma takrībi anıñ şadā-yı ḥūbına ta‘aşşuk idüp hergün şabāḥ namāzı Cāmi‘ -i Kebīr’e Ṭapu’dan gelüp ba‘ de edā’ü’s-şalāt yine ‘avdet idüp vaḳt-i işrāka kadar Ṭapu’ya gelüp şubāniyyet ḥidmetine daḥi fütūr virmeyerek ‘ale’d-devām on dört sene bu minvāl üzre yaz u kış Cāmi‘ -i Kebīr’e şabāḥ namāzına gelürken ehli vefāt idüp iki tāne şabī evlādı kaldı. Namaza gitse anlar feryad ider, gitmese olmaz. Ḥāşılı bir heybe peydā idüp çocukları heybeye koyup omuzına urup berāber namāza getürür iken birgün şabāḥ karanlığı Murādiye’de Baḥrī Tekyesi önünden geçerken görür ki tekve kapısı açık. Kapu ardında iki zāt oturmuş şarāb içlerler. Merḥūm Muştafā Efendi’ye “gel” diyüp yanlarına da‘vet idüp yedlerinde olan ḳadeḥi eline virüp şürb eyleme tekliḥ eylediklerinde, merḥūm ḡāyet zühd ü şalāḥından şarāb ḳannidüp içmeden ibā’ vü imtinā‘ eyledikde kerrātla tekrār ibrām eylediklerinde ḳabül eylemeyince “ Sen bizi otuz seneden şoñra bulursun!” deyüp gözünden nihān olduklarında erenlerden oldığı fehm ü idrāk ider ammā çe fā’ide? Cāmi‘ -i Kebīr’e kemāl-i muḥabbetinden münādī-i şalāt olup ḳable’l-ezān dāvūdī şadāyla çarşu başlarında “şallū şallū” deyü nidā eyledikde taḥt-ı ‘arşda olan melek, şadāsından nümünedār olup ümmet-i Muḥammedi şalāta muraḡḡıb olur idi. Eline her ne kadar min-ciheti’l-ḥelāl fütühāt ve nüzūrāt geçerse tesbīḥ alup fuḳarāya virir idi ve aḥbābına hediye ider idi. Ḥattā bir ‘irfān tesbīḥi daḥi bu faḳırde yādigārdır. Ve mekteplerde ve medreselerde ṭālib-i ‘ilm olan fuḳarāya Muşḥaf-ı şerīf alup hediye ider idi. Kendü dā’imā bir ‘abā ile tesettür ve sāde etmege ḳanā‘at idüp eline her ne girerse bu mişillü ḥayra şarf ider idi. Cebābire vü ḳaleme vü mürābiḥden akçe almaz idi.

(Aḥvāluhu) Bir zamān ḥānesinde bir mezār qazup anıñ içinde beytütet ider idi. Ve'l-ḥāşıl şalāḥ-sīmā vechinde lāmi‘ ve nūr-ı tevḥīd cebhesinde sātı‘ qaşırü'l-kāme, laṭifü'l-kelām, keşirü's-selām bir mübārek zāt idi. Biñ iki yüz yigirmi senesi vefatı gününün gicesi bizim āsitāneye gelüp oğlu dergāhımız imāmı olma ḥasebiyle o gice dergāhda qaldı ve şabāḥa qadar “ Efendim, oğlum ‘Abdu’r-raḥmān saña emānetdir. Ve yarın bayrāmdır, yarın bayrāmdır in-şāa’llāhu Te‘ālā yarın mu‘āyedeye gideyim. Aḥbābı ziyāret ideyim.” diyerek şabāḥ oldı. “Varayım bugün bayrāmdır, aḥbābı ziyāret edeyim.” diyerek çıkup [71-a] gitdi. Gökdere maḳsemi taraflarına varup ol semtlerde gezerken; الموت تخفة المؤمن¹²⁰⁰ müfādınca taraḫ-ı Bārī’den kendüye mevt hediyyesi resīde olup anda cām-ı nūş-ı mevt eylemiş. “Bugün ‘iddir, bayrāmdır.” didigi bizlere rumūz imiş ki ya‘ni “ Bugün Ḥaḳḳ’a vuşlatım ‘ididir.” demek imiş, şoñra fehmi olundu. Zīrā mü‘miniñ beş ‘idi vardır. Biri de āḫirete imānla teşrīf eyledigi gündür. Her kim ki āḫirete imānla gider o gün ‘iddir.

-Allāhümme yessirlenā ve’li-cemī‘i’l-müslimīn-

Bıñarbaşı Meḳābiri’nde Emīr Sultān Servi ta‘bīr olunan serviñ sāyesine qarīb serv-āzāde-i vücūdı ḥāḳde pinḥān ve rūḥ-ı revānı eşcār-ı cinān üzre ḫirāmān olmuşdur.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyh-

¹²⁰⁰ Ölüm mü’minin hediyesidir.

{9. RAVZA – RAVZATÜ’Ş- ŞÂ‘İRÂN}

MAṬLAB:

[71-b]

Muḳaddime-i gürūh-ı pür-şükūh-ı şā' irān-ı şīrīn-zebānān 'azbu'l-lisānān

Zümre-i şā' irān iki nev' üzeredir:

كما قال تعالى في صورة الشعراء

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴿٢٢٤﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ¹²⁰¹

Bu āyet-i kerīmede naşş-ı şerīfīn müfīd olduğu vech üzre şu'arānīn bir nev' i şāliḥūn ve bir nev' i dāllūn u muḍillūndur. Egerçi bu āyet-i kerīme zamān-ı sa'ādetde olan şu'arā-yı İslām ve şā' irān-ı kefare ḥaḳḳında nāzil olmuştur. Lākin el-ān ve ilā-āhiri'z-zamān her ḳangı şā' ir ki ḳangı nev' in meslekine sālīk ola anlarıñ ḥaḳḳında olan va' d (u) va' id ve medḥ ü zemmiñ taḥtında dāḥil olur. Zīrā zamān-ı sa'ādetde şu'arā-yı şanādīd-i Kureyş ehl-i İslāmı zemm ü ḳadh birle envā' -ı nā-sezā hezeyān-ı gūyān olur idi. Sūy-ı seniyye-i mü'minīnden daḥi 'Abdu'llāh bin Revāḥa ve Ḥassān bin Şābit, Ka'b bin Mālīk ve Ka'b bin Züheyr anlara muḳābele ve men' buyurup sefīle-i muḥārebe mişillü eş'ār-ı menḥūserine eş'ār-ı mümtāz-ı dilberāne ile muḥārebe ve muḳātele iderler idi.

¹²⁰¹ eş-Şu'arā 26/224-227. (Şairlere gelince, onlara da yoldan sapanlar uyar. Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmez misin? Ancak iman edip dünya ve āhiret için yararlı işler yapanlar, Allah'ı çokça ananlar ve haksızlığa uğratıldıktan sonra kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, neye nasıl dönüşeceklerini yakında görecekler.) Müellif, Âyet-i Kerîmenin şu kısmını yazmamıştır: “وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا”

كما روى عن كعب بن مالك رضى الله عنه ان المؤمن يجاهدو بسيفه و لسانه¹²⁰²

Bu zāt-ı kerīmler ki i‘lā-yı kelimetu’llāh ve i‘āne’-i Rasūlu’llāh için eş‘ār tekellüm buyururlar. Şu‘arânın zümre-i feseķasından müsteşnâdır.

Ta‘rif-i Şi‘r: Şi‘r ta‘bîr eyledikleri envā‘-ı kelāmdandır. Faķat vezn ü ķāfiye vü ‘arūza mütābaķatı mülābesesiyle şî‘r ta‘bîr eylediler. Kelāmın hüsñ ü ķabîhi olduğı gibi şî‘riñ de hüsñ ü ķabîhi vardır.

كما روى عن عائشة رضى الله عنها انها قالت قال رسول الله صلى الله عليه و سلم الشعر بمنزلة الكلام

فحسنه كحسن الكلام و قبيحه كقبيح الكلام¹²⁰³

ve dağı şî‘riñ ta‘rifi, ķaşd ile ve feşāhat ve belāğat icrā iderek inşād-ı eş‘ār eylemekdir. Ķur‘ān-ı ‘azīmü’ş-şānda Cenāb-ı Kār-sāz-ı ‘ālem ve ‘ālemyān -*celle şānuhū*-, Ĥazret-i Evvel-i āfāķ-ı ufķ-ı lāhūt -*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*- ĥazretleriniñ şānında;

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ¹²⁰⁴

buyurulduğı, fuşāhā-yı ‘Arab Ĥazret-i Sultānü’l-Enbiyā -*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*- Efendimiz için “ Şā’irdir, Ķur‘ān-ı ‘azīm dağı şî‘rdir, inşād-ı şî‘r.” buyurup “Cebrā’il -‘*aleyhi’s-selām*- vāsıtasıyla taraf-ı Rabbü’l-‘izzetden vahy olunur.” buyururlar deyü Ķur‘ān-ı Kerīm’i kelām-ı beşer ĥaml eylediklerinden وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ

ile kelām-ı elem-encāmları men‘ olundu. Ve lisān-ı dürrer-bār-ı Seyyidü’l-beşer -‘*aleyhi’s-selām*-dan aşlā şî‘r şādır olmamışdır. Eger kelām-ı mevzün min-ğayr-ı ķaşd şudür eyledi ise de yine ķā’ide-i ‘ārüz üzre ya noķşān ya ziyāde olur idi. Ĥattā yevmen-mine’l-eyyām¹²⁰⁵ كفى بالاسلام والشيب للمرء ناهيا

¹²⁰² Ka‘b bin Malik’ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir: “Mü’min kılıcı ve diliyle cihad eder.”

¹²⁰³ Âişe’den (ra) rivayet edildiğine gör Hz. Peygamber (sav) şöyle demiştir: “Şiir sözün evidir. Güzeli sözün güzeli gibidir, çirkini sözün çirkini gibidir.”

¹²⁰⁴ Yâsîn 36/69. (Biz ona şiir öğretmedik; zaten ona yaraşmazdı da. Ona vahyedilen, ancak bir öğüt ve apaçık Kur’an’dır.)

¹²⁰⁵ “Yaşlılık ve İslâm, kişiyi kötülüklerden alıkoyucu olarak yeter.”

buyurduklarında, Hâzret-i Şiddîk-ı Ekber -*raḍiya'llāhu 'anh*-hâzretleri: “ Yâ Rasûla'llâh, bu siyâk üzre كفى الشيب للمرء ناهيا¹²⁰⁶

demişlerdir.” buyurduḡda yine sa'âdetle: كفى الإسلام والشيب للمرء ناهيا¹²⁰⁷

buyurup, hilâf-ı kâ'ide-i vezn tekellüm buyurduklarında Şiddîk-ı Ekber hâzretleri:

اشهد انك رسول الله وما علمك الشعر وما ينبغي لك¹²⁰⁸

ile taşdîk eylemişlerdir. 'İlm-i 'arûzda kaçd şartdır. Min-ğayr-ı kaçd şudûr iderse şî'r daḡi dinmez. Nitekim şâhib-i şerî'at Efendimiz'den min-ğayr-ı kaçd

انا النبي لا كذب انا ابن عبد المطلب¹²⁰⁹

kelâm-ı şerîfî şudûr eylemişdir. Ve Qur'ân-ı Kerîm'de daḡi min-ğayr-ı kaçd kelâm-ı mevzûn vardır. Besmele-i şerîf mevzûndur. Tahrîr-i cüz-i matvîdendir.

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا¹²¹⁰

naẓm-ı celîli daḡi mevzûndur. Lâkin min-ğayr-ı kaçd teşâdüfidir. Binâ'en'aleyh “'İlm-i 'arûz bilmek zarûrât-ı 'ilm-i dîniyyedendir.” demişler. Şî'r ve şu'arâ ahvâli icmâlen beyân olunduḡı mişâli bir nebze daḡi şu'arâ-yı tâḡûn ve tâbi'-i 'adûn kime dirler anı keşf idüp itmâm-ı kelâm idelim:

¹²⁰⁶ “Yaşlılık, kişiyi kötülüklerden alıkoyucu olarak yeter.”

¹²⁰⁷ “Yaşlılık ve İslâm, kişiyi kötülüklerden alıkoyucu olarak yeter.”

¹²⁰⁸ “Şehâdet ederim ki sen Allah'ın Resulüsün ve sana şiir öğretilmedi ve bu (şiir söylemek) sana yakışmaz.”

¹²⁰⁹ “Muhakkak ben peygamberim yalan yok, ben Abdülmuttalib'in oğluyum.” Buhârî, 6/2697 no. 79.

¹²¹⁰ Âl-i İmrân 3/92. (... iyiliğe asla eremezsiniz...)

MAṬLAB

Beyân-ı şî‘âr-ı dâllûn

Şu‘ârâ-yı dâllûn ve muḍillûn o aḥmākāna dirler ki şarâb u kebâb ve şebâb u zenânı bî-edebâne medḥ ider. Ve ḥasīs olanları şî‘rinde şenâ idüp saḥi ider. Saḥîyi ḥasīs ider ve ‘ırz u nāmūs-ı mü‘minânın hetkine dâ‘ir cerr ü menâfî‘-i dünyeviyye içün ‘inde’llâh mezmûm olanları medḥ ider. Ve ‘inde’llâh memdûḥ olanları zemm ider ve kelâm-ı fevâḥişi şî‘rinde derc ider. Bu zümreden [72-a] olan şu‘ârâ gâyetde mezmûmdur ve buñların ser-gerdeleri zamân-ı sa‘âdetde zuhûr idüp mü‘minîne lisânıyla ezâ iden İmrü’l-Kays’dır ki yârin rûz-ı cezâda bir livâ-yı bed-nâm-ı menḥûse küşâde idüp her ne kadar işrine tâbi‘ olmuş şu‘ârâ var ise anın tahtına cem‘ olup envâ‘ı felâketle cehenneme sevḳ olunur, giderler.

كما روى عن ابي حريرة رضى الله عنه انه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم امرؤ القيس صاحب

لواء الشعراء إلى النار¹²¹¹

Şu‘ârâ-yı şâlihûn ve memdûḥûn ol zât-ı kerîmlerdir ki lisân-ı dıraḥşân-ı kudsiyyelerinden şudûr iden eş‘âr-ı medḥ-i Rasûl - ‘aleyhi’s-selâm- ve medḥ-i şahâbe-i kirâm ve vaşf-ı ehlu’llâh-ı ‘izâm ve va‘z u nesâyiḥ ve beyân-ı sırr-ı tevḥîd-i vaḥîd ve kelimât-ı esrâr-ı tarîkat ve taşavvufâne beyân-ı tarîk-ı nûr-ı ḥaḳîkate dâ‘ir olur.

Su‘âl: Çünkü şî‘r ü şu‘ârâ ḥaḳḳında kıl (ü) kâl vardır, ya bu zümre-i şâlihûn olan a‘izze-i kirâm niçün şî‘r ile medâyiḥ-i memdûḥân ve neşâyiḥ-i dervîşân ve sırr-ı tevḥîd-i ‘ıyân iderler. Neşr ile olsa ne zarar terettüb ider?

Cevâb: Şî‘r ile beyân buyurduklarında ḥikem-i keşîre vü fevâ‘ide ḥişşedârdır. Cümleden biri, kelâm-ı mevzûnı ḥıfz eyleme gâyetde âsân olur ve şî‘rde bir ḥâlet vardır ki ṭab‘-ı selîm ve ‘aḳl-ı mustaḳîm aşḥâbı istimâ‘ idince ezber ider ve ṭab‘a gâyetde

¹²¹¹ Ebu Hureyre’den (ra) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle demiştir: “İmrü’l-Kays cehennemde şairler bayrağının sahibidir.”

mülâyim gelüp ve istimâ‘ iden zevâta ziyâde te‘şîr ider. Zîrâ hilkat-i nev‘-i beşer gâyetde mevzûndur. Binâ‘en‘aleyh mu‘âba‘at olduğundan kelâ(m)-ı mevzûn ile mütelezziz olur. Ve ekşer tab‘ân olanlar behre-yâb olmayup mahrem-i harem olmadan mahrûm olurlar. Fefhem.

Su‘âl: Ânifen mürûr ü tefrîk olunduğı vech üzre hemân şî‘r-i nîk zâhiri şarâb u kebâb ve şebâb ile olan şu‘arânın zümre-i dâllûn ve mu‘dillûna mülhakķûn mudur yoksa te‘vîle mesâğ var mıdır? Zîrâ ba‘zı zevât-ı kirâmın kelâm-ı şerîflerinin ekşerî şüret-i mecâzdır.

Cevâb: ¹²¹²ولكل قوم ان يصطلحها

zemzemesiyle herkesin şî‘ri hâline göre te‘vîl olunur. Eger aşhâb-ı hâlden şüret-i mecâzda şî‘r şâdir olursa ‘azîzin bundan murâdı vardır diyüp te‘emmül olunup ıslâhları vech üzre te‘vîl olunur. Hâzret-i Mevlânâ -*ḡuddise sirruhu’l-a‘lâ*-, Hâfız-ı Şirâzî, ‘Attâr-ı Velî, Molla Câmî ve bunların emsâli. Zîrâ bunlar ve bunların mesleginde olan pîrânın ahvâlleri menâkıb-ı seniyyelerinden ma‘lûmdur. Binâ‘en‘aleyh şarâbı zîkr eylediği maḥalde murâdı şarâbdır dinmez. Zîrâ onların şarâbın naşş-ı kâti‘ ile ḥarâm olduğunu ḥaḳḳe’l-yaḳîn bilürler. Kebâb zîkr iderse belki telezzüz-i nefis için aṣlâ ekl eylemezler. Zenân zîkr eylese nisvânın min-ğayr-ı ‘aḳd ḥarâm olduğunu ve ḡulâmın ‘amel-i ḳavm-i Lût olduğunu kimseye su‘âl eylemezler. Ve ḳalb-i pür-envârlarında ḥubb-ı ilâhî ve nûr-ı tevḥîd-i nâ-mutenâhîden ḡayrı bir şey olmayup ¹²¹³وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

mâ-şadaḳınca dâ‘imâ teveccühleri cānib-i Cenāb-ı Hāḳḳ’adır. Ne ān ki öyle zāt-ı kerîmler maḥlûḳ-ı fānî ṭarafına meyl idüp şenâ iderler. Ammâ şol zümre-i muḳallidān ki gerek taḳlîden ve gerek mecāzen eş‘ār-ı muzaḥref tekellüm idüp “Benim murādım āḥar vechdir, mecāz zîkr idüp ḥaḳḳat murād ider.” deyü zu‘m iderse bu müselleme degildir, mezmûm ve maḳdûḥdur.

¹²¹² Her kavmin kendine göre bir ıstılahı vardır.

¹²¹³ el-Kehf 18/110. (... ve rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın.)

Su'âl: Çünkü pîrân efendilerimiz dâ'imâ kelâm-ı şerîflerinden haķâyık murâd iderler, böyle mecâz şüretinde tekellüme ne hâcet? Libâs-ı haķîkatde buyurup setre sebep nedir?

Cevâb oldur ki: Anlar dâ'imâ evşâf-ı harem-i sırr-ı tevḥîd-i ilâhîden baḡs buyururlar. Herbir nâ-kes olan bu sırra vâķıf olmasunlar deyü libâs-ı mecâzda setr buyurmuşlardır. Daḡı murâd-ı 'aliyyeleri vâfırdır. Tafşîlinde tatvîl olup himemler kelîl olur, olduḡı içün muḡaddime-i şî'r işbu çend satır ile itmâma revâ görüldi.

وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى¹²¹⁴

¹²¹⁴ Tâhâ 20/47. (Esenlik doğru yol üzerinde olanlara olsun)

MAṬLAB:

[72-b]

‘ Abdü’ş-şamed-zâde Seyyid Meḥmed Şâdık Efendi¹²¹⁵ (1205)

Şâ‘ir-i şîrîn-edâ ‘ Abdü’ş-şamed-zâde Seyyid Meḥmed Şâdık Efendi, maḥrûse-i Burusa‘da süḥan-sâz-ı zamâne olanlardan biri ‘ Abdü’ş-şamed Efendi maḥdûmı Şâdık Efendi‘dir ki zamânında fâris-i meydân-ı ‘irfân ve tavr-ı qadîm-i cihân üzre süḥân-güyândan merḥûm Eşref-zâde ‘ Abdü’l-qâdir Efendi ve Enârlı Şeyḥi Şâdrî Efendi ve Mısrî Şeyḥi Aḥmed Efendi fevtlerine târîḥ söyleyüp seng-i merâqıd-ı münevverlerine naḡş u tezyîn olunmuştur. Biñ iki yüz beş târîḥinde daḥi kendisiniñ mezârı de‘avât-ı mü‘minîn ile münevver oldu. Baḳıyyetü’s-selef, ḳudemâ-reftâr ve ‘ilm-i mûsikîde mâhir bir zât idi.

-Raḥmetu’llâhi ‘aleyh-

¹²¹⁵ Mehmed Fahreddin Efendi, varak 71-b’nin derkenarında bu biyografiye ek olarak aşağıdaki bilgiyi kaydetmiştir: “Ḥiṣâr Câmî‘i imâmı Seyyid ‘ Abdü’ş-şamed Efendi merḥûmuñ necl-i ‘irfân-perveri mehd-i sipîhr-i belâgat es-Seyyid Meḥmed Şâdık Efendi merḥûmdur. Pederlerinden soñra Câmî‘-i mezbûra imâm ve şâḥib-i ‘ilm ü ‘irfân ve vâdî-i şî‘rde şâ‘ir-i mu‘ciz-beyân bir zât-ı me‘ârif-ittisâm olup 207 târîḥinde vefât idüp Zindân-ḳapısı mezâristânında vâlid-i muḥteremiñ ḳurbında mütevârî-i ḥâk-i gufrân olmuştur. Fi’l-ḥaḳîqa târîḥ-güylukda mumâresesi der-kâr olmamasıyla ekşer meşâyîḥ-i ‘izâm ve ‘ulemâ-yı kirâmıñ sâl-i irtihâllerine târîḥ-güyâ olmuştur.”

MATLAB:

Mevlevî-zâde dimekle ‘arîf Seyyid Mehmed Sa‘îd Efendi el-Mûlaḳḳab bi-Kâtib¹²¹⁶

-nevvera’llāhu merḳadehu- (1220)

Mevlevî-zâde dimekle ‘arîf Seyyid Mehmed Sa‘îd Efendi el-Mûlaḳḳab bi-Kâtib *-nevvera’llāhu merḳadehu-* ... silsile-i ṭayyibesinden Mevlevî Mollası dimekle şehr Mehmed Efendi’niñ maḥdûmı Sa‘îd Efendi’dir.

Maḥrûse-i Burusa‘da ḳadem-zen-i ‘âlem-i şuhûd olup fark-ı beyâz u sevâda ba‘de’l-iḳtidâr sâ‘î-i ‘ilm ü kemâl olup eşnâ-i taḥşilde ceddîm Ğazzî-zâde Şeyḥ Muştafâ Efendi ḥazretleriniñ dâmadı olduḳda ‘azîz-i müşârûn ileyhiñ herbir fende mahâretinden eş‘âr u inşâ me‘ârifine ṭâlib ve mûmâ-ileyhden ‘ilm ü me‘ârif câlib ve bâ-mürâsele-i şadr-ı vâlâ-yı Anaṭolî ḳismet-i ‘askerî ḳalemine kâtib olduḳda yegâne-i zamâne ser-küttâb İşḥaḳ Efendi-zâde Selîm Efendi’niñ ta‘lîm ü himmetleriyle fenn-i ‘ilm-i kitâbetde bir dereceye resîde olmuş idi ki zamânında tesvîd-i i‘lâmât u mekâtibde kendüyi fâ‘îḳ kimesne olmayup zümre-i cümle küttâba ser-efrâz olduḳından mâ-‘adâ inşâ vü eş‘ârda daḥi kesb-i mahâret eylemiş idi. Bir müddet ḳismet ḳaleminde kâtib-i şâni ve bir müddet vekâlet-i ḳalem-i bâba rıḥlet ve bir zamân şuḡrâ maḥkemesinde

¹²¹⁶ Bu biyografiyle ilgili olarak varak 71-b’nin derkenarında Mehmed Fahreddin Efendi tarafından “Bursa Mevlevî-ḥânesi meşâyiḥi silsilesinden Mevlevî Mollası Muḥammed Efendi’niñ maḥdûmı Sa‘îd Efendidir.” bilgisi kaydedilmişken Ğazzîzâde tarafından da Râzî mahlaslı bir şaire ait aşağıdaki tarih manzumesi kaydedilmiştir:

Târîḥ-i vefât-ı berâ-yı Destârî-zâde

Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

Dört tarafdan geldi züvvâr Râziyâ târîḥ didi

Mevlevî Mollâsı-zâde döndi ḡitdi cennete

hükümet ve bir vakt Kete Maḥkemesi’nde niyābet ve müddet-i ‘ömri tamāmı bu
ḥidmetler ile olup biñ iki yüz yigirmi Şevvālî’l-mükerremiñ on birinci günü tarīḫ-i
maḥkeme-i kübrāya ‘azīmet ve da‘vet-i Yezdāni’ye icābet eyledikde Mevlevī-ḥāne
karşusunda pederi merḥūmuñ ḡabrine defne raḡbet eylemişdir.

-Raḡmetu’llāhi ‘aleyh-

MATLAB:

Nühâsî ‘Oşmân Nüzhet Efendi 1220

Hzret-i Fenârî -*kuddise sırruhu*’l-‘âlî- hâfibi ‘Oşmân Efendi el-mülakkaḥ bi-Nüzhet, şâ‘ir-i şîrîn-zebân kethüdâ-yı nühâsiyân Seyyid ‘Oşmân Efendi Burusa‘da kadem-zen-i ‘âlem-i efsâne vü süḥan olup fark u temyîze muḳtedir olduḳda taḥşîl-i ‘ilm-i Fârisî vü ‘Arabî ve taṣavvuf vesâ‘ir me‘ârifî dürc-i şadrında derc eyleyüp bu me‘ârifî kendüleri teşebbüs-i dâmen be-küşâ ‘ârif olmak müstelzim olup pîşvâ-yı tarîkat-ı Nakş-bendiyye hâzret-i pîr-i dest-gîr-i ‘azîzim Şeyḥ Emîn Efendi’ye intişâb ve seyr ü sülûkla sırr-ı nûr-ı tevḥîdî iktisâb birle zâhir ü bâtını ma‘mûr ve ‘ilm-i a‘mâl ile meşhûr iken biñ iki yüz yigirmi senesi Zî‘l-ka‘deti’ş-şerîfesiniñ on ikinci günü yevm-i Şebt sâ‘at altı buçukta sem‘-i cânına ḥiṭâb-ı müstetâb-ı irci‘î resîde olduḳda da‘vet-i Raḥmâniyye icâbet ve kurb-ı vuṣlat ve vaṭan-ı aşliyyeye ric‘at buyurup şandûkatü’l-me‘ârif olan vücûd-ı me‘ârif-âlüdları Hzret-i Fenârî Câmî‘-i Şerîfi kurbında kütüb-hâne-i kûbûra defîn ve raḥmet-i Ḥaḳḳ’a rehîn olmuştur.

Aḥvâluhu: Ğâyetde ehl-i ḥâl zü‘l-cenâheyn kâmil bir zât idi. Fenârî Maḥallesi’nde sa‘âdet-hâneleri güşâde ve sufreleri fuḳarâ vü zu‘afâ ve âyende vü revendeye âmâde ḥândân-ı muḥibb-i fuḳarâ idi. Ḥalvet der-encümen kâ‘idesi üzre Baḳırcılar Şûḳı’nda dükkânları olup ekşer eyyâmda anda âmâde olurlar idi. Ve dâ‘imâ meclislerinde erbâb-ı me‘ârif ü ‘ulemâ-i şuleḥâ ve dervîşân ḥâzır olurlar idi. Ve ṭâlibâna tedrîs-i ‘ilm-i me‘ârif buyururlar idi. Ve’l-hâşıl nazîri nâ-yâb bir zât-ı kerîm idi.

Evşâfuhu: Ve ebyât ü eş‘âr ü ḳaşâ‘idi ve tevârîḫi vâfirdir.

-*Raḥmetu’llâhi ‘aleyh*-

Cümle-i eş‘ârından bir [73-a] ğazeli teberrüken beyân olunur.

Ğazel-i Nüzhet

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Āfitābım burc-ı hüsn üzre cihān tırdıkça tır
Şolmasun gül-ruhlarıñ bāğ-ı cinān tırdıkça tır

Hāy-ı hūy-ı şevk-i mihriñ dilde olsun ber-devām
Tekye-i 'ālemde bu nüh āşiyān tırdıkça tır

Gıtmesün eksilmesün dilde maḥabbet teşnesi
Sīne-i 'āşıkda bu sūz-ı nihān tırdıkça tır

Böyle ser-mest-i ğurūr-ı nāz iken Nüzhet saña
Bir nigāh-ı iltifāt itmez hemān tırdıkça tır

Fevtlerine şā'ir-i şīrīn-zebān-ı zamān maḥdūm-ı necābet-mevsūmları ma'rifetlü, necābetlü, reşādetlü Rāşid Efendi bu tārīḫi gūyā olmuşlardır ki herbir mısra'ı bir tārīḫ ve kaşīde-i pūr-ma'ārifīñ ḫurūf-ı evveli cem' olundıkda bir tārīḫ āḫir ḫarfleri ḫisāb olundıkda bir tārīḫ olur:

Tārīḫ-i Vefāt

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Ḥayf kim 'Oşman Efendi Seyyid-i 'alī ḫaseb
'İlm ü 'irfān ü me'ārifle vücdı kıldı zeyn

Sāḫī-i meydān-ı 'irfān menba'-ı bahri'l-'ilm
Sūziş-i bāzūsına söyle hezārān āferīn

Ṭūṭī-i gūyā vü vālā na't-gū vü bī-şümār
Şī'r ü inşā vü edāda sözde de hep nev-zemīn

*Vādī-i bezm-i süḥanda aḥsen-i eṭvār olup
Eyledi mīzān-ı ‘aql ile zihī fikr-i metīn*

*Sūziş-i ḥāl-i taşavvufla bulunup dem-be-dem
Cām-ı şeydā vü nişāb-ı teşne-i rūḥu’l-emīn*

*‘Ākıbet emr-i Ḥaḳ oldu eyledi cānın fidā
Ārzū-ḥāḥ-ı vişāl oldu ki ol pākīze-dīn*

*Şu‘le-i zārım ser-ā-pā kıldı dünyâyı siyāh
Ben değil herbir cihān ḥalkı aña itdi enīn*

*Vāle-i şeydā-yı vaşl olmuş idi çünkü o yār
Ḳabri içinde olacaḳ nūr-ı Yezdān’a ḳarīn*

*Ṭālī‘-i mısrā‘ vü yā ḥarfīn ḥişāb idüp kenār
Şafḥa-i her mısrā‘ından geldi bir tārīḥ-bīn*

*Söyledi bī-ta‘miye tārīḥ Rāşid aña bil
Hū diyüp ‘Oşmān vardı milk-i cānāna hemīn*

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘a-

{10. RAVZA – RAVZATÜ’L- ‘AVÂM}

[73-b]¹²¹⁷

¹²¹⁷ Varak 73-b müellif tarafından boş bırakılmıştır.

(MATLAB:)

[74-a]

Muḳaddime-i ‘Avām-ı Kirām Nā’il-i Elṭāf-ı Kerīmü’l-‘Allām

‘Avām deyü şol gürüha tesmiye iderler ki meşâyıḥdan olmaya, müderrisîn silkine sâlik olmaya ancaḳ iltizâmat ve muḳâṭa‘at ü zirâ‘atla meşḡûl ola. Bu zümreye beyne’l-‘ulemâ ‘avām ta‘bîr olunur. Bunlarıñ daḥi derûnunda ‘ulemâdan ve şuleḥâdan ve meslek-i evliyâu’llâha sâlik olmuşları vardır. Her ne ḳadar şûret-i zâhirde ‘avām ise sîretde ṭarîḳ-ı ḥavâşşa râhı olanları ḳatı vâfirdir.

MATLAB:

Cizyedâr-zâde el-Hâc Hüseyin Ağa¹²¹⁸ (1198)

Cizyedâr-zâde demekle şehîr merhûm u mağfûrûn-leh a‘yân-ı Burusa el-Hâc Hüseyin Ağa, biñ yüz yedi târîhinde Âsitâne-i devlet-âşiyânede Nakl-bend Maħallesi’nde ‘âlem-i lâhûtdan nakl-i şahrâ-yı şuhûd ve baş-ı bişât-ı vücûd eyleyüp temyîz-i nîk ü bede muķtedir olduķda taẓyî‘-i evķât eylemeyüp ba‘de taħşîlû‘l-kemâl hoş-hâl olarak Burusa’da kayd u bend-i âb (u) dâne ile Hîşâr dâhilinde âsâyiş idüp ...¹²¹⁹ senesinde ziyâret-i Beytu’llâhu‘l-mûkerrem ile muķterem olup ẓarîķat-ı ‘aliyye-i Nakş-bendiyye‘ye daħi bende ve tesviye-i umûr-ı ‘ibâd-ı müslimîn-i Burusa’ya şitâbende ve leyl ü nehâr fuķarâ ve zu‘efâ ve ‘ibâdu’llâhı muħâfaẓa üzre eyyâm-güzâr iken biñ yüz toķsan sekiz senesi Zi‘l-hiccetî‘ş-şerîfesiniñ beşinci günü ħiṭâb-ı irci‘î gûşuna resîde olduķda irtesi günü bâb-ı zemîn ittişâlinde Kûṭbu‘r-rabbânî Sulṭân ‘Abdü‘l-kâdir El-Gîlânî -*ḳaddesa’llâhu rûḫahu‘l-‘âlî*- evlâdından Ca‘fer Efendi ħazretleriniñ civâr-ı sa‘âdet-medârlarına defîn ve raḫmet-i Ḥaḳḳ’a rehîn olmuşlardır.

Ve min-ḫâlâthî: Eyyâm-ı meşâgilinde evķâtını zâyi‘ eylemeyüp *Kûtüb-i Sitte-i Eḫâdiş-i Nebeviyye*’yi iki def‘a bi‘l-fî‘l taḫrîr idüp bir nüşhasını Ḥarem-i şerîfe hayrât olarak taḳdîm ve bir nüşhasını daħi devlet-ḫâneleri civârında kendi binâ eylediği Dergâh-ı Nakş-bendiyye‘de kâ‘in kûtüb-ḫânelerine vaẓ‘ eylemişlerdir ve dâ‘imâ evķâtı maẓbûṭ¹²²⁰ olup bir vaḳt kitâbet-i eḫâdiş ve bir vaḳt ‘ibâdet ve bir vaḳt tilâvet ve bir vaḳt umûr-ı ‘ibâdî rû‘yet ve evķât-ı ḫamseyi cemâ‘atle edâya mülâzemet üzre olurlar idi. Ve heftede iki def‘a ḫatm-i ḫâcegân-ı ‘âlî-şân eyleme ‘âdet-i seniyyelerinden idi.

¹²¹⁸ Varak 74-a’nın derkenarında Mehmed Fahreddin Efendi tarafından kaydedilen aşğıdaki iki bilgi, biyografik anlatımın bağlamına yerleştirilemediği için burada gösterilmiştir:

1- Kayseriyyü‘l-aşl Cizyedâr-ı Burusa el-Hâc Süleymân Ağa merhûmuñ maḫdûm-ı muķteremleri Cizyedâr-zâde el-Hâc Hüseyin Ağa merhûmdur.

2- Şeyḫ Murâd-ı Nakş-bendî ħazretleriniñ ḫalîfe-i evveli Kethüdâ Şeyḫ ‘Alî Efendi merhûmdan meslek-i Nakş-bendî’den taḫşîl-i nisbet ve kırá‘at-i ḫatm-i ḫâcegâna aḫz-i izn ve icâzet itmiştir.

¹²¹⁹ Metinde tarih bilgisi verilmemiştir.

¹²²⁰ Kelime sehven maẓbûṭ şeklinde yazılmıştır.

Ahṡālūhu: Kırk seneden mütecāviz Burusa'nın riṡte-i niṡāmı yedinde olup zamānlarında ehl-i 'ırz olan bir ferde ferdiñ te'addisi 'adem-i vuḡū'ı ahṡāl-i seniyyesinden müdelleldir.

Hālātūhu: Burusa'da hālinden 'āciz ve kimseye izhār-ı faḡra ḡadir olmayup muṡtarr olan ṡul hātūn ve eytām ve ihtiyār pirlir defterinde muḡayyed olup vaḡt vaḡt herbirerlerini iṡ'ām u ilbās ve i'āne ile ḡayururlar idi.

Ahṡālūhu: Ve behresine tekāyā ve zevāyā ve fuḡarāya ṡūz taḡṡim iderler idi.

Meḡāmidūhu: Eyyām-ı ṡitāda fuḡarālariñ ḡānelerine kömür irsāl ider idi. Dā'imü'd-dehr ahṡāl-i fuḡarāyı idāre fikrinde olur idi.

Memdūḡātūhu: ḡattā bir sene ṡa'f-ı hāl-i fuḡarāya raḡmen Burusa eṡnafınıñ bir senelik ṡālyānesini kendi yedinden ṡarf idüp fuḡarāya baḡṡ eylemiṡdir.

Evṡāfūhu: Yevmen mine'l-eyyām ḡafidleri Aḡmed Bahāü'd-dīn Efendi Burusa'da ṡop-ḡāne ta'bir olunan sarāy-ı cedidde burc üzerine bir ḡaṡr-ı 'ālī binā idüp ḡāh ḡāh anda seyr ü temāṡāya teṡrīf ve ḡalblerini tefriḡ iderler idi. Ba'zı kimselerden ḡal'a taḡtında olan ḡānelerin müṡāhadesi ve evlād u 'ıyāl-ı 'ibādıñ bilā-fāṡıla müṡāhadesi sem'ine vāṡıl olduḡda o gün aḡṡama ḡoymayup ḡaṡr-ı zībā-yı mezkūrı ḡāke berāber ve tārümār eylemiṡdir ki ḡattā “ Bu yüzden 'ibādu'llāḡ bizden rencide olmasun.” deyü. Vāḡı'a bu ahṡāl-i ḡasene ve evzā'-ı müṡaḡseneleri sebebiyle ṡul-i 'ömr ile mu'ammer olup ṡāhiri ve bātını ma'mūr olarak imrār-ı evḡāt eylemiṡlerdir. ḡudemā-reftār bir zāt-ı 'ālī -ḡadr idi.

-Raḡmetu'llāḡi 'aleyhi raḡmeten vāsi'a ve nevver'allāḡu merḡadehu-

MATLAB:

Silahşör Seyyid Muḥammed Efendi 1215

Mizānī Ḥāfız Efendi Dāmadı Silahşör-i Ḥazret-i Şehriyārī Seyyid Muḥammed Ağa, fi'l-aşl Çemişgezek-nām қазақдан ‘ālem-i dünyāya gelüp ba‘de taqḍir-i sā’iḳ-ı ezel ile Burusa‘ya қadem-zen olup Mizānī Ḥāfız Efendi’niñ ḥidemātında müstaḥdem iken oldıḳça fenn-i kitābetde kesb-i mahāret idüp “ *Yürük at yemini kendi artırır .*” müfādınca yevmen fe-yevmen teraḳḳī bulup merḳūm Ḥāfız Efendi kendüye kethüdā idüp ba‘dehu kerīmelerini daḥi tezvīc eyleyüp iltizāmāt u muḳāṭa‘āt taḥşilātıyla serfirāz olup ba‘de zamān iltifāt-ı sulṭānī [74-b] ile silahşör-i ḥazret-i şehriyārī olup kerr ü ferri ānen fe-ānen müzdād olmaḳda iken merḥūm u maḡfū(r)ün-leh ‘azīzim Enārlı Şeyḥi Bedre’d-dīn Efendi ḥazretlerine daḥi irāde getürüp i‘mār-ı bātına daḥi sālīk iken biñ iki yüz on beş sālinde mülk-i fenādan vaṭan-ı aşliyye-i beḳāya ‘azm eyleyüp Bıñarbaşı Meḳābiri’nde ‘idgāḥ ḳurbında defīn ve raḥmet-i Ḥaḳḳ’a ḳarīn olmuşdur.

Ve min-aḥvālihi: Dā’imā meclislerine gelen aḥibbāya ḥuşūşiyile meşāyih ve dervīşāna ḡāyet i‘zāz ü iltifāt iderler idi. Be-her sene Burusa‘da meḳşūfū’l-bāb olan tekāyā ve zevāyāniñ iṭ‘ām-ı ta‘ām-ı fuḳarālarına i‘āne için otuzar, kırḳar, ellişer, altmışar kil(e) pirinç tānesi gibi a‘lā buḡdayı ırsāl idüp meşāyihlerine tezḳireler taḥrīr idüp her ne ḳadar lāyīḳ degil ise iḥsān buyurup “Ḳabūluyla, iḥyā idersiz” deyü niyāz idüp bir şūretle daḥi celb-i ḳulūb iderler idi.

Aḥvāluhu: Ve Ramażān-ı şerīflerde otuzar ḡurūş tekāyā-yı merḳūmeye ḳahve bahā(sı) gönderür idi. Ve her gice fuḳarā ve aḡniyā ifṭārına ḥāzır olup ba‘de’l-ifṭār nerdüban başında bir kimse ṭurup kemāl-i ḥafā ile fuḳarāya ḥāline göre şurre virirler idi. Ta‘rīfe gelmez evşāf-ı pesendide aşḥābından idi.

Ḥilyetuhu: Ṭavīlū’l-ḳāme, ‘azīmū’l-cüsse, müdevverū’l-liḥye, beşüşū’l-vech, ḡāyetde maḥbūbū’l-ḳulūb, sinni henüz elli ile altmış beyninde idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyh-

(MAṬLAB:)

Mizānī Ḥāfız Muḥammed Efendi (1219)

Mizānī Ḥāfız Muḥammed Efendi, Toḳat-nām şehrden ‘ālem-i vücūda gelüp temyiz-i nik ü bedde muḳtedir olduğda taḥşil-i ‘ilme heves idüp evvelā hıfz-ı Qur’ān-ı ‘azīm idüp ḡāyetde hıfzında metāniyyeti olup leyl ü nehār ḥatm-i Qur’ān’a evān āzādeliginde sā‘i olarak ‘ammīleriyle Burusa’ya gelüp mizān-ı ḥarīr muḳāṭa‘asına bi’n-nefs mālīk olup ḥuşūl-nümāsıyla taḳīm ve dā’ire tedārik idüp ḥāneleri tekye mişālī kurb-ı sūḳ-ı bāzār olma taḳrībī leyl ü nehār fuḳarā ve zu‘efā āyende ve revende sofralarında ta‘ām ḥūrunda iken Mısr ḳudātından olup ba‘d ba‘d nevāḥī-i Mısr’dan bir ‘azīm manşiba nā’il olup o vesīle ile bir hacc-ı şerīfe niyyet idüp cemī‘-i me’lūfāt-ı meḳārihe tevbe-i şādīḳa ile tevbe vü istiḡfār idüp vāḳı‘an tevbe-i naşūḥ yoluna gidüp beş altı nefer kimse ile ‘azim-i Mısr-ı Ḳāhire olup andan ziyāret-i Beytu’llāh ve vāzı‘-ı cebīn-i ber-ḥāk-i ‘ıtırnāk Medīne-i Ḥabību’llāh olup ba‘dehu yine Burusa’ya teşrīf idüp leyl ü nehār tilāvet-i zıkr ü Qur’ān ve cemā’atle edā’-i ferāiz-i Raḥmān idüp bir daḥi umūr-ı dünyāya şarf-ı zamān eylemeyüp eyyām-ı ibtilā-yı sivāda her ne tedārik eylemiş ise anıñla ta‘ayyüş ve bu şüretle ḥoş ‘iş olup biñ iki yüz on toḳuz senesinde kitāb-ı ‘ömrleri ḥatme resīde olup

و اهدنا الى الحق و الى طريق مستقيم ببركت ختم القرآن العظيم¹²²³

diyerek nūr-ı tevḥīde müstaḡraḳ ve raḥmet-i Ḥaḳḳ’a ḡarḳ olup ‘idḡāḥ kurbında dāmādları yanında defīn ve raḥmet-i Ḥaḳḳ’a ḳarīn olmuştur.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāşī‘a-

Ḥilyetuhu: Ḳaşīrū’l-ḳāme, ḥafīfū’l-liḥye, ḡāyet nāzīk ü ḫelebi bir zāt idi.

¹²²³ “Yüce Kur’an’ın hatminin bereketiyle bizi hakka ve dosdoğru yola hidayet eyle.” Hatim duasından bir bölüm.

Hâluhu: Ekşeriyâ cizye tahşîlâtını kendileri idüp herbir kâfir huzûruna gelüp aḥz-ı varâḳ-ı ḥarâc olduḳda kemâl-i ‘unfla şer‘î mu‘âmele iderek kâğıdlarını yedlerine virüp biraz şer‘î ta‘zîr iderler idi.

Hâluhu: Evâ‘il-i hâlinde ğâyet ‘unvân ve ihtîşâma mâ‘il olup envâ‘-ı nâ-dîde eşyâ ihtirâ‘ ve peydâ iderler idi. Her bir şey’in nâ-dîdesini tedârik eylemege mecbûr idi. Âḥir vâḳtlerinde cümlesinden geçüp ‘aşḳ-ı ilâhî şarâbını içüp Hakk’la meşğûl olup “ Âtî el-‘ibretü bi’l-ḥavâtim”¹²²⁴ müfâdınca ğâyet hoş olmuşlar idi.

-Raḥmetu’llâhi te‘âlâ-

[75-a]

¹²²⁴ Hayır, ibret olayların sonunda anlaşılır.

MATLAB:

Es'ad Beg 1219

Muhammed Es'ad Beg, İnegöl Mîrânî sülâlesinden olup Burusa a'yânı Cizyedâr el-Hâc Hüseyn Ağa'nın birâderleri kerîmesini tezevvüc idüp Burusa'da mekş ü ikâmet üzre iken bir vaqt daği cebrî Burusa'ya mütesellim naşb u ta'yîn olup kemâl-i zühdünden cerâ'imden ictinâb idüp üç mâha kadar kendüsi ber-takrîb fekk-i had eyleyüp ba'dehu 'azîzim Sultânü'l-'ârifîn Hazret-i Şeyh Seyyid Muhammed Emîn Efendi hazretlerine irâde-i inâbe-i şâdiqa ile irâde getürüp cümle şevâgil-i dünyeviyeye lezâ'iz-i 'ibâdet-i uhrevîyi bedel idüp leyl ü nehâr 'ibâdât u tâ'at-ı Perverdigârî'de naqd-i vaqti maşrûf-ı evrâd u ezkâr olarak eyyâm-güzâr iken biñ iki yüz on toköz senesinde külliyyen sivâdan bî-zâr ü nâ'il-i nûr-ı tevhîd-i Kerîmü'l-Ġaffâr olup Yerkubbe mektebinde medfûn ve rahmet-i Yezdân'a maķrûn olmuşdur.

Ahvâluhu: Dâ'imâ şülüş-i ahîr-i leyâlîde 'ibâdât ile ihyâ iderler idi ve külli yevm haremnden çıkup otaşında seccâde üzerine kâ'id olup bir hatm-i h'âcegân idüp ba'dehu ahibbâ ile mükâleme iderler idi. Ve evkât-ı hamseyi cemâ'atle edâ' i'tiyâdları idi.

Hilyetuhu: Kudemâ-reftâr, kalîl'l-ülfe, kaşîrû'l-kâme, 'ale't-tahmîn sinleri seksan ile yetmiş mâ-beyninde idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyhi rahmeten vāsī'a-

(MAṬLAB:)

Seyyid el-Ḥāc ‘Abdü’l-kādir Ağa (1220)

Seyyid el-Ḥāc ‘Abdü’l-kādir Ağa, maḥrūse-i Burusa‘da bāzārbaşılik ile ma‘rūf Seyyid Muṣṭafā Ağa’nın şūlb-i pākinden ḳadem-zen-i ‘ālem-i sivā olup temyīz-i nīk ü bede nef‘ ü zarra muḳtedir olduğda aḥz-ı iltizāmāta heves idüp ba‘zı muḳāṭa‘āt ta‘şiriyle eyyām-güzār iken Burusa‘ya yedi def‘a mütesellim naşb u ta‘yīn olup ḥakīmāne, edībāne eṭvār ile imrār-ı evḳāt idüp ba‘dehu ‘ālem-i ma‘nāda Burusa‘da medfūn Yıldırım Bāyezid Ḥān-ı Velī -*kaddesa’llāhu rūḥahu’l-‘ālī*- cenāblarını müşāhade idüp türbe-i şerīfe-i ḥazretde maḥfūz kebīrū’l-ḥacm Muşḥaf-ı şerīfi Ağa-yı müşārūn ileyhe taḥmīl olunup ta‘bīr-i rū’ya şuna resīde olmuştur ki on seneden mütecāviz Yıldırım tevliyeti ‘uhdelerine ihāle olunup bi-ḳaderi’l-istiṭā‘a aşlaḥ-ı mevcūd olarak idāre eyleyüp ekşerī şurūṭa mehmā emken ri‘āyet idüp ve a‘şār-ı ḳurāya ve taḥşīl-i muḳāṭa‘ata teşrīflerinde mürūr-ı ‘ubūr ider iken ibtidā Ḥazret-i Sultān Yıldırım Türbesi’ni ziyāret ve anda ḥatm-i şerīf-i ḳırā‘at itdürüp ba‘dehu zebḥ-i ḳurbān idüp andan ḳurāya giderler idi. Yine ḳurālardan geldikde ibtidāen türbe-i ḳuds-ı mertebe-i ḥazrete gelüp ziyāret ve ḳurbān zebḥ idüp andan ḳonağına gelüp külli ḥazretiñ rūḥāniyetlerine ḥürmet iderek eyyām-güzār olup ve birḳaç sene daḥi Ḥudāvendigār Ġāzī -‘*aleyhi’r-raḥmetü’l-Bārī*- ‘imāret-i ‘āmiyesini idāre idüp ana daḥi küllī ḥidmet ve türbe-i şerīflerini ta‘mīr¹²²⁵ ve Sedd-i İskender mişālī üç tāne ayak ile ḳubbe-i ‘āliyelerine istiḥkām virmiş iken binā-yı vücūdları şarşār-ı ecel birle fersūde olup ḳafes-i ḳubbe-i tenden murğ-ı rūḥı ‘ālem-i ‘illiyyine pervāz idüp biñ iki yüz yigirmi sālī seng-i mezārlarına menḳūş olup Bıñarbaşı Ḳabristānı’nda Ḳuzgunlık ḳurbında medfūn ve raḥmet-i Ḥaḳḳ’a maḳrūn olmuştur.

(Aḥvāluhu:) Zātında ḥānedān ve fuḳarā-perver ve ḡayetde merḥametlū bir zāt idi. Dā‘imü’d-dehr sāyesinde ‘ibādīñ ta‘ayyūş ü be-kām ve nā‘il-i merām olmalarına

¹²²⁵ Müellif, sehven “ta‘bīr” kelimesini kullanmıştır.

ğayret iderler idi. Ve Țarīķ-ı Mevlevīyye'ye intiřāb-ı tāmıarı var idi. Ve min-vechin silsileleri sulṭānu'l-‘ulemāya mūntehī idi. Ėāyetde dervīř-nihād ve yüzinde kimesneniñ āzāde olduğına rızādār olmayup herkesi taṭyīb dā‘iyesinde olup mevcūdunı bezl idüp taṭyīb kııup ‘ayār(?)¹²²⁶ ider idi.

[75-b] (Hilyetuhu:) Tavīlü'l-kāme, ‘azīmü'l-cüsse, bī-mū vü liḥye, ġāyet beřüş bir zāt idi. -*Raḥmetu'llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāřı‘a ve neverra'llāhu merķadehu- Āmīn.*

(MAṬLAB:)

Ḳayşeriyyevî-zāde Muḥammed Sa‘îd Ağa (1220)

Ḳayşeriyyevî-zāde Muḥammed Sa‘îd Ağa, maḥrûse-i Burusa‘da ḳadem-zen-i ‘âlem-i şuhûd olup pederleri tarîḳ-ı ḥac Ḳaftân Ağası el-Ḥâc Muştafâ Ağa vefâtında yerlerine ḳâ‘im olup cesîm ze‘âmetleri ve ziyâde ‘arâzîleri a‘şârıyla kendüleri idâre ve ḥâneleri âyende ve revendeye küşâd olup ḥandâniyetle eyyâm-güzâr iken biñ iki yüz yigirmi sâlinde Âsitâne-i ‘Aliyye’ye ‘âzim olup anda ḥ‘âcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan Aḥmed Nâfîz Efendi konağında mişâfereten sâkin iken bu misâfir-ḥâne-i dünyâdan vaṭan-ı aşliyye cânibine da‘vet olunup Maḥmûd Paşa Câmî‘i civârında medfûn ve rahmet-i Ḥaḳḳ’a maḳrûn olmuştur.

Ḥâluhu: Zâtında erbâb-ı ‘irfân ve olduḳ mertebe-i ‘ilm ü kemâli daḥi olup meclislerinde ekşerî meşâyih ve ‘ulemâ ḥâzır olup herbirerlerini ḥâline münâşib tatyîb iderler idi. Ve ekşerî evḳât-ı ḥamseyi cemâ‘atle edâya müdâvemet ider idi.

Ḥilyetuhu: Ṭavîlû‘l-ḳâme, laḥîmü‘l-cüsse, müdevverü‘l-liḥye, aḥmerü‘l-levn bir zât idi. Sinleri henüz kırkı mütecâviz, elliye resîde olmamış idi.¹²²⁷

-Raḥmetu‘llahi ‘aleyhi rahmeten vâsi‘a ve nevvera‘llâhu merḳadehu-

¹²²⁷ Bu cümle 75-b varağının derkenarında yer almaktadır.

(MAṬLAB:)

Ağa-yı dergāh-ı ‘ālī ‘Arab-zāde Seyyid Aḥmed Ağa (1221)

Ağa-yı dergāh-ı ‘ālī ‘Arab-zāde Seyyid Aḥmed Ağa, Āsitāne-i ‘Aliyye’de şahrā-yı vücuda gelüp tarīḫ-ı yeñiçeriyāna sālīk olup biñ iki yüz dört senelerinde Ordū-yı Hümāyūn’da ağa-yı yeñiçeriyān olup ba’dehu Ordu-yı Hümāyūn ile Āsitāne-i ‘Aliyye’ye dāḥil olup Tekeli Kaşrı’nda bir miqdār istirāhatden sonra Burusa’ya nefy ü iclā’ olunup biñ iki yüz altı evāḥirinde Burusa’ya gelüp yedi tārīḥinde tekyemiz civārında Duḡter-i Şeref Maḥallesi’nde el-Ḥāc ‘Abdü’l-ḡanī-zāde Konağı’nı iştirā eyleyüp anda te’ehhül ü kul ve cevārī ile dā’irelerini māl-ā-māl idüp Aḡī karyesinde daḡi bir şanī’a peydā idüp istirāhat üzre iken kemāl-i pertevinden umūr-ı memlekete daḡi dest-dirāzlık idüp vezīrāne eṭvārı ba’zı kesāna girān getürüp der-i devlet-medāra envā’-ı erācīf ile taḡdīm-i ‘arīza olunduḡda Tekfūr Taḡı’na nefy olunup bir sene kadar anda mekşden sonra yine Burusa’ya taḡvīl olup vaṭanları mişālī Burusa’da evān-güzār iken biñ iki yüz yigirmi bir sālinde manşib-ı ḡayāt-ı dünyādan ma’zūl, rūḡ-ı revānı bedeninden zuhūl idüp Bıñarbaşı kurbında Barūt-ḡāne kubbesi muvācehesinde medfūn ve raḡmet-i Ḥaḡḡ’a maḡrūn olmuştur.

-Raḡmetu’llāhi ‘aleyh-

Ḥāluhu: Zātında kibarāne eṭvār ve zarīfāne evzā’lu ve ḡāneleri küşāde ve āyende vü revendeye sufraları āmāde bir zāt idi. Ve ziyāde ḡoş şoḡbet ve meclis-ārā idi.

Ḥilyetuhu: Kaşīrū’l-kāme, müdevverü’l-liḡye, vasaṭu’l-cüsse, sinleri Allāhu a’lem yetmişe ḡarīb bir zāt idi.

-Raḡimehu’llāh-

(MATLAB:)

Kurşunlu-zâde el-Hâc İbrâhim Ağa (1221)

Kurşunlu kıyâsında ‘âlem-i şuhûda gelüp sinn-i şığârında pederleriyle Burusa’ya hicret idüp Hân-ı Harîr’de bâzergân ağaların silkine münselik olup taḫsîm-i ezel ile ziyâde emvâl-i dünyâ tedârik idüp ba’ dehu ḥacc-ı şerîfe gidüp gelüp andan biraz mālını evlâdlarına taḫsîm idüp herbirerlerini ḥayâtında birer ḥânedân idüp dört nefer evlâdını birer birer ḥarc-ı râh virüp ziyâret-i Beytu’llâh’a gönderüp bi-luṭfi’llâh dört evlâdı daḫi ḥayâtında ḥacc idüp gelüp mülâkî olduğdan sonra kendüleri Burusa’da medfûn münzevî el-Hâc ‘Abdu’llâh Efendi ḥâzretlerine irâde getürüp ve Şeyḫ-i müşârün ileyhiñ tekyesinde ḥâlvat çıkarup aḫz-ı ḫilâfet idüp ba’ dehu ḥan oṭasını terk eyleyüp kendi ḥânesinde şâm u seḫer aḫibbâ bile [76-a] ve ‘ulemâ ve şuleḫâ ve meşâyih ile hem-dem ü şoḫbet-i ehlu’llâh ile maḫrem olup heftede iki gün ba’ de’l-‘aşr ḫatm-i ḫâcegân iderek ve evḫât-i ḫamseyi cemâ’atle edâya mülâzım iken sinleri yetmiş tecâvüz idüp rûḫ-ı revânı ḫarâbe-zâr-ı cismânîde gül-zâr-ı rûḫâniyyete pervâz eyledikde biñ iki yüz yigirmi bir sâlinde Kuzgunluk ḫurbında medfûn ve raḫmet-i Ḥaḫḫ’a maḫrûn olmuştur.

Aḫvâluhu: Dâ’imâ ihfâen fuḫarâ ve zu’efâya in’âm u iḫsân ider idi. Ve bir eli ḫayrda olup Hızr Câmî’i ḫurbında bir medrese binâ idüp derûnunda sâkin olan ṭalebe-i ‘ulûma kifâf içün ba’ zı arâzî ve baḡ, baḡçe vaḫf eylemişdir. Ve be-her sene mālını ḫisâb idüp bilâ-noḫşân belki ziyâde olarak mālîñ zekâtını edâ’ ider idi.

Hâluhu: Ḳudemâ-reftâr ve şuleḫâ ve aḫyâr sîretinde bir pîr-i pür-bâr idi.

-Raḫmetu’llâhi ‘aleyh-

Ḥilyetuhu: Ṭavîlû’l-ḫâme, keşîrû’l-liḫye, cesîmü’l-cüsse idi.

-Raḫmetu’llâhi ‘aleyhi raḫmeten vâsî’a-

(MAṬLAB:)

Muhyî-zâde Efendi Dâmâdı Seyyid Nu‘man Efendi 1221

Bursa Kâdîsı Muhyî-zâde Efendi hâzretleriniñ dâmâdı Seyyid Nu‘man Efendi, Âsitâne-i ‘Aliyye’de ‘âlem-i dünyâya gelüp bir miqdâr ‘ilm ü me‘ârif kesb ile vüzerâ dâ‘iresine intisâb idüp yedi şadr-ı a‘zama divîtdâr olup ze‘âmet ü muķâta‘at tedârik idüp âhirü’l-emr Medîne-i Münevvere’de medfün Nemçe Fâtîhi Yûsuf Paşa’ya vâfir müddet hîdmet idüp Mısr-ı Kâhire üzerine frence def‘i içün sefer olduķda anda dağı ze‘âmet sebebiyle hîdemât-ı ğuzâtıda olup ba‘dehu mevâlî-i ‘izâm ve ‘ulemâ-yı zevî’l-i ihtirâmdan Muhyî-zâde Muhammed Es‘ad Efendi’niñ kerîme-i muhteremelerini tezevvüc idüp Efendi-i müşârün ileyh Bursa Kâdîsı olduķları müddetde Bursa’ya bi’l-ma‘iyye teşrîf idüp hîdemât-ı kazâdan birine meyl ü rağbet eylemeyüp ancak küll-i yevm cevâmî’de idâre-i ferâ‘îz ve tilâvet-i Qur‘ân iderek ve tekâyâ ve zevâyâda meşâyîh lâıyık olan zevâtıñ mecâlislerine hâzır ve fuķarâ vü dervîşân ile hem-celis ve eltfâf-ı Hudâ’ya nâzır olarak eyyâm-ġüzâr iken biñ iki yüz yigirmi bir sâlinde ħân-kâh-ı ‘âlem-i ervâĥa revân ve nâ‘il-i şafâ-yı cinân olup Bıñarbaşı kapısı ta‘bîr olunan maĥalde şecer-i muntehâ sâyesinde defn ve rahmet-i Yezdân’a ķarîn olmuşdur.

(Aĥvâluhu:) Zâtında erbâb-ı taşavvuf ile ziyâde ülfet idüp kelimât-ı şüfiyye vâķıf idi. Ve ziyâde ĥoş-soĥbet idi. Meclisde olan kelâmına ĥayrân olur idi. Behlül-edâ çok soĥbetleri vardır. Cümleden biri:

Yevmen mine’l-eyyâm kayınpederleriniñ yanına gelüp görür ki altun vezn eyler. “Efendim, kerem eyle eyüce tırtı. Zîrâ yarın âĥiretde dağı böylece tırtır virirsin.” dimişdir. Ve yine bir ġün Bıñarbaşı’ndan ba‘zı aĥıbbâ bile gelür iken Bıñarbaşı Mezâristanı’nda ĥâlâ ķabri olan maĥalle geldikde Yahyâ Kapan-zâde el-Ĥâc Aĥmed Efendi’ye ĥıtb idüp “Aĥmed Efendi beni şı maķâma defn idiñ lâkin mezârım önünden tesbîh-feşân ġeçme ĥâşşeten tırup baña fâtîĥa tilâvet eyle.” deyü vaşıyyet eylemişdir. Vefâtlarında cümle meşâyîh cem‘ olup vaşıyyetleri üzre tâbûtuna tâc-ı Naķş-bendî

giydirüp meşāyih cenāzesi gibi zıkr ü tevḥīd ile merḳadine resīde olmuşdur. ‘Ale’t-taḥmīn sinleri altmış ile yetmiş mā-beyni idi.

(**Hilyetuhu:**) Vasaṭü’l-ḳāme, ḥafīfü’l-liḥye, ḳadīdü’l-cüsse, beşiş ü melīḥ bir zāt idi.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsi’ā ve nevvera’llāhu merḳadehu bi-nūri’t-tevḥīd-

(MAṬLAB:)

Vālide Ketḥüdāsı Yūsuf Ağa 1222

Vālide Ketḥüdāsı Yūsuf Ağa, Girit Aṭası'nda 'ālem-i nāsūta gelüp temyīz-i nīk ü bedde muḳtedir oldıḳda der-i Devlet-i 'Aliyye'ye gelüp ḥidemāt-ı ricāl-i Devlet-i 'Aliyye'de istiḥdām ile kendi daḫi [76-b] o gürūh-ı pür-şükūha mülḥıḳ ve ḥ'ācegān-ı Dīvān-ı Hümāyūn-ı Devlet-i 'Aliyye'ye lāḫıḳ olup ḫabṭ-ı münāsib ile şehīd-i mazlūm-ı cennet-mekān-ı Firdevs-āşiyān Sultān Selīm Ḥān -'aleyhi'r-raḫmeti'l-Mennān-ḫāzretleriniñ vālidelerine ketḥüdā olup bu Devlet-i 'Aliyye'de bir şān kesb eylemişdir ki ke-ennehu mülūk-ı şānī olup yigirmi bir sālinde ḫacc-ı şerīfe 'āzim olup Medīne-i Münevvere -'şerrefehu'llāhu ve limen zārīhi- iki sâ'at ḫala bir merḫaleye varup anda ehl-i Medīne'den ba'zı zevāt istiḳbāl idüp 'avdetlerine irā'e-i ṭarīḳ eylediklerinde vāfir ḳıl ü ḳāl olup ḫāşıl-ı kelām bir vechile nā'il-i merām olmayup andan girü 'avdet idüp hezār şermle gözyaşı dökerek merḫale merḫale Burusa'ya dāḫil olup anda meḳş ü ikāmet dā'iyyesinde iken biñ iki yüz yigirmi iki sālinde ṭaraf-ı şāḫāneden Ḳocaḳulaḳ-nām bir ḫaseki gelüp meşāliḫ-i dünyeviyye defterini dürüp cildlerini ḫırḳa-i ḫanūṭa şarup der-i devlete 'āzim olup cedleri daḫi Sultān Emīr Buḫārī -'ḫuddise sırruhu'l-'ālī-ḫāzretleriniñ ḫavlu ḳapusı ḫāricinde cānib-i yesāra defīn ve raḫmet-i Ḥaḳḳ'a ḳarīn olmuşdur.

Ve min-aḫvālihi: Ḥāl-i ḫayātında ḳatı vāfir ḫayrāt ve ḫasenāta muvaffaḳ olmuşdur. Burusa'da olan āşārından¹²²⁸Ḥikmetī Efendi Dergāhı'na ta'miriye altı biñ ḡurūş virmişdir. Enārlı Zāviyesi bināsına daḫi altı biñ ḡurūş iḫsān eyledi. 'Abdü'l-mü'min ḫāzretleri Tekyesi'niñ ḫāriciyye ve dāḫiliyyesini müceddeden iḫyā eyledi. Fuḳarā vü zu'efā ve meşāyiḫ ü dervīşāna eyledigi in'ām ve iḫsānı ḫadden bīründür. Naḳl olunduḡına göre bermekkiyāndan nişāne virir bir zāt imiş.

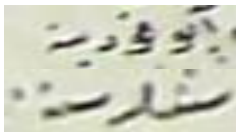
¹²²⁸ Müellif, önce "sin" harfiyle yanlış yazdığı bu kelimenin doğrusunu düzelterek tekrar yazmıştır.

Hilyetuhu: Egerçi fakîr, şekl ü şemâ'ilini müşâhade eylemedim lâkin tavi'lü'l-kāme, 'azîmü'l-cüsse ve mûlahham bir kimse idi, deyü rivâyet iderler.

Aṭa-i mezbûruñ qurâlarından Ayoğudine(?)¹²²⁹ kıyâyet sinleri(?)¹²³⁰ sene-i merķūmda dide-küşâ-yı nezâret-i bâğ-ı 'âlem olmuşdur.¹²³¹

-Raḥmetu'llahi 'aleyhi raḥmeten vâsi'a-

1229

1230

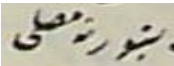
1231 Bu cümle müellif tarafından 76-a varağının derkenarında kaydedilmiştir.

(MAṬLAB:)

Yazıcı-zāde Mütesellim ‘Ömer Ağa (1224?)

Yazıcı-zāde Mütesellim ‘Ömer Ağa, fî’l-aşl Aṭranos a‘yānı olup biñ iki yüz on iki sâlinde Burusa’da Bostāncı-zāde Seyyid Ḥalîl-nām bir bahādır zuhūr idüp mütesellim ağalara levendlik iderek yevmen fe-yevmen ferce bulup şol rütbeyi kesb eyledi ki ekşerî eşkiyâ kendüye tâbi‘ olup hānesinde seksen, yüz adam peydâ idüp mütesellimleri taht-ı hükümüne alup keyfe mā-yeşâ ‘ diledigi gibi alup, virüp, kesüp, biçüp, a‘yān ve zābıt¹²³² isimleri maḥv derecesine varup ... muşallî (?)¹²³³ hengāmelerinden nişāne virüp gün-be-gün ṭavrından çıkup eṭrāf-ı kūrâ ve kaşabâtda olan eşkiyâ ile daḥi birleşüp bir vechile kendüye siper olunma mümkün olmayup vaḳtiñ a‘yān ve eşrāfı ‘ulemâ vü şulehâ ve bâ-ḥuşuş ‘aynu’l-a‘yān re’isü’l-‘ulemâ Remzi-zāde Efendi merḥûm rāy u tedbîr idüp Aṭranos Ağası ‘Ömer Ağa’yı bâ-emr-i ‘ālî Burusa’ya mütesellim naşb u ta‘yîn itdürüp pür-suhûletle merḥûm Ḥalîl’iñ def‘ine çāre-sāz olma sevdâsıyla te‘mîn içün ağa-yı merḥûm(ı) kendüye süvārî bölükbaşı idüp be-her yevm şu kadar ta‘yîn virüp yine emîn olamayup mütesellim ağaya kendi hüküm iderek ve begendigi gibi aḥz u ‘aṭâ iderek evān-güzār iken merḥûmuñ katline bâ-istid‘â emr-i ‘ālî gelüp kemāl üzre emri daḥi ihfâ idüp bir vechile çāre bulamadıklarında vücūh-ı kavmiñ kibârı, merḥûm Ḥalîl’i ele alup da‘vetler idüp merḥûm daḥi vücūhı hānesine [77-a] da‘vet idüp sırren gūyâ ‘arz-ı muhabbet iderek “ Senî Burusa’ya mütesellim idelim.” kelâmını sem‘ine ilḳâ idüp “ Tederrüc ile mütesellim olanlar elbet bu hālefe-i ḥüsn-i ḥāl ile görünmek lâzım.” diyerek başına kavuḳ giydürüp gāh gāh Cāmi‘ü’l-kebîr’e namāza gelüp lâkin başında otuz kırk sekbân eksik olmayup envā‘-ı lu‘b u ḥiyel ile kendi meyānından esliḥâ daḥi iḥrâc itdürüp sırren olan cîb-i piştovlarından ğayrı şüretde bir şey’i rû-nümâ olmayup ve’l-hāşıl biñ iki yüz on üç Ramazānı dāḥil olup her yevm

¹²³² Kelime sehven “zābit” yazılmıştır.

¹²³³

cāmi‘-i şerīfe gelüp levendānla me‘an edā-yı şalāt ve geşt-i güzārda iken Ramazānıñ sekizinci günü cāmī‘-i şerīfe edā-yı ‘aşra gider iken Aḳderevī ‘Ömer Ağa hemān cāmī‘ havlusunda çifte piştov ile urup ānide puşuda olan levendān-ı mütesellim zuhūra gelüp herbirerleri sell-i seyf idüp taraf taraf merḳūm Ḥalīl’iñ tevābi‘i aḥzına dāmen-der-miyān idüp ve merḳūm Ḥalīl’iñ başı gövdesinden cüdā birle ḥānesini tārümār ve Ramazān-ı şerīf āḥirine kadar be-her gice üç beş eşkıyā katl olunup ihāfe-i nās içün köşe başlarına çārşū derūnuna bırakup lāşelerini kilāba yedirüp üç ay miḳdārı külli katl-i nūfūs ile Burusa’yı aşlı üzre ehl-i ‘ırzān nizāmına koyup herkes edebini taḳınup ḥalk-ı şehir ü kurāistirāhat üzre olup emn ü emān ile şehir māl-ā-māl tıdıkda aḡa-yı merḳūm yine Aṭranos’a gitme murād eyledikde ehl-i memleket bir vechile rāzı olmayup bu ḥāl üzre on bir sene Burusa’yı muḥāfaẓa idüp āḥirü’l-emr va‘desi tamām olup nizām-ı şehir-i vücūdına ḥalel gelüp vaṭan-ı aşliyyesi olan ‘ālem-i ervāḥa rücū‘ idüp Bıñarbaşı Kabristānı’nda Ḳalender-ḥāne qarşusunda medfūn ve raḥmet-i Ḥaḳḳ’a maḳrūn olmuşdur.

Aḥvāluhu: Zātında müdebbir ü ‘āḳıl ve ‘āḳıbet-endīş ‘an‘ane ile ḥandān ve aḡa ibn-i aḡa idi. Lākin ḥüsni kemālde olup resmī olan iṭ‘āmından mā-‘adā in‘ām u iḥsāna eli varmaz idi.

Ḥilyetuhu: Tavīlū’l-ḳāme, vasaṭu’l-liḥye ve’l-cüsse, esmerü’l-levn, ḳalīlū’l-keḷām, ḳudemā-reftār idi.

-Raḥmetu’llāhi ‘aleyh-

(MATLAB:)

Kaşşāb-zāde Muḥammed Emīn Ağa (1224)

Kaşşāb-zāde Muḥammed Emīn Ağa, maşkaṭ-ı re'sleri Burusa'da olup evā'il-i ḥālinde çukacılık hırfetiyle ālūde ba'd ba'd aḥz-ı iltizāmāt ve iki sene cizyedāriyet idüp aḥz-ı ze'āmet ba'dehu silahşōriyet ile kesb-i mertebet eyledikde ḥānesinde āyende vū revende ile eyyām-güzār iken ecel-i mev'ūdī resīde olup biñ iki yüz yigirmi dört sālinde şekl-i cānı cūbbe-i vücūdundan 'āri ve Şhrekūsdi Mezāristānı derūnunda 'ālemden bī-zār olmuşdur.

Hilyetuhu: Ṭavīlū'l-kāme, müstersilū'l-liḥye, esmerū'l-levn bir zāt idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyh-

(MATLAB:)

Ser-bevvābān-ı Dergāh-ı ‘ālī Burusa A‘yānı Seyyid Mīr Muḥammed Ağa (1225)

Ser-bevvābān-ı Dergāh-ı ‘ālī Burusa A‘yānı Seyyid Mīr Muḥammed Ağa, māru’z-zıkr Pīrī Kāḍī-zāde naḳībū’l-eşrāf Seyyid Muşṭafā Efendi’niñ sülb-i pākinden maḥrūse-i Burusa’da ‘ālem-i şuhūda gelüp bir miqdār kitābet ve te‘allüm-i ‘ilm-i ālet idüp pederleri naḳībū’l-eşrāf olma taḳrībi ḥubb-ı cāhdan lezzet alup idāre-i niḳābet ile eyyām-güzār iken Burusa’ya mütesellim olup bir müddet daḥi o ḥāl ile geçüp ba‘de zamān felek-zede ve menküb ṭurur iken ḡālibā on üç tāriḥlerinde Burusa’da mütekā‘id iken Fāriş vālisi olan Bī-cān-ı nā-iḥsān ‘Alī Paşa ḥazretlerine kethüdā olup Fāriş’e vuşüllerinde ahālī-i memleket Bīcān-zāde’niñ ḥareket-i mezbuḥāne ve eṭvār-ı tāriḥāne-i gurgānelerine taḥammül idemeyüp üzerine ḡulüvv-i hücum eylediklerinde Paşa-yı müşārün ileyh i edīm-ṭabl-ı fersüde mişālī pāre pāre idüp mīr-i mūmā-ileyhiñ daḥi bir kolunı mecrūḥ ve ‘amelden maṭrūḥ eylediklerinde perīşān-ḥāl ve bī-mecāl Āsitāne-i ‘Aliyye’ye gelüp anda bir müddet serseri geşt ü güzār idüp ba‘d tekmīlū’n-nuḥūse Sulṭānū’l-‘ārifin Neşāt Efendi’ye intisāb idüp anıñ i‘ānesiyle Burusa’ya gelüp ihtisāb ağası olup ser-bevvābān-ı dergāh-ı ‘ālī zümresine girüp andan kendüye emīr-i aḥūrluḳ rütbesi [77-b] iḥsān-ı hümāyūn-ı cihāndārī olup revnaḳ-ı ferd-i iḳbālī tāban u dirāḥşān ve baḥt-yārī-i lem‘a-feşān olduğda Cizyedār-zāde ḥafīdi Ḥüsāme’d-dīn Efendi ḥazretleri ‘azlinden bā-mektūb-ı Esmā Sulṭān biñ iki yüz yigirmi iki Zū’l-ḳa‘desiniñ on beşinde Burusa’ya a‘yān olup iki sene miqdārı mehmā emken vaḳte münāsib a‘yāniyyet idüp ba‘zı kesāniñ ber-muḳteżā-yı maşlaḥat ḥilāf-ı marāzīleri ḥareket eyledikde şūrūr-ı fitne şu‘le-tāb olup biñ iki yüz yigirmi dört Şevvāl-i şerīfiniñ on beşinde ittifāḳ-ı eşrāf-ı ḳavimle ‘azl ve ḥesābı rü’yet olunup mesārif-i memleketden şarf eyledigi maşrūfātınıñ birazını ḥesāba teḳāşur eylenmeyüp bir iki yüz kīse ḳadar merḥūmı medyūn idüp yedinde olan zimāmetini bā-ḥavāle aḥz idüp kendi bilād-ı āḥara nefy olunmuş iken Aydın ikliminde Ḳara‘Osmān-zādelere düşüp anda bir miqdār āsāyiş idüp anda tanesi tamām olduğda İnegöl ḳazāsında Kolca ḳaryesinde Nu‘mān Paşa ḥazretleriniñ dā‘ire-i

devletlerini dārü'l-emān ittiḥāz idüpistirāḥat üzere iken biñ iki yüz yigirmi beş senesi Şevvāl-i şerīfiniñ ikinci gicesi Şarıca-zāde ‘Oṣmān Ağa-nām müteḡallib Yeñişehir’den gelüp fi’l-aşl beytlerinde mā-cerā olma taqrībi Nu‘mān Paşa ḥazretleriniñ konağını ḡāret idüp devletlü Paşa ḥazretleri qarār idüp Muḥammed Beg daḡi ḡareme kaçup tesettür eylemiş iken merḡūm-ı zaleme ḡarem-i ‘işmetlerine dāḡil olup yaḡma-yı emvāl ü cevāḡir ü ḡuliy eyler iken Muḥammed Beg ele geḡüp esir ü sefīl olup konaḡı iḡrāk bi’n-nār idüp Mīr-i mūmā-ileyhi Yeñişehir’de ‘id-i şerīfiñ üçünci ḡüni şarāb-ı cām-ı şehādetle ifṡār itdirmişlerdir.

-ilā-rahmetu’llah-

Aḡvāluhu: Eyyām-ı servet¹²³⁴ ve a‘yāniyetinde çok fuḡarāya in‘ām u iḡsān idüp taṡyīb-i ḡulūba muvaffaḡ olmuşdur. Zātında kendi felek-zedelik müşāḡade eylediginden ziyāde fuḡarāya rahm ü şefḡati var idi. Molla ‘Arab Cāmi’-i şerīfiniñ bir ḡubbesini ta‘mīr idüp ‘ubbāda ‘ibādete i‘āne eylemişdir. Ve dergāḡımızda mevcūd olan kütüb-ḡāneniñ binā ve inṡā olmasına delālet ü sebeb-i ‘imāret olmuşdur. ‘Abdü’l-mū‘min Zāviyesi’nde daḡi eṡeri vardır. Ḥazret-i Üftāde -*ḡuddise sırruhu*- ḡazretleri evlādından Şeyḡ Aḡmed Efendi’niñ dāmadı olma taqrībi Ḥazret-i Üftāde’niñ türbe-i cāmi’inde bir mi‘rāciyye vaḡf eylemişdir. Cāmi’-i Kebīr ve Sulṡān Emīr Cāmi’i müezzınlerine senevī üçer ḡurūş vaḡf eylemişdir.

Ḥilyetuhu: Vasatü’l-kāme, ḡafīfü’l-liḡye, esmerü’l-levn bir zāt idi.

Vedī‘a-i cān-ı ‘aziziñ Ḥaḡḡ’a teslim ve müteveccih-i dārü’n-na‘īm olup Deveciler ḡüristān’ında medfūñ rahmet-i Perverdīgār’a maḡrūndur.¹²³⁵

-Raḡmetu’llahi ‘aleyhi rahmeten vāsī‘a-

¹²³⁴ Müellif bu kelimeyi sehven “servet” şeklinde yazmıştır.

¹²³⁵ Bu cümle varak 77-a’nın derkenarında kaydedilmiştir.

(MAṬLAB:)

Ḳaṣṣāb-zāde Muḥammed Ağa (1228)

Ḳaṣṣāb-zāde Muḥammed Ağa, mārū'z-zıkr Ḳaṣṣāb-zāde Emīn Ağa'nıñ şülbünden Burusa'da 'ālem-i şuhūda gelüp aḥz u taḥşıl-i iltizāmātla ālūde olup ba'de zamān pederi vefātından soñra vücūh-ı memleketden olup dā'iresi küşāde āyende vü revendeye sofrası āmāde ḥāndāniyyetle eyyām-güzār iken 'illet-i vereme mübtelā olup henüz sinni kırk ile elli mā-beyninde iken vedā'-ı 'ālem-i fānī idüp biñ iki yüz yigirmi sekiz Zı'l-ḥicce-i şerīfesiniñ beşinci günü 'azm-i Ka'be-i dār-ı beḳā eyleyüp Deveciler Ḥāmūşanı'nda medfūn ve raḥmet-i Ḥaḳḳ'a maḳrūn olmuşdur.

Hilyetuhu: Ṭavīlū'l-kāme, vasatu'l-lihye, ebyezü'l-levn, şen ü şūḥ, semīḥ bir zāt idi.

-Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsī'a-

(MATLAB:)

Vekîl-i harç-zâde el-Hâc ‘Alî Ağa (1214)

Vekîl-i harç-zâde el-Hâc ‘Alî Ağa, Burusa‘da kadem-zen-i ‘âlem-i şuhûd olup temyîz-i nîk ü bedde muhtedir olduğda mâ-tecevveze bihi‘ş-şalât te‘allüm-i ‘ilm ü tilâvet-i hatm-i Kur‘ân idüp çuğacılık hırfetiyle me‘lûf olup eşnâfınıñ bâlâ-yı pervâzı ve kâdir-şinâsı idi.

Hâluhu: Senede ‘ulemâ ve meşâyih ve talebe-i ‘ulûm ve sâ‘ir fuğarâya hâllerine enseb in‘âm u ihsân ider idi. Eyyâm-ı Ramazân-ı mağfîret-nişânda ‘imâret-i ‘âmire mişâli hânesinde şâm u seher it‘âm-ı ta‘âm olunur idi. Ve âşhâb-ı ihtiyâcı fırka fırka da‘vet idüp ba‘de‘l-iftâr hâllerine münâsib ‘atıyye ihsân ider idi. Ve bilâ-da‘vet varan fûğarâyı dahî tatıyb idüp âmâliyle ber-murâd ider idi.

Hayrâtuhu: Vefâtlarından bir sene evvel üç biñ ğurüş vağf idüp ceddîm hâzretleri dergâhına ve Sedbaşında [78-a] kâ‘in ŞâlîTekyesi‘ne ve Emîr Sultân hâzretleri Tekyesi‘ne ve Hâzret-i Mısrî Tekyesi‘ne senevî on beş ğurüş Mevlid-i Şerîf yigirmi beş ğurüş ta‘miriyye vağf idüp kezâlik Emîr Sultân hâzretleri Medresesi‘ne ve Câmî‘-i Kebîr sâ‘at-hânesine ve ecdâdî binâsı olan Abdâl Köprisi‘ne ta‘miriyye vağf idüp sâkin oldığı hânesini rehn ü istiğlâl idüp tescîl-i şer‘î ve teslîm-i ile‘l-mütevellî eylemiştir. Ve ziyâret-i Beytu‘llâh ile siyâdetleri şerefi müzdâd olup biñ iki yüz on dört Ramazân-ı mağfîret-nişânında tene‘‘ümât-ı sivâdan imsâk idüp şarâb-ı selsebîl ile iftâra niyyet idüp Hâzret-i Sultân Emîr Buğârî -*kadessa‘llâhu rûhâhu‘l-‘âlî*- hâzretleri Türbe-i şerîfeleri ittişâlinde olan cüz-i ekâbir hâricinde küşe-gîr-i i‘tikaf-ı kabr olmuşlardır.

-*Rağmetu‘llâh*-

Hilyetuhu: Tavîlü‘l-kâme, esmerü‘l-levn, kaşîrû‘l-lihye bir zât idi.

-*Rağmetu‘llâhi ‘aleyhi rağmeten vâsi‘a*-

Yeñişehir bîrûnunda Selimlik (?)¹²³⁶ reh-güzerinde defîn-i zîr-i rehîn, raḥmet-i Cenâb-ı Hakk’a qarîndir.

*-Raḥmetu’llâhi ‘aleyh.-*¹²³⁷

¹²³⁶

¹²³⁷ Bu cümle varak 77-b’nin derkenarında yer almaktadır.

(MAṬLAB:)

Çuḳacı Seyyid el-Hâc Muṣṭafa Ağa el-Ma' rûf bi'l-Paşa (1229)

Çuḳacı Seyyid el-Hâc Muṣṭafa Ağa el-Ma' rûf bi'l-Paşa, Burusa'da 'âlem-i şuhûda gelüp çuḳacılık hırfetiyle me'luf iken Münzevî Seyyid el-Hâc 'Abdu'llâh Efendi ḥazretlerine irâde getürüp ba' dehu kârgâhını terk idüp ḥânesinde sâkin olup leyl ü nehâr 'ibâdet ü tâ'at üzre ve ḥânesi fuḳarâya küşâde, şâm ü seḥer âyende vü revende ta'âmiyle sîrende olarak ve düşenbe, pençsenbe günleri ba'de'l-'aşr ḥatm-i ḥ'âcegân idüp bu üşlup üzre evân-güzâr iken biñ iki yüz yigirmi toḳuz senesi Muḥarremü'l-ḥarâmıñ on beşinci günü rûhı, ervâḥ-ı şühedâ-yı deşt-i Kerbelâ'ya ilḥaḳ olup Sultân Emîr Câmî' i ittisâlinde maḳbûr ve raḥmet-i Raḥmânla maḡfûr olmuştur.

Ve min-aḥvâlihi: Câmî'-i Kebîr'in ḳurşun vaḳfına müteveli olup her ne ḳadar vaḳfı eḳall(az) ise zamm u zâmîme ile müzdâd idüp leyl ü nehâr câmî'-i şerîfîn ḥidmetinde dâmen der-miyân idüp ¹²³⁸ اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مِنْ اَمْنٍ بِاللَّهِ taḥtında dâḥil olup müddet-i 'ömründe câmî'in cemî' ta'mirâtını eyleyüp şöyle ma'mûr-ı âbâdân eylemiştir. Kezâlik mefrûşâtında ḥaşîr u ḳâliçelerini daḥi defâ'atle tecdîde sa'y idüp vâḳı'a şurûṭıyla ḥidmet eylemiştir. Ve dâ'imâ fuḳarâ vü zu'efâya in'âm u iḥsân ider idi. Ve Ramazân-ı şerîflerde erbâb-ı ihtiyâcî fevc fevc dâ'iresine da'vet idüp ba'de'l-iftâr şurreler virir imiş. Pîr-i fânî şuleḥâ ve aḥyârdan ve ḳudemâ-reftâr 'alîlü'l-mizâc idi.

Hilyetuhu: Vasatü'l-ḳâme, keşîrû'l-liḥye, ebyezü'l-vech bir zât idi.

-Raḥmetu'llâhi 'aleyhi raḥmeten vâsî'a-

¹²³⁸ et-Tevbe 9/18. (Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ... inanan... imâr eder.) Müellif Âyetin tamamını almamıştır.

SÖZLÜK

A:

‘adālet-fürūḡ: Nur, parlaklık, ışık

‘adīm: Yok olmak

aḡavāt: Ağalar

aḡleb: Çok üstün, çok kuvvetli

āḡar: başka

aḡyānen: Ara sıra, bazen

a‘kāb: Peşi sıra gelmek, yerine geçmek

aḡlām: Kalemler.

aḡṣa‘l-merām: Uzak hedef

aḡvāt: Azıklar

‘alā‘im: Alametler, izler

‘āle‘r-re‘s: Baş üstüne

a‘māl-i ḡayr-ı mustaḡṣane: Metin, muhkem, sağlam

āmed-ṣodeḡān: Davet edilenler

‘amyā: Düşüncesiz, kör

ānen fe-ānen: Zaman zaman

ānifen: Yukarıda

āraste: Süslenmiş

‘ārī: Kurtulmuş, soyunmuş

‘ārīzi: Sonradan olan, muvakkat

aṣḡār: Akrabalık

aṡyeb: En güzel

‘āvām-ı hevām: Pire, karınca gibi zararlı böcekler

‘avḡ: Oyalama

‘azḡbū‘l-beyān: Tatlı, akıcı

B:

bādī: Sebep, başlangıç

bādiye-peymā: Çölde dolaşan

ba‘de‘z-zamān: Bir zaman sonra

bast: Yayma, serme

bisāṡu‘l-emnū‘l-emān: Emniyet dağıtan

bedīhī: Aşıkâr

be-kām: Amacına ulaşmış, mesut

belvā: Bela, dert, gam

berden: Soğukluk

bernā: Civan, genç

ber-zede-i dāmen: Diz dize oturmak

beṣūṡ: Güler yüzlü

beyn: Ara

bey‘ ü ṡirā: Alım satım

bezl-i maḡderet: Güç, kuvvet, iktidar

bezl: Esirgemedi bol bol verme, sarfetme, harcama

bī-ḡun: Eşsiz, benzersiz

bi-hūṡ: Aklı başında olmayan, kendinden geçmiş, baygın; şaşkın, sersem.

bi-ḡadri‘l-istiṡā‘a: Takatince

bizā‘a: Bilgi sermayesi

bukā‘: Yer, mekan

būkā: Ağlama, ağlayış

būn: Kök

būrehne: Çıplak, yalın, açık

būrīde: Kesilmiş

būrūdet: (Manevi) soğukluk

C:

cāh-ı memleḥa: Tuz çıkarılan yer

cāzim: Karar vermek

cerbeze: İnandırıcı konuşma yeteneği

ceste: Fırlamış, çıkmış

cevārī: Cariyeler

cevf: Boşluk

cūd: Cömertlik

custān: Bilmece, muamma

cūnḥa: Cezayı gerektiren günah

Ç:

çende: Bir süre sonra

çespīde: Layık, uygun

çeşīde: Tatmak

D:

dā’: Hastalık, eziyet, ağrı

dā’i: Duacı

dā’iye: Arzu, istek

daḳīk-ı ḥāṣ: İyi un

dāll: Yolunu sapıtmış, dalaletе düşmüş

de’b-i ḳadīm: Eski adetler

demağ: Kibir, gurur

denes: Kirletmek

derrāk: Çok idrāk eden

derekāt: Aşağı seviyeler

dihḳāniyān: Çiftçi, köylü

dihḳ-i ḳarūrī: Zorla gülme

dimağ: Zihin

Durūğ: Yalan

Dü: İki

dümū’-ı bī-kerān: Sınırsız gözyaşları

E:

ebādī: Yok edici, helak edici şeyler

ebred min-selc: Kardan daha soğuk

ecil: Sebebe

ecnād: Askerler

edim: Tabaklanmış deri. Mec. Zora düşmek

ednās: Pislikler

edviye: Deva, şifa

eḳall: Çok az

ekīd: Sağlam, sıkıca

ekreh: En iğrenilen, nefret edilen

elbet: Sıkıca yapışma

el-hāletü ḥāziḥī: Bu esnada, o zamanda, bu hal üzere

elīf: Alıştırmak

el-kāsib-i ḥabību’llāh: Allah çalışanı sever

elyen mine’z-zebed: Köpükten daha yumuşak

emrāz: Hastalıklar

emzīce: Mizaçlar, huylar

enmūzec: Örnek

eñser: Çivi

envā’-ı lu’b u ḥiyel: Oyun ve hileler

erācif: Yalan sözler

erz: Pirinç

etḳıyā: Müttaki

eṭibbā: Tabipler

evān: Zaman

evfā: Sadık, vefalı

evsāḥ: Pislik, çirkin

evtād: Direk

evzâ' lu: Duruş, hâl

eytām: Yetim ve dullar

ezīne: Cuma

ezvāl: Uzaklaştırmak

F:

faşd: Kan alma, hacamat

fāri: Usta at binici

Fefhem cidden: İyi anla.

fehvā: Anlam, mânâ

Felek-zede: Çâresiz

ferce: İmkân

Fe'rci' ileyh: Ona müracaat edin

ferden ferdā: Tek tek

ferḥunde-fāl: Uğurlu, kutlu

ferīḥu'l-bāl: Ferahlatıcı

fersūde: Yıpranmış, bozulmuş

feseḳ: Fasıklar

fi'l-cenān: Gönlünden geçen

firāk: Fırkalar

firāş: Yatak

fūruḥt: Satma, satış

G:

ḡabrā: Tozla kaplanmış

ḡalle: Topraktan alınan ürün, zahire

ḡāret: Yağma, hücum

ḡavāyet: Son nokta

ḡibta-fermā-yı selāk-i ilāhī: İlahi potada özenilecek tarzda

ḡitī: Dünya

ḡuluvv: Taşkınlık, aşırılık

ḡunc u delāl: Naz ve cilve

ḡurḡāne: Şaraba düşkünlük

ḡuşūn: Dallar

ḡuzāt: Gaziler

ḡüm-nām: Unutulmak, adı anılmaz olmak

ḡürizān: Kaçış

ḡüvāh: Şahit

H :

ḡabt: Boş olma, boşa gitme, fâsit ve bâtl olma.

ḡacer: Taş

ḡāib ü ḡāsir: Mahrum, bir şey elde edememiş

ḡakīkī ve ca' lī: Gerçek ve suni

ḡakḡā: Gerçekten

ḡakḡuhū: Tam manasıyla

ḡāk-sār: Perişan, hakir

ḡalel-ḡārī: Ansızın, birden, musallat olma

ḡalf: Arka

ḡaliy: Süs, ziynet

ḡamşa: İçi boş, yüksüz

ḡān-ı ḡarīr: İpek Hanı

ḡanḡa: Buğday

ḡavākīn: Hanlar

ḡavātīn: Kadınlar

ḡavātır: Fikirler

ḡayret-i ḡārī: Ansızın ortaya çıkan

ḡayt: İplik, tire, lif.

ḡayye: Yılan

ḡayzāt: Meydanlar, boşluklar, menziller

ḡazzār: Manav

ḥāzık: Usta, maharetli	iẖrāz: Kazanma, elde etme, nail olma
hedm: Yıkma, tahrip etme	iẖtifā': Gizlenme
helāhil: Öldürücü zehir	iẖtilāt: Karşılaşıp görüşme, görüşüp temas etme
hemīn: Yerine göre, ancak, hemen, her zaman	iẖtimā: Korunma, perhiz
hetk: Yırtma	iẖtirāzen: Kaçınma
ḥulāl: Esna, ara, mesafe	iẖtisāb ağası: Çarşı pazarı kontrol eden zabıta amiri
ḥurfet: Meslek	iltizām: Tercih
ḥırka-i ḥanūta: Ölü kefenine serpiyen kokulu madde	intifā': Faydalanma
himem: Himmeler	intiṣāb-ı dā' iyesinde: Davet eden
ḥīn: Zaman, vakit	i'rāz: Uzak tutma, yüz çevirme
ḥirāset: Koruma	irvā: Sulama, suya kandırma
ḥiyel: Hileler	isā'et: Seyyiat, günahlar
ḥizlān: Düşkünlük, zillet, sefalet	iṣr: İz
ḥuliyy: Altın, gümüş, ziynet eşyası	istib'ād: Mümkün olmayan
ḥuṭūt: Hatlar, çizgiler, yazılar	istib'āt: Uzaklaşma
I:	isticlāb: Çekme, celb etme
iztūrār: Zaruret, mecburiyet, çaresizlik	istidlāl: Bir delile dayanarak hüküm verme
ıṣṭabl: Ahır	istifsār: Araştırma, soruşturma
İzed: Tanrı	istiṣhād: Şahit gösterme
İ:	iṣtirā: Satın alma
ibā': Çekinme	ittisāk: Yan yana dizilme, sıralanma
İbrā'il: Romanya'da liman şehri	iyāb ü zehāb: Gidip gelme
ibrām: Israr etme, zorlama	K:
iclā': Göç etme, sürgün	ḳabīḥ: Çirkin
ictimāl: Erime	ḳadh: Yeme
iḡbirār: Gücenme	ḳā'id: Oturan
iḡmāz: Göz yummak, görmezden gelmek	ḳā'in: Olan, var olan
iḡnā: Zenginleştirme	ḳahḳarī: Geri geri çıkmak
iḡvā: Baştan çıkarma, yolunu şaşırtma	ḳal: Madenleri ayırma işlemi

ķāleb: Kalıp
kānūn: Fırın, ateş ocağı
ķarībū'l-‘ahde: Yakın zamanda
ķarīḥa: Azledilmeden verilen ferman
ķarīḥimden: Kendiliğinden doğan fikir
ķārūre: İdrar şişesi, ördek
ķatıbeten: Asla
ķavvāl: Musikide şarkıcı
ke’ennehū: Sanki
kelīl: Kör, zayıf
kemā fi’s-sābık: Eskisi gibi
ke-māhī: Olduğu gibi
Kerrūb: En büyük melekler
kerrūbī-celis: Allah’a en yakın melek
ke’s-i ṭarīkat: Tarikat kasesi
ke’ş-şemsi fi-vasaṭi’n-nehār: Gün ortasındaki güneş gibi
ķıbāb: Kubbeler
ķıbeli’r-Raḥmān: Rahman tarafından
kīl: Kile
kifāf: Yaşamaya yetecek kadar rızık
kirāren: Tekrar tekrar
ķıss ‘alā zālike: Bunu kıyas eyle
kīş: Sadak
ķıyye: Okka
ķurā: Köyler
ķurenā-i lā yufliḥūn: İflah olmayan akrabalar
kūrs: Düğüm, yumak
ķurūḥ: Yaralı, çıbanlı
kurūr: (Zaman için) Gelip geçme

kūt: Azık, yiyecek
kūfrān-ı nī‘ met: Nankörlük
kūhl: Sürme
kūmmel: Olgun kimseler
küngüre: Kubbenin en yüksek yeri
küremā: Kerimler
L:
Lābūd: Elbette
lağv: Faydasız, boş söz
leben: Süt, ayran
levāḥık: Lahikalar, ekler
licām: Gem
li-ecli’l-maşlaḥa: Maslahat için
luṭf: Okşama, gönül alma
lūknet: Peltek, kekeme
M:
mağbet: Son, nihayet
mağsel: Gasl yeri
mağris: Fidanlık
maḥlūle: Dul kadın
maḥtūm: Mühürlü, kilitli
ma‘hūde: Kötü olarak bilinen
maḥzen: Sadece
maḥbūr: Gömülmüş, medfun.
maḥdūḥ: Yerilmiş
mālī: Dolu
mārru’z-zıkr: Zikredilen
mā-şadaḥ: Uygun, muvafık
maskaṭ-ı re’s: Başın toprağa düştüğü yer
maşūn: Korunmuş, muḥâfaza edilmiş,

mahfuz, emin.

maṭrūd: Kovulmuş, tard edilmiş

maṭrūḥ: Atılmış, çıkarılmış

maṭvī: Dürülmüş, sarılmış

me‘ālī: Şerefli

me‘āşī: Günahlar, isyanlar

mebgūz: Kin tutulan, buğz edilen

meqbūl: Alışık, huy edinmiş

med: Uzatma

meded-res-i heme der-māndegān: Yolda kalmışlara el uzatmak

mefsedet: Fitne, fesat

mehālik: Tehlikeli yerler

mehmā emken: Mümkün olduğu kadar

mekş: Dinlenme, ikamet

melāz: Sığılacak yer

melbūse: Giyilmiş

me‘lūf: Ülfet etmiş

memzūc: Karışmış, mezc olmuş

menāfi‘: Faydalar

meḳāyid: Aldatmalar, hileler

menfā: Sürgün yeri

menfūş: Atılmış

mengūş: Bektaşiler’de dervişlik küpesi

menḥūs: Uğursuz

menkūb: Gözden düşmüş, itibarını kaybetmiş

menūt: Bağlı

mesāğ: Müsaade, cevaz

meşānī: İkili, çiftli

mesdūd: Kapalı

me‘şir: İyi iş

meskūk: Basılmış para

mesmū‘um: İşitmek

mesnūn: Sünnetleri yerine getiren

mesnūne: Sünnet olmuş

mesrūrū‘l-cenān: Kalp, gönül

mess: Meydana gelme

meştūr: Yazılmış, çizilmiş

Meşietu‘llāh: Allah’ın dilemesi

meşşāt: Tarak

meşy: Yürüme

meṭrūk: Miras bırakılmış

me‘ūnet: İlane, yardım

mezālīk: Kaygan yerler

mezālīku‘l-aḳdām: Ayağın kayabileceği yerler

mezḃūḥāne: Son bir gayretle

mezemmet: Ayıplama, kınama

mezmūm: Kötülenmiş

miḳrāş: Makas

minfeḥa: Körük

min-ḥayşu lā-yaḥteşib: Ummadığı şekilde

mirāren: Defalarca

mu‘ālece: Tedavi uygulama, ilaç verme

mu‘anven: Başlıklı, ünvanlı

mu‘arrā: Ari, uzak

mu‘ḳilāt: Karmaşa

muctemi‘: Toplanmış, bir araya gelmiş.

muḳill: Saptıran, dalalete düşüren

muḥalled: Kalıcı, ebedi

muḥaṣṣal-ı kelām: Sözüün özü

muḥikḳān: Gerçeği gösteren

mu‘izzen: İzzet ve yücelik olarak

muḳārin: Birlikte, bitişik

munkaṭi‘: Kesilen, devam etmeyen, son bulan, ayrılmış, aralarında bağ kalmamış

murābaḥa: Faiz ile para verme

muraḥḥaṣen: İzinli

mustaḥlef: Şeyh tarafından halife tayin edilmiş

mu‘taḳ: Azadlı

muṭrib: Mevlevîhânelerde âyin icrâ edilen yer

muvâzabet: Bir işte ciddiyet, sebat

muzahref: Sahte, süslenmiş

muẓtarr: Mecbur

mübâhât: Övünme

müberhen: Delille ispatlanmış

mübeyyen: Delille ispatlanmış

mübtelân: İptal olunan

mücâlis: Birlikte oturan

mücerrebât: Tecrübe edilmiş

mücevvef: Korkuluk

mü‘eddi: Sebebiyet veren

müfahḥam: Saygıya değer

mühlike: Helak edici şeyler

mühtel: Bozulan, bozuk

mükemmil: Erdiren

mükib: Bir şeyin üzerine çok düşen

mülâbese: Karıştırılma, sebep

mülahḥam: Toplu, şişman

mülhem: İçe doğmuş, ilham.

müliḥḥ: Israrcı

mültekıṭ: Derleme

mümâşil: Benzeyen

mümârese: Uсталık, hünər

münâfi: Engel

münakḳaḥ: Seçilmiş

münfeḥa-i bād-ı şārşār: Şiddetli ve soğuk rüzgâr

münselik: Salık olmuş

münṭafi: Sönmüş

müşāberet: Devam, yapışmak

müsāra‘at: Acele etme, çabukluk

müsellem: Doğruluğu ispatlanmış

münşe‘ib: Şubelenmek

müstahsene: Makbul, beğenilen

müstebân: Açıkça, şüphesiz

müstedel: Delille ispatlanmış

müsterîḥü’l-bâl: Rahatlamış kalp

müstersil: (Saç, sakal için) düz, uzun

müsteṭâb: Hoşa giden, beğenilen, güzel

müşevvîḳân: Şevke getiren

müteḥammil: Tahammül eden, katlanan, dayanan, dayanıklı:

müteḥaṣşın: Kaleye kapanmış

mütelevvin: Renkli

mütenâvil: El uzatıp alan

mütenebbîh: Aklını başına almış

müteraḳḳıḅ: Bekleyen, ümit eden

mütevâri: Örtülmüş, saklı

mütezelzil: Sarsılan

mütte‘îz: Nasihat kabul eden

N:

nā-būd: Bulunmayan, mevcut olmayan, yok olan, perîşan.

nā-müzâc: Hasta

nāsūt: İnsanlık alemi

nebbâş: Kefen soyucu

nef: Fayda

nefh: Üfleme

nehc: Yol, tarz

nesnâs: Goril, şempaze

nevâhî: Yasaklanan şeyler

nevâziş: Gönül alma

nev-nehc: Yol, usul, tarz

neyl: İsteğine ulaşma, merâma erme

nişîmen: Oturulacak yer, mekan, yuva

P:

peyinde: Peşinde

peyvest: Ulaşmak, erişmek

pîrâste: Süslemek

pîraye-bağşa: Süsleyen

pür-şükûh: Azamet, haşmet, ululuk

pür-zûr: Kuvvetli

R:

racîm: Recmedilmiş, taşlanmış

rağâ: Emmek

râmiyân: Ok atanlar

râkib: Binen

raht: Yol malzemesi

raţbü'l-lisân: Yumuşak, güzel sözlü

rakıku'l-enâmil: Parmak uçları

Reddiyye: Bir düşüncüyü reddetmek için yazılan yazı

rehbet: Korku

rehn ü istiğlâl: Rehin koyma

remân: Ürkme

reşk-âver: Kıskançlığa düşüren

Reşş: Serpme, dökme

rîk: Kum

rimâl: Kumlar

ruchâniyyet: Üstünlük

rûh-ı küngüre: Burcun en yüksek kubbesi

rû-bâlâ:

S:

şabîhü'l-vech: Güzel yüzlü

şaḥiyyü't-tab: Cömert yaratılışlı

şahv: Sarhoşluk

şahve: Cinnetten ayılma

şalb: İdam

şanādîd: İleri gelenler, büyükler

şanî'a: İş, amel, fiil

sârık: Hırsız

şarşar: Şiddetli rüzgar

sâtı: Yüksekklere çıkan, yücelen

şavma'a: İnziva yeri, ibadet hücresi

sāye-endāz: Gölge veren

şaykal: Cila yapan kimse

sebel: Göze inen perde

sebîl: Yolcular

sebîleyninden fi'l-i şenî: Kötü, çirkin

sebkat: Geçme, önde olma, cereyan etme

sedād: Doğruluk, dürüstlük

şedy: Göğüs, meme

sefile: Perişan kadın

semāhat: Cömertlik

şemen: Para, değer

semih: Cömert

semirü'l-leyāl: Gece sohbeti

semirü'l-leyālī: Gece arkadaşı

serāda: Toprak

ser-nehende: Baş koymak

sevād: Siyahlık, karalık.

şıbyān-ı hıtān: Sünnet çocukları

şıla: Bağış, hediye, ihsan

si'at: Genişlik

simāt: İşaretler, alametler

sinīn-i medīdeden beri: Uzun yıllar

siyādet: Efendilik, beylik

şiyānet: Koruyarak

suhte: Yanmış, yanık

şu'ūd: Çıkmak

şurre: Kese

sūzen: İğne

sübül: Yollar

sūknā: Oturulacak yer

süllem: Merdiven

Ş:

şedd-i kımāt: Bezle sıkı bağlanıp

şedd-i kurt: Çocukluk

şehīr: Ün kazanmış, namlı, meşhur

Şemsü'l-hāfikeyn: Doğu ve batı

şenī': Ahlak dışı, kötü

şettā: Çeşitli, değişik

şettār: Şen, mutlu

şık: İkiye bölünmüş, şakk

şirā: Alış-veriş

şiyem: Huy, tabiat

şu'arā-yı şanādīd: İleri gelenler

sume: Kese

şüm: Uğursuz

şüm: Çarık keçesi, çarık ipi

şukka: Hatırlatma notu

şükūfe-i engebīn: Bal

şükūh: Ululuk, azamet

şürū': Başlama

şürūr-ı dīvāndan: Şeytanların şerrinden

T:

ta'addī: Başkasının hakkına tecavüz

tā'ate: Başüstüne

ta'b-ı sefer: Sefer yorgunluğu

tabīb-i te'nīs: Alışılmış

tabl: Davul

taḥkīk: Şüphesiz

taḥlīs-i girībān: Yakasını kurtarmak

tarab: Sevinç, coşkunluk

tārī: Musallat

tārīḥ: Tembel

tarīka: Tarikat usul ve adabı

ta'rif cidden: İyi anlarsan bilirsin

taṣaddī: Teşebbüs etme

taṣdī': Baş ağrıtmak, can sıkma

taştîr-i temessükât: Arzuhalci
ta'şîr: Ondalık alma
taḥîr: Temizleme, paklama
taẓallûm: Sızlanma, yakınma
te'emmûl: Etraflıca düşünme
terâyib: Terbiyeler
te'sîri: İşareti
teşaddî: Bir işe girişme, teşebbüs etme
teb'ıyyet: Tabi olma
tecemmu': Toplanma
tecemmül: Süslenme
tecennüb: Sakınma, çekinme
tecerrüd: Soyutlanma
tecevveze bihi's-şalât: Namazı hiç kaçırmamış
te'addi: Sakkına saldırma
tefşîde: Hararetli
tefahḥus: Etraflıca araştırma
tefaṭṭun: Anlamak
tefaḥḥut: Aramak
tekāsül: Tembellik
tekāsür: Bir şeyi yapmaya gücü yeterken yapmama
telâtum-ḥîz: Dalgalanmak
telvîşe: Kirletme, pisletme
temhîr: Mühürleme
tene'ümât: Nimetlenmek
teḥâşî: Korkmak
tesliyet: Teselli verme, avutma
Tesvîfe: Erteleyen
tesviye: Çözme, halletme

tesyîr: Gönderme, yollama
teşmîr-i sâk: Paçaları sıvamak, işe girişmek
tevâbi': Bağlıları, tabileri
tevâbi': Tabiler
tevaḥḥud: Yok olma
tevfîr: Çoğaltma, artırma
tevķîr: Karşısındakini yüceltme, ululama
teyemmünen: Bereket olması için
tezvîrat: Yalan, dedikodu
tîzâb: Kezzap
U:
'uḳâb: Kartal
'ulyâ: Çok yüksek, yüce
'unf: Şiddet, sertlik, kabalık
'unuḳ: Boyun
Ü:
ünâs: İnsanlar
üzñ: Kulak
V:
va'id: Tehdit, korkutma
vefķ: Uygun
verâ: Âlem, kâinat
vücüh: Eşraf, büyüklerden
vülât: Valiler
vülûc: Girme
Y:
yübüset: Kuruluk, mec. susuzluk
Yevmen fe-yevmen: Günden güne
Z:
zâ'irân: Ziyaretçiler

zâcîre: Engellemek

zâd-ı râhîlesin: Yol azığı

zâhr: Arka, sırt

zamân-ı yesîrde: Kısa zamanda, kolayca

zâmm ü zâîme: Ekleme ve katma

zâr u ne-zâr: Ağlamaklı

zay‘a: Çiftlik

zemzeme: Nağmeli ses, söz.

zerî‘a: Vesile, bahane

zeyl: Bir yazıya ilâve olarak yazılan şey.

zimâm: Yular, idare

zihâm: Kalabalık

zihîn: Çok akıllı

zîkr-i müderrebine: Mutad, devamlı zikir

zîr-dest: El altı

zuhûl: Unutma, geciktirme, atlama

zu‘m: Zan, batıl, boş inanç

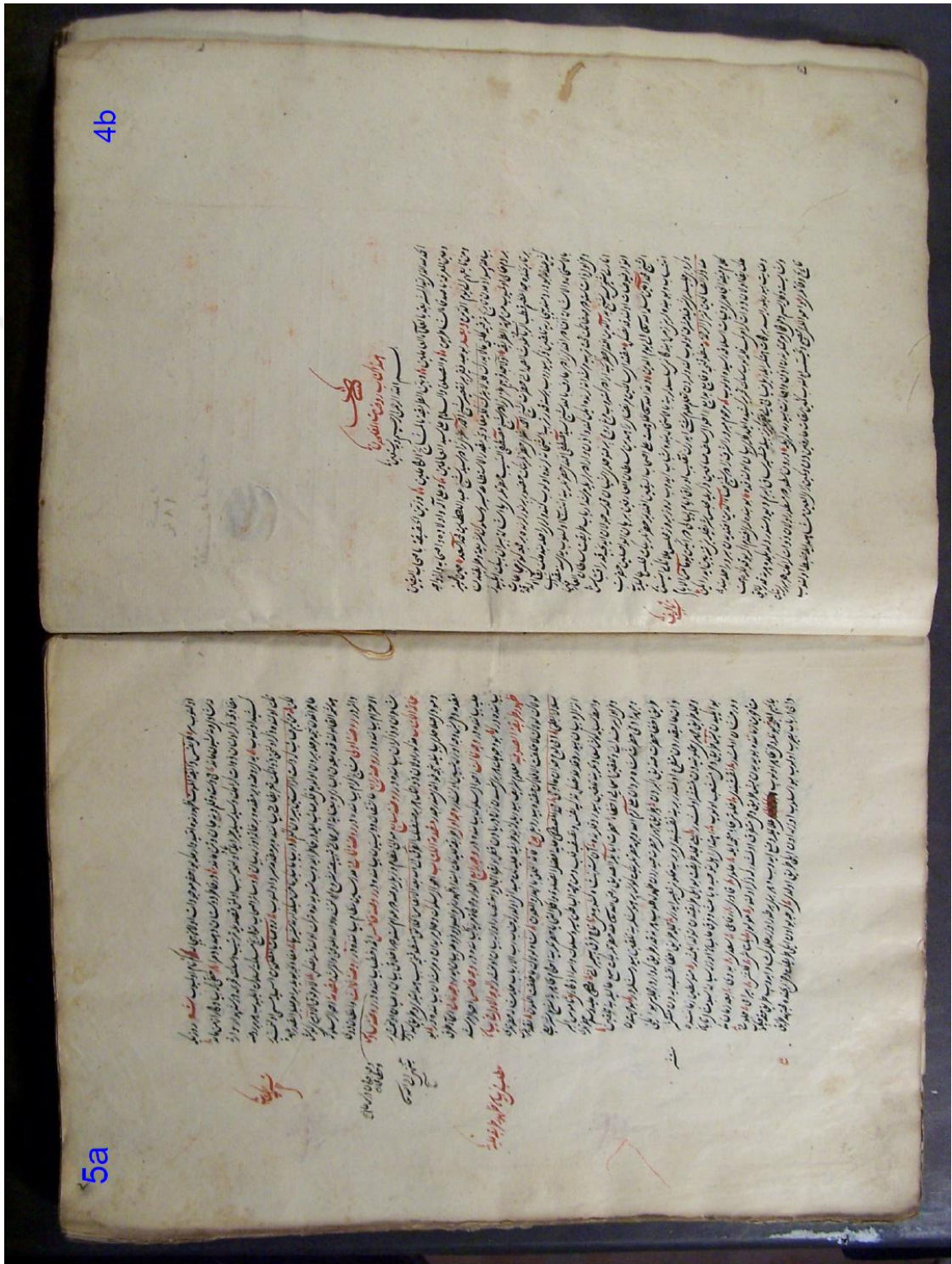
zu‘mınca: Zannına göre

zûbûb: Eritmek

züvvâr: Ziyaretçiler

EKLER:

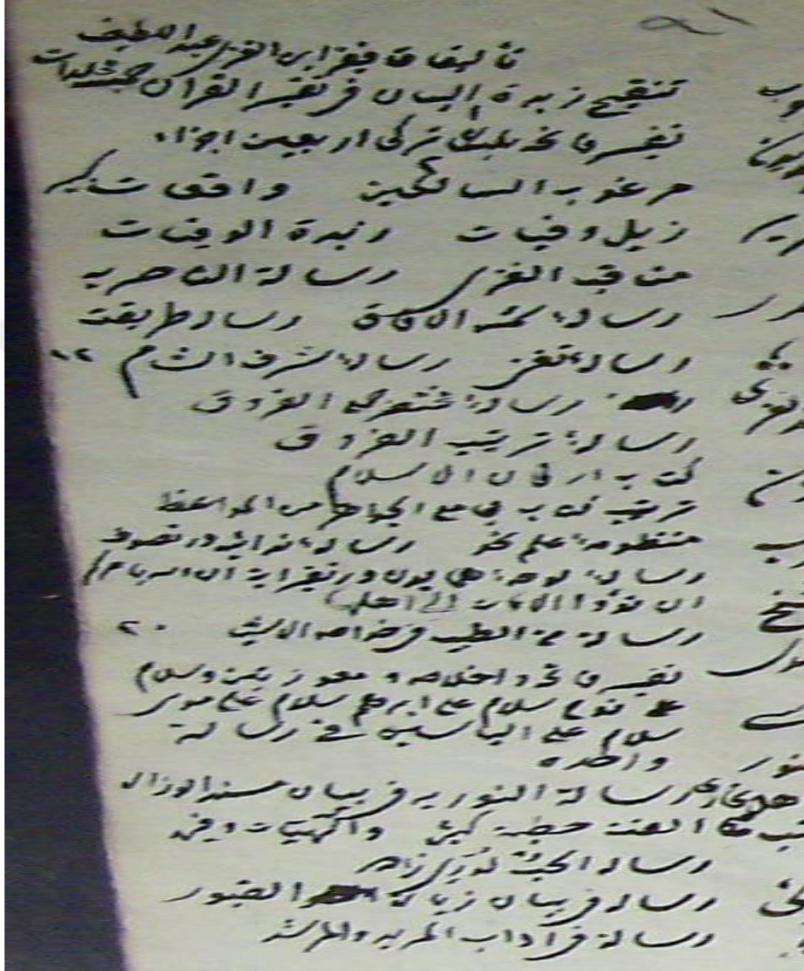
EK 1 – RAVZÂTÜ'L-MUFLIHÛN'UN İLK SAYFASI

There are no sources in the current document.

EK 2 – MÜELLİF TARAFINDAN MENÂKİB-I AHMED-İ GAZZÎ ADLI
ESERİN DERKENARINA KAYDEDİLEN ESERLERİNİN LİSTESİ

(Orhan Gazi,1042), 91-a.

EK 3 – GAZZÎZÂDE ABDÜLLATÎF EFENDÎ'NİN MÜHRÜ

EK 4 – OSMANLI DEVLETİ'NİN GAZZÎZÂDE ABDÜLLATÎF EFENDİ'NİN YAŞADIĞI DÖNEME TEKABÜL EDEN KRONOLOJİSİ¹²³⁹

I. ABDÜLHAMİD DEVRİ (Abdülhamid-i Evvel)

----- M. 1774 = H. 1187 -----M. 1789 = H. 1203-----

1774 = 1187

21 Kânunusâni = 8 Zülka'de, Cuma : Birinci Abdülhamid'in cülûsu

1774 = 1188

21 Temmuz = 12 Cumâda-l-ûlâ, Perşembe: Küçük Kaynarca muâhedesinin akdi ve Kırım'ın istiklâli.

4 Ağustos = 26 Cumâda-l-ûlâ, Perşembe: Vezir-i-a'zam ve Ser-dâr-ı-Ekrem Muhsinzade Mehmet Paşa'nın ölümü.

10 Ağustos = 2 Cumâda-l-âhire, Çarşamba: Sadâret-Kaymakamı İzzet Mehmet Paşa'nın ilk sadâreti.

1775 = 1189

6 Temmuz = 7 Cumâda-l-ûlâ, Perşembe: Vezir-i-a'zam İzzet Mehmet Paşa'nın azliyle Sadâret-Kethudâsı Derviş Mehmet Paşa'nın sadâreti.

Bursa'da Kayhan, Bitpazarı ve Tahıl civarındaki 1775 büyük yangını.

1776 = 1190

Gazzîzâde Abdülatîf Efendi Bursa'da Duhter-i Şerif Mahallesi'nde dünyaya geldi.

2 Mayıs = 13 Rebî'ül-evvel, Perşembe: İran'a harp ilânı.

1777 = 1190

5 Kânunusâni = 25 Zülka'de, Pazar : Derviş Mehmet Paşa'nın azliyle Sadâret-Kethudâsı Darendeli Cebeci-zâde Mehmet Paşa'nın sadâreti.

1777 = 1191

5 Mayıs = 27 Rebî'ül-evvel, Pazartesi: Sine zaferi.

¹²³⁹ Bu kronoloji, İsmail Hâmi Danişmend'in *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi** adlı eserinden, Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin yaşadığı dönem olan (1190/1776-1247/1832) yılları arasında Osmanlı Devleti'nde meydana gelen olayları göstermek amacıyla alınmıştır. Padişahların saltanat dönemlerini bölmek adına kronolojiye Gazzîzâde'nin doğumundan 16 yıl öncesine tekabül eden Sultan I. Abdülhamit ile başlanmış ve Gazzîzâde'nin ölümünden 7 yıl sonra vefat eden Sultan II. Mahmut devri tamamlanarak sonlandırılmıştır. Kronolojinin orijinal yazımına müdahale edilmemiştir. Gazzîzâde'yle ilgili önemli tarihler tarafımızdan eklenmiştir.

* İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971), 4/ 57-120.

1778 = 1192

1 Eylül = 8 Şa'ban, Salı: Darendeli Cebeci-zâde Mehmet Paşa'nın azliyle Yeniçeri-ağası Kalafat-Mehmet Paşa'nın sadâreti.

1179 = 1193

21 Mart = 3 Rebî'ül-evvel, Pazar: Aynalı-kavak tenkihnâmesi.

21 Ağustos = 8 Şa'ban, Cumartesi: Kalafat-Mehmet Paşa'nın azliyle Kara Silâhdar/Kara-Vezir Seyyid-Mehmet Paşa'nın sadâreti.

8 Eylül = 26 Şaban, Çarşamba: Şehzâde Mustafa'nın doğumu.

1781 = 1195

19 / 20 Şubat = 24 / 25 Safer, Pazartesi / Salı gecesi : Kara-Silâhdar / Kara-Vezir Seyyid-Mehmet Paşa'nın ölümü ve ertesi gün Erzurum valisi İzzet Mehmet Paşa'nın ikinci sadâreti.

1782 = 1196

21/22 Ağustos = 12/13 Ramazan, Çarşamba / Perşembe gecesi: Büyük İstanbul yangını.

25 Ağustos = 16 Ramazan, Pazar: İzzet Mehmet Paşa'nın azliyle Rumeli beylerbeyi Hacı Yeğen-Mehmet Paşa'nın sadâreti.

1782 = 1197

31 Kanunuevvel = 25 Muharrem, Salı: Hacı Yeğen-Mehmet Paşa'nın azliyle Sadâret-Kethudâsı Halil Hamid Paşa'nın sadâreti.

1783 = 1197

9 Temmuz = 8 Şa'ban, Çarşamba: Rusya imparatorluğuna ilhak edilen Kırım hanlığının inkırâzı.

1784 = 1198

Gülzâr-ı Sulehâ müellifi Eşrefzâde Şeyh Ziyâeddin Efendi'nin veba salgınında vefatı.

1785 = 1199

31 Mart = 20 Cumâda-l-ülâ, Perşembe: Halil Hamid Paşa'nın azliyle Özü muhâfızlığında bulunan Haleb valisi Hazinedar-Şâhin Ali Paşa'nın sadâreti.

20 Temmuz = 13 Ramazan, Çarşamba: İkinci Mahmud'un doğumu.

1786 = 1200

24 Kânunusânî = 23 Rebî'ül-evvel, Salı: Hazinedar-Şahin Ali Paşa'nın azliyle Mora valisi Koca-Yusuf Paşa'nın ilk sadâreti.

1787 = 1201

13 Ağustos = 28 Şevvâl, Pazartesi: Rusya'ya harp ilânı.

1788 = 1202

Gazzîzâde Abdülatîf'in dedesi, Gazzî Dergâhı şeyhi Gazzîzâde Şeyh Mustafa Nesîb Efendi'nin vefatı.

9 Şubat= 2 Cumâda-l-ûlâ, Cumartesi: Avusturya'nın Türkiye'ye ve ondan sonra da İsveç'in Rusya'ya harp ilânı.

21 Eylül = 20 Zülhicce, Pazar : Avusturyalılara karşı Şebeş zaferi ve İmparator İkinci Joseph'in esaretten güçlkle kurtulması.

1788 = 1203

17 Kânunuevvel = 18 Rebî'üi-evvel, Çarşamba: Özü kalesinin sukutu.

1789 = 1203

6/7 Nisan = 10/11 Receb, Pazartesi/Salı gecesi: Birinci Abdülhamid'in ölümü.

Bursa'da meydana gelen 1789 büyük yangını.

III. SELİM

(Selîm-i Sâlis)

-----M. 1789 = H. 1203 ----- M. 1807 = H. 1222-----

1789 = 1203

7 Nisan = 11 Receb, Salı: Üçüncü Selim'in cülûsu.

7 Haziran = 13 Ramazan, Pazar: Koca-Yusuf Paşa'nın azliyle Vidin ser-askeri Meyyit/Cenâze-Hasan Paşa'nın sadâret ve serdarlığı.

11 Temmuz= 17 Şevvâl, Cumartesi: Osmanlı- İsveç ittifakı.

1 Ağustos = 9 Zülka'de, Cumartesi: Fokşan bozgunu ve Arnavutların ihâneti.

1789 = 1204

22 Eylül = 2 Muharrem, Salı: Boza/Buza bozgunu ve neticeleri.

23 Eylül = 3 Muharrem, Çarşamba : İsmail zaferi.

8 Teşrinievvel = 18 Muharrem, Perşembe: Belgrad'ın sukutu.

3 Kânunuevvel = 15 Rebî'ül-evvel, Perşembe: Cenâze-Hasan Paşa,'nın azliyle İsmail ser-askeri Cezâyirli Pala-bıyık Gazi Hasan Paşa'nın sadâret ve serdarlığı.

1790 = 1204

31 Kânunusânî = 15 Cumâda-l-ûlâ, Pazar: Osmanlı - Prusya ittifakı.

29/30 Mart = 13/14 Receb, Pazartesi/Salı gecesi: Cezâyirli-Hasan Paşa'nın ölümü ve 17 gün sonra Rahova = Rakhovo muhâfızı Rusçuklu Çelebi-zâde Şerif Hasan Paşa'nın sadâret ve serdarlığı.

8 Haziran = 25 Ramazan, Salı: Yerköyü zaferi.

1790 = 1205

30 Teşrinievvel = 21 Safer, Cumartesi: Kili / Kilya kalesinin sukutu.

22 Kânunuevvel = 15 Rebî'ül-âhir, Çarşamba: İsmail kalesinin sukutu.

1791 = 1205

14/15 Şubat = 10/11 Cumâda-l-âhire, Pazartesi/Salı gecesi : Rusçuklu-Hasan Paşa'nın idâmı ve 12 gün sonra Bosna valisi Koca-Yusuf Paşa'nın ikinci sadâret ve serdarlığı.

10 Temmuz= 9 Zülka'de, Pazar: Maçin'in sukutu.

4 Ağustos = 4 Zülhicce, Perşembe: Zıştovi = Szistow / Swischtow sulhü.

1792 = 1206

9 Kânunusâni = 14 Cumâda-l-ûlâ, Pazartesi: Yaş muâhedeşi.

4 Mayıs = 12 Ramazan, Cuma: Koca-Yusuf Paşa'nın azliyle Dâmad Melek Mehmet Paşa'nın sadâreti.

1792 = 1207

13 Eylül = 26 Muharrem, Perşembe: Büyük İstanbul yangını.

1793 = 1207

24 Şubat = 13 Receb, Pazar : Nizâm-ı-Cedîd'in ihdâsı.

1794 = 1209

19 Teşrinievvel = 24 Rebî'ül-evvel, Pazar: Melek Mehmet Paşa'nın azliyle İzzet Mehmet Paşa'nın sadâreti.

1795 = 1209

7/8 Temmuz = 19/20 Zülhicce, Salı/Çarşamba gecesi: Büyük İstanbul yangını.

1797 = 1212

26 Teşrinisani = 6 Cumâda-l-âhire, Pazar: Pazvand-oğlu ısyânının tenkiline karar verilmesi ve ısyânın mâhiyeti.

1798 = 1213

2 Temmuz = 18 Muharrem, Pazartesi: Mısır seferine çıkan Napoléon Bonaparte'nin İskenderiyye'yi işgal etmesi.

22 Temmuz= 8 Safer, Pazar: Kahire'nin sukutu.

1 Ağustos = 18 Safer, Çarşamba: Ebu-Khur = Aboukir deniz harbinde İngiliz zaferi.

30 Ağustos = 18 Rebî'ül-evvel, Perşembe: İzzet Mehmet Paşa'nın azliyle Kör-Yusuf Ziyâüddin Paşa'nın ilk sadâreti.

2 Eylül = 21 Rebi'ül-evvel, Pazar : Fransa'ya harp ilânı ve neticeleri.

20 Kânunuevvel = 12 Receb, Perşembe: En büyük ta'lik üstâdı Mehmet Es'ad Yesâri Efendi'nin ölümü.

1799 = 1213

3 Kânunusâni = 26 Receb, Perşembe: Galib-Dede'nin ölümü.

18 Mart = 11 Şevvâl, Pazartesi: Mısır'dan Suriye seferine çıkan Napoléon Bonaparte'ın Akkâ'ya muvâsalatı ve muhâsaranın neticesizliği.

1799 = 1214

25 Temmuz = 21 Safer, Perşembe: Ebu-Khur bozgunu.

22 Ağustos = 20 Rebî'ül-evvel, Perşembe: Napoléon Bonaparte'ın Mısır'dan Fransa'ya kaçması.

1800 = 1214

21 Mart = 24 Şevvâl, Cuma: «Cezâir-i-Seb'a» cumhuriyetinin Osmanlı hâkimiyet ve himâyesine girmesi ve Arnavutluk sâhilindeki dört şehrin ilhâkı.

1801 = 1216

Bursa Enârlı Şeyhi, Gazzîzâde'nin hocalarından Seyyid Şeyh Bedreddin Efendi'nin vefatı.

Bursa tarihinde bilinen en büyük yangında şehrin üçte ikisinin tamamen yanması.

27 Haziran = 15 Safer, Cumartesi: Mısır'ın Fransızlar tarafından tahliyesi hakkındaki mukavelenin imzâsı.

1802 = 1217

Gazzîzâde'nin hocalarından Üftâdezâde Mustafa Efendi'nin vefatı.

Bursa'da Yeşil Mahallesi'ni tahrip eden yangın.

25 Haziran = 23 Safer, Cuma: Osmanlı-Fransız sulhü.

1803 = 1217

18 Şubat = 25 Şevval, Cuma: Vehhabîlerin Tâif muhâsarası.

1803 = 1218

30 Nisan = 8 Muharrem, Cumartesi: Suûd-ibni-Abdül'Aziz'in Mekke'ye girişı ve neticeleri.

1804 = 1219

Bursa'da bütün binaları, camileri, türbeleri tahrip eden büyük yangın.

1805 = 1220

24 Nisan = 24 Muharrem, Çarşamba: Kör-Yusuf Ziya Paşa'nın istifâsiyle Bostancı-başı Hâfız-İsmail Paşa'nın sadâreti.

8 Temmuz = 10 Rebî'ül-âhir, Pazartesi: Mehmed Ali Paşa'nın Mısır valiliği.

24 Eylül = 29 Cumâda-l-âhire, Salı: Osmanlı - Rus ittifakının tecdidi.

1806 = 1221

2 Haziran = 15 Rebî'ül-evvel, Pazartesi : «İkinci Edirne vak'ası» na, sebep olan Nizâm-ı Cedîd ordusunun Anadolu'dan Üsküdar'a gelişı.

14 Teşrinisânî = 1 Receb, Pazar : Hâfız-İsmâil Paşa'nın azliyle Keçi-boynuzu Ağa-İbrahim Hilmi Paşa'nın sadâreti.

13 Kânunuevvel = 2 Şevvâl, Cumartesi : Sırp ısyânı ve Belgrad'ın sukutu.

22 Kânunuevvel = 11 Şevval, Pazartesi: Rusya'ya harp ilânı ve muhârib devlet elçilerinin hapsi âdetine nihayet verilmesi.

1807 = 1221

20 Şubat = 12 Zülhicce, Cuma: Çanakkale-boğazını zorlayan İngiliz donanmasının İstanbul önlerine gelişı.

Vehhâbîlerin Hicaz istilâsı.

1807 = 1222

20 Mart = 10 Muharrem, Cuma : İskenderiye'nin İngilizlere teslim olması.

12 Nisan = 3 Safer, Pazar: Ordunun Rus seferine hareketi ve muhtelif harp tedbirleri.

25 Mayıs = 17 Rebî'ül-evvel, Pazartesi : Kabakçı vak'ası.

29 Mayıs = 21 Rebî'ül-evvel, Cuma : Üçüncü Selim'in hal'i ve irticâın zaferi.

13 Haziran = 6 Rebî'ül-âhir, Cuma: Hoca Süleyman Neş'et Efendi'nin vefatı.

II. MAHMUD

(Mahmûd-ı Sâni / Mahmûd-ı Adli)

----- M.1808 = H. 1223 -----M. 1839 = H.1255 -----

1808 = 1223

28 Temmuz = 4 Cumâda-l-âhire, Perşembe : İkinci Mahmud'un cülûsu ve Alemdar-Mustafa Paşa'nın sadâreti.

29 Temmuz= 5 Cumâda-l-âhire, Cuma: Üçüncü Selim'in cenâze merâsimi ve kaatillerinin tenkili.

29 Eylül = 8 Şa'ban, Perşembe: İstanbul hükûmetiyle «Sened-i ittifak» tanzimine gelen taşra a'yanlarının huzûra kabulü.

14 Teşrinievvel = 23 Şa'ban, Cuma: «Segbân-ı-Cedîd» ismiyle Nizam-ı-Cedîd'in ihyâsı.

14/15 Teşrinisâni = 25/26 Ramazan, Pazartesi/Salı gecesi, zevâli saat 12/24 : İrticâm yeniden baş kaldırması ve «Alemdar vak'ası» denilen Yeniçeri ısyânının başlaması.

15 Teşrinisâni = 26 Ramazan, Salı: Alemdar'ın şehâdeti, Çavuşbaşı Arnavut Memiş Efendi'nin Sadâret-kaymakamlığı ve âsilerin saraya hücumu.

15/16 Teşrinisâni = 26/27 Ramazan, Salı/Çarşamba gecesi: Dördüncü Mustafa'nın idâmı.

16 Teşrinisâni = 27 Ramazan, Çarşamba: Segban-Yeniçeri harpi, büyük İstanbul yangını, donanmanın âsilere ateş açması ve Ocak-ağalarının pâdişaha dehâleti.

17 Teşrinisâni = 28 Ramazan, Perşembe: Tersâne, Tophâne, Selimiyye ve Levend-çiftliği vak'aları.

17/18 Teşrinisâni = 28/29 Ramazan, Perşembe/Cuma gecesi: Âsilerle muâhede akdi ve irticâm ikinci zaferi.

22 Teşrinisâni = 3 Şevvâl, Salı: Sadâret-Kaymakamı Memiş Paşa'nın sadâreti.

1809 = 1223

1 Kânunusâni = 14 Zülka'de, Pazar: Memiş Paşa'nın azliyle Kör-Yusuf Ziyâüddin Paşa'nın ikinci sadâreti.

5 Kânunusâni = 18 Zülka'de, Perşembe: Osmanlı-İngiliz sulhü.

1809 = 1224

24 Teşrinievvel = 15 Ramazan, Salı : Yeniden başlayan Rus seferinde Tatariçe zaferi.

1810 = 1225

25 Haziran = 22 Cumâda-l-ülâ, Pazartesi: Cihâd-ı-ekber ilânı ve cephe vukuâtı.

1811 = 1226

10 Nisan = 16 Rebî'ül-evvel, Çarşamba: Kör-Yusuf Ziyâüddin Paşa'nın azliyle Baş-Emîr-âhur Nâzır/Laz-Ahmet Paşa'nın sadâret ve serdarlığı.

1812 = 1227

28 Mayıs = 16 Cumâda-l-ûlâ, Perşembe : Bükreş muâhedeşi.

5 Eylül = 27 Şa'ban, Cumartesi: Laz-Ahmed Paşa'nın azliyle Sofya ser-askeri Hurşid Ahmed Paşa'nın sadâreti.

2 Kânunuevvel = 27 Zülka'de, Çarşamba: Medîne'nin istirdâdı.

1813 = 1228

11 Ocak = 8 Muharrem Cuma: Seyyid Şeyh Muhammed Emin efendi'nin vefatı.

23 Kânunusâni = 20 Muharrem, Cumartesi: Mekke'nin istirdâdı ve Hicaz'ın Vehhâbîlerden temizlenmesi.

3 Teşrinievvel = 7 Şevvâl, Pazar: Sırp isyânının tenkili üzerine Kara-Yorgi'nin Avusturya'ya kaçması.

1815 = 1230

1 Nisan = 20 Rebî'ül-âhir, Cumartesi: Hurşid Ahmed Paşa'nın azliyle Şıkkı-ı-Evvel defterdarı Mehmed Emin Rauf Paşa'nın ilk sadâreti.

1818 = 1233

5 Kânunusâni = 26 Safer, Pazartesi.: Mehmed Emin Rauf Paşa'nın azliyle Bursa mutasarrıfı Derviş Mehmet Paşa'nın sadâreti.

26 Eylül = 25 Zülka'de, Cumartesi: Der'iyye'nin fethi.

1820 = 1235

5 Kânunusâni = 19 Rebî'ül-evvel, Çarşamba: Derviş Mehmet Paşa'nın azliyle Bursa ve Kocaeli mutasarrıfı Seyyid-Ali Paşa'nın sadâreti.

20 Ağustos = 11 Zülka'de, Pazar: Isyânından dolayı idâma mahkûm edilen Tepedelenli-Ali Paşa'nın Yanya'da muhâsarası ve neticeleri.

1821 = 1236

12 Şubat = 9 Cumâda-l-ûlâ, Pazartesi: Patras vak'ası ve Yunan isyânının başlaması.

28 Mart = 23 Cumâda-l-âhire, Çarşamba: Seyyid-Ali Paşa'nın azliyle Çirmen mutasarrıfı Benderli-Ali Paşa'nın sadâreti.

30 Nisan = 27 Receb, Pazartesi: Benderli-Ali Paşa'nın azliyle sâbık Sadâret-Kaymakamı Hacı-Sâlih Paşa'nın sadâreti.

1821 = 1237

15 Teşrinisâni = 19 Safer, Perşembe : Osmanlı-Kaçar harpi.

1822 = 1237

13 Kânunusâni = 19 Rebî'ül-âhir, Pazar: Yunan istiklâlinin ilânı.

23 Mart = 29 Cumâda-l-âhire, Cumartesi: Sakız ısyânı.

1822 = 1238

10 Teşrinisâni = 24 Safer, Pazar: Hacı-Sâlih Paşa'nın azliyle Afyon-Karahisar mutasarrıfı ve İstanbul-boğazı muhâfızı Deli-Abdullah yahut Hamdullah Paşa'nın sadâreti.

1823 = 1238

10 Mart = 26 Cumâda-l-âhire, Pazartesi : Deli-Abdullah/Hamdullah Paşa'nın azliyle Silâhdarlıktan mâzul Ali Paşa'nın sadâreti.

25 Nisan = 13 Şa'ban, Cuma : Sultan Abdülmecid'in doğumu.

1824 = 1239

1 Nisan = 1 Şa'ban, Perşembe : İbrahim Paşa'nın Mora valiliği.

1824 = 1240

14 Eylül = 20 Muharrem, Salı: Mehmet Said Galib Paşa'nın azliyle Silistre valisi Benderli-Mehmet Selim Sırrı Paşa'nın sadâreti.

13 Teşrinisâni = 21 Rebî'ül-evvel, Cumartesi: Vidin valisi Mehmet Reşid Paşa'nın Rumeli Ser-askerliği.

1825 = 1240

24 Şubat= 6 Receb, Perşembe: İbrahim Paşa ordusunun Mora'da karaya çıkması ve neticeleri.

1826 = 1241

22/23 Nisan = 14/15 Ramazan, Cumartesi/Pazar gecesi: Missolonghi'nin fethi.

15 Haziran = 9 Zülka'de, Perşembe: Teceddüd fikrinin ilk büyük zaferi olan «Vak'a-i Hayriyye»de Yeniçeri-ocağının imhâ ve ilgası.

2 Ağustos = 27 Zülhicce, Çarşamba: Hocapaşa yangını.

1827 = 1242

5 Haziran= 10 Zülka'de, Salı: Atina'nın fethi.

7 Teşrinievvel = 5 Rebî'ül-evvel, Cumartesi: Akkerman muâhedei.

1827 = 1243

20 Teşrinievvel = 29 Rebî'ül-evvel, Cumartesi: Navarin baskını. Türkiye'de ilk «Buğu gemisi».

1828 = 1243

26 Nisan = 11 Şevvâl, Cumartesi: Rus seferi ve harp safahâtı.

1828 = 1244

24 Teşrinievvel = 14 Rebî'ül-âhir, Cuma: Benderli-Selim Paşa'nın azliyle Kapdan-ı deryâ Dârendeli-İzzet Mehmet Paşa'nın ilk sadâreti.

1829 = 1244

28 Kânunusânî = 22 Receb, Çarşamba : Dârendeli-İzzet Paşa'nın azliyle Rumeli valisi ve İnebahtı muhâfızı Reşid Mehmet Paşa'nın sadâreti.

3 Mart = 26 Şevvâl, Cuma : Kıyâfet nizâmî.

1829 = 1245

15 Ağustos = 14 Safer, Cumartesi: Yunan devletinin teşekkülü.

14 Eylül = 15 Rebî'ül-evvel, Pazartesi: Edirne muâhedeşi.

1830 = 1245

7/8 Şubat = 13/14 Şa'ban, Pazar/Pazartesi gecesi: Sultan Aziz'in doğumu.

24 Nisan = 1 Zülka'de, Cumartesi: Yunan istiklâlinin tasdiki.

1830 = 1246

5 Temmuz = 14 Muharrem, Pazartesi: Cezâyir'in Fransızlar tarafından işgali.

29 Ağustos = 10 Rebî'ül-evvel, Pazar: Sırbistan muhtâriyyeti.

1831 = 1247

1 Teşrinisânî = 25 Cumâda-l-ûlâ, Salı: «Takvim-i-Vekâyî» in neşri.

Bursa'da nüfus sayımı yapılması.

1832 = 1247

18 Ocak = 14 Şaban, Çarşamba: Gazzîzâde Abdülatîf Efendinin vefatı.

10 Kânunuevvel = 17 Receb, Pazartesi: Sisam muhtâriyyeti.

21 Kânunuevvel = 28 Receb, Cuma : Mehmed Ali ısyânında Mısır ordusunun Konya zaferi, Sadr-ı a'zam Reşid Mehmet Paşa'nın esâreti ve neticeleri.

1833 = 1248

18 Şubat = 28 Ramazan, Pazartesi: Reşid Mehmet Paşa'nın azliyle Anadolu valisi Mehmet Emin Rauf Paşa'nın ikinci sadâreti.

1833 = 1249

30 Ağustos = 13 Rebî'ül-âhir, Cuma: Büyük İstanbul yangını.

1837 = 1253

Bursa'da ilk şehir planının çizilmesi.

Bursa'da ilk ipek fabrikasının açılışı.

1838 = 1254

30 Mart = 4 Muharrem, Cuma: Sadâretin Baş-vekâlet'e tahvili.

1839 = 1255

24 Haziran = 11 Rebî'ül-âhir, Pazartesi: Nizib bozgunu.

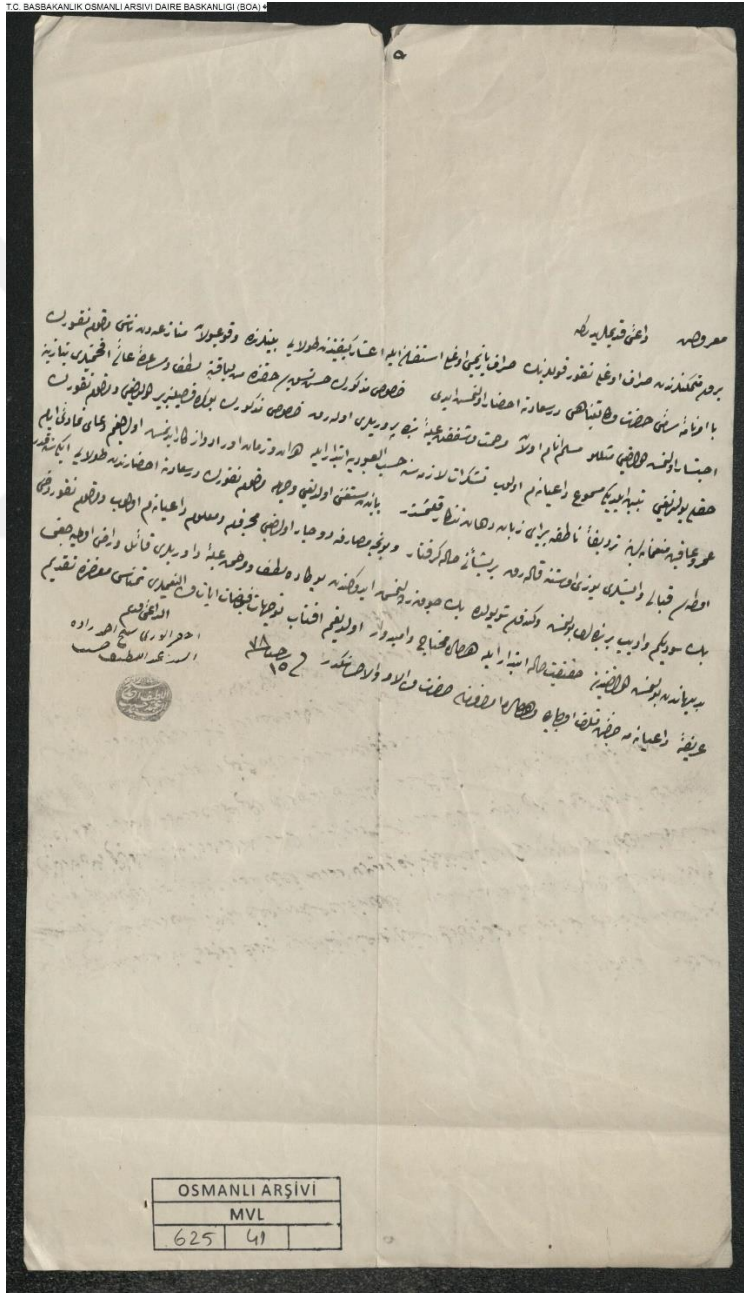
30 Haziran / 1 Temmuz = 17 / 18 Rebî'ül-âhir, Pazar / Pazartesi gecesi : İkinci Mahmud'un ölümü.

EK 5 – ARŞİV BELGESİ 1

Belge Özeti : Bursa mütemekkinlerinden Sarrafoğlu Nikfor ve Yazıcıoğlu İstefan'ın muhakemelerinin icrasından dolayı teşekkürü havi Şeyh Abdülatîf Efendi'nin (Gazzîzâde Abdülatîf'in oğlu Abdülatîf Hasîb) şukkası.

Yer Bilgisi : 625-41 : Belge Tarihi : H-15-07-1278

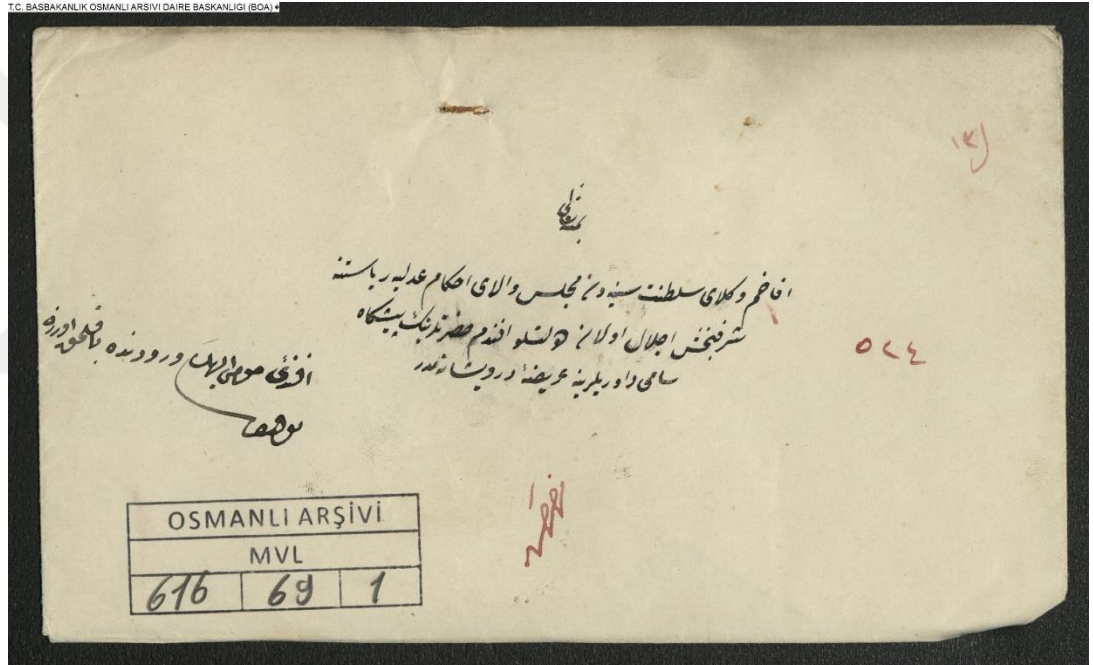

MVL.00625.00041.001

EK 6 – ARŞİV BELGESİ 2

Belge Özeti : Bursa Aşar Mültezimi Sarraf Yazıcıoğlu ebnânından Kadızâde İbrahim Efendi'nin deruhte ettiği köylerin aşarı bedelatından kalan zimmeti hakkında bazı ifadeyi havi Şeyh Ahmedzâde Abdüllatîf Habib (Gazzîzâde Abdüllatîf'in torunu) imzalı şukka.

Yer Bilgisi : 616-69Dosya Ek : Belge Tarihi : H-10-03-1278

MVL.00616.00069.001

معروض بندہ قدردانی مستند بلکہ
متوسل عرضیاً بندہ کے قاضی زہد مکرملہ ابراہیم افندہ راغبیہ پر وسالت تیسرے سے اعتدال منہ می بولنہ صرف بازیگی اوغلی استیانتہ در عہدہ ایدیکلی بروستہ اندہ
کو رکھ دیکر قرینہ لڑنیک بدل اولانہ بریون خود شدہ ہنسک نہ بریک طقوز یوزکسہ غورسہ تسویہ واعطایہ و ب باقیہ او نہ سکرنیک کسور و غورسہ دینی قائل
و بصرہ و صرف مرقومک فرودت ایدہ مدیکلی ایلی یکسہ لک ایدہ کول و یکسہ مرقومک لڑنیک تسویہ و احوالہ سچوہ افندہ موی الیہ بندہ لڑنیک او نہ بسیک غورسہ
اجرت مفا و لیسید طرفہ از اولیالی یہ کونہ و ب او چہ ماہ مدتہ کالہ تسویہ ایدہ لک غورسہ ایتسہ رسدہ کندہ و عہدہ رسدہ اولانہ مذکور قرینہ لڑنیک غورسہ الیہ
قالہ بندہ از فرق یک غورسہ یقین ضرر و قوع کلکس اولدنی حالہ استو ضرر و زہن او عکسہ اولیوب باجی حق اولانہ اجرت مذکورہ محسوب اولندہ مذکورہ
صرف مرقومک اصل بدلہ اصح الباقیہ بالکل او جیک کسور غورسہ تقبیل کدہ لڑنیک برابر طقوز یک او جیوز قوق ورت غورسہ بالغ اولنک لازم کلور ایکن
بالاخر اجرت مذکور محسوب ایدہ یک شلومدت مذکورہ طقوزہ واقع اولانہ مفا دینی حق کندہ و سہ جلد یک افکار بدلہ موی الیہ و عیدیک دینی اولانہ او نہ سکرن
یک کسور غورسہ کدہ سہم و عکسہ سید فرق الی یک غورسہ مطلوب وار و ب لک بر قطعہ امر نامہ می استحصا و اسل ایدہ موی الیہی اول جانب عالی یہ اخصار
ایتد برش و صرف مرقومک نامہ بنیانہ خاندانہ اعتقاد دینی اولد بندہ افندہ موی الیہ بندہ لڑنیک فی رستہ الخ انیک افکار باطلہ سہ اولدنی بدیہی
بولنہ س اولدنی معلوم عالی رجہانہ لڑنیک و سید فرقہ کالہم و شفقہر اقتصاد بولہ بر خدار نہ قصہ صافندہ فرخی بروہد قائل اولدہ جفری مجرم جیہ نام اولد بندہ
وافدہ موی الیہ بندہ لڑنیک صفر نہ تیر و تحت تربیت درویش نہ مدہ اولوب کدہ دینی زانہ ادب و درجہ نہایتہ محجوب اولوب مہابت مجسمہ سید لڑنیک سید افادہ حالہ
و بلکہ نقطہ مجالہ قالیہ جینی خاطر سید غفور عالیہ استناد تقصیر کسبت ایدہ سر سامی حضرت ولایتہ سیدی تصدیعہ اجفار قلندر ارتق حق عبیدہ سہ سہ لطف
و عنایت و جویبار پر و عافیت اصفانہ لڑنیک عفات بہانہ عنایت انار لڑنیک توسیع و ہر حالہ غدر فرخ و قایہ و یکی باشد از جہانہ عنایت جو شکاری
سید ریخ سیر لطف بانہ و ہر حالہ امر و فرمان حضرت ولایتہ الاموالہ لکدر

احقر الاموالہ لکدر
السید محمد العظیمی

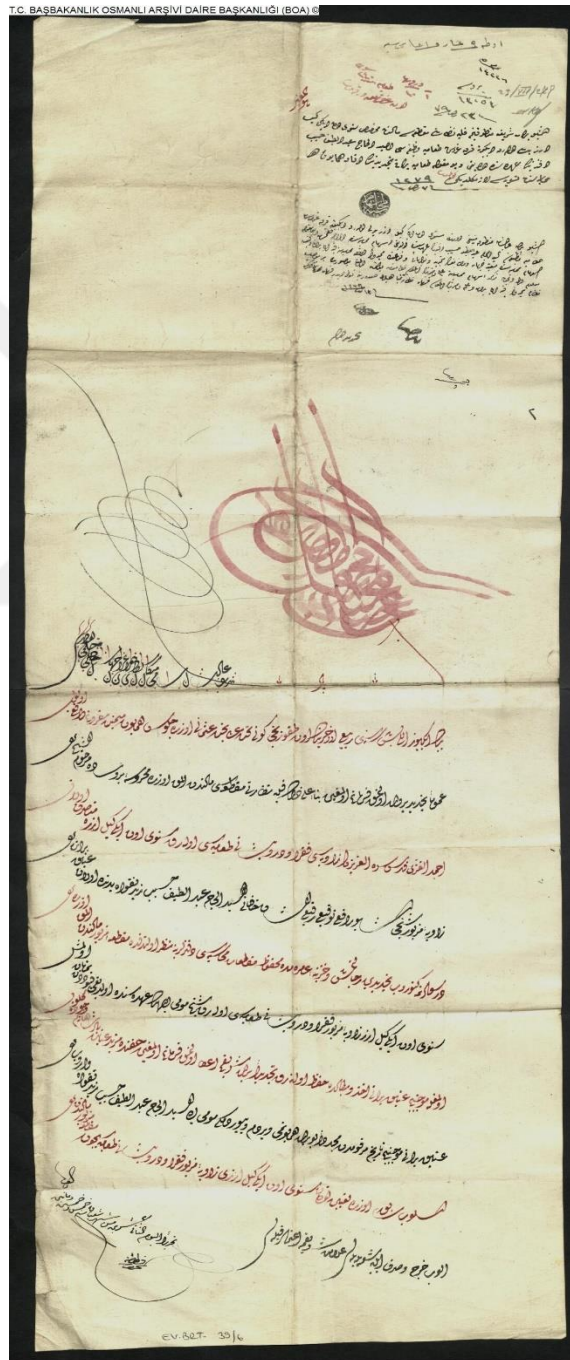
OSMANLI ARŞIVI		
MVL		
616	69	2

EK 7 – ARŞİV BELGESİ 3

Belge Özeti : Tevcih, taamiye, berat, Abdüllatif Hasîb, eş-Şeyh, es-Seyyid, Filibe

Nezaretî Mukataası (Eş-Şeyh Ahmed el-Gazi Zaviyesi, Bursa), cülus

Yer Bilgisi : 39-6 : Belge Tarihi : H-22-08-1255

KAYNAKÇA

- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim. “*Baldırzâde Mehmed Efendi*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1992. 5/8-9
- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim. “*Folklorun Bilinmeyen Bir Kaynağı Vefeyatnameler ve Bursa Vefeyatnamelerindeki Folklorla İlgili Unsurlar*”. *Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları*. Ankara: Akademi Kitabevi, 1997. 114-131.
- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim. *Bursalı İsmail Belig*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1985.
- Abdürrezzak Kâşânî. *Tasavvuf Sözlüğü*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayınları, 2004.
- Akay, Hasan. *İslâmî Terimler Sözlüğü*. Ankara: İşaret Yayınları, 1995.
- Akbayar, Nuri. “*Hâl Tercümesi*”. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1981., 4/33.
- Akkuş, Mehmet - Uğur Derman. *Vesîletü'n-Necât (Mevlid)*. Ankara: DİB Yayınları, 2017.
- Osmanzâde Hüseyin Vassâf. *Sefîne-i Evliyâ (1-5)*. haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015.
- Aksoy, Hasan. “*Süleyman Çelebi*”. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998., 8/64.
- Aksoyak, İ. Hakkı. “Eski Türk Edebiyatında Nesir Üzerine Bazı Değerlendirmeler”. Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları V, Nesrin İnşası, Düzyazıda Dil, Üslûp ve Türler. haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2010., 56-71.
- Aksoyak, İsmail Hakkı. “*Bursalı Şeyh Gazzî-zâde Mustafa Nesîb’ in Şiirleri*”. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*. 5/2, 1572-1587.
- Aksoyak, İsmail Hakkı. “*Üftâdezâde, Kutb İbrahim Sadık Efendi*” *TEİS* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/uftadezade-kutb-ibrahim-sadik-efendi>
- Akün, Ömer Faruk. “*Bir Türk Edebiyatı Tarihi Yazmak Mümkün müdür? Prof. Dr. Ömer Faruk Akün’le Orta Sayfa Sohbeti*”. *TÜBAR-XIX-/2006*. 107-116
- Akün, Ömer Faruk. *Divan Edebiyatı*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.

- Algar, Hamid. “*Bahâeddin Nakşibend*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1991., 4/458-460.
- Algül, Hüseyin - Azamat, Nihat. “*Emîr Sultan*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.,11/146-148.
- Ali Şir Nevaî.*Nesâyimu’l-ma-habbe*. nşr. Kemal Eraslan. İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları,1979.
- Alpay, Selahattin. *El-Uhûdu’l-kübrâ -Büyük Ahidler* İstanbul: Bedir Yayınevi, 2019.
- Altıntaş, Hayrani. *Tasavvuf Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- Arpa, Recep. “*Gazzîzâde Abdullâtif Efendi ve Fütûhâtü Kenzi’l-Kur’ân Adlı Fâtîha Sûresi Tefsiri*” *Osmanlı Toplumunda Kur’ân Kültürü ve Tefsir Çalışmaları-II*, ed. Bilal Gökçır vd. İstanbul: İlim Yayıma Vakfı, 2013., 261, 298.
- Arslan, Mehmet. *Mehmed Sirâceddin Mecmua’-ı Şu’arâ ve Tezkire-i Üdebâ*. Sivas, Dilek Matbaası,1994.
- Aşkar, Mustafa. “*Niyâzî-i Mısırî*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007., 33/ 166-169.
- Aşkar, Mustafa. *Tasavvuf Tarihi Literatürü*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Ateş, İbrahim. “*Ölüm ya da Ölümsüzlüğe Göç*”. *Vakıflar Dergisi* 19, (1985.)14.
- Atlansoy, Kadir. “*Edebiyat Tarihi Kaynağı Olarak Bursa Vefeyâtnâmeleri I. Mehmed b. Sa’dî’nin Bursa Vefeyâtı*.” *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, c.18 (1998.) 47-67.
- Atlansoy, Kadir. *Bursa Şairleri, Bursa Vefeyatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri*. Bursa: Asa Kitabevi,1998.
- Atlansoy, Kadir. *Bursa Vefeyatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri: İnceleme-Metin*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi,1993.
- Avcı, Casim. “*Tabakat - İslam Tarihi*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010. 39/297-299.
- Aydın, Abdullah. “*Asude Bahar Ülkesine Yolculuk Olan Ölümün Şair Biyografilerinde İfade Edilmesi*”, *Turkish Studies*, Volume 8/8, Summer 2013., 161-188.
- Aydın, İbrahim Hakkı. “*Molla Fenârî*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.,30/ 247.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük - Kubbealtı Lügati*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2005.

- Azamat, Nihat. *“Hacı Bayrâm-ı Velî” TDVİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996.), 14/442-447.
- Azamat, Nihat. *“Üftâde”*. TDVİA. İstanbul: TDV Yayınları, 2012., 42/282-283.
- Azamat, Nihat. *“Nâsır-ı Hüsrev”*. TDVİA. İstanbul: TDV Yayınları, 2006, 32/397.
- Babinger, Franz. *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*. çev. Coşkun Üçok Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982.
- Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyetü'l-ârifin, esmâü'l-müellifin ve âsârü'l-muşannifin*. (haz.) Kilisli Rıfat Bilge - Mahmud Kemal İnal İstanbul: MEB Yayınları, 1951.
- Bahadıroğlu, Mustafa. *“Celvetiyye, Üftâde ve Üftâde Dergâhı”*. Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, haz. Mustafa Kara Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017., 511-604.
- Bahadıroğlu, Mustafa. *Celvetiyye'nin Pîrî Hz. Üftâde ve Dîvânı*. Bursa: Üftâde Kur'an Kursu Öğrencilerini Koruma Derneği Yayınları, 1995.
- Banarlı, Nihad Sami. *Kültür Köprüsü*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1985.
- Barkan, Ömer Lütfi. *“Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, I. İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler”*, *Vakıflar Dergisi*, 1942., 2/279-386.
- Bayramoğlu, Fuad. *Hacı Bayram-ı Velî (I-II)*. Ankara: TTK Yayınevi, 1983.
- Beki, Kâmil. *İbrahim Râkım Efendi-Vâkıât-ı Niyâzî-i Mısırî (İnceleme-Metin)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Beyatlı, Yahya Kemal. *Aziz İstanbul*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2008.
- Beydilli, Kemal. *“Osmanlılar -Yakın Dönemler”*. TDVİA. İstanbul: TDV Yayınları, 2007., 33/496-502.
- Bilgin, A. Azmi. *“Ümmî Sinan” TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012., 42/310-311.
- Bilginer, M. Sadettin. *Edebî ve Tasavvufî Mısırî Niyâzî Divanı Şerhi*. İstanbul: Esmâ Yayınları, 1982.
- Bilkan, Ali Fuat. *Nâbî Divânı (I-II)*. İstanbul: MEB. Yayınları, 1997.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsîr Tarihi, I-II*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1974.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Meşâyih-i Osmanîyye'den Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâlî*. İstanbul: Kitabhâne-i İslâm, 1318.
- Bursalı Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. haz. M.A. Yekta Saraç, Ankara: TÜBA Yayınları (1-3), 2016.

- Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi (1-18)*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.
- Canım, Rıdvan. *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- Cebecioğlu, Ethem. *Hacı Bayram Veli ve Tasavvuf Felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 1990.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları, 2004.
- Cengiz, Muammer. *İsmâîl Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Hasekiyesi'nin Birinci Bölümü (Metin ve Tahlil)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Ceyhan, Semih. *"Şems-i Tebrîzî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010. 38/511-516.
- Ceylan, Ömür. *Tasavvufi Şiir Şerhleri*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2007.
- Coşkun, Menderes. "Üslup Üzerine Bazı Değerlendirmeler". Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları V, Nesrin İnşâsı, Düzyazıda Dil, Üslup ve Türler. haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2010., 72-83.
- Çaldak, Süleyman. *"Eski Türk Edebiyatında Nesir (Düz Yazı)". Bilimin ve Aklın Aydınlightında Eğitim*, Yıl: 7, S. 77-78, 2006., 74-90.
- Çapan, Pervin. *Mustafâ Safâî Efendi Tezkire-i Safâî, İnceleme-Metin-İndeks*. Ankara: AKM Yayınları, 2005.
- Çelebi, Asaf Halet. *Eşrefoğlu Dîvânı*. Ankara: Hece Yayınları, 2002.
- Çetin, Osman. *"Ulucami'nin İnşa Döneminde Bursa'da Sosyo-Kültürel Durum". Bursa'nın Kalbi Ulucami*, ed. Mustafa Kara – Bilal Kemikli. Bursa: Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, 2009., 11-25.
- Çetin, Osman. *Bilim ve Kültür Merkezi Olarak Bursa*, <https://www.bursaarastirmalarimerkezi.com/bir-ilim-ve-kultur-merkezi-olarak-bursa/> (Erişim 1 Eylül 2021)
- Çetiner, Ebubekir. *Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ve Şerefî'l-âfâk Adlı Eseri: İnceleme ve Metin*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Çınar, Fatih. *"Abdülehad Nûrî-i Sivâsî ve 'Risâle fî Deverânî's-sûfiyye' Adlı Eseri". Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5 / 1* (Haziran 2017): 77-114 .

Çınarcı, Mehmet Nuri. *Şeyhülislam Arif Hikmet Beyin Tezkiretü's Şu'arası ve Transkripsiyonlu Metni*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Çıpan, Mustafa. *"Belîğ, İsmail". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1992., 5/415-416.

Çiftçi, Ömer. *Hatîmetü'l-Eşâr (Fatîm Tezkiresi)*. Malatya: İnönü Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1996.

Çil, Halit. *"Tarih Araştırma Yöntemleri" İslam İlimlerinde Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. ed. Recep Ardoğan. Kahramanmaraş: Klm Yayınları, 2020., 247-298.

Damar, Abdullah. *"Nakşibendiyye". Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*. haz. Mustafa Kara Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017., 331-401.

Demirbağ, Ömer. *Koca Râgıb Paşa ve Dîvân-ı Râgıb*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 1999.

Demirel, Mustafa. *Hulâsatü'l-vefeyât (Bursa'da Medfun Meşâyihin Kısa Hayatı)*. Bursa: BBB Kitaplığı, 2014.

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Yayınları, 1999.

Dilçin, Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.

Doktor Osman Şevki. *Bursa ve Uludağ*. İstanbul: Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, 2007.

Donuk, Suat. *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.

Durmuş, İsmail. *"Kazvînî, Hatîb" TDVİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 25/156-157.

Durmuş, İsmail. *"Tabakat". TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010., 39/ 288-290.

Durmuş, İsmail. *"Zeyil". TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 2013., 44/ 339-342.

Durmuş, Mustafa. *"Ölümü Güzelleştiren Eda: Türkçe Şair Tezkireleri ile Şairnâmelerde Ölümüne Bakış Ve Ölümün İfade Biçimleri Üzerine", Millî Folklor*, Sayı: 94, 2012., 105-122.

Durmuş, Mustafa. *Osmanlı Sahası Türkçe Şair Tezkirelerinin Üslup Özellikleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 2007.

- Dündar, Ayşe Nur Sır. “*Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin Kaleminden Bursa Mahalle Adları*”. *International Journal of Languages Education*, 1(Volume 6), 2015., 353-363.
- Efendioğlu, Mehmed. “*Vefeyât*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012. 42/ 603-605.
- Ekinci, Ramazan. *Vefeyât-ı Ayvansarâyî (İnceleme- Tenkitli Metin)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.
- Emecen, Feridun. “*Osmanlılar*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007., 33/487- 496.
- Erdoğan, Kenan. *Niyazî-i Mısırî Hayatı, Edebî Kişiliği Eserleri ve Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.
- Erkan, Mustafa. “*Gülzâr-ı İrfân*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.14/259-260.
- Erol, Salih. *Pehlivan İbrahim Paşa Vakayı’nâmesi (Baba Paşa Tarihi)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Erol, Salih. *Vekâyi’-i Baba Paşa fi’t-Târih*. İstanbul: TTK Yayınevi, 2013.
- Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin Efendi. *Gülzâr-ı Sülehâ ve Vefeyât-ı Urefâ*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan nr. 1018/2.
- Eşrefzâde Ahmed Ziyaeddin Efendi. *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ*. Ankara: Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nr. 06 Mil Yz FB 176.
- Evecen, Doğan. *Şehirli Şöhretliler Divanı: Şehrengizler*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 2021.
- Feldman, Walter. “*Osmanlı Sufi Tarikatlarında Müzik*”. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*. haz. Ahmet Yaşar Ocak Ankara: TTK Yayınları, 2014., 627-648.
- Fleet, Kate. *Türkiye Tarihi Bizans’tan Türkiye’ye 1071-1453*. çev. Ali Özdamar. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012.
- Gazzîzâde Abdülatîf Efendi. *Âdâb-ı Biat-ı Nisvân*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr. 622/5.
- Gazzîzâde Abdülatîf Efendi. *Risâle-i Âdâb-ı Esmâ-i İsnâ ‘Aşer*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr.622/3.
- Gazzîzâde Abdülatîf Efendi. *Dürretü’l-beyzâ fi-şerefi Mevlidi’l-Mustafâ*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr.1240.
- Gazzîzâde Abdülatîf Efendi. *Fütuhâtı Kenzi’l-Kur’ân*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr. 220,221.

- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Hulâsatü'l-vefeyât*. İstanbul:Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, no: 2257.
- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Mecmu'a*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr. 5997.
- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Menâkıb-ı Ahmed Gazzî*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr.1042.
- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Menâsikü'l-hac*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr.499.
- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Mergûbü's-sâlikîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Bölümü nr. 2518.
- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Ravzâtü'l-muflihûn*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr.1041.
- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Risâle fi-beyânî's-semâ'*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr. 711.
- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Risâletü'l-aktab*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr. 361/2.
- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Risâle-i Andelîb-i 'Uşşâk*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr. 706/1.
- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Risâle-i Rûhü'l-Kuds*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr. 703.
- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Risâletü'l-ehâdis ve'l-ahbâr fi-Hakki'l-gazâ*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr. 689/4.
- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Risâletü'l-Vâkı'ât*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr. 354.
- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Risâletü'z-Zeyniye fi-mesleki'l-'âliye*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr. 704/1.
- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Tafsîl-i Ahvâl-i Etvâr-i Esmâ-i İsnâ 'Aşer*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr. 624/4.
- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Temhîdu'l-Mukaddimât*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr. 702.

- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi. *Vâkı'at fi't-Tasavvuf*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Bölümü, nr.705.
- Genç, İlhan. *Hoca Neş'et, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânının Tenkidli Metni*. (İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 1998.)
- Gökbilgin, M. Tayyib. “*Bursa’da Kuruluş Devrinin İlim Müesseseleri, İlim Adamları ve Bursa Tarihçileri Hakkında*” *Necati Lugal Armağanı*. Ankara: 1968., 261-273.
- Gölpınarlı, Abdalbaki. *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2004.
- Gültaş, Serhat. “*Bir Biyografik Kaynak Olması Bakımından Bahâr-ı Şemsî*”. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 7. no.17. (2020.): 87-118.
- Güngör, Zülfikar. “*Türk-İslâm Edebiyatının Kaynağı Olarak Hadisler*”. *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu. İslami İlimler Dergisi Yayınları*, Çorum: 2007. 201-211.
- Güngör, Zülfikar. “*Türk-İslâm Edebiyatının Kaynağı Olarak Kur’ân-ı Kerim*”. *İslamî İlimler Dergisi I. Kurân Sempozyumu, İslamî İlimler Dergisi Yayınları*, 2007, s. 178-188.
- Güzel, Abdurrahman. *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- Güzel, Bilal. *Mehmed Fahreddin Bursavî ve Gülzâr-ı İrfân İsimli Biyografik Eseri (İnceleme-Metin-Dizin)*. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 2021.
- Güzel, Bilal. “*Mevlit Okumanın ve Mevlit Merasimlerinin Faziletlerini Anlatan Bir Eser: Dürretü’l-Beyzâ*”, *Türklük Biliminde Gür Bir Ses Prof. Dr. İsa Özkan’a Armağan*, ed. İ. Dilek, İ. Kalenderoğlu (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2019), 55-70.
- Güzelyüz, Ali. “*Hoca Neş’et’in Hayatı, Eserleri ve Tûfân-ı Ma’rifet’teki Tasavvufî Görüşleri*”. *İlmî Araştırmalar* 5 (1997.), 167-175.
- Hasan Tâib Efendi. *Hatıra ya da Bursa’nın Aynası*. Ankara: Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, 2009.
- Hatipoğlu, Haydar. *Sünen-i İbn Mâce Tercümesi ve Şerhi (10 cilt)*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2012.
- Hızlı, Mefail - Yurtsever, Murat. *Ravza-i Evliya*. Bursa: Arasta Yayınları, 2000.

- İlhan, Derda. *Üftâde Divanı (İnceleme – Metin)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- İnalcık, Halil. “*Bursa*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1992., 6/445-449.
- İnançer, Ömer Tuğrul. “*Osmanlı Tarihinde Sûfilik Âyin ve Erkânları*”. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sûfiler*. ed. Ahmet Yaşar Ocak. Ankara: TTK Yayınları, 2014., 125-187.
- İsen, Mustafa. “*Hoca Neş’et*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1998., 18/191-192.
- İsen, Mustafa. “*XVI. Yüzyılda Nesir*”. *XVI. Yüzyıl Türk Edebiyatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2011.
- İsen, Mustafa. *Ötelerden Bir Ses*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- İsen, Mustafa vd. *Şair Tezkireleri*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2002)
- İz, Fahir. *Eski Türk Edebiyatında Nesir*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.
- Kahraman, Âlim. “*Üslûb -Türk Edebiyatı*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012. 42/387-388.
- Kanar, Mehmet. *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Derin Yayınları, 2005.
- Kaplan, Hayri. “*Şa’rânî*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010. 38/347-350.
- Kaplan, Mahmut. “*Güldeste-i Riyâz-ı İrfân’da Vefatlara Düşülen Notlar*”, *Turkish Studies*, Volume 7/1, Winter 2012., 57-80.
- Kaplan, Mahmut. *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)*. Ankara: AKM Yayınları, 1995.
- Kaplanoğlu, Raif. *Bursalı Şair Yazar ve Ünlüler Ansiklopedisi*. Bursa: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, 1998.
- Kaplanoğlu, Raif. *1830-1843 Yılları Nüfus Defterlerine Göre Bursa’nın Ekonomik ve Sosyal Yapısı*. Bursa: Nilüfer Belediyesi Yayınları, 2013.
- Kara, İhsan. *İsmail Hakkı Bursevi’nin Tuhfe-i Hasekiyyesi (III. Bölüm)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Kara, Mustafa. “*Abdüllatîf el-Kudsî*” *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1988., 1/257-258.
- Kara, Mustafa - Gültaş, Serhat - Kocatürk, Olcay. *Bursalı Mutasavvıflar Âlimler ve Meşhurlar / Bahar-ı Şemsî*. Bursa: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2021.

- Kara, Mustafa - Kemikli, Bilal. (ed.), *Süleyman Çelebi ve Mevlid*. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2016.
- Kara, Mustafa. “*Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1995., 11/485-486.
- Kara, Mustafa. *Bursa’da Bir Gazze’li; Gazzîzâde Abdülatîf Efendi*. <http://bursadazamandergisi.com/makaleler/bursada-bir-gazzeli-gazzizade-abdullatif-efendi-4357.html>
- Kara, Mustafa. *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.
- Karaismailoğlu, Adnan. “*Kelile ve Dimne*”. *TDVİA*. Ankara: TDV Yayınları, 2002., 25/210 - 212.
- Karakoç, İrem. “*Osmanlı Devleti’nde Kâğıt Paraya Geçiş Sürecinde Evrâk-ı Nakdiyyenin Yeri*”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* /1. (Ocak 2021.), 6-7.
- Karaköse, Şaban. *Gazzîzâde Abdülatîf ve Mergûbü’s-sâlikîn Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Karaköse, Şaban. *Nakşibend Yolunun Esasları, Mergûbü’s-sâlikîn*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
- Karateke, Hakan. “*Osmanlı Nesrinin Cumhuriyet Devrinde Algılanışı*”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları V, Nesrin İnşâsı, Düzyazıda Dil, Üslûp ve Türler*. haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2010., 44-55.
- Karpat, Kemal. *Osmanlı Modernleşmesi - Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*. Ankara: İmge Yayınevi, 2008.
- Kartallıoğlu, Yavuz. *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17, 18. Yüzyıllar)*. Ankara: TDK Yayınları, 2011.
- Kavruk, Hasan. *Malatyalı Niyazî-i Mısırî Hayatı-Sanatı-Eserleri ve Divan-ı İlahiyat Türkçe Şiirler*. Malatya: Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, 2011.
- Kavruk, Hasan. “*Niyazî-i Mısırî*” *TEİS*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/niyazii-misri>
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu’cemü’l-mü’ellifin: Terâcimu muşannifi’l-kütübi’l-Arabiyye, Dâru ihyâi’t-türâsi’l-Arabî*. (Beyrut, 1957.)

- Kepecioğlu, Kamil. *Bursa Kütüğü, (4 cilt)*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009.
- Kesik, Beyhan. “*Eşref-zâde Seyyid Hacı Abdülkadir Necîb Efendi*”. TEİS. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/neciba-necib-esrefzade-seyyid-haci>
- Kılıç, Atabey. “*Klâsik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç müdür?*”. *HİKMET - Akademik Edebiyat Dergisi, Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı*, Yıl: 2, S. 3,2016., 51-79.
- Kılıç, Filiz, *Tezkîre-i Şu’arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî*, Ankara: 2017, ekitap.kulturturizm.gov.tr.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri. *İslam Düşüncesinde Sünnet*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000.
- Koçin, Abdülhakim. *Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, Menâkıb-ı Evliyâ (Menâkıb-ı Ahmed Gazzî)*. Ankara: İyi Bir İnsan Yayınevi, 2009.
- Köksal, M. Fatih. “*Nesir ve Seci*”. *Klâsik Dönem Osmanlı Nesir Metinleri*. haz. Cihan Okuyucu, Ahmet Kartal, M. Fatih Köksal. İstanbul: Kesit Yayınları, 2011., 13-37.
- Köksal, M. Fatih. “*XIX. Yüzyılda Nesir*”. *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı*. ed. Muhsin Macit - Osman Horata. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012., 111 - 131.
- Köksal, M. Fatih. *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2017.
- Köksal, M. Fatih. *Mevlid-nâme*. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Kuran, Ercüment. *Türkiye’nin Batılılaşması ve Millî Meseleler*. Ankara: TDV Yayınları,1994.
- Kut, Günay. “*Lâmiî Çelebi*”. *TDVİA*. Ankara: TDV Yayınları, 2003., 27/ 96-97.
- Kut, Günay. “*Lâmi’î Çelebi, Mahmûd b. Osmân*” <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lamii-celebi-mahmud-osman>
- Kutlu, Şemsettin. *Faîk Reşat Eslâf Eski Bilginler, Düşünürler, Şairler*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları, (Tarihsiz).
- Levend, Agâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: TTK Yayınları, 1988.
- Mazıoğlu, Hasîbe. “*Türk Edebiyatı’nda Mevlid Yazan Şairler*”. *Türkoloji Dergisi*. 6 / 1 (Mayıs 1974.), 31-62.

- Mehmed Fahreddin. *Gülzâr-ı 'İrfân*. İstanbul: Ali Emiri Millet Kütüphanesi, Şeriyye 1098.
- Mehmed Fahreddin. *Gülzâr-ı 'İrfân*. İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emirî nu. 1093.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*. haz. Nuri Akbayan. 6 cilt. İstanbul: KB-Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1998.
- Mehmed Şemseddin. *Bursa Dergâhları: Yâdigâr-ı Şemsî, I-II*. haz. Mustafa Kara - Kadir Atlansoy. Bursa: Uludağ Yayınları, 1997.
- Mengi, Mine. “*Eski Türk Edebiyatında Nesir: Gelişimi ve Kaynakçası*”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.5, s.10. 2007., 43-76.
- Mengi, Mine. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Mermer, Kenan. “*İsmail Belîğ’de Ölüm Estetiği*” *Bursa’nın Hafızası İsmail Belîğ ve Dönemi*. ed. Bilal Kemikli – Ömer Faruk Yiğiterol. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2022., 149-174.
- Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî. *Mesnevî-i Ma’nevî*, çev.: Derya Örs (1., 5. ve 6. defter)- Hicabi Kırlangıç (2., 3. ve 4. defter) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Mollaibrahimoğlu, Süleyman. *Yazma Eser Terminolojisi*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2017.
- Mülazım Abdülkadir. *Bursa Tarihi Kılavuzu*, Ankara: Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, 2009.
- Mütercim Âsım Efendi. *Burhân-ı Katı*. haz.: Mürsel Öztürk - Derya Örs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- Namlı, Ali. “*İsmail Hakkı Bursevî*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 2001., 23/102-106.
- Necla Pekolcay A. - Uçman, Abdullah. “*Eşrefoğlu Rûmî*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1995., 11/ 480-482.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “*Geyikli Baba*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1996., 14/45-47.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sûfiler*. Ankara: TTK Yayınları, 2014.

- Rıza Oğraş, *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-endûz'u (İnceleme-Metin)*, Ankara: 2018, ekitap.kulturturizm.gov.tr.
- Oğuz, Fatma Sabiha Kutlar - Çakır, Müjgân - Koncu, Hanife. *Mehmed Tevfik, Kâfile-i Şu'arâ*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2012.
- Okuyucu, Cihan - Kartal, Ahmet - Köksal, Fatih. *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2011.
- Öcalan, Hasan Basri. “*Bursa’da Bir Mesnevihan: Mehmed Emin Kerkükî*”. Birinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri, Manisa: 19-21 Aralık, 2001., 147-160.
- Öcalan, Hasan Basri. “Gazzîzâde Abdülatîf’in Kaleminden Bursa Dergâhları”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 13, Sayı: 22, 2012/1., 43-64.
- Öcalan, Hasan Basri. *Bursa’da Tasavvuf Kültürü (XVII. Yüzyıl)*. Bursa: Gaye Kitabevi, 2000.
- Önal, Ramazan. *Gazzîzâde Abdülatîf Efendi’nin Fütûhâtı Kenzi’ l-Kur’ân Adlı Fâtîha Sûresi Tefsîrinin Tahlili ve Değerlendirilmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Öngören, Reşat. “*Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2004. 29/441-448.
- Öngören, Reşat. *Osmanlılar’da Tasavvuf: Anadolu’da Sûfiler, Devlet ve Ulema (XVI. Yüzyıl)*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Örenç, Aşır. “*Kütüb-i Sitte Hadisleri Özelinde Şeytan, Mahiyeti ve Yaratılışı*”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29 (Şubat 2012.), 137-171.
- Özcan, Abdülkadir. “*Abdullah Paşa, Seyyid*” *TDVİA*. Ankara: TDV Yayınları, 2020), Ek-1/10-11.
- Özcan, Abdülkadir. “*Tabakât (Osmanlı Dönemi)*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010., 39/299-301.
- Özcan, Abdülkadir.(hızl.) *Şekâ’ik-i Nu’mâniyye ve Zeylleri-Fındıklılı İsmet Efendi, Tekmiletü’s-Şekâ’ik fi Hakkı Ehli’l-Hakâ’ik*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Özcan, Nuri. “*İzzeddin Efendi, Eşrefzâde*” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2001., 23/554-555.

- Özçelik, Kenan. *“Güldeste-i Riyâz-ı İrfân’da Özel İsimlerin Üslûba Etkisi.” Bursa’nın Hafızası İsmail Belîğ ve Dönemi.* ed. Bilal Kemikli – Ömer Faruk Yiğiterol. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2022.,139-148.
- Özel, Ahmet. *“Nâblusî, Abdülganî b. İsmâîl” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* İstanbul: TDV Yayınları, 2006. 32/268-270.
- Öztuna, Yılmaz. *Tarih Sohbetleri – I.* İstanbul: Ötüken Yayınları, 2012.
- Öztuna, Yılmaz. *Türk Tarihinden Yapraklar.* İstanbul: MEB Yayınları,1999.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları,1993.
- Pekolcay, Necla. *“Mevlid”. TDVİA.* Ankara: TDV Yayınları, 2004., 29/ 485-486.
- Pekolcay, Necla. *Süleyman Çelebi, Mevlid (Vesîletü’n-Necât).* İstanbul: Dergâh Yayınları,1992.
- Pekolcay, A. Necla -Abdullah Uçman, *“Eşrefoğlu Rûmî” TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/ 480-482.
- Rachid, Mahieddin. *ed-Dimyatiyye Kasidesine Mehmed Esad Efendi’nin Tahmisi ve Akkirmani’nin Şerhi.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Raşid Mehmed, *Zübdetü’l-vekâyi der-Belde-i celîle-i Burusa,* TTK, Y/0058.
- Rey, Ahmed Reşid. *Nazariyyât-ı Edebiyye I-II.* haz. Âdem Can. İstanbul: DBY Yayınları, 2018.
- Rıhtım, Mehmet. *“Yahyâ-yı Şîrvânî”. TDVİA.* İstanbul: TDV Yayınları, 2013., 43/264-266.
- Sahillioğlu, Halil. *“Akçe”. TDVİA.* İstanbul: TDV Yayınları, 1989., 2/ 224-227.
- Sandal, Neslihan. *Siddîk Ali Baba Divançesi.* Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Sır Dünder, Ayşe Nur. *“Gazzizâde Abdüllatîf Efendi’nin Hulâsatü’l-vefeyât’ında Bursa Yer Adları” Turkish Studies* 10 (Volume 10/12 Summer, 2015.), 953-980.
- Sır Dünder, Ayşe Nur. *Hulâsatü’l-vefeyât (Giriş, İnceleme, Metin, Tıpkıbasım) 2 cilt.* İstanbul: Kesit Yayınları, 2015.
- Sofuoğlu, Mehmed. *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi, (17 cilt).* İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013.
- Sülün, Murat. *“Hibetullah b. Selâme”. TDVİA.* İstanbul: TDV Yayınları, 1998., 17/426.

- Şafak, Yakup. <https://semazen.net/konya-mevlana-dergahi-postnisisinleri/>
- Şemseddîn Sâmi. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996.
- Şemseddin Sami. *Kâmusu'l-A'lâm (I-VI)*. İstanbul: Mihrân Matbaası, 1306-1316.
- Şentürk, Ahmet Atilla - Kartal, Ahmet. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
- Tabakoğlu, Mehmet. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Hasekiyyesi'nin İkinci Bölümü (Metin ve Tahlil)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. “*Türk Edebiyatında Cereyanlar*”. *Edebiyat Üzerine Makaleler*. haz. Zeynep Kerman. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Beş Şehir*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2000.
- Tatçı, Mustafa. *Eşrefoğlu Rûmî Divân-ı İlâhiyât*. Ankara: DİB Yayınları, 2014.
- Tatçı, Mustafa. *Niyâzî-i Mısırî Halvetî Divan*. Ankara: DİB Yayınları, 2014.
- Tek, Abdurrezzak. “19. Yüzyıl Osmanlı Coğrafyasının En Velûd Sûfî Müellifi: Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi”. *Sahn-ı Seman'dan Daru'l-Fünûna: Osmanlı İlim ve Fikir Dünyası, Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler XIX Yüzyıl*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2021., 333-345.
- Tek, Abdurrezzak. “*Tasavvuf Tarihine Kaynaklık Teşkil Etmesi Bakımından Vefeyâtnâmeler ve Gazzizâde Örneği*” *Osmanlı'da İlm-i Tasavvuf*. ed. Ercan Alkan - Osman Sacid Arı. İstanbul: İsar Yayınları, 2018., 117-174.
- Tek, Abdurrezzak. “*Tekkeler Kapatılmadan Önce Bursa'da Nakşîliğin Tarihi Süreci*”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 16 (1):(2007.), 211-240.
- Tek, Abdurrezzak. *19. Yüzyılda Bursa'da Bir Nakşî Mesnevihân Mehmed Emin Kerkükî*. Bursa: Emin Yayınları, 2019.
- Tekeli, Hamdi. “*Gazzî Ahmed Efendi*”. *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1996., 13/539-540.
- Tekeli, Hamdi. “*Mısriyye, Ahmed Gazzî ve Gazzî Dergâhi*”. *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*. haz. Mustafa Kara. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017., 626-704.
- Tekeli, Hamdi. *Ahmed Gazzî'nin Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1991.

- Tekeli, Hamdi. *Gazzîzâde Abdullatîf'in Hayatı, Eserleri ve Vâkı'ât'ı: İnceleme - Metin*, Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, 2000.
- Tekeli, Hamdi. *Gazzîzâde Abdullatîf'in Hayatı, Eserleri ve Vâkı'ât'ı*. Bursa: Uludağ Yayınları, 2016.
- Toparlı, Recep. *Şemseddin Sivasî Divanı*. Sivas: Sivas Belediyesi Yayınları, 2015.
- Tuğlacı, Pars. *Osmanlı Şehirleri*. İstanbul: 1985.
- Tulum, Mertol. *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Tümer, Günay. *"Circîs". TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1993., 8/26.
- Türer, Osman. *"Gazzîzâde Abdullatîf Efendi". TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1996., 13/540.
- Uçman, Abdullah. *Menâkıb-ı Eşrefzâde. (Eşrefoğlu Rûmî'nin Menkıbeleri)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009.
- Uludağ, Süleyman. *"Abdülkâdir-i Geylânî". TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1988., 1/234-239.
- Uludağ, Süleyman. *"Delâ'ilü'l-hayrât" TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1994., 9/113-114.
- Uludağ, Süleyman. *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1976.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005.
- Unat, Faik Reşit. *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*. Ankara: TTK Yayınları, 1988.
- Uzun, Mustafa İsmet. *"Nesir - Türk Edebiyatı". TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007., 33/9-11.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Büyük Osmanlı Tarihi (6 cilt)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Ünal, Mehmet-Aliye Yılmaz. *"Muhammed Murâd-ı Buhârî ve Müridi Karababa-zâde İbrahim Bursevî'nin İstinsah Ettiği 'Risâle-i Nakşibendiyye' Adlı Eseri" Journal of Turkish Studies*. Volume 9/ Issue 3. 2014., 1535-1549.
- Üngün, Sevim. *Abdurrahman Hıbrî ve Enîsü'l-müsâmirîn*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 1972.

- Ünver, İsmail. “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”. *Türkoloji Derneği Dergisi*, 9/1, Ankara: 1993. 51-89.
- Yardımcı, İlhan. *Bursa Tarihinden Çizgiler ve Bursa Evliyalari*. İstanbul: TÜRDAV Yayınları, 1976.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “*Beyzâvî*” *TDVİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1992, 6/100-103.
- Yazar, İlyas. “*Şair Tezkirelerinde Ölüm Bağlamında Dil ve Üslup Üzerine Bir İnceleme*”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, 2013., 457-466.
- Yediyıldız, M.Asım. “*Bursa Ulucâmi İmâmlığı ve İmâmları*”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/2 (2008.), 121-146.
- Yelten, Muhammet. “*Hîbetullah b. İbrahim’in Saatnamesi ve Eserde Dudak Uyumunun Durumu*”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 28/0 (Temmuz 2012.), 585-593.
- Yıldırım, Ahmet. “*Tasavvufa Kaynaklık Etmesi Bakımından Bazı Kudsi Hadisler ve Değeri*”. *İslam Araştırmaları* 2/3 (Mayıs 2009.), 90-101.
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Temel Dayanakları*. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Yılmaz, Ahmet “*Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin*”. *TDVİA*. Ankara: TDV Yayınları, 2006.,32/113-115.
- Yılmaz, H. Kâmil. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar yayınları, 2010.
- Yılmaz, H.Kâmil. *Azîz Mahmûd Hüdâyî Dîvânı*. Ankara: DİB Yayınları, 2016.
- Yılmaz, Mehmet. *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitabevi,1992.
- Yorulmaz, Hüseyin. *Koca Râgıb Paşa*. Ankara: KB Yayınları, 1998.
- Yücer, Hür Mahmut. *XIX. Asırda Anadolu’da Tasavvuf*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, 2001.
- Yurtsever, Murat. *İsmail Hakkı Divanı: İnceleme-Metin*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE, Doktora Tezi,1990.
- Zübeyiroğlu, Ruhsar. *Mecmuâtü’t-terâcim Mehmed Tevfik Efendi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi,1989.

FAYDALANILAN WEB SİTELERİ-DİJİTAL KAYNAKLAR

<https://ganjoor.net>

<https://www.kamusiturki.com>

<https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

<https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/> (Diyaret İşleri Başkanlığı Kur'ân-ı Kerîm Meali)

<http://lugatim.com>

<https://www.luggat.com>

<https://semazen.net/konya-mevlana-dergahi-postnisiinleri/>

<https://shamela.ws>

<https://sozluk.gov.tr>

<http://www.tebdiz.com>

<http://teis.yesevi.edu.tr>

<http://tees.yesevi.edu.tr>

ÖZET

YILDIRIM, METİN. *Gazzizade Abdüllatîf Efendi ve Ravzâtü'l-muflihûn Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Doktora Tezi.

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ, Ankara, 2022.

Vefeyatnameler, biyografik özelliklere sahip olmalarının yanı sıra şehrengiz özellikleri de gösteren eserlerdir. Bir tür şehir monografisi diyebileceğimiz bu eserler; ilim, kültür ve sanat tarihi yönünden büyük önem taşımaktadırlar. İsmail Hakkı Bursevî'den sonra Bursa'nın yetiştirdiği en üretken âlim olan Gazzîzâde Şeyh Abdullatif Efendi'nin (1776-1832) Ravzâtü'l-Muflihûn adıyla kaleme aldığı eseri, Şeyh Ahmed Ziyaeddin'in Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ adlı vefeyatnamesine zeyl olarak yazılmıştır. 1815'te tamamlanan Ravzâtü'l-Muflihûn'da Bursa'da vefat eden şeyhler, müderrisler, vaizler, vezirler, şairler gibi şehrin önde gelenlerinin biyografileri, vefatları, tarihî, sosyal ve tasavvufî yönleri hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Eser, Bursa vefeyatname geleneğinin önemli bir halkasını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ve eserleri hakkında günümüze kadar yapılmış akademik çalışmalar tanıtılarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Gazzîzâde'nin yaşadığı devir ve ortama ışık tutulmaya çalışılmış, hayatına ve eserlerine dair elde edilen yeni bilgiler ortaya konmuş, ayrıca vefeyatname türü üzerinde durulmuştur. Ravza adı verilen on bölümden oluşan eser; dil, üslup, biçim ve içerik gibi metin tahlil yöntemleri açısından değerlendirilmeye tâbi tutulmuş; eserin nesir edebiyatımızdaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vefeyatname, vefat, tasavvuf, Bursa, tekke, biyografi.

ABSTRACT

YILDIRIM, Metin. *Gazzizade Abdüllatîf Efendi's Work Titled 'Ravzâtü'l-muflihûn' (Analysis-Text-Glossary)*, Phd Thesis.

Thesis Advisor: Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ, Ankara, 2022.

Vefeyatnames are works that show shehrenciz characteristics as well as having biographical features. These works, which we can call a kind of city monograph; are of great importance in terms of science, culture and art history. The work written by Gazzîzâde Şeyh Abdullatif Efendi (1776-1832), the most prolific scholar of Bursa after İsmail Hakkı Bursevî, with the name Ravzâtü'l-Muflihûn, is the work of Şeyh Ahmed Ziyaeddin named Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ. It was written as an addendum to the vefeyatname. Ravzâtü'l-Muflihûn, which was completed in 1815, contains important informations about the biographies, deaths, historical, social and mystical aspects of the prominent people of the city such as sheikhs, professors, preachers, viziers and poets who deceased in Bursa. The work constitutes an important link of the Bursa vefeyatname tradition.

In this study, academic studies about Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi and his works until today were introduced and evaluated. It was tried to shed light on the period and environment in which Gazzîzâde lived, new information about his life and works were revealed, and also the type of vefeyatname was emphasized. The work consisting of ten parts called Ravza; was evaluated in terms of text analysis methods such as language, style, form and content and the place of the work in our prose literature has been tried to be determined.

Keywords: Vefeyatname, deceased, mysticism, Bursa, lodge, biography.